ספרי' — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.
שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֶב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.
אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב״ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

קכב.

מספר המשורר משבח ירושלים והניסים שנעשו בירושלים:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי
בֵּית יְהוָה נֵלֵךְ: ב עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ
יְרוּשָׁלִָם: ג יְרוּשָׁלִַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ
יַחְדָּו: ד שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת
לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְהוָה: ה כִּי שָׁמָּה | יָשְׁבוּ
כִּסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד: ו שַׁאֲלוּ
שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִָם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ: ז יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ
שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: ח לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־
נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: ט לְמַעַן בֵּית־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

אגרות קודש

ב״ה, י״ט אייר, תשי״ג
ברוקלין.

הרה״ג הרה״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ ענף עץ אבות כו׳
מוה״ר מתתי׳ יחזקאל שי׳

שלום וברכה!

נתקבל מכתבו מכ״ז למסב״י, ומ״ש שם אודות קניית ס״ת, ומצרף לזה העתק מכתב כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע בענין זה.

הנה בהעתק זה גופא ימצא המענה על שאלתו, ובלשון כ״ק מו״ח אדמו״ר, הרצון והיכולת הכספי שתי מדות הנה במדות בני אדם. איני יודע אופן העזרה לזה שכותב אודותו במכתבו שזקוק לה, ואם שלוח סקריפ מזמן לזמן יוכל לעזור להנ״ל, אשתדל בל״נ לסדר הדבר, ומטובו להודיעני אודות זה.

בשאלתו בענין הדפסת ספר התניא, הנה מדפיסים אותו פה עתה, בתוספת לוח התיקון, מפתח ענינים וכו׳, ונמצא אני באמצע ההכנה להוצאה חדשה של התניא בצירוף מראה מקומות, פירוש קצר כו׳ אלא שאין הזמן מרשה לברך על המוגמר, ולכן מתארך הדבר.

כבקשתו אזכירהו בעת רצון כשאהי׳ על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע להמצטרך לו ולכל ב״ב שיחיו.

ספריו, לע״ע, לא נתקבלו.

בכבוד וברכה.

א) סדר הנחת תפילין ..... ב
ב) מזמורי תהלים קכא, קכב ..... ג
ג) מאמר ד״ה והתהלכתי בתוככם
שבת פרשת בחוקותי, מברכים החודש סיון, ה׳תשי״א .... ה
ד) מכתב כ״א אייר ה׳תשי״א ..... יט
ה) מאמר ד״ה אם בחוקותי תלכו
שבת פרשת בחוקותי, מברכים החודש סיון, ה׳תשכ״ה .....כ
ו) ר״ד בעת ברית-מילה, כ״ד אייר ה׳תשי״א .....לב
ז) שיחת ש״פ בחוקותי, מבה״ח סיון, ה׳תשי״א .לה
ח) שיחת ש״פ בחוקותי, מבה״ח סיון, ה׳תשכ״ה.לח
ט) לקוטי-שיחות פרשת בחוקותי כרך יז, ב .....מא
י) לקוטי-שיחות פרשת בחוקותי כרך יז, ג.....מט
יא) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... נד
יב) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת בחוקותי ..... נה
יג) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת בחוקותי ..... נו
יד) שיעורי תהלים לשבוע פרשת בחוקותי.....עח
טו) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת בחוקותי ..... עט
טז) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת בחוקותי..... צא
יז) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... צג

שיעורי רמב״ם

יח) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת בחוקותי ..... צו
יט) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת בחוקותי ... קמז
כ) – ספר המצוות, לשבוע פרשת בחוקותי ..... קסב

כא) מסכת סוטה עם ביאורים
מדף לו עד דף מב .....קעב
כב) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק כא, דברי הימים פרק ד ..... ר
כג) משניות – מסכת שביעית
ביאור קהתי.....רב
כד) עין יעקב מסכת יומא .....רט
כה) מסכת יבמות עם ביאורים
מדף עו עד דף פב.....רי

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כו) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רלח
כז) שולחן ערוך הלכות עירובין
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רלח
כח) לקוטי תורה כי תבואו אל הארץ וגו׳
אדמו״ר הזקן .....רמא
כט) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... רמד
ל) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....רמה
לא) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....רמו
לב) ספר המאמרים – המשך תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב .....רמט
לג) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ .....רנא
לד) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ .....רנג
לה) ספר הזכרונות פרק קי .....רנו
לו) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רנט

לז) חומש לקריאה בציבור .....רסא
לח) קריאת התורה למנחת שבת-קודש.....רסח
לט) ביאורים לפרקי אבות פרק ה .....רסט
מ) לוח זמנים לשבוע פרשת בחוקותי..... ער
מא) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רעא

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

ביאור בדרך אפשר

נאמר בפרשת השבוע, פרשת בחוקותי, שהקדוש־ברוך־הוא אומר לבני ישראל, ׳אם בחוקותי תלכו׳ ותקיימו את התורה והמצוות:

וְהִתְהַלַּכְתִּי[1] **בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹקִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם גוֹ׳ וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת**[2] ופירש רש״י: ׳בקומה זקופה׳.

וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהִי גוֹדֶל הַמַּעֲלָה כָּל כָּךְ בְּעִנְיַן וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר[3] **אִם בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ גוֹ׳** אם בני ישראל ילכו בחוקות השם וילמדו תורה ויקיימו את המצוות, **הִנֵּה אָז דַּוְקָא** יזכו שיקויים בהם **וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם, וַהֲרֵי כְּתִיב**[4] כתוב בתורה **אַחֲרֵי הֲוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם תֵּלֵכוּ, וּכְתִיב**[5] בפסוק נוסף בתורה שבני ישראל מצווים **לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו** של הקדוש ברוך הוא **וּלְדָבְקָה בוֹ, וְאָמְרוּ רַז״ל**[6] שמשמעות הציווי ללכת בדרכי השם היא **מַה הוּא** הקדוש־ברוך־הוא **חַנּוּן אַף אַתָּה** האדם, תהיה **חַנּוּן מַה הוּא** הקדוש־ברוך־הוא **רַחוּם אַף אַתָּה** האדם, תהיה **רַחוּם כוּ׳**, ונמצא מובן מפסוקים אלו שישנו ציווי ללכת בדרכי ה׳ **וְאִם כֵּן, יֶשְׁנוֹ תָּמִיד עִנְיַן הַהֲלִיכָה בִּדְרָכָיו שֶׁל הַקָּבָּ״ה, וּמַהוּ הַחִידּוּשׁ** המיוחד **בְּעִנְיַן וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם,** ומשמע שזו הבטחה על שכר מיוחד **שֶׁיִּהְיֶה דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ? גַּם צָרִיךְ לְהָבִין** דבר נוסף בפסוק זה **מַהוּ עִנְיַן** הבטחת השכר **וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת, שֶׁפֵּירוּשׁוֹ בְּקוֹמָה זְקוּפָה**[7], **וּבַגְּמָרָא**[8] **הוּבְאוּ שְׁתֵּי דֵעוֹת בָּזֶה,** לגבי שיעור הקומה הזקופה שתהיה לבני ישראל ׳אם בחוקותי תלכו׳ **דֵּעָה רִאשׁוֹנָה, כְּמִדַּת הֵיכָל** של בית המקדש **שֶׁהִיא מֵאָה אַמָּה, וְדֵעָה שְׁנִיָּה, כִּשְׁתֵּי קוֹמוֹת דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, דְּהַיְינוּ מָאתַיִם אַמָּה. וְצָרִיךְ לְהָבִין הָעִנְיָן** התוכן הפנימי **וְהַמַּעֲלָה** המיוחדת **בָּזֶה**[9] שהקומה הזקופה תהיה בשיעור זה? **וּבְיוֹתֵר צָרִיךְ לְהָבִין,** מהי המעלה המיוחדת ומהו החידוש המיוחד ביעודים הללו **שֶׁהֲרֵי מָצִינוּ מַעֲלָה יְתֵירָה בְּיִעוּדִים אֵלּוּ,** של **וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם גוֹ׳ וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת, לְגַבֵּי שְׁאָר הַיִּעוּדִים שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּפָרָשָׁה זוֹ,** ״ונתתי גשמיכם בעיתם ונתנה הארץ יבולה״ ועוד שורה של ייעודים, **שֶׁכָּל שְׁאָר הַיִּעוּדִים אֵינָם תְּלוּיִים בִּזְמַן מְסוּיָּם** דווקא, כך שיתקיימו בפועל **לָעָתִיד לָבוֹא** בימות המשיח **דַּוְקָא, אֶלָּא יְכוֹלִים לִהְיוֹת** היעודים הללו **בְּכָל זְמַן, וְהַיְינוּ, שֶׁבְּכָל זְמַן שֶׁיִּהְיֶה בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ גוֹ׳,** ובני ישראל יעסקו בלימוד התורה ובקיום המצוות, **אַזַי** יקיים הקדוש־ברוך־הוא את ההבטחה של היעודים **וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם, וְכָל שְׁאָר הַיִּעוּדִים** האמורים בהמשך הפסוקים בפרשה זו. **וּרְאָיָה לַדָּבָר,** שהיעודים הללו לא אמורים רק על ימות המשיח **שֶׁמָּצִינוּ בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית**[10], **שֶׁבִּימֵי שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח** כבר **הָיוּ חִטִּים עבות כִּכְלָיוֹת כְּמוֹ שֶׁיִּהְיֶה לָעָתִיד לָבוֹא**[11] (ובלשון הגמרא על הכתוב ״(ונתתי גשמיכם) בעתם״ – ״בלילי רביעיות ובלילי שבתות שכן מצינו בימי שמעון בן שטח שירדו להם

בס״ד. שבת פרשת בחוקותי, מברכים החודש סיון, ה׳תשי״א

הנחה בלתי מוגה

1 **וְהִתְהַלַּכְתִּי**[1] בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹקִים
2 וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם גוֹ׳ וָאוֹלֵךְ
3 אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת[2]. וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהִי גוֹדֶל
4 הַמַּעֲלָה כָּל כָּךְ בְּעִנְיַן וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם, שֶׁעַל
5 זֶה נֶאֱמַר[3] אִם בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ גוֹ׳ הִנֵּה אָז דַּוְקָא
6 וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם, וַהֲרֵי כְּתִיב[4] אַחֲרֵי הֲוָיָ׳
7 אֱלֹקֵיכֶם תֵּלֵכוּ, וּכְתִיב[5] לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו
8 וּלְדָבְקָה בוֹ, וְאָמְרוּ רַז״ל[6] מַה הוּא חַנּוּן אַף אַתָּה
9 חַנּוּן מַה הוּא רַחוּם אַף אַתָּה רַחוּם כוּ׳, וְאִם כֵּן,
10 יֶשְׁנוֹ תָּמִיד עִנְיַן הַהֲלִיכָה בִּדְרָכָיו שֶׁל הַקָּבָּ״ה,
11 וּמַהוּ הַחִידּוּשׁ בְּעִנְיַן וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם, שֶׁיִּהְיֶה
12 דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ
13 עִנְיַן וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת, שֶׁפֵּירוּשׁוֹ בְּקוֹמָה
14 זְקוּפָה[7], וּבַגְּמָרָא[8] הוּבְאוּ שְׁתֵּי דֵעוֹת בָּזֶה, דֵּעָה
15 רִאשׁוֹנָה, כְּמִדַּת הֵיכָל שֶׁהִיא מֵאָה אַמָּה, וְדֵעָה
16 שְׁנִיָּה, כִּשְׁתֵּי קוֹמוֹת דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, דְּהַיְינוּ
17 מָאתַיִם אַמָּה. וְצָרִיךְ לְהָבִין הָעִנְיָן וְהַמַּעֲלָה בָּזֶה[9].
18 **וּבְיוֹתֵר** צָרִיךְ לְהָבִין, שֶׁהֲרֵי מָצִינוּ מַעֲלָה יְתֵירָה
19 בְּיִעוּדִים אֵלּוּ, וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם גוֹ׳
20 וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת, לְגַבֵּי שְׁאָר הַיִּעוּדִים
21 שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּפָרָשָׁה זוֹ, שֶׁכָּל שְׁאָר הַיִּעוּדִים אֵינָם
22 תְּלוּיִים בִּזְמַן מְסוּיָּם, לָעָתִיד לָבוֹא דַּוְקָא, אֶלָּא יְכוֹלִים לִהְיוֹת בְּכָל זְמַן,
23 וְהַיְינוּ, שֶׁבְּכָל זְמַן שֶׁיִּהְיֶה בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ גוֹ׳, אַזַי וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם, וְכָל
24 שְׁאָר הַיִּעוּדִים. וּרְאָיָה לַדָּבָר, שֶׁמָּצִינוּ בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית[10], שֶׁבִּימֵי שִׁמְעוֹן בֶּן
25 שֶׁטַח הָיוּ חִטִּים כִּכְלָיוֹת כְּמוֹ שֶׁיִּהְיֶה לָעָתִיד לָבוֹא[11]. אָמְנָם, בְּעִנְיַן חִטִּים

---

1) על גליון מאמר זה (שבספריית אגודת חסידי חב״ד) כתב כ״ק אדמו״ר שליט״א: ״אמ״ב שהק״ש פ״ח״ (אמרי בינה שער הק״ש פרק פח). 2) פרשתנו כו, יב־יג. 3) שם, ג. 4) ראה יג, ה. 5) עקב יא, כב. 6) ספרי עקב עה״פ. וראה רמב״ם הל׳ דעות פ״א ה״ה. סהמ״צ להרמב״ם מ״ע ח. שו״ע אדה״ז או״ח סקנ״ו ס״ג. וראה ג״כ מכילתא בשלח טו, ב. שבת קלג, ב. 7) פרש״י עה״פ. 8) ב״ב עה, א. סנהדרין ק, א. 9) בכל הבא לקמן – ראה ד״ה נשא תרע״ג (סה״מ תער״ב־תרע״ו ע׳ רנח ואילך). 10) כג, א. 11) ראה כתובות קיא, ב.

והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלוקים

ביאור בדרך אפשר

1 גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות עד שנעשו חטים ככליות ושעורים
2 כגרעיני זיתים ועדשים כדינרי זהב וצררו מהם דוגמא לדורות...״), הרי
3 שהיעודים הללו יכולים להתקיים בכל זמן, ורק היעודים ׳והתהלכתי בתוככם׳
4 ו׳ואולך אתכם קוממיות׳ יתקיימו רק לעתיד לבוא.

5 **אָמְנָם, בְּעִנְיַן חִטִּים כִּכְלָיוֹת**
6 **אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ** מה שהתקיים
7 בפועל בימי שמעון בן שטח אינו אלא
8 **רַק מֵעֵין וְדוּגְמָא בִּלְבַד מִמַּה**
9 **שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד לָבוֹא** ואילו
10 לעתיד לבוא תהיה ברכה גדולה הרבה
11 יותר, ולפי זה אין הדבר מהווה הוכחה
12 שכל היעודים האמורים בפסוקים אלה
13 יכולים להתקיים בכל זמן, לא רק
14 לעתיד לבוא. **אַךְ מָצִינוּ**[12] **גַּם כֵּן**
15 **בְּנוֹגֵעַ לְהַיִּעוּד וְנָתַתִּי שָׁלוֹם**
16 **בָּאָרֶץ גו׳ וְחֶרֶב לֹא תַעֲבֹר**
17 **בְּאַרְצְכֶם**[13], האמור בהמשך
18 הפסוקים, אחרי ״ונתתי גשמיכם
19 בעתם״ **שֶׁבִּגְלַל זֶה לֹא נָתַן**
20 **יֹאשִׁיָּהוּ לְפַרְעֹה לַעֲבוֹר**
21 **לְמִלְחָמָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,**
22 **כֵּיוָן שֶׁדָּרַשׁ מַה שֶּׁכָּתוּב וְחֶרֶב**
23 **לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם, שֶׁאֵין**
24 **הַכַּוָּונָה לְחֶרֶב שֶׁאֵינָהּ שֶׁל**
25 **שָׁלוֹם,** כלומר, הבטחה שלא תהיה
26 מלחמה **שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר וְנָתַתִּי**
27 **שָׁלוֹם בָּאָרֶץ, אֶלָּא הַכַּוָּונָה**
28 **הִיא אֲפִילוּ חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם**
29 (ובלשון הגמרא על דברי המשנה
30 שמתריעין על החרב: ״חרב שאמרו
31 אינו צריך לומר חרב שאינו של שלום
32 אלא אפילו חרב של שלום שאין לך
33 חרב של שלום יותר מפרעה נכה ואף
34 על פי כן נכשל בה המלך יאשיהו
35 שנאמר וישלח אליו מלאכים לאמר מה
36 לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום
37 כי אל בית מלחמתי ואלוקים אמר
38 לבהלני חדל לך מאלוקים אשר עמי ואל ישחיתך, מאי אלוקים אשר עמי אמר
39 רב יהודה אמר רב זו עבודה זרה, אמר הואיל וקא בטח בעבודה זרה יכילנא
40 ליה ויורו היורים למלך יאשיהו ויאמר המלך לעבדיו העבירוני כי החליתי
41 מאד, מאי כי החליתי מאד אמר רב יהודה אמר רב מלמד שעשו כל גופו
42 ככברה אמר ר׳ שמואל בר נחמני אמר רבי (יוחנן) מפני מה נענש יאשיהו
43 מפני שהיה לו לימלך בירמיהו ולא נמלך, מאי דרש וחרב לא תעבור בארצכם

ביאור בדרך אפשר

44 מאי חרב אילימא חרב שאינה של שלום והכתיב ונתתי שלום בארץ אלא
45 אפילו של שלום והוא אינו יודע שאין דורו דומה יפה...״). **וְעִנְיָן זֶה**
46 שהיעוד ׳וחרב לא תעבור בארצכם׳ צריך להתקיים, ואפילו חרב של שלום
47 לא תעבור, **הָיָה בִּפְשִׁיטוּת אֶצְלוֹ** אצל יאשיהו **עַד כְּדֵי שֶׁלֹּא נִמְלַךְ**
48 **בְּיִרְמְיָה הַנָּבִיא עַל זֶה. וְאַף**
49 **שֶׁנֶּעֱנַשׁ עַל זֶה,** כמסופר בכתובים
50 שחלה, **הֲרֵי הָעוֹנֶשׁ לֹא הָיָה**
51 **בִּגְלַל שֶׁלֹּא פֵּירֵשׁ אֶת**
52 **הַכְּתוּבִים כָּרָאוּי, אֶלָּא מִשּׁוּם**
53 **שֶׁלֹּא הָיָה דּוֹרוֹ דּוֹמֶה יָפֶה**
54 וראוי **בְּעֵינֵי הַמָּקוֹם** להינצל אפילו
55 מחרב של שלום, **אֲבָל לוּלֵי זֹאת,**
56 **הָיָה יְעוּד זֶה** של ״וחרב לא תעבר
57 ברצכם״ **צָרִיךְ לְהִתְקַיֵּים גַּם**
58 **בְּאוֹתוֹ זְמַן** ולא רק לעתיד לבוא.
59 **וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁהַיְּעוּדִים**
60 **שֶׁבַּפָּרָשָׁה** החל מ״ונתתי גשמיכם
61 בעיתם **אֵינָם תְּלוּיִים בְּהַזְּמַן**
62 **דְּלֶעָתִיד לָבוֹא דַּוְקָא** אלא יכולים
63 להתקיים בכל זמן. **אָמְנָם בְּנוֹגֵעַ**
64 **לַיְּעוּדִים** המסוימים הללו
65 **דִּוְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם גו׳**
66 **וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת, כָּתְבוּ**
67 **הָרַמְבַּ״ן**[14] **וְרַבֵּינוּ בַּחְיֵי**[15]**, דַּע**
68 **כִּי לֹא הִשִּׁיגוּ יִשְׂרָאֵל מֵעוֹלָם**
69 **(לֹא בִּזְמַן בַּיִת רִאשׁוֹן וְלֹא**
70 **בִּזְמַן בַּיִת שֵׁנִי) לַבְּרָכוֹת**
71 **הָאֵלֶּה** של ״והתהלכתי בתוככם״
72 ו״ואולך אתכם קוממיות״
73 **בִּשְׁלֵמוּתָן, לֹא הָרַבִּים** לא זכו
74 לכך בני ישראל בתור כלל **וְלֹא**
75 **הַיְחִידִים מֵהֶם** וכן לא זכו לכך
76 אפילו יחידים **(הַיְינוּ גַּם**
77 **הַיְחִידִים שֶׁהָיוּ** במעמדם ומצבם
78 הרוחני **בִּשְׁלֵימוּת** והיו ראויים
79 שיתקיימו בהם ייעודים אלו), **וְיִהְיוּ**
80 יעודים אלה יתקיימו בפועל **רַק**
81 **בַּגְּאוּלָּה הָעֲתִידָה בִּזְמַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי.**
82 **וְעַל פִּי זֶה צָרִיךְ לְהָבִין בְּיוֹתֵר מַהוּ גוֹדֶל** ההפלאה והחידוש
83 המיוחד **בְּעִנְיַן וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם גו׳ (לְגַבֵּי עִנְיַן הַהֲלִיכָה**
84 בדרכי ה׳ **שֶׁיֵּשְׁנוֹ תָּמִיד,** כמובא לעיל שהדבר הוא ציווי מן התורה) וכן
85 מהו גודל החידוש וההפלאה המיוחדת בעניין **וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת**
86 **(קוֹמָה זְקוּפָה, וּשְׁתֵּי קוֹמוֹת** כשתי הדעות שבדבר, כנזכר לעיל),

1 כִּכְלָיוֹת אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ רַק מֵעֵין וְדוּגְמָא
2 בִּלְבַד מִמַּה שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד לָבוֹא. אַךְ מָצִינוּ[12] גַּם
3 כֵּן בְּנוֹגֵעַ לְהַיְּעוּד וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ גו׳ וְחֶרֶב
4 לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם[13], שֶׁבִּגְלַל זֶה לֹא נָתַן
5 יֹאשִׁיָּהוּ לְפַרְעֹה לַעֲבוֹר לְמִלְחָמָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ
6 יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁדָּרַשׁ מַה שֶּׁכָּתוּב וְחֶרֶב לֹא תַעֲבֹר
7 בְּאַרְצְכֶם, שֶׁאֵין הַכַּוָּונָה לְחֶרֶב שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שָׁלוֹם,
8 שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ, אֶלָּא
9 הַכַּוָּונָה הִיא אֲפִילוּ חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם. וְעִנְיָן זֶה
10 הָיָה בִּפְשִׁיטוּת אֶצְלוֹ עַד כְּדֵי שֶׁלֹּא נִמְלַךְ בְּיִרְמְיָה
11 הַנָּבִיא עַל זֶה. וְאַף שֶׁנֶּעֱנַשׁ עַל זֶה, הֲרֵי הָעוֹנֶשׁ
12 לֹא הָיָה בִּגְלַל שֶׁלֹּא פֵּירֵשׁ אֶת הַכְּתוּבִים כָּרָאוּי,
13 אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁלֹּא הָיָה דּוֹרוֹ דּוֹמֶה יָפֶה בְּעֵינֵי
14 הַמָּקוֹם, אֲבָל לוּלֵי זֹאת, הָיָה יְעוּד זֶה צָרִיךְ
15 לְהִתְקַיֵּים גַּם בְּאוֹתוֹ זְמַן. וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁהַיְּעוּדִים
16 שֶׁבַּפָּרָשָׁה אֵינָם תְּלוּיִים בְּהַזְּמַן דְּלֶעָתִיד לָבוֹא
17 דַּוְקָא. אָמְנָם בְּנוֹגֵעַ לַיְּעוּדִים דִּוְהִתְהַלַּכְתִּי
18 בְּתוֹכְכֶם גו׳ וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת, כָּתְבוּ
19 הָרַמְבַּ״ן[14] וְרַבֵּינוּ בַּחְיֵי[15], דַּע כִּי לֹא הִשִּׁיגוּ
20 יִשְׂרָאֵל מֵעוֹלָם (לֹא בִּזְמַן בַּיִת רִאשׁוֹן וְלֹא בִּזְמַן
21 בַּיִת שֵׁנִי) לַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה בִּשְׁלֵמוּתָן, לֹא הָרַבִּים
22 וְלֹא הַיְחִידִים מֵהֶם (הַיְינוּ גַּם הַיְחִידִים שֶׁהָיוּ
23 בִּשְׁלֵימוּת), וְיִהְיוּ רַק בַּגְּאוּלָּה הָעֲתִידָה בִּזְמַן בֵּית
24 הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי. וְעַל פִּי זֶה צָרִיךְ לְהָבִין בְּיוֹתֵר
25 מַהוּ גוֹדֶל בְּעִנְיַן וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם גו׳ (לְגַבֵּי
26 עִנְיַן הַהֲלִיכָה שֶׁיֵּשְׁנוֹ תָּמִיד) וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם
27 קוֹמְמִיּוּת (קוֹמָה זְקוּפָה, וּשְׁתֵּי קוֹמוֹת), שֶׁלָּכֵן

12) תענית כב, א ואילך. 13) פרשתנו שם, ו. תענית שם. 14) פרשתנו שם, יב. 15) בפתיחתו לפ׳ בחוקותי. שם כו, ט. יג.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁלָּכֵן יִהְיֶה עִנְיָן זֶה בִּשְׁלִימוּתוֹ דַּוְקָא לֶעָתִיד, כְּשֶׁתָּבוֹא הַגְּאוּלָה הַשְּׁלֵימָה בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ?

וּכְלָלוּת הָעִנְיָן בָּזֶה[16], בִּיאוּר הַדְּבָרִים בְּאוֹפֶן כְּלָלִי **דְּהִנֵּה דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן** בְּכָתוּב זֶה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל **וְהִתְהַלַּכְתִּי וְלֹא וְהָלַכְתִּי, מוֹרֶה עַל הַהֲרָגֵל בַּהֲלִיכָה,** הֲלִיכָה קְבוּעָה וּרְגִילָה **שֶׁחוֹזֵר וְהוֹלֵךְ** שׁוּב וְשׁוּב **כּוֹ', שֶׁבָּזֶה** בַּאֲמִירָה שֶׁהַהֲלִיכָה הִיא קְבוּעָה וּרְגִילָה **נִכְלָלִים שְׁנֵי אָפְנֵי הַהֲלִיכָה, הֲלִיכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** הִתְקָרְבוּת שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאוֹפֶן שֶׁל הֲלִיכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּא וְנִמְשָׁךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל **וַהֲלִיכָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** הִתְקָרְבוּת שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקַדֵּשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁל הֲלִיכָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתְעַלִּים לְהִתְקָרֵב לֶאֱלוֹקוּת, וְהַכְּוָנָה לִשְׁנֵי אֹפְנֵי הַהֲלִיכָה **כְּפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶם בְּבַת אַחַת,** כְּלוֹמַר, לֹא מְדַבֵּר בִּשְׁנֵי דְּבָרִים נִפְרָדִים, שׁוֹנִים זֶה מִזֶּה וּבִזְמַנִּים שׁוֹנִים, אֶלָּא שֶׁנִּיהֶם קַיָּימִים וּפוֹעֲלִים כְּאֶחָד, וּכְפִי שֶׁיּוֹסְבַּר לְהַלָּן.

וְזֶהוּ גַּם הַפֵּירוּשׁ לְפִי פְּנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים **בְּעִנְיָן וָאוֹלֵךְ אִתְּכֶם קוֹמְמִיּוּת, לְשׁוֹן רַבִּים,** וְלֹא קוּמָה בְּלָשׁוֹן יָחִיד **שֶׁהֵם שְׁתֵּי קוֹמוֹת, וּשְׁנֵיהֶם** שְׁתֵּי הַקּוֹמוֹת **בָּאִים בְּבַת אַחַת** וּכְפִי שֶׁיּוֹסְבַּר לְהַלָּן.

ב) וּלְהָבִין הַמַּעֲלָה דְּעִנְיָן וְהִתְהַלַּכְתִּי, שְׁתֵּי הַהֲלִיכוֹת שֶׁל מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה וְשֶׁל מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה **בְּבַת אַחַת, יֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִילָּה הַחִילּוּק** הַהִבְדֵּל **שֶׁבֵּין שְׁנֵי אָפְנֵי הַהֲלִיכָה, וְהַיְתְרוֹן שֶׁבְּכָל אֶחָד** מִשְׁנֵי הָאוֹפְנִים **לְגַבֵּי חֲבֵירוֹ,** כְּפִי שֶׁמִּמְּשִׁיךְ וּמְפָרֵט. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּיָּדוּעַ הַמָּשָׁל מִשְּׁנֵי בְּנֵי אָדָם, אֶחָד עוֹמֵד לְמַעְלָה בְּהַר גָּבוֹהַּ וְאֶחָד עוֹמֵד לְמַטָּה בָּעֵמֶק, שֶׁהִתְחַבְּרוּתָם יְכוֹלָה לִהְיוֹת בִּשְׁנֵי אוֹפָנִים, שֶׁהָעֶלְיוֹן יֵרֵד לְמַטָּה, אוֹ שֶׁהַתַּחְתּוֹן יַעֲלֶה לְמַעְלָה. וְהַהֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם, דְּהִנֵּה, כַּאֲשֶׁר הַתַּחְתּוֹן צָרִיךְ לַעֲלוֹת לְמַעְלָה, אַזַּי יֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה תְּנָאִים**[18]. הָרִאשׁוֹן, שֶׁצָּרִיךְ לֵידַע כָּל הַדְּרָכִים וְהַנְּתִיבוֹת לַעֲלוֹת הָהָרָה. הַשֵּׁנִי, שֶׁיִּהְיֶה בַּעַל כֹּחַ חָזָק שֶׁיּוּכַל לַעֲלוֹת הָהָרָה. הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁיִּהְיוּ לוֹ לְבוּשִׁים הַמַּתְאִימִים, הַיְינוּ, שֶׁלֹּא רַק שֶׁהַלְּבוּשִׁים לֹא יִמְנְעוּ אוֹתוֹ מִלַּעֲלוֹת הָהָרָה, אֶלָּא עוֹד יְסַיְּעוּ לוֹ בַּעֲלִיָּיתוֹ הָהָרָה. וְעִנְיָנוֹ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, הִנֵּה כְּתִיב**[19] מִי יַעֲלֶה בְּהַר הָוָי' גוֹ', וּבִשְׁבִיל זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת כַּמָּה תְּנָאִים. הָרִאשׁוֹן, שֶׁיֵּדַע אֶת הַדְּרָכִים וְהַיְינוּ, שֶׁבְּדֶרֶךְ הָוָי' גּוּפָא שֶׁזֶּה עִנְיָן כְּלָלוּת עִנְיָן וְהַיְינוּ, שֶׁבְּדֶרֶךְ הָוָי' גּוּפָא עוֹמֵד לְמַעְלָה אֶחָד עוֹמֵד לְמַטָּה בְּהַר גָּבוֹהַּ וְאֶחָד עוֹמֵד לְמַטָּה בָּעֵמֶק, שֶׁהִתְחַבְּרוּתָם יְכוֹלָה לִהְיוֹת בִּשְׁנֵי אוֹפָנִים, אוֹ שֶׁהָעֶלְיוֹן יֵרֵד לְמַטָּה, אוֹ שֶׁהַתַּחְתּוֹן יַעֲלֶה לְמַעְלָה. וְהַהֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם, דְּהִנֵּה, כַּאֲשֶׁר הַתַּחְתּוֹן צָרִיךְ לַעֲלוֹת לְמַעְלָה, אַזַּי יֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה תְּנָאִים**[18]. הָרִאשׁוֹן, שֶׁצָּרִיךְ לֵידַע כָּל הַדְּרָכִים וְהַנְּתִיבוֹת לַעֲלוֹת הָהָרָה. הַשֵּׁנִי, שֶׁיִּהְיֶה בַּעַל כֹּחַ חָזָק שֶׁיּוּכַל לַעֲלוֹת הָהָרָה. הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁיִּהְיוּ לוֹ לְבוּשִׁים הַמַּתְאִימִים, הַיְינוּ, שֶׁלֹּא רַק שֶׁהַלְּבוּשִׁים לֹא יִמְנְעוּ אוֹתוֹ מִלַּעֲלוֹת הָהָרָה, אֶלָּא עוֹד יְסַיְּעוּ לוֹ בַּעֲלִיָּיתוֹ הָהָרָה. הַשֵּׁנִי, שֶׁיִּהְיֶה בַּעַל כֹּחַ חָזָק שֶׁיּוּכַל לַעֲלוֹת הָהָרָה. הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁיִּהְיוּ לוֹ לְבוּשִׁים הַמַּתְאִימִים, הַיְינוּ, שֶׁלֹּא רַק שֶׁהַלְּבוּשִׁים לֹא יִמְנְעוּ אוֹתוֹ מִלַּעֲלוֹת הָהָרָה, אֶלָּא עוֹד יְסַיְּעוּ לוֹ בַּעֲלִיָּיתוֹ הָהָרָה. וְעִנְיָנוֹ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, הִנֵּה כְּתִיב**[19] מִי יַעֲלֶה בְּהַר הָוָי' גוֹ', וּבִשְׁבִיל זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת כַּמָּה תְּנָאִים. הָרִאשׁוֹן, שֶׁיֵּדַע אֶת הַדְּרָכִים לַעֲלוֹת הָהָרָה, וְהַיְינוּ, שֶׁבְּדֶרֶךְ הָוָי' גּוּפָא** עַצְמָה **שֶׁזֶּה הוּא עִנְיָן כְּלָלוּת עִנְיָן**

ביאור בדרך אפשר

בְּהַר גָּבוֹהַּ וְאֶחָד עוֹמֵד לְמַטָּה בָּעֵמֶק, בְּמָקוֹם נָמוּךְ שֶׁהִתְחַבְּרוּתָם לְהִיפָּגֵשׁ וּלְהִתְאַחֵד יָחִיד יְכוֹלָה לִהְיוֹת בִּשְׁנֵי אוֹפָנִים, אוֹפָן אֶחָד שֶׁהָעֶלְיוֹן הַנִּמְצָא לְמַעְלָה יֵרֵד מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, אוֹ אוֹפָן שֵׁנִי שֶׁהַתַּחְתּוֹן הַנִּמְצָא לְמַטָּה יַעֲלֶה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה. וְהַהֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם, בֵּין שְׁנֵי הָאוֹפָנִים הַלָּלוּ דְּהִנֵּה, כַּאֲשֶׁר הַתַּחְתּוֹן הַנִּמְצָא לְמַטָּה צָרִיךְ לַעֲלוֹת מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, אַזַּי יֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה תְּנָאִים[18] שֶׁעַלְיו לַעֲמוֹד בָּהֶם כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהִתְעַלּוֹת מִמַּצָּבוֹ כְּתַחְתּוֹן הַנִּמְצָא לְמַטָּה וּלְעֲלוֹת לְמַעְלָה. הַתְּנַאי הָרִאשׁוֹן, שֶׁצָּרִיךְ הַנִּמְצָא לְמַטָּה לֵידַע כָּל הַדְּרָכִים וְהַנְּתִיבוֹת הַשְּׁבִילִים וְהַמְסִלּוֹלִים מֵהַעֹמֶק הַתַּחְתּוֹן הָהָרָה אֶל לַעֲלוֹת מַעֲלָה הַהֶר הַגָּבוֹהַּ. הַתְּנַאי הַשֵּׁנִי, שֶׁיִּהְיֶה הַתַּחְתּוֹן הַמְעוֹנְיָן לַעֲלוֹת בַּעַל כֹּחַ חָזָק שֶׁיּוּכַל לַעֲלוֹת הָהָרָה. הַתְּנַאי הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁיִּהְיוּ לוֹ לְמִי שֶׁנִּמְצָא לְמַטָּה וְרוֹצֶה לַעֲלוֹת לְמַעְלָה לְבוּשִׁים בְּגָדִים הַמַּתְאִימִים, הַיְינוּ, שֶׁלֹּא רַק שֶׁהַלְּבוּשִׁים לֹא יִמְנְעוּ אוֹתוֹ מִלַּעֲלוֹת הָהָרָה, אֶלָּא עוֹד יְסַיְּעוּ לוֹ בַּעֲלִיָּיתוֹ הָהָרָה. וְעִנְיָנוֹ הַנִּמְשָׁל, מַשְׁמָעוּת הַדְּבָרִים בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם הַ' שֶׁל הָאָדָם הַנִּמְצָא לְמַטָּה, בְּעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן, וְרוֹצֶה לְהִתְעַלּוֹת וּלְהִתְקָרֵב לֶאֱלוֹקוּת, הִנֵּה כְּתִיב[19] בַּתְּחִילִּים מִי יַעֲלֶה בְּהַר הָוָי' גוֹ', וּמִכָּאן לְמֵדִים שֶׁהַהִתְקָרְבוּת שֶׁל הָאָדָם לֶאֱלוֹקוּת נִמְשָׁלָה לַעֲלִיָּה וְטִיפּוּס בְּהַר וּבִשְׁבִיל זֶה כְּדֵי שֶׁהָאָדָם אֹכֶן יִתְעַלֶּה לְהַר הַ' צָרִיךְ לִהְיוֹת כַּמָּה תְּנָאִים. הַתְּנַאי הָרִאשׁוֹן, שֶׁיֵּדַע אֶת הַדְּרָכִים וְהַמְסִלּוֹלִים וְהַשְּׁבִילִים הַנְּכוֹנִים כְּדֵי לַעֲלוֹת הָהָרָה,

---

16) בהבא לקמן — ראה גם (נוסף לאמרי בינה וד"ה נשא הנ"ל) ד"ה והתהלכתי בתוככם במאמרי אדה"ז: הנחות הר"פ ע' קנז. תקס"ט ע' קלא ואילך. מאמרי אדמו"ר האמצעי ויקרא ח"ב ע' תשפו ואילך. ע' תתעו ואילך. אוה"ת ויקרא ח"ב ע' תרמ. ע' תרנד. ע' תרעז. ע' תרפב. ועוד. 17) ראה גם לקו"ת ראה כו, א. כח, ב. 18) ראה גם המשך תער"ב ח"ב ע' תשעו ואילך. סה"מ תרח"ץ ע' קמט. ספר השיחות תרצ"ט ע' 316. 19) תהלים כד, ג.

ביאור בדרך אפשר

הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, צָרִיךְ לֵידַע לדעת ולהכיר את **הַדְּרָכִים הַנְּכוֹנוֹת,** ללמוד תורה ולקיים מצוות בצורות הראויות **הַיְינוּ, שֶׁלִּימּוּד הַתּוֹרָה יִהְיֶה כִּדְבָעֵי,** כפי הנדרש, **וְעוֹד זֹאת, שֶׁיִּהְיֶה** הלימוד **לִשְׁמָהּ** לשם התורה עצמה **וְלֹא לְשֵׁם אֵיזֶה פְּנִיּוֹת** ואינטרסים צדדיים **כו׳**[20]. **וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא**[21] **מַאי דִּכְתִיב**[22] מהו שכתוב, בישעיה, **וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חוֹסֶן יְשׁוּעוֹת גו׳** ואמרו בגמרא שפסוק זה רומז לששה סדרי משנה **אֱמוּנַת זֶה סֵדֶר זְרָעִים כו׳** (ובלשון הגמרא: "מאי דכתיב והיה אמונת עיתיך חוסן ישועות חכמת ודעת וגו׳, אמונת זה סדר זרעים, עיתיך זה סדר מועד, חוסן זה סדר נשים, ישועות זה סדר נזיקין, חכמת זה סדר קדשים ודעת זה סדר טהרות") **וַאֲפִילּוּ הָכִי יִרְאַת ה׳ הִיא אוֹצָרוֹ**[22], **שֶׁהָעִיקָּר הוּא** לא הלימוד כשלעצמו אלא **יִרְאַת ה׳, וְכִדְאִיתָא** וכמובא **בְּהֶמְשֵׁךְ הַגְּמָרָא שָׁם, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁמַּכְנִיסִין אָדָם לְדִין אוֹמְרִים לוֹ נָשָׂאתָ וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה** האם **קָבַעְתָּ עִתִּים לַתּוֹרָה כו׳, וַאֲפִילּוּ הָכִי,** ובכל זאת, גם התשובה לשאלות הללו היא חיובית, לא די בכך אלא **אִי** אם **יִרְאַת ה׳ אוֹצָרוֹ אֵין,** כן, ראוי הוא לעולם הבא, **אִי** אם **לֹא** אם לא הייתה לו יראת שמים, **לֹא** אזי אינו ראוי לעולם הבא. **מָשָׁל לְאָדָם**[23] **שֶׁאָמַר לִשְׁלוּחוֹ הַעֲלֵה לִי כּוּר** מידת נפח גדולה של **חִטִּין לַעֲלִיָּה,** לאחסן את החיטים בעליית הגג **הָלַךְ** השליח **וְהֶעֱלָה לוֹ, אָמַר לוֹ** בעל הבית לשליח **עֵירַבְתָּ בָּהֶן** בחיטין **קַב** מידת נפח קטנה **חוּמְטִין,** סוג של עפר מלוח, **אָמַר לוֹ** השליח לבעל הבית **לָאו,** כלומר שלא עירב בחיטין ׳קב חוטין׳ **אָמַר לוֹ** בעל הבית לשליח, אם כן **מוּטָב** היה טוב יותר **אִם לֹא הֶעֱלִיתָ, דְּקַב חוּמְטִין פֵּירוּשׁוֹ אֶרֶץ** עפר אדמה **מְלֵיחָה** המכילה מלח **הַמְשַׁמֶּרֶת אֶת הַפֵּירוֹת מִלְּהַתְּלִיעַ (כְּפֵירוּשׁ רַשִׁ״י), דְּהַיְינוּ,** ובנמשל הכוונה לעבודת השם כזו **שֶׁאֵין לוֹ בָּזֶה טַעַם וַהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה כו׳,** והעיסוק בעבודת השם באופן כזה הוא לא מתוך עניין ותענוג אישי, **שֶׁזֶּה הוּא עִנְיַן הַיִּרְאָה וְקַבָּלַת עוֹל** שעניינם הוא ביטול הישות העצמית והמציאות האישית, ולכן חכמינו ז״ל מדגישים כל כך את החשיבות של יראת שמים. **וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁלֹּא יִהְיֶה** לימוד התורה **בְּאוֹפֶן שֶׁלּוֹמֵד** תורה **וְאֵינוֹ מְקַיֵּים** בפועל **מַה שֶּׁלּוֹמֵד (וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הַלּוֹמֵד עַל מְנָת לְקַנְּתֵר**[24] ולהקניט את חבריו), **שֶׁעָלָיו** על הלומד תורה ואינו מקיים את מה שלומד **אָמַר הַכָּתוּב**[25] בתהילים **וְלָרָשָׁע** שאינו מקיים את מצוות התורה **אָמַר אֱלֹקִים מַה לְּךָ לְסַפֵּר חוּקַי,** לשם מה לך לדבר, לספר ולעסוק בלימוד חוקי התורה, ועוד אמרו על לימוד התורה שלא כראוי **וְלֹא זָכָה** (״ללמוד לשמה ולקיימה״, רש״י) **נַעֲשָׂה לוֹ** לימוד התורה **הֵיפֶךְ סַם הַחַיִּים**[26] **וּמַרְבֶּה חַיּוּת בַּקְּלִיפָּה לְפִי שָׁעָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן בְּהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה**[27] (וזה לשונו: ״אמרו חכמי הקבלה שכל התורה ומצות שאדם עושה בעודו רשע אף שמוסיף כוח בקליפות לפי שעה מכל מקום כשיחזור אחר כך בתשובה בגלגול זה או בגלגול אחר כמו שכתוב כי לא ידח ממנו נידח אזי מוציא מהקליפה כל התורה והמצות וחוזרים לקדושה בחזרתו...״), **וְכֵן הוּא גַּם בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת כִּדְבָעֵי** כראוי וכנדרש **דַּוְקָא, וְכִדְאִיתָא** וכמובא **בַּגְּמָרָא**[28] **שֶׁיֵּשׁ הַמְקַיֵּים מִצְוַת כִּיבּוּד אָב וָאֵם** ולמרות שזו מצווה גדולה וחשובה, **וְיוֹרֵשׁ גֵּיהִנּוֹם כִּי מְכַבְּדָם** את אביו ואמו **בְּאוֹפֶן שֶׁמְּבַזֶּה אוֹתָם** (ובלשון הגמרא: ״יש מאכיל לאביו פסיוני (עוף חשוב ושמן מין שליו שירד במדבר, רש״י) וטורדו מן העולם (״שנענש עליו שמראה

ביאור בדרך אפשר

הוּא עִנְיַן כְּלָלוּת עִנְיַן הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, צָרִיךְ לֵידַע הַדְּרָכִים הַנְּכוֹנוֹת, הַיְינוּ, שֶׁלִּימּוּד הַתּוֹרָה יִהְיֶה כִּדְבָעֵי, וְעוֹד זֹאת, שֶׁיִּהְיֶה לִשְׁמָהּ וְלֹא לְשֵׁם אֵיזֶה פְּנִיּוֹת כו׳[20]. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא[21] מַאי דִּכְתִיב[22] וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חוֹסֶן יְשׁוּעוֹת גו׳ אֱמוּנַת זֶה סֵדֶר זְרָעִים כו׳ וַאֲפִילּוּ הָכִי יִרְאַת ה׳ הִיא אוֹצָרוֹ[22], שֶׁהָעִיקָּר הוּא יִרְאַת ה׳, וְכִדְאִיתָא בְּהֶמְשֵׁךְ הַגְּמָרָא שָׁם, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁמַּכְנִיסִין אָדָם לְדִין אוֹמְרִים לוֹ נָשָׂאתָ וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה קָבַעְתָּ עִתִּים לַתּוֹרָה כו׳, וַאֲפִילּוּ הָכִי אִי יִרְאַת ה׳ אוֹצָרוֹ אֵין, אִי לֹא לֹא. מָשָׁל לְאָדָם[23] שֶׁאָמַר לִשְׁלוּחוֹ הַעֲלֵה לִי כּוּר חִטִּין לַעֲלִיָּה, הָלַךְ וְהֶעֱלָה לוֹ, אָמַר לוֹ עֵירַבְתָּ בָּהֶן קַב חוּמְטִין, אָמַר לוֹ לָאו, אָמַר לוֹ מוּטָב אִם לֹא הֶעֱלִיתָ, דְּקַב חוּמְטִין פֵּירוּשׁוֹ אֶרֶץ מְלֵיחָה הַמְשַׁמֶּרֶת אֶת הַפֵּירוֹת מִלְּהַתְּלִיעַ (כְּפֵירוּשׁ רַשִׁ״י), דְּהַיְינוּ, שֶׁאֵין לוֹ בָּזֶה טַעַם וַהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה כו׳, שֶׁזֶּה הוּא עִנְיַן הַיִּרְאָה וְקַבָּלַת עוֹל. וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּאוֹפֶן שֶׁלּוֹמֵד וְאֵינוֹ מְקַיֵּים מַה שֶּׁלּוֹמֵד (וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הַלּוֹמֵד עַל מְנָת לְקַנְּתֵר[24]), שֶׁעָלָיו אָמַר הַכָּתוּב[25] וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹקִים מַה לְּךָ לְסַפֵּר חוּקַי, וְלֹא זָכָה נַעֲשָׂה לוֹ הֵיפֶךְ סַם הַחַיִּים[26] וּמַרְבֶּה חַיּוּת בַּקְּלִיפָּה לְפִי שָׁעָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן בְּהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה[27]. וְכֵן הוּא גַּם בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת כִּדְבָעֵי דַּוְקָא, וְכִדְאִיתָא בַּגְּמָרָא[28] שֶׁיֵּשׁ הַמְקַיֵּים מִצְוַת כִּיבּוּד אָב וָאֵם וְיוֹרֵשׁ גֵּיהִנּוֹם כִּי מְכַבְּדָם בְּאוֹפֶן שֶׁמְּבַזֶּה אוֹתָם, וְכֵן הוּא בְּקִיּוּם שְׁאָר

---

20) ראה קונטרס עץ החיים פרק יב. 21) שבת לא, סע״א. 22) ישעי׳ לג, ו. 23) ראה גם לקו״ת ויקרא ו, א. שלח מו, ג ואילך. ובכ״מ. 24) ראה תוד״ה העושה – ברכות יז, א. וראה לקו״ש ח״כ ע׳ 50 ואילך. 25) תהלים נ, טז. 26) יומא עב, ב. 27) פ״ד ס״ג. 28) קידושין לא, סע״א. וש״נ.

ביאור בדרך אפשר

לו צרות עין על סעודתו"), **וְכֵן הוּא בְּקִיּוּם שְׁאָר הַמִּצְוֹות שֶׁקִּיּוּמָם צָרִיךְ לִהְיוֹת כִּדְבָעֵי, וְגַם** קיום המצוות, כמו לימוד התורה, צריך להיות מתוך כוונה **לִשְׁמָהּ, לְלֹא פְּנִיּוֹת** אישיות **כו'. וְנוֹסָף עַל יְדִיעַת הַדְּרָכִים** הנכונות בלימוד התורה וקיום המצוות, כמו במשל, הכרת הדרכים המובילות מהעמק למטה להר למעלה, **צָרִיךְ לֵידַע** ולהכיר **גַּם הַנְּתִיבוֹת, דְּהַהֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם** ההבדל בין 'דרכים' ל' נתיבות' **הוּא**[29], **שֶׁדַּרְכָּן הִיא דֶּרֶךְ סְלוּלָה לָרַבִּים,** כדי שרבים ילכו בה, **וְאִילּוּ נָתִיב הוּא שְׁבִיל צַר** שרק מעטים יכולים ללכת בו, **וְהַיְינוּ,** ומשמעות הדברים בנמשל, בעבודת ה', היא **שֶׁהַנְּתִיבוֹת לַעֲלוֹת לְהַר חָרְיָ'** ולהתקרב לאלוקות **הוּא עִנְיַן הַשָּׂגוֹת אֱלֹקוּת, שֶׁעַל יְדֵי זֶה** שתהיה לאדם הבנה והשגה באלוקות **יָבוֹא הָאָדָם בְּדַרְכָּן מִמֵּילָא לְאַהֲבָה וְיִרְאָה,** כי מטבע האדם הוא שהשכל 'מוליד' ומעורר את הרגש שבלב, ולכן ההבנה וההשגה וההתבוננות בגדולת ה' מעוררת רגשות של אהבת ה' ויראת ה' **וְעַל יְדֵי זֶה** שתהיה לאדם אהבת ה' ויראת ה' **יַעֲלֶה** מלמטה **בְּהַר חָרְיָ'** ויתקרב לאלוקות.

וְכָל זֶה הוּא לגבי העלייה מלמטה למעלה **מִצַּד הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית. אָמְנָם כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהַעֲלוֹת עִמּוֹ גַּם אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית** שאף היא תתעלה ממצבה הטבעי ותתקרב לאלוקות יחד עם הנפש האלוקית, **הִנֵּה עַל זֶה דָּרוּשׁ הַתְּנַאי הַשֵּׁנִי** הנזכר לעיל במשל, בשביל לעלות מלמטה למעלה, **שֶׁיִּהְיֶה בַּעַל כֹּחַ חָזָק, הַיְינוּ,** ומשמעות הדבר בנמשל, בעבודת השם, היא **שֶׁלֹּא יִהְיֶה רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ**[30], כלומר, שלא יהיה כפוף וכנוע לנפש הבהמית שהיא לו כמשא כבד שמונע ממנו לקום ולהתקדם בעבודת השם **אֶלָּא אַדְּרַבָּה, שֶׁיַּקִּיף עִמּוֹ** בעלייתו מלמטה למעלה **גַּם אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית** ויעלה וירומם גם אותה.

וְהַתְּנַאי הַשְּׁלִישִׁי כדי לעלות מהעמק שלמטה להר שלמעלה **הוּא שֶׁיִּהְיֶה** האדם **לָבוּשׁ בַּלְּבוּשִׁים הַמַּתְאִימִים** לעלייה מסוג זה, **וְהַיְינוּ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהַלְּבוּשִׁים לֹא יְבַלְבְּלוּ**[31], ולא יהוו הפרעה בטיפוס מלמעלה למטה, **אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁיְּסַיְּעוּ לוֹ** הלבושים **בַּעֲלִיָּיתוֹ. וְהָעִנְיָן בָּזֶה,** בנמשל, בעליית האדם מלמטה למעלה כדי להתקרב לאלוקות, **דְּהִנֵּה, הַלְּבוּשִׁים** של הנפש **הֵם אוֹתִיּוֹת** המילים של **הַמַּחְשָׁבָה אוֹתִיּוֹת** המילים של **הַדִּיבּוּר וְהַמַּעֲשֶׂה**[32], **וְיֵשׁ בָּהֶם** באותיות **שְׁנֵי עִנְיָנִים, הַחַיּוּת וְהַהֶרְגֵּשׁ** שהם ה'נשמה' **שֶׁבָּאוֹתִיּוֹת, וְגוּף הָאוֹתִיּוֹת. הִנֵּה תִּיקּוּן הַחַיּוּת שֶׁבָּאוֹתִיּוֹת** שעל ידי זה פועל האדם את העלאת המחשבה, דיבור ומעשה שלו **הוּא עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאַהֲבָה וְיִרְאָה, שֶׁעַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּהַשָּׂגַת אֱלֹקוּת** שמביאה לידיעה והכרה בגדולת ה' **הוּא מוֹלִיד** בליבו רגשות של **אַהֲבָה וְיִרְאָה, שֶׁהֵם** אהבת ה' ויראת השם **הַגַּדְפִּין** הכנפיים **שֶׁעַל יָדָם פָּרְחָא לְעֵילָא**[33] פורחים ועולים למעלה המחשבות והדיבורים והמעשים האדם בתורה ומצוות, כדברי הזוהר, **אַךְ תִּיקּוּן** וההעלאה של **הָאוֹתִיּוֹת עַצְמָן** 'גוף' האותיות **הוּא עַל יְדֵי עִנְיַן הַדְּמָעוֹת,** מתוך בכי על הריחוק מאלוקות **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[34] במגילת איכה **חוֹמַת בַּת צִיּוֹן הוֹרִידִי כַנַּחַל דִּמְעָה, שֶׁעִנְיַן הַדְּמָעוֹת הוּא מִצַּד כִּיּוּץ הַמּוֹחַ**[35]. כשהמוח מתכווץ ואין לו היכולת לשאת ולהכיל חוויה חזקה כמו צער גדול, **וְהַיְינוּ** ומשמעות הענין בנמשל, בעבודת ה', **עַל יְדֵי זֶה שֶׁמִּתְבּוֹנֵן אֵיךְ שֶׁהָיָה**

ביאור בדרך אפשר

1 הַמִּצְוֹות שֶׁקִּיּוּמָם צָרִיךְ לִהְיוֹת כִּדְבָעֵי, וְגַם
2 לִשְׁמָהּ, לְלֹא פְּנִיּוֹת כו'. וְנוֹסָף עַל יְדִיעַת
3 הַדְּרָכִים, צָרִיךְ לֵידַע גַּם הַנְּתִיבוֹת, דְּהַהֶפְרֵשׁ
4 בֵּינֵיהֶם הוּא[29], שֶׁדַּרְכָּן הִיא דֶּרֶךְ סְלוּלָה לָרַבִּים,
5 וְאִילּוּ נָתִיב הוּא שְׁבִיל צַר, וְהַיְינוּ, שֶׁהַנְּתִיבוֹת
6 לַעֲלוֹת לְהַר חָרְיָ' הוּא עִנְיַן הַשָּׂגוֹת אֱלֹקוּת, שֶׁעַל
7 יְדֵי זֶה יָבוֹא הָאָדָם בְּדַרְכָּן מִמֵּילָא לְאַהֲבָה וְיִרְאָה,
8 וְעַל יְדֵי זֶה יַעֲלֶה בְּהַר חָרְיָ'. וְכָל זֶה הוּא מִצַּד
9 הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית. אָמְנָם כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהַעֲלוֹת עִמּוֹ
10 גַּם אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, הִנֵּה עַל זֶה דָּרוּשׁ הַתְּנַאי
11 הַשֵּׁנִי שֶׁיִּהְיֶה בַּעַל כֹּחַ חָזָק, הַיְינוּ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה
12 רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ[30], אֶלָּא אַדְּרַבָּה, שֶׁיַּקִּיף עִמּוֹ
13 גַּם אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית. וְהַתְּנַאי הַשְּׁלִישִׁי הוּא
14 שֶׁיִּהְיֶה לָבוּשׁ בַּלְּבוּשִׁים הַמַּתְאִימִים, וְהַיְינוּ,
15 שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהַלְּבוּשִׁים לֹא יְבַלְבְּלוּ[31], אֶלָּא
16 עוֹד זֹאת, שֶׁיְּסַיְּעוּ לוֹ בַּעֲלִיָּיתוֹ. וְהָעִנְיָן בָּזֶה,
17 דְּהִנֵּה, הַלְּבוּשִׁים הֵם אוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה אוֹתִיּוֹת
18 הַדִּיבּוּר וְהַמַּעֲשֶׂה[32], וְיֵשׁ בָּהֶם שְׁנֵי עִנְיָנִים,
19 הַחַיּוּת וְהַהֶרְגֵּשׁ שֶׁבָּאוֹתִיּוֹת, וְגוּף הָאוֹתִיּוֹת. הִנֵּה
20 תִּיקּוּן הַחַיּוּת שֶׁבָּאוֹתִיּוֹת הוּא עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה
21 דְּאַהֲבָה וְיִרְאָה, שֶׁעַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּהַשָּׂגַת
22 אֱלֹקוּת הוּא מוֹלִיד אַהֲבָה וְיִרְאָה, שֶׁהֵם הַגַּדְפִּין
23 שֶׁעַל יָדָם פָּרְחָא לְעֵילָא[33]. אַךְ תִּיקּוּן הָאוֹתִיּוֹת
24 עַצְמָן הוּא עַל יְדֵי עִנְיַן הַדְּמָעוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[34]
25 חוֹמַת בַּת צִיּוֹן הוֹרִידִי כַנַּחַל דִּמְעָה, שֶׁעִנְיַן
26 הַדְּמָעוֹת הוּא מִצַּד כִּיּוּץ הַמּוֹחַ[35], וְהַיְינוּ עַל יְדֵי
27 זֶה שֶׁמִּתְבּוֹנֵן אֵיךְ שֶׁהָיָה נִפְרָד מֵעַצְמוּת וּמַהוּת

29) ראה אוה"ת נ"ך ח"א ע' תקנד. 30) לשון הכתוב – משפטים כג, ה. וראה אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג ע' שכה. "היום יום" כח שבט. 31) ראה גם לקו"ת תצא לז, ריש ע"ג. סהמ"צ להצ"צ קז, ב. 32) ראה תניא פ"ד. 33) ראה תקו"ז ת"י (כה, ב). תניא פ"מ (נה, ב). ועוד. 34) איכה ב, יח. ראה שערי אורה ד"ה בכ"ה בכסלו פי"א־יב. סה"מ תרס"ה ע' רטז. המשך תרס"ו ע' רסו. 35) ראה תו"א וישלח כו, א.

והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלוקים

ביאור בדרך אפשר

שעבר עבירה **נִפְרָד מֵעַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא [וְאַף שֶׁהָיָה זֶה** הפירוד והריחוק **לְשָׁעָה קַלָּה בִּלְבַד, מִכָּל מָקוֹם לֹא נוֹגֵעַ לוֹ מֶה הָיָה לְאַחֲרֵי זֶה,** והעובדה שאחרי אותה שעה קלה כבר לא היה נפרד, לא מרגיעה אותו **כֵּיוָן שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׁעָה** שכן היה נפרד **הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת מְקוּשָׁר עִם עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא וְהָיָה נִפְרָד מֵהָעַצְמוּת** ודבר זו נוגע לו ואכפת לו מאד]**, אֲזַי נַעֲשָׂה אֶצְלוֹ כִּיּוּוּץ הַלֵּב וְכִיּוּוּץ הַמּוֹחַ** (**עֵס פַאַרְקְלֶעמְט אִים דִי הארץ** ליבו נלחץ **און פאַרְקְוועטְשְׁט אִים דִי קָאָפּ** ומוחו מתכווץ)**, שֶׁמִּזֶּה** מכיווץ הלב וכיווץ המוח **בָּאִים הַדְּמָעוֹת, וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּא אֶת הָעִנְיָן בְּאוֹתִיּוֹת,** מילים, **וְאֵין הַמּוֹחַ יָכוֹל לְסְבּוֹל** ולהכיל **זֹאת כו׳** את הלחץ והצער הגדול. **וְעַל יְדֵי זֶה** הדמעות שפורצות בשעה של כיווץ המוח וכיווץ הלב **נַעֲשָׂה תִּיקּוּן גּוּף הָאוֹתִיּוֹת, הַיְינוּ, שֶׁשּׁוֹבֵר אֶת הַחוֹמָה** חומת ההעלם וההסתר **דִּלְעוּמַּת זֶה** של הצד שהיפך צד הקדושה (הנקרא ׳לעומת זה כלשון הכתוב בקהלת ׳זה לעמת זה עשה האלוקים׳) **וּבוֹנֶה חוֹמַת בַּת צִיּוֹן** חומת הגנה של קדושה.

וְדַוְקָא כְּשֶׁיֵּשְׁנָם שְׁלֹשֶׁת הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְבוּשִׁים הַמַּתְאִימִים, כיוון שתיקן את המחשבה, דיבר ומעשה שלו **וְכֹחוֹ חָזָק** שאינו רובץ תחת משא הנפש הבהמית אלא להיפך מעלה גם אותה, **וְהוּא יוֹדֵעַ הַדְּרָכִים וּנְתִיבוֹת** כיצד לוודא שהתורה והמצוות שלו יהיו כדבעי, **דַּוְקָא אָז יָכוֹל לַעֲלוֹת** מלמטה **לְהַר הַוָּיָ׳** ולהתקרב לאלוקות.

וְכֵן בדומה למבואר לעיל אודות העלייה וההתקרבות לאלוקות בכלל **הוּא גַּם בְּעִנְיַן הָעַלִיָּה** של הנשמה **לְגַן עֵדֶן,** לאחר סיום עבודת האדם בעולם הזה, **שֶׁנִּקְרָא** גן עדן **הַר הַוָּיָ׳**[36], ולכן המבואר לעיל לגבי עניין

ביאור בדרך אפשר

אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא [וְאַף שֶׁהָיָה זֶה לְשָׁעָה קַלָּה בִּלְבַד, מִכָּל מָקוֹם לֹא נוֹגֵעַ לוֹ מֶה הָיָה לְאַחֲרֵי זֶה, כֵּיוָן שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת מְקוּשָׁר עִם עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא וְהָיָה נִפְרָד מֵהָעַצְמוּת], אֲזַי נַעֲשָׂה אֶצְלוֹ כִּיּוּוּץ הַלֵּב וְכִיּוּוּץ הַמּוֹחַ (עֵס פַאַרְקְלֶעמְט אִים דִי הארץ און פאַרְקְוועטְשְׁט אִים דִי קָאָפּ), שֶׁמִּזֶּה בָּאִים הַדְּמָעוֹת, וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּא אֶת הָעִנְיָן בְּאוֹתִיּוֹת, וְאֵין הַמּוֹחַ יָכוֹל לְסְבּוֹל זֹאת כו׳. וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשָׂה תִּיקּוּן גּוּף הָאוֹתִיּוֹת, הַיְינוּ, שֶׁשּׁוֹבֵר אֶת הַחוֹמָה דִּלְעוּמַּת זֶה וּבוֹנֶה חוֹמַת בַּת צִיּוֹן. וְדַוְקָא כְּשֶׁיֵּשְׁנָם שְׁלֹשֶׁת הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְבוּשִׁים הַמַּתְאִימִים, וְכֹחוֹ חָזָק, וְהוּא יוֹדֵעַ הַדְּרָכִים וּנְתִיבוֹת, דַּוְקָא אָז יָכוֹל לַעֲלוֹת לְהַר הַוָּיָ׳.

וְכֵן הוּא גַּם בְּעִנְיַן הָעַלִיָּה לְגַן עֵדֶן, שֶׁנִּקְרָא הַר הַוָּיָ׳[36], דִּכְשֵׁם שֶׁהָהָר כִּפְשׁוּטוֹ הוּא דּוֹמֵם אֶלָּא שֶׁעוֹלֶה לְמַעְלָה[37], כָּךְ גַּם הָעִנְיָן דְּגַן עֵדֶן הוּא הָעַלִיָּה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, הִנֵּה כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הָעַלִיָּה מֵעוֹלָם הַזֶּה לְגַן עֵדֶן הֲרֵי זֶה עַל יְדֵי נְהַר דִּינוּר דַּוְקָא, כֵּיוָן שֶׁצָּרִיךְ לִשְׁכּוֹחַ חֵיזוּ דְּהַאי עָלְמָא[38]. וּכְמוֹ כֵן גַּם הָעַלִיָּה מִגַּן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן לְגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן הִיא עַל יְדֵי נְהַר דִּינוּר, כְּדֵי לִשְׁכּוֹחַ עַל חֵיזוּ דְּגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, כִּי גַּם חֵיזוּ דְּגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן מְבַלְבֵּל לְגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן. וְעַל

העלייה מלמטה למעלה בקשר ובשייכות לכתוב ׳מי יעלה בהר ה׳׳ מכוון גם לגבי העלייה לגן עדן **דִּכְשֵׁם שֶׁהָהָר כִּפְשׁוּטוֹ הוּא דּוֹמֵם אֶלָּא שֶׁעוֹלֶה לְמַעְלָה**[37], בשונה מצומח שמטפס ועולה כי יש בו את טבע הצמיחה והעלייה מלמטה למעלה, הר הוא דומם אלא שעם זאת הוא עולה למעלה ומתנשא לגובה, **כָּךְ גַּם הָעִנְיָן דְּגַן עֵדֶן הוּא הָעַלִיָּה מִלְּמַטָּה** מעולם הזה הגשמי הנחות **לְמַעְלָה** לעולם רוחני נעלה, **הִנֵּה כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הָעַלִיָּה** של הנשמה **מֵעוֹלָם הַזֶּה לְגַן עֵדֶן הֲרֵי זֶה עַל יְדֵי** טבילה, כביכול, בתוך **נְהַר דִּינוּר** נהר של אש **דַּוְקָא, כֵּיוָן שֶׁצָּרִיךְ** האדם לפני שיהיה מסוגל לעלות לגן עדן, **לִשְׁכּוֹחַ חֵיזוּ דְּהַאי עָלְמָא**[38]. כלומר, להתנתק לגמרי מקשר ושייכות לעולם הזה הגשמי הנחות (ועל דרך המבואר לעיל אודות ההתעלות מלמעלה למטה בכלל, על ידי העבודה בתורה ומצוות, שיש בזה כמה תנאים), **וּכְמוֹ כֵן** כשם שהעלייה מהעולם הזה לגן עדן, בגלל הפער הגדול וריחוק הערך ביניהם, צריכה הקדמה והכנה של טבילה בנהר של אש, כדי לשכוח את המראה (והעניין) של העולם הזה, כך **גַּם הָעַלִיָּה מִגַּן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן לְגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן הִיא עַל יְדֵי נְהַר דִּינוּר,** טבילה של הנשמה בנהר של אש, כביכול, **כְּדֵי לִשְׁכּוֹחַ עַל חֵיזוּ** המראה (והעניין) **דְּגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, כִּי גַּם חֵיזוּ דְּגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן** אף על פי שהוא נעלה באין ערוך מ׳חיזו׳ של העולם הזה, מכל מקום ׳חיזו דגן עדן התחתון׳ **מְבַלְבֵּל לְגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן** וכדי לעלות לגן עדן העליון, צריך האדם לשכוח לגמרי את ׳חיזו דגן עדן התחתון׳ (וכמבואר ב׳תורה אור׳: ״... כגון מדרגת גן עדן התחתון שאחר עולם הזה שצריך להיות נהר דינור מפסיק לטבול בו כדי שישתכח ממנו כוח הזוכר הגשמי. שכיון שהוא זוכר גשמיות אי אפשר לו להתענג בגן עדן. ולכן כשעולה מגן עדן התחתון לעליון צריך להיות גם כן נהר דינור לשכוח ההשגה ותענוג שבגן עדן תחתון...״).

---

36) ראה גם המשך תער״ב שם ע׳ תשעט. ובכ״מ. 37) ראה עטרת ראש שער ר״ה פכ״ד. מאמרי אדמו״ר האמצעי: דברים ח״ב ע׳ תרסד ואילך; דרושי חתונה ח״א ע׳ רי. ע׳ דש. 38) ראה זהר ח״א רא, א. ח״ב ריא, ב. רמז, א. תו״א יתרו סט, ג. מאמרי אדמו״ר האמצעי ויקרא ח״ב ע׳ תתכא ואילך.

ביאור בדרך אפשר

וְעַל דֶּרֶךְ[39] **שֶׁמָּצִינוּ** בגמרא **בְּרַבִּי זֵירָא שֶׁצָּם מֵאָה תַּעֲנִיתָא** מאה תעניות **כְּדֵי לִשְׁכּוֹחַ תַּלְמוּד בַּבְלִי** שבו היה רגיל ללמוד **כְּשֶׁהָיָה צָרִיךְ לַעֲלוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלִלְמוֹד תַּלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי**[40], שהוא אופן לימוד אחר **דְּכֵינָן שֶׁתַּלְמוּד בַּבְלִי הוּא** כדברי הגמרא **בְּאוֹפֶן דִּבְמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי**[41], כלשון הכתוב באיכה (ופירש רש"י בגמרא כי הכוונה שהלימוד בבבל אינו במעלה גדולה, "שאין נוחין זה עם זה ותלמודם ספק בידם", ומובא בחסידות שהכוונה גם לכך שדרך הלימוד בתלמוד בבלי היא דרך הפלפול, בקושיות ותירוצים, ויש קושי להגיע למסקנה הברורה, ובכל אופן יש הבדל גדול בין דרך הלימוד של תלמוד בבלי לדרך הלימוד של תלמוד ירושלמי, ולכן הרגיל בלימוד הבבלי) **הֲרֵי זֶה מְבַלְבֵּל לְתַלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּגַן עֵדֶן, שֶׁהָעֲלִיָּה מִגַּן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן לְגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן הִיא** עלייה גדולה כי בין גן עדן התחתון לגן עדן העליון יש פער גדול וריחוק הערך, ולכן העלייה לגן עדן העליון היא עַל יְדֵי הקדמת 'טבילה' בתוך **נְהַר דִּינוּר כְּדֵי לִשְׁכּוֹחַ חֵיזוּ דְּגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן** ומפריע **לְהַגִּילוּי** של האור הגדול **דְּגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן.**

וְנוֹסָף עַל הָעִנְיָן דְּנְהַר דִּינוּר שצריך להיות בעלייה מעולם הזה לגן עדן ובעלייה מגן עדן התחתון לגן עדן העליון, כמבואר לעיל, **יֶשְׁנוֹ גַּם עִנְיָן הָעֲמוּד שֶׁבֵּין גַּן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְהָעֶלְיוֹן,** וכשם שעמוד שבבניין מחבר בין הרצפה שלמטה לתקרה שלמעלה, כך 'עמוד' שבין שתי מדרגות הוא אמצעי לחיבור בין הדרגה העליונה לדרגה התחתונה ועוד מבואר בחסידות בענינו של העמוד **שֶׁעַל יְדֵי הָעֲמוּד הֲרֵי הוּא** העולה מדרגה תחתונה לדרגה עליונה **מִתְעַצֵּם** מתחבר בכל עצמותו **עִם הַמַּדְרֵיגָה הָעֶלְיוֹנָה**[42] (וכמבואר ב'המשך תער"ב: "והעלייה הוא דרך העמוד שבין כל מדריגה ומדריגה שבגן עדן כו', ועניין העמוד הוא בחינת הביטול והיינו שנעשה הביטול בהנשמה בערך המדריגה העליונה שנעשה בזה בבחינת כלי לקבל האור והגילוי דמדריגה העליונה כו', וכידוע דבכל עליה ממדריגה למדריגה צריך להיות ב' בחינות ביטול, הא' הביטול ממדריגתו ומציאותו הראשונה, והב' הביטול לפי ערך המדריגה העליונה כו'... וזהו שבעליות דגן עדן צריכה להיות טבילה בנהר דינור שזהו הביטול ממציאת הראשונה והעלייה דרך העמוד שזהו הביטול לפי אופן המדריגה העליונה כו', וכל זה הוא מפני שצריך להיות כלי אל האור והגילוי...").

וְעִנְיָן זֶה שבעלייה מדרגה לדרגה צריכה להיות תחילה טבילה בנהר דינור וכן יש צורך בעמוד, **הוּא בְּכָל רִיבּוּי הַמַּדְרֵיגוֹת שֶׁבְּגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, כַּיָּדוּעַ**[43] בתורת החסידות **שֶׁאַף שֶׁנִּזְכְּרוּ רַק שְׁתֵּי דְרָגוֹת** כלליות **בְּגַן עֵדֶן,** 'גן עדן התחתון' ו'גן עדן העליון' **הֲרֵי בֶּאֱמֶת יֵשׁ בָּזֶה** בפרטיות יותר **רִיבּוּי מַדְרֵיגוֹת עַד אֵין קֵץ,** עד אין סוף, **שֶׁזֶּהוּ** חלק מהעליות הפרטיות הוא **עִנְיָן שְׁלֹשׁ הָעֲלִיּוֹת** של הנשמה **שֶׁבְּכָל יוֹם בִּשְׁלֹשׁ הַתְּפִלּוֹת,** שחרית מנחה וערבית **כֵּיוָן שֶׁיֵּשְׁנָם רִיבּוּי מַדְרֵיגוֹת שֶׁבָּהֶם עוֹלִים מִדַּרְגָּא לְדַרְגָּא, לְאַחֲרֵי הַקְדָּמַת בִּיטּוּל הַמַּדְרֵיגָה הַקּוֹדֶמֶת שֶׁעַל יְדֵי זֶה** על ידי ביטול ו'שכחת' המדריגה הקודמת לגמרי **הִיא הָעֲלִיָּה לַמַּדְרֵיגָה הַיּוֹתֵר הָעֶלְיוֹנָה,** וכך ממשיכים ועולים עוד מדרגה לדרגה **עַד אֵין קֵץ,** עד לעליות אין סוף **כְּמַאֲמַר**[44] הגמרא **צַדִּיקִים אֵין לָהֶם מְנוּחָה כו'** וגם כשמגיעים לדרגה מסוימת, מוסיפים ומתעלים לדרגה יותר נעלית **שֶׁנֶּאֱמַר**[45] בתהילים **יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל.**

וּכְלָלוּת עִנְיָן הָעֲלִיָּה בְּגַן עֵדֶן הן העלייה הכללית מ'גן עדן התחתון' ל'גן עדן העליון' והן העליות הפרטיות מדרגה לדרגה **תְּלוּי בְּאוֹפֶן הָעֲבוֹדָה** של הנשמה בהיותה **לְמַטָּה, דִּכְפִי אוֹפֶן עֲבוֹדַת הַנְּשָׁמָה בִּהְיוֹתָהּ לְמַטָּה כֵּן הוּא אוֹפֶן עֲלִיָּיתָהּ**

ביאור בדרך אפשר

1 **וְעַל דֶּרֶךְ**[39] **שֶׁמָּצִינוּ בְּרַבִּי זֵירָא שֶׁצָּם מֵאָה תַּעֲנִיתָא**
2 **כְּדֵי לִשְׁכּוֹחַ תַּלְמוּד בַּבְלִי כְּשֶׁהָיָה צָרִיךְ לַעֲלוֹת**
3 **לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלִלְמוֹד תַּלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי**[40], **דְּכֵינָן**
4 **שֶׁתַּלְמוּד בַּבְלִי הוּא בְּאוֹפֶן דִּבְמַחֲשַׁכִּים**
5 **הוֹשִׁיבַנִי**[41], **הֲרֵי זֶה מְבַלְבֵּל לְתַלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי.**
6 **וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּגַן עֵדֶן, שֶׁהָעֲלִיָּה מִגַּן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן**
7 **לְגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן הִיא עַל יְדֵי נְהַר דִּינוּר כְּדֵי**
8 **לִשְׁכּוֹחַ חֵיזוּ דְּגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן שֶׁמְּבַלְבֵּל לְהַגִּילוּי**
9 **דְּגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן. וְנוֹסָף עַל הָעִנְיָן דְּנְהַר דִּינוּר,**
10 **יֶשְׁנוֹ גַּם עִנְיַן הָעֲמוּד שֶׁבֵּין גַּן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן**
11 **וְהָעֶלְיוֹן, שֶׁעַל יְדֵי הָעֲמוּד הֲרֵי הוּא מִתְעַצֵּם עִם**
12 **הַמַּדְרֵיגָה הָעֶלְיוֹנָה**[42]**. וְעִנְיָן זֶה הוּא בְּכָל רִיבּוּי**
13 **הַמַּדְרֵיגוֹת שֶׁבְּגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן,**
14 **כַּיָּדוּעַ**[43] **שֶׁאַף שֶׁנִּזְכְּרוּ רַק שְׁתֵּי דְרָגוֹת בְּגַן עֵדֶן,**
15 **הֲרֵי בֶּאֱמֶת יֵשׁ בָּזֶה רִיבּוּי מַדְרֵיגוֹת עַד אֵין קֵץ,**
16 **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן שְׁלֹשׁ הָעֲלִיּוֹת שֶׁבְּכָל יוֹם בִּשְׁלֹשׁ**
17 **הַתְּפִלּוֹת, כֵּיוָן שֶׁיֵּשְׁנָם רִיבּוּי מַדְרֵיגוֹת שֶׁבָּהֶם**
18 **עוֹלִים מִדַּרְגָּא לְדַרְגָּא, לְאַחֲרֵי הַקְדָּמַת בִּיטּוּל**
19 **הַמַּדְרֵיגָה הַקּוֹדֶמֶת שֶׁעַל יְדֵי זֶה הִיא הָעֲלִיָּה**
20 **לַמַּדְרֵיגָה הַיּוֹתֵר הָעֶלְיוֹנָה, עַד אֵין קֵץ, כְּמַאֲמַר**[44]
21 **צַדִּיקִים אֵין לָהֶם מְנוּחָה כו' שֶׁנֶּאֱמַר**[45] **יֵלְכוּ**
22 **מֵחַיִל אֶל חָיִל. וּכְלָלוּת עִנְיַן הָעֲלִיָּה בְּגַן עֵדֶן**
23 **תָּלוּי בְּאוֹפֶן הָעֲבוֹדָה לְמַטָּה, דִּכְפִי אוֹפֶן עֲבוֹדַת**
24 **הַנְּשָׁמָה בִּהְיוֹתָהּ לְמַטָּה כֵּן הוּא אוֹפֶן עֲלִיָּיתָהּ**

---

39) ראה תו"א יתרו שם. המשך תרס"ו ע' יג. וראה גם ד"ה אלפיים שנה קדמה תורה לעולם (לקמן ע' 138 ואילך). 40) ב"מ פה, א. 41) איכה ג, ו. סנהדרין כד, א. 42) ראה מאמרי אדמו"ר האמצעי שם ע' תתכב. וראה תו"א יתרו שם. המשך תרס"ו ע' טו. המשך תער"ב שם ע' תשפ ואילך. סה"מ תרח"ץ ע' ריב. ובכ"מ. 43) ראה תו"א תצוה פא, ריש ע"ג. 44) ברכות ומו"ק בסופן. 45) תהלים פד, ח.

ביאור בדרך אפשר

בְּגַן עֵדֶן כפי שממשיך ומפרט. דְּיֵשׁ נְשָׁמוֹת שֶׁזּוֹכוֹת לַעֲלוֹת רַק לְגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן ולא למעלה מזה, וְיֵשׁ נְשָׁמוֹת שֶׁעוֹלוֹת לְגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, והדבר תלוי באיזה אופן ובאיזו מדריגה הייתה עבודת השם של הנשמה בהיותה למטה בעולם הזה, וְגַם אוֹתָן הַנְּשָׁמוֹת שֶׁזּוֹכוֹת לַעֲלוֹת לְגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן משום שבהיות נשמות אלו למטה הן עבדו את השם באופן נעלה יותר, אפילו נשמות אלו צְרִיכוֹת לַעֲבוֹר תְּחִילָּה דֶּרֶךְ גַּן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְכוּ׳.

וְכָל זֶה כל האופנים האמורים בהרחבה לגבי אופן העלייה מלמטה למעלה הוּא בְּהַהִילּוּךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, שֶׁתָּלוּי בְּאוֹפֶן הַכָּנַת וַעֲבוֹדַת הַתַּחְתּוֹן כמבואר לעיל בהרחבה, כי מאחר שהעלייה היא מצד התחתון, מלמטה למעלה, הרי אופן העלייה ועד כמה היא העלייה, הכול תלוי בו.

ג אָמְנָם עִנְיַן הַהִילּוּךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה כאשר העליון מתקרב אל התחתון, ובנמשל, כאשר ההתקרבות בין האלוקות והאדם היא באופן של הארה והמשכה מלמעלה, מצד אלוקות, אל האדם למטה, הרי ההילוך הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵשׁ אֶת הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל שיהיה ההולך יודע את הדרכים ושיהיו לו הלבושים המתאימים ושיהיה בעל כוח. דְּהִנֵּה, הָעֶלְיוֹן שֶׁנִּמְצָא לְמַעְלָה, הֲרֵי הוּא יוֹדֵעַ אֶת הַדְּרָכִים וְהַנְּתִיבוֹת וכיוון שהדרכים ברורות ונהירות לו, אין לו כל קושי בירידה מלמעלה למטה. וּכְמוֹ כֵן הוּא בַּעַל כֹּחַ חָזָק, וְהַיְינוּ, שֶׁמִּלְּבַד זֹאת שֶׁבִּשְׁבִיל הַיְרִידָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה אֵין צָרִיךְ כֹּחַ רַב לְהִתְצַמְּצֵם וְלִירֵד, הִנֵּה עוֹד זֹאת, שֶׁכֹּחוֹ שֶׁל הָעֶלְיוֹן הוּא חָזָק לגמרי בכל אופן ואופן בין כוחו של הקדוש־ברוך־הוא, העליון, לכוחו של

ביאור בדרך אפשר

1 בְּגַן עֵדֶן. דְּיֵשׁ נְשָׁמוֹת שֶׁזּוֹכוֹת לַעֲלוֹת רַק לְגַן
2 עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, וְיֵשׁ נְשָׁמוֹת שֶׁעוֹלוֹת לְגַן עֵדֶן
3 הָעֶלְיוֹן, וְגַם אוֹתָן הַנְּשָׁמוֹת שֶׁזּוֹכוֹת לַעֲלוֹת לְגַן
4 עֵדֶן הָעֶלְיוֹן צְרִיכוֹת לַעֲבוֹר תְּחִילָּה דֶּרֶךְ גַּן עֵדֶן
5 הַתַּחְתּוֹן וְכוּ׳. וְכָל זֶה הוּא בְּהַהִילּוּךְ מִלְּמַטָּה
6 לְמַעְלָה, שֶׁתָּלוּי בְּאוֹפֶן הַכָּנַת וַעֲבוֹדַת הַתַּחְתּוֹן.
7 ג) אָמְנָם עִנְיַן הַהִילּוּךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה הוּא
8 בְּאוֹפֶן שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵשׁ אֶת הַתְּנָאִים
9 הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל. דְּהִנֵּה, הָעֶלְיוֹן שֶׁנִּמְצָא לְמַעְלָה,
10 הֲרֵי הוּא יוֹדֵעַ אֶת הַדְּרָכִים וְהַנְּתִיבוֹת. וּכְמוֹ כֵן
11 הוּא בַּעַל כֹּחַ חָזָק, וְהַיְינוּ, שֶׁמִּלְּבַד זֹאת
12 שֶׁבִּשְׁבִיל הַיְרִידָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה אֵין צָרִיךְ כֹּחַ
13 רַב, שֶׁהֲרֵי הַצּוֹרֶךְ בְּכֹחַ הוּא רַק שֶׁיּוּכַל
14 לְהִתְצַמְּצֵם וְלִירֵד, הִנֵּה עוֹד זֹאת, שֶׁכֹּחוֹ שֶׁל
15 הָעֶלְיוֹן הוּא חָזָק. וְגַם עִנְיַן הַלְּבוּשִׁים אֵינוֹ נוֹגֵעַ
16 בְּהַיְרִידָה לְמַטָּה, וְלֹא רַק שֶׁאֵין זֶה נוֹגֵעַ מִצַּד
17 הָעֶלְיוֹן, אֶלָּא גַּם מִצַּד הַתַּחְתּוֹן, הַיְינוּ, שֶׁלֹּא נוֹגֵעַ
18 גַּם לְבוּשֵׁי הַתַּחְתּוֹן. וּכְמוֹ בְּמַתַּן תּוֹרָה שֶׁהָיָה
19 בְּאוֹפֶן שֶׁל הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, כְּמוֹ
20 שֶׁכָּתוּב[46] וַיֵּרֶד הֲוָיָ׳ עַל הַר סִינָי, שֶׁלֹּא הָיָה נוֹגֵעַ
21 מַצַּב הַתַּחְתּוֹן. דְּהִנֵּה, בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כְּתִיב[47] כִּי
22 בָרַח הָעָם, וּמְבוֹאָר בָּזֶה (בַּתַּנְיָא[48]), דְּלִכְאוֹרָה
23 תָּמוּהַּ לָמָּה הָיְתָה כָּזֹאת, וְכִי אִילּוּ אָמְרוּ לְפַרְעֹה
24 לְשַׁלְּחָם חָפְשִׁי לְעוֹלָם לֹא הָיָה מוּכְרָח לְשַׁלְּחָם,
25 אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהָרַע שֶׁבְּנַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל הָיָה עֲדַיִין
26 בִּתְקִפּוֹ כוּ׳, וּמִצַּד הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית הָיָה
27 צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל בְּרִיחָה. וְאַף שֶׁאַחַר כָּךְ

ביאור בדרך אפשר

44 האדם, התחתון. וְגַם עִנְיַן הַלְּבוּשִׁים שיש לו חשיבות רבה בעלייה
45 מלמטה למעלה, כמבואר לעיל, אֵינוֹ נוֹגֵעַ בְּהַיְרִידָה מלמעלה לְמַטָּה,
46 וְלֹא רַק שֶׁאֵין זֶה נוֹגֵעַ מִצַּד הָעֶלְיוֹן, שאין לו צורך בלבושים
47 מיוחדים בשביל הירידה ולא שייך שיהיו הגבלות על הירידה מצד אי התאמה
48 של לבושים אֶלָּא שלגבי הירידה
49 מלמעלה למטה, ענין הלבושים לא
50 חשוב כלל גַּם אפילו מִצַּד
51 הַתַּחְתּוֹן, הַיְינוּ, שֶׁלֹּא נוֹגֵעַ
52 גַּם לְבוּשֵׁי הַתַּחְתּוֹן וכל עניין
53 לבושי התחתון לא תופס מקום כלל.
54 וּכְמוֹ בְּמַתַּן תּוֹרָה שֶׁהָיָה
55 בְּאוֹפֶן שֶׁל הַמְשָׁכָה וגילוי
56 אלוקות מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, כְּמוֹ
57 שֶׁכָּתוּב[46] בתורה בתיאור מעמד
58 מתן תורה וַיֵּרֶד הֲוָיָ׳ עַל הַר
59 סִינָי, שֶׁלֹּא הָיָה נוֹגֵעַ מַצַּב
60 הַתַּחְתּוֹן והירידה וההמשכה
61 מלמעלה למטה הייתה כולה מצד
62 העליון, מבלי כל חשיבות ומשמעות
63 למצבו של התחתון, כפי שממשיך
64 ומבאר.
65 דְּהִנֵּה, בִּיצִיאַת מִצְרַיִם
66 כְּתִיב[47] כתוב בתורה כִּי בָרַח
67 הָעָם, וּמְבוֹאָר בָּזֶה
68 (בַּתַּנְיָא[48]), אודות המשמעות
69 הפנימית של העובדה שיציאת מצרים
70 הייתה באופן של בריחה דְּלִכְאוֹרָה
71 תָּמוּהַּ לָמָּה הָיְתָה כָּזֹאת
72 שיציאת בני ישראל ממצרים הייתה
73 בבריחה, וְכִי אִילּוּ אָמְרוּ
74 לְפַרְעֹה לְשַׁלְּחָם חָפְשִׁי
75 לְעוֹלָם כך שהוא מצידו יוציא אותם
76 לחפשי לֹא הָיָה מוּכְרָח
77 לְשַׁלְּחָם, בתמיהה, והרי בוודאי כן
78 היה מוכרח לשלחם, ואם כן למה
79 נאלצו לברוח, אֶלָּא שהבריחה הייתה
80 מִפְּנֵי שֶׁהָרַע שֶׁבְּנַפְשׁוֹת
81 יִשְׂרָאֵל הָיָה עֲדַיִין באותה שעה
82 בִּתְקִפּוֹ כוּ׳, ומבחינה רוחנית עדיין היו שקועים בטומאת מצרים
83 ומשועבדים למצרים וּמִצַּד הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית שבהם נמצא החלק
84 הרע שבישראל הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל בְּרִיחָה במשמעות של
85 בריחה וניתוק מהרע שהיה בהם במצרים, ונמצא שבעת יציאת מצרים, בני
86 ישראל מצידם, עדיין נשארו שייכים למטה ולכן הגילוי האלוקי במתן תורה

39 בעלייה וטיפוס מלמטה למעלה שבשביל זה צריך מאמץ רב שֶׁהֲרֵי הַצּוֹרֶךְ
40 בְּכֹחַ הוּא רַק שֶׁיּוּכַל לְהִתְצַמְּצֵם וְלִירֵד, ולשם כך אין צורך בכוח
41 רב כמו בשביל לעלות ולטפס מלמטה למעלה, הִנֵּה עוֹד זֹאת, שֶׁכֹּחוֹ
42 שֶׁל הָעֶלְיוֹן הוּא חָזָק לאין שיעור יותר מכוחו של התחתון, ובנמשל,
43 ברור שאין כל דימיון בין כוחו של הקדוש־ברוך־הוא, העליון, לכוחו של

46) יתרו יט, כ. 47) בשלח יד, ה. 48) פל״א. וראה גם ד״ה וספרתם לכם פ״ב (לעיל ע׳ 65).

ביאור בדרך אפשר

היה מצד העליון, מבלי להתחשב במצב התחתון. **וְאַף שֶׁאַחַר כָּךְ** אחרי יציאת מצרים, במשך התקופה שבין **הָיְתָה הָעֲבוֹדָה דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר** שבה בני ישראל התעלו והזדככו, ואם כן, מתן תורה היה לאחר התעלות גם מצד התחתון, אין זו הוכחה ש'ירד ה' על הר סיני' במתן תורה לא היה רק מצד העליון, מבלי להתחשב במצב התחתון, כי **מִכָּל מָקוֹם, חֲרֵי הַגִּילוּיִים דְּמַתַּן תּוֹרָה הֵם שֶׁלֹּא בְּעֵרֶךְ כְּלָל** ללא כל יחס והשוואה **לְגַבֵּי הָעֲבוֹדָה דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר,** ועם כל חשיבותה של העבודה של בני ישראל בספירת העומר, לא היה בכוחה לגרום לגילוי של מתן תורה שנעלה לאין ערוך יותר ממה שעבודה זו יכולה לפעול **וְנִמְצָא, שֶׁכְּלָלוּת הַגִּילוּי דְּמַתַּן תּוֹרָה הָיָה בְּדֶרֶךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה,** בפעולה של ירידה והמשכה מצד העליון **שֶׁלֹּא הָיָה נוֹגֵעַ מַצַּב הַתַּחְתּוֹן, וְהַגִּילוּי מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה פָּעַל אֶצְלָם** אצל בני ישראל **שֶׁפָּסְקָה זוּהֲמָתָן**[49], שנדבקה בהם במצרים **כְּמוֹ שֶׁהָיָה** מצב העולם **קוֹדֶם הַחֵטְא** הראשון, חטא עץ הדעת, כאשר לא הייתה כלל זוהמה בעולם **וְהַהַמְשָׁכָה** של האלוקות, העליון, מלמעלה **לְמַטָּה הָיְתָה,** כדברי המדרש, **בְּאוֹפֶן שֶׁהָיָה נִשְׁמָע הַדִּיבּוּר אָנֹכִי הֲוָיִ' אֱלֹקֶיךָ מִכָּל אַרְבַּע רוּחוֹת**[50], היינו שגילוי האלוקות מלמעלה חדר בכל המציאות שלמטה.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה מָצִינוּ בְּעִנְיַן תְּחִיַּית הַמֵּתִים שֶׁיִּהְיֶה, כמו מתן תורה, **בְּאוֹפֶן שֶׁל הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁלָּכֵן אָמְרוּ רַז"ל**[51] במשנה **כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא** כיוצאים מן הכלל), **וְהַיְינוּ, שֶׁהָעִנְיָן דִּתְחִיַּית הַמֵּתִים יִהְיֶה אֵצֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,** כפי שפועל גילוי המלך והעם שבו המלך מרוחק ונבדל מהעם **אַךְ לְפָעָמִים** בזמנים מלמעלה למטה שבא ונמשך למטה מבלי להתחשב מהו המצב של התחתון **וְאֵין זֶה כְּמוֹ בְּגַן עֵדֶן** שהעליות מלמטה לגן עדן וכן מגן עדן התחתון לגן עדן העליון הרי הן מלמטה למעלה **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִילּוּקֵי מַדְרֵיגוֹת** בהתאם לאופן עבודתו ובהתאם לדרגתו של המתעלה מלמטה למעלה **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, אֶלָּא** תחיית המתים תהיה **בְּאוֹפֶן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל** מבלי הבדלים מה היה אופן עבודתם **יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא,** וכולם יקומו לתחייה בתחיית המתים **שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁעִנְיַן תְּחִיַּת הַמֵּתִים הוּא** גילוי והמשכה **בְּאוֹפֶן שֶׁל יְרִידַת הָעֶלְיוֹן לְמַטָּה, שֶׁלָּכֵן אֵינוֹ נוֹגֵעַ מַדְרֵיגַת וּמַצַּב הַתַּחְתּוֹן**[52], וכמו שהיה במתן תורה, וכפי שיוסבר עוד להלן.

וְיוּבַן זֶה[53] עניין המשכת האלוקות, העליון, עם בני ישראל, התחתון, במתן תורה **עַל פִּי מָשָׁל מִמֶּלֶךְ גָּדוֹל שֶׁיּוֹשֵׁב** ספון וסגור **בְּהֵיכַל מַלְכוּתוֹ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת וְכֶתֶר מַלְכוּת,** כשהוא מרוחק ומרומם מהעם **וְכָל הָעָם עוֹמְדִים בַּחוּץ,** ואינם יכולים להתקרב אל המלך ולגשת אליו **וְכָל בַּקָּשׁוֹתֵיהֶם** של בני העם אל המלך **מַגִּיעִים** רק **אֶל הַמְמוּנִים אוֹ אֶל הַשָּׂרִים, שֶׁהֵם מוֹסְרִים אֶת הַבַּקָּשׁוֹת אֶל הַמֶּלֶךְ, כֵּיוָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהֶם** לבני העם **לְהִכָּנֵס בְּעַצְמָם אֶל הַמֶּלֶךְ. וְגַם כְּשֶׁיֶּשְׁנוֹ** יוצא מן הכלל **מִי שֶׁזּוֹכֶה שֶׁנּוֹתְנִים לוֹ לְהִכָּנֵס** לארמון המלכות, **הֲרֵי יֵשׁ הַגְּבָלוֹת עַד הֵיכָן הוּא יָכוֹל לְהִכָּנֵס,** יש מי שיכול להיכנס רק **לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אוֹ** יש מי שיכול להיכנס יותר קרוב **לֶחָצֵר הַפְּנִימִית אוֹ** יש מי שיכול להיכנס עוד יותר קרוב ולהגיע עד **לַחֲדַר הַמֶּלֶךְ עַצְמוֹ.** וכל זה הוא האופן הרגיל של יחס המלך והעם שבו המלך מרוחק ונבדל מהעם **אַךְ לְפָעָמִים** בזמנים

---

49) שבת קמו, רע"א. ועוד. 50) ראה שמו"ר פ"ה, ט. זח"ג רכט, ב (ברע"מ). 51) סנהדרין פי"א מ"א. 52) ראה אמרי בינה שם. וראה תו"א יתרו עג, ב. המשך תער"ב שם ע' תשעט ואילך. סה"מ תרח"ץ ע' ריב ואילך. ד"ה לה"ע תחיית המתים וד"ה אתה הראת תשמ"ו (תו"מ סה"מ אייר ע' רכא ואילך. סיון ע' שמה). ובכ"מ. 53) ד"ה נשא תרע"ג (סה"מ שם ע' רסג). וראה גם מאמרי אדה"ז תקס"ט שם ע' קמא. מאמרי אדמו"ר האמצעי שם ע' תתעח ואילך.

ביאור בדרך אפשר

מיוחדים **הַמֶּלֶךְ רוֹצֶה לְהִתְגַּלּוֹת אֶל הָעָם, וְאָז** באותם זמנים בלתי רגילים **הוּא יוֹצֵא מֵהֵיכָלוֹ וְעוֹמֵד בְּשַׁעַר הַהֵיכָל וּמִתְגַּלֶּה אֶל כָּל הָעָם,** העומדים מבחוץ, **הַיְינוּ שֶׁהַמֶּלֶךְ עַצְמוֹ כְּפִי שֶׁהוּא בְּטָהֳרָתוֹ,** ללא שינוי מכפי שהוא בתוך היכלו, **בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת וּבְכֶתֶר מַלְכוּת, בְּרוֹב פְּאֵר וְהָדָר, מִתְגַּלֶּה לַכֹּל. אֲבָל** למרות שבוודאי יש בכך גילוי רב והתקרבות גדולה של המלך אל העם, מכל מקום, **בְּאוֹפֶן כָּזֶה** כשהמלך מופיע בכל הדרתו עם בגדי המלכות וכתר המלכות **נוֹפֵל יִרְאָה וּפַחַד עַל הָעָם, שֶׁמִּתְבַּטְּלִים** כלפי המלך בביטול מוחלט ומאבדים את מציאותם **לְגַמְרֵי, עַד שֶׁלֹּא שַׁיָּיךְ כְּלָל שֶׁיְּדַבְּרוּ עִמּוֹ בְּעִנְיְנֵיהֶם וִיבַקְּשׁוּ בַּקָּשׁוֹתֵיהֶם** כי מרוב הפחד והביטול, הם לא מסוגלים לומר דבר. **אַךְ יֶשְׁנוֹ עוֹד אוֹפֶן בְּהִתְגַּלּוּת הַמֶּלֶךְ, וְהוּא כַּאֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ** לא לבוש בבגדי מלכות ובכתר מלכות אלא **מִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשִׁים פְּשׁוּטִים, וְגַם מְדַבֵּר עִם הָעָם בְּעִנְיָנִים פְּשׁוּטִים** הקרובים למושגים של העם, **שֶׁאָז הוּא בְּעֵרֶךְ אֲלֵיהֶם** על מנת **שֶׁיּוּכְלוּ** בני העם **לְדַבֵּר בְּעִנְיְנֵיהֶם וּלְבַקֵּשׁ בַּקָּשׁוֹתֵיהֶם, וְהַיְינוּ, שֶׁאַף שֶׁהָעָם יוֹדְעִים שֶׁהוּא הוּא אוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ שֶׁלִּפְנֵי מֶשֶׁךְ זְמַן הָיָה לָבוּשׁ בִּלְבוּשֵׁי מַלְכוּת וּבְכֶתֶר מַלְכוּת,** ובמצב ההוא התבטלו לפניו לגמרי, **מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁעַתָּה מִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשִׁים פְּשׁוּטִים וּמְדַבֵּר אִתָּם דְּבָרִים פְּשׁוּטִים,** ובכך המלך יורד אל העם ומתקרב אל העם **הֲרֵי זֶה פּוֹעֵל אֶצְלָם שֶׁיּוּכְלוּ לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּעִנְיְנֵיהֶם הַפְּרָטִיִּים וִיבַקְּשׁוּ בַּקָּשׁוֹתֵיהֶם** בעניינים הפשוטים שלהם. **וְהִנֵּה, כַּאֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ מִתְגַּלֶּה כְּפִי שֶׁהוּא לָבוּשׁ בִּלְבוּשִׁים פְּשׁוּטִים,** ולא בבגדי מלכות, ויורד

ביאור בדרך אפשר

אל העם ומתקרב אליהם ואל העניינים שלהם, **בְּזֶה דַּוְקָא מִתְגַּלֵּית עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ** של המלך **יוֹתֵר מִכְּמוֹ בִּהְיוֹתוֹ בִּלְבוּשֵׁי מַלְכוּת וְכֶתֶר מַלְכוּתוֹ, שֶׁהֲרֵי הַסִּיבָּה לְכָךְ שֶׁהַמֶּלֶךְ מִתְלַבֵּשׁ בָּעִנְיָנִים הַפְּשׁוּטִים** ולובש בגדים פשוטים **הִיא לְפִי שֶׁרְצוֹנוֹ שֶׁהָעָם יְדַבְּרוּ עִמּוֹ בְּעִנְיְנֵיהֶם לְפִי עֶרְכָּם** ויגישו את בקשותיהם לפני המלך, כפי שהם במעמדם ומצבם הפשוט, **וְעַד כְּדֵי כָּךְ** המלך רוצה שהעם יוכלו להגיש לפניו את העניינים הפשוטים שלהם, **שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה הוּא מְוַותֵּר עַל לְבוּשׁ מַלְכוּת וְכֶתֶר מַלְכוּת, הַיְינוּ, שֶׁבְּזֶה** בהתקרבות אל העם באופן כזה **דַּוְקָא הוּא הָעַצְמִיּוֹת שֶׁלּוֹ,** שם המלך מכניס את עצם המהות שלו **וְלָכֵן גַּם הִתְאַחֲדוּת הָעָם עִם הַמֶּלֶךְ** באופן הזה **הִיא עִם עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ. וְהַדּוּגְמָא מִזֶּה יוּבַן לְמַעְלָה,** בהארת והמשכת האלוקות מלמעלה לבני ישראל למטה **שֶׁהַגִּילּוּי דְּמַתַּן תּוֹרָה הוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל הִתְגַּלּוּת הַמֶּלֶךְ בְּרוֹב פְּאֵר וְהָדָר,** עם בגדי מלכות וכתר מלכות, **שֶׁלָּכֵן פָּעַל גִּילּוּי זֶה בִּיטּוּל גָּמוּר** על בני ישראל, **וּכְמַאֲמַר**[54] הגמרא **עַל כָּל דִּיבּוּר וְדִיבּוּר** מעשרת הדברות ששמעו בני ישראל במתן תורה **פָּרְחָה נִשְׁמָתָן** מגופן **וְהוּצְרַךְ** הקדוש־ברוך־הוא **לְהַחְזִירָהּ לָהֶם בְּטַל תְּחִיָּה דַּוְקָא. אַךְ עִנְיַן קִיּוּם הַמִּצְווֹת בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים** כמו תפילין מעור גשמי וציצית מצמר גשמי וכד׳ **לְאַחֲרֵי מַתַּן תּוֹרָה הוּא בְּדוּגְמַת הִתְגַּלּוּת הַמֶּלֶךְ כְּפִי שֶׁהוּא מְלוּבָּשׁ בִּלְבוּשִׁים פְּשׁוּטִים, שֶׁזֶּהוּ** הטעם הפנימי על כך

הָעָם, וְאָז הוּא יוֹצֵא מֵהֵיכָלוֹ וְעוֹמֵד בְּשַׁעַר הַהֵיכָל וּמִתְגַּלֶּה אֶל כָּל הָעָם, הַיְינוּ שֶׁהַמֶּלֶךְ עַצְמוֹ כְּפִי שֶׁהוּא בְּטָהֳרָתוֹ, בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת וּבְכֶתֶר מַלְכוּת, בְּרוֹב פְּאֵר וְהָדָר, מִתְגַּלֶּה לַכֹּל. אֲבָל בְּאוֹפֶן כָּזֶה נוֹפֵל יִרְאָה וּפַחַד עַל הָעָם, שֶׁמִּתְבַּטְּלִים לְגַמְרֵי, עַד שֶׁלֹּא שַׁיָּיךְ כְּלָל שֶׁיְּדַבְּרוּ עִמּוֹ בְּעִנְיְנֵיהֶם וִיבַקְּשׁוּ בַּקָּשׁוֹתֵיהֶם. אַךְ יֶשְׁנוֹ עוֹד אוֹפֶן בְּהִתְגַּלּוּת הַמֶּלֶךְ, וְהוּא כַּאֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ מִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשִׁים פְּשׁוּטִים, וְגַם מְדַבֵּר עִם הָעָם בְּעִנְיָנִים פְּשׁוּטִים, שֶׁאָז הוּא בְּעֵרֶךְ אֲלֵיהֶם שֶׁיּוּכְלוּ לְדַבֵּר בְּעִנְיְנֵיהֶם וּלְבַקֵּשׁ בַּקָּשׁוֹתֵיהֶם, וְהַיְינוּ, שֶׁאַף שֶׁהָעָם יוֹדְעִים שֶׁהוּא הוּא אוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ שֶׁלִּפְנֵי מֶשֶׁךְ זְמַן הָיָה לָבוּשׁ בִּלְבוּשֵׁי מַלְכוּת וּבְכֶתֶר מַלְכוּת, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁעַתָּה מִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשִׁים פְּשׁוּטִים וּמְדַבֵּר אִתָּם דְּבָרִים פְּשׁוּטִים, הֲרֵי זֶה פּוֹעֵל אֶצְלָם שֶׁיּוּכְלוּ לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּעִנְיְנֵיהֶם הַפְּרָטִיִּים וִיבַקְּשׁוּ בַּקָּשׁוֹתֵיהֶם. וְהִנֵּה, כַּאֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ מִתְגַּלֶּה כְּפִי שֶׁהוּא לָבוּשׁ בִּלְבוּשִׁים פְּשׁוּטִים, בְּזֶה דַּוְקָא מִתְגַּלֵּית עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ יוֹתֵר מִכְּמוֹ בִּהְיוֹתוֹ בִּלְבוּשֵׁי מַלְכוּת וְכֶתֶר מַלְכוּתוֹ, שֶׁהֲרֵי הַסִּיבָּה לְכָךְ שֶׁהַמֶּלֶךְ מִתְלַבֵּשׁ בָּעִנְיָנִים הַפְּשׁוּטִים הִיא לְפִי שֶׁרְצוֹנוֹ שֶׁהָעָם יְדַבְּרוּ עִמּוֹ בְּעִנְיְנֵיהֶם לְפִי עֶרְכָּם, וְעַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה הוּא מְוַותֵּר עַל לְבוּשׁ מַלְכוּת וְכֶתֶר מַלְכוּת, הַיְינוּ, שֶׁבְּזֶה דַּוְקָא הוּא הָעַצְמִיּוֹת שֶׁלּוֹ, וְלָכֵן גַּם הִתְאַחֲדוּת הָעָם עִם הַמֶּלֶךְ הִיא עִם עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ. וְהַדּוּגְמָא מִזֶּה יוּבַן לְמַעְלָה, שֶׁהַגִּילּוּי דְּמַתַּן תּוֹרָה הוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל הִתְגַּלּוּת הַמֶּלֶךְ בְּרוֹב פְּאֵר וְהָדָר, שֶׁלָּכֵן פָּעַל גִּילּוּי זֶה בִּיטּוּל גָּמוּר, וּכְמַאֲמַר[54] עַל כָּל דִּיבּוּר וְדִיבּוּר פָּרְחָה נִשְׁמָתָן וְהוּצְרַךְ לְהַחְזִירָהּ לָהֶם בְּטַל תְּחִיָּה דַּוְקָא. אַךְ עִנְיַן קִיּוּם הַמִּצְווֹת בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים לְאַחֲרֵי מַתַּן תּוֹרָה הוּא בְּדוּגְמַת הִתְגַּלּוּת הַמֶּלֶךְ כְּפִי שֶׁהוּא מְלוּבָּשׁ בִּלְבוּשִׁים פְּשׁוּטִים, שֶׁזֶּהוּ שֶׁהַמִּצְווֹת נִתְלַבְּשׁוּ בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים,

54) שבת פח, ב.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהַמְּצוֹת נִתְלַבְּשׁוּ בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, אֲבָל דַּוְקָא בָּזֶה בקיום המצוות בדברים גשמיים **נִמְצָא** ומתגלה **עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** עצם המהות של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו, **וּכְמַאֲמַר** הזוהר **לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל**[55] אין מחשבה (איזו שתהיה, גם הנעלית ביותר) ′תופסת′ בו, בהקדוש־ברוך־הוא, כלל, ומוסיף על כך בספר התניא שאמנם שום מחשבה לא מסוגלת ′לתפוס′ אלוקות **כִּי אִם** אלא הדרך היחידה שבה כן ניתן ′לתפוס′ אלוקות היא **כַּאֲשֶׁר תְּפִיסָא וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּתוֹרָתוֹ וּמִצְוֹתֶיהָ**[56]. **וְהַיְינוּ, שֶׁבְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת,** בדברים גשמיים, **נִתְפָּס עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ מַמָּשׁ, שֶׁאֵינוֹ נִתְפָּס** בשום מחשבה, אפילו מחשבה רוחנית נעלית מאד **גַּם** אפילו **בַּמַּחְשָׁבָה הַקְּדוּמָה דְּאָדָם קַדְמוֹן** שהיא בחינה נעלית באלוקות (ועניינה בקצרה הוא שבעולמות של ′סדר השתלשלות′ יש ספירות ואורות מסוגים שונים הנבדלים זה מזה ואילו ב′מחשבה הקדומה דאדם קדמון′ כל ′סדר ההשתלשלות′ וכל העולמות וכל המאורעות שמהבריאה ועד ימות המשיח נכללים בסקירה אחת. כמו אדם הרוצה לבנות בית שכאשר הבית מתחיל לעלות במחשבתו, כל הפרטים של הגג והקירות והדלתות נכללים במחשבה אחת ויחידה, וכמובא בחסידות שכל מעשי בני אדם וענייניהם הם על פי הגזרה דהשגחה העליונה כפי שעלה במחשבה הקדומה דאדם קדמון שלאחר מכן, בדרגות הרבות של סדר השתלשלות באה לידי ביטוי בפרטים ופרטי פרטים רבים מאד, אבל כולם כלולים ב′מחשבה הקדומה דאדם קדמון′, וכל מה שנברא וכל מה שמתרחש בכל העולמות הוא בהשגחה פרטית). **וְלָכֵן, עִנְיַן קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בְּגַשְׁמִיּוּת דַּוְקָא הוּא הַכְּלִי** וההכנה הראוייה **לִתְחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁיִּהְיֶה מִצַּד עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ דַּוְקָא** וכמבואר לעיל כיצד עניין תחיית המתים דומה בזה לעניין מתן תורה ששניהם התקרבות והמשכה אלוקית מלמעלה למטה, מצד העליון.

ד) וְהִנֵּה בְּכָל אֶחָד מִשְׁנֵי אָפְנֵי הַהִילּוּךְ הפועלים את קירוב העליון והתחתון **הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל,** אופן אחד שהוא הילוך **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** ואופן שני שהוא הילוך **וּמִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, יֵשׁ מַעֲלָה וְיִתְרוֹן שֶׁאֵין בְּזוּלָתוֹ** ואף שנתבאר לעיל שבהילוך מלמעלה למטה יש מעלות על ההילוך מלמטה (שאין צורך בתנאים של ידיעת הדרכים, כוח חזק ולבושים מתאימים, ועוד מעלות ויתרונות), מכל מקום, מצד שני יש מעלה דווקא בהילוך מלמטה למעלה, כפי שממשיך ומבאר. ותחילה מבאר את המעלה והיתרון בהילוך מלמעלה למטה **דְּהִנֵּה, בְּהַהִילּוּךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה יָכוֹל** התחתון המטפס ועולה **לְהַלֵּךְ** ולהתעלות **רַק לְפִי כֹּחוֹ, לְפִי עֵרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ בִּלְבַד,** וכמבואר לעיל שהעליות מלמטה לגן עדן, וכן מגן עדן העליון לגן עדן התחתון, הן לפי ערך עבודת האדם **וּבְדֶרֶךְ כְּלָל הַהִילּוּךְ** והעלייה מלמטה למעלה **הוּא רַק עַד שׁוֹרֶשׁ** השורש והמקור, למעלה באלוקות, **הַמְמַלֵּא** שממנו נמשך ומתגלה האור האלוקי ה′ממלא כל עלמין′ (האור היורד להתלבש בעולמות ובנבראים בהתלבשות פנימית, בכל עולם ובכל נברא לפי עניינו, כמו הנשמה ה′ממלאת′ את הגוף) שהוא אור מצומצם ולכן שורשו הוא במדריגה נמוכה לפי ערך. **וּבָזֶה הוּא הַיִּתְרוֹן בְּהִילּוּךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה,** כשהעליון יורד ונמשך ומתגלה אל התחתון, **שֶׁאָז נִמְשָׁךְ הָעֶלְיוֹן** למטה ויורד ומתגלה **כְּמוֹ שֶׁהוּא,** לא צמצום, **וְהוּא עִנְיַן גִּילּוּי הַסּוֹבֵב** האור האלוקי ה′סובב כל עלמין′ המאיר על העולמות בדרך של ′סובב′ ו′מקיף′ והוא אור בלי גבול. **אַךְ לְאִידָךְ** מצד שני **יֵשׁ חִסָּרוֹן בִּירִידַת הָעֶלְיוֹן לְמַטָּה, שֶׁאֵינוֹ בָּא** העליון, היינו האור והגילוי מלמעלה **בְּהִתְאַחֲדוּת עִם הַתַּחְתּוֹן,** והאור אמנם מאיר על התחתון והתחתון מתקרב אל העליון, אך לא באופן שהתחתון מתאחד עם העליון, אלא התחתון נשאר תחתון **כֵּיוָן שֶׁאֵין זֶה** ירידת והתגלות האור מהעליון **מִצַּד עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הַתַּחְתּוֹן** כי אילו הדבר היה מצד עבודתו של התחתון, העבודה הייתה עושה בתחתון שינוי פנימי במהותו, אבל כיוון שלמעשה אין זה מצד עבודתו של התחתון אלא רק מצד העליון, הרי הגילוי אינו בהתאחדות עם התחתון. **וּבָזֶה הוּא הַיִּתְרוֹן** והמעלה **בְּהִילּוּךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** לגבי הילוך מלמעלה למטה, **שֶׁהַתַּחְתּוֹן** המתעלה למעלה **קוֹלֵט אֶת הָעֶלְיוֹן** באופן שהגילוי מלמעלה נקלט בו **בִּפְנִימִיּוּת.**

וְעַל פִּי זֶה מוּבָן הָעִילּוּי בְּעִנְיַן וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם, וכפי שנזכר בתחילת המאמר, מכך שלא נאמר ′והלכתי′ אלא ′והתהלכתי′ למדים

ביאור בדרך אפשר

1 אֲבָל דַּוְקָא בָּזֶה נִמְצָא עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ,
2 וּכְמַאֲמַר לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל[55] כִּי אִם
3 כַּאֲשֶׁר תְּפִיסָא וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּתוֹרָתוֹ וּמִצְוֹתֶיהָ[56].
4 וְהַיְינוּ, שֶׁבְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת נִתְפָּס עַצְמוּתוֹ
5 וּמַהוּתוֹ מַמָּשׁ, שֶׁאֵינוֹ נִתְפָּס גַּם בַּמַּחְשָׁבָה
6 הַקְּדוּמָה דְּאָדָם קַדְמוֹן. וְלָכֵן, עִנְיַן קִיּוּם הַתּוֹרָה
7 וּמִצְוֹת בְּגַשְׁמִיּוּת דַּוְקָא הוּא הַכְּלִי לִתְחִיַּת
8 הַמֵּתִים, שֶׁיִּהְיֶה מִצַּד עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ דַּוְקָא.

9 ד) **וְהִנֵּה** בְּכָל אֶחָד מִשְׁנֵי אָפְנֵי הַהִילּוּךְ
10 הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל, מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה
11 וּמִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, יֵשׁ מַעֲלָה וְיִתְרוֹן שֶׁאֵין
12 בְּזוּלָתוֹ. דְּהִנֵּה, בְּהַהִילּוּךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה יָכוֹל
13 לְהַלֵּךְ רַק לְפִי כֹּחוֹ, לְפִי עֵרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ בִּלְבַד,
14 וּבְדֶרֶךְ כְּלָל הַהִילּוּךְ הוּא רַק עַד שׁוֹרֶשׁ הַמְמַלֵּא.
15 וּבָזֶה הוּא הַיִּתְרוֹן בְּהִילּוּךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁאָז
16 נִמְשָׁךְ הָעֶלְיוֹן כְּמוֹ שֶׁהוּא, וְהוּא עִנְיַן גִּילּוּי
17 הַסּוֹבֵב. אַךְ לְאִידָךְ יֵשׁ חִסָּרוֹן בִּירִידַת הָעֶלְיוֹן
18 לְמַטָּה, שֶׁאֵינוֹ בָּא בְּהִתְאַחֲדוּת עִם הַתַּחְתּוֹן, כֵּיוָן
19 שֶׁאֵין זֶה מִצַּד עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הַתַּחְתּוֹן. וּבָזֶה הוּא
20 הַיִּתְרוֹן בְּהִילּוּךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, שֶׁהַתַּחְתּוֹן
21 קוֹלֵט אֶת הָעֶלְיוֹן בִּפְנִימִיּוּת. וְעַל פִּי זֶה מוּבָן
22 הָעִילּוּי בְּעִנְיַן וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם, שֶׁכּוֹלֵל שְׁנֵי

---

55) תקו"ז בהקדמה (יז, א). 56) תניא פ"ד־ה. ובכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁכּוֹלֵל שְׁנֵי אָפְנֵי הַהִילּוּךְ, שְׁנֵי סוּגֵי הֲלִיכָה, גם הליכה **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** וגם הליכה **וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה,** ושתי ההליכות הן לא באופן שהן שונות ונפרדות זו מזו אלא **שֶׁשְּׁנֵיהֶם נִכְלָלִים בְּתֵיבָה** במילה **אַחַת וּבְעִנְיָן אֶחָד, שֶׁזֶּהוּ** ההתכללות של שתי ההליכות לענין אחד **עַל יְדֵי גִּילּוּי בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִשְּׁנֵיהֶם,** כפי שממשיך ומבאר.

וּבִיאוּר הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה בִּשְׁנֵי אָפְנֵי הַהִילּוּךְ הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל הליכה מלמעלה למטה והליכה מלמטה למעלה **הֲרֵי מְצִיאוּת הַתַּחְתּוֹן תּוֹפֶסֶת מָקוֹם,** ויש לה חשיבות מסויימת, **וְהַיְינוּ,** שלמציאות התחתון יש משמעות ותפיסת מקום לא רַק בהילוך מלמטה למעלה היינו **בַּעֲלַיַּת הַתַּחְתּוֹן מִלְּמַעְלָה,** שהיא **הַעֲלָאַת הַמְמַלֵּא** אור ה'ממלא כל עלמין' שהוא אור מוגבל **בַּסּוֹבֵב** באור ה'סובב כל עלמין' שהוא אור בלי גבול, **שֶׁהוּא עִנְיָן שֶׁל הַעֲלָאַת מַיִּין נוּקְבִין,** מיים נקביים, כלומר התעוררות מצד התחתון, המקבל מהעליון המשפיע, ונקרא 'מיין נוקבין' על שם שהנקבה היא בחינת מקבל שֶׁאָז כאשר החיבור בין התחתון והעליון הוא בהעלאה מלמטה למעלה **גַּם הַהַמְשָׁכָה** מלמעלה שבעקבות ההעלאה **הִיא לְפִי עֵרֶךְ הַהַעֲלָאָה, הַיְינוּ, שֶׁהַתַּחְתּוֹן הוּא כְּלִי לַהַמְשָׁכָה,** ונמצא שבהילוך באופן כזה בוודאי שמציאות התחתון תופסת מקום **אֶלָּא גַּם** באופן השני, **הַהִילּוּךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, הַמְשָׁכַת** וגילוי והארת **הַסּוֹבֵב** אור ה'סובב כל עלמין', העליון, **בַּמְמַלֵּא** אור ה'ממלא כל עלמין', התחתון, **הִנֵּה אַף שֶׁאֵין צָרִיךְ לָזֶה הַעֲלָאַת מַיִּין נוּקְבִין,** למרות שבהילוך זה, מלמעלה למטה, אין צורך בהתעוררות מצד התחתון, המקבל (וכפי שנתבאר לעיל באריכות, ההמשכה איננה תלויה במעמדו ומצבו של המקבל, וכפי שהיה במתן תורה) **מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ לִהְיוֹת זִיכּוּךְ** ועידון **הַמְקַבֵּל** ולפחות במידה מסויימת, התחתון כן אמור להיות כלי לקלוט את הגילוי מהעליון, ולכן גם בהילוך באופן של מלמעלה למטה, יש לתחתון איזו שהיא תפיסת מקום.

וממשיך ומבאר את תוכן העניין שאמנם ההמשכה היא מלמעלה, ולא תלוייה כלל במקבל, ומכל מקום צריך להיות זיכוך של המקבל **וְהַיְינוּ, דְּכֵיוָן שֶׁשּׁוֹרֶשׁ הַמְשָׁכָה זוֹ** שמצד העליון עצמו **הוּא מִבְּחִינַת גִּילּוּי הָאוֹר כְּפִי שֶׁהוּא לְעַצְמוֹ**[57], ולא אור שמצומצם לפי ערך המקבל **הִנֵּה עִם הֱיוֹתוֹ הָאוֹר כְּפִי שֶׁהוּא לְעַצְמוֹ** בתור התגלות והתפשטות של המאור, מקור האור, **וּלְמַעְלָה מִשַּׁיָּיכוּת לָעוֹלָמוֹת, מִכָּל מָקוֹם, מִזֶּה גּוּפָא** עצמו **שֶׁצָּרִיךְ לִשְׁלוֹל בּוֹ** באור זה **הַשַּׁיָּיכוּת לָעוֹלָמוֹת (שֶׁזֶּהוּ שֶׁאוֹמְרִים שֶׁעִנְיָנוֹ הוּא גִּילּוּי הָאוֹר כְּפִי שֶׁהוּא לְעַצְמוֹ** והכוונה להבהיר שהאור מושלל משייכות לעולמות), מזה עצמו **מוּבָן, שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזוֹ שַׁיָּיכוּת לָעוֹלָמוֹת אֶלָּא שֶׁהוּא מוּשְׁלָל מֵהֶם,** כי אילו לא הייתה לאור זה שום שייכות לעולמות כלל, לא היה צורך לשלול זאת, **וְלָכֵן שַׁיָּיךְ לוֹמַר שֶׁהַתַּחְתּוֹן הוּא כְּלִי לְאוֹר זֶה בְּדֶרֶךְ שְׁלִילָה עַל כָּל פָּנִים,** לפחות מבחינה זו שהאפשרות שיקבל ויקלוט את האור והגילוי מהעליון אינה מופרכת ואינה מושללת **וּמִשּׁוּם זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת בּוֹ** בתחתון המקבל **עִנְיָן שֶׁל זִיכּוּךְ** ועידון מסויים **עַל כָּל פָּנִים (אַף שֶׁלֹּא שַׁיָּיךְ בָּזֶה עִנְיָן שֶׁל הַעֲלָאַת מַיִּין נוּקְבִין,** כי אכן אין כאן ההתעוררות מצד התחתון, המקבל כמבואר לעיל).

וְזֶהוּ האמור לעיל שגם כאשר ההילוך הוא מלמעלה למטה צריך להיות זיכוך של התחתון הוא הטעם על כך **שֶׁמְּצִינוּ שֶׁגַּם** אפילו **לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁאָז** בימות המשיח **יִהְיֶה הַגִּילּוּי** של האלוקות בעולם בדרך **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, יִהְיוּ חִילּוּקֵי מַדְרֵיגוֹת,** ולא כולם יקבלו את האור והגילוי באותה מידה **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[58] בירמי' אודות ידיעת השם בימות המשיח שכולם ידעו ויכירו אלוקות **לְמִקְּטַנָּם וְעַד גְּדוֹלָם, וְהַיְינוּ, שֶׁאַף שֶׁהַגִּילּוּי** של

1 אָפְנֵי הַהִילּוּךְ, שְׁנֵי סוּגֵי הֲלִיכָה, מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה
2 וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, שֶׁשְּׁנֵיהֶם נִכְלָלִים בְּתֵיבָה אַחַת
3 וּבְעִנְיָן אֶחָד, שֶׁזֶּהוּ עַל יְדֵי גִּילּוּי בְּחִינָה
4 שֶׁלְּמַעְלָה מִשְּׁנֵיהֶם.
5 **וּבִיאוּר** הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה בִּשְׁנֵי אָפְנֵי הַהִילּוּךְ
6 הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל הֲרֵי מְצִיאוּת הַתַּחְתּוֹן
7 תּוֹפֶסֶת מָקוֹם, וְהַיְינוּ, לֹא רַק בַּעֲלַיַּת הַתַּחְתּוֹן
8 מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, הַעֲלָאַת הַמְמַלֵּא בַּסּוֹבֵב, שֶׁהוּא
9 עִנְיָן שֶׁל הַעֲלָאַת מַיִּין נוּקְבִין, שֶׁאָז גַּם הַהַמְשָׁכָה
10 הִיא לְפִי עֵרֶךְ הַהַעֲלָאָה, הַיְינוּ, שֶׁהַתַּחְתּוֹן הוּא
11 כְּלִי לַהַמְשָׁכָה, אֶלָּא גַּם הַהִילּוּךְ מִלְּמַעְלָה
12 לְמַטָּה, הַמְשָׁכַת הַסּוֹבֵב בַּמְמַלֵּא, הִנֵּה אַף שֶׁאֵין
13 צָרִיךְ לָזֶה הַעֲלָאַת מַיִּין נוּקְבִין, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ
14 לִהְיוֹת זִיכּוּךְ הַמְקַבֵּל. וְהַיְינוּ, דְּכֵיוָן שֶׁשּׁוֹרֶשׁ
15 הַמְשָׁכָה זוֹ הוּא מִבְּחִינַת גִּילּוּי הָאוֹר כְּפִי שֶׁהוּא
16 לְעַצְמוֹ[57], הִנֵּה עִם הֱיוֹתוֹ הָאוֹר כְּפִי שֶׁהוּא
17 לְעַצְמוֹ וּלְמַעְלָה מִשַּׁיָּיכוּת לָעוֹלָמוֹת, מִכָּל מָקוֹם,
18 מִזֶּה גּוּפָא שֶׁצָּרִיךְ לִשְׁלוֹל בּוֹ הַשַּׁיָּיכוּת לָעוֹלָמוֹת
19 (שֶׁזֶּהוּ שֶׁאוֹמְרִים שֶׁעִנְיָנוֹ הוּא גִּילּוּי הָאוֹר כְּפִי
20 שֶׁהוּא לְעַצְמוֹ), מוּבָן, שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזוֹ שַׁיָּיכוּת
21 לָעוֹלָמוֹת אֶלָּא שֶׁהוּא מוּשְׁלָל מֵהֶם, וְלָכֵן שַׁיָּיךְ
22 לוֹמַר שֶׁהַתַּחְתּוֹן הוּא כְּלִי לְאוֹר זֶה בְּדֶרֶךְ שְׁלִילָה
23 עַל כָּל פָּנִים, וּמִשּׁוּם זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת בּוֹ עִנְיָן שֶׁל
24 זִיכּוּךְ עַל כָּל פָּנִים (אַף שֶׁלֹּא שַׁיָּיךְ בָּזֶה עִנְיָן שֶׁל
25 הַעֲלָאַת מַיִּין נוּקְבִין). וְזֶהוּ שֶׁמְּצִינוּ שֶׁגַּם לֶעָתִיד
26 לָבוֹא, שֶׁאָז יִהְיֶה הַגִּילּוּי מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, יִהְיוּ
27 חִילּוּקֵי מַדְרֵיגוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[58] לְמִקְּטַנָּם וְעַד
28 גְּדוֹלָם, וְהַיְינוּ, שֶׁאַף שֶׁהַגִּילּוּי יִהְיֶה בְּאוֹפֶן

ביאור בדרך אפשר

45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88

57) המשך תרס"ו ע' תקטו ואילך. ד"ה באתי לגני פ"א (תו"מ ח"ב ע' 193. תו"מ סה"מ שבט ע' רסד). 58) ירמי' לא, לג.

ביאור בדרך אפשר

האלוקות בעולם לעתיד לבוא **יִהְיֶה בְּאוֹפֶן דְּכַמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים**[59], כאמור בישעי', והיינו שכשם שהמים מכסים את כל שטח הים כולו, כך ידיעת האלוקות תהיה בכל המציאות כולה, **מִכָּל מָקוֹם**, משמעות לשון הכתוב 'למקטנם ועד גדולם' היא שבכל זאת **יִהְיוּ חִילּוּקֵי מַדְרֵיגוֹת דִּקְטַנָּם וּגְדוֹלָם, וְהַיְינוּ**, והסיבה לחילוקי המדריגות היא **לְפִי שֶׁגַּם בְּאוֹפֶן הַהִילּוּךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת זִיכּוּךְ הַמַּטָּה** וחילוקי המדרגות תלויים ברמת הזיכוך שאצל 'קטנם', קטנים בידיעת ה', הזיכוך מועט ואצל 'גדולם', גדולים בידיעת ה', הזיכוך גדול יותר ועמוק יותר.

וְעוֹד זֹאת, לעניין זה של תפיסת המקום של מציאות התחתון גם בהילוך מלמעלה למטה, יש היבט נוסף, והוא **שֶׁגַּם** אפילו **בְּאֹפֶן הַהִילּוּךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** אין הכוונה שההארה מלמעלה מאירה את המטה כך שאינו תחתון והוא הופך להיות עליון אלא **יֶשְׁנָם** עדיין **הַגְּדָרִים דְּמַעְלָה וּמַטָּה**, התחתון נשאר תחתון **וְהַמַּעְלָה** העליון **מִתְגַּלֶּה** ונמשך **בְּהַמַּטָּה** התחתון, **וְהַיְינוּ** והסיבה הפנימית לכך שהתחתון נשאר בגדרים שלו כתחתון היא **לְפִי שֶׁשּׁוֹרֶשׁ הַהַמְשָׁכָה** מלמעלה **הוּא מִבְּחִינַת הָאוֹר כְּפִי שֶׁהוּא לְעַצְמוֹ**, כמבואר לעיל, **דְּעֵם הֶיּוֹתוֹ** גילוי אור **כְּפִי שֶׁהוּא לְעַצְמוֹ**, כהתגלות והתפשטות של המאור, **מִכָּל מָקוֹם, לִהְיוֹתוֹ אוֹר בִּלְבַד** ולא המאור עצמו, **יֵשׁ לוֹ** לאור וגילוי זה **שַׁיָּכוּת לְהָעוֹלְמוֹת, וְיֵשׁ בּוֹ הַגְּדָרִים דְּמַעְלָה וּמַטָּה** ולכן כשאור זה נמשך ומתגלה למטה, אין זה מבטל את הגדרים של 'מעלה' ו'מטה' אלא העליון נשאר עליון והתחתון נשאר תחתון.

אָמְנָם עִנְיַן וְהִתְהַלַּכְתִּי כאשר שני אופני ההילוך אמורים **בְּתֵיבָה** במילה **אַחַת, הוּא בְּאֹפֶן שֶׁאֵין בּוֹ הִתְחַלְּקוּת דְּמַעְלָה וּמַטָּה, שֶׁשְּׁנֵיהֶם** ה'מעלה' וה'מטה' **שָׁוִים, וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁשּׁוֹרֶשׁ הַמְשָׁכָה**

1 דְּכַמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים[59], מִכָּל מָקוֹם, יִהְיוּ חִילּוּקֵי
2 מַדְרֵיגוֹת דִּקְטַנָּם וּגְדוֹלָם, וְהַיְינוּ, לְפִי שֶׁגַּם
3 בְּאוֹפֶן הַהִילּוּךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת
4 זִיכּוּךְ הַמַּטָּה. וְעוֹד זֹאת, שֶׁגַּם בְּאֹפֶן הַהִילּוּךְ
5 מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה יֶשְׁנָם הַגְּדָרִים דְּמַעְלָה וּמַטָּה,
6 וְהַמַּעְלָה מִתְגַּלֶּה בְּהַמַּטָּה, וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁשּׁוֹרֶשׁ
7 הַהַמְשָׁכָה הוּא מִבְּחִינַת הָאוֹר כְּפִי שֶׁהוּא לְעַצְמוֹ,
8 דְּעֵם הֶיּוֹתוֹ כְּפִי שֶׁהוּא לְעַצְמוֹ, מִכָּל מָקוֹם,
9 לִהְיוֹתוֹ אוֹר בִּלְבַד, יֵשׁ לוֹ שַׁיָּכוּת לְהָעוֹלְמוֹת,
10 וְיֵשׁ בּוֹ הַגְּדָרִים דְּמַעְלָה וּמַטָּה. אָמְנָם עִנְיַן
11 וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתֵיבָה אַחַת, הוּא בְּאֹפֶן שֶׁאֵין בּוֹ
12 הִתְחַלְּקוּת דְּמַעְלָה וּמַטָּה, שֶׁשְּׁנֵיהֶם שָׁוִים, וְהַיְינוּ
13 לְפִי שֶׁשּׁוֹרֶשׁ הַמְשָׁכָה זוֹ הוּא מֵהָעַצְמוּת, שֶׁהוּא
14 מִקּוֹר הָאוֹר, וִיתֵירָה מִזֶּה, שֶׁבֶּאֱמֶת אֵין שַׁיָּךְ
15 לְתָאֳרוֹ גַּם כְּמִקּוֹר הָאוֹר, וּמִצִּדּוֹ חֲרֵי הַכֹּל שָׁוֶה
16 מַמָּשׁ. וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה לֹא צָרִיךְ לִהְיוֹת
17 אֲפִילּוּ זִיכּוּךְ הַמְקַבֵּל, אֶלָּא יָכוֹל לְהִתְגַּלּוֹת לַכֹּל.
18 וְגִילּוּי זֶה יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבוֹא בִּתְחִיַּית הַמֵּתִים
19 דַּוְקָא, שֶׁאָז תִּהְיֶה הַהִתְגַּלּוּת לְכוּלָּם בְּשָׁוֶה, וְעַד
20 שֶׁאֲפִילּוּ בְּיֵשׁ הַנִּבְרָא יִתְגַּלֶּה שֶׁמְּצִיאוּתוֹ הִיא
21 הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי, וְהַיְינוּ, שֶׁגַּם הַיֵּשׁ הַנִּבְרָא
22 שֶׁהַרְגָּשָׁתוֹ הִיא שֶׁמְּצִיאוּתוֹ מֵעַצְמוּתוֹ, הֲרֵי זֶה
23 גּוּפָא הוּא לְפִי שֶׁהִתְהַוּוּתוֹ הִיא מֵהָעַצְמוּת
24 שֶׁמְּצִיאוּתוֹ מֵעַצְמוּתוֹ[60], וְלֶעָתִיד יִתְגַּלֶּה בַּיֵּשׁ
25 הַנִּבְרָא שֶׁהוּא עַצְמוֹ הוּא הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי.
26 **וְזֶהוּ** גַּם מַה שֶׁאוֹמְרִים[61] אַרְבָּעָה הַשְׁבָּחִים
27 דְּאֵין עָרוּךְ לָךְ וְאֵין זוּלָתֶךָ אֶפֶס בִּלְתֶּךָ וּמִי

ביאור בדרך אפשר

זוֹ הוּא לֹא רק הארה והתפשטות אלא גילוי **מֵהָעַצְמוּת, שֶׁהוּא מִקּוֹר הָאוֹר, וִיתֵירָה מִזֶּה, שֶׁבֶּאֱמֶת אֵין שַׁיָּךְ לְתָאֳרוֹ גַּם** אפילו **כְּמִקּוֹר הָאוֹר, וּמִצִּדּוֹ חֲרֵי הַכֹּל** כל הדרגות מלמעלה מעלה עד למטה מטה **שָׁוֶה מַמָּשׁ. וּמִזֶּה** מכך שכאשר שני אופני ההילוך באים כאחד, וישנו גילוי העצמות שלמעלה מכל הגדרים של 'עליון' ו'תחתון' **מוּבָן שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה** לצורך ההילוך באופן כזה **לֹא צָרִיךְ לִהְיוֹת אֲפִילּוּ זִיכּוּךְ הַמְקַבֵּל, אֶלָּא יָכוֹל לְהִתְגַּלּוֹת לַכֹּל** גם למקבל שאינו מזוכך.

וְגִילּוּי זֶה 'גילוי העצמות' **יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבוֹא בִּתְחִיַּית הַמֵּתִים דַּוְקָא, שֶׁאָז תִּהְיֶה הַהִתְגַּלּוּת לְכוּלָּם בְּשָׁוֶה, וְעַד שֶׁאֲפִילּוּ בְּיֵשׁ הַנִּבְרָא** המציאות הגשמית **יִתְגַּלֶּה שֶׁמְּצִיאוּתוֹ** האמיתית **הִיא הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי,** המציאות האלוקית שהיא מציאות קיימת באמת, **וְהַיְינוּ, שֶׁגַּם הַיֵּשׁ הַנִּבְרָא** הגשמי **שֶׁהַרְגָּשָׁתוֹ הִיא שֶׁמְּצִיאוּתוֹ מֵעַצְמוּתוֹ,** שלפי ההרגשה והתחושה המוטעית שלו אינו יודע ומכיר בעובדה שיש לו בורא ונדמה לו בטעות שאין לו בורא, חס ושלום, **הֲרֵי זֶה גּוּפָא** עצמו **הוּא לְפִי שֶׁהִתְהַוּוּתוֹ** של ה'יש הנברא' **הִיא מֵהָעַצְמוּת שֶׁמְּצִיאוּתוֹ מֵעַצְמוּתוֹ**[60] באמת, ובאמת אין לו שום עילה וסיבה שקדמה לו, והתהוות היש הנברא היא העצמות כי רק העצמות שהוא עצמו אין לו עילה וסיבה לקיומו יכול לברוא מציאות יש, כמבואר בחסידות, **וְלֶעָתִיד יִתְגַּלֶּה בַּיֵּשׁ הַנִּבְרָא שֶׁהוּא עַצְמוֹ הוּא הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי** לעתיד לבוא, שהאלוקות תתגלה בתוך המציאות הגשמית, יתגלה ביש הנברא שבניגוד גמור לתחושתו המוטעית כעת כאילו 'מציאותו מעצמותו', האמת היא שהמציאות האמיתית של היש הנברא אינו אלא היש האמיתי, האלוקות עצמה.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁאוֹמְרִים[61] בנוסח התפילה בשבת **אַרְבָּעָה הַשְׁבָּחִים** האחד **דְּאֵין עָרוּךְ לָךְ וְאֵין זוּלָתֶךָ אֶפֶס בִּלְתֶּךָ וּמִי**

---

59) ישעי' יא, ט. 60) ראה ביאוה"ז לאדמו"ר האמצעי בשלח מג, ג. סה"מ עזר"ת ע' קנא. ד"ה באתי לגני שנה זו פ"ד (תו"מ ח"ב ע' 196 ואילך. תו"מ סה"מ שבט ע' רסו ואילך). 61) בתפלת שחרית דשבת.

ביאור בדרך אפשר

דוֹמֶה לָךְ, השני **אֵין עָרוּךְ לָךְ אֶלֹקֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא,** השלישי **אֶפֶס בִּלְתְּךָ גּוֹאֲלֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ,** והרביעי **וְאֵין דּוֹמֶה לְךָ מוֹשִׁיעֵנוּ לִתְחִיַּית הַמֵּתִים. דְּהִנֵּה**[62]**, הַפֵּירוּשׁ דְּאֵין זוּלָתְךָ** חוץ ממך **(לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא) וְאֶפֶס בִּלְתְּךָ** מבלעדיך **(לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ) הוּא שֶׁאֵין מְצִיאוּת** שקיימת באמת **זוּלָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְהַיְינוּ, שֶׁאַף שֶׁיֵּשׁ אֵיזוֹ מְצִיאוּת,** כפי הנראה לעיני בשר, **מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי הוּא** כל מציאות איזו שתהיה **בְּבִיטּוּל, אִם בְּבִיטּוּל דְּאֵין (אֵין זוּלָתְךָ)** ביטול שגורם לו להרגיש כאילו אינו קיים **אוֹ בְּבִיטּוּל דְּאֶפֶס (אֶפֶס בִּלְתְּךָ)** ביטול עמוק ונעלה יותר, של אפס מוחלט. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן אֵין עָרוּךְ לָךְ** איך משהו שערכו וחשיבותו כמוך **(בָּעוֹלָם הַזֶּה) וְאֵין דּוֹמֶה לְךָ (לִתְחִיַּית הַמֵּתִים), הֲרֵי הַפֵּירוּשׁ הָבָּזֶה הוּא שֶׁיֵּשְׁנוֹ זוּלָת** שרמת הביטול היא כזו **שֶׁיֵּשְׁנוֹ זוּלָת,** ויש כביכול מציאות **אֶלָּא שֶׁהוּא** הזולת והמציאות שלו **בְּאוֹפֶן דְּאֵין עָרוּךְ לָךְ וְאֵין דּוֹמֶה לְךָ,** שאין כל יחס ודימיון והשוואה בין מציאות הזולת למציאות האלוקות **וְהַיְינוּ,** והסיבה לכך שהזולת הוא ׳אין ערוך לך ואין דומה לך׳ היא **לְפִי שֶׁיֵּשׁ הַנִּבְרָא** שלכאורה קיים, לאמתו של דבר **הוּא עַצְמוֹ הוּא הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי,** ואין ליש הנברא מציאות אמיתית נבדלת ונפרדת מהיש האמיתי **אֶלָּא שֶׁבָּזֶה** בביטול של הנברא ליש האמיתי **גּוּפָא** עצמו **יֶשְׁנָם שְׁנֵי אוֹפָנִים שֶׁהֵם שְׁתֵּי קְצָוֹות** רחוקים זה מזה **מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה.** אופן אחד הוא **אֵין עָרוּךְ לָךְ בָּעוֹלָם הַזֶּה, דְּאַף שֶׁיֵּשׁ הַנִּבְרָא הוּא עַצְמוֹ הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי,** והאמת היא שאין לו מציאות נפרדת, **מִכָּל מָקוֹם, בָּעוֹלָם הַזֶּה הֲרֵי זֶה בְּהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר** וכפי שהדברים נראים כעת, הביטול של היש הנברא ליש האמיתי לא נראה וניכר. **אַךְ עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה** שבני ישראל עובדים את ה׳ **בָּעוֹלָם הַזֶּה לְהָסִיר אֶת כָּל הַהַעֲלָמוֹת וְהֶסְתֵּרִים כוּ׳** על האלוקות, **אֲזַי יִהְיֶה** לעתיד לבוא **הַגִּילוּי דְּאֵין דּוֹמֶה לְךָ כוּ׳ לִתְחִיַּית הַמֵּתִים, שֶׁאָז** בתחיית המתים **יִתְגַּלֶּה בְּהַיֵּשׁ הַנִּבְרָא שֶׁהוּא עַצְמוֹ הוּא הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי** ואין לו מציאות משלו הנפרדת מהמציאות האלוקית.

ה) וְזֶהוּ המבואר לעיל בהרחבה שהמשמעות הפנימית של ׳והתהלכתי׳ היא הליכה בשני האופנים, מלמעלה למטה ומלמעלה למטה, כפי ששניהם באים כאחד, הוא **גַּם** הביאור הפנימי על **מַה שֶּׁכָּתוּב** בהמשך הפסוק **וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת,** והובא לעיל בתחילת המאמר שלפי אחד הפירושים ׳קוממיות׳ היינו **שְׁתֵּי קוֹמוֹת שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁהוּא עִנְיַן קוֹמָה דְּאוֹר יָשָׁר** הארה, התגלות והמשכה מלמעלה למטה **וְקוֹמָה דְּאוֹר חוֹזֵר,** העלאה מלמטה למעלה **עֲבוֹדַת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית עִם הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית** שהיא בדרך ׳אור ישר׳, מלמעלה למטה, **וַעֲבוֹדַת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית מִצַּד עַצְמָהּ,** שהיא בדרך ׳אור חוזר׳, מלמטה למעלה, **וְלֶעָתִיד לָבוֹא יִתְאַחֲדוּ שְׁנֵיהֶם** שתי הקומות שהם שני אופנים, **בְּתֵיבָה** במילה **אַחַת,** ובעניין אחד **שֶׁהוּא עִנְיַן הַהִתְכַּלְלוּת דְּמַעְלָה וּמַטָּה כְּאֶחָד, מִצַּד גִּילוּי הָעַצְמוּת** וכפי שנתבאר לעיל באריכות שכאשר ישנו גילוי העצמות מתבטלים הגדרים של ׳למעלה׳ ו׳למטה׳. **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל** בתחילת המאמר, מדברי הרמב״ן והבחיי, **שֶׁאֲפִילּוּ הַיְחִידִים שֶׁהָיוּ בִּשְׁלֵמוּת לֹא הִשִּׂיגוּ מַעֲלָה זוֹ,** של ׳והתהלכתי׳ ושל ׳ואולך אתכם קוממיות׳ (שהם יעודים נעלים יותר מכל שאר היעודים האמורים בפרשה) **שֶׁהֲרֵי אֲפִילּוּ קוֹמָתוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן קוֹדֶם הַחֵטְא** כאשר היה מושלם

1 דּוֹמֶה לָךְ, אֵין עָרוּךְ לָךְ אֶלֹקֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה,
2 וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אֶפֶס
3 בִּלְתְּךָ גּוֹאֲלֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, וְאֵין דּוֹמֶה לְךָ
4 מוֹשִׁיעֵנוּ לִתְחִיַּית הַמֵּתִים. דְּהִנֵּה[62], הַפֵּירוּשׁ דְּאֵין
5 זוּלָתְךָ (לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא) וְאֶפֶס בִּלְתְּךָ (לִימוֹת
6 הַמָּשִׁיחַ) הוּא שֶׁאֵין מְצִיאוּת זוּלָתוֹ יִתְבָּרֵךְ,
7 וְהַיְינוּ, שֶׁאַף שֶׁיֵּשׁ אֵיזוֹ מְצִיאוּת, מִכָּל מָקוֹם,
8 הֲרֵי הוּא בְּבִיטּוּל, אִם בְּבִיטּוּל דְּאֵין (אֵין זוּלָתְךָ)
9 אוֹ בְּבִיטּוּל דְּאֶפֶס (אֶפֶס בִּלְתְּךָ). מַה שֶּׁאֵין כֵּן
10 אֵין עָרוּךְ לָךְ (בָּעוֹלָם הַזֶּה) וְאֵין דּוֹמֶה לְךָ
11 (לִתְחִיַּית הַמֵּתִים), הֲרֵי הַפֵּירוּשׁ בָּזֶה הוּא שֶׁיֵּשְׁנוֹ
12 זוּלָת, אֶלָּא שֶׁהוּא בְּאוֹפֶן דְּאֵין עָרוּךְ לָךְ וְאֵין
13 דּוֹמֶה לָךְ, וְהַיְינוּ, לְפִי שֶׁיֵּשׁ הַנִּבְרָא הוּא עַצְמוֹ
14 הוּא הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי, אֶלָּא שֶׁבָּזֶה גּוּפָא יֶשְׁנָם שְׁנֵי
15 אוֹפָנִים שֶׁהֵם שְׁתֵּי קְצָוֹות מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה.
16 אֵין עָרוּךְ לָךְ בָּעוֹלָם הַזֶּה, דְּאַף שֶׁיֵּשׁ הַנִּבְרָא הוּא
17 עַצְמוֹ הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי, מִכָּל מָקוֹם, בָּעוֹלָם הַזֶּה
18 הֲרֵי זֶה בְּהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר. אַךְ עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה
19 בָּעוֹלָם הַזֶּה לְהָסִיר אֶת כָּל הַהַעֲלָמוֹת וְהֶסְתֵּרִים
20 כוּ׳, אֲזַי יִהְיֶה הַגִּילוּי דְּאֵין דּוֹמֶה לְךָ כוּ׳ לִתְחִיַּית
21 הַמֵּתִים, שֶׁאָז יִתְגַּלֶּה בְּהַיֵּשׁ הַנִּבְרָא שֶׁהוּא עַצְמוֹ
22 הוּא הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי.
23 ה) **וְזֶהוּ** גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת,
24 שְׁתֵּי קוֹמוֹת שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁהוּא
25 עִנְיַן קוֹמָה דְּאוֹר יָשָׁר וְקוֹמָה דְּאוֹר חוֹזֵר, עֲבוֹדַת
26 הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית עִם הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית וַעֲבוֹדַת
27 הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית מִצַּד עַצְמָהּ, וְלֶעָתִיד לָבוֹא
28 יִתְאַחֲדוּ שְׁנֵיהֶם בְּתֵיבָה אַחַת, שֶׁהוּא עִנְיַן
29 הַהִתְכַּלְלוּת דְּמַעְלָה וּמַטָּה כְּאֶחָד, מִצַּד גִּילוּי
30 הָעַצְמוּת. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁאֲפִילּוּ הַיְחִידִים
31 שֶׁהָיוּ בִּשְׁלֵמוּת לֹא הִשִּׂיגוּ מַעֲלָה זוֹ, שֶׁהֲרֵי
32 אֲפִילּוּ קוֹמָתוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן קוֹדֶם הַחֵטְא

62) ראה גם המשך תער״ב שם ע׳ תשפא. ד״ה אין ערוך תרנ״ב (סה״מ תרנ״ב ע׳ ו ואילך).

ביאור בדרך אפשר

ללא כל חיסרון **הָיְתָה רַק מֵאָה אַמָּה, וְדַוְקָא לֶעָתִיד יִהְיֶה מָאתַיִם אַמָּה, כִּשְׁתֵּי קוֹמוֹת שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן,** כפול מקומתו של אדם הראשון אפילו קודם החטא

הָיְתָה רַק מֵאָה אַמָּה, וְדַוְקָא לֶעָתִיד יִהְיֶה מָאתַיִם אַמָּה, כִּשְׁתֵּי קוֹמוֹת שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁהוּא עִנְיַן הִתְכַּלְּלוּת וְיִחוּד שְׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּמַעְלָה וּמַטָּה, מִצַּד גִּילוּי הָעַצְמוּת.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהוּא עִנְיַן הִתְכַּלְּלוּת וְיִחוּד שְׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּמַעְלָה וּמַטָּה, שנפעל על ידי ביטול הגדרים של 'מעלה ו'מטה' **מִצַּד גִּילוּי הָעַצְמוּת.**

מכתב

ב"ה.

ידוע דרז"ל[1]: והודעתם לבניך . . יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב, מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן (בכל מקום ובכל זמן) באימה וביראה וברתת ובזיע,

ופירש האריז"ל[2]: אימה במוחו של האדם, יראה – בלבו, רתת – איבריו הפנימים, זיע – איבריו החיצונים.

היינו שאדם הקורא שונה או לומד בתורה הרי כולו, מוחו ולבו, בפנימיותו ובחיצוניותו, צריך להיות נמצא במצב שנמצא בו[3] בעת מתן התורה בחורב.

ואף כי אז ראו את הקולות ואת הלפידים כו' פנים בפנים דבר ה' עמכם כו', והאיך ימשיך כל אדם יראה זו עליו בכל זמן. אלא – כאשר ישים האדם אל לבו שהתורה שהוא לומד היא המשכת חכמה עילאה ושם שורה ומתגלה אור א"ס ב"ה שלמעלה מעלה מגדר ההשתלשלות, וקמי' כחשיכא כאורה, מעלה ומטה רוחניות וגשמיות שוין, אזי יהי' מה להלן כו' אף כאן כך, הכל שווה[4].

וזה שיהי' למטה ממש בגילוי בתכלית לשמוע מפי עצמות המאציל אנכי ה' אלקיך כו', שאף כאן הוא כמו שהי' אז, האפשריות והיכולת על זה ניתנו בעת מתן תורה, שאז בטלה הגזירה שיהיו העליונים לעליונים והתחתונים לתחתונים, וירד ה' על הר סיני ואל משה אמר עלה אל ה'[5].

וחוזר הדבר ומתעוררת נתינת כח זו בכל שנה ושנה בימי חג השבועות, זמן מתן תורתנו ע"י נותן התורה, נותן לשון הוה.

ובתור הקדמה לזה הנה עלינו, על כל אחד ואחת מאתנו, לקבל על עצמנו כי נעשה ונשמע, ולהקדים נעשה לנשמע – וכידוע ענינם באר היטב[6] בתורת ד'ברי א'לקים ח'יים.

מנחם שניאורסאהן

כא אייר ה'תיש"א

ברוקלין, נ.י.

---

1) ברכות כב, א.

2) לקוטי הש"ס להאריז"ל למועד קטן. בדפוסים שראיתי (קאָרעץ תקמ"ה, ליוורנו שנת המשר"ה. קראקא שנת קבו"ץ גליו"ת. והועתק בחסרון זה גם בס' אור עינים להרה"צ וכו' וכו' מהורא"צ סאפרין מקאמארנא, אור שני מע' אימה. – וצ"ע שלא הרגיש בהשמטה זו.) חסר התחלת הפי' של זיע - אבל נראה לי ברור, שאין זה אלא השמטת הדפוס דמוכח. והלשון בערך הי' צ"ל: שבשם. זיע באיברים החיצונים בסוד ה' שבשם, מלבוש כו' - ונשמטו בדפוס התיבות שבין תיבת "שבשם" הראשונה והשני'. והסיום שם: מלבוש החיצון מכל לבושי המלך – שייך הוא לפי' זיע. – וראה ג"כ עירובין נד, רע"א. תניא רפל"ז.

3) בפדר"א פמ"א: המתים שבשאול חיו וכל העתידים להבראות עד סוף כל הדורות שם עמדו עמהם בהר סיני. ועייג"כ זח"א צא, א.

4) תורה אור פ' ויצא ביאור לד"ה ושבתי בשלום, ובתו"ח שם. ועייג"כ דרך חיים ד"ה דומה דודי פ"ו. בונה ירושלים סי' קו.

5) שמ"ר פי"ב, ג. דב"ר פ"י, ב.

6) ראה תו"א מג"א ד"ה וקבל היהודים ובש"א שם. לקו"ת במדבר ד"ה בשעה שהקדימו. קונטרס חה"ש תש"ט [סה"מ תש"ט ע' 147 ואילך]. ובכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

בתחילת פרשת השבוע נאמר:

אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְגוֹ׳[1], **וּמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳**[2] ספר מאמרי חסידות של אדמו״ר הזקן לפרשיות התורה של החומשים ויקרא־במדבר־דברים (ושיר השירים) **שֶׁ״בְּחֻקֹּתַי״ הוּא מִלְּשׁוֹן חֲקִיקָה, כְּלְשׁוֹן חֲזַ״ל**[3] בגמרא (על הפסוק ״את חוקותי תשמרו״) לגבי מצוות התורה **חוּקוֹת שֶׁחָקַקְתִּי לָכֶם כוּ׳**, כלומר, מצוות התורה ניתנו באופן של ׳חקיקה׳ **וְהַפֵּירוּשׁ דִּ״בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ״ הוּא, שֶׁעִנְיַן הַהֲלִיכָה** בלימוד התורה וקיום המצוות (כפי שיתבאר להלן) **הוּא בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה דַּוְקָא,** כפי שממשיך ומפרט.

ב) וְיֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה בֵּאוּר הַחִלּוּק ההבדל **שֶׁבֵּין אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה לְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה**[4], **שֶׁבְּאוֹתִיּוֹת הַנִּכְתָּבוֹת בִּדְיוֹ עַל הַקְלָף** והאותיות נשארות מעל הקלף (או הנייר), **הִנֵּה הַדְּיוֹ** שבו נכתבות האותיות **הוּא דָּבָר בִּפְנֵי־עַצְמוֹ, וְאֵינוֹ מִגּוּפוֹ וּמַהוּתוֹ שֶׁל הַקְלָף** ולכן למרות שהאותיות כתובות על גבי הקלף, הן דבר נפרד ממנו, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אוֹתִיּוֹת שֶׁנֶּחְקָקוֹת וְנֶחְרָצוֹת** כמו חריצים וחריטה **עַל גַּבֵּי אֶבֶן טוֹבָה, הֲרֵי הֵן** האותיות **מֵעַצְמִיּוּתָהּ וּמַהוּתָהּ שֶׁל הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳, וּמִגּוּפָהּ מַמָּשׁ יֵחָשְׁבוּ.** ואחרי החקיקה והחריטה, האותיות הופכות לחלק בלתי נפרד מהאבן עצמה. **וַהֲגַם שֶׁמִּכָּל־מָקוֹם** בכל זאת, למרות שהאותיות הן חלק בלתי נפרד מהאבן עצמה **אֵינוֹ דּוֹמֶה** מצב האבן והאותיות כעת **לְכָמוֹ שֶׁהָיְתָה הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳ מִצַּד־עַצְמָהּ, קוֹדֶם הַחֲקִיקָה** של האותיות עליה, **שֶׁמִּתְּחִלָּה** לפני שנחקקו בה אותיות **הָיְתָה** האבן עצמה **׳פְּשׁוּטָה׳** וחלקה **בְּלֹא**

בס״ד. שבת פרשת בחוקותי, מברכים החודש סיון, ה׳תשכ״ה

(הנחה בלתי מוגה)

אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְגוֹ׳[1], וּמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[2] שֶׁ״בְּחֻקֹּתַי״ הוּא מִלְּשׁוֹן חֲקִיקָה, כְּלְשׁוֹן חֲזַ״ל[3] חוּקוֹת שֶׁחָקַקְתִּי לָכֶם כוּ׳, וְהַפֵּירוּשׁ דִּ״בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ״ הוּא, שֶׁעִנְיַן הַהֲלִיכָה הוּא בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה דַּוְקָא.

ב) **וְיֵשׁ** לְהַקְדִּים תְּחִלָּה בֵּאוּר הַחִלּוּק שֶׁבֵּין אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה לְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה[4], שֶׁבְּאוֹתִיּוֹת הַנִּכְתָּבוֹת בִּדְיוֹ עַל הַקְלָף, הִנֵּה הַדְּיוֹ הוּא דָּבָר בִּפְנֵי־עַצְמוֹ, וְאֵינוֹ מִגּוּפוֹ וּמַהוּתוֹ שֶׁל הַקְלָף, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אוֹתִיּוֹת שֶׁנֶּחְקָקוֹת וְנֶחְרָצוֹת עַל גַּבֵּי אֶבֶן טוֹבָה, הֲרֵי הֵן מֵעַצְמִיּוּתָהּ וּמַהוּתָהּ שֶׁל הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳, וּמִגּוּפָהּ מַמָּשׁ יֵחָשְׁבוּ. וַהֲגַם שֶׁמִּכָּל־מָקוֹם אֵינוֹ דּוֹמֶה לְכָמוֹ שֶׁהָיְתָה הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳ מִצַּד־עַצְמָהּ, קוֹדֶם הַחֲקִיקָה, שֶׁמִּתְּחִלָּה הָיְתָה ׳פְּשׁוּטָה׳ בְּלֹא צִיּוּר אוֹתִיּוֹת כְּלָל, וְעַל־יְדֵי הַחֲקִיקָה נוֹלְדוּ בָּהּ אוֹתִיּוֹת, וְאִם כֵּן הֲרֵי צוּרוֹת אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ אֵינָן עַצְמוּת וּמַהוּת הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳ שֶׁמּוּפְשֶׁטֶת מִכָּל צוּרָה מַמָּשׁ, מִכָּל־מָקוֹם אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ הֵן חֲרוּתוֹת וַחֲקוּקוֹת בְּגוּף הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳ מַמָּשׁ, וְהֵם מִגּוּפָהּ וּמַהוּתָהּ, מִינָהּ־וּבָהּ (וְכַמְבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּהֶמְשֵׁךְ תרס״ו[5] פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים בָּזֶה, כְּפִי שֶׁהֵם בַּנִּמְשָׁל). וְהִנֵּה, כְּשֵׁם שֶׁיֶּשְׁנָן אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה הַגַּשְׁמִיּוֹת, יֵשׁ דּוּגְמָתָן בְּרוּחָנִיּוּת בְּאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת שֶׁבָּאָדָם. יֵשׁ אוֹתִיּוֹת שֶׁהֵן נִפְרָדוֹת מֵהַנֶּפֶשׁ, וּכְמוֹ אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר שֶׁהֵן מִבְּחִינַת קוֹל וְהֶבֶל הַלֵּב

ביאור בדרך אפשר

צִיּוּר אוֹתִיּוֹת כְּלָל, וְעַל־יְדֵי הַחֲקִיקָה נוֹלְדוּ בָּהּ אוֹתִיּוֹת, וְאִם כֵּן הֲרֵי צוּרוֹת אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ שנוצרו באבן על ידי החקיקה **אֵינָן עַצְמוּת וּמַהוּת הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳ שֶׁמּוּפְשֶׁטֶת מִכָּל צוּרָה מַמָּשׁ** ואם כן לכאורה גם בחקיקה היה מקום לומר שהאותיות הם, במובן מסוים, מציאות נפרדת מהאבן עצמה שהרי האותיות הוסיפו באבן צורה שלא קיימת באבן מצד עצמה, **מִכָּל־מָקוֹם** למעשה ההתאחדות של האותיות עם האבן היא כן שלמה ומוחלטת **אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ הֵן חֲרוּתוֹת וַחֲקוּקוֹת בְּגוּף הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳ מַמָּשׁ** ולא דבר נבדל וחיצוני ביחס לאבן (כמו אותיות הכתיבה שהן מציאות נפרדת מהקלף), **וְהֵם מִגּוּפָהּ וּמַהוּתָהּ** של האבן, **מִינָהּ־וּבָהּ** ממנה ובה, בתוכה **(וְכַמְבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּהֶמְשֵׁךְ תרס״ו**[5] קבוצת מאמרים בנושא מסוים שנאמרו ב׳המשך׳ אחד והתחלתם היא בשנת תרס״ו) **פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים בָּזֶה** בנושא ׳אותיות הכתיבה׳ ואותיות החקיקה׳, **כְּפִי שֶׁהֵם בַּנִּמְשָׁל,** למעלה באלוקות, בעניין מהות התורה והמצוות עליהם נאמר ״אם בחוקותי תלכו״).

וְהִנֵּה, כְּשֵׁם שֶׁיֶּשְׁנָן אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה כמו אותיות הכתובות בדיו על הקלף **וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה** כמו אותיות החקוקות וחרוטות באבן **הַגַּשְׁמִיּוֹת,** כמבואר לעיל, **יֵשׁ דּוּגְמָתָן בְּרוּחָנִיּוּת בָּאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת שֶׁבָּאָדָם** שכן, גם בכוח הדיבור הרוחני שבנפש, ולא רק בדיבור בפועל, יש ׳אותיות׳, וכפי שממשיך ומבאר. **יֵשׁ** בנפש האדם **אוֹתִיּוֹת שֶׁהֵן נִפְרָדוֹת מֵהַנֶּפֶשׁ, וּכְמוֹ** למשל **אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר** ה׳אותיות׳ כפי שהן באות לידי ביטוי בדיבור **שֶׁהֵן מִבְּחִינַת קוֹל וְהֶבֶל הַלֵּב הַגַּשְׁמִי,** הדיבור בפה בפועל יש בו

---

1) ריש פרשתנו. 2) ד״ה אם בחוקותי (מה, א ואילך) וביאורו (שם, ד ואילך). 3) קידושין לט, א. 4) ראה גם לקו״ת ר״פ חוקת (נו, א). שם נט, ג־ד. 5) ד״ה פנים בפנים וד״ה אין עומדין תרס״ז (המשך תרס״ו ע׳ תעג ואילך).

הַגַּשְׁמִי, שֶׁנֶּחְשָׁב כְּמוֹ דָּבָר זָר מַמָּשׁ לְגַבֵּי מַהוּת וַעַצְמוּת הַנֶּפֶשׁ. וּכְמוֹ כֵן אוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה, שֶׁחוֹשֵׁב מַה שֶׁמְּדַבֵּר וְחוֹשֵׁב הָאוֹתִיּוֹת עַצְמָן, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת מַחֲשָׁבָה תַּתָּאָה, הִנֵּה אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן רוּחָנִיּוֹת יוֹתֵר מִמַּהוּת הַקּוֹל הַגַּשְׁמִי, מִכָּל־מָקוֹם בְּנָקֵל לְצַיֵּר שֶׁאֵין זֶה כְּלָל מֵעֶרֶךְ מַהוּת רוּחָנִיּוּת הַנֶּפֶשׁ, וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה, שֶׁהַדְּיו הוּא דָּבָר זָר וְאֵינוֹ מִמַּהוּת הַקְּלָף כְּלָל. אַךְ יֵשׁ בַּנֶּפֶשׁ גַּם דּוּגְמַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, וְיֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה מַדְרֵגוֹת. הָחֵל מִבְּחִינַת מַחֲשָׁבָה עִלָּאָה, דְּהַיְנוּ, שֶׁחוֹשֵׁב הַשֵּׂכֶל וְלֹא הָאוֹתִיּוֹת, שֶׁגַּם בְּמַחְשָׁבָה זוֹ יֵשׁ בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת (שֶׁהֲרֵי אִי־אֶפְשָׁר לִהְיוֹת גִּלּוּי הַשֵּׂכֶל - אֲפִילּוּ בְּמֹחַ הָאָדָם עַצְמוֹ - בְּלִי אוֹתִיּוֹת), רַק שֶׁהָאוֹתִיּוֹת כְּלוּלוֹת בְּתוֹךְ הַשֵּׂכֶל מַמָּשׁ, וְאֵינָן דָּבָר נִפְרָד חוּץ מֵהַשֵּׂכֶל (כְּמוֹ בְּמַחְשָׁבָה תַּתָּאָה שֶׁיָּצְאוּ הָאוֹתִיּוֹת לִהְיוֹת מוּרְגָּשׁוֹת בִּפְנֵי־עַצְמָן), אֶלָּא הֵן דָּבָר אֶחָד עִם הַשֵּׂכֶל, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ חוֹשֵׁב כְּלָל הָאוֹתִיּוֹת, רַק שֶׁחוֹשֵׁב הַשֵּׂכֶל מַמָּשׁ, אֶלָּא שֶׁבּוֹ נִמְצְאוּ וּבוֹ הָיוּ הָאוֹתִיּוֹת. וּלְמַעְלָה מִזֶּה, כְּפִי שֶׁהָאוֹתִיּוֹת כְּלוּלוֹת בַּשֵּׂכֶל הַנֶּעְלָם וְקַדְמוּת הַשֵּׂכֶל (שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׂכֶל הַגָּלוּי), שֶׁזֶּהוּ כֹּחַ הַמַּשְׂכִּיל. וְעַד כְּפִי שֶׁהָאוֹתִיּוֹת אוֹתִיּוֹת. וְהֵן אֱמֶת שֶׁמַּהוּת וַעַצְמוּת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ הִיא לְמַעְלָה מִמַּהוּת צוּרַת הָאוֹתִיּוֹת, כִּי בְּתוֹךְ הַשֵּׂכֶל מַמָּשׁ, וְאֵינָן דָּבָר נִפְרָד חוּץ מֵהַשֵּׂכֶל בדרגה זו המילים שבהם הרעיון ׳מלובש׳ הן חלק בלתי נפרד מהרעיון השכלי עצמו ולא מציאות אחרת, נפרדת (כְּמוֹ בְּמַחְשָׁבָה תַּתָּאָה שֶׁיָּצְאוּ הָאוֹתִיּוֹת ונפרדו מהרעיון עצמו לִהְיוֹת מוּרְגָּשׁוֹת בִּפְנֵי־עַצְמָן כמציאות אחרת ונפרדת), אֶלָּא הֵן הַמילים דָּבָר אֶחָד מציאות אחת עִם הַשֵּׂכֶל, הרעיון עצמו, שֶׁהֲרֵי כאשר האדם עסוק בעיון ברעיון בדרגה כזו, אֵינוֹ חוֹשֵׁב כְּלָל הָאוֹתִיּוֹת, האדם לא מודע כלל למילים שבהם הרעיון ׳מלובש׳ רַק שֶׁחוֹשֵׁב הַשֵּׂכֶל מַמָּשׁ, הרעיון עצמו, אֶלָּא שֶׁבּוֹ בשכל עצמו נִמְצְאוּ וּבוֹ הָיוּ הָאוֹתִיּוֹת.

וּלְמַעְלָה מִזֶּה, בנפש האדם יש בחינה עמוקה ופנימית עוד יותר בה האותיות כלולות בשכל עצמו במידה עמוקה יותר, כְּפִי שֶׁהָאוֹתִיּוֹת כְּלוּלוֹת בַּשֵּׂכֶל הַנֶּעְלָם בתוך הנפש וְקַדְמוּת הַשֵּׂכֶל הדרגה הראשונית והקדומה ביותר של השכל שמתגלית מהנפש עצמה (שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׂכֶל הַגָּלוּי, כאשר הרעיון כבר ירד והתגלה בצורה ברורה ומוגדרת), שֶׁזֶּהוּ כֹּחַ הַמַּשְׂכִּיל כוח הנפש להשכיל ולהשיג רעיונות שכליים והכוח הוא עניין נעלה ומופשט לגבי המחשבה והעיון ברעיון שכלי מוגדר ובו האותיות לא נחשבות מציאות עוד יותר מאשר ב׳מחשבה עליונה׳ (ובודאי הרבה יותר מאשר ב׳מחשבה תחתונה׳).

ולמעלה מזה, יש דרגה עוד יותר עמוקה ועוד יותר פנימית בנפש האדם שבה האותיות הן עוד יותר חלק ממהות הנפש עצמה ולא מציאות זרה ונפרדת, כפי שממשיך ומפרט.

וְעַד כְּפִי שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הֵן בְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר[6] בחסידות שֶׁהַנֶּפֶשׁ עצמה מְלֵאָה אוֹתִיּוֹת כאמצעי ביטוי, אבל כפי שהאותיות הן בעצם הנפש ודאי שאין האותיות מציאות נפרדת וזרה מהנפש עצמה אלא מהות אחת ממש עם הנפש. וְהֵן אֱמֶת שֶׁמַּהוּת וַעַצְמוּת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ הִיא לְמַעְלָה מִמַּהוּת צוּרַת הָאוֹתִיּוֹת, גם בעצם הנפש עצמה יש כמה בחינות, לגבי המידה שבה האותיות הן מציאות בפני עצמה ועומק ופנימיות הנפש נעלית מאד מכל המושג של צורת האותיות

---

6) לקו"ת פרשתנו מה, ד. שה"ש ד, ב. ספר המאמרים תרצ"ו ע' 110. וש"נ.

ביאור בדרך אפשר

(כי צורה היא מושג של ציור והגדרה, ואילו עצם הנפש היא מהות ׳פשוטה׳ נעלית מכל הגדרה), **כִּי הָאוֹתִיּוֹת** שבעצם הנפש **הֵן רַק בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה שֶׁבָּהּ** ואילו בבחינות היותר נעלות בעצם הנפש אין כלל מציאות של אותיות, **אַךְ מִכָּל־מָקוֹם, עַל־כָּל־פָּנִים** בכל אופן הבחינה הזו שבה נמצאות האותיות **הִיא בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה שֶׁבְּמַהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ** של הנפש עצמה **מַמָּשׁ, וְלֹא תוֹסֶפֶת מַהוּת אַחֶרֶת** הנפרדת מהנפש עצמה. **וַהֲרֵי זֶה** אופן ההתאחדות של האותיות עם עצם הנפש עצמה **כְּמְשֹׁל אוֹתִיּוֹת** גשמיות **הַחֲקוּקוֹת בְּ׳אֶבֶן טוֹבָה׳** גשמית, **שֶׁהָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳ מִצַּד עַצְמָהּ ׳פְּשׁוּטָה׳ בְּתַכְלִית** לא מוגדרת בשום הגדרה כלל, **וּלְמַעְלָה מִתְּמוּנַת** צורה של **אוֹתִיּוֹת, וּכְשֶׁחוֹקְקִים בָּהּ** באבן הטובה **אוֹתִיּוֹת נֶחְשָׁךְ קְצָת הָעֶצֶם הַפָּשׁוּט** והוא מקבל צורה מסוימת וכבר אינו עצם פשוט ומאיר באותה מידה שהיה לפני שנחקקו בו אותיות, **אָמְנָם מִכָּל־מָקוֹם אֵין כָּאן מַהוּת אַחֶרֶת כוּ׳** ולמרות שהחקיקה פעלה שינוי מסוים באבן, האותיות הן מהות אחת ממש עם האבן עצמה, ולא מציאות נפרדת.

וְעַל־פִּי מַאֲמַר רַז״ל[7] **תְּלַת קְשָׁרִין אִינּוּן, קוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא וְאוֹרַיְתָא וְיִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל מִתְקַשְׁרָאן בְּאוֹרַיְתָא וְכוּ׳,** שלושה קשרים הם, הקדוש־ברוך־הוא והתורה וישראל, וישראל מתקשרים בתורה, **הֲרֵי כְּשֵׁם שֶׁבַּתּוֹרָה יֵשׁ שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת** האמורות **דְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, שֶׁהוּא עִנְיַן תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתָב בִּדְיוֹ עַל הַקְלָף,** באותיות הכתיבה, **וְהָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּלּוּחוֹת (מִכְתַּב אֱלֹקִים, חָרוּת עַל הַלּוּחוֹת[8]), כְּמוֹ כֵן יֵשׁ שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה בְּכָל נֶפֶשׁ אֱלֹקִית, וְגַם לְמַעְלָה.** באותיות החקיקה, **כְּמוֹ כֵן יֵשׁ שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה בְּכָל נֶפֶשׁ אֱלֹקִית, וְגַם לְמַעְלָה** באלוקות עצמו, כפי שממשיך ומפרט.

ביאור בדרך אפשר

1 הָאוֹתִיּוֹת הֵן רַק בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה שֶׁבָּהּ, אַךְ
2 מִכָּל־מָקוֹם, עַל־כָּל־פָּנִים הִיא בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה
3 שֶׁבְּמַהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ מַמָּשׁ, וְלֹא תוֹסֶפֶת מַהוּת
4 אַחֶרֶת. וַהֲרֵי זֶה כְּמְשֹׁל אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת בְּ׳אֶבֶן
5 טוֹבָה׳, שֶׁהָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳ מִצַּד עַצְמָהּ ׳פְּשׁוּטָה׳
6 בְּתַכְלִית וּלְמַעְלָה מִתְּמוּנַת אוֹתִיּוֹת, וּכְשֶׁחוֹקְקִים
7 בָּהּ אוֹתִיּוֹת נֶחְשָׁךְ קְצָת הָעֶצֶם הַפָּשׁוּט, אָמְנָם
8 מִכָּל־מָקוֹם אֵין כָּאן מַהוּת אַחֶרֶת כוּ׳.
9 **וְעַל־פִּי** מַאֲמַר רַז״ל[7] תְּלַת קְשָׁרִין אִינּוּן,
10 קוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא וְאוֹרַיְתָא וְיִשְׂרָאֵל,
11 וְיִשְׂרָאֵל מִתְקַשְׁרָאן בְּאוֹרַיְתָא וְכוּ׳, הֲרֵי כְּשֵׁם
12 שֶׁבַּתּוֹרָה יֵשׁ שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה
13 וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, שֶׁהוּא עִנְיַן תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב
14 שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתָב בִּדְיוֹ עַל הַקְלָף,
15 וְהָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּלּוּחוֹת (מִכְתַּב אֱלֹקִים, חָרוּת עַל
16 הַלּוּחוֹת[8]), כְּמוֹ כֵן יֵשׁ שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּאוֹתִיּוֹת
17 הַכְּתִיבָה וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה בְּכָל נֶפֶשׁ אֱלֹקִית,
18 וְגַם לְמַעְלָה. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת
19 הַחֲקִיקָה לְמַעְלָה הוּא עִנְיַן גָּלִיף גָּלִיפוּ בִּטְהִירוּ
20 עִלָּאָה[9]. פֵּרוּשׁ: ׳טְהִירוּ עִלָּאָה׳ הוּא מִלְּשׁוֹן
21 ״כְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר״[10], דְּהַיְנוּ, בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת
22 הֶאָרָה מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וְהִתְהַוּוּת בְּחִינַת
23 הַכֶּתֶר (בְּחִינַת ׳אֲרִיךְ אַנְפִּין׳ וּבְחִינַת ׳עַתִּיק
24 יוֹמִין׳) מֵהֶאָרָה זוֹ, נִקְרָא ״גָּלִיף גָּלִיפוּ״, שֶׁהוּא
25 עִנְיַן הַחֲקִיקָה, לְהוֹרוֹת שֶׁבְּחִינַת הַכֶּתֶר מִתְאַחֶדֶת
26 בְּתַכְלִית בְּאוֹר־אֵין־סוֹף, וְלָכֵן נִמְשָׁל לַחֲקִיקָה,
27 שֶׁהִיא כְּאִלּוּ אֵין כָּאן שׁוּם דָּבָר נוֹסָף כְּלָל, זוּלַת
28 הַמַּהוּת שֶׁהָיְתָה קוֹדֶם הַחֲקִיקָה, וְהַיְנוּ לְפִי
29 שֶׁבְּחִינַת הַכֶּתֶר הִיא עֲדַיִן מִכְּלַל עוֹלְמוֹת הָאֵין־
30 סוֹף. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הִתְהַוּוּת עֶשֶׂר סְפִירוֹת
31 וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה לְמַעְלָה
32 הוּא עִנְיַן הנזכר בזוהר לגבי תחילת התעוררות הרצון העליון להאציל
33 ספירות ולברוא עולמות גָּלִיף גָּלִיפוּ בִּטְהִירוּ עִלָּאָה[9] חקק חקיקה
34 בטוהר (האור) העליון. פֵּרוּשׁ: ׳טְהִירוּ עִלָּאָה׳ האמור בזוהר על האור
35 האלוקי הוּא מִלְּשׁוֹן ״כְּעֶצֶם
36 הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר״[10], לשון אור
37 וגילוי דְּהַיְנוּ, בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת
38 הֶאָרָה מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,
39 התגלות של האור האינסופי הלא
40 מוגבל, וְהִתְהַוּוּת בְּחִינַת הַכֶּתֶר
41 ׳כתר עליון׳ שלמעלה מעשר הספירות
42 (על שתי הבחינות שבו בְּחִינַת
43 ׳אֲרִיךְ אַנְפִּין׳ ׳פנים ארוכות׳
44 כלומר אור וגילוי רב ו׳ארוך׳ וּבְחִינַת
45 ׳עַתִּיק יוֹמִין׳ דרגה פנימית יותר
46 ב׳כתר׳, שנעתק ונבדל מבחינת ׳יום׳
47 וגילוי) מֵהֶאָרָה זוֹ, היינו התהוות
48 ה׳כתר׳ מהאין־סוף נִקְרָא ״גָּלִיף
49 גָּלִיפוּ״, שֶׁהוּא עִנְיַן
50 הַחֲקִיקָה, כלומר, אופן התהוות
51 בחינת ה׳כתר׳ מהאין־סוף הוא בדרך
52 ׳חקיקה׳ לְהוֹרוֹת שֶׁבְּחִינַת
53 הַכֶּתֶר מִתְאַחֶדֶת בְּתַכְלִית
54 בהתאחדות מוחלטת בְּאוֹר־אֵין־
55 סוֹף, וְלָכֵן נִמְשָׁל אופן התהוות
56 הכתר לַחֲקִיקָה, שֶׁהִיא כְּאִלּוּ
57 אֵין כָּאן במציאות הזו של אותיות
58 חקוקות שׁוּם דָּבָר נוֹסָף כְּלָל על
59 הדבר שעליו הן חקוקות, זוּלַת מלבד
60 הַמַּהוּת שֶׁהָיְתָה קוֹדֶם
61 הַחֲקִיקָה, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁבְּחִינַת
62 הַכֶּתֶר הִיא עֲדַיִן מִכְּלַל
63 עוֹלְמוֹת הָאֵין־סוֹף הבריאה
64 נחלקת באופן כללי לעולמות האין־
65 סוף, היינו עולמות שבהם האור
66 האלוקי מאיר רק במידה מצומצמת
67 והמציאות בעולמות אלו (בכל עולם לפי עניינו) היא מציאות עם גדרים
68 משלה וככל שהעולם נחות יותר, הביטול לאלוקות פחות נרגש בו, ועל כך
69 מבואר כאן כי מאחר שבחינת הכתר (למרות קרבתה ל׳סדר השתלשלות׳ של
70 האלוקי מאיר רק במידה מצומצמת
71 אלו בטלה לאלוקות בביטול מוחלט,
72 לבין עולמות ונבראים מוגבלים
73 (במידה כזו או אחרת) שבהם האור
74 האלוקי מאיר רק במידה מצומצמת
75 בעולמות אלו (בכל עולם לפי עניינו) היא מציאות עם גדרים
76 משלה וככל שהעולם נחות יותר, הביטול לאלוקות פחות נרגש בו, ועל כך
77 מבואר כאן כי מאחר שבחינת הכתר (למרות קרבתה ל׳סדר השתלשלות׳ של
78 האלוקי מאיר רק במידה מצומצמת
79 בעולמות אלו (בכל עולם לפי עניינו) היא מציאות עם גדרים
80 משלה וככל שהעולם נחות יותר, הביטול לאלוקות פחות נרגש בו, ועל כך
81 מבואר כאן כי מאחר שבחינת הכתר (למרות קרבתה ל׳סדר השתלשלות׳ של
82 האלוקי מאיר רק במידה מצומצמת
83 בעולמות אלו (בכל עולם לפי עניינו) היא מציאות עם גדרים
84 משלה וככל שהעולם נחות יותר, הביטול לאלוקות פחות נרגש בו, ועל כך
85 מבואר כאן כי מאחר שבחינת הכתר (למרות קרבתה ל׳סדר השתלשלות׳ של
86 האלוקי מאיר רק במידה מצומצמת
87 בעולמות אלו (בכל עולם לפי עניינו) היא מציאות עם גדרים
88 משלה וככל שהעולם נחות יותר, הביטול לאלוקות פחות נרגש בו, ועל כך מבואר כאן כי מאחר שבחינת הכתר (למרות קרבתה ל׳סדר השתלשלות׳ של

---

7) ראה זח״ג עג, א. 8) ע״פ תשא לב, טז. 9) זח״א טו, א. 10) משפטים כד, י.

ביאור בדרך אפשר

העולמות המוגבלים) היא חלק מעולמות האין־סוף, הרי ההתהוות שלה היא בבחינת 'אותיות החקיקה', כאמור. **מה־שֶּׁאֵין־כֵּן הִתְהַוּוּת עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, חָכְמָה וְחֶסֶד כּוּ'**, שהם דרגות עם 'ציור' והגדרה, **הֲרֵי כֵּיוָן שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף** האור האלוקי הבלי־גבול **לָאו מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת אִיהוּ כְּלָל**[11], הוא איננו מוגדר ו'מצויר' בכל המידות הללו כלל, אלא נעלה ומופשט מהן, כנאמר ב'פתח אליהו' **לְכָךְ נִמְשְׁלוּ** עשר הספירות והדרך בה נתהוו **לְאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה, שֶׁהַדְּיוֹ הוּא דָּבָר זָר**, מהות אחרת ושונה לחלוטין ביחס לקלף **רַק שֶׁנִּתְאַחֵד עִם הַקְּלָף. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה** למעלה באלקות **הוּא בְּבְחִינַת הַמַּחְשָׁבָה** העליונה, בדרגה הכי גבוהה ונעלית שבה **(לֹא רַק בְּחִינַת מַחֲשָׁבָה עִלָּאָה**, מחשבה עליונה, **בְּחִינַת בִּינָה** של עולם האצילות, **אֶלָּא בְּחִינַת מַחֲשָׁבָה סְתִימָאָה** מחשבה סתומה ונעלמת **שֶׁלְּמַעְלָה מֵחָכְמָה וּבִינָה דַּאֲצִילוּת** שהם מחשבה כפי שבאה באופן גלוי ומוגדר, אלא זוהי מחשבה סתומה שלמעלה מגילוי, **בְּחִינַת "גָּלִיף גָּלִיפוּ בִּטְהִירוּ עִלָּאָה"**, וכשם שהשורש העליון של הבריאה והתהוות הכתר הם באופן של 'חקיקה', כך גם לגבי שורש הנשמות ואופן התהוות הנשמות, **שֶׁעַל זֶה** על התהוות הנשמה משורשה העליון במחשבה העליונה **נֶאֱמַר**[12] **נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא, שֶׁנִּמְשְׁכָה מִבְּחִינַת 'טְהִירוּ עִלָּאָה') הוּא עִנְיַן אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, וּכְפִי שֶׁיָּרְדָה** הנשמה **לְמַטָּה** לעולם הזה ונתלבשה בגוף גשמי שהם מהות שונה ממהות הנשמה **הֲרֵי הִיא** הנשמה **בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה.**

וְזֶהוּ "בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ"[13], **שֶׁעִנְיַן הַהֲלִיכָה בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ בִּלְתִּי שִׁיעוּר וּגְבוּל בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף** התקרבות לאלוקות באופן

ביאור בדרך אפשר

1 דַּאֲצִילוּת, חָכְמָה וְחֶסֶד כּוּ', הֲרֵי כֵּיוָן שֶׁאוֹר־אֵין־
2 סוֹף לָאו מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת אִיהוּ כְּלָל[11], לְכָךְ
3 נִמְשְׁלוּ לְאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה, שֶׁהַדְּיוֹ הוּא דָּבָר זָר,
4 רַק שֶׁנִּתְאַחֵד עִם הַקְּלָף. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנִשְׁמוֹת
5 יִשְׂרָאֵל, שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה הוּא בְּבְחִינַת הַמַּחְשָׁבָה
6 (לֹא רַק בְּחִינַת מַחֲשָׁבָה עִלָּאָה, בְּחִינַת בִּינָה,
7 אֶלָּא בְּחִינַת מַחֲשָׁבָה סְתִימָאָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵחָכְמָה
8 וּבִינָה דַּאֲצִילוּת, בְּחִינַת "גָּלִיף גָּלִיפוּ בִּטְהִירוּ
9 עִלָּאָה", שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר[12] נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי
10 טְהוֹרָה הִיא, שֶׁנִּמְשְׁכָה מִבְּחִינַת 'טְהִירוּ עִלָּאָה')
11 הוּא עִנְיַן אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, וּכְפִי שֶׁיָּרְדָה לְמַטָּה
12 הֲרֵי הִיא בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה.
13 **וְזֶהוּ** "בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ"[13], שֶׁעִנְיַן הַהֲלִיכָה
14 בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ בִּלְתִּי שִׁיעוּר וּגְבוּל
15 בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף (שֶׁזֶּהוּ אֲמִתִּית עִנְיַן הַהֲלִיכָה)
16 הוּא בִּבְחִינַת הַחֲקִיקָה דַּוְקָא, שֶׁזּוֹהִי מַדְרֵגַת
17 נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁרְשָׁם מִבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת
18 הַחֲקִיקָה (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), וְלָכֵן נִקְרָאִים בְּשֵׁם
19 מְהַלְּכִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[14] וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין
20 הָעוֹמְדִים הָאֵלֶּה, וְהַיְנוּ, שֶׁמַּלְאָכִים (שֶׁשָּׁרְשָׁם
21 מִבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר, שֶׁהֵם בְּדוּגְמַת אוֹתִיּוֹת
22 הַכְּתִיבָה) נִקְרָאִים "עוֹמְדִים", דְּאַף שֶׁגַּם
23 בַּמַּלְאָכִים יֶשְׁנוֹ עִנְיָן שֶׁל עֲלִיָּה מִדַּרְגָּה לְדַרְגָּה,
24 וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב גַּבֵּי מַלְאָכִים "וְעוֹף יְעוֹפֵף"[15],
25 שֶׁיְּכוֹלִים לָעוּף וְלַעֲלוֹת בְּעִילּוּי עַד רוּם
26 הַמַּעֲלוֹת[16], הֲרֵי זוֹ עֲלִיָּה שֶׁבְּעֶרֶךְ וּבְהַדְרָגָה, וְלָכֵן
27 נִקְרֵאת בְּשֵׁם 'עֲמִידָה' לְגַבֵּי אֲמִתִּית עִנְיַן הַהִילּוּךְ
28 שֶׁהוּא בִּבְחִינַת בְּלִי־גְּבוּל[17], שֶׁשַּׁיָּךְ דַּוְקָא
29 בַּנְּשָׁמוֹת מִצַּד שָׁרְשָׁן בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת
30 הַחֲקִיקָה[18], וְלָכֵן עֲלִיָּתָן הִיא בִּבְחִינַת בְּלִי גְּבוּל,
עם האין־סוף והבלי־גבול האמיתי, יש לנשמות את הכוח להתעלות בעליות
עד אין סוף **וְלָכֵן עֲלִיָּתָן הִיא בִּבְחִינַת בְּלִי גְּבוּל, עַד** האין־סוף
אין סופי ולא רק בשיעור מוגבל **(שֶׁזֶּהוּ אֲמִתִּית עִנְיַן הַהֲלִיכָה** הליכה אמיתית היא הליכה שאין לה גבול, כי כל עוד ההליכה מוגבלת היא לא התקדמות אמיתית ביחס למצב הקודם) **הוּא בִּבְחִינַת הַחֲקִיקָה דַּוְקָא, שֶׁזּוֹהִי מַדְרֵגַת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁרְשָׁם** ומקורם באלוקות **מִבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), וְלָכֵן נִקְרָאִים** נשמות ישראל העובדים את ה' ללא גבול ושיעור **בְּשֵׁם מְהַלְּכִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[14] בנבואת זכריה בדבר ה' ליהושע הכהן הגדול **וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעוֹמְדִים הָאֵלֶּה, וְהַיְנוּ, שֶׁמַּלְאָכִים (שֶׁשָּׁרְשָׁם** באלוקות **מִבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר, שֶׁהֵם בְּדוּגְמַת אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה**, כמבואר לעיל בתחילת המאמר) **נִקְרָאִים "עוֹמְדִים"**, כלומר, נמצאים תמיד באותה דרגה, **דְּאַף שֶׁגַּם בַּמַּלְאָכִים יֶשְׁנוֹ עִנְיָן שֶׁל עֲלִיָּה מִדַּרְגָּה לְדַרְגָּה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב גַּבֵּי מַלְאָכִים "וְעוֹף יְעוֹפֵף"**[15], **שֶׁיְּכוֹלִים לָעוּף וְלַעֲלוֹת בְּעִילּוּי עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת**[16], עד לדרגות גבוהות ביותר, ואם כן לכאורה גם המלאכים הם 'מהלכים', בכל זאת המלאכים נקראים 'עומדים' כי **הֲרֵי זוֹ** העלייה וההתקדמות של המלאכים מדרגה לדרגה **עֲלִיָּה שֶׁבְּעֶרֶךְ וּבְהַדְרָגָה**, עלייה והתקדמות רק יחסית לדרגה הקודמת שלהם **וְלָכֵן נִקְרֵאת** עלייה והתקדמות זו **בְּשֵׁם 'עֲמִידָה' לְגַבֵּי אֲמִתִּית עִנְיַן הַהִילּוּךְ שֶׁהוּא בִּבְחִינַת בְּלִי־גְּבוּל**[17], עלייה ללא כל יחס והשוואה לדרגה הקודמת, **שֶׁשַּׁיָּךְ דַּוְקָא בַּנְּשָׁמוֹת מִצַּד שָׁרְשָׁן בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה**[18], כיוון שהשורש של הנשמות למעלה באלוקות ואופן התהוות הנשמות הוא ב'אותיות החקיקה' והן דבר אחד ממש **וְלָכֵן עֲלִיָּתָן הִיא בִּבְחִינַת בְּלִי גְּבוּל, עַד** האין־סוף

---

11) תקו"ז בהקדמה (יז, ב). 12) ברכת "אלקי נשמה" (ברכות ס, ב). 13) בהבא לקמן - ראה גם לקו"ש חי"ז ע' 334 ואילך (ממאמר זה). 14) זכרי' ג, ז. 15) זח"א מו, ב. 16) לקו"ת שמיני יח, ד. 17) ראה ד"ה צאינה וראינה תר"ס. ובכ"מ. 18) ראה

ביאור בדרך אפשר

עצמו, עד כדי כך **שֶׁיִּהְיוּ לַאֲחָדִים מַמָּשׁ בִּמְקוֹרָן וְשָׁרְשָׁן כְּפִי שֶׁחֲקוּקוֹת בְּאוֹר אֵין־סוֹף** מתחילת התהוותן.

ג) וּמוֹסִיף בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[19] במאמר זה **לְבָאֵר הֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב (״אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ) וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ״: אֲבָל מַחֲמַת גַּשְׁמִיּוּת הַגּוּף, לֹא תַעֲמוֹד וְלֹא תָקוּם הַחֲקִיקָה וְהַהִילּוּף הַזֶּה (״בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ״)** כיוון שהנשמה מלובשת בגוף גשמי, ההתקרבות של הנשמה לאלוקות וההתעלות שלה עד אין־סוף הנקראת ׳חקיקה׳ וה׳הליכה׳ ומרומזת בכתוב ׳אם בחוקותי תלכו׳, כמבואר לעיל, לא יכולה להיות **בִּלְתִּי שְׁמִירַת כְּלִי,** ללא כלי שמכיל ושומר **וַאֲשֶׁר עַל־יְדֵי כְּלִי זוֹ תִּכּוֹן** ה׳חקיקה׳ ו׳ההליכה׳ **לָעַד** ותתקיים לנצח ולא תחלוף לאחר זמן קצר, **עַל כֵּן נֶאֱמַר אַחַר־זֶה** לאחר ״אם בחוקותי תלכו״ ובהמשך לכך **״וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ״, כִּי רַמַ״ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה הֵן** כדברי הזוהר, **רַמַ״ח אֵבָרִין דְּמַלְכָּא**[20], אברי המלך, ומשמעות הדברים היא **כְּמוֹ הָאֵבָר** בגוף האדם **שֶׁהוּא כְּלִי אֲשֶׁר בּוֹ נִמְשָׁךְ חַיּוּת מִמְּקוֹר הַחַיּוּת** הנפשית **אֲשֶׁר שׁוֹרָה בַּמֹּחַ** ומתפשטת לכל האברים, **וְכָךְ הַמִּצְוָה הִיא כְּלִי לְהַמְשָׁכַת אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ** וכל מצווה ממשיכה אור אלוקי מלמעלה למטה ומביאה אותו לידי גילוי.

וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם הַמְּבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ בְּהַתְחָלַת סֵפֶר וַיִּקְרָא[21] **[כְּמִנְהַג יִשְׂרָאֵל לְקַשֵּׁר סִיּוּם כָּל סֵפֶר עִם תְּחִלָּתוֹ, כֵּיוָן שֶׁנָּעוּץ סוֹפָן בִּתְחִלָּתָן**[22]**], בְּעִנְיַן אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא** ואכן קיים קשר מהותי פנימי בין סוף הדבר לתחילתו]**, בְּעִנְיַן אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא** התעוררות מלמעלה, מצד האלוקות **לְהאיר לאדם למטה וְאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא** התעוררות מלמעלה, מצד

ביאור בדרך אפשר

1 עַד שֶׁיִּהְיוּ לַאֲחָדִים מַמָּשׁ בִּמְקוֹרָן וְשָׁרְשָׁן כְּפִי
2 שֶׁחֲקוּקוֹת בְּאוֹר אֵין־סוֹף.
3 ג) **וּמוֹסִיף** בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[19] לְבָאֵר הֶמְשֵׁךְ
4 הַכָּתוּב (״אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ) וְאֶת
5 מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ״: אֲבָל מַחֲמַת גַּשְׁמִיּוּת הַגּוּף, לֹא
6 תַעֲמוֹד וְלֹא תָקוּם הַחֲקִיקָה וְהַהִילּוּף הַזֶּה
7 (״בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ״) בִּלְתִּי שְׁמִירַת כְּלִי, אֲשֶׁר עַל־
8 יְדֵי כְּלִי זוֹ תִּכּוֹן לָעַד, עַל כֵּן נֶאֱמַר אַחַר־זֶה
9 ״וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ״, כִּי רַמַ״ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה הֵן
10 רַמַ״ח אֵבָרִין דְּמַלְכָּא[20], כְּמוֹ הָאֵבָר שֶׁהוּא כְּלִי
11 אֲשֶׁר בּוֹ נִמְשָׁךְ חַיּוּת מִמְּקוֹר הַחַיּוּת אֲשֶׁר שׁוֹרָה
12 בַּמֹּחַ, וְכָךְ הַמִּצְוָה הִיא כְּלִי לְהַמְשָׁכַת אוֹרוֹ
13 יִתְבָּרֵךְ.
14 וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם הַמְּבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳
15 בְּהַתְחָלַת סֵפֶר וַיִּקְרָא[21] [כְּמִנְהַג יִשְׂרָאֵל
16 לְקַשֵּׁר סִיּוּם כָּל סֵפֶר עִם תְּחִלָּתוֹ, כֵּיוָן שֶׁנָּעוּץ
17 סוֹפָן בִּתְחִלָּתָן[22]], בְּעִנְיַן אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא
18 וְאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, שֶׁכַּאֲשֶׁר יֵשׁ אִתְעֲרוּתָא־
19 דִּלְעֵילָא שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה, הִנֵּה בִּמְעַט זְמַן
20 יִכְלֶה כֹּחַ הִתְעוֹרְרוּת זֹאת, וְגַם כַּאֲשֶׁר נִתְעוֹרֵר
21 נַפְשׁוֹ מִזֶּה, הִנֵּה יוּכַל לִהְיוֹת חוֹלֵף וְעוֹבֵר
22 הַהִתְפַּעֲלוּת, וְאֵין לָהּ קִיּוּם, כִּי בְּהִסְתַּלֵּק הֶאָרָה
23 עֶלְיוֹנָה זוֹ שֶׁאֵינָהּ מְאִירָה רַק בְּעֵת רָצוֹן, אֲזַי הָיָה
24 כְּלֹא הָיָה הַהִתְפַּעֲלוּת, מֵאַחַר שֶׁלֹּא הָיְתָה רַק
25 בְּסִבַּת הֶאָרָה עֶלְיוֹנָה, לָכֵן בְּהִסְתַּלֵּק הָאוֹר בְּטֵלָה
26 הָאַהֲבָה שֶׁנִּסְתַּעֵף מִמֶּנָּה. וְהָעֵצָה לְזֶה, שֶׁכַּאֲשֶׁר
27 יֵשׁ עֵת רָצוֹן שֶׁנִּמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה הִתְעוֹרְרוּת לְהָעִיר
28 אֶת נֶפֶשׁ הָאָדָם, הִנֵּה תֵּכֶף וּמִיַּד יַתְחִיל הָאָדָם
29 לְעוֹרֵר אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, וַאֲזַי יִהְיֶה דָּבָר
30 הַמִּתְקַיֵּם (וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ בְּפָרָשַׁתְנוּ (סוֹף סֵפֶר וַיִּקְרָא),
31 שֶׁהַחֲקִיקָה וְהַהִילּוּף שֶׁמִּצַּד שֹׁרֶשׁ הַנִּשְׁמָה הוּא עַל־דֶּרֶךְ הָעִנְיָן דְּאִתְעֲרוּתָא־

ביאור בדרך אפשר

43 האדם, להתעלות ולהתקרב לאלוקות **שֶׁכַּאֲשֶׁר יֵשׁ אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה,** וכתוצאה מכך האדם מתעורר
44 ב׳אתערותא דלתת׳ **הִנֵּה בִּמְעַט זְמַן** בתוך זמן קצר **יִכְלֶה כֹּחַ**
45 **הִתְעוֹרְרוּת זֹאת** והשפעתו תפוג, **וְגַם כַּאֲשֶׁר נִתְעוֹרֵר נַפְשׁוֹ מִזֶּה**
46 וה׳אתערותא דלעילא׳ פעלה באדם
47 התעוררות, **הִנֵּה יוּכַל לִהְיוֹת**
48 **חוֹלֵף וְעוֹבֵר הַהִתְפַּעֲלוּת,**
49 **וְאֵין לָהּ קִיּוּם, כִּי בְּהִסְתַּלֵּק**
50 **הֶאָרָה עֶלְיוֹנָה זוֹ שֶׁאֵינָהּ**
51 **מְאִירָה רַק בְּעֵת רָצוֹן** מיוחדת
52 ולא תמיד, **אֲזַי הָיָה כְּלֹא הָיָה**
53 **הַהִתְפַּעֲלוּת, מֵאַחַר שֶׁלֹּא**
54 **הָיְתָה רַק בְּסִבַּת הֶאָרָה**
55 **עֶלְיוֹנָה** אבל היא לא חוללה שינוי
56 מהותי באדם עצמו, **לָכֵן בְּהִסְתַּלֵּק**
57 **הָאוֹר** שנמשך והאיר מלמעלה
58 **בְּטֵלָה הָאַהֲבָה שֶׁנִּסְתַּעֵף**
59 **מִמֶּנָּה** בעקבות ההתעוררות.
60 **וְהָעֵצָה לְזֶה** למנוע מצב בו
61 ההתפעלות וההתעוררות בעקבות
62 ׳אתערותא דלעילא׳ תחלוף לאחר זמן
63 קצר, **שֶׁכַּאֲשֶׁר יֵשׁ עֵת רָצוֹן**
64 **שֶׁנִּמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה הִתְעוֹרְרוּת**
65 **לְהָעִיר אֶת נֶפֶשׁ הָאָדָם,**
66 וההמשכה וההתעוררות היא מצד
67 מעלה וסגולה של הזמן אך לא
68 בעקבות פעולה של האדם, **הִנֵּה**
69 **תֵּכֶף וּמִיַּד** עם תחילת ההתעוררות
70 שבאה מלמעלה, **יַתְחִיל הָאָדָם**
71 **לְעוֹרֵר אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא** מצד
72 עצמו, **וַאֲזַי יִהְיֶה דָּבָר הַמִּתְקַיֵּם**
73 **(וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה** מבואר גם
74 **בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ בְּפָרָשַׁתְנוּ**
75 **(סוֹף סֵפֶר וַיִּקְרָא),**
76 **שֶׁהַחֲקִיקָה וְהַהִילּוּף** של הנשמה
77 **שֶׁמִּצַּד שֹׁרֶשׁ הַנִּשְׁמָה** שהוא
78 בבחינת ׳אותיות החקיקה׳ **הוּא עַל־**
79 **דֶּרֶךְ הָעִנְיָן דְּאִתְעֲרוּתָא־**
80

המשך תרס״ו ע׳ תפט ואילך. ע׳ תצט ואילך. 19) מה, ג. מז, א. 20) ראה תקו״ז ת״ל (עד, סע״א). תניא פ״ד. רפכ״ג. ועוד. 21) ב, ב ואילך. 22) ספר יצירה פ״א מ״ז.

ביאור בדרך אפשר

דִּלְעֵילָא כתוצאה מכך שזהו שורש הנשמה למעלה, **וְהָעֲבוֹדָה דְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת שֶׁהִיא בְּדוּגְמַת שְׁמִירַת כְּלִי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה תִּכּוֹן** ההתעוררות **לָעַד** ולא תחלוף, **הִיא עַל־דֶּרֶךְ הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא** מצד האדם **שֶׁפּוֹעֶלֶת שֶׁהַאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא תִּהְיֶה דָּבָר הַמִּתְקַיֵּם**, כמבואר לעיל).

ד) **וּבְעוֹמֶק** יוֹתֵר יֵשׁ לוֹמַר, **שֶׁעִנְיַן "מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ" הוּא לֹא רַק שְׁמִירַת כְּלִי** כלי המכיל ושומר **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה תִּכּוֹן לָעַד** תתקיים לנצח **הַחֲקִיקָה וְהַהִילוּךְ** שהיא הפנימיות של 'אם בחוקותי תלכו', **אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁעַל־יְדֵי עִנְיַן הָעֲבוֹדָה** שהאדם עובד את ה' **("מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ") בָּאִים לְמַדְרֵגָה נַעֲלֵית** עוד **יוֹתֵר גַּם** אפילו **מֵעִנְיַן הַחֲקִיקָה שֶׁמִּצַּד שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנְּשָׁמָה (כְּדִלְקַמָּן). וְזֶהוּ** הטעם הפנימי לכך **שֶׁהַסֵּדֶר בַּתּוֹרָה הוּא שֶׁתְּחִלָּה נֶאֱמַר "בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ", וְאַחַר־כָּךְ נֶאֱמַר "מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ", כֵּיוָן שֶׁזּוֹהִי** "מצוותי תשמרו" **מַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר** מאשר "בחקותי תלכו", **בִּבְחִינַת "מַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ"**[23] ולאחר שהאדם הגיע למדריגת "בחוקותי תלכו" הוא מתעלה יותר ומגיע למדריגת "מצוותי תשמרו", כפי שיתבאר להלן.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּעִנְיַן אִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא וְאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, וגם בעניין זה סדר הדברים שתחילה יש התעוררות מלמעלה ואחר־כך יש התעוררות מלמטה הוא משום שבהתעוררות מלמטה יש עלייה ויתרון לגבי ההתעוררות מלמעלה **שֶׁפְּעוּלַת הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא הִיא לֹא רַק שֶׁהַאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא תִּהְיֶה דָּבָר הַמִּתְקַיֵּם** ואם כן האתערותא דלתתא היא דרגה יותר נמוכה מהאתערותא דלעילא ואינה אלא כלי לשמר אותה, **אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא גַּם** אפילו **לְגַבֵּי הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא. וְהַיְנוּ,** והמעלה המיוחדת באתערותא דלתתא היא **שֶׁאַף שֶׁהַאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה מִצַּד־עַצְמָהּ הִיא מִמַּדְרֵגָה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר שֶׁאֵין מַעֲשֵׂה הַתַּחְתּוֹנִים מַגִּיעַ שָׁם**[24], ואין ביכולת האדם לפעול התעוררות והמשכה מדרגה נעלית כל כך **וְהַמְשָׁכָה זוֹ הִיא רַק מִצַּד "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא"**[25], רק בחסדו וטובו של הקדוש־ברוך־הוא ולא כשכר או כתוצאה ממעשי האדם, **מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ עִלּוּי** ויתרון **גָּדוֹל יוֹתֵר בְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא**[26] שלא קיים באתערותא דלעילא **(וְזֶהוּ הַטַּעַם הַפְּנִימִי שֶׁאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא פּוֹעֶלֶת קִיּוּם בְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא** שלא תחלוף במהירות אלא תמשיך לעד, **אַף שֶׁלִּכְאוֹרָה** הדבר תמוה, כי **הֲרֵי כְּשֵׁם שֶׁאֵין צוֹרֶךְ בְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ אֶת הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא** מלמעלה למטה, אלא היא נמשכת מצד הקב"ה עצמו, **כָּךְ לֹא יִהְיֶה צוֹרֶךְ בְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא כְּדֵי לִפְעוֹל קִיּוּם בְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא** שלא תחלוף במהירות, **כֵּיוָן שֶׁזּוֹהִי מַדְרֵגָה שֶׁבָּהּ לֹא נוֹגֵעַ מַעֲשֵׂה הַתַּחְתּוֹנִים, וְנִמְשֶׁכֶת רַק מִצַּד "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא"** ואם כן מדוע קיומה של האתערותא דלעילא הוא על ידי האתערותא דלתתא, אלא טעם הדבר הוא משום שאכן לאתערותא דלתתא יש מעלה ויתרון לגבי האתערותא דלעילא, ולכן התאתערותא דלעילא נסמכת ועומדת ומתקיימת על האתערותא דלתתא).

---

23) ברכות כח, א. וש"נ. 24) ראה לקו"ת שה"ש כג, ד ואילך. וראה לקו"ת ויקרא שם. ועוד. 25) מיכה ז, יח. 26) ראה לקו"ת תזריע (כ, ב) ושה"ש (כב, ג. כג, ד ואילך) - דהאתעדל"ע הנמשכת ע"י אתעדל"ת היא מבחי' פנימית יותר, ולכן עי"ז דוקא "יולדת זכר" - אה"ר דוקא. וראה לקו"ת ויקרא שם ג, ג.

ביאור בדרך אפשר

ומשיך ומבאר בפרטיות יותר את מעלת האתערותא דלתתא לגבי האתערותא דלעילא.

ה) וְיוּבָן בְּהַקְדִּים הַמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ בְּסִיּוּם פָּרָשָׁתֵנוּ[27] פרשת בחוקותי **(שֶׁזֶּהוּ גַּם סִיּוּם סֵפֶר וַיִּקְרָא) בְּפֵרוּשׁ מַאֲמַר רַז״ל**[28] **״דַּע מֵאַיִן בָּאתָ וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ״, שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה** המקור שלה באלוקות **(״מֵאַיִן בָּאתָ״) הוּא מִבְּחִינַת אַיִן, דְּהַיְנוּ בְּחִינַת הַחָכְמָה** האלוקית העליונה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[29] **וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא. ״וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ״, ״אָן״ נוֹפֵל עַל מָקוֹם** מסויים, **כְּמוֹ אָנָה פָּנֶיךָ מוּעָדוֹת**[30]**, אָנָה אַתֶּם הוֹלְכִים, וְהַיְנוּ** ולכן היעד שאליו האדם הולך נקרא ״אן״ שמשמעותו **כִּי עִקַּר הַגְּמוּל** השכר על לימוד התורה וקיום המצוות **הוּא בְּתְחִיַּת הַמֵּתִים שֶׁהוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּמָקוֹם גַּשְׁמִי. וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ, שֶׁשָּׁרְשׁוֹ** של האדם הוא **״מֵאַיִן״ - חָכְמָה** אלוקית עליונה, **וְהוֹלֵךְ ״לְאָן״ - מָקוֹם גַּשְׁמִי** והרי הגשמיות נחותה לאין שיעור לגבי האלוקות הרוחנית, ואיך יתכן שהשורש הוא רוחניות נעלית, והיעד והמטרה היא מקום גשמי **[וְהַיְנוּ, שֶׁהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁיְּרִידַת הַנְּשָׁמָה** ממקורה ושורשה למעלה באלוקות לעולם הזה ולגוף גשמי **הִיא לְצוֹרֶךְ עֲלִיָּה,** כדי שבסופו של דבר תתעלה למצב נעלה יותר מכפי שהייתה לפני הירידה, **וְאֵיךְ יִתְּכֵן שֶׁלְּאַחֲרֵי הַיְרִידָה מִבְּחִינַת ׳אַיִן׳ (שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה) יִהְיֶה הַשָּׁכָר (הָעֲלִיָּה) שֶׁל הַנְּשָׁמָה בְּבְחִינַת ׳אָן׳, בְּחִינַת מָקוֹם, שֶׁלְּמַטָּה מִבְּחִינַת ׳אַיִן׳** והרי השכר צריך להביא את האדם למצב נעלה יותר מאשר המצב שבו היה לפני העבודה]**. אֶלָּא כִּי זֶהוּ עַל־יְדֵי גִּלּוּי אוֹר־אֵין־סוֹף, דְּקַמֵּיהּ** שלפניו **רוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת שָׁוִין,**

ביאור בדרך אפשר

ה) **וְיוּבָן** בְּהַקְדִּים הַמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ בְּסִיּוּם פָּרָשָׁתֵנוּ[27] (שֶׁזֶּהוּ גַּם סִיּוּם סֵפֶר וַיִּקְרָא) בְּפֵרוּשׁ מַאֲמַר רַז״ל[28] ״דַּע מֵאַיִן בָּאתָ וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ״, שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה (״מֵאַיִן בָּאתָ״) הוּא מִבְּחִינַת אַיִן, דְּהַיְנוּ בְּחִינַת הַחָכְמָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[29] וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא. ״וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ״, ״אָן״ נוֹפֵל עַל מָקוֹם, כְּמוֹ אָנָה פָּנֶיךָ מוּעָדוֹת[30], אָנָה אַתֶּם הוֹלְכִים, וְהַיְנוּ כִּי עִקַּר הַגְּמוּל הוּא בְּתְחִיַּת הַמֵּתִים שֶׁהוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּמָקוֹם גַּשְׁמִי. וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ, שֶׁשָּׁרְשׁוֹ ״מֵאַיִן״ - חָכְמָה, וְהוֹלֵךְ ״לְאָן״ - מָקוֹם גַּשְׁמִי [וְהַיְנוּ, שֶׁהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁיְּרִידַת הַנְּשָׁמָה הִיא לְצוֹרֶךְ עֲלִיָּה, וְאֵיךְ יִתְּכֵן שֶׁלְּאַחֲרֵי הַיְרִידָה מִבְּחִינַת ׳אַיִן׳ (שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה) יִהְיֶה הַשָּׁכָר (הָעֲלִיָּה) שֶׁל הַנְּשָׁמָה בְּבְחִינַת ׳אָן׳, בְּחִינַת מָקוֹם, שֶׁלְּמַטָּה מִבְּחִינַת ׳אַיִן׳]. אֶלָּא כִּי זֶהוּ עַל־יְדֵי גִּלּוּי אוֹר־אֵין־סוֹף, דְּקַמֵּיהּ רוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת שָׁוִין, עַל כֵּן יִהְיֶה הַגִּלּוּי בְּגַשְׁמִיּוּת עוֹלָם הַזֶּה, ״דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים״. וְזֶהוּ ״וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד״ כו׳, בְּחִינַת ״מִי בָּרָא אֵלֶּה״[31], זֶהוּ בְּחִינַת גָּבוֹהַּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[32] מִי יִתֵּן כו׳ וְהַיְנוּ בְּחִינַת ׳עֲתִיקָא קַדִּישָׁא׳ כו׳. **וְהָעִנְיָן** בָּזֶה, שֶׁדַּוְקָא בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם נִשְׁלֶמֶת כַּוָּנַת הָעַצְמוּת (שֶׁלְּמַעְלָה בְּאֵין־עֲרוֹךְ מִבְּחִינַת הָ׳אַיִן׳ דְּחָכְמָה) שֶׁ״נִּתְאַוָּה[33] לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים״[34], ״נִתְאַוָּה״ דַּיְקָא, שֶׁזֶּהוּ גַּם מַה שֶׁכָּתוּב בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ הַנַּ״ל ״וְהַיְנוּ בְּחִינַת עֲתִיקָא קַדִּישָׁא כו׳״, כִּי ׳עַתִּיק׳ הוּא בְּחִינַת הַתַּעֲנוּג שֶׁלְּמַעְלָה, ״נִתְאַוָּה״[35]. וְכֵיוָן עַל כֵּן יִהְיֶה הַגִּלּוּי בְּגַשְׁמִיּוּת עוֹלָם הַזֶּה, ״דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים״ כמאמר חכמינו ז״ל שהקדוש־ברוך־הוא ׳נתאווה׳ שדווקא העולם הזה הגשמי התחתון יהיה לו ׳דירה׳ ומקום ראוי להשראת וגילוי אלוקות.

וְזֶהוּ הפירוש הפנימי בהמשך דברי המשנה ״דע מאין באת ולאן אתה הולך״, **וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד״** (ליתן דין וחשבון) **כו׳, בְּחִינַת ״מִי בָּרָא אֵלֶּה״**[31]**, זֶהוּ בְּחִינַת גָּבוֹהַּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[32] **מִי יִתֵּן כו׳ וְהַיְנוּ בְּחִינַת ׳עֲתִיקָא קַדִּישָׁא׳** ׳עתיק יומין׳ שהוא הבחינה הפנימית ב׳כתר עליון׳ כמבואר לעיל **כו׳**, ואם כן ״לפני מי אתה עתיד״ מדבר בעליה נוספת, לבחינת ״עתיק״, למעלה מבחינה ״ולאן את הולך״, עשיית העולם הגשמי לדירה לאלוקות, שהיא עלייה לגבי בחינת ״מאין באת״, שורש הנשמה למעלה.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁדַּוְקָא בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם נִשְׁלֶמֶת כַּוָּנַת הָעַצְמוּת הכוונה של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **(שֶׁלְּמַעְלָה בְּאֵין־עֲרוֹךְ** ללא כל יחס והשוואה **מִבְּחִינַת הָ׳אַיִן׳ דְּחָכְמָה** שהיא דרגה נמוכה יחסית ל׳עצמות׳) כדברי המדרש **שֶׁ״נִּתְאַוָּה**[33] הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים״**[34]**,** שהעולמות התחתונים, ובמיוחד העולם הזה הגשמי שאין תחתון למטה ממנו, יהיו ׳דירה׳, מקום מתאים וראוי, להשראת השכינה וגילוי אלוקות, **״נִתְאַוָּה״ דַּיְקָא,** וחכמינו ז״ל דייקו ואמרו שרצון זה נקרא ׳תאווה׳, רצון עמוק ופנימי למעלה מבחינת החכמה, **שֶׁזֶּהוּ גַּם מַה שֶׁכָּתוּב בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ הַנַּ״ל** בפירוש דברי המשנה ״ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון״, כמובא לעיל, ש״מי״ היא דרגה גבוהה ביותר **״וְהַיְנוּ בְּחִינַת עֲתִיקָא קַדִּישָׁא כו׳״,**

---

27) נ, ד. 28) אבות רפ״ג. 29) איוב כח, יב. 30) יחזקאל כא, כא. 31) ישעי׳ מ, כו. 32) ואתחנן ה, כו. 33) ראה תנחומא נשא טז. פרשתנו ג. ב״ר ספ״ג. במדב״ר פי״ג, ו. תניא רפל״ו. ובכ״מ. 34) וכידוע שכוונה זו היא בעצמותו ית׳ למעלה מכל טעם - ראה המשך תרס״ו ס״ע ז׳ ואילך. ובארוכה לקו״ש ח״ו ע׳ 21 ואילך. 35) ראה בארוכה שיחת ש״פ וישב תשל״ז.

ביאור בדרך אפשר

בחינת 'עתיק' יומין שהיא החלק הפנימי והעמוק של מדריגת ה'כתר', **כִּי 'עַתִּיק' הוּא בְּחִינַת הַתַּעֲנוּג שֶׁלְּמַעְלָה, "נִתְאַוָּה"**[35], כשם שבאדם יש כוחות 'פנימיים' שהם השכל והרגש, ויש כוחות 'מקיפים' נעלים יותר שהם כוח הרצון וכוח העונג בנפש, כך גם למעלה יש, רצון ועונג שלמעלה מהמוחין והמידות. והעונג, שהיא הדרגה שבה נאמר 'נתאווה' הקדוש־ברוך־הוא שתהיה 'דירה בתחתונים' הוא בחינת 'עתיק' שלמעלה מהחכמה. **וְכֵיוָן שֶׁהָעֲבוֹדָה דַּעֲשִׂיַּת "דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים" הִיא בְּבְחִינַת 'אָן', מָקוֹם גַּשְׁמִי דַּוְקָא,** כי זהו הרצון העליון שכוונה עליונה זו תתמלא דוקא במקום מסוים, עולם הזה הגשמי, **הִנֵּה גַּם שְׁכַר הָעֲבוֹדָה** תחיית המתים **הוּא בְּבְחִינַת מָקוֹם גַּשְׁמִי ("לְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ"), כַּיָּדוּעַ שֶׁהַשָּׂכָר הוּא בִּמְקוֹם הָעֲבוֹדָה** במקום שבו נעשתה העבודה, שם ניתן השכר. **וְזֶהוּ גַּם הַבְּאוּר בְּמַעֲלַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא** התעוררות מלמטה מצד האדם (אפילו לגבי 'אתערותא' דלעילא' שבאה מלמעלה), **שֶׁפּוֹעֶלֶת גַּם בָּעִנְיָנִים שֶׁהֵם מִצַּד "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא"** ואינם תלויים כלל בעבודת האדם, לכאורה איך בכוחה של 'אתערותא דלתתא' לפעול ולהשפיע בדרגה זו, אלא **שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם מַגַּעַת לְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא", כִּי כָּל הַהַמְשָׁכוֹת מִלְּמַעְלָה** כולל גם ההשפעה וההמשכה מבחינת 'כי חפץ חסד הוא' **הֵן בְּחִינַת אוֹרוֹת וְגִלּוּיִים** המתפשטים ומתגלים מהקדוש־ברוך־הוא בעצמו, מקור האור, ואם כן גם ההארות הנובעות מדרגות גבוהות ביותר הם רק הארה ולא גילוי של העצם עצמו, **וְאִלּוּ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם מִתְבַּטֵּאת** ובאה לידי גילוי ונשלמת **כַּוָּנַת הָעַצְמוּת,** המטרה והתכלית שבבריאה שמצד ה'עצמות' **שֶׁלְּמַעְלָה אֲפִילוּ מֵאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא שֶׁמִּצַּד "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא"** ואת המטרה והכוונה של ה'עצמות' אפשר למלא ולהשלים דווקא ב'אתערותא דלתתא, כמבואר לעיל.

[וְזֶהוּ גַּם הַטַּעַם שֶׁ"אָדָם רוֹצֶה בְּקַב שֶׁלּוֹ"[36], אמרו חכמינו ז"ל בגמרא "אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבים של חבירו", כלומר אדם מעדיף כמות קטנה שהוא עצמו עמל בה מאשר לקבל כמות גדולה משל חברו (במקור מדובר במי שהפקיד אצל חברו פירות, ונאמר במשנה שהשומר לא יגע בפירות ולא ימכור אותם, למרות שיש חשש שירקיבו והכמות תפחת, כפירוש רש"י בגמרא שם בדיבור־המתחיל בקב שלו: "חביבה עליו על ידי שעמל בהן, וקב שיישאר לו מהם הוא רוצה יותר מתשעה קבין של אחרים שייקח בדמיהן אם ימכרם"), **הַיְנוּ שֶׁהָרָצוֹן וְהַתַּעֲנוּג** (שהוא **פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן** שכן העובדה שאדם מתענג מדבר מסוים היא הגורם לכך שירצה בו)[37] **שֶׁל הָאָדָם הוּא בְּדָבָר שֶׁבָּא עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה וִיגִיעָה דַּוְקָא, כִּי כַּוָּנַת הָעַצְמוּת ("נִתְאַוָּה" כו') מִתְבַּטֵּאת** ובאה לידי גילוי ונשלמת **דַּוְקָא בְּעִנְיָנִים שֶׁבָּאִים עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם** בעמל ויגיעה שלו **(וְלֹא בְּעִנְיָנִים שֶׁמְּקַבֵּל** האדם **מִלְּמַעְלָה בְּ'חֶסֶד חִנָּם'** בלי עמל ויגיעה), **וְלָכֵן רַק בָּהֶם** בדברים שהשקיע עמל ויגיעה **יֵשׁ גַּם לָאָדָם הַתַּעֲנוּג דְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ,** ובדברים שהשיג ללא עמל ויגיעה יש לו תענוג במידה פחותה בהרבה, ולפעמים תענוג חיצוני בלבד]. **וְכֵיוָן שֶׁאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא (עֲבוֹדַת הָאָדָם) מַגַּעַת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** שהוא **לְמַעְלָה מִשְּׁנוּיִים (דְּלֹא כְּבִבְחִינַת אוֹרוֹת וְגִלּוּיִים שֶׁבָּהֶם שַׁיָּךְ שְׁנוּיִים** שהרי יכול להיות יותר אור וגילוי או פחות אור וגילוי), **לָכֵן הֲרֵי הִיא פּוֹעֶלֶת קִיּוּם בָּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא** שתתקיים לעד ולא תחלוף.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהָעֲבוֹדָה דַּעֲשִׂיַּת "דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים" הִיא בְּבְחִינַת 'אָן', מָקוֹם גַּשְׁמִי דַּוְקָא, הִנֵּה גַּם שְׁכַר הָעֲבוֹדָה הוּא בְּבְחִינַת מָקוֹם גַּשְׁמִי ("לְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ"), כַּיָּדוּעַ שֶׁהַשָּׂכָר הוּא בִּמְקוֹם הָעֲבוֹדָה. וְזֶהוּ גַּם הַבְּאוּר בְּמַעֲלַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא שֶׁפּוֹעֶלֶת גַּם בָּעִנְיָנִים שֶׁהֵם מִצַּד "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא", שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם מַגַּעַת לְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא", כִּי כָּל הַהַמְשָׁכוֹת מִלְּמַעְלָה הֵן בְּחִינַת אוֹרוֹת וְגִלּוּיִים, וְאִלּוּ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם מִתְבַּטֵּאת כַּוָּנַת הָעַצְמוּת, שֶׁלְּמַעְלָה אֲפִילוּ מֵאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא שֶׁמִּצַּד "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא". [וְזֶהוּ גַּם הַטַּעַם שֶׁ"אָדָם רוֹצֶה בְּקַב שֶׁלּוֹ"[36], הַיְנוּ שֶׁהָרָצוֹן וְהַתַּעֲנוּג (פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן)[37] שֶׁל הָאָדָם הוּא בְּדָבָר שֶׁבָּא עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה וִיגִיעָה דַּוְקָא, כִּי כַּוָּנַת הָעַצְמוּת ("נִתְאַוָּה" כו') מִתְבַּטֵּאת דַּוְקָא בְּעִנְיָנִים שֶׁבָּאִים עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם (וְלֹא בְּעִנְיָנִים שֶׁמְּקַבֵּל מִלְּמַעְלָה בְּ'חֶסֶד חִנָּם'), וְלָכֵן רַק בָּהֶם יֵשׁ גַּם לָאָדָם הַתַּעֲנוּג דְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ]. וְכֵיוָן שֶׁאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא (עֲבוֹדַת הָאָדָם) מַגַּעַת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, לְמַעְלָה מִשְּׁנוּיִים (דְּלֹא כְּבִבְחִינַת אוֹרוֹת וְגִלּוּיִים שֶׁבָּהֶם שַׁיָּךְ שְׁנוּיִים), לָכֵן הֲרֵי הִיא פּוֹעֶלֶת קִיּוּם בָּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא.

---

36) ב"מ לח, א. 37) ראה רש"י שם (ד"ה קב שלו): חביבה עליו (משא"כ בכלל - ראה לקמן הערה 50). 38) ב, ד. 39) שמואל־א טו, כט. 40) ראה תו"א עב, ג. לקו"ש שה"ש כג, ג.

ביאור בדרך אפשר

וּבָזֶה יוּבָן מַה שֶּׁלְּאַחֲרֵי הַבֵּאוּר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ רֵישׁ ראש, התחלת **פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא, שֶׁדָּוְקָא עַל־יְדֵי אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא** ״יִהְיֶה״ ההתעוררות מלמעלה **דָּבָר הַמִּתְקַיֵּם״**, מַמְשִׁיךְ לְבָאֵר[38] **שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בָּאִים** מתקרבים לאלוקות **לִבְחִינַת ״כִּי לֹא אָדָם הוּא״**[39] למעלה ממדרגת ׳אדם׳ (**שֶׁזּוֹהִי בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִשְּׁנוּיִים**[40], כלשון הכתוב ״כי לא אדם הוא להינחם״ שב׳אדם׳ שייך שינוי וחרטה, ואילו ׳לא אדם׳ הוא למעלה משינויים), **כִּי זֶהוּ** הקשר של ׳אתערותא דלתתא׳ עם כוונת עצמותו שלמעלה משינויים, **הַטַּעַם הַפְּנִימִי לְכָךְ שֶׁאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא פּוֹעֶלֶת קִיּוּם בָּאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא** שתתקיים לעד (אף שלכאורה ההתעוררות של האדם מצד עצמו מוגבלת לגבי ההתעוררות הבאה מלמעלה, כמבואר לעיל).

וְזֶהוּ גַּם הַקֶּשֶׁר שֶׁבֵּין תְּחִלַּת וְסִיּוּם הַ׳לִּקּוּטֵי תּוֹרָה׳ דְּסֵפֶר וַיִּקְרָא, שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם גם בהתחלה וגם בסיום **מְדוּבָּר אוֹדוֹת מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה** של האדם. **אֶלָּא שֶׁבִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר מְדוּבָּר אוֹדוֹת מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה בַּזְּמַן הַזֶּה**, בזמן הגלות, לפני מתן השכר של תחיית המתים לעתיד לבוא, ואופן העבודה בזמן הזה הוא **שֶׁהָעִנְיָן דְּאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא מַגִּיעַ בְּבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵהָאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא שֶׁמְּצַד ״כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא״, וְלָכֵן דַּוְקָא הָאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא פּוֹעֶלֶת קִיּוּם בָּאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא. וּבְסִיּוּם הַסֵּפֶר מְדוּבָּר אוֹדוֹת שְׂכַר הָעֲבוֹדָה שֶׁיִּתְגַּלֶּה לֶעָתִיד־לָבֹא בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים**[41], **שֶׁהַשָּׂכָר יִהְיֶה בִּמְקוֹם הָעֲבוֹדָה**, במקום שבו הייתה העבודה שם יהיה השכר, **בְּבְחִינָה ׳אָן׳, מָקוֹם גַּשְׁמִי, וְשָׁם דַּוְקָא** בעולם הזה הגשמי **יוּמְשַׁךְ גִּילוּי הָעַצְמוּת, לְמַעְלָה מִבְּחִינַת ׳אַיִן׳ (שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה)**, ונמצא שהן בתחילת הספר והן בסיומו מדובר אודות מעלת העבודה של האדם אלא שבתחילתו מדובר על מעלת העבודה עצמה ובסיומו מדובר כיצד הדבר בא לידי ביטוי בשכר על העבודה.

ו) **וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה גַּם עִם הַמְּבֹאָר בְּסִיּוּם הַ׳הוֹסָפוֹת׳ (נָעוּץ סוֹפָן בִּתְחִלָּתָן וּתְחִלָּתָן בְּסוֹפָן - גַּם בְּ׳סוֹפָן׳ שֶׁל הַ׳הוֹסָפוֹת׳** ולא רק ב׳סוף׳ של הספר עצמו) **לְ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ סֵפֶר וַיִּקְרָא**[42], **בְּעִנְיַן יוֹם־הַכִּפּוּרִים וְסוּכּוֹת**, כפי שממשיך ומבאר.

דְּהִנֵּה, מְבֹאָר שָׁם[43] **שֶׁבְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים כְּתִיב**[44] **״שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם״, וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, דַּהֲרֵי בְּשַׁבָּת** רגילה שאינה יום הכיפורים **מִצְוָה לְהִתְעַנֵּג בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה**[45], **וְאִם־כֵּן יוֹם־הַכִּפּוּרִים שֶׁהוּא ״שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן״, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת שַׁבָּת, מַדּוּעַ אָמַר הַכָּתוּב ״וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם״** ביום זה, והרי לכאורה אם בשבת סתם יש מצוות עונג באכילה ושתייה, כל־שכן שכך צריך להיות ב׳שבת שבתון׳, בו ענין השבת מודגש וכפול?

אֶלָּא הָעִנְיָן הוּא, כִּי שַׁבָּת הִיא הַמְּשָׁכַת ׳מוֹחִין דְּאַבָּא׳, ספירת החכמה העליונה (כמבואר בקבלה וחסידות שהחכמה, מקור השכל, נקראת ׳אבא׳, והבינה, ההסתעפות וההתרחבות של המוחין, נקראת ׳אימא׳) **הַיְנוּ בְּחִינַת חָכְמָה הַנִּקְרֵאת עֵדֶן**, לשון תענוג, **וְהַתַּעֲנוּג** העליון **הַמִּתְלַבֵּשׁ בַּחָכְמָה** ונמשך בשבת **הֲרֵי הוּא**

---

41) נוסף על הענין דתחה״מ כפי שישנו בזמן הזה, כידוע פתגם רבינו הזקן (ראה סה״ש תש״ג ע׳ 99) בפי׳ מארז״ל (ע״ז יו״ד, ב) ״זוטי דאית בכו מחי׳ מתים״, שאין לך דבר קר - מת - כמו השכל, וכאשר פועלים בשכל ענין של התלהבות כו׳, הרי זה ״תחיית המתים״ (ראה גם ״היום יום״ - יא סיון). 42) ועד״ז בס״פ ויקרא, שדוקא ע״י ״שיכיר בעצמו לשוב בתשובה״ מוסיף חמישיתו (ראה לקו״ת (שה״ש כד, ד) בבי׳ והחמישית לפרעה) ו״חומש על אותו חומש״ (רש״י ס״פ ויקרא). ובלקו״ת ס״פ ויקרא ״אחרי ה״א ממש תלכו.. וא״צ ללבושים״. עיי״ש. 43) נד, ד. 44) אמור כג, לב. 45) ראה רמב״ם הל׳ שבת פ״ל ה״ז. שו״ע אדה״ז ריש הל׳ שבת.

ביאור בדרך אפשר

עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל הִתְלַבְּשׁוּת וְהַרְכָּבַת הַתַּעֲנוּג שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ לִהְיוֹת הַתַּעֲנוּג מִן הַחָכְמָה, התענוג הוא כוח כללי מופשט שיכול להיות מורכב ומלובש ולבוא לידי ביטוי בדברים שונים ויש עניין מיוחד בתענוג כשהוא מתלבש בחכמה, וכך גם התענוג העליון, כביכול, מלובש לפעמים בעניינים אחרים ולפעמים בחכמה, **וְעַל כֵּן** מאחר שבשבת התענוג התלבש בחכמה, **גַּם לְמַטָּה הַמִּצְוָה לְהִתְעַנֵּג בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה כוו'** כי כאשר יש עונג למעלה, כביכול, גם למטה זהו זמן של תענוג. **אֲבָל בְּחִינַת "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן" דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים הוּא גְּלוּי מִמְּקוֹר הַתַּעֲנוּגִים שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה, שֶׁאֵין הַתַּעֲנוּג מִדָּבָר שֶׁחוּץ מִמֶּנּוּ,** ולגבי המקור עצמו, גם החכמה העליונה האלוקית נחשבת לדבר שחוץ ממנו בעצמו וכאילו העונג הוא מדבר אחר, אבל התענוג של יום הכיפורים הוא לא תענוג מדבר שחוץ ממנו בעצמו **אֶלָּא הוּא 'תַּעֲנוּג עַצְמִי' בִּלְתִּי מוּרְכָּב**[46], נקודת ההבדל בין 'תענוג עצמי' ל'תענוג מורכב' כפי שהוא בכוחות הנפש היא שתענוג עצמי הוא ענין העונג בלי ש"יתלבש" בתענוג שמכוון כלפי מטרה מסוימת והוא תענוג 'פשוט' ללא 'ציור' והגדרה, ואילו 'תענוג המורכב' הוא תענוג מגורם מסוים, כמו העונג שבשכל או העונג שבמידות. ועל כך מבואר ב'לקוטי תורה' סוף ספר ויקרא המובא כאן ש"התענוג מאכילה ושתייה כו' הם תענוג מדבר שחוץ ממנו... ואין זה כמו מקור התענוגים שאין התענוג מדבר שחוץ ממנו" ולכן בשבת מצווה להתענג במאכל ומשתה, כי "שבת היא המשכת מוחין... והתענוג המתלבש בחכמה הרי הוא על־דרך־משל התלבשות והרכבת התענוג" אבל ביום הכיפורים צמים "כי הוא גילוי ממקור התענוגים שלמעלה מהחכמה". **וּלְאַחֲרֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה** שנמשך ומתגלה התענוג העצמי הבלתי מורכב **בְּחַג הַסּוּכּוֹת (וּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת[47]) נִמְשָׁךְ** העונג העצמי **לְהָאִיר בַּ'מַקִּיפִים', וְאַחַר־כָּךְ** יורד ונמשך **גַּם בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת, לִהְיוֹת בְּחִינַת "דַּע[48] אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ וְעָבְדֵהוּ בְּלֵב שָׁלֵם וְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה" כוו'** בעבודת ה' של האדם, המשמעות של המשכת ה'מקיף' ב'פנימי' בעבודת ה' היא שידיעת ה' איננה באמונה בלבד או בידיעה כללית מופשטת, אלא בידיעה ובהכרה פנימית עמוקה [**וּלְהָעִיר, שֶׁסִּיּוּם הַסֵּפֶר** 'לקוטי תורה' בהוספות **בַּתֵּבוֹת** במילים **"וְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה כוו'"**[49], **חֲפֵצָה דַּיְקָא,** הכתוב מדייק ואומר לשון 'חפץ' ולא רצון סתם **שֶׁהוּא עִנְיַן פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן**[50] **- תַּעֲנוּג, הוּא עַל־דֶּרֶךְ סִיּוּם פָּרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי, בַּתֵּבוֹת** במילים **"וְהַיְנוּ בְּחִינַת עַתִּיקָא קַדִּישָׁא כוו'", כִּי 'עַתִּיק' הוּא בְּחִינַת (עַצְמוּת) הַתַּעֲנוּג].**

וְעַל־פִּי הַיָּדוּעַ שֶׁשְּׁמִינִי־עֲצֶרֶת הוּא בְּחִינַת הַשֶּׁמֶן[51] **וְהָעֶסְעֶנְצִיָּע**[52] התמצית **שֶׁל כָּל חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהָעִנְיָן דְּ"נֶפֶשׁ חֲפֵצָה" שֶׁבְּ(סוּכּוֹת וּ)שְׁמִינִי־עֲצֶרֶת הוּא לְמַעְלָה מֵהַתַּעֲנוּג הַבִּלְתִּי מוּרְכָּב דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים. וְלִכְאוֹרָה, אֵיךְ** כי דוקא שמיני עצרת הוא הנקודה הכי עמוקה והכי פנימית של חודש תשרי. **וְלִכְאוֹרָה, אֵיךְ אֶפְשָׁר** איך יתכן

ביאור בדרך אפשר

חֲרֵי הוּא עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל הִתְלַבְּשׁוּת וְהַרְכָּבַת הַתַּעֲנוּג שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ לִהְיוֹת הַתַּעֲנוּג מִן הַחָכְמָה, וְעַל כֵּן גַּם לְמַטָּה הַמִּצְוָה לְהִתְעַנֵּג בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה כוו'. אֲבָל בְּחִינַת "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן" דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים הוּא גְּלוּי מִמְּקוֹר הַתַּעֲנוּגִים שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה, שֶׁאֵין הַתַּעֲנוּג מִדָּבָר שֶׁחוּץ מִמֶּנּוּ, אֶלָּא הוּא 'תַּעֲנוּג עַצְמִי' בִּלְתִּי מוּרְכָּב[46]. וּלְאַחֲרֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה בְּחַג הַסּוּכּוֹת (וּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת[47]) נִמְשָׁךְ לְהָאִיר בַּ'מַקִּיפִים', וְאַחַר־כָּךְ גַּם בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת, לִהְיוֹת בְּחִינַת "דַּע[48] אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ וְעָבְדֵהוּ בְּלֵב שָׁלֵם וְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה" כוו' [וּלְהָעִיר, שֶׁסִּיּוּם הַסֵּפֶר בַּתֵּבוֹת "וְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה כוו'"[49], חֲפֵצָה דַּיְקָא, שֶׁהוּא עִנְיַן פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן[50] - תַּעֲנוּג, הוּא עַל־דֶּרֶךְ סִיּוּם פָּרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי, בַּתֵּבוֹת "וְהַיְנוּ בְּחִינַת עַתִּיקָא קַדִּישָׁא כוו'", כִּי 'עַתִּיק' הוּא בְּחִינַת (עַצְמוּת) הַתַּעֲנוּג].

וְעַל־פִּי הַיָּדוּעַ שֶׁשְּׁמִינִי־עֲצֶרֶת הוּא בְּחִינַת הַשֶּׁמֶן[51] **וְהָעֶסְעֶנְצִיָּע**[52] **שֶׁל כָּל חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהָעִנְיָן דְּ"נֶפֶשׁ חֲפֵצָה" שֶׁבְּ(סוּכּוֹת וּ)שְׁמִינִי־עֲצֶרֶת הוּא לְמַעְלָה מֵהַתַּעֲנוּג הַבִּלְתִּי מוּרְכָּב דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים. וְלִכְאוֹרָה, אֵיךְ**

---

46) ראה סה"מ תרל"ה ח"ב ע' תלו ואילך. המשך תרס"ו ע' קה ואילך. 47) בלקו"ת שם נזכר רק סוכות. אבל ע"פ הידוע שגמר ההמשכה בפנימיות (קליטה) הוא בשמע"צ, מובן, שבסוכות כאן נכלל גם שמע"צ. 48) כן הוא גם בתניא רפמ"ב וכו', אבל בדברי הימים־א (כח, ט) ובנפש חפצה. 49) באוה"ת ויקרא (סוף ח"ב) נמצא דרוש זה בכמה שינויים והוספות. וידוע שכו"כ מאמרי דא"ח נאמרו כמה פעמים ובשינויים והוספות וכו' - עכ"פ מובן שהנמסר לדפוס ע"י הצ"צ, ה"ה "אויסגעקליבן (פון צוויי טויזענט מאמרים" - היום יום, יד אדר א) וראה ג"כ אגה"ק דהצ"צ (נדפסה במפתחות ללקו"ת בתחילתן). 50) כידוע (לקו"ת שה"ש ד"ה לבבתני ספ"א (וש"נ). ועוד) ההפרש בין רצון וחפץ. וראה שו"ת הצ"צ אה"ע ח"ב סי' רסג. 51) ראה אוה"ת שמע"צ (ע' א'תתיז), וסד"ה ביום השמע"צ עדר"ת (ע' תלה) בשם הה"מ, שמיני הוא לשון שמן. ובסד"ה ביום השמע"צ תרצ"ד (סה"מ תיש"א ע' 87) ורד"ה ביום השמע"צ תש"ב, תש"ג, ועוד - לשון שמן ודשן. 52) אוה"ת בלק ע' תתקכו (בשם אדמ"ו נ"ע). וראה ד"ה ביום השמיני שלח בסה"מ תקס"ב (בסופו) ותרצ"ג (סה"מ קונטרסים ח"א רנד, א. תרצ"ג ע' תפה. ושם: "בשמע"צ הוא המשכת התמצית והעצמיות כו'").

אם בחוקותי תלכו וגו׳

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהַתַּעֲנוּג דְּסוּכּוֹת וּשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת שֶׁאָז יֵשׁ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה גַּשְׁמִיִּים, יִהְיֶה נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַתַּעֲנוּג דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁאָז מוּפְשָׁטִים מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה ופרוש מגשמיות הוא מצב נעלה יותר מזה שבו האדם אוכל ושותה? אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁזֶּהוּ העילוי והיתרון המיוחד בשמיני עצרת מִצַּד מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה בִּבְחִינַת ׳אָן׳, מָקוֹם גַּשְׁמִי דַּוְקָא, וְעַד לְהִתְעַסְּקוּת בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה גַּשְׁמִיִּים, שֶׁדַּוְקָא בָּזֶה יֶשְׁנוֹ תַּעֲנוּג הָעַצְמוּת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), כמבואר לעיל באריכות שדווקא בעבודת ה׳ בעולם הזה הגשמי נשלמת הכוונה והתכלית של הבריאה שהעולם יהיה ׳דירה׳ לאלוקות וּבְמֵילָא יֵשׁ בָּזֶה גַּם הַתַּעֲנוּג דְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ ולא רק אור וגילוי והתפשטות מהעצם. וְהַיְנוּ, שֶׁהַתַּעֲנוּג הַבִּלְתִּי מוּרְכָּב דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁאֵין הַתַּעֲנוּג מִדָּבָר שֶׁחוּץ מִמֶּנּוּ, כמבואר לעיל, הוּא בְּדוּגְמַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, שֶׁאַף שֶׁאֵינָן דָּבָר נִפְרָד חוּץ מֵהַנֶּפֶשׁ, כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת עַל אֶבֶן טוֹבָה, שֶׁאֵינָן דָּבָר נִפְרָד מֵהָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳, אֶלָּא הֵן מֵעַצְמוּתָהּ וּמַהוּתָהּ שֶׁל הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳, וחלק בלתי נפרד מעצם המהות שלה, סוף סוף הֲרֵי אֵין זֶה כְּמוֹ הַפְּשִׁיטוּת שֶׁל הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳ מִצַּד־עַצְמָהּ שֶׁהִיא מוּפְשֶׁטֶת מִכָּל צוּרָה מַמָּשׁ ולא מוגדרת בשום הגדרה של צורה כזו או אחרת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ב שהחקיקה של האותיות באבן מפחיתה במידה מסויימת את פשיטות האבן). וְאִלּוּ הַתַּעֲנוּג („נֶפֶשׁ חֲפֻצָה") שֶׁבְּסוּכּוֹת וּשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת הוּא ׳תַּעֲנוּג עַצְמִי׳ דְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ שאין לא שום ׳ציור׳ ושום הגדרה כלל, בְּדוּגְמַת הַפְּשִׁיטוּת שֶׁל הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳ עַצְמָהּ כְּפִי שֶׁהִיא מוּפְשֶׁטֶת מִכָּל צוּרָה מַמָּשׁ.

ביאור בדרך אפשר

ז) וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב „בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ", שֶׁעַל־יְדֵי עִנְיָן הָעֲבוֹדָה („מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ") הרי אף שזו עבודה של האדם התחתון בעולם הזה הגשמי מַגִּיעִים מתעלים ומתקרבים לְמַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר באלוקות אֲפִילוּ מֵעִנְיָן הַחֲקִיקָה („בְּחֻקֹּתַי") והקשר העמוק והפנימי של הנשמה לאלוקות שכבר קיים בה שֶׁמִּצַּד שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה ללא עבודה מצד האדם, כִּי שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה הִיא בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, „גָּלִיף גְּלִיפוּ בִּטְהִירוּ עִלָּאָה", חקיקה בטוהר העליון, כמבואר לעיל, וטעם הדבר הוא שֶׁאַף שֶׁבְּחִינָה זוֹ אותיות החקיקה של ׳טהירו עילאה׳ מִתְאַחֶדֶת בְּתַכְלִית בְּאוֹר־אֵין־סוֹף, כְּאִלּוּ אֵין כָּאן שוּם דָּבָר נוֹסָף כְּלָל מלבד האין־סוף עצמו, הֲרֵי אֵין זֶה כְּמוֹ פְּשִׁיטוּת הָעַצְמוּת שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵהַצִּיּוּר דְּאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה (כַּנַּ״ל סְעִיף ב שהדבר דומה ל׳פשיטות׳ של האבן הטובה לפני שנחקקו בה אותיות, כמבואר לעיל באריכות). וּכְדֵי לְהַגִּיעַ לִפְשִׁיטוּת הָעַצְמוּת שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵעִנְיָן הַחֲקִיקָה, הֲרֵי זֶה דַּוְקָא עַל־יְדֵי עִנְיָן הָעֲבוֹדָה לְמַטָּה („מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ"), בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, בְּחִינַת ׳אָן׳, ביטוי המורה על שייכות למקום גשמי מסויים, שֶׁבּוֹ דַּוְקָא נִשְׁלֶמֶת כַּוָּנַת הָעַצְמוּת „לִהְיוֹת לוֹ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים", כמבואר לעיל באריכות.

וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיָן הַהִילּוּךְ („תֵּלֵכוּ"), עלייה והתקדמות אמיתית שרק היא נקראת ׳הליכה׳ ולא ׳עמידה׳ במקום אחד,

---

1 אֶפְשָׁר שֶׁהַתַּעֲנוּג דְּסוּכּוֹת וּשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת שֶׁאָז יֵשׁ
2 אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה גַּשְׁמִיִּים, יִהְיֶה נַעֲלֶה יוֹתֵר
3 מֵהַתַּעֲנוּג דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁאָז מוּפְשָׁטִים
4 מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁזֶּהוּ מִצַּד
5 מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה בִּבְחִינַת ׳אָן׳, מָקוֹם גַּשְׁמִי דַּוְקָא,
6 וְעַד לְהִתְעַסְּקוּת בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה גַּשְׁמִיִּים,
7 שֶׁדַּוְקָא בָּזֶה יֶשְׁנוֹ תַּעֲנוּג הָעַצְמוּת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל),
8 וּבְמֵילָא יֵשׁ בָּזֶה גַּם הַתַּעֲנוּג דְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ. וְהַיְנוּ,
9 שֶׁהַתַּעֲנוּג הַבִּלְתִּי מוּרְכָּב דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁאֵין
10 הַתַּעֲנוּג מִדָּבָר שֶׁחוּץ מִמֶּנּוּ, הוּא בְּדוּגְמַת
11 אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, שֶׁאַף שֶׁאֵינָן דָּבָר
12 נִפְרָד חוּץ מֵהַנֶּפֶשׁ, כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת עַל
13 אֶבֶן טוֹבָה, שֶׁאֵינָן דָּבָר נִפְרָד מֵהָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳,
14 אֶלָּא הֵן מֵעַצְמוּתָהּ וּמַהוּתָהּ שֶׁל הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳,
15 הֲרֵי אֵין זֶה כְּמוֹ הַפְּשִׁיטוּת שֶׁל הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳
16 מִצַּד־עַצְמָהּ שֶׁהִיא מוּפְשֶׁטֶת מִכָּל צוּרָה מַמָּשׁ
17 (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ב). וְאִלּוּ הַתַּעֲנוּג („נֶפֶשׁ
18 חֲפֻצָה") שֶׁבְּסוּכּוֹת וּשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת הוּא ׳תַּעֲנוּג
19 עַצְמִי׳ דְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ, בְּדוּגְמַת הַפְּשִׁיטוּת
20 שֶׁל הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳ עַצְמָהּ כְּפִי שֶׁהִיא מוּפְשֶׁטֶת
21 מִכָּל צוּרָה מַמָּשׁ.

22 ז) **וְעַל־פִּי־זֶה** יוּבָן גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב „בְּחֻקֹּתַי
23 תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ",
24 שֶׁעַל־יְדֵי עִנְיָן הָעֲבוֹדָה („מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ")
25 מַגִּיעִים לְמַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר אֲפִילוּ מֵעִנְיָן
26 הַחֲקִיקָה („בְּחֻקֹּתַי") שֶׁמִּצַּד שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה, כִּי
27 שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה הִיא בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה,
28 „גָּלִיף גְּלִיפוּ בִּטְהִירוּ עִלָּאָה", שֶׁאַף שֶׁבְּחִינָה זוֹ
29 מִתְאַחֶדֶת בְּתַכְלִית בְּאוֹר־אֵין־סוֹף, כְּאִלּוּ אֵין כָּאן
30 שוּם דָּבָר נוֹסָף כְּלָל, הֲרֵי אֵין זֶה כְּמוֹ פְּשִׁיטוּת
31 הָעַצְמוּת שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵהַצִּיּוּר דְּאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה (כַּנַּ״ל סְעִיף ב). וּכְדֵי לְהַגִּיעַ
32 לִפְשִׁיטוּת הָעַצְמוּת שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵעִנְיָן הַחֲקִיקָה, הֲרֵי זֶה דַּוְקָא עַל־יְדֵי עִנְיָן
33 הָעֲבוֹדָה לְמַטָּה („מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ"), בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, בָּעוֹלָם
34 הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, בְּחִינַת ׳אָן׳, שֶׁבּוֹ דַּוְקָא נִשְׁלֶמֶת כַּוָּנַת הָעַצְמוּת „לִהְיוֹת לוֹ דִּירָה
35 בְּתַחְתּוֹנִים". וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיָן הַהִילּוּךְ („תֵּלֵכוּ"), שֶׁהַהִילּוּךְ שֶׁמִּצַּד

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהַהִילּוּךְ שֶׁמִּצַּד שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה בִּבְחִינַת הַחֲקִיקָה, עִם הֱיוֹתוֹ בְּאֵין־עֲרוּךְ לְמַדְרֵגַת הַמַּלְאָכִים ונעלה לאין שיעור מהעלייה של המלאכים שנקראת 'עמידה' ולא 'הליכה', סוף סוף גם עלייה זו (שמצד שורש הנשמה) הֲרֵי זֶה עֲדַיִן בְּהַגְבָּלָה, כֵּיוָן שֶׁגַּם בִּחִינַת הַחֲקִיקָה אֵינָהּ כְּמוֹ פְּשִׁיטוּת הָעַצְמוּת. וְאִלּוּ אֲמִתִּית עִנְיַן הַהִילּוּךְ לְלֹא הַגְבָּלָה כְּלָל, עלייה שלא בערך כלל וללא כל יחס והשוואה לדרגה הקודמת, הֲרֵי זֶה דַּוְקָא עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה לְמַטָּה, וְכִלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה: "וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ", שֶׁדַּוְקָא בִּבְחִינַת 'אָן', מָקוֹם גַּשְׁמִי, נַעֲשֶׂה אֲמִתִּית עִנְיַן הַהִילּוּךְ[53] הנחשב עלייה אמיתית, ללא כל השוואה לדרגה הקודמת, כמבואר לעיל.

ח) וְעַל־יְדֵי "בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ", עבודת ה' והעליה וההתקרבות לאלוקות של הַהִילּוּךְ והעלייה באין־ערוך שֶׁמִּצַּד בְּחִינַת חֲקִיקָה, שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה, שֶׁהוּא בְּדוּגְמַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא, וְהַהִילּוּךְ שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל־יְדֵי "מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ", הָעֲבוֹדָה בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת לְמַטָּה, אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, היינו על ידי שני העניינים גם יחד, בשילוב היתרון של 'אתערותא דלעילא' עם היתרון של 'אתערותא דלתתא', בָּאִים לְמַה שֶׁכָּתוּב בְּסִיּוּם הַפָּרָשָׁה[54]: "וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם", הקדוש־ברוך־הוא מבטיח שאם בני ישראל מצידם יקיימו את הציוויים "בחוקותי תלכו" ו"מצותי תשמרו" הוא מצידו 'ילך' בתוכם ב'הליכה' שיש בה שילוב שני עניינים, דְּהַיְנוּ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת הִילּוּךְ, מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה התקרבות של האלוקות אל האדם ב'אתערותא דלעילא' וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה[55] וגם התקרבות שבאה בתגובה וכתוצאה מעבודת האדם ב'אתערותא דלתתא', וּבְאוֹפָן שֶׁשְּׁנֵיהֶם שני אופני ה'הילוך' מִתְאַחֲדִים יַחַד, שֶׁלָּכֵן נֶאֱמְרוּ בפסוק בְּתֵבָה אַחַת באותה מילה עצמה ("וְהִתְהַלַּכְתִּי"), וְעַד לְקִיּוּם הַיִּעוּד האמור בפרשה זו וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת[56], שֶׁהֵן שְׁתֵּי קוֹמוֹת[57], קוֹמַת הַמַּשְׁפִּיעַ וְקוֹמַת הַמְקַבֵּל, מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה שהיא קומת המשפיע וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה[58] שהיא קומת המקבל, וּשְׁתֵּי הַקּוֹמוֹת יִהְיוּ נִכְלָלוֹת בְּקוֹמָה אַחַת[59], שֶׁזֶּהוּ קיום היעוד "ואולך אתכם קוממיות" שְׁכַר הָעֲבוֹדָה דִּ"בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ" שֶׁיִּתְגַּלֶּה בַּגְּאוּלָה הָעֲתִידָה, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

---

53) כידוע בפי' מרז"ל (עירובין נד, א) האי עלמא דאזלינן מיני', שדוקא ע"י הירידה בעוה"ז נעשים בבחי' מהלכים (אוה"ת בראשית כד, ב). 54) כו, יב. 55) לקו"ת ראה כו, א. אמרי בינה שער הק"ש פפ"ז. ספפ"ח ואילך. אוה"ת פרשתנו ד"ה והתהלכתי (כרך ב' ע' תרמ ואילך). ד"ה והתהלכתי תשי"א (סה"מ תשי"א ע' פב ואילך). 56) פרשתנו שם, יג. 57) דעת ר' מאיר - סנהדרין ק, א. וראה בארוכה לקו"ש ח"ז (ע' 200 ואילך) שגם ר' יהודה מודה ש"קוממיות" פירושו ב' קומות, אלא שס"ל שב' הקומות יתאחדו יחד. 58) אמ"ב שם פפ"ט. אוה"ת שם (ע' תרנג. ע' תערב־ג). 59) ראה בארוכה לקו"ש שם.

בס"ד. ר"ד בעת ברית־מילה*, כ"ד אייר, ה'תשי"א.

בלתי מוגה

א. דובר אודות מעלת מצות מילה לגבי שאר המצוות, שהמשכת הקדושה היא באבר הגשמי שבגוף האדם, ובאופן של פעולה נמשכת, שנשארת תמיד בגוף האדם — הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס[1] בלקו"ש ח"ג ע' 61־759.

ב. ויש להוסיף בזה:

מבואר בדרושי חסידות[2] שמצות מילה היא (לא כמו כל מצוות עשה שפעולת העשי' היא ה"כלי" להמשכת האור, אלא) כמו מצוות לא תעשה שעל ידם נמשכים אורות נעלים ביותר שאינם נתפסים ב"כלים", שלכן אי אפשר להמשיכם ע"י עשי', ופעולת האדם אינה אלא בשלילת הדבר המנגד, ודוגמתו במצות מילה — שפעולת המילה אינה אלא הסרת הערלה, היינו, הסרת הדבר המעכב, ולא פעולה שהיא בגדר "כלי" להמשכת האור.

וע"פ האמור שמצות מילה היא מצוה נמשכת ונשארת תמיד בגוף האדם — מובן, שכן הוא גם בנוגע להמשכת האורות העליונים שאינם נתפסים ב"כלים", שאין זו המשכה חד־פעמית, אלא המשכה שנשארת תמיד בגוף האדם, ופועלת לא רק ברוחניות, אלא גם בגשמיות (כשם שפעולת המילה היא בבשר הגשמי), בבני חיי ומזונא רויחא.

* * *

ג. לקראת חג השבועות יוצאים־לאור[3] שני מאמרים, שבאים בהמשך למאמרים שיצאו־לאור לקראת חג הפסח. ובמאמר הראשון — ד"ה ויהי ביום השמיני[4] — מדובר גם בנוגע לענין המילה:

במאמר הנ"ל שואל כ"ק מו"ח אדמו"ר מהו"ע יום השמיני למילואים, "דהנה כתיב[5] ומפתח אוהל מועד לא תצאו שבעת ימים עד יום מלאת ימי מילואיכם כי שבעת ימים ימלא את ידכם", שמזה משמע ש"השבעה ימים עצמם הם ימי המילואים", ומהו ענין "המילוי שממלא את ימי המילואים, ובמה ממלא אותם, שהרי הם עצמם . . הם ימי המילואים, ולמה צריכים עוד ליום המלאת שימלא אותם נוסף על זה שהם עצמם מלאים"?

ונקודת הביאור — שאף ששבעת ימי המילואים הם עצמם ימים מלאים, מלאים אור (דיום מורה על האור), מ"מ, ניתוסף עליהם יום השמיני למילואים שממלא אותם (נוסף על זה שהם עצמם מלאים) באור נעלה יותר.

ומביא דוגמא להענין דשמיני למילואים — כמו שמיני דמילה:

אודות מילה בשמיני דוקא — אמרו חז"ל[6] "כדי שיעבור עליו שבת אחת", היינו, שמילה היא למעלה משבת, ולכן מילה דוחה שבת[7], כי, להיותה למעלה משבת ה"ה כוללת גם ענין השבת (ע"ד שיש בכלל מאתיים מנה)[8].

---

*) אצל הרה"ת ר' אברהם יצחק הכהן ראָזנפעלד.

1) בשילוב שיחת יו"ד שבט תשי"ב.

2) ראה סהמ"צ להצ"צ מצות מילה ספ"ב (דרמ"צ יו"ד, רע"ב). וראה גם שיחת ז' אדר שני שנה זו ס"ה (תו"מ ח"ב ע' 279). וש"נ.

3) תאריך ה"פתח דבר" בקונטרס חג השבועות הוא — כ"א אייר (סה"מ תשי"א ע' 251. לעיל ע' 101) — המו"ל.

4) סה"מ שם ע' 252 ואילך.

5) צו ח, לג.

6) ראה ויק"ר פכ"ז, יו"ד. זח"ג מד, א (ברע"מ).

7) שבת קלב, א.

8) ראה לקו"ת תזריע כ, ד ואילך. סידור (עם דא"ח) שער המילה קלט, א ואילך. סהמ"צ להצ"צ מצות מילה (דרמ"צ ט, ב ואילך).

וההסברה בזה – שיום השבת, אף שגדלה מעלתו על ששת ימי השבוע ש"מקדשא וקיימא"[9], ה"ה בכלל שבעת ימי בראשית, שבעת ימי הבנין [כמובן "ע"פ מ"ש במד"ר[10] ע"פ[11] ויכל אלקים ביום השביעי, מה הי' העולם חסר מנוחה בא שבת בא מנוחה"[12]], שהם שבעת ימי ההיקף שחוזרין חלילה ["דלכאורה אינו מובן מה שאנו מונין תמיד יום ראשון יום שני יום שלישי וכו', והלא מברה"ע עד עתה כבר יש אלפים ורבבות ימים, אלא שהן ימי ההיקף שחוזרין חלילה"[12], היינו, שבכל שבת מסתיים היקף שלם, ולאח"ז מתחיל היקף חדש, תקופה חדשה], משא"כ מילה היא ביום השמיני, שהוא למעלה משבעת ימי ההיקף, ששומר את ההיקף.

ומוסיף בהמאמר[13], שעד"ז מצינו בנוגע לספירת העומר – ענין שהזמן גרמא, שהרי עומדים אנו עתה בימי ספה"ע – שסופרים שבעה שבועות, שהם בדוגמת שבעת ימי ההיקף, ולאח"ז באים לחג השבועות, שהוא בדוגמת יום השמיני ששומר ההיקף.

ד. ויש לקשר הענין דמילה בשמיני (שלמעלה משבעת ימי ההיקף) עם הפעולה דהמשכת הקדושה בבשר הגוף הגשמי:

ובהקדם משנת"ל[14] בענין "וספרתם לכם ממחרת השבת"[15] – דלכאורה אינו מובן למה נאמר "ממחרת השבת", שיש מקום לטעות (כפי שטעו הצדוקים[16]) שהכוונה היא לשבת בראשית, ולא נאמר בפירוש "ממחרת הפסח" – שכדי שתוכל להיות העבודה דספירת העומר ("וספרתם לכם") שהיא בבירור וזיכוך נפש הבהמית [שזהו"ע דהנפת העומר מן השעורים שהוא מאכל בהמה[17]], יש צורך בנתינת־כח מדרגא נעלית ביותר, למעלה מסדר השתלשלות, שזהו"ע ד"ממחרת השבת", ששבת הוא בכלל סדר השתלשלות, ו"ממחרת השבת" (למעלה משבת) הוא למעלה מסדר השתלשלות.

והענין בזה[18] – שדוקא הגילוי שלמעלה מסדר השתלשלות בכחו וביכלתו לירד ולפעול למטה מטה, ולכן, רק הגילוי ד"ממחרת השבת" (למעלה משבת, למעלה מסדר השתלשלות) נותן כח לבירור נה"ב, משא"כ דרגת הקדושה דשבת ("מקדשא וקיימא"), שאין בכחה לירד ולפעול למטה, כמודגש בכך ששבת אסור בעובדין דחול.

ומזה מובן גם בנוגע למצות מילה – שכדי שתהי' המשכת הקדושה למטה ביותר עד לבשר הגוף הגשמי, יש צורך בנתינת־כח מדרגא נעלית ביותר, שזהו"ע דשמיני למילה, בחי' שמיני שלמעלה משבעת ימי ההיקף, שומר ההיקף.

ה. ויש להוסיף, שמצות מילה, אות ברית קודש, קשורה עם בחי' היסוד, שענינו התקשרות המשפיע בהמקבל[19] – כי, הכח לירד ולהשפיע למטה הוא מצד גילוי האור שלמעלה מהשתלשלות (שמיני), ועל ידו נעשית הפעולה גם בענינים התחתונים שיהיו קשורים למעלה.

* * *

ו. ענין זה שייך גם בנוגע להתקשרות אל הרבי – "צדיק יסוד עולם"[20]:

רבי – ענינו ממוצע המחבר[21], כמ"ש במשה רבינו[22] "אנכי עומד בין ה' וביניכם".

ובימינו אלה, כשנמצאים בחושך כפול ומכופל דגלות האחרון, מודגש ביותר הצורך וההכרח בהתקשרות מיוחדת ("אַ ספעשל התקשרות") אל הרבי, "צדיק יסוד עולם", שזוהי הנתינת־כח להיות

9) ביצה יז, א.
10) ראה ב"ר פ"י, ט – הובא בפרש"י עה"פ.
11) בראשית ב, ב.
12) ד"ה ויהי ביום השמיני הנ"ל פ"י (סה"מ תשי"א ע' 255).
13) שם פי"א (ע' 257).
14) ד"ה וספרתם לכם (לעיל ע' 68).
15) אמור כג, טו.
16) מנחות סה, ב.
17) וע"ד מארז"ל בנוגע לקרבן דסוטה – "היא עשתה מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה" (סוטה רפ"ב – הובא בפרש"י נשא ה, טו).
18) ראה גם סה"מ תר"ל ע' קכג. תרנ"ג ע' קצז.
19) ראה תניא אגה"ק סט"ו.
20) משלי יו"ד, כה.
21) ראה סה"ש תורת שלום ע' 158.
22) ואתחנן ה, ה.

קשורים תמיד למעלה, מבלי להתפעל משינויי הזמן או המעמד ומצב, שבת או יום חול, יום או לילה, חשכת הגלות וכו'.

— מסופר[23] אודות הרה"צ ר' מאיר מפרעמישלאַן, שבית הטבילה בעירו הי' מאחורי הר גבוה, וכשהאדמה היתה נעשית בוצית וחלקה, היו אנשי העיר צריכים לילך מסביב להר, כדי שלא יחליקו, ואילו הרה"צ ר' מאיר הי' הולך גם אז דרך ההר. פעם אחת התארחו בעיר כמה אברכים שלא החזיקו ("זיי האָבן ניט געהאַלטן") מעניני מופתים, ובראותם שר' מאיר הולך דרך ההר, ניסו גם הם לילך דרך ההר, ומיד החליקו וניזוקו. שאלו אצל ר' מאיר כיצד הולך הוא דרך ההר גם בשעה שאף א' אינו יכול לילך דרך ההר מבלי ליפול? והשיב: "אַז מ'איז צוגעבונדן אויבן פאַלט מען ניט אונטן" (כאשר קשורים למעלה לא נופלים למטה).

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) מי שקשור למעלה, אין אצלו נפק"מ בין הליכה על גבי ההר או למטה מההר וכיו"ב, כיון שבכל מעמד ומצב אינו נופל למטה.

מי שמקושר למעלה ע"י "צדיק יסוד עולם", ה"ה מקושר למעלה (לא רק בעת התפלה ולימוד התורה, ולא רק בחב"ד שבנפשו, אלא) גם עם העקב שברגל — כפתגם כ"ק אדנ"ע[24] בפירוש "עקב אשר שמע" (שנאמר באברהם אבינו)[25]: "די פּיאַטע האָט דערהערט", ובמילא, אצל חסיד, גם ה"עקב" הוא באופן אחר ("אַ חסיד'שע פּיאַטע").

ועד"ז בנוגע לכללות העבודה דספירת העומר ("וספרתם לכם ממחרת השבת") — שע"י ההתקשרות למעלה (בחי' "ממחרת השבת" שלמעלה מסדר השתלשלות) להצדיק יסוד עולם, לא זו בלבד שנפש הבהמית אינה מעלמת ומסתירה, אלא אדרבה, שפועלים בה בירור וזיכוך באופן ד"וספרתם לכם", מלשון בהירות[26], שנה"ב עצמה תהי' מאירה ("די בהמה אַליין זאָל לייכטן"), ואז יכולים גם להעלותה ע"ג ההר — הר סיני שבו ניתנה התורה (לאחרי ההכנה שע"י העבודה דספה"ע[27]), ועי"ז בטלה הגזירה, המחיצה שהבדילה בין העליונים לתחתונים[28], ועד שנעשים כולא חד.

ז. ועוד והוא העיקר — שע"י ההתקשרות להצדיק יסוד עולם, זוכים שהוא (הצדיק יסוד עולם) יוציאנו מן הגלות, ויוליכנו לארצנו הקדושה, להגאולה השלימה ע"י משיח צדקנו, במהרה בימינו.

ובלשון הברכה הרגיל אצל אחינו בנ"י הספרדים: "יראה כהן בציון", כולל גם הרך הנימול, שהוא כהן, ש"זה הקטן גדול יהי'", ויזכה עם אחיו הכהנים[29] להקריב קרבנות בביהמ"ק השלישי, שיבנה ע"י הקב"ה ("בנינא דקוב"ה"[30]) בעצמו[31].

* * *

[לפני תפלת מנחה נתן כ"ק אדמו"ר שליט"א לבעל הברית חמש דולר[32], ואמר: מעות אלו הם עבור הישיבה, שכר לימוד בשביל לימודו של הילד שילמד בתומכי תמימים].

---

23) סה"ש תרצ"ו ע' 95 ואילך. "רשימות" חוברת יד ע' 7. ועוד.

24) אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ע' תקסח ואילך. וש"נ.

25) תולדות כו, ה.

26) ראה לקו"ת אמור לה, ב. ובכ"מ.

27) כולל גם לאחרי ההכנה דנתינת הערבות — "בנינו עורבים אותנו", כמשנת"ל בארוכה (שיחת ל"ג בעומר סי"ט ואילך (לעיל ע' 85 ואילך)).

28) ראה תנחומא וארא טו. שמו"ר פי"ב, ג. ועוד.

29) ולהעיר, שבזמן הזה יש חילוק בין כהנים ללוים, משא"כ לעתיד לבוא יהיו הלוים כהנים, כיון שהגבורות יהיו העיקר (ולכן לעתיד לבוא תהי' הלכה כבית שמאי, אף שבזמן הזה הלכה כבית הלל) — ראה לקו"ת קורח נד, סע"ב ואילך. וש"נ.

30) ראה זהר ח"א כח, א. ח"ג רכא, א.

31) ולהעיר, שגם הקרבת הקרבנות שייכת להקב"ה בעצמו — להדעה ש"כהני שלוחי דרחמנא נינהו" (יומא יט, סע"א. וש"נ).

32) ראה גם ר"ד בעת ברית־מילה, ז' אדר־שני (תו"מ ח"ב ע' 281). וש"נ.

בס"ד. שיחת ש"פ בחוקותי, מבה"ח סיון, ה'תשי"א.

בלתי מוגה

א. התחלת פרשת השבוע – פ' בחוקותי – היא בענין הברכות.

וכיון שההתחלה של כל דבר היא עיקרו של הדבר כולו (שלכן יש להסתכל תמיד על התחלת הדבר), נמצא, שעיקרה של הפרשה הו"ע הברכות.

ויומתק יותר ע"פ המבואר בלקו"ת[1] שגם הענינים שבהמשך הפרשה שלכאורה הם היפך הברכות, הרי, "לפי האמת אינם רק ברכות" – כמו התחלת הפרשה שהיא העיקר.

ומקדים בכתוב התנאי לקבלת הברכות – "אם בחוקותי תלכו"[2], ומפרש רש"י "שתהיו עמלים בתורה",

– ויש לומר, שמש"נ בכתוב "אם בחוקותי תלכו", ה"ז גופא נתינת־כח לקיום הדבר –

ועי"ז זוכים לכל הברכות האמורות בפרשה, "ונתתי גשמיכם בעתם וגו'"[3], ועד למש"נ בסיום הענין[4] "והתהלכתי בתוככם וגו' ואולך אתכם קוממיות".

* * *

ב. מאמר ד"ה והתהלכתי בתוככם גו'.

* * *

ג. דובר לעיל (בהמאמר[5]) שלעתיד לבוא (בתחיית המתים) תהי' המשכת העצמות, שאין לו שייכות כלל לעולמות, וביחס אליו הכל בשוה, ובמילא לא יהי' צורך בעבודה דזיכוך המקבל, אבל כל זמן שההמשכה היא מדרגת האלקות שיש לה ערך ושייכות לעולמות, ה"ה לפי־ערך זיכוך המקבל, ובמילא יש צורך בעבודה דזיכוך המקבל.

ובהמשך לזה – ישנו סיפור אודות החסיד ר' מרדכי מהאָראָדאָק (כדלקמן ס"ה).

– החסיד[6] ר' מרדכי מהאָראָדאָק נולד לאחרי כו"כ שנים שהוריו לא זכו לפרי בטן, עד שאביו קיבל ברכה מר' מרדכי הצדיק – מהצדיקים הנסתרים – שיוולד לו בן זכר, וצוה עליו לקראו בשם מרדכי, על שמו, עם היותו בחיים חיותו בעלמא דין. ר' מרדכי הנ"ל הי' מנכבדי החסידים של אדמו"ר האמצעי, ואדמו"ר האמצעי מינהו להיות משפיע בעיר האָראָדאָק.

ד. מאמר המוסגר:

מפתגמיו של ר' מרדכי הצדיק – שעל שמו נקרא ר' מרדכי מהאָראָדאָק – בשם הבעש"ט: נשמה ממתינה למעלה אלפי שנים לירד למטה ולהתלבש בגוף, כדי לעשות ליהודי טובה בגשמיות ובפרט ברוחניות. נשמה מתייגעת ("מאַטערט זיך אָפּ") בגוף במשך שבעים־שמונים שנה כדי לעשות ליהודי טובה בגשמיות ובפרט ברוחניות[7].

– נכנס אלי אברך ומתאונן שיש לו נפילת־רוח מזה שאינו רואה שפועל משהו ("ער זעט ניט וואָס ער טוט אויף"), באמרו, שאעשה לו חשבון מפורט מה כבר פעל ביום זה וביום זה כו'.

והרי הדברים קל־וחומר: אם נשמה יורדת לעולם בשביל לעשות טובה ליהודי בגשמיות או ברוחניות, אפילו טובה אחת ליהודי אחד בלבד – הוא, שנמצא במקום שיש בו כו"כ יהודים, על אחת כמה וכמה!

---

1) פרשתנו מח, סע"א ואילך.
2) ריש פרשתנו.
3) כו, ד.
4) שם, יב־יג.
5) פ"ג לעיל ע' 112 ואילך.
6) ראה סה"ש תרצ"ו ע' 123. תרח"ץ ע' 268.
7) אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ע' רצה (נעתק ב"היום יום" ה אייר).

ולא עוד אלא שאפילו אם נמצא במקום שאין בו יהודים, הרי, כאשר גוי רואה את הנהגתו (בנוגע לשמירת שבת, הנחת תפילין וכיו"ב, שאינו מתפעל משום דבר כו'), ה"ז פועל עליו שבגלל זה ימנע פעם מלעשות היפך הטוב ליהודי!

ה. ונחזור לענייננו – הסיפור אודות ר' מרדכי מהאָראָדאָק[8]:

פעם אחת בא להאָראָדאָק הרה"צ ר' מרדכי מטשערנאָביל.

ר' מרדכי מהאָראָדאָק, בתור חסיד של אדמו"ר האמצעי, לא התפעל ממנו, אבל, להיותו חב"ד'ניק... לא רצה להחמיץ ("דורכלאָזן גלאַט") את ההזדמנות לידה מי הוא זה שאומרים עליו שהוא צדיק, גופו טהור, וקדוש מרחם אמו, ומה גם שהוא מחותנו של אדמו"ר האמצעי; ולאחרי שהתיישב בדעתו, הלך אליו.

כשנכנס ר' מרדכי מהאָראָדאָק אצל הרה"צ ר' מרדכי מטשערנאָביל, דיבר הרה"צ אודות מעלת הצדיקים, ואמר שלצדיקים אין צורך בעבודה. כששמע זאת ר' מרדכי מהאָראָדאָק, הפטיר ואמר: גם לצדיקים יש צורך בעבודה. עבודה, צריכים כולם.

ובראותו שהרה"צ מטשערנאָביל מקפיד על דבריו – הוסיף ר' מרדכי מהאָראָדאָק ואמר: כתיב[9] "אשר ברא אלקים לעשות", "לתקן"[10], היינו, שאפילו אלקות המתלבש בעולמות ("ברא אלקים") צריך עבודה (תיקון). וכששמע זאת הרה"צ מטשערנאָביל – שאפילו אלקות צריך עבודה – נחה דעתו.

ו. ובנוגע אלינו:

אע"פ שלעתיד לבוא (כשתהי' המשכת העצמות) לא יהי' צורך בענין העבודה, ועומדים כבר בסמיכות ממש להגאולה ומדברים אודות המעמד ומצב שיהי' בהגאולה,

– במכ"ש וק"ו מנבואת ירמי', שאף שעיקר נבואתו היתה בנוגע להחורבן, מ"מ, ניבא כבר אודות שיבת עשרת השבטים, "הלוך וקראת גו' שובה משובה ישראל גו'"[11], שזוהי ההתחלה דקיבוץ גלויות –

מ"מ, עתה יש צורך עדיין בענין העבודה, להסיר את כל ההעלמות וההסתרים[12].

ומהענינים העיקריים בזה – העבודה דהסרת ההעלם וההסתר שבענין הישות, ע"י ענין הביטול.

ז. ובענין זה – עד כמה נוגע ומוכרח ענין הביטול ושלילת הישות – יש לימוד והוראה מההפטרה דפרשת השבוע:

עוד לפני שנאמר "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והי' ה' מבטחו"[13] - מקדים הכתוב "ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו"[14].

ובהקדם המבואר בדרושי חסידות[15] בנוגע לד' השמות שבהם נקרא מין המדבר – אדם, איש, גבר, אנוש – שנחלקים לב' סוגים: אדם ואיש – הם שמות עצמיים שמתארים את מהות האדם אם הוא בעל מוחין או בעל מדות; אדם הוא תואר המוחין, וקאי על נה"א שעיקרו שכל, ואיש הוא תואר המדות, וקאי על נה"ב שעיקרו מדות (וגם השכל שלו אינו אלא בשביל המדות). וגבר ואנוש – הם שמות התואר שמתארים את מהותי השמות דאדם ואיש ומודדים את כמות איכותם, אם הם באופן של תוקף והתגברות או באופן של חלישות; גבר מורה על התגברות ותוקף השכל והמדות, ואנוש מורה על חלישות השכל והמדות.

8) ראה גם "רשימות" חוברת קעט ע' 11.
9) בראשית ב, ג.
10) ראה ב"ר פי"א, ו ובפרש"י.
11) ירמי' ג, יב (ובפרש"י). סנהדרין קי, ב (וראה מגילה יד, ב: "החזירן", מקצתם החזיר (פרש"י ירמי' וסנהדרין שם)).
12) כמשנ"ת בסיום המאמר (לעיל ע' 115).
13) ירמי' יז, ז.
14) שם, ה.
15) סה"מ ה'ש"ת ע' 96.

ועפ"ז יש לבאר תוכן הפסוק "ארור הגבר אשר יבטח באדם" – שנדמה לו שהתוקף שלו ("הגבר") הוא מצד השכל שלו, נפשו האלקית, שעיקרה שכל ("אדם"), ולאח"ז "ושם בשר זרועו", שנדמה לו שהתוקף שלו ("זרועו", "חזקו"[16]) הוא מצד ה"בשר", שיש לו גוף מבורר ומזוכך ("אַן איידעלער גוף"),

כלומר: ההתחלה היא באופן ד"יבטח באדם", שחושב שיש לו נשמה גבוהה[17], וכך הולך מדחי אל דחי עד שנדמה לו שגם גופו נתברר ונזדכך, ובמילא אינו זקוק לענין של עבודה,

ועד שמגיע למעמד ומצב ש"מן ה' יסור לבו" – שגם בנוגע לעניניו הגשמיים נדמה לו ש"כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"[18].

והעצה לזה – שגם בהיותו בדרגא נעלית, נשמה גבוהה, וגוף מבורר ומזוכך, לא יבטח בעצמו, אלא בהקב"ה ("ברוך הגבר אשר יבטח בה'"), ויבקש מהקב"ה שיעזור לו בעבודתו.

ובלשון הכתוב בסיום וחותם ההפטרה[19]: "רפאני ה' וארפא הושיעני ואושעה גו'", היינו[20], שכאשר הנשמה יורדת למטה להתלבש בגוף, ובפרט כשנמצא בגלות בין גוים – צועקת הנשמה להקב"ה "הושיעני"...[21].

* * *

ח. [במהלך ההתוועדות דיבר כ"ק אדמו"ר שליט"א אודות א' הנוכחים שהי' בשירות צבאי, ואמר:]

בכחו של הרבי לעשות אפילו מ"בול־עץ" ("אַ בולאַך") – חסיד.

חסיד – הוא זה שמקיים את רצונו של הרבי. ובמילא, זה שמקיים את רצונו של הרבי, הרי, מבלי הבט על מראהו ולבושו החיצוני, חסיד הוא.

יכול הוא לטעון שכיון שמראהו החיצוני הוא כך וכך, ונמצא בין גוים וכו', איך יכול להקרא בשם חסיד? ! אבל, האמת היא, כאמור, שעי"ז שמקיים את רצונו של הרבי, עושה אותו הרבי לחסיד גם בהיותו במראהו ולבושו החיצוני, ובמילא, ה"ז כמו שהרבי עצמו, בלבוש מלכות שלו, מתלבש בבגדים פשוטים[22].

ובנוגע לקיום רצונו של הרבי – ישנו המכתב הידוע של הרבי לחיילים היהודים[23], שבו מבאר, שכל המאורעות שבמשך חיי האדם, כמו (בנדו"ד) ההליכה לצבא, נקבעו ע"פ ההשגחה העליונה לצורך כוונה ותכלית הקשורה עם עניני תומ"צ, גם כאשר בחיצוניות נראה שיש סיבה אחרת לכך [ומה גם שהסיבה החיצונית היא זמנית בלבד, ואילו עניני התומ"צ נצחיים הם, ועל ידם נעשית הדביקות של בנ"י עם הקב"ה באופן נצחי], ובמילא, צריך להשתדל לנצל את ההליכה לצבא בשביל עניני תומ"צ[24].

וכל זה – נוסף על הוראתו של הרבי (במכתביו[25]) שכל חייל ישתדל בכל יום בהנחת תפילין, אמירת קאַפּיטל תהלים, לימוד פסוק חומש עם פירוש רש"י, מאמרים בעניני אמונה שיצאו־לאור בשפת המדינה, וכיו"ב.

וההנהגה ע"פ רצונו של הרבי מוסיפה גם בהבטחון שהקב"ה ישמור עליו גם בהיותו בחזית, ויחזירנו בריא ושלם, ובמילא יכול לילך מתוך שמחה, כפתגם הידוע[26] אודות אנשי־צבא שגם בצאתם למלחמה צועדים עם "מאַרש" (שיר־לכת) של נצחון.

---

16) מצו"צ עה"פ.
17) חסר קצת (המו"ל).
18) עקב ח, יז.
19) ירמי' יז, יד.
20) כ"ק אדמו"ר שליט"א בכה הרבה בדברו ענין זה (המו"ל).
21) חסר המשך וסיום הענין (המו"ל).
22) ראה גם לעיל במאמר (ע' 113).
23) אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ חי"ג ס"ע ת ואילך.
24) ברשימה אחרת: כולל ובמיוחד – לעשות טובה ליהודים (כנ"ל ס"ד), ואפילו לאינם־יהודים, שגם הם יראו אופן הנהגתו של יהודי, ויפעל עליהם שלא לעשות רע ח"ו ליהודים.
25) ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ו ס"ע קפד ואילך. ח"ז ע' ו. ועוד. וראה גם אג"ק ח"א ס"ע קפד ואילך.
26) ראה סה"ש תש"ה ע' 3. 59. סה"מ תש"י ע' 104. 191.

בס"ד. שיחת ש"פ בחוקותי, מבה"ח סיון, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. הביאור בפירוש רש"י ריש פרשתנו, "אם בחוקותי תלכו", "יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים אם בחוקותי תלכו, שתהיו עמלים בתורה", "ואת מצותי תשמרו, הוו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים, כמו שנאמר[1] ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם" - שכיון שתלמוד תורה היא בכלל המצוות, על־כן־צריך־לומר, ש"בחוקותי תלכו" קאי על פרט נוסף בלימוד התורה שגם בלעדו מקיימים מצות תלמוד תורה - "שתהיו עמלים בתורה"[2]. וכיון שהכתוב מקדים "בחוקותי תלכו" ל"מצוותי תשמרו", על כרחך צריך לומר, שגם העמל בתורה צריך להיות על מנת לשמור ולקיים[3].

ואין לפרש ש"בחוקותי" קאי על חוקים, ו"מצוותי" על משפטים, כמו בפסוק[4] "עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור .. מצוותי (דברים שאילו לא נכתבו ראויים הן להצטוות) חוקותי"* - כי, "מצוותי" פירושו ציוויי הקב"ה, ואם כן, רק קודם מתן־תורה, שאז לא היה עדיין ציווי הקדוש־ברוך־הוא, יכולים לפרש ש"מצוותי" הם "דברים שאילו לא נכתבו ראויים הן להצטוות", מה־שאין־כן לאחרי מתן־תורה, קאי "מצוותי" על כל המצוות.

*) וכמו בסיום סדרה זו עצמה: "אלה המצוות אשר צוה ה' גו'", ועל־פי פשט - קאי על פרשת ערכין, שלא כללם רש"י בענין החוקים (אחרי יח, ד).

1) ואתחנן ה, א.

2) וגם ענין זה צריך להיות אצל כל אחד מישראל. - החילוקים הם רק בנוגע לכמות הלימוד, שיש מי שיוצא ידי חובתו בפרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, ויש מי שתורתו אומנתו שלימודו צ"ל באופן שלא פסיק פומי' מגירסא. אבל הצד השוה שבהם - שאצל כל אחד בחלקו בתורה צריך להיות גם העמל בתורה.

3) ולהעיר גם מדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר בשיחותיו (לקו"ד ח"א קפב, ב), שבכל "השכלה" צ"ל "בכן", וללא ה"בכן" - אין זו "השכלה", וכמאמר (נסמן בתורת מנחם - התוועדויות ח"מ ריש ע' 101) "אין חכם כבעל הנסיון", והיינו, שדוקא כאשר ההשכלה מביאה לידי פועל ממש, הרי זה "נסיון" שמאמת את ההשכלה. ומבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר (שם קצח, א), שענין זה הוא לא רק בנוגע להשכלה הקשורה עם עבודה בפועל, אלא גם השכלה שלכאורה אין לה קשר עם עבודה בפועל, בהכרח שיהי' ממנה "בכן".

וגם כאן רואים, שדברי רבותינו נשיאינו אינם רק "פתגמים טובים", שלכן צריך לשמעם ולקבלם, גם אם אין להם מקור, אלא הם ככל הענינים שבפנימיות התורה, שיש להם מקור בנגלה דתורה (ראה גם לעיל ע' 255. וש"נ), ובנדו"ד גם בחלק הפשט שבתורה (ענינו של פרש"י) - כבפנים, שגם ה"עמל" שבתורה, שאינו קשור לידיעת המעשה אשר יעשון, צ"ל על מנת לשמור ולקיים.

וגם ענין זה הוא בכלל "כל האומר (בשעת הלימוד) אין לי אלא תורה כו' אפילו תורה אין לו" (יבמות קט, ב), אלא גם בשעת הלימוד צריך להיות תורה וגמ"ח (ראה לקו"ת ויקרא ה, רע"א. ובכ"מ) - ללמוד על מנת לשמור ולקיים.

זאת ועוד:

כשם ש"בחוקותי תלכו" קשור עם "מצוותי תשמרו", שהלימוד והעמל בתורה צריך להיות על מנת לשמור ולקיים, כך גם "מצוותי תשמרו" קשור עם "בחוקותי תלכו" (לימוד ועמל בתורה), כי אף שהענין דצוותא וחיבור נעשה ע"י מצוות, מ"מ, לא מספיק קיום המצוות מצד קב"ע ומס"נ, אלא יש צורך גם בענין ההשגה, כמודגש בכך שהכתוב מקדים "בחוקותי תלכו" ("שתהיו עמלים בתורה") לפני "מצוותי תשמרו", היינו, שיש צורך גם בלימוד התורה (לא רק כדי לדעת את המעשה אשר יעשון, אלא גם השגת התורה מצד עצמה) בשביל הצוותא וחיבור שע"י המצוות.

והענין בזה - שאף שהצוותא וחיבור נעשית ע"י קיום המצוות דוקא, הנה הא גופא שע"י המצוות "לוקחים" את העצמותו ית', הרי זה מתגלה ע"י התורה* (ראה ד"ה השמים כסאי תרס"ח - המשך תרס"ו ע' תקכ ואילך).

ודוקא באופן כזה - "בחוקתי תלכו ואת מצוותי תשמרו" - זוכים לכל הברכות האמורות בפרשה: "ונתתי גשמיכם בעתם וגו'", עד "ואולך אתכם קוממיות".

4) תולדות כו, ה (ובפרש"י).

*) ונ"ד שמעלת הפשיטות של אנשים פשוטים, נתגלתה ע"י הבעש"ט ואח"כ ע"י רבינו הזקן (וכדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר בשיחותיו (ראה סה"ש תש"ב ס"ע 49 ואילך), שהבעש"ט גילה רק את המעלה שישנה אצל אנשים פשוטים, אבל כיצד יכולים לבוא למעלה זו, נתגלה ע"י רבינו הזקן דוקא) – תורת חב"ד.

הביאור בפנימיות הענינים: השייכות דעמל בתורה ל"חוקה" מלשון חקיקה, שבאה בעמל ויגיעה; והשייכות דעמל בתורה עם למעלה מהשכל - הוגה על־ידי כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק י"ז עמוד 313 ואילך.

* * *

ב. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל אם בחוקותי תלכו גו'.

(לאחרי המאמר, אמר כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א:)

כל אלו שהשלימו את לימוד ה'לקוטי־תורה' דפרשת השבוע, וכן אלו שישלימו (בלי נדר) עד הבדלה - יאמרו "לחיים"[5].

וכיון שזהו גם סיום כל ספר ויקרא - יהיה זה מתוך החלטה ללמוד ולסיים שאר הספרים שב'לקוטי־תורה' (על־דרך נוסח ה"הדרן"), והלימוד יהיה לא באופן ד"חוקה חקקתי גזירה גזרתי"[6], אלא - כסיום ה'לקוטי־תורה'[7] - "בלב שלם ונפש חפיצה".

(ואחר־כך אמר:)

בעמדנו בשבת מברכים חודש סיון, החודש דמתן־תורה, ינגנו ניגון הקשור עם תורה - הניגון "אין אדיר כה'".

[ניגנו הניגון "אין אדיר", וכ"ק אדמו"ר שליט"א עודד השירה בידיו הקדושות בשמחה רבה].

* * *

ג. הביאור בפירוש רש"י סוף פרשתנו, "לא יבקר וגו'", "לפי שנאמר[8] וכל מבחר נדריכם יכול יהא בורר ומוציא את היפה, תלמוד לומר לא יבקר בין טוב לרע, בין תם בין בעל מום חלה עליו קדושה, ולא שיקריב בעל מום, אלא יאכל בתורת מעשר, ואסור ליגזז וליעבד" - שממה שנאמר "בין טוב לרע", ולא בין רע לטוב, מוכח, ש"יבקר" אינו מלשון ביקורת בכל העדר (ששייך גם בעדר שאינו יפה), אלא מלשון בירור, לברר ולהוציא אחד מתוך העשר - בורר ומוציא את היפה.

ועל־פי־זה צריך לומר ש"בין טוב לרע" (דלכאורה מיותר, שהרי יבקר פירושו בורר ומוציא את היפה) בא לרבות ענין נוסף - ש"בין תם בין בעל מום חלה עליו קדושה" ("יהיה קודש"), על־ידי פעולה חיובית של קדושה - ש"יאכל בתורת מעשר" (ויש בזה חידוש בהלכה - שצריך לכוין שאוכל לשם מעשר), ולא רק לאחר שחיטה, אלא גם מיד כשחלה הקדושה - ש"אסור ליגזז וליעבד".

ובפנימיות הענינים - שגם בעלת מום, כיון שחלה עליה קדושה, נשארת הקדושה בגלוי גם לאחרי זה. והוראה נוספת בכללות העבודה, שאף ש"סור מרע" קודם ל"עשה טוב", הנה עיקר המכוון הוא "עשה טוב", ולכן מקדים רש"י ש"יאכל בתורת מעשר", ואחר־כך מוסיף ש"אסור ליגזז וליעבד", שזוהי ההכנה להמשכת הקדושה. ואף שזהו רק הכנה, צריכה להיות הזהירות לא רק בענינים עיקריים, עבודה בגוף הבהמה, אלא גם בענינים טפלים, גיזת השערות - הוגה על־ידי כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק י"ב עמוד 129 ואילך.

* * *

ד. דובר אודות סיום ספר ויקרא בדיני בכור ואחר־כך דיני מעשר - שאף־על־פי שקדושת בכור (בחינת חכמה) היא נעלית יותר מקדושת מעשר (עשר כחות הגלויים), מכל־מקום, יש מעלה במעשר

---

5) ראה גם לעיל ע' 313. וש"נ.
כ"ק אדמו"ר שליט"א הורה לכו"כ מהמסובים שיאמרו לחיים על כוס גדולה.

6) במדב"ר רפי"ט. תנחומא חוקת ג. ועוד.

7) נד, ד.

8) פ' ראה יב, יא.

שבא על־ידי עבודת האדם[9] (מה־שאין־כן בכור, שקדוש מעצמו, מלמעלה); והכוונה היא להמשיך את האור שלמעלה בעבודה בעשר כחות הגלויים[10], שאז ישנן שתי המעלות - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק י"ז עמוד 332 ואילך.

9) וכידוע בגודל מעלת ענין העבודה - עשי' לעילא (זהר ח"ג קח, ריש ע"ב. ח"א קטו, א (הובא בלקו"ת פינחס עח, ב)).

10) וכמו בעשרת הדברות, שהתחלתם היא באופן ש"אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום" (מכות כד, רע"א. וש"נ), אבל אח"כ נמשכים גם בכל תר"ך אותיות, כולל גם "אשר לרעך", שרומזים על ז' מצוות דרבנן (ראה לקו"ש חכ"ט ע' 110. וש"נ).

ולהעיר גם ממארז"ל (ב"ר פכ"ה, ג) "עשרה שני רעבון באו לעולם .. אחד בימי אברהם (בחי' חכמה) .. ואחד לעתיד־לבא (ע"י מעשינו ועבודתינו עכשיו), שנאמר (עמוס ח, יא) לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה'".

ועי"ז באים גם לעשר שירות, עד לשירה העשירית שתהי' באופן ד"שיר חדש", לשון זכר (מכילתא בשלח טו, א. ועוד).

המשך ביאור למס' יבמות ליום שלישי עמ' ב

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **הַהוּא** ממזר **דְּהָוֵי בְּשֵׁבְבוּתֵיהּ** – שהיה דר בשכונתו **דְּרַבִּי אַמִּי, אַכְרִיז עָלֵיהּ דְּמַמְזֵרָא** – הכריז עליו רבי אמי שהוא ממזר. **הָוָה בָּכֵי וְאָזֵיל** – היה אותו ממזר בוכה והולך משום שהכריזו עליו כך. **אָמַר לֵיהּ** רבי אמי, אין לך להצטער על כך, שכן על ידי שהכרזתי עליך שאתה ממזר **חַיִּים נָתַתִּי לָךְ**, שאם לא היה ידוע לכל שאתה ממזר היית מת, כיון שממזרים שאינם ידועים אינם חיים.

שנינו במשנה, שנתינים אסורים לבוא בקהל לעולם. הגמרא דנה מהו מקור האיסור: **אָמַר רַב חָנָא בַּר אַדָּא, נְתִינִים** שהם הגבעונים, **דָּוִד גָּזַר עֲלֵיהֶם** שעבוד כדי שיהיה אסור להתחתן עמם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמואל ב' כא ב) **'וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לַגִּבְעֹנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם, וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה' וגו'**, והכוונה שאינם ראויים לבא בקהל.

מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא גָּזַר** דוד **עֲלֵיהוּ** שלא יבואו בקהל. **דִּכְתִיב** (שם כא א) **'וַיְהִי רָעָב בִּימֵי דָוִד שָׁלֹשׁ שָׁנִים, שָׁנָה אַחַר שָׁנָה'. שָׁנָה הָרִאשׁוֹנָה** שהיה רעב **אָמַר לָהֶם** דוד לישראל, **שֶׁמָּא עוֹבְדֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים יֵשׁ בָּכֶם**, ולכן לא ירד המטר והיה רעב, **דִּכְתִיב** (דברים יא טז–יז) **'וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם** וגו' **וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר'** וגו', הרי שבעון עבודת כוכבים נעצר המטר. **בָּדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ** בישראל עובדי עבודת כוכבים. בשנה **שְׁנִיָּה** שנמשך הרעב, **אָמַר לָהֶם** דוד לישראל, **שֶׁמָּא עוֹבְרֵי עֲבֵירָה** של זנות **יֵשׁ בָּכֶם**, ולכן נעצרים הגשמים, **דִּכְתִיב** (ירמיהו ג ג) **'וְיִמָּנְעוּ רְבִיבִים** [–היורה היורד במרחשון], **וּמַלְקוֹשׁ** [–היורד בניסן] **לוֹא הָיָה, וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ' וגו'**, כלומר שהיורה והמלקוש נעצרו משום שנכשלו בזנות. **בָּדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ** בישראל עוברי עבירה. בשנה **שְׁלִישִׁית** שנמשך הרעב **אָמַר לָהֶם** דוד לישראל, **שֶׁמָּא פּוֹסְקֵי** [–נודרי] **צְדָקָה רַבִּים יֵשׁ בָּכֶם וְאֵין נוֹתְנִין** לצדקה את מה שפסקו, ולכן נעצרים הגשמים, **דִּכְתִיב** (משלי כה יד) **'נְשִׂיאִים** [–עננים] **וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן, אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת שָׁקֶר'**, כלומר, השמים מתקשרים בעננים והרוח מנשבת אבל גשם אינו יורד, משום שיש שפוסקים צדקה ברבים ומתפארים בהבטחתם ואינם מקיימים את דבריהם. **בָּדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ** כן בישראל.

אָמַר דוד, מאחר שלא נמצא בישראל חטא שמחמתו נעצרים הגשמים, הרי **שֵׁאין הַדָּבָר תָּלוּי אֶלָּא בִּי**, כלומר במלוכה. **מִיָּד, 'וַיְבַקֵּשׁ דָּוִד אֶת פְּנֵי ה'**". מבארת הגמרא: **מַאי הִיא** בקשת פני ה'. **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, שֶׁשָּׁאַל בָּאוּרִים וְתוּמִים** לסיבת הרעב. מבארת הגמרא: **מַאי מַשְׁמַע** – מהיכן יש ללמוד שזו כוונת הפסוק. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר**, דבר זה **אַתְיָא** – נלמד בגזירה שוה מ'**פְּנֵי**' '**פְּנֵי**', **כְּתִיב הָכָא 'וַיְבַקֵּשׁ דָּוִד אֶת פְּנֵי ה'**", מכאן שדוד שאל באורים ותומים. ותשובת ה' מובאת בהמשך הפסוק: '**וַיֹּאמֶר ה', אֶל שָׁאוּל וְאֶל בֵּית הַדָּמִים עַל אֲשֶׁר הֵמִית** [אֶת] **הַגִּבְעֹנִים**'. מבארת הגמרא: הרעב בא בגלל שתי סיבות. האחת, '**אֶל שָׁאוּל**', הכוונה על שאול **שֶׁלֹּא נִסְפַּד כַּהֲלָכָה**, לאחר שהפלשתים הרגוהו. הסיבה השניה, חטאו של שאול '**וְאֶל בֵּית הַדָּמִים, עַל אֲשֶׁר הֵמִית** [אֶת] **הַגִּבְעֹנִים**'. מקשה הגמרא: **וְכִי הֵיכָן מָצִינוּ בְּשָׁאוּל שֶׁהֵמִית הַגִּבְעוֹנִים**. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁחָרַג** שאול את אנשי **נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים, שֶׁהָיוּ מַסְפִּיקִין לָהֶם** – לגבעונים **מַיִם וּמָזוֹן**, תמורת העבודה שהיו הגבעונים חוטבים עצים ושואבים מים למזבח, ומחמת שהרג שאול את נוב עיר הכהנים נפסקה פרנסתן של הגבעונים, ולכן **מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ הֲרָגָן**.

מקשה הגמרא: **קָא תָּבַע** הקב"ה את ישראל **אֶל שָׁאוּל שֶׁלֹּא נִסְפַּד כַּהֲלָכָה, וְקָא תָּבַע** הקב"ה באותו מעמד את שאול **עַל אֲשֶׁר הֵמִית הַגִּבְעוֹנִים**, כלומר מאחר ששאול חטא בהריגת הכהנים, היתכן שנתבעו ישראל על שלא הספידוהו. מתרצת הגמרא: **אֵין** – אכן כן יתכן דבר זה, על פי מה **דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַאי דִּכְתִיב** (צפניה ב ג) **'בַּקְּשׁוּ אֶת ה' כָּל עַנְוֵי אָרֶץ אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ**, ויש לדרוש **בַּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ** – במקום שדנים את האדם, **שָׁם פָּעָלוּ** – שם מזכירים את פועל צדקותיו. ולכן כשדנו על חטאו של שאול שהמית את הגבעונים, שם הזכירו את צדקותיו ונתבעו ישראל על מה שלא נספד כהלכה.

הגמרא מבארת מה עשה דוד כדי שיסתיים הרעב: **אָמַר דָּוִד, שָׁאוּל נָפְקוּ לְהוּ** – ממיתתו של שאול כבר עברו

לקוטי־שיחות פרשת בחוקותי כרך יז שיחה ב

מתורגם ללשון הקודש

א.

"ופניתי אליכם" - "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם"

מהפסוק[1] "ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם", מעתיק רש"י את המילים "ופניתי אליכם" ומפרש: אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם, משל למה הדבר דומה, למלך ששכר פועלים וכו' כדאיתא בתורת כהנים.

ואינו מובן:

א) מה חסר בפירוש "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם" שרש"י צריך להסבירו עם "משל .. למלך ששכר פועלים כו'"?

ב) לאידך גיסא: אם משהו לא מובן בפירוש — מה מוסיף כאן ה"משל (למלך ששכר פועלים וכו')", שאין בו לכאורה ביאור נוסף על הפירוש עצמו[2]?

ג) יתירה מזו: מוקדם יותר, בפרשת אחרי[3], באיסור אכילת דם (ובדומה לכך בפרשת קדושים[4], לגבי האיסור לתת מזרעו למולך), מפרש רש"י בדומה לפירושו כאן (אלא בהיפך הטובה): "ונתתי פני — פנאי שלי, פונה אני מכל עסקי ועוסק בו"[5] ואינו מוסיף על כך שום משל[6]?

ד) במשל גופא — יש להבין את הלשון "משל למה הדבר דומה למלך ששכר פועלים", שלכאורה: שכירת פועלים אינה פעולה הקשורה דוקא למלך (וגם אינה מצד מעלתו כמלך); כל אדם יכול לשכור (ושוכר) פועלים — היה צריך איפוא לומר "משל לאדם[7] ששכר פועלים[8]" והוא פונה מכל עסקיו ומשלם לפועל שעשה את המלאכה המרובה.

ב.

חזרת רש"י על תוכן הפירוש של "ופניתי אליכם"

לכאורה היה אפשר להסביר זאת, בהקדים השאלה: מאחר ורש"י כבר פירש קודם לכן את תוכן הפירוש של "ונתתי פני" (ובדומה לו בפסוק "ואני אתן את פני") שהוא "פונה מכל עסקי כו'" — מדוע צריך רש"י לחזור כאן פעם נוספת על אותו פירוש[9] [ובפרט שההבהרה ש"ונתתי פני" פירושו "פנאי שלי פונה אני מכל עסקי" נחוצה רק היכן שנכתב הלשון "פני" (ושם יש מקום לטעות שפירושו[10] (רק) מלשון פנים[11]), אך

---

1) פרשתנו כו, ט.

2) יש מפרשים בתו"כ (ראה קרבן אהרן. מלבי"ם. ועוד) שמדגיש "אבל אתם חשבון רב אני עתיד לחשב עמכם כו'", דהיינו שלישראל הוא שכר רוחני (בעוה"ב) — ולאוה"ע שכר גשמי (בעוה"ז), אבל ראה לקמן הערה 20.

3) יז, יוד.

4) כ, ג.

5) והוא בתו"כ אחרי וקדושים שם.

6) ופשוט שאין לתרץ שגם בתו"כ שם לא הובא משל — שהרי ידוע שרש"י מפרש פשט"מ ואין ענינו העתקת דרשת חז"ל וכו'. וגם כאן לא ציין לתו"כ רק בשביל ה"וכו'" — המשך המשל.

וכן בפרשתנו לקמן בענין זה עצמו — עונש ע"ז שלא תשמעו לי — עה"פ (כו, יז) "ונתתי פני" פרש"י "פנאי שלי פונה אני מכל עסקי להרע לכם" ואינו מוסיף ע"ז "משל למלך כו'", אף שבתו"כ שם איתא "משלו משל למה"ד למלך כו'".

ויתירה מזו: להלן שם הביא רש"י התו"כ "כמו שנאמר בטובה כו' כך כו' משלו משל למלך כו'", אלא שמקדים שהוא "אגדת תו"כ מפרשה זו", ומזה מוכח: א) שעה"פ כאן (הוא לא ש)רש"י מביא ("אגדה" אלא שהוא) פשש"מ, ב) גם בפסוק שם (יז) פירושו על "ונתתי פני" "פנאי שלי פונה אני מכל עסקי כו'", הוא פירוש והכרח בפשש"מ, והוא פי' אחר ממה שהביא לקמן אותו הענין (לכאורה) מ"אגדת תו"כ". ולהעיר גם על השינוי: בפירושו שם מעתיק מהכ' "ונתתי פני", משא"כ בהפי' שמביא מ"אגדת תו"כ" מעתיק מהכתוב "ונתתי פני בכם". וראה לקמן הערה 30.

7) ואף שי"ל (בפשטות) מכיון שהנמשל הוא הקב"ה לכן המשל הוא לא מאדם סתם אלא ממלך — הרי מצינו בכ"מ שכותב סתם "משל למהלך בדרך כו'" (פרש"י בשלח יד, כ), "משל לאדם כו'" (פרש"י שם יז ח, ועוד), אף שגם הם משלים להקב"ה — מלך. ועכצ"ל שכאן נוגע ומוסיף בתוכן הנמשל — ע"י שנמשל למלך דוקא.

8) ולאידך, מכיון שהמדובר במלך הול"ל שבא לשלם שכר לעבדיו, וע"ד שכתב בתו"כ בהעונש לקמן כו, יז (שהובא בפרש"י שם מ"אגדת תו"כ" כנ"ל) "משלו משל למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי כו'".

9) ובכל אופן צ"ע הטעם לכפל הפירוש בקדושים מכיון שכבר פירשו באחרי. ויתירה מזו בפרשתנו (כו, יז) כופל הפירוש על "ונתתי פני". וראה לקמן הערה 16.

10) להעיר מפרש"י תשא לג, יד. ואתחנן ה, ז.

11) ראה מפרשי רש"י (רא"ם וגו"א) אחרי וקדושים שם. בגו"א (קדושים שם), מפרש שגם לרש"י פירושו פני כמשמעו, אבל מזה שרש"י מקדים בתחילת פירושו "פנאי שלי", ולא כבתו"כ שם שכתב רק "פונה אני כו'", משמע, שלרש"י פי' ד"פני" שם הוא רק "פנאי" (ראה באר מים חיים בפרש"י אחרי שם. וראה תיב"ע שם "פנוייתא"). משא"כ בתו"כ שיש לפרש מל' פני כפשוטו (ולא כבר"ם). אבל ראה קרבן אהרן אחרי וקדושים שם. ובפרט ע"פ פרש"י תשא שם. וק"א לתו"כ פרשתנו כו, יז.

ומה שלא פירש רש"י כהתרגום "רוגזי" (ראה רא"ם קדושים שם) וכפירושו באכפרה פניו (וישלח לב, כא) — י"ל, כי שם מוכרח הפי' ממש"נ "אכפרה", משא"כ בפ' אחרי וקדושים שנאמר "ונתתי פני" "ואני אתן את פני" ולהעיר מפרש"י נשא ו, כו [ולהעיר מפרש"י תהלים לד, יז. ועפ"ז יש להעיר במש"כ ברא"ם וגו"א בפ' אחרי וקדושים שם, ובק"א

בפרשתנו[12] שנכתב "ופניתי אליכם", שפירושו: אני אפנה אליכם[13] – כבר מובן ממילא, שהוא פונה משאר הענינים[14]?

והביאור בזה, לכאורה: בפרשת אחרי באיסור אכילת דם (ועל־דרך־זה בפרשת קדושים לגבי נותן מזרעו למולך), מדובר אודות יחיד, ולפיכך מתאים לפרש "ונתתי פני, פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בו" – כי הקדוש־ברוך־הוא כביכול פונה מעסקי הרבים ועוסק עם היחיד[15].

אמנם בפרשתנו, בה מדובר על כללות עם ישראל – "ופניתי אליכם" - מתעוררת השאלה: מדוע אומר הקדוש־ברוך־הוא "אפנה מכל (ולא – משאר) עסקי לשלם שכרכם" – כלום לא נכלל ב"עסקי" הקדוש־ברוך־הוא העיסוק עם בני ישראל לשלם שכרם עבור קיום התורה ומצוות?

לכן צריך רש"י לשוב ולפרש בפרשתנו, שהנאמר בה "ופניתי אליכם" (אף שמדבר על כללות עם ישראל) פירושו "אפנה מכל עסקי[16] לשלם שכרכם"; וזה מוסבר באמצעות "משל למה הדבר דומה, למלך ששכר פועלים וכו' כדאיתא בתורת כהנים"[17] – ושם ההמשך: "ששכר פועלים הרבה והי' שם פועל אחד ועשה עמו מלאכה ימים הרבה נכנסו הפועלים ליטול שכרם ונכנס אותו הפועל עמהם", ואמר המלך כי תחילה יעשה חשבון עם ה"פועלים הרבה" וישלם להם, ואחר כך "אפנה לך"; ודוגמתו בנמשל, ש"היו ישראל בעולם הזה מבקשים שכר מלפני המקום, ואומות העולם מבקשים שכר מלפני המקום, והמקום אומר להם לישראל: בני אפנה לכם כו' אבל אתם חשבון רב אני עתיד לחשב עמכם".

וממשל זה מובן, אשר: א) ישנם פועלים נוספים שהקדוש־ברוך־הוא צריך לתת להם שכר, וגם זה נכלל בעסקים של הקדוש־ברוך־הוא. ב) אומות העולם הנם "פועלים הרבה", ובני ישראל, אומה אחת, נחשבים כפועל אחד. ג) השכר לאומות העולם הוא שכר גשמי בעולם הזה, ואילו לעם ישראל ישנו שכר רוחני לעולם הבא, כדברי המפרשים[18].

ובזה גם מובן: א) מדוע גם ביחס לשכר של כללות עם ישראל, מתאים לומר "אפנה מכל עסקי" – שהכוונה בכך להבדיל בין תשלום השכר לעם ישראל, לשאר ה"עסקים" של הקדוש־ברוך־הוא שבהם נכלל העסק לשלם שכר להרבה אומות[19] – כי ה"לשלם שכרכם" לעם ישראל הוא סוג שכר מיוחד שאינו דומה ל"כל עסקי", ולשם כך צריך לפנות מהעולם הזה לעולם הבא. ב) מדוע נאמר "משל למלך כו', מכיוון שהמציאות של "שכר פועלים הרבה" קיימת על דרך הרגיל אצל מלך הרבה יותר.

ברם, קשה ללמוד כך בפירוש רש"י על פי פשוטו[20], משום שלפי זה היה לרש"י להעתיק מ'תורת כהנים' גם את המילים "הרבה והי' שם פועל אחד כו'" (או על־כל־פנים את המילה "(פועלים) הרבה") – שהינם עיקר בפירושו – ולא להסתפק בכך שמרמז להם בכתבו "וכו' כדאיתא בתורת כהנים".

אם־כן חייבים לומר, שעיקר ההסבר הנחוץ לפירושו של רש"י "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם"

שם. אבל בפרש"י שם הביא הכתוב (קדושים כ, ה) "ושמתי (אני את) פני באיש ההוא" ולא הכ' לפנ"ז בהפרשה וגם לא דפ' אחרי לפנ"ז, ובכלל דובר כמ"פ שפרש"י בנ"ך אינו בדיוק גמור ע"פ פשש"מ כמו פירושו עה"ת. ואכ"מ].

ולהעיר מספר השרשים לרד"ק שורש פנה, שהכניס כולם בשרש אחד. ושם: ומזה נקראו פנים לפי שהם פונות הנה והנה. ולהלן שם, "ולפי שהכעס נראה בפנים כו'". ואכ"מ.

12) עוד שינוי בפרש"י פרשתנו לפירושו בפ' אחרי וקדושים שם: בפרשתנו מעתיק מהכתוב תיבת "אליכם" ובפ' אחרי וקדושים מעתיק רק "ונתתי פני" "אתן את פני". ולא "בנפש" או "באיש".

13) דדוחק גדול ע"פ פשש"מ לפרש כאן שהוא כמו (נשא ו, כה) "יאר ה' פניו אליך" ופרש"י שם.

14) בק"א לתו"כ מפרש שרז"ל באו לשלול שמלת פניתי הוא לא מל' פניי', שהרי כל הברכות הוא ע"י השגחת הקב"ה, אלא מל' הפנאה וירצה אפנה משאר עסקי. וראה לקמן הערה 30.

15) ובפרט שממשיך בקדושים שם "באיש" ופרש"י (מתו"כ שם) באיש ולא בצבור (וראה פרש"י שם, ה). ובתו"כ מפרש גם בפ' אחרי "בנפש ולא בצבור".

16) וי"ל (ע"ד הנ"ל) שמטעם זה הוצרך רש"י לפרשו בפ' קדושים – אף שכבר פירש כן (באיסור דם) בפ' אחרי: בפ' אחרי שמדובר בהפרשה שם באיסור שחוטי חוץ, כתיב (ה־ו) "למען אשר יביאו בנ"י גו' אל פתח אוהל מועד גו' וזבחו גו' לה' גו' וזרק הכהן גו' לריח ניחוח לה'". וכן בפסוק שלפנ"ז (פסוק ט') "ואל פתח אוהל מועד לא הביאו גו'". וא"כ י"ל שרק שם אפשר לפרש "פונה אני מכל עסקי", שהוא ענין הקרבת הקרבנות להוי' במקדש הוי' לריח ניחוח להוי'. משא"כ בקדושים אין המדובר ע"ד עסק מיוחד דהקב"ה ולכן ס"ד שאין לפרש שם "ואני אתן את פני" – "פונה אני מכל עסקי", ולכן הוצרך רש"י לפרשו גם שם.

17) ועפ"ז מובן גם בנוגע לתו"כ מה שרק בפרשתנו כתב "משל למה"ד למלך" ולא באחרי וקדושים.

18) נסמן לעיל הערה 2.

19) ובתיב"ע פרשתנו עה"פ: ואתפני מן אגר עממיא למשלמא לכון אגר עובדיכון טביא.

20) נוסף על: א) הקושיא הנ"ל מדוע הוצרך לפרש עוה"פ לקמן (כו, יז) בנוגע לכלל ישראל. ב) בפרש"י בפשש"מ אא"פ לפרש שהשכר לבנ"י הוא שכר רוחני לעוה"ב – שהרי הן השכר שבהכתובים לפנ"ז והן השכר שבכתוב זה ובהכתובים שלאח"ז מפורש שהם שכר גשמי.

טמון במילים הספורות אותן מעתיק "משל למה הדבר דומה, למלך ששכר פועלים" (ואילו משאר הפרטים של המשל, לא מיתוסף כל חידוש בהבנת פשט המקרא, ולכן מסתפק רש"י עם "וכו' כדאיתא בתורת כהנים")[21].

ג.

"והפריתי" בכמות, "והרביתי" באיכות

לאחר מכן מתעכב רש"י על המילים "והפריתי אתכם" ומפרש "בפריה ורביה" ו"הרביתי אתכם" – "בקומה זקופה".

וצריך להבין: בפרשת בראשית[22] פירש רש"י כי "פרו" פירושו "אחד מוליד אחד ולא יותר", ו"רבו" פירושו "שאחד מוליד הרבה" – מעתה כיצד מבאר רש"י כאן ש"והפריתי" משמעו גם "ורביה"[23]?

יש המפרשים[24], כי כאן לא ניתן לפרש כמו בפרשת בראשית, כי "פרו" כלשעצמו (להיותו בטבע הבריאה, לכן) אינו ברכה, ומכיוון שבפרשתנו מדובר על ברכות הקדוש־ברוך־הוא לעם ישראל, צריך לומר, ש"והפריתי" פירוש גם "ורביה", וממילא הפירוש של "והרביתי" אינו רביה (בכמות), אלא ריבוי באיכות – "בקומה זקופה"[25].

אך צריך להבין: במה מתבטאת הברכה של "והפריתי, בפריה ורביה" – הרי לכאורה גם "אחד מוליד הרבה" אינה ברכה שהובדלה במיוחד עבור עם ישראל (שהרי הדבר קיים גם אצל אומות העולם)?

ד.

מיקום הפסוק "ופניתי אליכם"

והביאור בכל זה:

הקושי במילים "ופניתי אליכם" הוא: אם מניחים כי הפירוש של "ופניתי אליכם" מקביל לפירוש של "ונתתי פני" שבפרשת אחרי (וכן "ואני אתן את פני" שבפרשת קדושים) – "פונה אני מכל עסקי לשלם שכרכם" – היה הדבר צריך להכתב בתחילת הפרשה, תיכף לאחר "אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם" כהקדמה לכל היעודים שבפרשה (או – לאחריהם, כחתימת הענין), כפי שאכן הוא בפרשת אחרי (וקדושים);

אך מזה שהפסוק אומר זאת באמצע הענין, בין שאר היעודים ועניני השכר הנמנים בו על קיום התורה ומצוות, היה ניתן לכאורה להוכיח, ש"ופניתי אליכם" בפרשתנו אין פירושו "אפנה מכל עסקי וכו'", אלא שכר פרטי מסויים ומיוחד על תורה ומצוות.

לכן צריך רש"י לפרש כי גם כאן פירושו "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם"; ואת השאלה מדוע נכתב הדבר באמצע הפרשה ולא מיד בתחילת הענין כפתיחה לכל עניני הברכות והשכר – מסביר רש"י על־ידי "משל .. למלך ששכר פועלים" (כדלקמן).

ה.

מלך שוכר פועלים - לעבודה נוספת

תופעה מובנת היא, כאשר סתם אדם, או אפילו שר, צריך לשכור פועלים (בשכר) כדי שיעשו עבורו מלאכה – לפי שאין ביכולתו להכריח מישהו לעבוד עבורו;

אולם, כיצד יתכן שמלך יצטרך לשכור פועלים? – הרי להיותו מושל ושולט על המדינה, חייב כל אחד מבני המדינה לעשות ולבצע את רצון וציווי המלך.

ומכך מובן, אשר אין המדובר כאן אודות ענינים אותם מחוייבים בני המדינה לעשות עבור המלך (או לטובת המדינה; שהרי עניינים אלה נעשים עוד בטרם ש"שכר פועלים"), כי־אם על דברים שהם בבחינת תוספת ואין בהם חיוב והכרח עבור המלך (או מדינתו); ולכן – כדי שגם דברים אלו ייעשו, חייב

---

21) בראב"ם כאן: פי' דרך משל ששכרכם הרבה מאד וצריך פנאי כדי לעמוד עמכם בחשבון לפרוע לכם כל זכותכם כדאיתא בתו"כ משל כו'. אבל: א) ברש"י לא פי' כאן "פניתי" מלשון "פנאי" כבאחרי וקדושים (וראה לעיל בפנים סעיף א). ב) ברש"י לא הועתק "אבל אתם חשבון רב" שבתו"כ ורק מציין "וכו'" לתוכן המשל שבתו"כ.

22) א, כב.

23) בביאורי מהרא"י (והובא בש"ח) ועד"ז בבאר מים חיים (לפרש"י) משכיל לדוד (מנח"י): דא"כ אתכם ל"ל ה"ל למכתב והפריתי והרביתי אתכם כבכל התורה כמו (פרו) ורבו ויפרו וירבו אע"כ תרי מילי כתיבה הכא – אבל גם בישמעאל נאמר (לך יז, כ) "והפריתי אותו והרביתי אותו" ולא פירש רש"י כלום. ומש"כ בשפ"ח* ומשכיל לדוד – הרי לא נזכר כלל בפרש"י שם. וראה דברי דוד (להט"ד) כאן.

ומ"ש בוישלח (לה, יא) פרה ורבה ופירש רש"י "ע"ש שעדיין לא נולד בנימין כו'" – י"ל בפשטות ש(ע"פ פרש"י) הכתוב עצמו מפרשו שם (פרה –) "גוי, בנימין, (ורבה –) גוים, מנשה ואפרים כו' (מלכים, שאול ואיש בושת משבט בנימין)". אבל עפ"ז יש לפרש עד"ז בלך־לך שם, כדברי דוד ומשכיל לדוד, אלא ששם אין נרמז אפילו בפרש"י כנ"ל.

24) ראה באר יצחק בפרש"י כאן.

25) ראה גם רא"ם כאן.

*) ומש"כ "מלת אותו מיעוט כו' ולא בני קטורה" – מפורש הפכו לכאורה בחיי שרה כה, א־ד ובפרש"י שם. וראה ת"א שם. ואכ"מ.

המלך לשכור פועלים, שלהם צריך לשלם שכר (מרובה)[26].

וכן הוא גם בנמשל: הפרשה פותחת ב"אם בחוקותי תלכו", שפירושו, כפי שרש"י מפרש, "שתהיו עמלים בתורה" – לא רק לימוד התורה במידה המחוייבת, אלא "עמלים בתורה", יותר מהנדרש מפשטות המצוה של תלמוד תורה; ובדומה לכך "ואת מצותי תשמרו, הוו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים כו'"[27].

ואופן זה בקיום התורה ומצוות – יותר מהחיוב על פי תורה – הוא בדוגמת (המשל) "מלך ששכר פועלים", העושים עבודה כזו אשר אין בני המדינה מחויבים בה.

וממילא מובן, כי עבור אופן כזה בקיום התורה ומצוות צריכים בני ישראל לקבל שכר נוסף ומיוחד[28].

ו.

שני סוגי השכר בפרשה

ובזה מובן מדוע "ופניתי אליכם" נאמר באמצע הפרשה:

מאחר ו"בחוקותי תלכו" משמעו – בתוספת יתר של "עמלים בתורה", ברור מאליו כי נכלל בזה קיום החיוב של לימוד התורה; וכנאמר במפורש "ואת מצותי תשמרו" (שמשמעו שמירת החיוב של כל המצוות, ולימוד התורה בכלל)[27]. יוצא איפוא, כי על קיומם את "בחוקותי תלכו גו'" מגיע לבני ישראל שני סוגי שכר: א) עבור עצם קיום התורה ומצוות (באופן הרגיל, עד כמה שמחוייב), ב) שכר מיוחד עבור עמלים (בתורה), שהוא קיום התורה ומצוות בהוספה.

ובהתאם לכך מובטחים אחר כך שני סוגי השכר: קודם מבטיחה התורה את השכר עבור קיום התורה ומצוות באופן הרגיל, שבכללות הוא השכר של "ונתתי גשמיכם בעתם גו'"[29]; ובהמשך, לאחר השכר הנ"ל, באמצע הפרשה, אומר הפסוק את סוג השכר השני (עבור עמלים בתורה כו') – "ופניתי אליכם", שעבור העבודה באופן של עמלים בתורה וכו' ניתנת להם דרגה חדשה ונעלית של שכר, שהוא באופן של "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם"[30]:

על סוג השכר הראשון, המגיע עבור קיום התורה באופן רגיל (לפי החיוב), אי אפשר לומר "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם" – כי (מעין) סוג זה של שכר מקבלים גם אומות העולם עבור קיומם את שבע מצוות בני נח[31] (ועבור לימודם בתורה את הדינים בהם הם מחוייבים);

---

26) ועפ"ז מובן מה שכ' פועלים ולא עבדים (כנ"ל הערה 8). ולהעיר מרמב"ם הל' מלכים פ"ד ה"ג: בעלי האומניות כו' ונותן שכרן כו' עבדים כו' ונותן שכרן או דמיהן (וראה לח"מ שם). ולהעיר מפ"ג ה"ד שם.

27) ראה בארוכה לעיל ע' 336 ואילך שההכרח לפרש"י ש"בחוקותי תלכו" קאי על "עמלים בתורה" הוא, כי אם הכוונה ללימוד התורה סתם כפי החיוב ע"פ תורה "כשהוא אומר ואת מצותיו תשמרו הרי קיום המצות (כולל גם מצות ת"ת) אמור" (לשון רש"י ריש פרשתנו).

28) עפ"ז י"ל גם בתו"כ שלכן הביא כאן דוקא משל למלך ולא באחרי וקדושים.

29) בכללות כל הברכות דפרשתנו לגבי הברכות דפ' עקב (יא, יד ואילך) הם למעלה מהטבע – ראה בארוכה לקו"ש חי"ט ע' 116 ואילך. ולכן גם כמה פרטים שלפני הפסוק ד"ופניתי אליכם" מפורש שכר למעלה מהטבע. אבל בפרטיות, גם בפרשתנו גופא – ב' הענינים, כבפנים.

30) עפ"ז י"ל שזוהי גם כוונת רש"י לקמן "ונתתי פני בכם, פנאי שלי פונה אני מכל עסקי להרע לכם" – כי גם שם בא לתרץ מה שנאמר לאחרי כמה פסוקים של קללה (ולא כפירושו בפ' אחרי וקדושים שם)*, וגם אינו מקדים בהכ' "ואם עד אלה גו'" כבכתוב שלאח"ז ובכמה פסוקים בהמשך התוכחה, וע"כ מבאר שזהו פני' מיוחדת "להרע לכם", כי נוסף על הקללות (שבפסוק טז) שבאים (בעיקר) מצד "אם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצות האלה" (ראה פרש"י שם), הוא "פונה מכל עסקי להרע לכם" שלא ע"ד הרגיל, "אם בחוקותי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם גו' להפרכם את גו'" (ראה פרש"י בכתוב) שהם עבירות שלא ע"ד הרגיל.

אבל לאידך לא כתב רש"י בפשש"מ כבתו"כ (שמעתיק שם לקמן) "כמו שנא' בטובה ופניתי אליכם כך נאמר ברעה ונתתי פני, משלו משל כו' ועוסק אני עמכם לרעה",

כי לפרש"י ה"ופניתי אליכם" בטובה, "לשלם שכרכם", הרי זה מיוחד ומופלא לגבי השכר שלפנ"ז, שכתוצאה מזה (מ"ופניתי") באו כל פרטי השכר הנאמר בהכתובים שלאח"ז עד "ואולך אתכם קוממיות". משא"כ בהקללות "ונתתי פני" אין לומר בזה "כמו שנאמר בטובה" כי בפסוק שלאח"ז מפורש "ואם עד אלה לא גו' ויספתי ליסרה גו' שבע גו'", וכן בהפסוקים שלאח"ז מוסיף בהחטאים ובהקללות זו למטה מזו (פסוק כא־ב. כג־ד. כז־ח) וא"כ מובן ש"ונתתי פני" הוא לא רעה מופלאה ביותר (שהרי מוסיף אח"ז והרבה), רק לגבי הרעה שבהקללות לפנ"ז. וזהו עצמו הטעם שלא נאמר בהקללות "ופניתי אליכם" כמו שנאמר בטובה.

ואולי י"ל שזהו החילוק בלשון רש"י שבעונש כתב "פונה אני מכל עסקי" (ועד"ז באחרי וקדושים שם) וב"לשלם שכרכם" כתב "אפנה מכל עסקי כו'": "פונה אני" הוא לשון הווה (רגע אחד), אפנה – עתיד (דבר ההווה תמיד**).

ועפ"ז יובן גם מה שבפירושו "פונה אני מכל עסקי" מעתיק רק "ונתתי פני" ובפי' התו"כ מעתיק מהכתוב גם תיבת "בכם" כמו שהעתיק בטובה "ופניתי אליכם" – ראה הערה 33.

31) ראה רמב"ם הל' מלכים ספ"ח: ויש לו חלק לעולם הבא, אבל בתו"כ משמע (ראה הערה 2) ששכר שאר הפועלים הוא רק בעוה"ז. וי"ל שבתו"כ הכוונה לעיקר השכר או שמדבר ע"ד הרוב. – וראה הערה 20.

---

*) עפ"ז יובן גם השינוי דבפ' אחרי וקדושים מסיים "ועוסק בו" משא"כ בפרשתנו הן לפנ"ז בהשכר כתב "לשלם שכרכם" וכן שם "להרע לכם", כי גם בהפסוקים לפנ"ז בפרשתנו מדובר איך שהקב"ה עוסק בישראל.

**) פרש"י בשלח טו, א. ויתרה מזה בפירושו ויצא כט, ג, כי בכיו"ב "לשון הווה משתנה לדבר בלשון עתיד ובלשון עבר".

מה־שאין־כן השכר המיוחד עבור אופן העבודה של עמלים בתורה וכו' (שהוא בדוגמת "מלך ששכר כו'"), שאינו קיים אצל אומות העולם – לכן ברכות אלו הן באופן של "ופניתי אליכם, אפנה[32] מכל עסקי לשלם שכרכם"[33].

[ואף שרש"י נוקט בלשון (ה'תורת כהנים') "מלך ששכר פועלים" – לשון רבים – שגם הפועלים האחרים (הלא־יהודים) נשכרו על־ידי המלך, ובנמשל – שגם אצל האומות קיים אופן העבודה של לפנים משורת הדין (וממילא – גם שכר מיוחד) –

זהו משום שביניהם ישנם חסידי[34] אומות העולם[35] העושים יותר מהנדרש מהם[36]; אך גם עבודתם זו[37] אינה מגיעה לדרגת העבודה הנוספת[38] של בני ישראל באופן של עמלים בתורה, ולכן מתייחד השכר לבני ישראל בכך ש"אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם" (שהקדוש־ברוך־הוא פונה מכל סוג אחר של שכר – אפילו מה"עסק" לתת שכר לחסידי אומות העולם)].

ז.

הנולד עצמו יהיה "מוליד"

לפי זה מובנים דברי רש"י בהמשך הפסוק "והרביתי אתכם – בפרי' ורבי'":

היות והמדובר כאן לא על סתם שכר, אלא אודות שכר נוסף ומיוחד (ובאופן של "ופניתי אליכם") – עבור עם ישראל בלבד (ולא לאומות העולם) – אי אפשר לומר ש"והפריתי" פירושו "פריה" ו"הרביתי" פירושו "רביה", כי ברכה שכזו קיימת גם אצל אומות העולם[39]; בהכרח אם כן לומר, ש"והפריתי" הוא ברכה מיוחדת שאינה על דרך הרגיל והיא באה כתוצאה מ"ופניתי אליכם".

לכן לומד רש"י כי "והפריתי" עצמו פירושו (לא רק פריה, אלא) גם רביה, "אחד מוליד הרבה"; זאת אומרת, לא רק שהמילה "והפריתי" כוללת את שתי הברכות של פריה ורביה (מוליד אחד ואחר כך – מוליד הרבה) – אלא זהו חידוש בעצם הברכה של "פריה", שה"והפריתי" עצמו הוא באופן של "רביה"[40]:

ה"פרו" אצל אומות העולם משמעו רק באופן של "אחד מוליד אחד", אך לא בהכרח שאותו נולד אחד יהיה בעצמו "מוליד"; יתכן והוא יהיה עקר (או עקרה)[41]. מה־שאין־כן הברכה של "והפריתי" אצל בני ישראל פירושה, כי מיד כאשר "אחד מוליד אחד" הרי אותו נולד "אחד" עצמו הוא בבחינת ריבוי ("רביה") – לפי שמאותו "אחד" יהיה המשך עד סוף כל הדורות. והוא בדומה לנאמר[42] באברהם "וארב(ה) את זרעו ואתן לו (בן יחיד) את יצחק", משום שמיצחק הגיע מאוחר יותר ריבוי עצום [ועל־אחת־כמה־וכמה שתהיה אצלם – הברכה שישנה גם באומות העולם "אחד מוליד הרבה" כפשוטו[43]].

ומכיוון ש"והפריתי" כבר כולל "רביה" (ריבוי בכמות), חייבים לומר, שהנאמר בהמשך "והרביתי אתכם" בא להוסיף על כך ריבוי באיכות (כנ"ל סעיף ג'), וגם ריבוי זה הוא דוקא מצד "ופניתי אליכם"; ולכן מפרש רש"י "והרביתי אתכם, בקומה זקופה", כלומר: לא רק שתקויים ההבטחה "ורב יעבוד צעיר"[44], אלא יתירה מזו: מצד "ופניתי אליכם" יהיה

---

32) אפנה לסוג אחר של שכר.

33) ע"פ כהנ"ל מובן מה שהעתיק רש"י גם תיבת "אליכם", משא"כ באחרי וקדושים שם (כנ"ל הערה 12) – כי: א) באחרי וקדושים שם עיקר הפירוש הוא ביאור התיבה "פני" שהוא "פנאי שלי" (כנ"ל בפנים). משא"כ בפרשתנו שאין הכרח לפרש תיבת "ופניתי". ב) לאידך: בפרשתנו ההדגשה "(ופניתי) אליכם – לשלם שכרכם" שהוא פני' ושכר מיוחד לישראל לגבי אוה"ע (עד שאומרים ע"ז "אפנה מכל עסקי" כנ"ל בהערה 30), משא"כ באחרי וקדושים שעיקר ההדגשה שהוא "פונה מכל עסקי" של הכלל כו'.

34) ו"פועלים" ל' רבים הוא כי יש ע' אומות (רבים), ובני ישראל אומה אחת, נקרא "פועל אחד" (תו"כ שם) לגביהם.

וע"פ פס"ד הרמב"ם שם שזהו כשמקיימין ז' מצות בני נח כו', י"ל ד"פועלים" ל' רבים הוא כפשוטו, שקאי (גם) על חסידי אומות העולם עצמן. ובפרט ע"פ הגירסא (בכת"י התימנים) דהרמב"ם (שם בסופו) "אלא מחכמיהם".

35) ראה רמב"ם שם. ומדייק "ונזהר לעשותן וכו' אבל אם עשאן מפני הכרע כו' ואינו מחסידי אוה"ע כו'". ואכ"מ.

36) להעיר מדמא בן נתינה (קידושין לא, א).

37) כי בכלל (גם בקיום התומ"צ רק כפי החיוב) בנ"י ע"י שמקיימים "שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי" נעשו סגולה מכל העמים גו' "כהנים וגוי קדוש" (יתרו יט, ה־ו) – כחילוק דכהונה וקדושה לגבי חול.

38) ע"ד פשש"מ – כהנלמד (לפנ"ז) בהעילוי ד"עתה (ע"י נסיון העקדה) ידעתי כי ירא אלקים אתה" (וירא כב, יב) דאברהם אבינו. וראה בפרש"י שם שבזה תשובה לאומות.

39) וכיון ש"אפנה מעסקי" הרי כשנאמר "והפריתי שהוא בענין ד"בני" מובן שצ"ל לא פחות מאשר ב(ישמעאל) עסקי – גם "רביה". וראה רש"י שם יז, יט (ד"א).

40) ראה גם ראב"ע ורמב"ן כאן.

41) להעיר מעקב ז, יג: והרבך וברך פרי בטנך. ובפסוק יד: לא יהי' בך עקר ועקרה גו'.

42) יהושע כד, ג.

43) שזה מובן במכש"כ מהנ"ל.

44) תולדות כה, כג.

הצעיר באופן של "והרביתי", הצעיר עצמו יהפוך ל"רב" – "בקומה זקופה".

ח.

"עסק" ולמעלה ממנו בפנימיות הענינים

אך לכאורה עדיין אין זה "חלק": מלשון רש"י "אפנה אני מכל עסקי לשלם שכרכם" (ולא "שאר עסקי" וכיוצא בזה), מובן, שתשלום זה של שכר אינו נחשב כאחד מן כלל "עסקי" (של הקדוש־ברוך־הוא), ויש להבין: מדוע העיסוק לשלם שכר ליהודים אינו נכלל בין "עסקי" הקדוש־ברוך־הוא?

בהכרח איפוא לומר, שה"ופניתי אליכם" מבטא ענין עמוק יותר מאשר סתם טרדא הקיימת בענין של "עסק"[45].

הדבר יובן על־ידי ביאור תוכנו של "עסק" ומובנו בפנימיות הענינים: "עסק" אצל אדם למטה, משמעותו שהאדם שקוע בדבר נוסף, שאינו כפי שהוא לעצמו. כלומר טרדתו של האדם בעסק מורה על תנועה ובחינה של ירידה לגבי עצם מהותו (וממנה).

וכך הוא כביכול גם למעלה: הקדוש־ברוך־הוא אינו בגדר המשכה וגילוי כלל; ולכן כל ההשפעות וההמשכות מהקדוש־ברוך־הוא נקראות "עסקי" – לפי שהן באות ממדריגה של אור אלקי שבבחינת המשכה וירידה.

וזהו הפירוש "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם":

התהוות העולמות[46], ואפילו הענין של שכר ועונש על דרך הרגיל ואפילו לעם ישראל, הוא רק מבחינת אורות וגילויים, ולכן נכלל כל זה ב"עסקי" של הקדוש־ברוך־הוא (כפי שעצמותו יתברך מצמצם עצמו בתנועה של המשכה, בעשר ספירות וכו')[47];

אך כאשר עבודת בני ישראל נעשית באופן של "עמלים בתורה" יותר מהנדרש מהם מצד הציווי – כלומר: קיום התורה ומצוות על ידם אינו כ"עסק" הנעשה רק בכחות הגלויים וחיצוניות הנפש, כי־אם הם שקועים בזה עם פנימיות הנפש (ולכן עושים יותר מהמחוייב)[48] – מעורר הדבר גם למעלה, שיהיה "ופניתי אליכם": הקדוש־ברוך־הוא פונה ליהודים עם פנימיותו ועצמיותו (שלמעלה מכל האורות וגילויים – "אפנה אני מכל עסקי"), עד שנעשה "ישראל וקודשא־בריך־הוא כולא חד".

ט.

ע"י "עמלים בתורה" - היהודי בבחינת "משפיע"

ענין נוסף בזה:

גדר הנברא הוא היותו בבחינת "מקבל", אשר כן הוא גם בנבראים הנעלים ביותר; ואפילו אורות וגילויים הכי נעלים כללות עניינם הוא שהם מקבלים ממה שלמעלה מהם (וממילא לא שייך בהם אמיתיות הענין של "משפיע"); ואילו אמיתית הענין של "משפיע" – בלי שום שייכות לקבל – הוא רק בעצמותו ית'[49].

ולכן, כאשר יהודים לומדים תורה ומקיימים מצוות עד כמה שנצטוו, הם בבחינת "מקבלים" – הם מקבלים ומצייתים לציווי הקדוש־ברוך־הוא; אך כאשר הם "עמלים בתורה", יותר מהנדרש מצד הציווי, הרי זה ענין (גם) של "משפיע"[50], שהוא מתייגע ועושה בכח עצמו[51], ועל־ידי זה נעשה "דומה לבוראו"[52] – שמתגלה בבני ישראל למטה שורשם בעצמותו – וממילא גם השכר הוא מעצמותו, "ופניתי אליכם, אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם".

ולכן בא השכר (של "ופניתי אליכם") ומתגלה לכל לראש בברכה "והפריתי אתכם בפריה ורביה", שהיא ענין של השפעה – (כי בנוסף לכך שענין ההולדה בכלל הוא כח האין־סוף[53], הרי) – משום שכאשר ההולדה היא תוצאה של "ופניתי אליכם" נעשה ה"והפריתי" גופא באופן של "פריה ורביה", ועל דרך הנ"ל, אשר גם כל הולדה פרטית ויחידה היא באופן של אין סוף עד סוף כל הדורות, כנ"ל.

---

45) ובפרט שאינו כותב כפירושו באחרי וקדושים שם "ועוסק בו" כנ"ל.

46) "כי לא היא עיקר האלקות מה שהעולמות מתהוים ממנו ומקבלים חיותם ממנו ית'" (תו"א צט, ב. לקו"ת שה"ש ח, א).

47) ראה תו"א ד"ה ארדה נא (טו, א ואילך). ובכ"מ.

48) להעיר מלקו"ת (מטות פה, א) במעלה של דקדוקי סופרים על דברי תורה. וראה לקו"ש חי"א ע' 87.

49) ראה אוה"ת ויקרא ס"ע תצד ואילך.

50) להעיר מע"ז יט, א: בתחלה כו'.

51) להעיר מהמבואר בהמשך תרס"ו ד"ה ואברהם זקן ואילך, ד"ה אר"ע תרס"ז ואילך (ע' שצא), ועוד – דע"י עמלים בתורה בכח עצמו דוקא מוסיף ומחדש בתורה ומגיע בעצמות א"ס.

52) להעיר מלקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 22 ואילך, מה שהדירה בתחתונים לעצמותו ית' היא דוקא בעוה"ז התחתון ע"י העבודה באופן של התחדשות. וראה שם הערה 73, 74. ולהעיר גם מלקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 105, וש"נ.

53) ראה לקו"ת שה"ש מ, א. המשך שמח תשמח תרנ"ז בתחילתו. וראה לעיל ע' 166 שוה"ג להערה 56.

י.

השכר מעצמותו - מתבטא גם בגשמיות

אך צריך להבין: בהמשך הברכות, לאחר "ופניתי אליכם", מונה הפסוק כמה וכמה עניני שכר בריבוי בענינים גשמיים – ולכאורה: איזו שייכות יש לריבוי בגשמיות ביחס לענין של "ופניתי אליכם" הבא מעצמותו יתברך?

והביאור בזה: אילו היה מדובר אודות שכר של אורות והשפעות המוגדרות בגדר של "בלי גבול" (או על־כל־פנים בגדר "גילוי"), ולכן אינם ביכולתם להתגלות למטה במעלתם ומדריגתם, אלא דווקא בדרך צמצום ומיעוט בהשפעה – או אז ברכה נעלית וגדולה יותר, הייתה מתבטאת ב"גילוי" נעלה יותר, ברוחניות הענינים;

אך מכיוון ש"ופניתי אליכם" הוא מעצמותו יתברך, שאינו מוגדר בשום גדר, לכן באה הברכה גם (ודוקא) בענינים גשמיים[54], בריבוי בגשמיות בטוב הנראה והנגלה בלי שום צמצומים, כפי שהוא מצד עצמותו יתברך[55].

יא.

מדוע "ופניתי אליכם" נחשב כ"שכר"?

אך אחרי הכל עדיין אין זה "חלק":

א) הן אמת שמצד עצמותו יתברך יורדת הברכה (גם) בריבוי בגשמיות – אך איזו תפיסת מקום יש לשכר זה לגבי העובדה שעל־ידי "ופניתי אליכם" של עצמותו, נעשה היהודי דבר אחד, כביכול, עם עצמותו?

ב) אפילו את הענין של "ופניתי אליכם" גופא מגדיר רש"י "לשלם שכרכם" – זאת־אומרת ענין של שכר – ולכאורה: המושג "שכר" פירושו דבר הניתן כגמול עבור עבודה, אך ה"פועל" וה"מלך ששכר כו'" נשארים שתי מציאויות נפרדות;

וצריך להבין: בשלמא אם היה מדובר אודות שכר של גילויים, הרי כשם שאין שייך שבהם "יתגלה" עצמותו יתברך (אלא רק כפי שעצמותו יתברך עומד בתנועה של המשכה וצמצום), כך אין הם חודרים את העצם של יהודי עד כדי התאחדות עמו; אך מכיוון ומדובר כאן אודות "ופניתי אליכם" של עצמותו – כיצד מתאים כאן הביטוי "לשלם שכרכם"?

יב.

שתי דרגות ב"עמלים בתורה" וב"פניתי אליכם"

והביאור בזה: בעבודה של "עמלים בתורה" גופא – הנובעת מצד פנימיות ועצמות הנפש – קיימים שני אופנים[56]:

א) שהאדם אכן עושה זאת מצד עצם נפשו, אך יש בזה חשבון ומבוקש – הוא רוצה להיות דבר אחד עם העצמות; ומכיוון שמעורב בזה הרצון שלו, זו גופא הוכחה שישנו כאן מקום כלשהו למציאות שאיננה עצמות – קיים "הוא"[57] הרוצה להתאחד עם עצמות.

ב) הוא עושה זאת בלי שום חשבון או מבוקש, אפילו לא כדי להתאחד עם העצמות (אלא רק לקיים את רצון העליון), וממילא אין בזה שום הגבלות; ובאופן עבודה זה אין כל מקום לאף מציאות מלבד עצמות.

ומצד שני אופנים אלה בעבודה – קיימים שני אופנים ב"ופניתי אליכם":

כאשר העבודה היא באופן הראשון, בה נשאר מקום כלשהו למציאות האדם (הרוצה להתאחד עם העצמות) הרי גם ה"ופניתי אליכם" (ההתאחדות בין ישראל ועצמות הנעשית על־ידי "עמלים בתורה") היא באופן שהיהודי נשאר במציאותו, וממילא נחשב הדבר כ"שכר".

[ולכן מפרטת התורה את היעודים הגשמיים הבאים מצד "ופניתי אליכם" – כי מכיוון שעדיין נשאר מקום למציאות שלו, ישנה תפיסת מקום כלשהי לצרכים שלו, גם צרכים גשמיים כו'[58]].

אולם כאשר העבודה היא בתכלית השלימות, בלי שום מבוקש ותכלית – אזי הוא תכלית השלימות של

---

54) וכידוע שעצמות שייך כביכול דוקא להגוף (תורת שלום ע' 12. ע' 120).

55) ע"פ הנ"ל מתורצת גם שאלת המפרשים מה שכל היעודים והשכר כאן הם יעודים גשמיים ולא שכר רוחני – הובאו כו"כ בארבנאל ריש פרשתנו. כלי יקר פרשתנו (כו, יב) – אבל ראה רמב"ם הל' תשובה רפ"ט.

56) ראה ד"ה ואתם תהיו לי תר"ס. ד"ה וזאת התרומה עת"ר. וראה שם סד"ה תקעו. ד"ה בסוכות. וראה ספר הערכים־חב"ד ח"א ע' שט, ע' שנג, ע' תפד־ה, וש"נ. ולהעיר גם מלקו"ש חי"א שם.

57) ע"ד מש"כ בתניא פל"ה "אפי' הוא צד"ג עובד ה' ביראה ואהבה בתענוגים .. הוא דבר בפ"ע ירא ה' ואוהבו" וראה ג"כ שם פל"ז (מח, סע"א).

58) להעיר מרמב"ם סוף הל' מלכים: ובאותו הזמן כו' מעדנים מצויין כעפר כו' ולא יהי' עסק כו'.

"ופניתי אליכם", כנאמר בסיום הפרשה "ואולך אתכם קוממיות" – שהקומה של הקדוש־ברוך־הוא והקומה של עם ישראל נעשים קומה אחת[59], ישראל ומלכא בלחודוהי.

(משיחת ש"פ בהו"ב תשל"ז)

59) שנכללים בתיבה אחת "קוממיות". ולהעיר מלקו"ש [המתורגם] ח"ז ע' 213.

ולהעיר שבפרש"י שם פי' "בקומה זקופה" כפירושו כאן עה"פ "והרביתי אתכם". ועפ"ז י"ל שבפרטיות ב' ענינים הנ"ל ב"ופניתי אליכם" הם ב' הענינים המבוארים בהמשך הכתוב "והפריתי אתכם, בפרי' ורבי'. והרביתי אתכם, בקומה זקופה":

מצד אופן הא' שאינו נעשה חד ממש עם עצמות, הר"ז בא בפועל בריבוי (בכמות) שמחוץ הימנו, פו"ר: אבל כאשר עבודתו היא בלי שום מבוקש ולמעלה ממדוה"ג, שאז ה"פניתי אליכם" הוא שנעשה כולא חד עם עצמות, ה"ז לא מחוץ הימנו אלא ריבוי (באיכות) בעצמו, ש"יש הנברא" הוא "יש האמיתי" (ולהעיר מביאוה"ז בשלח מג, ג) – "קומה זקופה".

המשך ביאור למס' יבמות ליום שלישי עמ' א

לָאו יֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא, משום כך אם רצה מתכפר בולדה, שכן הולד חשוב בשעת הפרשה כבהמה בפני עצמה, וְהָוָה לֵיהּ כְּמַפְרִישׁ שְׁתֵּי חַטָּאוֹת לְאַחֲרִיּוֹת שאם תאבד אחת יתכפר בחברתה, וְאָמַר רַב אוֹשַׁעְיָא הִפְרִישׁ שְׁתֵּי חַטָּאוֹת לְאַחֲרִיּוֹת, מִתְכַּפֵּר בְּאַחַת מֵהֶן, וְהַשְׁנִיָּה תִּרְעֶה. אֶלָּא אִי אָמְרַת עוּבָּר יֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא, ואינו נחשב כבהמה בפני עצמה, הֲוָה לֵיהּ וְלַד חַטָּאת, וּוְלַד חַטָּאת הדין הוא שלְמִיתָה אָזִיל, ואיך אמר רבי יוחנן שאם רצה מתכפר בולדה.

אִישְׁתִּיק רב דימי, ולא השיב לאביי על קושייתו. אולם אביי עצמו תירץ את קושייתו: אָמַר לֵיהּ אביי לרב דימי, דִּלְמָא שָׁאנֵי הָתָם לגבי מצרי שנשא מצרית, שהאם קובעת את דינו של הבן, לא משום שעובר ירך אמו, אלא משום דִּכְתִיב (דברים כג ט) 'בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם', הַכָּתוּב תְּלָאוֹ בְּלֵידָה, כלומר הפסוק תלה את דין בני המצרים באם שילדתם, ולעולם סובר רבי יוחנן שעובר לאו ירך אמו.

אָמַר לֵיהּ רב דימי לאביי, קַרְקַפְנָא – אדם חשוב, חֲזִיתֵיהּ לְרֵישָׁךְ בֵּינֵי עַמּוּדֵי – ראיתי את ראשך [כלומר, אותך] בין עמודי בית מדרשו של רבי יוחנן כִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לְהָא שְׁמַעְתָּא, ולא מדעתך אמרת כן, אלא שכך שמעת ממנו.

הגמרא מקשה על אביי: מַעֲמָא דבמצרי הולכים אחר האם, דִּכְתִיב 'אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ', הָא בְּעֻלְּמָא כָּתַר אֲבוּהּ שָׁדֵינַן לֵיהּ, שכן עובר לאו ירך אמו הוא. אֶלָּא הָא דְּאָמַר רָבָא, נָכְרִית מְעוּבֶּרֶת שָׁנִתְגַּיְּרָה וטבלה לשם גירות, בְּנָהּ אֵין צָרִיךְ טְבִילָה לשם גירות, מפני שעלתה לו טבילת אמו. ואם עובר לאו ירך אמו הוא, אַמַּאי בנה אֵין צָרִיךְ טְבִילָה, הלא גופו שאינו כאחד מאברי אמו, לא טבל במים. וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה לומר, שאף שהעובר אינו חלק מהאם, מכל מקום נחשב שגופו טבל במים, מִשּׁוּם דינו דְּרַבִּי יִצְחָק, דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק, דְּבַר תּוֹרָה – הלכה למשה מסיני היא בדיני טבילה, רוּבּוֹ וּמַקְּפִיד עָלָיו חוֹצֵץ – אם רוב הגוף הטובל במים מכוסה בדבר מה שחוצץ בין הגוף למים, והטובל מקפיד ואינו מעונין בחציצה זו, הרי זו חציצה ולא עלתה לו טבילה. אבל אם רוּבּוֹ של הגוף הטובל מכוסה בדבר החוצץ בינו לבין המים, אלא שֶׁהטובל אֵינוֹ מַקְּפִיד עָלָיו להסירו, אֵינוֹ חוֹצֵץ ועלתה לו טבילה, משום שהכיסוי מתבטל לגופו ונחשב לחלק ממנו. וכמו כן לגבי עובר, גוף האם אינו חוצץ בינו לבין המים, ועלתה לו טבילתה, לפי שהעובר אינו מקפיד על חציצת אמו שהרי זהו מקום גידולו.

המשך ביאור למס' יבמות ליום חמישי עמ' א

דְּתַנְיָא, אֵין הַסָּרִים נִידּוֹן כְּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, לְפִי שֶׁאֵין בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה נִידּוֹן אֶלָּא בַּחֲתִימַת [–בהקפת] זָקָן הַתַּחְתּוֹן, וסריס שאין לו הקפת זקן התחתון, אינו נעשה בן סורר ומורה. וְאֵין אֵילוֹנִית שזינתה בהיותה ארוסה בתוך ימי נערותה, שהם ששה חדשים לאחר שמלאו לה שתים עשרה שנים, נִידּוֹנִית כְּשאר נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה בסקילה אלא בחנק. והטעם מפני שֶׁהאילונית מִקַּטְנוּתָהּ יָצְתָה לְבֶגֶר, ואין לה תקופת נערות בין הקטנות לבגרות. והרי מפורש בברייתא כדברי אביי, שאין לאילונית תקופת נערות.

הגמרא מבארת מאיזה גיל מתחשבים בסימני סריס ואילונית, ונולד לשמנה חדשים: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מי שיש לו סִימָנֵי סָרִיס, וּמִי שיש לה סימני אֵילוֹנִית, וּבֶן שְׁמֹנֶה – תינוק שנולד בחודש השמיני להריון, וניכר שנגמר גידולו, כגון ששערו וצפרניו גמורים אֵין עוֹשִׂין בָּהֶן מַעֲשֶׂה עַד שֶׁיִּהוּ בֶּן עֶשְׂרִים, כלומר סימני סריס בזכר וסימני אילונית בנקבה שנולדו בהם קודם שמלאו להם עשרים שנה, אין בהם כדי לקבוע שהזכר הוא סריס ויחשב כגדול משנתו השלש עשרה, והנקבה אילונית ותחשב כגדולה משנתה השתים עשרה, עד שיהיו בני עשרים, ורק אז נחשבים למפרע גדולים. וכן הנולד בחודש השמיני, אף שנגמרו שערו וצפרניו, אינו יוצא מתורת ספק נפל להתאבל עליו ולפטור את אמו מחליצה, עד שימלאו לו עשרים שנה.

מקשה הגמרא על חידושו של רבי אבהו: וּבֶן שְׁמֹנֶה מִי קָחֵי – האם הנולד בחודש השמיני יכול לחיות עד גיל עשרים, וְהָתַנְיָא בברייתא, בֶּן שְׁמֹנֶה חַיֵּי הוּא מוקצה כְּמוֹ אֶבֶן וְאָסוּר לְטַלְטְלוֹ בשבת, לפי שבודאי לא יוכל להמשיך לחיות, ולכך גם בעודו חי דינו כמת, אֲבָל אִמּוֹ שׁוֹחָה עָלָיו – מתכופפת אליו וּמְנִיקָתוֹ

לקוטי־שיחות פרשת בחוקותי כרך יז שיחה ג

מתורגם ללשון הקודש

א.

"נעוץ סופן בתחילתן" - בפרשתנו, הן בתורה שבכתב והן ב"לקוטי תורה"

כבר דובר פעמים רבות[1] על כך שישנו קשר בין תחילתו לבין סופו של כל ענין בתורה, ככתוב ב"ספר יצירה"[2]: "נעוץ סופן בתחילתן ותחילתן בסופן". וכך גם בתורה שבכתב: בין תחילתם וסופם של כל ספר ושל כל פרשה יש קשר תוכני.

לפי זה בפרשתנו – בחוקותי: מכיון שסוף הפרשה הוא "סופן" הן של ספר ויקרא, והן של פרשת בחוקתי – יש לומר שקיימת נקודה משותפת בין תחילת חומש ויקרא[3], תחילת פרשת בחוקתי, וסוף פרשת בחוקתי.

והנה רואים כאן דבר־פלא: בדרך שבה מוסברות ההתחלות של ספר ויקרא ושל פרשת בחוקתי ב"לקוטי־תורה" – "פרשיות השבוע החסידיות" – ברור כיצד מתקיים בשתי התחלות אלו, המוסברות לפי תוכן זהה, הענין של "נעוץ בסופן" – בסוף פרשתנו.

וכן רואים את קיום הענין של "נעוץ סופן בתחילתן" לא רק בתורה שבכתב, אלא גם בספר "לקוטי תורה" עצמו[4]: על אותו רעיון שעליו מדובר בדרושים של התחלת ספר ויקרא והתחלת פרשת בחוקתי, מדובר גם בסוף הדרושים של פרשת בחוקתי.

יתר־על־כן: בתורה שבכתב סוף פרשת בחוקתי הוא גם סוף ספר ויקרא. אבל ב"לקוטי תורה" ישנן "הוספות" לאחר הדרושים של פרשת בחוקתי[5], וניתן לראות, שגם בסיום ה"הוספות" מדובר על אותה נקודה.

ב.

בסוף ספר ויקרא: שני קרבנות המצביעים על שני סוגי קדושה

הקשר בפשטות בין התחלת ספר ויקרא וסיומו: ספר ויקרא פותח בדיני הקרבנות[6] "אדם כי יקריב מכם קרבן לה'..."[7], וגם בסוף ספר ויקרא מדובר על שני סוגי קרבנות: (א) בכור[8] (ב) מעשר בהמה[9].

כיון שדוקא שני קרבנות אלו מוזכרים בסוף ספר ויקרא, יש לומר, שבהם משתקף הענין הכללי של הקרבנות, שעליו מדובר בתחילת ספר ויקרא.

ההסבר לכך מתבסס על ההבדל בין בכור למעשר: בכור קדוש מעצמו, מלמעלה מכריזים עליו והופכים אותו לקדוש[10], קדושתו אינה תלויה בפעולת האדם[11]. אך לא כן קדושת מעשר, שהיא תלויה בעבודת האדם – על האדם לספור[12], ו"העשירי7 יהיה קודש"[13].

דבר זה ניכר יותר בזמן הזה, כאשר קדושת בכור קיימת גם עתה, שהרי היא קיימת מעצמה, ואילו קדושת מעשר איננה קיימת בפועל, על־פי גזירת חכמים שלא להפריש מעשר בהמה[14].

---

1) ראה בענין "הדרן" – לעיל ע' 144 בשוה"ג להערה 31. ועוד.

2) פ"א מ"ז.

3) שהיא גם התחלת פרשת ויקרא, ולכן הנקודה משותפת גם עם סוף פרשת ויקרא.

4) שנסדר לדפוס ע"י כ"ק אדמו"ר הצ"צ – ראה היום יום ע' טז. אגה"ק דכ"ק אדמו"ר הצ"צ ודכ"ק מו"ח אדמו"ר (נדפסו במפתחות ללקו"ת בתחלתן).

5) שג"כ הובאו לדפוס בחיי כ"ק אדמו"ר הצ"צ – בשנת תרי"א (בפעם הא' בספר בפ"ע) ובשנת תרכ"ו* (בפעם הב': קיצור מד"ה ראו כי כו' את השבת – בס"פ פקודי: קיצור ע"פ ולא תשבית מלח. להבין מ"ש באוצרות חיים – בסיום ספר ויקרא: לד"ה בהעלותך – בסוף ספר במדבר: קיצור מד"ה כי כארץ – סיום ספר דברים: קיצור ע"פ הנך יפה רעיתי – בסיום שה"ש).

6) להעיר אשר ספר ויקרא נקרא ספר הקרבנות – ראה רמב"ן בהקדמת ויקרא.

7) ויקרא א, ב.

8) פרשתנו כז, כו.

9) שם, לב.

10) בכורות נג, סע"א. ערכין כט, סע"א. תמורה כה, א. ובכ"מ.

*) ראה התמים ח"א עח, ב.

רמב"ם הל' בכורות פ"א ה"ד.

11) וגם להמ"ד (ערכין שם (וש"נ). רמב"ם שם) שצריך להקדישו בפה – הרי גם "אם לא הקדישו הרי זה מתקדש מאליו" (רמב"ם שם).

12) משנה בכורות נח, ב. רמב"ם שם פ"ז ה"א. וגם לדעת ר' יוסי בר יהודה במשנה שם – הרי עכ"פ צריך להפריש המעשר ("ונטל אחד").

וגם לדעת רבא (שם נט, א) ד"עשירי מאליו הוא קדוש" – הרי: (א) צ"ל "מנה תשעה" – פרש"י שם ד"ה קדוש מאליו. (ב) העשירי נעשה קדוש רק ביציאה מן הדיר (ואז קדוש למפרע) – כמשנ"ת בארוכה בלקו"ש ח"ז ע' 362 ואילך.

וראה משנה נדרים (יח, ב) דמעשר בהמה הוא דבר הנדור. ובתוס' שם: דבעי העברת מנין.. מיקרי שפיר דבר הנדור. וראה הערה הבאה.

13) ובפרט להסברא (ראה בארוכה לקח טוב – להר"י ענגל – כלל א' קרוב לסופו) דקדושת מעשר היא (לא מאלי', כ"א) ע"י האדם, שהוא משים הקדושה עליו, ולכך הוי דבר הנדור (כנ"ל בהערה הקודמת). ובטו"א לר"ה (כח, ב): "דמעשר נמי איתא בשאלה ככל הקדשים הקדושים בפה" [ועפ"י הנ"ל מלקח טוב מתורץ בפשטות מה שהקשה עליו במנ"ח מצוה שס. ואכ"מ].

14) בכורות נג, סע"א. רמב"ם הל' בכורות פ"ו ה"ב.

לפי זה יובן הסדר בין הענינים, שתחילה כתוב על בכור ואחר־כך על מעשר: בעבודת הקרבנות (קירוב לאלוקות) מופיעה תחילה השפעת הקדושה ממעלה למטה (בכור), ורק אחר־כך מתאפשרת עבודת האדם ממטה למעלה (מעשר)[15].

וזהו הקשר בין תוכנו של סוף ויקרא לבין תחילתו "אדם כי יקריב מכם קרבן לה'": ב"לקוטי תורה"[16] מוסבר, שהכוונה ב"אדם כי יקריב מכם קרבן לה'" היא לכך ש"אדם העליון" (הקדוש־ברוך־הוא) מקרב ("יקריב") את האדם שלמטה לאלוקות ("מכם קרבן..."). בראשונה קיימת ההשפעה של אתערותא דלעילא (=התעוררות מלמעלה) כדי לקרב את האדם שלמטה אל הקדוש־ברוך־הוא, ואחר כך ממשיך הפסוק ואומר: "מן הבהמה... תקריבו את קרבנכם" – כאן מדובר על הקרבן שעל האדם להביא בעבודת עצמו (מן ה"בהמה" שבו) – אתערותא דלתתא (=התעוררות מלמטה).

וזאת בהתאמה לשני סוגי הקרבנות שעליהם מדובר בסוף ספר ויקרא – בכור (קדוש ממעלה) ומעשר (קדוש על־ידי האדם)[17].

ג.

בכור ומעשר באדם עצמו

שני ענינים אלו – בכור (אתערותא דלעילא) ומעשר (אתערותא דלתתא) – ישנם גם באדם עצמו:

"בכור" הוא אחד, ואם יש יותר הוא הראשון – וזוהי בחינת חכמה. ככתוב[18] "קדש לי כל בכור", ו"קדש" היא בחינת החכמה[19]. מעשר – יש צורך בעשרה (עבודה באמצעות עשרת כוחות הנפש), וחובה על כל אחד ואחד שלפחות האחרון[20] – הגילוי (הקשור למחשבה דיבור ומעשה) יהיה קודש (אפילו אצל בינוני – שזוהי מידת כל אדם)[21].

ולכן: (א) בכור – קדוש מעצמו. אין זה תלוי בעבודת האדם, כי בחינת החכמה שבנפש, כח מסירות הנפש, קיימת אצל כל יהודי בירושה מאבותינו[22]. (ב) קדושת בכור קיימת גם בזמן הגלות, שהרי בחינת חכמה שבנפש[23] שלימה[24] תמיד[25].

אך לא כן קדושת מעשר – עשר כוחות הנפש והעשירי – זה תלוי בעבודת האדם, ולפיכך ישנו בענין זה הבדל בין הזמן שבית־המקדש קיים (כאשר אלוקות מאיר בגלוי) לבין זמן הגלות[26] (שבאה בעקבות החטא).

וזהו הקשר בין סוף פרשת בחוקתי לבין תחילתה:

על "אם בחוקתי תלכו ואת מצוותי תשמרו" מוסבר ב"לקוטי תורה"[27]: "בחוקתי תלכו" הכוונה היא לעבודה של הילוך – ללא גבול – על־ידי דרגת ובחינת ה"חקיקה" שבנשמה ("בחוקתי" מלשון חקיקה), שהיא שורש הנשמה, כפי שהיא חקוקה למעלה.

אך כיון שה"הילוך" נובע משורש הנשמה, והאדם נמצא למטה, בגוף גשמי, הרי אין ל"הילוך" קיום מתמיד ("לא תעמוד ולא תקום"[28]), אלא אם כן יהווה האדם למטה, באמצעות עבודתו, כלי לכך – וזהו "ואת מצוותי תשמרו": באמצעות עבודת המצוות למטה מכין האדם כלים ה"שומרים" ("תשמרו") את ההשפעה האלוקית של "הילוך" בלי גבול, הנובעת משרש הנשמה, כך שהיא "תכון לעד"[25].

---

15) להעיר מבחיי פרשתנו (כז, לב): "כי הבכור והמעשר עיקרם אחד* וזהו נעוץ סופן בתחלתן לחבר ולייחד הסוף עם הראש", עיי"ש.

16) ויקרא ב, ג.

17) ויש לקשר הנ"ל גם עם דרוש הא' שבלקו"ת ספר ויקרא (ד"ה ויקרא אל משה) עפ"י המבואר שם (א, ב) ש"ויקרא אל משה" הוא ה"הארה והשפעה למשה (אתעדל"ע) כדי שעי"ז יוכל לעלות כו' (אתעדל"ת)". ועד"ז להלן בהמאמר שם ב, א.

ובאוה"ת ויקרא עה"פ אדם כי יקריב (כרך ג' ע' תשכד): "ואחר כהנ"ל [ביאור ענין אתעדל"ע ואתעדל"ת – ע"ד הנ"ל בלקו"ת] יובן ג"כ הפסוק שלפניו ויקרא אל משה.. ועם היות זה דרוש בפ"ע.. אך שייך בטוב לדרוש דלעיל ויתקשרו יחד".

18) בא יג, ב. וראה אוה"ת עה"פ בכ"ז.

19) ויש בו: "מילה בגרמי" (איינער, מסנ"פ), ראשית כוחות הפנימים. – וראה ג"כ סידור שער התפלין ח, ב. ע"פ זח"ג רסב, א (ובסידור שם, שהוא חכמה שבכתר).

20) ראה קהלת יעקב ע' מעשר כמה דרגות (ביאורים ובהם משל"ה תולדות (רפו, ב)) דמעשר הוא י' ספירות (שבחכמה). וראה ג"כ בפרדס (עה"כ) ובמאו"א ובכ"מ. וראה לקוטי לוי"צ אגרות־קודש (ר"ע רמג) דמצוה דמעשרות בכלל הוא לבנות את המל'.

21) תניא רפי"ד.

22) תניא פי"ח.

23) להעיר מהנ"ל (הערה 19) שהוא חכמה שבכתר.

24) אבל להעיר מהדיעה דבכור בחו"ל הוא רק דרבנן – ראה אנציק' תלמודית בערכו (ע' רפה) וש"נ.

25) תניא פי"ט.

26) ראה ד"ה קול דודי תש"ט פ"ב (ובכ"מ) שהעבודה דזמן הבית, שאז הי' גילוי אלקות, היא בכחות פנימיים דמוחין ומדות כו', משא"כ בזמן הגלות.

27) ד"ה אם בחוקותי תלכו (הא') וביאורו.

28) ל' הלקו"ת שם – מה, ג.

---

*) כמו שהביא לפנ"ז מהרמב"ם "הבכור והמעשר מעשה שניהם אחד" (בה"כותרת" דהל' בכורות: וכללתי כו'). וראה גם שיחת ליל ה' דסוכות תשמ"ו.

שני ענינים אלו: (א) "בחוקתי תלכו" — השפעה הנובעת משרש הנשמה, (ב) "מצוותי תשמרו" — עבודת האדם למטה, מקבילים לשני הענינים שבסוף הפרשה[29]: (א) בכור — חכמה שבנפש (ב) מעשר — עשר כוחות הנפש.

ד.

עבודת האדם היא העבודה הנעלה יותר

קיים הכלל[30]: "הכל הולך אחר החיתום". וכיון שסיום וחותם ספר ויקרא הוא בענין מעשר, יש לומר, שהמעשר איננו מופיע לאחר בכור, רק מפני שסדר הענינים הוא (כפי שהוסבר בסעיף ב'), שתחילה קיימת אתערותא דלעילא (בכור), ורק אחר־כך עבודת האדם (מעשר), אלא גם מפני שיש יתרון בקדושה הבאה על־ידי עבודה, על־פני קדושה המגיעה מלמעלה, ולכן סיום ספר ויקרא הוא בענין המעשר, כי תכלית הקרבנות היא עבודת האדם.

כך מובן גם הסדר שבהתחלת ספר ויקרא ופרשת בחוקתי: אתערותא דלתתא ("תקריבו את קרבנכם") באה לאחר אתערותא דלעילא ("אדם כי יקריב...") לא רק מפני שלהשפעה מסוג של "אתערותא דלעילא" אין קיום "ובמעט זמן יכלה כח־התעוררות זאת"[31], ולכן יש צורך באתערותא דלתתא של האדם המהווה כלי לאתערותא דלעילא, והיא הופכת ל"דבר שיכול להתקיים לעד", "דבר המתקיים"[32], אלא גם מפני שזהו סדר של "מעלין בקודש"[33]: באתערותא דלתתא (עבודת האדם) יש יתרון לגבי אתערותא דלעילא[34].

וכך גם "מצוותי תשמרו" איננו רק "כלי" לענין של "בחוקתי תלכו", אלא יש כאן יתרון על פני "בחוקתי תלכו".

יש להבין: הרי "בחוקתי תלכו" היא בחינת חקיקה (עד לדרגה הגבוהה ביותר של חקיקה — אותיות שבעצם הנפש, אותיות המאוחדות בעצמיות אור אין־סוף, כמוסבר ב"לקוטי תורה"[35]), ובחינת הליכה, ואם כך, מהו היתרון שב"מצותי תשמרו"?

ה.

מדוע יש צורך באתערותא דלתתא לאחר אתערותא דלעילא

כדי להסביר זאת יש לענות על שאלה נוספת:

בענין שהוזכר לעיל, שההתעוררות באמצעות אתערותא דלעילא איננה "דבר המתקיים" אלא אם כן באה אחריה אתערותא דלתתא, צריך להבין:

הרי ידוע[36], שאתערותא דלעילא נובעת מדרגה שאליה אין בידי מעשה התחתונים — להגיע, ולכן היא יורדת באופן של "חפץ חסד הוא", ואם כך מתעוררת השאלה: לשם מה יש צורך אחר־כך באתערותא דלתתא? שהרי, לכאורה, כשם שאין צורך באתערותא דלתתא לפני כן, כדי להוריד אתערותא דלעילא, כך אין צורך באתערותא דלתתא כדי לקיים ולשמור את ההתעוררות הבאה על־ידי אתערותא דלעילא?

(ולא יתכן לומר, לכאורה, שצורך זה נובע מגרעון במצבו של האדם, שהרי השפעה זו מגיעה מדרגה גבוהה כל־כך, שבה אין מחשיבים את מעשי התחתונים, והיא יורדת רק מפני ש"חפץ חסד הוא").

התשובה לשאלה זאת באופן פשוט היא, כמוסבר ב"לקוטי תורה" שם[37], שכיוון שהתעוררות האדם באה רק בעקבות אתערותא דלעילא, ולא בעקבות שינוי אצל האדם, הרי "בהסתלק הארה עליונה זו שאינה מאירה רק בעת רצון.. בטילה האהבה שנסתעף ממנה".

ו.

השאלה ב"לקוטי תורה" על "דע מאין... ולאן"

הדברים "ימתקו" יותר לפי המוסבר ב"לקוטי תורה" בסוף פרשתנו[38] על מאמר חז"ל[39] "דע מאין באת ולאן אתה הולך": "אן" מורה על מקום גשמי, ו"אין" — על דרגת חכמה, הנעלית מהגבלות המקום. ב"מאין באת" הכוונה היא לשורש הנשמה הנובעת מבחינת "אין", וב"לאן אתה הולך" מדובר על שכר הנשמה בתחיית המתים, שיהיה בעולם הזה, מקום גשמי ("אן").

---

29) ועד"ז של התחלת ספר ויקרא — כי האתעדל"ת (תקריבו גו') היא עשיית כלי לשמור האתעדל"ע (אדם כי יקריב) שתהי' "דבר המתקיים", כמבואר בארוכה בלקו"ת ויקרא שם (ב, סע"ב ואילך).

30) ברכות יב, א.

31) ל' הלקו"ת ויקרא שם — ב, סע"ב.

32) שם רע"ג, ורע"ד.

33) ברכות כח, א. וש"נ.

34) ראה לקו"ת תזריע (כ, ב) ושה"ש (כב, ג. כג, ד ואילך) — דהאתעדל"ע הנמשכת ע"י אתעדל"ת היא מבחי' פנימית יותר ולכן עי"ז דוקא "יולדת זכר" — אה"ר דוקא. וראה לקו"ת ויקרא שם ג, ג.

35) פרשתנו מו, ב. שם, ד.

36) לקו"ת שה"ש כג, ד ואילך. וראה לקו"ת ויקרא ב, ב. ועוד.

37) ויקרא שם, ג.

38) נ, ד.

39) אבות רפ"ג.

ותמוה: ירידת הנשמה היא לצורך עליה, וכיצד יתכן אפוא שלאחר הירידה מדרגת "אין" (שרש הנשמה) יהיה השכר, העליה, של הנשמה בדרגת "אן", דרגה של מקום, הנמוכה מדרגת "אין"?

התשובה לכך היא, שדוקא ב"אן" (מקום גשמי), קיים היתרון של "דירה בתחתונים". דוקא פה למטה ישנו "גילוי אור אין סוף דקמיה רוחניות וגשמיות שוין", דרגה הנעלית מדרגת "אין".

כלומר, דוקא בעבודת האדם מתבצעת הכוונה של עצמותו ית', הנעלה מאד מ"אין" – דרגת החכמה, דוקא כך מתבצעת התכלית של "נתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו דירה בתחתונים"[40] (כמוסבר במאמר: "והיינו בחינת ע"ק..." ש"עתיק" הוא התענוג דלמעלה, "נתאווה"[41]), ולכן גם שכר העבודה של עשיית "דירה בתחתונים" הוא בדרגת "אן", מקום גשמי, שהרי השכר הוא במקום העבודה.

זהו ההסבר לכך שעבודת האדם משפיעה גם על ענינים הבאים מפני ש"חפץ חסד הוא". כל ההשפעות מלמעלה הן השפעות של אורות וגילויים, שבהן ייתכנו שינויים, אבל בעבודת האדם מתבטאת התכלית של עצמותו ית', הנעלית אפילו מאתערותא דלעילא הבאה מפני ש"חפץ חסד הוא". וכיוון שאתערותא דלתתא מגיעה עד לעצמותו, למעלה משינויים, היא מביא לידי קיומה ושמירתה של האתערותא דלעילא.

בכך מוסברים דברי ה"לקוטי תורה" (בתחילת ספר ויקרא[42]), אשר לאחר הענין שדוקא באמצעות אתערותא דלתתא "יהיה דבר המתקיים", ממשיך ואומר שבאמצעות עבודת האדם מגיעים לדרגה של "כי לא אדם הוא"[43], שהרי זהו הטעם הפנימי לכך שאתערותא דלתתא מביאה לקיום[44] אתערותא דלעילא.

ז.

גם אצל האדם התענוג גדול יותר בעבודה

כשם שלמעלה תענוג ה'עצמות' ("נתאווה") הוא דוקא בעבודה, כך הם הדברים גם אצל האדם למטה.

"אדם רוצה בקב שלו"[45] – רצונו ותענוגו של האדם הוא דוקא בדברים שהוא יגע עליהם. בענינים שהוא מקבל מלמעלה בחסד חנם, ללא עמל מצדו, אין מתבטאת כוונת ה'עצמות', ולכן אין לנפש האדם תענוג בם. רק "בקב שלו", בדברים שאדם משיג על־ידי יגיעתו ועבודתו, רק זאת "אדם רוצה" – כאשר הכוונה היא כאן לפנימיות הרצון[46], לתענוג שבנפש.

וכך רואים את הענין של "נעוץ סופן בתחילתן ותחילתן בסופן" גם ב"סופן" של ה"הוספות" ב"לקוטי תורה", בסוף ספר ויקרא[47]:

שם[48] מוסבר, שיום הכיפורים (שבת שבתון) הוא עצם התענוג, שאיננו מורכב מענינים אחרים, ולכן אסור יום הכפורים באכילה ושתיה. אחר כך בא חג הסוכות (ושמיני עצרת[49]), שאז יורד התענוג אל הכוחות ה"מקיפים" ואחר־כך אל הכוחות ה"פנימים" – "להיות בחינת דע[50] את אלוקי אביך ועבדהו בלב שלם ונפש חפצה..." – כאשר במושג "חפצה" הכוונה היא לפנימיות הרצון[51], לתענוג.

ובמילים "ונפש חפצה..." מסתיים הדרוש ב"לקוטי תורה"[52], בדומה לסיום הדרוש האחרון של פרשת בחוקתי, כפי שהוסבר לעיל "והיינו בחינת עתיקא קדישא...", שהרי עתיק הוא בחינת התענוג.

כידוע, שמיני עצרת הוא ה"שמן"[53] וה"תמצית"[54]

---

40) וכידוע שכוונה זו היא בעצמותו ית' למעלה מכל טעם – ראה המשך תרס"ו ס"ע ז' ואילך. ובארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 22 ואילך.

41) ראה בארוכה שיחת ש"פ וישב תשל"ז.

42) ד, ד.

43) ל' הפסוק – ש"א טו, כט.

44) ראה תו"א (עב, ג), לקו"ת שה"ש (שם, ג) ובכ"מ דבחי' "כי לא אדם" היא למעלה משינויים.

45) ב"מ לח, א.

46) ראה רש"י שם (ד"ה קב שלו): חביבה עליו (משא"כ בכלל – ראה לקמן הערה 51.

47) ועד"ז בס"פ ויקרא, שדוקא ע"י "שיכיר בעצמו לשוב בתשובה" מוסיף חמישיתו (ראה לקו"ת (שה"ש כד, ד) בבי' והחמישית לפרעה) ו"חומש על אותו חומש" (רש"י ס"פ ויקרא). ובלקו"ת ס"פ ויקרא "אחרי ה"א ממש תלכו.. וא"צ ללבושים". עיי"ש.

48) נד, ד.

49) בלקו"ת שם נזכר רק סוכות. אבל עפ"י הידוע שגמר ההמשכה בפנימיות (קליטה) הוא בשמע"צ, מובן, שבסוכות כאן נכלל גם שמע"צ.

50) כן הוא גם בתניא רפמ"ב וכו', אבל בדה"א (כח, ט) ובנפש חפצה.

51) כידוע (לקו"ת שה"ש ד"ה לבבתני ספ"א (וש"נ). ועוד) ההפרש בין רצון וחפץ. וראה שו"ת הצ"צ אה"ע ח"ב סי' רסג.

52) באוה"ת ויקרא (סוף ח"ב) נמצא דרוש זה בכמה שינוים והוספות. וידוע שכו"כ מאמרי דא"ח נאמרו כמה פעמים ובשינוים והוספות וכו' – עכ"פ מובן שהנמסר לדפוס ע"י הצ"צ ה"ה "אויסגעקליבן (פון צוויי טויזענט מאמרים" – היום יום י"ד אד"א) וראה ג"כ אגה"ק דהצ"צ (דלעיל הערה 4).

53) ראה אוה"ת שמע"צ (ע' א'תתיז), וסד"ה ביום השמע"צ עדר"ת (ע' תלה) בשם הה"מ – שמיני הוא לשון שמן. ובסד"ה ביום השמע"צ תרצ"ד (סה"מ תיש"א ע' 87) ורד"ה ביום השמע"צ תש"ב, תש"ג ועוד – לשון שמן ודשן.

54) אוה"ת בלק ע' תתקכו (בשם אדמ"ו נ"ע). וראה ד"ה ביום

של חודש תשרי כולו. לפי זה יש לומר ש"נפש חפצה" של (סוכות ו)שמיני עצרת היא נעלה מן התענוג הבלתי מורכב של יום הכפורים. וקשה: כיצד יכול התענוג של סוכות ושמיני עצרת, הכולל התעסקות באכילה ושתיה גשמיים, להיות נעלה יותר מהתענוג של יום הכיפורים, שבו מנותקים מאכילה ושתיה?

וההסבר הוא כדלעיל: דוקא מפני שבסוכות ובשמיני עצרת העבודה היא בדרגת "אן", תוך התעסקות באכילה ושתיה גשמיים, דוקא משום כך התענוג הוא תענוג של עצם הנפש ממש.

ח.

הקושי המתעורר על כך, והתשובה:

לכאורה ניתן לשאול על כך: התענוג של יום הכיפורים הוא תענוג בלתי־מורכב, ובמה מתבטאת אפוא עליונותו של התענוג של סוכות ושמיני עצרת "ונפש חפצה"?

וההסבר לכך הוא: כפי שמדובר ב"לקוטי תורה" בתחילת פרשתנו[55], שלמרות שאותיות החקיקה אינן דבר שנוסף אל האבן הטובה, בכל זאת הן אינן כאבן הטובה עצמה, בפשטותה, שהיא "מופשט(ת) מכל צורה ממש", כך גם בענייננו: התענוג של יום הכפורים הוא תענוג בלתי מורכב, בדומה לאותיות החקיקה שהן עשויות מעצמן, אבל התענוג של "נפש חפצה", של חג הסוכות ושמיני עצרת הוא בדומה לאבן הטובה עצמה בפשטותה – התענוג של עצם הנפש ממש.

ט.

שתי הדרגות מתאחדות בגאולה העתידה

לפיכך מופיע הענין של "ואת מצוותי תשמרו" לאחר "בחוקתי תלכו": "בחוקתי" – חקיקה, אמנם אין זה דבר נוסף, אך אין זאת האבן הטובה עצמה בפשטותה, ולכן העליה וההליכה, "תלכו", הנובעת מכך, למרות שהיא נעלית מהילוך המלאכים[56], בכל זאת היא מוגבלת. אך לא כן קיום המצוות בדברים גשמיים "מצוותי תשמרו", דרגת "אן", זוהי העצמיות הנעלית מחקיקה, ולכן מתרחשת אמיתיות ענין ההילוך, ללא שום הגבלות, כמאמר[36]: "ולאן אתה הולך" – דוקא בדרגת "אן" קיים הענין האמיתי של "הילוך"[57].

על־ידי שיתבצע הענין של "בחוקתי תלכו" – ההליכה בדרגת חקיקה, מצד שרש הנשמה, בדומה לאתערותא דלתתא, יתבצע הענין המוזכר בסוף הפרשה[58] "והתהלכתי בתוככם" שתי דרגות של הילוך: ממעלה למטה, וממטה למעלה[59], ושני "הילוכים" אלו יתאחדו, ולכן הם כתובים במילה אחת: "והתהלכתי".

וזאת עד לידי "ואולך אתכם קוממיות"[60] – "שתי קומות"[61], קומת המשפיע – הנותן, וקומת המקבל, ממעלה למטה וממטה למעלה[62], ושתיהן נכללות בקומה אחת[63].

וזהו השכר לעבודה של "אם בחוקתי תלכו ואת מצוותי תשמרו", כאשר תתגלה הגאולה העתידה, בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ בחוקתי תשכ"ה)

השמיני שלח בסה"מ תקס"ב (בסופו) ותרצ"ג (סה"מ קונט' ח"א רנד, א. ושם: "בשמע"צ הוא המשכת התמצית והעצמיות כו'").

55) מה, ד.

56) ראה ד"ה צאינה וראינה תר"ס. ובכ"מ.

57) כידוע בפי' מרז"ל (עירובין נד, א) האי עלמא דאזלינן מיני', שדוקא ע"י הירידה בעוה"ז נעשים בחי' מהלכים (אוה"ת בראשית כד, ב).

58) כו, יב.

59) לקו"ת ראה כו, א. אמ"ב שער הק"ש פפ"ז. ספפ"ח ואילך. אוה"ת פרשתנו ד"ה והתהלכתי (כרך ב' ע' תרמ ואילך). ד"ה והתהלכתי תשי"א.

60) פרשתנו שם, יג.

61) דעת ר' מאיר – סנהדרין ק, א. וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ז (ע' 212) שגם ר' יהודה מודה ש"קוממיות" פירושו ב' קומות, אלא שס"ל שב' הקומות יתאחדו יחד.

62) אמ"ב שם פפ"ט. אוה"ת שם (ע' תרנג. תער"ב־ג).

63) ראה בארוכה לקו"ש שם.

על-ידי עשיית הצדקה נעשים מוחו וליבו זכים אלף פעמים ככה.

ממכתב ח' סיוון, תשי"ד

שמות ג, טו - ויאמר עוד אלקים אל משה כה תאמר אל בני ישראל ה׳ אלקי אבתיכם אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר

לה

ביאור, ד״רצון העליון״ המלובש בתרי״ג מצות שבתורה שבכתב הוא בחי׳ שם הוי׳ דלעילא, ״תורה שבכתב״ בחי׳ שֵׁם הוי׳ דלתתא, ו״תורה שבע״פ״ הוא בחי׳ שֵׁם אדנ״י

והנה מודעת זאת כי הנה רצון העליון ב״ה המלובש בתרי״ג מצות שבתורה שבכתב הוא מופלא ומכוסה טמיר ונעלם ואינו מתגלה אלא בתורה שבע״פ כמו מצות תפילין עד״מ שנאמר בתושב״כ וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך והוא מאמר סתום ונעלם שלא פירש הכתוב איך ומה לקשור ומהו טוטפות והיכן הוא בין עיניך ועל ידך עד שפירשה תורה שבע״פ שצריך לקשור בית אחד על היד וד׳ בתים על הראש ובתוכם ד׳ פרשיות והבתים יהיו מעור מעובד ומרובעים דוקא ומקושרים ברצועות של עור שחורות דוקא וכל שאר פרטי הלכות עשיית התפילין שנאמרו בע״פ ועל ידך היא הזרוע דוקא ולא כף היד ובין עיניך זה קדקוד ולא המצח. וכן כל המצות שבתורה בין מ״ע בין מצות ל״ת אינן גלויות וידועות ומפורשות אלא ע״י תורה שבע״פ.

תניא – אגרת הקודש סי׳ כט (קנ, ב)

הוא מופלא ומכוסה טמיר ונעלם: הד׳ לשונות, שנחלקים לב׳[1] חלוקות, חלוקה א׳ מופלא ומכוסה, חלוקה ב׳ טמיר ונעלם. (כי במכוסה נקט ומכוסה בו׳ החיבור למופלא, ובנעלם נקט ונעלם בו׳ החיבור לטמיר. משא״כ בטמיר לא נקט וטמיר בו׳ החיבור למכוסה, משמע שטמיר ונעלם הוא חלוקה בפ״ע),

י״ל כי התרי״ג מצות שבתורה שבכתב תלויים בשם הוי׳, מצות לא תעשה בי״ה, ומצות עשה בו״ה כידוע[2], ושם הוי׳ הוא נכתב ולא נקרא כמא׳[3] לא כשאני נכתב אני נקרא, לעלם כתיב. וזהו שבתורה שבכתב דוקא הוא נעלם. ע״ד כמו ששם הוי׳ נכתב דוקא ולא נקרא. וזהו הד׳ לשונות לנגד הד׳ אותיות דשם הוי׳. והם ב׳ חלוקות, מופלא ומכוסה לנגד י״ה, טמיר ונעלם לנגד ו״ה.

והיינו רצון העליון הוא הד׳ אותיות דשם הוי׳ דלעילא. והוא מלובש בתורה שבכתב שהוא שם הוי׳ דלתתא, ולכן הוא עדיין מופלא ומכוסה טמיר ונעלם, כי שם הוי׳ גם דלתתא הוא טמיר ונעלם ומתגלה בתורה שבע״פ שהיא בחי׳ שם אדנ״י, שהוא בגילוי ונקרא. וכמובן.

לקוטי לוי יצחק, הערות לתניא עמוד נב

1) מבאר כאן שתי שאלות:
א) למה נקט ד׳ לשונות ״מופלא ומכוסה טמיר ונעלם״?
ב) בהד׳ לשוניות גופא, הוא נחלק לב׳ חלקים ״מופלא ומכוסה״ ״טמיר ונעלם״, דהרי יש אות ו׳ המוסיף רק בתיבת ״ומכוסה״ ״ונעלם״, דמשמע ד״מופלא ומכוסה״ הוא חלוק בפנ״ע, וכן ״טמיר ונעלם״ הוא חלוקה בפנ״ע, דאם הי׳ הכל ענין אחד הי׳ תיבת ״טמיר״ ג״כ באות ו׳ המוסיף, וא״כ מהו הב׳ חלוקות?

2) זח״ג קי, ב (ברע״מ). רעג, ב (ברע״מ). תקוני זהר בהקדמה (ד, ב) דמ״ש ״זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר״ שמ״י עם י״ה בגי׳ שס״ה ל״ת, זכר״י עם ו״ה בגי׳ רמ״ח מ״ע.
הביאור בזה - ראה: לקוטי תורה פ׳ פקודי ג, ב. מאמרי אדמו״ר האמצעי נ״ך ע׳ ק ואילך. אור התורה שמות עמוד עב-ג. ספר המאמרים ה׳תרס״ו (הוצאת תשע״א) ע׳ שלה ואילך. ועוד.

3) פסחים נ׳ ע״א. ״א״ר נחמן בר יצחק לא כעולם הזה העולם הבא העולם הזה נכתב ביו״ד ה״י ונקרא באל״ף דל״ת, אבל לעולם הבא כולו אחד נקרא ביו״ד ה״י ונכתב ביו״ד ה״י, סבר רבא למדרשה בפירקא, א״ל ההוא סבא לעלם כתיב, ר׳ אבינא רמי כתיב זה שמי לעלם וזה זכרי לדור דור, אמר הקב״ה לא כשאני נכתב אני נקרא נכתב אני ביו״ד ה״א ונקרא אני באל״ף דל״ת.״
ופרש״י: לעלם כתיב. זה שמי לעלם חסר וי״ו לשון העלמה: כתיב זה שמי לעלם. בהעלמה וכתיב זה זכרי דמשמע קרייה ולא העלמה. לשון אחר כיון דכתב זה שמי פשיטא דזה זכרי היאך יקרא אלא בשמו: לא כשאני נכתב. שני שמות לימדו שם הכתיבה ושם הקרייה.

כאשר יהודי אחד מניח תפילין לזכותו של חבירו, מועילה הזכות להגן עליו וכו׳.

משיחת פרשת במדבר ה׳תשכ״ז

כל אחד נצטווה על השמחה וחוזק הביטחון.

ממכתב כ״א אייר, תשי״ח

חזקה להתוועדות חסידית שפועלת.

ממכתב כ״ט אייר, תשי״ד

כו, ג – אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם

א. אם בחקתי תלכו. כתב הגאון בספר ברכת טוב ז"ל בליקוטיו דף כג וזה לשונו, אם בחקתי תלכו רצה לומר כשבחקתי תלכו יהי' הגאולה הנרמז במילת **אם**, בגאולת מצרים על ידי **א**הרן **מ**שה, דיוונים על ידי **אל**עזר **מ**תתיהו, דאחשורוש על ידי **אס**תר **מ**רדכי, דלעתיד לבא על ידי **אל**יהו **מ**שיח, וזהו **אם** הבנים שמחה עכ"ל.

גם הרב הקדוש מ"מ בספר סמוכים לעד ז"ל דכתב בכוונת הסמיכות משם הרב מנחה בלולה ז"ל ד'אם' ראשי תיבות אליהו משיח לרמוז למאמר רז"ל בשבת דף קיח אם שמרו ישראל שני שבתות כראוי מיד נגאלים ולזה סמך (כו, ב) שבתותי תשמורו מיד אם בחקתי תלכו כלומר מיד אליהו משיח מתגל' עכ"ל.

ברכת טוב

כו, ד – ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו

ב. ונתנה הארץ יבולה. לא כדרך שהיא עושה עכשיו, אלא כדרך שעושה בימי אדם הראשון. ומנין שהארץ עתידה להיות נזרעת ועושה פירות בן יומה, תלמוד לומר (תהלים קיא, ד) זכר עשה לנפלאותיו. וכן הוא אומר (בראשית א, יא) תדשא הארץ דשא עשב מלמד שבו ביום שהי' נזרעת בו ביום עושה פירות.

ועץ השדה יתן פריו. לא כדרך שהיא עושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון, ומנין שהעץ עתיד להיות נטוע ועושה פירות בן יומה, תלמוד לומר (תהלים קיא, ד) זכר עשה לנפלאותיו. ואומר (בראשית א, יא) עץ פרי עושה פרי למינו, מלמד שבו ביום שהוא נטוע בו ביום עושה פירות.

תורת כהנים

ג. ונתנה הארץ יבולה. שהארץ תצמיח מיתי' לעתיד. **יבלה** כתיב, אם יִבָּלֶה המת אף על פי כן יחי'.

[**ונתתי גשמכם בעתם ונתנה הארץ יבולה**, וכי היום אין הגשמים יורדים ואין הארץ נותנת יבולה, אלא זה רמז לתחיית המתים שתהי' בעתה, הקב"ה מוריד הנשמה מן השמים, כענין שנאמר (תהלים נ, ד) יקרא אל השמים מעל זו הנשמה, והארץ מצמחת מיתי' מלמטה, כענין שנאמר (שם) ואל הארץ לדין עמו, וזהו ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה].

רמזי רבינו יואל ז"ל (מבעלי התוס')

זה שבזמן דעתה באים עניני האדם באופן של טירחא ויגיעה, ועובר זמן רב עד שמוציאים פירות, הן בעשבים והן בפירות האילן, אינו רק בסיבת חטא עץ הדעת[1] שירד מצב העולם, "ארורה[2] האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה גו' בזעת אפיך תאכל לחם גו'", אלא לפי שעניני גשמיות העולם אינם "כלים" כביכול להשפעת הקב"ה. והיינו שגם אדם הלומד תורה ומקיים מצוות כדבעי, ונשפע לו כל טוב גם בצרכיו הגשמיים, אין זה בא תיכף ומיד, כי דבריו הגשמיים אינם מיוחדים עם שרשם ברוחניות, השפעת ה'.

וזהו החידוש שיהי' לעתיד לבוא בימות המשיח, שלא יהי' הפסק בין הפעולה והצמיחה בגשמיות, לפי שלעתיד יהיו הדברים הגשמיים בהתאחדות עם שרשם ומקורם – דבר הוי'.

וחילוק זה בין העבודה באופן של חקיקה והתאחדות בזמן הזה והחידוש שיהי' לעתיד לבוא מובן על פי משל מהחילוק בין חקיקה **על גבי** האבן וחקיקה שהיא מעבר לעבר. וכמבואר בחילוקם[3], דאותיות החקיקה על דרך משל באבן טוב אף שהאותיות הם מיני' ובי' דהאבן, מכל מקום, כיון שאותיות אלו יש להם מקום אחיזה בהאבן יש להם דמיון ושייכות לאותיות הכתיבה[4], שגם הן מעלימות קצת, הם משחירות ה"טוהר" של האבן טוב, ואילו אותיות החקוקות מעבר לעבר (כמו האותיות שבלוחות[5]) אין להם מקום אחיזה ומובדלות לגמרי מאותיות הכתיבה.

וכן הוא בנמשל[6]: כאשר איזה דבר חקוק בהאדם דוגמת אותיות החקיקה באבן טוב, היינו שחקוק וחודר **בתוכו** (לא כאותיות הכתיבה שהן על הקלף) אבל אינו חודר לתוך העצם שלו ממש, הרי כשם שאצל האדם אינו העצם שלו ממש, כן הוא גם בהתוצאה מזה, שאינה באופן שחודר עד לכל דבריו החיצוניים שלו; אבל כאשר התורה ומצוות נחקקים באדם מעבר לעבר, שזהו כל העצם שלו, הרי זה חודר ופועל מעבר לעבר, בכל כוחותיו ועניניו עד **בכל** הדברים שבעולם, ולכן נראה ונגלה גם בגשמיות העולם שאין הפסק בין פעולת האדם והפירות הצומחים, שההשפעה של הקב"ה נשפעת תיכף ומיד ממש בלי הפסק כלל.

וענין זה יהי' בגילוי לעתיד לבוא שאז תהי' בגלוי החקיקה שבלוחות, כמו שכתוב[7] "חרות על הלוחות", ואמרו רז"ל[8] אל תקרי חרות אלא חירות, חירות ממלאך המות כו'[9], שחירות זו תהי' לעתיד לבוא, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

לקוטי שיחות חלק לז פרשת בחוקותי

---

1) להעיר מנצח ישראל להמהר"ל פ"נ. נתיבות עולם נתיב העבודה פי"ז.

2) בראשית ג, יז ואילך.

3) המשך תרס"ו עמוד תפג ואילך. המשך תער"ב חלק א' עמוד תק. ספר המאמרים תש"י עמוד 63. ובכמה מקומות.

4) ועד שאפשר למלאותן דיו, היינו שנותנין מקום לאותיות הכתיבה המעלימים לגמרי (תרס"ו ותש"י שבהערה הקודמת).

5) כמרז"ל (שבת קד, א) מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין.

6) ראה לקוטי שיחות חלק ח' עמוד 131 ביאור החילוק בעבודת האדם (לגבי קב"ע).

7) תשא לב, טז.

8) אבות פרק ו, ב.

9) ראה שמות רבה פרק מא, ז. וש"נ.

◆ יום ראשון כ"א אייר ◆

(ג) **אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם:**

ג אִם בְּקִיָּמַי תְּהָכוּן וְיָת פִּקּוּדַי תִּטְרוּן וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן:

רש"י ◄ **אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ.** יָכוֹל זֶה קִיּוּם הַמִּצְוֹת? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְגוֹ'", הֲרֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת אָמוּר! הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ"? **שֶׁתִּהְיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה. וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ.** הֱוֵי עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה עַל־מְנָת לִשְׁמֹר וּלְקַיֵּם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ה א): **"וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם".**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות יום ד' פרשת בחוקותי, י"ד אייר, פסח שני ה'תשד"מ)

"בְּחוּקוֹתַי תֵּלֵכוּ" מוֹרֶה עַל עֲבוֹדָה שֶׁהִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל הֶלִּיכָה, "יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל". הַיְנוּ, שֶׁאֵינוֹ מִסְתַּפֵּק בְּאוֹפֶן עֲבוֹדָתוֹ בַּהֲוֶה, גַּם כַּאֲשֶׁר אֵין אֶצְלוֹ עִנְיָן שֶׁל חִסָּרוֹן הַדּוֹרֵשׁ תִּיקּוּן, אֶלָּא תָּמִיד שׁוֹאֵף הוּא לְהִתְעַלּוֹת לְדַרְגָּה נַעֲלֵית יוֹתֵר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת בחקותי, י"ז אייר, ה'תשד"מ)

עִנְיַן "בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ" קָאֵי עַל בְּחִינַת הַחֻקִּיקָה שֶׁבַּתּוֹרָה, וְהַיְנוּ קִיּוּם הַמִּצְוֹות בְּמַחְשָׁבָה (שֶׁהִיא בִּבְחִינַת חֻקִּיקָה), וּמַה שֶּׁכָּתוּב "וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ" קָאֵי עַל קִיּוּם הַמִּצְוֹות בְּדִבּוּר, וְאַחַר־כָּךְ "וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם" הַיְנוּ קִיּוּם הַמִּצְוֹות בְּמַעֲשֶׂה, וְחָשִׁיב כָּאן אֶת קִיּוּם הַמִּצְוֹות בְּכָל ג' הַלְּבוּשִׁים דְּמַחְשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת בחקותי, י"ז אייר, ה'תשד"מ)

אִם בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ גו', דְּהַיְנוּ הֶעֱבוֹדָה בְּג' הַלְּבוּשִׁים דְּמַחְשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, דְּאַף שֶׁהֵם לְבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ, מִכָּל־מָקוֹם עַל־יָדָם הוּא קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹותֶיהָ (כִּדְאִיתָא בַּתַּנְיָא בִּתְחִלָּתוֹ), וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה קָאֵי כְּפֵרוּשׁ הַ'תּוֹרַת כֹּהֲנִים' (דְּתוֹרָה בְּפֵרוּשָׁהּ נִתְּנָה) עַל עִנְיַן הֶעְמֵל בַּתּוֹרָה, בְּחִינַת הַיְגִיעָה, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֻקִּיקָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, עַל־יְדֵי־זֶה בָּאִים לְכָל הַבְּרָכוֹת הַמְנוּיוֹת בְּהֶמְשֵׁךְ הַפָּרָשָׁה. וְכִדְאִיתָא בַּ'זֹהַר' דְּקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא אֶסְתַּכֵּל בְּאוֹרַיְיתָא וּבְרָא עָלְמָא, בַּר נַשׁ מִסְתַּכֵּל בָּהּ בְּאוֹרַיְיתָא וּמְקַיֵּם עָלְמָא. וְעַד שֶׁבָּאִים לְכָל הַיִּעוּדִים שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה, "וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם, וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ", עַד "וְאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת". וּבִפְרָט עַל־פִּי הַבְּטָחַת וְדִבְרֵי כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ"ר, שֶׁאָנוּ עוֹמְדִים כְּבָר בִּזְמַן דְּעִקְבְתָא דְּעִקְבְתָא דִּמְשִׁיחָא. וִיקוּיִם מִיָּד מַה שֶּׁכָּתוּב וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹקִים, בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ מַמָּשׁ, בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לז עמ' 79)

אִם בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ . . וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם (כו, ג-ד) יְדוּעָה הַשְּׁאֵלָה, הֲרֵי הָעִקָּר הוּא הַשָּׂכָר הָרוּחָנִי. וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה "בְּחֻקּוֹתַי" הוּא גַּם מִלְּשׁוֹן חֲקִיקָה. כְּשֵׁם שֶׁלֹּא נִתָּן לְהַפְרִיד בֵּין אוֹת הַחֲקוּקָה בְּאֶבֶן וּבֵין הָאֶבֶן עַצְמָהּ, כְּמוֹ כֵן הַתּוֹרָה צְרִיכָה לִהְיוֹת חֲקוּקָה בַּלֵּב, הִיא צְרִיכָה לְהִתְמַזֵּג עִם הָאָדָם וְלַחְדֹּר בְּכָל מַהוּתוֹ. וְדָבָר זֶה בָּא לִידֵי בִּטּוּי בְּכָךְ שֶׁהַשְּׁפָעָתָהּ מְקִיפָה גַּם אֶת חַיָּיו הַגַּשְׁמִיִּים וּמְבִיאָה לוֹ שָׂכָר גַּשְׁמִי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יז, עמוד 313 – מתוך 'לקראת שבת')

לִמּוּד הַתּוֹרָה בְּאֹפֶן דִּיגִיעָה

אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ

אִם בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ – יָכוֹל זֶה קִיּוּם הַמִּצְוֹת, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ, הֲרֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת אָמוּר, הָא מַה אֲנִי מְקַיֵּם אִם בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ, שֶׁתִּהְיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה (כו, ג. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ לְהָבִין (כְּפִי שֶׁהִקְשׁוּ בַּמְּפָרְשִׁים), מֵהֵיכָן לָמַד רַשִּׁ"י בִּפְשַׁט הַכָּתוּב דְּקָאֵי עַל עֲמַל הַתּוֹרָה, וְלֹא עַל לִמּוּד הַתּוֹרָה בִּכְלָלוּת?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה: תַּלְמוּד תּוֹרָה הֲרֵי הוּא אֶחָד מִתַּרְיָ"ג הַמִּצְוֹת, וְלָכֵן אִי־אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁ"בְּחֻקּוֹתַי" קָאֵי עַל לִמּוּד הַתּוֹרָה כִּפְשׁוּטוֹ, דַּהֲרֵי זֶה נִכְלָל בְּ"וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ", אֶלָּא מְכֻרָּחִים לוֹמַר דְּאִיְּירֵי בְּהוֹסָפָה מְיֻחֶדֶת בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, שֶׁאֵינָהּ כְּלוּלָה בַּחִיּוּב שֶׁל מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה - "עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה". כִּי מִצַּד מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה ("וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ") אֵין חִיּוּב לְהִתְיַגֵּעַ בַּתּוֹרָה. וְזוֹהִי הַהוֹסָפָה דְּ"בְחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ" - לִמּוּד הַתּוֹרָה בְּאֹפֶן דְּעָמֵל וִיגִיעָה.

(ד) **וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ:**

ד וְאֶתֵּן מַטְרֵיכוֹן בְּעִדָּנְהוֹן וְתִתֵּן אַרְעָא עֲלַלְתַּהּ וְאִלַּן חַקְלָא יִתֵּן אִבֵּהּ:

רש"י◄ **בְּעִתָּם•** (ת"כ, תענית כב) בְּשָׁעָה שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לָצֵאת, כְּגוֹן (בְּלֵילֵי רְבִיעִית, רש"י ישן) בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת. **וְעֵץ הַשָּׂדֶה•** (ת"כ) הֵן אִילָנֵי סָרָק, וַעֲתִידִין לַעֲשׂוֹת פֵּרוֹת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך לז, עמוד 81 – מתוך 'לקראת שבת')

סִבַּת הַיִּעוּדִים הַגַּשְׁמִיִּים

וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ: (כו ד)

וְהִקְשָׁה הָאַבְרְבָּנֵאל: מַדּוּעַ הַשָּׁכָר עַל עָמָל בַּתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת הוּא שָׁכָר גַּשְׁמִי, וַהֲרֵי עִיקַּר שְׁלֵמוּת הַשָּׁכָר הוּא תּוֹעֶלֶת וְטוֹבָה רוּחָנִית שֶׁהִיא הַטּוֹבָה וְהַתּוֹעֶלֶת הָאֲמִיתִּית? וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה: עַל הַתּוֹרָה נֶאֱמַר "כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ", וּפֵרוּשׁוֹ, לֹא רַק שֶׁהַתּוֹרָה מְבִיאָה חַיִּים לָאָדָם, אֶלָּא שֶׁהִיא הִיא הַחַיִּים שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וְהַיְנוּ שֶׁבְּנוֹגֵעַ לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל, אֵין הַתּוֹרָה דָּבָר נוֹסָף עַל מְצִיאוּתוֹ וּפְרָט מְסֻיָּם בְּחַיָּיו, אֶלָּא הִיא מַהוּתוֹ וְחַיָּיו מַמָּשׁ. וְעִנְיָן זֶה שֶׁהַתּוֹרָה הִיא חַיֵּינוּ, מִתְבַּטֵּא כַּאֲשֶׁר הַתּוֹרָה פּוֹעֶלֶת וּמַשְׁפִּיעָה לֹא רַק עַל עִנְיְנֵי נִשְׁמָתוֹ אֶלָּא גַּם בְּעִנְיָנִים גּוּפָנִיִּים וּבְכָל עִנְיָנָיו הַגַּשְׁמִיִּים הַשַּׁיָּכִים אֵלָיו.

וְלָכֵן: אִם הַשָּׁכָר עַל לִמּוּד הַתּוֹרָה לִשְׁמָהּ הָיָה רַק שֶׁיִּזְכֶּה לְמַעֲלוֹת רוּחָנִיּוֹת וְעִנְיָנִים נַעֲלִים, אֵין כָּאן בִּטּוּי שָׁלֵם שֶׁהַתּוֹרָה הִיא כָּל מְצִיאוּתוֹ, כִּי הַשָּׁכָר הוּא כְּמוֹ תּוֹצָאָה טִבְעִית מֵעֵסֶק הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹ, שֶׁלָּכֵן הוּא שָׁכָר רוּחָנִי תְּמוּרַת עֲבוֹדָתוֹ הָרוּחָנִית. אֲבָל כַּאֲשֶׁר נִשְׁפָּעוֹת לוֹ טוֹבוֹת גַּשְׁמִיּוֹת בִּגְלַל עֲבוֹדָתוֹ הָרוּחָנִית בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, "וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם", אֲזַי נִרְאָה וְנִכָּר שֶׁהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת אֵינָם רַק לִמּוּד וַעֲשִׂיָּה נוֹסָפִים עַל מְצִיאוּתוֹ אוֹ אֲפִילוּ פְּרָט בִּמְצִיאוּתוֹ, אֶלָּא הַתּוֹרָה הִיא כָּל מַהוּתוֹ וְחַיּוּתוֹ, וְלָכֵן הָעֵסֶק בָּהּ מֵבִיא טוֹבָה וְתוֹעֶלֶת בְּכָל עִנְיָנָיו, גַּם בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה.

(ה) **וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־זָרַע וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם:**

ה וִיעָרַע לְכוֹן דְּיָשָׁא יָת קֻטָפָא וּקְטָפָא יְעָרַע לְאַפּוֹקֵי בַּר זַרְעָא וְתֵיכְלוּן לַחְמְכוֹן לְמִשְׂבַּע וְתִיתְבּוּן לְרָחְצָן בְּאַרְעֲכוֹן:

רש"י◄ **וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר•** שֶׁיְּהֵא הַדַּיִשׁ מְרֻבֶּה וְאַתֶּם עֲסוּקִים בּוֹ עַד הַבָּצִיר, וּבַבָּצִיר תַּעַסְקוּ עַד שְׁעַת הַזָּרַע. **וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע•** (ת"כ) אוֹכֵל קִמְעָא, וְהוּא מִתְבָּרֵךְ בְּמֵעָיו.

◆ יום שני כ"ב אייר ◆

(ו) **וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן־הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם:**

ו וְאֶתֵּן שְׁלָמָא בְּאַרְעָא וּתְשָׁרוּן וְלֵית דְּמָנִיד וַאֲבַטֵּל חַיְתָא בִּשְׁתָּא מִן אַרְעָא וּדְקָטְלִין בְּחַרְבָּא לָא יְעִדּוּן בְּאַרְעֲכוֹן:

רש"י◄ **וְנָתַתִּי שָׁלוֹם•** שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: הֲרֵי מַאֲכָל וַהֲרֵי מִשְׁתֶּה, אִם אֵין שָׁלוֹם אֵין כְּלוּם! תַּלְמוּד־לוֹמַר אַחַר כָּל זֹאת: "וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ"; מִכָּאן, שֶׁהַשָّלוֹם שָׁקוּל כְּנֶגֶד הַכֹּל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל". **וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם•** (ת"כ) אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לְמִלְחָמָה, אֶלָּא אֲפִילוּ לַעֲבֹר דֶּרֶךְ אַרְצְכֶם מִמְּדִינָה לִמְדִינָה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ד) **וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם.** הִקְדִּים דְּבַר הַגְּשָׁמִים. כִּי בְּבֹאָם בְּעִתָּם כַּאֲשֶׁר יֵאוֹת יִהְיֶה הָאֲוִיר זַךְ וְטוֹב וְהַמַּעְיָנוֹת וְהַנְּהָרוֹת טוֹבִים, וְיִהְיֶה זֶה סִבַּת בְּרִיאוּת לַגּוּפִים, וְהַפֵּרוֹת כֻּלָּם יִרְבּוּ וְיִתְבָּרְכוּ בָּהֶן, כַּאֲשֶׁר יֹאמַר **וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ.** וְהַנֵּה עִם זֶה לֹא יֶחֱלֶה הָאָדָם, וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתָּם, וְיִמְלְאוּ יְמֵיהֶם, כִּי בִּהְיוֹת הַגּוּפִים גְּדוֹלִים וּבְרִיאִים יִתְקַיְּמוּ כִּימֵי הָאָדָם. וְהַנֵּה הִיא גְּדוֹלָה שֶׁבַּבְּרָכוֹת.

וְהִנֵּה אָמַר כִּי הַשָּׁמַיִם יַעֲנוּ אֵת הָאָרֶץ בְּגִשְׁמִים בְּעִתָּם, וְהָאָרֶץ תַּעֲנֶה אֶת יְבוּלָהּ, וָהֵם הַצֶּמַח וּבַעֲלֵי נֶפֶשׁ הַתְּנוּעָה, בְּהֵמָה וְחַיָּה וְרֶמֶשׂ וְעוֹף גַּם הַדָּגִים, כִּי הָאָרֶץ תִּכְלַל הַכֹּדּוּר הַתַּחְתּוֹן כֻּלּוֹ, כְּמוֹ: בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ (בְּרֵאשִׁית א א), וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ (שם ב א), וְכֵן: הִלְלוּ אֶת ה' מִן הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל תְּהֹמוֹת (תְּהִלִּים קמח ז), וְכֵן בְּרֹב הַמְּקוֹמוֹת הַכָּתוּב, וְהַנֵּה כָּל הַתּוֹלְדוֹת שֶׁבַּתַּחְתּוֹנִים יְבוּל הָאָרֶץ. תורה ה

(ו) **וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ.** שֶׁיִּהְיֶה שָׁלוֹם בֵּינֵיכֶם וְלֹא תִלָּחֲמוּ אִישׁ בְּאָחִיו. אוֹ הַשָּׁלוֹם הוּא שֶׁיִּשְׁבִּית חַיָּה רָעָה מִן

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ז עמ' 192)

וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ (כו, ו) רַז"ל אָמְרוּ "מַשְׁבִּיתָן שֶׁלֹּא יַזִּיקוּ", וְהַיְנוּ שֶׁהַמַּזִּיק עַצְמוֹ הוֹפֵךְ לְטוֹב, בְּחִינַת 'אִתְהַפְּכָא'. וְכֵן מָצִינוּ בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת, שֶׁשְּׁתֵּי הַלֶּחֶם חַיָּבִים לִהְיוֹת חָמֵץ, אַף שֶׁבְּפֶסַח הֶחָמֵץ אָסוּר. שֶׁכֵּן, מִי שֶׁנִּמְצָא בַּשָּׁלָב שֶׁל 'יְצִיאַת מִצְרַיִם' חַיָּב לְהַרְחִיק אֶת הֶ'חָמֵץ', הַגְּבָהָה וְהִתְנַשְּׂאוּת; אַךְ לְאַחַר הַבְּרוּר שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית בְּעֵת סְפִירַת הָעֹמֶר, הוֹפֵךְ הֶ'חָמֵץ' עַצְמוֹ לְמִצְוָה, בִּבְחִינַת "וַיִּגְבַּהּ לִבּוֹ בְּדַרְכֵי ה'".

(ז) **וּרְדַפְתֶּם אֶת־אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב:**

רש"י ◄ **לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב •** (ת"כ) אִישׁ בְּחֶרֶב רֵעֵהוּ.

ז **וְתִרְדְּפוּן יָת בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְיִפְּלוּן קֳדָמֵיכוֹן לְחַרְבָּא:**

(ח) **וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב:**

רש"י ◄ **וָרָדְפוּ מִכֶּם •** (ת"כ) מִן הַחַלָּשִׁים שֶׁבָּכֶם וְלֹא מִן הַגִּבּוֹרִים שֶׁבָּכֶם. **חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה רְבָבָה •** (ת"כ) וְכִי כָּךְ הוּא הַחֶשְׁבּוֹן, וַהֲלֹא לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, אֶלָּא: "וּמֵאָה מִכֶּם שְׁנֵי אֲלָפִים יִרְדֹּפוּ?!" (יֵשׁ מְדַקְדְּקִים בִּלְשׁוֹן רַשִׁ"י, שֶׁהוּא כְּמוֹ כֶּפֶל וַאֲרִיכוּת: וְכִי כָּךְ הוּא הַחֶשְׁבּוֹן, וַהֲלֹא לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, וּכְמוֹ כֵן מְדַקְדְּקִים כָּל גְּדוֹלֵי הַמְפָרְשִׁים וַחֲשׁוּבֵיהֶם בִּלְשׁוֹן רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית: לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַתְחִיל, וּמַה טַּעַם פָּתַח? שֶׁגַּם־כֵּן כֶּפֶל, וְעַיֵּן שָׁם בְּיִשּׁוּבָם, וְכָאן נִרְאֶה לְפָרֵשׁ לְמוֹרֵי הַגָּאוֹן הַמַּפְלָג, מוֹרֵנוּ הָרַב רַבִּי מֹשֶׁה חָרִיף נר"ו, שֶׁמִּלַּת 'רְבָבָה' סוֹבֵל שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים: פֵּרוּשׁ אֶחָד עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים, וְעַל זֶה מַקְשֶׁה רַשִׁ"י: 'וְכִי כָּךְ הוּא הַחֶשְׁבּוֹן? וּפֵרוּשׁ ב', רְבָבָה, מִסְפַּר מְרֻבֶּה, עַל שֵׁם רִבּוּי, וְזֶה הַפֵּרוּשׁ שׁוֹלֵל רַשִׁ"י בְּאָמְרוֹ: וַהֲלֹא לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר וְכוּ' וְדוֹ"ק), **אֶלָּא אֵינוֹ דּוֹמֶה מֵעָטִין הָעוֹשִׂין אֶת הַתּוֹרָה לְמְרֻבִּים הָעוֹשִׂין אֶת הַתּוֹרָה. וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם וְגוֹ' • שֶׁיִּהְיוּ נוֹפְלִין לִפְנֵיכֶם שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הָאָרֶץ.**

ח **וְיִרְדְּפוּן מִנְּכוֹן חַמְשָׁא מְאָה וּמְאָה מִנְּכוֹן לְרִבּוֹתָא יֵעֵרְקוּן וְיִפְּלוּן בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן קֳדָמֵיכוֹן לְחַרְבָּא:**

~ **נקודות משיחות קודש** ~

מִן הַחַלָּשִׁים שֶׁבָּכֶם, וְלֹא מִן הַגִּבּוֹרִים שֶׁבָּכֶם (רש"י כו, ח) הַתֵּבוֹת "וְלֹא מִן הַגִּבּוֹרִים שֶׁבָּכֶם" נִרְאוֹת מְיֻתָּרוֹת לִכְאוֹרָה. וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה אֶחָד מִתַּכְסִיסֵי הַמִּלְחָמָה הוּא, שֶׁשּׁוֹלְחִים קְבוּצָה חֲלָשָׁה שֶׁל חַיָּלִים בָּרֹאשׁ, לְהַטְעוֹת אֶת הָאוֹיֵב, כַּאֲשֶׁר פְּלֻגָּה שֶׁל גִּבּוֹרִים מִסְתַּתֶּרֶת בְּמַאֲרָב. הַכָּתוּב מְלַמְּדֵנוּ, שֶׁהַשּׁוֹנֵא יְפַחֵד מִן הַחַלָּשִׁים עַצְמָם, וְלֹא מִן הַגִּבּוֹרִים הַמְסֻתָּרִים.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הָאָרֶץ, וְחֶרֶב לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם כְּלָל, אֲבָל אַתֶּם תִּרְדְּפוּ אֶת אוֹיְבֵיכֶם לָצֵאת אֲלֵיהֶם לַמִּלְחָמָה וְיָנוּסוּ. וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, שֶׁיִּתֵּן הַשָּׁלוֹם מְחֻבָּר בָּאָרֶץ, וְהוּא שָׁלוֹם הַכֹּל הַשִּׁקּוּל כְּנֶגֶד הַכֹּל.

וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ. עַל דַּעַת ר' יְהוּדָה שֶׁאָמַר: מַעֲבִירָן מִן הָעוֹלָם (ת"כ בְּאוּן), הוּא כִּפְשׁוּטוֹ, שֶׁלֹּא יָבֹאוּ חַיּוֹת רָעוֹת בָּאָרְצָם, כִּי בִּהְיוֹת הַשֹּׂבַע וּבִרְבוֹת הַטּוֹבָה וְהִיוֹת הֶעָרִים מְלֵאוֹת אָדָם לֹא תָּבֹאנָה חַיּוֹת בַּיִּשּׁוּב. וְעַל דַּעַת רַבִּי שִׁמְעוֹן שֶׁאָמַר: מַשְׁבִּיתָן שֶׁלֹּא יַזִּיקוּ (שָׁם) יֹאמַר: וְהִשְׁבַּתִּי רָעַת הַחַיּוֹת מִן הָאָרֶץ. וְהוּא הַנָּכוֹן, כִּי תִּהְיֶה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּעֵת קִיּוּם הַמִּצְוֹת כַּאֲשֶׁר הָיָה הָעוֹלָם מִתְּחִלָּתוֹ קֹדֶם חֶטְאוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, אֵין חַיָּה וְרֶמֶשׂ מֵמִית אָדָם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ (בְּרָכוֹת לג.): אֵין עָרוֹד מֵמִית אֶלָּא חֵטְא מֵמִית.

וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (יְשַׁעְיָה יא ח): וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל חֹר פָּתֶן, וְכֵן: וּפֹרָה וָדֹב תִּרְעֶינָה וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן (שָׁם פָּסוּק ז), כִּי לֹא הָיָה הַטֶּרֶף בַּחַיּוֹת הָרָעוֹת, רַק מִפְּנֵי חֶטְאוֹ שֶׁל אָדָם, כִּי נִגְזַר עָלָיו לִהְיוֹת טֶרֶף לְשִׂנְאֵיהֶם, וְהוּשַׁם הַטֶּרֶף טֶבַע לָהֶם גַּם לִטְרֹף זוֹ אֵת זוֹ כַּיָּדוּעַ, כִּי בְּטָרְפָם הָאָדָם פַּעַם אַחַת יוֹסִיפוּ לִהְיוֹת רָעִים יוֹתֵר, וְכֵן אָמַר הַכָּתוּב (יְחֶזְקֵאל יט ג): וַיִּלְמַד לִטְרֹף טָרֶף אָדָם אָכָל.

וְהִנֵּה בִּבְרִיאָתוֹ שֶׁל עוֹלָם נֶאֱמַר בַּחַיּוֹת שֶׁנָּתַן לָהֶם הָעֵשֶׂב לְאָכְלָה, דִּכְתִיב (בְּרֵאשִׁית א ל): וּלְכָל חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה, וְאָמַר הַכָּתוּב: וַיְהִי כֵן, כִּי הוּא הַטֶּבַע אֲשֶׁר הוּשַׁם בָּהֶם לָעַד, וְאַחַר כָּךְ לָמְדוּ הַטֶּרֶף מִפְּנֵי הַחֵטְא הַמֵּמִית כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי. וּכְשֶׁהֻתַּר שְׁחִיטַת בַּעֲלֵי הַחַיִּים לִבְנֵי נֹחַ אַחֲרֵי הַמַּבּוּל, וְהִזְהִיר עַל הָאָדָם (שָׁם ט ה): וְאַךְ אֶת דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ וְגוֹ' אֶת נֶפֶשׁ הָאָדָם, וְלֹא נֶפֶשׁ חַיָּה מִיַּד הַחַיָּה חֲבֵרְתָּהּ, נִשְׁאֲרוּ עַל מִנְהָגָם לִטְרֹף. וּבִהְיוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַל הַשְּׁלֵמוּת, תִּשְׁבֹּת רָעַת מִנְהָגָם וְיַעַמְדוּ עַל הַטֶּבַע הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הוּשַׁם בָּהֶם בְּעֵת יְצִירָתָם. וּכְבָר הִזְכַּרְתִּי מִזֶּה בְּסֵדֶר תּוֹלְדוֹת נֹחַ (בְּרֵאשִׁית ט ו).

וְעַל כֵּן אָמַר הַכָּתוּב עַל יְמֵי הַגּוֹאֵל הַיּוֹצֵא מִגֶּזַע יִשַׁי, שֶׁיָּשׁוּב הַשָּׁלוֹם בָּעוֹלָם וְיֻחְדַּל הַטֶּרֶף וְרָעַת כָּל חַיָּה וָרֶמֶשׂ כַּאֲשֶׁר הָיָה בְּטִבְעָם מִתְּחִלָּה. וְהַכַּוָּנָה הָיְתָה בּוֹ עַל חִזְקִיָּהוּ שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹתוֹ מְשִׁיחַ (סַנְהֶדְרִין צד.), וְלֹא עָלְתָה זְכוּתָם לְכָךְ, וְיִהְיֶה הַמַּעֲשֶׂה עַל הַמְּשִׁיחַ הֶעָתִיד לָבֹא. תורה ז

(ח) וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב.

(ט) **וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם:**

ט וְאֶתְפְּנִי בְּמֵימְרִי לְאוֹטָבָא לְכוֹן וְאַפֵּשׁ יָתְכוֹן וְאַסְגֵּי יָתְכוֹן וַאֲקַם יָת קְיָמִי עִמְּכוֹן:

רש"י◄ **וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם.** אֶפְנֶה מִכָּל עֲסָקַי לְשַׁלֵּם שְׂכַרְכֶם, מָשָׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁשָּׂכַר פּוֹעֲלִים וְכוּ' כִּדְאִיתָא בְּ'תוֹרַת כֹּהֲנִים'. **וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם.** (ת"כ) בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה. **וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם.** (ת"כ) בְּקוֹמָה זְקוּפָה. **וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם.** (ת"כ)

בְּרִית חֲדָשָׁה, לֹא כַּבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה שֶׁהֵפַרְתֶּם אוֹתָהּ, אֶלָּא בְּרִית חֲדָשָׁה שֶׁלֹּא תּוּפַר, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה לא ל-לא): "וְכָרַתִּי אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה, לֹא כַּבְּרִית וְגוֹ'".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יז, עמוד 327 – מתוך 'לקראת שבת')

הַשֹּׁכֵר הַמְיֻחָד שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל עֲמָלָם בַּתּוֹרָה

וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם:

וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם – בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה. וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם – בְּקוֹמָה זְקוּפָה. (כו, ט. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ לְהָבִין: רש"י הֵרֵי כָּתַב בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית: "פְּרוּ – אֶחָד מוֹלִיד אֶחָד וְלֹא יוֹתֵר. רְבוּ – שֶׁאֶחָד מוֹלִיד הַרְבֵּה", וּמַדּוּעַ שִׁנָּה כָּאן בְּפֵרוּשׁוֹ, וּפֵרֵשׁ שֶׁהַפְּרִיָּה וְהָרְבִיָּה שְׁנֵיהֶם כְּלוּלִים בְּמִלַּת "וְהִפְרֵיתִי", וְאִלּוּ "הִרְבֵּיתִי" מְדַבֵּר עַל עִנְיָן אַחֵר לְגַמְרֵי?

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁמִּכֵּיוָן שֶׁכָּאן מְדַבֵּר עַל שָׂכָר מְיֻחָד שֶׁמַּגִּיעַ לְיִשְׂרָאֵל עַל הַהוֹסָפָה בִּשְׁמִירַת הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, "שֶׁתִּהְיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה", לָכֵן גַּם הַשָּׂכָר הוּא שָׂכָר מְיֻחָד לְיִשְׂרָאֵל, וְלָכֵן אִי־אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא עַל שָׂכָר שֶׁל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה כִּפְשׁוּטָם, שֶׁהֲרֵי בָּזֶה נִתְבָּרְכוּ גַּם אֻמּוֹת הָעוֹלָם "פְּרוּ וּרְבוּ", אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא לְסוּג בְּרָכָה אַחֶרֶת לְגַמְרֵי.

פְּרוּ: שֶׁהַפְּרִיָּה עַצְמָהּ הִיא בְּאֹפֶן שֶׁל רְבִיָּה. הַיְנוּ, שֶׁאֵצֶל אוּמּוֹת הָעוֹלָם, יֵשׁ פְּרִיָּה שֶׁאֶחָד מוֹלִיד אֶחָד, אֲבָל לֹא מְחֻיָּב שֶׁהַנּוֹלָד יוֹלִיד, אֶלָּא יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁהוּא יִהְיֶה עָקָר, וְיֵשׁ רְבִיָּה שֶׁאֶחָד מוֹלִיד הַרְבֵּה. אֲבָל בְּבִרְכַּת "וְהִפְרֵיתִי" אֵצֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַכַּוָּנָה הִיא, שֶׁאֲפִילוּ כְּשֶׁאֶחָד יוֹלִיד אֶחָד, זֶה יִהְיֶה בְּאֹפֶן שֶׁל רְבִיָּה, הַיְנוּ שֶׁיִּהְיֶה לְזֶה הֶמְשֵׁךְ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, עַל־דֶּרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם "**וַאֲרַבֶּה** אֶת זַרְעוֹ וְאֶתֵּן לוֹ אֶת יִצְחָק" (שֶׁנּוֹלַד לוֹ בֵּן אֶחָד, אַךְ בְּאֹפֶן שֶׁל רִבּוּי). וְלָכֵן הָיָה מָכְרָח רַשִׁ"י לְפָרֵשׁ אֶת "וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם" שֶׁמְּדַבֵּר בְּרִבּוּי אֵיכוּתִי וְלֹא רִבּוּי כַּמּוּתִי – שֶׁזֶּה כְּבָר נֶאֱמַר – וְלָכֵן פֵּרֵשׁ בְּקוֹמָה זְקוּפָה, רִבּוּי בְּאֵיכוּת.

◆ יום שלישי כ"ג אייר ◆

(י) **וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ:**

י וְתֵיכְלוּן עַתִּיקָא דְּעַתִּיק וְעַתִּיק מִן קֳדָם חַדְתָּא תְּפַנּוּן:

רש"י◄ **וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן.** (ת"כ) הַפֵּרוֹת יִהְיוּ מִשְׁתַּמְּרִין וְטוֹבִים לְהִתְיַשֵּׁן, שֶׁיְּהֵא יָשָׁן הַנּוֹשָׁן שֶׁל שָׁלֹשׁ שָׁנִים יָפֶה לֶאֱכֹל מִשֶּׁל אֶשְׁתָּקַד. **וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ.**

שֶׁיִּהְיוּ הַגְּרָנוֹת מְלֵאוֹת חָדָשׁ וְהָאוֹצָרוֹת מְלֵאוֹת יָשָׁן, וּצְרִיכִים אַתֶּם לְפַנּוֹת הָאוֹצָרוֹת לְמָקוֹם אַחֵר, לָתֵת הֶחָדָשׁ לְתוֹכָן.

(יא) **וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם:**

יא וְאֶתֵּן מַשְׁכְּנִי בֵּינֵיכוֹן וְלָא יְרַחֵק מֵימְרִי יָתְכוֹן:

רש"י◄ **וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי.** זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וְלֹא־תִגְעַל נַפְשִׁי.** אֵין רוּחִי קָצָה בָּכֶם. כָּל 'גְּעִילָה', לְשׁוֹן פְּלִיטַת דָּבָר הַבָּלוּעַ בְּדָבָר, כְּמוֹ (שמואל ב א כא): "כִּי שָׁם נִגְעַל

מָגֵן גִּבּוֹרִים", לֹא קִבֵּל הַמְּשִׁיחָה, שֶׁמּוֹשְׁחִין מָגֵן שֶׁל עוֹר בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל כְּדֵי לְהַחֲלִיק מֵעָלָיו מַכַּת חֵץ אוֹ חֲנִית, שֶׁלֹּא יִקַּב הָעוֹר.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הִבְטִיחַ תְּחִלָּה (בפסוק ז) כִּי יִרְדְּפוּ אֶת אוֹיְבֵיהֶם וְיִפְּלוּ בְּחַרְבָּם, וְחָזַר וְכָפַל: וְנָפְלוּ אוֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לַחָרֶב, שֶׁיִּתֵּן לָהֶם אֹמֶץ לֵב וּגְבוּרָה לִרְדּוֹף חֲמִשָּׁה מֵאָה, וְיִתֵּן מֹרֶךְ בְּלֵב הָאוֹיְבִים שֶׁיָּנוּסוּ מֵאָה מִפְּנֵי חֲמִשָּׁה, וְיִפְּלוּ כֻּלָּם בְּחֶרֶב הַחֲמִשָּׁה.

כִּי יִתָּכֵן שֶׁיָּנוּסוּ מִפְּנֵי פַּחְדָּם, וְלֹא יוּכְלוּ לְהָמִית אוֹתָם בַּחֶרֶב מִפְּנֵי מְעוּטָם. וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר כִּי הַכֶּפֶל שֶׁיִּפְּלוּ פַּעַם אַחַר פַּעַם תָּמִיד מִבְּלִי תְּקוּמָה. תורה ט

(ט) וְטַעַם וְהִפְרֵיתִי, שֶׁיַּעֲשׂוּ כֻּלָּם פֵּרוֹת פְּרִי הַבֶּטֶן, לֹא יִהְיֶה בָּהֶם עָקָר וַעֲקָרָה. וְחָזַר וְאָמַר: **וְהִרְבֵּיתִי,** שֶׁיַּעֲשׂוּ פֵּרוֹת רַבִּים וְלֹא יְשַׁכְּלוּ, וְיִמְלְאוּ יְמֵיהֶם, וּלְכָךְ יִהְיוּ עִם רָב. תורה י

(יא) וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם,** אֵין רוּחִי קָצָה בָּכֶם. כָּל גְּעִילָה

לְשׁוֹן פְּלִיטַת דָּבָר הַבָּלוּעַ בְּדָבָר, כְּגוֹן: כִּי שָׁם נִבְעַל מָגֵן גִּבּוֹרִים (שְׁמוּאֵל־ב א כא), לֹא קִבֵּל הַמְּשִׁיחָה שֶׁמּוֹשְׁחִין מָגֵן שֶׁל עוֹר מְבֻשָּׁל כְּדֵי לְהַחְלִיק מֵעָלָיו מַכּת חֵץ אוֹ חֲנִית שֶׁלֹּא יִקֹּב הָעוֹר. לְשׁוֹן רַשִׁ"י.

וְלֹא יָדַעְתִּי מַה הַטַּעַם בָּזֶה שֶׁיֹּאמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּי בְּשָׁמְרֵנוּ כָּל הַמִּצְוֹת וַעֲשׂוֹתֵנוּ רְצוֹנוֹ לֹא יִמְאַס אוֹתָנוּ בְּגִעוּל נַפְשׁוֹ. וְכֵן בְּעָבְרֵנוּ עַל בְּרִיתוֹ וַעֲשׂוֹתֵנוּ נְאָצוֹת גְּדוֹלוֹת אָמַר (לְהִלָּן פְּסוּק מד): לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְּעַלְתִּים, וְאָמַר הַנְּבִיא בִּשְׁעַת הַקְּלָלָה (יִרְמְיָה יד יט): הֲמָאֹס מָאַסְתָּ אֶת יְהוּדָה אִם בְּצִיּוֹן גָּעֲלָה נַפְשֶׁךָ.

אֲבָל הָעִנְיָן סוֹד מִסִּתְרֵי הַתּוֹרָה, אָמַר שֶׁיִּתֵּן מִשְׁכָּנוֹ בְּתוֹכֵנוּ, וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר מִמֶּנָּהּ יָבֹא הַמִּשְׁכָּן לֹא תִגְעִיל אוֹתָנוּ כִּכְלִי שֶׁמַּגְעִילִין אוֹתוֹ בְּרוּתְחִין, אֲבָל בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְּגָדֵינוּ לְבָנִים וַחֲדָשִׁים, כִּי הַגְּעִילָה פְּלִיטָה כְּדִבְרֵי רַשִׁ"י, מִלְּשׁוֹן: שׁוֹרוֹ עִבֵּר וְלֹא יִגְעַל תְּפֵלֵּט פָּרָתוֹ וְלֹא תְשַׁכֵּל (אִיּוֹב כא י). וְאָמַר: נַפְשִׁי, כְּדֶרֶךְ נִשְׁבַּע ה' אֱלֹהִים בְּנַפְשׁוֹ (עָמוֹס ו ח). וְהַנְּבִיא אָמַר בִּתְמִיהָה: אִם בְּצִיּוֹן עַצְמָהּ גָּעֲלָה נַפְשֶׁךָ, שֶׁהִיא עִיר וָאֵם בְּיִשְׂרָאֵל וְהִשְׁלַכְתָּ אוֹתָהּ מִלְּפָנֶיךָ לִהְיוֹת כָּל בָּנֶיהָ לְבוּשִׁים בְּגָדִים צוֹאִים נִגְאָלִים.

וְהִנֵּה הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה כְּפִי פְּשׁוּטָן, עִם הֱיוֹתָן רַבּוֹת כְּלָלִיּוֹת, כְּעִנְיַן הַמָּטָר הַשֹּׂבַע וְהַשָּׁלוֹם וּפְרִיָּה וּרְבִיָּה, אֵינָן כְּמוֹ הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרֵךְ כְּבָר בִּקְצָרָה (שְׁמוֹת כג כה): וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ, כִּי שָׁם יִבְטִיחַ בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה, וְשֶׁיִּהְיֶה לִבְרָכָה עַד שֶׁלֹּא יֶאֱרַע שׁוּם חֹלִי בְּגוּפֵנוּ, וְעַל כֵּן יִהְיוּ כְּלֵי הַזֶּרַע שְׁלֵמִים וּבְרִיאִים וְנוֹלִיד כַּהֹגֶן וְנִחְיֶה יָמִים מְלֵאִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (שָׁם פְּסוּק כו): לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא, וְכֵן אָמַר תְּחִלָּה (שָׁם טו כו): כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶךָ.

וְהַטַּעַם בָּזֶה, כִּי הַבְּרָכוֹת הָהֵם אַף עַל פִּי שֶׁהֵם נִסִּים, הֵם מִן הַנִּסִּים הַנִּסְתָּרִים שֶׁכָּל הַתּוֹרָה מְלֵאָה מֵהֶם כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (בְּרֵאשִׁית יז א), וְהֵם אֲפִלּוּ לְיָחִיד הָעוֹבֵד, כִּי כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאִישׁ הֶחָסִיד שׁוֹמֵר כָּל מִצְוֹת ה' אֱלֹהָיו, יִשְׁמְרֵהוּ הָאֵל מִן הַחֹלִי וְהָעֲקָרוּת וְהַשִּׁכּוּל וִימַלֵּא יָמָיו בְּטוֹבָה. אֲבָל אֵלּוּ הַבְּרָכוֹת שֶׁבַּפָּרָשָׁה הַזֹּאת הֵן כְּלָלִיּוֹת בָּעָם, וְהֵן בִּהְיוֹת כָּל עַמֵּנוּ כֻּלָּם צַדִּיקִים, וּלְכָךְ יַזְכִּיר תָּמִיד בְּכָאן "הָאָרֶץ", וְנָתְנָה הָאָרֶץ, לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם, שָׁלוֹם בָּאָרֶץ, מִן הָאָרֶץ, לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם.

וְכָבָר בֵּאַרְנוּ כִּי כָּל אֵלֶּה הַבְּרָכוֹת כֻּלָּם נִסִּים, אֵין בֶּטֶבַע שֶׁיָּבֹאוּ הַגְּשָׁמִים וְיִהְיֶה הַשָּׁלוֹם לָנוּ מִן הָאוֹיְבִים וְיָבֹא מֹרֶךְ בְּלִבָּם לָנוּס מֵאָה מִפְּנֵי חֲמִשָּׁה בַּעֲשׂוֹתֵנוּ הַחֻקִּים וְהַמִּצְוֹת, וְלֹא שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל הֵפֶךְ מִפְּנֵי זַרְעֵנוּ הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם נִסִּים נִסְתָּרִים, שֶׁעוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג עִמָּהֶם, אֲבָל הֵם מִתְפָּרְסְמִים מִצַּד הֱיוֹתָם תָּמִיד לְעוֹלָם בְּכָל הָאָרֶץ. כִּי אִם הַצַּדִּיק הָאֶחָד יִחְיֶה, וְיָסִיר ה' מַחֲלָה מִקִּרְבּוֹ, וִימַלֵּא יָמָיו, יִקְרֶה גַּם זֶה בִּקְצַת רְשָׁעִים. אֲבָל שֶׁתִּהְיֶה בְּאֶרֶץ אַחַת כֻּלָּהּ וְעַם אֶחָד תָּמִיד בְּרִכַּת הַגֶּשֶׁם בְּעִתּוֹ, וְשֹׂבַע, וְשַׁלְוָה, וְשָׁלוֹם, וּבְרִיאוּת, וּגְבוּרָה, וְשִׁבְרוֹן הָאוֹיְבִים, בְּעִנְיָן שֶׁאֵין כְּמוֹהוּ בְּכָל הָעוֹלָם, יִוָּדַע לַכֹּל כִּי מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹאת. וְעַל כֵּן אָמַר (דְּבָרִים כח י): וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ.

וְהֵפֵּךְ זֶה יִהְיֶה בַּקְּלָלוֹת בְּעֹנֶשׁ הָאָרֶץ שֶׁאָמַר (פְּסוּק יט): וְנָתַתִּי אֶת שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל, וְעָנְשֵׁי הַחֹלִי כְּמוֹ שֶׁאָמַר (דְּבָרִים כח נט): וְחֻלָּאִים רָעִים וְנֶאֱמָנִים, שֶׁיְּקַלֵּל הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה וְיַחְלִיא הַגּוּף, וְיִתְפָּרְסֵם הַנֵּס בִּהְיוֹתוֹ תָּמִיד קַיָּם בְּכֻלָּם, עַל כֵּן כָּתוּב (שָׁם כט כא): וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהַנֵּכְרִי אֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִיא וְאֶת תַּחֲלֻאֶיהָ, שֶׁלֹּא יִתְמְהוּ בָּאִישׁ הַהוּא אֲשֶׁר רָבְצָה בּוֹ כָּל הָאָלָה (שָׁם פְּסוּק יט), כִּי כֵּן יִהְיֶה פְּעָמִים רַבּוֹת כִּמִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם בְּכָל הָאֻמּוֹת שֶׁיָּבֹאוּ מִקְרִים רָעִים בְּאִישׁ אֶחָד, רַק בָּאָרֶץ הַהִיא יִתְמְהוּ וְיִשְׁאֲלוּ כָּל הַגּוֹיִם עַל מָה עָשָׂה ה' כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת (שָׁם פְּסוּק כג), כִּי כֻּלָּם יִרְאוּ וְיִדְּעוּ כִּי יַד ה' עָשְׂתָה זֹאת, וְיֹאמְרוּ (שָׁם פְּסוּק כד): עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם.

וְהַכְּלָל כִּי בִּהְיוֹת יִשְׂרָאֵל שְׁלֵמִים וְהֵם רַבִּים לֹא יִתְנַהֵג עִנְיָנָם בַּטֶּבַע כְּלָל, לֹא בְּגוּפָם וְלֹא בְּאַרְצָם, לֹא בִּכְלָלָם וְלֹא בְּיָחִיד מֵהֶם, כִּי יְבָרֵךְ הַשֵּׁם לַחְמָם וּמֵימָם וְיָסִיר מַחֲלָה מִקִּרְבָּם עַד שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ לְרוֹפֵא וְלֹא לְהִשְׁתַּמֵּר בְּדֶרֶךְ מִדַּרְכֵי הָרְפוּאוֹת כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (שְׁמוֹת טו כו): כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶיךָ.

וְכֵן הָיוּ הַצַּדִּיקִים עוֹשִׂים בִּזְמַן הַנְּבוּאָה, גַּם כִּי יִקְרֵם עָוֹן שֶׁיֶּחֱלוּ לֹא יִדְרְשׁוּ בָּרוֹפְאִים רַק בַּנְּבִיאִים, כְּעִנְיַן חִזְקִיָּהוּ בַּחֳלִיוֹתוֹ (מְלָכִים־ב כ ב־ג). וְאָמַר הַכָּתוּב (דִּ"הַ־ב טז יב): גַּם בְּחָלְיוֹ לֹא דָרַשׁ אֶת ה' כִּי בָרֹפְאִים, וְאִלּוּ הָיָה דְּבַר הָרוֹפְאִים נָהוּג בָּהֶם, מַה טַּעַם שֶׁיַּזְכִּיר הָרוֹפְאִים, אֵין הָאָשָׁם רַק בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא דָרַשׁ הַשֵּׁם. אֲבָל הוּא כַּאֲשֶׁר יֹאמַר אָדָם: לֹא אָכַל פְּלוֹנִי מַצָּה בְּחַג הַמַּצּוֹת כִּי אִם חָמֵץ. אֲבָל הַדּוֹרֵשׁ הַשֵּׁם בַּנְּבִיא לֹא יִדְרֹשׁ בָּרוֹפְאִים. וּמַה חֵלֶק לָרוֹפְאִים בְּבֵית עוֹשֵׂי רְצוֹן הַשֵּׁם, אַחַר שֶׁהִבְטִיחַ (שְׁמוֹת כג כה) וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ, וְהָרוֹפְאִים אֵין מַעֲשֵׂיהֶם רַק עַל הַמַּאֲכָל וְהַמַּשְׁקֶה, לְהַזְהִיר מִמֶּנּוּ וּלְצַוּוֹת עָלָיו.

וְכָךְ אָמְרוּ (הוֹרִיּוֹת יד.). כָּל עֶשְׂרִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין דְּמָלֵךְ רַבָּה רַב יוֹסֵף אֲפִלּוּ אָמְנָא לְבֵיתֵיהּ לֹא קָרָא. וְהַמָּשָׁל לָהֶם (שה"ש רַבָּה ו יז) תַּרְעָא דְּלָא פָּתִיחַ לְמִצְוָתָא פָּתִיחַ לְאַסְיָא. וְהוּא מַאֲמָרָם (בְּרָכוֹת ס.): שֶׁאֵין דַּרְכָּם שֶׁל בְּנֵי אָדָם בִּרְפוּאוֹת אֶלָּא שֶׁנָּהֲגוּ, שֶׁאִלּוּ לֹא הָיָה דַּרְכָּם בִּרְפוּאוֹת יֶחֱלֶה הָאָדָם כְּפִי אֲשֶׁר יִהְיֶה עָלָיו עֹנֶשׁ חֶטְאוֹ וְיִתְרַפֵּא בִּרְצוֹן ה', אֲבָל הֵם נָהֲגוּ בִּרְפוּאוֹת, וְהַשֵּׁם הִנִּיחָם לְמִקְרֵי הַטְּבָעִים.

וְזוֹ הִיא כַּוָּנָתָם בְּאָמְרָם (ב"ק פה.). וְרַפֵּא יְרַפֵּא, מִכָּאן שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לָרוֹפֵא לְרַפְּאוֹת, לֹא אָמְרוּ שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לַחוֹלֶה לְהִתְרַפְּאוֹת, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁחָלָה הַחוֹלֶה וּבָא לְהִתְרַפְּאוֹת, כִּי נָהַג בִּרְפוּאוֹת, וְהוּא לֹא הָיָה מֵעֵדֶת הַשֵּׁם שֶׁחָלְקָם בַּחַיִּים, אֵין לָרוֹפֵא לֶאֱסֹר עַצְמוֹ מֵרְפוּאָתוֹ, לֹא מִפְּנֵי חֵשֶׁשׁ שֶׁפֶּא יָמוּת בְּיָדוֹ אַחֲרֵי שֶׁהוּא בָּקִי בַּמְּלָאכָה הַהִיא, וְלֹא בַּעֲבוּר שֶׁיֹּאמַר כִּי הַשֵּׁם לְבַדּוֹ הוּא רוֹפֵא כָּל בָּשָׂר, שֶׁכְּבָר נָהֲגוּ.

וְעַל כֵּן הָאֲנָשִׁים הַנִּצִּים שֶׁהִכּוּ זֶה אֶת זֶה אוֹ בְּאֶגְרוֹף (שְׁמוֹת כא יח) יֵשׁ עַל הַמַּכָּה תַּשְׁלוּמֵי הָרְפוּאָה, כִּי הַתּוֹרָה לֹא תִסְמֹךְ בְּדִינֶיהָ עַל הַנִּסִּים, כַּאֲשֶׁר אָמְרָה (דְּבָרִים טו יא): כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ, מִדַּעְתָּהּ שֶׁכֵּן יִהְיֶה, אֲבָל בִּרְצוֹת הַשֵּׁם דַּרְכֵּי אִישׁ אֵין לוֹ עֵסֶק בָּרוֹפְאִים. תורה יב

(יב) **וְהִתְהַלַּכְתִּי בְתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם:**

יב וְאַשְׁרֵי שְׁכִינָתִי בֵּינֵיכוֹן וְאֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ וְאַתּוּן תְּהוֹן קֳדָמַי לְעָם:

רש"י◄ **וְהִתְהַלַּכְתִּי בְתוֹכְכֶם** • אֲטַיֵּל עִמָּכֶם בְּגַן־עֵדֶן כְּאַחַד מִכֶּם וְלֹא תִּהְיוּ מִזְדַּעְזְעִים מִמֶּנִּי, יָכוֹל לֹא תִּירְאוּ מִמֶּנִּי? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת בחקותי, י"ז אייר, ה'תשד"מ)

"וְהִתְהַלַּכְתִּי" הוּא ב' הֲלִיכוֹת, מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, הַיְינוּ שֶׁלְּעָתִיד־לָבֹא יִהְיוּ ב' הַמַּעֲלוֹת, וְכַמְּבֹאָר גַּם בְּעִנְיַן "וְשַׂמְתִּי כַּדְּכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ", כְּדֵין וּכְדֵין, דִּלְעָתִיד־לָבֹא יִהְיוּ ב' הַמַּעֲלוֹת דַּעֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה וּמִלְּמַעְלָה לְמַטָּה.

(יג) **אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת: פ**

יג אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אַפֵּקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מִלְּמֶהֱוֵי לְהוֹן עַבְדִּין וְתַבָּרִית נִיר עַמְמַיָּא מִנְּכוֹן וְדַבָּרִית יָתְכוֹן לְחֵירוּתָא:

רש"י◄ **אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם** • כְּדַאי אֲנִי שֶׁתַּאֲמִינוּ בִּי, שֶׁאֲנִי יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כָּל אֵלֶּה, שֶׁהֲרֵי הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְעָשִׂיתִי לָכֶם נִסִּים גְּדוֹלִים. **מֹטֹת** • כְּמִין יָתֵד בִּשְׁנֵי רָאשֵׁי הָעֹל הַמְעַכְּבִים הַמּוֹסֵרָה שֶׁלֹּא תֵּצֵא מֵרֹאשׁ הַשּׁוֹר וְיַתִּיר הַקֶּשֶׁר, כְּמוֹ (ירמיה כז ב): "עֲשֵׂה לְךָ מוֹסֵרוֹת וּמֹטוֹת", קביליי"א בְּלַעַ"ז. **קוֹמְמִיּוּת** • בְּקוֹמָה זְקוּפָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כה עמ' 314)

וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת (כו, יג)

פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י: "בְּקוֹמָה זְקוּפָה". וְקָשֶׁה, הֲרֵי "הַמְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה . . כְּאִלּוּ דּוֹחֵק רַגְלֵי שְׁכִינָה". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁיֵּשׁ 'קוֹמָה זְקוּפָה' שֶׁבָּאָה מִבִּטּוּל מֶחְלָט: הָאָדָם אֵינוֹ מְצִיאוּת לְעַצְמוֹ כְּלָל, כָּל מְצִיאוּתוֹ הִיא הַמְצִיאוּת שֶׁל אֱלֹקוּת וְגַם הַגְּבָהָתוֹ הִיא הַגְּבָהַת הָאֱלֹקוּת. וְעַל־דֶּרֶךְ "עֶבֶד מָלֶךְ, מָלֶךְ": מִכֵּיוָן שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ הִיא הֱיוֹתוֹ עֶבֶד הַמֶּלֶךְ, נַעֲשָׂה הוּא מְצִיאוּת הַמֶּלֶךְ עַצְמוֹ, וּכְכָל שֶׁיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ מִתְגַּדֵּל אַף הוּא.

(יד) **וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה:**

יד וְאִם לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וְלָא תַעְבְּדוּן יָת כָּל פִּקּוּדַיָּא הָאִלֵּין:

רש"י◄ **וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי** • לִהְיוֹת עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה וְלָדַעַת מִדְּרַשׁ חֲכָמִים. יָכוֹל לְקִיּוּם הַמִּצְוֹת? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "וְלֹא תַעֲשׂוּ וְגוֹ'" — הֲרֵי קִיּוּם מִצְוֹת אָמוּר! הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם: "וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי"? לִהְיוֹת

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יב) וְטַעַם וְהִתְהַלַּכְתִּי בְתוֹכְכֶם, שֶׁתִּהְיֶה הַנְהָגָתִי בָּכֶם מְפֻרְסֶמֶת, כְּמֶלֶךְ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֵהוּ, מַסְפִּיק לָהֶם כָּל צָרְכָּם. וְזֶה דֶּרֶךְ דִּבְרֵי הַבְּרִית בִּכְּשׁוּטָן, וְהוּא אֱמֶת, וְכָךְ יֵעָשֶׂה בָּהֶן בְּוַדַּאי.

וְלֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב בְּכָאן שֹׁכֶר קִיּוּם הַנְּפָשׁוֹת בְּעוֹלָם הַנִּשְׁמוֹת וּבְעוֹלָם הַבָּא אַחֲרֵי תְּחִיַּת הַמֵּתִים, כִּי קִיּוּמָן מְחֻיָּב בְּדֶרֶךְ הַיְצִירָה כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּבְרִיתוֹת (לעיל יח כט). וְהָעֹנֶשׁ הוּא שֶׁמַּכְרִית הַחַיָּבִים מֵהֶם, וְהַשְּׁאָר כֻּלָּם יִתְקַיְּמוּ בְּדֶרֶךְ יְצִירָתָם. אֲבָל עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה עוֹד הֵם בִּרְכוֹת שָׁמַיִם בְּעֶלְיוֹנִים, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וְלֹא תִּגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם, וְכֵן וְהִתְהַלַּכְתִּי בְתוֹכְכֶם, רָמָז לַמִּדָּה שֶׁקָּרְאוּ רַבּוֹתֵינוּ שְׁכִינָה, מִן: וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם, וְאוֹמְרִים (מְנָחוֹת פו:): שְׁכִינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (יט יג): עִקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים הָיְתָה. וְהִנֵּה הֶזְכֵּר כָּאן גַּן עֵדֶן וְהָעוֹלָם הַבָּא לְיוֹדְעָיו.

וְאֵלֶּה הַבְּרָכוֹת בְּתַשְׁלוּמִין לֹא תִהְיֶינָה רַק בִּהְיוֹת כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹן אֲבִיהֶן, וּבִנְיַן שָׁמַיִם וָאָרֶץ שָׁלֵם עַל מְכוֹנָתוֹ, וְאֵין בַּתּוֹרָה בְּרָכוֹת שְׁלֵמוֹת כָּאֵלֶּה, שֶׁהֵם דִּבְרֵי הַבְּרִית וְהַתְּנָאִים אֲשֶׁר הָיוּ בֵּין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבֵינֵינוּ.

וְדַע כִּי לֹא הִשִּׂיגוּ יִשְׂרָאֵל מֵעוֹלָם לַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה בִּשְׁלֵמוּתָן, לֹא הָרַבִּים וְלֹא הַיְחִידִים מֵהֶם, שֶׁלֹּא עָלְתָה זְכוּתָם לְכָךְ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (מו"ק טז:) עַל דָּוִד: וְהוּא עוֹרֵר אֶת חֲנִיתוֹ עַל שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת חָלָל, וְהָיָה מִצְטַעֵר עַל מָאתַיִם, יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ רַק בְּדָבָר אוּרִיָּה הַחִתִּי (מלכים־א טו ה). וְעַל כֵּן תִּמְצָא לְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל שֶׁיְּזַכִּירוּ בַּפְּסוּקִים הָאֵלֶּה לֶעָתִיד לָבֹא, מְלַמֵּד שֶׁיֵּהָא תִּינוֹק מִיִּשְׂרָאֵל עָתִיד לִהְיוֹת מוֹשִׁיט וְכוּ' עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְטַיֵּל עִם הַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא (ת"כ בא"ז), כִּי לֹא נִתְקַיְּמוּ, אֲבָל יִתְקַיְּמוּ עִמָּנוּ בִּזְמַן הַשְּׁלֵמוּת. תורה יג

עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה. וּמַה תַּלְמוּד־לוֹמַר "לִי"? אֵין "לִי" אֶלָּא זֶה הַמַּכִּיר אֶת רִבּוֹנוֹ וּמִתְכַּוֵּן לִמְרֹד בּוֹ, וְכֵן בְּנִמְרוֹד (בראשית י ט): "גִּבֹּר־צַיִד לִפְנֵי ה'", שֶׁמַּכִּירוֹ וּמִתְכַּוֵּן לִמְרֹד בּוֹ, וְכֵן בְּאַנְשֵׁי סְדוֹם (בראשית יג יג): "רָעִים וְחַטָּאִים לַה' מְאֹד" — מַכִּירִים אֶת רִבּוֹנָם וּמִתְכַּוְּנִים לִמְרֹד בּוֹ. **וְלֹא תַעֲשׂוּ•** (ת"כ) מִשֶּׁלֹּא תִּלְמְדוּ, לֹא תַעֲשׂוּ; הֲרֵי שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת.

(טו) **וְאִם־בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי לְהַפְרְכֶם אֶת־בְּרִיתִי:**

טו וְאִם בִּקְיָמַי תְּקוֹצוּן וְאִם יָת דִּינַי תְּרַחֵק נַפְשְׁכוֹן בְּדִיל דְּלָא לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּקּוֹדַי לְאַשְׁנָיוּתְכוֹן יָת קְיָמַי:

רש"י◄ **וְאִם־בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ•** מוֹאֵס בַּאֲחֵרִים הָעוֹשִׂים. **מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם•** שׂוֹנֵא הַחֲכָמִים. **לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת•** מוֹנֵעַ אֶת אֲחֵרִים מֵעֲשׂוֹת. **אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי•** כּוֹפֵר [בַּמִּצְוֹת] שֶׁלֹּא צִוִּיתִים, לְכָךְ נֶאֱמַר: "אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי", וְלֹא נֶאֱמַר: 'אֶת־כָּל־הַמִּצְוֹת'. **לְהַפְרְכֶם אֶת־בְּרִיתִי•** כּוֹפֵר בָּעִקָּר; הֲרֵי שֶׁבַע עֲבֵרוֹת: הָרִאשׁוֹנָה גּוֹרֶרֶת הַשְּׁנִיָּה, וְכֵן עַד הַשְּׁבִיעִית, וְאֵלּוּ הֵן: לֹא לָמַד, וְלֹא עָשָׂה, מוֹאֵס בַּאֲחֵרִים הָעוֹשִׂים, שׂוֹנֵא אֶת הַחֲכָמִים, מוֹנֵעַ אֶת הָאֲחֵרִים, כּוֹפֵר בַּמִּצְוֹת, כּוֹפֵר בָּעִקָּר.

(טז) **אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה אֶת־הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־הַקַּדַּחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם:**

טז אַף אֲנָא אֶעְבַּד דָּא לְכוֹן וְאַסְעַר עֲלֵיכוֹן בַּהֲלָתָא יָת שַׁחְפָּתָא וְיָת קַדַּחְתָּא מְחַשְׁכָן עַיְנִין וּמַפְּחַן נְפָשׁ וְתִזְרְעוּן לְרֵקָנוּן זַרְעֲכוֹן וְיֵיכְלֻנֵּהּ בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן:

רש"י◄ **וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם•** וְצִוִּיתִי עֲלֵיכֶם. **שַׁחֶפֶת•** חֹלִי שֶׁמְּשַׁחֵף אֶת הַבָּשָׂר, אנפולי"ש בְּלַעַ"ז, דּוֹמֶה לְנָפוּחַ שֶׁהוּקְלָה נְפִיחָתוֹ וּמַרְאִית פָּנָיו זְעוּפָה. **קַדַּחַת•** חֹלִי שֶׁמַּקְדִּיחַ אֶת הַגּוּף וּמְחַמְּמוֹ וּמַבְעִירוֹ,

---

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(טו) וְאִם בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ. בַּעֲבוּר הֱיוֹת הַחֻקִּים מִצְוֹת לֹא נִתְגַּלָּה טַעֲמָם לֶהָמוֹן, יִמְאָסוּ אוֹתָם הַכְּסִילִים, יֹאמְרוּ מַה הַחֵפֶץ לַשֵּׁם שֶׁלֹּא אֶלְבַּשׁ הַבֶּגֶד הַזֶּה הַמְרֻקָּם בְּרִקְמֵי שֵׁשׁ וּתְכֵלֶת, וּמַה נּוֹעִיל כִּי נִשְׂרוֹף הַפָּרָה וְנִזְרֹק עָלֵינוּ הָאֵפֶר. אֲבָל הַמִּשְׁפָּטִים הַכֹּל חָפֵצִים בָּהֶם וְהַכֹּל צְרִיכִים אוֹתָם, אֵין יִשּׁוּב לְעַם וּמְדִינָה בְּלִתְּי מִשְׁפָּט, וְלֹא תִּגְעַל נֶפֶשׁ שׁוּם אָדָם מִשְׁפָּט: מֵכֵּה אִישׁ וָמֵת (שמות כא יב), וְכִי יִנָּצוּ (שם פסוק כב), וְדִינֵי הַשּׁוֹר וְהַבּוֹר וְהַשּׁוֹמְרִים וְכִיוֹצֵא בָהֶם. אֲבָל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר נַעֲשָׂה בְּעוֹבְרֵי הַמִּצְוֹת, כְּאִישׁ אֲשֶׁר יִבְעַל אֶת הָעֲרָיוֹת אוֹ יְחַלֵּל הַשַּׁבָּת, אוֹ יַעֲשֶׂה אוֹב וְיִדְּעוֹנִי, בָּזֶה יָקוּצוּ, מִפְּנֵי הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן עֹל כָּבֵד עַל הָרְשָׁעִים. וּלְכָךְ אָמַר: **וְאִם אֶת מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתַי,** כִּי הַגְּעִילָה בַּמִּשְׁפָּטִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ הַמִּצְוֹת.

וְטַעַם לְהַפְרְכֶם אֶת בְּרִיתִי, שֶׁתּוּפַר הַבְּרִית לְגַמְרֵי, וְיִהְיוּ בְּלֹא תּוֹרָה לְהַתִּיר לְעַצְמָם עֲרָיוֹת בְּפַרְהֶסְיָא, וְכָל תַּאֲוָה תֶּעֱרַב לְנַפְשָׁם. וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, שֶׁתּוּפַר זֹאת הַבְּרִית וְתִתְבָּטֵל, הֵפֶךְ: וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ (פסוק ו), וְהוּא מַה שֶׁאָמַר (ירמיה לא לא): אֲשֶׁר הֵמָּה הֵפֵרוּ אֶת בְּרִיתִי וְאָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָם, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁבִּטְּלוּ אֶת בְּרִיתִי שָׁלוֹם בָּעַלְתִּי בָם בְּעַצְמָם. תורה טז

(טז) וְטַעַם אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה זֹּאת לָכֶם, עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת כְּמוֹ בְּהִפּוּךְ, אַף אֲנִי זֹאת אֶעֱשֶׂה לָכֶם. וְזֶהוּ שֶׁמַּזְכִּיר תָּמִיד בִּפְרָשָׁה "אֲנִי", וְהָלַכְתִּי אַף אֲנִי (פסוק כד), וְהִכֵּיתִי אֶתְכֶם גַּם אֲנִי (שם), וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אַף אֲנִי (פסוק כח), וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי (פסוק לב), אַף אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם (פסוק מא).

וּבְמִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי נְחֶנְיָא בֶּן הַקָּנָה: לֹא דַּי שֶׁאֲנִי אָדוּן הַדִּין, אֶלָּא אַף אֲנִי אֲיַסֵּר וְכוּ'. וְהַכְּלָל, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כּוֹרֵת הַבְּרִית הַזֹּאת. וְזֶה טַעַם: שֶׁבַע עַל חַטֹּאתֵיכֶם, שֶׁבַע כַּחֲטֹאתֵיכֶם. וְהָאָלוֹת הֵן אָלוֹת הַבְּרִית, כִּי הַדִּבּוּר מִפִּי הַגְּבוּרָה וּבִלְשׁוֹן עַצְמוֹ, אֶעֱשֶׂה, יִסַּרְתִּי, וְהִכֵּיתִי. וּלְכָךְ אָמַר (פסוק מז): אֲשֶׁר נָתַן ה' בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי הוּא בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל נָתַן הַבְּרִית הַזֹּאת.

אֲבָל בְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה (דברים כח טו) אָמַר: אִם לֹא תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו, וְיַזְכִּיר שָׁם תָּמִיד לְשׁוֹן אֲרִירָה, וּפָתַח בָּהֶן: אָרוּר אַתָּה (שם פסוק טז) , כִּי הַבְּרָכָה נָעְדֶּרֶת מֵהֶם, וְאָמַר: יִתֵּן ה' (שם פסוק כד). וְזֶהוּ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ (מגלה לא:), קְלָלוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים בִּלְשׁוֹן רַבִּים, וּמֹשֶׁה כִּי אֲמָרָן מִפִּי הַגְּבוּרָה אֲמָרָן, וְשֶׁבְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה בִּלְשׁוֹן יָחִיד, וּמֹשֶׁה כִּי אֲמָרָן מִפִּי עַצְמוֹ אֲמָרָן, כִּי הַגְּבוּרָה עָשְׂתָה מֹשֶׁה שְׁלִיחַ בֵּינָהּ וּבֵין כָּל יִשְׂרָאֵל.

וְדַע וְהָבֵן כִּי הָאָלוֹת הָאֵלֶּה יִרְמְזוּ לְגָלוּת רִאשׁוֹן, כִּי בַּבַּיִת הָרִאשׁוֹן הָיוּ כָּל הַבְּרִית הַזֹּאת, הַגָּלוּת וְהַגְּאֻלָּה מִמֶּנּוּ. שֶׁכֵּן תִּרְאֶה בַּתּוֹכֵחוֹת, שֶׁאָמַר: (בפסוק הקודם) **וְאִם בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם,** וְאָמַר:

כְּמוֹ (דברים לב כב): "כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי". **מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ • הָעֵינַיִם צוֹפִיּוֹת וְכָלוֹת לִרְאוֹת שֶׁיֵּקַל וְיִרָפֵא, וְסוֹף שֶׁלֹּא יֵרָפֵא, וְיִדְאֲבוּ הַנְּפָשׁוֹת שֶׁל מִשְׁפַּחְתּוֹ בְּמוֹתוֹ. כָּל תַּאֲוָה שֶׁאֵינָהּ בָּאָה וְתוֹחֶלֶת מְמֻשָּׁכָה, קְרוּיָה 'כִּלְיוֹן עֵינַיִם'. וּזְרַעְתֶּם לָרִיק • תִּזְרְעוּ וְלֹא תִּצְמַח, וְאִם תִּצְמַח, "וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם".**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(שם) **לְהַפְרְכֶם אֶת בְּרִיתִי,** וְהִזְכִּיר בָּהֶם בָּמוֹת וְחַמָּנִים וְגִלּוּלִים (פסוק ל), כִּי הָיוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְעוֹשִׂים כָּל הָרָעוֹת. וְהוּא שֶׁאָמַר (פסוק לא): וַהֲשִׁמֹּתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם, יַתְרָה בָּהֶם לְסַלֵּק מֵהֶם מִקְדָּשׁוֹ וְקִבּוּל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁיִּהְיוּ לְרָצוֹן לוֹ בַּמִּקְדָּשׁ הַהוּא.

וְהֶעֱנַשְׁתִּים עֲלֵיהֶם, חֶרֶב וְחַיָּה רָעָה וְדֶבֶר וְרָעָב, וְגָלוּת בַּסּוֹף, כִּי כָּל זֶה הָיָה שָׁם כַּאֲשֶׁר בָּא בְּפֵרוּשׁ בְּסֵפֶר יִרְמְיָהוּ (פרק נב). וְאָמַר בַּגָּלוּת (פסוקים לד־לח): אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ וְגוֹ' כֹּל יְמֵי הַשַּׁמָּה תִּשְׁבֹּת אֵת אֲשֶׁר לֹא שָׁבְתָה, שֶׁהָיוּ שְׁנוֹת הַגָּלוּת כַּשָּׁנִים אֲשֶׁר בָּטְלוּ הַשְּׁמִטּוֹת, וְכֵן אָמַר הַכָּתוּב בַּגָּלוּת הַהוּא (ד"ה־ב לו כא): לְמַלֹּאת דְּבַר ה' בְּפִי יִרְמְיָהוּ עַד רָצְתָה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ כָּל יְמֵי הַשַּׁמָּה שָׁבָתָה לְמַלֹּאת שִׁבְעִים שָׁנָה. כֵּן הִתְרָה בָּהֶם וְכֵן הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם, אִם כֵּן דָּבָר בָּרוּר הוּא שֶׁעַל הַגָּלוּת הַהוּא דִּבֵּר הַכָּתוּב.

וְהִסְתַּכֵּל עוֹד בְּעִנְיַן הַגְּאֻלָּה מִמֶּנּוּ, שֶׁאֵינוֹ מַבְטִיחַ רַק שֶׁיִּזְכֹּר בְּרִית אָבוֹת וּבִזְכִירַת הָאָרֶץ (פסוק מב), לֹא שֶׁיִּמְחֹל עֲוֹנָם וְיִסְלַח חַטָּאתָם וְיוֹסִיף אַהֲבָתָם כְּקֶדֶם, וְלֹא שֶׁיֶּאֱסֹף אֶת נִדְחֵיהֶם. כִּי הָיָה כֵּן בַּעֲלוֹתָם מִבָּבֶל, שֶׁלֹּא שָׁבוּ רַק יְהוּדָה וּבִנְיָמִין וְהַנִּלְוִים אֲלֵיהֶם מְעַט, מִקְצַת הַשְּׁבָטִים אֲשֶׁר גָּלוּ לְבָבֶל, וְשָׁבוּ בְּדַלּוּת, בַּעֲבֹדוּת מַלְכֵי פָרָס.

וְגַם לֹא אָמַר שֶׁיָּשׁוּבוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנָיו, רַק שֶׁיִּתְוַדּוּ עֲוֹנָם וַעֲוֹן אֲבֹתָם (פסוק מ), וּמְצִינוּ אַנְשֵׁי בֵּית שֵׁנִי עוֹשִׂים כֵּן, כְּמוֹ שֶׁהִתְוַדָּה דָּנִיֵּאל (דניאל ט ה־ח): חָטָאנוּ וְעָוִינוּ וְהִרְשַׁעְנוּ וּמָרָדְנוּ וְסוֹר מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִשְּׁפָטֶיךָ וְגוֹ', לִמְלָכֵינוּ לְשָׂרֵינוּ וְלַאֲבֹתֵינוּ. וּכְתִיב (שם שם טז): כִּי בַחֲטָאֵינוּ וּבַעֲוֹנוֹת אֲבֹתֵינוּ יְרוּשָׁלַיִם וְעַמְּךָ לְחֶרְפָּה. וְכֵן נֶחֱמְיָה הִתְוַדָּה (נחמיה א ה־יא). וְעֶזְרָא אָמַר (שם ט לד): מְלָכֵינוּ שָׂרֵינוּ כֹּהֲנֵינוּ וַאֲבֹתֵינוּ לֹא עָשׂוּ תּוֹרָתֶךָ. הֲרֵי כִּי כֻּלָּם לָמְדוּ מִן הַתּוֹרָה שֶׁיִּתְוַדּוּ עֲוֹנָם וַעֲוֹן אֲבוֹתָם. וְכָל אֵלֶּה דְּבָרִים בְּרוּרִים בַּבְּרִית הַזֹּאת שֶׁהוּא בָּאֱמֶת יִרְמֹז לַגָּלוּת הָרִאשׁוֹן וְהַגְּאוּלָּה מִמֶּנּוּ.

אֲבָל הַבְּרִית שֶׁבְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה יִרְמֹז לְגָלוּתֵנוּ זֶה וְלַגְּאֻלָּה שֶׁנִּגְאַל מִמֶּנּוּ, כִּי הִסְתַּכַּלְנוּ תְּחִלָּה שֶׁלֹּא נִרְמַז שָׁם קֵץ וְקָצָב, וְלֹא הִבְטִיחַ בַּגְּאֻלָּה, רַק תְּלָה אוֹתָהּ בִּתְשׁוּבָה (דברים ל ב), וְלֹא הִזְכִּיר בָּעֲבֵרוֹת הָהֵם שֶׁיַּעֲשׂוּ אֲשֶׁרִים וְחַמָּנִים וְשֶׁיַּעַבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה כְּלָל, אֲבָל אָמַר: (דברים כח טו): וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו, אָמַר כִּי מִפְּנֵי שֶׁיַּעַבְרוּ עַל קְצָת מִצְוֹתָיו שֶׁלֹּא יִשְׁמְרוּ וְיַעֲשׂוּ אֶת כֻּלָּן יַעֲנְשׁוּ, שֶׁכָּךְ הָיָה בְּבֵית שֵׁנִי, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (יומא ט:): בַּיִת רִאשׁוֹן מִפְּנֵי מַה חָרַב, מִפְּנֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, בַּיִת שֵׁנִי שֶׁאָנוּ בְּקִיאִים בָּהֶם שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בְּתוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים מִפְּנֵי מַה חָרַב, מִפְּנֵי שִׂנְאַת חִנָּם שֶׁהָיְתָה בֵּינֵיהֶם. וְלֹא הִזְכִּיר שָׁם הַמִּקְדָּשׁ וְרֵיחַ נִיחוֹחַ כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר כָּאן, שֶׁלֹּא הָיְתָה הָאֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם יוֹרֶדֶת וְאוֹכֶלֶת הַקָּרְבָּנוֹת בְּבֵית שֵׁנִי, כְּמוֹ שֶׁהֵעִידוּ בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא שָׁם (כא:).

וְאָמַר בַּקְּלָלוֹת (דברים כח מט) יִשָּׂא ה' עָלֶיךָ גּוֹי מֵרָחוֹק מִקְצֵה הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר, שֶׁבָּאוּ עֲלֵיהֶם עַם רוֹמִי הָרְחוֹקִים מֵהֶם מְאֹד, וְאָמַר שָׁם: אֶל גּוֹי אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ (שם פסוק לו), גּוֹי אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע לְשֹׁנוֹ (שם פסוק מט), מִפְּנֵי רֹב רִחוּקָם מֵאַרְצֵנוּ, וְלֹא כֵּן בְּדִבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת, כִּי גָּלוּ לְבָבֶל וְאַשּׁוּר שֶׁהֵם קְרוֹבִים לָאָרֶץ וְנִלְחָמִים בָּהֶם תָּמִיד, וְיִחוּס יִשְׂרָאֵל מִשָּׁם הָיָה, וְיוֹדְעִים לְשׁוֹנָם, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים־ב יח כו) דַּבֶּר נָא אֶל עֲבָדֶיךָ אֲרַמִּית כִּי שׁוֹמְעִים אֲנָחְנוּ.

וְכֵן וֶהֱפִיצְךָ ה' בְּכָל הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קְצֵה הָאָרֶץ (דברים כח סד) הוּא גְּלוּיֵנוּ הַיּוֹם שֶׁאָנוּ מְפֻזָּרִים מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ. וְאָמַר (שם פסוק סח): וֶהָשִׁיבְךָ ה' מִצְרַיִם בָּאֳנִיּוֹת, וּבְגָלוּתֵנוּ זֶה הָיָה, שֶׁמְּלֵא טִיטוּס מֵהֶם סְפִינוֹת, וְכֵן כָּתוּב בְּסֵפֶר הָרוֹמִיִּים.

וְכֵן מַה שֶּׁאוֹמֵר שָׁם: פָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתֻנִים לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת (פסוק לב), בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד וְלֹא יִהְיוּ לָךְ כִּי יֵלְכוּ בַּשֶּׁבִי (שם פסוק מא), אֵינָם הַגְּלוּת שֶׁגָּלוּ אָבוֹת וּבָנִים, רַק הַשֶּׁבִי הַהוּא לַבָּנִים לְבַדָּם, וְהָאָבוֹת נִשְׁאָרִים בָּאָרֶץ, וְלֹא נֶאֱמַר כֵּן בַּבְּרִית הָרִאשׁוֹן מִפְּנֵי שֶׁגָּלוּ גָּלוּת שְׁלֵמָה, אֲבָל בַּבְּרִית הַשֵּׁנִי הִזְכִּיר כֵּן, שֶׁהָיוּ הָרוֹמִיִּים מוֹשְׁלִים בְּאַרְצֵנוּ וְלוֹקְחִים הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת כִּרְצוֹנָם.

וְכֵן וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ ה' בְּךָ בְּרָעָב וּבְצָמָא (שם פסוק מח) הִיא עַבְדוּתֵנוּ שֶׁעָבַדְנוּ הָרוֹמִיִּים בְּאַרְצֵנוּ, וְשָׂרֵיהֶם מוֹשְׁלִים בָּאָרֶץ וּמַכְבִּידִים עָלֵינוּ עֹל כָּבֵד, וְלוֹקְחִים גּוּפֵנוּ וּמְמוֹנֵנוּ כַּאֲשֶׁר הוּא יָדוּעַ בַּסְּפָרִים.

וְעוֹד רְאִיָּה, שֶׁאָמַר (שם כח לח): יוֹלֵךְ ה' אוֹתְךָ וְאֶת מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תָּקִים עָלֶיךָ אֶל גּוֹי אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ, כִּי הָלַךְ אַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ בְּסוֹף בֵּית שֵׁנִי לְרוֹמִי, וְעַל הֲלִיכָתוֹ שָׁם נֶחְרַב הַבַּיִת. וְלֹא אָמַר הַכָּתוּב "הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עָלֶיךָ", אֲבָל אָמַר: מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תָּקִים, רָמַז לָנוּ יִתְבָּרֵךְ שֶׁלֹּא הָיָה רָאוּי לִמְלֹךְ, וְאָסוּר הָיָה לִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל מִדִּין תּוֹרָה, אֲבָל הֵקִימוּ עֲלֵיהֶם הוּא וַאֲבוֹתָיו שֶׁלֹּא כַּדָּת, כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּר זֶה בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (מא.). וְכָל אֵלֶּה רְמָזִים כְּאִלּוּ יִזְכִּירוּ בְּפֵרוּשׁ עִנְיַן גָּלוּתֵנוּ זֶה.

וְהַגְּאֻלָּה בַּבְּרִית הַהִיא הַשֵּׁנִית, גְּאֻלָּה שְׁלֵמָה מְעֻלָּה עַל כֻּלָּם, אָמַר (דברים ל א): וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וְגוֹ', וְהִבְטִיחַ (שם פסוק ה): וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ, שֶׁהִיא הַבְטָחָה לְכָל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא לְשִׁשִּׁית הָעָם. וְשָׁם הִבְטִיחַ שֶׁיִּכְרֹת וִיכַלֶּה הַמַּגְלִים אוֹתָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם פסוק ז): וְנָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ אֵת כָּל הָאָלוֹת הָאֵלֶּה עַל אֹיְבֶיךָ וְעַל שֹׂנְאֶיךָ אֲשֶׁר רָדְפוּךָ, וְהִנֵּה אוֹיְבֶיךָ וְשׂוֹנְאֶיךָ רֶמֶז לִשְׁתֵּי הָאֻמּוֹת אֲשֶׁר יִרְדְּפוּ תָּמִיד אַחֲרֵינוּ. וְאֵלֶּה דְּבָרִים יַבְטִיחוּ בַּגְּאֻלָּה

(יז) **וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם וְנַסְתֶּם וְאֵין־רֹדֵף אֶתְכֶם:**

יז וְאֶתֵּן רוּגְזִי בְּכוֹן וְתִתְּבְּרוּן קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְיִרְדּוּן בְּכוֹן סַנְאֵיכוֹן וְתֵעִירְקוּן וְלֵית דְּרָדִיף יָתְכוֹן:

רש"י◄ **וְנָתַתִּי פָנַי** • פְּנַאי שֶׁלִּי, פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי לְהָרַע לָכֶם. **וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם** • כְּמַשְׁמָעוֹ, יִשְׁלְטוּ בָּכֶם.

פירש"י וטז–יז◄ **אַגֶּדֶת 'תּוֹרַת כֹּהֲנִים' מִפָּרָשָׁה זוֹ: אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת** • אֵינִי מְדַבֵּר אֶלָּא בְּ'אַף', וְכֵן; "אַף אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי". **וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם** • שֶׁיִּהְיוּ הַמַּכּוֹת פּוֹקְדוֹת אֶתְכֶם מִזּוֹ לְזוֹ: עַד שֶׁהָרִאשׁוֹנָה פְּקוּדָה אֶצְלְכֶם, אָבִיא אַחֶרֶת וְאֶסְמְכֶנָּה לָהּ. **בֶּהָלָה** • מַכָּה הַמַּבְהֶלֶת אֶת הַבְּרִיּוֹת, וְאֵיזוֹ? זוֹ מַכַּת מֹתֶן [פִּי' מַגֵּפָה]. **אֶת־הַשַּׁחֶפֶת** • יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁהוּא חוֹלֶה וּמֵטָּל בַּמִּטָּה, אֲבָל בְּשָׂרוֹ שָׁמוּר עָלָיו?! תַּלְמוּד־לוֹמַר: "שַׁחֶפֶת", שֶׁהוּא נִשְׁחָף; אוֹ עִתִּים שֶׁהוּא נִשְׁחָף, אֲבָל נַח וְאֵינוֹ מַקְדִּיחַ? תַּלְמוּד־לוֹמַר "וְאֶת הַקַּדַּחַת", מְלַמֵּד שֶׁהוּא מַקְדִּיחַ. אוֹ עִתִּים שֶׁהוּא מַקְדִּיחַ, וְסָבוּר הוּא בְּעַצְמוֹ שֶׁיִּחְיֶה? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "מְכַלּוֹת עֵינַיִם". אוֹ הוּא אֵינוֹ סָבוּר בְּעַצְמוֹ שֶׁיִּחְיֶה, אֲבָל אֲחֵרִים סְבוּרִים שֶׁיִּחְיֶה? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ". **וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם** • זוֹרְעָהּ וְאֵינָהּ מַצְמַחַת, וּמֵעַתָּה מָה אוֹיְבֵיכֶם בָּאִים וְאוֹכְלִים? וּמַה תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם", הָא כֵּיצַד? זוֹרְעָהּ שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וְאֵינָהּ מַצְמַחַת, שָׁנָה שְׁנִיָּה מַצְמַחַת וְאוֹיְבִים בָּאִים וּמוֹצְאִים תְּבוּאָה לִימֵי הַמָּצוֹר, וְשֶׁבִּפְנִים מֵתִים בָּרָעָב, שֶׁלֹּא לִקְּטוּ תְּבוּאָה אֶשְׁתַּקֵּד. דָּבָר אַחֵר: "וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם", כְּנֶגֶד הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת - הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאַתָּה עָמֵל בָּהֶם וּמְגַדְּלָן וְהַחֵטְא בָּא וּמְכַלֶּה אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ב כב): "אֲשֶׁר־טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי אֹיְבִי כִלָּם". **וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם** • כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּטּוֹבָה: "וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם", כָּךְ נֶאֱמַר בָּרָעָה: "וְנָתַתִּי פָנַי", מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו: פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסֵק אֲנִי עִמָּכֶם לְרָעָה. **וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם** • (ת"כ) שֶׁיְּהֵא הַמָּוֶת הוֹרֵג אֶתְכֶם מִבִּפְנִים וּבַעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן מַקִּיפִין אֶתְכֶם מִבַּחוּץ. **וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם** • (ת"כ) שֶׁאֵינִי מַעֲמִיד שׂוֹנְאִים אֶלָּא מִכֶּם וּבָכֶם, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם עוֹבְדֵי אֱלִילִים עוֹמְדִים עַל יִשְׂרָאֵל, אֵינָם מְבַקְּשִׁים אֶלָּא מַה שֶּׁבַּגְּלוּי, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ו ג-ד): "וְהָיָה אִם־זָרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי קֶדֶם וְגוֹ', וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת־יְבוּל הָאָרֶץ", אֲבָל בְּשָׁעָה שֶׁאַעֲמִיד עֲלֵיכֶם מִכֶּם וּבָכֶם, הֵם מְחַפְּשִׂים אַחַר הַמַּטְמוֹנִיּוֹת שֶׁלָּכֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מיכה ג ג): "וַאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׁאֵר עַמִּי וְעוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ וְגוֹ'". **וְנַסְתֶּם** • מִפְּנֵי אֵימָה. **וְאֵין־רֹדֵף אֶתְכֶם** • מִבְּלִי כֹּחַ.

(יח) **וְאִם־עַד־אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְיִסַּרְתִּי לְיַסְּרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם:**

יח וְאִם עַד אִלֵּין לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וְאוֹסִיף לְמִרְדֵּי יָתְכוֹן שְׁבַע עַל חוֹבֵיכוֹן:

רש"י◄ **וְאִם עַד־אֵלֶּה** • וְאִם בְּעוֹד אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ. **וְיָסַרְתִּי** • עוֹד יִסּוּרִין אֲחֵרִים. **שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם** •

(ת"כ) שֶׁבַע פֻּרְעָנִיּוֹת עַל שֶׁבַע עֲבֵרוֹת הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה.

(יט) **וְשָׁבַרְתִּי אֶת־גְּאוֹן עֻזְּכֶם וְנָתַתִּי אֶת־שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת־אַרְצְכֶם כַּנְּחֻשָׁה:**

יט וְאֶתְבַּר יָת יְקַר תְּקֻפְּכוֹן וְאֶתֵּן יָת שְׁמַיָּא דִי עִלָּוֵיכוֹן תַּקִּיפִין כְּפַרְזְלָא מִלַּאֲחָתָא מִטָּרָא וְאַרְעָא דִתְחוֹתֵיכוֹן חַסִינָא כִּנְחָשָׁא מִלְּמֶעְבַּד פֵּירִין:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הָעֲתִידָה הַבְטָחָה שְׁלֵמָה יוֹתֵר מִכָּל חִזְיוֹנוֹת דָּנִיאֵל.

וְכֵן מַה שֶּׁאָמַר בְּכָאן (בפסוק לב): וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם, הִיא בְּשׂוֹרָה טוֹבָה מְבַשֶּׂרֶת בְּכָל הַגָּלְיוֹת שֶׁאֵין אַרְצֵנוּ מְקַבֶּלֶת אֵת אוֹיְבֵינוּ. וְגַם זוֹ רְאָיָה גְּדוֹלָה וְהַבְטָחָה לָנוּ, כִּי לֹא תִמָּצֵא בְּכָל הַיִּשּׁוּב אֶרֶץ אֲשֶׁר הִיא טוֹבָה וּרְחָבָה וַאֲשֶׁר הָיְתָה נוֹשֶׁבֶת מֵעוֹלָם, וְהִיא חֲרֵבָה כָּמוֹהָ, כִּי מֵאָז יָצָאנוּ מִמֶּנָּהּ לֹא קִבְּלָה אֻמָּה וְלָשׁוֹן, וְכֻלָּם מִשְׁתַּדְּלִים לְהוֹשִׁיבָהּ וְאֵין לְאֵל יָדָם. וְהִנֵּה הַבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה אֲשֶׁר בַּפָּרָשָׁה הַזֹּאת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּרַת אוֹתָהּ, כִּי כֵן הָיָה שְׁמוֹ הַגָּדוֹל עִמָּנוּ בַּבַּיִת הָרִאשׁוֹן, וְהַבְּרִית הַשֵּׁנִית שֶׁבַּפָּרָשָׁה "וְהָיָה כִּי תָבֹא" מִפִּי מֹשֶׁה רֶמֶז לְסִלּוּק שְׁכִינָתוֹ לְגַמְרֵי, שֶׁלֹּא הָיָה בְּבֵית שֵׁנִי רַק כְּבוֹד שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (חגי א ח): וְאֶרְצֶה בוֹ וְאֶכָּבְדָ, וְתוֹסֶפֶת הה"א רֶמֶז לְה"א שְׁנִיָּה שֶׁבַּשֵּׁם הַגָּדוֹל. וּכְבָר דָּרְשׁוּ בוֹ (יומא כא:) מִדְּרָשׁ אַחֵר גַּם כֵּן, רֶמֶז לַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים שֶׁהָיָה הַבַּיִת הַשֵּׁנִי חָסֵר וְכוּ'. תורה יז

רש"י◄ **וְשָׁבַרְתִּי אֶת־גְּאוֹן עֻזְּכֶם•** זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל כד כא): "הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם". **וְנָתַתִּי אֶת־שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת־אַרְצְכֶם כַּנְּחֻשָׁה•** זוֹ קָשָׁה מִשֶּׁל מֹשֶׁה, שֶׁשָּׁם הוּא אוֹמֵר (דברים כח כג): "וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְגוֹ'", שֶׁיִּהְיוּ הַשָּׁמַיִם מְזִיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מְזִיעָה,

וְהָאָרֶץ אֵינָהּ מְזִיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מַזִּיעַ, וְהִיא מְשַׁמֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ. אֲבָל כָּאן, הַשָּׁמַיִם לֹא יִהְיוּ מְזִיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מַזִּיעַ, וִיהֵא חֹרֶב בָּעוֹלָם, וְהָאָרֶץ תְּהֵא מְזִיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מְזִיעָה, וְהִיא מְאַבֶּדֶת פֵּרוֹתֶיהָ.

(כ) **וְתַם לָרִיק כֹּחֲכֶם וְלֹא־תִתֵּן אַרְצְכֶם אֶת־יְבוּלָהּ וְעֵץ הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ:**

כ וִיסוּפוּן לְרֵיקָנוּ חֵילֵיכוֹן וְלָא תִתֵּן אַרְעָכוֹן יָת עֲלַלְתַּהּ וְאִילַן אַרְעָא לָא יִתֵּן אִבֵּהּ:

רש"י◄ **וְתַם לָרִיק כֹּחֲכֶם•** (ת"כ) הֲרֵי אָדָם שֶׁלֹּא עָמַל, שֶׁלֹּא חָרַשׁ, שֶׁלֹּא זָרַע, שֶׁלֹּא נִכֵּשׁ, שֶׁלֹּא כִּסַּח, שֶׁלֹּא עָדַר, וּבִשְׁעַת הַקָּצִיר בָּא שִׁדְּפוֹן וּמַלְקֶה אוֹתוֹ, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, אֲבָל אָדָם שֶׁעָמַל וְחָרַשׁ וְזָרַע וְנִכֵּשׁ וְכִסַּח וְעָדַר, וּבָא שִׁדְּפוֹן וּמַלְקֶה אוֹתוֹ, הֲרֵי שִׂנְיוֹ שֶׁל זֶה קֵהוֹת. **וְלֹא־תִתֵּן אַרְצְכֶם אֶת־יְבוּלָהּ•** (ת"כ) אַף מַה שֶּׁאַתָּה מוֹבִיל לָהּ בִּשְׁעַת הַזֶּרַע. **וְעֵץ הָאָרֶץ•** (ת"כ) אֲפִלּוּ מִן הָאָרֶץ יְהֵא לָקוּי, שֶׁלֹּא יַחֲנִיט פִּרוֹתָיו בִּשְׁעַת הַחֲנָטָה. **לֹא יִתֵּן•** מְשַׁמֵּשׁ לְמַעְלָה וּלְמַטָּה, אַ'עֵץ' וְאַ'פְּרִי'. **לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ•** כְּשֶׁהוּא מַפְרֶה מַשִּׁיר פֵּרוֹתָיו, הֲרֵי שְׁתֵּי קְלָלוֹת, וְיֵשׁ כָּאן שֶׁבַע פֶּרְעָנִיּוֹת.

(כא) **וְאִם־תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי וְלֹא תֹאבוּ לִשְׁמֹעַ לִי וְיָסַפְתִּי עֲלֵיכֶם מַכָּה שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם:**

כא וְאִם תְּהָכוּן קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ וְלָא תֵיבוּן לְקַבָּלָא לְמֵימְרִי וְאוֹסִיף לְאַתָּאָה עֲלֵיכוֹן מָחָא שְׁבַע כְּחוֹבֵיכוֹן:

רש"י◄ **וְאִם־תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי•** רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: עֲרַאי, בְּמִקְרֶה, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לִפְרָקִים, כֵּן תֵּלְכוּ עֲרַאי בַּמִּצְוֹת. וּמְנַחֵם פֵּרֵשׁ לְשׁוֹן מְנִיעָה, וְכֵן (משלי כה יז): "הֹקַר רַגְלְךָ", וְכֵן (משלי יז כח): "יְקַר־רוּחַ", וְקָרוֹב לָשׁוֹן זֶה לְתַרְגּוּמוֹ שֶׁל אוּנְקְלוֹס: לְשׁוֹן קֹשִׁי, שֶׁמַּקְשִׁין לְבָם לְמָנַע מֵהִתְקָרֵב אֵלַי. **שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם•** שֶׁבַע פֶּרְעָנִיּוֹת אֲחֵרוֹת, בְּמִסְפַּר שֶׁבַע - "כְּחַטֹּאתֵיכֶם".

(כב) **וְהִשְׁלַחְתִּי בָכֶם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנָשַׁמּוּ דַּרְכֵיכֶם:**

כב וַאֲגַרֵי בְכוֹן יָת חֵוֹת בָּרָא וּתְתַכֵּל יָתְכוֹן וּתְשֵׁיצֵי יָת בְּעִירְכוֹן וְתַזְעֵר יָתְכוֹן וִיצַדְּיָן אוֹרְחָתְכוֹן:

רש"י◄ **וְהִשְׁלַחְתִּי•** לְשׁוֹן גֵּרוּי. **וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם•** אֵין לִי אֶלָּא חַיָּה מְשַׁכֶּלֶת, שֶׁדַּרְכָּהּ בְּכָךְ. בְּהֵמָה, שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ בְּכָךְ, מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר (דברים לב כד): "וְשֶׁן־בְּהֵמֹת אֲשַׁלַּח בָּם", הֲרֵי שְׁתַּיִם. וּמִנַּיִן שֶׁתְּהֵא מְמִיתָה בִּנְשִׁיכָתָהּ? תַּלְמוּד־לוֹמַר (שם): "עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר", מָה אֵלּוּ נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין, אַף אֵלּוּ נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין; כְּבָר הָיוּ שָׁנִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: חֲמוֹר נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית, עָרוֹד נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית. **וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם•** אֵלּוּ הַקְּטַנִּים. **וְהִכְרִיתָה אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם•** מִבַּחוּץ. **וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם•** מִבִּפְנִים. **וְנָשַׁמּוּ דַּרְכֵיכֶם•** שְׁבִילִים גְּדוֹלִים וּשְׁבִילִים קְטַנִּים, הֲרֵי שֶׁבַע פֶּרְעָנִיּוֹת: שֵׁן בְּהֵמָה, וְשֵׁן חַיָּה, חֲמַת זוֹחֲלֵי עָפָר, וְשִׁכְּלָה, וְהִכְרִיתָה, וְהִמְעִיטָה, וְנָשַׁמּוּ.

(כג) **וְאִם־בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי קֶרִי:**

כג וְאִם בְּאִלֵּין לָא תִתְרְדוּן לְמֵימְרִי וּתְהָכוּן קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ:

רש"י◄ **לֹא תִוָּסְרוּ לִי•** לָשׁוּב אֵלַי.

(כד) **וְהָלַכְתִּי אַף־אֲנִי עִמָּכֶם בְּקֶרִי וְהִכִּיתִי אֶתְכֶם גַּם־אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם:**

כד וְאֵהַךְ אַף אֲנָא עִמְּכוֹן בְּקַשְׁיוּ וְאַלְקֵי יָתְכוֹן אַף אֲנָא שְׁבַע עַל חוֹבֵיכוֹן:

(כה) **וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם־בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל־עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד־אוֹיֵב:**

כה וְאַיְתִי עֲלֵיכוֹן דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְיִתְפְּרְעוּן מִנְּכוֹן פֻּרְעָנוּתָא עַל דַּעֲבַרְתּוּן עַל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וְתִתְכַּנְּשׁוּן לְקִרְוֵיכוֹן וֶאֱגָרֵי מוֹתָנָא בֵּינֵיכוֹן וְתִתְמַסְּרוּן בִּידָא דְסָנְאָה:

רש"י◄ **נְקַם־בְּרִית** • וְיֵשׁ נָקָם שֶׁאֵינוֹ בִּבְרִית, כְּדֶרֶךְ שְׁאָר נְקָמוֹת, וְזֶהוּ סִמּוּי עֵינָיו שֶׁל צִדְקִיָּהוּ. דָּבָר אַחֵר: "נְקַם בְּרִית" — נְקָמַת בְּרִיתִי אֲשֶׁר עָבַרְתֶּם, כָּל 'הַבָּאַת חֶרֶב' שֶׁבַּמִּקְרָא, הִיא מִלְחֶמֶת חֵילוֹת אוֹיְבִים. **וְנֶאֱסַפְתֶּם** • מִן הַחוּץ אֶל תּוֹךְ הֶעָרִים מִפְּנֵי הַמָּצוֹר. **וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם** • וְעַל־יְדֵי הַדֶּבֶר, וְנִתַּתֶּם בְּיַד הָאוֹיְבִים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם, לְפִי שֶׁאֵין מְלִינִים אֶת הַמֵּת בִּירוּשָׁלַיִם, וּכְשֶׁהֵם מוֹצִיאִים אֶת הַמֵּת לְקָבְרוֹ, נִתָּנִים בְּיַד אוֹיֵב.

(כו) **בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לֶחֶם וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ: ס**

כו בִּדְאֶתְבַּר לְכוֹן סְעִיד מֵיכְלָא וְיָפֵין עֲסַר נְשִׁין לַחְמְכוֹן בְּתַנּוּרָא חַד וִיתִיבוּן לַחְמְכוֹן בְּמַתְקְלָא וְתֵיכְלוּן וְלָא תִשְׂבְּעוּן:

רש"י◄ **מַטֵּה־לֶחֶם** • לְשׁוֹן מִשְׁעָן, כְּמוֹ (ירמיה מח יז): "מַטֵּה־עֹז". **בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לֶחֶם** • אֶשְׁבּוֹר לָכֶם כָּל מִסְעַד אֹכֶל, וְהֵם חִצִּי רָעָב. **וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד** • מֵחֹסֶר עֵצִים. **וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל** • שֶׁתְּהֵא הַתְּבוּאָה נִרְקֶבֶת וְנַעֲשֵׂית פַּת נְפוּלָה וּמִשְׁתַּבֶּרֶת בַּתַּנּוּר, וְהֵן יוֹשְׁבוֹת וְשׁוֹקְלוֹת אֶת הַשְּׁבָרִים לְחַלְּקָם בֵּינֵיהֶם. **וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ** • זֶה מְאֵרָה בְּתוֹךְ הַמְּעַיִם בַּלֶּחֶם, חֲרִי שֶׁבַע פֵּרְעָנֻיּוֹת: חֶרֶב, מָצוֹר, דֶּבֶר, שֶׁבֶר מַטֵּה לֶחֶם, חֹסֶר עֵצִים, פַּת נְפוּלָה, מְאֵרָה בַּמְּעַיִם; "וְנִתַּתֶּם" אֵינָהּ מִן הַמִּנְיָן, שֶׁהִיא הַחֶרֶב.

(כז) **וְאִם־בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי:**

כז וְאִם בְּדָא לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וּתְהָכוּן קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ:

(כח) **וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת־קֶרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אַף־אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם:**

כח וְאֵהַךְ עִמְּכוֹן בִּתְקוֹף רְגָז וְאַרְדֵּי יָתְכוֹן אַף אֲנָא שְׁבַע עַל חוֹבֵיכוֹן:

(כט) **וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר בְּנֵיכֶם וּבְשַׂר בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכֵלוּ:**

כט וְתֵיכְלוּן בְּשַׂר בְּנֵיכוֹן וּבְשַׂר בְּנָתֵיכוֹן תֵּיכְלוּן:

(ל) **וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמָּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם:**

ל וַאֲשֵׁיצִי יָת בָּמְתֵיכוֹן וַאֲקַצֵּץ יָת חֲנִיסְנְסֵיכוֹן וְאֶתֵּן יָת פִּגְרֵיכוֹן עַל פִּגּוּר טַעֲוָתְכוֹן וִירַחֵק מֵימְרִי יָתְכוֹן:

רש"י◄ **בָּמֹתֵיכֶם** • מִגְּדָלִים וּבִירָנִיּוֹת. **חַמָּנֵיכֶם** • מִין עֲבוֹדַת אֱלִילִים שֶׁמַּעֲמִידִין עַל הַגַּגּוֹת, וְעַל שֵׁם שֶׁמַּעֲמִידִים בַּחַמָּה קְרוּיִין 'חַמָּנִים'. **וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם** • תְּפוּחֵי רָעָב הָיוּ, וּמוֹצִיאִים יִרְאָתָם מֵחֵיקָם וּמְנַשְּׁקִים אוֹתָם, וּכְרָסוֹ נִבְקַעַת וְנוֹפֵל עָלֶיהָ. **וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם** • (ת"כ) זֶה סִלּוּק שְׁכִינָה.

(לא) **וְנָתַתִּי אֶת־עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם:**

לא וְאֶתֵּן יָת קִרְוֵיכוֹן צָדָא וְאֶצְדֵּי יָת מַקְדְּשֵׁיכוֹן וְלָא אַקְבֵּל בְּרֵעוָא קָרְבַּן כְּנִשְׁתְּכוֹן:

רש"י◄ **וְנָתַתִּי אֶת־עָרֵיכֶם חָרְבָּה** • יָכוֹל מֵאָדָם? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ", הֲרֵי אָדָם אָמוּר! הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם: "חָרְבָּה"? מֵעוֹבֵר וָשָׁב. **וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם** • יָכוֹל מִן הַקָּרְבָּנוֹת? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "וְלֹא אָרִיחַ", הֲרֵי קָרְבָּנוֹת אֲמוּרִים! הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם: "וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם"? מִן

הַגְּדוּדִיּוֹת, שַׂיָּרוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מִתְקַדְּשׁוֹת וְנוֹעָדוֹת לָבֹא שָׁם. חֲרֵי שֶׁבַע פֶּרְעָנִיּוֹת: אֲכִילַת בְּשַׂר בָּנִים וּבָנוֹת, וְהַשְׁמָדַת בָּמוֹת – חֲרֵי שְׁתַּיִם. כְּרִיתַת חַמָּנִים אֵין כָּאן פֶּרְעָנוּת, אֶלָּא עַל־יְדֵי הַשְׁמָדַת הַבִּירָנִיּוֹת, יִפְּלוּ הַחַמָּנִים שֶׁבְּרָאשֵׁי הַגַּגּוֹת וְיִכָּרְתוּ. "וְנָתַתִּי אֶת פִּגְרֵיכֶם וְגוֹ'", חֲרֵי שָׁלֹשׁ, סִלּוּק שְׁכִינָה אַרְבַּע, חֻרְבַּן עָרִים, שִׁמְמוֹן מִקְדָּשׁ מִן הַגְּדוּדִיּוֹת, "וְלֹא אָרִיחַ" קָרְבָּנוֹת, חֲרֵי שֶׁבַע.

(לב) **וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ:**

לב וְאֶצְדֵּי אֲנָא יָת אַרְעָא וּיְצָרְיוּן עֲלַהּ בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן דְּיָתְבִין בַּהּ:

רש"י ◄ **וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ** • זוֹ מִדָּה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִמְצְאוּ הָאוֹיְבִים נַחַת רוּחַ בְּאַרְצָם, שֶׁתְּהֵא שׁוֹמֵמָה מִיּוֹשְׁבֶיהָ.

(לג) **וְאֶתְכֶם אֲזָרֶה בַגּוֹיִם וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה:**

לג וְיָתְכוֹן אֲבַדַּר בֵּינֵי עַמְמַיָּא וַאֲגָרֵי בַתְרֵיכוֹן דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וּתְהֵי אַרְעֲכוֹן צָדְיָא וְקִרְוֵיכוֹן יְהוֹן חָרְבָּא:

רש"י ◄ **וְאֶתְכֶם אֲזָרֶה בַגּוֹיִם** • זוֹ מִדָּה קָשָׁה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבְּנֵי מְדִינָה גוֹלִים לְמָקוֹם אֶחָד, רוֹאִים זֶה אֶת זֶה וּמִתְנַחֲמִין; וְיִשְׂרָאֵל נִזְרוּ כִּבְמִזְרֶה, כְּאָדָם הַזּוֹרֶה שְׁעוֹרִים בְּנָפָה וְאֵין אַחַת מֵהֶן דְּבוּקָה בַּחֲבֶרְתָּהּ. **וַהֲרִיקֹתִי** • כְּשֶׁשּׁוֹלֵף הַחֶרֶב, מִתְרוֹקֵן הַנָּדָן. וּמִדְרָשׁוֹ: חֶרֶב הַנִּשְׁמֶטֶת אַחֲרֵיכֶם אֵינָהּ חוֹזֶרֶת מַהֵר, כְּאָדָם שֶׁמֵּרִיק אֶת הַמַּיִם וְאֵין סוֹפָן לַחֲזוֹר. **וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה** • שֶׁלֹּא תְּמַהֲרוּ לָשׁוּב לְתוֹכָהּ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ עָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה – נִרְאוֹת לָכֶם חֲרֵבוֹת; שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָדָם גּוֹלֶה מִבֵּיתוֹ וּמִכַּרְמוֹ וּמֵעִירוֹ וְסוֹפוֹ לַחֲזוֹר, כְּאִלּוּ אֵין כַּרְמוֹ וּבֵיתוֹ חֲרֵבִים, כָּךְ שְׁנוּיָה בְּ'תּוֹרַת כֹּהֲנִים'.

(לד) **אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ כָּל יְמֵי הָשַׁמָּהּ וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם אָז תִּשְׁבַּת הָאָרֶץ וְהִרְצָת אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ:**

לד בְּכֵן תִּרְעֵי אַרְעָא יָת שְׁמִטָּתָא כֹּל יוֹמִין דִּי צְדִיאַת וְאַתּוּן בְּאַרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן בְּכֵן תִּשְׁמֵט אַרְעָא וְתִרְעֵי יָת שְׁמִטָּתָא:

רש"י ◄ **אָז תִּרְצֶה** • תְּפַיֵּס אֶת כַּעַס הַמָּקוֹם, שֶׁכָּעַס עַל שְׁמִטּוֹתֶיהָ. **וְהִרְצָת** • לַמֶּלֶךְ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ. **(כֹּל יְמֵי הָשַׁמָּה** • לְשׁוֹן 'הֵעָשׁוֹת', וּמֵ"ם דָּגֵשׁ בִּמְקוֹם כֶּפֶל, 'שְׁמָמָה').

(לה) **כָּל־יְמֵי הָשַׁמָּה תִּשְׁבֹּת אֵת אֲשֶׁר לֹא־שָׁבְתָה בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶם בְּשִׁבְתְּכֶם עָלֶיהָ:**

לה כָּל יוֹמִין דִּי צְדִיאַת תִּשְׁמֵט יָת דִּי לָא שְׁמֵטַת בִּשְׁמִטֵּיכוֹן כַּד הֲוֵיתוּן יָתְבִין עֲלַהּ:

רש"י ◄ **אֵת אֲשֶׁר לֹא־שָׁבְתָה** • שִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל גָּלוּת בָּבֶל, הֵן הָיוּ כְּנֶגֶד שִׁבְעִים שְׁנוֹת הַשְּׁמִטָּה וְיוֹבֵל שֶׁהָיוּ בַּשָּׁנִים שֶׁהִכְעִיסוּ יִשְׂרָאֵל בְּאַרְצָם לִפְנֵי הַמָּקוֹם, אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעִים הָיוּ שְׁנֵי עֲוֹנָם מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ עַד שֶׁגָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, וּבְנֵי יְהוּדָה הִכְעִיסוּ לְפָנָיו אַרְבָּעִים שָׁנָה מִשֶּׁגָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים עַד חָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר בִּיחֶזְקֵאל (ד ד-ו): "וְאַתָּה שְׁכַב עַל־צִדְּךָ הַשְּׂמֹאלִי וְגוֹ' וְכִלִּיתָ אֶת־אֵלֶּה, וְשָׁכַבְתָּ עַל־צִדְּךָ הַיְמָנִי שֵׁנִית וְנָשָׂאתָ אֶת־עֲוֹן בֵּית־יְהוּדָה אַרְבָּעִים יוֹם", וּנְבוּאָה זוֹ נֶאֱמְרָה לִיחֶזְקֵאל בַּשָּׁנָה הַחֲמִשִּׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָכִין; וְעוֹד עָשׂוּ שֵׁשׁ שָׁנִים עַד גָּלוּת צִדְקִיָּהוּ, חֲרֵי אַרְבָּעִים וָשֵׁשׁ, וְאִם תֹּאמַר: שְׁנוֹת מְנַשֶּׁה חֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ הָיוּ – מְנַשֶּׁה עָשָׂה תְּשׁוּבָה שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה, וְכָל שְׁנוֹת רִשְׁעוֹ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּאַגָּדַת 'חֵלֶק', וְשֶׁל אָמוֹן שְׁתַּיִם, וְאַחַת עֶשְׂרֵה לִיהוֹיָקִים וּכְנֶגְדָּן לְצִדְקִיָּהוּ, צֵא וַחֲשֹׁב לְאַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ שָׁנָה, שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת שֶׁבָּהֶן, וְהֵם שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה לְמֵאָה: אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שְׁמִטִּין וּשְׁנַיִם יוֹבְלוֹת. חֲרֵי לְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, שִׁשִּׁים וְאַרְבַּע. לִשְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ שָׁנָה, חָמֵשׁ שְׁמִטּוֹת. חֲרֵי שִׁבְעִים חָסֵר אַחַת, וְעוֹד שָׁנָה יְתֵרָה שֶׁנִּכְנְסָה בַּשְּׁמִטָּה, הַמַּשְׁלֶמֶת לְשִׁבְעִים, (נ"א: וְאוֹתוֹ יוֹבֵל שֶׁגָּלוּ, שֶׁלֹּא נִגְמַר, בַּעֲוֹנָם נֶחֱשַׁב לָהֶם); וַעֲלֵיהֶם נִגְזַר שִׁבְעִים שָׁנָה שְׁלֵמִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (דה"ב לו כא): "עַד־רָצְתָה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ וְגוֹ' לְמַלְאוֹת שִׁבְעִים שָׁנָה".

(לו) וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ בִּלְבָבָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיהֶם וְרָדַף אֹתָם קוֹל עָלֶה נִדָּף וְנָסוּ מְנֻסַת־חֶרֶב וְנָפְלוּ וְאֵין רֹדֵף:

לו וּדְיִשְׁתַּאֲרוּן בְּכוֹן וְאָעֵל תַּבְרָא בְּלִבְּהוֹן בְּאַרְעֲתָא דְּסַנְאֵיהוֹן וְיִרְדּוֹף יָתְהוֹן קַל טַרְפָּא דְשַׁקִּיף וְיֵעַרְקוּן כְּמֵעִירוֹק מִן קֳדָם דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְיִפְּלוּן וְלֵית דְּרָדִיף:

רש"י◄ **וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ** • פַּחַד וְרֹךְ לֵבָב. 'מֵ"ם' שֶׁל "מֹרֶךְ", יְסוֹד נוֹפֵל הוּא, כְּמוֹ 'מֵ"ם' שֶׁל 'מוֹעֵד' וְשֶׁל 'מוֹקֵשׁ'. **וְנָסוּ מְנֻסַת־חֶרֶב** • כְּאִלּוּ רוֹדְפִים וְהוֹרְגִים אוֹתָם. **עָלֶה נִדָּף** • שֶׁהָרוּחַ דּוֹחֲפוֹ וּמַכֵּהוּ עַל עָלֶה אַחֵר וּמְקַשְׁקֵשׁ וּמוֹצִיא קוֹל, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ: "קַל טַרְפָּא דְשָׁקִיף" – לְשׁוֹן חֲבָטָה; "שְׁדוּפֹת קָדִים" – 'שְׁקִיפָן קִדּוּם' לְשׁוֹן מַשְׁקוֹף, מְקוֹם חֲבָטַת הַדֶּלֶת, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל "חַבּוּרָה" – 'מַשְׁקוֹפֵי'.

(לז) וְכָשְׁלוּ אִישׁ־בְּאָחִיו כְּמִפְּנֵי־חֶרֶב וְרֹדֵף אָיִן וְלֹא־תִהְיֶה לָכֶם תְּקוּמָה לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם:

לז וְיִתַּקְלוּן גְּבַר בְּאָחוּהִי כְּמִקָּדָם דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְרָדִיף לָיִת וְלָא תְהֵי לְכוֹן תְּקוּמָה קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן:

רש"י◄ **וְכָשְׁלוּ אִישׁ־בְּאָחִיו** • כְּשֶׁיִּרְצוּ לָנוּס, יִכָּשְׁלוּ זֶה בָּזֶה, כִּי יִבָּהֲלוּ לָרוּץ. **כְּמִפְּנֵי־חֶרֶב** • כְּאִלּוּ בּוֹרְחִים מִלִּפְנֵי הוֹרְגִים שֶׁיְּהֵא בִּלְבָבָם פַּחַד, וְכָל שָׁעָה סְבוּרִים שֶׁאָדָם רוֹדְפָם. וּמִדְרָשׁוֹ (ת"כ): "וְכָשְׁלוּ אִישׁ־בְּאָחִיו", זֶה נִכְשָׁל בַּעֲוֹנוֹ שֶׁל זֶה, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין זֶה לָזֶה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש ב עמ' שמו)

זֶה נִכְשַׁל בַּעֲוֹנוֹ שֶׁל זֶה, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין זֶה לָזֶה (רש"י כו, לז) אִיתָא בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' שֶׁדִּבְרֵי הַתּוֹכֵחָה, לְפִי הָאֱמֶת, אֵינָם אֶלָּא בְּרָכוֹת. וְאַף כָּאן: הַבְּרָכָה הִיא, שֶׁאֶחָד יָכוֹל **לַעֲזֹר וּלְהוֹעִיל** לַחֲבֵרוֹ, מִכֵּיוָן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין זֶה לָזֶה, הַיְינוּ שֶׁהֵם **מְעֹרָבִים** זֶה בָּזֶה וַעֲרֵבִים **וּנְעִימִים** זֶה לָזֶה, שֶׁלָּכֵן עוֹזְרִים וּמוֹעִילִים אֶחָד לַשֵּׁנִי בְּחֵפֶץ לֵב וּבְשִׂמְחָה.

(לח) וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם:

לח וְתֵבְדוּן בֵּינֵי עַמְמַיָּא וּתְגַמַּר יָתְכוֹן אֲרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן:

רש"י◄ **וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם** • כְּשֶׁתִּהְיוּ פְּזוּרִים, תִּהְיוּ אֲבוּדִים זֶה מִזֶּה. **וְאָכְלָה אֶתְכֶם** • אֵלּוּ הַמֵּתִים בַּגּוֹלָה.

(לט) וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם יִמַּקּוּ בַּעֲוֹנָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיכֶם וְאַף בַּעֲוֹנֹת אֲבֹתָם אִתָּם יִמָּקּוּ:

לט וּדְיִשְׁתַּאֲרוּן בְּכוֹן יִתְּמְסוּן בְּחוֹבֵיהוֹן בְּאַרְעֲתָא בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְאַף בְּחוֹבֵי אֲבָהָתְהוֹן בִּישַׁיָּא דַּאֲחִידִין בִּידֵיהוֹן יִתְּמְסוּן:

רש"י◄ **בַּעֲוֹנֹת אֲבֹתָם אִתָּם** • (ת"כ) כְּשֶׁעֲוֹנוֹת אֲבוֹתָם אִתָּם – כְּשֶׁאוֹחֲזִים מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם. **יִמָּקּוּ** • לְשׁוֹן הֲמָסָה, כְּמוֹ "יִמַּסּוּ", וְכָמוֹהוּ (זכריה יד יב): "תִּמַּקְנָה בְחֹרֵיהֶן", (תהלים לח) "נָמַקּוּ חַבּוּרֹתָי".

(מ) וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֹנָם וְאֶת־עֲוֹן אֲבֹתָם בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וְאַף אֲשֶׁר־הָלְכוּ עִמִּי בְּקֶרִי:

מ וִיוַדּוּן יָת חוֹבֵיהוֹן וְיָת חוֹבֵי אֲבָהָתְהוֹן בְּשִׁקְרְהוֹן דְשַׁקָּרוּ קֳדָמָי וְאַף דְּהַלִּיכוּ קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ:

(מא) אַף־אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי וְהֵבֵאתִי אֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל וְאָז יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם:

מא אַף אֲנָא אֱהַךְ עִמְּהוֹן בְּקַשְׁיוּ וְאָעֵל יָתְהוֹן בַּאֲרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן אוֹ בְכֵן יִתָּבַר לִבְּהוֹן טַפְשָׁא וּבְכֵן יִרְעוּן יָת חוֹבֵיהוֹן:

רש"י◄ **וְהֵבֵאתִי אֹתָם** • (ת"כ) אֲנִי בְּעַצְמִי אֲבִיאֵם! זוֹ מִדָּה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹמְרִים: 'הוֹאִיל וְגָלִינוּ בֵּין הָאֻמּוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים, נַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם'! אֲנִי אֵינִי מַנִּיחָם, אֶלָּא מַעֲמִיד אֲנִי אֶת נְבִיאַי וּמַחֲזִירָן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(מא) אוֹ אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל. כְּמוֹ: אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא (שְׁמוֹת כא לו). לְשׁוֹן אַחֵר, אוּלַי, שֶׁמָּא אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל. וְאָז יִרְצוּ אֶת עֲוֹנָם, יְכַפְּרוּ עַל עֲוֹנָם בְּיִסּוּרֵיהֶם. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי שֶׁיֹּאמַר, וְהֵבֵאתִי אֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם, אוֹ עַד זְמַן יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל, אוֹ עַד זְמַן יְרַצּוּ אֵת עֲוֹנָם בְּאֹרֶךְ הַגָּלוּת. וְהִנֵּה אַחַר וְהִתְוַדּוּ אֶת עֲוֹנָם (בְּפָסוּק מ) הָיָה

לְתַחַת כְּנָפַי, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כ לב-לג): "וְהָעֲלָה עַל־רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה וְגוֹ' חַי־אָנִי וְגוֹ' אִם־לֹא בְּיָד חֲזָקָה וְגוֹ'". **אוֹ־אָז יִכָּנַע** • כְּמוֹ (שמות כג): "אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא", אִם אָז יִכָּנַע. לָשׁוֹן אַחֵר: אוּלַי, שֶׁמָּא, אָז יִכָּנַע לְבָבָם וְגוֹ'. **וְאָז יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם** • יְכַפְּרוּ עַל עֲוֹנָם בְּיִסּוּרֵיהֶם.

(מב) **וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר:**

מב וְדָכִירְנָא יָת קְיָמִי דְעִם יַעֲקוֹב וְאַף יָת קְיָמִי דְעִם יִצְחָק וְאַף יָת קְיָמִי דְעִם אַבְרָהָם אֲנָא דָכִיר וְאַרְעָא אֲנָא דָכִיר:

רש"י◄ **וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב** • בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת נִכְתַּב מָלֵא; וְאַלְיָהוּ חָסֵר בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת: יַעֲקֹב נָטַל אוֹת מִשְּׁמוֹ שֶׁל אֵלִיָּהוּ עֵרָבוֹן, שֶׁיָּבֹא וִיבַשֵּׂר גְּאֻלַּת בָּנָיו. **וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב** • לָמָּה נִמְנוּ אֲחוֹרַנִּית? כְּלוֹמַר, כְּדַאי הוּא יַעֲקֹב הַקָּטָן לְכָךְ; וְאִם אֵינוֹ כְּדַאי, הֲרֵי יִצְחָק עִמּוֹ. וְאִם אֵינוֹ כְּדַאי, הֲרֵי אַבְרָהָם עִמּוֹ, שֶׁהוּא כְּדַאי. וְלָמָּה לֹא נֶאֱמְרָה 'זְכִירָה' בְּיִצְחָק? אֶלָּא אֶפְרוֹ שֶׁל יִצְחָק נִרְאֶה לְפָנַי צָבוּר וּמֻנָּח עַל הַמִּזְבֵּחַ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כה עמ' 133)

אֶפְרוֹ שֶׁל יִצְחָק נִרְאֶה לְפָנַי צָבוּר וּמֻנָּח עַל הַמִּזְבֵּחַ (רש"י כו, מב) יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי אֵפֶר הַקָּרְבָּנוֹת אֵינוֹ נִשְׁאָר עַל הַמִּזְבֵּחַ, אֶלָּא יֵשׁ לְקַיֵּם בּוֹ מִצְוַת תְּרוּמַת וְהוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָעֲקֵדָה הִיא בְּגֶדֶר פְּעֻלָּה מִתְחַדֶּשֶׁת, כְּאִלּוּ יִצְחָק נִשְׂרַף עַל הַמִּזְבֵּחַ כְּקָרְבָּן בְּכָל רֶגַע מֵחָדָשׁ; בְּכָל רֶגַע "צָבוּר וּמֻנָּח עַל הַמִּזְבֵּחַ" הָאֵפֶר שֶׁנּוֹצַר עַל יְדֵי שְׂרֵפָתוֹ, כִּבְיָכוֹל, בְּרֶגַע זֶה. וְלָכֵן לֹא נֶאֱמְרָה בּוֹ זְכִירָה, שֶׁכֵּן אֵין צֹרֶךְ לִזְכֹּר מְאוֹרָע הַמִּתְרַחֵשׁ בְּרֶגַע זֶה עַצְמוֹ.

(מג) **וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתֶרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ בְּהִשָּׁמָמָהּ מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי גָּעָלָה נַפְשָׁם:**

מג וְאַרְעָא תִּתְרְטֵשׁ מִנְּהוֹן וְתַרְעֵי יָת שְׁמִטָּתָהּ בְּדִצְדִיאַת מִנְּהוֹן וְאִנּוּן יִרְעוּן יָת חוֹבֵיהוֹן לְוָטִין חֲלַף בִּרְכָן אֵיתִי עֲלֵיהוֹן דִּבְדִינֵי קָצוּ וְיָת קְיָמֵי רְחֵצַת נַפְשְׁהוֹן:

רש"י◄ **יַעַן וּבְיַעַן** • גְּמוּל וּבִגְמוּל אֲשֶׁר "בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

רָאוּי שֶׁיֹּאמַר וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב (פסוק מב), כִּי מַה טַּעַם **וְהֵבֵאתִי אֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם** עַכְשָׁו בַּמָּקוֹם הַזֶּה, וְאֵין עַתָּה הַזְּמַן שֶׁיִּגָּלֶה אוֹתָם וִיבִיאֵם בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם.

וּפֵרַשׁ רַבִּי אַבְרָהָם, אַף אֲנִי כֵּן עָשִׂיתִי עִמָּהֶם וְיִסַּרְתִּים לְהָבִיאָם בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם לְהַכְנִיעַ לְבָבָם הֶעָרֵל. וְהִזְכִּיר זֶה בְּכָאן, כִּי הִתְוַדּוּ אֶת עֲוֹנָם בַּעֲבוּר שֶׁאֲנִי הַמְסֻבָּב לָהֶם, כִּי גַּם בִּשְׁעַת קַלְקָלָתָם נִתְכַּוַּנְתִּי בָּהֶם שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְיִתְוַדּוּ.

וְעַל דַּעְתִּי יִרְמוֹ כִּי אֵחַר הִוַּדּוּי יֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי וְיָבִיא אוֹתָם עוֹד בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם עַד שֶׁיִּכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל. וְהוּא רָמָז שֶׁהֵבִיאָם אֶל הָאָרֶץ, וְלֹא נִכְבְּשָׁה לִפְנֵיהֶם, אֲבָל הָיוּ לָהֶם צָרִים וְאוֹיְבִים שָׁם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמְרוּ צָרֵינוּ (נחמיה ד ה), וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמְעוּ אוֹיְבֵינוּ (שם פסוק ט), וְהָאָרֶץ בְּיַד הָעַמִּים הָיְתָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר עֶזְרָא בִּתְפִלָּתוֹ (שם ט לו-לז): הִנֵּה אֲנַחְנוּ הַיּוֹם עֲבָדִים, וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתָּ לַאֲבֹתֵינוּ לֶאֱכֹל אֶת פִּרְיָהּ וְאֶת טוּבָהּ הִנֵּה אֲנַחְנוּ עֲבָדִים עָלֶיהָ, וּתְבוּאָתָהּ מַרְבָּה לַמְּלָכִים אֲשֶׁר נָתַתָּ עָלֵינוּ בְּחַטֹּאתֵינוּ וְעַל גְּוִיּוֹתֵנוּ מֹשְׁלִים וּבִבְהֶמְתֵּנוּ כִּרְצוֹנָם וּבְצָרָה גְדֹלָה אֲנָחְנוּ. תורה מב

(מב) וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב. אָמַר רַבִּי אַבְרָהָם כִּי הוּא מוֹשֵׁךְ עַצְמוֹ וְאַחֵר עִמּוֹ, וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי בְּרִית יַעֲקוֹב, וְכֵן: הִנְבּוּאָה עוֹדֶד הַנָּבִיא (ד"ה"ב טו ח), רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם (דברים כט ט). וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר, טַעֲמוֹ אֶזְכֹּר הָאָרֶץ שֶׁפְּרָעָה הַשַּׁבָּתוֹת וְנֶעֱזְבָה מֵהֶם, וְאֶזְכֹּר שֶׁהֵם רִצּוּ אֵת עֲוֹנָם.

וְיִתְּכֵן עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת שֶׁיֹּאמַר, וְזָכַרְתִּי יַעֲקֹב וְיִצְחָק וְאַבְרָהָם שֶׁהֵם בְּנֵי בְּרִית, שֶׁכָּל הַמִּדּוֹת נִקְרָאוּ כֵּן בִּהְיוֹתָם בַּבְּרִית, וְהָאָרֶץ כְּלוּלָה מֵהֶם אֶזְכֹּר בִּכְלָל. וְרַבּוֹתֵינוּ רָמְזוּ כֵּן, אָמְרוּ (ויק"ר לו ה): וְלָמָּה הוּא מַזְכִּיר זְכוּת הָאָרֶץ עִמָּהֶם, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מָשָׁל לְאָדוֹן שֶׁהָיוּ לוֹ שָׁלֹשׁ בָּנוֹת וְשִׁפְחָה אַחַת מְגַדַּלְתָּן, כָּל זְמַן שֶׁהָאָדוֹן שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹם בְּנוֹתָיו הָיָה אוֹמֵר שַׁאֲלוּ לִי בִּשְׁלוֹם מְגַדַּלְתָּן. תורה מג

(מג) וּפֵרוּשׁ וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם, כִּי גַּם אַחֲרֵי הַזְּכִירָה תֵּעָזֵב מֵהֶם, רָמַז כִּי אַחֲרֵי פְּקִידַת כֹּרֶשׁ נֶעֱזְבָה מֵהֶם וְרָצְתָה הַשְּׁמִטּוֹת עַד אַחֲרֵי תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁנִּבְנָה הַבַּיִת, וְקִדְּשׁוּ הָעִיר בִּשְׁתֵּי תּוֹדוֹת (נחמיה יב לא), וְחָזְרָה קְדֻשַּׁת הָאָרֶץ, וְכָרְתוּ אֲמָנָה (שם י א) וְאָמְרוּ (שם פסוק לב): וְנִטֹּשׁ אֶת הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית וּמַשָּׂא כָּל יָד, כָּל הַקְּרוֹרוֹת אוֹתָם רְמוּזוֹת בַּפָּרָשָׁה הַזֹּאת. תורה מד

(מד) **וְאַף גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא־מְאַסְתִּים וְלֹא־גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם:**

מד וְאַף בְּרַם דָּא בְּמֵהֱוֵיהוֹן בַּאֲרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן לָא אַרְטֵשְׁנוּן וְלָא אַרְחֵקְנוּן לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן לְאַשְׁנָאָה קְיָמֵי עִמְּהוֹן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהַהוֹן:

רש"י ◂ **וְאַף־גַּם־זֹאת.** וְאַף אֲפִלּוּ אֲנִי עוֹשֶׂה עִמָּהֶם זֹאת הַפֻּרְעָנוּת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי, בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם, לֹא מְאַסְתִּים לְכַלּוֹתָם וּלְהָפֵר בְּרִיתִי אֲשֶׁר אִתָּם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כז עמ' 292)

לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם (כו, מד)

בַּזֹּהַר מְבֹאָר שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בְּגָלוּת, הַנִּמְשָׁל לְשׁוּק שֶׁל בּוּרְסְקִי, אֲבָל הַקָּבָּ"ה אֵינוֹ מוֹאֵס בָּהֶם, וְאַדְרַבָּה, בְּעֵינֵי ה' הוּא כְּשׁוּק שֶׁל בְּשָׂמִים: לֹא מְאַסְתִּים מִצַּד לְכַלֹּתָם - לְשׁוֹן כִּלָּה (וּכְמוֹ אָדָם שֶׁכִּלָּתוֹ דָּרָה בְּשׁוּק שֶׁל בּוּרְסְקִי, שֶׁבְּעֵינָיו הוּא כְּשׁוּק שֶׁל בְּשָׂמִים). הֱוֵי אוֹמֵר: יְהוּדִי אֵינוֹ **'אוֹכֵל'** מֵהַגָּלוּת, וְאֵין זֶה אֶלָּא שֶׁרֵיחַ רַע מַקִּיף אוֹתוֹ מִבַּחוּץ; וְרֵיחַ זֶה עַצְמוֹ הוֹפֵךְ לְ'רֵיחַ נִיחוֹחַ', בִּבְחִינַת יִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ!

(מה) **וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה:**

מה וְדַכִּירְנָא לְהוֹן קְיָם קַדְמָאֵי דִּי אַפֵּקִית יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְעֵינֵי עַמְמַיָּא לְמֶהֱוֵי לְהוֹן לֵאלָהָא אֲנָא יְיָ:

רש"י ◂ **בְּרִית רִאשֹׁנִים.** שֶׁל שְׁבָטִים.

(מו) **אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי בְּיַד־מֹשֶׁה:**

מו אִלֵּין קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא וְאוֹרָיָתָא דִּי יְהַב יְיָ בֵּין מֵימְרֵהּ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא דְסִינַי בִּידָא דְמֹשֶׁה:

רש"י ◂ **וְהַתּוֹרֹת.** אַחַת בִּכְתָב וְאַחַת בְּעַל־פֶּה, מַגִּיד, שֶׁכֻּלָּם נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי.

◆ יום רביעי כ"ד אייר ◆

כז (א) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:**

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(ב) **דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה:**

ב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן גְּבַר אֲרֵי יַפְרֵשׁ נְדַר בְּפַרְסַן נַפְשָׁתָא קֳדָם יְיָ:

רש"י ◂ **כִּי יַפְלִא.** יַפְרִישׁ בְּפִיו. **בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת.** לִתֵּן עֶרְכְּךָ נַפְשׁוֹ, לוֹמַר: 'עֶרְכְּךָ דָּבָר שֶׁנַּפְשׁוֹ תְּלוּיָה בּוֹ — עָלַי'.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(מה) וְטַעַם וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים, שֶׁאֶזְכֹּר לָהֶם כֵּן בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בַּגָּלוּת הַנִּרְמָזֶת כָּאן וְכֵן בְּכָל הַדּוֹרוֹת. וְזֶה טַעַם: **לְעֵינֵי הַגּוֹיִם,** כִּי יֵעָשֶׂה בָּהֶם בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּל בַּגּוֹיִם, וְלֹא לְמַעַנָּם, כִּי לֹא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְלֹא נִתְכַּפְּרוּ עֲוֹנוֹתָם. וְכָךְ אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (ת"כ בְּפָסוּק הַקֹּדֶם): לֹא מְאַסְתִּים בִּימֵי אַסְפַּסְיָנוּס, וְלֹא גְעַלְתִּים בִּימֵי יָוָן, לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם בִּימֵי הָמָן, כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם בִּימֵי גּוֹג וּמָגוֹג. תורה מו

(א־כ) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר וְגוֹ' אִישׁ כִּי יַפְלִא. גַּם זוֹ הַפָּרָשָׁה דְּבוּקָה, שֶׁהָיְתָה בְּהַר סִינַי, מְחֻבֶּרֶת אֶל הַתּוֹכֵחוֹת, כִּי הִיא בְּמִשְׁפְּטֵי הַיּוֹבֵל, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּיר בַּמַּקְדִּישׁ שְׂדֵה מִקְנָה (לְהַלָּן פְּסוּקִים כג־כד) וּשְׂדֵה אֲחֻזָּה (שָׁם יז־יח), אֶלָּא שֶׁכָּלַל מִשְׁפְּטֵי כָּל הַנּוֹדָרִים בְּפָרָשָׁה אַחַת, וּלְכָךְ אָמַר בַּסּוֹף (פְּסוּק לד): אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי עַל כָּל הַנֶּאֱמָרוֹת לְמַעְלָה, כִּי מִכָּאן וָאֵילָךְ יְדַבֵּר בְּמִצְוֹת אוֹהֶל מוֹעֵד. תורה ג

(ג) וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:

ג וִיהֵי פַּרְסָנֵהּ דְּכוּרָא מִבַּר עֶסְרִין שְׁנִין וְעַד בַּר שִׁתִּין שְׁנִין וִיהֵי פַּרְסָנֵהּ חַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא:

רש"י◄ וְהָיָה עֶרְכְּךָ וגו'. אֵין 'עֵרֶךְ' זֶה לְשׁוֹן דָּמִים, אֶלָּא בֵּין שֶׁהוּא יָקָר בֵּין שֶׁהוּא זוֹל - כְּפִי שָׁנָיו, הוּא הָעֵרֶךְ הַקָּצוּב עָלָיו בְּפָרָשָׁה זוֹ. עֶרְכְּךָ. כְּמוֹ 'עֵרֶךְ'; וְכֶפֶל הַכָּפִי"ן, לֹא יָדַעְתִּי מֵאֵיזֶה לָשׁוֹן הוּא.

(ד) וְאִם־נְקֵבָה הִוא וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל:

ד וְאִם נְקוּבְתָּא הִיא וִיהֵי פַּרְסָנֵהּ תְּלָתִין סִלְעִין:

(ה) וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים:

ה וְאִם מִבַּר חֲמֵשׁ שְׁנִין וְעַד בַּר עֶסְרִין שְׁנִין וִיהֵי פַּרְסָנֵהּ דְּכוּרָא עֶסְרִין סִלְעִין וְלִנְקוּבְתָּא עֲסַר סִלְעִין:

רש"י◄ וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים. לֹא שֶׁיְּהֵא הַנּוֹדֵר קָטָן, שֶׁאֵין בִּדְבָרֵי קָטָן כְּלוּם, אֶלָּא גָּדוֹל שֶׁאָמַר: 'עֵרֶךְ קָטָן הַזֶּה, שֶׁהוּא בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים, עָלַי'.

(ו) וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כָּסֶף וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף:

ו וְאִם מִבַּר יַרְחָא וְעַד בַּר חֲמֵשׁ שְׁנִין וִיהֵי פַּרְסָנֵהּ דְּכוּרָא חֲמֵשׁ סִלְעִין דִּכְסָף וְלִנְקוּבְתָּא פַּרְסָנֵהּ תְּלַת סִלְעִין דִּכְסָף:

(ז) וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה אִם־זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה שְׁקָלִים:

ז וְאִם מִבַּר שִׁתִּין שְׁנִין וּלְעֵלָא אִם דְּכוּרָא וִיהֵי פַּרְסָנֵהּ חֲמֵשׁ עֲסָרֵי סִלְעִין וְלִנְקוּבְתָּא עֲסַר סִלְעִין:

רש"י◄ וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וגו'. כְּשֶׁמַּגִּיעַ לִימֵי הַזִּקְנָה הָאִשָּׁה קְרוֹבָה לְהֵחָשֵׁב כְּאִישׁ, לְפִיכָךְ הָאִישׁ פּוֹחֵת בְּהִזְדַּקְּנוֹ יוֹתֵר מִשְּׁלִישׁ בְּעֶרְכּוֹ, וְהָאִשָּׁה אֵינָהּ פּוֹחֶתֶת אֶלָּא שְׁלִישׁ בְּעֶרְכָּהּ, (ערכין יט) דְּאָמְרֵי אֲנָשֵׁי: סָבָא בְּבֵיתָא — פָּחָא בְּבֵיתָא, סַבְתָּא בְּבֵיתָא — סִימָא בְּבֵיתָא, וְסִימָנָא טָבָא בְּבֵיתָא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות מוצאי ש"פ בחוקותי תשל"ח)

סָבָא בְּבֵיתָא, פָּחָא בְּבֵיתָא (רש"י כז, ז) יֵשׁ לִשְׁאֹל, אִם כֵּן רָאוּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לַזָּקֵן עֵרֶךְ כְּלָל, וּמַדּוּעַ יֵשׁ לוֹ עֵרֶךְ, וְאַף יוֹתֵר מִזְּקֵנָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁרַשִּׁ"י מְיַשֵּׁב זֹאת בְּדִיּוּק לְשׁוֹנוֹ: הַכַּוָּנָה רַק בְּיַחַס לְנִהוּל הַבַּיִת וְכַדּוֹמֶה, אֲבָל בִּדְבָרִים שֶׁמִּחוּץ לַבַּיִת, כְּגוֹן רַבָּנוּת וְהַנְהָגַת הַצִּבּוּר, יֵשׁ מַעֲלָה בְּכָךְ שֶׁרַב וּמַנְהִיג צִבּוּר הוּא זָקֵן וּבַעַל נִסָּיוֹן.

(ח) וְאִם־מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן: ס

ח וְאִם מִסְכֵּן הוּא מִפַּרְסָנֵהּ וִיקִימִנֵּהּ קֳדָם כַּהֲנָא וְיִפְרוֹס יָתֵהּ כַּהֲנָא עַל מִימַר דִּי תַדְבֵּק יְדָא דְּנוֹדְרָא יִפְרְסִנֵּהּ כַּהֲנָא:

רש"י◄ וְאִם מָךְ הוּא. שֶׁאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת לִתֵּן הָעֵרֶךְ הַזֶּה. וְהֶעֱמִידוֹ. לַנֶּעֱרָךְ לִפְנֵי הַכֹּהֵן, וְיַעֲרִיכֶנּוּ לְפִי הַשָּׂגַת יָדוֹ שֶׁל מַעֲרִיךְ. עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג. לְפִי מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ, יְסַדְּרֶנּוּ וַיַּשְׁאִיר לוֹ כְּדֵי חַיָּיו: מִטָּה, כַּר, כֶּסֶת וּכְלֵי אֻמָּנוּת; אִם הָיָה חַמָּר, מַשְׁאִיר לוֹ חֲמוֹרוֹ.

(ט) וְאִם־בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ:

ט וְאִם בְּעִירָא דִּי יְקָרְבוּן מִנַּהּ קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ כֹּל דִּי יִתַּן מִנַּהּ קֳדָם יְיָ יְהֵי קוּדְשָׁא:

רש"י◄ כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ • אָמַר: 'רַגְלָהּ שֶׁל זוֹ עוֹלָה', דְּבָרָיו קַיָּמִין וְתִמָּכֵר לְצָרְכֵי עוֹלָה וְדָמֶיהָ חֻלִּין, חוּץ מִדְּמֵי אוֹתוֹ הָאֵבָר.

(י) לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר אֹתוֹ טוֹב בְּרָע אוֹ־רַע בְּטוֹב וְאִם־הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה בְּבְהֵמָה וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ:

י לָא יְחַלִּיפֶנֵּהּ וְלָא יְעַבֵּר יָתֵהּ טַב בְּבִישׁ אוֹ בִישׁ בְּטָב וְאִם חַלָּפָא יְחַלֵּף בְּעִירָא בִּבְעִירָא וִיהֵי הוּא וְחִלּוּפֵהּ יְהֵי קַדִּישׁ:

רש"י◄ טוֹב בְּרָע • תָּם בְּבַעַל מוּם. אוֹ־רַע בְּטוֹב • (ת"כ, תמורה ט) וְכָל־שֶׁכֵּן טוֹב בְּטוֹב וְרַע בְּרַע.

(יא) וְאִם כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא־יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה וְהֶעֱמִיד אֶת־הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן:

יא וְאִם כָּל בְּעִירָא מְסָאֲבָא דִּי לָא יְקָרְבוּן מִנַּהּ קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ וִיקִים יָת בְּעִירָא קֳדָם כַּהֲנָא:

רש"י◄ וְאִם כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה • (ת"כ, תמורה לב) בְּבַעֲלַת מוּם - הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁהִיא טְמֵאָה לְהַקְרָבָה; וְלִמֶּדְךָ הַכָּתוּב, שֶׁאֵין קָדָשִׁים תְּמִימִים יוֹצְאִין לְחֻלִּין בְּפִדְיוֹן אֶלָּא־אִם־כֵּן הוּמְּמוּ.

(יב) וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה:

יב וְיִפְרוֹס כַּהֲנָא יָתַהּ בֵּין טַב וּבֵין בִּישׁ כְּפַרְסָנָא דְּכַהֲנָא כֵּן יְהֵי:

רש"י◄ כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה • לִשְׁאָר כָּל אָדָם הַבָּא לִקְנוֹתָהּ מִיַּד הֶקְדֵּשׁ.

(יג) וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה וְיָסַף חֲמִישִׁתוֹ עַל־עֶרְכֶּךָ:

יג וְאִם מִפְּרַק יִפְרְקִנַּהּ וְיוֹסֵף חֻמְשֵׁהּ עַל פַּרְסָנֵהּ:

רש"י◄ וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה • בַּבְּעָלִים הֶחֱמִיר הַכָּתוּב לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ (ת"כ). וְכֵן בְּמַקְדִּישׁ בַּיִת, וְכֵן בְּמַקְדִּישׁ אֶת הַשָּׂדֶה, וְכֵן בְּפִדְיוֹן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - הַבְּעָלִים מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ וְלֹא שְׁאָר כָּל אָדָם.

(יד) וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּישׁ אֶת־בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן כֵּן יָקוּם:

יד וּגְבַר אֲרֵי יַקְדֵּשׁ יָת בֵּיתֵהּ קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ וְיִפְרְסִנַּהּ כַּהֲנָא בֵּין טַב וּבֵין בִּישׁ כְּמָא דִּי יִפְרוֹס יָתֵהּ כַּהֲנָא כֵּן יְקוּם:

(טו) וְאִם־הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת־בֵּיתוֹ וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה לוֹ:

טו וְאִם דְּאַקְדֵּשׁ יִפְרוֹק יָת בֵּיתֵהּ וְיוֹסֵף חֹמֶשׁ כְּסַף פַּרְסָנֵהּ עֲלוֹהִי וִיהֵי לֵהּ:

◆ יום חמישי כ"ה אייר ◆

(טז) וְאִם מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ אִישׁ לַיהוָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף:

טז וְאִם מֵחֲקַל אַחֲסַנְתֵּהּ יַקְדֵּישׁ גְּבַר קֳדָם יְיָ וִיהֵי פַּרְסָנֵהּ לְפוּם זַרְעֵהּ בַּר זְרַע כּוֹר שְׂעוֹרִין בְּחַמְשִׁין סְלְעִין דִּכְסָף:

רש"י◄ וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ • וְלֹא כְּפִי שׁוֹרָיָה, אַחַת שָׂדֶה טוֹבָה וְאַחַת שָׂדֶה רָעָה, פִּדְיוֹן הֶקְדֵּשָׁן שָׁוֶה בֵּית כּוֹר שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שְׁקָלִים, כָּךְ גְּזֵרַת הַכָּתוּב, וְהוּא שֶׁבָּא לְגָאֳלָהּ בִּתְחִלַּת הַיּוֹבֵל. וְאִם בָּא לְגָאֳלָהּ בְּאֶמְצָעוֹ, נוֹתֵן לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן: סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן לְשָׁנָה; לְפִי שֶׁאֵינָהּ הֶקְדֵּשׁ אֶלָּא לְמִנְיַן שְׁנֵי הַיּוֹבֵל, שֶׁאִם

נִגְאָלָה חֲרֵי טוֹב, וְאִם לָאו, הַגִּזְבָּר מוֹכְרָהּ בְּדָמִים הַלָּלוּ לְאַחֵר, וְעוֹמֶדֶת בְּיַד הַלּוֹקֵחַ עַד הַיּוֹבֵל, כִּשְׁאָר כָּל הַשָּׂדוֹת הַמְּכוּרוֹת. וּכְשֶׁהִיא יוֹצְאָה מִיָּדוֹ, חוֹזֶרֶת לַכֹּהֲנִים שֶׁל אוֹתוֹ מִשְׁמָר שֶׁהַיּוֹבֵל פּוֹגֵעַ בּוֹ, וּמִתְחַלֶּקֶת בֵּינֵיהֶם, זֶהוּ הַמִּשְׁפָּט הָאָמוּר בְּמַקְדִּישׁ שָׂדֶה, וְעַכְשָׁו אֲפָרְשֶׁנּוּ עַל סֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת.

(יז) אִם־מִשְּׁנַת הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם:

יז אִם מִשַּׁתָּא דְיוֹבֵלָא יַקְדֵּישׁ חַקְלֵהּ כְּפַרְסָנֵהּ יְקוּם:

רש"י◄ אִם מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל יַקְדִּישׁ וְגוֹ' • אִם מִשֶּׁעָבְרָה שְׁנַת הַיּוֹבֵל, מִיָּד הִקְדִּישָׁהּ, וּבָא זֶה לְגָאֳלָהּ מִיָּד. כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם • כָּעֵרֶךְ הַזֶּה הָאָמוּר, יִהְיֶה, חֲמִשִּׁים כֶּסֶף יִתֵּן.

(יח) וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ:

יח וְאִם בָּתַר יוֹבֵלָא יַקְדֵּישׁ חַקְלֵהּ וִיחַשֵּׁב לֵהּ כַּהֲנָא יָת כַּסְפָּא עַל מִימַר שְׁנַיָּא דְּיִשְׁתָּאֲרָן עַד שַׁתָּא דְיוֹבֵלָא וְיִתְמְנַע מִפַּרְסָנֵהּ:

רש"י◄ וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ • וְכֵן אִם הִקְדִּישָׁהּ מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל וְנִשְׁתַּהָה בְּיַד גִּזְבָּר, וּבָא זֶה לְגָאֳלָהּ אַחַר הַיּוֹבֵל. וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת • כְּפִי חֶשְׁבּוֹן, כֵּיצַד? חֲרֵי קָצַב דָּמֶיהָ שֶׁל אַרְבָּעִים וְתֵשַׁע שָׁנִים – חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל, חֲרֵי שֶׁקֶל לְכָל שָׁנָה, וְשֶׁקֶל יָתֵר עַל כֻּלָּן; וְהַשֶּׁקֶל אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה פּוּנְדְיוֹנִין – חֲרֵי סֶלַע וּפוּנְדְיוֹן לְשָׁנָה, אֶלָּא שֶׁחָסֵר פּוּנְדְיוֹן אֶחָד לְכֻלָּן, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאוֹתוֹ פּוּנְדְיוֹן – קַלְבּוֹן לִפְרוּטְרוֹט. וְהַבָּא לִגְאֹל, יִתֵּן סֶלַע וּפוּנְדְיוֹן לְכָל שָׁנָה לַשָּׁנִים הַנּוֹתָרוֹת עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל. וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ • מִנְיַן הַשָּׁנִים שֶׁמִּשְּׁנַת הַיּוֹבֵל עַד שְׁנַת הַפִּדְיוֹן.

(יט) וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ וְיָסַף חֲמִשִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ:

יט וְאִם מִפְּרַק יִפְרוֹק יָת חַקְלָא דְּאַקְדֵּישׁ יָתֵהּ וְיוֹסֵף חֹמֶשׁ כְּסַף פַּרְסָנֵהּ עֲלוֹהִי וִיקוּם לֵהּ:

רש"י◄ וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל • הַמַּקְדִּישׁ אוֹתוֹ, יוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל הַקִּצְבָּה הַזֹּאת.

(כ) וְאִם־לֹא יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה וְאִם־מָכֹר אֶת־הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגָּאֵל עוֹד:

כ וְאִם לָא יִפְרוֹק יָת חַקְלָא וְאִם זַבִּין יָת חַקְלָא לְגֻבַר אָחֳרָן לָא יִתְפְּרַק עוֹד:

רש"י◄ וְאִם־לֹא יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה • הַמַּקְדִּישׁ. וְאִם־מָכֹר • הַגִּזְבָּר. אֶת־הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגָּאֵל עוֹד • לָשׁוּב בְּיַד הַמַּקְדִּישׁ.

(כא) וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַיהוָה כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ:

כא וִיהֵי חַקְלָא בְּמִפְּקֵהּ בְּיוֹבֵלָא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ כַּחַקַל חֵרְמָא לְכַהֲנָא תְּהֵי אַחֲסַנְתֵּהּ:

רש"י◄ וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיֹּבֵל • מִיַּד הַלּוֹקֵחוֹ מִן הַגִּזְבָּר, כְּדֶרֶךְ שְׁאָר שָׂדוֹת הַיּוֹצְאִים מִיַּד לוֹקְחֵיהֶם בַּיּוֹבֵל. קֹדֶשׁ לַה' • לֹא שֶׁיָּשׁוּב לְהֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת, לְיַד הַגִּזְבָּר, אֶלָּא כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם הַנָּתוּן לַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח יד): "כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה", אַף זוֹ תִּתְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים שֶׁל אוֹתוֹ מִשְׁמָר, שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל פּוֹגֵעַ בּוֹ.

◆ יום שישי כ"ו אייר ◆

(כב) וְאִם אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לַיהוָה:

כב וְאִם יָת חַקַל זְבִינוּהִי דִּי לָא מִחַקַל אַחֲסַנְתֵּהּ יַקְדֵּישׁ קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **וְאִם אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ וְגוֹ'** • חִלּוּק יֵשׁ בֵּין שְׂדֵה מִקְנָה לִשְׂדֵה אֲחֻזָּה, שֶׁשְּׂדֵה מִקְנָה לֹא תִּתְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְדִּישָׁהּ אֶלָּא עַד הַיּוֹבֵל, שֶׁהֲרֵי בַּיּוֹבֵל הָיְתָה עֲתִידָה לָצֵאת מִיָּדוֹ וְלָשׁוּב לַבְּעָלִים, לְפִיכָךְ אִם בָּא לְגָאֳלָהּ, יִגְאַל בַּדָּמִים הַלָּלוּ הַקְּצוּבִים לִשְׂדֵה אֲחֻזָּה. וְאִם לֹא יִגְאַל וְיִמְכְּרֶנָּה גִּזְבָּר לְאַחֵר, אוֹ אִם לֹא יִגְאַל הוּא בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל "יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ" – אוֹתוֹ שֶׁהִקְדִּישָׁהּ, וּפֶן תֹּאמַר: "לַאֲשֶׁר קָנָהוּ", הַלּוֹקֵחַ הַזֶּה הָאַחֲרוֹן, "מֵאִתּוֹ", וְזֶהוּ הַגִּזְבָּר? ! לָכֵן הֵצְרַךְ לוֹמַר: "לַאֲשֶׁר־לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ", מִיֶּרֻשַּׁת אָבוֹת, וְזֶהוּ בְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁמִּכְּרוּהָ לַמַּקְדִּישׁ.

(כג) וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת מִכְסַת הֶעֱרֶכְךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנָתַן אֶת־הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה:

כג וִיחַשֵּׁב לֵהּ כַּהֲנָא יָת מִנְיַן פֵּרְסָנֵהּ עַד שַׁתָּא דְּיוֹבֵלָא וְיִתֵּן יָת פֵּרְסָנֵהּ בְּיוֹמָא הַהוּא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ:

(כד) בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לַאֲשֶׁר־לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ:

כד בְּשַׁתָּא דְּיוֹבֵלָא יְתוּב חַקְלָא לְדִזְבְּנֵהּ מִנֵּהּ לְדִדִילֵהּ אַחֲסָנַת אַרְעָא:

(כה) וְכָל־עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה יִהְיֶה הַשָּׁקֶל:

כה וְכָל פֵּרְסָנֵהּ יְהֵי בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא עֶסְרִין מָעִין יְהֵי סִלְעָא:

רש"י◄ **וְכָל־עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ** • כָּל עֶרְכְּךָ שֶׁכָּתוּב בּוֹ 'שְׁקָלִים', יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ. **עֶשְׂרִים גֵּרָה** • עֶשְׂרִים מָעוֹת, כָּךְ הָיוּ מִתְחִלָּה וּלְאַחַר מִכָּאן הוֹסִיפוּ שְׁתוּת, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: שֵׁשׁ מָעָה כֶּסֶף דִּינָר, עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מָעוֹת לְסֶלַע.

(כו) אַךְ־בְּכוֹר אֲשֶׁר יִבָּכֵר לַיהוָה בִּבְהֵמָה לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה לַיהוָה הוּא:

כו בְּרַם בּוּכְרָא דִּי יִתְבַּכַּר קֳדָם יְיָ בִּבְעִירָא לָא יַקְדֵּשׁ גְּבַר יָתֵהּ אִם תּוֹר אִם אִמַּר דַּיְיָ הוּא:

רש"י◄ **לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ** • לְשֵׁם קָרְבָּן אַחֵר, לְפִי שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יז, עמוד 333 – מתוך 'לקראת שבת')

בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר בְּעֲבוֹדַת הָאָדָם

אַךְ־בְּכוֹר אֲשֶׁר יִבָּכֵר לַיהוָה בִּבְהֵמָה . . לַיהוָה הוּא: . . וְכָל־מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן . . הֶעָשִׂירִי יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ (כז, כו – לב).

בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה מָצִינוּ שְׁתֵּי מִצְוֹת בְּנוֹגֵעַ לְקָרְבָּנוֹת: בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר. הַבְּכוֹר נוֹהֵג גַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת, וְאִלּוּ הַמַּעֲשֵׂר בְּפֹעַל אֵינֶנּוּ נוֹהֵג בִּזְמַן הַגָּלוּת, כִּי חֲכָמִים גָּזְרוּ שֶׁלֹּא לִמְנוֹת אֶת הַבְּהֵמוֹת.

וְיֵשׁ לְבָאֵר הַטַּעַם עַל כָּךְ בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים:

בְּכוֹר - קְדוּשָׁתוֹ מִלְּמַעְלָה, וְאֵינֶנּוּ תָּלוּי בְּמַעֲשֵׂה הָאָדָם, וְזֶה מוֹרֶה עַל הַמְשָׁכַת הַקְּדוּשָׁה מִלְּמַעְלָה, לְלֹא קֶשֶׁר לְמַעֲשֵׂה הַתַּחְתּוֹנִים. וְאִלּוּ מַעֲשֵׂר קְדוּשָׁתוֹ תְּלוּיָה בִּסְפִירַת הָאָדָם, וְזֶה מוֹרֶה עַל עֲבוֹדַת הָאָדָם מִלְّמַטָּה לְמַעְלָה, וְלָכֵן כּוֹתֶבֶת הַתּוֹרָה הַבְּכוֹר לִפְנֵי הַמַּעֲשֵׂר, לְהוֹרוֹת לָנוּ שֶׁקּוֹדֶם נִתָּנִים הַכֹּחוֹת מִלְּמַעְלָה, וְרַק לְאַחֲרֵי־זֶה וּבְכֹחָם מַגִּיעָה וּבָאָה עֲבוֹדַת הָאָדָם מִלְّמַטָּה לְמַעְלָה.

שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ קַיָּמִים גַּם בָּאָדָם עַצְמוֹ:

בְּכוֹר - מוֹרֶה עַל הַבְּחִינָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ – חָכְמָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, וְלָכֵן הוּא קָדוֹשׁ מֵעַצְמוֹ, כִּי עִנְיַן הַמְסִירוּת־נֶפֶשׁ הַבָּאָה מֵהַחָכְמָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, אֵינָהּ בָּאָה עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה אֶלָּא הִיא יְרוּשָׁה לָנוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ, וּקְדוּשָׁה זֹאת נִמְצֵאת בִּתְמִידִיּוּת גַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת, כִּי בְּחִינַת הַחָכְמָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הִיא בִּשְׁלֵמוּת תָּמִיד.

מַעֲשֵׂר - בַּנֶּפֶשׁ יֵשׁ עֶשְׂרָה כֹּחוֹת, וְחוֹבַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד שֶׁלְּכָל־הַכֹּחוֹת הַכֹּחַ הָעֲשִׂירִי שֶׁבַּנֶּפֶשׁ יִהְיֶה קֹדֶשׁ, הַיְנוּ הַכֹּחַ מֵעַצְמוֹ. וְהִנֵּה הוּא כְּמוֹ שְׁלִילוֹת. וּבְמִשְׁנֵה תּוֹרָה אָמַר (דברים טו יט): כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ הַזָּכָר תַּקְדִּישׁ לַה' אֱלֹהֶיךָ, שֶׁיִּהֵא קֹדֶשׁ וְתִנְהַג בּוֹ קְדֻשָּׁה, שֶׁלֹּא תַּעֲבֹד בּוֹ וְלֹא תָּגֹז אוֹתוֹ וְתֹאכְלֶנּוּ לִפְנֵי הַשֵּׁם כַּאֲשֶׁר יִבָּרֵשׁ. תורה כז

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כו) לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ, לְשֵׁם קָרְבָּן אַחֵר, לְפִי שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְהַנָּכוֹן שֶׁיֹּאמַר: אֵין צָרֵךְ לְהַקְדִּישׁ אוֹתוֹ, כִּי אִם הוּא שׁוֹר אוֹ שֶׂה לַה' הוּא

הָאַחֲרוֹן שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַשַּׁיָּךְ לְמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה. וּמִכֵּיוָן שֶׁעִנְיָן זֶה תָּלוּי בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, לָכֵן יֵשׁ חִלּוּקִים בָּזֶה בֵּין זְמַן הַבַּיִת (שֶׁהָאֱלוֹקוּת הֵאִירָה בְּגִלּוּי), לִזְמַן הַגָּלוּת (דְּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ כוּ').

(כז) **וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ וְיָסַף חֲמִשִׁתוֹ עָלָיו וְאִם־לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ:**

כז **וְאִם בִּבְעִירָא מְסָאֲבָא וְיִפְרוֹק בְּפַרְסָנֵהּ וְיוֹסֵף חֻמְשֵׁהּ עֲלוֹהִי וְאִם לָא יִתְפְּרַק וְיִזְדַּבַּן בְּפַרְסָנֵהּ:**

רש"י ◄ **וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וְגוֹ'** • אֵין הַמִּקְרָא הַזֶּה מוּסָב עַל הַבְּכוֹר, שֶׁאֵין לוֹמַר בִּבְכוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה "וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ". וַחֲמוֹר אֵין זֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר אֶלָּא טָלֶה, וְהוּא מַתָּנָה לַכֹּהֵן וְאֵינוֹ לְהֶקְדֵּשׁ. אֶלָּא הַכָּתוּב מוּסָב עַל הַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁהַכָּתוּב שֶׁלְּמַעְלָה דִּבֵּר בְּפִדְיוֹן בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁהוּמְתָּה, וְכָאן דִּבֵּר בַּמַּקְדִּישׁ בְּהֵמָה טְמֵאָה לְבֶדֶק הַבַּיִת. **וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ** • כְּפִי מַה שֶׁיַּעֲרִיכֶנָּה הַכֹּהֵן. **וְאִם־לֹא יִגָּאֵל** • עַל־יְדֵי בְּעָלִים (ת"כ). **וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ** • לַאֲחֵרִים.

(כח) **אַךְ כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרֹם אִישׁ לַיהוָה מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מֵאָדָם וּבְהֵמָה וּמִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל־חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה:**

כח **בְּרַם כָּל חֶרְמָא דִּי יַחֲרֵם גְּבַר קֻדָּם יְיָ מִכָּל דִּי לֵהּ מֵאֲנָשָׁא וּבְעִירָא וּמֵחֲקַל אַחֲסָנָתֵהּ לָא יִזְדַּבַּן וְלָא יִתְפְּרַק כָּל חֶרְמָא קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא קֻדָּם יְיָ:**

רש"י ◄ **אַךְ כָּל־חֵרֶם וְגוֹ'** • (תורת כהנים): נֶחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ בַּדָּבָר, יֵשׁ אוֹמְרִים: 'סְתָם חֲרָמִים לְהֶקְדֵּשׁ', וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם (במדבר יח יד): "כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה"? בְּחֶרְמֵי כֹּהֲנִים, שֶׁפֵּרֵשׁ וְאָמַר: "הֲרֵי זֶה חֵרֶם לַכֹּהֵן!" וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ: 'סְתָם חֲרָמִים לְכֹהֲנִים'. **לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל** • אֶלָּא יִנָּתֵן לַכֹּהֵן. לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר: 'סְתָם חֲרָמִים לְכֹהֲנִים', מְפֹרָשׁ מִקְרָא זֶה בִּסְתָם חֲרָמִים; וְהָאוֹמֵר: 'סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת', מְפֹרָשׁ מִקְרָא זֶה בְּחֶרְמֵי כֹּהֲנִים (ערכין כח), שֶׁהַכֹּל מוֹדִים שֶׁחֶרְמֵי כֹּהֲנִים אֵין לָהֶם פִּדְיוֹן, עַד שֶׁיָּבֹאוּ לְיַד כֹּהֵן, וְחֶרְמֵי גָּבֹהַּ נִפְדִּים. **כָּל־חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַה'** • הָאוֹמֵר: 'סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת', מֵבִיא רְאָיָה מִכָּאן; וְהָאוֹמֵר: 'סְתָם חֲרָמִים לְכֹהֲנִים', מְפָרֵשׁ "כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַה'", לְלַמֵּד שֶׁחֶרְמֵי כֹּהֲנִים חָלִים עַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְעַל קָדָשִׁים קַלִּים וְנוֹתֵן לַכֹּהֵן, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין: 'אִם נֵדֶר, נוֹתֵן דְּמֵיהֶם, וְאִם נְדָבָה, נוֹתֵן אֶת טוֹבָתָהּ'. **מֵאָדָם** • (ערכין כח) כְּגוֹן שֶׁהֶחֱרִים עֲבָדָיו וְשִׁפְחוֹתָיו הַכְּנַעֲנִים.

◆ שבת קודש כ"ז אייר ◆

(כט) **כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן־הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת:**

כט **כָּל חֶרְמָא דִּי יִתְחְרַם מִן אֲנָשָׁא לָא יִתְפְּרַק אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כז) וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ. אֵין מִקְרָא זֶה מוּסָב עַל הַבְּכוֹר, שֶׁאֵין לוֹמַר בִּבְכוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ, וַחֲמוֹר אֵין זֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר אֶלָּא טָלֶה, וְהוּא מַתָּנָה לַכֹּהֵן וְאֵינוֹ הֶקְדֵּשׁ. אֶלָּא הַכָּתוּב מוּסָב עַל הַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁלְּמַעְלָה דִּבֵּר בְּפִדְיוֹן בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁהֻמְתָּה, וְכָאן דִּבֵּר בְּמַקְדִּישׁ בְּהֵמָה טְמֵאָה לְבֶדֶק הַבַּיִת. לְשׁוֹן רַשִׁ"י.

וְיִתָּכֵן שֶׁנִּתְרַץ, כִּי לְפִי שֶׁאָמַר **אַךְ בְּכוֹר אֲשֶׁר יִבָּכֵר לַה' בְּבְהֵמָה לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ,** חָזַר וְאָמַר: **וְאִם בְּבְהֵמָה הַטְּמֵאָה** הוּא הַבְּכוֹר שֶׁהִקְדִּישׁ **וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ,** לְפָרֵשׁ שֶׁאֵין בְּכוֹר נוֹהֵג בִּבְהֵמָה טְמֵאָה, אֶלָּא בְּפֶטֶר חֲמוֹר שֶׁכְּבָר נִתְפָּרֵשׁ דִּינוֹ (שמות יג יג), וְלִמֵּד שֶׁאֲפִלּוּ. הִקְדִּישוֹ אֵינוֹ קָדוֹשׁ כִּדִּין בְּכוֹר אֶלָּא כִּשְׁאָר הֶקְדֵּשׁ הוּא וְנִפְדֶּה. וּלְכָךְ אָמַר שֶׁיִּפְדֶּה אוֹתוֹ הַמַּקְדִּישׁ בְּתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ, וְאַחַר יִקְנֶה אוֹתוֹ בְּעֶרְכּוֹ. וְהַכָּתוּב שֶׁל מַעְלָה (פסוק יא): וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה, עַל פִּי פְּשׁוּטוֹ בִּבְהֵמָה טְמֵאָה.

וְעַל מִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ (ת"כ שם תְּמוּרָה לב:) הַכָּתוּב מְיֻתָּר, בַּעֲבוּר שֶׁכָּפַל: טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַה', לְפִיכָךְ יִדְרֹשׁ: וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה וַאֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַה', לְרַבּוֹת בַּעֲלֵי מוּמִין קְבוּעִין שֶׁאֵין מַקְרִיבִים מֵהֶן קָרְבָּן לַה'. תורה כח

(כט) כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם. הַיּוֹצֵא לַהֲרֵג וְאָמַר אֶחָד עֶרְכּוֹ עָלַי לֹא אָמַר כְּלוּם. **מוֹת יוּמָת,** הֲרֵי הוּא הוֹלֵךְ לָמוּת לְפִיכָךְ לֹא יִפָּדֶה, אֵין לוֹ דָּמִים וְלֹא עֵרֶךְ. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְרַבּוֹתֵינוּ נֶחְלְקוּ בַּדָּבָר (ערכין ו:), וְיֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים שֶׁהוּא אַזְהָרָה לְחַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁאֵין לוֹקְחִין מֵהֶן כֹּפֶר לְפָטְרָן. וְיִתְּכֵן

רש"י◄ **כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם וְגוֹ'** • (ת"כ) הַיּוֹצֵא לַהֲרֵג, וְאָמַר אֶחָד: 'עֶרְכּוֹ עָלַי'! לֹא אָמַר כְּלוּם. **מוֹת יוּמָת** • הֲרֵי הוֹלֵךְ לָמוּת, לְפִיכָךְ לֹא יִפָּדֶה, אֵין לוֹ לֹא דָּמִים וְלֹא עֶרֶךְ.

(ל) **וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ לַיהוָה הוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה:**

ל וְכָל מַעְשְׂרָא דְאַרְעָא מִזַּרְעָא דְאַרְעָא מִפֵּרֵי אִילָנָא דַּיְיָ הוּא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ** • בְּמַעֲשַׂר שֵׁנִי - הַכָּתוּב מְדַבֵּר. **מִזֶּרַע הָאָרֶץ** • דָּגָן. **מִפְּרִי הָעֵץ** • תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר. **לַה' הוּא** • קְנָאוֹ הַשֵּׁם, וּמִשֶּׁלְּחָנוֹ צִוָּה לְךָ לַעֲלוֹת וְלֶאֱכֹל בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד כג): "וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְגוֹ'".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁהַזְכִּיר זֶה בְּכָאן, לוֹמַר שֶׁלֹּא יִתֵּן מָמוֹן לַשֵּׁם כִּשְׁאָר הַחֲרָמִים וְיִפָּטֵר.

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט יֹאמַר הַכָּתוּב כִּי כָּל הַמַּחֲרִים מִשֶּׁלּוֹ בֵּין אָדָם בֵּין בְּהֵמָה וּשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ הוּא קֹדֶשׁ לַשֵּׁם, שֶׁהֵן חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים וְאֵין לָהֶם פִּדְיוֹן, אֲבָל הַמַּחֲרִים מִן הָאָדָם שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ כְּגוֹן הַנִּלְחָמִים עַל אוֹיְבֵיהֶם וְנוֹדְרִים נֶדֶר אִם נָתוֹן תִּתֵּן אֶת הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהַחֲרַמְתִּי אֶת עָרֵיהֶם (בַּמִּדְבָּר כא ב), יָמוּתוּ כָּל הָאָדָם הַנִּמְצָא בָּהֶם. וְהַטַּעַם, שֶׁאֵין דַּעַת הַנּוֹדֵר כֵּן לְתִתּוֹ לַכֹּהֲנִים, רַק שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה, כִּי נִתְכַּוֵּן לְהַכְרִית הָאוֹיְבִים וּלְכַלּוֹתָם.

וּמָצִינוּ אַנְשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד שֶׁעָבְרוּ עַל שְׁבוּעַת הַקָּהָל וְלֹא בָּאוּ אֶת הַמִּצְפָּה (שופטים כא ה,ח), וּכְתִיב (שם פסוק י): וַיִּשְׁלְחוּ שָׁם הָעֵדָה שְׁנֵים עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ מִבְּנֵי הֶחָיִל וַיְצַוּוּ אוֹתָם לֵאמֹר לְכוּ וְהִכִּיתֶם אֶת יוֹשְׁבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד לְפִי חָרֶב. וְאֵין הַסִּבָּרָא נוֹתֶנֶת שֶׁעָשׂוּ כָּל הָעֵדָה רָעָה כָּזֹאת לְהָמִית אֲנָשִׁים רַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאֵינָם חַיָּבִים מִיתָה, וּפִנְחָס הָיָה שָׁם וְעַל פִּיו נַעֲשָׂה כָּל הָעִנְיָן הַהוּא.

וְעוֹד מָצָאתִי בָּאַגָּדָה בְּיַלְמְדֵנוּ: תַּנְיָא רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר הַחֵרֶם הוּא הַשְּׁבוּעָה וְהַשְּׁבוּעָה הוּא הַחֵרֶם, אַנְשֵׁי יָבֵשׁ עָבְרוּ עַל הַחֵרֶם וְנִתְחַיְּבוּ מִיתָה. וּלְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר כִּי מִן הַכָּתוּב הַזֶּה יָצָא לָהֶם הַדִּין הַזֶּה, שֶׁכָּל מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אוֹ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה בְּמַעֲמַד כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ לָהֶם רְשׁוּת בְּמִשְׁפָּטִים, אִם יַחְרִימוּ עַל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ, וְכֵן אִם יַחְרִימוּ עַל דָּבָר, הָעוֹבֵר עָלָיו חַיָּב מִיתָה, וְהוּא חִיּוּבָן שֶׁל אַנְשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד וְשֶׁל יְהוֹנָתָן שֶׁאָמַר לוֹ אָבִיו (שמואל־א יד מד): כֹּה יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִף כִּי מוֹת תָּמוּת יוֹנָתָן.

וּמֵהֵיכָן נִתְחַיְּבוּ אֵלּוּ מִיתָה מִן הַדִּין חוּץ מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה.

וְזֶה הָיָה טָעוּתוֹ שֶׁל יִפְתָּח בְּבִטּוֹ, כִּי חָשַׁב כַּאֲשֶׁר חֵרֶם נְגִיד יִשְׂרָאֵל חָל וְקַיָּם לְהָמִית אֲנָשִׁים אוֹ הָעוֹבֵר עַל חֶרְמוֹ חַיָּב מִיתָה, כֵּן אִם נָדַר בְּעֵת מִלְחָמָה לַעֲשׂוֹת מֵאִישׁ אוֹ אֲנָשִׁים זֶבַח יָחוּל הַנֵּדֶר, וְלֹא יָדַע כִּי חֵרֶם הַמֶּלֶךְ וְהַסַּנְהֶדְרִין חָל עַל הַמּוֹרְדִים לְכַלּוֹתָם אוֹ עַל הָעוֹבֵר גְּזֵרָתָם וְתַקָּנָתָם, אֲבָל לָחוּל הַנֵּדֶר לַעֲשׂוֹת עוֹלָה מִדָּבָר שֶׁאֵין רָאוּי לָהֶם חַס וְחָלִילָה. וּלְכָךְ אָמַר בִּבְרָאשִׁית רַבָּה (פ ג) שֶׁאֲפִלּוּ הֶקְדֵּשׁ דָּמִים לֹא הָיָה חַיָּב וְנֶעֱנַשׁ בְּדָמוֹ.

וְאַל תִּהְיֶה נִפְתָּה בְּהַבְלֵי רַבִּי אַבְרָהָם הָאוֹמֵר כִּי פֵּרוּשׁ וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה (שופטים יא לא): אוֹ וְהַעֲלִיתִיהוּ, לוֹמַר אִם יִהְיֶה הַיּוֹצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי אִישׁ אוֹ אִשָּׁה וְהָיָה לַה' קֹדֶשׁ, שֶׁיִּהְיֶה פָּרוּשׁ מִדַּרְכֵי הָעוֹלָם לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם ה' בִּתְפִלָּה וְהוֹדוֹת לֵאלֹהִים, וְאִם יִהְיֶה דָּבָר רָאוּי לִקְרֹב אַעֲלֶנּוּ עוֹלָה, וְעָשָׂה בַּיִת לְבִתּוֹ מִחוּץ לָעִיר וְהִתְבּוֹדְדָה שָׁם, וְכִלְכְּלָהּ כָּל יָמֶיהָ, וְאִישׁ לֹא יְדָעָהּ, וְהָיְתָה בִּתּוֹ צְרוּרָה שָׁם.

וְאֵלֶּה דִּבְרֵי רוּחַ, כִּי אִם נָדַר שֶׁיִּהְיֶה לַה' אֵינֶנּוּ שֶׁיִּהְיֶה פָּרוּשׁ, אֲבָל יִהְיֶה כְּמוֹ שְׁמוּאֵל שֶׁאָמְרָה אִמּוֹ: וּנְתַתִּיו לַה' (שמואל־א א יא), וְהָיָה מְשָׁרֵת בְּבֵית ה', לֹא פָּרוּשׁ. וּכְפִי מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה אֵין בְּיַד הָאָדָם שֶׁיָּדוּר בְּיוֹצְאֵי פֶתַח בֵּיתוֹ שֶׁיִּהְיוּ פְּרוּשִׁים, כַּאֲשֶׁר אֵין בְּיָדוֹ לְהַעֲלוֹתָם עוֹלָה. וְאִם הַדָּבָר כֵּן הָיְתָה בִּתּוֹ הַבּוֹכָה עַל בְּתוּלֶיהָ וְרֵעוֹתֶיהָ עִמָּהּ (שופטים יא לח) כְּזוֹנוֹת לְקַלֵּס אָתָנָן, וְחַס וְחָלִילָה שֶׁיִּהְיֶה חֹק בְּיִשְׂרָאֵל לְתִנּוֹת לְבַת יִפְתָּח אַרְבַּעַת יָמִים בַּשָּׁנָה מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִשֵּׂאת לְבַעַל וְהָיְתָה עוֹבֶדֶת אֶת ה' בְּטָהֳרָה. אֲבָל הַדָּבָר כִּפְשׁוּטוֹ, וְטָעוּתוֹ הָיָה מִמַּה שֶׁאָמַרְתִּי.

וּלְדַעַת רַבּוֹתֵינוּ ז"ל יִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה הַכָּתוּב הַזֶּה כּוֹלֵל דְּבָרִים רַבִּים, כְּמוֹ: לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם (לעיל יט כו), וּכְמוֹ: לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים (דברים כד טז), שֶׁהֵם דּוֹרְשִׁים אוֹתוֹ בִּפְסוּל עֵדוּת הַקְּרוֹבִים (סנהדרין כז:). וְהַכָּתוּב אוֹמֵר בּוֹ עוֹד (מלכים־ב יד ו) וְאֶת בְּנֵי הַמַּכִּים לֹא הֵמִית כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל אָבוֹת. וְכֵן זֶה הַכָּתוּב יִכְלֹל דִּין הַמַּעֲרִיךְ מְחֻיְּבֵי מִיתָה, וְדִין מִי שֶׁמַּחֲרִימִים אוֹתוֹ בְּעֵת הַכִּבּוּשׁ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְהָעוֹבֵר עַל הַחֵרֶם שֶׁל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל אוֹ שֶׁל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כְּעִנְיַן מַעֲשֵׂה שָׁאוּל.

וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם (שמואל־א יד מה): וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת יוֹנָתָן וְלֹא מֵת, כִּי כְּלַפֵּי מַה שֶׁאָמְרָה בּוֹ תּוֹרָה (כאן): **לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת,** אָמַר שָׁם: וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת יוֹנָתָן וְלֹא מֵת, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁאֵרַע נֵס עַל יָדוֹ יָדְעוּ כִּי בְּשׁוּגֵג עָשָׂה. וְזֶה טַעַם: אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל (שמואל־א שם). וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן בֶּן עוּזִיאֵל: אֲרֵי קָדָם ה' גְּלֵי דִּבְשָׁלוּ עֲבַד יוֹמָא דֵּין וּפְרַק עַמָּא יַת יוֹנָתָן.

וְנִשְׁלַם סֵפֶר תּוֹרַת הַכֹּהֲנִים וְקָרְבְּנוֹתָן וּמִצְוָתָן, יְשׁוֹבֵב אֵל עֶלְיוֹן דְּבָרִים לַהֲוָיָתָן, לְזִיּוּם לְשִׁירָן וּלְזִמְרָן וְכֹהֲנִים לַעֲבוֹדָתָן, וְיִשְׂרָאֵל אֶל נָוֵה אֵיתָן, עֵינֵינוּ תִּרְאֶינָה יְרוּשָׁלַיִם גִּנַּת בִּיתָן, וְאַרְמוֹן עַל מִשְׁפָּטוֹ וּדְבִיר עַל מְכוֹנָתָן, וּבְנוֹת יְהוּדָה בְּשַׁלְוָתָן, וְעָרְבָה לַה' מִנְחַת יְהוּדָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים כְּקַדְמוֹנִיּוֹת, יַעֲלוּ עַל רְצוֹן מִזְבְּחוֹ תְּמִידִין כְּסִדְרָן, וּמוּסָפִין כְּהִלְכָתָן, תַּם וְנִשְׁלַם סֵפֶר וַיִּקְרָא בְּעוז"ה.

(לא) וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעֲשַׂרוֹ חֲמִשִׁיתוֹ יֹסֵף עָלָיו׃

לא וְאִם מִפְּרַק יִפְרוֹק גְּבַר מִמַּעֲשַׂרֵהּ חֻמְשֵׁהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי׃

רש"י◄ **מִמַּעֲשָׂרוֹ** • וְלֹא מִמַּעֲשַׂר חֲבֵרוֹ: הַפּוֹדֶה מַעֲשַׂר שֶׁל חֲבֵרוֹ, אֵין מוֹסִיף חֹמֶשׁ. וּמַה הִיא גְּאֻלָּתוֹ? יִפְּדֶנּוּ, כְּדֵי לְהַתִּירוֹ בַּאֲכִילָה בְּכָל מָקוֹם, וְהַמָּעוֹת יַעֲלֶה וְיֹאכַל בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד כה): "וְנָתַתָּה בַכֶּסֶף וְגוֹ'".

(לב) וְכָל־מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן כֹּל אֲשֶׁר־יַעֲבֹר תַּחַת הַשֵּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה־קֹדֶשׁ לַיהוָה׃

לב וְכָל מַעֲשַׂר תּוֹרִין וְעָן כֹּל דְּיֵעְבַּר תְּחוֹת חֵטְרָא עֲשִׂירָאָה יְהֵי קַדִּישׁ קֳדָם יְיָ׃

רש"י◄ **תַּחַת הַשֵּׁבֶט** • כְּשֶׁבָּא לְעַשְּׂרָן, מוֹצִיאָן בַּפֶּתַח זֶה אַחַר זֶה, וְהָעֲשִׂירִי מַכֶּה בְּשֵׁבֶט צְבוּעָה בְּסִיקְרָא לִהְיוֹת נִכָּר שֶׁהוּא מַעֲשֵׂר, כֵּן עוֹשֶׂה לִטְלָאִים וַעֲגָלִים שֶׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה. יִהְיֶה־קֹדֶשׁ • לְקָרֵב לַמִּזְבֵּחַ דָּמוֹ וְאֵמוּרָיו, וְהַבָּשָׂר נֶאֱכָל לַבְּעָלִים, שֶׁהֲרֵי לֹא נִמְנָה עִם שְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה, וְלֹא מָצִינוּ שֶׁיְּהֵא בְּשָׂרוֹ נִיתָּן לַכֹּהֲנִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~

מוֹצִיאָן בַּפֶּתַח (רש"י כז, לב) אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁמּוֹצִיאָם בְּיָדַיִם, אֶלָּא גּוֹרֵם לָהֶם שֶׁיֵּצְאוּ. שֶׁכֵּן אָמְרוּ בַּגְּמָרָא "יַעֲבֹר כְּתִיב, וְלֹא שֶׁיַּעֲבִירוּהוּ". וְרַשִׁ"י לֹא בָּא לְפָרֵשׁ מִלַּת "יַעֲבֹר", וְלָכֵן לֹא הֶעֱתִיקָהּ בַּ'דִּבּוּר הַמַּתְחִיל'.

(לג) לֹא יְבַקֵּר בֵּין־טוֹב לָרָע וְלֹא יְמִירֶנּוּ וְאִם־הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל׃

לג לָא יְבַקַּר בֵּין טַב לְבִישׁ וְלָא יְחַלְפִנֵּהּ וְאִם חַלָּפָא יְחַלְפִנֵּהּ וִיהֵי הוּא וְחִלּוּפֵהּ יְהֵי קוּדְשָׁא לָא יִתְפְּרַק׃

רש"י◄ **לֹא יְבַקֵּר וְגוֹ'** • לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם יב): "וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם", יָכוֹל יְהֵא בּוֹרֵר וּמוֹצִיא אֶת הַיָּפֶה? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "לֹא יְבַקֵּר". "בֵּין־טוֹב לָרָע": בֵּין תָּם בֵּין בַּעַל מוּם, חָלָה עָלָיו קְדֻשָּׁה; וְלֹא שֶׁיַּקְרִיב בַּעַל מוּם, אֶלָּא יֵאָכֵל בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר וְאָסוּר לִגָּזֵז וְלֵעָבֵד.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יב עמ' 135)

אֶלָּא יֵאָכֵל בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר (רש"י כז, לג) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַה עִנְיָנָהּ שֶׁל אֲכִילָה זוֹ, וְהֲרֵי הַדִּין שֶׁל נֶאֱכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד, וְכֵן הַדִּין שֶׁנֶּאֱכָל בְּכָל הָעִיר - אֵינָם אֶלָּא בְּתָם וְלֹא בְּבַעַל מוּם. וְעַל כָּרְחֵךְ, שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא כִּפְשׁוּטוֹ: הָאוֹכֵל צָרִיךְ לְכַוֵּן בְּעֵת הָאֲכִילָה שֶׁהוּא אוֹכֵל מַעֲשֵׂר (וְזֶהוּ מִדְּאוֹרַיְיתָא). וְלִכְאוֹרָה חִדּוּשׁ גָּדוֹל הוּא, וְלֹא אֶשְׁתְּמִיט בְּמָקוֹם אַחֵר.

(לד) אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי׃

לד אִלֵּין פִּקּוּדַיָּא דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא דְּסִינָי: חזק

ע"ח פסוקים, עז"א סימן. חסלת פרשת בחקותי

חֲזַק חֲזַק וְנִתְחַזֵּק

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רסה - רסז

טובה פעולה אחת מאלף אנחות.

ממכתב כ"ג סיוון, תשי"ח

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"א אייר מפרק קד עד סוף פרק קה	**יום רביעי - כ"ד אייר** מפרק קיג עד סוף פרק קיח
יום שני - כ"ב אייר מפרק קו עד סוף פרק קז	**יום חמישי - כ"ה אייר** פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו
יום שלישי - כ"ג אייר מפרק קח עד סוף פרק קיב	**יום שישי - כ"ו אייר** פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק
שבת קודש - כ"ז אייר פרק כ מפרק קכ עד סוף פרק קלד	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"א אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' ע, כי על מוצא... עד עמ' ע, ומאודו כנ"ל:

ליקוטי אמרים

כי על מוצא פי ה' יחיה האדם ומ"מ לא יצא ידי חובתו בהרהור ועיון לבדו עד שיוציא בשפתיו כדי להמשיך אור א"ס ב"ה למטה עד נפש החיונית השוכנת בדם האדם המתהוה מדומם צומח חי כדי להעלות כולן לה' עם כל העולם כולו ולכללן ביחודו ואורו ית' אשר יאיר לארץ ולדרים בבחי' גילוי ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר וכו' שזהו תכלית השתלשלות כל העולמות להיות כבוד ה' מלא כל הארץ הלזו דוקא בבחי' גילוי לאהפכא חשוכא לנהורא ומרירא למיתקא כנ"ל באריכות. וזהו תכלית כוונת האדם בעבודתו להמשיך אור אין סוף ברוך הוא למטה רק שצריך תחלה העלאת מ"ן למסור לו נפשו ומאודו כנ"ל:

"**כִּי עַל מוֹצָא פִּי ה' יִחְיֶה הָאָדָם**"[9]. – הרי שענין הפה הוא להיות ה"מוצא" של ה"רוח". הרי שהעיקר הוא ההבנה בתורה, שעל ידה באה הדביקות של "רוח ברוח"; אם כן, מדוע נדרש לאהבה זו, לבטא דברי התורה בדיבור? יסביר רבנו הזקן להלן, אכן, לגבי ה"אדם", לגבי הנפש האלקית, עיקר היחוד והדביקות העליונה ביותר, באים על ידי ההבנה בתורה. אך, הכוונה העליונה היא הרי שאור אין־סוף ברוך־הוא יימשך גם בנפש החיונית ובעולם – דבר זה בא דוקא על ידי שהאדם מוציא בפיו את דברי התורה. שכן, הדיבור שהוא ענין גשמי, שייך רק על ידי הנפש החיונית, וממילא נמשך על ידי הדיבור קדושה ואור אין־סוף בנפש החיונית; והיות שהכוח לדיבור בא ממה שהאדם אכל ושתה דברים גשמיים, מהם נוצרו דם וחיות גשמיים, ונתנו לו כוח לדבר את הדיבורים – נמשכים על־ידי־זה קדושה ואור אין־סוף בכל עניני העולם, ומתבצעת הכוונה העליונה שאור אין־סוף יימשך למטה בעולם, שיהיה "מלא כל הארץ כבודו". לכן, נדרש לבטא דברי התורה בדיבור (ומזה גופא מובן, שאותו טעם אמור גם לגבי מצוות מעשיות, היות שעל ידן בעיקר נמשך אור אין־סוף בנפש החיונית ובעולם. אלא, כאן מדובר איך מתבטא הדבר ב"תורה", שלנפש האלקית באים היחוד הנעלה ביותר ודביקות רוח ברוח, על ידי ההבנה בתורה – ובכל זאת צריכים גם לדיבור בתורה, כדי להמשיך אור אין־סוף גם בנפש החיונית ובעולם). **וּמִכָּל־מָקוֹם, לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּהִרְהוּר וְעִיּוּן לְבַדּוֹ** – כשאדם לומד תורה במחשבה והרהור בלבד, אין הוא יוצא ידי חובתו, למרות שעל־ידי־זה נעשה היחוד הגדול של נפשו האלקית באופן של דביקות "רוח ברוח", **עַד שֶׁיּוֹצִיא** – את דברי התורה, **בִּשְׂפָתָיו, כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְמַטָּה עַד נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית הַשּׁוֹכֶנֶת בְּדַם הָאָדָם, הַמִּתְהַוֶּה מִדּוֹמֵם־צוֹמֵחַ־חַי**, - שהאדם אוכל ושותה, מזה נוצר אצלו הדם בו שוכנת הנפש החיונית – ובכל אלה נמשך אור אין־סוף, על ידי שהוא מוציא דברי תורה בדיבור, **כְּדֵי לְהַעֲלוֹת כֻּלָּן** – את נפש החיונית והדומם, צומח, חי, של העולם, **לַה' עִם כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, וּלְכַלְּלָן בְּיִחוּדוֹ וְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֲשֶׁר יָאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים בִּבְחִינַת גִּלּוּי, "וְנִגְלָה כְּבוֹד ה', וְרָאוּ כָל בָּשָׂר וְכוּ'"**[10], **שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הִשְׁתַּלְשְׁלוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת, לִהְיוֹת כְּבוֹד ה' מְלֹא כָל הָאָרֶץ הַלֵּזוּ דַּוְקָא בִּבְחִינַת גִּלּוּי, לְאַהְפָּכָא חֲשׁוֹכָא לְנְהוֹרָא** – להפוך את חושך (הקליפות) לאור (הקדושה), **וּמְרִירָא לְמִתְקָא**, - ומרירות (העולם, שמקבל את חיותו מ"קליפת נוגה" – להפוך) למתוק (לטוב ולקדושה), **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל** – בפרק ל"ו, **בְּאַרִיכוּת** – שבכך מתבטאת כל תכלית סדר ההשתלשלות כולו. **וְזֶהוּ תַּכְלִית כַּוָּנַת הָאָדָם בַּעֲבוֹדָתוֹ, לְהַמְשִׁיךְ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְמַטָּה**, - ולכן, למרות שבעבודתו הרוחנית ובהבנתו העמוקה בתורה – באפשרותו למלא את ה"מבוקש" של אהבתו, להיות דבוק בהקב"ה בדביקות "רוח ברוח" – אבל צריכה להיות הכוונה בעבודתו: לא מה שטוב רק לו ולנפשו האלקית, אלא למלא מה שהקב"ה רוצה, שיימשך אור אין־סוף למטה בעולם, דבר שנוצר על ידי הדיבור בתורה (ועל ידי מעשה המצוות). אלא שבכל זאת, לפני שהאדם מגיע ל"הדברים האלה על לבבך" ול"דברת בם" – שהם תורה, אומר הכתוב "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך", כי לפני המשכת אור אין־סוף ברוך־הוא למטה על ידי תורה נדרשת בתחילה "העלאת מ"ן", התעוררות מלמטה של אהבת האדם, שעל־ידי־זה נמשכת לאחר מכן המשכה על ידי תורה ומצוות. **רַק שֶׁצָּרִיךְ תְּחִלָּה הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין"**, - שבלשון הקבלה, הכוונה היא להתעוררות תשוקה ועליה מהמקבל. "נוקבא" היא בחינת ה"מקבל", **לְמָסֹר לוֹ נַפְשׁוֹ וּמְאֹדוֹ כַּנִּזְכָּר לְעֵיל**: – שכדי שתהיה ההמשכה על ידי תורה ומצוות כמו שצריך להיות, צריכה להיות בתחילה "העלאת מ"ן" של אהבת האדם באופן של מסירת "נפשו ומאודו" להקב"ה – למסור, כאמור, את הכל לה'. בכך סיים רבנו הזקן להסביר ענין "אהבה כמים הפנים לפנים", אודותו החל לדון בפרק מ"ו והמשיך בכך עד לסוף פרק זה.

ביאור מב"ק אדמו"ר שליט"א בתניא סוף פרק מ"ט **אך איך היא כו' והפה הוא... יחי' האדם ומ"מ לא יצא כו' שזהו תכלית כו'.** 1) תוכן כוונתו בהנ"ל, 2) לכאורה "והפה... האדם" מיותר, 3) "כי על... האדם" – מדלא מוסיף ביאור בזה דכוונתו כאן בפשטות הכתוב וא"כ מאי השייכות להענין המדובר כאן? 4) מוצא הרוח **וגילויו** – הפי', ומאי מוסיף על "בבחי' גילוי" הסמוך

---

9. דברים ח, ג. **10.** ישעי' מ, ה.

לו? 5) ההכרח לכהנ"ל בנדו"ד בספמ"ט? 6) ובפרט שזהו תכלית ההשתל' – מקומו בפל"ו וכדמסיים "וכנ"ל באריכות" וכאן גם בקיצור, לכאורה, אינו ענין. י"ל בדא"פ: עפ"י משנ"ת כאן התוצאות דואהבת גו' שבא בהמשך להענינים שבברכות ק"ש – שכאשר ישים המשכיל אלה הדברים כו' תתלהט נפשו כו' לדבקה בו ית' וליכלל באורו כו' – עלי' מלמטלמ"ע – **לכאורה**, כלות הנפש באהבה כו', ומבאר: **אך** (דלא כקס"ד הנ"ל) איך היא כו' לזה אמר (מחדש **חידוש גמור**) והיו הדברים... לבבך (עיון בתורה. ועוד יותר) ודברת בם (היפך מעלי' מלמטלמ"ע) – **כי** צ"ל אתדבקות רוח ברוח, ורוח דלמע' היינו חכ' דלמע' תורה, וע"י העיון (עיין לעיל פ"ה) מתייחדים חב"ד בחב"ד. (והנה לכאורה אפ"ל דכשידבר אח"כ בהא דמעיין מגלה אח"כ היחוד דחב"ד בחב"ד, וזהו פעולת ודברת בם ותו לא (**היפך** המבואר פמ"ה ופמ"ו וממש"נ ישקני מנשיקות **פיהו**, ומהמשל באדם דנושק פה לפה ולא – במוח ובפה, מספר ע"ד היחוד דחב"ד)) ומבאר: והפה (דלמע' ודאדם התחתון) הוא מוצא (בלי תוס' ביאור), היינו כפשוטו – מוציא הרוח (החכ' שמעיין) וגילוי (דהעיון ומסקנתו) בבחי' גילוי (עלמא דאתג' ולא רק **מסקנא בשכל**) והיינו בחי' הדבור (בחי' גילוי) בד"ת (ולא רק עיון כ"א מסקנא וגילויו דהעיון). כי על כל מוצא (כפשוטו, כנ"ל, כשיצא מן) פי ה' **יחי'** האדם (כפשוטו כנ"ל שזהו גילוי ומסקנת העיון. ובלימוד התורה עצמה – ה"ז **דבר הלכה** ולא העיון והשקו"ט, (אלא שעדיין אינו מובן, דבשלמא העיון בתורה מוכרח, כי אחרת אאפ"ל אתדבקות ברוח דלמע' – אבל מהו ההכרח דכאשר ישים אל לבו ויתלהט וירצה לכלול **באורו** – יבוא ויוכרח גם **לודברת** בם – תנועה **הפכית** – מלמעלמ"ט, ולזה מבאר דאמת כן הוא) ומ"מ לא יצא **יד"ח** כו' כדי להמשיך כו' (אבל לכאורה עפ"ז – ה"ז ענין וחובה **בפ"ע**, ואין לזה שייכות לאתדבקות שלו רוח ברוח כו' דבזה עבודתו בק"ש וע"י ההכנה דברכות ק"ש. ומתרץ דשייך, כי ע"י ודברת כו' יעלה) כולן כו' **ולכללן** ביחודו **ואורו** (אותם הענינים שפועל בעצמו ע"י העיון). (ועדיין אינו מובן – השייכות דמוכרחת העבודה להעלות הדצ"ח והעולם – לתוכן ברכות ק"ש והתחלת ק"ש (עד הכתוב ד"והיו הדברים") כ"א זהו ציווי ועבודה וענין **בפ"ע** (ואפילו יחוד הדבור **שלו** בדבור, אינו **עיקר** המסקנא דכשיתלהט, ותנועה הפכית וכנ"ל, אף שהיא מענינה ובאדם **עצמו**). (לזה מבאר) שזהו תכלית השתל' כו' וזהו תכלית כוונת כו' (שההשתל' כו' להיות כבו' כו' ושהאדם יעבדו ית' – זהו תוכן ומסקנת בר' ק"ש וכו'), (ועדיין אינו מובן השייכות לואהבת. ומתרץ) רק (**וא"א** בלאה"כ) שצריך תחלה כו' למסור לו נפשו ומאדו (תוכן שמע גו' ואהבת גו'). ע"פ הנ"ל מבוארים כמה ענינים בתניא: בפ"ה מתחיל בהלכה ופס"ד (ולא סתם ידיעת התורה כסיומו – כשמדבר בנוגע ליחוד סתם ולא "מכל צד ופינה"). בפמ"ה ופמ"ו מדייק – דבר ה' זו הלכה (ולא שקו"ט לבד), ועוד. לכאורה צע"ג בתניא (כאן ובפמ"ה, מ"ו) שמפרש נשיקין דהיינו דבור (בד"ת) – והרי כל העילוי דנשיקין – שאינו יכול לבוא בהגבלה דדבור, ומובן עפמשנ"ת בלקו"ת שה"ש (א, ד.) דמש"נ על התורה ישקני גו' – דכמו אה"ר דהאב כו' כ"א בבחי' צמצום גדול כו' **כך** כו'. ועפמשנ"ת שם [ברמז ובביאור יותר בד"ה שה"ש (בס' הנחות הר"פ ז"ל ע' קמ"ב)] יתוס' ביאור אין דעם אויפטו (בחידוש) של ודברת בם, ואיך שאי"ז רק "סיפור" ע"ד הנעשה בחב"ד, וההכרח דהקדמת בכל מאדך **ועוד** ואיך שאעפ"כ עיקרו בחב"ד – כי אז נעשה החידוש וההמשכה **שהקב"ה** יהי' **יושב**. והצע"ג – שבכ"מ הבי' דנשיקין דהיינו **מהאה"ר** של הנושק ומהי השייכות לחב"ד **מוחין**. אלא שהענין שהאהבה פנימית מאכט איבער (או מאכט אויף) חב"ד, וכדלמע' ששמו הגדול נמשך כו'. ועיין בסי' דרושי חנוכה (רע"ג, א): "נשיקה... הוא יציאת... מפני' הלב **והשכל**" עכלה"ק.

יום שני כ"ב אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' ע, פרק נ. והנה כל... עד עמ' 140, מבדילים כו' ח"ו.

פֶּרֶק נ. כדי להקל על הבנת פרק נ', אותו אנו עומדים ללמוד, נדרשת הקדמה קצרה לפחות[1]: עד כאן למדנו על בחינות ואופנים שונים באהבת ה', שכל אחד מהם, מביא את האדם ללמוד תורה ולקיים מצוות; אהבות אלו נותנות חיות בלימוד התורה ובקיום המצוות.

ברם, קיים צד שווה בכל בחינות ואופני האהבה האמורים, והוא שהאהבה, בכל האמור, מבוססת על תשוקה ורצון להיות דבוק בהקב"ה, או שאלקות תהיה בהתגלות בנפשו. לפיכך, מחייבת אהבה זו, באופן ישיר, את ענין לימוד התורה וקיום המצוות, כי על־ידי־זה מתדבק יהודי בהקב"ה, ואלקות מתגלית בנפשו. בפרק נ' ידובר אודות סוג של אהבה, המתבטא, לא בכוסף ותשוקה להיות דבוק באלקות, אלא בצמאון ובתשוקה לאלקות עד כלות הנפש, שנפשו כלה לאלקות; כלומר: ה"יעד" של אהבה זו, הוא: שהנפש תתנתק מהגוף ומכל הענינים הקושרים אותה לגוף, ולהיכלות בכלות הנפש.

אהבה מסוג כזה, אינה יכולה לעורר באופן ישיר, לקיום התורה והמצוות, כי לימוד תורה וקיום מצוות אפשריים רק כאשר הנשמה לבושה בגוף. ולא כאשר המבוקש של אהבה **זו** הוא להיפך מהאמור – להיכלות ולהינתק מהגוף. ברם, תכליתה של **כל** אהבה, היא הרי העבודה בתורה ומצוות הבאה מהאהבה זו – ואופן העבודה בתורה ומצוות שמתוך אהבה **זו** של כלות הנפש, בא על ידי תנועה הפכית בנפש: בשעה שנפשו נמצאת בלהבה של אהבה, בתנועה של "רצוא", בתנועה של "ריצה" וכליון – חש הוא, עם זאת, שלא זו היא הכוונה העליונה, אלא, הכוונה העליונה היא להיפך, שהנשמה תתלבש בגוף ותמשיך אלקות למטה. מפאת הרגשה זו בא האדם לידי התבטלות ונוצרת בו תנועה של "שוב", שבמקום להיות בתנועה של "רצוא" וכלות הנפש, הוא נמצא בתנועה הפכית, תנועה של "שוב", של חזרה, להיות מלובש בגוף, ולקיים תורה ומצוות – ובכך לבצע את הכוונה העליונה.

---

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עייג"כ פלח הרימון וירא (119, טור ב'), ביאור תניא קופיר דרש"ג בסופו".

ליקוטי אמרים

פרק נ והנה כל בחי' ומדרגות אהבה הנ"ל הן מסטרא דימינא ובחי' כהן איש חסד ונק' כסף הקדשים מלשון נכסוף נכספת לבית אביך. אך יש עוד בחי' אהבה העולה על כולנה כמעלת הזהב על הכסף והיא אהבה כרשפי אש מבחי' גבורות עליונות דבינה עילאה דהיינו שע"י התבוננות בגדולת א"ס ב"ה דכולא קמיה כלא ממש חשיב תתלהט ותתלהב הנפש ליקר תפאר' גדולתו ולאסתכל' ביקרא דמלכא כרשפי אש שלהבת עזה העולה למעל' וליפרד מהפתילה והעצים שנאחזת בהן והיינו על ידי תגבורת יסוד האש אלהי שבנפש האלהית ומזה באה לידי צמאון וכמ"ש צמאה לך נפשי ואח"כ לבחי' חולת

האופנים ודרגת האהבה, אודותם למדנו עד עתה, מתוארים כבחינה של "כסף", מלשון "כוסף", ו"כסף" הוא בחינת חסד, שהיא צד הימין – "חסד דרועא ימינא". ובהתאם לכלל בתורת הקבלה, שעשר הספירות מחולקות בשלשה קווים: קו הימין – קו החסד, קו השמאל – קו הגבורה, וקו האמצעי. וקו הימין מורכב מחכמה, חסד ונצח, ממילא יוצא שחסד היא ענף של "חכמה", שבה מתחיל קו הימין; מאידך, קו השמאל מורכב מבינה, גבורה והוד, כך שגבורה היא ענף של "בינה", שבה מתחיל קו השמאל. לפי זה יוצא, שכל דרגות האהבה אודותן למדנו, הן בחינת "חסד" ו"כסף" והן "ענפי" החכמה, ואילו אהבת כלות הנפש, אודותה נלמד בפרק זה, היא בחינת "גבורה", שהיא בחינת "זהב" ו"ענף" לספירת ה"בינה". **וְהִנֵּה, כָּל בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת אַהֲבָה הַנִּזְכָּרוֹת לְעֵיל - הֵן מִסִּטְרָא דִימִינָא,** - מצד ימין, **וּבְחִינַת "כֹּהֵן** - הנקרא, **אִישׁ חֶסֶד"**, - שעבודתו – עבודת הכהן – היא באופן ובבחינת חסד, **וְנִקְרָאוֹת** – מדריגות האהבה האמורות, נקראות **"כֶּסֶף הַקָּדָשִׁים"**[2], **מִלְּשׁוֹן "נִכְסוֹף נִכְסַפְתָּ לְבֵית אָבִיךָ"**[3]. – כך, שכל בחינות ואופני האהבה, הם ענין של כוסף ותשוקה, מה שיהודי רוצה להיות דבוק באלקות; וב"לבית אביך" מתכוונים גם לבחינת חכמה, "קדש" (קדשים), שנקראת גם "אבא". שכן, כאמור, האהבות הן "ענפים" מ"חכמה", ומביאות באופן ישיר לקיומן של תורה ומצוות הבאות מ"חכמה". **אַךְ יֵשׁ עוֹד בְּחִינַת אַהֲבָה, הָעוֹלָה עַל כֻּלָּנָה,** - על כל בחינות האהבה האמורות, **כְּמַעֲלַת הַזָּהָב עַל הַכֶּסֶף,** - מעלתה וחשיבותה של אהבה זו, אינה מתבטאת בכמות, בחוזק, אלא באיכות. עליונותה של אהבה זו, מתוארת במעלת ה"זהב" לגבי ה"כסף": כמו שחשיבות הזהב לגבי כסף אינה בכמות בלבד, שזהב שוה יותר מכסף – שהרי, כמות גדולה יותר של כסף שוה כמו כמות קטנה של זהב – אלא, חשיבותו ומעלתו של זהב לגבי כסף מתבטאת בכך שבזהב ישנו סוג מסויים המנצנץ בניצוץ השובה את הנפש (בלשון הקודש זה נקרא "לוחשות", כמו "גחלים לוחשות", והרבי שליט"א מציין את ה"זוהר" בו נאמר "נהיר ונציץ לעיינין" – מאיר ומנצנץ לעינים), וכל סוגי הזהב, יש להם שייכות לאותו סוג של זהב (כפי שמובא בזוהר שם); ואילו ב"כסף" לא קיימת מעלה זו[4]. – כך גם ביחס לאהבה זו, שהיא כוללת בתוכה צמאון וכלות הנפש, שאינם קיימים בשאר האהבות. **וְהִיא אַהֲבָה כְּ"רִשְׁפֵי אֵשׁ"**, - אהבה בוערת – שלא כמו האהבות האמורות, שהן בעיקר אהבה **כמים**, שאהבת הנפש להקב"ה היא "נמשכת", דומה למים הנמשכים: "זכור אב **נמשך** אחריך **כמים**" – אלא, היא אהבה **כרשפי אש**[5], **מִבְּחִינַת גְּבוּרוֹת עֶלְיוֹנוֹת דְּבִינָה עִלָּאָה.** – שורש אהבה זו הוא בחינת גבורה של ספירת ה"בינה" העליונה, **דְּהַיְנוּ,** - כיצד נוצרת אהבה זו? – **שֶׁעַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, דְּכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא מַמָּשׁ חָשִׁיב** – שהכל לגביו נחשב לכלום, **תִּתְלַהֵט וְתִתְלַהֵב הַנֶּפֶשׁ לִיקָר תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּתוֹ, וּלְאִסְתַּכְּלָא בִּיקָרָא דְּמַלְכָּא,** - ולהסתכל ביוקר המלך – ואליו יעמוד באהבה **כְּרִשְׁפֵי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת עַזָּה הָעוֹלָה לְמַעְלָה,** - לא אהבה הנמשכת למשהו, אלא אהבה העולה מתוך אש שלהבת של כלות הנפש, **וְלִפְרֹד מֵהַפְּתִילָה וְהָעֲצִים שֶׁנֶּאֱחֶזֶת בָּהֶן,** - משמעות הדבר ביחס לנשמה, היא: להינתק מהגוף שהוא כפתילה (כנ"ל פרק ל"ה) ועצים (כנ"ל פרק כ"ט) לגבי אור ואש הנשמה[6]. **וְהַיְנוּ, עַל־יְדֵי תִּגְבֹּרֶת יְסוֹד הָאֵשׁ אֱלֹהֵי שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית,** - שלא כמו בשאר האהבות הבאות מיסוד המים שבנפש האלקית, **וּמִזֶּה בָּאָה** – הנפש, **לִידֵי צְמָאוֹן,** - כמו שהדבר בגשמיות, שעל ידי התגברות יסוד האש – נעשה אדם צמא, כך גם ברוחניות – שעל ידי התגברות יסוד האש של הנפש האלקית – נוצר צמאון בנשמה, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[7]**: "צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי"**[8], **וְאַחַר־כָּךְ** – מגיעה הנפש, **לִבְחִינַת "חוֹלַת**

---

2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי (מבאר ע"פ) וכוונתו להכתוב (מ"ב יב, ה) דשם מבואר דבנ"י מביאים זה לבית ה', ושייך – לכהנים. ועיין תו"א ס"פ תשא בפי' שקל הקודש". **3.** בראשית לא, ל. **4.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מה מכריחו להכנס לשלילת הכמות (בפירוש התניא) וכן **בהמציאות**? וצ"ע הכן הוא. בתו"א (לה, א.) שהזהב... לוחשות אבל אין מוכרח שם שבזה מעלתו על הכסף (שאינו מוזכר שם **כלל**), ובבמד"ר (פי"ב, ד): כסף שהוא כו' זהב כו' יש בו מינין הרבה וגווונין הרבה, וכ"ז מתאים לזח"ב (קמח, א): דזהב כו' וכסף כו' זהב סליק יתיר (כנ"ל מעלת הזהב על הכסף) כו' דנהיר ונציץ לעיינין (כבתו"א) כו' ומתמן נפקי ואתמשכן כל מיני זהב (כבמד"ר)". **5.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולכאורה קשה ממש"כ ספ"ט דמאהבה זו דכרשפי אש כו' וגם כלתה נפשי כו' יעלה כו' למדרי' אה"ר בחי' המים כו', ומתורץ ע"פ מש"כ באוה"ת להצ"צ פ' אחרי (צה-צו) ומה שאמרו כו' דוקא לגבי כו'". **6.** "היינו בגוף עצמו חילוק דהמעשה ודיבור או דמחשבה (עיין לקוטי תורה ריש פ' אחרי)" — **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.**
7. תהלים סג, ב. **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אאפ"ל דהראי' סתם שיש צמאון בנפש: 1) דמאי קמ"ל? 2) א"כ הול"ל על חולת אה' דסמיך לי' "כמ"ש כי חולת אהבה אני", 3) הול"ל ראי' **בכ"מ לפני** זה בתניא שמדבר שם ע"ד צמאון הנפש. וי"ל דהוצרך **כאן דוקא** לראי' כיון שהמדובר בנה"א (ולא בכללות האדם או נה"ב) שגם בהיותה למטה היא חלק אלק' ממעל ממש, וגם לא הייתה

ליקוטי אמרים

אהבה ואח"כ באה לידי כלות הנפש ממש כמ"ש גם כלתה נפשי והנה מכאן יצא שורש הלוים למטה [ולעתיד שהעולם יתעלה יהיו הם הכהנים וכמ"ש האר"י ז"ל ע"פ והכהנים הלוים שהלוים של עכשיו יהיו כהנים לעתיד] ועבודת הלוים היתה להרים קול רינה ותודה בשירה וזמרה בניגון ונעימה בבחי' רצוא ושוב שהיא בחי' אהבה עזה זו כשלהבת היוצא מן הבזק כדאיתא בגמ' [פ"ב דחגיגה] ואי אפשר לבאר ענין זה היטב במכתב רק כל איש נלבב ונבון המשכיל על דבר ומעמיק לקשר דעתו ותבונתו בה' ימצא טוב ואור הגנוז

אַהֲבָה"[9], - שהנפש חולה מאהבה – כמו שצמאון בלתי רווי – מביא למצב של חולי, **וְאַחַר־כָּךְ בָּאָה** – הנשמה, **לִידֵי כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ,** - שלולא התנועה של "שוב" – כפי שיוסבר להלן – היתה הנפש כלה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[10]**: "גַּם כָּלְתָה נַפְשִׁי". וְהִנֵּה, מִכָּאן** – מבחינת הגבורות העליונות של "בינה עילאה", **יָצָא שֹׁרֶשׁ הַלְּוִיִּים לְמַטָּה** – אופן עבודת הלוים בא מבחינת זו. [**וְלֶעָתִיד שֶׁהָעוֹלָם יִתְעַלֶּה - יִהְיוּ הֵם** – הלוים, **הַכֹּהֲנִים**[11]**,** - שלא כפי שהמצב הוא כעת, שהכהנים הם העיקר, והלוים טפלים בלבד לכהנים, ככתוב: "וילוו עליך וישרתוך"[12], שהלוים טפלים לכהנים, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל עַל פָּסוּק: "וְהַכֹּהֲנִים הַלְּוִיִּם"**[13] - **שֶׁהַלְּוִיִּם שֶׁל עַכְשָׁו יִהְיוּ כֹּהֲנִים לֶעָתִיד**[14]**], וַעֲבוֹדַת הַלְּוִיִּם הָיְתָה לְהָרִים קוֹל רִנָּה וְתוֹדָה, בְּשִׁירָה** – בפה, **וְזִמְרָה,** - בכלי שיר, **בְּנִגּוּן וּנְעִימָה,** - שכפי הרגיל, ישנן בניגון שתי תנועות הפכיות: תנועות של מרירות וגבורה ותנועות של שמחה וחסד, **בִּבְחִינַת "רָצוֹא וָשׁוֹב",** - שבכך מתבטאת עבודתם, שהיתה בצורה של "רצוא ושוב" – רצוא וכלות הנפש, ושוב – נסיגה והשבה, **שֶׁהִיא בְּחִינַת אַהֲבָה עַזָּה זוֹ** – כפי שלמדנו, שאהבה זו היא בבחינת רצוא ושוב, **כְּשַׁלְהֶבֶת הַיּוֹצֵא מִן הַבָּזָק,** - כלי שבו צורפים זהב, בו להבת האש פורצת בחוזק רב, ושבה מיד – "רצוא ושוב", **כְּדְאִיתָא** – כמו שאנו מוצאים, **בַּגְּמָרָא** [**פֶּרֶק ב דַּחֲגִיגָה**[15]**].** – שהכוונה במה שכתוב לגבי חיות הקודש "והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק", היא כמו האש האמורה, שהנה היא פורצת בחוזק ומיד שבה ונעלמת; כך גם באהבה זו, שבתחילה היא בתנועה של "רצוא", בריצה ובכלות הנפש, אך מיד לאחר מכן בא ה"שוב" – כפי שכתוב ב"ספר יצירה" "אם רץ לבך שוב לאחד" שהכוונה היא: כשלבך "רץ" בכלות הנפש – שוב וחזור ל"אחד", הימנע מכך ושוב למצבך, כדי להמשיך התגלות אחדות ה' בעולם; כלומר: הוא חש ומרגיש שהכוונה העליונה איננה בענין של כלות הנפש, אלא שהנשמה תהיה בגוף ותקיים תורה ומצוות, שעל־ידי־זה ממשיכים אלקות באופן שתהיה ההתגלות של "אחד", אחדות ה', בעולם. **וְאִי אֶפְשָׁר לְבָאֵר עִנְיָן זֶה הֵיטֵב בְּמִכְתָּב, רַק כָּל אִישׁ נִלְבָּב** – שיש בו בשלימות ענין של "לב", **וְנָבוֹן,** - ומשתמש בכוח הבינה, **הַמַּשְׂכִּיל עַל דָּבָר** – משתמש בכוח החכמה, **וּמַעֲמִיק לְקַשֵּׁר דַּעְתּוֹ וּתְבוּנָתוֹ בַּה'** – ומשתמש

בארץ צי' (כבפ"ז) בע"ת, כ"א הוא בדרגא שמתבונן כו' שלמע' מדרגת נכסוף נכספתי גו'. ומביא ראי': וכמ"ש צמאה לך נפשי (דדוד – נה"א שאין לו יצה"ר) [והתירוץ בסיום הכתוב – בארץ צי', שאינו בירושלים כ"א במדבר (אף שזהו מדבר יהודא), וכדלעיל שמתבונן דכולא קמי' **כלא** ממש.] ועוד יש להוסיף – שהראי' היא גם שהתבוננות בגדולת כו' מביאה לצמאון: וכמ"ש צמאה גו', (**דרישי'**: אלק' אלי אתה **אשחרך**). ועד"ז לקמן הראי': וכמ"ש וגם (כנראה כך צ"ל, כל' הכתוב) כלתה נפשי (דיש כליון הנפש בנפה"א דצדיק). וגם בזה יש להוסיף דהראי' גם ע"ז שהיא **העולה** על אהבה דנכסוף כו': וכמ"ש **גם** (הוספה ועלי' על העבודה שמזכיר קודם לזה: **נכספה**) – ועפ"ז מובן מה שמביא גם התיבה "וגם", דלכאורה הול"ל; "וכמ"ש כלתה נפשי". **9.** שיר השירים ב, ה. **10.** תהלים פד, ג. **11.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "בזה מתורץ הסתירה – דלעיל אמר שהיא **העולה** על אהבה דכהן, והרי לויים **טפלים** לכהן. ומתרץ דכן הוא כדלעיל, אלא **שהעולם** צריך להתעלות כו'". **12.** במדבר יח, ב. **13.** יחזקאל מד, טו. **14.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "מדייק ומוסיף בזה שהלויים **של עכשיו יהיו** כהנים דלעתיד – וי"ל דבזה מיישב הקושיא שהרי התורה אמרה "לנו ולבנינו עד עולם" שמזה ידעינן שלא יהי' בה שינוי (רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ט). ומבאר שאלה **שעכשיו** (**ולא** בזמן ההוא) הם לויים – יהיו (כי יולדו) כהנים לעתיד. וא"ת א"כ (דלעת"ל יולדו הלוים **לאב** כהן) מהו **החידוש**? וההסברה פשוטה – הלוים (בעניני תומ"צ – היינו אופן עבודתם בביהמ"ק ועד"ז בתפלה וכו') היינו מפני **שנשמתם** בחי' לוי (גבורה וכו'), ועד"ז הכהנים – מפני **שנשמתם** בחי' כהן **איש** החסד (כדלעיל בפרקין). **ולעתיד לבא** הנשמה שבבחי' לוי תהי' **למעלה** מהנשמה שבבחי' כהן. **ולכן** יולדו בדוקא לאב כהן וכו'". על הערתו זו של כ"ק אדמו"ר שליט"א, נשאלו, על ידי מחבר הספר, שאלות שונות, והרבי שליט"א ענה עליהן בין מלות השאלות. אנו מביאים להלן את השאלות (באות רגילה) ותשובות הרבי שליט"א (באות מודגשת): בענין הקושיא ד"לנו ולבנינו", הלא שייך להקשות זה גם על שלעתיד תהי' ההלכה כבית שמאי (**זהו קושיא על היסוד דהתורה לא תשתנה - ולא על הביאור הנ"ל**), שהכוונה בזה הוא שהפסק למעשה יהי' כבית שמאי, ולכן אומרים שמחלוקת ב"ש וב"ה סופה להתקיים בפסק בפועל. **על פי דין - ב"ד הגדול מב"ד הקודם יכול לפסוק אחרת. ומובן שזהו ג"כ בנוגע למחלוקת ב"ש וב"ה - הלכה כמי. משא"כ בנוגע ללוים וכהנים - אין בזה שייכות כלל לב"ד ולמחלוקת וכו'.** וכן בענין הבעל־חי שעתיד ליטהר שייך להקשות זה. **החתם סופר (בס' תורת משה לשמיני) מתרץ שאז ישתנה סימנו ויעלה גרה.** וכן במה שהקב"ה יתיר השחיטה שלויתן שוחט לשור הבר בסנפיריו שנאמר על זה (ויקרא רבה יג, ג) "תורה חדשה מאתי תצא – חידוש תורה". **קושיא מעיקרא ליכא - כי כאן המדובר על דבר פעם אחת. והוראת שעה - הרי דין התורה שאפילו נביא מורה, וכש"כ הקב"ה מקור הנבואה. וזהו הדיוק "חידוש תורה" - ולא נאמר "שינוי" - חידוש (הוראה), אבל אין בזה שינוי.**

15. יג, ב.

בכוח הדעת, **יִמְצָא טוֹב וְאוֹר הַגָּנוּז בְּנַפְשׁוֹ הַמַּשְׂכֶּלֶת, כָּל חַד לְפוּם שִׁעוּרָא דִילֵיהּ** – כל אחד לפי השיעור **שלו**, [**יֵשׁ מִתְפָּעֵל כּוֹ' וְיֵשׁ מִתְפָּעֵל כּוֹ'**], - יש מי שמתפעל מהתבוננות זו, ויש מי שמתפעל מהתבוננות אחרת, ואינה דומה התפעלות האחד להתפעלות השני,

אַחֲרֵי קְדִימַת יִרְאַת חֵטְא, - בתחילה ישנה יראת חטא, הפחד להיכשל בחטא, **לִהְיוֹת** "**סוּר מֵרָע**" **בְּתַכְלִית, שֶׁלֹּא לִהְיוֹת "עֲוֹנוֹתֵיכֶם מַבְדִּילִים" כּוֹ' חַס־וְשָׁלוֹם.** – כלומר: בכל צורה של התפעלות האהבה, מן ההכרח שתהיה תחילה הקדמה של יראת חטא, כדי שיהיה "סור מרע" בתכלית; אחרת – אין באפשרותו להגיע לאהבה.

ליקוטי אמרים

בנפשו המשכלת כל חד לפום שיעורא דיליה [יש מתפעל כו' ויש מתפעל כו'] אחרי קדימת יראת חטא להיות סור מרע בתכלית שלא להיות עונותיכם מבדילים כו' ח"ו.

להלן מסביר רבנו הזקן, שמכיוון שזוהי אהבה של כלות הנפש – אין בכוחה לחייב את ענין עבודת ה' בתורה ומצוות – כי, דבר זה שייך רק כשהנשמה נמצאת בתוך הגוף, ואילו כאן מדובר שנשמתו נמצאת, עקב אהבה זו, בתנועה של יציאה מן הגוף; הרי סדר העבודה בלימוד התורה וקיום המצוות מאהבה **זו** (שהרי תכליתה של כל עבודה היא הרי לא האהבה עצמה, אלא שהיא תביא ותוסיף חיות בלימוד התורה ובקיום המצוות) הוא באופן של "שוב" בלבד – הימנעות מכלות הנפש, כי הוא חש ומרגיש שהכוונה העליונה איננה בענין כלות הנפש, אלא שהנשמה תהיה בגוף ותקיים תורה ומצוות. ובלשון ה"תניא":

יום שלישי כ"ג אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 140, והנה סדר העבודה... עד עמ' עא, חיי החיים ב"ה:

וְהִנֵּה, סֵדֶר הָעֲבוֹדָה בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הַנִּמְשֶׁכֶת מִבְּחִינַת אַהֲבָה עַזָּה זוֹ, הִיא בִּבְחִינַת "שׁוּב" לְבַד, - הימנעות מכלות הנפש, כדי לבצע את הכוונה העליונה, שהיא דוקא בהימצאות הנשמה בגוף. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'סֵפֶר יְצִירָה':**

"**וְאִם רָץ לִבְּךָ שׁוּב לְאֶחָד**", **פֵּרוּשׁ** "**וְאִם רָץ לִבְּךָ**" - **הִיא תְּשׁוּקַת הַנֶּפֶשׁ שֶׁבַּלֵּב בֶּחָלָל הַיְמָנִי,** - מקומה של הנפש האלקית, **כְּשֶׁמִּתְגַּבֶּרֶת** – התשוקה, **וּמִתְלַהֶבֶת וּמִתְלַהֶטֶת בְּמְאֹד מְאֹד עַד כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ, לְהִשְׁתַּפֵּךְ אֶל חֵיק אָבִיהָ חַיֵּי הַחַיִּים בָּרוּךְ־הוּא, וְלָצֵאת מִמַּאֲסָרָהּ בַּגּוּף הַגּוּפָנִי וְנִשְׁמִי לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ** – זהו פירוש "ואם רץ לבך", לבו נמצא בתנועה של "ריצה", באהבה בלתי מוגבלת, עד לידי כלות הנפש – להתאחד עם הקב"ה – **אַז** – אז צריך להיות "שוב לאחד", לשוב ל"אחד", **זֹאת יָשִׁיב אֶל לִבּוֹ** – והיינו שעליו להתבונן **בְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[16], **כִּי "עַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי"** – על אף שרצונך ותשוקתך הם למה שהוא היפך החיים – כלות הנפש, אבל בניגוד לרצונך, עליך לחיות, **בַּגּוּף הַזֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ, כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ חַיִּים עֶלְיוֹנִים מֵחַיֵּי הַחַיִּים בָּרוּךְ־הוּא לְמַטָּה, עַל־יְדֵי "תּוֹרַת חַיִּים",** - שעל ידי תורה ממשיכים את החיים העליונים למטה, **לִהְיוֹת דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים לְאַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בִּבְחִינַת גִּלּוּי,** - כמו שבדירה מתגלה האדם בכל מהותו כמו שהוא, כך גם למטה, בנבראים התחתונים, תהיה התגלות אמיתית ענין אחדות ה', **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל,** - שזוהי תכלית הכוונה של עבודת האדם, לעשות את העולם לדירה לו יתברך. – זהו "שוב לאחד": שוב מאהבתך ומכלות נפשך, בשביל ה"אחד", כדי לגלות אחדות ה' בעולם. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ: "לְמֶהֱוֵי אֶחָד בְּאֶחָד",** - שיהיה אחד באחד, **פֵּרוּשׁ, שֶׁהַיִּחוּד הַנֶּעֱלָם יִהְיֶה בִּבְחִינַת "עֶלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא".** – עולם מגולה. כלומר: שהיחוד שהוא "נעלם", יהיה בבחינת "עלמא דאתגליא", שיתגלה למטה. "אחד באחד" היינו: שה"אחד" של עולם ומדריגה עליונה יותר, יתגלה ב"אחדות" של העולם והמדריגה התחתונים יותר. **וְזֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים: "לְכָה דּוֹדִי וְכוּ'".** – לקראת כלה", שלקראת "כלה" – כלות הנפש שבאהבה זו, יהיה "לכה דודי" – הליכה והמשכה מ"דודי" – להמשיך אלקות למטה. **וּכָזֶה יוֹכָן מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־**

ליקוטי אמרים

והנה סדר העבודה בעסק התורה והמצות הנמשכת מבחי' אהבה עזה זו היא בבחי' שוב לבד כמ"ש בספר יצירה ואם רץ לבך שוב לאחד פי' ואם רץ לבך היא תשוקת הנפש שבלב בחלל הימני כשמתגברת ומתלהבת ומתלהטת במאד מאד עד כלות הנפש ממש להשתפך אל חיק אביה חיי החיים ב"ה ולצאת ממאסרה בגוף הגופני וגשמי לדבקה בו ית' אזי זאת ישיב אל לבו מארז"ל כי ע"כ אתה חי בגוף הזה להחיותו כדי להמשיך חיים עליוני' מחיי החיים ב"ה למטה ע"י תורת חיים להיות דירה בתחתוני' לאחדותו ית' בבחי' גילוי כמש"ל וכמ"ש בז"הק למהוי אחד באחד פי' שהיחוד הנעלם יהיה בבחי' עלמא דאתגליא וז"ש לכה דודי וכו' ובזה יובן מארז"ל ע"כ אתה חי וע"כ

---

16. אבות ד, כד.

ליקוטי אמרים

וכו' ואלא איך יהיה רצונו וכמ"ש במ"א באריכות על משנה זו ע"כ אתה חי בעזרת חיי החיים ב"ה:

לְבָרְכָה: "עַל כַּרְחֲךָ אַתָּה חַי, וְעַל כַּרְחֲךָ וְכוּ'", - אתה מת" – ההוראה בעבודת ה' ממאמר "על כרחך אתה חי", היא: אדם צריך שיהיה לו רצון ותשוקה להיפך מהחיים, לכלות הנפש, והחיים בגוף צריכים להיות בו בעל־כרחו, כנגד רצונו: מאידך גיסא, מהמאמר השני ("על כרחך אתה מת") יוצא, שהרצון והתשוקה צריכים להיות – להיות בחיים. ואילו ההיפך מהחיים, כלות הנפש – צריך להיות אצלו כנגד רצונו, בעל־כרחו. ואם כך – הרי שקיימת סתירה בין מאמר אחד לשני, **וְאֶלָּא אֵיךְ יִהְיֶה רְצוֹנוֹ** – כיצד בכל זאת יהיה רצונו? אך כפי שכבר למדנו, יובנו הדברים: בתחילה על האדם להשתדל להגיע לאהבה גדולה כזו להקב"ה, עד לידי כלות הנפש, ושהחיים יהיו אצלו "בעל כרחו", רק כדי לבצע את הרצון העליון, להמשיך אלקות ואחדות ה' בעולם. וזהו "על כרחך אתה חי". ואילו, לאחר מכן, כשהוא כבר נמצא בתנועה של "שוב", עליו שוב ליצור בקרבו את התנועה של "רצוא" ושל אהבה של כלות הנפש. שכן, על ידי כך הוא ממשיך ב"שוב", מדריגה עליונה יותר, וכן גם מפני שבהיותו במצב של "שוב", הוא עלול להיות נמשך לענינים הנחותים שבעולם – ולכן עליו לעורר בקרבו שוב את התנועה של "רצוא" – "בעל־כרחך אתה מת": לעורר בקרבו אהבה עד לידי כלות הנפש, כנגד רצונו הנוכחי, שהוא בתנועה של "שוב", להיפך מכלות הנפש. **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר בַּאֲרִיכוּת עַל מִשְׁנָה זוֹ: "עַל כַּרְחֲךָ אַתָּה חַי", בְּעֶזְרַת חַיֵּי הַחַיִּים בָּרוּךְ־הוּא:** כלומר: בשעה שהוא עומד בתנועה של "רצוא" ואהבה של כלות הנפש, הוא מעורר בתוכו, כנגד רצונו, שיהיה "חי", לחיות בתוך הגוף, כדי להמשיך את החיים של חיי החיים למטה[17].

יום רביעי כ"ד אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' עא, פרק נא. והנה לתוספת... עד עמ' 142, בתולדתו כנ"ל]:

ליקוטי אמרים

פרק נא והנה לתוספת ביאור לשון הינוקא דלעיל צריך לבאר תחלה להבין קצת ענין השראת השכינה שהיתה שורה בבית

פֶּרֶק נא. להסברת המלה "לעשותו" בפסוק "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו", שמכיוון שהפסוק מסתיים ב"לעשותו" – משמע, שתכלית הכל, היא – "לעשותו", לקיים מצוות מעשיות – החל רבנו הזקן להסביר בפרק ל"ה, שתכלית כל סדר ההשתלשלות ותכלית עבודתו של יהודי – היא: להמשיך אלקות בעולם, לעשות את העולם לדירה לו יתברך; ועל כך הביא רבנו הזקן את דברי ה"ינוקא" ב"זוהר" (פרשת בלק), שאסור ליהודי ללכת ארבע אמות בגילוי ראש, מפני שאור השכינה שורה על ראשו, ושעל יהודי לדעת שאור השכינה השורה על ראשו, זקוק ל"שמן" ול"פתילה", שהאור ייאחז בהם, והסביר, שגופו של יהודי הוא ה"פתילה" לאור השכינה, וה"שמן" לאור, הוא "עובדאן טבין" – מעשיו הטובים של יהודי. ורבנו הזקן מסביר, מדוע צריכים להזדקק למעשים טובים בתור "שמן" לאור השכינה, ולא מספיקה לכך הנשמה עצמה, הנפש האלקית שהיא חלק אלקה ממעל – כי הנשמה, אפילו של צדיק גמור, היא "מציאות" איזו שהיא, ואיננה בטלה במציאות לאור ה', שתהיה דבר אחד עם אור ה'. ולכן, אין היא יכולה לשמש כ"שמן" לאור השכינה, היות והשמן נהפך לגמרי לאור; ואילו, מצוות מעשיות דוקא, שהן רצונו של הקב"ה, ורצונו וחכמתו הם הרי דבר אחד אתו – לכן דוקא מצוות ומעשים טובים יכולים לשמש כ"שמן" לאור השכינה ה"שורה" על ראשו. לאחר מכן, הסביר רבנו הזקן, שעל ידי תורה נמשך האור על הנשמה ועל שני לבושיה, מחשבה ודיבור, הנכללים באור ה' ומתאחדים אתו ביחוד גמור. אך, כדי להמשיך את האור והשראת השכינה גם על הנפש החיונית ועל הגוף – נזקקים למצוות מעשיות דוקא, שאדם יכול לקיימן רק באמצעות גופו ונפשו החיונית. לאחר מכן, מסביר רבנו הזקן, שהמצוות המעשיות הן הן תכלית כל סדר ההשתלשלות – כדי להמשיך אלקות בעולם. ובהמשך לכך, הוא מסביר ענין כוונת המצוות, שכדי שהמצוות המעשיות תיעשנה כדבעי, בחיות ובנשמה, זה בא על ידי ה"כוונה", על ידי יראת ה' ואהבת ה', בציינו האופנים השונים ביראת ואהבת ה', בהם יכול יהודי לקיים מצוות.

בפרק נ"א, אותו אנו עומדים ללמוד, מסביר רבנו הזקן ובתוספת ביאור, את לשון ה"ינוקא" שהזכרנו לעיל, ש"ההוא נהורא איצטרך למשחא" – שאור השכינה זקוק לשמן – בציינו: שבכל מקום מרמז "שמן" ל"חכמה", ואילו כאן אומר ה"ינוקא", ש"שמן" – "אינון עובדאן טבין", מעשים טובים, כלומר, מצוות מעשיות. איזו שייכות יש בין מצוות מעשיות לבין "שמן" המרמז לבחינת חכמה? כדי להסביר זאת, יפרש רבנו הזקן ענין השראת השכינה, ויסיים, שמצוות מעשיות באות מ"חכמה", ושלכן מובן מדוע מצוות מעשיות הן ה"שמן" שאור השכינה זקוק לו, כדי להיאחז ב"פתילה", הוא גופו של האדם.

וְהִנֵּה, לְתוֹסֶפֶת בֵּאוּר לְשׁוֹן הַיְנוּקָא דִּלְעֵיל, - בפרק ל"ה – שאור השכינה השורה על יהודי, זקוק ל"שמן" והוא "עובדאן טבין", מעשים טובים – ולכאורה לא מובן, איזו שייכות יש למעשים טובים – לשמן שהוא חכמה? – **צָרִיךְ לְבָאֵר תְּחִלָּה לְהָבִין קְצָת עִנְיַן הַשְׁרָאַת הַשְׁכִינָה שֶׁהָיְתָה שׁוֹרָה בְּבֵית קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים,** - ב"קדשי קדשים" היתה הרי, "השראת**

---

17. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ביאור קצת בכ"ז וטעם: תו"ח וישלח ד"ה ויקח פ"ד מיוסד על תו"א שם (כה, ב). וראה ד"ה אחרי מות תרמ"ט ע' 25 ואילך".

ליקוטי אמרים

ק"ק וכן כל מקום השראת השכינה מה עניינו הלא מלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה. אך הענין כדכתיב ומבשרי אחזה אלוה שכמו שנשמת האדם היא ממלאה כל רמ"ח אברי הגוף מראשו ועד רגלו ואעפ"כ עיקר משכנה והשראתה היא במוחו ומהמוח מתפשטת לכל האברים וכל אבר מקבל ממנה חיות וכח הראוי לו לפי מזגו ותכונתו העין לראות והאזן לשמוע והפה לדבר והרגלים להלוך כנראה בחוש שבמוח מרגיש כל הנפעל ברמ"ח אברים וכל הקורות

השכינה", שלכן היו קיימות הלכות מיוחדות שהיו קשורות בקדשי קדשים, מפני ששם היתה השראת השכינה, **וְכֵן כָּל מָקוֹם** – שאומרים שיש בו **הַשְׁרָאַת הַשְׁכִינָה - מָה עִנְיָנוֹ?** – מהו הענין שמציינים באופן מיוחד מקום מסויים ואומרים שעליו במיוחד ישנה השראת השכינה? **הֲלֹא "מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ", וְ"לֵית אֲתַר פָּנוּי מִנֵּיהּ"!** [1] – אין מקום שפנוי ממנו יתברך. אם כן, כיצד אומרים, שדווקא **באותו** מקום מסויים – ישנה השראת השכינה, הרי הקב"ה נמצא בכל מקום? יסביר רבנו הזקן להלן, שענינה של השראת השכינה הוא ההתגלות של מדריגת האלקות הנקראת "שכינה"; שכן, למרות שהקב"ה נמצא בכל מקום, בכל זאת הימצאותו היא באופן של העלם, ולא של התגלות; ואילו, השראת השכינה, משמעה: שבאותו מקום השכינה היא בהתגלות. **אַךְ הָעִנְיָן, כְּדִכְתִיב:** - כמו שכתוב[1]: **"וּמִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ",** - ממה שאדם רואה בנפשו ובגופו, הוא יכול להבין איך הדברים הם באלקות ובעולם – **שֶׁכְּמוֹ שֶׁנִּשְׁמַת הָאָדָם**[2] **הִיא מְמַלְּאָה כָּל רְמַ"ח** – 248, **אֵבְרֵי הַגּוּף מֵרֹאשׁוֹ** – החלק העליון ביותר בגופו, **וְעַד רַגְלוֹ,** - האברים התחתונים ביותר בגופו – את כל האברים הללו ממלאה הנשמה, כלומר: הנשמה נמצאת בכל האברים האלה, ולא קיים אף אבר אחד או חלק מהגוף, שהנשמה לא תמלא אותו, **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן עִקַּר מִשְׁכָּנָהּ** – בפנימיות, **וְהַשְׁרָאָתָהּ** – באופן מקיף, **הִיא בְּמֹחוֹ, וּמֵהַמֹּחַ מִתְפַּשֶּׁטֶת לְכָל הָאֵבָרִים,** - באופן שווה; שכן, לפי דעת כ"ק אדמו"ר שליט"א[3], הכוונה בהתפשטות הנשמה, היא ענין החיות שהאברים חיים ממנה; ובענין של "חיים", הרי כל האברים שווים. זהו ענין אחד הנמשך ומתפשט מהנשמה שבמוח לאברים, והוא ענין של **אור.** דבר נוסף "לוקחים" האברים מהנשמה שבמוח: **וְכָל אֵבָר מְקַבֵּל מִמֶּנָּה** – מהנשמה, סוגים שונים של **חִיּוּת וְכֹחַ הָרְאוּי לוֹ לְפִי מִזְגּוֹ וּתְכוּנָתוֹ,** - של האבר, **ולא**[4] שהשינוים (שהכוח באבר אחד שונה מהכוח שבאבר שני) נוצרים על ידי האבר עצמו, במו הגוון הנראה במים כשהם נמצאים בכלי של זכוכית צבועה – אלא, מלכתחילה מושך האבר לעצמו את הכוח מן הנפש, לראות, או לשמוע וכו'. ובלשון ה"תניא": **הָעַיִן** – מקבלת מן הנשמה חיות וכוח, **לִרְאוֹת,** - כוח הראיה הוא בהתאם למזגו ותכונתו של חומר העין, שהוא כדבר מלוטש, המסוגל לראיה, **וְהָאֹזֶן** – מקבלת חיות וכוח **לִשְׁמֹעַ, וְהַפֶּה לְדַבֵּר, וְהָרַגְלַיִם לַהֲלֹךְ**[5], - כל אחד מהאברים מקבל לפי מזגו ותכונתו, את החיות והכוח מן הנשמה ה"שורה" ומתגלה בתחילה במוח. **כַּנִּרְאֶה בְּחוּשׁ שֶׁבַּמֹּחַ מַרְגִּישׁ כָּל הַנִּפְעָל בְּרִמָ"ח אֵבָרִים וְכָל הַקּוֹרוֹת אוֹתָם.** – כל אשר קורה באברים – מרגיש האדם במוחו, וכל כך למה? – מפני שבמוח נמצא עיקר מקומה ומקורה של החיות (ומשם מתפשטת החיות לכל האברים), ובמקור מורגש כל הנעשה בחיות המתפשטת ממנו. [**הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ובאם לא היו הכחות מחולקים **מצ"ע** (כ"א רק מצד האברים – כדוגמת מים ואור הנראים ע"י זכוכית צבועה) אזי כשהמוח מרגיש בעצמו את הנפעל באברים **לא** הי' שינוי בהרגשות הבאות מן העין או מהאוזן, כיון **שעלו** כבר מהן להמוח (וכמו המים כשנלקחים מן הזכוכית הצבועה – אין שינוי בין הנלקחים מכלי לבן או מאדום כו') ואת"ל שהשינוי בהאבר בהכח שנמשך בו **נקנה** בהכח (וכמו חתיכת כסף שעשאוה כלי) הרגשתו כשעולה להמוח, באם הנשמה שבמוח אינה בגדר התחלקות **כלל** (גם לא באופן שכלולה בה), הרי לא תהי' בה התחלקות ושינוי בין הרגשת הקורה ונפעל בעין או באוזן וכו' – כיון שהיא פשוטה בתכלית. ובהנ"ל מכריח לומר שעוד **קודם** שנמשך מהנשמה בפו"מ באברים – הכחות משונים זמ"ז. ועתה מפרש באיזה "מקום" דהנשמה מתחיל השינוי והתחלקות". כדי להקל על הבנת הדברים שלמדנו, ובמיוחד להבין את ביאורי הרבי שליט"א – נדרשת הקדמה קצרה: שני ענינים באור וחיות הנפש שבגוף: א) ענין החיות – חיים – שהגוף כולו חי מהנשמה. ומבחינה זו – אין הבדל בין אבר אחד למשנהו. הראש אינו **יותר** מאשר חי, והרגל אינה **פחות** מאשר חי. כל הגוף, על **כל** אבריו חיים באופן שווה. חיות זו מתוארת בתואר "אור". ב) החיות והכוח, שכל אבר "לוקח" מהנשמה, המותאמים במיוחד לאותו אבר; ולמשל – העין מקבלת מהנשמה חיות וכוח לראות, האוזן – חיות וכוח לשמוע, הפה – חיות וכוח לדבר, הרגלים – חיות וכוח ללכת, וכך הלאה. כלומר: החיות הכללית, מה שכל אבר "חי" – ובכך כל האברים שווים. החיות והכוח הפרטיים שכל אבר מקבל כדי שיוכל למלא את תפקידו המוגדר – ובכך הם משתנים בכל אבר בנפרד. – החיות של הנפש היא פשוטה, כלומר: אין בה שום התפצלות של כוחות שונים, וכיצד נוצרת

---

1. איוב יט, כו. **2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "להבא לקמן – להעיר מזח"ג רנז, ב". **3. בלשון כ"ק אדמו"ר שליט"א:** " 'ומהמוח מתפשטת לכל האברים' – מה שהיא **בשוה** בכל האברים, מה שהם חיים. **אור.** ועוד ענין – 'וכל אבר מקבל ממנה...'". **4. בלשון כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "**ולא** שהשינוי נעשה ע"י האבר כגוון, הנראה במים הנמצאים בכלי זכוכית צבוע". **5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "י"ל שפרט ד' אלו – שמהם מסתעפים הג' דפיך לבבך לעשותו, מחדו"מ; ראי' ושמיעה (מעוררים המח' – חו"ב כמו שבאים בהתחלקות האברים), פה לדבר, רגלים להלוך (תכלית העשי' והירידה (ולכן לא נקט ידיים))".

ההשתנות בכוחות? – הדבר בא כתוצאה מהתלבשות החיות באברים, שמהחיות המתלבשת בעין – נוצר כוח הראיה, ומהחיות המתלבשת באוזן – נוצר כוח השמיעה, וכך הלאה, וכמו למשל מים הנמצאים בכלי של זכוכית צבועה, הרי למרות שהמים פשוטים ובעלי גוון אחיד, בכל זאת, כשהם נמצאים בכלי אדום – נראים המים אדומים, בכלי ירוק – נראים המים ירוקים. כך אפשר לומר גם ביחס לכוחות הנפש – האבר ממשיך מהנפש חיות **פשוטה**, אלא שהאבר הופך את החיות לכוח פרטי, העין הופכת את החיות לכוח של ראיה, וכך בשאר האברים. האופן השני: – הנפש כלולה מכוחות שונים הנמשכים באברי הגוף. כלומר: העין מושכת אליה לכתחילה מן הנפש, כוח של ראיה, שהיה כלול בנפש, האוזן מושכת מהנפש כוח של שמיעה, ולא שהשינוי בין כוח לכוח נוצר רק אחרי שחיות הנפש מתלבשת באבר המיוחד. רבנו הזקן יסביר להלן, שהאמת היא כפי האופן השני, שבנשמה עצמה ישנם כבר כוחות שונים והם נמשכים לכל אבר בהתאם לתפקידו. לפי ביאורו של הרבי שליט"א, הראיה לכך, שמן ההכרח לומר שעוד לפני שהם מתלבשים באברים, קיימים כבר הכוחות הנפרדים בנשמה, היא: שכן, אם הכוחות לא היו נפרדים מצד עצמם כי־אם מצד האברים, וכגון מים או אור הנראים דרך זכוכית צבועה, הרי המים או האור אין להם צבע כלל, הם מקבלים את הצבע מגוון הצבע של הזכוכית, ואם נאמר כך גם ביחס לכוחות הנמשכים באברים, הרי כשהמוח מרגיש בנעשה באברים, לא היה שינוי בהרגשתו ממה שנעשה בעין למה שנעשה באוזן, או בשאר האברים, מכיוון שאותן רגשות **כבר יצאו** מהעין או מהאוזן (וכמו במים כשמוציאים אותם מהכלי הצבוע, הרי שאין הבדל בין המים שהיו קודם בכלי לבן או בכלי אדום, המים חוזרים לגוונם העצמי והטבעי. כך גם ברגשות הבאים מהנעשה בעין או באוזן שאין הבדל ושינוי בהם, מכיוון שהם כבר יצאו מהאברים). ואם נאמר שהשינוי שהאבר פועל בכוח הנמשך בו – נקנה באותו כוח ונשאר בו תמיד (כמו למשל בחתיכת כסף שעשו ממנו כלי, הרי הכלי נשאר לתמיד. וכך נרצה לומר גם ביחס לענייננו: שהשינוי (שכל אבר פועל בחיות השייכת לו) נשאר כבר גם ברגש שאותו אבר מעורר במוח – למרות שהוא כבר **יצא** מהאבר) ואשר לכן שונה הרגש הבא מהעין לרגש הבא מהאוזן – אבל, הרי אם נאמר שהנשמה שבמוח איננה בגדר של התחלקות **כלל** (גם לא באופן שכוחות **כלולים** בה), – לא היו בנשמה שבמוח שום התחלקות ושינוי בין הרגשת הנעשה בעין לבין הרגשת הנעשה באוזן או בשאר האברים, מכיוון **שהיא** הרי פשוטה בתכלית – וגם אם מבחינת הרגשות הבאים מהאברים, כן היה הבדל, הרי לא היה שינוי זה נקלט בנשמה כמו שהיא במוח, אם נאמר שהיא פשוטה בתכלית. כל האמור, מכריח לומר, **שעוד לפני** שהחיות נמשכת מן הנשמה בפועל ממש לאברים – קיים בה כבר הבדל בין כוח לכוח. להלן, יסביר רבנו הזקן, באיזה "מקום" ומדריגה בנשמה, מתחיל השינוי וההתחלקות בין הכוחות השונים. **וְהִנֵּה, אֵין שִׁינּוּי קַבָּלַת הַכֹּחוֹת וְהַחַיּוּת שֶׁבְּאֵבְרֵי הַגּוּף** – מה שכל אבר מקבל מהנשמה כוח וחיות בצורה שונה אינו נובע **מִן הַנְּשָׁמָה מִצַּד עַצְמָהּ וּמָהוּתָהּ**, - שנאמר, **שֶׁיִּהְיֶה מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ** – של הנשמה, **מִתְחַלֵּק לְרַמ"ח** – 248, **חֲלָקִים שׁוֹנִים** – וכך הם **מִתְלַבְּשִׁים בְּרַמ"ח** – 248 **מְקוֹמוֹת, כְּפִי צִיּוּר חֲלָקֵי מְקוֹמוֹת אֵבְרֵי הַגּוּף**, - כלומר: שנאמר שבנשמה עצמה ישנם כבר בגלוי כוחות שונים ומובדלים אחד מן השני – כוח לראות, כוח לשמוע, וכן הלאה, ושכאילו 248 הכוחות שבנשמה – מתלבשים ב־248 אברי הגוף, כל כוח במקום ובאבר השייך לו, כך אי אפשר לומר, שכן, **שֶׁלְּפִי זֶה, נִמְצָא עַצְמוּתָהּ וּמָהוּתָהּ** – של הנשמה, **מְצֻיָּר בְּצִיּוּר גַּשְׁמִי** – ויש לה **דְּמוּת וְתַבְנִית כְּתַבְנִית הַגּוּף חַס־וְשָׁלוֹם**, - ואשר כשם שבגוף ישנם אברים שונים בעלי צורות שונות, כך נאמר גם כן שהכוחות שבנשמה הם שונים גם בדמותם ובציורם – אי אפשר לומר כך – **אֶלָּא** – הנשמה **כֻּלָּהּ** – היא (1) **עֶצֶם אֶחָד**, (2) **רוּחָנִי** – ויתירה מזו, האחדות שבה, היא באופן **פָּשׁוּט** – ולא "מורכב" מחלקים שונים, ועצמותה הרוחנית היא **וּמִפְּשָׁטַת מִכָּל צִיּוּר גַּשְׁמִי וּמִבְּחִינַת וְגֶדֶר מָקוֹם וּמִדָּה וּגְבוּל גַּשְׁמִי** – מכל האמור הנשמה מופשטת **מִצַּד מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ**, - היא כל כך מופשטת מכל אלה, עד שגם כשהיא נמצאת בתוך האברים – אין כוח באברים ליצור בה שינוי בכך, ולכן ממשיך רבנו הזקן ואומר[6]: **וְלֹא שַׁיָּךְ בְּמָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ לוֹמַר שֶׁהִיא** – הנשמה נמצאת **בְּמֹחִין שֶׁבָּרֹאשׁ יוֹתֵר מִבְּרַגְלַיִם, מֵאַחַר שֶׁמָּהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ אֵינָהּ בְּגֶדֶר וּבְחִינַת מָקוֹם וּגְבוּל גַּשְׁמִי**, - הרי שאין מקום לשייך לה את ההגבלות, שכאילו היא נמצאת בראש יותר מאשר ברגלים, **רַק שֶׁתַּרְיַ"ג** – 613, **מִינֵי כֹּחוֹת וְחַיּוּת כְּלוּלִים בָּהּ בְּמָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ**[7], **לָצֵאת אֶל הַפֹּעַל וְהַגִּלּוּי מֵהַהֶעְלֵם**, - בשעה

ליקוטי אמרים

אותם. והנה אין שינוי קבלת הכחות והחיות שבאברי הגוף מן הנשמה מצד עצמה ומהותה שיהיה מהותה ועצמותה מתחלק לרמ"ח חלקי' שונים מתלבשי' ברמ"ח מקומו' כפי ציור חלקי מקומו' אברי הגוף שלפי זה נמצא עצמותה ומהותה מצוייר בציור גשמי ודמות ותבנית כתבנית הגוף ח"ו אלא כולה עצם אחד רוחני פשוט ומופשט מכל ציור גשמי ומבחי' וגדר מקום ומדה וגבול גשמי מצד מהותה ועצמות' ולא שייך במהות' ועצמותה לומר שהיא במוחין שבראש יותר מברגלים מאחר שמהותה ועצמותה אינה בגדר ובחי' מקום וגבול גשמי רק שתרי"ג מיני כחות וחיות כלולים בה במהותה ועצמותה לצאת אל הפועל והגילוי מההעלם להחיות

---

6. בלשון כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כ"כ עצומ"ה פשוט, עד שאפילו מצד זה שנמצאת באברים אין האברים פועלים בה שינוי בזה שלכן: 'ולא שייך במהותה ועצמותה...'". **7.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שתיבת מין שוללת ממש – זהו באידיש, בלה"ק ("מין" היינו

שהם בנשמה, הם רק ענין של "כוח" הכלולים בה בהעלם - כלומר: בהעלם בנשמה, 613 כוחות כדי שיבואו "אל הפועל והגילוי", **לְהַחֲיוֹת רְמ"ח** - 248, **אֵבָרִין וּשְׁסָ"ה** - 365 **גִּידִין שֶׁבַּגּוּף עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָם בַּנֶּפֶשׁ הַחִיּוּנִית, שֶׁיֵּשׁ לָהּ** - לנפש החיונית, **גַּם־כֵּן רְמ"ח וּשְׁסָ"ה כֹּחוֹת וְחַיּוּת הַלְּלוּ.** להלן יוסבר, שכוחות אלה, בשעה שהם נמשכים מן הנשמה ומתגלים בגוף - אז אומרים, שעיקר מקום ההמשכה וההתגלות הוא במוח שבראש, ומהמוח זה מתפשט לכל אברי הגוף. ואילו, עצמות ומהות הנשמה נמצאת בכל מקום בשווה, ברגל כמו בראש. בתחילה דובר רק על רמ"ח אברי הגוף ורמ"ח כוחות הנשמה המלובשים בהם, אך לאחר מכן מדובר כבר יותר בפרטיות, שישנם תרי"ג: רמ"ח אברים ושס"ה גידים, ולכל אחד מהם יש ענין מיוחד של חיות הנפש, ולכן מכאן ואילך כבר מדובר על תרי"ג. **וְהִנֵּה, עַל הַמְּשָׁכַת כָּל הַתַּרְיַ"ג** - 613, **מִינֵי כֹּחוֹת וְחַיּוּת** - הנמשכים **מֵהֶעְלֵם הַנְּשָׁמָה אֶל הַגּוּף לְהַחֲיוֹתוֹ, עָלֶיהָ** - - על המשכה זו, **אָמְרוּ,** - חכמינו ז"ל, **שֶׁעִקַּר מִשְׁכָּנָהּ וְהַשְׁרָאָתָהּ שֶׁל הַמְּשָׁכָה זוֹ וְגִלּוּי זֶה הוּא כֻּלּוֹ בַּמֹּחִין שֶׁבְּרֹאשׁ, וְלָכֵן הֵם** - המוחין **מְקַבְּלִים תְּחִלָּה הַכֹּחַ וְהַחַיּוּת הָרְאוּי לָהֶם לְפִי מִזְגָּם וּתְכוּנָתָם, שֶׁהֵן** - השכל המתחלק לשלשה כוחות: **חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת וְכֹחַ הַמַּחֲשָׁבָה וְכָל הַשַּׁיָּךְ לַמֹּחִין.** - שכל מה ששייך למוחין, ויש להם המזג והתכונה של המוח - מקבלים מהנפש לפני שאר האברים, **וְלֹא זוֹ בִּלְבַד,** - שהמוחין מקבלים את החיות **שלהם** לפני שאר האברים, **אֶלָּא גַּם כְּלָלוּת כָּל הַמְּשָׁכוֹת הַחַיּוּת לִשְׁאָר הָאֵבָרִים, גַּם כֵּן** - לפני שהן נמשכות בשאר האברים, הן כְּלוּלָה וּמְלֻבֶּשֶׁת בַּמֹּחִין שֶׁבְּרֹאשׁ, **וְשָׁם** - במוחין שבראש, **הוּא עִקָּרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ שֶׁל הַמְּשָׁכָה זוֹ, בִּבְחִינַת גִּלּוּי הָאוֹר וְהַחַיּוּת שֶׁל כָּל הַנְּשָׁמָה כֻּלָּהּ,** - כשההמשכה היא במוח שבראש - מתחילים האור והחיות להיות באופן של התגלות, **וּמִשָּׁם** - מהמוחין, **מִתְפַּשֶּׁטֶת הֶאָרָה לִשְׁאָר כָּל הָאֵבָרִים, וּמְקַבֵּל כָּל אֶחָד כֹּחַ וְחַיּוּת הָרָאוּי לוֹ כְּפִי מִזְגּוֹ וּתְכוּנָתוֹ: כֹּחַ הָרְאִיָּה מִתְגַּלֶּה בָּעַיִן, וְכֹחַ הַשְּׁמִיעָה בָּאֹזֶן וְכוּ'.** - שכן, מתי קיים "כוח הראיה" המובן להתגלות בעין, ו"כוח השמיעה" המובן להתגלות באוזן? - הרי זה, לאחרי שהחיות נמשכה קודם באופן כללי במוחין, ומשם נמשכת הארה לכל אבר, והארה זו כבר מוגדרת לפי מזגו ותכונתו של האבר. **וְכָל הַכֹּחוֹת מִתְפַּשְּׁטִים מֵהַמֹּחַ כַּנּוֹדָע, כִּי שָׁם** - במוחין, **הוּא עִקַּר מִשְׁכַּן הַנְּשָׁמָה כֻּלָּהּ בִּבְחִינַת גִּלּוּי,** - עצם הימצאות הנשמה בגוף, הוא באופן שהנשמה נמצאת בכל חלקי הגוף בשווה, בלי הבדל בין אבר אחד למשנהו; אך, המקום העיקרי שבו הנשמה היא בהתגלות - הרי זה במוחין, **שֶׁנִּגְלֵית שָׁם** - במוחין, **כְּלָלוּת הַחַיּוּת הַמִּתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה.** - מהנשמה. **רַק כֹּחוֹתֶיהָ שֶׁל כְּלָלוּת הַחַיּוּת מְאִירִים וּמִתְפַּשְּׁטִים מִשָּׁם** - מהמוחין **לְכָל אִבְרֵי הַגּוּף, כְּדִמְיוֹן הָאוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט וּמֵאִיר מֵהַשֶּׁמֶשׁ לְחִדְרֵי חֲדָרִים. [וְאֲפִלּוּ הַלֵּב** - שהוא אבר כללי, שממנו נמשך לשאר האברים, "לבא פליג לכל שייפין", בכל זאת, גם הלב **מְקַבֵּל מֵהַמֹּחַ, וְלָכֵן הַמֹּחַ שַׁלִּיט עָלָיו** - על הלב, **בְּתוֹלַדְתּוֹ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל** - בפרק י"ב, שכך נברא האדם בטבע, שהמוח יהיה שליט על הלב; וזאת - מפני שגם הלב מקבל מן המוח, שמשום כך המוח "שליט על הלב"].

ליקוטי אמרים

רמ"ח אברין ושס"ה גידין שבגוף ע"י התלבשותם בנפש החיונית שיש לה ג"כ רמ"ח ושס"ה כחות וחיות הללו. והנה על המשכת כל התרי"ג מיני כחות וחיות מהעלם הנשמה אל הגוף להחיותו עליה אמרו שעיקר משכנה והשראתה של המשכה זו וגילוי זה הוא כולו במוחין שבראש ולכן הם מקבלים תחלה הכח והחיות הראוי להם לפי מזגם ותכונתם שהן חב"ד וכח המחשבה וכל השייך למוחין ולא זו בלבד אלא גם כללות כל המשכות החיות לשאר האברים ג"כ כלולה ומלובשת במוחין שבראש ושם הוא עיקרה ושרשה של המשכ' זו בבחי' גילוי האור והחיו' של כל הנשמ' כולה ומשם מתפשטת הארה לשאר כל האברים ומקבל כל א' כח וחיו' הראוי לו כפי מזגו ותכונתו כח הראיה מתגלה בעין וכח השמיעה באוזן וכו'. וכל הכחות מתפשטים מהמוח כנודע כי שם הוא עיקר משכן הנשמה כולה בבחי' גילוי שנגלית שם כללו' החיות המתפשט ממנה. רק כחותיה של כללות החיות מאירים ומתפשטים משם לכל אברי הגוף כדמיון האור המתפשט ומאיר מהשמש לחדרי חדרים [ואפילו הלב מקבל מהמוח ולכן המוח שליט עליו בתולדתו כנ"ל]:

שכולל כמה פרטים, ולשלול ממש) צ"ל "כמין" (צריף במס' סוכה וכיו"ב). ואולי הדיוק "מין" כאן — כי מין כח הראי' (וכיו"ב) נכללים בו מצ"ע (ולא רק מצד הכלי שלו — העין) כמה כחות ראי', וכמו ראיתו של צדיק וראיתו של רשע (עין טובה ועה"ר, נתן עיניו בו ונעשה כו' ועוד) — וכיון שעבודת האדם משנה אותו מרשע לצדיק אבל אין היא משנה את חומר העין ולא מחליפה נשמתו בנשמה אחרת עכצ"ל שגם בהיותו רשע וכח הראי' שלו שבעין היתה רק רע, הרי הי' גם אז בהעלם אצלו (במקור כח הראי' שבעין — היינו, בנשמתו) כח ראי' דצדיק, כח ראי' דנתן עיניו בו כו' — היינו מין (שכולל כמה פרטי) כח הראי'. ועצ"ע". **8.** מה שלהלן נזכרים לשונות הנראים לכאורה ככפולים וכחזרה על אותו ענין — מציין הרבי שליט"א, שמדובר כאן אודות דרגות שונות הנמצאות או כלולות במוח, כפי המבואר במאמרים: אז ישיר, עת"ר. ובחודש השביעי, תרס"ג. ובהמשך ר"ה תש"ח אות ז'.

יום חמישי כ"ה אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' עב, וככה ממש עד"מ... עד עמ' עב, בתחתונים ממש.

וְכָכָה מַמָּשׁ, עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין – כל העולמות, **לְהַחֲיוֹתָם,** – כמו שלמדנו במשל הנפש, שהנפש נמצאת וממלאה את כל הגוף, כך אור אין־סוף ברוך־הוא "ממלא כל עלמין", ממלא ונמצא בכל העולמות, **וּבְכָל עוֹלָם יֵשׁ בְּרוּאִים לְאֵין קֵץ וְתַכְלִית, רִבּוֹא רְבָבוֹת מִינֵי מַדְרֵגוֹת מַלְאָכִים וּנְשָׁמוֹת כּוֹ',** – מספר נבראים בלי גבול בכל עולם, **וְכֵן רִבּוּי הָעוֹלָמוֹת אֵין לוֹ קֵץ וּגְבוּל, גָּבוֹהַּ עַל גָּבוֹהַּ כּוֹ'.** – ישנם עולמות בלי מספר, וכל עולם הוא למעלה מהעולם השני – שכן, ההתחלקות בדברים ברוחניות, היא רק באשר לדרגה, וכשאומרים "הרבה עולמות", הכוונה היא, שכל אחד מהם הוא במדריגה אחרת, עולם אחד למעלה מהשני; ובכך מתבטאת ההתחלקות הגדולה בעולמות ונבראים, שהמשל על כך הוא ההתחלקות באברים, בין אבר אחד לשני. וכשם שביחס לנשמה, אי אפשר לומר שמהות ועצמות הנשמה נמצאת במוח שבראש יותר מאשר ברגלים – כך גם בנמשל, שמבחינת 'מהות ועצמות אין־סוף' אין הבדל בין עולם לעולם, אלא – ה"אין־סוף" נמצא בכל העולמות בשווה, והוא בהעלם בכל העולמות בשווה. **וְהִנֵּה, מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שָׁוֶה בָּעֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, כִּמְשַׁל הַנְּשָׁמָה הַנִּזְכָּר לְעֵיל,** – שמהות ועצמות הנשמה היא למעלה מהתחלקות, ואי אפשר לומר שהיא נמצאת במוחין שבראש יותר מאשר ברגלים. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'תִּקּוּנִים': "דְּאִיהוּ** – הקב"ה, **סְתִימוּ דְּכָל סְתִימִין",** – הוא נעלם מכל הנעלמים, **פְּרוּשׁ** – לא שהוא נעלם יותר מאשר כל הנעלמים, אלא שהוא נעלם גם מכל הנעלמים: **דַּאֲפִילוּ בְּעָלְמִין סְתִימִין דִּלְעֵילָא הוּא סָתוּם וְנֶעְלָם בְּתוֹכָם,** – שאפילו בעולמות הנעלמים שלמעלה, הוא מוסתר בתוכם איננו מתגלה, **כְּמוֹ שֶׁהוּא סָתוּם וְנֶעְלָם בַּתַּחְתּוֹנִים,** – כמו שהוא בהעלם בעולמות התחתונים, **כִּי לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל,** – אין מחשבה ש"תתפוס" בו כלל, **אֲפִלּוּ בְּעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים,** – הרי שלא שייך להבדיל ולומר שבעולמות התחתונים, 'מהות ועצמות אין–סוף ברוך–הוא' לא מתגלה אלא הוא בהעלם בתוכם, ואילו בעולמות העליונים הוא מתגלה – כי גם בעולמות העליונים הוא בהעלם בדיוק כמו בעולמות התחתונים . **וְנִמְצָא, כְּמוֹ שֶׁמָּצוּי שָׁם** – בעולמות העליונים, **כָּךְ נִמְצָא בַּתַּחְתּוֹנִים מַמָּשׁ.** – הרי שגם בהימצאותו אין הבדל בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים, כי כשם שהוא נמצא בעולמות העליונים, באותה מדה הוא נמצא גם בעולמות התחתונים.

ליקוטי אמרים

וככה ממש עד"מ א"ס ב"ה ממלא כל עלמין להחיותם ובכל עולם יש ברואים לאין קץ ותכלית רבוא רבבות מיני מדרגות מלאכים ונשמות כו' וכן ריבוי העולמות אין לו קץ וגבול גבוה על גבוה כו'. והנה מהותו ועצמותו של א"ס ב"ה שוה בעליונים ותחתונים כמשל הנשמה הנ"ל וכמ"ש בתיקונים דאיהו סתימו דכל סתימין פי' דאפי' בעלמין סתימין דלעילא הוא סתום ונעלם בתוכם כמו שהוא סתום ונעלם בתחתוני' כי לית מחשבה תפיסא ביה כלל אפי' בעולמות עליונים. ונמצא כמו שמצוי שם כך נמצא בתחתונים ממש.

יום שישי כ"ו אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' עב, וההבדל שבין... עד עמ' עב, להם להחיותם.

וְהַהֶבְדֵּל שֶׁבֵּין עוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, הוּא מִצַּד הַמְשָׁכַת הַחַיּוּת אֲשֶׁר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר בְּבְחִינַת גִּלּוּי מֵהַהֶעְלֵם – כפי שיסביר להלן, שההתגלות היא כדי להחיות העולמות והנבראים שבתוכם, כי חיותם, היא ההתגלות האלקית שבהם – ובכך מתבטא ההבדל שבין העולמות העליונים לעולמות התחתונים – באיזו מדה ההתגלות: בעולמות העליונים ההארה מהחיות האלקית היא יותר בהתגלות מאשר בעולמות התחתונים. בדברו כאן, בענין הגילוי וההעלם, מסביר רבנו הזקן, במאמר המוסגר, שזהו אחד הטעמים מדוע קוראים לחיות האלקית שבעולמות, בשם "אור" [**שֶׁזֶּה אֶחָד מֵהַטְּעָמִים שֶׁהַהַשְׁפָּעָה וְהַמְשָׁכַת הַחַיּוּת מְכֻנָּה בְּשֵׁם "אוֹר" עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל**] – במקום "שפע" שקוראים החוקרים להשפעת החיות האלקית – זה נקרא ב"קבלה" בשם "אור". אחד הטעמים לכך הוא: שכן, המושג אור, מבטא את ההתגלות מההעלם – בתחילה היה האור מוסתר ונעלם במאור, ולאחר מכן הוא נמשך ממקורו, שהוא ה"מאור", ומתגלה בתור "אור", כלומר: גילוי מההעלם באופן שהארה בלבד מההעלם באה בגילוי – שלא כמו ב"שפע", שעצם הדבר כמו שהוא – יכול להיות נשפע, כמו למשל, "שפעת מים", שהמים עצמם שהיו בתחילה במקום אחד,

ליקוטי אמרים

וההבדל שבין עולמו' עליונים ותחתונים הוא מצד המשכת החיות אשר א"ס ב"ה ממשיך ומאיר בבחי' גילוי מההעלם [שזה אחד מהטעמי' שההשפעה והמשכות החיות מכונה בשם אור עד"מ]

יימשכו במקום אחר. ואילו, "אור" ענינו גילוי מן ההעלם, שהארה בלבד מההעלם באה בהתגלות. זהו טעמו של דבר, מדוע החיות האלקית הנמשכת בעולמות – נקראת בשם "אור", מפני שהיא גילוי מן ההעלם]. המשכת החיות, שאין־סוף ברוך־הוא ממשיך ומגלה, היא – **לְהַחֲיוֹת הָעוֹלָמוֹת וְהַבְּרוּאִים שֶׁבָּהֶם,** – שבכך, קיים כבר הבדל בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים, **שֶׁהָעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים מְקַבְּלִים** – המשכה וחיות זו, **בְּבְחִינַת גִּלּוּי קְצָת יוֹתֵר מֵהַתַּחְתּוֹנִים,** – מאשר העולמות התחתונים. כלומר: גם בעולמות העליונים אין האור והחיות בהתגלות ממש – אלא קצת יותר מאשר בעולמות התחתונים. **וְכָל הַבְּרוּאִים שֶׁבָּהֶם** – בעולמות העליונים, **מְקַבְּלִים** – חיות גלויה זו, **כָּל אֶחָד כְּפִי כֹּחוֹ וּתְכוּנָתוֹ**[9], – כמו שלמדנו במשל, שכל אבר מקבל חיות מהמוח "כפי מזגו ותכונתו", כך גם בנמשל, מקבל כל נברא את חיותו, "כפי מזגו ותכונתו", כלומר: עד כמה שיש בכוחו לקבל, ובאיזה אופן ותכונה תתגלה בו החיות – אם באופן של מוחין ושכל, או באופן של מדות ["אבל לא שה"תכונה" **מסתירה** הגילוי כ"א 'ממשיך **ומאיר** לו'" – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**], **שֶׁהִיא תְּכוּנַת וּבְחִינַת הַמְשָׁכָה הַפְּרָטִית אֲשֶׁר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר לוֹ;** – לאותו נברא פרטי. **וְהַתַּחְתּוֹנִים, אֲפִלּוּ הָרוּחָנִיִּים, אֵינָם מְקַבְּלִים** – את החיות האלקית, **בְּבְחִינַת גִּלּוּי כָּל־כָּךְ,** – כמו העולמות העליונים, **רַק בְּלְבוּשִׁים רַבִּים אֲשֶׁר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַלְבִּישׁ בָּהֶם** – באותם לבושים, **הַחַיּוּת וְהָאוֹר אֲשֶׁר מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר לָהֶם לְהַחֲיוֹתָם.** – שהחיות האלקית הנמשכת להחיות את העולמות התחתונים, מלובשת בהרבה לבושים המסתירים, שהחיות לא תהיה בהתגלות; הסתרה גדולה זו שהלבושים מסתירים, איננה רק בכמות, במספר הלבושים המסתירים על החיות, אלא גם באיכות: מדובר בסוג לבוש שונה, המסתיר בצורה כזו, שנברא ממנו עולם גשמי. שכן, גם במספר רב של לבושים בלבד, היו מתהווים מהחיות נבראים רוחניים; כדי שיווצרו נבראים כמו שבעולם הגשמי – נדרש סוג לבוש אחר לגמרי – ובלשון ה"תניא":

ליקוטי אמרים

להחיות העולמות והברואים שבהם שהעולמו' העליוני' מקבלים בבחי' גילוי קצת יותר מהתחתוני' וכל הברואי' שבהם מקבלים כל א' כפי כחו ותכונתו שהיא תכונת ובחי' המשכה הפרטית אשר א"ס ב"ה ממשיך ומאיר לו. והתחתונים אפי' הרוחניים אינם מקבלים בבחי' גילוי כ"כ רק בלבושים רבים אשר א"ס ב"ה מלביש בהם החיות והאור אשר ממשיך ומאיר להם להחיותם

יום שבת קודש כ"ז אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' עב, וכ"כ עצמו... עד עמ' 144, א"ס ב"ה:

וְכָל־כָּךְ עָצְמוּ וְגָבְרוּ הַלְּבוּשִׁים אֲשֶׁר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַלְבִּישׁ וּמַסְתִּיר בָּהֶם הָאוֹר וְהַחַיּוּת, – לא רק שהלבושים הם גדולים ורבים במספר, אלא הם מסוג כזה שההסתרה עצמה שהם מסתירים, היא גדולה וחזקה יותר, **עַד אֲשֶׁר בָּרָא בּוֹ** – באור וחיות אלה, **עוֹלָם הַזֶּה הַחֻמְרִי וְהַגַּשְׁמִי מַמָּשׁ,** – "כי ישנו עולם העשי' רוחני"[10] – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א, וּמְהַוֵּהוּ וּמְחַיֵּהוּ בְּחַיּוּת וְאוֹר אֲשֶׁר מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר לוֹ, אוֹר הַמְלָבֵשׁ וּמְכֻסֶּה וּמֻסְתָּר בְּתוֹךְ הַלְּבוּשִׁים הָרַבִּים וְהָעֲצוּמִים הַמַּעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים הָאוֹר וְהַחַיּוּת, עַד שֶׁאֵין נִרְאֶה וְנִגְלֶה שׁוּם אוֹר וְחַיּוּת, רַק דְּבָרִים חָמְרִיִּים וַגַּשְׁמִיִּים, וְנִרְאִים מֵתִים,** - נדמה שאלה הם דברים מתים, שאין בהם חיות רוחנית, וכפי שהדבר בכדור הארץ החומרי, כדלהלן. **אַךְ בְּתוֹכָם יֵשׁ אוֹר וְחַיּוּת הַמְהַוֶּה אוֹתָם מֵאַיִן לְיֵשׁ תָּמִיד, שֶׁלֹּא יַחְזְרוּ לִהְיוֹת אֵין וָאֶפֶס כְּשֶׁהָיוּ,** – לפני שנבראו. שכן, לא די במה שהם נבראו פעם אחת בששת ימי בראשית, אלא, תמיד, בכל עת ובכל רגע, על

ליקוטי אמרים

וכ"כ עצמו וגברו הלבושים אשר א"ס ב"ה מלביש ומסתיר בהם האור והחיות עד אשר ברא בו עוה"ז החומרי והגשמי ממש ומהווהו ומחייהו בחיות ואור אשר ממשיך ומאיר לו אור המלובש ומכוסה ומוסתר בתוך הלבושים הרבים והעצומים המעלימים ומסתירי' האור והחיות עד שאין נראה ונגלה שום אור וחיות רק דברים חומריים וגשמיים ונראים מתים אך בתוכם יש אור וחיות המהוה אותם מאין ליש תמיד שלא יחזרו להיות אין ואפס כשהיו ואור זה הוא מא"ס ב"ה רק

---

9. "כפי כחו ותכונתו' – הנמשל על הנאמר במשל: 'מזגו ותכונתו'" – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. 10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כנראה כוונתו ודיוקו כאן החומרי והגשמי ממש – לענין ההתהוות מאין ליש ממש, היינו כדור הארץ החומרי, היינו רק חלק הדומם, [וענין הצמיחה, חיות ומדבר – בא מאור וחיות אחר ונגלה יותר מהנ"ל אף שגם הוא ממל' דמל' דעשי' [לקמן קלב, ע"ב בתחלתו], ובזה מובן כמה דיוקים בל': מאין ליש [דלכאורה הרי כבר אמר שמדובר בעוה"ז כו'] הנראה לעיני בשר ועוד. משא"כ עולם העשי' **סתם** (שכולל גם העשי' הרוחני) – כותב לקמן (ספנ"ב ופנ"ג) מל' דעשי' (ולא מל' דמל')".

האור והחיות האלקי לחדש ולהוות מחדש מאין ליש – הרי, שתמיד ישנם בהם האור והחיות האלקי המהווה אותם, למרות שאין הם נראים, **וְאוֹר זֶה הוּא מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, רַק שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשִׁים רַבִּים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים'**[11], **שֶׁאוֹר וְחַיּוּת כַּדּוּר הָאָרֶץ הַחֻמְרִי הַנִּרְאֶה לְעֵינֵי בָשָׂר, הוּא מִמַּלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה,** – "מלכות דעשיה" היא הספירה התחתונה ביותר ב"עולם העשיה", וב"מלכות" עצמה, ישנה הרי התכללות מכל עשר הספירות, שהתחתונה שבהן היא "מלכות", וזהו "מלכות דמלכות דעשיה" – בחינת "מלכות" שבספירת "מלכות" של העולם התחתון ביותר – עולם הזה, **וּבְתוֹכָהּ** – ישנה, **מַלְכוּת דִּיצִירָה וְכוּ'**, – וכך הלאה, שבתוך מלכות ד"יצירה" ישנה התכללות של "עולם הבריאה" וכו', **עַד שֶׁבְּתוֹךְ כֻּלָּן** – בספירות של כל העולמות – כולל גם "עולם העשיה", ישנן **עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת**[12] – "עולם האצילות" הוא העולם העליון ביותר, והספירות של "עולם האצילות" – **הַמְיֻחָדוֹת** – הספירות של "עולם האצילות" מאוחדות **בְּמַאֲצִילָן אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא:** – הרי, שגם בכדור הארץ החומרי ישנם אור וחיות של אין־סוף ברוך־הוא, הבאים על־ידי הספירות של העולמות (שהן – ה"ספירות" – האלקות של העולמות), והם נמשכים דרך לבושים המכסים ומסתירים על החיות, שלא תיראה. זהו ההסבר על ההבדל שבין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים, הנובע מהאור והחיות הנמשכים מאור אין־סוף ברוך־הוא, להוות ולהחיות את העולמות: בעולמות העליונים החיות היא יותר בהתגלות, ובעולמות התחתונים היא פחות בהתגלות, עד שבעולם הזה הגשמי – החיות מכוסה לגמרי ואינה נראית כלל. ברם, מבחינת 'מהות ועצמות אין־סוף ברוך־הוא' – אין כל הבדל בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים, כי אור אין־סוף, מוסתר גם בתחתונים וגם בעליונים, והוא נמצא גם בעליונים וגם בתחתונים.

ליקוטי אמרים

שנתלבש בלבושים רבים וכמ"ש בע"ח שאור וחיות כדור הארץ החומרי הנראה לעיני בשר הוא ממלכות דמלכות דעשיה ובתוכה מלכות דיצירה*) וכו' עד שבתוך כולן י"ס דאצילות המיוחדות במאצילן א"ס ב"ה:

*) [בדפוסים הקודמים ה' כתוב "מלכות דמלכות דעשיה" וג"ל דצ"ל "מלכות דיצירה" וכ"ה באגה"ק סי' כ"ה המתחיל להבין אמרי בינה כו'. אשר נמצא לפנינו גוף כתי"ק].

---

11. "ש"נ פ"א – בשער מ"ג פ"א גירסות שונות. ולהעיר ממשנת חסידים מס' עשי' גופנית פ"א משנה ב" – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.** **12.** "ראה לקמן קמ, א: "הארה שבאצי' בוקעת כו' ובעוה"ז החומרי" – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.**

המשך ביאור למס' יבמות ליום שני עמ' ב

האסורה עליו באיסור עשה, וכשיטת רבי אליעזר בן יעקב הסובר שבן הנולד מהם הוא חלל. וכך פורכים חכמים את הקל וחומר של רבי שמעון, עריות יוכיחו שאיסורם רק לשלושה דורות כגון בת בתו, ואין חילוק בין זכרים ונקבות, והיינו שבת הבת אסורה כמו בת הבן. ואם תשיב, מה לעריות שיש כרת בביאתן. יש לומר, חלל מחייבי עשה יוכיח שאין בו כרת, והבת נעשית חללה. ואם תשיב, מה לחלל שיצירתו בעבירה. יש לומר, עריות יוכיחו שאין יצירתן בעבירה, ובת בתו אסורה כמו בת בנו.

הגמרא מבארת את תשובת רבי שמעון לפירכת חכמים, 'לא כי הלכה אני אומר'. מבררת הגמרא: **וּמַאי** – מה כוונת רבי שמעון באומרו '**לֹא כִּי**', שמשמע שאין פירכת חכמים פירכא. **הָכִי קָאָמַר לְהוּ** רבי שמעון לחכמים, **לְדִידִי** – לשיטתי, אין כאן פירכא, משום **שלֹא סְבִירָא לִי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב**, ואני סובר שאין חלל מחייבי עשה, אך גם **לְדִידְכוּ** – לשיטתכם **דְּסָבְרָא לְכוּ כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב** שיש חלל מחייבי עשה והקל וחומר נפרך, מכל מקום **הֲלָכָה אֲנִי אוֹמֵר** – כך קיבלתי מרבותי שמצרית ואדומית לא נאסרו.

הגמרא מביאה ברייתא: **תַּנְיָא, אָמַר לָהֶן רַבִּי שִׁמְעוֹן, הֲלָכָה אֲנִי אוֹמֵר** שמצרית ואדומית לא נאסרו, **וְעוֹד, מִקְרָא מְסַיְּיעֲנִי** לדין זה. שנאמר במצרי ואדומי (דברים כג ט) 'בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל ה'', ויש לדייק שדווקא **בָּנִים** נאסרו **וְלֹא בָּנוֹת.**

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנָן, בָּנִים** של מצרי ואדומי נאסרו **וְלֹא בָּנוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר** 'בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל ה'', **הַכָּתוּב תְּלָאָן בְּלֵידָה** – הפסוק תלה את האיסור בכל הנולדים למצרי ואדומי, ואף נקבות בכלל. **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אִי לָאו דְּאָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַכָּתוּב תְּלָאָן בְּלֵידָה,** כלומר אם רבי יהודה לא היה מוצא פסוק לאסור מצרית ואדומית, והיה מודה לרבי שמעון שהן מותרות, **לֹא מָצָא יָדָיו וְרַגְלָיו בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ** – לא היה יכול לעמוד בדבריו ולתרץ מה שהיה קשה עליו. **כֵּיוָן דְּאָמַר מַר** [–רבי יהודה] בקידושין (עג.) **שקְהַל גֵּרִים אִיקְרֵי קָהָל,** ואסור להם להתחתן עם פסולי קהל, אם נקבות מצרים ואדום מותרות מיד, הרי הן בכלל קהל, ונמצא שמצרית ראשונה ושניה אסורות למצרי ראשון ושני,

יום ראשון

יום רביעי — **כא אייר, לו לעומר** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בחוקתי, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קד־קה.
תניא: כי על . . . ־ע־ ומאדו כנ״ל.

עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לָדַעַת, כִּי הוּא יִתְבָּרֵךְ בְּהַשְׁגָּחָתוֹ הַפְּרָטִית נוֹתֵן לְכָל אָדָם הָאֶפְשָׁרוּת לְהָבִיא רָצוֹן הָעֶלְיוֹן יִתְבָּרֵךְ מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת וּבְחִזּוּק הַיַּהֲדוּת וְתוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה בְּכָל עֵת וּבְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא, וְאֵין הַדָּבָר תָּלוּי אֶלָּא בַּעֲבוֹדָתוֹ.

יום שני

יום חמישי — **כב אייר, לז לעומר** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בחוקתי, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קו־קז.
תניא: פרק נ. והנה . . . ־140־ ח״ו.

פעם אחת התוועדו חסידים הראשונים – בשנת תקמ״ד־ז – ותוכן שיחתם הי׳: דער רבי – רבנו הזקן – האָט אויפגעטאָן וואָס מען איז ניט עלענט. אמאָל, איז דער רבי – דער ר״מ און גאון – געווען עלענט, און די תלמידים זיינען געווען עלענט. דער דרך החסידות וואָס דער רבי האָט מייסד געווען איז דער גרויסער ג־טליכער אויפטו, וואָס דער רבי איז ניט עלענט און חסידים זיינען ניט עלענט.

פַּעַם אַחַת הִתְוַעֲדוּ חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים – בִּשְׁנַת תקמ״ד־ז – וְתֹכֶן שִׂיחָתָם הָיָה: הָרַבִּי – רַבֵּנוּ הַזָּקֵן – פָּעַל שֶׁאֵינֶנּוּ בִּבְדִידוּת. פַּעַם הָרַבִּי – הָ׳רֵישׁ מְתִיבְתָּא׳ וְהַגָּאוֹן – הָיָה בּוֹדֵד [לְעַצְמוֹ], וְהַתַּלְמִידִים הָיוּ בּוֹדְדִים [לְעַצְמָם]. דֶּרֶךְ הַחֲסִידוּת שֶׁהָרַבִּי יָסַד הוּא הַחִדּוּשׁ הָאֶלְקִי הַגָּדוֹל, שֶׁהָרַבִּי אֵינוֹ בּוֹדֵד וַחֲסִידִים אֵינָם בּוֹדְדִים.

יום שלישי

יום ששי — **כג אייר, לח לעומר** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בחוקתי, ששי עם פירש״י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: והנה . . . חיי החיים ב״ה.

ראשית הירידה, ר״ל, הוא העדר העבודה בתפלה, עס ווערט אלץ טרוקען און קאַלט, די מצות אנשים מלומדה ווערט שוין אויך שווער, מען איילט, מען ווערט אָן דעם געשמאַק אין תורה, והאויר מתגשם, ומובן הדבר שאינו שייך כלל לפעול על הזולת.

רֵאשִׁית הַיְרִידָה, רַחֲמָנָא לִצְלָן, הוּא הֶעְדֵּר הָעֲבוֹדָה בַּתְּפִלָּה, הַכֹּל נִהְיָה יָבֵשׁ וְקַר; גַּם הַ׳מִּצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה׳ הוֹפְכִים כְּבָר לְנֵטֶל; מְמַהֲרִים, מְאַבְּדִים אֶת הַטַּעַם בַּתּוֹרָה, וְהָאֲוִיר מִתְגַּשֵּׁם, וּמוּבָן הַדָּבָר שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ כְּלָל לִפְעֹל עַל הַזּוּלַת.

יום רביעי

שבת **כד אייר, לט לעומר** ה׳תש״ג

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ סִיוָן. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת. לִשְׁלִישִׁי עוֹלֶה הַ׳בַּעַל קוֹרֵא׳, וּמַעֲצְמוֹ. אוֹמְרִים אָב הָרַחֲמִים.

שיעורים. חומש: בחוקתי, שביעי עם פירש״י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: פרק נא. והנה . . . בתולדתו כנ״ל.

״אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ״, ״אִם״ זֶה, הוּא לְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים, כְּמַאֲמַר רַז״ל, שֶׁכַּוָּנָתוֹ הַלְוַאי בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ. וְזֶה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כִּבְיָכוֹל, מִתְחַנֵּן לִפְנֵיהֶם שֶׁיִּשְׁמְרוּ אֶת הַתּוֹרָה, זֶה עַצְמוֹ מְסַיֵּעַ וְנוֹתֵן כֹּחַ לָאָדָם שֶׁיַּעֲמֹד בִּבְחִירָתוֹ הַטּוֹבָה. וְעוֹד זֹאת אֲשֶׁר בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ, דְּנַעֲשֵׂית הַנְּשָׁמָה מְהַלֵּךְ.

בְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ תִּתְגַּלֶּה מַעֲלַת הַפְּשִׁיטוּת וְהַתְּמִימוּת שֶׁיֵּשׁ בַּעֲבוֹדָתָם שֶׁל אֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים שֶׁמִּתְפַּלְּלִים וְאוֹמְרִים תְּהִלִּים בִּתְמִימוּת.

יום חמישי

יום ראשון **כה אייר, מ לעומר** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: במדבר, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: וככה . . . ־עב־ בתחתונים ממש.

מִמַּאֲמָרֵי רַבֵּנוּ הַזָּקֵן תקנ״ה בְּלִיאָזְנָא: ״שְׂכַר מִצְוָה מִצְוָה״, הַמִּצְוָה בְּעֶצֶם עַצְמוּתָהּ הִיא הַשָּׂכָר, וְהִתְגַּלּוּת הָעַצְמוּת תִּהְיֶה לֶעָתִיד, אֲבָל זֶהוּ הַקֶּרֶן קַיֶּמֶת שֶׁל הַמִּצְוָה. אָמְנָם פֵּרוֹתֶיהָ אָדָם אוֹכֵל בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהוּא בְּכָל מִצְוָה וּמִצְוָה בְּעִנְיָנָהּ, דְּכַאֲשֶׁר צָרִיךְ לְאוֹתוֹ דָּבָר הוּא נַעֲנֶה.

יום שישי

יום שני **כו אייר, מא לעומר** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: במדבר, שני עם פירש״י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: וההבדל . . . ־עב־ להחיותם.

קֹדֶם צִוּוּי ״הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ״, כְּתִיב ״לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ״, כִּי זֶהוּ תְּנַאי מֻקְדָּם לַהוֹכָחָה. וְאַחֲרֵי זֶה כְּתִיב ״וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא״, שֶׁאִם לֹא פָּעֲלָה הַהוֹכָחָה, בְּוַדַּאי אַתָּה הָאָשֵׁם, שֶׁלֹּא הָיוּ דְּבָרִים הַיּוֹצְאִים מִן הַלֵּב.

שבת קודש

יום שלישי **כז אייר, מב לעומר** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: במדבר, שלישי עם פירש״י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: וכ״כ עצמו . . . א״ס ב״ה.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״ב] סִפֵּר שֶׁשָּׁמַע מֵאָבִיו [=אַדְמו״ר מֹהַר״שׁ] בְּשֵׁם הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ שֶׁשָּׁמַע מֵרַבֵּנוּ הַזָּקֵן, שֶׁהָיָה קוֹרֵא אֶת עַצְמוֹ בְּשֵׁם בֵּן לְהָרֵב הַמַּגִּיד, וּבְשֵׁם נָכָד לְהַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב.

איסור כניסת כהן בעל מום למקדש - גם ללא עבודה? יום ראשון כ"א אייר ה'תשפ"ב

פרטי המצוות על סדר ההלכות (ספר העבודה): **הֲלָכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ... יב. שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בַּעַל מוּם לַהֵיכָל וְלַמִּזְבֵּחַ.**

לדעת הרמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"ו ה"א. סהמ"צ מל"ת סט), לכהן בעל מום אסור מן התורה להיכנס למקדש, ואם נכנס לוקה אף אם לא עבד עבודה. וכן היא משמעות הכתוב האמור בכהן בעל מום (ויקרא כא, כג) "אך אל הפרוכת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו" – שהגשה בלבד, אף ללא עבודה, אסורה. ואיסור הכניסה הוא לא רק להיכל אלא גם לעזרה, מן המזבח ולפנים (כ"ב אמות שבין המזבח והאולם), כמו ששנינו (כלים פ"א מ"ט) שאין בעלי מומים נכנסים בין האולם ולמזבח (אף שאין שם עבודה).

והרמב"ן (סהמ"צ שם) השיג על הרמב"ם ולדעתו כניסת כהן בעל מום למקדש אסורה מן התורה רק אם יעבוד עבודה, ומה שנאמר "ואל המזבח לא יגש", הרי מבואר בהמשך הפסוק "ולא יחלל את מקדשי", היינו שלא ייגש למזבח לעבוד כדי שלא יחלל את העבודה.

ומה ששנינו שבעלי מומים אינם נכנסים לבין האולם ולמזבח – אין זו אלא מעלה מדרבנן, וראיה לזה מהנאמר בגמרא (סוכה מד, א) שכהנים בעלי מום נכנסים בין האולם ולמזבח בחג הסוכות כדי להקיף את המזבח בערבה, ואם הכניסה לשם אסורה מן התורה, לא היה מותר להם להיכנס בשביל מצות ערבה.

וה'לב שמח' (סהמ"צ שם) מבאר:

משמעות הפסוק היא כדעת הרמב"ם שאסור לבעל מום לגשת אל המזבח אף ללא עבודה, כי אם האיסור הוא רק שלא יעבוד שם, היה צריך להיות כתוב "לא יעבוד... ולא יחלל", אלא ודאי הפירוש הוא שלא ייגש כלל, אפילו שלא לעבוד, וכיון שלא ייגש, ממילא "לא יחלל" כי אם לא ייגש לא יעבוד ולא יחלל עבודתו, אבל כבר "משעת הגשה עובר בלאו מן התורה".

ומזה שכהנים בעלי מומים נכנסים בין האולם ולמזבח כדי לקיים מצות ערבה, אין ראיה שאיסור כניסתם הוא מדרבנן, כי גם מצות ערבה במקדש היא מן התורה, ולכן דוחה את השבת, "כדי לפרסמה שהיא מן התורה" (סוכה מג, ב), וכיון ש'עשה' דוחה 'לא תעשה' שאין בו כרת, מצות ערבה דוחה את ה'לאו' של כניסת בעל מום למקדש.

מותר ללמוד בספרי חכמי יוון? יום שני כ"ב אייר ה'תשפ"ב

הלכות יסודי התורה פרק ג, הלכה ה: וְזוֹ הִיא חָכְמַת חֶשְׁבּוֹן תְּקוּפוֹת וּמַזָּלוֹת, וּסְפָרִים רַבִּים חִבְּרוּ בָּהּ חַכְמֵי יָוָן.

האם מותר ללמוד את חכמת יון?

כתב על כך הרמ"א בתשובתו (שו"ת הרמ"א ס"ד):

הרשב"א (שו"ת ח"א סי' תיד) אוסר את ההתעסקות בחכמת יון כאשר לומדים אותה קודם שילמד חכמת התלמוד, שהיא כדברי הרמב"ם (הל' יסוה"ת פ"ד הי"ג) ה'לחם והבשר' שצריך אדם למלא בהם כריסו תחילה, אבל לא אסר אותה באופן מוחלט, "ומי לנו גדול מהרמב"ם שעשה ספר ה'מורה' שכולו אינו אלא מזה המין".

ואמנם אסרו ללמוד בספרי היוונים, היינו בספרים העוסקים בעניני אמונה "ובזה הדין עמם, כי חששו פן יבוא להימשך אחריהם באיזה אמונה מן האמונות ויתפתה ביינם שהוא יין תנינים ודעות מופסדות, אבל לא אסרו ללמוד דברי החכמים וחקירתם במהות המציאות וטבעיהן, כי אדרבה על ידי זה נודע גדולתו של יוצר בראשית יתברך".

ואף אם נאמר "שאסרו ללמוד בכל ספריהם, גזירה משום דברים האסורים שבהם – מכל מקום, בספרי חכמינו ז"ל אשר מימיהם אנו שותים, ובפרט הרב הגדול הרמב"ם, בזה לא עלה על שום דעת לאסור".

ומסיים הרמ"א:

"אף שהבאתי מקצת דברי אריסטו, מעידני עלי שמים וארץ שכל ימי לא עסקתי בשום ספר מספריו רק מה שעסקתי בספר ה'מורה' שיגעתי בו ומצאתי ת"ל ושאר ספרי הטבע כ'שער השמים' וכדומיהן שחיברו חז"ל ומהם כתבתי מה שכתבתי".

ולענין חכמת התכונה, כתב הרמב"ם (הל' קידוש החודש פי"ז הכ"ד): "חכמת התקופות והגימטריות שחברו בה חכמי יון ספרים הרבה... ומאחר שכל אלו הדברים בראיות ברורות הם שאין בהם דופי... אין חוששין למחבר בין שחברו אותם נביאים בין שחברו אותם גוים".

וב'תניא' (סוף פ"ח) כתב שהעוסק בחכמת האומות מלביש ומטמא בחינת חכמה בינה דעת שבנפשו בטומאת קליפת נוגה שבחכמות אלו, אלא אם כן עושה אותן קרדום לחתוך בהן לפרנסה בריוח לעבוד ה' או שיודע להשתמש בהן לעבודת ה' או לתורתו כהרמב"ם והרמב"ן.

'יהרג ואל יעבור' בשעת השמד יום שלישי כ"ג אייר ה'תשפ"ב

הלכות יסודי התורה פרק ה, הלכה ג: בִּשְׁעַת הַשְּׁמָד, וְהוּא כְּשֶׁיַּעֲמֹד מֶלֶךְ רָשָׁע כִּנְבוּכַדְנֶאצַּר וַחֲכָרָיו וְיִגְזֹר שְׁמָד עַל יִשְׂרָאֵל לְכַטֵּל דָּתָם... יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, אֲפִלּוּ עַל אַחַת מִשְּׁאָר מִצְוֹת.

כתבו ראשונים (רמב"ן, ר"ן ועוד, שבת מט א) כי זה שאמרו שבשעת גזירת שמד יהרג ואל יעבור, הוא רק כשאנסו אותו לעבור על מצות 'לא תעשה' (בקום ועשה) אבל כשאנסו לבטל מצות 'עשה', יעבור ואל יהרג, כי אינו עושה מעשה בידים

או משום שבלאו־הכי אפשר לבטלו מקיום המצוה בעל כורחו (על ידי מאסר וכדומה).

והקשה הר"ן: אם כן, מדוע 'אלישע בעל כנפים' הניח תפילין בעת שמלכות רומי גזרה עונש מוות על כך (שבת שם) והרי תפילין היא מצות־עשה? ותירץ: אף שאינו מחויב, רשאי למסור נפשו על קיום המצוה, כי "מצוה שמסרו ישראל נפשם עליה בשעת הגזירה, מוחזקת בידם ומקבלים עליה שכר הרבה".

ולפי זה הקשה ה'לחם משנה':

לדעת הרמב"ם (להלן ה"ד), "כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר, הרי זה מתחייב בנפשו", היינו שאינו רשאי למסור נפשו. ואם כן, חוזרת הקושיא מדוע סיכן אלישע את עצמו להניח תפילין? ובהכרח לומר שלדעת הרמב"ם, בעת גזירת שמד, גם במצות־עשה 'יהרג ואל יעבור'.

אך ה'כסף משנה' הביא את דברי ה'נמוקי יוסף' (סנהדרין עב, ב) ש"אדם גדול וחסיד ירא־שמים ורואה שהדור פרוץ בכך, רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה, כדי שיראו העם ולמדו ליראה את השם". ולפי זה יתכן שגם הרמב"ם סובר שבמצות 'עשה' יעבור ואל יהרג ואלישע סיכן את נפשו להניח תפילין כדי "שיראו העם וילמדו ליראה את השם ולאהבו בכל לבם".

והקשה ה'כסף משנה': לפי הדעה שאם אנסוהו לבטל מצות־עשה 'יעבור ואל יהרג', מדוע מסר רבי חנינא בן תרדיון את נפשו לעסוק בתורה (עבודה זרה יז, ב)?

ומבאר ה'מנחת חינוך' (מ' רצו ס"ק יב): כאשר האנס כופה על היהודי לבטל את המצוה, הרי ביד האנס למנוע ממנו את קיום המצוה, וכיון שבין כך לא יקיים את המצוה מה טעם למסור את הנפש, אבל רבי חנינא בן תרדיון עסק בתורה ברבים, כי כאשר הרומיים לא היו לנגדו היה יכול לעסוק בתורה אף שבכך הוא מסכן את חייו (כשיודע הדבר), וכאשר המצוה מתקיימת הרי היא דוחה את סיכון הנפש.

מי יכול להיות נביא?

יום רביעי כ"ד אייר ה'תשפ"ב

הלכות יסודי התורה פרק ז, הלכה א: אָדָם שֶׁהוּא מְמֻלָּא בְּכָל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ... מִיָּד רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עָלָיו.

מי הוא הזוכה לנבואה, והאם בכוחו של אדם היכולת להגיע לכך?

בספרו 'מורה נבוכים' (ב, לב) מונה הרמב"ם שלוש דעות בענין:

לפי הדעה הראשונה, השראת הנבואה אינה תלויה כלל במצבו של האדם, אלא "השם יתברך יבחר מי שירצה מבני אדם וישרה בו הנבואה וישלחהו" – "בין שיהיה חכם או סכל".

ואילו לפי הדעה השניה, הנבואה חלה כתוצאה משלימות רוחנית של האדם הכוללת תכונות מלידה ועבודה עצמית ("האיש השלם בשכליותיו ובמדותיו"), והרי זה בבחינת חוק קבוע שכאשר יושלמו התנאים הנדרשים מצד האדם תחול עליו בהכרח הנבואה, ו"לא יתכן שיהיה איש ראוי לנבואה ויכין עצמו לה ולא יתנבא".

והדעה השלישית, היא "השקפת תורתנו", דומה בעיקרה לדעה השנייה, שהנבואה חלה על אדם הראוי לכך, אלא שגם לגביו אין הדבר מחויב המציאות שתשרה עליו הנבואה אלא הקב"ה בוחר מבין הראויים לכך את מי שתשרה עליו הנבואה.

ולכאורה, מלשון הרמב"ם כאן, "אדם שהוא ממולא בכל המידות האלו... מיד רוח הקודש שורה עליו", ניתן להבין שכאשר יתמלאו התנאים הנדרשים תשרה על האדם נבואה ללא ספק ואין הדבר תלוי בשום תנאי חיצוני, אך כדי להתאים את דבריו כאן לשיטתו ב'מורה נבוכים', יש לפרש כי גם כאן הכוונה היא שאם יתעורר הרצון האלוקי להשראת השכינה על אדם, אזי היא תשרה מיד כשיתמלאו התנאים הנדרשים לכך מצדו (לחם משנה).

אך יש שפירשו את דברי הרמב"ם כאן כמשמעותם הפשוטה, ש"מיד רוח הקודש שורה עליו" ללא כל תנאי נוסף, ואין זו סתירה לדבריו ב'מורה נבוכים', שכן יש לחלק בין נבואה לרוח הקודש: ב'מורה נבוכים' מדובר לגבי נבואה שענינה לגלות את דבר ה' לאחרים, ואף אם האדם עצמו ראוי לכך, לפעמים הדור או המקום אינם ראויים ולכן לא יתנבא, אולם כאן מדובר על רוח הקודש שאינה מיועדת כלפי אחרים אלא לטובת האדם עצמו, ולכן כאשר האדם עצמו ראוי לכך אזי "מיד רוח הקודש שורה עליו" (סדר משנה הלכה ה).

הבטחת הגאולה מעל גדרי הנבואה

יום חמישי כ"ה אדר ה'תשפ"ב

הלכות יסודי התורה פרק י, הלכה ד: דִּבְרֵי הַפֻּרְעָנוּת שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר... אִם לֹא עָמְדוּ דְּבָרָיו, אֵין בָּזֶה הַכְחָשָׁה לִנְבוּאָתוֹ... שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא "אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד, וְנִחָם עַל הָרָעָה"... אֲבָל אִם הִבְטִיחַ עַל טוֹבָה... וְלֹא בָּאָה הַטּוֹבָה שֶׁאָמַר – בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר; שֶׁכָּל דְּבַר טוֹבָה שֶׁיָּגוֹר הָאֵל... אֵינוֹ חוֹזֵר. הָא לְמַדְתָּ, שֶׁבְּדִבְרֵי הַטּוֹבָה בִּלְבַד יִבָּחֵן הַנָּבִיא.

הבטחות הקב"ה על ידי נביא ("דברי הפורענות שהנביא אומר") אפשר שיחול בהן שינוי ואף יכולות להתבטל. וגם כאשר ברור שהבטחת הנביא תתקיים, כמו "כל דבר טובה שיגזור הא־ל" שאינו חוזר – אין זה מפני שאינה יכולה להתבטל או להשתנות אלא שבפועל אין בה שינוי כדי שעל ידי כך יוכלו לבחון אם נביא אמת הוא (וכדברי הרמב"ם "שבדברי הטובה בלבד יבחן הנביא").

ולפי זה יובנו דברי הרמב"ם (בהל' מלכים פי"א ה"א) שמי

שאינו מאמין בהבטחת הגאולה ואינו מחכה לביאת המשיח, הרי הוא כופר בתורה, וכדי להוכיח זאת לא הסתפק בדברי הנבואה המפורשים בתורה ("ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך...". והנבואה שבפרשת בלעם) אלא הביא את הפסוקים במצוות ערי מקלט (דברים יח, ח) "אם ירחיב ה' אלקיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים", היינו, שבימות המשיח מצווים להוסיף ערי מקלט:

אף שהבטחת הגאולה וודאית ואינה יכולה להתבטל – הוודאות היא רק מצד גדרי הנבואה, אך כאשר ההבטחה היא חלק ממצוות התורה להוסיף ערי מקלט בימות המשיח, נעשית הגאולה אחד מתנאיי המצוה, וממילא יש בה את התוקף שבמצוות, שעל זה כתב הרמב"ם (לעיל פ"ט ה"א). "דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת", כי כמו שלא שייך בו יתברך שינוי ח"ו ("אני ה' לא שניתי", מלאכי ג, ו) כך גם בתורתו ('חכמתו ורצונו') לא שייך בה שינוי. וכיון שהבטחת הגאולה וביאת המשיח היא חלק ממצוה בתורה, הרי היא נצחית ואין לה ביטול.

(לקוטי שיחות לד, עמ' 116)

'התורה מדברת בעליונים...' יום שישי כ"ו אייר ה'תשפ"ב

הלכות דעות פרק ד, הלכה א: הוֹאִיל וַהֲוָיַת הַגּוּף כָּרִיא וְשָׁלֵם, מִדַּרְכֵי עֲבוֹדַת ה'... צָרִיךְ לְהַרְחִיק אָדָם עַצְמוֹ מִדְּבָרִים הַמְאַבְּדִין אֶת הַגּוּף, וּלְהַנְהִיג עַצְמוֹ בִּדְבָרִים הַמַּכְרִין הַמַּחֲלִימִים.

בפרק זה מבאר הרמב"ם איך צריכה להיות הנהגת האדם בעניני אכילה ושתיה וכדומה. וכיון שהדברים הובאו בספר 'משנה תורה' שהוא ספר הלכות, הרי הוראות אלו הן חלק מהלכות התורה (ובלימודן מקיימים מצות תלמוד תורה), ואם כן הרי הן בכלל נצחיות התורה שאינה משתנה.

ויש להבין:

הרמב"ם אכן קבע בספרו רק את ההלכות הנוהגות לדורות, וכדברי ה'לחם משנה' (הל' ת"ת פ"ד ה"א) שהרמב"ם הביא את "הדינים שינהגו בכל זמן אפילו אחר ביאת משיחנו" – ואם כן, מדוע הביא כאן הנהגות שאינן מתאימות לזמן הזה, שהרי טבעי הגוף משתנים ממקום למקום ומזמן לזמן (ראה כס"מ להלן הי"ח. מג"א א"ח סי' קעג סק"א)? ועל כל פנים, היה עליו לציין שענייני בריאות הגוף הם בהתאם לטבעיים שבדורו ואינן כהלכות קבועות לדורות!

והביאור:

אמרו חז"ל (עשרה מאמרות, חקור דין ח"ג פכ"ב. של"ה יג, ב): "התורה מדברת בעצם בעליונים ורומזות בשניות לתחתונים". כלומר, התורה מכוונת בעיקר לעניינים רוחניים עליונים, כמאמר חז"ל (שבת פח' ב) "חמודה גנוזה, שגנוזה לך", ומהעליונים הם משתלשלים לתחתונים, למשמעותם כפי שהם בעולם הגשמי. וכפי שכתב ב'תניא' (פ"ד) "התורה ירדה ממקום כבודה שהיא רצונו וחכמתו... עד שנתלבשה בדברים גשמיים".

ואם כן, גם הוראות התורה בעניני בריאות ורפואה, משמעותן העיקרית היא ברוחניות, אלא שנמשכו ונשתלשלו ומועילות גם בגשמיות. והרמב"ם שכתב הלכות אלו אף שהן מדברות על בריאות הגוף בגשמיות, הרי הן הוראות התורה שהן נצחיות במובנן הרוחני. ולכן, גם בזמן שחלק מהוראות אלו אינן פועלות על הגוף הגשמי, הרי הן פועלות פעולתן ברוחניות, בנפש האדם, והן עניינן האמיתי.

(לקוטי שיחות כג, עמ' 35)

חומרת המקבל לשון הרע שבת קודש כ"ז אייר ה'תשפ"ב

הלכות דעות פרק ז, הלכה ג: וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים: 'שְׁלֹשָׁה לָשׁוֹן הָרָע הוֹרֶגֶת – הָאוֹמְרוֹ, וְהַמְקַבְּלוֹ, וְזֶה שֶׁאוֹמְרִין עָלָיו; וְהַמְקַבְּלוֹ, יוֹתֵר מִן הָאוֹמְרוֹ'.

וכך נאמר במדרש (דברים רבה ה, י), "למה נקרא שמו של לשון הרע לשון שלישי – שהוא הורג שלושה, האומרו והמקבלו ומי שנאמר עליו. מנין – דואג שאמרו ושאול שקיבלו ונוב עיר הכהנים שנאמר עליהם".

והרמב"ם הוסיף ש"המקבלו – יתר מן האומרו". ופירש הסמ"ג (לאוין י) שהמקבל לשון הרע נענש יותר מהאומר.

וכתב ב'כנסת הגדולה' (לשונות הרמב"ם) שמקור הדברים הוא, שכן מוכח מסיפור המעשה של שאול ודואג האדומי: כאשר דוד ברח משאול שרצה להורגו, הגיע דוד לנוב עיר הכהנים ושם סיפק לו אחימלך כהן נוב, מזון וצידה לדרך. וכאשר דואג האדומי סיפר לשאול על הסיוע שניתן לדוד, גזר שאול להרוג את כוהני נוב (שמואל א, כא – כב). ועל מעשה זה נענשו שניהם, אך דואג שהיה המספר נהרג לבדו, ואילו שאול שקיבל את הלשון הרע נהרג עם שלושת בניו במלחמת פלשתים בגלבוע (שם, לא, ו).

ובספר 'עבודת המלך' העיר שאין זו ראיה מוחלטת, כי במדרש (ויקרא רבה כו, ז) נאמר על שאול "על חמש חטאות נהרג אותו צדיק". ואם כן, מנין שעונשו החמור של שאול היה בגלל היותו מקבל לשון הרע ולא בגלל שאר החטאים.

וה'עיון יעקב' (ערכין טו, ב) כתב שחומר המקבל לשון הרע נלמד מדברי הגמרא (שבת נו, ב) שדוד קיבל לשון הרע על מפיבושת, ולכן "נחלקה מלכות בית דוד... עבדו ישראל עבודה־זרה... וגלינו מארצנו". ומכך שהגמרא תולה את העונשים החמורים בדוד שקיבל לשון הרע, ולא באדם שסיפר לו, משמע שהעבירה של המקבל חמורה יותר.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"א־כ"ז אייר ה'תשפ"ב

יום ראשון כ"א אייר ה'תשפ"ב

1 וְרָאִיתִי לְחַלֵּק חִבּוּר זֶה לְאַרְבָּעָה עָשָׂר סְפָרִים:
2 **סֵפֶר רִאשׁוֹן** - אֶכְלֹל בּוֹ כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן עִקַּר דַּת
3 מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעַ אוֹתָם תְּחִלַּת הַכֹּל - כְּגוֹן
4 יִחוּד שְׁמוֹ בָּרוּךְ הוּא, וְאִסּוּר עֲבוֹדָה זָרָה. וְקָרָאתִי
5 שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר הַמַּדָּע'.
6 **סֵפֶר שֵׁנִי** - אֶכְלֹל בּוֹ הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן תְּדִירוֹת,
7 שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהֶן כְּדֵי לֶאֱהֹב אֶת הַמָּקוֹם וּלְזָכְרוֹ תָּמִיד
8 - כְּגוֹן קְרִיאַת שְׁמַע, וּתְפִלָּה, וּתְפִלִּין, וּבְרָכוֹת;
9 וּמִילָה בִּכְלָל, לְפִי שֶׁהוּא אוֹת בִּבְשָׂרֵנוּ לְהַזְכִּיר תָּמִיד
10 בְּשָׁעָה שֶׁאֵין שָׁם לֹא תְּפִלִּין וְלֹא צִיצִית וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.
11 וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר אַהֲבָה'.
12 **סֵפֶר שְׁלִישִׁי** - אֶכְלֹל בּוֹ כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן בִּזְמַנִּים
13 יְדוּעִים - כְּגוֹן שַׁבָּת, וּמוֹעֲדוֹת. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה,
14 'סֵפֶר זְמַנִּים'.
15 **סֵפֶר רְבִיעִי** - אֶכְלֹל בּוֹ הַמִּצְוֹת שֶׁל בְּעִילָה - כְּגוֹן
16 קִדּוּשִׁין וְגֵרוּשִׁין, וְיִבּוּם וַחֲלִיצָה. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר
17 זֶה, 'סֵפֶר נָשִׁים'.
18 **סֵפֶר חֲמִישִׁי** - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹת שֶׁל בִּיאוֹת
19 אֲסוּרוֹת, וּמִצְוֹת שֶׁל מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת - לְפִי שֶׁבִּשְׁנֵי
20 עִנְיָנִים הָאֵלּוּ קִדְּשָׁנוּ הַמָּקוֹם וְהִבְדִּילָנוּ מִן הָאֻמּוֹת,
21 בַּעֲרָיוֹת וּבְמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת, וּבִשְׁנֵיהֶם נֶאֱמַר:
22 "וָאַבְדֵּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים", "אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם
23 מִן הָעַמִּים". וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר קְדֻשָּׁה'.
24 **סֵפֶר שִׁשִּׁי** - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹת שֶׁיִּתְחַיֵּב אָדָם בָּהֶן
25 מִי שֶׁאָסַר עַצְמוֹ בִּדְבָרִים - כְּגוֹן שְׁבוּעוֹת וּנְדָרִים.
26 וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר הַפְּלָאָה'.
27 **סֵפֶר שְׁבִיעִי** - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹת שֶׁהֵם בְּזֶרַע הָאָרֶץ
28 - כְּגוֹן שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת, וּמַעַשְׂרוֹת וּתְרוּמוֹת, וּשְׁאָר
29 מִצְוֹת הַנִּגְלָלִין עִמָּהֶן מֵעִנְיָנָם. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה,
30 'סֵפֶר זְרָעִים'.
31 **סֵפֶר שְׁמִינִי** - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹת שֶׁהֵם בְּבִנְיַן מִקְדָּשׁ
32 וְקָרְבְּנוֹת צִבּוּר הַתְּמִידִין. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר
33 עֲבוֹדָה'.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"סֵפֶר שְׁמִינִי – אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹת שֶׁהֵם בְּבִנְיַן מִקְדָּשׁ כו'".

הלשון "בנין המקדש" שנקט כאן הוא על שם הציווי "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" אבל את שם ההלכות קרא "הלכות בית הבחירה" בהתאם ללשון הפסוק "והיה המקום אשר יבחר ה'" וממנו משמע שקדושת מקום המקדש באה רק מבחירת ה' בו, וכמאמר חז"ל "עד שלא נבחרה ירושלים היתה כל א"י כשרה למזבחות כו' עד שלא נבחר בית עולמים היתה ירושלים ראיה לשכינה כו'".

והובא באחרונים שבזה נחלקו הרמב"ם והחינוך, לדעת החינוך, "אין המקום סגולי להשראת השכינה" אלא רק מצד בחירת הקב"ה בלבד ולא מצד אדה"ר, קין והבל, נח, ואברהם, שהקריבו קרבנותיהם במקום המקדש.

אבל הרמב"ם בהלכות בית הבחירה כתב "המזבח מקומו מכוון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם שנאמר זה מזבח לעולה לישראל" וממשיך ומונה את מעלותיו של מקום המזבח "הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח כו' שבנה בו נח כו' שהקריב עליו קין והבל ובו הקריב אדה"ר כו' ומשם נברא" ומשמע, שקדושת המקום אינה (רק) מבחירת הקב"ה ("אשר יבחר" - בעתיד) אלא שהקב"ה בחר במקום זה בגלל מעשה הקדמונים, וצריך ביאור מדוע נקט הלשון הלכות בית **הבחירה**. ויש לומר שלדעת הרמב"ם בחירת הקב"ה במקום המקדש אינה בגלל מעשי הקדמונים אלא שאדה"ר, קין והבל, וכו' בחרו להקריב שם קרבנותיהם משום שראו בנבואה שזהו "המקום אשר יבחר ה'".

לקוטי שיחות חלק י"ז עמוד 91 חלק י"ט עמוד 143.

סֵפֶר תְּשִׁיעִי - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹת שֶׁהֵן בְּקָרְבָּנוֹת
הַיָּחִיד. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר קָרְבָּנוֹת'.
סֵפֶר עֲשִׂירִי - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹת שֶׁהֵן בְּטָהֳרוֹת
וְטֻמְאוֹת. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר טָהֳרָה'.
סֵפֶר אַחַד עָשָׂר - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם
לַחֲבֵרוֹ, וְיֵשׁ בָּהֶן הֶזֵּק תְּחִלָּה בַּמָּמוֹן אוֹ בַּגּוּף.
וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר נְזִיקִין'.
סֵפֶר שְׁנֵים עָשָׂר - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹת מְכִירָה וּקְנִיָּה.
וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר קִנְיָן'.
סֵפֶר שְׁלֹשָׁה עָשָׂר - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם
לַחֲבֵרוֹ, בִּשְׁאָר דִּינִין שֶׁאֵין בִּתְחִלָּתָן הֶזֵּק - כְּגוֹן
שׁוֹמְרִין, וּבַעֲלֵי חוֹבוֹת, וּטְעָנוֹת וּכְפִירוֹת. וְקָרָאתִי
שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר מִשְׁפָּטִים'.
סֵפֶר אַרְבָּעָה עָשָׂר - אֶכְלֹל בּוֹ מִצְוֹת שֶׁהֵן מְסוּרִין
לְסַנְהֶדְרִין - כְּגוֹן מִיתוֹת בֵּית דִּין, וְקַבָּלַת עֵדוּת, וְדִין
הַמֶּלֶךְ וּמִלְחָמוֹת. וְקָרָאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר
שׁוֹפְטִים'.
**וְזֶה הוּא חִלּוּק הֲלָכוֹת שֶׁל חִבּוּר זֶה לְפִי עִנְיְנֵי
הַסְּפָרִים, וְחִלּוּק הַמִּצְוֹת לְפִי עִנְיְנֵי הַהֲלָכוֹת.**

וְעַתָּה אַתְחִיל לְבָאֵר כָּל מִשְׁפְּטֵי מִצְוָה וּמִצְוָה וְכָל הַדִּינִים הַנִּכְלָלִים עִמָּהּ מֵעִנְיָנָהּ עַל סֵדֶר הַהֲלָכוֹת בְּעֶזְרַת אֵל שַׁדַּי.

סֵפֶר הַמַּדָּע

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה, הִלְכוֹת דֵּעוֹת, הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה, הִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה וְחֻקּוֹת הַגּוֹיִם, הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה.

הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן עֶשֶׂר מִצְוֹת - שֵׁשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לֵידַע שֶׁיֵּשׁ שֵׁם אֱלוֹהַּ; (ב) שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בְּמַחֲשָׁבָה שֶׁיֵּשׁ שֵׁם אֱלוֹהַּ זוּלָתִי ה'; (ג) לְיַחֲדוֹ; (ד) לְאָהֲבוֹ; (ה) לְיִרְאָה מִמֶּנּוּ; (ו) לְקַדְּשׁוֹ; (ז) שֶׁלֹּא לְחַלֵּל שְׁמוֹ; (ח) שֶׁלֹּא לְאַבֵּד דְּבָרִים שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ עֲלֵיהֶן; (ט) לִשְׁמֹעַ מִן הַנָּבִיא הַמְדַבֵּר בִּשְׁמוֹ; (י) שֶׁלֹּא לְנַסּוֹתוֹ.

הִלְכוֹת דֵּעוֹת. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַחַת עֶשְׂרֵה מִצְוֹת - חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לְהִדַּמּוֹת בִּדְרָכָיו; (ב) לְהִדָּבֵק בְּיוֹדְעָיו; (ג) לֶאֱהֹב אֶת הָרֵעִים; (ד) לֶאֱהֹב אֶת הַגֵּרִים; (ה) שֶׁלֹּא לִשְׂנֹא אַחִים; (ו) לְהוֹכִיחַ; (ז) שֶׁלֹּא לְהַלְבִּין פָּנִים; (ח) שֶׁלֹּא לְעַנּוֹת אֶמְלָלִין; (ט) שֶׁלֹּא לֵילֵךְ רָכִיל; (י) שֶׁלֹּא לִנְקֹם; (יא) שֶׁלֹּא לִנְטֹר.

הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת - (א) לִלְמֹד תּוֹרָה; (ב) לְכַבֵּד מְלַמְּדֶיהָ וְיוֹדְעֶיהָ.

הִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה וְחֻקּוֹת הַגּוֹיִם. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַחַת וַחֲמִשִּׁים מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְתִשַּׁע וְאַרְבָּעִים מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) שֶׁלֹּא לִפְנוֹת אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה; (ב) שֶׁלֹּא לָתוּר אַחַר הִרְהוּר הַלֵּב וּרְאִיַּת הָעֵינַיִם; (ג) שֶׁלֹּא לְגַדֵּף; (ד) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד אוֹתָהּ כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ; (ה) שֶׁלֹּא יִשְׁתַּחֲוֶה לָהּ; (ו) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל לְעַצְמוֹ; (ז) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל אֲפִלּוּ לַאֲחֵרִים; (ח) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת צוּרוֹת לְנוֹאִי; (ט) שֶׁלֹּא לְהַדִּיחַ אֲחֵרִים אַחֲרֶיהָ; (י) לִשְׂרֹף עִיר הַנִּדַּחַת; (יא) שֶׁלֹּא לִבְנוֹתָהּ; (יב) שֶׁלֹּא לֵיהָנוֹת מִכָּל מָמוֹנָהּ; (יג) שֶׁלֹּא לְהָסִית לְעָבְדָהּ; (יד) שֶׁלֹּא לֶאֱהֹב הַמֵּסִית; (טו) שֶׁלֹּא לַעֲזֹב שִׂנְאָתוֹ; (טז) שֶׁלֹּא לְהַצִּילוֹ; (יז) שֶׁלֹּא לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת; (יח) שֶׁלֹּא יִמָּנַע מִלְּלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה; (יט) שֶׁלֹּא לְהִתְנַבֵּא בִּשְׁמָהּ; (כ) שֶׁלֹּא לִשְׁמֹעַ מִן הַמִּתְנַבֵּא בִּשְׁמָהּ; (כא) שֶׁלֹּא לְהִתְנַבֵּא בְּשֶׁקֶר, וַאֲפִלּוּ בְּשֵׁם ה'; (כב) שֶׁלֹּא לָגוּר מֵהֲרִיגַת נְבִיא שֶׁקֶר; (כג) שֶׁלֹּא לִשְׁבַּע בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה; (כד) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת אוֹב; (כה) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת יִדְּעוֹנִי; (כו) שֶׁלֹּא לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ; (כז) שֶׁלֹּא לְהָקִים מַצֵּבָה; (כח) שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּחֲוֹות עַל אֶבֶן מַשְׂכִּית; (כט) שֶׁלֹּא לִטַּע אֲשֵׁרָה; (ל) לְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל הַנַּעֲשֶׂה בִּשְׁבִילָהּ; (לא) שֶׁלֹּא לֵיהָנוֹת בַּעֲבוֹדָה זָרָה וּבְכָל מְשַׁמְּשֶׁיהָ; (לב) שֶׁלֹּא לֵיהָנוֹת בְּצִפּוּי נֶעֱבָד; (לג) שֶׁלֹּא לִכְרֹת בְּרִית לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה; (לד) שֶׁלֹּא לָחֹן עֲלֵיהֶם; (לה) שֶׁלֹּא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצֵנוּ; (לו) שֶׁלֹּא לִנְהוֹג בְּמִנְהָגוֹתֵיהֶם וּבְמַלְבּוּשָׁם; (לז) שֶׁלֹּא לְנַחֵשׁ; (לח) שֶׁלֹּא לִקְסֹם; (לט) שֶׁלֹּא לְעוֹנֵן; (מ) שֶׁלֹּא לַחְבֹּר חֶבֶר; (מא) שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ אֶל הַמֵּתִים; (מב) שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל בְּאוֹב; (מג) שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל בְּיִדְּעוֹנִי; (מד) שֶׁלֹּא לְכַשֵּׁף; (מה) שֶׁלֹּא לְהַקִּיף פְּאַת רֹאשׁ; (מו) שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִית פְּאַת זָקָן; (מז) שֶׁלֹּא יַעְדֶּה אִישׁ עֲדֵי אִשָּׁה; (מח) שֶׁלֹּא תַּעְדֶּה אִשָּׁה עֲדֵי אִישׁ; (מט) שֶׁלֹּא לִכְתֹּב קַעֲקַע; (נ) שֶׁלֹּא לְהִתְגּוֹדֵד; (נא) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת קָרְחָה עַל מֵת.

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהוּא שֶׁיָּשׁוּב הַחוֹטֵא מֵחֶטְאוֹ לִפְנֵי ה', וְיִתְוַדֶּה.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, חָמֵשׁ וְשִׁבְעִים - שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מֵהֶם מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְתִשַּׁע וַחֲמִשִּׁים מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה.

סֵפֶר אַהֲבָה

הִלְכוֹתָיו שֵׁשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע, הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים, הִלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה, הִלְכוֹת צִיצִית, הִלְכוֹת בְּרָכוֹת, הִלְכוֹת מִילָה.

הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע פַּעֲמַיִם בַּיּוֹם.

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה: (א) לַעֲבֹד אֶת ה' בִּתְפִלָּה בְּכָל יוֹם; (ב) לְבָרֵךְ כֹּהֲנִים אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל יוֹם.

הִלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לִהְיוֹת תְּפִלִּין עַל הָרֹאשׁ; (ב) לְקָשְׁרָן עַל הַיָּד; (ג) לִקְבֹּעַ מְזוּזָה בִּפְתְחֵי הַשְּׁעָרִים; (ד) לִכְתֹּב כָּל אִישׁ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ; (ה) לִכְתֹּב הַמֶּלֶךְ סֵפֶר שֵׁנִי לְעַצְמוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרָה.

הִלְכוֹת צִיצִית. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לַעֲשׂוֹת צִיצִית עַל כַּנְפֵי הַכְּסוּת.

הִלְכוֹת בְּרָכוֹת. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לְבָרֵךְ אֶת שְׁמוֹ אַחַר אֲכִילָה.

הִלְכוֹת מִילָה. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לָמוּל אֶת הַזְּכָרִים בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, אַחַת עֶשְׂרֵה מִצְוֹת עֲשֵׂה.

סֵפֶר זְמַנִּים

הִלְכוֹתָיו עֶשֶׂר, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת שַׁבָּת, הִלְכוֹת עֵרוּבִין, הִלְכוֹת שְׁבִיתַת עָשׂוֹר, הִלְכוֹת שְׁבִיתַת יוֹם טוֹב, הִלְכוֹת חָמֵץ וּמַצָּה, הִלְכוֹת שׁוֹפָר וְסֻכָּה וְלוּלָב, הִלְכוֹת שְׁקָלִים, הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ, הִלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת, הִלְכוֹת מְגִלָּה וַחֲנֻכָּה.

הִלְכוֹת שַׁבָּת. יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹות - שְׁתֵּי מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְשָׁלֹשׁ מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לִשְׁבֹּת בַּשְּׁבִיעִי; (ב) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה; (ג) שֶׁלֹּא לַעֲנֹשׁ בְּשַׁבָּת; (ד) שֶׁלֹּא לָצֵאת חוּץ לַגְּבוּל בְּשַׁבָּת; (ה) לְקַדֵּשׁ הַיּוֹם בִּזְכִירָה.

הִלְכוֹת עֵרוּבִין. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים וְאֵינָהּ מִן הַמִּנְיָן.

הִלְכוֹת שְׁבִיתַת עָשׂוֹר. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹות - שְׁתֵּי מִצְוֹות עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לִשְׁבֹּת בּוֹ מִמְּלָאכָה; (ב) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה; (ג) לְהִתְעַנּוֹת בּוֹ; (ד) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בּוֹ.

הִלְכוֹת שְׁבִיתַת יוֹם טוֹב. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מִצְוֹות - שֵׁשׁ מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לִשְׁבֹּת בָּרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח; (ב) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה; (ג) לִשְׁבֹּת בַּשְּׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח; (ד) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה; (ה) לִשְׁבֹּת בְּיוֹם חַג הַשָּׁבוּעוֹת; (ו) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה; (ז) לִשְׁבֹּת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה; (ח) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה; (ט) לִשְׁבֹּת בָּרִאשׁוֹן שֶׁל חַג; (י) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה; (יא) לִשְׁבֹּת בַּשְּׁמִינִי שֶׁל חַג; (יב) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה.

הִלְכוֹת חָמֵץ וּמַצָּה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה מִצְוֹות - שָׁלֹשׁ מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חָמֵץ בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר מֵחֲצוֹת הַיּוֹם וּלְמַעְלָה; (ב) לְהַשְׁבִּית שְׂאוֹר מֵאַרְבָּעָה עָשָׂר; (ג) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חָמֵץ כָּל שִׁבְעָה; (ד) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ כָּל שִׁבְעָה; (ה) שֶׁלֹּא יֵרָאֶה חָמֵץ כָּל שִׁבְעָה; (ו) שֶׁלֹּא יִמָּצֵא חָמֵץ כָּל שִׁבְעָה; (ז) לֶאֱכֹל מַצָּה בְּלֵילֵי הַפֶּסַח; (ח) לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה.

הִלְכוֹת שׁוֹפָר וְסֻכָּה וּלוּלָב. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹות עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לִשְׁמֹעַ קוֹל שׁוֹפָר בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי; (ב) לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג; (ג) לִטֹּל לוּלָב בַּמִּקְדָּשׁ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג.

הִלְכוֹת שְׁקָלִים. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לִתֵּן כָּל אִישׁ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה.

הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לְחַשֵּׁב וְלֵידַע וְלִקְבַּע חֳדָשִׁים בְּאֵיזֶה יוֹם הוּא תְּחִלַּת כָּל חֹדֶשׁ וָחֹדֶשׁ מֵחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה.

הִלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לְהִתְעַנּוֹת וְלִזְעֹק לִפְנֵי ה' בְּכָל עֵת צָרָה גְּדוֹלָה שֶׁתָּבוֹא עַל הַצִּבּוּר.

הִלְכוֹת מְגִלָּה וַחֲנֻכָּה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹות עֲשֵׂה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְאֵינָן מִן הַמִּנְיָן.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹות הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים - תְּשַׁע עֶשְׂרֵה מֵהֶן מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְיֵשׁ בּוֹ שָׁלֹשׁ מִצְוֹות מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

סֵפֶר נָשִׁים

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת אִישׁוּת, הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין, הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה, הִלְכוֹת נַעֲרָה בְּתוּלָה, הִלְכוֹת שׁוֹטָה.

הִלְכוֹת אִישׁוּת. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹות - שְׁתֵּי מִצְוֹות עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לִשָּׂא אִשָּׁה בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין; (ב) שֶׁלֹּא תִּבְעֹל אִשָּׁה בְּלֹא כְּתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין; (ג) שֶׁלֹּא יִמְנַע שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה; (ד) לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת מִמֶּנָּה.

הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹות - (א) מִצְוַת עֲשֵׂה, וְהוּא שֶׁיְּגָרֵשׁ הַמְגֹרָשׁ בְּסֵפֶר; (ב) שֶׁלֹּא יַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת.

הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹות - שְׁתֵּי מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְאַחַת מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לְיַבֵּם; (ב) לַחְלֹץ; (ג) שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא יְבָמָה לְאִישׁ זָר עַד שֶׁתָּסוּר רְשׁוּת הַיָּבָם מֵעָלֶיהָ.

הִלְכוֹת נַעֲרָה בְּתוּלָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹות - שָׁלֹשׁ מִצְוֹות עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לִקְנֹס הַמְפַתֶּה; (ב) שֶׁיִּשָּׂא הָאוֹנֵס אֲנוּסָתוֹ; (ג) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ הָאוֹנֵס; (ד) שֶׁתֵּשֵׁב אֵשֶׁת מוֹצִיא שֵׁם רַע תַּחַת בַּעְלָהּ לְעוֹלָם; (ה) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ מוֹצִיא שֵׁם רַע אֶת אִשְׁתּוֹ.

הִלְכוֹת שׁוֹטָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹות - (א) מִצְוַת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לַעֲשׂוֹת לְשוֹטָה כְּתוֹרַת הַקְּנָאוֹת הַסִּדּוּרָה בַּתּוֹרָה; (ב) שֶׁלֹּא לִתֵּן שֶׁמֶן עַל קָרְבָּנָהּ; (ג) שֶׁלֹּא לִתֵּן עָלָיו לְבוֹנָה.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹות הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, שְׁבַע עֶשְׂרֵה - מֵהֶן תֵּשַׁע מִצְוֹות עֲשֵׂה, וּשְׁמוֹנֶה מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה.

סֵפֶר קְדֻשָּׁה

הִלְכוֹתָיו שָׁלֹשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִיאָה, הִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת, הִלְכוֹת שְׁחִיטָה.

הִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִיאָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים מִצְוֹות - אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ וּשְׁלֹשִׁים מִצְוֹות לֹא

תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) שֶׁלֹּא לָבֹא עַל הָאֵם; (ב) שֶׁלֹּא לָבֹא עַל אֵשֶׁת אָב; (ג) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אָחוֹת; (ד) שֶׁלֹּא לִבְעֹל בַּת אִשֶּׁת אָב; (ה) שֶׁלֹּא לִבְעֹל בַּת הַבֵּן; (ו) שֶׁלֹּא לִבְעֹל בַּת; (ז) שֶׁלֹּא לִבְעֹל בַּת הַבַּת; (ח) שֶׁלֹּא לִשָּׂא אִשָּׁה וּבִתָּהּ; (ט) שֶׁלֹּא לִשָּׂא אִשָּׁה וּבַת בְּנָהּ; (י) שֶׁלֹּא לִשָּׂא אִשָּׁה וּבַת בִּתָּהּ; (יא) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אָחוֹת אָב; (יב) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אָחוֹת אֵם; (יג) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֵשֶׁת אֲחִי הָאָב; (יד) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֵשֶׁת הַבֵּן; (טו) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֵשֶׁת אָח; (טז) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ; (יז) שֶׁלֹּא לִשְׁכַּב עִם בְּהֵמָה; (יח) שֶׁלֹּא תָּבִיא אִשָּׁה בְּהֵמָה עָלֶיהָ; (יט) שֶׁלֹּא לִשְׁכַּב עִם זָכָר; (כ) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אָב; (כא) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֲחִי הָאָב; (כב) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֵשֶׁת אִישׁ; (כג) שֶׁלֹּא לִבְעֹל נִדָּה; (כד) שֶׁלֹּא לְהִתְחַתֵּן בַּגּוֹיִם; (כה) שֶׁלֹּא יָבוֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בַּקָּהָל; (כו) שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק דּוֹר שְׁלִישִׁי מִצְּרִי מִלָּבוֹא בַּקָּהָל; (כז) שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק דּוֹר שְׁלִישִׁי אֲדוֹמִי מִלָּבוֹא בַּקָּהָל; (כח) שֶׁלֹּא יָבוֹא מַמְזֵר בַּקָּהָל; (כט) שֶׁלֹּא יָבוֹא סָרִיס בַּקָּהָל; (ל) שֶׁלֹּא לְסָרֵס זָכָר, אֲפִלּוּ בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף; (לא) שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה; (לב) שֶׁלֹּא יִבְעֹל כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה, אֲפִלּוּ בְּלֹא קִדּוּשִׁין; (לג) שֶׁיִּשָּׂא כֹּהֵן גָּדוֹל בְּתוּלָה בְּנַעֲרוּתָהּ; (לד) שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן גְּרוּשָׁה; (לה) שֶׁלֹּא יִשָּׂא זוֹנָה; (לו) שֶׁלֹּא יִשָּׂא חֲלָלָה; (לז) שֶׁלֹּא יִקְרַב אָדָם לְאַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בָּעַל.

הִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת - אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה, לְהַבְדִּיל בֵּין טְמֵאָה לִטְהוֹרָה; (ב) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי הָעוֹף, לְהַבְדִּיל בֵּין טָמֵא לְטָהוֹר; (ג) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי דָּגִים, לְהַבְדִּיל בֵּין טָמֵא לְטָהוֹר; (ד) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי חֲגָבִים, לְהַבְדִּיל בֵּין טָמֵא לְטָהוֹר; (ה) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה; (ו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל עוֹף טָמֵא; (ז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל דָּגִים טְמֵאִים; (ח) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף; (ט) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ; (י) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל רֶמֶשׂ הָאָרֶץ; (יא) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל תּוֹלַעַת הַפֵּרוֹת כְּשֶׁתֵּצֵא לָאָרֶץ; (יב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הַמַּיִם; (יג) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל נְבֵלָה; (יד) שֶׁלֹּא לֵיהָנוֹת בְּשׁוּר הַנִּסְקָל; (טו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל טְרֵפָה; (טז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אֵבֶר מִן הַחַי; (יז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל דָּם; (יח) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חֵלֶב בְּהֵמָה טְהוֹרָה; (יט) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל גִּיד הַנָּשֶׁה; (כ) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּחָלָב; (כא) שֶׁלֹּא לְבַשְּׁלוֹ; (כב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל לֶחֶם תְּבוּאָה חָדָשׁ; (כג) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קָלִי מִן הֶחָדָשׁ; (כד) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל כַּרְמֶל מִן הֶחָדָשׁ; (כה) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל עָרְלָה; (כו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם; (כז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל טֶבֶל; (כח) שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יֵין נֶסֶךְ.

הִלְכוֹת שְׁחִיטָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן חֲמֵשׁ מִצְוֹת - שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לִשְׁחֹט, וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל; (ב) שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד; (ג) לְכַסּוֹת דַּם חַיָּה וָעוֹף; (ד) שֶׁלֹּא לִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים; (ה) לְשַׁלֵּחַ הָאֵם, אִם לְקָחָהּ עַל הַבָּנִים.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, שִׁבְעִים - מֵהֶן שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה.

סֵפֶר הַפְּלָאָה

הִלְכוֹתָיו אַרְבַּע, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת שְׁבוּעוֹת, הִלְכוֹת נְדָרִים, הִלְכוֹת נְזִירוּת, הִלְכוֹת עֲרָכִין וַחֲרָמִים.

הִלְכוֹת שְׁבוּעוֹת. יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת - אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) שֶׁלֹּא לִישָׁבַע בִּשְׁמוֹ לַשֶּׁקֶר; (ב) שֶׁלֹּא לִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לַשָּׁוְא; (ג) שֶׁלֹּא לִכְפֹּר בְּפִקָּדוֹן; (ד) שֶׁלֹּא לִישָׁבַע עַל כְּפִירַת מָמוֹן; (ה) לִישָׁבַע בִּשְׁמוֹ בֶּאֱמֶת.

הִלְכוֹת נְדָרִים. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת - שְׁתַּיִם מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַחַת מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) שֶׁיִּשְׁמֹר מוֹצָא שְׂפָתָיו וְיַעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁנָּדַר; (ב) שֶׁלֹּא יַחֵל דְּבָרוֹ; (ג) שֶׁיּוּפַר הַנֶּדֶר אוֹ הַשְּׁבוּעָה, וְזֶה הוּא הֵפֵר נְדָרִים הַמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב.

הִלְכוֹת נְזִירוּת. יֵשׁ בִּכְלָלָן עֶשֶׂר מִצְוֹת - שְׁתַּיִם מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁמוֹנֶה מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) שֶׁיְּגַדֵּל הַנָּזִיר פֶּרַע; (ב) שֶׁלֹּא יְגַלַּח שְׂעָרוֹ כָּל יְמֵי נִזְרוֹ; (ג) שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יַיִן וְלֹא תַּעֲרֹבֶת יַיִן, וַאֲפִלּוּ חֹמֶץ שֶׁלָּהֶן; (ד) שֶׁלֹּא יֹאכַל עֲנָבִים לַחִים; (ה) שֶׁלֹּא יֹאכַל צִמּוּקִין; (ו) שֶׁלֹּא יֹאכַל חַרְצַנִּים; (ז) שֶׁלֹּא יֹאכַל זַגִּין; (ח) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְאֹהֶל הַמֵּת; (ט) שֶׁלֹּא יִטַּמָּא לַמֵּתִים; (י) שֶׁיְּגַלַּח עַל הַקָּרְבָּנוֹת, כְּשֶׁיַּשְׁלִים נְזִירוּתוֹ אוֹ כְּשֶׁיִּטַּמָּא.

הִלְכוֹת עֲרָכִין וַחֲרָמִים. יֵשׁ בִּכְלָלָן שֵׁבַע מִצְוֹת - חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לָדוּן בְּעֶרְכֵי אָדָם כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, וְזֶה הוּא דִּין עֶרְכֵי אָדָם; (ב) דִּין עֶרְכֵי בְּהֵמָה; (ג) דִּין עֶרְכֵי בָּתִּים; (ד) דִּין עֶרְכֵי שָׂדוֹת; (ה) דִּין מַחֲרִים נְכָסָיו; (ו) שֶׁלֹּא יִמְכֹּר חֵרֶם; (ז) שֶׁלֹּא יִגְּאַל חֵרֶם.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹות הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים - עֶשֶׂר מֵהֶן מִצְוֹות עֲשֵׂה, וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה.

סֵפֶר זְרָעִים

הִלְכוֹתָיו שֶׁבַע, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת כִּלְאַיִם, הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים, הִלְכוֹת תְּרוּמוֹת, הִלְכוֹת מַעֲשְׂרוֹת, הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי, הִלְכוֹת בִּכּוּרִים וּשְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה, הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל.

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם. יֵשׁ בְּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) שֶׁלֹּא לִזְרֹעַ זְרָעִים כִּלְאַיִם; (ב) שֶׁלֹּא לִזְרֹעַ תְּבוּאָה אוֹ יָרָק בַּכֶּרֶם; (ג) שֶׁלֹּא לְהַרְבִּיעַ בְּהֵמָה כִּלְאַיִם; (ד) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּכִלְאֵי בְּהֵמָה כְּאֶחָד; (ה) שֶׁלֹּא לִלְבֹּשׁ כִּלְאַיִם.

הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים. יֵשׁ בְּכְלָלָן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹות - שֶׁבַע מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לְהַנִּיחַ פֵּאָה; (ב) שֶׁלֹּא יְכַלֶּה הַפֵּאָה; (ג) לְהַנִּיחַ לֶקֶט; (ד) שֶׁלֹּא יְלַקֵּט הַלֶּקֶט; (ה) לַעֲזֹב עוֹלְלוֹת בַּכֶּרֶם; (ו) שֶׁלֹּא יְעוֹלֵל הַכֶּרֶם; (ז) לַעֲזֹב פֶּרֶט הַכֶּרֶם; (ח) שֶׁלֹּא יְלַקֵּט פֶּרֶט הַכֶּרֶם; (ט) לְהַנִּיחַ הַשִּׁכְחָה; (י) שֶׁלֹּא יָשׁוּב לָקַחַת הַשִּׁכְחָה; (יא) לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר לָעֲנִיִּים; (יב) לִתֵּן צְדָקָה בְּמִסַּת יָד; (יג) שֶׁלֹּא יְאַמֵּץ לְבָבוֹ עַל הֶעָנִי.

הִלְכוֹת תְּרוּמוֹת. יֵשׁ בְּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה מִצְוֹות - שְׁתַּיִם מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה; (ב) לְהַפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר; (ג) שֶׁלֹּא יַקְדִּים תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת זֶה לָזֶה, אֶלָּא יַפְרִישׁ עַל הַסֵּדֶר; (ד) שֶׁלֹּא יֹאכַל זָר תְּרוּמָה; (ה) שֶׁלֹּא יֹאכַל אֲפִלּוּ תּוֹשַׁב כֹּהֵן אוֹ שְׂכִירוֹ תְּרוּמָה; (ו) שֶׁלֹּא יֹאכַל עָרֵל תְּרוּמָה; (ז) שֶׁלֹּא יֹאכַל כֹּהֵן טָמֵא תְּרוּמָה; (ח) שֶׁלֹּא תֹּאכַל חֻלָּה תְּרוּמָה, וְלֹא מִן הַמּוּרָם מִן הַקֳּדָשִׁים.

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת - וְהִיא לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה מִשְּׁנֵי הַזְּרִיעָה, וְלִתְּנוֹ לַלְוִיִּם.

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי. יֵשׁ בְּכְלָלָן תֵּשַׁע מִצְוֹות - שָׁלֹשׁ מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי; (ב) שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא דָּמָיו בִּשְׁאָר צָרְכֵי הָאָדָם, חוּץ מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְסִיכָה; (ג) שֶׁלֹּא לְאָכְלוֹ בְּטֻמְאָה; (ד) שֶׁלֹּא לְאָכְלוֹ בַּאֲנִינוּת; (ה) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דָּגָן חוּץ לִירוּשָׁלַיִם; (ו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר תִּירוֹשׁ חוּץ לִירוּשָׁלַיִם; (ז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר יִצְהָר חוּץ לִירוּשָׁלַיִם; (ח) לִהְיוֹת נֶטַע רְבָעִי כֻּלּוֹ קֹדֶשׁ, וְדִינוֹ לְהֵאָכֵל בִּירוּשָׁלַיִם לִבְעָלָיו כְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי לְכָל דָּבָר; (ט) לְהִתְּוַדּוֹת וִדּוּי הַמַּעֲשֵׂר.

הִלְכוֹת בִּכּוּרִים עִם שְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה שֶׁבַּגְּבוּלִין. יֵשׁ בְּכְלָלָן תֵּשַׁע מִצְוֹות - שְׁמוֹנֶה מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְאַחַת מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לְהַפְרִישׁ בִּכּוּרִים וּלְהַעֲלוֹתָן לַמִּקְדָּשׁ; (ב) שֶׁלֹּא יֹאכַל הַכֹּהֵן בִּכּוּרִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם; (ג) לִקְרוֹת עֲלֵיהֶן; (ד) לְהַפְרִישׁ חַלָּה לַכֹּהֵן; (ה) לָתֵת זְרוֹעַ וּלְחָיַיִם וְקֵבָה לַכֹּהֵן; (ו) לִתֵּן לוֹ רֵאשִׁית הַגֵּז; (ז) לִפְדּוֹת בְּכוֹר הַבֵּן וְלָתֵת פִּדְיוֹנוֹ לַכֹּהֵן; (ח) לִפְדּוֹת פֶּטֶר חֲמוֹר וְלָתֵת פִּדְיוֹנוֹ לַכֹּהֵן; (ט) לַעֲרֹף פֶּטֶר חֲמוֹר, אִם לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ.

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל. יֵשׁ בְּכְלָלָן עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם מִצְוֹות - תֵּשַׁע מִצְוֹות עֲשֵׂה, וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) שֶׁתִּשְׁבֹּת הָאָרֶץ מִמְּלָאכָה בַּשְּׁבִיעִית; (ב) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בְּשָׁנָה זוֹ; (ג) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד עֲבוֹדַת הָאִילָן בְּשָׁנָה זוֹ; (ד) שֶׁלֹּא יִקְצֹר הַסָּפִיחַ כְּנֶגֶד הַקּוֹצְרִים; (ה) שֶׁלֹּא יִבְצֹר הַנְּזִירִים כְּנֶגֶד הַבּוֹצְרִים; (ו) שֶׁיַּשְׁמִיט מַה שֶּׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ; (ז) שֶׁיַּשְׁמִיט כָּל הַלְוָאָתוֹ; (ח) שֶׁלֹּא יִגֹּשׁ וְלֹא יִתְבַּע הַלְוָה; (ט) שֶׁלֹּא יִמְנַע מִלְּהַלְווֹת קֹדֶם הַשְּׁמִטָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יְאַבֵּד מָמוֹנוֹ; (י) לִסְפֹּר שָׁנִים שֶׁבַע שֶׁבַע; (יא) לְקַדֵּשׁ שְׁנַת חֲמִשִּׁים; (יב) לִתְקַע בַּשּׁוֹפָר בַּעֲשִׂירִי לְתִשְׁרֵי כְּדֵי לָצֵאת עֲבָדִים חָפְשִׁים; (יג) שֶׁלֹּא תֵּעָבֵד אֲדָמָה בְּשָׁנָה זוֹ; (יד) שֶׁלֹּא יִקְצֹר סְפִיחֶיהָ כְּנֶגֶד הַקּוֹצְרִים; (טו) שֶׁלֹּא יִבְצֹר נְזִירֶיהָ כְּנֶגֶד הַבּוֹצְרִים; (טז) לִתֵּן גְּאֻלָּה לָאָרֶץ בְּשָׁנָה זוֹ, וְהוּא דִּין שְׂדֵה אֲחֻזָּה וּשְׂדֵה מִקְנָה; (יז) שֶׁלֹּא תִּמָּכֵר הָאָרֶץ לִצְמִיתוּת; (יח) דִּין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה; (יט) שֶׁלֹּא יִנְחַל כָּל שֵׁבֶט לֵוִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא נוֹתְנִים לָהֶם עָרִים מַתָּנָה לְשֶׁבֶת בָּהּ; (כ) שֶׁלֹּא יִקַּח שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק בַּבִּזָּה; (כא) לִתֵּן לַלְוִיִּם עָרִים לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם; (כב) שֶׁלֹּא יִמָּכֵר מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם, אֶלָּא גּוֹאֲלִים לְעוֹלָם בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹות הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, שֶׁבַע וְשִׁשִּׁים - מֵהֶם שִׁלֹּשִׁים מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְשֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה.

סֵפֶר עֲבוֹדָה

הִלְכוֹתָיו תֵּשַׁע, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה, הִלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהָעוֹבְדִים בּוֹ, הִלְכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ, הִלְכוֹת אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ, הִלְכוֹת מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת, הִלְכוֹת תְּמִידִין וּמוּסָפִין, הִלְכוֹת פְּסוּלֵי

הַמֻּקְדָּשִׁין, הִלְכוֹת עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים, הִלְכוֹת מְעִילָה.

הִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שֵׁשׁ מִצְווֹת - שָׁלֹשׁ מִצְווֹת עֲשֵׂה, וְשָׁלֹשׁ מִצְווֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לִבְנוֹת מִקְדָּשׁ; (ב) שֶׁלֹּא לִבְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ גָּזִית; (ג) שֶׁלֹּא לַעֲלוֹת בְּמַעֲלוֹת עָלָיו; (ד) לְיִרְאָה מִן הַמִּקְדָּשׁ; (ה) לִשְׁמֹר אֶת הַמִּקְדָּשׁ סָבִיב; (ו) שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּית שְׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ.

הִלְכוֹת כְּלֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְהָעוֹבְדִים בּוֹ. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מִצְווֹת - שֵׁשׁ מִצְווֹת עֲשֵׂה, וּשְׁמוֹנֶה מִצְווֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לַעֲשׂוֹת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה; (ב) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת כָּמוֹהוּ; (ג) שֶׁלֹּא לָסוּךְ מִמֶּנּוּ; (ד) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת כְּמַתְכֹּנֶת הַקְּטֹרֶת; (ה) שֶׁלֹּא לְהַקְטִיר עַל מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת חוּץ מִן הַקְּטֹרֶת; (ו) לָשֵׂאת הָאֲרוֹן עַל הַכָּתֵף; (ז) שֶׁלֹּא יָסוּרוּ הַבַּדִּים מִמֶּנּוּ; (ח) שֶׁיַּעֲבֹד הַלֵּוִי בַּמִּקְדָּשׁ; (ט) שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אֶחָד בִּמְלֶאכֶת חֲבֵרוֹ בַּמִּקְדָּשׁ; (י) לְקַדֵּשׁ הַכֹּהֵן לָעֲבוֹדָה; (יא) שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שָׁווֹת בָּרְגָלִים; (יב) לִלְבֹּשׁ בִּגְדֵי כְּהֻנָּה לָעֲבוֹדָה; (יג) שֶׁלֹּא יִקָּרַע הַמְּעִיל; (יד) שֶׁלֹּא יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד.

הִלְכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ. יֵשׁ בִּכְלָלָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מִצְווֹת - שְׁתֵּי מִצְווֹת עֲשֵׂה, וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְווֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן שִׁכּוֹר לַמִּקְדָּשׁ; (ב) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לוֹ כֹּהֵן פְּרוּעַ רֹאשׁ; (ג) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לוֹ כֹּהֵן קְרוּעַ בְּגָדִים; (ד) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן בְּכָל עֵת אֶל הַהֵיכָל; (ה) שֶׁלֹּא יֵצֵא כֹּהֵן מִן הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה; (ו) לְשַׁלֵּחַ טְמֵאִים מִן הַמִּקְדָּשׁ; (ז) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס טָמֵא לַמִּקְדָּשׁ; (ח) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס טָמֵא לְהַר הַבַּיִת; (ט) שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ טָמֵא; (י) שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ טְבוּל יוֹם; (יא) לְקַדֵּשׁ הָעוֹבֵד יָדָיו וְרַגְלָיו; (יב) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בַּעַל מוּם לַהֵיכָל וְלַמִּזְבֵּחַ; (יג) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד בַּעַל מוּם; (יד) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד בַּעַל מוּם עוֹבֵר; (טו) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד זָר.

הִלְכוֹת אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מִצְווֹת - אַרְבַּע מִצְווֹת עֲשֵׂה, וְעֶשֶׂר מִצְווֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת תְּמִימִים; (ב) שֶׁלֹּא לְהַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם לַמִּזְבֵּחַ; (ג) שֶׁלֹּא יִשְׁחֹט; (ד) שֶׁלֹּא יִזְרֹק דָּמוֹ; (ה) שֶׁלֹּא יַקְטִיר חֶלְבּוֹ; (ו) שֶׁלֹּא יַקְרִיב בַּעַל מוּם עוֹבֵר; (ז) שֶׁלֹּא יַקְרִיב בַּעַל מוּם, אֲפִלּוּ בְּקָרְבְּנוֹת הַגּוֹיִם; (ח) שֶׁלֹּא יָטִיל מוּם בַּקֳּדָשִׁים; (ט) לִפְדּוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁים; (י) לְהַקְרִיב מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה. וְקֹדֶם זְמַן זֶה הוּא הַנִּקְרָא מְחֻסַּר זְמַן, וְאֵין מַקְרִיבִין אוֹתוֹ; (יא) שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב אֶתְנָן וּמְחִיר; (יב) שֶׁלֹּא לְהַקְטִיר שְׂאוֹר וּדְבַשׁ; (יג) לִמְלֹחַ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת; (יד) שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּית מֶלַח מֵעַל הַקָּרְבָּנוֹת.

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מִצְווֹת - עֶשֶׂר מִצְווֹת עֲשֵׂה, וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְווֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לַעֲשׂוֹת הָעוֹלָה כְּמַעֲשֶׂיהָ הַכְּתוּבִים עַל הַסֵּדֶר; (ב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר הָעוֹלָה; (ג) סֵדֶר הַחַטָּאת; (ד) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִבְּשַׂר הַחַטָּאת הַפְּנִימִית; (ה) שֶׁלֹּא יַבְדִּיל בְּחַטַּאת הָעוֹף; (ו) סֵדֶר הָאָשָׁם; (ז) שֶׁיֹּאכְלוּ הַכֹּהֲנִים בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בַּמִּקְדָּשׁ; (ח) שֶׁלֹּא יֹאכְלוּם חוּץ לָעֲזָרָה; (ט) שֶׁלֹּא יֹאכַל זָר מִקָּדְשֵׁי קָדָשִׁים; (י) סֵדֶר הַשְּׁלָמִים; (יא) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים קֹדֶם זְרִיקַת דָּמִים; (יב) לַעֲשׂוֹת כָּל מִנְחָה כְּסֵדֶר מַעֲשֶׂיהָ הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה; (יג) שֶׁלֹּא יָשִׂים שֶׁמֶן עַל מִנְחַת חוֹטֵא; (יד) שֶׁלֹּא יִתֵּן עָלֶיהָ לְבוֹנָה; (טו) שֶׁלֹּא תֵּאָכֵל מִנְחַת כֹּהֵן; (טז) שֶׁלֹּא תֵּאָפֶה מִנְחַת חָמֵץ; (יז) שֶׁיֹּאכְלוּ הַכֹּהֲנִים שְׁיָרֵי מְנָחוֹת; (יח) שֶׁיָּבִיא כָּל נְדָרָיו וְנִדְבוֹתָיו בָּרֶגֶל שֶׁפָּגַע בּוֹ; (יט) שֶׁלֹּא יְאַחֵר נְדָרָיו וְנִדְבוֹתָיו וּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן; (כ) לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת בְּבֵית הַבְּחִירָה; (כא) לְהָבִיא קָדְשֵׁי חוּצָה לָאָרֶץ לְבֵית הַבְּחִירָה; (כב) שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט קָרְבָּנוֹת חוּץ לָעֲזָרָה; (כג) שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב קָרְבָּן חוּץ לָעֲזָרָה.

הִלְכוֹת תְּמִידִין וּמוּסָפִין. יֵשׁ בִּכְלָלָן תְּשַׁע עֶשְׂרֵה מִצְווֹת - שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מִצְווֹת עֲשֵׂה, וְאַחַת מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לְהַקְרִיב שְׁנֵי כְּבָשִׂים בְּכָל יוֹם עוֹלוֹת; (ב) לְהַדְלִיק אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּכָל יוֹם; (ג) שֶׁלֹּא לְכַבּוֹתָהּ; (ד) לְהָרִים אֶת הַדֶּשֶׁן בְּכָל יוֹם; (ה) לְהַקְטִיר קְטֹרֶת בְּכָל יוֹם; (ו) לְהַדְלִיק נֵרוֹת בְּכָל יוֹם; (ז) שֶׁיַּקְרִיב כֹּהֵן גָּדוֹל מִנְחָה בְּכָל יוֹם, וְהִיא הַנִּקְרֵאת 'חֲבִתִּין'; (ח) לְהוֹסִיף שְׁנֵי כְּבָשִׂים עוֹלוֹת בְּשַׁבָּת; (ט) לַעֲשׂוֹת לֶחֶם הַפָּנִים; (י) מוּסַף רָאשֵׁי חֳדָשִׁים; (יא) מוּסַף הַפֶּסַח; (יב) לְהַקְרִיב עֹמֶר הַתְּנוּפָה; (יג) לִסְפֹּר כָּל אִישׁ וָאִישׁ שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת מִיּוֹם הַקְרָבַת הָעֹמֶר; (יד) מוּסַף עֲצֶרֶת; (טו) לְהָבִיא שְׁתֵּי הַלֶּחֶם עִם הַקָּרְבָּנוֹת הַבָּאוֹת בִּגְלַל הַלֶּחֶם בְּיוֹם עֲצֶרֶת; (טז) מוּסַף רֹאשׁ הַשָּׁנָה; (יז) מוּסַף יוֹם צוֹם; (יח) מוּסַף הֶחָג; (יט) מוּסַף שְׁמִינִי עֲצֶרֶת.

הִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה מִצְווֹת - שְׁתֵּי מִצְווֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְווֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קָדָשִׁים שֶׁנִּפְסְלוּ אוֹ שֶׁהֻטַּל בָּהֶם מוּם; (ב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל פִּגּוּל; (ג) שֶׁלֹּא יוֹתִיר קָדָשִׁים לְאַחַר זְמַנָּם; (ד) שֶׁלֹּא יֹאכַל נוֹתָר; (ה) שֶׁלֹּא יֹאכַל קָדָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ; (ו) שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם שֶׁנִּטְמָא הַקָּדָשִׁים; (ז) לִשְׂרֹף אֶת הַנּוֹתָר; (ח) לִשְׂרֹף אֶת הַטָּמֵא.

הִלְכוֹת עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת - וְהִיא שֶׁיַּעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה יוֹם הַכִּפּוּרִים כֻּלָּן עַל הַסֵּדֶר כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת, הַקָּרְבָּנוֹת וְהַוִּדּוּיִין וְשִׁלּוּחַ הַשָּׂעִיר וּשְׂאָר הָעֲבוֹדָה.

הִלְכוֹת מְעִילָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת - אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לְשַׁלֵּם הַמּוֹעֵל אֲשֶׁר חָטָא בְּתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ וְקָרְבָּן, וְזֶה הוּא דִּין הַמּוֹעֵל; (ב) שֶׁלֹּא לַעֲבֹד בְּקָדָשִׁים; (ג) שֶׁלֹּא לִגְזֹז הַקָּדָשִׁים.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, מֵאָה וְשָׁלֹשׁ - מֵהֶן שֶׁבַע וְאַרְבָּעִים מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ וַחֲמִשִּׁים מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

סֵפֶר הַקָּרְבָּנוֹת

הִלְכוֹתָיו שֵׁשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת קָרְבַּן פֶּסַח, הִלְכוֹת חֲגִיגָה, הִלְכוֹת בְּכוֹרוֹת, הִלְכוֹת שְׁגָגוֹת, הִלְכוֹת מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה, הִלְכוֹת תְּמוּרָה.

הִלְכוֹת קָרְבַּן פֶּסַח. יֵשׁ בִּכְלָלָן שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת - אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לִשְׁחֹט הַפֶּסַח בִּזְמַנּוֹ; (ב) שֶׁלֹּא לִזְבֹּחַ אוֹתוֹ עַל הֶחָמֵץ; (ג) שֶׁלֹּא תָּלִין אֲמוּרָיו; (ד) לִשְׁחֹט פֶּסַח שֵׁנִי; (ה) לֶאֱכֹל בְּשַׂר הַפֶּסַח עַל מַצָּה וּמָרוֹר בְּלֵיל חֲמִשָּׁה עָשָׂר; (ו) לֶאֱכֹל בְּשַׂר פֶּסַח שֵׁנִי עַל מַצָּה וּמָרוֹר בְּלֵיל חֲמִשָּׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי; (ז) שֶׁלֹּא יֹאכַל נָא וּמְבֻשָּׁל; (ח) שֶׁלֹּא יוֹצֵא מִבְּשַׂר הַפֶּסַח חוּץ לַחֲבוּרָה; (ט) שֶׁלֹּא יֹאכַל מִמֶּנּוּ מְשֻׁמָּד; (י) שֶׁלֹּא יַאֲכִיל מִמֶּנּוּ לְתוֹשָׁב אוֹ שָׂכִיר; (יא) שֶׁלֹּא יֹאכַל מִמֶּנּוּ עָרֵל; (יב) שֶׁלֹּא יִשְׁבֹּר בּוֹ עֶצֶם; (יג) שֶׁלֹּא יִשְׁבֹּר עֶצֶם בְּפֶסַח שֵׁנִי; (יד) שֶׁלֹּא יַשְׁאִיר מִמֶּנּוּ לַבֹּקֶר; (טו) שֶׁלֹּא יַשְׁאִיר מִפֶּסַח שֵׁנִי לַבֹּקֶר; (טז) שֶׁלֹּא יַשְׁאִיר מִבְּשַׂר חֲגִיגַת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר עַד יוֹם שְׁלִישִׁי.

הִלְכוֹת חֲגִיגָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שֵׁשׁ מִצְוֹת - אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לְהֵרָאוֹת אֶת פְּנֵי ה'; (ב) לָחוֹג בִּשְׁלֹשָׁה רְגָלִים; (ג) לִשְׂמֹחַ בָּרְגָלִים; (ד) שֶׁלֹּא יֵרָאֶה רֵיקָם; (ה) שֶׁלֹּא יַעֲזֹב לֵוִי מִלְּשַׂמְּחוֹ וְלִתֵּן לוֹ מַתְּנוֹתָיו בָּרְגָלִים; (ו) לְהַקְהִיל אֶת הָעָם בְּחַג הַסֻּכּוֹת בְּמוֹצָאֵי שְׁמִטָּה.

הִלְכוֹת בְּכוֹרוֹת. יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשָׁלֹשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לְהַפְרִישׁ בְּכוֹרוֹת; (ב) שֶׁלֹּא יֹאכַל בְּכוֹר תָּמִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם; (ג) שֶׁלֹּא יִפְדֶּה הַבְּכוֹר; (ד) לְהַפְרִישׁ מַעֲשַׂר בְּהֵמָה; (ה) שֶׁלֹּא יִגְאַל מַעֲשַׂר בְּהֵמָה. וְכָלַלְתִּי הַמַּעֲשֵׂר עִם הַבְּכוֹר - לְפִי שֶׁמַּעֲשֵׂה שְׁנֵיהֶם אֶחָד, וְהַכָּתוּב כְּלָלוֹ עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת דָּמָם תִּזְרֹק" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזֶּה דַּם מַעֲשַׂר וְדַם בְּכוֹר.

הִלְכוֹת שְׁגָגוֹת. יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) שֶׁיַּקְרִיב הַיָּחִיד קָרְבַּן חַטָּאת קְבוּעָה עַל שִׁגְגָתוֹ; (ב) שֶׁיַּקְרִיב אָשָׁם מִי שֶׁלֹּא נוֹדַע לוֹ אִם חָטָא אִם לֹא חָטָא עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ וְיָבִיא חַטָּאתוֹ, וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'אָשָׁם תָּלוּי'; (ג) שֶׁיַּקְרִיב אָשָׁם הַשּׁוֹגֵג בִּמְעִילָה אוֹ הַחוֹטֵא בִּגְזֵלָה אוֹ בְּשִׁפְחָה חֲרוּפָה אוֹ שֶׁכָּפַר בְּפִקָּדוֹן, וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'אָשָׁם וַדַּאי'; (ד) שֶׁיַּקְרִיב הַחוֹטֵא קָרְבָּן עַל עֲבֵרוֹת יְדוּעוֹת, אִם הָיָה עָשִׁיר בְּהֵמָה, וְאִם הָיָה עָנִי עוֹף אוֹ עֲשִׂירִית הָאֵיפָה, וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד'; (ה) שֶׁיַּקְרִיבוּ הַסַּנְהֶדְרִין קָרְבָּן, אִם טָעוּ וְהוֹרוּ שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה בְּאַחַת מִן הַחֲמוּרוֹת.

הִלְכוֹת מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) שֶׁתַּקְרִיב הַזָּבָה כְּשֶׁתִּטְהַר קָרְבָּן; (ב) שֶׁתַּקְרִיב הַיּוֹלֶדֶת כְּשֶׁתִּטְהַר קָרְבָּן; (ג) שֶׁיַּקְרִיב הַזָּב כְּשֶׁיִּטְהַר קָרְבָּן; (ד) שֶׁיַּקְרִיב הַמְצֹרָע כְּשֶׁיִּטְהַר קָרְבָּן. וְאַחַר שֶׁיַּקְרִיבוּ קָרְבְּנוֹתֵיהֶן, תִּגָּמֵר טָהֳרָתָן.

הִלְכוֹת תְּמוּרָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת - אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) שֶׁלֹּא יָמִיר; (ב) שֶׁתִּהְיֶה הַתְּמוּרָה קֹדֶשׁ, אִם הֵמִיר; (ג) שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה הַקָּדָשִׁים מִקְּדֻשָּׁה לִקְדֻשָּׁה.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, תֵּשַׁע וּשְׁלֹשִׁים - עֶשְׂרִים מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּתְשַׁע עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

סֵפֶר טָהֳרָה

הִלְכוֹתָיו שְׁמוֹנֶה, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת, הִלְכוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה, הִלְכוֹת טֻמְאַת צָרַעַת, הִלְכוֹת מְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, הִלְכוֹת שְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת, הִלְכוֹת טֻמְאַת אֳהָלִין, הִלְכוֹת כֵּלִים, הִלְכוֹת מִקְוָוֹת.

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהוּא דִּין טֻמְאַת מֵת.

הִלְכוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) דִּין פָּרָה אֲדֻמָּה; (ב) דִּין טֻמְאַת מִי נִדָּה וְטָהֳרָתָן.

הִלְכוֹת טֻמְאַת צָרַעַת. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת - שֵׁשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לְהוֹרוֹת בְּצָרַעַת אָדָם כְּדִינָהּ הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה; (ב) שֶׁלֹּא יָקֵץ סִימָנֵי טֻמְאָה; (ג) שֶׁלֹּא יְגַלַּח

הַנֶּתֶק; (ד) שֶׁיִּהְיֶה הַמְּצֹרָע מְפֻרְסָם בִּקְרִיעַת בְּגָדָיו וּפְרִיעַת רֹאשׁוֹ וַעֲטִיָּה עַל שָׂפָם; (ה) טָהֳרַת צָרַעַת; (ו) שֶׁיְּגַלֵּח הַמְּצֹרָע אֶת כָּל שְׂעָרוֹ כְּשֶׁיִּטְהַר; (ז) דִּין צָרַעַת הַבֶּגֶד; (ח) דִּין צָרַעַת הַבַּיִת.

הִלְכוֹת מְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹות עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) דִּין טֻמְאַת נִדָּה; (ב) דִּין טֻמְאַת יוֹלֶדֶת; (ג) דִּין טֻמְאַת זָבָה; (ד) דִּין טֻמְאַת זָב.

הִלְכוֹת שְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹות עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) דִּין טֻמְאַת נְבֵלָה; (ב) דִּין טֻמְאַת שֶׁרֶץ; (ג) דִּין טֻמְאַת שִׁכְבַת זֶרַע. וַעֲבוֹדָה זָרָה מְטַמְּאָה כְּשֶׁרֶץ, וְטֻמְאָתָהּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

הִלְכוֹת טֻמְאַת אָכָלִין. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא דִּין טֻמְאַת מַשְׁקִין וָאֳכָלִין וְהֶכְשֵׁרָן.

הִלְכוֹת כֵּלִים. וְזֶה הוּא פִּרְטָן: עִנְיַן אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת, לֵידַע כֵּלִים שֶׁמְּקַבְּלִין טֻמְאָה מִכָּל אֵלּוּ הַטֻּמְאוֹת, וְכֵלִים שֶׁאֵינָם מִטַּמְּאִין, וְכֵיצַד מִטַּמְּאִין הַכֵּלִים וּמְטַמְּאִין.

הִלְכוֹת מִקְוָאוֹת. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא שֶׁיִּטְבֹּל כָּל טָמֵא בְּמֵי מִקְוֶה וְאַחַר כָּךְ יִטְהַר.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹות הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, עֶשְׂרִים - מֵהֶן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מִצְוֹות עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה.

סֵפֶר נְזִיקִין

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן, הִלְכוֹת גְּנֵבָה, הִלְכוֹת גְּזֵלָה וַאֲבֵדָה, הִלְכוֹת חוֹבֵל וּמַזִּיק, הִלְכוֹת רוֹצֵחַ וּשְׁמִירַת נֶפֶשׁ.

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹות עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) דִּין הַשּׁוֹר; (ב) דִּין הַהֶבְעֵר; (ג) דִּין הַבּוֹר; (ד) דִּין הַהַבְעָרָה.

הִלְכוֹת גְּנֵבָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹות - שְׁתֵּי מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) שֶׁלֹּא לִגְנֹב מָמוֹן; (ב) דִּין הַגַּנָּב; (ג) לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם עִם הַמִּשְׁקָלוֹת; (ד) שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה עָוֶל בַּמִּדָּה וּבַמִּשְׁקָלוֹת; (ה) שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְאָדָם אֶבֶן וָאֶבֶן אֵיפָה וְאֵיפָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֵחַ וְנוֹתֵן בָּהֶם; (ו) שֶׁלֹּא יַסִּיג גְּבוּל; (ז) שֶׁלֹּא לִגְנֹב נְפָשׁוֹת.

הִלְכוֹת גְּזֵלָה וַאֲבֵדָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹות - שְׁתֵּי מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) שֶׁלֹּא לִגְזֹל; (ב) שֶׁלֹּא לַעֲשֹׁק; (ג) שֶׁלֹּא לַחְמֹד; (ד) שֶׁלֹּא לְהִתְאַוּוֹת; (ה) לְהָשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה; (ו) שֶׁלֹּא יִתְעַלֵּם מִן הָאֲבֵדָה; (ז) לְהָשִׁיב הָאֲבֵדָה.

הִלְכוֹת חוֹבֵל וּמַזִּיק. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהוּא דִּין חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ אוֹ מַזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ.

הִלְכוֹת רוֹצֵחַ וּשְׁמִירַת נֶפֶשׁ. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁבַע עֶשְׂרֵה מִצְוֹות - שֶׁבַע מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְעֶשֶׂר מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) שֶׁלֹּא לִרְצֹחַ; (ב) שֶׁלֹּא לִקַּח כֹּפֶר לְנֶפֶשׁ רוֹצֵחַ; (ג) לְהַגְלוֹת רוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה; (ד) שֶׁלֹּא לִקַּח כֹּפֶר לִמְחַיֵּב גָּלוּת; (ה) שֶׁלֹּא יוּמַת הָרוֹצֵחַ כְּשֶׁיִּרְצַח, קֹדֶם עֲמִידָה בַּדִּין; (ו) לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל רוֹדֵף; (ז) שֶׁלֹּא לָחוּס עַל הָרוֹדֵף; (ח) שֶׁלֹּא לַעֲמֹד עַל דָּם; (ט) לְהַפְרִישׁ עָרֵי מִקְלָט וּלְהָכִין לָהֶן הַדֶּרֶךְ; (י) לַעֲרֹךְ אֶת הָעֶגְלָה בַּנַּחַל; (יא) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד אוֹתָהּ קַרְקַע וְלֹא תִּזָּרַע; (יב) שֶׁלֹּא תָּשִׂים דָּמִים; (יג) לַעֲשׂוֹת מַעֲקֶה; (יד) שֶׁלֹּא יַכְשִׁיל תָּמִים בְּדָבָר; (טו) לִפְרֹק עִם מִי שֶׁנִּכְשַׁל בַּדֶּרֶךְ; (טז) לִטְעֹן עִמּוֹ; (יז) שֶׁלֹּא יַנִּיחֶנּוּ בַּדֶּרֶךְ נִבְהָל בְּמַשָּׂאוֹ וְיֵלֵךְ לוֹ.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹות הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, שֵׁשׁ וּשְׁלֹשִׁים - מֵהֶן שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹות עֲשֵׂה, עֶשְׂרִים מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה.

סֵפֶר קִנְיָן

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת מְכִירָה, הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה, הִלְכוֹת שְׁכֵנִים, הִלְכוֹת שְׁלוּחִין וְשֻׁתָּפִין, הִלְכוֹת עֲבָדִים.

הִלְכוֹת מְכִירָה. יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹות - אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) דִּין מִקָּח וּמִמְכָּר; (ב) שֶׁלֹּא יוֹנֶה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר; (ג) שֶׁלֹּא יוֹנֶה בִּדְבָרִים; (ד) שֶׁלֹּא יוֹנֶה גֵּר צֶדֶק בְּמָמוֹנוֹ; (ה) שֶׁלֹּא יוֹנֵהוּ בִּדְבָרִים.

הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה. עִנְיַן אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת - לֵידַע דִּין זוֹכֶה מִן הַהֶפְקֵר, הֵיאַךְ יִקְנֶה וּבַמֶּה יִקְנֶה, וְדִין נוֹתֵן מַתָּנָה וּמְקַבֵּל, וְאֵיזוֹ מַתָּנָה חוֹזֶרֶת וְאֵיזוֹ אֵינָהּ חוֹזֶרֶת.

הִלְכוֹת שְׁכֵנִים. עִנְיַן אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת - לֵידַע דִּין חִלּוּק הַקַּרְקָעוֹת בֵּין הַשֻּׁתָּפִין, וְהַרְחָקַת נִזְקֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן מִשְּׁכֵנוֹ וּמִבַּעַל הַמֵּצַר שֶׁלּוֹ, וְדִין בַּעַל הַמֵּצַר.

הִלְכוֹת שְׁלוּחִין וְשֻׁתָּפִין. עִנְיַן אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת - לֵידַע דִּין שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם וְשֻׁתָּפוֹ, וּמִשְׁפְּטֵיהֶן בְּמִקָּחָן וּמִמְכָּרָן וּבְהֶפְסֵדָן וּשְׂכָרָן.

הִלְכוֹת עֲבָדִים. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹות - חָמֵשׁ מִצְוֹות עֲשֵׂה, וּשְׁמוֹנֶה מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) דִּין קִנְיַן עֶבֶד עִבְרִי; (ב) שֶׁלֹּא יִמָּכֵר מִמְכֶּרֶת עֶבֶד; (ג) שֶׁלֹּא יַעַבְדֶנּוּ בְּפֶרֶךְ; (ד) שֶׁלֹּא נַנִּיחַ גֵּר תּוֹשָׁב לִרְדּוֹת בּוֹ בְּפֶרֶךְ; (ה) שֶׁלֹּא נַעֲבֹד בּוֹ עֲבוֹדַת עֶבֶד; (ו) לְהַעֲנִיק לוֹ בְּצֵאתוֹ חָפְשִׁי; (ז) שֶׁלֹּא

יֵצֵא רֵיקָם; (ח) לִפְדּוּת אָמָה עִבְרִיָּה; (ט) לְיַעֲדָהּ;
(י) שֶׁלֹּא תִּמָּכֵר; (יא) לַעֲבֹד בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי לְעוֹלָם,
אֶלָּא אִם הִפִּיל לוֹ אֲדוֹנָיו אֶחָד מֵרָאשֵׁי אֵיבָרָיו; (יב)
שֶׁלֹּא לְהַסְגִּיר עֶבֶד שֶׁבָּרַח מִחוּצָה לָאָרֶץ לְאֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל; (יג) שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת עֶבֶד זֶה הַנִּצּוֹל אֵלֵינוּ.
נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, שְׁמוֹנֶה
עֶשְׂרֵה - שֵׁשׁ מֵהֶן מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה
מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

סֵפֶר מִשְׁפָּטִים

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת שְׁכִירוּת,
הִלְכוֹת שְׁאֵלָה וּפִקָּדוֹן, הִלְכוֹת מַלְוֶה וְלֹוֶה, הִלְכוֹת
טוֹעֵן וְנִטְעָן, הִלְכוֹת נְחָלוֹת.

הִלְכוֹת שְׁכִירוּת. יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹת - שָׁלֹשׁ
מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; (א) דִּין
שָׂכִיר וְשׁוֹמֵר שָׂכָר; (ב) לִתֵּן שְׂכַר שָׂכִיר בְּיוֹמוֹ; (ג)
שֶׁלֹּא יְאַחֵר שְׂכַר שָׂכִיר אַחַר זְמַנּוֹ; (ד) שֶׁיֹּאכַל
הַשָּׂכִיר מִן הַמְחֻבָּר שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ; (ה) שֶׁלֹּא יֹאכַל
הַשָּׂכִיר מִן הַמְחֻבָּר שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה; (ו)
שֶׁלֹּא יוֹלִיךְ הַשָּׂכִיר בְּיָדוֹ יָתֵר עַל מַה שֶׁאָכַל; (ז)
שֶׁלֹּא יַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ, וְכֵן שְׁאָר בְּהֵמָה.

הִלְכוֹת שְׁאֵלָה וּפִקָּדוֹן. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת
עֲשֵׂה וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) דִּין הַשּׁוֹאֵל; (ב) דִּין
שׁוֹמֵר חִנָּם.

הִלְכוֹת מַלְוֶה וְלֹוֶה. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
מִצְוֹת - אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁמוֹנֶה מִצְוֹת לֹא
תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לְהַלְווֹת לְעָנִי וָמָךְ; (ב)
שֶׁלֹּא יִגֹּשׁ אוֹתוֹ; (ג) לִנְגֹּשׁ אֶת הַנָּכְרִי; (ד) שֶׁלֹּא
יְמַשְׁכֵּן בַּעַל חוֹב בִּזְרוֹעַ; (ה) לְהַחְזִיר הַמַּשְׁכּוֹן
לִבְעָלָיו בִּזְמַן שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ; (ו) שֶׁלֹּא יְאַחֵר
הַמַּשְׁכּוֹן מִבְּעָלָיו הֶעָנִי בְּעֵת שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ; (ז)
שֶׁלֹּא יַחְבֹּל אַלְמָנָה; (ח) שֶׁלֹּא יַחְבֹּל כֵּלִים שֶׁעוֹשִׂין
בָּהֶם אֹכֶל נֶפֶשׁ; (ט) שֶׁלֹּא יִתֵּן הַמַּלְוֶה בְּרִבִּית; (י)
שֶׁלֹּא יִלְוֶה הַלֹּוֶה בְּרִבִּית; (יא) שֶׁלֹּא יִתְעַסֵּק אָדָם בֵּין
מַלְוֶה וְלֹוֶה בְּרִבִּית, וְלֹא יָעִיד בֵּינֵיהֶן, וְלֹא יִכְתֹּב
שְׁטָר, וְלֹא יַעֲרֹב; (יב) לִלְווֹת מִן הַנָּכְרִי וּלְהַלְווֹתוֹ
בְּרִבִּית.

הִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא דִּין
טוֹעֵן וּמוֹדֶה אוֹ כּוֹפֵר.

הִלְכוֹת נְחָלוֹת. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא דִּין סֵדֶר
נְחָלוֹת.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, שָׁלֹשׁ
וְעֶשְׂרִים - מֵהֶן אַחַת עֶשְׂרֵה מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם
עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

סֵפֶר שׁוֹפְטִים

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין
וְהָעֲנָשִׁין הַמְּסוּרִין לָהֶם, הִלְכוֹת עֵדוּת, הִלְכוֹת
מַמְרִים, הִלְכוֹת אֵבֶל, הִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחָמוֹת.

הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין וְהָעֲנָשִׁין הַמְּסוּרִין לָהֶם. יֵשׁ
בִּכְלָלָן שְׁלֹשִׁים מִצְוֹת - עֶשֶׂר מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעֶשְׂרִים
מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לְמַנּוֹת
שׁוֹפְטִים; (ב) שֶׁלֹּא לְמַנּוֹת דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ דֶּרֶךְ
הַמִּשְׁפָּט; (ג) לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים, אִם נֶחְלְקוּ
הַשּׁוֹפְטִים; (ד) שֶׁלֹּא לַהֲרֹג אִם רַבּוּ הַמְחַיְּבִים בְּאִישׁ
אֶחָד, עַד שֶׁיִּהְיוּ יָתֵר שְׁנַיִם; (ה) שֶׁלֹּא יִלְמַד חוֹבָה מִי
שֶׁלִּמֵּד זְכוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת; (ו) לַהֲרֹג בְּסִקִּילָה; (ז)
לַהֲרֹג בִּשְׂרֵפָה; (ח) לַהֲרֹג בְּסַיִף; (ט) לַהֲרֹג בְּחֶנֶק;
(י) לִתְלוֹת; (יא) לִקְבֹּר הַנֶּהֱרָג בְּיוֹם הֲרִיגָתוֹ; (יב)
שֶׁלֹּא תָּלִין נִבְלָתוֹ; (יג) שֶׁלֹּא לְהַחְיוֹת מְכַשֵּׁף; (יד)
לְהַלְקוֹת לָרָשָׁע; (טו) שֶׁלֹּא יוֹסִיף בְּהַכָּיַת הַלּוֹקֶה;
(טז) שֶׁלֹּא לַהֲרֹג נָקִי בְּאֶמְדָּן הַדַּעַת; (יז) שֶׁלֹּא לַעֲנֹשׁ
אָנוּס; (יח) שֶׁלֹּא לָחוּס עַל הוֹרֵג חֲבֵרוֹ אוֹ חוֹבֵל בּוֹ;
(יט) שֶׁלֹּא לְרַחֵם עַל הַדַּל בַּדִּין; (כ) שֶׁלֹּא לְהַדֵּר גָּדוֹל
בַּדִּין; (כא) שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת הַדִּין עַל בַּעַל עֲבֵרוֹת, אַף
עַל פִּי שֶׁהוּא חוֹטֵא; (כב) שֶׁלֹּא לְעַוֵּל מִשְׁפָּט; (כג)
שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם; (כד) לִשְׁפֹּט בְּצֶדֶק;
(כה) שֶׁלֹּא לִירְאָה בַּדִּין מֵאִישׁ זְרוֹעַ; (כו) שֶׁלֹּא לִקַּח
שֹׁחַד; (כז) שֶׁלֹּא לִשְׁא שְׁמַע שָׁוְא; (כח) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל
הַדַּיָּן; (כט) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַנָּשִׂיא; (ל) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל
אָדָם מִשְּׁאָר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים.

הִלְכוֹת עֵדוּת. יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת - שָׁלֹשׁ
מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא
פִּרְטָן: (א) לְהָעִיד בְּבֵית דִּין לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵדוּת;
(ב) לִדְרֹשׁ וְלַחְקֹר הָעֵדִים; (ג) שֶׁלֹּא יוֹרֶה הָעֵד בְּדִין
זֶה שֶׁהֵעִיד עָלָיו, בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת; (ד) שֶׁלֹּא יָקוּם דָּבָר
בְּעֵדוּת אֶחָד; (ה) שֶׁלֹּא יָעִיד בַּעַל עֲבֵרָה; (ו) שֶׁלֹּא
יָעִיד קָרוֹב; (ז) שֶׁלֹּא לְהָעִיד בְּשֶׁקֶר; (ח) לַעֲשׂוֹת
לְעֵד זוֹמֵם כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת.

הִלְכוֹת מַמְרִים. יֵשׁ בִּכְלָלָן תֵּשַׁע מִצְוֹת - שָׁלֹשׁ
מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא
פִּרְטָן: (א) לַעֲשׂוֹת עַל פִּי הַתּוֹרָה שֶׁיֹּאמְרוּ בֵּית דִּין
הַגָּדוֹל; (ב) שֶׁלֹּא לָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם; (ג) שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף
עַל הַתּוֹרָה, לֹא בַּמִּצְוֹת שֶׁבִּכְתָב, וְלֹא בְּפֵרוּשָׁן
שֶׁלָּמְדָנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה; (ד) שֶׁלֹּא לִגְרֹעַ מִן הַכֹּל;
(ה) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָב וָאֵם; (ו) שֶׁלֹּא לְהַכּוֹת אָב וָאֵם;
(ז) לְכַבֵּד אָב וָאֵם; (ח) לִירְאָה מֵאָב וָאֵם; (ט) שֶׁלֹּא
יִהְיֶה הַבֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַל קוֹל אָבִיו וְאִמּוֹ.

הִלְכוֹת אֵבֶל. יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת - אַחַת מִצְוַת

עֲשֵׂה, וְשָׁלֹשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן:
(א) לְהִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים, וַאֲפִלּוּ כֹּהֵן מִתְטַמֵּא
וּמִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים; וְאֵין אָדָם מִתְאַבֵּל עַל הֲרוּגֵי
בֵּית דִּין, וּלְפִי זֶה כָּלַלְתִּי הֲלָכוֹת אֵלּוּ בְּסֵפֶר זֶה, שֶׁהֵם
מֵעֵין קְבוּרָה בְּיוֹם מִיתָה, שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה;
(ב) שֶׁלֹּא יִטַּמֵּא כֹּהֵן גָּדוֹל לְקְרוֹבִים; (ג) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס
עִם הַמֵּת בְּאֹהֶל; (ד) שֶׁלֹּא יִטַּמֵּא כֹּהֵן הֶדְיוֹט לְנֶפֶשׁ
אָדָם, אֶלָּא לִקְרוֹבִים בִּלְבַד.

הִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחָמוֹת. יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ
וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת - עֶשֶׂר מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה
מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) לְמַנּוֹת
מֶלֶךְ מִיִּשְׂרָאֵל; (ב) שֶׁלֹּא יְמַנֶּה מִקָּהָל גֵּרִים;
(ג) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים; (ד) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ
סוּסִים; (ה) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב;
(ו) לְהַחְרִים שִׁבְעָה עֲמָמִין; (ז) שֶׁלֹּא לְהַחֲיוֹת מֵהֶן
נְשָׁמָה; (ח) לִמְחוֹת זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק; (ט) לִזְכֹּר
מַה שֶּׁעָשָׂה לָנוּ עֲמָלֵק; (י) שֶׁלֹּא לִשְׁכֹּחַ מַעֲשָׂיו
הָרָעִים וַאֲרִיבָתוֹ בַּדֶּרֶךְ; (יא) שֶׁלֹּא לִשְׁכֹּן בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם; (יב) לִשְׁלֹחַ שָׁלוֹם לִיוֹשְׁבֵי הָעִיר כְּשֶׁצָּרִים
עָלֶיהָ, וְלָדוּן בָּהּ כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, אִם תַּשְׁלִים
וְאִם לֹא תַּשְׁלִים; (יג) שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ שָׁלוֹם מֵעַמּוֹן
וּמוֹאָב בִּלְבַד, כְּשֶׁצָּרִים עֲלֵיהֶן; (יד) שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִית
אִילְנֵי מַאֲכָל בַּמָּצוֹר; (טו) לְהַתְקִין יָד שֶׁיֵּצְאוּ בוֹ
בַּעֲלֵי הַמַּחֲנֶה לְהִכָּנוֹת בּוֹ; (טז) לְהַתְקִין יָתֵד לַחְפֹּר
בּוֹ; (יז) לִמְשֹׁחַ כֹּהֵן לְדַבֵּר בְּאָזְנֵי אַנְשֵׁי הַצָּבָא
בִּשְׁעַת הַמִּלְחָמָה; (יח) לִהְיוֹת מְאֻרַשׂ נוֹשֵׂא אִשָּׁה
וּבוֹנֶה בִּנְיָן וְנוֹטֵעַ כֶּרֶם שִׁמְחִין בְּקִנְיָנָן שָׁנָה
תְּמִימָה, וּמַחְזִירִין אוֹתָן מִן הַמִּלְחָמָה; (יט) שֶׁלֹּא
יַעֲבוֹר עֲלֵיהֶן דָּבָר, וְלֹא יֵצְאוּ אֲפִלּוּ לְצָרְכֵי הָעִיר
וְצָרְכֵי הַגְּדוּד וְכָל הַדּוֹמֶה לָהֶן; (כ) שֶׁלֹּא לַעֲרֹץ
וְלַחְזֹר לְאָחוֹר בִּשְׁעַת מִלְחָמָה; (כא) דִּין יְפַת
תֹּאַר; (כב) שֶׁלֹּא תִּמָּכֵר יְפַת תֹּאַר; (כג) שֶׁלֹּא
יִכְבְּשֶׁנָּה לְעַבְדוּת אַחַר שֶׁנִּבְעֲלָה.
נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה, אַרְבַּע
וְשִׁבְעִים - מֵהֶן שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֶׁבַע
וְאַרְבָּעִים מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.
וְנִמְצְאוּ כָּל הַהֲלָכוֹת שֶׁל אַרְבָּעָה עָשָׂר סֵפֶר, שָׁלֹשׁ
וּשְׁמוֹנִים הֲלָכוֹת.
וְעַתָּה אַתְחִיל לְבָאֵר מִשְׁפְּטֵי כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה, וְכָל
הַדִּינִין הַנִּגְלָלִין עִמָּהּ מֵעִנְיָנָהּ עַל סֵדֶר הַהֲלָכוֹת,
בְּעֶזְרַת שַׁדַּי בָּרוּךְ הוּא.

יום שני כ"ב אייר ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה[1]

מְשֹׁךְ חַסְדְּךָ לְיֹדְעֶיךָ וְצִדְקָתְךָ לְיִשְׁרֵי־לֵב סֵפֶר
רִאשׁוֹן וְהוּא סֵפֶר הַמַּדָּע הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ. וְזֶה
סִדּוּרָן: א. הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה. ב. הִלְכוֹת דֵּעוֹת.
ג. הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה. ד. הִלְכוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים
וּמַזָּלוֹת וְחֻקּוֹת הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. ה. הִלְכוֹת
תְּשׁוּבָה.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"מְשֹׁךְ חַסְדְּךָ לְיֹדְעֶיךָ, וְצִדְקָתְךָ לְיִשְׁרֵי לֵב".

בהדרן על הש"ס שאמר האדמו"ר המהר"ש מציין לשתי נקודות:

שתחילתו במ"ם פתוחה - "מאימתי קורין את שמע כו'" וסיומו במ"ם סתומה - "ה' יברך את עמו בשלום" ובנוסף, גם תוכן פתיחתו וסיומו זהים; מתחיל בכהנים שתפקידם לברך את ישראל **בשלום** ומסיים **בשלום** - ". . ה' יברך את עמו בשלום".

על דרך זה י"ל שגם הרמב"ם פתח את חיבורו במ"ם פתוחה - "משוך חסדך ליודעיך" וסיימו במ"ם סתומה "כמים לים מכסים", וגם תוכן הפתיחה - "לידע שיש שם מצוי ראשון כו'", זהה לתוכן הסיום - "לא יהיה עסק כל העולם אלא את ה' בלבד . . ישיגו דעת בוראם . . מלאה הארץ דעה את ה' . . כו'".

לעתיד לבא תהיה ידיעת אמיתות המצאו גם אצל מי שאינם יהודים כמשמעות הפסוק "כי מלאה הארץ דעה את ה' כו'" שכוונתו לכל הבריאה כולה כולל המלאכים שימלאו דעה את ה'. אלא שאצל עם ישראל יהיה ענין ידיעת ה' באופן נעלה יותר ש"יהיו כל ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים כו'".

יין מלכות ספר המדע סימן א'.

יֵשׁ בִּכְלָלָן עֶשֶׂר מִצְוֹת: שֵׁשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע
מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פֵּרָטָן: א) לִידַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם
אֱלוֹהַּ. ב) שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בְּמַחֲשָׁבָה שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ אַחֵר
זוּלָתֵי ה'. ג) לְיַחֲדוֹ. ד) לְאָהֲבוֹ. ה) לְיִרְאָה מִמֶּנּוּ.
ו) לְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ. ז) שֶׁלֹּא לְחַלֵּל שְׁמוֹ. ח) שֶׁלֹּא לְאַבֵּד
דְּבָרִים שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם. ט) לִשְׁמֹעַ מִן הַנָּבִיא
הַמְדַבֵּר בִּשְׁמוֹ. י) שֶׁלֹּא לְנַסּוֹתוֹ.
וּבֵאוּר כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

1) המצוות הנכללות בהלכות הללו, הן עיקרי התורה ויסודותיה.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) שיש מצוי ראשון, הוא אלוקי עולם אדון כל הארץ; שאינו גוף, ושהוא אחד ואין שני לו.

א. יְסוֹד הַיְסוֹדוֹת וְעַמּוּד הַחָכְמוֹת[2] - לִידַע שֶׁיֵּשׁ
שָׁם[3] מָצוּי רִאשׁוֹן[4], וְהוּא מַמְצִיא[5] כָּל נִמְצָא. וְכָל
הַנִּמְצָאִים מִשָּׁמַיִם וָאָרֶץ וּמַה שֶּׁבֵּינֵיהֶם, לֹא נִמְצְאוּ
אֶלָּא מֵאֲמִתַּת הִמָּצְאוֹ[6].

2) המחקריות. רבינו ז"ל התכוון להתחיל חיבורו בשם המיוחד על דרך: "שויתי ה' לנגדי תמיד", ורמזו בארבעת ראשי התיבות הראשונות. 3) אין פירושו כאן כיחס המקום: שם ולא פה, אלא שימוש־לשון רגיל בערבית הוא, לחייב או לשלול מציאותו של איזה דבר: יש שם, אין שם; ורבינו העביר אותו מלשון ערב ללשון עֵבֶר (רבי שמואל אבן־תיבון בפתיחתו למורה־נבוכים). 4) נמצא ראשון שהוא קדמון לכל דבר אחר שבעולם וגם לַזְּמָן, כלומר: שאין לו תחילה וראשית. 5) בורא הכל יש מאין. 6) ממקור מציאותו האמיתית, הנצחית, נובעת ומתקיימת כל המציאות.

1 **ב. וְאִם יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת שֶׁהוּא אֵינוֹ מָצוּי - אֵין דָּבָר**
2 **אַחֵר יָכוֹל לְהִמָּצְאוֹת[7].**

7) כי המצוי הראשון אינו רק ממציא הנמצאים ובוראם, אלא גם מחיה את כולם ומקיימם, הוא סיבת קיומם - ולפיכך לא יוכלו להתקיים אף רגע בלעדיו.

3 **ג. וְאִם יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת, שֶׁאֵין כָּל הַנִּמְצָאִים מִלְּבַדּוֹ**
4 **מְצוּיִים - הוּא לְבַדּוֹ יִהְיֶה מָצוּי, וְלֹא יִבָּטֵל הוּא**
5 **לְבִטּוּלָם[8]; שֶׁכָּל הַנִّמְצָאִים צְרִיכִין לוֹ, וְהוּא, בָּרוּךְ**
6 **הוּא, אֵינוֹ צָרִיךְ לָהֶם וְלֹא לְאֶחָד מֵהֶם, לְפִיכָךְ אֵין**
7 **אֲמִתָּתוֹ כַּאֲמִתַּת[9] אֶחָד מֵהֶם.**

8) שהרי מציאותו היא מציאות עצמית, בלתי תלוייה באחרים כמציאות שאר הנמצאים שהיא תלוייה בו, במצוי הראשון - ולכן קיומו נצחי ולא יחדל מהיות אפילו כשכל הנמצאים ייבטלו והיו כלא היו. 9) מציאותם של שאר הנמצאים אינה מוכרחת, שהרי תלויים הם באחרים, בסיבה שסיבבה למציאותם - ולפיכך הם רק אפשרי המציאות: אפשר שיתקיימו ואפשר שלא יתקיימו; אבל המצוי הראשון והקדמון לכל דבר שאין סיבה למציאותו, אמיתת מציאותו היא הכרחית - ולפיכך הוא מחוייב המציאות, ואי־אפשר שלא יימצא.

8 **ד. הוּא שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר: "וַה' אֱלֹהִים אֱמֶת"[10] - הוּא**
9 **לְבַדּוֹ הָאֱמֶת, וְאֵין לְאַחֵר אֱמֶת כַּאֲמִתָּתוֹ. וְהוּא**
10 **שֶׁהַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת: "אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ", כְּלוֹמַר: אֵין**
11 **שָׁם מָצוּי אֱמֶת מִלְּבַדּוֹ כְּמוֹתוֹ[11].**

10) וכדברי חז"ל על הפסוק הזה: "מהו 'אמת'? שהוא אלוקים חיים ומלך עולם" (ירושלמי, ברכות פרק א, הלכה ה). 11) זולתו אין בכל המציאות מצוי נצחי וקיים כמותו.

12 **ה. הַמָּצוּי הַזֶּה הוּא אֱלֹהֵי הָעוֹלָם, אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ.**
13 **וְהוּא הַמַּנְהִיג הַגַּלְגַּל[12] בְּכֹחַ שֶׁאֵין לוֹ קֵץ וְתַכְלִית[13],**
14 **בְּכֹחַ שֶׁאֵין לוֹ הֶכְסֵק[14]; שֶׁהַגַّלְגַּל סוֹבֵב תָּמִיד, וְאִי**
15 **אֶפְשָׁר שֶׁיִּסֹּב בְּלֹא מְסַבֵּב[15]; וְהוּא, בָּרוּךְ הוּא,**
16 **הַמְסַבֵּב אוֹתוֹ בְּלֹא יָד וּבְלֹא גוּף[16].**

12) כמו: המנהיג את הגלגל. חסרה פה מלת הפעול "את", כמנהג לשון המשנה וסגנונה, הוא הגלגל העליון המקיף את כל שאר הגלגלים, ובסיבובו התמידי מסבב הוא גם אותם והם מקיימים בזה את העולם. על הגלגלים ידובר להלן בפרק ג. 13) בחוזק. 14) בזמן והתמדה. 15) שהרי הגלגל הוא גוף, וכל גוף אינו מתנועע מעצמו בלי כוח מניע אחר זולתו. 16) שאלמלי היה גוף שיש לו קץ ותכלית, לא היה הגלגל סובב תמיד בלי קץ וסוף. ועוד: אלמלי היה מניע הגלגל גוף, היה מתנועע גם הוא יחד עם הגלגל המונע על ידו, שהרי כלל הוא שאין גוף מניע מבלי שיתנועע גם הוא (מורה־נבוכים חלק ב, הקדמה ט). והיות שכל מתנועע צריך למניע אשר יסבב תנועתו - אם כן אין לדבר סוף! אלא על כורחך אתה אומר: שהמצוי הראשון המניע את הגלגל - אינו גוף (השווה מורה־נבוכים חלק ב, א).

17 **ו. וְידִיעַת דָּבָר זֶה - מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָנֹכִי ה'**
18 **אֱלֹהֶיךָ"[17]. וְכָל הַמַּעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ**
19 **אַחֵר חוּץ מִזֶּה, עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא**
20 **יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי", וְכוֹפֵר בָּעִקָּר[18],**
21 **שֶׁזֶּהוּ הָעִקָּר הַגָּדוֹל שֶׁהַכֹּל[19] תָּלוּי בּוֹ.**

17) (מכות כד.), כלומר: אנוכי ה' מחוייב המציאות, ולפיכך - אנוכי גם "אלוקיך", ועליך להכיר באלקותי ולעבדני. 18) בעיקרו של עולם, בהקדוש־ברוך־הוא. 19) מציאות אלוקים ואחדותו הוא עיקר גדול, והכופר בו - כופר בכול.

22 **ז. אֱלוֹהַּ זֶה אֶחָד הוּא וְאֵינוֹ שְׁנַיִם, וְלֹא יָתֵר עַל**
23 **שְׁנַיִם, אֶלָּא אֶחָד שֶׁאֵין כְּיִחוּדוֹ אֶחָד מִן הָאֲחָדִים**
24 **הַנִּמְצָאִים בָּעוֹלָם; לֹא אֶחָד כְּמִין שֶׁהוּא כּוֹלֵל**
25 **אֲחָדִים הַרְבֵּה[20]. וְלֹא אֶחָד כְּגוּף, שֶׁהוּא נֶחֱלָק**
26 **לְמַחֲלָקוֹת וְלִקְצָוֹת[21]; אֶלָּא יְחוּד, שֶׁאֵין יִחוּד אַחֵר**
27 **כְּמוֹתוֹ בָּעוֹלָם. אִלּוּ הָיוּ אֱלֹהוֹת הַרְבֵּה, הָיוּ גּוּפִין**
28 **וּגְוִיּוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַנִּמְנִים[22] הַשָּׁוִין בִּמְצִיאוּתָן**
29 **נִפְרָדִין זֶה מִזֶּה, אֶלָּא בַּמְאֹרָעִין שֶׁיֵּאָרְעוּ בַּגּוּפוֹת**
30 **וְהַגְּוִיּוֹת. וְאִלּוּ הָיָה הַיּוֹצֵר גּוּף וּגְוִיָּה, הָיָה לוֹ קֵץ**
31 **וְתַכְלִית, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת גּוּף שֶׁאֵין לוֹ קֵץ; וְכֹל**
32 **שֶׁיֵּשׁ לְגוּפוֹ קֵץ וְתַכְלִית, יֵשׁ לְכֹחוֹ קֵץ וָסוֹף.**
33 **וֵאלֹהֵינוּ, בָּרוּךְ שְׁמוֹ, הוּאִיל וְכֹחוֹ אֵין לוֹ קֵץ וְאֵינוֹ**
34 **פוֹסֵק, שֶׁהַרֵי הַגַּלְגַּל סוֹבֵב תָּמִיד - אֵין כֹּחוֹ כֹּחַ גּוּף;**
35 **וְהוּאִיל וְאֵינוֹ גּוּף, לֹא יֵאָרְעוּ לוֹ מְאֹרְעוֹת הַגּוּפוֹת**
36 **כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶא נֶחֱלָק וְנִפְרָד מֵאַחֵר. לְפִיכָךְ אִי אֶפְשָׁר**
37 **שֶׁיִּהְיֶה אֶלָּא אֶחָד[23]. וִידִיעַת דָּבָר זֶה - מִצְוַת עֲשֵׂה,**
38 **שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד"[24].**

20) מין האדם, למשל, כולל אישים רבים. 21) גוף האדם מורכב מחלקים שונים: חומר וצורה, אברים שונים פנימיים וחיצוניים. וכן כל גוף גשמי אחר יש לו קצוות: אורך רוחב ועומק. 22) דברים הניתנים להימנות. 23) בהלכה זו הוכיח הרמב"ם ז"ל במופת הגיוני את אחדותו המוחלטת של המצוי הראשון, הקדוש־ברוך־הוא: שהרי אם נאמר [=ח"ו], למשל, שיש שני אלוקות שווים במציאות ובמעלה ואין אחד עילה לשני - אז בהכרח יתחייב שהם גופים; שאם לא כן, במה יהיו נפרדים זה מזה להימנות בתור שניים? הלא כל הדברים הנמנים נבדלים זה מזה על ידי איזה שינוי, על ידי איזה מאורע ומקרה שיש בזה מה שאין

בזה. למשל, שתי מטבעות יצוקות ביציקה אחת והן שוות בכל זו לזו, בכל זאת נפרדות הן אחת מחברתה על ידי מקרה המקום, שכל אחת תופסת לעצמה מקום מיוחד. ויש בהן, איפוא, שינוי מקומי המבדיל ביניהן - ושינויים או מקרים כאלה יחולו רק בגופים. ומאחר שכבר הוכח למעלה (הלכה ה) על ידי תנועת הגלגל הנצחית, שמניעו ומסבבו בלי קץ ותכלית אינו גוף ואין בו, איפוא, משיגי הגוף, שינויים ומקרים גופניים - ממילא יתחייב מזה, שהוא אחד ואין שני לו. 24) השווה פירוש המשנה לרבינו (סנהדרין פרק י, היסוד השני).

1 ח. הֲרֵי מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים[25], שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ־
2 בָּרוּךְ־הוּא גּוּף וּגְוִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא
3 אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת", וְהַגּוּף לֹא
4 יִהְיֶה בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת; וְנֶאֱמַר: "כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל
5 תְּמוּנָה". וְנֶאֱמַר: "וְאֶל מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה"; וְאִלּוּ
6 הָיָה גּוּף, הָיָה דּוֹמֶה לִשְׁאָר גּוּפִים.

25) אחרי שהוכיח במופת הגיוני שהקדוש־ברוך־הוא אינו גוף, הוא מחזר כאן להביא ראייה להוכחתו גם מהתנ"ך.

7 ט. אֶם־כֵּן, מַהוּ זֶה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וְתַחַת רַגְלָיו";
8 "כְּתוּבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים"; "יַד ה'"; "עֵינֵי ה'";
9 "אָזְנֵי ה'", וְכַיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ[26]? הַכֹּל לְפִי דַּעְתָּן
10 שֶׁל בְּנֵי־אָדָם הוּא, שֶׁאֵינָן מַכִּירִין אֶלָּא הַגּוּפוֹת[27],
11 וְדִבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי־אָדָם[28]. וְהַכֹּל כִּנּוּיִים הֵן,
12 שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי" - וְכִי חֶרֶב יֶשׁ־לוֹ,
13 וּבַחֶרֶב הוּא הוֹרֵג? אֶלָּא מָשָׁל, וְהַכֹּל מָשָׁל. רְאָיָה
14 לַדָּבָר זֶה שֶׁנָּבִיא אֶחָד אוֹמֵר שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ
15 הוּא: "לְבוּשֹׁהּ כִּתְלַג חִוָּר", וְאֶחָד רָאָהוּ חֲמוּץ
16 בְּגָדִים מִבָּצְרָה; מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עַצְמוֹ רָאָהוּ עַל הַיָּם
17 כְּגִבּוֹר עוֹשֶׂה מִלְחָמָה[29], וּבְסִינַי - כְּשְׁלִיחַ־צִבּוּר
18 עָטוּף[30]. לוֹמַר, שֶׁאֵין לוֹ דְּמוּת וְצוּרָה[31], אֶלָּא הַכֹּל
19 בְּמַרְאֶה הַנְּבוּאָה וּבַמַּחֲזֶה. וַאֲמִתַּת הַדָּבָר[32] אֵין דַּעְתּוֹ
20 שֶׁל אָדָם מֵבִין, וְלֹא יְכוֹלָה לְהַשִּׂיגוֹ וּלְחָקְרוֹ. וְזֶה
21 שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "הַחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא, אַם עַד תַּכְלִית
22 שַׁדַּי תִּמְצָא".

26) הלא כל אלה אברי גוף הם? 27) כדברי רבינו (מורה־נבוכים חלק א, כו): "כי לא ישיגו ההמון בתחילת מחשבתם מציאות כי אם לגשם בלבד, לדבר שיש לו גוף; וכל מה שאין לו גוף או אינו נמצא בגוף - אינו לדעתם נמצא. 28) (ברכות לא.) כדי שיבינו לדבריה מדברת התורה בכינויים ובציורי דיבור הלקוחים מתוך חיי האדם וסביבתו. וזוהי כוונת חז"ל במאמרם: "אשריהם צדיקים הנביאים שהם מדמים הצורה ליוצרה, אלא אין משמיעים לאוזן - אלא מה שהיא יכולה לשמוע, ואין מראים לעין - אלא מה שהיא יכולה לראות (מדרש "שוחר טוב" פרק א). 29) (מכילתא בשלח). 30) (ראש השנה יז:). 31) מכיוון שלכל אחד הוא נגלה בצורה ודמות אחרת, אות הוא שאין לו צורה ודמות כל עיקר, והכל רק במחזה. 32) מהותו האמיתית של הקדוש־ברוך־הוא תעלומה היא, ולא יגיע האדם לעולם לחקר תכליתה.

23 י. מַהוּ זֶה שֶׁבִּקֵּשׁ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לְהַשִּׂיג כְּשֶׁאָמַר:
24 "הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדֶךָ"? - בִּקֵּשׁ לֵידַע אֲמִתַּת הִמָּצְאוֹ
25 שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, עַד שֶׁיִּהְיֶה יָדוּעַ בְּלִבּוֹ כְּמוֹ
26 יְדִיעַת אֶחָד מִן הָאֲנָשִׁים, שֶׁרְאָהָ פָּנָיו וְנֶחְקְקָה צוּרָתוֹ
27 בְּלִבּוֹ, שֶׁנִּמְצָא אוֹתוֹ הָאִישׁ נִפְרָד בְּדַעְתּוֹ מִשְּׁאָר
28 הָאֲנָשִׁים. כָּךְ בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לִהְיוֹת מְציאוּת
29 הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִפְרֶדֶת בְּלִבּוֹ מִשְּׁאָר מְציאַת
30 הַנִּמְצָאִים, עַד שֶׁיֵּדַע אֲמִתַּת הִמָּצְאוֹ כַּאֲשֶׁר הִיא.
31 וְהֶשִׂיבוֹ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵין כֹּחַ בְּדַעַת הָאָדָם הַחַי,
32 שֶׁהוּא מְחֻבָּר מִגּוּף וָנֶפֶשׁ, לְהַשִּׂיג אֲמִתַּת דָּבָר זֶה עַל
33 בֵּרְיוֹ. וְהוֹדִיעוֹ בָּרוּךְ הוּא, מַה שֶּׁלֹּא יָדַע אָדָם לְפָנָיו
34 וְלֹא יֵדַע לְאַחֲרָיו, עַד שֶׁהִשִּׂיג מֵאֲמִתַּת הִמָּצְאוֹ דָּבָר,
35 שֶׁנִּפְרַד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּדַעְתּוֹ מִשְּׁאָר הַנִּמְצָאִים,
36 כְּמוֹ שֶׁיִּפְרֵד אֶחָד מִן הָאֲנָשִׁים שֶׁרָאָה אַחוֹרָיו וְהִשִּׂיג
37 כָּל גּוּפוֹ וּמַלְבּוּשׁוֹ בְּדַעְתּוֹ מִשְּׁאָר גּוּפֵי הָאֲנָשִׁים. וְעַל
38 דָּבָר זֶה רָמַז הַכָּתוּב וְאָמַר: "וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי, וּפָנַי
39 לֹא יֵרָאוּ[33]".

33) תוכן הלכה זו הוא: ביקש משה רבינו להכיר לדעת את מהותו של הקדוש־ברוך־הוא לאמיתה כאשר היא, עד כדי כך שיוכל להבדיל בין מציאותו למציאות שאר הנמצאים, כמו שיכיר אדם את רעהו שהסתכל בפניו ונתרשמה צורתו בזיכרונו היטב שלא יחליפהו באיש אחר. על זה קיבל משה רבינו תשובה: ""וראית את אחורי, ופני לא ייראו", כלומר: הקשית לשאול. אמנם, תשיג את מהותי יותר מהקודמים לפניך והבאים אחריך, אבל גם כן אך את מקצתה ולא כולה - "כי לא יראני האדם וחי": אדם חי, המחובר מגוף ונפש, אין כוח בדעתו להשיג מהותי כאשר היא (עיין שמונה פרקים פרק ז; מורה נבוכים חלק א, נד).

40 יא. וְכֵיוָן שֶׁנִּתְבָּרֵר שֶׁאֵינוֹ גּוּף וּגְוִיָּה, יִתְבָּרֵר שֶׁלֹּא
41 יֵאָרַע לוֹ אֶחָד מִמְּאֹרְעוֹת הַגּוּפוֹת - לֹא חִבּוּר וְלֹא
42 פֵּרוּד[34], לֹא מָקוֹם וְלֹא מִדָּה, לֹא עֲלִיָּה וְלֹא יְרִידָה,
43 וְלֹא יָמִין וְלֹא שְׂמֹאל, וְלֹא פָּנִים וְלֹא אָחוֹר, וְלֹא
44 יְשִׁיבָה וְלֹא עֲמִידָה; וְאֵינוֹ מָצוּי בַּזְּמַן[35] עַד שֶׁיִּהְיֶה
45 לוֹ רֵאשִׁית וְאַחֲרִית וּמִנְיָן שָׁנִים; וְאֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה,
46 שֶׁאֵין לוֹ דָּבָר שֶׁיִּגְרֹם לוֹ שִׁנּוּי; וְאֵין לוֹ לֹא מָוֶת וְלֹא
47 חַיִּים, כְּחַיֵּי הַגּוּף הֶחָי[36]; וְלֹא סִכְלוּת וְלֹא חָכְמָה,
48 כְּחָכְמַת הָאִישׁ הֶחָכָם[37]; לֹא שֵׁנָה וְלֹא הֲקִיצָה[38], וְלֹא
49 כַּעַס וְלֹא שְׂחוֹק, וְלֹא שִׂמְחָה וְלֹא עַצְבוּת, וְלֹא
50 שְׁתִיקָה וְלֹא דִּבּוּר כְּדִבּוּר בְּנֵי־אָדָם. וְכָךְ אָמְרוּ
51 חֲכָמִים[39]: אֵין לְמַעְלָה, לֹא יְשִׁיבָה וְלֹא עֲמִידָה[40],
52 וְלֹא עֹרֶף וְלֹא עִפּוּי[41].

34) לא הרכבה ולא הפרדה. כל המקרים והפעולות המנויים כאן הם משיגי הגוף. ולא ישיגו, איפוא, את המצוי הראשון שאינו גוף. 35) שהרי קדמון הוא לכל דבר וגם לזמן,

כאשר כבר אמרנו; וכמו שאין לו תחילה וראשית, כך אין לו סוף ותכלית. 36) שהם תוספת לגוף האדם; והמצוי הראשון שאינו גוף ואינו מורכב אין לו שום תוספת - אלא הוא והחיים מהות אחת היא. 37) שהיא תוספת על מהותו; אבל הוא לא כן: הוא - החכמה, והחכמה - הוא. 38) לפי נוסח אוכספורד. שם פעולה בהפעיל משורש קוץ אחי יָקוּץ, והוראתו: יקיצה משינה. ברוב הדפוסים הנוסח: הֲקִיצָה - שם פעולה שנגזר בטעות משם הפועל הָקִיץ: אשבעה בהקיץ תמונתך (תהלים יז, א). עיין בדברי רש"י (בבא בתרא י.). 39) (חגיגה טו.). 40) בגמרא שלנו חסר "ולא עמידה". ורש"י בפירושו מעיר: "ולא עמידה" לא גרסינן. 41) הרמב"ם בפירושו למשנה (סנהדרין פרק י) פירש: "לא ערף ולא עפוי" - לא פירוד ולא חיבור. "עורף" הוא סמל הפירוד, ו"עפוי" מלשון: ועפו בכתף פלשתים (ישעיה יא, יד), שפירושו: יתחברו (עיין שם). ויש מפרשים: "עפוי" משורש: עפה. שפירושו: סבוב והתגלגל, אופנים לא עפו (מדרש־רבה, יתרו), וכה פירושו: לא עורף - דבכל צדדיהם יש רק פנים (רש"י, חגיגה טו.) ולא עפוי - ולא סבוב, על דרך: לא יסבו בלכתן, איש אל עבר פניו ילכו (יחזקאל א, ט), ולדעת רש"י: עיפוי - לשון עייפות.

1 **יב. וְהוֹאִיל וְהַדָּבָר כֵּן הוּא - כָּל הַדְּבָרִים הַלָּלוּ**
2 **וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁנֶּאֱמְרוּ בַּתּוֹרָה וּבְדִבְרֵי הַנְּבִיאִים, הַכֹּל**
3 **מָשָׁל וּמְלִיצָה הֵן; כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם**
4 **יִשְׂחָק", "כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם", "כַּאֲשֶׁר שָׂשׂ ה'",**
5 **וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; עַל הַכֹּל אָמְרוּ חֲכָמִים: דִּבְּרָה תוֹרָה**
6 **כִּלְשׁוֹן בְּנֵי־אָדָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הַאֹתִי הֵם**
7 **מַכְעִיסִים", הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי",**
8 **וְאִלּוּ הָיָה פְּעָמִים כּוֹעֵס וּפְעָמִים שָׂמֵחַ, הָיָה**
9 **מִשְׁתַּנֶּה[42]. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ אֵינָן מְצוּיִין אֶלָּא**
10 **לַגּוּפִים הָאֲפֵלִים, הַשְּׁפָלִים, שֹׁכְנֵי בָתֵּי חֹמֶר, אֲשֶׁר**
11 **בֶּעָפָר יְסוֹדָם[43]. אֲבָל הוּא, בָּרוּךְ הוּא, יִתְבָּרֵךְ**
12 **וְיִתְרוֹמֵם עַל כָּל זֶה.**

42) "מלך בשר ודם כשהוא בכעס אינו ברצון; אבל הקדוש־ברוך־הוא אינו כן, אלא גם כשהוא בכעס הוא ברצון" (מדרש שוחר טוב, פרק ב). 43) (איוב ד, יט).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) שמצוה לאהוב את ה'; שכל הברואים מחולקים לשלושה חלקים; ראשי פרקים על מעשה מרכבה.

13 **א. הָאֵל הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה, מִצְוָה לְאָהֳבוֹ וּלְיִרְאָה**
14 **אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ", וְנֶאֱמַר:**
15 **אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא".**

16 **ב. וְהֵיאַךְ הִיא הַדֶּרֶךְ לְאַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ? בְּשָׁעָה**
17 **שֶׁיִּתְבּוֹנֵן הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו וּבְרוּאָיו הַנִּפְלָאִים**
18 **וְהַגְּדוֹלִים, וְיִרְאֶה מֵהֶן חָכְמָתוֹ, שֶׁאֵין לָהּ עֵרֶךְ וְלֹא**
19 **קֵץ - מִיָּד הוּא אוֹהֵב וּמְשַׁבֵּחַ וּמְפָאֵר וּמִתְאַוֶּה תַּאֲוָה**
20 **גְּדוֹלָה לְיַדֵּעַ הַשֵּׁם הַגָּדוֹל. כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד: "צָמְאָה**
21 **נַפְשִׁי לֵאלֹהִים לְאֵל חָי". וּכְשֶׁמְּחַשֵּׁב בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ**
22 **עַצְמָן[2], מִיָּד הוּא נִרְתָּע לַאֲחוֹרָיו וְיִירָא וְיִפְחַד, וְיוֹדֵעַ**
23 **שֶׁהוּא בְּרִיָּה קְטַנָּה, שְׁפָלָה, אֲפֵלָה, עוֹמֶדֶת בְּדַעַת**
24 **קַלָּה, מְעוּטָה לִפְנֵי תְּמִים דֵּעוֹת[3], כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד:**
25 **"כִּי אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעֹתֶיךָ - מָה אֱנוֹשׁ כִּי**
26 **תִזְכְּרֶנּוּ". וּלְפִי הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[4], אֲנִי מְבָאֵר כְּלָלִים**
27 **גְּדוֹלִים מִמַּעֲשֵׂה רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פֶּתַח**
28 **לַמֵּבִין לֶאֱהֹב אֶת הַשֵּׁם; כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים[5] בְּעִנְיַן**
29 **אַהֲבָה, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ[6] אַתָּה מַכִּיר אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה**
30 **הָעוֹלָם.**

2) ומעריך לעומתם את אפסות האדם ומך ערכו. מיד הוא נסוג אחור מתוך רגש של נחיתות ופחיתות, כמו שהוא הולך ומבאר. 3) הכוונה לאלהים, סמל שלימות הדעת. ובמקרא: תמים דעים (איוב לז, טז). 4) האמורים בענין, שמתוך הסתכלות והתבוננות בנפלאות תמים דעים, באים לידי אהבתו ויראתו. 5) 'ספרי', ואתחנן. 6) מתוך עיון והתבוננות בתורת ה' ומצוותיה.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"וְהֵיאַךְ הִיא הַדֶּרֶךְ לְאַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ כו'".

מלמדנו שהדרך לאהבת ה' היא ההתבוננות במעשיו ובברואיו הנפלאים הגדולים שמהם יראה האדם חכמתו של ה', ודבריו מרמזים על הצורך וההכרח בלימוד פנימיות התורה שעל ידה מגיע האדם למצב ש"מתאוה תאוה גדולה לידע את **השם הגדול** וכו'" שזהו תוכן תורת חסידות חב"ד. ובפרט על פי פסק השו"ע שלפחות שלש פעמים ביום צריך האדם לחשוב ברוממות הא-ל יתעלה וכו'.

לקוטי שיחות חלק ל עמוד 294, חלק י"א עמוד 246.

31 **ג. כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעוֹלָמוֹ נֶחֱלָק**
32 **לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים[7]: מֵהֶן בְּרוּאִים, שֶׁהֵן מְחֻבָּרִים**
33 **מִגֹּלֶם[8] וְצוּרָה[9], וְהֵם הוֹיִם וְנִפְסָדִים[10] תָּמִיד, כְּמוֹ**
34 **גּוּפוֹת הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְהַצְּמָחִים וְהַמַּתְּכוֹת[11]. וּמֵהֶן**
35 **בְּרוּאִים, שֶׁהֵן מְחֻבָּרִים מִגֹּלֶם וְצוּרָה, אֲבָל אֵינָן**
36 **מִשְׁתַּנִּין מִגּוּף לְגוּף וּמִצּוּרָה לְצוּרָה כְּמוֹ הָרִאשׁוֹנִים,**
37 **אֶלָּא צוּרָתָן קְבוּעָה לְעוֹלָם בְּגָלְמָם וְאֵינָן מִשְׁתַּנִּין**
38 **כְּמוֹ אֵלּוּ, וְהֵם הַגַּלְגַּלִּים וְהַכּוֹכָבִים שֶׁבָּהֶן. וְאֵין**
39 **גָּלְמָם כִּשְׁאָר גְּלָמִים[12] וְלֹא צוּרָתָם כִּשְׁאָר צוּרוֹת.**
40 **וּמֵהֶן בְּרוּאִים - צוּרָה בְּלֹא גֹּלֶם כְּלָל, וְהֵם**
41 **הַמַּלְאָכִים, שֶׁהַמַּלְאָכִים אֵינָם גּוּף וּגְוִיָּה, אֶלָּא צוּרוֹת**
42 **נִפְרָדוֹת זוֹ מִזּוֹ[13].**

7) עולם השפל, זהו העולם שלנו. עולם הגלגלים והכוכבים. ועולם המלאכים, כמו שהוא הולך ומבאר. 8) חומר, כמו: גולמי כלי עץ (כלים יב, ז), חומר מחוסר צורה ותבנית. 9) היא נפש החומר ועצמותו, אשר בה יתעצם החומר וייבדל משאינו מינו. למשל: השכל הוא צורת האדם, כי בו יתעצם ויתייחד למין מיוחד, מין "מדבר", ונבדל בזה משאר בעלי החיים. ולפיכך נקרא אדם המחוסר שכל - גולם.

ונבדלת "צורה" מ"תבנית", שזו האחרונה היא צורה גשמית, חיצונית ונראית לעינים, כמו: תבנית יד, בעוד ש"צורה" היא רוחנית מופשטת, ומושגת רק בשכל. 10) מתהווים, ונפרדים תמיד ליסודות שמהם נתהוו. 11) הם ארבעת סוגי היצורים שעל כדור הארץ: דומם, צומח, חי, מדבר. ומנויים פה בסדר מהופך, מלמעלה למטה. 12) שהם בני חלוף, ההווים ונפסדים תמיד – אלא בני־קיימא הם ואינם משתנים. 13) נפרדות ונפשטות מכל חומר, ונבדלות הן אחת מחברתה ע"י מעלתן (עיין להלן, הלכה ה). ורבינו ז"ל בספרו (מו"נ ח"ב, י) מבאר את מאמר המדרש (ב"ר פרק סח), ש"המלאך הוא שלישו של עולם", על־פי שיטתו כאן, שהעולם נחלק לשלושה חלקים – ועולם המלאכים הוא, איפוא, שליש העולם.

1 **ד. וּמַהוּ זֶה שֶׁהַנְּבִיאִים אוֹמְרִים, שֶׁרָאוּ הַמַּלְאָךְ אֵשׁ**
2 **וּבַעַל כְּנָפַיִם?[14] הַכֹּל בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה וְדֶרֶךְ חִידָה,**
3 **לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ גּוּף, וְאֵינוֹ כָּבֵד כַּגּוּפוֹת הַכְּבֵדִים[15]; כְּמוֹ**
4 **שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא", וְאֵינוֹ אֵשׁ,**
5 **אֶלָּא מָשָׁל; וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "עֹשֶׂה מַלְאָכָיו**
6 **רוּחוֹת"[16].**

14) והלא המלאך הוא צורה בלי גולם, אי־גופני, ואיך יתואר כאש ובעל כנפים שהם גופים מורכבים? 15) כמים או עפר, אלא קלים הם כאש ורוח. אבל כל זה הוא רק דרך משל וחידה לשבר את האוזן, ולאמיתו של דבר - הם צורות נפרדות ואינם גופנים כל עיקר (השווה מו"נ ח"א, מט). 16) וסופו של הפסוק: "משרתיו אש לוהט": פעם אש, ופעם רוח – לומר לך: שאינם לא זה ולא זה, אלא הכל לפי כח הדמיון של הנבואה (מעשה רוקח).

7 **ה. וּבַמֶּה יִפָּרְדוּ[17] הַצּוּרוֹת זוֹ מִזּוֹ, וַהֲרֵי אֵינָן**
8 **גּוּפִין?[18] לְפִי שֶׁאֵינָן שָׁוִין בִּמְצִיאוּתָן, אֶלָּא כָּל אֶחָד**
9 **מֵהֶן לְמַטָּה מִמַּעֲלָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְהוּא מָצוּי מִכֹּחוֹ,**
10 **זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה[19], וְהַכֹּל נִמְצָאִים מִכֹּחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־**
11 **בָּרוּךְ־הוּא וְטוּבוֹ. וְזֶהוּ שֶׁרָמַז שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ**
12 **וְאָמַר: "כִּי גָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ שֹׁמֵר"[20].**

17) במקום: תִּפָּרְדָנָה, על־דרך לשון המשנה: הנשואות יתארסו והארוסות יינשאו (יבמות מא.). ואולי, מפני שהמכוּוָן ב"צורות" הם המלאכים, על כן משמשים בהן זכר ונקבה בערבוביא. 18) ושינויים גופניים לא יחולו בהם - במה, איפוא, ייפרדו המלאכים שיהיו ניכרים ונבדלים זה מזה? 19) הם נפרדים במציאותם ובטיב מעלתם: שכל אחד הוא עלול לשני שממעל לו ומצוי מכוחו (עיין למעלה פ"א, ה"ז): וכולם יחד נמצאים מכוח אמיתות מציאותו של המצוי הראשון. 20) כלומר: עולם הגלגלים שומר על העולם השפל, עולם היסודות שיסודותיו יתקיימו: עליהם, על הגלגלים, שומר עולם המלאכים שהם עילתם וצורתם. וממעל לכולם – הקדוש־ברוך־הוא, שהוא עילת העילות וצורת העולם.

13 **ו. זֶה שֶׁאָמַרְנוּ: 'לְמַטָּה מִמַّעֲלָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ', אֵינָהּ**
14 **מַעֲלַת מָקוֹם, כְּמוֹ אָדָם שֶׁיּוֹשֵׁב לְמַעְלָה מֵחֲבֵרוֹ;**
15 **אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִין בִּשְׁנֵי חֲכָמִים שֶׁאֶחָד גָּדוֹל**
16 **מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִמַּעֲלָתוֹ שֶׁל זֶה;**
17 **וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בְּעָלָה, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִן הֶעָלוּל.**

18 **ז. שְׁנוּי שְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים - עַל שֵׁם מַעֲלָתָם הוּא.**
19 **וּלְפִיכָךְ נִקְרָאִים 'חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ', וְהֵם לְמַעְלָה מִן**
20 **הַכֹּל, וְאוֹפַנִּים וְאֲרֶאלִים וְחַשְׁמַלִּים וּשְׂרָפִים**
21 **וּמַלְאָכִים וֵאלֹהִים וּבְנֵי אֱלֹהִים וּכְרוּבִים וְאִישִׁים -**
22 **כָּל אֵלּוּ עֲשָׂרָה הַשֵּׁמוֹת[21] שֶׁנִּקְרְאוּ בָהֶן הַמַּלְאָכִים,**
23 **עַל שֵׁם עֶשֶׂר מַעֲלוֹת שֶׁלָּהֶן הֵן. וּמַעֲלָה שֶׁאֵין לְמַעְלָה**
24 **מִמֶּנָּה, אֶלָּא מַעֲלַת הָאֵל בָּרוּךְ הוּא, הִיא מַעֲלַת**
25 **הַצּוּרָה שֶׁנִּקְרֵאת חַיּוֹת; לְפִיכָךְ נֶאֱמַר בַּנְּבוּאָה, שֶׁהֵן**
26 **תַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד. וּמַעֲלָה עֲשִׂירִית הִיא מַעֲלַת**
27 **הַצּוּרָה שֶׁנִּקְרֵאת 'אִישִׁים', וְהֵם הַמַּלְאָכִים הַמְדַבְּרִים**
28 **עִם הַנְּבִיאִים וְנִרְאִים לָהֶם בְּמַרְאֵה הַנְّבוּאָה; לְפִיכָךְ**
29 **נִקְרְאוּ אִישִׁים, שֶׁמַּעֲלָתָם קְרוֹבָה לְמַעֲלַת דַּעַת בְּנֵי־**
30 **אָדָם.**

21) עשרת המלאכים הללו לשמותם בצוותא חדא, נזכרים גם בזוהר (שמות, בא) ורק בשינוי סדר.

31 **ח. וְכָל הַצּוּרוֹת הָאֵלּוּ חַיִּים וּמַכִּירִין אֶת הַבּוֹרֵא**
32 **וְיוֹדְעִים אוֹתוֹ דֵּעָה גְּדוֹלָה עַד לְמְאֹד - כָּל צוּרָה**
33 **וְצוּרָה לְפִי מַעֲלָתָהּ, לֹא לְפִי גָּדְלוֹ[22]. אֲפִלּוּ מַעֲלָה**
34 **הָרִאשׁוֹנָה[23] אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהַשִּׂיג אֲמִתַּת הַבּוֹרֵא כְּמוֹ**
35 **שֶׁהוּא, אֶלָּא דַּעְתָּהּ קְצָרָה לְהַשִּׂיג וְלִידַע; אֲבָל מַשֶּׂגֶת**
36 **וְיוֹדַעַת יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁמַּשֶּׂגֶת וְיוֹדַעַת צוּרָה שֶׁלְּמַטָּה**
37 **מִמֶּנָּה. וְכֵן כָּל מַעֲלָה וּמַעֲלָה, עַד מַעֲלָה עֲשִׂירִית,**
38 **גַּם הִיא יוֹדַעַת הַבּוֹרֵא דֵּעָה, שֶׁאֵין כֹּחַ בְּנֵי הָאָדָם**
39 **הַמְחֻבָּרִים מִגֹּלֶם וְצוּרָה יָכוֹל לְהַשִּׂיג וְלִידַע כְּמוֹתָהּ.**
40 **וְהַכֹּל אֵינָן יוֹדְעִין הַבּוֹרֵא כְּמוֹ שֶׁהוּא יוֹדֵעַ עַצְמוֹ[24].**

22) כל אחת מהצורות, מכירה את הבורא לא לפי גדלו האמיתי, אלא לפי מעלתה היא ולפי כח השגתה בלבד. ויש סוברים שהנוסח הנכון הוא: "לפי מעלתה ולפי גדלה". וכן מוכח הדבר לקמן בפרק ג, ה"ט (הגהות האדר"ת). 23) חיות הקודש. ואמרו חז"ל: "והחיות עומדות אצל כסא כבודו, ואינן יודעות מקום כבודו" (פרקי דרבי אליעזר, פרק ד). כמו כן: "לא יראני האדם וחי". מהו וחי? אמר רבי עקיבא: אף החיות הנושאות את הכסא, אינן רואות את הכבוד (במדבר רבה, סוף פרשת נשא). 24) כמו: את עצמו, שרק ידיעתו שלימה ואמיתית.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"וְכָל הַצּוּרוֹת הָאֵלּוּ חַיִּים וּמַכִּירִים אֶת הַבּוֹרֵא".

ולכאורה, פשיטא שהם חיים ומאי קמ"ל, ואולי יש לומר שכוונתו להדגיש שאינם כמלאכים עליהם מספרת הגמ' שהקב"ה "הושיט אצבעו הקטנה בניהם ושרפם".

לקוטי שיחות חלק י"ג עמוד 205.

ט. כָּל הַנִּמְצָאִים חוּץ מִן הַבּוֹרֵא, מִצּוּרָה הָרִאשׁוֹנָה[25] עַד יַתּוּשׁ קָטָן שֶׁיִּהְיֶה בְּטַבּוּר הָאָרֶץ[26] - הַכֹּל מִכֹּחַ אֲמִתָּתוֹ נִמְצָאוּ. וּלְפִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ עַצְמוֹ וּמַכִּיר גְּדֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ וַאֲמִתָּתוֹ, הוּא יוֹדֵעַ הַכֹּל, וְאֵין דָּבָר נֶעְלָם מִמֶּנּוּ[27].

25) חיות הקודש. 26) בכדור הארץ. כל נקודה שבכדור, הוא טבורו ומרכזו. 27) גם הבנאי יודע על־פי התכנית שתיכנן ברוחו – עוד בטרם גשתו אל המלאכה – את צורת הבנין לכל מוצאיו ומובאיו, ומכל־שכן הבורא יתברך.

י. הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַכִּיר אֲמִתּוֹ וְיוֹדֵעַ אוֹתָהּ כְּמוֹ שֶׁהִיא. וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּדֵעָה שֶׁהִיא חוּץ מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ יוֹדְעִין; שֶׁאֵין אָנוּ וְדַעְתֵּנוּ אֶחָד[28]. אֲבָל הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ, הוּא וְדַעְתּוֹ וְחַיָּיו אֶחָד מִכָּל צַד וּמִכָּל פִּנָּה וּבְכָל דֶּרֶךְ יִחוּד. שֶׁאִלְמָלֵי הָיָה חַי בְּחַיִּים וְיוֹדֵעַ בְּדֵעָה חוּץ מִמֶּנּוּ - הָיוּ שָׁם אֱלֹהוֹת הַרְבֵּה: הוּא וְחַיָּיו וְדַעְתּוֹ; וְאֵין הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא אֶחָד מִכָּל צַד וּמִכָּל פִּנָּה וּבְכָל דֶּרֶךְ יִחוּד. נִמְצָאתָ אַתָּה אוֹמֵר: הוּא הַיּוֹדֵעַ, וְהוּא הַיָּדוּעַ, וְהוּא הַדֵּעָה עַצְמָהּ - הַכֹּל אֶחָד. וְדָבָר זֶה אֵין כֹּחַ בַּפֶּה לְאָמְרוֹ, וְלֹא בְאֹזֶן לִשְׁמְעוֹ, וְלֹא בְּלֵב הָאָדָם לְהַכִּירוֹ עַל בֵּרְיוֹ[29]. וּלְפִיכָךְ אוֹמֵר: "חֵי פַּרְעֹה"[30] "וְחֵי נַפְשְׁךָ", וְאֵין אוֹמֵר "חֵי ה'", אֶלָּא "חַי ה'"[31] - שֶׁאֵין הַבּוֹרֵא וְחַיָּיו שְׁנַיִם, כְּמוֹ חַיֵּי הַגּוּפִים הַחַיִּים אוֹ כְּחַיֵּי הַמַּלְאָכִים. לְפִיכָךְ אֵינוֹ מַכִּיר הַבְּרוּאִים וְיוֹדְעָם מֵחֲמַת הַבְּרוּאִים, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ יוֹדְעִין אוֹתָם, אֶלָּא מֵחֲמַת עַצְמוֹ יֵדְעֵם. לְפִיכָךְ מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ עַצְמוֹ, יוֹדֵעַ הַכֹּל, שֶׁהַכֹּל נִסְמָךְ לוֹ בַּהֲוָיָתוֹ[32].

28) לא הרי ידיעת הבורא כהרי ידיעת האדם. ידיעת האדם באה אליו מחוצה לו על־ידי נסיונות חיים, לימוד והתבוננות. ועל־ידי תוספת של ידיעות חדשות שהוא רוכש לו בכל פעם. עצמותו מתחדשת ומשתנית, ואינה היום מה שהיתה אתמול. נמצא, כי האדם היודע, והידוע - היא הידיעה שרכש לו, והדעה - הוא השכל שאמצעותו רכש לו ידיעתו – שלושה המה. לא כן הבורא, שידיעתו אינה באה מחוצה לו, אלא מחמת עצמו היא, ולפיכך – הוא הידוע, והוא הידוע, והוא הדעה עצמה. 29) שכשם שמהות מציאותו בלתי מושגת, כך גם חייו ודעתו בלתי מושגים. 30) בסמיכות, כמו: בחיי־פרעה, סומך ונסמך, כי פרעה וחייו - שנים הם: גווייתו וחייו. 31) כמו: אלהים חיים, כלומר: הוא החיים, והחיים הוא. הוא מקור החיים. ולכן אין לנו אלא שֶׁנאֹמַר: הוא חי ולא בחיים, ויודע ולא בדעה, כלומר: לא בחיים ולא בדעת שהם נוספים על מהותו (הריטב"א). 32) סדר הכרתנו הוא מן העלול אל העילה: אברהם אבינו הכיר את הבורא על ידי הסתכלות בנפלאות הבריאה, וקרא: בירה נפלאה כזו – אדון יש לה! אבל הקב"ה שהוא העילה הראשונה, הוא יודע הכל מחמת עצמו, ולכן אין דבר נעלם ממנו. משל למה הדבר דומה? לאומן שיצר כלי עם מנגנון פלאים. כל העובר עליו מסתכל ומתבונן בו עד שבא עד תכונתו ויודע אותו. ומה בין ידיעת המסתכל בכלי לידיעת האומן העושה את הכלי? בעוד שהמסתכל נמשך אחר הכלי, האומן – הכלי נמשך אחריו, שהוא יודע אותו מעצמו עוד בטרם שעשהו (השווה מו"נ ח"ג, בא).

יא. דְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ בְּעִנְיָן זֶה בִּשְׁנֵי פְּרָקִים אֵלּוּ - כְּמוֹ טִפָּה מִן הַיָּם הֵם מִמַּה שֶׁצָּרִיךְ לְבָאֵר בְּעִנְיָן זֶה. וּבֵאוּר כָּל הָעִקָּרִים שֶׁבִּשְׁנֵי פְּרָקִים אֵלּוּ, הוּא הַנִּקְרָא 'מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה'[33].

33) על שם המרכבה שראה יחזקאל כשנגלו לו מראות אלוקים (יחזקאל א). ואף־על־פי שהשם "מרכבה" לא נזכר בפירוש בכל המראה, אולם נקרא כך בפי חכמינו, מפני שראה במראה מתחת לכסא הכבוד ארבע חיות – וזוהי דמות מרכבה, כמו שנאמר: ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה (מלכים־א י, כט). ללמדך, שסתם שם "מרכבה" נאמר על קיבוץ של ארבעה אישים (מו"נ ח"א, ע).

יב. צִוּוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[34], שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ בִּדְבָרִים אֵלּוּ אֶלָּא לְאִישׁ אֶחָד בִּלְבַד, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה חָכָם וּמֵבִין מִדַּעְתּוֹ; וְאַחַר־כָּךְ מוֹסְרִין לוֹ רָאשֵׁי הַפְּרָקִים וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ שֶׁמֵּץ[35] מִן הַדָּבָר, וְהוּא מֵבִין מִדַּעְתּוֹ וְיוֹדֵעַ סוֹף הַדָּבָר וְעָמְקוֹ. וּדְבָרִים אֵלּוּ דְּבָרִים עֲמֻקִּים הֵם עַד לִמְאֹד, וְאֵין כָּל דַּעַת וַדַּעַת רְאוּיָה לְסָבְלָן[36]. וַעֲלֵיהֶם אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ דֶּרֶךְ מָשָׁל: "כְּבָשִׁים לִלְבוּשֶׁךָ" - כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[37] בְּפֵרוּשׁ מָשָׁל זֶה: דְּבָרִים שֶׁהֵן כִּבְשׁוֹנוֹ[38] שֶׁל עוֹלָם, יִהְיוּ לִלְבוּשֶׁךָ, כְּלוֹמַר: לְךָ לְבַדְּךָ, וְאַל תִּדְרֹשׁ אוֹתָם בָּרַבִּים; וַעֲלֵיהֶם אָמַר: "יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ"; וַעֲלֵיהֶם אָמַר: "דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֶךָ" - כָּךְ פֵּרְשׁוּ חֲכָמִים[39] הָרִאשׁוֹנִים: דְּבָרִים שֶׁהֵן כִּדְבַשׁ וְחָלָב, יִהְיוּ תַּחַת לְשׁוֹנֶךָ[40].

34) חגיגה יא:. 35) מעט מזעיר, קצת. 36) כמסופר (חגיגה יד:) שמארבעה חכמים שנכנסו ל"פרדס" - רק אחד, רבי עקיבא, יצא בשלום - והשאר נפגעו וניזוקו. 37) שם, יג. 38) דברי סוד כבושים ונסתרים, כגון: המסתורין האלוהי ורזי הבריאה. "כבשים ללבושך" – בשין ימנית. 39) שם. 40) מ"מ ומ"ב המתוקים כדבש ליודעי חן, יהיו גנוזים תחת לשונך ולא תפרסמם ברבים.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) שמות הגלגלים, מניינם וסידור הילוכם; ד' היסודות, מהותם וסידורם.

א. הַגַּלְגַּלִּים הֵם הַנִּקְרָאִים שָׁמַיִם וְרָקִיעַ וּזְבוּל וַעֲרָבוֹת, וְהֵם תִּשְׁעָה[2] גַּלְגַּלִּים: גַּלְגַּל הַקָּרוֹב מִמֶּנּוּ הוּא גַּלְגַּל הַיָּרֵחַ[3]. וְהַשֵּׁנִי שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ, הוּא גַּלְגַּל, שֶׁבּוֹ הַכּוֹכָב הַנִּקְרָא כּוֹכָב. וְגַלְגַּל שְׁלִישִׁי שֶׁלְּמַעְלָה

מִמֶּנּוּ, שֶׁבּוֹ נֹגַהּ. וְגַלְגַּל רְבִיעִי, שֶׁבּוֹ חַמָּה. וְגַלְגַּל חֲמִישִׁי, שֶׁבּוֹ מַאְדִּים. וְגַלְגַּל שִׁשִּׁי, שֶׁבּוֹ כּוֹכַב צֶדֶק. וְגַלְגַּל שְׁבִיעִי, שֶׁבּוֹ שַׁבְּתַי. וְגַלְגַּל שְׁמִינִי, שֶׁבּוֹ שְׁאָר כָּל הַכּוֹכָבִים שֶׁנִּרְאִים בָּרָקִיעַ. וְגַלְגַּל תְּשִׁיעִי, הוּא גַּלְגַּל הַחוּזֵר בְּכָל יוֹם מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב, וְהוּא הַמַּקִּיף וּמְסַבֵּב אֶת הַכֹּל. וְזֶה שֶׁתִּרְאֶה כָּל הַכּוֹכָבִים כְּאִלּוּ הֵם כֻּלָּם בְּגַלְגַּל אֶחָד, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה - מִפְּנֵי שֶׁהַגַּלְגַּלִּים טְהוֹרִים וְזַכִּים כַּזְּכוּכִית וְכַסַּפִּיר, לְפִיכָךְ נִרְאִים הַכּוֹכָבִים שֶׁבַּגַּלְגַּל הַשְּׁמִינִי מִתַּחַת גַּלְגַּל הָרִאשׁוֹן.

2) מנין הגלגלים, קיבל הרמב"ם מתוכני זמנו, שהוכיחו כי תשעה הם (מו"נ ח"ב, ט). וכדאי להעיר שרבים מקשים על שיטת רבינו מגמרא מפורשת (חגיגה יב:), שרק שני רקיעים הם, שנאמר: הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים (דברים י, יד). אולם קושיא זו, כבר הרגיש בה רבינו והקדים במו"נ (שם) ואמר: שחכמי התלמוד מנו את כדורי הכוכבים לרקיע אחד, ואת הגלגל המקיף שאין בו כוכבים כלל - חשבו לרקיע השני, ואין שום סתירה מדבריהם לשיטתו. 3) (חגיגה יב:). הרמב"ם ז"ל מונה בזה את הגלגלים מלמטה למעלה, ולכן הסדר שלהם מהופך מזה שאנו רגילים בו לפי הספרות התלמודית (רש"י, שבת קכט: פרקי דרבי אליעזר פרק ו): שצ"ם חנכ"ל, שסידורם מלמעלה למטה. שבעה כוכבי לכת אלה, קבועים בשבעת הגלגלים התחתונים, וכל אחד מקיף את כדור הארץ לפי תנועת הגלגל שלו. בגלגל השמיני, קבועים שאר הכוכבים והם מפוזרים על פני כל הגלגל הזה, הנקרא: "גלגל המזלות", ונראים לעינינו בלילה. הגלגל התשיעי הוא הגלגל היומי, המקיף את כדור הארץ במשך עשרים וארבע שעות. ובהילוכו המהיר הוא מקיף את כל הגלגלים, ולמרות תנועותיהם המיוחדות לכל אחד מהם, הוא מניעם עמו "תנועת החלק בכל". ובעוד שכל הגלגלים הפנימיים מקיפים את הארץ ממערב למזרח, מקיף הגלגל התשיעי את הארץ ממזרח למערב, ונראה כאילו הוא חוזר למערב, ומכאן שמו: "גלגל החוזר".

ב. כָּל גַּלְגַּל וְגַלְגַּל מִשְּׁמוֹנָה הַגַּלְגַּלִּים שֶׁבָּהֶן הַכּוֹכָבִים נֶחֱלָק לְגַלְגַּלִּים הַרְבֵּה, זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, כְּמוֹ גְּלִדֵי בְּצָלִים[4] - מֵהֶן גַּלְגַּלִּים סוֹבְבִים מִמַּעֲרָב לְמִזְרָח, וּמֵהֶן סוֹבְבִים מִמִּזְרָח לְמַעְרָב, כְּמוֹ הַגַּלְגַּל הַתְּשִׁיעִי, הַחוֹזֵר מִמִּזְרָח לְמַעְרָב. וְכֻלָּם אֵין בֵּינֵיהֶם מָקוֹם פָּנוּי[5].

4) כקליפות הבצלים המקיפות ומונחות אחת על גבי חברתה ומדובקות זו בזו, ואין שום חלל ריק ביניהן (והשווה מו"נ ח"א, עב). 5) כי לו היה שם מקום פנוי, לא היה קשר אורגני ביניהם.

ג. כָּל הַגַּלְגַּלִּים אֵינָן, לֹא קַלִּים וְלֹא כְּבֵדִים[6], וְאֵין לָהֶם, לֹא עַיִן אָדֹם[7] וְלֹא עַיִן שָׁחֹר וְלֹא שְׁאָר עֵינוֹת. וְזֶה שֶׁאָנוּ רוֹאִין אוֹתָם כְּעֵין הַתְּכֵלֶת - לְמַרְאִית הָעַיִן בִּלְבַד הוּא, לְפִי גֹּבַהּ הָאֲוִיר. וְכֵן אֵין לָהֶם, לֹא טַעַם וְלֹא רֵיחַ, לְפִי שֶׁאֵין אֵלּוּ הַמְּאֹרָעִין מְצוּיִין אֶלָּא בַּגּוּפוֹת שֶׁלְּמַטָּה מֵהֶן[8].

6) כי מהות גולמם וחומרם, אינו ממהות החומר שלנו. 7) צבע, מראה אדום, ולכן מין זכר. וריבויו: עֵינוֹת, על משקל לילות. 8) שלמטה מגלגל הירח, כלומר: בכדור שלנו.

ד. כָּל הַגַּלְגַּלִּים הָאֵלּוּ הַמַּקִּיפִין אֶת הָעוֹלָם הֵן עֲגֻלִּין כְּכַדּוּר[9], וְהָאָרֶץ תְּלוּיָה בָּאֶמְצַע. וְיֵשׁ לְמִקְצָת מִן הַכּוֹכָבִים גַּלְגַּלִּים קְטַנִּים, שֶׁהֵן קְבוּעִים בָּהֶן, וְאֵין אוֹתָם הַגַּלְגַּלִּים מַקִּיפִין אֶת הָאָרֶץ, אֶלָּא גַּלְגַּל קָטָן שֶׁאֵינוֹ מַקִּיף קָבוּעַ בַּגַּלְגַּל הַגָּדוֹל הַמַּקִּיף[10].

9) חכמינו ז"ל אמרו: "אין מרובע מששת ימי בראשית" (ירושלמי, שבועות פ"ג, ה"ח). 10) קבוע בגוף הגלגל המקיף, ולא בחללו. כדי לבאר את תנועת כוכבי הלכת, שפעמים ממהרים תנועתם ופעמים מאיטים אותה, הוכרח התוכן תלמי, יוצר השיטה "מרכזיות הארץ", לשער כי אחדים מכוכבי הלכת יש להם מרכזים נוספים משלהם ואין הארץ מרכזם. אלה נקראים: "יוצאי מרכז", וקטנים הם מגלגלי מרכזי הארץ. וכן שיער שישנם "גלגלי הקפה", הנקראים: אפיציקלים, שמעגלם הקטן הוא מסלול הכוכב. והוא קבוע בתוך המעגל הגדול, המשמש לו מרכז. "גלגלי הקפה" אלה אינם מקיפים את העולם בכלל (השווה מו"נ ח"א, עב).

ה. מִסְפַּר כָּל הַגַּלְגַּלִּים הַמַּקִּיפִין אֶת כָּל הָעוֹלָם - שְׁמוֹנָה־עָשָׂר[11]; וּמִסְפַּר הַגַּלְגַּלִּים הַקְּטַנִּים שֶׁאֵינָן מַקִּיפִין - שְׁמוֹנָה[12]. וּמִמַּהֲלַךְ הַכּוֹכָבִים וִידִיעַת שִׁעוּר סִבִּיבָתָן בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה, וּמִנְּטִיָּתָן מֵרוּחַ דָּרוֹם לְרוּחַ צָפוֹן וּמֵרוּחַ צָפוֹן לְרוּחַ דָּרוֹם[13], וּמִמָּבְהָן מֵעַל הָאָרֶץ וּקְרִיבָתָן, יְוָדַע מִסְפַּר כָּל אֵלּוּ הַגַּלְגַּלִּים וְצוּרַת הֲלִיכָתָן וְדֶרֶךְ הַקָּפָתָן. וְזוֹ הִיא חָכְמַת חֶשְׁבּוֹן תְּקוּפוֹת וּמַזָּלוֹת[14], וּסְפָרִים רַבִּים חִבְּרוּ בָהֶן חַכְמֵי יָוָן.

11) בספרו (מו"נ, שם) יאמר רבינו: מספר הגלגלים המקיפים את כל העולם, אי אפשר שיהא פחות משמונה־עשר, אבל אפשר שמספרם יעלה יותר. והמפרש "שם טוב" יבאר שם, שלכל אחד מהכוכבים: שבתאי, צדק, מאדים, כוכב ולבנה - יש גלגל "יוצא מרכז" – הרי עשרה. והכוכבים: חמה, נוגה, לכל אחד מהם שני גלגלים "יוצאי מרכז" – הרי ששה. הוסיף עליהם את גלגל המזלות וגלגל המקיף – הרי שמונה־עשר. 12) הם גלגלי הקפה. 13) לקו המשוה. 14) שחז"ל חייבו אותנו ללמוד לדעת חכמה זו ולחשב חשבונותיה (שבת עה.), בסמכם את דבריהם על הכתוב: כי היא חכמתם ובינתכם לעיני העמים (דברים ד, ו). תקופה – שם משורש: קוף אחי נקף. ופירושו: הקף וסיבוב. גלגול זמן: ויהיה לתקופת הימים (שמואל־א א, כ). וכאן ענינו: חשבון הילוך השמש והירח.

מזלות – משורש: נזל־הלך, ונזכרים במקרא (מלכים־ב כג, ה). והם שתים־עשרה קבוצות כוכבים המהוות בהרכבן תמונות מתמונות שונות בדמות: טלה, שור וכו' כדלהלן (הלכה ו). ואמרו חז"ל (ברכות לב:) אמר הקב"ה לכנסת ישראל: בתי, שנים־עשר מזלות בראתי ברקיע. ובפרקי דרבי אליעזר פ"ו, מונה שמותם כסדר הערוך פה בהלכה ו. וכן מנויים הם במדרש מגילת אסתר על הפסוק: בחודש הראשון הוא חודש ניסן (מגילת אסתר פ"ג, א).

1 **ו. גַּלְגַּל הַתְּשִׁיעִי[15], שֶׁהוּא מַקִּיף אֶת הַכֹּל, חִלְּקוּהוּ**
2 **הַחֲכָמִים הַקַּדְמוֹנִים לְשְׁנֵים־עָשָׂר חֲלָקִים; כָּל חֵלֶק**
3 **וָחֵלֶק הֶעֱלוּ לוֹ שֵׁם, עַל שֵׁם צוּרָה זוֹ שֶׁתֵּרָאֶה בּוֹ מִן**
4 **הַכּוֹכָבִים שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ, שֶׁהֵם מְכֻוָּנִים תַּחְתָּיו, וְהֵם**
5 **הַמַּזָּלוֹת שֶׁשְּׁמוֹתָם: טָלֶה, שׁוֹר, תְּאוֹמִים, סַרְטָן,**
6 **אַרְיֵה, בְּתוּלָה, מֹאזְנַיִם, עַקְרָב, קֶשֶׁת, גְּדִי, דְּלִי,**
7 **דָּגִים.**

15) הגלגל התשיעי נחלק לשלוש מאות וששים מעלות, והשמש מקיפה את הארץ ביום אחד מהלך שהוא קרוב למעלה אחת, וחלק זה ילכו הכוכבים שבגלגל השמיני בתקופה של שבעים שנה בקירוב.

8 **ז. גַּלְגַּל הַתְּשִׁיעִי עַצְמוֹ אֵין בּוֹ, לֹא חֶלֶקָה וְלֹא צוּרָה**
9 **מִכָּל הַצּוּרוֹת הָאֵלּוּ וְלֹא כּוֹכָב; אֶלָּא בְּחִבּוּר**
10 **הַכּוֹכָבִים שֶׁבַּגַּלְגַּל הַשְּׁמִינִי הוּא שֶׁיֵּרָאֶה בְּכוֹכָבִים**
11 **גְּדוֹלִים שֶׁבּוֹ תַּבְנִית הַצּוּרוֹת הָאֵלּוּ אוֹ קָרוֹב מֵהֶן.**
12 **וְאֵלּוּ הַשְּׁנֵים־עָשָׂר צוּרוֹת לֹא הָיוּ מְכֻוָּנוֹת כְּנֶגֶד אוֹתָן**
13 **הַחֲלָקִים אֶלָּא בִּזְמַן הַמַּבּוּל, שֶׁאָז הֶעֱלוּ לָהֶן שֵׁמוֹת**
14 **אֵלּוּ. אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה כְּבָר סָבְבוּ מְעַט, לְפִי שֶׁכָּל**
15 **הַכּוֹכָבִים שֶׁבְּגַלְגַּל שְׁמִינִי, כֻּלָּם סוֹבְבִים, כְּמוֹ הַשֶּׁמֶשׁ**
16 **וְהַיָּרֵחַ, אֶלָּא שֶׁהֵן סוֹבְבִין בִּכְבִדוּת; וְחֵלֶק שֶׁיִּתְהַלֵּךְ**
17 **הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ[16] כְּנֶגְדּוֹ בְּיוֹם אֶחָד, יֵלֵךְ כְּנֶגְדּוֹ כָּל**
18 **כּוֹכָב מֵהֶן בְּקֵרוּב מִשִּׁבְעִים שָׁנָה.**

16) כמעט בכל הדפוסים, הנוסחא כאן: "השמש והירח". ותמוהה היא מאד, שהרי אין מהלך השמש והירח שוה: שהשמש מקיפה את הארץ במשך שס"ה יום, והירח מקיף את הארץ במשך כ"ט יום, שתים־עשרה שעות ותשצ"ג חלקים. וכבר תמהו המפרשים על זה (עיין "חזון נחום"). אבל בנוסחת אוקספורד הוצאת חיימזון, אין תיבת "והירח", ונכונה היא. שיטת הגלגלים המוצעת בזה והידועה בשם: גיאוצנטרית, שהארץ היא מרכז כל העולם כולו, היתה שלטת כל ימי הביניים עד קופרניקוס (1403-73 לחורבן בית שני), אבי השיטה ההליוצנטרית, שלפיה השמש היא מרכז הבריאה.

19 **ח. כָּל הַכּוֹכָבִים הַנִּרְאִים, יֵשׁ מֵהֶן כּוֹכָבִים קְטַנִּים,**
20 **שֶׁהָאָרֶץ גְּדוֹלָה מֵאַחַד מֵהֶן, וְיֵשׁ מֵהֶן כּוֹכָבִים**
21 **גְּדוֹלִים, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן גָּדוֹל מִן הָאָרֶץ כַּמָּה**
22 **פְּעָמִים. וְהָאָרֶץ גְּדוֹלָה מִן הַיָּרֵחַ כְּמוֹ אַרְבָּעִים**
23 **פְּעָמִים. וְהַשֶּׁמֶשׁ גְּדוֹלָה מִן הָאָרֶץ כְּמוֹ מֵאָה וְשִׁבְעִים**
24 **פְּעָמִים. נִמְצָא הַיָּרֵחַ - אֶחָד מִשִּׁשָּׁת אֲלָפִים וּשְׁמוֹנֶה**
25 **מֵאוֹת מִן הַשֶּׁמֶשׁ בְּקֵרוּב. וְאֵין בְּכָל הַכּוֹכָבִים כּוֹכָב**
26 **גָּדוֹל מִן הַשֶּׁמֶשׁ, וְלֹא קָטָן מִכּוֹכָב שֶׁבַּגַּלְגַּל הַשֵּׁנִי.**

27 **ט. כָּל הַכּוֹכָבִים וְהַגַּלְגַּלִּים כֻּלָּן, בַּעֲלֵי נֶפֶשׁ וְדֵעָה**
28 **וְהַשְׂכֵּל הֵם[17], וְהֵם חַיִּים וְעוֹמְדִים וּמַכִּירִין אֶת מִי**
29 **שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי גָּדְלוֹ וּלְפִי**
30 **מַעֲלָתוֹ מְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים לְיוֹצְרָם כְּמוֹ הַמַּלְאָכִים.**
31 **וּכְשֶׁהֵם שֶׁמַּכִּירִין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כָּךְ מַכִּירִין אֶת**
32 **עַצְמָן, וּמַכִּירִין אֶת הַמַּלְאָכִים שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶן. וְדַעַת**
33 **הַכּוֹכָבִים וְהַגַّלְגַּלִּים מְעוּטָה מִדַּעַת הַמַּלְאָכִים**
34 **וּגְדוֹלָה מִדַּעַת בְּנֵי־אָדָם.**

17) תנועתם הסיבובית של הגלגלים, המתנועעים תמיד בלי הרף ולא ינוחו, מוכיחה – לדעת רבינו – שהם בעלי־חיים ובני דעה והשכל (עיין מורה־נבוכים ח"ב, ד).

35 **י. בָּרָא הָאֵל לְמַטָּה מִגַּלְגַּל הַיָّרֵחַ גֹּלֶם אֶחָד, שֶׁאֵינוֹ**
36 **כְּגֹלֶם הַגַּלְגַּלִּים[18]. וּבָרָא אַרְבַּע צוּרוֹת לְגֹלֶם זֶה,**
37 **וְאֵינָן כְּצוּרַת הַגַּלְגַּלִּים, וְנִקְבַּע כָּל צוּרָה וְצוּרָה**
38 **בְּמִקְצָת גֹּלֶם זֶה. צוּרָה רִאשׁוֹנָה - צוּרַת הָאֵשׁ,**
39 **נִתְחַבְּרָה בְּמִקְצָת גֹּלֶם זֶה, וְנִהְיָה מִשְּׁנֵיהֶן גּוּף הָאֵשׁ.**
40 **וְצוּרָה שְׁנִיָּה - צוּרַת הָרוּחַ, נִתְחַבְּרָה בְּמִקְצָתוֹ, וְנִהְיָה**
41 **מִשְּׁנֵיהֶן גּוּף הָרוּחַ. וְצוּרָה שְׁלִישִׁית - צוּרַת הַמַּיִם,**
42 **נִתְחַבְּרָה בְּמִקְצָתוֹ, וְנִהְיָה מִשְּׁנֵיהֶם גּוּף הַמַּיִם. וְצוּרָה**
43 **רְבִיעִית - צוּרַת הָאָרֶץ, נִתְחַבְּרָה בְּמִקְצָתוֹ, וְנִהְיָה**
44 **מִשְּׁנֵיהֶם גּוּף הָאָרֶץ. נִמְצָא לְמַטָּה מִן הָרָקִיעַ אַרְבָּעָה**
45 **גּוּפִין[19] מֻחְלָקִין[20], זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד**
46 **מַקִּיף אֶת שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ מִכָּל רוּחוֹתָיו כְּמוֹ גַּלְגַּל.**
47 **הַגּוּף הָרִאשׁוֹן, הַסָּמוּךְ לְגַלְגַּל הַיָّרֵחַ, הוּא גּוּף הָאֵשׁ.**
48 **לְמַטָּה מִמֶּנּוּ - גּוּף הָרוּחַ. לְמַטָּה מִמֶּנּוּ - גּוּף הַמַּיִם.**
49 **לְמַטָּה מִמֶּנּוּ - גּוּף הָאָרֶץ. וְאֵין בֵּינֵיהֶם מָקוֹם פָּנוּי**
50 **בְּלֹא גּוּף כְּלָל.**

18) כלומר: חומר שפל־ערך, שאינו מגיע למדריגת חומר הגלגלים. 19) במדבר־רבה, יד. אלה הם ארבעת היסודות הטבעיים: אש, רוח, מים, עפר (ארמ"ע), שמהם הורכב העולם השפל וכל אשר בו, ונקרא על כן: עולם היסודות. 20) כמו: מחולקים.

51 **יא. אַרְבָּעָה גּוּפוֹת הָאֵלּוּ אֵינָם בַּעֲלֵי נֶפֶשׁ וְאֵינָם**
52 **יוֹדְעִים וְלֹא מַכִּירִים, אֶלָּא כְּגוּפִים מֵתִים[21]. וְיֵשׁ לְכָל**
53 **אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם מִנְהָג[22], שֶׁאֵינוֹ יוֹדְעוֹ, וְלֹא מַשִּׂיגוֹ,**
54 **וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁנּוֹתוֹ. וְזֶה שֶׁאָמַר דָּוִד: "הַלְלוּ אֶת ה'**
55 **מִן הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל תְּהֹמוֹת, אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג**
56 **וְקִיטוֹר"[23]; וּבֵאוּר עִנְיַן הַדְּבָרִים: הַלְלוּהוּ בְּנֵי־אָדָם,**
57 **מִגְּבוּרוֹתָיו שֶׁתִּרְאוּ בָּאֵשׁ וּבַבָּרָד וּבִשְׁאָר בְּרוּאִים**
58 **שֶׁתִּרְאוּ לְמַטָּה מִן הָרָקִיעַ, שֶׁגְּבוּרָתָם תָּמִיד נִכֶּרֶת**
59 **לְקָטֹן וּלְגָדוֹל[24].**

21) להם אין תנועה סיבובית כמו גלגלים, אלא המנוחה היא

מנהגם וטבעם: ואם יכריחם איזה כח חיצוני לעזוב מקום מנוחתם ולהתנועע, אזי בסור הכח המכריח, ישובו תיכף בקו ישר למקומם. למשל: אבן שהיא מיסוד העפר, כשהיא נזרקת למעלה, תשוב תיכף למטה ליסודה, עפר הארץ. וכן שאר היסודות – וזה אות שאין בהם רוח חיים (מו"נ ח"ב, ו). וכן אמרו חז"ל (בראשית־רבה פ"ב): "והארץ היתה תהו ובהו" – ישבה לה הארץ תוהה ובוהה, שוממת ודואגת על רוע מזלה, ואמרה: "העליונים והתחתונים נבראו בבת אחת, העליונים חיים והתחתונים מתים". 22) טבע המיוחד לו, סגולה. 23) אם גופים מתים הם, איך יהללוהו, הרי לא המתים יהללו י־ה? 24) בני אדם יהללוהו כשיראו גבורותיו בברואים ובכל תופעות הטבע.

יום שלישי כ"ג אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) כל הנבראים למטה מן הרקיע מורכבים מארבעת היסודות; נפש האדם וצורתו; מה בין מעשה בראשית למעשה מרכבה.

1 **א. אַרְבָּעָה גּוּפִים הַלָּלוּ, שֶׁהֵם אֵשׁ וְרוּחַ וּמַיִם וָאָרֶץ,**
2 **הֵם יְסוֹדוֹת כָּל הַנִּבְרָאִים לְמַטָּה מִן הָרָקִיעַ. וְכֹל**
3 **שֶׁיִּהְיֶה מֵאָדָם וּמִבְּהֵמָה וָעוֹף וְרֶמֶשׂ וְדָג וְצֶמַח**
4 **וּמַתֶּכֶת וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, וּשְׁאָר אַבְנֵי בִנְיָן,**
5 **וְהָרִים וְגוּשֵׁי עָפָר - הַכֹּל גָּלְמָן מְחֻבָּר מֵאַרְבָּעָה**
6 **יְסוֹדוֹת הַלָּלוּ. נִמְצְאוּ כָּל הַגּוּפִים שֶׁלְּמַטָּה מִן**
7 **הָרָקִיעַ, חוּץ מֵאַרְבָּעָה[2] יְסוֹדוֹת הָאֵלּוּ, מְחֻבָּרִים**
8 **מִגַּלֶּם וְצוּרָה, וְגַלֶּם שֶׁלָּהֶם מְחֻבָּר מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת**
9 **הָאֵלּוּ. אֲבָל כָּל אֶחָד מֵאַרְבָּעָה הַיְסוֹדוֹת אֵינוֹ מְחֻבָּר**
10 **אֶלָּא מִגַּלֶּם וְצוּרָה בִּלְבָד.**

2) הריטב"א בפירושו לארבעה פרקים אלה אומר: "כל הגופים" - לאו דווקא, שהרי יש גופים המורכבים רק משני יסודות, כגון: עשן, מורכב רק מאש ועפר; אבק - מעפר ורוח: אש - ממים ורוח.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"אַרְבָּעָה גּוּפִים הָאֵלּוּ שֶׁהֵם אֵשׁ וְרוּחַ וּמַיִם וָאָרֶץ כּוּ'".

בספר יצירה הוזכרו רק שלושה יסודות, ומבואר בפרדס שיסוד העפר מתגלה על ידי הג' יסודות. ולהעיר מפרדס שם, שג' היסודות שייכים לג' אבות (חג"ת) ויסוד הד' (עפר) - מל' (ואסתר).

לקוטי שיחות חכ"ו עמוד 46 הערה 39.

11 **ב. דֶּרֶךְ הָאֵשׁ וְהָרוּחַ לִהְיוֹת מַהֲלָכָם מִמַּטָּה, מִטַּבּוּר[3]**
12 **הָאָרֶץ, לְמַעְלָה כְּלַפֵּי הָרָקִיעַ. וְדֶרֶךְ הַמַּיִם וְהָאָרֶץ**
13 **לִהְיוֹת מַהֲלָכָם מִתַּחַת הָרָקִיעַ לְמַטָּה עַד לְאֶמְצַע;**
14 **שֶׁאֶמְצַע הָרָקִיעַ הוּא הַמַּטָּה שֶׁאֵין לְמַטָּה מִמֶּנּוּ[4].**
15 **וְאֵין הִלּוּכָם, לֹא בְּדַעְתָּם וְלֹא בְּחֶפְצָם[5], אֶלָּא מִנְהָג**
16 **שֶׁנִּקְבַּע בָּהֶן וְטֶבַע[6] שֶׁנִּטְבַּע בָּהֶן. טֶבַע הָאֵשׁ - חַם**
17 **וְיָבֵשׁ, וְהוּא קַל מִכֻּלָּם. וְהָרוּחַ - חַם וָלַח. וְהַמַּיִם -**
18 **קָרִים וְלַחִים. וְהָאָרֶץ - יְבֵשָׁה וְקָרָה, וְהִיא כְּבֵדָה**
19 **מִכֻּלָּם, וְהַמַּיִם קַלִּים מִמֶּנָּה, לְפִיכָךְ נִמְצָאִים לְמַעְלָה**
20 **עַל הָאָרֶץ. וְהָרוּחַ קַל מִן הַמַּיִם, לְפִיכָךְ הוּא מְרַחֵף**
21 **עַל־פְּנֵי הַמָּיִם. וְהָאֵשׁ קַל מִן הָרוּחַ. וּמִפְּנֵי שֶׁהֵם**
22 **יְסוֹדוֹת לְכָל גּוּפִים שֶׁתַּחַת הָרָקִיעַ, יִמָּצֵא כָּל גּוּף**
23 **וְגוּף מֵאָדָם וּבְהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף וְדָג וָצֶמַח וּמַתֶּכֶת**
24 **וָאָבֶן, גָּלְמוֹ מְחֻבָּר מֵאֵשׁ וְרוּחַ וּמַיִם וְעָפָר. וְאַרְבַּעְתָּן**
25 **יִתְעָרְבוּ בְיַחַד, וְיִשְׁתַּנּוּ כָּל אֶחָד מֵהֶם בְּעֵת הָעֲרוּב,**
26 **עַד שֶׁיִּמָּצֵא הַמְחֻבָּר מֵאַרְבַּעְתָּן אֵינוֹ דּוֹמֶה לְאֶחָד מֵהֶן**
27 **כְּשֶׁהוּא לְבַדּוֹ. וְאֵין בַּמְּעֹרָב מֵהֶן אֲפִלּוּ חֵלֶק אֶחָד**
28 **שֶׁהוּא אֵשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ אוֹ מַיִם בִּפְנֵי עַצְמָן אוֹ אֶרֶץ**
29 **בִּפְנֵי עַצְמָהּ אוֹ רוּחַ בִּפְנֵי עַצְמָהּ, אֶלָּא הַכֹּל נִשְׁתַּנּוּ**
30 **וְנַעֲשׂוּ גּוּף[7] אֶחָד. וְכָל גּוּף וָגוּף הַמְחֻבָּר מֵאַרְבַּעְתָּן,**
31 **יִמָּצֵא בּוֹ קֹר וָחֹם, לֵחַ וְיֹבֶשׁ כְּאֶחָד. אֲבָל יֵשׁ מֵהֶם**
32 **גּוּפִים, שֶׁיִּהְיֶה בָהֶם חָזְקָה[8] מִיסוֹד הָאֵשׁ, כְּמוֹ בַּעֲלֵי**
33 **נֶפֶשׁ חַיָּה, לְפִיכָךְ יֵרָאֶה בָהֶם הַחֹם יָתֵר. וְיֵשׁ מֵהֶן**
34 **גּוּפִין שֶׁיִּהְיֶה בָהֶן חָזְקָה מִיסוֹד הָאָרֶץ, כְּמוֹ הָאֲבָנִים,**
35 **לְפִיכָךְ יֵרָאֶה בָהֶם הַיֹּבֶשׁ הַרְבֵּה. וְיֵשׁ מֵהֶן גּוּפִין,**
36 **שֶׁיִּהְיֶה בָהֶם חָזְקָה מִיסוֹד הַמַּיִם, לְפִיכָךְ יֵרָאֶה בָהֶם**
37 **הַלֵּחַ יָתֵר. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה יִמָּצֵא גּוּף חַם מִגּוּף**
38 **אַחֵר חַם, וְגוּף יָבֵשׁ יֶתֶר מִגּוּף אַחֵר יָבֵשׁ; וְכֵן יִמָּצְאוּ**
39 **גּוּפִים, שֶׁיֵּרָאֶה בָהֶן הַקֹּר בִּלְבָד, וְגוּפִים יֵרָאֶה בָהֶן**
40 **הַלֵּחַ בִּלְבָד, וְגוּפִים יֵרָאֶה בָהֶן הַקֹּר וְהַיֹּבֶשׁ כְּאֶחָד**
41 **בְּשָׁוֶה, אוֹ הַקֹּר וְהַלֵּחַ כְּאֶחָד בְּשָׁוֶה, אוֹ הַחֹם וְהַיֹּבֶשׁ**
42 **כְּאֶחָד בְּשָׁוֶה, אוֹ הַחֹם וְהַלֵּחַ כְּאֶחָד בְּשָׁוֶה - לְפִי רֹב**
43 **הַיְסוֹד שֶׁהָיָה בְּעִקַּר הַתַּעֲרֹבֶת, יֵרָאֶה מַעֲשֵׂה אוֹתוֹ**
44 **הַיְסוֹד וְטִבְעוֹ בַּגּוּף הַמְעֹרָב.**

3) ממרכז הארץ. דבר כדורי, כל נקודה שבו - הוא מרכזו.
4) כדור הארץ הנמצא במרכזו של גלגל הרקיע - הוא המטה שאין למטה הימנו. 5) כהילוך הכוכבים והגלגלים שהם בעלי דעה ורצון. 6) תכונה וסגולה תולדתית שאין בה רצון. 7) על ידי הערבוב נשתנו היסודות כל כך עד שאינם ניכרים עוד. 8) תוקף, חלק יותר גדול.

45 **ג. וְכָל הַמְחֻבָּר מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת אֵלּוּ הוּא נִפְרָד**
46 **בַּסּוֹף: יֵשׁ שֶׁהוּא נִפְרָד לְאַחַר יָמִים אֲחָדִים, וְיֵשׁ**
47 **שֶׁהוּא נִפְרָד לְאַחַר שָׁנִים רַבּוֹת. וְכֹל שֶׁנִּתְחַבֵּר מֵהֶם,**
48 **אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִפָּרֵד לָהֶן. אֲפִלּוּ הַזָּהָב וְהָאֹדֶם[9] אִי**
49 **אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִפָּסֵד וְיַחֲזֹר לִיסוֹדוֹתָיו, וְיָשׁוּב מִקְצָתוֹ**
50 **לְאֵשׁ וּמִקְצָתוֹ לְמַיִם וּמִקְצָתוֹ לְרוּחַ וּמִקְצָתוֹ לָאָרֶץ.**

9) שהם חמרים קשים ביותר. אודם - אחת מאבני החושן.

51 **ד. הוֹאִיל וְכָל הַנִּפְסָד יִפָּרֵד לִיסוֹדוֹת אֵלּוּ - לָמָּה**
52 **נֶאֱמַר לָאָדָם: "וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב"? לְפִי שֶׁרֹּב בִּנְיָנוֹ**
53 **מִן הֶעָפָר. וְלֹא כָּל הַנִּפְסָד כְּשֶׁיִּפָּסֵד מִיָּד יַחֲזֹר**
54 **לְאַרְבָּעָה הַיְסוֹדוֹת, אֶלָּא יִפָּסֵד וְיַחֲזֹר לְדָבָר אַחֵר,**

וְדָבָר אַחֵר לְדָבָר אַחֵר[10], וְסוֹף הַדְּבָרִים יַחֲזוֹר לַיְסוֹדוֹת; וְנִמְצָאוּ כָּל הַדְּבָרִים חוּזְרִין חֲלִילָה[11].

10) פושטים צורה ולובשים צורה אחרת. 11) סובבים וחוזרים וסובבים במעגל אין קץ, חלילה - תואר־הפועל משורש חָלַל, אחי חוֹל; ומזה השם: מָחוֹל - רקידה במעגל.

ה. אַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת הָאֵלּוּ מִשְׁתַּנִּים זֶה לָזֶה תָּמִיד בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה, מִקְצָתָן, לֹא כָּל גּוּפָן. כֵּיצַד? מִקְצָת הָאָרֶץ הַקְּרוֹבָה מִן הַמַּיִם מִשְׁתַּנִּית וּמִתְפּוֹרֶרֶת[12] וְנַעֲשֵׂית מָיִם. וְכֵן מִקְצָת הַמַּיִם הַסְּמוּכִים לָרוּחַ מִשְׁתַּנִּין וּמִתְמַסְמְסִין[13] וְהוֹרִין רוּחַ. וְכֵן הָרוּחַ, מִקְצָתוֹ הַסָּמוּךְ לָאֵשׁ מִשְׁתַּנֶּה וּמִתְחוֹלֵל[14] וְנַעֲשֶׂה אֵשׁ. וְכֵן הָאֵשׁ, מִקְצָתָהּ הַסָּמוּךְ לָרוּחַ מִתְחוֹלֵל, מִשְׁתַּנֶּה וּמִתְכַּנֵּס[15] וְנַעֲשֶׂה רוּחַ. וְכֵן הָרוּחַ, מִקְצָתוֹ הַסָּמוּךְ לַמַּיִם מִשְׁתַּנֶּה וּמִתְכַּנֵּס[16] וְנַעֲשֶׂה מָיִם. וְכֵן הַמַּיִם[17], מִקְצָתוֹ הַסָּמוּךְ לָאָרֶץ מִשְׁתַּנֶּה וּמִתְכַּנֵּס וְנַעֲשֶׂה אָרֶץ. וְשִׁנּוּי זֶה - מְעַט מְעַט, וּלְפִי אֹרֶךְ הַיָּמִים. וְאֵין כָּל הַיְסוֹד מִשְׁתַּנֶּה, עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה כָּל הַמַּיִם רוּחַ אוֹ כָּל הָרוּחַ אֵשׁ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּבָּטֵל אֶחָד מִן הַיְסוֹדוֹת הָאַרְבָּעָה; אֶלָּא מִקְצָת יִשְׁתַּנֶּה מֵאֵשׁ לְרוּחַ, וּמִקְצָת יִשְׁתַּנֶּה מֵרוּחַ לְאֵשׁ, וְכֵן בֵּין כָּל אֶחָד וַחֲבֵרוֹ יִמָּצֵא הַשִּׁנּוּי בֵּין אַרְבַּעְתָּן, וְחוּזְרוֹת חֲלִילָה לְעוֹלָם.

12) מלשון הכתוב: פור התפוררה ארץ (ישעיה כד, יט). 13) מתנדפים ונעשים רוח. מלשון; ימאסו כמו מים (תהלים נח, ח). 14) מלשון: סע מתחולל (ירמיה כג, יט). 15) מתכווץ ומצטמצם. 16) מלשון: כונס כנד מי הים (תהלים לג, ז). 17) יסוד המים.

ו. וְשִׁנּוּי זֶה יִהְיֶה בִּסְבִיבַת הַגַּלְגַּל[18], וּמִסְּבִיבָתוֹ יִתְחַבְּרוּ אַרְבַּעְתָּן וְיִהְיֶה מֵהֶן שְׁאָר גֶּלְמֵי בְּנֵי־אָדָם וְנֶפֶשׁ חַיָּה, צֶמַח וְאֶבֶן וּמַתֶּכֶת. וְהָאֵל נוֹתֵן לְכָל גֹּלֶם וָגֹלֶם צוּרָה רְאוּיָה לוֹ, עַל־יְדֵי מַלְאָךְ הָעֲשִׂירִי, שֶׁהִיא הַצּוּרָה הַנִּקְרֵאת 'אִישִׁים'[19].

18) על ידי סיבוב הגלגלים והשפעתם מתמזגים היסודות, ומהם מתהווים כל יצורי מטה: דומם, צומח, חי, מדבר. 19) כמבואר למעלה (פרק ב, הלכה ז).

ז. לְעוֹלָם אֵין אַתָּה רוֹאֶה גֹּלֶם בְּלֹא צוּרָה אוֹ צוּרָה בְּלֹא גֹּלֶם, אֶלָּא לֵב הָאָדָם[20] הוּא שֶׁמְּחַלֵּק גּוּף הַנִּמְצָא בְּדַעְתּוֹ, וְיוֹדֵעַ שֶׁהוּא מְחֻבָּר מִגֹּלֶם וְצוּרָה; וְיוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ שָׁם גּוּפִים שֶׁגֹּלְמָם מְחֻבָּר מֵאַרְבַּעַת הַיְסוֹדוֹת, וְגוּפִים שֶׁגֹּלְמָם פָּשׁוּט וְאֵינוֹ מְחֻבָּר רַק מִגֹּלֶם אֶחָד[21]. וְהַצּוּרוֹת שֶׁאֵין לָהֶם גֹּלֶם[22] אֵינָן נִרְאִין לָעַיִן, אֶלָּא בְּעֵין הַלֵּב[23] הֵן יְדוּעִין, כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ אֲדוֹן הַכֹּל בְּלֹא רְאִיַּת עָיִן.

20) תבונת אדם. 21) כגון: גולם הגלגלים. 22) המלאכים, הצורות הנפרדות. 23) דרך השאלה. כלומר: בכח השכל והבינה שבליבו משיג האדם את הצורות הבלתי נראות לעין הפשוטה, עין הבשר.

ח. נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר הִיא צוּרָתוֹ[24] שֶׁנָּתַן לוֹ הָאֵל; וְהַדַּעַת הַיְתֵרָה הַמְּצוּיָה בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם, הִיא צוּרַת הָאָדָם הַשָּׁלֵם בְּדַעְתּוֹ. וְעַל צוּרָה זוֹ נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ"[25], כְּלוֹמַר, שֶׁתִּהְיֶה לוֹ צוּרָה הַיּוֹדַעַת וּמַשֶּׂגֶת הַדֵּעוֹת שֶׁאֵין לָהֶם גֹּלֶם, כְּמוֹ הַמַּלְאָכִים, שֶׁהֵם צוּרָה בְּלֹא גֹּלֶם, עַד שֶׁיִּדְמֶה לָהֶן. וְאֵינוֹ אוֹמֵר[26] עַל צוּרָה זוֹ הַנִּכֶּרֶת לָעֵינַיִם, שֶׁהִיא הַפֶּה וְהַחֹטֶם וְהַלְּסָתוֹת וּשְׂאָר רֹשֶׁם הַגּוּף, שֶׁזּוֹ 'תֹּאַר' שְׁמָהּ; וְאֵינָהּ הַנֶּפֶשׁ הַמְּצוּיָה לְכָל נֶפֶשׁ חַיָּה, שֶׁבָּהּ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמוֹלִיד וּמַרְגִּישׁ וּמְהַרְהֵר; אֶלָּא הַדַּעַת, שֶׁהִיא צוּרַת הַנֶּפֶשׁ[27], וּבְצוּרַת הַנֶּפֶשׁ הַכָּתוּב מְדַבֵּר: "בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ". וּפְעָמִים רַבּוֹת תִּקָּרֵא זֹאת הַצּוּרָה נֶפֶשׁ וְרוּחַ[28]. וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בִּשְׁמוֹתָן, שֶׁלֹּא יִטְעֶה אָדָם בָּהֶן, וְכָל שֵׁם וָשֵׁם יִלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ[29].

24) שבה הוא נבדל מסוג ה"צומח". 25) הרוחניים. כלומר: ניתן בו בינה ודעת להשיג דברים מופשטים, וידמה לנו, יושבי מרום (מורה נבוכים חלק א, א). 26) "בצלמנו". 27) החיונית. 28) כגון: גם בלא דעת נפש לא טוב (משלי יט, ב); והרוח תשוב אל האלוקים (קהלת יב, ז). 29) כי לפעמים תבאנה "נפש ורוח" במובן הנפש החיונית היורדת היא למטה (קהלת ג, כא), לפיכך מזהיר רבינו להיזהר בשמות אלה שלא לערבבם ולא לטעות בהם, אלא ללמדם מעניינם: מתוך הנושא הנידון תוגדר מהותם.

ט. אֵין צוּרַת הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת מְחֻבֶּרֶת מִן הַיְסוֹדוֹת כְּדֵי שֶׁתִּפָּרֵד לָהֶם, וְאֵינָהּ מִכֹּחַ הַנִּשְׁמָה[30] עַד שֶׁתְּהֵא צְרִיכָה לִנְשָׁמָה, כְּמוֹ שֶׁהַנִּשְׁמָה צְרִיכָה לַגּוּף; אֶלָּא מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם הִיא. לְפִיכָךְ כְּשֶׁיִּפָּרֵד הַגֹּלֶם, שֶׁהוּא מְחֻבָּר מִן הַיְסוֹדוֹת, וְתֹאבַד הַנִּשְׁמָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה אֶלָּא עִם הַגּוּף, וּצְרִיכָה לַגּוּף בְּכָל מַעֲשֶׂיהָ - לֹא תִּכָּרֵת הַצּוּרָה הַזֹּאת, לְפִי שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לִנְשָׁמָה בְּמַעֲשֶׂיהָ, אֶלָּא יוֹדַעַת וּמַשֶּׂגֶת הַדֵּעוֹת הַפְּרוּדוֹת מִן הַגְּלָמִים, וְיוֹדַעַת בּוֹרֵא הַכֹּל וְעוֹמֶדֶת לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה, וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ".

30) היא הנפש החיונית נחלת כל חי למינהו, כמו: כל אשר נשמת רוח חיים באפיו (בראשית ז, כב). רצונו לומר: הנשמה ההיא היודעת דעת עליון אינה מסוג אותה הנשמה, הנפש החיונית הצריכה לגוף, שעם מותו תאבד גם היא עימו - אלא מאת ה' היא והיא צורת האדם שאינה תלוייה לא בגוף ולא בנפש החיונית, והיא קיימת גם אחרי מות האדם (עיין בפירושו למשנה, סנהדרין פרק י).

י. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ שֶׁדִּבַּרְנוּ בְּעִנְיָן זֶה, כְּמַר מִדְּלִי[31] הֵם וּדְבָרִים עֲמֻקִּים הֵם; אֲבָל אֵינָם כְּעִנְיַן עֹמֶק פֶּרֶק רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי[32]. וּבֵאוּר כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁבְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי, הוּא הַנִּקְרָא 'מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית'[33]. וְכָךְ צִוּוּ הַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[34] - שֶׁאֵין דּוֹרְשִׁין גַּם בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ בָּרַבִּים, אֶלָּא לְאָדָם אֶחָד מוֹדִיעִין דְּבָרִים אֵלּוּ וּמְלַמְּדִין אוֹתָן.

31) מעט מזעיר, כטיפת מים הנופלת מדלי מלא, כלומר: מעט מזעיר הם לעומת כל מה שיש לדבר בעניין נשגב זה. 32) העוסקים במעשה מרכבה. 33) תורת הטבע ורזי היצירה המוצעת בצורת "ראשי פרקים" בפרשה הראשונה של ספר "בראשית". 34) (חגיגה יא:).

יא. וּמַה בֵּין עִנְיַן מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה לְעִנְיַן מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית? שֶׁעִנְיַן מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, אֲפִלּוּ לְאֶחָד אֵין דּוֹרְשִׁים בּוֹ, אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה חָכָם וּמֵבִין מִדַּעְתּוֹ, מוֹסְרִין לוֹ רָאשֵׁי הַפְּרָקִים; וְעִנְיַן מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית מְלַמְּדִין אוֹתוֹ לַיָּחִיד אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵבִין אוֹתוֹ מִדַּעְתּוֹ, וּמוֹדִיעִים אוֹתוֹ כָּל מַה שֶּׁיָּכוֹל לֵידַע מִדְּבָרִים אֵלּוּ. וְלָמָּה אֵין מְלַמְּדִין אוֹתוֹ לָרַבִּים? לְפִי שֶׁאֵין כָּל אָדָם יֵשׁ לוֹ דַּעַת רְחָבָה לְהַשִּׂיג פֵּרוּשׁ וּבֵאוּר כָּל הַדְּבָרִים עַל בֵּרְיָן[35].

35) לפיכך מלמדים אותם רק ליחידי סגולה זכי לב וגדולי מחשבה.

יב. בִּזְמַן שֶׁאָדָם מִתְבּוֹנֵן בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ, וּמַכִּיר כָּל הַבְּרוּאִים מִמַּלְאָךְ וְגַלְגַּל וְאָדָם כַּיּוֹצֵא בוֹ, וְיִרְאָה חָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּכָל הַיְצוּרִים וְכָל הַבְּרוּאִים - מוֹסִיף אַהֲבָה לַמָּקוֹם, וְתִצְמָא נַפְשׁוֹ וְיִכְמַהּ[36] בְּשָׂרוֹ לֶאֱהֹב הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא[37], וְיֵרָא וְיִפְחַד מִשִּׁפְלוּתוֹ וְדַלּוּתוֹ וְקַלּוּתוֹ, כְּשֶׁיַּעֲרִיךְ עַצְמוֹ לְאֶחָד מֵהַגּוּפוֹת הַקְּדוֹשִׁים הַגְּדוֹלִים[38]; וְכָל־שֶׁכֵּן לְאַחַת מֵהַצּוּרוֹת הַטְּהוֹרוֹת, הַנִּפְרָדוֹת מִן הַגִּלְּמִים, שֶׁלֹּא נִתְחַבְּרוּ בְּגֹלֶם כְּלָל[39]; וְיִמְצָא עַצְמוֹ שֶׁהוּא כִּכְלִי מָלֵא בּוּשָׁה וּכְלִמָּה, רֵיק וְחָסֵר.

36) ישתוקק תשוקה גדולה, מלשון: כָּמַהּ לך בשרי (תהלים סג, ב). 37) ואהבתו לאלוקים תאלצהו להיות "משכיל דורש אלוקים", כדי להכירו לדעת יותר ויותר; ועל ידי זה ישתלם במעלת המידות ובמעלות השכליות - והיא תכלית הנרצה העליונה של אדם להגיע בזה לחיי נצחים (עיין פירושו למשנה, סנהדרין פרק י). 38) הגלגלים. 39) המלאכים.

יג. וְעִנְיְנֵי אַרְבָּעָה פְרָקִים אֵלּוּ שֶׁבְּחָמֵשׁ מִצְוֹת הָאֵלּוּ[40], הֵם שֶׁחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים קוֹרְאִין אוֹתוֹ 'פַּרְדֵּס'[41], כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: אַרְבָּעָה נִכְנְסוּ לַפַּרְדֵּס[42]; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ וַחֲכָמִים גְּדוֹלִים הָיוּ, לֹא כֻּלָּם הָיָה בָּהֶן כֹּחַ לֵידַע וּלְהַשִּׂיג כָּל הַדְּבָרִים עַל בֵּרְיָן[43]. וַאֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֵין רָאוּי לְטַיֵּל בַּפַּרְדֵּס, אֶלָּא מִי שֶׁנִּתְמַלֵּא כְרֵסוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר; וְלֶחֶם וּבָשָׂר[44] הוּא - לֵידַע הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר, וְכַיּוֹצֵא בָהֶם מִשְּׁאָר הַמִּצְוֹת. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ 'דָּבָר קָטָן' קָרְאוּ אוֹתָן חֲכָמִים, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ חֲכָמִים[45]: דָּבָר גָּדוֹל - מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, וְדָבָר קָטָן - הֲוָיוֹת[46] דְּאַבָּיֵי וְרָבָא; אַף־עַל־פִּי־כֵן רְאוּיִין הֵן לְהַקְדִּימָן, שֶׁהֵן מְיַשְּׁבִין דַּעְתּוֹ[47] שֶׁל אָדָם תְּחִלָּה; וְעוֹד, שֶׁהֵם הַטּוֹבָה הַגְּדוֹלָה שֶׁהִשְׁפִּיעַ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְיִשּׁוּב הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי לִנְחֹל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְאֶפְשָׁר שֶׁיֵּדָעֵם הַכֹּל, קָטָן וְגָדוֹל, אִישׁ וְאִשָּׁה, בַּעַל לֵב רָחָב וּבַעַל לֵב קָצָר.

40) א) לידע שיש שם אלוקה; ב) שאחד הוא ואין זולתו; ג) לייחדו; ד) לאהבו; ה) ליראה ממנו. 41) גן נחמד, כינוי הוא לגן שמים, גן של המסתורין האלוקי. ויודעי ח"ן, המה בעלי המסתורין וה"מקובלים" בדורות הבאים, מצאו בו מקום להתגדר בו; וגם מצאו בו נוטריקון נאה מתאים לשיטתם: פשט, רמז, דרוש, סוד. 42) (חגיגה יד:) נכנסו לטייל בו ולחזות בנועם ה' על ידי התבוננות במעשה־מרכבה ובמעשה־בראשית. 43) וכולם ניזוקו חוץ מאחד. 44) וכן אמרו חז"ל: כל משען לחם (ישעיה ג, ב) - אלו בעלי תלמוד (חגיגה יד.). כמו כן אמרו: דברי תורה - כל ההוגה בהם טועם טעם בשר (עירובין כא:). 45) (סוכה כח.). 46) השקלא־וטריא בתלמוד; הקושיות והאיבעיות שאביי ורבא עסקו בהם. ולמה נקרא "דבר קטן"? כי ביחס למעשה־מרכבה שנושאו הוא הקדוש־ברוך־הוא בכבודו ובעצמו, עוסק התלמוד במצוות ה' ומשפטיו. 47) וכן אמרו חז"ל על התנאים, שהם "מיישבי העולם" (סוטה כב.).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) שכל בית ישראל מְצוּוִים על קידוש השם; מתי לעבור ולא להיהרג, ומהו חילול ה'.

א. כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל[2] מְצֻוִּין עַל קִדּוּשׁ[3] הַשֵּׁם הַגָּדוֹל הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וּמַזְהִרִין שֶׁלֹּא לְחַלְּלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי". כֵּיצַד? כְּשֶׁיַּעֲמֹד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְיֵאָנֵס אֶת יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה אוֹ יַהַרְגֶנּוּ - יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּצְוֹת: "אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם" - וָחַי בָּהֶם, וְלֹא שֶׁיָּמוּת בָּהֶם[4]. וְאִם מֵת וְלֹא עָבַר - הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ[5].

2) לרבות גם נשים, שגם הן מצוות על קידוש השם, כמבואר במסכת סנהדרין (עד, ב). 3) למסור את הנפש על תורת ה' ודתו, שעל־ידי־זה מתקדש שמו יתעלה ('תורת כהנים', אמור). וכדאי להביא בזה דברי רבינו על מצות "קידוש השם" (ספר המצוות, ט): כשגזר נבוכדנצר הרשע להשתחוות לצלם. כמסופר בספר דניאל, השתחוו לו כל

המון בית ישראל ולא היה שם ביניהם מקדש שם שמים, כי פחדו לנפשם והעטו חרפה על כל ישראל. עד שבאו דניאל, חנניה, מישאל ועזריה וקידשו שם שמים ברבים, והסירו את החרפה מעל עמם. ונתקיימו אז דברי ישעיה הנביא, שאמר: לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו, כי בראותו ילדיו... יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו (ישעיה כט, כג). 4) יומא פה, ב. 5) חייב ליתן את הדין על שמסר נפשו חינם. רבינו סובר: "יעבור ואל ייהרג" שאמרו רבותינו, פירושו – מחויב לעבור, כדי שלא ייהרג. אבל רבים מגדולי הראשונים חולקים עליו בזה, וסבורים שאם נהרג ולא עבר – צדקה תיחשב לו, ולדעתם "יעבור ולא ייהרג" רשות היא ולא חובה (עיין עבודה זרה כז, ב 'תוספות' דיבור־המתחיל יכול אפילו).

1 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[6]? בִּשְׁאָר מִצְוֹת, חוּץ**
2 **מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכַת דָּמִים. אֲבָל**
3 **שְׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת אֵלּוּ, אִם יֹאמַר לוֹ: עֲבֹר עַל אַחַת מֵהֶן**
4 **אוֹ תֵּהָרֵג! - יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[7]?**
5 **בִּזְמַן שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מִתְכַּוֵּן לַהֲנָאַת עַצְמוֹ, כְּגוֹן**
6 **שֶׁאֲנָסוֹ לִבְנוֹת לוֹ בֵּיתוֹ בְּשַׁבָּת אוֹ לְבַשֵּׁל לוֹ תַּבְשִׁילוֹ,**
7 **אוֹ אָנַס אִשָּׁה[8] לְבָעֲלָהּ וְכִיּוֹצֵא בָזֶה. אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן**
8 **לְהַעֲבִירוֹ עַל הַמִּצְוֹת בִּלְבַד - אִם הָיָה בֵּינוֹ לְבֵין**
9 **עַצְמוֹ וְאֵין שָׁם עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל[9], יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג;**
10 **וְאִם אֲנָסוֹ לְהַעֲבִירוֹ בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל - יֵהָרֵג וְאַל**
11 **יַעֲבֹר, וַאֲפִלּוּ לֹא נִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִירוֹ אֶלָּא עַל מִצְוָה**
12 **מִשְּׁאָר מִצְוֹת בִּלְבָד.**

6) שיעבור ולא ייהרג. 7) שיש לחלק בין שלוש עבירות אלו לשאר העבירות שבתורה. 8) באשה פנויה ידובר פה, כי אשת איש בכלל "גילוי עריות" היא. 9) כי אין פרהסיא פחות מעשרה בני אדם (סנהדרין עד, ב).

13 **ג. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[10] - שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַגְּזֵרָה[11];**
14 **אֲבָל בִּשְׁעַת הַגְּזֵרָה, וְהוּא שֶׁיֵּעָמֵד מֶלֶךְ רָשָׁע**
15 **כְּנְבוּכַדְנֶצַּר וַחֲבֵרָיו, וְיִגְזֹר גְּזֵרָה עַל יִשְׂרָאֵל לְבַטֵּל**
16 **דָּתָם אוֹ מִצְוָה מִן הַמִּצְוֹת - יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, אֲפִלּוּ**
17 **עַל אַחַת מִשְּׁאָר מִצְוֹת, בֵּין נֶאֱנָס בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה, בֵּין**
18 **נֶאֱנָס בֵּינוֹ לְבֵין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.**

10) שיש לחלק בין עבירה לעבירה, ובין עשרה ופחות מעשרה. 11) רדיפות וגזירות דתיות (שם).

19 **ד. כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג! וְנֶהֱרַג וְלֹא**
20 **עָבַר - הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. וְכָל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ:**
21 **יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר! וְנֶהֱרַג וְלֹא עָבַר - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ אֶת**
22 **הַשֵּׁם; וְאִם הָיָה בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ**
23 **אֶת הַשֵּׁם בָּרַבִּים, כְּדַנִּיאֵל, חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה,**
24 **וְרַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו[12]. וְאֵלּוּ הֵן הַרוּגֵי מַלְכוּת, שֶׁאֵין**
25 **מַעֲלָה עַל מַעֲלָתָן[13], וַעֲלֵיהֶן נֶאֱמַר: "כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ**
26 **כָּל הַיּוֹם[14], נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה"[15]; וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר:**
27 **"אִסְפוּ לִי חֲסִידַי, כֹּרְתֵי בְרִיתִי עֲלֵי זָבַח". וְכָל מִי**
28 **שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר! וְעָבַר וְלֹא נֶהֱרַג - הֲרֵי**
29 **זֶה מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם; וְאִם הָיָה בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל, הֲרֵי**
30 **זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם בָּרַבִּים, וּבִטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁהִיא**
31 **קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, וְעָבַר עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁהִיא חִלּוּל**
32 **הַשֵּׁם. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, מִפְּנֵי שֶׁעָבַר בְּאֹנֶס, אֵין מַלְקִין**
33 **אוֹתוֹ; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ בֵּית־דִּין,**
34 **אֲפִלּוּ הָרַג בְּאֹנֶס; שֶׁאֵין מַלְקִין וּמְמִיתִין אֶלָּא לָעוֹבֵר**
35 **בִּרְצוֹנוֹ, וּבְעֵדִים וְהַתְרָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּנוֹתֵן מִזַּרְעוֹ**
36 **לַמֹּלֶךְ: "וְנָתַתִּי[16] אֲנִי אֶת פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא"; מִפִּי**
37 **הַשְּׁמוּעָה[17] לָמְדוּ: 'הַהוּא'[18] - לֹא אָנוּס, וְלֹא שׁוֹגֵג,**
38 **וְלֹא מֻטְעֶה; וּמָה אִם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁהִיא חֲמוּרָה**
39 **מִן הַכֹּל, הָעוֹבֵד אוֹתָהּ בְּאֹנֶס אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת[19], וְאֵין**
40 **צָרִיךְ לוֹמַר מִיתַת בֵּין־דִּין[20] - קַל־וָחֹמֶר לִשְׁאָר מִצְוֹת**
41 **הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה; וּבַעֲרָיוֹת הוּא אוֹמֵר: "וְלַנַּעֲרָה לֹא**
42 **תַעֲשֶׂה דָבָר"[21]. אֲבָל[22] אִם יָכוֹל לְמַלֵּט נַפְשׁוֹ וְלִבְרֹחַ**
43 **מִתַּחַת יַד הַמֶּלֶךְ הָרָשָׁע, וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה - הִנֵּה הוּא**
44 **כְּכֶלֶב שָׁב עַל קֵאוֹ[23], וְהוּא נִקְרָא עוֹבֵד עֲבוֹדַת**
45 **כּוֹכָבִים בְּמֵזִיד[24], וְהוּא נִטְרָד מִן הָעוֹלָם הַבָּא וְיוֹרֵד**
46 **לַמַּדְרֵגָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁל גֵּיהִנֹּם.**

12) בבבא־בתרא י, ב. 13) כמו שאמרו חז"ל: הרוגי מלכות - אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם (שם). 14) גיטין נז, ב. 15) אלו רבי עקיבא וחבריו שמסרו עצמם לשחיטה על דברי תורה (סנהדרין קי:). 16) נוסח זה היה גם בספר "היד החזקה" שלפני בעל "מעשה רוקח". וברוב הדפוסים מובא כאן הפסוק: "ונתתי את פני באיש ההוא" – ותמוה הוא, שהרי אין פסוק כזה נזכר כלל בנותן מזרעו למולך. 17) כל דבר שקיבלוהו חז"ל מסיני, ויש לו גם אסמכתא בקרא, קוראו רבינו: "מפי השמועה", מה־שאין־כן "קבלה" שאין לו אסמכתא בקרא ("יד מלאכי"). 18) "ההוא" – משמע, כשהאיש העובר את העבירה הוא בהווייתו, כמו שהוא: בדעתו ובהכרתו הברורה, והמעשה שהוא מוציא אל הפועל נעשה ברצונו והסכמתו – להוציא את השוגג מאליו, או את המוטעה על־ידי אחרים. וכן להוציא את האנוס שעושה מתוך הכרח שמכריחים אותו ולא ברצונו ('תורת כהנים' קדושים. זבחים קח:). 19) כשעבדוה במזיד, אבל בלי עדים והתראה. 20) בעדים והתראה. 21) כי אנוסה היא, כמו שמפרש הפסוק והולך: "כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, כן הדבר הזה", ואונס רחמנא פטריה (ע"ז נד.). 22) בכתב־יד ברלין, וכן באוקספורד, חסרה כל הפיסקה הזאת, ולכן היקפנוה בסוגריים. אולם מעין זה נמצא ב"אגרת השמד" להרמב"ם. 23) מלשון הכתוב (משלי כו, יא). 24) כי מה שהיה תחילה באונס, נעשה לבסוף ברצון (כתובות נא, ב. ביאור הגר"א, שו"ע יו"ד סי' קנז, ס"ק כ).

47 **ה. נָשִׁים שֶׁאָמְרוּ לָהֶם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: תְּנוּ לָנוּ אַחַת**
48 **מִכֶּן וּנְטַמֵּא אוֹתָהּ, וְאִם לָאו, נְטַמֵּא אֶת כֻּלְּכֶן! -**
49 **יִטַּמְּאוּ כֻּלָּן, וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל[25].**

וְכֵן אִם אָמְרוּ לָהֶם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: תְּנוּ לָנוּ אֶחָד מִכֶּם וְנַהַרְגֶנּוּ, וְאִם לָאו, נַהֲרֹג כֻּלְּכֶם! - יֵהָרְגוּ כֻּלָּם, וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל. וְאִם יְחַדּוּהוּ[26] לָהֶם וְאָמְרוּ: תְּנוּ לָנוּ פְּלוֹנִי, אוֹ נַהֲרֹג אֶת כֻּלְּכֶם! - אִם הָיָה מְחֻיָּב מִיתָה כְּשֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי[27], יִתְּנוּ אוֹתוֹ לָהֶם, וְאֵין מוֹרִין לָהֶם כֵּן לְכַתְּחִלָּה[28]; וְאִם אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה - יֵהָרְגוּ כֻּלָּן, וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל.

25) לפי שאין דוחים נפש מפני נפש (תרומות פ"ח, מי"ב. ירושלמי, שם ה"ד). 26) שנקבו בשמו של אחד מהם, ודרשו כי ימסרוהו לידם. 27) שנתחייב מיתה על שמרד במלכות (שמואל־ב, פרק כ). 28) שאין זו ממידת חסידים, כמסופר (ירושלמי, תרומות פ"ח, ה"ד) על אחד שנתחייב מיתה למלכות, וברח ללוד אצל רבי יהושע בן־לוי והתחבא שם. כשהקיפו חילות המלך את העיר ואיימו להחריבה אם לא ימסרוהו בידם, שידל רבי יהושע את האיש בדברים לצאת אליהם ולעזוב את העיר, כדי שלא לסכן את חיי תושביה. הלה הסכים, יצא ונמסר על־ידם רבי יהושע למלכות. ואליהו הנביא שהיה רגיל תמיד אצל רבי יהושע בן־לוי לא נגלה מאז אליו עוד. והיה רבי יהושע מצטער מאד, וישב בתענית עד שנתגלה אליו אליהו ואמר לו: וכי למסורות ולמלשינים אני נגלה?! אמר רבי יהושע: הלא משנה מפורשת היא, שכגון זה מותר? (תוספתא, תרומות פ"ז). אמר לו אליהו: וכי משנת חסידים היא?

ו. כָּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ בָּאֲנָסִין[29], כָּךְ אָמְרוּ בָּחֲלָאִים. כֵּיצַד? מִי שֶׁחָלָה וְנָטָה לָמוּת, וְאָמְרוּ הָרוֹפְאִים, שֶׁרְפוּאָתוֹ בְּדָבָר פְּלוֹנִי מֵאִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה - עוֹשִׂין. וּמִתְרַפְּאִין בְּכָל אִסּוּרִין[30] שֶׁבַּתּוֹרָה בִּמְקוֹם סַכָּנָה, חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[31] וְגִלּוּי עֲרָיוֹת[32] וּשְׁפִיכַת דָּמִים[33], שֶׁאֲפִלּוּ בִּמְקוֹם סַכָּנָה אֵין מִתְרַפְּאִין בָּהֶן[34]. וְאִם עָבַר וְנִתְרַפֵּא - עוֹנְשִׁין אוֹתוֹ בֵּית־דִּין עֹנֶשׁ הָרָאוּי לוֹ[35].

29) שיש חילוק בין עבודה־זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, לשאר עבירות. 30) אפילו באיסורי הנאה. 31) כגון: שהרופאים אמרו לו שאם ישתה את המים, או יאכל העלים מאותה עבודה־זרה – יירפא. 32) עיין לקמן הלכה ט. 33) כגון: אשה המקשה לילד וחייה בסכנה – אם הוולד הוציא כבר את ראשו, שוב אין נוגעים בו כדי להציל את חיי אמו (אהלות פ"ז, מ"ו). 34) פסחים כה, א. וכן אמרו (עבודה זרה כז, ב): לא ישא ויתן אדם עם המינים, ואין מתרפאים מהם, אפילו לחיי שעה. מעשה בבן־דמא, בן אחותו של רבי ישמעאל, שהכישו נחש, ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו, ולא הניחו רבי ישמעאל. ואמר לו: רבי ישמעאל אחי, הנח לו ואירפא ממנו ואני אביא לך מקרא מן התורה שהוא מותר (וחי בהם – ולא שימות בהם). ולא הפסיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו ומת. קרא עליו רבי ישמעאל: אשריך, בן־דמא, שגופך טהור ויצתה נשמתך בטהרה ולא עברת על דברי חבריך וכו'. 35) שהרי איש לא אנסו לכך. ואם מחמת חליו – מי יערוב לו שתהיה לו לרפואה? ואולי יירפא גם בלעדיה. ולפיכך אין זה דומה לאנוס, שנאמר למעלה (ה"ד) שאין עונשים אותו – כי שם אונס ודאי (מעשה רוקח).

ז. וּמִנַּיִן שֶׁאֲפִלּוּ בִּמְקוֹם סַכָּנַת נְפָשׁוֹת אֵין עוֹבְרִין עַל אַחַת מִשְּׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת אֵלּוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ" - אֲפִלּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשֶׁךָ. וַהֲרִיגַת נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל לְרַפֹּאת נֶפֶשׁ אַחֶרֶת, אוֹ לְהַצִּיל אָדָם מִיַּד אֹנֵס[36] - דָּבָר שֶׁהַדַּעַת נוֹטָה לוֹ[37] הוּא, שֶׁאֵין מְאַבְּדִין נֶפֶשׁ מִפְּנֵי נֶפֶשׁ[38]. וְעֲרָיוֹת הוּקְּשׁוּ לִנְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ, כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה".

36) איש זרוע, חמסן. 37) השכל הישר מחייב זאת. 38) כמו שאמרו חכמינו (פסחים כה:): מה חזית דדמא דידך סומק טפי – למה תראה דמך יותר אדום מדם אחרים, וחייך יותר יקרים מחיי אחרים, אולי להיפך?! ורש"י ז"ל מפרש שם: פיקוח נפש דוחה אמנם כל עבירות שבתורה, מפני חיבת נפשו של איש ישראל, אבל במקום שסוף סוף תאבד נפש מישראל, והעבירה תהיה עשויה – אין שם דין של "פיקוח נפש", כי מי יאמר שנפשך חביבה לפני המקום יותר משל זה, אולי להיפך?

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁאֵין מִתְרַפְּאִין בִּשְׂאָר אִסּוּרִים אֶלָּא בִּמְקוֹם סַכָּנָה? בִּזְמַן שֶׁהֵן דֶּרֶךְ הַנָּאָתָן[39], כְּגוֹן שֶׁמַּאֲכִילִין אֶת הַחוֹלֶה שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים אוֹ חָמֵץ בַּפֶּסַח, אוֹ שֶׁמַּאֲכִילִין אוֹתוֹ בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים. אֲבָל שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הַנָּאָתָן, כְּגוֹן שֶׁעוֹשִׂין לוֹ רִטְיָה[40] אוֹ מְלוּגְמָא[41] מֵחָמֵץ אוֹ מֵעָרְלָה; אוֹ שֶׁמַּשְׁקִין אוֹתוֹ דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַר מְעֹרָב עִם אִסּוּרֵי מַאֲכָל, שֶׁהֲרֵי אֵין בָּהֶן הַנָּאָה לַחֵךְ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם סַכָּנָה[42]; חוּץ מִכִּלְאֵי הַכֶּרֶם וּבָשָׂר בְּחָלָב, שֶׁהֵן אֲסוּרִין אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הַנָּאָתָן[43]; לְפִיכָךְ אֵין מִתְרַפְּאִין מֵהֵן אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הַנָּאָתָן, אֶלָּא בִּמְקוֹם סַכָּנָה.

39) כל האיסורים שבתורה שנאמרו בלשון אכילה, כגון איסור אכילת חזיר, שכתוב בו: ומבשרם לא תאכלו (ויקרא יא, ח), אין לוקים עליהם אלא כשאוכלים אותם דרך אכילתם, שזהו דרך הנאתם: אבל איסורים שלא נזכרה בהם לשון אכילה, כגון: בשר בחלב וכלאי הכרם – אסורים בין דרך הנאתם ובין שלא כדרך הנאתם, ומתרפאים בהם רק במקום סכנה. 40) תחבושת על מכה לרככה. 41) תחבושת לחה על מכה לחממה. 42) פסחים כה, ב. 43) שם כד, ב.

ט. מִי שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשָּׁה, וְחָלָה וְנָטָה לָמוּת, וְאָמְרוּ הָרוֹפְאִים: אֵין לוֹ רְפוּאָה עַד שֶׁתִּבָּעֵל לוֹ! - יָמוּת וְאַל תִּבָּעֵל לוֹ, אֲפִלּוּ הָיְתָה פְּנוּיָה. וַאֲפִלּוּ לְדַבֵּר עִמָּהּ

מֵאַחוֹרֵי הַגָּדֵר, אֵין מוֹרִין לוֹ בְּכָךְ, וְיָמוּת, וְלֹא יוֹרוּ לְדַבֵּר עִמָּהּ מֵאַחוֹרֵי הַגָּדֵר; שֶׁלֹּא יְהוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֶפְקֵר, וְיָבוֹאוּ בִּדְבָרִים אֵלּוּ לִפְרֹץ בָּעֲרָיוֹת[44].

44) סנהדרין עה, א.

י. כָּל הָעוֹבֵר מִדַּעְתּוֹ, בְּלֹא אֹנֶס, עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה בִּשְׁאָט[45] בְּנֶפֶשׁ, לְהַכְעִיס[46] - הֲרֵי זֶה מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם, וּלְפִיכָךְ נֶאֱמַר בִּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר: "וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה'"; וְאִם עָבַר בַּעֲשָׂרָה מִישְׂרָאֵל[47] - הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם בָּרַבִּים. וְכֵן כָּל הַפּוֹרֵשׁ מֵעֲבֵרָה אוֹ עֲשָׂה מִצְוָה, לֹא מִפְּנֵי דָּבָר בָּעוֹלָם, לֹא פַּחַד וְלֹא יִרְאָה וְלֹא לְבַקֵּשׁ כָּבוֹד, אֶלָּא מִפְּנֵי הַבּוֹרֵא[48] בָּרוּךְ הוּא, כִּמְנִיעַת יוֹסֵף הַצַּדִּיק עַצְמוֹ מֵאֵשֶׁת רַבּוֹ[49] - הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם.

45) בזלזול וקלות ראש. 46) להכעיס את ה', כביכול, ולהרעים את הבריות בסביבתו, בעוד שלו לעצמו אין בזה שום תועלת והנאה. כגון שבועת שקר, שנשבע שאכל ולא אכל. השווה 'ספר המצוות' ל"ת, סג. 47) בפרהסיא. 48) כנחשון בן־עמינדב נשיא שבט יהודה, שבבטחונו בה' קפץ לתוך הים תחילה, בעוד שאחרים היו מדיינים זה עם זה, וקידש שם שמים (סוטה לז.). 49) כדברי חז"ל (שם, לו:): יוסף שקידש שם שמים בסתר, הוסיפו לו אות אחת על שמו, שנאמר: עדות ביהוסף (תהלים פא, ו).

יא. וְיֵשׁ דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁהֵם בִּכְלַל חִלּוּל הַשֵּׁם, וְהוּא - שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתָם אָדָם גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וּמְפֻרְסָם בַּחֲסִידוּת, דְּבָרִים שֶׁהַבְּרִיּוֹת מְרַגְּנִים[50] אַחֲרָיו בִּשְׁבִילָם, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן עֲבֵרוֹת[51] - הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם, כְּגוֹן שֶׁלָּקַח, וְאֵינוֹ נוֹתֵן דְּמֵי הַמִּקָּח לְאַלְתַּר[52], וְהוּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וְנִמְצְאוּ הַמּוֹכְרִים תּוֹבְעִין[53] וְהוּא מַקִּיפָן[54]; אוֹ שֶׁיִּרְבֶּה בִּשְׂחוֹק אוֹ בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה אֵצֶל עַמֵּי הָאָרֶץ וּבֵינֵיהֶן[55]; אוֹ שֶׁדִּבּוּרוֹ עִם הַבְּרִיּוֹת אֵינוֹ בְּנַחַת וְאֵינוֹ מְקַבְּלָן בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, אֶלָּא בַּעַל קְטָטָה וְכַעַס; וְכַיּוֹצֵא בַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - הַכֹּל לְפִי גָּדְלוֹ שֶׁל חָכָם, צָרִיךְ שֶׁיִּדַּקְדֵּק[56] עַל עַצְמוֹ וְיַעֲשֶׂה לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין[57]. וְכֵן אִם דִּקְדֵּק הֶחָכָם עַל עַצְמוֹ, וְהָיָה דִּבּוּרוֹ בְּנַחַת[58] עִם הַבְּרִיּוֹת וְדַעְתּוֹ מְעֹרֶבֶת[59] עִמָּהֶם, וּמְקַבְּלָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, וְנֶעֱלָב מֵהֶם וְאֵינוֹ עוֹלְבָם; מְכַבֵּד לָהֶן, וַאֲפִלּוּ לַמְּקַלְּלִין[60] לוֹ, וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה, וְלֹא יַרְבֶּה בַּאֲרִיחוּת[61] עַמֵּי הָאָרֶץ וּישִׁיבָתָן, וְלֹא יֵרָאֶה תָּמִיד אֶלָּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, עָטוּף בְּצִיצִת, מֵכִתֵּר בִּתְפִלִּין, וְעוֹשֶׂה בְּכָל מַעֲשָׂיו לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין; וְהוּא[62], שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק[63] הַרְבֵּה וְלֹא יִשְׁתּוֹמֵם, עַד שֶׁיִּמָּצְאוּ הַכֹּל מְקַלְּסִין אוֹתוֹ וְאוֹהֲבִים אוֹתוֹ וּמִתְאַוִּים לְמַעֲשָׂיו - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אָתָּה, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר".

50) מדברים בגנותו. 51) לגבי אחרים, שאינם מבני עלייה. 52) על אתר, תיכף. 53) לפי גירסת הגמרא שלנו, משמע: כשאין תובעים אותו יש חילול השם, וזהו ההיפך ממה שכתב רבינו כאן (עיין יומא פו.). וכבר הרגיש בזה הכסף־משנה. והנה נתברר שבש"ס, כתב־יד אוקספורד, הגירסא כדברי רבינו כאן, והובאה גם ב"דקדוקי סופרים". 54) הוא מסבבם ומטריחם לבוא בכל פעם ב"לך ושוב": והרואים זאת אומרים שהוא גוזל אותם ואינו רוצה לפרוע. 55) בביתם ועמהם: אבל להסב עמם על שולחנו בביתו – מותר. 56) יקפיד ויחמיר על עצמו. 57) מֵעֵבֶר החוק והמנהג לצד הויתור, למשל: צדק ומשפט - זוהי "שורת הדין", חסד ורחמים – "לפנים משורת הדין". 58) יומא פו, א. 59) איש רעים להתרועע ומקובל על הבריות. 60) למזלזלים בכבודו ונוהגים בו קלות ראש (דא"ז, פרק ו). 61) שם משפט מהפועל אָרַח, ופירושו: ואינו מרבה אצלם באכסניא. ויש קוראים: אריחות, ריבוי מן אריחה־ארוחה – סעודה. 62) ובלבד. 63) יותר מדי לקיצוניות, ויהא כאיש שומם שאינו מן הישוב המעורר תמהון והשתוממות אצל הבריות, על־דרך הכתוב: אל תתחכם יותר, למה תשומם (קהלת ז, טז).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) שאסור למחוק את השמות הקדושים; ואלו שמות מותרים במחיקה.

א. כָּל הַמְאַבֵּד[2] שֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים, הַטְּהוֹרִים, שֶׁנִּקְרָא בָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה[3]; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: "וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָّקוֹם הַהוּא - לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם".

2) המוחק (מכות כב.). 3) מלקות מדאורייתא, שהן ארבעים מלקיות חסר אחת. וכמו מיתת בית־דין, כך גם עונש מלקות אינו אלא בעדים והתראה.

ב. וְשִׁבְעָה[4] שֵׁמוֹת הֵם: הַשֵּׁם הַנִּכְתָּב יוֹ"ד הֵ"א וָא"ו הֵ"א, וְהוּא הַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ, אוֹ הַנִּכְתָּב אֲדֹנָי, וְאֵל, אֱלוֹהַּ, וֵאלֹהִים, וֵאלֹהֵי[5], וְשַׁדַּי, וּצְבָאוֹת - כָּל הַמּוֹחֵק אַפִּלּוּ אוֹת אַחַת[6] מִשִּׁבְעָה אֵלּוּ, לוֹקֶה.

4) שבועות לה, א. שם המפורש ושם אדנות חשובים כאחד, הואיל ושניהם נקראים: אדנ"י. 5) כנוסחת אוקספורד. וכן מנו חז"ל במסכת שבועות (שם), את השם "אהיה" בין השמות שאינם נמחקים. וברוב הדפוסים, נמצא "אלוהי" במקום "אהיה". 6) רבי ישמעאל אומר: מנין למוחק אות אחת מן השם שהוא בלא־תעשה וכו' (ספרי, ראה).

ג. כָּל הַנִּטְפָּל לַשֵּׁם מִלְּפָנָיו, מֻתָּר לְמָחֲקוֹ[7]; כְּגוֹן לָמֶ"ד מִ'לֵּיהוָה' וּבֵי"ת מִ'בֵּאלֹהִים' וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אֵינָן כִּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם. וְכָל הַנִּטְפָּל לַשֵּׁם מֵאַחֲרָיו, כְּגוֹן דָּ' שֶׁל 'אֱלֹהֶיךָ' וְ'כֶם' שֶׁל 'אֱלֹהֵיכֶם' וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אֵינָם נִמְחָקִים, וַהֲרֵי הֵם כִּשְׁאָר אוֹתִיּוֹת שֶׁל שֵׁם, מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם מְקֻדָּשָׁם[8]; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְקַדְּשׁוּ

1 **וְאָסוּר לְמָחְקָם - הַמּוֹחֵק אֵלּוּ הָאוֹתִיּוֹת הַנִּטְפָּלוֹת,**
2 **אֵינוֹ לוֹקֶה[9], אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[10].**

7) שבועות לה, ב. 8) קדושת השם שלפניהן, מתפשטת ועוברת גם עליהן. 9) מלקות דאורייתא. 10) מלקות מדברי סופרים שאין לה קצבה, אלא לפי ראות עיני בית־הדין וכפי צורך השעה. ורש"י ז"ל פירש: מכת מרדות – רידוי תוכחת שלא יהא רגיל בכך, ואין לה קצבה אלא עד שיקבל עליו (חולין קמא:). מרדות – מלשון מרד ומעל. על שמרד בדברי חכמים (הערוך). ולדעת רש"י, מלשון רידוי וייסור, שרודים ומייסרים אותו.

3 **ד. כָּתַב אָלֶ"ף לָמֶ"ד מֵ"אֱלֹהִים', יוֹ"ד הֵ"א**
4 **מִ"יהוָה'[11] - אֵינוֹ נִמְחָק. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר 'יָהּ'[12],**
5 **שֶׁהוּא שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמוֹ[13], מִפְּנֵי שֶׁזֶּה הַשֵּׁם מִקְצָת שֵׁם**
6 **הַמְּפֹרָשׁ הוּא. אֲבָל הַכּוֹתֵב שִׁי"ן דָּלֶ"ת מִ"שַׁדַּי',**
7 **צָד"י בֵּי"ת מִ"צְבָאוֹת', הֲרֵי זֶה נִמְחָק[14].**

11) רצה לכתוב אלהים, ולא הספיק וכתב רק אל, וכן יה משם הויה, ושני שמות אלה שמות קודש הם בפני עצמם. 12) כשמלכתחילה התכוון לכתוב יה, שיש בו שתי קדושות: קדושה עצמית וגם קדושת מקצת שם המפורש. 13) הפר"ח גורס: "ועוד, מפני שזה השם מקצת" וכו'. וגירסת הרדב"ז היא: כתב אל מאלהים, 'וה' משם הויה – אינו נמחק, ואין צורך לומר 'יה' שהוא שם בפני עצמו. ו"מפני שזה השם מקצת שם המפורש" חוזר אל 'וה' שברישא (תשובת הרדב"ז חלק ה, ג"א קכא) 14) שבועות לה, ב מפני שהן כשלעצמן אין בהן שום צד של קדושה.

8 **ה. שְׁאָר הַכִּנּוּיִין שֶׁמְּשַׁבְּחִין בָּהֶן אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־**
9 **הוּא, כְּגוֹן חַנּוּן וְרַחוּם, הַגָּדוֹל, הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא,**
10 **הַנֶּאֱמָן, קַנָּא וְחָזָק וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר**
11 **כִּתְבֵי[15] הַקֹּדֶשׁ וּמֻתָּר לְמָחֳקָן.**

15) זוהי נוסחת אקספורד וכתב־יד ברלין. ונוסחת רוב הדפוסים היא: "כשאר כתבי הקודש", ותמוהה היא מאד, שהרי כתבי הקודש אינם נמחקים, כמבואר לקמן בפרקנו (הלכה ח). ולפי גירסתנו, ביאור הדברים כך הוא: שאר הכינויים... הרי הם כשאר דברי הקודש, כלומר: כדברי כתבי־הקודש שנכתבו שלא במקומם שמותרים במחיקה, מפני שקדושתם העיקרית פקעה מהם (עבודת המלך).

12 **ו. כְּלִי שֶׁהָיָה שֵׁם כָּתוּב עָלָיו - קוֹצֵץ אֶת מְקוֹם הַשֵּׁם**
13 **וְגוֹנְזוֹ[16]; וַאֲפִלּוּ הָיָה הַשֵּׁם כָּתוּב[17] בִּכְלִי מַתָּכוֹת אוֹ**
14 **בִּכְלִי זְכוּכִית[18], וְהִתִּיךְ הַכְּלִי - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה[19]; אֶלָּא**
15 **חוֹתֵךְ אֶת מְקוֹמוֹ וְגוֹנְזוֹ. וְכֵן אִם הָיָה שֵׁם כָּתוּב עַל**
16 **בְּשָׂרוֹ, הֲרֵי זֶה לֹא יִרְחַץ וְלֹא יָסוּךְ[20] וְלֹא יַעֲמֹד**
17 **בִּמְקוֹם הַטִּנֹּפֶת[21]; נִזְדַּמְּנָה לוֹ טְבִילָה שֶׁל מִצְוָה -**
18 **כּוֹרֵךְ עָלָיו גֶּמִי[22] וְטוֹבֵל; וְאִם לֹא מָצָא גֶּמִי - מְסַבֵּב**
19 **בְּבִגְדָיו; וְלֹא יְהַדֵּק[23], כְּדֵי שֶׁלֹּא יָחֹץ[24]; שֶׁלֹּא אָמְרוּ**
20 **לִכְרֹךְ עָלָיו, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לַעֲמֹד בִּפְנֵי הַשֵּׁם**
21 **כְּשֶׁהוּא עָרֹם[25].**

16) ערכין ו, א שאסור ליהנות מאותו החלק שהשם נתון עליו. 17) ולא כתוב. ואף־על־פי שלענין הרבה דברים, כגון לענין גט, אין החקיקה נחשבת לכתיבה והגט פסול, שנאמר בגט: "וכתב", ולא 'חקק' (גיטין כ.), אבל לענין מחיקת השם נחשבת החקיקה ככתיבה, ואין השם החקוק נמחק. 18) שאפשר לומר שאין קדושה בשם זה, מפני ש"שלא במקומו" הוא, שהרי מקום השם אינו אלא על גבי נייר או על גבי קלף. 19) שאי־אפשר להתיך את הכלי מבלי למחוק גם את השם החקוק בו, והרי זה כמחיקה בידים ממש. ובכתב־יד ברלין, הגירסא: "היה השם חקוק... אינו לוקה". שכנראה סובר כי סוף־סוף גרמא בעלמא היא ולא מחיקה בידים ממש ואין לוקים על כגון זה (שבת קכ:). 20) כי בשפשוף וסיכה יש מחיקה ישירה. 21) משום: ולא יראה בך ערות דבר (דברים כג, טו). 22) גמא, סוף הגדל על שפת הנחל. קנה וסוף קמלו (ישעיה יט, ו), מתורגמים: קני וגומא. 23) ולא ידביק בחזקה את הגמי לבשרו. 24) שלא יבדיל, שלא יעשה בזה חציצה החוצצת בין הגוף הטובל והמים המטהרים. 25) כלומר: כל עצמה של הכריכה בגמי לא באה אלא משום: "ולא יראה בך ערות דבר": ולמחיקה – שמא ייכנסו המים כשלא יהדק וימחקו את השם – אין אנו חוששים, כי גרמא בעלמא הוא.

22 **ז. הַסּוֹתֵר אֲפִלּוּ אֶבֶן אַחַת דֶּרֶךְ הַשְּׁחָתָה[26] מִן הַמִּזְבֵּחַ**
23 **אוֹ מִן הַהֵיכָל אוֹ מִשְּׁאָר הָעֲזָרָה - לוֹקֶה[27], שֶׁנֶּאֱמַר**
24 **בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: "כִּי אֶת מִזְבְּחֹתָם תִּתֹּצוּן", וְכָתוּב:**
25 **"לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם". וְכֵן הַשּׁוֹרֵף עֲצֵי**
26 **הֶקְדֵּשׁ דֶּרֶךְ הַשְּׁחָתָה - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲשֵׁרֵיהֶם**
27 **תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ", וּכְתִיב: "לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה'**
28 **אֱלֹהֵיכֶם".**

26) שלא על־מנת לבנות. 27) 'ספרי', פרשת ראה.

29 **ח. כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ[28] כֻּלָּן, וּפֵרוּשֵׁיהֶן[29] וּבֵאוּרֵיהֶן[30],**
30 **אָסוּר לִשְׂרָפָם אוֹ לְאַבְּדָם בַּיָּד[31]; וְהַמְאַבְּדָן בַּיָּד,**
31 **מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[32]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
32 **בְּכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁכְּתָבָם יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁה; אֲבָל**
33 **אֶפִּיקוֹרוֹס[33] יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּתַב סֵפֶר־תּוֹרָה - שׁוֹרְפִין**
34 **אוֹתוֹ עִם הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בִּקְדֻשַּׁת**
35 **הַשֵּׁם וְלֹא כְתָבוֹ לִשְׁמוֹ, אֶלָּא שֶׁהוּא מַעֲלֶה בְּדַעְתּוֹ**
36 **שֶׁזֶּה כִּשְׁאָר הַדְּבָרִים[34]; וְהוֹאִיל וְדַעְתּוֹ כֵּן, לֹא**
37 **נִתְקַדֵּשׁ הַשֵּׁם. וּמִצְוָה לְשָׂרְפוֹ[35], כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ שֵׁם**
38 **לָאֶפִּיקוֹרְסִים וְלֹא לְמַעֲשֵׂיהֶם. אֲבָל עוֹבֵד כּוֹכָבִים**
39 **שֶׁכָּתַב אֶת הַשֵּׁם - גּוֹנְזִין[36] אוֹתוֹ. וְכֵן כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ**
40 **שֶׁבָּלוּ[37] אוֹ שֶׁכְּתָבָן עוֹבֵד כּוֹכָבִים, יִגָּנְזוּ.**

28) כתבי הקודש – מן הראוי לנקד כְּתָבֵי, שהרי הקמץ שמתחת לתי"ו הוא יסודו ואינו משתנה גם בסמיכות, כמו: כתב־הדת (אסתר ד, ח). אולם מפני שהצורה כִּתְבֵי נשתרשה כבר ושגורה בפי כל יהודי, וכמעט שנתקדשה על ידי תפילת האזכרה "אב הרחמים" שאומרים בשבת, על כן החזקנו בה. 29) תרגומיהם. 30) ביאורי עניניהם.

31) ממש, באופן ישיר ולכתחילה. וכן במסכת שבת קטו, א: "וכי מותר לאבדו ביד"? 32) מלקות מדברי סופרים. ובכתבי־הקודש שאין בהם אזכרות ידובר. אולם עיין ב'ספר המצוות' ל"ת, סה). 33) ישראל הכופר בתורה מן השמים ומבזה תלמידי־חכמים (סנהדרין צט:). אפיקורוס – על שם הפילוסוף היוני אפיקור שחי כארבע מאות שנה לפני חורבן בית שני (חב"ש) שכפר בעיקר והורה שאין השארת הנפש, וכי הנאת העולם ותענוגיו הם עיקר החיים ותכליתם. 34) כדברי ספרות בעלמא. 35) כדברי רבי טרפון: אקפח את בני, שאם יבואו לידי שאני אשרוף אותם ואת האזכרות שבהם (שבת קטז.). 36) לא קוראים ולא שורפים אותו (גיטין מה:). 37) שבת צ, א.

1 **ט. כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּאַבְרָהָם - קֹדֶשׁ; אַף זֶה**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲדֹנָי, אִם נָא מָצָאתִי חֵן[38] בְּעֵינֶיךָ", הֲרֵי**
3 **הוּא קֹדֶשׁ. כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּלוֹט - חֹל, חוּץ**
4 **מִזֶּה: "אַל נָא אֲדֹנָי[39], הִנֵּה נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן". כָּל**
5 **הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּגִבְעַת בִּנְיָמִין[40] - קֹדֶשׁ. כָּל**
6 **הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּמִיכָה[41] - חֹל. כָּל הַשֵּׁמוֹת**
7 **הָאֲמוּרִים בְּנָבוֹת[42] - קֹדֶשׁ. כָּל 'שְׁלֹמֹה' הָאָמוּר**
8 **בְּשִׁיר־הַשִּׁירִים - קֹדֶשׁ[43], וַהֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר הַכִּנּוּיִין[44],**
9 **חוּץ מִזֶּה: "הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה". כָּל 'מַלְכִּיָּא'[45]**
10 **הָאָמוּר בְּדָנִיֵּאל[46] - חֹל, חוּץ מִזֶּה: "אַנְתְּ מַלְכָּא**
11 **מְלֶךְ[47] מַלְכַיָּא", וַהֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר הַכִּנּוּיִין.**

38) לא כדעת הסוברים שזה "שם חול", וְשֶׁאֵל המלאך ההולך באמצע מכוונים דברי אברהם, אלא כדעת רבי אלעזר המודעי (שבועות לה:), שאברהם פנה בזה לה' בבקשה להמתין לו עד שיכניס את אורחיו. 39) לוט פנה בזה אל ה' שבידו להמית ולהחיות, ושיעור הכתוב כך הוא: ויאמר לוט אליהם, אל המלאכים: "אל־נא יהיה כדבריכם שאמרתם אלי להימלט ההרה". ומעתה הוא פונה אל ה': אדוני! הנה נא מצא עבדך חן וגו' (רש"י, שם), או כפירוש הריטב"א: "ויאמר לוט אליהם" – בפניהם, והדיבור כולו לה'. 40) שופטים פרק כ. 41) שם, יז־יח. 42) מלכים־א, פרק כא. 43) כוונתו להקב"ה שהשלום שלו. 44) הכתובים במקומם שאסור למחקם (עבודת המלך). 45) כלומר: כל "מלך', דאילו 'מלכיא' חול הוא תמיד, וגם פה. 46) בדברי דניאל גופו, דאילו בספר דניאל יש עוד 'מלך' שהוא קודש (דניאל ד, לד). 47) ושיעור הכתוב כך הוא: אנת, מלכא נבוכדנצר, מלך מלכיא, שהוא אלהא דשמיא מלכותא חסנא וגו' (רש"י, שבועות שם).

יום רביעי כ"ד אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) מעלת הנבואה, ומיהו הזוכה לה; ההבדל בין נבואת משה רבינו לנבואת שאר הנביאים.

12 **א. מִיסוֹדֵי הַדָּת - לֵידַע שֶׁהָאֵל מְנַבֵּא[2] אֶת בְּנֵי**
13 **הָאָדָם. וְאֵין הַנְּבוּאָה חָלָה[3] אֶלָּא עַל חָכָם גָּדוֹל**
14 **בְּחָכְמָה, גִּבּוֹר בְּמִדּוֹתָיו[4], וְלֹא יְהֵא יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו**
15 **בְּדָבָר בָּעוֹלָם, אֶלָּא הוּא מִתְגַּבֵּר בְּדַעְתּוֹ עַל יִצְרוֹ**
16 **תָּמִיד[5], וְהוּא בַּעַל דֵּעָה רְחָבָה, נְכוֹנָה[6] עַד מְאֹד. אָדָם**
17 **שֶׁהוּא מְמֻלָּא בְּכָל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, שָׁלֵם בְּגוּפוֹ[7] -**
18 **כְּשֶׁיִּכָּנֵס לַפַּרְדֵּס[8], וְיִמָּשֵׁךְ בְּאוֹתָן הָעִנְיָנִים הַגְּדוֹלִים**
19 **הָרְחוֹקִים[9], וְתִהְיֶה לוֹ דֵּעָה נְכוֹנָה לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג,**
20 **וְהוּא מִתְקַדֵּשׁ וְהוֹלֵךְ, וּפוֹרֵשׁ מִדַּרְכֵי כְּלַל[10] הָעָם**
21 **הַהוֹלְכִים בְּמַחֲשַׁכֵּי הַזְּמָן, וְהוֹלֵךְ וּמְזָרֵז[11] עַצְמוֹ,**
22 **וּמְלַמֵּד נַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא תִהְיֶה לוֹ מַחֲשָׁבָה כְּלָל בְּאֶחָד**
23 **מִדְּבָרִים בְּטֵלִים[12] וְלֹא מֵהַבְלֵי הַזְּמַן וְתַחְבּוּלוֹתָיו[13];**
24 **אֶלָּא דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה[14] תָּמִיד לְמַעְלָה, קְשׁוּרָה תַּחַת**
25 **הַכִּסֵּא[15] לְהָבִין בְּאוֹתָן הַצּוּרוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת, הַטְּהוֹרוֹת,**
26 **וּמִסְתַּכֵּל בְּחָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כֻּלָּהּ,**
27 **מְצוּרָה רִאשׁוֹנָה[16] עַד טַבּוּר הָאָרֶץ, וְיוֹדֵעַ מֵהֶן[17]**
28 **גָּדְלוֹ - מִיָּד רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עָלָיו. וּבָעֵת שֶׁתָּנוּחַ**
29 **עָלָיו הָרוּחַ, תִּתְעָרֵב נַפְשׁוֹ בְּמַעֲלַת הַמַּלְאָכִים**
30 **הַנִּקְרָאִים 'אִישִׁים'[18], וְיֵהָפֵךְ לְאִישׁ אַחֵר, וְיָבִין**
31 **בְּדַעְתּוֹ שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹת שֶׁהָיָה[19], אֶלָּא שֶׁנִּתְעַלָּה עַל**
32 **מַעֲלַת שְׁאָר בְּנֵי־אָדָם הַחֲכָמִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**
33 **בְּשָׁאוּל: "וְהִתְנַבֵּיתָ עִמָּם וְנֶהְפַּכְתָּ לְאִישׁ אַחֵר".**

2) משרה עליהם רוח קדשו ונותן להם שפע נבואתו. (השווה מ"ת, הלכות תשובה פרק ג, הלכה ח). 3) (נדרים לח.). 4) התרומיות. 5) מושל ברוחו וכובש את יצרו. 6) הגיונית וישרה. השווה שמונה פרקים להרמב"ם (פרק ז). שם מונה רבינו בין הסגולות המכשירות לנבואה גם "עשיר", כלומר: השמח בחלקו ואינו מצטער על מה שאין לו. 7) ויחד עם המעלות השכליות והמידותיות גם בריא ושלם בגופו, שחמרו ומזגו הם בתכלית השווי ללא כל הפרעה. כי מכאובים וייסורים משפיעים לרעה על הכוח המדמה הנחוץ לסגולת הנבואה ומונעים את האדם מהידבק בשכל העליון, כדברי חכמינו: אין הנבואה שורה לא מתוך עצבות וכו' (שבת ל:). 8) לעסוק במעשה־מרכבה ובמעשה־בראשית. 9) הנשגבים מדעת בני־אדם פשוטים. 10) ומתרחק מהמון העם ההולך בחושך בעיניים עצומות, אחרי תעתועי הזמן. 11) מעיר ומעורר. 12) כגון: אהבת הניצוח וכבוד מדומה. 13) רדיפה אחרי קניינים מדומים וחיי מותרות המושכים ליבות בני־אדם ומעבירים אותם על דעתם. 14) מְכוּוֶנֶת. 15) כסא הכבוד. 16) "חיות הקודש", שהיא למעלה מכל שאר הצורות. עיין למעלה (פרק ב, הלכה ז). 17) על ידי הסתכלותו בהן מכיר הוא ויודע גדלו של הקדוש־ברוך־הוא, בבחינת: השמים מספרים כבוד א־ל (תהילים יט, א). 18) היא הצורה העשירית התחתונה, הקרובה למעלת דעת בני־אדם, והם המדברים עם הנביאים ונראים להם במראה הנבואה. עיין למעלה (פרק ב, הלכה ז). 19) קודם לכן בטרם שנחה עליו הרוח.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"מיסודי הדת, לידע שהאל מנבא את בני האדם כו'".

הלכות אלו המדברות ביסודות הנבואה באו כהמשך ליסודות ועיקרים בדבר מציאות ה', וסידרם בתוך ההלכות שהם מיסוד הדת כיון שהידיעה בזה שהקב"ה "גילה סודו לעבדיו הנביאים" היא חלק והמשך לידיעת מציאות השם ולהנהגתו הגלויה בעולם.

ליקוטי שיחות חלק כ"ג עמוד 91.

ב. הַנְּבִיאִים - מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת הֵן. כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בַּחָכְמָה חָכָם גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ, כָּךְ בַּנְּבוּאָה - נָבִיא גָּדוֹל מִנָּבִיא[20]. וְכֻלָּן אֵין רוֹאִין מַרְאֵה הַנְּבוּאָה אֶלָּא בַּחֲלוֹם, בְּחֶזְיוֹן לָיְלָה, אוֹ בַיּוֹם, אַחַר שֶׁתִּפֹּל עֲלֵיהֶן תַּרְדֵּמָה[21], כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע, בַּחֲלוֹם אֲדַבֶּר בּוֹ". וְכֻלָּן כְּשֶׁמִּתְנַבְּאִים, אֶבְרֵיהֶן מִזְדַּעְזְעִין, וְכֹחַ הַגּוּף כָּשֵׁל, וְעֶשְׁתּוֹנוֹתֵיהֶם מִתְטַרְפּוֹת[22], וְתִשָּׁאֵר הַדַּעַת פְּנוּיָה[23] לְהָבִין מַה שֶּׁתִּרְאֶה; כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם: "וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו"; וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּדָנִיֵּאל: "וְהוֹדִי נֶהְפַּךְ עָלַי לְמַשְׁחִית וְלֹא עָצַרְתִּי כֹּחַ".

20) כמו שאמרו (פסיקתא זוטרתא, בהעלותך): "ושאר כל הנביאים, כל אחד ואחד לפי כוחו". 21) על הדברים שבהלכה זו ושלאחריה השווה (מורה נבוכים חלק ב, מא־מה). 22) מחשבותיהם ומערכי ליבם מתבלבלות. 23) צרופה ונקייה מכל סיגי הגופניות.

ג. הַדְּבָרִים שֶׁמּוֹדִיעִים לַנָּבִיא בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה, דֶּרֶךְ מָשָׁל מוֹדִיעִין לוֹ, וּמִיָּד יֵחָקֵק בְּלִבּוֹ פִּתְרוֹן הַמָּשָׁל בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה וְיֵדַע מַה הוּא. כְּמוֹ הַסֶּלֶם שֶׁרָאָה יַעֲקֹב אָבִינוּ, וּמַלְאָכִים עוֹלִים וְיוֹרְדִים בּוֹ[24], וְהוּא הָיָה מָשָׁל לַמַּלְכֻיּוֹת וְשִׁעְבּוּדָן[25]; וּכְמוֹ הַחַיּוֹת שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל[26], וְהַסִּיר נָפוּחַ וּמַקֵּל שָׁקֵד שֶׁרָאָה יִרְמְיָה, וְהַמְּגִלָּה שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל וְהָאֵיפָה שֶׁרָאָה זְכַרְיָה[27], וְכֵן שְׁאָר הַנְּבִיאִים. מֵהֶם אוֹמְרִים הַמָּשָׁל וּפִתְרוֹנוֹ, כְּמוֹ אֵלּוּ[28]; וְיֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים הַפִּתְרוֹן בִּלְבָד; וּפְעָמִים אוֹמְרִים הַמָּשָׁל בִּלְבַד בְּלֹא פִּתְרוֹן, כְּמִקְצָת דִּבְרֵי יְחֶזְקֵאל וּזְכַרְיָה; וְכֻלָּן בְּמָשָׁל וְדֶרֶךְ חִידָה הֵם מִתְנַבְּאִים.

24) (בראשית כח, יב). 25) (בראשית־רבה, סח). 26) (יחזקאל ב־ג). 27) (זכריה ה, ו). 28) שהזכרנום.

ד. כָּל הַנְּבִיאִים אֵין מִתְנַבְּאִין בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצוּ, אֶלָּא מְכַוְּנִים[29] דַּעְתָּם, וְיוֹשְׁבִים שְׂמֵחִים וְטוּבֵי־לֵב וּמִתְבּוֹדְדִים[30]; שֶׁאֵין הַנְּבוּאָה שׁוֹרָה, לֹא מִתּוֹךְ עַצְבוּת וְלֹא מִתּוֹךְ עַצְלוּת, אֶלָּא מִתּוֹךְ שִׂמְחָה[31]. לְפִיכָךְ בְּנֵי הַנְּבִיאִים, לִפְנֵיהֶם נֵבֶל וְתֹף וְחָלִיל וְכִנּוֹר, וְהֵם מְבַקְּשִׁים הַנְּבוּאָה[32]. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵמָּה מִתְנַבְּאִים", כְּלוֹמַר: מְהַלְּכִין בְּדֶרֶךְ הַנְּבוּאָה[33] עַד שֶׁיִּנָּבְאוּ, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: פְּלוֹנִי מִתְגַּדֵּל[34]!

29) הם מרכזים את דעתם ומייחדים אותה עם העניין המבוקש. 30) יושבים בדד. ובהתבודדותם הם מתדבקים על ידי הסתכלות פנימית בשכל העליון. 31) (שבת ל:) וזוהי הסיבה - יאמר רבינו - שפסקה הנבואה בישראל מאז הלכו בגולה בימי החורבן, לרגל הדיכאון והעצבות המקננת בלב להיותם עבדים מסורים בידי סכלים המצערים ומדכאים אותנו, כעניין הכתוב: מלכה ושריה בגויים אין תורה, גם נביאיה לא מצאו חזון מה' (איכה ב, ט); כי כל זה משפיע על הכוח המדמה. והיא הסיבה גם כן שתשוב אלינו הנבואה בימות המשיח, כשימלא שחוק פינו (מורה נבוכים חלק ב, לו). 32) השראה עליונה ממעל. 33) מתאמצים ומשתדלים להיות מסוגלים לקבל את שפע הנבואה. 34) משתדל להיות גדול; הולך הלוך וגדול, אבל לא הגיע עדיין אל התכלית הנרצה.

ה. אֵלּוּ שֶׁהֵם מְבַקְּשִׁין לְהִתְנַבֵּא, הֵם הַנִּקְרָאִים 'בְּנֵי הַנְּבִיאִים'. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּכַוְּנִים דַּעְתָּם[35] - אֶפְשָׁר שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עֲלֵיהֶן, וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּשְׁרֶה[36].

35) משתדלים להגיע לנבואה על ידי הכשרה והכנה קודמת. 36) כמו שאמרו חז"ל: ראוי הוא שתשרה עליו שכינה, אלא שאין דורו זכאי לכך (סנהדרין יא.). ורבינו בספרו (מורה נבוכים חלק ב, לב) אומר: שלוש דעות בנבואה: הראשונה - היא דעת הפתאים המאמינים, כי כל איש, אם חכם או סכל, מלומד או בער, אם אך יש בו קצת ממידת החסידות ותיקון המידות יכול להיות נביא כשיבחר בו ה' להשרות עליו שכינתו. השנייה - היא דעת הפילוסופים האומרים, כי הנבואה היא שלימות טבעית, ואם האדם מושלם בכל המעלות השכליות והמידותיות וחונן גם בכוח המדמה הדרוש - אז בהכרח הוא נביא ואי אפשר שלא יינבא. הדעה השלישית - היא דעת תורתנו ועיקר אמונתינו. היא מסכימה בכל לדעת הפילוסופים בנוגע להכשרה הרוחנית, אבל היא חולקת עליה בזה, שעם כל הכשרתו אין הכרח עדיין שיהיה לנביא והכל תלוי ברצון ה'. הלא ברוך בן נריה, תלמידו של ירמיה הנביא היה מוכן ומוכשר לכך וה' מנע ממנו שפע נבואתו, והוא קובל ומתאונן: ואני יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי (ירמיה מה, ג) ואין מנוחה אלא נבואה, שנאמר: "ותנח עליהם הרוח". וה' השיב לו ביד ירמיה: הנה אשר בניתי אני הורס ואתה מבקש לך גדולות? (שם, ה). אם אין כרם אין רואה! אין הנביאים מתנבאים אלא בזכות ישראל (מכילתא, בא). הא למדת שהנבואה תלוייה ברצון ה', ואינה דבר טבעי כדעת הפילוסופים.

ו. כָּל הַדְּבָרִים שֶׁאָמַרְנוּ הֵם דֶּרֶךְ נְבוּאָה לְכָל הַנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, חוּץ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, רַבָּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים. וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין נְבוּאַת מֹשֶׁה לִשְׁאָר כָּל הַנְּבִיאִים? שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים בַּחֲלוֹם אוֹ בְּמַרְאֶה; וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ מִתְנַבֵּא וְהוּא עֵר וְעוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו". כָּל הַנְּבִיאִים -

1 עַל־יְדֵי מַלְאָךְ, לְפִיכָךְ רוֹאִים מַה שֶּׁהֵם רוֹאִים בְּמָשָׁל
2 וְחִידָה[37]; מֹשֶׁה רַבֵּנוּ - לֹא עַל־יְדֵי מַלְאָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר:
3 "פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ"; וְנֶאֱמַר: "וְדִבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה
4 פָּנִים אֶל פָּנִים"; וְנֶאֱמַר: "וּתְמֻנַת ה' יַבִּיט";
5 כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין שָׁם מָשָׁל, אֶלָּא רוֹאֶה הַדָּבָר עַל בֵּרְיוֹ,
6 בְּלֹא חִידָה וּבְלֹא מָשָׁל; הוּא שֶׁהַתּוֹרָה מְעִידָה עָלָיו:
7 "בְּמַרְאֶה וְלֹא בְחִידֹת", שֶׁאֵינוֹ מִתְנַבֵּא בְּחִידָה, אֶלָּא
8 בְּמַרְאֶה, שֶׁרוֹאֶה הַדָּבָר עַל בֵּרְיוֹ[38]. כָּל הַנְּבִיאִים
9 יֵרְאִים וְנִבְהָלִים וּמִתְמוֹגְגִין[39], וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֵינוֹ כֵן;
10 הוּא שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר: "כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ",
11 כְּלוֹמַר: כְּמוֹ שֶׁאֵין אָדָם נִבְהָל לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ,
12 כָּךְ הָיָה כֹּחַ בְּדַעְתּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לְהָבִין דִּבְרֵי
13 הַנְּבוּאָה, וְהוּא עוֹמֵד עַל עָמְדוֹ שָׁלֵם. כָּל הַנְּבִיאִים
14 אֵין מִתְנַבְּאִים בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצוּ; מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֵינוֹ כֵן,
15 אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁיַּחְפֹּץ[40], רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לוֹבַשְׁתּוֹ וּנְבוּאָה
16 שׁוֹרָה עָלָיו; וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְכַוֵּן דַּעְתּוֹ וּלְהִזְדַּמֵּן[41] לָהּ,
17 שֶׁהֲרֵי הוּא מְכֻוָּן וּמְזֻמָּן וְעוֹמֵד כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת,
18 לְפִיכָךְ מִתְנַבֵּא בְּכָל עֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה
19 מַה יְצַוֶּה ה' לָכֶם". וּבָזֶה הִבְטִיחוֹ הָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר:
20 "לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם, וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד
21 עִמָּדִי". הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים, כְּשֶׁהַנְּבוּאָה
22 מִסְתַּלֶּקֶת מֵהֶם חוֹזְרִים לְאָהֳלָם[42], שֶׁהוּא צָרְכֵי הַגּוּף,
23 כֻּלָּם כִּשְׁאָר הָעָם, לְפִיכָךְ אֵין פּוֹרְשִׁין מִנְּשׁוֹתֵיהֶם;
24 וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ לֹא חָזַר לְאָהֳלוֹ הָרִאשׁוֹן, לְפִיכָךְ פָּרַשׁ
25 מִן הָאִשָּׁה לְעוֹלָם וּמִן הַדּוֹמֶה לוֹ, וְנִקְשְׁרָה דַעְתּוֹ
26 לְצוּר הָעוֹלָמִים, וְלֹא נִסְתַּלֵּק מֵעָלָיו הַהוֹד לְעוֹלָם,
27 וְקָרַן עוֹר פָּנָיו וְנִתְקַדֵּשׁ כַּמַּלְאָכִים.

37) באספקלרייה שאינה מאירה, כלומר: במראה מעורפלת ומטושטשת. 38) באספקלרייה מאירה. 39) נבהלים מפחד החיזיון, מלשון: נמוגו כל יושבי כנען (שמות טו, טו). 40) שנאמר: עימדו ואשמעה מה יצוה ה' (במדבר ט, ח), ואמרו חז"ל: אשרי ילוד אשה שכך היה מובטח, שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עימו (ספרי, בהעלותך). על ארבעה הבדלים אלו שבין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים, השווה פירוש המשנה לרבינו (סנהדרין פרק י, יסוד שביעי). 41) כמבואר למעלה (הלכה ד).
42) לביתם ולחיי משפחתם כמקודם.

28 ז. הַנָּבִיא, אֶפְשָׁר שֶׁתְּהֵיֶה נְבוּאָתוֹ לְעַצְמוֹ בִּלְבַד,
29 לְהַרְחִיב לִבּוֹ וּלְהוֹסִיף דַּעְתּוֹ, עַד שֶׁיֵּדַע מַה שֶּׁלֹּא
30 הָיָה יוֹדֵעַ מֵאוֹתָן הַדְּבָרִים הַגְּדוֹלִים. וְאֶפְשָׁר שֶׁיְּשַׁלַּח
31 לְעַם מֵעַמֵּי הָאָרֶץ אוֹ לְאַנְשֵׁי עִיר אוֹ מַמְלָכָה, לְכוֹנֵן
32 אוֹתָם וּלְהוֹדִיעָם מַה יַּעֲשׂוּ, אוֹ לְמָנְעָם מִמַּעֲשִׂים
33 הָרָעִים שֶׁבִּידֵיהֶם. וּכְשֶׁמְּשַׁלְּחִים אוֹתוֹ, נוֹתְנִין לוֹ אוֹת
34 וּמוֹפֵת, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הָעָם שֶׁהָאֵל שְׁלָחוֹ בֶּאֱמֶת[43]. וְלֹא
35 כָּל הָעוֹשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת מַאֲמִינִים לוֹ[44] שֶׁהוּא נָבִיא[45],
36 אֶלָּא אָדָם שֶׁהָיֵינוּ יוֹדְעִים בּוֹ מִתְּחִלָּתוֹ שֶׁהוּא רָאוּי
37 לַנְּבוּאָה בְּחָכְמָתוֹ וּבְמַעֲשָׂיו, שֶׁנִּתְעַלָּה בָהֶן עַל כָּל
38 בְּנֵי־גִילוֹ, וְהָיָה מְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי הַנְּבוּאָה, בִּקְדֻשָּׁתָהּ
39 וּבִפְרִישׁוּתָהּ, וְאַחַר־כָּךְ בָּא וְעָשָׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְאָמַר
40 שֶׁהָאֵל שְׁלָחוֹ - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ מִמֶּנּוּ[46], שֶׁנֶּאֱמַר:
41 "אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן". וְאֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְאֵינוֹ
42 נָבִיא, וְזֶה הָאוֹת יֵשׁ־לוֹ דְּבָרִים בְּגוֹ[47], וְאַף־עַל־פִּי־כֵן
43 מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ, הוֹאִיל וְאָדָם גָּדוֹל וְחָכָם וְרָאוּי
44 לִנְבוּאָה [הוּא], מַעֲמִידִים אוֹתוֹ עַל חֶזְקָתוֹ[48], שֶׁבְּכָךְ
45 נִצְטַוִּינוּ. כְּמוֹ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַחְתֹּךְ אֶת הַדִּין עַל־פִּי שְׁנֵי
46 עֵדִים כְּשֵׁרִים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁהֵעִידוּ בְּשֶׁקֶר
47 - הוֹאִיל וּכְשֵׁרִים הֵם אֶצְלֵנוּ, מַעֲמִידִין אוֹתָן עַל
48 כַּשְׁרוּתָן[49]. וּבַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן נֶאֱמַר:
49 "הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ, וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ",
50 וְנֶאֱמַר: "כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לַעֵינַיִם וַה' יִרְאֶה לַלֵּבָב".

43) וכן אמרו (ירושלמי, סנהדרין פרק י"א, הלכה ו): "והנביא שנתנבא בתחילה, אם נתן אות - שומעין לו; ואם לא - אין שומעין לו. 44) נוסחה אחרת: "אותו".
45) אם ראינו שאינו ראוי לנבואה מצד מיעוט חכמתו ופחיתות מידותיו - אין במופתיו ממש. 46) ודווקא כשהוא מזהיר על שמירת התורה או בדבר הרשות, אבל לעבור על מצוה ממצוות התורה לפי שעה - אין לשמוע אלא למי שהוחזק כבר לנביא, כמו אליהו בהר הכרמל. עיין למטה (פרק ט, הלכה ג). 47) יש כאן דברים מסותרים שצריך לתת להם לב (רש"י, כתובות קיא.); ואפשר שהאות נעשה בלהטים ואחיזת עיניים. אולם זהו רק בטרם שנבדק; אבל כשבדקו אותו לא פעם ונמצאו דבריו מְכוּוָנִים, הרי זה נביא אמת כמבואר לקמן (פרק י, הלכה ב). 48) שהוא נביא אמת. 49) סתם אדם, כל זמן שאין מלעיזים עליו - בחזקת כשר הוא.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) האותות שעשה משה לפי הצורך עשאם, ולא כדי שיאמינו בו על ידם.

51 א. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, לֹא הֶאֱמִינוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי הָאוֹתוֹת
52 שֶׁעָשָׂה[2], שֶׁהַמַּאֲמִין עַל־פִּי הָאוֹתוֹת, יֵשׁ בְּלִבּוֹ דֹּפִי[3],
53 שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיֵּעָשֶׂה הָאוֹת בְּלָט[4] וְכִשּׁוּף. אֶלָּא כָּל
54 הָאוֹתוֹת שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר, לְפִי הַצֹּרֶךְ[5] עֲשָׂאָם,
55 לֹא לְהָבִיא רְאָיָה עַל הַנְּבוּאָה. הָיָה צָרִיךְ לְהַשְׁקִיעַ
56 אֶת הַמִּצְרִיִּים - קָרַע אֶת הַיָּם וְהִצְלִילָן[6] בְּתוֹכוֹ;
57 צָרְכָנוּ[7] לְמָזוֹן - הוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן; צָמְאוּ - בָּקַע
58 לָהֶן אֶת הָאֶבֶן; כָּפְרוּ בוֹ עֲדַת קֹרַח - בָּלְעָה אוֹתָן
59 הָאָרֶץ; וְכֵן שְׁאָר כָּל הָאוֹתוֹת. וּבַמֶּה הֶאֱמִינוּ בוֹ?
60 בְּמַעֲמַד הַר־סִינַי, שֶׁעֵינֵינוּ רָאוּ וְלֹא זָר, וְאָזְנֵינוּ
61 שָׁמְעוּ וְלֹא אַחֵר, הָאֵשׁ וְהַקּוֹלוֹת וְהַלַּפִּידִים, וְהוּא
62 נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל וְהַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו, וְאָנוּ שׁוֹמְעִים:
63 מֹשֶׁה, מֹשֶׁה, לֵךְ אֱמֹר לָהֶן כָּךְ וָכָךְ! וְכֵן הוּא אוֹמֵר:
64 "פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם"; וְנֶאֱמַר: "לֹא אֶת

אֲבֹתֵינוּ כָּרַת ה' אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת". וּמִנַּיִן שֶׁמַּעֲמַד הַר־סִינַי לְבַדּוֹ הִיא הָרְאָיָה לִנְבוּאָתוֹ שֶׁהִיא אֱמֶת, שֶׁאֵין בּוֹ דֹּפִי? שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם"; מִכְּלָל, שֶׁקֹּדֶם דָּבָר זֶה לֹא הֶאֱמִינוּ בוֹ נֶאֱמָנוּת שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם, אֶלָּא נֶאֱמָנוּת שֶׁיֵּשׁ אַחֲרֶיהָ הִרְהוּר וּמַחֲשָׁבָה.

2) להם במצרים. 3) פקפוק ודחיה, משום חשש של זיוף ואחיזת עינים. דופי – שם נגזר משורש דָּפֹה אחי הָדַף־נָדַף, ופירושו: מגרעת, אי־אמון, כמו: בבן־אמך תתן דופי (תהלים נ, כ). 4) יחיד, מן בלטיהם (שמות ז, כ). 5) לצורך השעה ולצרכם עשאם ולא כדי שיאמינו בו. (השווה הקדמת רבנו לפירוש המשנה). 6) טיבע אותם במצולות הים. 7) כך הנוסחא בדפוס "מגדל עוז", והסכים עמה בעל "מעשה רוקח". ונוסחת רוב הדפוסים: "צרכנו למזון" אינה מתאימה למשפטי המאמר, שכולם בגוף שלישי.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"משֶׁה רַבֵּנוּ – לא הֶאֱמִינוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי הָאוֹתוֹת שֶׁעָשָׂה . . לְפִי הַצֹּרֶךְ עֲשָׂאָן – לא לְהָבִיא רְאָיָה עַל הַנְּבוּאָה . . כְּפֹרוּ בּוֹ עֲדַת קֹרַח – בְּלִעָה אוֹתָן הָאָרֶץ".

וקשה לכאורה שהרי מפורש בפסוק "בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה".

ואולי יש לפרש שכוונתו ב"לא להביא ראיה על הנבואה" היינו על הנבואה בכלל, שבזה לא כפרו קרח ועדתו אלא שטענו שמינוי אהרון לא היה על פי ה' ומה שאמר "אם בריאה יברא ה'" בא להודיע שמעשים **אלו** היו על פי ה' ולא לעשות אות להוכחת נבואתו.

לקוטי שיחות חלק כ' עמוד 95 הערה 42.

ב. נִמְצָאוּ אֵלּוּ שֶׁשֵּׁלַּח לָהֶן הֵם הָעֵדִים עַל נְבוּאָתוֹ שֶׁהִיא אֱמֶת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהֶן אוֹת אַחֵר, שֶׁהֵם וְהוּא עֵדִים בַּדָּבָר[8], כִּשְׁנֵי עֵדִים שֶׁרָאוּ דָּבָר אֶחָד בְּיַחַד, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן עֵד לַחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא אוֹמֵר אֱמֶת, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה לַחֲבֵרוֹ; כָּךְ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כָּל יִשְׂרָאֵל עֵדִים לוֹ אַחַר מַעֲמַד הַר־סִינַי, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהֶם אוֹת. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּתְחִלַּת נְבוּאָתוֹ, בְּעֵת שְׁנָתַן לוֹ הָאוֹתוֹת לַעֲשׂוֹתָן בְּמִצְרַיִם וְאָמַר לוֹ "וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ" - יָדַע מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהַמַּאֲמִין עַל־פִּי הָאוֹתוֹת יֵשׁ בִּלְבָבוֹ דֹּפִי וּמְהַרְהֵר וּמְחַשֵּׁב, וְהָיָה נִשְׁמָט מִלֵּילֵךְ וְאָמַר: "וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי"; עַד שֶׁהוֹדִיעוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא[9], שֶׁאֵלּוּ הָאוֹתוֹת אֵינָן אֶלָּא עַד שֶׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וְאַחַר שֶׁיֵּצְאוּ וְיַעַמְדוּ עַל הָהָר הַזֶּה, יִסְתַּלֵּק הִרְהוּר שֶׁמְּהַרְהֵרִין אַחֲרֶיךָ, שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לְךָ כָּאן אוֹת, שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁאֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ בֶּאֱמֶת מִתְּחִלָּה, וְלֹא יִשָּׁאֵר בְּלִבָּם הִרְהוּר. וְהוּא שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְזֶה לְךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ, בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה"[10]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁכָּל נָבִיא שֶׁיַּעֲמֹד אַחַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אֵין אָנוּ מַאֲמִינִים בּוֹ מִפְּנֵי הָאוֹת לְבַדּוֹ, כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: אִם יַעֲשֶׂה אוֹת, נִשְׁמַע לוֹ לְכָל מַה שֶּׁיֹּאמַר! אֶלָּא מִפְּנֵי הַמִּצְוָה, שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה בַּתּוֹרָה וְאָמַר: אִם נָתַן אוֹת, אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן! כְּמוֹ שֶׁצִּוָּנוּ לַחְתֹּךְ הַדָּבָר עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין אִם הֵעִידוּ אֱמֶת אִם שֶׁקֶר, כָּךְ מִצְוָה לִשְׁמֹעַ מִזֶּה הַנָּבִיא, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם הָאוֹת אֱמֶת, אוֹ בְּכִשּׁוּף וָלָט.

8) כנוסחת אוקספורד. וברוב הדפוסים: "שהם והוא עדים בדבר", ונהיר יותר הנוסח שקבענו. 9) לבסוף, כדי לאמצו ולעודדו שיואיל לקבל את שליחותו. 10) דברי הרמב"ם ז"ל פה תמוהים, שהרי הוא מבאר את הענין הנידון על־פי הכתובים שלא כסדרם: הלא על "מעמד הר סיני" הודיע ה' למשה בראשית התגלותו אליו ובתחילת נבואתו, וכאן משמע שאך לבסוף הודיע לו על זה, אחרי שראה שהוא משמתט ומסרב ללכת? והמפרשים מתחבטים בזה (עין לחם־משנה, שאלות ותשובות רלב"ח, סימן נא). ויש ליישב זאת על־פי הכלל הידוע של חז"ל: "אין מוקדם ומאוחר בתורה" ("משרת משה"). וכן גם סברת מארנ"ח שהובאה ב"מעשה רוקח", שלדעת רבינו ז"ל: מה שכתוב בתחילה "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון וגו'" צריך להיות בסוף, מפני שהיא תכלית כל הדברים: ומה שבא אחריו הוא רק ביאור הענין וסיפור גלגול הדברים איך היה.

ג. לְפִיכָךְ אִם עָמַד הַנָּבִיא וְעָשָׂה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים, וּבִקֵּשׁ לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[11], וְאָנוּ יוֹדְעִין בְּבֵאוּר[12], שֶׁאוֹתָן הָאוֹתוֹת בְּלָט וְכִשּׁוּף הֵן; לְפִי שֶׁנְּבוּאַת[13] מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֵינָהּ עַל־פִּי הָאוֹתוֹת, כְּדֵי שֶׁנַּעֲרֹךְ אוֹתוֹת זֶה[14] לְאוֹתוֹת זֶה, אֶלָּא בְּעֵינֵינוּ רְאִינוּהָ וּבְאָזְנֵינוּ שְׁמַעְנוּהָ כְּמוֹ שֶׁשָּׁמַע הוּא. הָא לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְעֵדִים שֶׁהֵעִידוּ לְאָדָם עַל דָּבָר שֶׁרָאָה בְּעֵינָיו, שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹ שֶׁרָאָה; שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ לָהֶן, אֶלָּא יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהֵן עֵדֵי שָׁקֶר. לְפִיכָךְ אָמְרָה תּוֹרָה, שֶׁאִם בָּא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת, "לֹא תִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא", שֶׁהֲרֵי זֶה בָּא אֵלֶיךָ בְּאוֹת וּמוֹפֵת לְהַכְחִישׁ מַה שֶּׁרָאִיתָ בְּעֵינֶיךָ, וְהוּאִיל וְאֵין אָנוּ מַאֲמִינִים בְּמוֹפֵת אֶלָּא מִפְּנֵי הַמִּצְוֹת שֶׁצִּוָּנוּ מֹשֶׁה - הֵיאַךְ נְקַבֵּל מֵאוֹת זֶה, שֶׁבָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁרָאִינוּ וְשֶׁשָּׁמַעְנוּ.

11) סנהדרין צ, א. ואין להקשות מקיום אותותיו – "כי מנסה ה' אתכם" (מו"נ ח"ג, כד). 12) בבירור. 13) אמיתת נבואתו. 14) אותות נביא זה לעומת אותות משה רבינו.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) שאין נביא רשאי לחדש מצוה, ולא לגרוע ממניין המצוות.

1 **א. דָּבָר בָּרוּר וּמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁהִיא[2] מִצְוָה עוֹמֶדֶת**
2 **לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים; אֵין לָהּ, לֹא שִׁנּוּי וְלֹא**
3 **גֵּרָעוֹן וְלֹא תּוֹסֶפֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר**
4 **אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם אֹתוֹ תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת, לֹא תֹסֵף**
5 **עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ"; וְנֶאֱמַר: "וְהַנִּגְלֹת לָנוּ**
6 **וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה**
7 **הַזֹּאת". הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל דִּבְרֵי תוֹרָה מְצֻוִּין אָנוּ**
8 **לַעֲשׂוֹתָן עַד עוֹלָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "חֻקַּת עוֹלָם**
9 **לְדֹרֹתֵיכֶם", וְנֶאֱמַר: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא"[3]. הָא לָמַדְתָּ,**
10 **שֶׁאֵין נָבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ[4] דָּבָר מֵעַתָּה. לְפִיכָךְ אִם**
11 **יַעֲמֹד אִישׁ - בֵּין מִן הָאֻמּוֹת, בֵּין מִיִּשְׂרָאֵל - וְיַעֲשֶׂה**
12 **אוֹת וּמוֹפֵת וְיֹאמַר, שֶׁה' שְׁלָחוֹ לְהוֹסִיף מִצְוָה אוֹ**
13 **לִגְרֹעַ מִצְוָה, אוֹ לְפָרֵשׁ בְּמִצְוָה מִן הַמִּצְוֹת פֵּרוּשׁ**
14 **שֶׁלֹּא שָׁמַעְנוּ מִמֹּשֶׁה; אוֹ שֶׁאָמַר, שֶׁאוֹתָן הַמִּצְוֹת**
15 **שֶׁנִּצְטַוּוּ בָהֶן יִשְׂרָאֵל אֵינָן לְעוֹלָם וּלְדוֹרֵי דוֹרוֹת,**
16 **אֶלָּא מִצְוֹת לְפִי זְמַן הָיוּ[5] - הֲרֵי זֶה נָבִיא שֶׁקֶר, שֶׁהֲרֵי**
17 **בָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה; וּמִיתָתוֹ בְּחֶנֶק[6], עַל**
18 **שֶׁהֵזִיד לְדַבֵּר בְּשֵׁם ה' אֲשֶׁר לֹא צִוָּהוּ. שֶׁהוּא, בָּרוּךְ**
19 **שְׁמוֹ, צִוָּה לְמֹשֶׁה, שֶׁהַמִּצְוָה הַזֹּאת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד**
20 **עוֹלָם, וְלֹא אִישׁ אֵל יְכַזֵּב.**

2) שהתורה היא מצוה לדורות עולם (השווה להלן הלכות תשובה פ"ג, ה"ח). 3) כבר ניתנה תורה מסיני, ואין אנו משגיחים בבת־קול, וכל־שכן בנביא מתנבא (ב"מ נט:). וכן אמרו חז"ל: ג' אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה. אמרו לו ליהושע: שאל (בשמים)! אמר להם: לא בשמים היא (תמורה טז.). 4) מגילה ב, ב. 5) לפי שעתן, ועם חילוף הזמנים חלפו גם הן. 6) דכתיב: ומת הנביא ההוא (דברים יח, כ), וכל מיתה האמורה בתורה סתם – בחנק (סנהדרין פט:).

21 **ב. אִם־כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: "נָבִיא אָקִים לָהֶם**
22 **מִקֶּרֶב אַחֵיהֶם כָּמוֹךָ"? - לֹא לַעֲשׂוֹת דָּת הוּא בָא[7],**
23 **אֶלָּא לְצַוּוֹת עַל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה וּלְהַזְהִיר הָעָם שֶׁלֹּא**
24 **יַעַבְרוּ עָלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהֶם[8]: "זִכְרוּ**
25 **תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי"; וְכֵן אִם צִוָּנוּ בִּדְבָרֵי הָרְשׁוּת,**
26 **כְּגוֹן: לְכוּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי אוֹ אַל תֵּלְכוּ; עֲשׂוּ מִלְחָמָה**
27 **הַיּוֹם[9] אוֹ אַל תַּעֲשׂוּ[10]; בְּנוּ חוֹמָה זוֹ אוֹ אַל תִּבְנוּהָ[11]**
28 **- מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ, וְהָעוֹבֵר עַל דְּבָרָיו - חַיָּב מִיתָה**
29 **בִּידֵי שָׁמַיִם[12], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע**
30 **אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי, אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ**
31 **מֵעִמּוֹ".**

7) כלפי מייסדי הנצרות והאסלאם, הדברים מכוונים. השווה "אגרת תימן". 8) הנביא מלאכי בתחילת הבית השני, שהיה אחרון הנביאים. 9) שמואל־א, טו. 10) מלכים־ב ו, כב. 11) ישעיה כב, יא. השווה דברי רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה. 12) שימות קודם זמנו, ואין נפשו נכרתת מחיי העולם הבא, בניגוד לעונש "כרת" שגם נפשו תיכרת (ברטנורא, סנהדרין פ"ט, מ"ו). ולפי רש"י: מיתה בידי שמים – ימיו נקצרים ואינו הולך ערירי: וכרת – נוסף על קיצור ימיו הוא הולך גם ערירי (שבת כה.).

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"כְּמוֹ שֶׁאָמַר הָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהֶם".

כוונתו למלאכי שהוא האחרון **בתקופת** הנביאים ואחריו החלה תקופת אנשי כנסת הגדולה, אבל אין כוונתו שלא תתכן הנבואה אחריו.

לקוטי שיחות חלק י"ד עמוד 73 הערה 25.

32 **ג. וְכֵן נָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ[13], וְהַכּוֹבֵשׁ**
33 **נְבוּאָתוֹ[14] - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; וּבִשְׁלָשְׁתָּן[15]**
34 **נֶאֱמַר: "אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ"[16]. וְכֵן אִם יֹאמַר לָנוּ**
35 **הַנָּבִיא, שֶׁנּוֹדַע לָנוּ שֶׁהוּא נָבִיא, לַעֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל**
36 **מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, אוֹ עַל מִצְוֹת הַרְבֵּה, בֵּין**
37 **קַלּוֹת בֵּין חֲמוּרוֹת, לְפִי שָׁעָה[17] - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ[18].**
38 **וְכֵן לָמַדְנוּ מֵחֲכָמִים רִאשׁוֹנִים מִפִּי הַשְּׁמוּעָה: בַּכֹּל**
39 **אִם יֹאמַר לְךָ הַנָּבִיא: עֲבֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה! כְּאֵלִיָּהוּ**
40 **בְּהַר הַכַּרְמֶל[19] - שְׁמַע לוֹ, חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[20].**
41 **וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר לְפִי שָׁעָה, כְּגוֹן אֵלִיָּהוּ בְּהַר**
42 **הַכַּרְמֶל, שֶׁהִקְרִיב עוֹלָה בַּחוּץ, וּירוּשָׁלַיִם נִבְחֶרֶת**
43 **לְכָךְ[21], וְהַמַּקְרִיב בַּחוּץ חַיָּב כָּרֵת. וּמִפְּנֵי שֶׁהוּא**
44 **נָבִיא[22], מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ, וְגַם בָּזֶה נֶאֱמַר: "אֵלָיו**
45 **תִּשְׁמָעוּן". וְאִלּוּ שָׁאֲלוּ אֶת אֵלִיָּהוּ וְאָמְרוּ לוֹ: הֵיאַךְ**
46 **נַעֲקֹר מַה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "פֵּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל**
47 **מָקוֹם"? הָיָה אוֹמֵר: לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא הַמַּקְרִיב בַּחוּץ**
48 **לְעוֹלָם, חַיָּב כָּרֵת, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה; אֲבָל אֲנִי אַקְרִיב**
49 **הַיּוֹם בַּחוּץ בִּדְבַר ה'[23], כְּדֵי לְהַכְחִישׁ נְבִיאֵי הַבַּעַל.**
50 **וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֹּאת, אִם צִוּוּ כָּל הַנְּבִיאִים לַעֲבֹר לְפִי**
51 **שָׁעָה - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לָהֶם. וְאִם אָמְרוּ, שֶׁהַדָּבָר נֶעֱקָר**
52 **לְעוֹלָם - מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק[24]; שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה: "לָנוּ**
53 **וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם".**

13) כגון: עידו הנביא, שאכל לחם בבית־אל למרות שנצטוה שלא לאכול, שנאמר בו: יען כי מרית את פי ה' ולא שמרת את המצוה אשר צוך ה' (מלכים־א יג, כא). 14) כגון: יונה בן אמיתי. 15) א – העובר על דברי הנביא. ב – הנביא העובר על דברי עצמו. ג – הכובש נבואתו. 16) שמשמעו: מיתה בידי שמים. ושלשתם, ממקרא זה נלמדים (סנהדרין פט.). 17) הוראת שעה ולא לתמיד. 18) יבמות צ, ב. 19) מלכים־א, פרק יח. 20) שאף בהוראת שעה ולשעה קלה אין שומעים לו (סנהדרין צ.), ואמרו שם: "אפילו אם מעמיד לך חמה באמצע הרקיע – אל תשמע לו": ואין לחשוש לאותותיו, הוא שאמר הכתוב: כי מנסה ד' אלהיכם אתכם (דברים יג, ד). 21) אף־על־פי

שרק ירושלים נועדה לכך. 22) אלא מפני שהוחזק כבר לנביא. 23) ככתוב: ובדברך עשיתי (מלכים־א יח, לו) ולא מלבי עשיתי מה שעשיתי (ויקרא־רבה כב). וכן (ירושלמי מגילה פ"א. הי"א) אמר ר' שמלאי: "ובדברך עשיתי" — הקדוש־ברוך־הוא אמר לו. 24) הוריות ד, ב.

1 **ד. וְכֵן אִם עָקַר דָּבָר מִדְּבָרִים שֶׁלָּמַדְנוּ מִפִּי**
2 **הַשְּׁמוּעָה[25], אוֹ שֶׁאָמַר בְּדִין מִדִּינֵי תּוֹרָה, שֶׁה' צִוָּה**
3 **לוֹ שֶׁהַדִּין כָּךְ הוּא וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה**
4 **נְבִיא הַשֶּׁקֶר[26] וְיֵחָנֵק, אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה אוֹת; שֶׁהֲרֵי**
5 **בָּא לְהַכְחִישׁ הַתּוֹרָה, שֶׁאָמְרָה: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא".**
6 **אֲבָל לְפִי שָׁעָה, שׁוֹמְעִין לוֹ בַּכֹּל.**

25) כגון: איסור אכילה ושתיה ביום הכיפורים שאינו מפורש בתורה, אלא מפי השמועה למדו שעינוי נפש האמור ביום זה: ועניתם את נפשותיכם (ויקרא כג, כז), הוא צום. ורבינו בהקדמתו למשנה, יאמר: כגון שאמר: וקצותה את כפה (דברים כה, יב) היא כריתת יד ממש ולא קנס שקונסים את המבייש, כמו שבא בקבלה (בבא־קמא כח.), ויסמוך הדבר ההוא לנבואה ויאמר, שהקב"ה אמר לו שהדברים כפשוטם — נביא שקר הוא ויהרג. 26) כי בדברים שבעיון וסברא, אין נביא עדיף מחכם. ואלף נביאים כאליהו ואלישע, ואלף חכמים ואחד — הלכה כחכמים, שנאמר: אחרי רבים להטות (שמות כג, ב). ולא הרשנו הקדוש־ברוך־הוא ללמוד מן הנביאים אלא מן החכמים אנשי הסברות והדעות. לא אמר: ובאת אל הנביא אשר יהיה בימים ההם, אלא "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט וגו'" (רבינו בהקדמתו למשנה).

7 **ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשְׁאָר מִצְוֹת, אֲבָל**
8 **בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, וַאֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה;**
9 **וַאֲפִלּוּ עָשָׂה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים וְאָמַר, שֶׁה'**
10 **צִוָּהוּ שֶׁתַּעֲבֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הַיּוֹם בִּלְבַד, אוֹ בְּשָׁעָה**
11 **זוֹ בִּלְבַד - הֲרֵי זֶה דִּבֵּר סָרָה עַל ה'; וְעַל זֶה צִוָּה**
12 **הַכָּתוּב וְאָמַר: "וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת... לֹא תִשְׁמַע אֶל**
13 **דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא... כִּי דִבֶּר סָרָה עַל ה'**
14 **אֱלֹהֵיכֶם"[27], שֶׁהֲרֵי בָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה;**
15 **וּלְפִיכָךְ נֵדַע בְּוַדַּאי שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר, וְכָל מַה**
16 **שֶׁעָשָׂה בְּלָט וְכִשּׁוּף עָשָׂה, וְיֵחָנֵק.**

27) ולא לשים לב לאותותיו שעשה, אפשר שבלט עשאם. ועוד: השכל המכזיב את עדותו, יותר נאמן מן העין הרואה אותותיו — והרי כבר נתבאר לבעלי השכל שאין לעבוד זולתי ה' ממציא כל הנמצאים (שם).

יום חמישי כ"ה אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) איזה אות יעשה הנביא כדי שיאמינו בו.

17 **א. כָּל נָבִיא שֶׁיַּעֲמֹד־לָנוּ וְיֹאמַר שֶׁה' שְׁלָחוֹ, אֵינוֹ**
18 **צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אוֹת כְּאֶחָד מֵאוֹתוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אוֹ**
19 **כְּאוֹתוֹת אֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם שִׁנּוּי מִנְהָגוֹ שֶׁל**
20 **עוֹלָם; אֶלָּא הָאוֹת שֶׁלּוֹ - שֶׁיֹּאמַר דְּבָרִים הָעֲתִידִים**
21 **לִהְיוֹת בָּעוֹלָם, וְיֵאָמְנוּ דְּבָרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי תֹאמַר**
22 **בִּלְבָבֶךָ, אֵיכָה נֵדַע אֶת הַדָּבָר וְגוֹ'". לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיָּבוֹא**
23 **אָדָם הָרָאוּי לִנְבוּאָה[2] בְּמַלְאֲכוּת הַשֵּׁם, וְלֹא יָבוֹא**
24 **לְהוֹסִיף וְלֹא לִגְרֹעַ, אֶלָּא לַעֲבֹד אֶת ה' בְּמִצְוֹת**
25 **הַתּוֹרָה - אֵין אוֹמְרִים לוֹ: קְרַע לָנוּ הַיָּם אוֹ הַחֲיֵה**
26 **מֵת וְכַיּוֹצֵא בְאֵלּוּ, וְאַחַר־כָּךְ נַאֲמִין בְּךָ! אֶלָּא**
27 **אוֹמְרִים לוֹ: אִם נָבִיא אַתָּה, אֱמֹר דְּבָרִים הָעֲתִידִים**
28 **לִהְיוֹת! וְהוּא אוֹמֵר, וְאָנוּ מְחַכִּים לִרְאוֹת הֲיָבוֹאוּ**
29 **דְּבָרָיו אִם לֹא יָבוֹאוּ. וַאֲפִלּוּ נָפַל דָּבָר קָטָן - בְּיָדוּעַ**
30 **שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר[3]; וְאִם בָּאוּ דְּבָרָיו כֻּלָּם - יִהְיֶה**
31 **בְּעֵינֵינוּ נֶאֱמָן.**

2) איש סגולה מוכתר בכל המעלות וראוי לקבל שפע נבואה, כמפורש למעלה (פרק ז, הלכה א). 3) ירמיה אמר אל חנניה נביא השקר: לכן... השנה אתה מת (ירמיה כח, טז). וכתוב אחריו: וימת חנניה הנביא בשנה ההיא בחודש השביעי (שם, יז). הא כיצד? אם "בחודש השביעי", אין "בשנה ההיא", ואם "בשנה ההיא", אין "החודש השביעי", שהרי תשרי נמנה כבר לשנה אחרת החדשה? אלא מלמד שמת בערב ראש־השנה וציווה את בניו ואת בני ביתו להסתיר את הדבר ושיוציאוהו אחרי ראש־השנה, בשביל לעשות נבואתו של ירמיה שקר (ירושלמי, סנהדרין יא, הלכה ה). הא למדת, שאם נפל פרט אחד מדברי הנביא נקרא: "נביא שקר".

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

". . אינו צריך לַעֲשׂוֹת אוֹת כְּאֶחָד מֵאוֹתוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ כו'".

האותות שעשה משה רבנו, אינם להוכחת אמיתות התורה כמ"ש לעיל "משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות . . ובמה האמינו בו במעמד הר סיני שעינינו ראו ולא זר", אלא להוכחת שליחותו מה' לעשות את כל המעשים האלה "לתת לאהרן כהונה גדולה ובניו סגני כהונה ואליצפן נשיא הקהתי" וכיון שכותב שאין הנביא שיעמוד לנו צריך לעשות אות שה' שלחו, הביא לדוגמא את האותות דמשה רבנו שנעשו לשם הוכחת שליחותו.

לקוטי שיחות חלק כ' עמוד 95.

32 **ב. וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ פְּעָמִים הַרְבֵּה[4] - אִם נִמְצְאוּ דְּבָרָיו**
33 **נֶאֱמָנִים כֻּלָּן, הֲרֵי זֶה נָבִיא אֱמֶת; כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**
34 **בִּשְׁמוּאֵל: "וַיֵּדַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע, כִּי**
35 **נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַה'".**

4) סתם רבינו ולא פירש כמה פעמים; ולדעת בעל "טורי אבן"; שלוש פעמים, שכן משה רבינו בתחילת שליחותו למצרים נתן לו הקדוש־ברוך־הוא שלושה אותות לעשותם לפני פרעה ולפני בני ישראל שיהא מוחזק בעיניהם לנביא אמת ואיש אלוקים.

36 **ג. וַהֲלֹא הַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים אוֹמְרִים מַה שֶׁעָתִיד**

לִהְיוֹת, וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַנָּבִיא וּבֵינָם? אֶלָּא שֶׁהַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, מִקְצָת דִּבְרֵיהֶם מִתְקַיְּמִין וּמִקְצָתָן אֵין מִתְקַיְּמִין, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעַמְדוּ נָא וְיוֹשִׁיעֲךָ הֹבְרֵי שָׁמַיִם הַחֹזִים בַּכּוֹכָבִים, מוֹדִיעִים לֶחֳדָשִׁים מֵאֲשֶׁר יָבֹאוּ עָלֶיךָ" - 'מֵאֲשֶׁר'[5] וְלֹא כָּל אֲשֶׁר; וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִתְקַיֵּם מִדִּבְרֵיהֶם כְּלוּם, אֶלָּא יִטְעוּ בַּכֹּל[6], כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "מְפֵר אֹתוֹת בַּדִּים וְקֹסְמִים יְהוֹלֵל"; אֲבָל הַנָּבִיא, כָּל דְּבָרָיו קַיָּמִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא יִפֹּל מִדְּבַר ה' אַרְצָה"; וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הַנָּבִיא אֲשֶׁר אִתּוֹ חֲלוֹם יְסַפֵּר חֲלוֹם וַאֲשֶׁר דְּבָרִי אִתּוֹ יְדַבֵּר דְּבָרִי אֱמֶת, מַה לַּתֶּבֶן אֶת הַבָּר נְאֻם ה'"; כְּלוֹמַר, שֶׁדִּבְרֵי הַקּוֹסְמִים וְהַחֲלוֹמוֹת כְּתֶבֶן שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ מְעַט בָּר; וּדְבַר ה', כַּבָּר שֶׁאֵין בּוֹ תֶּבֶן כְּלָל. וּבַדָּבָר הַזֶּה הַכָּתוּב הִבְטִיחַ וְאָמַר, שֶׁאוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁמּוֹדִיעִין הַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים לָאֻמּוֹת וּמְכַזְּבִין, הַנָּבִיא יוֹדִיעַ לָכֶם דִּבְרֵי אֱמֶת, וְאֵין אַתֶּם צְרִיכִין לְמְעוֹנֵן וְקוֹסֵם וְכַיּוֹצֵא בוֹ[7], שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ וְגוֹ', כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה וְגוֹ'", וְאָמַר: "נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ וְגוֹ'". הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין הַנָּבִיא עוֹמֵד לָנוּ, אֶלָּא לְהוֹדִיעֵנוּ דְּבָרִים הָעֲתִידִים לִהְיוֹת בָּעוֹלָם מִשִּׂבְעַ וְרָעָב, מִלְחָמָה וְשָׁלוֹם וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; וַאֲפִלּוּ צָרְכֵי יָחִיד מוֹדִיעַ לוֹ, כְּשֶׁאוּל, שֶׁאָבְדָה לוֹ אֲבֵדָה, וְהָלַךְ לַנָּבִיא לְהוֹדִיעוֹ מְקוֹמָהּ[8]. וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים הוּא שֶׁיֹּאמַר הַנָּבִיא, לֹא שֶׁיַּעֲשֶׂה דָּת אַחֶרֶת אוֹ יוֹסִיף מִצְוָה אוֹ יִגְרַע.

5) (בראשית־רבה, פה) מ־החלקי שבראש התיבה מגיד, כי רק חלק מדבריהם מתקיים ולא כולם. 6) כאותם האיצטגנינים המצפצפים והמהגים, שצופים ואינם יודעים מה צופים (סוטה יב:). 7) כמאמרם: "שמא תאמר: להם יש במה לשאול, ולי אין לי - תלמוד לומר: ואתה לא כן נתן ה'... נביא מקרבך... אקים לך" (ספרי, שופטים). 8) (שמואל־א, פרק ט).

ד. דִּבְרֵי הַפִּרְעָנוּת שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר: פְּלוֹנִי יָמוּת, אוֹ שָׁנָה פְּלוֹנִית רָעָב אוֹ מִלְחָמָה, וְכַיּוֹצֵא בְדִבְרִים אֵלּוּ - אִם לֹא עָמְדוּ דְּבָרָיו, אֵין בָּזֶה הַכְחָשָׁה לִנְבוּאָתוֹ, וְאֵין אוֹמְרִים: הִנֵּה דִּבֵּר וְלֹא בָא! שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל הָרָעָה; וְאֶפְשָׁר שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְנִסְלַח לָהֶם כְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה[9], אוֹ שֶׁתָּלָה לָהֶם כְּחִזְקִיָּה[10]. אֲבָל אִם הִבְטִיחַ עַל טוֹבָה וְאָמַר שֶׁיִּהְיֶה כָּךְ וָכָךְ, וְלֹא בָאָה הַטּוֹבָה שֶׁאָמַר - בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר; שֶׁכָּל דְּבַר טוֹבָה שֶׁיִּגְזֹר הָאֵל, אֲפִלּוּ עַל תְּנַאי, אֵינוֹ חוֹזֵר[11]; וְלֹא מָצִינוּ[12] שֶׁחָזַר בִּדְבַר טוֹבָה, אֶלָּא בְּחֶרְבָּן רִאשׁוֹן, כְּשֶׁהִבְטִיחַ לַצַּדִּיקִים שֶׁלֹּא יָמוּתוּ עִם הָרְשָׁעִים, וְחָזַר בִּדְבָרָיו[13]; וְזֶה מְפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת[14]. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁבִּדְבְרֵי הַטּוֹבָה בִּלְבַד יִבָּחֵן הַנָּבִיא. הוּא שֶׁיִּרְמְיָהוּ אָמַר בִּתְשׁוּבָתוֹ לַחֲנַנְיָה בֶן עַזּוּר, כְּשֶׁהָיָה יִרְמְיָה מִתְנַבֵּא לְרָעָה וַחֲנַנְיָה לְטוֹבָה, אָמַר לוֹ לַחֲנַנְיָה: אִם לֹא יַעַמְדוּ דְּבָרַי, אֵין בָּזֶה רְאָיָה שֶׁאֲנִי נְבִיא שֶׁקֶר[15]; אֲבָל אִם לֹא יַעַמְדוּ דְּבָרֶיךָ, יְדַע שֶׁאַתָּה נְבִיא שֶׁקֶר! שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ שְׁמַע נָא אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְגוֹ', הַנָּבִיא אֲשֶׁר [יִנָּבֵא] (יִדַּבֵּר) שָׁלוֹם, בְּבֹא דְּבַר הַנָּבִיא יִוָּדַע הַנָּבִיא אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ ה' בֶּאֱמֶת".

9) (יונה, פרק ג). 10) שקיבל ארכה והוספה חמש־עשרה שנה, אחרי זה שאמר לו הנביא: צוו לביתך, כי מת אתה ולא תחיה (ישעיה, לח). 11) (ברכות ז.). ואין לשאול מיעקב אבינו שכתוב אצלו: "ויירא וייצר לו", אחרי שהבטיחו ה' ואמר לו: ושמרתיך בכל אשר תלך (בראשית כח, טו) - כי דברים שבין הקדוש־ברוך־הוא ובין הנביא בתור איש פרטי, ייתכן שה' יינחם גם לרעה, כדברי חז"ל: נתיירא יעקב שמא יגרום החטא (ברכות ד.); אבל כשהקדוש־ברוך־הוא אמר לנביא להבטיח את בני־אדם בבשורה טובה, אז לא יינחם שוב לרעה (הקדמת רבינו לספר המשנה). 12) פיסקה זו עד "וזה מפורש במסכת שבת", חסרה היא בכתבי־יד אברבנאל וברלין, ובנוסח אוקספורד גם כן איננה. כנראה שהיא השגת איזה משיג על הרמב"ם; והפיסקה האחרונה "וזה מפורש במסכת שבת" תוכיח, שהרי אין דרכו של רבינו לציין את המקורות לדבריו. ולדעת הרב הגאון ר' ראובן מרגליות יש כאן השגת הראב"ד, והיא מתחילה מן "אלא בחורבן ראשון". ראשי התיבות: א"א (אמר אברהם) שבהם מתחילות כל השגותיו של הראב"ד על הרמב"ם, נסתלפו ומהן נתהוותה המלה "אלא". ונהירים דבריו. 13) מפני שמידת הדין קטרגה עליהם על שלא מיחו ברשעים. 14) (נה.). 15) כי לפעמים יינחם ה' על הרעה שדיבר לעשות. וכן אמרו חז"ל: "אמר לו ירמיה לחנניה, אני מתנבא לרעה ואיני יכול ליתן סימן לדברי, שהקדוש־ברוך־הוא אומר להביא רעה ומתנחם; ואתה מתנבא לטובה, אתה הוא שצריך ליתן סימן לדבריך" (ירושלמי, סנהדרין יא, הלכה ה). ובמדרש תנחומא (וירא, אות יג), מפרשים הדברים באריכות.

ה. נָבִיא שֶׁהֵעִיד לוֹ נָבִיא אַחֵר שֶׁהוּא נָבִיא - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת נָבִיא, וְאֵין זֶה הַשֵּׁנִי צָרִיךְ חֲקִירָה; שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הֵעִיד לִיהוֹשֻׁעַ, וְהֶאֱמִינוּ בוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל קֹדֶם שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹת; וְכֵן לַדּוֹרוֹת. נָבִיא שֶׁנּוֹדְעָה נְבוּאָתוֹ, וְהֶאֱמִינוּ בִּדְבָרָיו פַּעַם אַחַר פַּעַם, אוֹ שֶׁהֵעִיד לוֹ נָבִיא, וְהָיָה הוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַנְּבוּאָה[16] - אָסוּר לְחַשֵּׁב אַחֲרָיו וּלְהַרְהֵר בִּנְבוּאָתוֹ שֶׁמָּא אֵינָהּ אֱמֶת, וְאָסוּר לְנַסּוֹתוֹ יוֹתֵר מִדַּי[17], וְלֹא נִהְיֶה הוֹלְכִים וּמְנַסִּים לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְנַסּוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה", שֶׁאָמְרוּ: "הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן"; אֶלָּא מֵאַחַר שֶׁנּוֹדַע שֶׁזֶּה נָבִיא, יַאֲמִינוּ וְיֵדְעוּ כִּי ה' בְּקִרְבָּם, וְלֹא יְהַרְהֵרוּ וְלֹא יַחְשְׁבוּ

אַחֲרָיו, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָדְעוּ כִּי נָבִיא הָיָה בְּתוֹכָם".

16) כמנהגם של הנביאים שהוחזקו לנביאי אמת. 17) כי אחרי שנתאמת כנביא ה', אז מי שמנסה אותו כאילו מנסה הוא את ה', ולא ייתכן לעבוד את ה' על דרך הספק והפקפוק ובבקשת אותות ומופתים (הרמב"ן על התורה, דברים ו, טז).

הִלְכוֹת דֵּעוֹת

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַחַת־עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לְהִדַּמּוֹת בִּדְרָכָיו. ב) לְהִדַּבֵּק בְּיוֹדְעָיו. ג) לֶאֱהֹב אֵת רֵעִים. ד) לֶאֱהֹב אֶת הַגֵּרִים. ה) שֶׁלֹּא לִשְׂנֹא אַחִים. ו) לְהוֹכִיחַ. ז) שֶׁלֹּא לְהַלְבִּין פָּנִים. ח) שֶׁלֹּא לְעַנּוֹת אֲמְלָלִים. ט) שֶׁלֹּא לַהֲלֹךְ רָכִיל. י) שֶׁלֹּא לִנְקֹם. יא) שֶׁלֹּא לִנְטֹר.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

הִלְכוֹת דֵּעוֹת.

בהלכות אלו נכתבו ענייני רפואה רבים ואם צריך אדם ל"רפא ירפא" יוצא ידי חובה בלימוד ענינים אלו בתורה. ואף אם רק יקבל על עצמו החלטות טובות להוספה בלימוד תורה ובשיעורי תורה הרי ש"ה' יראה ללבב" ויעניק לו ברכות בבני חיי ומזוני רוויחי בבריאות הגוף ובריאות הנשמה.

סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 502.

וּבֵאוּר כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) שיש באדם דיעות מדיעות שונות, ושהממוצעת היא הטובה; כיצד להשיגה.

א. דֵּעוֹת[2] הַרְבֵּה יֵשׁ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי־אָדָם, וְזוֹ מְשֻׁנָּה מִזּוֹ[3], וּרְחוֹקָה מִמֶּנָּה בְּיוֹתֵר. יֵשׁ אָדָם, שֶׁהוּא בַּעַל חֵמָה, כּוֹעֵס תָּמִיד; וְיֵשׁ אָדָם, שֶׁדַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו וְאֵינוֹ כּוֹעֵס כְּלָל; וְאִם יִכְעַס, יִכְעַס כַּעַס מְעַט בְּכַמָּה שָׁנִים. וְיֵשׁ אָדָם, שֶׁהוּא גְּבַהּ־לֵב בְּיוֹתֵר, וְיֵשׁ שֶׁהוּא שְׁפַל־רוּחַ בְּיוֹתֵר. וְיֵשׁ שֶׁהוּא בַּעַל תַּאֲוָה, לֹא תִשְׂבַּע נַפְשׁוֹ מֵהַלֹּךְ בְּתַאֲוָה; וְיֵשׁ שֶׁהוּא בַּעַל לֵב טָהוֹר מְאֹד, וְלֹא יִתְאַוֶּה אֲפִלּוּ לִדְבָרִים מְעַטִּים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן. וְיֵשׁ בַּעַל נֶפֶשׁ רְחָבָה[4], שֶׁלֹּא תִשְׂבַּע נַפְשׁוֹ מִכָּל מָמוֹן הָעוֹלָם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "אֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף"; וְיֵשׁ מְקַצֵּר נַפְשׁוֹ[5], שֶׁדַּיּוֹ אֲפִלּוּ דָּבָר מְעַט שֶׁלֹּא יַסְפִּיק לוֹ, וְלֹא יִרְדֹּף לְהַשִּׂיג כָּל צָרְכּוֹ. וְיֵשׁ שֶׁהוּא מְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּרָעָב, וְקוֹבֵץ עַל יָדוֹ[6], וְאֵינוֹ אוֹכֵל פְּרוּטָה מִשֶּׁלּוֹ, אֶלָּא בְּצַעַר גָּדוֹל; וְיֵשׁ שֶׁהוּא מְאַבֵּד כָּל מָמוֹנוֹ בְּיָדוֹ לְדַעְתּוֹ. וְעַל דְּרָכִים אֵלּוּ שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת, כְּגוֹן מְהוֹלֵל[7] וְאוֹנֵן[8], וְכִילַי[9] וְשׁוֹעֵ[10], וְאַכְזָרִי וְרַחֲמָן, וְרַךְ־לֵבָב[11] וְאַמִּיץ־לֵב[12], וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.

2) מידות, תכונות נפש מוסריות, כלשון המשנה: ארבע מידות בדעות – נוח לכעוס וכו' (אבות פרק ה, יא). 3) כדברי חז"ל: כשם שאין פרצופיהם שוים זה לזה, כך אין דעתם שוה (תנחומא, פנחס י). וכעין זה גם במסכת ברכות נח, א. 4) השואפת לבלוע הכל. מלשון: לכן הרחיבה שאול נפשה (ישעיה ה, יד). 5) מחסר את נפשו, מצמצם צרכיו עד לאפס. מלשון: ותקצר נפשו (שופטים טז, טז). 6) חושך מפיו ומרעיב נפשו, ובלבד שיצרף פרוטה לפרוטה. 7) אוהב שחוק ומהתלות תמיד ורודף תענוגים והוללות, מלשון: לשחוק אמרתי – מהולל (קהלת ב, ב). 8) בעל מרה שחורה: עצוב רוח ומתאונן תמיד. 9) קמצן רע עין, שעינו צרה באחרים: וה"מסגף עצמו ברעב" דלעיל, עינו צרה גם בו בעצמו, ומקמץ אף לנפשו (לחם־משנה). 10) ההיפך של "כילי", כמו שנאמר: ולכילי לא יאמר שוע (ישעיה לב, ה), ופירושו: ותרן בממונו המרבה לפזר יותר מכפי מיסת ידו, ולו גם לדברים שבצדקה, בעוד ש"המאבד כל ממונו" דלעיל הוא המבזבז ממונו לדברים שאין בם מועיל (לחם־משנה). 11) פחדן, מוג־לב. 12) המחרף נפשו ומוסר עצמו לסכנות.

ב. וְיֵשׁ בֵּין כָּל דֵּעָה וְדֵעָה הָרְחוֹקָה מִמֶּנָּה בַּקָּצֶה הָאַחֵר[13] דֵּעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת[14], זוֹ רְחוֹקָה מִזּוֹ. וְכָל הַדֵּעוֹת, יֵשׁ מֵהֶן דֵּעוֹת שֶׁהֵן לָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ לְפִי טֶבַע גּוּפוֹ; וְיֵשׁ מֵהֶן דֵּעוֹת, שֶׁטִּבְעוֹ שֶׁל אָדָם זֶה מְכֻוָּן[15] וְעָתִיד לְקַבֵּל אוֹתָם בִּמְהֵרָה יוֹתֵר מִשְּׁאָר הַדֵּעוֹת. וְיֵשׁ מֵהֶן, שֶׁאֵינָן לָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ, אֶלָּא לָמַד אוֹתָם מֵאַחֵרִים[16], אוֹ שֶׁנִּפְנָה לָהֶן מֵעַצְמוֹ לְפִי מַחֲשָׁבָה שֶׁעָלְתָה בְּלִבּוֹ; אוֹ שֶׁשָּׁמַע, שֶׁזּוֹ הַדֵּעָה טוֹבָה לוֹ וּבָהּ רָאוּי לֵילֵךְ, וְהִנְהִיג עַצְמוֹ בָּהּ עַד שֶׁנִּקְבְּעָה בְּלִבּוֹ.

13) כמו הדעות הקיצוניות האלה שמנה רבינו כאן בהלכה הקודמת. 14) ממוצעות, הנמצאות בין שני הקצוות האלה, שגם הן רחוקות אחת מחברתה לפי נטייתן לצד זה או לצד זה. 15) מותאם. 16) כמו שאמרו חכמינו: הרבה שכנים הרעים עושים (סוטה ז.).

ג. שְׁתֵּי קְצָווֹת הָרְחוֹקוֹת זוֹ מִזּוֹ שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה אֵינָן דֶּרֶךְ טוֹבָה, וְאֵין רָאוּי לוֹ לָאָדָם לָלֶכֶת בָּהֶן וְלֹא לְלַמְּדָן לְעַצְמוֹ. וְאִם מָצָא טִבְעוֹ נוֹטֶה לְאַחַת מֵהֶן אוֹ מוּכָן לְאַחַת מֵהֶן, אוֹ שֶׁכְּבָר לָמַד אַחַת מֵהֶן וְנָהַג בָּהּ - יַחֲזִיר עַצְמוֹ לְמוּטָב וְיֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבִים, וְהִיא הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה.

ד. הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה הִיא מִדָּה בֵּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה מִכָּל הַדֵּעוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם, וְהִיא הַדֵּעָה שֶׁהִיא רְחוֹקָה מִשְּׁתֵּי הַקְּצָווֹת[17] רְחוּק שָׁוֶה, וְאֵינָהּ קְרוֹבָה, לֹא לְזוֹ וְלֹא לָזוֹ. לְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[18], שֶׁיְּהֵא אָדָם שָׁם[19] דֵּעוֹתָיו תָּמִיד וּמְשַׁעֵר

אוֹתָם וּמְכַוֵּן אוֹתָם בַּדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶא שָׁלֵם בְּגוּפוֹ[20]. כֵּיצַד? לֹא יְהֵא בַּעַל חֵמָה נוֹחַ לִכְעֹס, וְלֹא כְּמֵת שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ, אֶלָּא בֵּינוֹנִי. לֹא יִכְעַס, אֶלָּא עַל דָּבָר גָּדוֹל שֶׁרָאוּי לִכְעֹס עָלָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵעָשֶׂה כַּיּוֹצֵא בוֹ פַּעַם אַחֶרֶת. וְכֵן לֹא יִתְאַוֶּה אֶלָּא לִדְבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן וְאִי אֶפְשָׁר לִחְיוֹת בְּזוּלָתָן, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ". וְכֵן לֹא יִהְיֶה עָמֵל בְּעִסְקוֹ, אֶלָּא לְהַשִּׂיג דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ לוֹ לְחַיֵּי־שָׁעָה, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "טוֹב מְעַט לַצַּדִּיק". וְלֹא יִקְפֹּץ יָדוֹ בְּיוֹתֵר, וְלֹא יְפַזֵּר מָמוֹנוֹ; אֶלָּא נוֹתֵן צְדָקָה כְּפִי מִסַּת יָדוֹ, וּמַלְוֶה כָּרָאוּי[21] לְמִי שֶׁצָּרִיךְ. וְלֹא יְהֵא מְהוֹלֵל[22] וְשׂוֹחֵק, וְלֹא עָצֵב וְאוֹנֵן[23], אֶלָּא שָׂמֵחַ כָּל יָמָיו בְּנַחַת[24], בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. וְכֵן שְׁאָר דֵּעוֹתָיו. וְדֶרֶךְ זוֹ הִיא דֶּרֶךְ הַחֲכָמִים[25]. כָּל אָדָם שֶׁדֵּעוֹתָיו דֵּעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת, מְמֻצָּעוֹת, נִקְרָא חָכָם.

17) כלומר: שהיא נמצאת בתווך בדיוק, וזהו "שביל הזהב" ששיבחוהו החכמים בכל העתים. וכדברי חכמינו (ירושלמי, חגיגה פ"ב, ה"א): התורה הזו דומה לשני שבילים: אחד של אור ואחד של שלג. היטה בזה – מת באור, היטה בזו – מת בשלג. מה יעשה? – יהלך באמצע. לכל מידה שבאדם יש שתי קצוות: ראשון ואחרון. הראשון – הוא הצד החיובי, צד התוספת: והאחרון – הוא הצד השלילי, צד החסרון. למשל: הפזרנות־השועות היא – הקצה הראשון, הצד החיובי במידת נתינת הצדקה, כשהנותן נותן יותר מכפי יכלתו. והקמצנות־הכילות היא – הקצה האחרון, הצד השלילי והחסרון, כשהנותן קופץ ידו ללא רחמים. שתי קצוות אלה רעים הם גם יחד, ורק הדרך הממוצעת בין שתי הקצוות הללו, מידת הנדיבות – היא המשובחת ובה ידבק האדם. וכן בשאר כל המידות. (השווה שמונה פרקים להרמב"ם, פרק ד). קצוות – מן קָצְוָה שנסתעפה מן קָצֶה־קְצָו, ומשמש זכר ונקבה. 18) המתואר חסר ה־הידיעה, כדרך לשון המשנה, כמו: כנסת הגדולה. 19) מעריך דעותיו ושוקלן. מחשב דרכו (סוטה ה:). 20) בכתב־יד אברבנאל ובאוקספורד, המלה "בגופו" איננה. 21) בשטר ועדים (ב"מ עה:). 22) קיצוני לצד החיובי. 23) קיצוני לצד השלילי. 24) בינוני. 25) כאן סוף הלכה ד (על־פי דפוס קושטא, רסט).

ה. וּמִי שֶׁהוּא מְדַקְדֵּק עַל עַצְמוֹ בְּיוֹתֵר, וְיִתְרַחֵק מִדֵּעָה בֵּינוֹנִית מְעַט לְצַד זֶה אוֹ לְצַד זֶה - נִקְרָא חָסִיד[26]. כֵּיצַד? מִי שֶׁיִּתְרַחֵק מִגַּבַּהּ הַלֵּב עַד הַקָּצֶה הָאַחֲרוֹן וְיִהְיֶה שְׁפַל־רוּחַ בְּיוֹתֵר, נִקְרָא חָסִיד, וְזוֹ הִיא מִדַּת חֲסִידוּת. וְאִם נִתְרַחֵק עַד הָאֶמְצַע בִּלְבַד וְיִהְיֶה עָנָו - נִקְרָא חָכָם, וְזוֹ הִיא מִדַּת חָכְמָה. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת. וַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַטִּין דֵּעוֹת שֶׁלָּהֶן מִדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית כְּנֶגֶד שְׁתֵּי הַקְּצָוֹת[27]: יֵשׁ דֵּעָה שֶׁמַּטִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד הַקָּצֶה הָאַחֲרוֹן, וְיֵשׁ דֵּעָה שֶׁמַּטִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד הַקָּצֶה הָרִאשׁוֹן[28], וְזֶהוּ לִפְנִים מִשּׁוּרַת־הַדִּין[29]. וּמְצַוִּין אָנוּ לָלֶכֶת בַּדְּרָכִים הָאֵלּוּ הַבֵּינוֹנִים, וְהֵם הַדְּרָכִים הַטּוֹבִים וְהַיְּשָׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו".

26) שבת קכא, ב. 27) לשם סייג והרחקה. 28) כי לא כל המידות שוות: אצל האחת – הקצה הראשון, החיובי הוא יותר טוב מן האחרון. ואצל האחרת – טוב האחרון השלילי מן הראשון. למשל: במידת הנדיבות – טוב יותר הקצה הראשון: הפזרנות. השועות מן הקצה האחרון, הקמצנות והכילות: ובמידת אהבת־כבוד – טוב יותר הקצה האחרון. שפלות־הרוח מן הקצה הראשון, הגאוותנות. לפיכך החסידים המקפידים ומחמירים על עצמם להתנהג לפנים משורת הדין, עוזבים על־פי רוב את "שביל הזהב" ומטים עצמם פעם לקצה הראשון ופעם לקצה האחרון – הכל לפי מהות ה"דעה". וכן מספר לנו התלמוד (ב"מ ל:), שרבי ישמעאל ברבי יוסי היה עוסק במצות "פריקה וטעינה", אף־על־פי שמצד הדין היה פטור מזה משום "זקן ואינה לפי כבודו", אבל הוא עשה זאת לפנים משורת הדין. 29) כאן סוף הלכה ה (לפי נוסח קושטא, רסט).

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו".

"והלכת בדרכיו" פרושו גם ללכת בשליחותו של הקב"ה ומכיון ש"שלוחו של אדם (אדמה לעליון) כמותו" מובן שהציווי "והלכת בדרכיו" הוא שכל יהודי יכול וצריך להדמות לקב"ה.

לקוטי שיחות חלק י"ג עמוד 280.

ו. כָּךְ לִמְּדוּ בְּפֵרוּשׁ מִצְוָה זוֹ[30]: מַה הוּא נִקְרָא חַנּוּן, אַף אַתָּה הֱיֵה חַנּוּן; מַה הוּא נִקְרָא רַחוּם, אַף אַתָּה הֱיֵה רַחוּם; מַה הוּא נִקְרָא קָדוֹשׁ, אַף אַתָּה הֱיֵה קָדוֹשׁ. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ קָרְאוּ הַנְּבִיאִים לָאֵל בְּכָל אוֹתָן הַכִּנּוּיִין: 'אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד', 'צַדִּיק וְיָשָׁר', 'תָּמִים', 'גִּבּוֹר וְחָזָק', וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - לְהוֹדִיעַ שֶׁהֵן דְּרָכִים טוֹבִים וִישָׁרִים, וְחַיָּב אָדָם לְהַנְהִיג עַצְמוֹ בָּהֶן וּלְהִדַּמּוֹת אֵלָיו כְּפִי כֹּחוֹ.

30) של "והלכת בדרכיו" ('ספרי' עקב. שבת קלג, ב). (השווה גם מו"נ ח"א, נד).

ז. וְכֵיצַד יַרְגִּיל אָדָם עַצְמוֹ בְּדֵעוֹת אֵלּוּ עַד שֶׁיִּקָּבְעוּ בוֹ? יַעֲשֶׂה וְיִשְׁנֶה וְיִשַּׁלֵּשׁ[31] בַּמַּעֲשִׂים שֶׁעוֹשֶׂה עַל־פִּי הַדֵּעוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת, וְיַחֲזֹר בָּהֶם תָּמִיד, עַד שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשֵׂיהֶם קַלִּים עָלָיו, וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם טֹרַח עָלָיו, וְיִקָּבְעוּ הַדֵּעוֹת בְּנַפְשׁוֹ. וּלְפִי שֶׁהַשֵּׁמוֹת הָאֵלּוּ נִקְרָא בָהֶן הַיּוֹצֵר, וְהֵם הַדֶּרֶךְ הַבֵּינוֹנִית שֶׁאָנוּ חַיָּבִין לָלֶכֶת בָּהּ - נִקְרֵאת דֶּרֶךְ זוֹ "דֶּרֶךְ ה'". וְהִיא שֶׁלִּמֵּד אַבְרָהָם אָבִינוּ לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה וְגוֹ'". וְהַהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ, מֵבִיא טוֹבָה וּבְרָכָה לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו".

31) מקור הלכה זו (אבות פ"ג, יט) "והכל לפי רוב המעשה". לדעת רבינו (שם) בפירושו, נקנות המעלות לא לפי גודל המעשה אלא לפי רוב מספר המעשים, וכה דבריו בקירוב: כשיתן אדם אשר ידבנו לבו נדבה של אלף זהובים בבת אחת, לא תעלה בידו מידת הנדיבות במעשה הגדול היחידי הזה, כמו שתעלה בידי זה שהתנדב אלף זהובים באלף פעמים – מפני שזה האחרון כפל מעשה הנדיבות אלף פעמים והגיע לו בזה קנין נפש חזק מאד, בעוד שהראשון נפשו התעוררה פעם אחת ולא יספה.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) לפעמים הדעה הקיצונית היא הטובה.

1 **א. חוֹלֵי הַגּוּף טוֹעֲמִים הַמַּר מָתוֹק וּמָתוֹק מָר. וְיֵשׁ**
2 **מִן הַחוֹלִים מִי שֶׁמִּתְאַוֶּה וְתָאֵב לְמַאֲכָלוֹת שֶׁאֵינָן**
3 **רְאוּיִין לַאֲכִילָה, כְּגוֹן הֶעָפָר וְהַפֶּחָם, וְשׁוֹנֵא**
4 **הַמַּאֲכָלוֹת הַטּוֹבִים, כְּגוֹן הַפַּת וְהַבָּשָׂר - הַכֹּל לְפִי רֹב**
5 **הַחֹלִי. כָּךְ בְּנֵי־אָדָם שֶׁנַּפְשׁוֹתֵיהֶם חוֹלוֹת, מִתְאַוִּים**
6 **וְאוֹהֲבִים הַדֵּעוֹת הָרָעוֹת, וְשׂוֹנְאִים הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה**
7 **וּמִתְעַצְּלִים לָלֶכֶת בָּהּ, וְהִיא כְּבֵדָה עֲלֵיהֶם לִמְאֹד לְפִי**
8 **חָלְיָם[2]. וְכֵן יְשַׁעְיָהוּ אוֹמֵר בָּאֲנָשִׁים הַלָּלוּ: "הוֹי**
9 **הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע, שָׂמִים חֹשֶׁךְ לְאוֹר וְאוֹר**
10 **לְחֹשֶׁךְ, שָׂמִים מַר לְמָתוֹק וּמָתוֹק לְמָר"; וַעֲלֵיהֶם**
11 **נֶאֱמַר: "הַעֹזְבִים אָרְחוֹת יֹשֶׁר לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי חֹשֶׁךְ".**
12 **וּמַה הִיא תַּקָּנַת חוֹלֵי הַנְּפָשׁוֹת? יֵלְכוּ אֵצֶל הַחֲכָמִים,**
13 **שֶׁהֵן רוֹפְאֵי הַנְּפָשׁוֹת, וְיַרְפְּאוּ חָלְיָם בַּדֵּעוֹת שֶׁמְּלַמְּדִין**
14 **אוֹתָם, עַד שֶׁיַּחֲזִירוּם לַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה[3]. וְהַמַּכִּירִים**
15 **בַּדֵּעוֹת הָרָעוֹת שֶׁלָּהֶם וְאֵינָם הוֹלְכִים אֵצֶל הַחֲכָמִים**
16 **לְרַפֵּא אוֹתָם, עֲלֵיהֶם אָמַר שְׁלֹמֹה: "חָכְמָה וּמוּסָר**
17 **אֱוִילִים בָּזוּ".**

2) השווה דברי רבינו (ב"שמונה־פרקים", פ"ג).
3) כמסופר בירושלמי (תענית פרק א, הלכה א) על אחד שחטא בלשונו (ברכילות ולשון־הרע, כפירוש גליון הש"ס שם) ושלחוהו לרבי חנינא (שהיה רופא נפשות) לרפואתו. אמר לו רבי חנינא: חזור בך ועסוק בתורה – ורפא לך, שנאמר: מרפא לשון עץ החיים (משלי טו, ד), ואין עץ חיים – אלא תורה.

18 **ב. וְכֵיצַד הִיא רְפוּאָתָם? מִי שֶׁהוּא בַּעַל חֵמָה,**
19 **אוֹמְרִים לוֹ לְהַנְהִיג עַצְמוֹ, שֶׁאִם הֵכָּה וְקִלֵּל לֹא יַרְגִּישׁ**
20 **כְּלָל; וְיֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ זְמַן מְרֻבֶּה, עַד שֶׁתֵּעָקֵר הַחֵמָה**
21 **מִלִּבּוֹ. וְאִם הָיָה גְּבַהּ־לֵב - יַנְהִיג עַצְמוֹ בְּבִזָּיוֹן הַרְבֵּה,**
22 **וְיֵשֵׁב לְמַטָּה מִן הַכֹּל, וְיִלְבַּשׁ בְּלוּיֵי סְחָבוֹת הַמְבַזּוֹת**
23 **אֶת לוֹבְשֵׁיהֶם, וְכֵיוָצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, עַד שֶׁיַּעֲקֹר גֹּבַהּ**
24 **הַלֵּב מִמֶּנּוּ וְיַחֲזֹר לַדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, שֶׁהוּא דֶּרֶךְ**
25 **הַטּוֹבָה[4]. וְלִכְשֶׁיַּחֲזֹר לַדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, יֵלֵךְ בָּהּ כָּל**
26 **יָמָיו. וְעַל קַו זֶה[5] יַעֲשֶׂה בִּשְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת: אִם הָיָה**
27 **רָחוֹק לַקָּצֶה הָאֶחָד - יַרְחִיק עַצְמוֹ לַקָּצֶה הַשֵּׁנִי[6] וְיִנְהַג**
28 **בּוֹ זְמַן רַב, עַד שֶׁיַּחֲזֹר בּוֹ לַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה, וְהִיא מִדָּה**
29 **בֵּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה.**

4) משל מה הדבר דומה? לחפץ שנתכופף ונתעקם, וכשרוצים לתקנו ולהעמידו על מתכונתו, כופפים אותו לצד שכנגד, ואז הוא מתיישר וחוזר לתיקונו. 5) על אופן זה, על־פי השיטה הזאת. 6) כמו שאמרו חכמינו על מלוי־בריבית: מאימתי היא חזרתם, (להיות כשרים לעדות)? – משיקרעו את שטריהם ולא ילוו עוד בריבית אפילו לנכרים (סנהדרין כה:).

30 **ג. וְיֵשׁ דֵּעוֹת שֶׁאָסוּר לוֹ לָאָדָם לִנְהֹג בָּהֶן בַּבֵּינוֹנִית,**
31 **אֶלָּא יִתְרַחֵק מִן הַקָּצֶה הָאֶחָד עַד הַקָּצֶה הָאַחֵר,**
32 **וְהוּא גֹּבַהּ לֵב, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַטּוֹבָה, שֶׁיִּהְיֶה אָדָם עָנָו**
33 **בִּלְבַד, אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה שְׁפַל־רוּחַ וְתִהְיֶה רוּחוֹ נְמוּכָה**
34 **לִמְאֹד. וּלְפִיכָךְ נֶאֱמַר בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ "עָנָו מְאֹד", וְלֹא**
35 **נֶאֱמַר "עָנָו" בִּלְבַד. וּלְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים[7]: "מְאֹד**
36 **מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל־רוּחַ". וְעוֹד אָמְרוּ[8], שֶׁכָּל הַמַּגְבִּיהַּ**
37 **לִבּוֹ, כָּפַר בָּעִקָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָם לְבָבֶךָ, וְשָׁכַחְתָּ אֶת**
38 **ה' אֱלֹהֶיךָ". וְעוֹד אָמְרוּ: "בְּשַׁמְתָּא מָאן דְּאִית בֵּהּ**
39 **גַּסּוּת הָרוּחַ"[9], וַאֲפִלּוּ מִקְצָתָהּ. וְכֵן הַכַּעַס - מִדָּה**
40 **רָעָה הִיא עַד לִמְאֹד, וְרָאוּי לָאָדָם שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה**
41 **עַד הַקָּצֶה הָאַחֵר, וִילַמֵּד עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יִכְעַס[10], וַאֲפִלּוּ**
42 **עַל דָּבָר שֶׁרָאוּי לִכְעֹס עָלָיו. וְאִם רָצָה לְהָטִיל אֵימָה**
43 **עַל בָּנָיו וּבְנֵי־בֵיתוֹ, אוֹ עַל הַצִּבּוּר אִם הָיָה פַּרְנָס,**
44 **וְרָצָה לִכְעֹס עֲלֵיהֶם כְּדֵי שֶׁיַּחֲזִרוּ לְמוּטָב - יַרְאֶה**
45 **עַצְמוֹ בִּפְנֵיהֶם שֶׁהוּא כּוֹעֵס, כְּדֵי לְיַסְּרָם, וְתִהְיֶה**
46 **דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, כְּאָדָם שֶׁהוּא מִדַּמֶּה[11]**
47 **כּוֹעֵס בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ, וְהוּא אֵינוֹ כּוֹעֵס. אָמְרוּ חֲכָמִים**
48 **הָרִאשׁוֹנִים: "כָּל הַכּוֹעֵס, כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדַת**
49 **כּוֹכָבִים"[12]; וְאָמְרוּ, שֶׁכָּל הַכּוֹעֵס - אִם חָכָם הוּא,**
50 **חָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ[13], וְאִם נָבִיא הוּא, נְבוּאָתוֹ**
51 **מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ. וּבַעֲלֵי כַעַס אֵין חַיֵּיהֶם חַיִּים[14].**
52 **לְפִיכָךְ צִוּוּ לְהִתְרַחֵק מִן הַכַּעַס, עַד שֶׁיַּנְהִיג עַצְמוֹ**
53 **שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ אֲפִלּוּ לִדְבָרִים הַמַּכְעִיסִים, וְזוֹ הִיא**
54 **הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה. וְדֶרֶךְ הַצַּדִּיקִים - הֵן עֲלוּבִין וְאֵינָן**
55 **עוֹלְבִין, שׁוֹמְעִים חֶרְפָּתָם וְאֵינָם מְשִׁיבִין, עוֹשִׂין**
56 **מֵאַהֲבָה וּשְׂמֵחִים בְּיִסּוּרִים[15]; וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר:**
57 **"וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ"[16].**

7) אבות פ"ד, ד. 8) סוטה ד, ב. 9) שם, ה, א. בחרם יהא מי שיש בו גאוה. 10) וכן אמרו (תענית ד.) על צורבא מרבנן העלול לכעוס, מפני שתורתו רותחת בו ומרתיחה אותו – שעליו להתרחק מן הכעס ולהרגיל את עצמו להתנהג בנחת ובמתינות, שנאמר: והסר כעס מלבך (קהלת יא, י). 11) מעמיד פנים של כועס ואינו כועס (שבת קה, ב). ויש סוברים: מדמה. 12) זוהר, בראשית ב, טז. וזה לשונו: "והא אוקמוה, שכל הכועס כאילו עובד עבודה־זרה. והגאון ר' חיים הלר מעיר שבתשובת הרשב"ש סימן ש"ע הובא מאמר זה כלשונו ממסכת נדרים כב, א. וכנראה היתה כך הנוסחה לפני רבותינו הראשונים ז"ל. הנוסחה בתלמוד שלפנינו היא: "כל הכועס – כל מיני גיהנום שולטים בו". 13) פסחים סו, ב. 14) שם, קיג,

ב. 15) יומא כג, א. גיטין לו, ב. 16) גם השמש היה מן העלובים ואינם עולבים, כשהירח בא לפני הקב"ה והציע שיקטין אחד מהם, מפני שאין שני מלכים משתמשים בכתר אחד. ולבסוף יצא השמש בגבורתו כגבור מנצח באורו הגדול (מהרי"ף על "עין־יעקב", שם).

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"בִּשְׁמוּתָא דְּאִית בֵּיהּ . . וְאַפְלוּ מִקְצָתָהּ . .".

ומה שנתבאר בתו"א ההכרח בשמינית שבשמינית כי שם מדבר בהגבהת האדם לאחרי שנמצא בביטול (ת"ח) וצריך שתהי' בו שמינית שבשמינית בכדי שלא ירא לגשת אל עבודת הקודש להורות כו' אבל כאן מדבר בתחילת העבודה שבמצב זה אסור שיהי' בו אפילו מקצתה.

לקוטי שיחות חכ"ב ע' 161 והע' 32 בשוה"ג.

1 ד. לְעוֹלָם יַרְבֶּה אָדָם בִּשְׁתִּיקָה, וְלֹא יְדַבֵּר אֶלָּא אוֹ
2 בְּדְבַר חָכְמָה[17], אוֹ בִּדְבָרִים שֶׁצָּרִיךְ לָהֶם לְחַיֵּי גּוּפוֹ.
3 אָמְרוּ עַל רַב, תַּלְמִיד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁלֹּא שָׂח שִׂיחָה
4 בְּטֵלָה כָּל יָמָיו[18] - וְזוֹ הִיא שִׂיחַת רֹב כָּל אָדָם.
5 וַאֲפִלּוּ בְּצָרְכֵי הַגּוּף לֹא יַרְבֶּה אָדָם דְּבָרִים. וְעַל זֶה
6 צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ[19]: "כָּל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים מֵבִיא
7 חֵטְא", וְאָמְרוּ: "לֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב, אֶלָּא
8 שְׁתִיקָה". וְכֵן בְּדִבְרֵי תוֹרָה וּבְדִבְרֵי חָכְמָה יִהְיוּ דִּבְרֵי
9 הָאָדָם מְעַטִּים וְעִנְיָנֵיהֶם[20] מְרֻבִּים. וְהוּא שֶׁצִּוּוּ
10 חֲכָמִים וְאָמְרוּ: "לְעוֹלָם יַשְׁנֶה אָדָם לְתַלְמִידָיו דֶּרֶךְ
11 קְצָרָה"[21]. אֲבָל אִם הָיוּ הַדְּבָרִים מְרֻבִּין וְהָעִנְיָן מוּעָט
12 - הֲרֵי זוֹ סִכְלוּת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "כִּי בָא הַחֲלוֹם בְּרֹב
13 עִנְיָן, וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים".

17) כמאמרם ז"ל: "כל פטטיא בישין, ופטטיא דאורייתא טבין" (ירושלמי, ברכות פ"ט, ה"ה) — כל הפטפוטים רעים הם, רק פטפוטים בדברי תורה טובים. 18) יומא יט, ב. ב"תשובות הגאונים" בסוף ספר "נהרות דמשק" קע"ח, מנויים עשרה דברי חסידות שרב נהג בהם, וזו אחת מהם (הגהת הרד"ל). וראוי לציין שגם בפירושו למשנה (אבות פ"א, יז) מייחס רבינו ז"ל מידה זו לרב. 19) שם. 20) התוכן שלהם. 21) פסחים ג, ב - ולא באריכות לשון המטרידה ומבלבלת.

14 ה. סְיָג לַחָכְמָה - שְׁתִיקָה[22]. לְפִיכָךְ לֹא יְמַהֵר לְהָשִׁיב
15 וְלֹא יַרְבֶּה לְדַבֵּר; וִילַמֵּד לַתַּלְמִידִים בְּשׁוּבָה וָנַחַת,
16 בְּלֹא צְעָקָה וּבְלֹא אֲרִיכוּת לָשׁוֹן. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה:
17 "דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים".

22) אבות ג, יג.

18 ו. אָסוּר לָאָדָם לְהַנְהִיג עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי חֲלָקוֹת וּפִתּוּי.
19 וְלֹא יִהְיֶה אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב[23], אֶלָּא תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ[24],
20 וְהָעִנְיָן שֶׁבַּלֵּב הוּא הַדָּבָר שֶׁבַּפֶּה. וְאָסוּר לִגְנֹב דַּעַת
21 הַבְּרִיּוֹת, וַאֲפִלּוּ דַּעַת הַנָּכְרִי. כֵּיצַד? לֹא יִמְכֹּר לְנָכְרִי
22 בְּשַׂר נְבֵלָה בִּמְקוֹם בְּשַׂר שְׁחוּטָה, וְלֹא מִנְעָל שֶׁל
23 מֵתָה[25] בִּמְקוֹם מִנְעָל שֶׁל שְׁחוּטָה. וְלֹא יְסַרְהֵב[26]
24 בַּחֲבֵרוֹ שֶׁיֹּאכַל אֶצְלוֹ, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל; וְלֹא
25 יַרְבֶּה לוֹ בְּתִקְרֹבֶת[27], וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל; וְלֹא
26 יִפְתַּח לוֹ חָבִיּוֹת שֶׁהוּא צָרִיךְ לְפָתְחָן לְמָכְרָן, כְּדֵי
27 לְפַתּוֹתוֹ, שֶׁבִּשְׁבִיל כְּבוֹדוֹ פָּתַח, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בוֹ.
28 וַאֲפִלּוּ מִלָּה אַחַת שֶׁל פִּתּוּי וְשֶׁל גְּנֵבַת־דַּעַת - אָסוּר,
29 אֶלָּא שִׂפַת אֱמֶת, וְרוּחַ נָכוֹן, וְלֵב טָהוֹר מִכָּל עָמָל
30 וְהַוּוֹת[28].

23) כדברי חכמינו ז"ל: שלושה, הקב"ה שונאם: המדבר אחד בפה ואחד בלב וכו' (פסחים קיד:). 24) פנימיותו כחיצוניותו: כפיו כן לבו, (יומא עב:). וכן אמרו ב"אבות דרבי נתן", פרק כח: "יהא סתרך עליך כגלוי". 25) נעל מעור בהמה שמתה אינה כל־כך חזקה כנעל של בריאה שנשחטה. ועוד, משום חשש סכנה, שמא מחמת נשיכת נחש מתה והארס נבלע בעור (חולין צד.). 26) לא יפצר בו מאד, שיש בזה משום "גניבת דעת". 27) מנחה ודורון: "כיבוד" שמכבדים בו את האורחים (שם). 28) נכלים ומעשי תרמית.

31 ז. לֹא יְהֵא אָדָם בַּעַל שְׂחוֹק וּמַהֲתַלּוֹת, וְלֹא עָצֵל
32 וְאוֹנֵן, אֶלָּא שָׂמֵחַ[29]. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[30]: "שְׂחוֹק
33 וְקַלּוּת־רֹאשׁ מַרְגִּילִין אֶת הָאָדָם לְעֶרְוָה". וְצִוּוּ, שֶׁלֹּא
34 יְהֵא אָדָם פָּרוּץ בִּצְחוֹק, וְלֹא עָצֵב וּמִתְאַבֵּל, אֶלָּא
35 מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת[31]. וְכֵן לֹא יִהְיֶה
36 בַּעַל נֶפֶשׁ רְחָבָה[32], נִבְהָל לַהוֹן, וְלֹא עָצֵב וּבָטֵל
37 מִמְּלָאכָה[33]; אֶלָּא בַּעַל עַיִן טוֹבָה, מְמַעֵט בְּעֵסֶק[34]
38 וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה. וְאוֹתוֹ הַמִּעַט שֶׁהוּא חֶלְקוֹ, יִשְׂמַח
39 בּוֹ[35]. וְלֹא יִהְיֶה בַּעַל קְטָטָה, וְלֹא בַּעַל קִנְאָה, וְלֹא
40 בַּעַל תַּאֲוָה, וְלֹא רוֹדֵף אַחַר הַכָּבוֹד. כָּךְ אָמְרוּ
41 חֲכָמִים[36]: "הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת
42 הָאָדָם מִן הָעוֹלָם". כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יֵלֵךְ בַּמִּדָּה
43 הַבֵּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל דֵּעוֹתָיו
44 מְכֻוָּנוֹת בְּאֶמְצָעוּת. וְהוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר: "פַּלֵּס[37]
45 מַעְגַּל רַגְלֶךָ, וְכָל דְּרָכֶיךָ יִכֹּנוּ".

29) הוא "שביל הזהב", הדרך הממוצעת. 30) אבות פ"ג, יג. 31) שם א, טו. 32) מתלמידי בלעם הרשע: בעל תאוה ושואף בצע אשר לא ידע שבעה (שם פ"ה, יט). 33) שאינו דואג כלל לסיפוק צרכיו ומחסר נפשו מן הדברים ההכרחיים, כאילו אינו מן הישוב. "אין אדם מת אלא מתוך בטלה" (אדר"נ, יא). 34) ואינו אץ להעשיר (שם פ"ד, י). 35) זהו העושר האמיתי (אבות פ"ד, א). 36) שם, כא. 37) מלשון: פלס ומאזני משפט (משל טז, יא). שקול ומדוד דרכיך שתהיינה מכוונות באמצעותן בלי הכרע לכאן או לכאן — ואז תצליח.

יום שישי כ"ו אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) שלא יהא האדם פרוש יותר ממה שהפרישתו התורה.

א. שֶׁמָּא יֹאמַר אָדָם: הוֹאִיל וְהַקְּנָאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, דֶּרֶךְ רָעָה הֵן, וּמוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם - אֶפְרֹשׁ מֵהֶן בְּיוֹתֵר וְאֶתְרַחֵק לַצַּד הָאַחֲרוֹן[2]! עַד שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר, וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן, וְלֹא יִשָּׂא אִשָּׁה, וְלֹא יֵשֵׁב בְּדִירָה נָאָה, וְלֹא יִלְבַּשׁ מַלְבּוּשׁ נָאֶה, אֶלָּא הַשַּׂק וְהַצֶּמֶר הַקָּשֶׁה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, כְּגוֹן כֹּהֲנֵי עוֹבְדֵי־כוֹכָבִים - גַּם זֶה דֶּרֶךְ רָעָה הִיא וְאָסוּר לֵילֵךְ בָּהּ. הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ נִקְרָא חוֹטֵא; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּנָזִיר: "וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנָּפֶשׁ" - אָמְרוּ חֲכָמִים[3]: וּמָה אִם נָזִיר, שֶׁלֹּא פָרַשׁ אֶלָּא מִן הַיַּיִן, צָרִיךְ כַּפָּרָה; הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִכָּל דָּבָר וְדָבָר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִמְנַע אָדָם עַצְמוֹ, אֶלָּא מִדְּבָרִים שֶׁמְּנַעֲתוּ הַתּוֹרָה בִּלְבַד; וְלֹא יְהֵא אוֹסֵר עַצְמוֹ בִּנְדָרִים וּבִשְׁבוּעוֹת עַל דְּבָרִים הַמֻּתָּרִים. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[4]: "לֹא דַיְּךָ מַה שֶּׁאָסְרָה תּוֹרָה, אֶלָּא שָׁאַתָּה אוֹסֵר עָלֶיךָ דְּבָרִים אֲחֵרִים!" וּבַכְּלָל הַזֶּה - אֵלּוּ שֶׁמִּתְעַנִּין תָּמִיד, אֵינָן בְּדֶרֶךְ טוֹבָה. וְאָסְרוּ חֲכָמִים[5] שֶׁיְּהֵא אָדָם מְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּתַעֲנִית. וְעַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן צִוָּה שְׁלֹמֹה וְאָמַר: "אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה וְאַל תִּתְחַכַּם יוֹתֵר, לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם"[6].

2) לצד הצמצום והשלילה, כמבואר למעלה (פרק א, הלכה ה). 3) (תענית יא.). 4) (ירושלמי, נדרים פרק ט, הלכה א). 5) אמר שמואל: היושב בתענית נקרא: חוטא (תענית יא.). 6) למה תהיה כאיש משומם שעולמו חרב עליו?

ב. צָרִיךְ הָאָדָם, שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ וְכָל מַעֲשָׂיו כֻּלָּם לְיַדֵּעַ אֶת הַשֵּׁם[7] בָּרוּךְ הוּא בִּלְבָד. וְיִהְיֶה שִׁבְתּוֹ וְקוּמוֹ וְדִבּוּרוֹ, הַכֹּל לְעֻמַּת זֶה הַדָּבָר[8]. כֵּיצַד? כְּשֶׁיִּשָּׁא וְיִתֵּן, אוֹ יַעֲשֶׂה מְלָאכָה לְטֹל שָׂכָר - לֹא יִהְיֶה בְּלִבּוֹ לִקְבֹּץ מָמוֹן בִּלְבַד, אֶלָּא יַעֲשֶׂה דְּבָרִים הָאֵלּוּ כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא דְּבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶם, מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּישִׁיבַת בַּיִת וּנְשִׂיאַת אִשָּׁה. וְכֵן כְּשֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה וְיִבְעַל, לֹא יָשִׂים בְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים הָאֵלּוּ כְּדֵי לֵהָנוֹת בִּלְבַד, עַד שֶׁנִּמְצָא שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אֶלָּא הַמֻּתּוֹק לַחֵךְ, וְיִבְעַל כְּדֵי לֵהָנוֹת; אֶלָּא יָשִׂים עַל לִבּוֹ, שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה כְּדֵי לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ וְאֵיבָרָיו בִּלְבָד. לְפִיכָךְ לֹא יֹאכַל כֹּל שֶׁהַחֵךְ מִתְאַוֶּה, כְּכֶלֶב וַחֲמוֹר, אֶלָּא יֹאכַל דְּבָרִים הַמּוֹעִילִים לַגּוּף, אִם מָרִים אִם מְתוּקִים; וְלֹא יֹאכַל דְּבָרִים הָרָעִים לַגּוּף, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם מְתוּקִים לַחֵךְ. כֵּיצַד? מִי שֶׁהָיָה בְּשָׂרוֹ חַם, לֹא יֹאכַל בָּשָׂר וְלֹא דְבַשׁ, וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן, כָּעִנְיָן שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ דֶּרֶךְ מָשָׁל: "אָכֹל דְּבַשׁ הַרְבּוֹת לֹא טוֹב". וְשׁוֹתֶה מֵי הָעֲלָשִׁין[9], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מַר; שֶׁנִּמְצָא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה דֶּרֶךְ רְפוּאָה בִּלְבַד, כְּדֵי שֶׁיַּבְרִיא וְיַעֲמֹד שָׁלֵם, הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר לָאָדָם לִחְיוֹת אֶלָּא בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. וְכֵן כְּשֶׁיִּבְעַל, לֹא יִבְעַל אֶלָּא כְּדֵי לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ, וּכְדֵי לְקַיֵּם אֶת הַזֶּרַע[10]. לְפִיכָךְ אֵינוֹ בּוֹעֵל כָּל־זְמַן שֶׁיִּתְאַוֶּה, אֶלָּא כָּל עֵת שֶׁיֵּדַע שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהוֹצִיא שִׁכְבַת־זֶרַע, כְּמוֹ דֶּרֶךְ הָרְפוּאָה אוֹ לְקַיֵּם אֶת הַזֶּרַע.

7) בורא העולם ומנהיגו. 8) הכל מְכוּוָן כאמצעי להשגת התכלית: ידיעת הבורא. 9) מין צמח שמשורשיו הקלויים באש יעשו מין חומר לשתייה ברותחים (ציקורי בלע"ז) ונזכר במשנה (כלאיים פרק א, משנה ב). 10) קיום המין האנושי.

ג. הַמַּנְהִיג עַצְמוֹ עַל־פִּי הָרְפוּאָה - אִם שָׂם עַל לִבּוֹ, שֶׁיִּהְיֶה כָּל גּוּפוֹ וַאֲבָרָיו שְׁלֵמִים בִּלְבַד, וְשֶׁיִּהְיוּ לוֹ בָּנִים עוֹשִׂין מְלַאכְתּוֹ וַעֲמֵלִין לְצָרְכּוֹ, אֵין זוֹ דֶּרֶךְ טוֹבָה; אֶלָּא יָשִׂים עַל לִבּוֹ, שֶׁיְּהֵא גּוּפוֹ שָׁלֵם וְחָזָק, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נַפְשׁוֹ יְשָׁרָה לָדַעַת אֶת ה'; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבִין וְיִשְׂתַּכֵּל[11] בְּחָכְמוֹת, וְהוּא רָעֵב וְחוֹלֶה אוֹ אֶחָד מֵאֲבָרָיו כּוֹאֵב; וְיָשִׂים עַל לִבּוֹ, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בֵּן, אוּלַי יִהְיֶה חָכָם וְגָדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל. נִמְצָא הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ כָּל יָמָיו, עוֹבֵד אֶת הַשֵּׁם תָּמִיד, אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן, וַאֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁבּוֹעֵל, מִפְּנֵי שֶׁמַּחֲשַׁבְתּוֹ בַּכֹּל כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא צָרְכָּיו, עַד שֶׁיִּהְיֶה גּוּפוֹ שָׁלֵם לַעֲבֹד אֶת ה'. וַאֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא יָשֵׁן - אִם יָשֵׁן לָדַעַת[12] כְּדֵי שֶׁתָּנוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו וְיָנוּחַ גּוּפוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֶחֱלֶה, וְלֹא יוּכַל לַעֲבֹד אֶת ה' וְהוּא חוֹלֶה - נִמְצֵאת שֵׁנָה שֶׁלּוֹ עֲבוֹדָה לַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא. וְעַל עִנְיָן זֶה צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: "וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם"[13]; וְהוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ[14] וְהוּא יְיַשֵּׁר אָרְחֹתֶיךָ".

11) וישכיל. 12) בכוונה, במחשבה תחילה. 13) (אבות פרק ב, יב). וכך אמרו על הלל (ביצה טז.). שכל מעשיו היו לשם־שמים. וכשהיה הולך למרחץ היה אומר לתלמידיו: הנני הולך לקיים מצוה (ויקרא־רבה, לד). על מאמר זה: "וכל מעשיך יהיו לשם־שמים", שהוא מועט המחזיק את המרובה יאמר רבינו בהקדמתו למסכת אבות ("שמונה פרקים" פרק ה): "כשתבחן מאמר זה, שבקוצר מלים הביע עניין גדול ועצום שחיבורים שלמים חיברו בו ולא השלימוהו - תדע שנאמר בכוח אלוקי בלי ספק". 14) איזוהי פרשה קטנה, שכל גופי תורה תלויים בה? - "בכל דרכיך דעהו" (ברכות סג.).

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) באיזה דרך ישכון אור הבריאות; כמה דברים צריך שיהיו בעיר שידור בה תלמיד חכם.

א. הוֹאִיל וֶהֱיוֹת הַגּוּף בָּרִיא וְשָׁלֵם, מִדַּרְכֵי הַשֵּׁם הוּא, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבִין אוֹ יֵדַע דָּבָר מִידִיעַת הַבּוֹרֵא וְהוּא חוֹלֶה - לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהַרְחִיק אָדָם עַצְמוֹ מִדְּבָרִים הַמְאַבְּדִין אֶת הַגּוּף, וּלְהַנְהִיג עַצְמוֹ בִּדְבָרִים הַמַּבְרִין וְהַמַּחֲלִימִים, וְאֵלּוּ הֵן: לְעוֹלָם לֹא

1 **יֹאכַל אָדָם אֶלָּא כְּשֶׁהוּא רָעֵב[2], וְלֹא יִשְׁתֶּה אֶלָּא**
2 **כְּשֶׁהוּא צָמֵא. וְאַל יַשֶּׁהָא נְקָבָיו[3] אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד,**
3 **אֶלָּא כָּל־זְמַן שֶׁצָּרִיךְ לְהַשְׁתִּין[4] אוֹ לְהָסֵךְ אֶת רַגְלָיו[5],**
4 **יַעֲמֹד מִיָּד.**

2) ברכות סב, ב. 3) כמאמרם ז"ל (מכות טז:) המשהה נקביו, עובר משום: "אל תשקצו את נפשותיכם" (ויקרא יא, מג). ונוסף על זה הוא מביא על עצמו חליים רעים ומתחייב בנפשו (הלכות מאכלות אסורות פרק יז, הלכה לא). וכן אמרו (שבת לג:): "מרובים ממותי חלי מעיים מנופחי רעב". 4) נקבים קטנים. 5) נקבים גדולים.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"הוֹאִיל וַהֲוָיַת הַגּוּף בְּרִיא וְשָׁלֵם, מִדַּרְכֵּי ה' הוּא".

כן הוא בכל דפוסי הרמב"ם המצויים והלשון צ"ע שהרי אין לו גוף, ולכאורה ברור שיש כאן השמטת המדפיסים הראשונים ונמשכו אחריהם המו"ל המאוחרים מבלי שימת לב, ונראה שצ"ל "מדרכי עבודת ה' הוא" כי בא בהמשך להלכה הקודמת "ישים על לבו שיהיה גופו שלם וחזק כדי כו'" "נמצא המהלך בדרך זה כל ימיו עובד את ה' תמיד כו'" ובהמשך לזה כותב כאן ש"היות הגוף בריא ושלם מדרכי עבודת ה' הוא כו'" וגם דוחק גדול לומר שהוא על דרך מה שכתב בהל' דעות ספ"א: "נקראת דרך זו דרך ה'" כי שם מדבר על הנהגה בינונית (או רחום, חנון וכו') ואילו כאן מדבר בבריאות.

לקוטי שיחות חלק ב' עמוד 541 הערה 12. חלק ג' עמוד 806 הערה 9.

5 **ב. לֹא יֹאכַל אָדָם עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא כְרֵסוֹ[6], אֶלָּא יִפְחֹת**
6 **כְּמוֹ רְבִיעַ[7] מִשָּׁבְעָתוֹ. וְלֹא יִשְׁתֶּה מַיִם בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן,**
7 **אֶלָּא מְעַט, וּמָזוּג[8] בְּיָיִן. וּכְשֶׁיַּתְחִיל הַמָּזוֹן לְהִתְעַכֵּל[9]**
8 **בְּמֵעָיו, שׁוֹתֶה מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לִשְׁתּוֹת. וְלֹא יַרְבֶּה**
9 **לִשְׁתּוֹת[10] מַיִם, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן. וְלֹא יֹאכַל**
10 **עַד שֶׁיִּבְדֹּק עַצְמוֹ יָפֶה יָפֶה, שֶׁמָּא יִהְיֶה צָרִיךְ**
11 **לִנְקָבָיו[11]. לֹא יֹאכַל אָדָם עַד שֶׁיֵּלֵךְ קֹדֶם אֲכִילָה[12],**
12 **עַד שֶׁיַּתְחִיל גּוּפוֹ לָחֹם, אוֹ יַעֲשֶׂה מְלָאכָה, אוֹ יִתְיַגַּע**
13 **בְּיֶגֶע[13] אַחֵר. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יְעַנֶּה גּוּפוֹ וְיֵיעַג כָּל**
14 **יוֹם בַּבֹּקֶר, עַד שֶׁיַּתְחִיל גּוּפוֹ לָחֹם[14], וְיִשְׁקֹט מְעַט**
15 **עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשׁוֹ[15], וְאוֹכֵל. וְאִם רָחַץ בְּחַמִּין אַחֵר**
16 **שֶׁיָּגַע, הֲרֵי זֶה טוֹב[16], וְאַחַר־כָּךְ שׁוֹהֶה מְעַט וְאוֹכֵל.**

6) גיטין ע, א. 7) אמר אליהו לרבי נתן: אכול שליש ושתה שליש והנח שליש, ולכשתכעס תעמוד על מלואך (שם). וסבור רבינו, כי שליש מילוי הכרס הוא רביע משבעתו של אדם (עבודת המלך). 8) כדי לשרות את המאכל (ברכות מב:). ורש"י אומר שם: "ולא היו רגילים לשתות בתוך הסעודה אלא מעט". 9) וכמה שיעור עיכול? כל זמן שיצמא מחמת אכילתו (שם, נג:): ואמרו: כשתצמא – שתה! (שם, סב:). 10) שכן אמרו: כל מי ששתייתו מרובה על אכילתו - עצמותיו שרופות (נדה כד:).

11) (שבת פב.): "הנצרך לנקביו ואוכל, דומה לתנור שהסיקוהו על גב אפרו – זוהי תחילת ריח זוהמא". 12) ברכות, כג, ב. 13) בדבר מייגע אחר, כגון: התעלמות. ונוסח דפוס קושטא: "עד שיתייגע ואוכל", וכן גם בדפוס מנטובה. 14) שלוש זיעות יפות לגוף... וזיעת מלאכה אחת מהן (אבות דרבי נתן, פרק מא): וכרב ששת שהיה אומר: "גדולה מלאכה שמחממת את בעליה" (גיטין סז:). 15) ינוח ויינפש. 16) נכנס ומזיע, יוצא ומשתטף (שבת מ.). נמצא, שהשטיפה יפה אחר הזיעה.

17 **ג. לְעוֹלָם כְּשֶׁיֹּאכַל אָדָם, יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ[17] אוֹ יִטֶּה עַל**
18 **שְׂמֹאל[18]. וְלֹא יְהַלֵּךְ וְלֹא יִרְכַּב וְלֹא יִיגַע וְלֹא יְזַעְזֵעַ**
19 **גּוּפוֹ וְלֹא יְטַיֵּל, עַד שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו. וְכָל**
20 **הַמְטַיֵּל אַחַר אֲכִילָתוֹ אוֹ שֶׁיָּגַע, הֲרֵי זֶה מֵבִיא עַל**
21 **עַצְמוֹ חֳלָאִים[19] רָעִים וְקָשִׁים.**

17) גיטין ע, א. 18) ברכות מו, ב "והסיבת ימין - לאו שמה הסיבה" (פסחים קח.). 19) תענית י, ב.

22 **ד. הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה - עֶשְׂרִים־וְאַרְבַּע שָׁעוֹת. דַּי לוֹ**
23 **לְאָדָם לִישֹׁן שְׁלִישָׁן, שֶׁהוּא שְׁמוֹנֶה[20] שָׁעוֹת, וְיִהְיוּ**
24 **בְּסוֹף[21] הַלַּיְלָה, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מִתְּחִלַּת שְׁנָתוֹ עַד**
25 **שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ שְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת, וְנִמְצָא עוֹמֵד מִמִּטָּתוֹ**
26 **קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ.**

20) וזכר לדבר: ישנתי אז ינוח לי (איוב ג, יג). "אז" בגימטריא: שמונה ("בית הבחירה" לרבי מנחם המאירי, מסכת אבות פ"ו, מ"ו: שו"ע או"ח, "מגן אברהם" סי' רלט). וב"מעשה רוקח" הספרדי מובא מאמר חז"ל, ששבע שעות הן שינת כל אדם, ואינו מציין מקורו. 21) לפי שהשינה בסוף הלילה יפה לגוף, כמבואר במסכת ברכות סב, ב: שינה בעמוד השחר כאיסטמא לפרזלא – כהשחזה לברזל שמחדדת אותו (פר"ח).

27 **ה. לֹא יִישַׁן אָדָם, לֹא עַל פָּנָיו וְלֹא עַל עָרְפּוֹ, אֶלָּא**
28 **עַל צִדּוֹ[22]; בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה עַל צַד שְׂמֹאל[23], וּבְסוֹף**
29 **הַלַּיְלָה עַל צַד יָמִין. וְלֹא יִישַׁן סָמוּךְ לָאֲכִילָה, אֶלָּא**
30 **יַמְתִּין אַחַר אֲכִילָה כְּמוֹ שָׁלֹשׁ אוֹ אַרְבַּע שָׁעוֹת. וְלֹא**
31 **יִישַׁן בַּיּוֹם[24].**

22) ברכות יג, ב. 23) כדי שיהא הכבד שהוא בימין על האצטומכא, ויחממהו להחיש עיכול המזון (פר"ח). 24) כוונת רבינו לשינה קבועה (מעשה רוקח). ואמרו (סוכה כו:), שדוד המלך היה ישן ביום שינה ארעית, כדי ששים נשימות.

32 **ו. דְּבָרִים הַמְשַׁלְשְׁלִין[25] אֶת בְּנֵי־מֵעַיִם, כְּגוֹן עֲנָבִים**
33 **וּתְאֵנִים וְתוּתִים[26] וְאַגָּסִים וַאֲבַטִּיחִים[27] וּמִינֵי**
34 **הַקִּשּׁוּאִים וּמִינֵי מְלָפְפוֹנוֹת[28] - אוֹכֵל אוֹתָם הָאָדָם**
35 **בַּתְּחִלָּה קֹדֶם[29] אֲכִילָה, וְלֹא יְעָרְבֵם עִם הַמָּזוֹן, אֶלָּא**
36 **שׁוֹהֶה מְעַט עַד שֶׁיֵּצְאוּ מִבֶּטֶן הָעֶלְיוֹן, וְאוֹכֵל מְזוֹנוֹ.**
37 **וּדְבָרִים שֶׁמְּאַמְּצִין[30] אֶת בְּנֵי־מֵעַיִם, כְּגוֹן רִמּוֹנִים**

וּפְרִישִׁים[31] וְתַפּוּחִים וּקְרוּשְׁטוּמוֹלִין[32], אוֹכֵל אוֹתָן תֵּכֶף לִמְזוֹנוֹ, וְלֹא יַרְבֶּה לֶאֱכֹל מֵהֶן.

25) המרפים את הקיבה. 26) פרי עץ שעלים שלו ניתנים למאכל לתולעי המשי, ונקרא בלע"ז (מויל בעערבוים). 27) (וואססער מעלאנע בלע"ז). 28) (צוקער מעלאנע). 29) כתובות י, ב. 30) ההיפך של משלשלים. 31) הם חבושים, ונקראים בערבית ספרגל, ובלע"ז: קיטען, ונזכרים במשנה (כלאים פ"א, מ"ד). 32) מין אגס קטן, ונזכר (שם).

ז. כְּשֶׁיִּרְצֶה אָדָם לֶאֱכֹל בְּשַׂר־עוֹף וּבְשַׂר־בְּהֵמָה כְּאֶחָד, אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בְּשַׂר הָעוֹף; וְכֵן בֵּיצִים וּבְשַׂר־עוֹף - אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בֵּיצִים; בְּשַׂר בְּהֵמָה דַּקָּה וּבְשַׂר בְּהֵמָה גַּסָּה - אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בְּשַׂר דַּקָּה. לְעוֹלָם יַקְדִּים אָדָם דָּבָר הַקַּל, וּמְאַחֵר הַכָּבֵד[33].

33) כי הכבד מאחר להתעכל, בעוד שהקל מתעכל מיד – לפיכך יקדים את הקל שימהר לצאת מן הבטן העליון (פר"ח).

ח. בִּימוֹת הַחַמָּה אוֹכֵל מַאֲכָלִים הַקָּרִים, וְלֹא יַרְבֶּה בִּתְבָלִים[34], וְאוֹכֵל אֶת הַחֹמֶץ[35]. וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים אוֹכֵל מַאֲכָלִים הַחַמִּים[36], וּמַרְבֶּה בִּתְבָלִים, וְאוֹכֵל מְעַט מִן הַחַרְדָּל וּמִן הַחֶלְתִּית[37]. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה בַּמְּקוֹמוֹת הַקָּרִים וּבַמְּקוֹמוֹת הַחַמִּים, בְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם - הָרָאוּי לוֹ.

34) תבלין. מיני ירקות וסממנים אחרים לתיקון תבשילים ולהטבת טעם המאכלים, והם מחממים. 35) טובל בו את פתו. כתוב: וטבלת פתך בחומץ (רות ב, יד), ואמרו (שבת קיג:): "מכאן שהחומץ יפה לשרב". ודווקא "אוכל", אבל השתייה מזיקה. 36) עירובין נו, ב. 37) מיני תבלין חריפים ומחממים, ונזכרים במסכת ברכות מ, א ושבת קמ, א, ועל החרדל אמרו (ברכות שם): "הרגיל בחרדל אחת לשלשים יום – מונע חליים מתוך ביתו. אבל לא בכל יום, מפני שהוא מחליש את הלב". את החלתית אוכלים רק בארצות הקרות.

ט. יֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵם רָעִים בְּיוֹתֵר עַד מְאֹד, וְרָאוּי לָאָדָם שֶׁלֹּא לְאָכְלָן לְעוֹלָם, כְּגוֹן הַדָּגִים הַגְּדוֹלִים, הַמְּלוּחִים הַיְשָׁנִים, וְהַגְּבִינָה הַמְּלוּחָה הַיְשָׁנָה, וְהַכְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת, וְהַבָּשָׂר הַמָּלִיחַ[38] הַיָּשָׁן, וְיַיִן מְגֻתָּו[39], וְתַבְשִׁיל שֶׁשָּׁהָה עַד שֶׁנָּדַף רֵיחוֹ, וְכֵן כָּל מַאֲכָל שֶׁרֵיחוֹ רַע אוֹ מַר בְּיוֹתֵר - הֲרֵי אֵלּוּ לַגּוּף כְּמוֹ סַם־הַמָּוֶת. וְיֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵן רָעִים, אֲבָל אֵינָן כְּמוֹ הָרִאשׁוֹנִים לָרַע. לְפִיכָךְ רָאוּי לָאָדָם שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מֵהֶן אֶלָּא מְעַט, וְאַחַר יָמִים הַרְבֵּה; וְלֹא יַרְגִּיל עַצְמוֹ לִהְיוֹת מְזוֹנוֹ מֵהֶם, אוֹ לְאָכְלָן עִם מְזוֹנוֹ תָּמִיד, כְּגוֹן: דָּגִים גְּדוֹלִים, וּגְבִינָה, וְחָלָב שֶׁשָּׁהָא אַחַר שֶׁנֶּחֱלַב עֶשְׂרִים־וְאַרְבַּע שָׁעוֹת[40], וּבְשַׂר שְׁוָרִים גְּדוֹלִים[41] וּתְיָשִׁים גְּדוֹלִים, וְהַפּוֹל וְהָעֲדָשִׁים וְהַסַּפִּיר[42], וְלֶחֶם שְׂעוֹרִים[43] וְלֶחֶם מַצּוֹת, וְהַכְּרוּב[44] וְהֶחָצִיר וְהַבְּצָלִים[45] וְהַשּׁוּמִים[46] וְהַחַרְדָּל וְהַצָּנוֹן - כָּל אֵלּוּ מַאֲכָלִים רָעִים הֵם, אֵין רָאוּי לָאָדָם לֶאֱכֹל מֵאֵלּוּ אֶלָּא מְעַט עַד מְאֹד, וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים; אֲבָל בִּימוֹת הַחַמָּה לֹא יֹאכַל מֵהֶן כְּלָל. וְהַפּוֹל וְהָעֲדָשִׁים בִּלְבַד, אֵין רָאוּי לְאָכְלָן, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וְהַדְּלוּעִין[47], אוֹכְלִין מֵהֶן בִּימוֹת הַחַמָּה.

38) בבא בתרא עד, ב. 39) ששמריו עדיין מעורבים בתוכו. עד ארבעים ימים נקרא: יין מגיתו (עדויות פ"ו, מ"א). 40) כמו שאמרו (פסחים מב.): שכותח הבבלי מטמטם את הלב משום נסיוב החלב, כלומר: שנתיישן החלב ונתקלקל ונעשה נסיוב (מאלקען בלע"ז). 41) ע"ז כט, א. 42) מין קטנית הנקרא בלע"ז: נאהיט, ונזכר במשנה (כלאים פ"א, מ"א). 43) קידושין סב, א. 44) רבינו עוסק פה בכרוב חי, כי כרוב מבושל מנו חכמינו בין הדברים המרפאים את החולים (ע"ז כט.). 45) בצלים קשים לגוף כחרבות (קידושין סב.). 46) אמרו חז"ל (ספרי, בהעלותך): המן היה משתנה לכל דבר מאכל שהם רוצים, חוץ מחמשת המינים המנויים בפסוק: זכרנו את הדגה... את הקישואים, ואת האבטיחים, ואת החציר, ואת הבצלים, ואת השומים (במדבר יא, ה). 47) קירביס בלע"ז. בעודם רכים טובים הם, והחולים מתבלים בהם את פתם. וכשהם קשים, מזיקים הם כמלאך המוות (נדרים מט.).

י. וְיֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵם רָעִים, וְאֵינָן כְּמוֹ אֵלּוּ, וְהֵם: עוֹף הַמַּיִם[48], וּבְנֵי־יוֹנָה הַקְּטַנִּים, וְהַתְּמָרִים, וְלֶחֶם קָלוּי[49] בְּשֶׁמֶן, אוֹ לֶחֶם שֶׁנִּלּוּשׁ בְּשֶׁמֶן, וְהַסֹּלֶת שֶׁנִּפּוּ אוֹתָהּ כָּל־צָרְכָּהּ, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאֲרָה בָהּ רֵיחַ מֶרְסָן[50], וְהַצִּיר[51] וְהַמּוּרְיָס[52] - אֵין רָאוּי לְהַרְבּוֹת מַאֲכָלוֹת אֵלּוּ. וְאָדָם שֶׁהוּא חָכָם וְכוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ, וְלֹא יִמָּשֵׁךְ אַחַר תַּאֲוָתוֹ, וְלֹא יֹאכַל מִן הַנִּזְכָּרִים כְּלוּם, אֶלָּא אִם נִצְרָךְ לָהֶם לִרְפוּאָה - הֲרֵי זֶה גִּבּוֹר.

48) ברווזים וכיו"ב. 49) לחם אפוי מקמח שנעשה מקליות שנתייבשו בתנור (רש"י, ויקרא כג, יד). 50) סובים גסים, ונזכר במסכת פסחים פ"ב, מ"ז. ומתאים לתורת הרפואה החדשה שמתהללים בה בני הדור ולא הרגישו בדברים שיצאו מפי זקן (עבודת המלך). 51) מין היוצא מדגים או ממאכלים אחרים כבושים ומלוחים. 52) שמנונית היוצאת מדגים כבושים (נדרים נא:).

יא. לְעוֹלָם יִמְנַע אָדָם עַצְמוֹ מִפֵּירוֹת הָאִילָנוֹת; וְלֹא יַרְבֶּה מֵהֶן, וַאֲפִלּוּ יְבֵשִׁין, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר רְטֻבִּים. אֲבָל קֹדֶם שֶׁיִּתְבַּשְּׁלוּ כָּל־צָרְכָּן, הֲרֵי הֵן כַּחֲרָבוֹת לַגּוּף. וְכֵן הַחֲרוּבִים רָעִים לְעוֹלָם. וְכָל הַפֵּרוֹת הַחֲמוּצִין - רָעִים, וְאֵין אוֹכְלִין מֵהֶן אֶלָּא מְעַט בִּימוֹת הַחַמָּה, וּבַמְּקוֹמוֹת הַחַמִּים. וְהַתְּאֵנִים[53] וְהָעֲנָבִים וְהַשְּׁקֵדִים, לְעוֹלָם טוֹבִים - בֵּין רְטֻבִּין, בֵּין

יְבֵשִׁין; וְאוֹכֵל אָדָם מֵהֶם כָּל צָרְכּוֹ; וְלֹא יַתְמִיד אֲכִילָתָם, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם טוֹבִים מִכָּל פְּרִי הָאִילָנוֹת.

53) ואמרו חז"ל (מדרש קהלת ה, י): "התאנה טובה למאכל ויפה לעינים ומוסיפה חכמה".

יב. הַדְּבַשׁ וְהַיַּיִן - רַע לִקְטַנִּים וְיָפֶה לִזְקֵנִים, וְכָל־שֶׁכֵּן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וְצָרִיךְ אָדָם לֶאֱכֹל בִּימוֹת הַחַמָּה שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי מַה שֶּׁהוּא אוֹכֵל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים.

יג. לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם, שֶׁיִּהְיוּ מֵעָיו רָפִין[54] כָּל יָמָיו, וְיִהְיֶה קָרוֹב לְשִׁלְשׁוּל[55] מְעַט. וְזֶה כְּלָל גָּדוֹל בָּרְפוּאָה: כָּל־זְמַן שֶׁהָרְעִי[56] נִמְנָע אוֹ יוֹצֵא בְּקֹשִׁי - חֳלָאִים רָעִים בָּאִים. וּבַמֶּה יַרְפֶּה אָדָם מֵעָיו אִם יִתְאַמְּצוּ מְעַט? אִם הָיָה בָּחוּר - יֹאכַל בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר מְלוּחִים[57] שְׁלוּקִים[58] מְתֻבָּלִין בְּשֶׁמֶן־זַיִת וּבְמוּרְיָס וּבְמֶלַח בְּלֹא פַת; אוֹ יִשְׁתֶּה מֵי־שֶׁלֶק שֶׁל תְּרָדִין[59] אוֹ כְּרוּב, בְּשֶׁמֶן־זַיִת וּמוּרְיָס וָמֶלַח. וְאִם הָיָה זָקֵן - יִשְׁתֶּה דְּבַשׁ מָזוּג בְּמַיִם חַמִּים בַּבֹּקֶר, וְיִשְׁהֶא כְּמוֹ אַרְבַּע שָׁעוֹת, וְאַחַר־כָּךְ יֹאכַל סְעוּדָתוֹ. וַיַּעֲשֶׂה כֵּן יוֹם אֶחָד אוֹ שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה יָמִים, אִם צָרִיךְ לְכָךְ, עַד שֶׁיִּרְפּוּ מֵעָיו.

54) ולפיכך אומרים בברכת "אשר יצר": רופא כל בשר, מפני שהיציאה היא רפואת כל הגוף (רש"י, ברכות ס:). 55) כתובות י, ב: דיברו חכמינו שם בשבחם של התמרים, מפני שהם מרפים את הקיבה. 56) צואה. 57) צמחים מלוחים בטעמם: הקוטפים מלוח עלי שיח (איוב ל, ד). ובלע"ז נקרא: מאלווע. 58) מבושלים הרבה. 59) תרד – ירק שקורין בלע"ז: שפינאט. ומים ששלקו בהם תרדין - יפים לקיבה שנתאמצה.

יד. וְעוֹד כְּלָל אַחֵר אָמְרוּ בִּבְרִיאוּת הַגּוּף: כָּל־זְמַן שֶׁאָדָם מִתְעַמֵּל וְיָגֵעַ הַרְבֵּה, וְאֵינוֹ שָׂבֵעַ[60], וּמֵעָיו רָפִין - אֵין חֹלִי בָּא עָלָיו וְכֹחוֹ מִתְחַזֵּק, וַאֲפִלּוּ אוֹכֵל מַאֲכָלוֹת הָרָעִים.

60) שאינו ממלא כרסו ופוחת רביע משבעתו, כמבואר למעלה בפרקנו (הלכה ב).

טו. וְכָל מִי שֶׁהוּא יוֹשֵׁב לָבֶטַח וְאֵינוֹ מִתְעַמֵּל, אוֹ מִי שֶׁמַּשְׁהֶא נְקָבָיו, אוֹ מִי שֶׁמֵּעָיו קָשִׁין - אֲפִלּוּ אָכַל מַאֲכָלוֹת טוֹבִים וְשָׁמַר עַצְמוֹ עַל־פִּי הָרְפוּאָה - כָּל יָמָיו יִהְיוּ מַכְאוֹבִים וְכֹחוֹ תָּשֵׁשׁ. וַאֲכִילָה גַסָּה[61] לְגוּף כָּל אָדָם - כְּמוֹ סַם־הַמָּוֶת, וְהוּא עִקָּר לְכָל הַחֳלָאִים. וְרֹב הַחֳלָאִים שֶׁבָּאִים עַל הָאָדָם אֵינָם אֶלָּא אוֹ מִפְּנֵי מַאֲכָלִים רָעִים, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַלֵּא[62] בִּטְנוֹ וְאוֹכֵל אֲכִילָה גַסָּה, אֲפִלּוּ מִמַּאֲכָלִים טוֹבִים. הוּא שֶׁשִּׁלְמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ: "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ, שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ"; כְּלוֹמַר - שׁוֹמֵר פִּיו מִלֶּאֱכֹל מַאֲכָל רַע אוֹ מִלִּשְׁבֹּעַ[63], וּלְשׁוֹנוֹ מִלְּדַבֵּר אֶלָּא בִּצְרָכָיו[64].

61) אכילה יותר מכדי שבעה. 62) "ממלא כריסו – מגדל חליים" (ברכות לב.). 63) באכילה גסה. וכן פירש גם הראב"ע שם. 64) החיוניים, ולא דברים בטלים.

טז. דֶּרֶךְ הָרְחִיצָה - שֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לַמֶּרְחָץ מִשִּׁבְעָה יָמִים לְשִׁבְעָה יָמִים. וְלֹא יִכָּנֵס סָמוּךְ לָאֲכִילָה, וְלֹא כְּשֶׁהוּא רָעֵב, אֶלָּא כְּשֶׁיַּתְחִיל הַמָּזוֹן לְהִתְעַכֵּל. וְרוֹחֵץ כָּל גּוּפוֹ בְּחַמִּין, שֶׁאֵין הַגּוּף נִכְוֶה בָּהֶן; וְרֹאשׁוֹ בִּלְבַד - בְּחַמִּין שֶׁהַגּוּף נִכְוֶה בָּהֶן. וְאַחַר־כָּךְ יִרְחַץ גּוּפוֹ בְּפוֹשְׁרִין[65], וְאַחַר־כָּךְ בְּפוֹשְׁרִין מִן הַפּוֹשְׁרִין, עַד שֶׁיִּרְחַץ בְּצוֹנֵן[66]. וְלֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ מַיִם, לֹא פוֹשְׁרִין וְלֹא צוֹנֵן. וְלֹא יִרְחַץ בְּצוֹנֵן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וְלֹא יִרְחַץ עַד שֶׁיַּזִּיעַ וִיפָרֵךְ[67] כָּל גּוּפוֹ. וְלֹא יַאֲרִיךְ בַּמֶּרְחָץ, אֶלָּא כְּשֶׁיָּזִיעַ וִיפָרֵךְ גּוּפוֹ, יִשְׁתַּטֵּף וְיֵצֵא. וּבוֹדֵק עַצְמוֹ קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס לַמֶּרְחָץ וְאַחַר שֶׁיֵּצֵא, שֶׁמָּא יְהֵא צָרִיךְ לִנְקָבָיו. וְכֵן בּוֹדֵק אָדָם עַצְמוֹ תָּמִיד קֹדֶם אֲכִילָה וְאַחַר אֲכִילָה, וְקֹדֶם בְּעִילָה וְאַחַר בְּעִילָה, וְקֹדֶם שֶׁיִּיגַע וְיִתְעַמֵּל וְאַחַר שֶׁיִּיגַע וְיִתְעַמֵּל, וְקֹדֶם שֶׁיִּישַׁן (וְאַחַר שֶׁיִּישַׁן). וּבְשִׁעוּר[68] הַכֹּל - עֲשָׂרָה.

65) לא חמים ולא קרים. 66) קרים "רחץ בחמין ולא נשתטף בצונן, דומה לברזל שהכניסוהו לאור ולא הכניסוהו לצונן", ומפרש רש"י: שהם מחזיקים את הברזל (שבת מא.). 67) יעסה וישפשף. 68) מספר כל הבדיקות יחד. סימן בעלמא נקט לזכרון. ונוסח אוקספורד: "וקודם שיישן וכְּשֶׁיֵּעוֹר – הכל עשרה".

יז. כְּשֶׁיֵּצֵא אָדָם מִן הַמֶּרְחָץ, יִלְבַּשׁ בְּגָדָיו וִיכַסֶּה רֹאשׁוֹ בַּבַּיִת הַחִיצוֹן, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשָּׁלֵט בּוֹ רוּחַ קָרָה[69]; וַאֲפִלּוּ בִּימוֹת הַחַמָּה צָרִיךְ לְהִזָּהֵר. וְיִשְׁהֶא[70] אַחַר שֶׁיָּצָא עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשׁוֹ וְיָנוּחַ גּוּפוֹ וְתָסוּר הַחֲמִימוּת, וְאַחַר־כָּךְ יֹאכַל. וְאִם יָשֵׁן מְעַט כְּשֶׁיָּצָא מִן הַמֶּרְחָץ קֹדֶם אֲכִילָה - חֲרֵי זֶה יָפֶה מְאֹד. וְלֹא יִשְׁתֶּה מַיִם קָרִים[71] בְּצֵאתוֹ מִן הַמֶּרְחָץ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה בַּמֶּרְחָץ. וְאִם צָמֵא כְּשֶׁיָּצָא מִן הַמֶּרְחָץ, וְאֵינוֹ יָכוֹל לִמְנֹעַ עַצְמוֹ - יְעָרֵב הַמַּיִם בְּיַיִן אוֹ בִּדְבַשׁ[72] וְיִשְׁתֶּה. וְאִם סָךְ בְּשֶׁמֶן בַּמֶּרְחָץ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים אַחַר שֶׁיִּשְׁתַּטֵּף - חֲרֵי זֶה טוֹב[73].

69) שלא יצטנן. 70) ימתין. 71) אלא חמין, כמאמר חז"ל: "רחץ בחמין ולא שתה מהם, דומה לתנור שהסיקוהו מבחוץ ולא הסיקוהו מבפנים" (שבת מא, א), שאינו מועיל כלום. 72) שם קמ, א. 73) "רחץ ולא סך דומה למים על גבי חבית" (שם, מא.).

יח. לֹא יַרְגִּיל אָדָם לְהַקִּיז[74] דָּם תָּמִיד, וְלֹא יַקִּיז אֶלָּא אִם יִהְיֶה צָרִיךְ לוֹ בְּיוֹתֵר[75]. וְלֹא יַקִּיז, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אֶלָּא מְעַט בִּימֵי נִיסָן וּמְעַט בִּימֵי תִּשְׁרֵי. וּמֵאַחַר חֲמִשִּׁים שָׁנָה[76], לֹא יַקִּיז כְּלָל. וְלֹא יַקִּיז אָדָם דָּם, וְיִכָּנֵס לַמֶּרְחָץ בּוֹ בַּיּוֹם[77], וְלֹא יַקִּיז וְיֵצֵא לַדֶּרֶךְ, וְלֹא בְּיוֹם שֶׁיָּבֹא מִן

הַדֶּרֶךְ. וְיֹאכַל וְיִשְׁתֶּה בְּיוֹם הַהַקָּזָה פָּחוֹת מִמַּה שֶׁהוּא רָגִיל. וְיָנוּחַ בְּיוֹם הַהַקָּזָה[78], וְלֹא יִיגַע וְלֹא יִתְעַמֵּל וְלֹא יְטַיֵּל.

74) להוציא מותרות דם מן הגוף על ידי עלוקות או קרני דאומנא (באנקעס בלע"ז) שמהדקים על הצואר, או על הכתפיים לשם רפואה (גיטין ע.). 75) לפי שההקזה היא משמונת הדברים שאמרו עליהם חז"ל: מיעוטם יפה וריבויים קשה (שם). 76) "ובין הפרקים ימעט" — אמרו חכמינו (שבת קכט:), ופירש רבינו חננאל שם: הגיע לחמשים שנה — ימעט. 77) גיטין ע, א. 78) שם.

יט. שִׁכְבַת־זֶרַע הִיא כֹּחַ הַגּוּף וְחַיָּיו וּמְאוֹר הָעֵינַיִם. וְכָל זְמַן שֶׁתֵּצֵא בְּיוֹתֵר, הַגּוּף כָּלֶה וְכֹחוֹ כָּלֶה וְחַיָּיו אוֹבְדִים. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "אַל תִּתֵּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ". כָּל הַשָּׁטוּף בִּבְעִילָה, זִקְנָה קוֹפֶצֶת[79] עָלָיו, וְכֹחוֹ תָּשֵׁשׁ[80], וְעֵינָיו כֵּהוֹת, וְרֵיחַ רַע נוֹדֵף מִפִּיו וּמִשֶּׁחְיוֹ[81], וּשְׂעַר רֹאשׁוֹ וְגַבּוֹת עֵינָיו וְרִיסֵי[82] עֵינָיו נוֹשְׁרוֹת, וּשְׂעַר זְקָנוֹ וְשֶׁחְיוֹ וּשְׂעַר רַגְלָיו רָבֶה; שִׁנָּיו נוֹפְלוֹת, וְהַרְבֵּה כְּאֵבִים חוּץ מֵאֵלּוּ בָּאִים עָלָיו. אָמְרוּ חַכְמֵי הָרוֹפְאִים: אֶחָד מֵאֶלֶף מֵת בִּשְׁאָר חֳלָאִים, וְהָאֶלֶף - מֵרֹב הַתַּשְׁמִישׁ. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר בְּדָבָר זֶה, אִם רָצָה לִחְיוֹת בְּטוֹבָה. וְלֹא יִבְעַל, אֶלָּא כְּשֶׁיִּמְצָא גּוּפוֹ בָּרִיא וְחָזָק בְּיוֹתֵר, וְהוּא מִתְקַשֶּׁה הַרְבֵּה שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ, וּמַסִּיחַ עַצְמוֹ לְדָבָר אַחֵר, וְהַקִּשּׁוּי בּוֹ כְּשֶׁהָיָה, וְיִמְצָא כֹּבֶד מִמָּתְנָיו וּלְמַטָּה, וּכְאִלּוּ חוּטֵי הַבֵּיצִים נִמְשָׁכִים וּבְשָׂרוֹ חַם - זֶה צָרִיךְ לִבְעֹל, וּרְפוּאָה לוֹ שֶׁיִּבְעַל. לֹא יִבְעַל אָדָם וְהוּא שָׂבֵעַ, וְלֹא רָעֵב, אֶלָּא אַחַר שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו[83]. וְיִבְדֹּק נְקֵבָיו קֹדֶם בְּעִילָה וְלְאַחַר בְּעִילָה. וְלֹא יִבְעַל מְעֻמָּד וְלֹא מְיֻשָּׁב, וְלֹא בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ, וְלֹא בַּיּוֹם שֶׁיִּכָּנֵס לַמֶּרְחָץ, וְלֹא בְּיוֹם הַקָּזָה, וְלֹא בְּיוֹם יְצִיאָה לַדֶּרֶךְ אוֹ בִיאָה מִן הַדֶּרֶךְ, לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם[84].

79) שבת קנב, א. 80) מתמעט, הולך הלוך וחלש. 81) השקע שמתחת לאצילי הידים. 82) עפעפי עיניו. 83) מקור הלכה זו נמצא במסכת נדרים כ, ב. ועיין לקמן (פ"ה, ה"ד). 84) מקור כל אלה במסכת גיטין ע, א.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"שִׁכְבַת זֶרַע, הִיא כֹּחַ הַגּוּף וְחַיָּיו וּמְאוֹר הָעֵינַיִם".

לביאור חומרת החטא יש להקדים: בכל חטא שעושה פוגם האדם בשלושה דברים: א. שפורק עול שמים. ב. פוגם באבר המסוים לעבירה זו. ג. פוגם בכל אברי הגוף שכולם מושפעים זה מזה.

אבל בחטא זה מודגש ביותר הפגם בכל האברים כולם כי "שכבת זרע היא כח הגוף כו'" כמ"ש בהמשך ההלכה "כל שתצא ממנו ביותר הגוף כלה וכחו כלה וחייו אובדים כו'" ומשמע גם שבכל פעם שחוטא מגדיל הפגם בכל אברי גופו.

ויש להוסיף שפגימת החטא בכל אברי הגוף אינה רק מפני שהוא כח הגוף אלא שיש בו ענין נוסף, שעצם מהותה של הטיפה היא כנקודה שלמעלה מציור ונקודה זו קשורה עם עצם הנפש, וכיון שהוא ענין שבעצם המהות ונוגע בנפש מובן שגם הפגם באבר הפרטי עצמו גדול יותר מבשאר החטאים.

לקוטי שיחות חלק י"ט ע' 396.

כ. כָּל הַמַּנְהִיג עַצְמוֹ בִּדְרָכִים אֵלּוּ שֶׁהוֹרִינוּ[85] - אֲנִי עָרֵב לוֹ, שֶׁאֵינוֹ בָא לִידֵי חֹלִי כָּל יָמָיו, עַד שֶׁיַּזְקִין הַרְבֵּה וְיָמוּת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְרוֹפֵא, וְיִהְיֶה גּוּפוֹ שָׁלֵם וְעוֹמֵד עַל בֵּרְיוֹ כָּל יָמָיו. אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה גּוּפוֹ רַע[86] מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ, אוֹ אִם הָיָה רָגִיל בְּמִנְהָג מִן הַמִּנְהָגוֹת הָרָעִים[87] מִתְּחִלַּת מוֹלַדְתּוֹ, אוֹ אִם תָּבֹא מַכַּת דֶּבֶר אוֹ מַכַּת בַּצֹּרֶת[88] לָעוֹלָם.

85) עד כמה רפויה היתה ידיעת הדקדוק בדורו של הרמב"ם, מעידה השאלה התמימה שהביאו לפניו בדבר קריאת המילה: "הורינו", אם בחירק או בצירה. והוא בענוותנותו השיב להם, בלי הערה מצדו, שצריכים לקרוא: הוֹרִינוּ (תשובות הרמב"ם, פ"ג). 86) חלש מטבעו, מלידה. 87) המחלישים את כוחות האדם הנוהג בהם. 88) רעבון הבא מחוסר גשמים: ובשנת בצורת לא ידאג (ירמיה יז, ח).

כא. וְכָל הַמִּנְהָגוֹת הַטּוֹבִים הָאֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ, אֵין רָאוּי לִנְהֹג בָּהֶן אֶלָּא הַבָּרִיא; אֲבָל הַחוֹלֶה, אוֹ מִי שֶׁאֶחָד מֵאֲבָרָיו חוֹלֶה, אוֹ מִי שֶׁנָּהַג מִנְהָג רַע שָׁנִים רַבּוֹת - יֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶם דְּרָכִים אֲחֵרִים וְהַנְהָגוֹת כְּפִי חָלְיוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסֵפֶר הָרְפוּאוֹת. וְשִׁנּוּי וֶסֶת[89] - תְּחִלַּת חֹלִי.

89) אורח חיים, הרגל ומנהג קבוע. "שינוי וסת תחילת חולי מעיים" (כתובות קי:).

כב. כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ רוֹפֵא - אֶחָד הַבָּרִיא וְאֶחָד הַחוֹלֶה, אֵין רָאוּי לוֹ לָזוּז מִכָּל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּפֶרֶק זֶה, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן לְאַחֲרִית טוֹבָה מֵבִיא.

כג. כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ עֲשָׂרָה דְּבָרִים הָאֵלּוּ, אֵין תַּלְמִיד־חָכָם[90] רַשַּׁאי לָדוּר בְּתוֹכָהּ, וְאֵלּוּ הֵן: רוֹפֵא, וְאֻמָּן[91], וּבֵית־הַמֶּרְחָץ, וּבֵית־הַכִּסֵּא, וּמַיִם מְצוּיִין, כְּגוֹן נָהָר וּמַעְיָן, וּבֵית־הַכְּנֶסֶת, וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, וְלַבְלָר[92], וְגַבַּאי־צְדָקָה, וּבֵית־דִּין מַכִּים וְחוֹבְשִׁים[93].

90) סנהדרין יז, ב. 91) מקיז דם. 92) סופר לכתוב ספרים. 93) אוסרים את הפושעים בבית הסוהר. ראוי להעיר כי בגמרא שלנו, הנוסחא: "מכים ועונשים". אולם

ב"דקדוקי סופרים" הנוסחא: "וחובשים" במקום "ועונשים".

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) התנהגות תלמיד חכם; שיהא ניכר במעשיו, בדיבורו, ובמשאו ומתנו.

**א. כְּשֵׁם שֶׁהַחָכָם נִכָּר בְּחָכְמָתוֹ וּבְדֵעוֹתָיו, וְהוּא מֻבְדָּל בָּהֶם מִשְּׁאָר הָעָם, כָּךְ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר בְּמַעֲשָׂיו - בְּמַאֲכָלוֹ וּבְמִשְׁקֵהוּ, וּבִבְעִילָתוֹ, וּבַעֲשִׂיַּת צָרְכָיו[2], וּבְדִבּוּרוֹ[3], וּבְהִלּוּכוֹ, וּבְמַלְבּוּשׁוֹ, וּבְכִלְכּוּל דְּבָרָיו[4], וּבְמַשָּׂאוֹ וּבְמַתָּנוֹ[5]. וְיִהְיוּ כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ נָאִים וּמְתֻקָּנִים בְּיוֹתֵר. כֵּיצַד? תַּלְמִיד־חָכָם לֹא יִהְיֶה גַּרְגְּרָן[6], אֶלָּא אוֹכֵל מַאֲכָל הָרָאוּי לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ, וְלֹא יֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲכִילָה גַּסָּה[7], וְלֹא יְהֵא רוֹדֵף לְמַלֹּאת בִּטְנוֹ, כָּאֵלּוּ שֶׁמִּתְמַלְּאִין מִמַּאֲכָל וּמִשְׁתֶּה עַד שֶׁתִּפַּח כְּרֵסָם[8]; וְעַלֵּיהֶם מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה[9]: "וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ[10] עַל פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם" - אָמְרוּ חֲכָמִים[11]: אֵלּוּ בְּנֵי־אָדָם שֶׁאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וְעוֹשִׂין כָּל יְמֵיהֶם כְּחַגִּים[12], וְהֵם הָאוֹמְרִים: "אָכוֹל וְשָׁתוֹ כִּי מָחָר נָמוּת", וְזֶהוּ מַאֲכַל הָרְשָׁעִים[13]. וְשֻׁלְחָנוֹת אֵלּוּ הֵם שֶׁגִּנָּה הַכָּתוּב וְאָמַר: "כִּי כָּל שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צוֹאָה[14], בְּלִי מָקוֹם"[15]. אֲבָל הֶחָכָם אֵינוֹ אוֹכֵל אֶלָּא תַּבְשִׁיל אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם, וְאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּדֵי חַיָּיו וְדַיּוֹ. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ".

2) ביציאתו לנקביו (ברכות סב.). 3) שהיא בנחת ובמתינות. וכן אמרו: מעקימת שפתיך ניכר שתלמיד חכם אתה (מעילה יז:). 4) הנהלת עניניו וסידורם, מלשון: יכלכל דבריו במשפט (תהלים קיב, ה). 5) בעסקיו ובמשלח ידו: בהליכותיו עם הבריות. 6) זולל וסובא הלהוט אחרי אכילה ושתייה, ואינו מבחין בין טוב לרע לבריאות גופו. 7) יותר מכדי שבעתו. 8) בטנם צבה ומתבקעת. 9) דברי נביאים וכתובים: בניגוד לחמשה חומשי תורה הנקראים: תורה, או "דברי תורה", כמו: "דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן" (ב"ק ב:). 10) מה שנפרש ויוצא מן המעיים, צואה. 11) שבת קנא, ב. 12) שאין להם תכלית אחרת בחיים, כאילו רק לכך נוצרו. 13) שאכילתם אינה אצלם אמצעי לאיזו מטרה חשובה, כמבואר למעלה (פ"ג, ה"ג) — אלא תכלית לעצמה. 14) קיא ממעל וצואה מתחת (ראב"ע). 15) לא יהא מלוכלך.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"שֶׁהַחָכָם . . כוּ'".

החכם הוא זה שידיעת האלקות שלו משפיעה ומתבטאת לא רק בלימוד התורה אלא גם בכל מעשיו ופעולותיו בעולם ומקיים בעצמו "בכל דרכיך דעהו", עד שניכר בכל מעשיו שיש בו ההרגש ש"הוא לבדו הוא ואין זולתו".

לקוטי שיחות חלק ו' עמוד 186 בשוה"ג.

ב. כְּשֶׁהַחָכָם אוֹכֵל מְעַט זֶה הָרָאוּי לוֹ, לֹא יֹאכְלֶנּוּ אֶלָּא בְּבֵיתוֹ עַל שֻׁלְחָנוֹ. וְלֹא יֹאכַל בַּחֲנוּת וְלֹא בַשּׁוּק[16], אֶלָּא מִפְּנֵי צֹרֶךְ גָּדוֹל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְגַּנֶּה בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת[17]. וְלֹא יֹאכַל אֵצֶל עַמֵּי־הָאָרֶץ[18], וְלֹא עַל אוֹתָן הַשֻּׁלְחָנוֹת, הַמְּלֵאִים קִיא צוֹאָה. וְלֹא יַרְבֶּה סְעוּדוֹתָיו בְּכָל מָקוֹם, וַאֲפִלּוּ עִם הַחֲכָמִים[19]. וְלֹא יֹאכַל בִּסְעוּדוֹת שֵׁיֵּשׁ בָּהֶן קִבּוּץ הַרְבֵּה[20]. וְאֵין רָאוּי לוֹ לֶאֱכֹל מִשֶּׁל אֲחֵרִים. אֶלָּא בִּסְעוּדָה שֶׁל מִצְוָה בִּלְבַד, כְּגוֹן סְעוּדַת אֲרוּסִין וְנִשּׂוּאִין; וְהוּא[21], שֶׁיִּהְיֶה תַּלְמִיד־חָכָם שֶׁנָּשָׂא בַּת תַּלְמִיד־חָכָם. וְהַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים לֹא אָכְלוּ מִסְּעוּדָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלָּהֶן[22].

16) שאין שבחו של תלמיד חכם להיות אוכל בשוק (ירושלמי, מעשרות פ"ג, ה"ב). ואף־על־פי שחז"ל אמרו לגבי כל אדם: האוכל בשוק דומה לכלב (קידושין מ:), זהו רק בסעודת קבע, אבל אכילת ארעי אינה גנאי אלא לתלמיד חכם בלבד. (רבינו־תם, ב'תוספות' שם דיבור־המתחיל: ויש אומרים). 17) ולא יחלל כבוד התורה. 18) ברכות מג, ב. 19) פסחים מט, א. 20) שם, שאינו יודע מי הם המסובים ועם מי הוא יסב. 21) ואם אז רק... 22) אמרו על רבי פנחס בן יאיר, שמיום שעמד על דעתו לא בצע על פרוסה שאינה שלו (חולין ז:).

ג. כְּשֶׁהַחָכָם שׁוֹתֶה יַיִן, אֵינוֹ שׁוֹתֶה אֶלָּא כְּדֵי לִשְׁרוֹת אֲכִילָה שֶׁבְּמֵעָיו[23]. וְכָל הַמִּשְׁתַּכֵּר, הֲרֵי זֶה חוֹטֵא[24] וּמְגַנֶּה, וּמַפְסִיד חָכְמָתוֹ. וְאִם נִשְׁתַּכֵּר בִּפְנֵי עַמֵּי־הָאָרֶץ, הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם[25]. וְאָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן בַּצָּהֳרַיִם[26], וַאֲפִלּוּ מְעַט, אֶלָּא אִם הָיָה בִּכְלַל הָאֲכִילָה; שֶׁהַשְּׁתִיָּה שֶׁהִיא בִּכְלַל הָאֲכִילָה אֵינָהּ מְשַׁכֶּרֶת[27]. וְאֵין נִזְהָרִין אֶלָּא מִיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן.

23) לרככה שתהא נוחה להתעכל (כתובות ח:). 24) כי השכרות מביאה לידי חטא, כמאמרם: "לא תרווי ולא תחטא" (ברכות כט:). אמר רב יהודה: האי צורבא מרבנן דמרווי, קרינן ביה: נזם זהב באף חזיר (משלי יא, כב). ולא עוד, אלא שמחלל שם־שמים (זוהר, בראשית יט, לג). והשווה דברי רבינו (הלכות סנהדרין פרק כה, ה"ד). 25) כי מבזה הוא בזה כבוד התורה ולומדיה. 26) אבות פ"ג, י. 27) ירושלמי, פסחים פ"י, ה"ו.

ד. אַף־עַל־פִּי שֶׁאִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מַתֶּרֶת לוֹ תָּמִיד - רָאוּי לוֹ לְתַלְמִיד־חָכָם שֶׁיַּנְהִיג עַצְמוֹ בִּקְדֻשָּׁה[28], וְלֹא יְהֵא מָצוּי אֵצֶל אִשְׁתּוֹ כַּתַּרְנְגוֹל[29], אֶלָּא מִלֵּילֵי־שַׁבָּת לְלֵילֵי־שַׁבָּת[30], אִם יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ. וּכְשֶׁהוּא מְסַפֵּר עִמָּהּ - לֹא יְסַפֵּר בְּתִחֲלַת הַלַּיְלָה, כְּשֶׁהוּא שָׂבֵעַ וּבִטְנוֹ מָלֵא, וְלֹא בְּסוֹף הַלַּיְלָה כְּשֶׁהוּא רָעֵב, אֶלָּא בְּאֶמְצַע הַלַּיְלָה, כְּשֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו[31]. וְלֹא יָקֵל רֹאשׁוֹ[32] בְּיוֹתֵר, וְלֹא יְנַבֵּל אֶת פִּיו בְּדִבְרֵי הֲבַאי, וַאֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר בַּקַּבָּלָה[33]: "וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שֵּׂחוֹ" - אָמְרוּ חֲכָמִים[34]: אֲפִלּוּ

שִׂיחָה קַלָּה שֶׁבֵּין אָדָם לְאִשְׁתּוֹ עָתִיד לִתֵּן עָלֶיהָ אֶת הַדִּין. וְלֹא יִהְיוּ שְׁנֵיהֶם, לֹא שְׁפוֹרִים[35] וְלֹא עַצְלָנִים וְלֹא עַצְבָּנִים[36], וְלֹא אֶחָד מֵהֶן. וְלֹא תִהְיֶה יְשֵׁנָה[37]. וְלֹא יֶאֱנַס אוֹתָהּ וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה[38], אֶלָּא בִּרְצוֹן שְׁנֵיהֶם וּבְשִׂמְחָתָם. יְסַפֵּר וִישַׂחֵק מְעַט עִמָּהּ, כְּדֵי שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשָׁהּ[39], וְיִבְעַל בְּבוּשָׁה וְלֹא בְּעַזּוּת וְיִפְרֹשׁ מִיָּד[40].

28) שבועות יח, ב. 29) ברכות כב, א. ובספרי אריסטו כתוב, שהתרנגול אינו משביע תאוותו לעולם (הגהות על ה"יד־החזקה", דפוס מנטובה). 30) "אשר פריו יתן בעתו" — זוהי עונת תלמיד־חכם מערב־שבת לערב־שבת (כתובות סב:). 31) נדרים כ, ב. עיין למעלה (פ"ד, הלכה יט). 32) לא יתנהג בקלות ראש. 33) מבואר למעלה (ה"א). 34) חגיגה ה, ב. 35) שמתוך שכרותם אין דעתו עליה, וכן אין דעתה עליו (נדרים כ:). 36) שכן אמרו: חייב אדם לשמח את אשתו לדבר מצוה (פסחים עב:). נוסחנו הוא על־פי אברבנאל ודפוס מנטובה. ובדפוסים אחרים: עצבנים. 37) מסכת כלה. ומדברי ה'תוספות' (נדה יב. ד"ה: "בין ישינות") נראה, שנוסחה זו היתה גם במסכת נדרים כ, ב. הערת הגאון ר' ישעיה פיק. 38) עירובין ק, ב. 39) חגיגה ה, ב. 40) נדרים כ, ב.

ה. כָּל הַנּוֹהֵג מִנְהָג זֶה - לֹא דַּי לוֹ שֶׁקִּדֵּשׁ נַפְשׁוֹ וְטִהֵר עַצְמוֹ וְתִקֵּן דֵּעוֹתָיו, אֶלָּא שֶׁאִם הָיוּ לוֹ בָּנִים, יִהְיוּ נָאִים וּבַיְּשָׁנִים, רְאוּיִין לְחָכְמָה וְלַחֲסִידוּת[41]. וְכָל הַנּוֹהֵג בְּמִנְהֲגוֹת שְׁאָר הָעָם הַהוֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ[42] - יִהְיוּ לוֹ בָּנִים כְּמוֹ אוֹתָם הָעָם.

41) ואינם יודעים דרך צניעות. 42) דרך ארץ זוטא פ"ה.

ו. צְנִיעוּת גְּדוֹלָה[43] נוֹהֲגִים תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים בְּעַצְמָן. לֹא יִתְבַּזּוּ, וְלֹא יִתְגַּלּוּ רֹאשָׁן[44] וְלֹא גּוּפָן. וַאֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית־הַכִּסֵּא, יְהֵא צָנוּעַ, וְלֹא יְגַלֶּה בִּגְדָיו עַד שֶׁיֵּשֵׁב[45]. וְלֹא יְקַנַּח בְּיָמִין[46]. וְיִתְרַחֵק מִכָּל אָדָם[47]. וְיִכָּנֵס חֶדֶר לִפְנִים מֵחֶדֶר, מְעָרָה לִפְנִים מִן הַמְּעָרָה[48], וְנִכְנָה. וְאִם נִכְנָה אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר - יִתְרַחֵק כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁמַע חֲבֵרוֹ קוֹלוֹ אִם נִתְעַטֵּשׁ. וְאִם נִכְנָה בְּבִקְעָה - יַרְחִיק כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֶה חֲבֵרוֹ פִּרוּעוֹ[49]. וְלֹא יְדַבֵּר כְּשֶׁהוּא נִכְנָה, אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ גָּדוֹל[50]. וּכְדֶרֶךְ שֶׁנּוֹהֵג צְנִיעוּת בַּיּוֹם בְּבֵית־הַכִּסֵּא, כָּךְ נוֹהֵג בַּלַּיְלָה. וּלְעוֹלָם יְלַמֵּד אָדָם עַצְמוֹ לְהִכָּנוֹת שַׁחֲרִית[51] וְעַרְבִית[52] בִּלְבַד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק[53].

43) קידושין ל, א. יסופר שם, שרבי חייא בר אבא מצא את רבי יהושע בן לוי מוליך את בנו לבית־הכנסת, ומפני שלא היה לו פנאי להתעטף בסודרו עטיפה הוגנת לו, שם על ראשו כיסוי ארעי ובלבד שלא ילך בגילוי ראש. 44) שב וגלה - כסה וקום (תמיד כז. 45) 46) ברכות סב, א. 47) שם. רש"י, הוריות יג, ב. 48) כמו שכתוב: ויבא אל־גדרות הצאן... ושם מערה ויבא שאול להסך (שמואל־א כד, ג). תנא: גדר לפנים מן גדר, ומערה לפנים מן מערה (ברכות סב:). 49) גופו המגולה (שם). 50) "קבלה דבית הכסא - צניעות ושתיקה" (שם, סב.). 51) בבוקר השכם לפני אור היום. 52) משחשכה. 53) שלא יצטרך להתרחק מן הדרך, כי בשעות אלה אין עוברים ושבים מצויים בשוק. ובעיר שאין שם בתי־כבוד, כמו בבבל שהיו שם חכמי הגמרא, ידובר פה. ויש גורסים: "שלא יתדחק", כלומר: צריך אדם לווסת את קיבתו ולהיפנות שחרית וערבית, כדי שלא יבוא ליד עצירות ויצטרך לדחוק את עצמו.

ז. תַּלְמִיד־חָכָם לֹא יְהֵא צוֹעֵק וְצוֹוֵחַ בִּשְׁעַת דִּבּוּרוֹ כְּבְהֵמוֹת וְחַיּוֹת. וְלֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ בְּיוֹתֵר, אֶלָּא דִּבּוּרוֹ בְּנַחַת עִם כָּל הַבְּרִיּוֹת[54]. וּכְשֶׁיְּדַבֵּר בְּנַחַת, יְזָהֵר שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק[55] עַד שֶׁיֵּרָאֶה כְּדִבְרֵי גַסֵּי־הָרוּחַ[56]. וּמַקְדִּים שָׁלוֹם לְכָל הָאָדָם[57], כְּדֵי שֶׁתְּהֵא רוּחָן נוֹחָה הֵימֶנּוּ. וְדָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף־זְכוּת. מְסַפֵּר בְּשֶׁבַח חֲבֵרוֹ[58], וְלֹא בִּגְנוּתוֹ כְּלָל[59]. אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם[60]. אִם רוֹאֶה שֶׁדְּבָרָיו מוֹעִילִים וְנִשְׁמָעִים - אוֹמֵר, וְאִם לָאו - שׁוֹתֵק[61]. כֵּיצַד? לֹא יְרַצֶּה חֲבֵרוֹ בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ[62]; וְלֹא יִשְׁאַל לוֹ עַל נִדְרוֹ בְּשָׁעָה שֶׁנָּדַר[63], עַד שֶׁתִּתְקָרֵר דַּעְתּוֹ וְיָנוּחַ; וְלֹא יְנַחֲמֶנּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ מוּטָל לְפָנָיו, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָהוּל עַד שֶׁיִּקְבְּרֵהוּ[64], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ. וְלֹא יִרְאֶה לַחֲבֵרוֹ בִּשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ[65], אֶלָּא יַעְלִים עֵינָיו מִמֶּנּוּ. וְלֹא יְשַׁנֶּה בְּדִבּוּרוֹ, וְלֹא יוֹסִיף וְלֹא יִגְרַע, אֶלָּא בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[66]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּדִבְרֵי חָכְמָה אוֹ בִּגְמִילוּת חֲסָדִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְלֹא יְסַפֵּר עִם אִשָּׁה בַּשּׁוּק, וַאֲפִלּוּ הִיא אִשְׁתּוֹ אוֹ אֲחוֹתוֹ אוֹ בִּתּוֹ[67].

54) יומא פו, א. 55) לקיצוניות, עד כדי כך שלא יישמע קולו כלל. 56) מסכת דרך ארץ, פ"ב). "אלה ההוגים כיונים והמהלכים בראשי אצבעותיהם, שעליהם הכתוב אומר: אל תבואני רגל גאוה" (תהלים לו, יב). 57) אמרו על רבן יוחנן בן־זכאי, שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק (ברכות יז.). 58) שכן מצינו לחכמינו שהיו מספרים בשבח חבריהם ותלמידיהם (גיטין סז. קידושין כט:). 59) נדרים פא, א. 60) אבות פ"א, יב. 61) כי כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע (יבמות סה:). וכן אמרו במדרש־רבה (שמות, פ' מא): "כל מי שמוציא דברי תורה ואינם ערבים על שומעיהם, נוח לו שלא אמרם". 62) כי לא יתרצה אז, וטוב להמתין עד שתתיישב דעתו (אבות פ"ד, יח). 63) (שם) כי על כל שאלה שישאלהו, יענה לו: "על מנת כן נדרתי". ולכשיתחרט - ימצא כל פתחי חרטה נעולים בפניו. 64) (שם). ואין התנחומים מקובלים עליו. 65) כשנכשל בדבר שאינו הגון, ובשתו מרובה (שם). 66) (יבמות סה:) "גדול השלום, שאף הקב"ה שינה בו" — שרה אמרה: "ואדוני זקן", וכשגילה הקב"ה הדבר לאברהם, אמר: "למה זה צחקה שרה... ואני זקנתי", ושינה הדבר מפני השלום (רש"י, שם). 67) שאין הכל בקיאים בקרבותיו וחושדים אותו (ברכות מג:).

ח. לֹא יֵלֵךְ תַּלְמִיד־חָכָם בְּקוֹמָה זְקוּפָה[68] וְגָרוֹן נָטוּי, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינָיִם". וְלֹא יְהַלֵּךְ עָקֵב בְּצַד גּוּדָל[69] בְּנַחַת, כְּמוֹ הַנָּשִׁים וְגַסֵּי־הָרוּחַ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "הָלוֹךְ וְטָפוֹף תֵּלַכְנָה וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה". וְלֹא יָרוּץ בִּרְשׁוּת־הָרַבִּים, כְּמִנְהַג מְשֻׁגָּעִים[70]; וְלֹא יִכְּפֹף קוֹמָתוֹ כְּבַעֲלֵי חֲטוֹטֶרֶת[71]; אֶלָּא מִסְתַּכֵּל לְמַטָּה, כְּמוֹ שֶׁהוּא עוֹמֵד בַּתְּפִלָּה[72], וּמְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק כְּאָדָם שֶׁהוּא טָרוּד בַּעֲסָקָיו[73]. גַּם מִמַּהֲלָכוֹ שֶׁל אָדָם נִכָּר אִם חָכָם וּבַעַל־דֵּעָה הוּא אוֹ שׁוֹטֶה וְסָכָל־וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "וְגַם בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהַסָּכָל הֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר, וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא" - הוּא מוֹדִיעַ לַכֹּל עַל עַצְמוֹ שֶׁהוּא סָכָל.

68) שם. 69) האצבע הגדולה שברגל. הליכה בפסיעות קטנות מתוך מתינות של גאוה, עד שעקב רגלו האחת נוגע באגודל רגלו השנית. 70) וכן אמרו: רץ (ברשות־הרבים והזיק) – חייב, מפני שהוא משונה (ב"ק לב.). 71) כאילו הוא גבן. חטוטרת – הגבנון שעל גב הגבן (סוטה כב:). 72) "המתפלל, צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה" (יבמות קה:). 73) שפניו מביעים רצינות.

ט. מַלְבּוּשׁ תַּלְמִיד־חָכָם, מַלְבּוּשׁ נָאֶה וְנָקִי; וְאָסוּר לוֹ שֶׁיִּמָּצֵא בְּבִגְדוֹ כֶּתֶם אוֹ שַׁמְנוּנִית[74] וְכֵיוֹצֵא בָהֶן. וְלֹא יִלְבַּשׁ, לֹא מַלְבּוּשׁ מְלָכִים, כְּגוֹן בִּגְדֵי זָהָב וְאַרְגָּמָן[75], שֶׁהַכֹּל מִסְתַּכְּלִין בָּהֶם, וְלֹא מַלְבּוּשׁ עֲנִיִּים, שֶׁהוּא מְבַזֶּה אֶת לוֹבְשָׁיו, אֶלָּא בְּגָדִים בֵּינוֹנִים נָאִים. וְלֹא יִהְיֶא בְשָׂרוֹ נִרְאֶה מִתַּחַת מַדָּיו[76], כְּמוֹ בִּגְדֵי הַפִּשְׁתָּן הַקַּלִּים בְּיוֹתֵר שֶׁעוֹשִׂים בְּמִצְרַיִם. וְלֹא יִהְיוּ בְגָדָיו סְחוּבִין עַל הָאָרֶץ כְּמוֹ בִּגְדֵי גַסֵּי־הָרוּחַ, אֶלָּא עַד עֲקֵבוֹ, וּבֵית־יָד[77] שֶׁלּוֹ - עַד רָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו[78]. וְלֹא יְשַׁלְשֵׁל טַלִּיתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּגַסּוּת הָרוּחַ, אֶלָּא בְּשַׁבָּת בִּלְבַד אִם אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף[79]. וְלֹא יִנְעַל מִנְעָלִים מְטֻלָּאִים טְלַאי עַל־גַּבֵּי טְלַאי בִּימוֹת הַחַמָּה[80], אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים מֻתָּר, אִם הָיָה עָנִי. לֹא יֵצֵא מְבֻשָּׂם לַשּׁוּק, וְלֹא בִּבְגָדִים מְבֻשָּׂמִים; וְלֹא יָשִׂים בֹּשֶׂם בִּשְׂעָרוֹ; אֲבָל אִם מָשַׁח בְּשָׂרוֹ בְּבֹשֶׂם כְּדֵי לְהַעֲבִיר אֶת הַזֵּהֲמָא, מֻתָּר. וְכֵן לֹא יֵצֵא יְחִידִי בַּלַּיְלָה, אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה לוֹ זְמַן קָבוּעַ לָצֵאת בּוֹ לְתַלְמוּדוֹ[81] - כָּל אֵלּוּ מִפְּנֵי הַחֲשָׁד[82].

74) "כל תלמיד־חכם שנמצא רבב על בגדו – חייב מיתה" (שבת קיד.). מפני שהוא מבזה את התורה ומשניאה על הבריות. 75) שם, קמה, ב. 76) בבא־בתרא נז, ב. 77) שרוול. 78) ילקוט שמעוני, רמז קמג. נאמר שם: "אמרה לו מיכל בת שאול לדוד: משפחתו של אבא היתה נאה ממך: חלילה להם, שנראה מימיהם פיסת יד ופיסת רגל ועקב מגולים". (השווה גם ירושלמי, ביצה פ"ה, ה"ב). 79) דרך העשירים לשלשל בגדיהם כלפי מטה שיהיו נראים ארוכים, הואיל והם בטלים ממלאכה ואינם צריכים לסלקם מן הארץ. ולתלמיד־חכם אסור לעשות זאת שלא יהא נראה כגס רוח. אולם לכבוד שבת כשאין לו בגדים אחרים להחליף – מותר לו לשלשל בגדיו (שבת קיג.). 80) ברכות מג, ב. 81) שידוע לכל שהוא הולך לשיעור תלמודו ולא יחשדוהו. 82) של דבר עבירה, שלא ילעיזו עליו. מקור כל אלה, שם.

י. תַּלְמִיד־חָכָם מְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט[83]: אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְזָן אֶת אַנְשֵׁי־בֵיתוֹ כִּפְי מָמוֹנוֹ וְהַצְּלָחָתוֹ, וְלֹא יַטְרִיחַ עַל עַצְמוֹ יוֹתֵר מִדַּי[84]. צִוּוּ חֲכָמִים[85] בְּדֶרֶךְ־אֶרֶץ[86], שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם בָּשָׂר אֶלָּא לְתֵאָבוֹן[87], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר". דַּיּוֹ לַבָּרִיא לֶאֱכֹל בָּשָׂר מֵעֶרֶב־שַׁבָּת לְעֶרֶב־שַׁבָּת[88]. וְאִם הָיָה עָשִׁיר כְּדֵי לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּכָל יוֹם - אוֹכֵל. צִוּוּ חֲכָמִים[89] וְאָמְרוּ: לְעוֹלָם יֹאכַל אָדָם פָּחוֹת מִן הָרָאוּי לוֹ לְפִי מָמוֹנוֹ, וְיִלְבַּשׁ - כָּרָאוּי לוֹ, וִיכַבֵּד אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו - יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ[90].

83) מסדר ענייניו ומנהל הליכות ביתו כהוגן. 84) ואינו מכניס צוארו בעול של הוצאות מרובות, כמאמרם ז"ל: אכול בצל ושב בצל (פסחים קיד.), כלומר: הסתפק במועט ותשב במנוחה בצל קורתך, ונושים לא יטרידוך. 85) חולין פד, א. 86) באורח חיי אדם והנהגתו. 87) לא בתדירות, אלא לפרקים ובהזדמנות. 88) אולם חולה – לווה ואוכל עד שיבריא. 89) חולין פד, ב. 90) יותר מכפי יכלתו. והגמרא מסיימת שם: "שהם תלויים בו, והוא תלוי במי שאמר והיה העולם".

יא. דֶּרֶךְ בַּעֲלֵי־דֵעָה[91], שֶׁיִּקְבַּע לוֹ אָדָם מְלָאכָה הַמְפַרְנֶסֶת אוֹתוֹ תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ יִקְנֶה בֵּית־דִּירָה, וְאַחַר־כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה; שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ", "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ"[92], "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ". אֲבָל הַטִּפְּשִׁין, מַתְחִילִין לִשָּׂא אִשָּׁה, וְאַחַר־כָּךְ אִם תִּמְצָא יָדוֹ, יִקְנֶה בַּיִת, וְאַחַר־כָּךְ, בְּסוֹף יָמָיו, יַחֲזֹר לְבַקֵּשׁ אֻמָּנוּת, אוֹ יִתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּקְּלָלוֹת: "אִשָּׁה תְאָרֵשׂ", "בַּיִת תִּבְנֶה", "כֶּרֶם תִּטַּע", כְּלוֹמַר: יִהְיוּ מַעֲשֶׂיךָ הֲפוּכִין[93], כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּצְלִיחַ אֶת דְּרָכֶיךָ. וּבַבְּרָכָה הוּא אוֹמֵר: "וַיְהִי דָוִד לְכָל דְּרָכָיו מַשְׂכִּיל וַה' עִמּוֹ".

91) בעלי שכל והגיון בריא. 92) רבינו מסתמך על הסדר שבדברי השוטרים אל העם היוצא למלחמה, ומביא משם ראיה לשיטתו ב"דרך החיים של בעלי דעה": כרם, בית, אשה – ותמוה הדבר, הלא השוטרים הקדימו בית לכרם? ליישב סתירה זו הביא בעל "מעשה רוקח" תירוץ חריף בשם מהר"י אדרבי, והוא: השוטרים מדברים על "חילול הכרם", שחל בשנה הרביעית לנטיעתו וכבר הגיעה שעתו לחללו, אבל "נטיעת הכרם" היתה באמת לפני בנין ביתו. 93) פסיקתא זוטרתא.

יב. וְאָסוּר לוֹ לְאָדָם לְהַפְקִיר אוֹ לְהַקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו, וְיַטְרִיחַ עַל הַבְּרִיּוֹת[94]. וְלֹא יִמְכֹּר שָׂדֶה וְיִקְנֶה בַּיִת[95], וְלֹא בַּיִת וְיִקְנֶה מַטַּלְטְלִין, אוֹ יַעֲשֶׂה סְחוֹרָה בִּדְמֵי בֵיתוֹ. אֲבָל מוֹכֵר הוּא מַטַּלְטְלִין וְקוֹנֶה שָׂדֶה. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יָשִׂים מְגַמָּתוֹ לְהַצְלִיחַ נְכָסָיו וּלְהַחֲלִיף הַכָּלֶה בַּקַּיָּם[96]; וְלֹא תִּהְיֶה כַּוָּנָתוֹ לֵהָנוֹת מְעַט לְפִי שָׁעָה[97], אוֹ לֵהָנוֹת מְעַט וְיַפְסִיד הַרְבֵּה[98].

94) ויפול למשא על הבריות (ערכין פ"ח, מ"ד). 95) 'תורת כהנים', בהר). 96) כגון: מטלטלין בבית, ושניהם – בשדה, כי שדה הוא נכס הקיים ועומד: אינו נגנב, אינו נשרף ואינו נהרס (כתובות עט. גיטין נב.). 97) כדרך קלי דעת שאינם רואים את הנולד. 98) ולא להתקשט ולאבד הונו, כמאמרם: מי שהניח לו אביו מעות ורוצה לאבדן – ילבש בגדי פשתן וישתמש בכלי זכוכית לבנה (ב"מ כט:). נוסחתנו היא כנוסחת כתב־יד אברבנאל. ונוסחת רוב הדפוסים היא: "או ליהנות מעט ויפסיד הרבה".

יג. מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ שֶׁל תַּלְמִיד־חָכָם - בֶּאֱמֶת וּבֶאֱמוּנָה[99]. אוֹמֵר עַל לָאו לַאו וְעַל הֵן הֵן. מְדַקְדֵּק עַל עַצְמוֹ בְּחֶשְׁבּוֹן, וְנוֹתֵן וּמְוַתֵּר לַאֲחֵרִים[100] כְּשִׁיקַּח מֵהֶן, וְלֹא יְדַקְדֵּק עֲלֵיהֶן. וְנוֹתֵן דְּמֵי הַמִּקָּח לְאַלְתַּר[101]; וְאֵינוֹ נַעֲשֶׂה, לֹא עָרֵב[102] וְלֹא קַבְּלָן[103] וְלֹא יָבֹא בְּהַרְשָׁאָה[104] מְחַיֵּב עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי מִקָּח וּמִמְכָּר בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא חִיְּבָה אוֹתוֹ תּוֹרָה[105], כְּדֵי שֶׁיַּעֲמֹד בְּדִבּוּרוֹ וְלֹא יְשַׁנֶּהוּ. וְאִם נִתְחַיְּבוּ לוֹ אֲחֵרִים בַּדִּין - מַאֲרִיךְ וּמוֹחֵל לָהֶם, וּמַלְוֶה וְחוֹנֵן. וְלֹא יֵרֵד לְתוֹךְ אֻמָּנוּת חֲבֵרוֹ[106], וְלֹא יָצַר לְאָדָם לְעוֹלָם[107] בְּחַיָּיו. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יִהְיֶה מִן הַנִּרְדָּפִים וְלֹא מִן הָרוֹדְפִים, מִן הַנֶּעֱלָבִים וְלֹא מִן הָעוֹלְבִים, וְאָדָם שֶׁעוֹשֶׂה כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן עָלָיו[108] הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אָתָּה, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר".

99) יומא פו, א. 100) מחמיר על עצמו ומוותר משלו (מגילה כח.). אמרו על רבי נחוניא בן הקנה, שהאריך ימים בגלל מדותיו הטובות, ואחת מהן – שהיה "ותרן בממונו". 101) יומא פו, א ואינו לוקח בהקפה כשיש לו כסף לשלם. עיין (מ"ת, הלכות יסודי התורה פ"ה, הלכה יא). 102) כי רש ירוע כי ערב זר (משלי יא, ז). 103) המקבל פקדונות לשמירה (יבמות קט.). ויש מפרשים: "קבלן" הוא גם כן מסוג "ערב", וההבדל ביניהם: ערב – זה האומר למלוה: הלוהו – ואני אתן, אז אין רשות למלוה לתבוע ממנו אלא־אם־כן תבע קודם מן הלווה, וזה אינו פורע. וקבלן – הוא זה האומר: "תן לו – ואני אתן לך", ואז הרשות ביד המלוה להיפרע ממנו מלכתחילה (מ"ת, הלכות מלוה ולווה פרק כה, ה"ה). 104) שלא יופיע כמורשה מטעם המלוה לגבות חובו ולדון עם הלווה, וכן אמרו: ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו (יחזקאל יח, יח) – זהו הבא בהרשאה (שבועות לא.), ופירש רש"י שם: כי הוא "מתעבר על ריב לא לו": ושמא הראשון נוח לו יותר לפשרה. והראב"ד העיד (מ"ת, הלכות שלוחין ושותפין פ"ג, ה"ה), שאם היה בעל דינו בעיר אחרת – מציל ממון חבירו הוא, ומצוה קעביד. וכן כתב הכסף־משנה שאם הלווה קשה ואינו רוצה לשלם - מותר למנות מורשה. 105) שמצד הדין, אין מעשה "מקח וממכר" נגמר בדברים בעלמא, וכל אחד יכול לחזור בו. אבל תלמיד־חכם צריך לדקדק על עצמו ולעמוד בדיבורו (שאילתות של"ו, פ' ויחי). 106) סנהדרין פא, א להתחרות עמו במשלח ידו ולהסיג את גבולו. 107) מכילתא, פרשת משפטים. לא בגוף ולא בממון, וכל־שכן באונאת דברים (בבא־מציעא נט:): "כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה" – הצועק על אונאת דברים אין השער ננעל בפניו, לפי שצער הלב הוא וקרוב להוריד דמעות (רש"י), ורואה ה' בצרת נפשו ויריב ריבו. 108) יומא פו, א.

יום ש"ק כ"ז אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) להתרחק מאנשי רשע ולהתחבר לישרי־לב; אהבת הבריות; הזהירות ביתומים ובאלמנות.

א. דֶּרֶךְ בְּרִיָּתוֹ שֶׁל אָדָם[2] לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ בְּדֵעוֹתָיו וּבְמַעֲשָׂיו אַחַר רֵעָיו וַחֲבֵרָיו, וְנוֹהֵג כְּמִנְהַג אַנְשֵׁי מְדִינָתוֹ[3]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִתְחַבֵּר לַצַּדִּיקִים וְלִישֹׁב אֵצֶל הַחֲכָמִים תָּמִיד, כְּדֵי שֶׁיִּלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם; וְיִתְרַחֵק מִן הָרְשָׁעִים הַהוֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אוֹמֵר: "הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים יֶחְכָּם[4], וְרֹעֶה כְסִילִים יֵרוֹעַ"[5]; וְאוֹמֵר: "אַשְׁרֵי הָאִישׁ וגו'". וְכֵן אִם הָיָה בִּמְדִינָה שֶׁמִּנְהָגוֹתֶיהָ רָעִים וְאֵין אֲנָשֶׁיהָ הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה - יֵלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֲנָשֶׁיהָ צַדִּיקִים וְנוֹהֲגִים בְּדֶרֶךְ טוֹבִים. וְאִם הָיוּ כָּל הַמְּדִינוֹת שֶׁהוּא יוֹדֵעַ וְשׁוֹמֵעַ שְׁמוּעָתָן נוֹהֲגִים בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה, כְּמוֹ זְמַנֵּנוּ; אוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָלֶכֶת לְמְדִינָה שֶׁמִּנְהָגוֹתֶיהָ טוֹבִים, מִפְּנֵי הַגְּיָסוֹת אוֹ מִפְּנֵי הַחֹלִי - יֵשֵׁב לְבַדּוֹ יְחִידִי, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם". וְאִם הָיוּ רָעִים וְחַטָּאִים, שֶׁאֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ לֵישֵׁב בַּמְּדִינָה, אֶלָּא־אִם־כֵּן נִתְעָרֵב עִמָּהֶן וְנוֹהֵג בְּמִנְהָגָם הָרַע - יֵצֵא לַמְּעָרוֹת וְלַחֲרָחִים[6] וְלַמִּדְבָּרוֹת, וְאַל יַנְהִיג עַצְמוֹ בְּדֶרֶךְ חַטָּאִים, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי יִתְּנֵנִי בַּמִּדְבָּר מְלוֹן אֹרְחִים".

2) מטבעו של אדם. 3) אנשי עירו, מדינה - פירושה אצל רבינו על פי רוב: עיר, כבלשון ערב. המשל אומר: "עלת לקרייה, הלך בנימוסיה" - כשנכנסת לאיזו עיר, עליך להתנהג כמנהג אנשי העיר (בראשית־רבה, מח). 4) למה הדבר דומה? למי שנכנס לבתי המרקחים, אף על פי שלא לקח ולא נתן כלום, מכל מקום לקח ריח טוב והוציא עימו - כך כל מי שהולך עם צדיקים לוקח מדרכיהם וממעשיהם הטובים (פרקי דרבי אליעזר, כה). 5) למה הדבר דומה? לאדם שנכנס לתוך הבורסקי (בית עיבוד עורות). אף על פי

שלא לקח ולא נתן כלום, מכל מקום ריח רע קלט והוציא עימו (שם). 6) כלשון הכתוב: ויתחבא העם במערות ובַחֲרָחִים (שמואל־א יג, א). חֲרָחִים מן חוֹחַ, כמו שְׁרָרִים מן שׂוֹר. ופירוש חוחים - מקום קבוצת קוצים (רש"י, שם. וכן יאמר רבינו גם ב"אגרת השמד", שכל הדר בין הכופרים שהוא כמותם, ומסתמך על דברי דוד שאמר: כי גרשוני מהסתפח... לך עבוד אלוהים אחרים (שמואל־א כו, יט). וכי מי אמר לו לעבוד עבודה זרה? אלא שקולה דירתו בין נכרים כאילו עבד אלוהים אחרים.

1 **ב. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִדַּבֵּק בַּחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם כְּדֵי**
2 **לִלְמֹד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבוֹ תִדְבָּק" - וְכִי**
3 **אֶפְשָׁר לְאָדָם לְהִדַּבֵּק בַּשְּׁכִינָה? אֶלָּא כָּךְ אָמְרוּ**
4 **חֲכָמִים[7] בְּפֵרוּשׁ מִצְוָה זוֹ: הִדַּבֵּק בַּחֲכָמִים**
5 **וְתַלְמִידֵיהֶם. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל, שֶׁיִּשָּׂא בַּת**
6 **תַּלְמִיד־חָכָם, וַיַּשִּׂיא בְּתוֹ לְתַלְמִיד־חָכָם, וְלֶאֱכֹל**
7 **וְלִשְׁתּוֹת עִם תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים[8], וְלַעֲשׂוֹת פְּרַקְמַטְיָא[9]**
8 **לְתַלְמִיד־חָכָם, וּלְהִתְחַבֵּר לָהֶן בְּכָל מִינֵי חִבּוּר,**
9 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְדָבְקָה בוֹ"[10]. וְכֵן צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ:**
10 **"וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם וְשׁוֹתֶה בְּצָמָא אֶת**
11 **דִּבְרֵיהֶם"[11].**

7) (ספרי, עקב; כתובות קיא:). 8) כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה, כאילו נהנה מזיו השכינה (ברכות סד.). 9) מתעסק בממון תלמידי חכמים כדי להמציא להם שכר, והם פנויים לעסוק בתורה (כתובות קיא:, רש"י). 10) וכי אפשר לומר כן, והלא אש אוכלה הוא? אלא הידבק בחכמים ובתלמידים ומעלה אני עליך כאילו נדבקת בו (ספרי, עקב מט). 11) (אבות פרק א, ד).

12 **ג. מִצְוָה עַל כָּל אָדָם לֶאֱהֹב אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד**
13 **מִיִּשְׂרָאֵל כְּגוּפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ".**
14 **לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ, וְלָחוּס עַל מָמוֹנוֹ, כַּאֲשֶׁר**
15 **הוּא חָס עַל מָמוֹן עַצְמוֹ[12] וְרוֹצֶה בִּכְבוֹד עַצְמוֹ.**
16 **וְהַמִּתְכַּבֵּד בִּקְלוֹן חֲבֵרוֹ, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[13].**

12) (שם פרק ב, משנה י־יב). 13) (ירושלמי, חגיגה פרק ב, הלכה א).

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"לֶאֱהֹב אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כְּגוּפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ".

מפשטות לשונו משמע שהציווי "ואהבת לרעך כמוך" כולל לא רק הנהגה באופן של רעות כלפי חברו, אלא פשוטו כמשמעו "ואהבת" - רגש האהבה שבלב וכלשונו "לאהוב". וכן כתב בסהמ"צ "הציווי שנצטוינו לאהוב זה את זה כו" ובמנין המצוות שלפני ספר הי"ד "לאהוב כל אדם מבני ברית". אבל הסמ"ג (מ"ע ט) כתב "מצות ואהבת לרעך כמוך כללו של דבר דעלך סני לחברך לא תעביד" ומשמע שלשיטתו המצוה היא על ההנהגה ולא על הרגש הלב.

לקוטי שיחות חלק ל"ד ע' 155.

17 **ד. אַהֲבַת הַגֵּר שֶׁבָּא וְנִכְנַס תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה - שְׁתֵּי**
18 **מִצְוֹת עֲשֵׂה: אַחַת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בִּכְלַל רֵעִים[14],**
19 **וְאַחַת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גֵּר, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: "וַאֲהַבְתֶּם**
20 **אֶת הַגֵּר" - צִוָּה עַל אַהֲבַת הַגֵּר כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה עַל אַהֲבַת**
21 **עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ". הַקָּדוֹשׁ־**
22 **בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ אוֹהֵב גֵּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֹהֵב גֵּר".**

14) והתורה ציוותה על אהבתם, כמבואר בהלכה הקודמת.

23 **ה. כָּל הַשּׂוֹנֵא אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּלִבּוֹ[15], עוֹבֵר בְּלֹא־**
24 **תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ".**
25 **וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה[16]. וְלֹא**
26 **הִזְהִירָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל שִׂנְאָה שֶׁבַּלֵּב, אֲבָל הַמַּכֶּה**
27 **אֶת חֲבֵרוֹ וְהַמְחָרְפוֹ - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[17],**
28 **אֵינוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם "לֹא תִשְׂנָא".**

15) כלומר: שנאתו שמורה בליבו ולא באה לידי גילוי. 16) (מכות טז.). 17) שהרי הזהירה התורה: ארבעים יכנו לא יוסיף (דברים כה, ב); וכן הזהירה: לא תקלל חרש (ויקרא יט, יד), אבל על "לא תשנא" אינו עובר, מפני ששנאתו גלוייה ואינה שנאה שבלב (ערכין טז:).

29 **ו. כְּשֶׁיֵּחֶטָא אִישׁ לְאִישׁ, לֹא יִשְׁטְמֶנּוּ וְיִשְׁתּוֹק[18], כְּמוֹ**
30 **שֶׁנֶּאֱמַר בָּרְשָׁעִים: "וְלֹא דִבֶּר אַבְשָׁלוֹם אֶת אַמְנוֹן**
31 **מְאוּמָה לְמֵרָע וְעַד טוֹב, כִּי שָׂנֵא אַבְשָׁלוֹם אֶת**
32 **אַמְנוֹן"; אֶלָּא מִצְוָה עָלָיו לְהוֹדִיעוֹ וְלוֹמַר לוֹ: לָמָּה**
33 **עָשִׂיתָ לִי כָּךְ וָכָךְ, וְלָמָּה חָטָאתָ לִי בְּדָבָר פְּלוֹנִי?**
34 **שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ". וְאִם חָזַר וּבִקֵּשׁ**
35 **מִמֶּנּוּ לִמְחֹל לוֹ, צָרִיךְ לִמְחֹל. וְלֹא יְהֵא הַמּוֹחֵל**
36 **אַכְזָרִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים"[19].**

18) משטמה חשאית, ויעמיד פנים כאילו לא נפל ביניהם. בהלכה הקודמת דיבר רבינו על שנאת חינם וכאן על שנאה הבאה בעקב החטא, שחבירו חטא כנגדו. 19) אף על פי שאבימלך חטא כנגדו לא נמנע למחול לו, וגם התפלל בעדו (בבא קמא צב.).

37 **ז. הָרוֹאֶה חֲבֵרוֹ שֶׁחָטָא אוֹ שֶׁהָלַךְ בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה**
38 **- מִצְוָה לְהַחֲזִירוֹ לְמוּטָב[20] וּלְהוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא חוֹטֵא**
39 **עַל עַצְמוֹ בְּמַעֲשָׂיו הָרָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ**
40 **אֶת עֲמִיתֶךָ". הַמּוֹכִיחַ אֶת חֲבֵרוֹ - בֵּין בִּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ**
41 **לְבֵינוֹ[21], בֵּין בִּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין הַמָּקוֹם[22] - צָרִיךְ**
42 **לְהוֹכִיחוֹ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ[23]. וִידַבֵּר לוֹ בְּנַחַת וּבְלָשׁוֹן**
43 **רַכָּה, וְיוֹדִיעוֹ שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר לוֹ אֶלָּא לְטוֹבָתוֹ, לַהֲבִיאוֹ**
44 **לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אִם קִבֵּל מִמֶּנּוּ - מוּטָב, וְאִם לָאו**
45 **- יוֹכִיחֶנּוּ פַּעַם שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית. וְכֵן תָּמִיד, חַיָּב אָדָם**
46 **לְהוֹכִיחוֹ עַד שֶׁיַּכֶּהוּ[24] הַחוֹטֵא וְיֹאמַר לוֹ: אֵינִי**
47 **שׁוֹמֵעַ! וְכֹל שֶׁאֶפְשָׁר בְּיָדוֹ לִמְחוֹת[25] וְאֵינוֹ מוֹחֶה,**
48 **הוּא נִתְפָּשׂ[26] בַּעֲוֹן אֵלּוּ, כֵּיוָן שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לִמְחוֹת**
49 **בָּהֶם[27].**

20) כגון: עלי הכהן שחשב את חנה לשיכורה הוכיחה

ואמר: עד מתי תשתכרין? (שמואל־א א, יד). "מכאן לרואה בחבירו דבר שאינו הגון שצריך להוכיחו" (ברכות לא.).
21) בין המוכיח וזה שחטא כנגדו. 22) הקדוש־ברוך־הוא, ונקרא כן - כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו.
23) שלא להלבין פניו בפני אחרים (ערכין טז:).
24) (שם). וכן אמרו (תנחומא, תזריע): שמידת הדין קטרגה לפני הקדוש־ברוך־הוא על הצדיקים שלא מיחו בבני דורם בזמן חורבן בית ראשון: "היה להם להתבזות ולסבול הכאות, כדברי הנביא: גֵוִי נתתי למכים ולְחָיַי למורטים" (ישעיה נ, ו). 25) שהוא בעל השפעה ודבריו נשמעים.
26) נענש, כמו שנענשו הצדיקים בימי חורבן בית ראשון על שלא מיחו באנשי דורם (שבת נה:). 27) ואפשר שהיה מחזירם למוטב אלמלי הוכיחם.

1 **ח. הַמּוֹכִיחַ אֶת חֲבֵרוֹ תְּחִלָּה[28], לֹא יְדַבֵּר לוֹ קָשׁוֹת**
2 **עַד שֶׁיַּכְלִימֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא". כָּךְ**
3 **אָמְרוּ חֲכָמִים[29]: יָכוֹל אַתָּה מוֹכִיחוֹ וּפָנָיו**
4 **מִשְׁתַּנּוֹת[30]? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו**
5 **חֵטְא"[31]; מִכָּאן שֶׁאָסוּר לְאָדָם לְהַכְלִים אֶת יִשְׂרָאֵל,**
6 **וְכָל־שֶׁכֵּן בָּרַבִּים. אַף־עַל־פִּי שֶׁהַמַּכְלִים אֶת חֲבֵרוֹ**
7 **אֵינוֹ לוֹקֶה[32] עָלָיו - עָוֹן גָּדוֹל הוּא. כָּךְ אָמְרוּ**
8 **חֲכָמִים[33]: "הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, אֵין לוֹ חֵלֶק**
9 **לָעוֹלָם הַבָּא". לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ**
10 **חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, בֵּין קָטָן[34] בֵּין גָּדוֹל. וְלֹא יִקְרָא לוֹ**
11 **בְּשֵׁם[35] שֶׁהוּא בּוֹשׁ מִמֶּנּוּ, וְלֹא יְסַפֵּר לְפָנָיו דָּבָר**
12 **שֶׁהוּא בּוֹשׁ מִמֶּנּוּ[36]. כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדְבָרִים**
13 **שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, אֲבָל בְּדִבְרֵי שָׁמַיִם, אִם לֹא חָזַר**
14 **בּוֹ בַּסֵּתֶר - מַכְלִימִין אוֹתוֹ בָּרַבִּים, וּמְפַרְסְמִים חֶטְאוֹ,**
15 **וּמְחָרְפִים אוֹתוֹ בְּפָנָיו, וּמְבַזִּין וּמְקַלְלִין אוֹתוֹ, עַד**
16 **שֶׁיְּחַזֵּר לְמוּטָב, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ כָּל הַנְּבִיאִים בְּיִשְׂרָאֵל.**

28) בפעם הראשונה. 29) (ערכין טז:). 30) מאדימות ומלבינות מתוך בושה שביישתו בדברי תוכחתך.
31) תוכחה כזו שלא תהא בה חטא של הלבנת פנים (שם).
32) שהרי לאו שאין בו מעשה הוא, כאמור לעיל (הלכה ה).
33) (אבות פרק ג, יא). 34) (בבא קמא פו.). 35) כינוי (בבא מציעא נח:). 36) כגון: אם היה בעל תשובה, אל יאמר לו: זכור מעשיך הראשונים!

17 **ט. מִי שֶׁחָטָא עָלָיו חֲבֵרוֹ, וְלֹא רָצָה לְהוֹכִיחוֹ וְלֹא**
18 **לְדַבֵּר לוֹ כְּלוּם, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה הַחוֹטֵא הֵדְיוֹט בְּיוֹתֵר[37],**
19 **אוֹ שֶׁהָיְתָה דַּעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת[38] וּמָחַל לוֹ בְּלִבּוֹ וְלֹא**
20 **שְׂטָמוֹ וְלֹא הוֹכִיחוֹ - הֲרֵי זוֹ מִדַּת חֲסִידוּת[39]. לֹא**
21 **הִקְפִּידָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל הַמַּשְׂטֵמָה[40].**

37) ואין זה לפי כבודו לבוא איתו בדברים. 38) מטורפת ובלתי שפוייה, שאינו נתפס על מעשיו. 39) מר זוטרא כשהיה עולה על מיטתו בערב היה אומר: "יסלח ה' לכל אלה שציערוני" (מגילה כח.). 40) שהיא שנאה כבושה בלב. כמו שנאמר: וישטום עשיו את יעקב, וכתוב אחריו: ויאמר עשיו בליבו... (בראשית כז, מא).

22 **י. חַיָּב אָדָם לְהִזָּהֵר בְּיִתּוֹמִים וְאַלְמָנוֹת, מִפְּנֵי שֶׁנַּפְשָׁן**
23 **שְׁפָלָה לִמְאֹד וְרוּחָם נְמוּכָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן בַּעֲלֵי**
24 **מָמוֹן. אֲפִלּוּ אַלְמָנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ[41] וִיתוֹמָיו, מֵזְהָרִים**
25 **אָנוּ עֲלֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן".**
26 **וְהֵיאַךְ נוֹהֲגִין עִמָּהֶן? לֹא יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֶלָּא רַכּוֹת,**
27 **וְלֹא יִנְהַג בָּהֶן אֶלָּא מִנְהַג כָּבוֹד, וְלֹא יַכְאִיב גּוּפָם**
28 **בַּעֲבוֹדָה, וְלִבָּם בִּדְבָרִים קָשִׁים[42], וְיָחוּס עַל מָמוֹנָם**
29 **יוֹתֵר מִמָּמוֹן עַצְמוֹ[43]. כָּל הַמַּקְנִיטָן אוֹ מַכְעִיסָן, אוֹ**
30 **הִכְאִיב לִבָּם, אוֹ רָדָה[44] בָּהֶן, אוֹ אִבֵּד מָמוֹנָן - הֲרֵי**
31 **זֶה עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה; וְכָל־שֶׁכֵּן הַמַּכֶּה אוֹתָם אוֹ**
32 **הַמְקַלְלָן. וְלָאו זֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לוֹקִין עָלָיו[45] -**
33 **הֲרֵי עָנְשׁוֹ מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה: "וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם**
34 **בַּחֶרֶב" - בְּרִית כָּרַת לָהֶן מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם,**
35 **שֶׁכָּל־זְמַן שֶׁהֵם צוֹעֲקִים מֵחָמָס הֵם נַעֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר:**
36 **"כִּי אִם צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ". בַּמֶּה**
37 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁעָנָה אוֹתָן לְצֹרֶךְ עַצְמוֹ,**
38 **אֲבָל עִנָּה אוֹתָם הָרַב כְּדֵי לְלַמְּדָן תּוֹרָה אוֹ אֱמוּנוּת,**
39 **אוֹ לְהוֹלִיכָן בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[46]. וְאַף־עַל־**
40 **פִּי־כֵן, לֹא יִנְהַג בָּהֶן מִנְהַג כָּל אָדָם, אֶלָּא יַעֲשֶׂה**
41 **לָהֶם הֶפְרֵשׁ, וְינַהֲלֵם בְּנַחַת וּבְרַחֲמִים גְּדוֹלִים וְכָבוֹד,**
42 **שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי ה' יָרִיב רִיבָם"[47]. אֶחָד יָתוֹם מֵאָב,**
43 **אֶחָד יָתוֹם מֵאֵם[48]. וְעַד אֵימָתַי נִקְרָאִים יְתוֹמִים לְעִנְיָן**
44 **זֶה? עַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ צְרִיכִין לְאָדָם גָּדוֹל לְהִסָּמֵךְ**
45 **עָלָיו[49] וּלְאָמְנָן[50] וּלְהִטַּפֵּל בָּהֶן, אֶלָּא יִהְיֶה עוֹשֶׂה כָּל**
46 **צָרְכֵי עַצְמוֹ לְעַצְמוֹ כִּשְׁאָר כָּל הַגְּדוֹלִים[51].**

41) (מכילתא דרשב"י). 42) כי די להם קושי גורלם וצרת נפשם. 43) כמסופר (ברכת יח:), אבי שמואל היה שומר את כסף היתומים שהיו מפקידים בידו בתוך שלו, את שלו נתן ממעל ומתחת ואת של היתומים נתן באמצע - שאם יירקבו או ייגנבו, יירקבו וייגנבו משלו: העליונים והתחתונים, ולא משל היתומים אשר באמצע. 44) שיעבד אותם ושלט בהם בחזקה. 45) דברי רבינו בזה תמוהים: הלא בין הדברים הנמנים כאן שעוברים עליהם בלא־תעשה נמצא גם "המכה אותם" וזהו "לאו שיש בו מעשה", ומדוע אומר רבינו: "אף על פי שאין לוקים עליו"? ולכן מפרשים כאן: שאם היכה אותם לא די לו עונש מלקות, מפני שעונש יותר חמור צפוי לו, והוא המפורש בתורה: "וחרה אפי" וגו', וכמו שאמרו (מכות יג:): לאו הניתן לאזהרת מיתת בית־דין, אין לוקין עליו. וכן מפורשים הדברים (ב"ספר המצוות" לא־תעשה רנו). 46) (מכילתא דרשב"י).
47) ישנם דפוסים שבהם מובא הפסוק (משלי כג, יא) "כי גואלם חזק הוא־יריב את ריבם, ובפסוק שלפני זה כתוב: "ובשדי יתומים אל־תבוא". אך ברוב הדפוסים מובא כאן הפסוק: כי ה' יריב ריבם (משלי כב, כג); אבל שם לא ידובר כלל מיתומים. 48) (מכילתא דרשב"י).
49) בפרנסתם. 50) לגדלם ולחנכם, מלשון: ויהי אומן את הדסה (אסתר ב, ז). 51) (מכילתא דרשב"י).

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) רכילות ולשון הרע; נקימה ונטירה.

א. הַמְרַגֵּל[2] בַּחֲבֵרוֹ, עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל[3] בְּעַמֶּיךָ". וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לוֹקִין עַל דָּבָר[4] זֶה - עָוֹן גָּדוֹל הוּא, וְגוֹרֵם לַהֲרֹג נְפָשׁוֹת רַבּוֹת מִיִּשְׂרָאֵל; לְכָךְ נִסְמַךְ לוֹ: "וְלֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ"[5]. צֵא וּלְמַד מָה אֵרַע לְדוֹאֵג הָאֲדוֹמִי[6].

2) האורב לחבירו, לדבריו ולמעשיו, כדי להביא דיבתו רעה אל אחרים. לשון: וירגל בעבדך אל אדוני (שמואל־ב יט, יח). 3) כמו: רגיל בחילוף אותיות גיכ"ק. ופירוש הכתוב: לא תהיה מרגל הרוגל על לשונו ומביא דיבת איש אל רעהו, כאותו רוכל המטעין דבריו של זה לזה ודבריו של זה לזה (ירושלמי, פאה פ"א, הלכה א). 4) מפני שהוא לאו שאין בו מעשה (מכות טז.): וגם מפני שהוא לאו שבכללות: שאזהרות על כל מיני לשון־הרע כלולות בו כדלקמן — ואין לוקין על לאו שבכללות (פסחים מא:). 5) ללמדך שהרכילות מביאה לידי שפיכות דמים, וכל ההולך רכיל כאילו שופך דמים (מסכת דרך־ארץ, פרק א). 6) שעל־ידו חרבה נוב ונהרגו שמונים וחמשה כהנים נושאי אפוד בד (שמואל־א, כב). בהלכה זו מדבר רבינו על כל מיני לשון־הרע בדרך כלל וכוללם יחד בשתי המלים הראשונות: "המרגל בחבירו": מכאן ואילך הוא דן על כל אלה בפרוטרוט, והוא הולך ופורט ארבע מדריגות בלשון־הרע, אחת גרועה מחברתה, ואלו הן: א) רכיל. ב) מספר לשון הרע. ג) מוציא שם רע. ד) בעל לשון הרע.

ב. אֵי־זֶהוּ רָכִיל? זֶה שֶׁטּוֹעֵן דְּבָרִים, וְהוֹלֵךְ מִזֶּה לָזֶה[7] וְאוֹמֵר: כָּךְ אָמַר פְּלוֹנִי! כָּךְ וְכָךְ שָׁמַעְתִּי עַל פְּלוֹנִי[8]! אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא אֱמֶת[9], הֲרֵי זֶה מַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם[10]. יֵשׁ עָוֹן גָּדוֹל מִזֶּה עַד מְאֹד, וְהוּא בִּכְלַל לָאו זֶה[11], וְהוּא - לָשׁוֹן הָרָע; וְהוּא, הַמְסַפֵּר בִּגְנוּת חֲבֵרוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁאוֹמֵר אֱמֶת[12]. אֲבָל הָאוֹמֵר שֶׁקֶר, נִקְרָא מוֹצִיא שֵׁם רַע עַל חֲבֵרוֹ[13]. אֲבָל בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע[14], זֶה שֶׁיּוֹשֵׁב וְאוֹמֵר: כָּךְ וְכָךְ עָשָׂה פְּלוֹנִי! וְכָךְ הָיוּ אֲבוֹתָיו! וְכָךְ וְכָךְ שָׁמַעְתִּי עָלָיו! וְאָמַר דְּבָרִים שֶׁל גְּנַאי - עַל זֶה אָמַר הַכָּתוּב: "יַכְרֵת ה' כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת, לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת".

7) ירושלמי, פאה פ"א, ה"א. כרוכל המחזר בעיירות, קונה מזה ומוכר לזה. 8) שאמר עליך. 9) וגם אין בדברים משום גנות כלפי הנאמר עליו, אבל כיון שהדברים מכוונים כלפי המקבל, עלולים הם לפעמים לגרום שנאה ביניהם. 10) גם בדברי דואג האדומי לא היה דבר שקר ולא דבר גנאי כלפי אחימלך הכהן, שהרי אחימלך עצמו לא רק שהודה בכל, אלא גם חשב לו לצדקה כל מה שעשה לדוד, כי על כן חתן המלך הוא — ובכל זאת נחתם שמו לדראון, מפני שדבריו היו מכוונים כלפי שאול שהיה נוגע בדבר וגרם בזה לשפיכות דמים. 11) "לא תלך רכיל". 12) עוונו גדול מאד, וזהו הנקרא: "מספר לשון־הרע", שאין דרכו בכך ואין זאת קביעות אצלו, אלא מקרה של רפיון רוחני. 13) ועוונו גדול מעוון השניים הקודמים. 14) והוא הגרוע מכולם, מפני שקביעות היא אצלו ודרכו בכך: לישב ולדבר באחרים, לילך ולספר ולהזיק.

ג. אָמְרוּ חֲכָמִים[15]: שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נִפְרָעִין מִן הָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְאֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְגִלּוּי עֲרָיוֹת, וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, וְלָשׁוֹן הָרָע כְּנֶגֶד כֻּלָּם. וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים[16]: כָּל הַמְסַפֵּר בְּלָשׁוֹן הָרָע, כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בָּעִקָּר[17], שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר אָמְרוּ לִלְשֹׁנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ". וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים[18]: שְׁלֹשָׁה לָשׁוֹן הָרָע הוֹרֵגֶת: הָאוֹמְרוֹ, וְהַמְקַבְּלוֹ, וְזֶה שֶׁאוֹמֵר עָלָיו[19]; וְהַמְקַבְּלוֹ - יוֹתֵר מִן הָאוֹמְרוֹ[20].

15) ירושלמי, פאה פ"א, ה"א. 16) שם. 17) בהקדוש־ברוך־הוא, שהוא עיקרו של עולם: בוראו ומקיימו. 18) ערכין טו, ב. 19) המקבל הורג את האומר: גואלי הדם של האומר ההורגים את המקבל: וגואלי דם שניהם הורגים את המספר (רש"י, שם). וכן מסופר במדרש־רבה (פ' אמור) על אחד שהיו לו שלוש בנות, ואחת מהן מספרת לשון־הרע היתה, ונהרגו על ידה שלש נפשות: אביה, חמיה, ולאחרונה גם היא בעצמה. 20) שכן אמרו (שבת נו.) "אלמלא קיבל דוד לשון־הרע (מציבא על מפיבושת) לא נחלקה מלכות בית דוד, ולא עבדו ישראל עבודה־זרה ולא גלינו מארצנו" — הרי תלו חכמינו את הקולר בדוד המקבל ולא בציבא המספר. אמנם מתוך דברי רבינו (אבות פ"א, יז) נראה, שמאמר חז"ל זה היה לפניו כלשונו, אולם בגמרא שלנו הוא חסר.

ד. וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן אֲבַק[21] לָשׁוֹן הָרָע. כֵּיצַד? מִי יֹאמַר לִפְלוֹנִי, שֶׁיִּהְיֶה כְּמוֹת שֶׁהוּא עָתָּה[22]! אוֹ שֶׁיֹּאמַר: שִׁתְּקוּ מִפְּלוֹנִי - אֵינִי רוֹצֶה לְהוֹדִיעַ מָה אֵרַע וּמָה הָיָה! וְכַיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ. וְכָל הַמְסַפֵּר בְּטוֹבַת חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי שׂוֹנְאָיו[23], הֲרֵי זֶה אֲבַק לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁזֶּה גּוֹרֵם לָהֶם שֶׁיְּסַפְּרוּ בִּגְנוּתוֹ. וְעַל זֶה הָעִנְיָן אָמַר שְׁלֹמֹה: "מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בַּבֹּקֶר הַשְּׁכֵּם, קְלָלָה תֵּחָשֶׁב לוֹ", שֶׁמִּתּוֹךְ טוֹבָתוֹ בָּא לִידֵי רָעָתוֹ. וְכֵן הַמְסַפֵּר בְּלָשׁוֹן הָרָע דֶּרֶךְ שְׁחוֹק[24] וְדֶרֶךְ קַלּוּת־רֹאשׁ, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר בְּשִׂנְאָה. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ: "כְּמִתְלַהְלֵהַּ[25] הַיֹּרֶה זִקִּים חִצִּים וָמָוֶת, וְאָמַר הֲלֹא מְשַׂחֵק אָנִי". וְכֵן הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע דֶּרֶךְ רַמָּאוּת[26]; וְהוּא, שֶׁיְּסַפֵּר לְתֻמּוֹ[27] כְּאִלּוּ אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁדָּבָר זֶה שֶׁדִּבֵּר לָשׁוֹן הָרַע הוּא; אֶלָּא כְּשֶׁמְּמַחִין[28] בְּיָדוֹ, אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁדָּבָר זֶה לָשׁוֹן הָרַע, אוֹ שֶׁאֵלּוּ מַעֲשָׂיו שֶׁל פְּלוֹנִי!

21) מעין לשון־הרע ולא לשון־הרע ממש, כמו אבק שהוא כעין עפר ולא עפר ממש. עד כאן דיבר רבינו באבות הנזיקין של לשון־הרע, ופה הוא מדבר על תולדותיהם. 22) מי פילל שפלוני יגיע למה שהוא כיום?! הדברים סתומים ומתפרשים בפנים שונים: לשבח ולגנאי. זהו מעין

לשון־הרע. ולשון הרע־ממש הוא כשהמספר מדבר גלויות באופן ברור לכל, כמבואר בפירושו של רבינו (אבות פ"א, יז). 23) ב"ב קס, א: דווקא "בפני שונאיו", דאילו בפני אוהבים – מותר, שהרי מצינו שחכמינו היו מספרים בשבח חבריהם ותלמידיהם (אבות פ"ב, מ"ה. גיטין סו). ובגמרא (ב"ב, שם) אין המלים: "בפני שונאיו" והיא תוספת של רבינו. 24) כשרה אמנו שאמרה בדרך צחוק: ואדוני זקן", וכדי להטיל שלום בינה ובין אברהם, צריך היה הקדוש־ברוך־הוא, כביכול, לשנות ואמר: "ואני זקנתי" (ירושלמי, פאה פ"א, הלכה א). 25) משתטה (ראב"ע), עושה מעשים מתוך השתובבות וקלות ראש. 26) (שם) יסופר: חבורה של העיר ציפורי נתגייסה לעבודת המלך, ואיש ושמו יוחנן השתמט ולא בא לעבודה. אחד מן החבורה שעינו היתה צרה בו, התחכם ואמר לחבירו: לא נבקר היום את ר' יוחנן? מיד הרגישו ביוחנן הנעדר – זהו אבק לשון־הרע דרך רמאות. 27) מיתמם ומתחפש כמסיח לפי תומו בלי כל כוונה להרע למי שהוא. 28) כשמוכיחים אותו, או כשאין נותנים לו לדבר.

1 **ה. אֶחָד הַמְסַפֵּר בְּלָשׁוֹן הָרַע בִּפְנֵי חֲבֵרוֹ[29] אוֹ שֶׁלֹּא**
2 **בִּפְנָיו; וְהַמְסַפֵּר דְּבָרִים שֶׁגּוֹרְמִים[30], אִם נִשְׁמְעוּ אִישׁ**
3 **מִפִּי אִישׁ, לְהַזִּיק חֲבֵרוֹ בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמָמוֹנוֹ, וַאֲפִלּוּ**
4 **לְהָצֵר לוֹ אוֹ לְהַפְחִידוֹ - הֲרֵי זֶה לָשׁוֹן הָרָע. וְאִם**
5 **נֶאֱמְרוּ דְּבָרִים אֵלּוּ[31] בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה - כְּבָר נִשְׁמַע הַדָּבָר**
6 **וְנוֹדַע. וְאִם סִפֵּר הַדָּבָר אֶחָד מִן הַשְּׁלֹשָׁה פַּעַם**
7 **אַחֶרֶת, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם לָשׁוֹן הָרָע[32]; וְהוּא, שֶׁלֹּא**
8 **יִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִיר הַקּוֹל וּלְגַלּוֹתוֹ יוֹתֵר[33].**

29) שנוסף על לשון־הרע, יש כאן משום עזות מצח (ערכין טו:). ואף־על־פי שרבא חולק שם על אביי, וסובר ש"כל דבר הנאמר בפני בעליו שאליו מכוון הדבר – אין בו משום לשון הרע", פסק רבינו כאביי משום שברייתא מפורשת מסייעתו, והיא: "ומה מרים שלא דיברה בגנותו של משה בפניו – נענשה, המדבר בגנותו של חבירו בפניו – על־אחת־כמה־וכמה!" ('תורת כהנים', ויקרא יד). 30) שהדברים כשהם לעצמם אין בהם משום גנות, אלא יכולים להיות גורמים לנזקים, כמו המעשה בר' יהודה בן גרים שסיפר לפני תלמידיו דברי רבי שמעון בן־יוחאי כלפי מלכות רומי. הדברים הגיעו לאזני המלכות, ורבי שמעון בן־יוחאי ובנו אליעזר הוכרחו לברוח ולהתחבא שנים רבות. ור' יהודה בן גרים גם נענש על זה, אף־על־פי שכוונתו לא היתה לדבר בגנותו של רבי שמעון בן־יוחאי (שבת לג:). כבר אמרו חכמינו (יומא ד:): מנין לאומר דבר לחבירו שהוא ב"בל יאמר" עד שיאמר לו: לך אמור! שנאמר: וידבר ה' אליו מאוהל מועד לאמר (ויקרא א, א) – לא יאמר הדברים אלא־אם־כן נותן לו רשות (רש"י, שם). 31) שאין בהם דברי גנאי, אבל עלולים הם לפעמים לגרום היזק, ונאמרו על ידי בעליהם עצמם הנוגעים בדבר. 32) שהרי בזה שאמרם לפני שלשה, גילה דעתו שלא איכפת לו ואינו חושש לפרסומם. ואם האומר מזהיר שלא לומר – אפילו אמר בפני רבים יש בו משום לשון הרע, וכמו שסיפרו חז"ל (סנהדרין לא.): מעשה בתלמיד שסיפר שנאמר בבית־המדרש לפני עשרים ושתים שנה, והוציאהו רבי אמי מבית־המדרש, כי אמר: מגלה סוד הוא זה. וכתיב: הולך רכיל מגלה סוד (משלי יא, יג). 33) כלומר: רק כשהוא מספר בדרך מקרה והזדמנות אין בזה משום לשון־הרע, אבל לא כשהוא מתכוון לתת פרסום לדבר. ואם יש בהם דברי גנות, אסור לשומעים לספרם לאחרים, למרות זאת שנאמרו על ידי הבעלים ולפני רבים (עבודת המלך).

9 **ו. כָּל־אֵלּוּ הֵם בַּעֲלֵי לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁאָסוּר לָדוּר**
10 **בִּשְׁכוּנָתָם[34], וְכָל־שֶׁכֵּן לֵישֵׁב עִמָּהֶם וְלִשְׁמֹעַ**
11 **דִּבְרֵיהֶם[35]. וְלֹא נֶחְתַּם גְּזַר־דִּין עַל אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר[36],**
12 **אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרַע לְבָד[37].**

34) תנחומא, פרשת קרח ד. 35) המספר לשון־הרע, אמר הקב"ה: אין אני והוא יכולים לדור בעולם (ערכין טו:). 36) שיתמו כולם במדבר, ולא יזכו להיכנס לארץ (שם). 37) שהוציאו המרגלים דיבת הארץ, ובני־ישראל קיבלו אותה מהם. לא ניקדנו כאחרים "לשון־הרע" בסמיכות, כי אם בשם ותואר זכר: לשון הרע – מפני שכך הוא שגור בפי העם. ו"לשון" משמש זכר ונקבה, כמו: לשוני תהגה צדקך (תהלים לה, כח): ולשוני אם יהגה רמיה (איוב כז, ד). וכן עין הרע (אבות ב, טז), שכך הורגל בפני העם. ומה שנוגע לשם המתואר המחוסר ה־הידיעה – כך דרכה של לשון המשנה, שראשיתה אנו מוצאים כבר במקרא, כמו: יום השישי (בראשית א, לא): שבע פרות הטובות (שם מא, כו): ויבא עד בור הגדול (שמואל־א יט, כב).

13 **ז. הַנּוֹקֵם מֵחֲבֵרוֹ, עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא**
14 **תִקֹּם". וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו[38] - הֵעָה רָעָה[39]**
15 **הִיא עַד מְאֹד. אֶלָּא רָאוּי לוֹ לְאָדָם לִהְיוֹת מַעֲבִיר עַל**
16 **מִדּוֹתָיו[40] עַל כָּל דִּבְרֵי הָעוֹלָם, שֶׁהַכֹּל אֵצֶל**
17 **הַמְּבִינִים[41] דִּבְרֵי הֶבֶל וַהֲבַאי[42], וְאֵינָן כְּדַי לִנְקֹם**
18 **עֲלֵיהֶם. כֵּיצַד הִיא הַנְּקִימָה[43]? אָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ:**
19 **הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְךָ! אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ! לְמָחָר**
20 **צָרִיךְ לִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ, אָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ: הַשְׁאִילֵנִי**
21 **קַרְדֻּמְךָ! אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא**
22 **הִשְׁאַלְתַּנִי כְּשֶׁשָּׁאַלְתִּי מִמְּךָ! - הֲרֵי זֶה נוֹקֵם; אֶלָּא**
23 **כְּשֶׁיָּבוֹא לוֹ לִשְׁאֹל, יִתֵּן בְּלֵב שָׁלֵם, וְלֹא יִגְמֹל לוֹ**
24 **כַּאֲשֶׁר גָּמָלוֹ, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָאֵלּוּ. וְכֵן אָמַר דָּוִד**
25 **בְּדַעוֹתָיו הַטּוֹבוֹת: "אִם גָּמַלְתִּי שׁוֹלְמִי רָע[44] וָאֲחַלְּצָה**
26 **וְגוֹ'".**

38) מפני שלאו שאין בו מעשה הוא. 39) מידה רעה. 40) כמו: אין מעבירין על האוכלין (ב"מ, כג.). מניח את מידותיו והולך לו, כלומר: הוא מוותר על שלו ואינו מקפיד לשלם לחבירו המצערו כמעשהו: מידה כנגד מידה. (השווה רש"י, ר"ה יז.) 41) החכמים המבינים את העולם והחיים לאמיתם. 42) דברים בטלים. 43) יומא כג, א. 44) וכי שילמתי למרעים לי כמעשיהם? אדרבה, חילצתי מצרה את שונאי חנם.

27 **ח. וְכֵן כָּל הַנּוֹטֵר לְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, עוֹבֵר בְּלֹא־**

תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ". כֵּיצַד
הָיָה הַנִּטִּירָה[45]? רְאוּבֵן שֶׁאָמַר לְשִׁמְעוֹן: הַשְׁכֵּר[46] לִי
בַּיִת זֶה, אוֹ הַשְׁאִילֵנִי שׁוֹר זֶה! וְלֹא רָצָה שִׁמְעוֹן.
לְיָמִים בָּא שִׁמְעוֹן לִרְאוּבֵן לִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ אוֹ לִשְׂכֹּר
מִמֶּנּוּ, וְאָמַר לוֹ רְאוּבֵן: הֵא לְךָ, הֲרֵינִי מַשְׁאִילְךָ!
וְאֵינִי כְּמוֹתְךָ, לֹא אֲשַׁלֵּם לְךָ כְּמַעֲשֶׂיךָ! - הָעוֹשֶׂה
כָּזֶה, עוֹבֵר בְּ"לֹא תִטֹּר"; אֶלָּא יִמְחֶה הַדָּבָר מִלִּבּוֹ
וְלֹא יִטְרֶנּוּ, שֶׁכָּל־זְמַן שֶׁהוּא נוֹטֵר אֶת הַדָּבָר וְזוֹכְרוֹ
- שֶׁמָּא יָבֹא לִנְקֹם. לְפִיכָךְ הִקְפִּידָה תּוֹרָה עַל
הַנִּטִּירָה, עַד שֶׁיִּמְחֶה הֶעָוֹן מִלִּבּוֹ וְלֹא יִזְכְּרֶנּוּ כְּלָל.
וְזוֹ הִיא הַדֵּעָה הַנְּכוֹנָה[47], שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּתְקַיֵּם בָּהּ יִשּׁוּב
הָאָרֶץ וּמַשָּׂאָם וּמַתָּנָם שֶׁל בְּנֵי־אָדָם זֶה עִם זֶה.

45) יומא כג, א. 46) על־פי דפוס וילנא. והגירסא שברוב הדפוסים: "שכור לי" בלתי נכונה וגם בלתי מובנת. 47) המידה הנכונה של ויתור וסליחה ללא נקימה ונטירה, שבלעדיה אי־אפשר לחיים חברתיים הגונים.

הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לִלְמֹד
תּוֹרָה. ב) לְכַבֵּד מְלַמְּדֶיהָ וְיוֹדְעֶיהָ.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה . . שְׁנִיָּה, לְכַבֵּד מְלַמְּדֶיהָ וְיוֹדְעֶיהָ". אינו מזכיר זקן שאינו חכם, וכן כתב בסהמ"צ "היא שציונו לכבד החכמים ולקום מפניהם ולגדל אותם והוא אמרו ית' מפני שיבה תקום וגו' פני זקן וכו'" ולא הזכיר זקן סתם. וכן בפ"ו ה"א "כל תלמיד חכמים מצוה להדרו . . שנאמר מפני שיבה תקום והדרת פני זקן". ובה"ט שם הזכיר זקן מופלג בזקנה ש"עומדין לפניו" אף על פי שאינו חכם אבל לא כתב הלשון מצוה (לעמוד מפניו וכד') ומשמע שעיקר המצוה לשיטתו היא דוקא בתלמידי חכמים. וכן משמע ממה שכתב במו"נ "המצות וכו' אשר ספרנום בהל' יסודי התורה וכו' **וכבוד חכמי התורה** וכו' ובכלל זאת המצוה ג"כ להתנהג בבושת פנים ובענוה כו' אמרו מפני שיבה תקום וכו'".

לקוטי שיחות חלק כ"ז עמוד 376.

וּבֵאוּר שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) מי הוא החייב ללמוד וללמד; אם מותר ללמד בשכר, לשלש זמן הלימוד.

א. נָשִׁים[2] וַעֲבָדִים[3] וּקְטַנִּים[4] פְּטוּרִים מִתַּלְמוּד תּוֹרָה.
אֲבָל קָטָן, אָבִיו חַיָּב לְלַמְּדוֹ[5] תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר:
"וְלִמַּדְתָּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם". וְאֵין הָאִשָּׁה
חַיֶּבֶת לְלַמֵּד אֶת בְּנָהּ; שֶׁכָּל הַחַיָּב לִלְמֹד, חַיָּב
לְלַמֵּד[6].

2) שנאמר: ולמדתם אותם את "בניכם" – ולא בנותיכם. והואיל ואחרים אינם מצווים עליהן, פטורות גם הן מללמד את עצמן (קידושין כט:). 3) "אסור לאדם שילמד את עבדו תורה" (כתובות כח.). 4) בכתב־יד אוקספרד, המלה "וקטנים" איננה, וגם בעל "מגדל עוז" אינו גורס אותה. והטעם מובן: שהרי "קטן" שאינו בר דעת פטור מכל המצוות, והוא־הדין מתלמוד תורה. 5) "כשהתינוק מתחיל לדבר – אביו מלמדו תורה" (ספרי, עקב). 6) ומכיון שהאשה פטורה מללמוד כמו שאמרנו למעלה, פטורה היא גם מללמד (קידושין כט:).

ב. כְּשֵׁם שֶׁחַיָּב אָדָם לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ, כָּךְ הוּא חַיָּב
לְלַמֵּד אֶת בֶּן־בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי
בָנֶיךָ". וְלֹא בְּנוֹ וּבֶן־בְּנוֹ בִּלְבָד, אֶלָּא מִצְוָה עַל כָּל
חָכָם וְחָכָם מִיִּשְׂרָאֵל לְלַמֵּד אֶת הַתַּלְמִידִים, אַף־עַל־
פִּי שֶׁאֵינָן בָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ" - מִפִּי
הַשְּׁמוּעָה[7] לָמְדוּ: 'בָּנֶיךָ' אֵלּוּ תַּלְמִידֶיךָ[8],
שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִין בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּצְאוּ בְנֵי
הַנְּבִיאִים". אִם־כֵּן, לָמָּה נִצְטַוָּה עַל בְּנוֹ וְעַל בֶּן־
בְּנוֹ[9]? לְהַקְדִּים בְּנוֹ לְבֶן־בְּנוֹ, וּבֶן־בְּנוֹ לְבֶן חֲבֵרוֹ.

7) "שמועה" היא הלכה מסורה בקבלה, ויש לה אסמכתא בקרא. ראה ביאורנו (הלכות יסודי התורה פ"ה, ה"ד). 8) 'ספרי', ואתחנן. 9) בצו מיוחד, הלא גם הם בכלל.

ג. וְחַיָּב לִשְׂכֹּר מְלַמֵּד לִבְנוֹ לְלַמְּדוֹ, וְאֵינוֹ חַיָּב[10]
לְלַמֵּד בֶּן־חֲבֵרוֹ, אֶלָּא בְּחִנָּם[11]. מִי שֶׁלֹּא לִמְּדוֹ אָבִיו,
חַיָּב לְלַמֵּד[12] אֶת עַצְמוֹ כְּשֵׁכִיר[13], שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְמַדְתֶּם
אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם". וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּכָל
מָקוֹם[14], שֶׁהַתַּלְמוּד קוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה, מִפְּנֵי שֶׁהַתַּלְמוּד
מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה, וְאֵין הַמַּעֲשֶׂה מֵבִיא לִידֵי
תַּלְמוּד[15].

10) כלומר: בשני דברים נבדל בן־חבירו מבנו ובן־בנו: א) בדין קדימה, ב) בתשלום שכר לימוד. כי ללמד את בן־חבירו נתחייב רק בגופו אבל לא בממונו. ואם הוא גופו, אינו יכול ללמד אותו אינו מחוייב לשכור לו מלמד, מה שאינו כן בבנו ובבן־בנו. 11) כאן סוף הלכה ב', לפי דפוס מנטובה. וכן הנוסחא גם ב"מעשה רוקח". 12) קידושין כט, ב. 13) כשיבוא לידי בינה והכרה. 14) אחר שלימד אותנו רבינו מן "ולמדתם אותם", שהבן חייב ללמד את עצמו, הוא חוזר ומלמד אותנו ממה שכתוב בסמוך אחריו: "ושמרתם לעשותם", ש"המעשה" הוא תמיד אחר ה"תלמוד", והוא אומר: וכן אתה מוצא בכל מקום ש"התלמוד קודם למעשה", ולאו דווקא כאן מתוך מקרא זה (קידושין מ:). ואחר שכבר גדל וחייב לעשות – חייב הוא ללמוד, ואינו יכול לומר: "כבר גדלתי ונתחייבתי במצוות, לכן אטפל רק במעשה ולא בלימוד" – אלא עליו ללמוד קודם כדי שידע מה לעשות, כמו שאמרו: ולא עם הארץ חסיד ("מרכבת המשנה, בשם רבי חיים ויטל). 15) קידושין מ, ב.

ד. הָיָה הוּא רוֹצֶה לִלְמֹד תּוֹרָה, וְיֵשׁ־לוֹ בֵּן לִלְמֹד

תּוֹרָה[16] - הוּא קוֹדֵם לִבְנוֹ[17]. וְאִם הָיָה בְּנוֹ נָבוֹן וּמַשְׂכִּיל לְהָבִין מַה שֶּׁיִּלְמַד יוֹתֵר מִמֶּנּוּ - בְּנוֹ קוֹדֵם[18]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבְּנוֹ קוֹדֵם, לֹא יִבָּטֵל הוּא[19], שֶׁכְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה עָלָיו לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ, כָּךְ הוּא מְצֻוֶּה לְלַמֵּד עַצְמוֹ.

16) ואחד מהם צריך לדאוג למזונות ולפרנסת שניהם. 17) שם, כט, ב. 18) "אם בנו זריז וממולח ותלמודו מתקיים בידו – בנו קודמו" (שם). 19) וחייב הוא לקבוע עתים לתורה בשעת הפנאי.

ה. לְעוֹלָם[20] יִלְמַד אָדָם תּוֹרָה וְאַחַר־כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה, שֶׁאִם נָשָׂא אִשָּׁה תְּחִלָּה, אֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה לִלְמֹד. וְאִם הָיָה יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו, עַד שֶׁנִּמְצָא שֶׁאֵין לִבּוֹ פָּנוּי - יִשָּׂא וְאַחַר־כָּךְ יִלְמַד תּוֹרָה[21].

20) שם, ואפילו כשהוא למעלה משמונה־עשרה שנה ("מרכבת המשנה" בשם רבי חיים ויטל). 21) קידושין, שם.

ו. מֵאֵימָתַי אָבִיו חַיָּב לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה? מִשֶּׁיַּתְחִיל לְדַבֵּר, מְלַמְּדוֹ: "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה" וּ"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל"[22], וְאַחַר־כָּךְ מְלַמְּדוֹ מְעַט מְעַט, פְּסוּקִים פְּסוּקִים, עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן שֵׁשׁ אוֹ בֶּן שֶׁבַע, הַכֹּל לְפִי בֵּרְיוֹ[23], וּמוֹלִיכוֹ אֵצֶל מְלַמֵּד הַתִּינוֹקוֹת[24].

22) כנוסח אוקספורד. ובשאר הדפוסים: ו"שמע ישראל". ומקור הלכה זו (ספרי, עקב: סוכה מב.). 23) לפי בריאות גופו והתפתחות שכלו: הבריא כשהוא בן־שש, והחלש – בן־שבע (ב"ב כא.). ומה שאמרו (אבות פ"ה, כא): בן־חמש למקרא - הכוונה למה שהאב מלמדו בביתו. 24) בבא־בתרא כא, א.

ז. הָיָה מִנְהַג[25] הַמְּדִינָה לִקַּח מְלַמֵּד הַתִּינוֹקוֹת שָׂכָר, נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ. וְחַיָּב לְלַמְּדוֹ בְּשָׂכָר, עַד שֶׁיִּקְרָא תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב כֻּלָּהּ[26]. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְלַמֵּד תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב בְּשָׂכָר, מֻתָּר לְלַמֵּד בְּשָׂכָר[27]; אֲבָל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, אָסוּר לְלַמְּדָהּ בְּשָׂכָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי ה' וְגוֹ'" - מָה אֲנִי בְּחִנָּם לִמַּדְתִּי, אַף אַתֶּם לִמַּדְתֶּם בְּחִנָּם מִמֶּנִּי; וְכֵן כְּשֶׁתְּלַמְּדוּ לַדּוֹרוֹת, לַמְּדוּ בְּחִנָּם, כְּמוֹ שֶׁלְּמַדְתֶּם מִמֶּנִּי[28]. לֹא מָצָא מִי שֶׁיִּלַּמְּדוֹ בְּחִנָּם, יִלְמַד[29] בְּשָׂכָר[30], שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱמֶת קְנֵה"; יָכוֹל יִלְמַד לַאֲחֵרִים בְּשָׂכָר[31]? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאַל תִּמְכֹּר", הָא לְמַדְתָּ, שֶׁאָסוּר לוֹ לְלַמֵּד בְּשָׂכָר, אַף־עַל־פִּי שֶׁלִּמְּדוֹ רַבּוֹ בְּשָׂכָר[32].

25) מן הדין, מותר ליקח שכר לימוד בעד תורה שבכתב, אלא היו מקומות שהחמירו על עצמם שלא ליקח שכר גם בעד לימוד זה, לפיכך מדגיש רבינו ואומר: "היה מנהג המדינה", לפי שתלוי במנהג המקום. 26) גם נביאים וכתובים בכלל. 27) נדרים לז, א. והטעם: לפי ששכר זה שמקבלים בעד תורה שבכתב, אינו שכר לימוד אלא שכר שימור, באשר ילדים שבגיל המקרא זקוקים לשמירה. מה־שאין־כן ילדים בגיל המשנה, תורה שבעל־פה, שכבר גדלו ואינם זקוקים שוב לשמירת רבם המלמדם. 28) שם. ומה שנוהגים עכשיו לקבל שכר לימוד גם על תורה שבעל־פה, מפני שאינו אלא "שכר בטלה", שהרב המלמד התבטל משאר מלאכות שיתפרנס מהן, והתמסר למלאכת הוראה. 29) כנוסח אוקספורד ומנטובה. ונוסח רוב הדפוסים: "ילמדו", ודחוק הוא. 30) בכורות כט, א. 31) שיאמר: כשם שלמדתי בשכר, כך אלמד בשכר. 32) שם. וראוי להעיר בזה: אף־על־פי שכתב רבינו, שאין האב חייב ללמד את בנו בשכר אלא תורה שבכתב בלבד, במה דברים אמורים? כשמצבו הכספי דחוק. אבל כשאפשר לו, חייב ללמדו בשכר גם משנה, תלמוד, הלכות ואגדות (הגהות מיימוניות. ושו"ע יו"ד סי' רמה, סעיף ו).

ח. כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל חַיָּב[33] בְּתַלְמוּד תּוֹרָה - בֵּין עָנִי בֵּין עָשִׁיר, בֵּין שָׁלֵם בְּגוּפוֹ בֵּין בַּעַל יִסּוּרִין[34], בֵּין בָּחוּר בֵּין שֶׁהָיָה זָקֵן גָּדוֹל שֶׁתָּשַׁשׁ[35] כֹּחוֹ; אֲפִלּוּ הָיָה עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה וּמְחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים, וַאֲפִלּוּ בַּעַל אִשָּׁה וּבָנִים[36] - חַיָּב לִקְבַּע לוֹ זְמַן לְתַלְמוּד תּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה[37], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה".

33) יומא לה, ב. 34) שסובל מפגעי הזמן: או ידוע חולי, כמאמרם ז"ל: "חש בכל גופו – יעסוק בתורה" (עירובין נד.). 35) לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית־המדרש וכו' (שבת פג:). 36) ש"רחיים בצוארו", שנאמר: שחורות כעורב (שיר־השירים ה, י), ואמרו חז"ל: במי אתה מוצא דברי תורה? – במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ובני־ביתו כעורב (עירובין כב.). 37) מנחות צט, ב.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל חַיָּב בְּתַלְמוּד תּוֹרָה כו'".

אף שחיוב תלמוד תורה הוא על כל אחד מישראל ישנו הבדל באופן החיוב בכמות ובאיכות. יש החייבים בתלמוד תורה יומם ולילה ובעמקות, בעלי עסק החייבים פחות מכך, ויש גם היוצאים ידי חובתם בפסוק אחד שחרית ופסוק אחד ערבית, והנשים חייבות ללמוד רק ההלכות הצריכות להן ורק עד שתדענה אותן.

לקוטי שיחות חלק י"א עמוד 112.

ט. גְּדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, הָיוּ מֵהֶן חוֹטְבֵי עֵצִים[38], וּמֵהֶן שׁוֹאֲבֵי[39] מַיִם, וּמֵהֶן סוּמִים[40], וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הָיוּ עוֹסְקִין בְּתַלְמוּד תּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וְהֵם מִכְּלַל מַעְתִּיקֵי הַשְּׁמוּעָה[41] אִישׁ מִפִּי אִישׁ מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ.

38) הכסף־משנה מפרש כאן: כגון הלל, ומציין מקורו (יומא לה): אולם לא נזכר שם שהלל היה חוטב עצים. גם רבינו ז"ל עצמו בפירוש המשנה (אבות פ"ד, ה) כותב: "וכבר ידעת שהלל היה חוטב עצים" וכו', אבל לא גילה את המקור של ידיעה זו. אכן באבות דרבי נתן (פרק ו) יסופר

– לא על הלל, אלא על רבי עקיבא – שבכל יום היה מביא חבילה של עצים, חציה היה מוכר וכו'. 39) כגון רב הונא (כתובות קה.). 40) רב יוסף ורב ששת (פסחים קטז:). 41) בעלי המסורת שקיבלו את התורה שבעל־פה, ומסרוה לדורות הבאים. "מעתיקי השמועה", כמו: מקבלי השמועה (ר' שמואל אבן־תיבון בפירוש המילים). ואמנם כל אלה שמנינו כאן, היו בעלי קבלה: רבן יוחנן בן־זכאי קיבל מהלל, רבה ורב יוסף קיבלו מרב הונא, אביי ורבא קיבלו מרב יוסף.

1 **י. עַד אֵימָתַי חַיָּב לִלְמֹד תּוֹרָה? עַד יוֹם מוֹתוֹ[42],**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ". וְכָל־זְמַן**
3 **שֶׁלֹּא יַעֲסֹק בְּלִמּוּד, הוּא שׁוֹכֵחַ[43].**

42) שבת פג, ב. 43) אבות דרבי נתן, פ' כד. וכך אמרו (חגיגה טו.): "דברי תורה קשה לקנותם ככלי זהב ונוח לאבדם ככלי זכוכית".

4 **יא. וְחַיָּב לְשַׁלֵּשׁ אֶת זְמַן[44] לְמִידָתוֹ: שְׁלִישׁ בַּתּוֹרָה**
5 **שֶׁבִּכְתָב, וּשְׁלִישׁ בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, וּשְׁלִישׁ - יָבִין**
6 **וְיַשְׂכִּיל אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ, וְיוֹצִיא דָּבָר מִדָּבָר,**
7 **וּיְדַמֶּה דָּבָר לְדָבָר, וְיָבִין בַּמִּדּוֹת[45] שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת**
8 **בָּהֶן, עַד שֶׁיֵּדַע הֵיאַךְ הוּא עִקַּר הַמִּדּוֹת, וְהֵיאַךְ יוֹצִיא**
9 **הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מִדְּבָרִים שֶׁלָּמַד מִפִּי**
10 **הַשְּׁמוּעָה; וְעִנְיָן זֶה הוּא הַנִּקְרָא גְּמָרָא[46].**

44) בכל יום, כמבואר בסמוך הלכה יב. ולא כדעת רש"י המפרש (קידושין ל.): "לשלש לימודו" – לחלק אותו לימי השבוע: שני ימים למקרא, שני ימים למשנה, ושני ימים לגמרא. ור"ת פירוש (שם, ב'תוספות'): שאנו סומכים על אמרם (סנהדרין כד.): בבל – "בלולה במקרא, במשנה ובגמרא": ובלימוד ש"ס בבלי אנו יוצאים ידי חובתנו. 45) הם כללי ההגיון התלמודי: י"ג מידות דרבי ישמעאל, ול"ב מידות דרבי יוסי הגלילי. 46) נוסח אוקספורד. וברוב הדפוסים: גמרא.

11 **יב. כֵּיצַד? הָיָה בַּעַל אֻמָּנוּת, וְהָיָה עוֹסֵק בְּמְלַאכְתּוֹ**
12 **שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וּבַתּוֹרָה תֵּשַׁע - אוֹתָן הַתֵּשַׁע, קוֹרֵא**
13 **בְּשָׁלֹשׁ מֵהֶן בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, וּבְשָׁלֹשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־**
14 **פֶּה, וּבְשָׁלֹשׁ[47] אֲחֵרוֹת מִתְבּוֹנֵן בְּדַעְתּוֹ לְהָבִין דָּבָר**
15 **מִדָּבָר[48]. וְדִבְרֵי קַבָּלָה[49] - בִּכְלַל תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב הֵן,**
16 **וּפֵרוּשָׁן - בִּכְלַל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה; וְהָעִנְיָנִים**
17 **הַנִּקְרָאִים 'פַּרְדֵּס'[50] - בִּכְלַל הַגְּמָרָא הֵן. בַּמֶּה דְּבָרִים**
18 **אֲמוּרִים[51]? בִּתְחִלַּת תַּלְמוּדוֹ שֶׁל אָדָם; אֲבָל כְּשֶׁיִּגְדַּל**
19 **בַּחָכְמָה, וְלֹא יְהֵא צָרִיךְ, לֹא לִלְמֹד תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב,**
20 **וְלֹא לַעֲסֹק תָּמִיד בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה - יִקְרָא בְּעִתִּים[52]**
21 **מְזֻמָּנִים תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְדִבְרֵי הַשְּׁמוּעָה[53], כְּדֵי שֶׁלֹּא**
22 **יִשְׁכַּח דָּבָר מִדִּבְרֵי דִּינֵי־תּוֹרָה, וְיִפְּנֶה כָּל יָמָיו**
23 **לַגְּמָרָא[54] בִּלְבַד, לְפִי רֹחַב שֶׁיֵּשׁ בְּלִבּוֹ וְיִשּׁוּב דַּעְתּוֹ.**

47) כנוסח אוקספורד: וברוב הדפוסים: "שלש אחרות". 48) זהו עיקר לימוד הגמרא. 49) נביאים וכתובים (קידושין מט.). 50) חכמה אלהית ותורת הטבע, כמבואר למעלה (הל' יסודי התורה פ"ד, הל' יג). 51) שצריכים לשלש זמן הלימוד. 52) שעות מסוימות: מזמן לזמן. 53) תורה שבעל־פה, משנה ותוספתא וכיו"ב. 54) מפני שהוא מכיל מכל הלימודים וכולם יחד.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח דָּבָר מִדִּבְרֵי תּוֹרָה".

הטעם שלא מנה האיסור ש"לא ישכח דבר מדברי דיני תורה" כלאו בפני עצמו בספר המצוות, יש לומר שלדעתו הוא חלק ממצות עשה הכללית של "תלמוד תורה **כהלכת**" כמבואר בקו"א לאדה"ז.

לקוטי שיחות חלק ל"ד עמוד 26.

24 **יג. אִשָּׁה שֶׁלָּמְדָה תּוֹרָה, יֵשׁ־לָהּ שָׂכָר, אֲבָל אֵינוֹ**
25 **כִּשְׂכַר הָאִישׁ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִצְטַוִּיתִ[55]; וְכָל הָעוֹשֶׂה**
26 **דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה עָלָיו לַעֲשׂוֹתוֹ, אֵין שְׂכָרוֹ כִּשְׂכַר**
27 **הַמְצֻוֶּה שֶׁעָשָׂה, אֶלָּא פָּחוֹת מִמֶּנּוּ[56]. וְאַף־עַל־פִּי**
28 **שֶׁיֵּשׁ־לָהּ שָׂכָר - צִוּוּי חֲכָמִים[57], שֶׁלֹּא יְלַמֵּד אָדָם אֶת**
29 **בִּתּוֹ תּוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁרֹּב הַנָּשִׁים אֵין דַּעְתָּן מְכֻוֶּנֶת**
30 **לְהִתְלַמֵּד[58], אֶלָּא הֵן מוֹצִיאוֹת דִּבְרֵי־תּוֹרָה לְדִבְרֵי**
31 **הֲבַאי, לְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתָּן. אָמְרוּ חֲכָמִים[59]: "כָּל**
32 **הַמְלַמֵּד אֶת בִּתּוֹ תּוֹרָה, כְּאִלּוּ לִמְּדָהּ תִּפְלוּת"[60]. בַּמֶּה**
33 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, אֲבָל תּוֹרָה**
34 **שֶׁבִּכְתָב, לֹא יְלַמֵּד אוֹתָהּ לְכַתְּחִלָּה; וְאִם לִמְּדָהּ, אֵינוֹ**
35 **כִּמְלַמְּדָהּ תִּפְלוּת[61].**

55) נצטוותה. על־דרך ועשת את התבואה (ויקרא כה, כא). 56) קידושין לא, א. שהמצווה דואג ומצטער שמא לא יקיים חובתו כהלכה. לא כן מי שאינו מצווה, ולפום צערא – אגרא. 57) סוטה כ, א. 58) אין דעתן מסוגלת לרדת לסוף דעתם של עניני תורה ולהבינם לאמיתם, והן מבארות אותם לפי רוחן. 59) סוטה כא, ב. 60) דברים בטלים וחסרי טעם, מלשון: היאכל תפל מבלי מלח (איוב ו, ו). רבינו פוסק כרבי אליעזר: אבל דעתו של בן עזאי היא, שחייב אדם ללמד את בתו תורה. 61) נדרים לה, ב: "אבל מלמד הוא את בניו ובנותיו (של המודר הנאה) מקרא" – הרי שהמלמד את האשה תורה שבכתב, אינו כמלמדה תפלות (הגר"א, יו"ד סי' רמו, ס"ק כה).

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"א־כ"ז אייר ה'תשפ"ב

יום ראשון כ"א אייר ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת טֻמְאַת אָכָלִין

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר הממלא בקילון אם המים הנשארים בקילון הם תלושים ברצון. ודין עצים שנפלו עליהם משקין לרצון ומי גשמים שלא לרצון. ודין כל המים שהם תלושים ברצון. ושמרי תרומה שנתן עליהם מים.

א. הַמְמַלֵּא[2] בְּקִילוֹן[3] - הַמַּיִם הַנִּשְׁאָרִים בַּקִּילוֹן הֲרֵי הֵן[4] תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן עַד שְׁלֹשָׁה יָמִים[5]; אֲבָל אַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים אֵינָן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[6], אֶלָּא אִם נִשְׁאַר שָׁם מַשְׁקֶה - אֵינוֹ מַכְשִׁיר.

2) מכשירין פרק ד משנה ט. 3) תעלה להמשיך את המים ממקום כינוסם למקומות רחוקים (רבינו בפירושו). 4) המים שנשארו בתעלה. 5) אם נתן לתוכם פירות תוך שלושה ימים משאיבת המים - הוכשרו. 6) מתקבל על הדעת, שבשעת שפיכת המים לתעלה לא היה רצונו שיישארו בה המים יותר משלושה ימים, ואם נשארו אינם שם ברצון (כסף משנה).

ב. עֵצִים שֶׁנָּפְלוּ עֲלֵיהֶן מַשְׁקִין[7] בְּרָצוֹן, וְיָרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים שֶׁלֹּא לְרָצוֹן, אִם רַבּוּ[8] - הֲרֵי כֻּלָּן שֶׁלֹּא לְרָצוֹן. הוֹצִיאָן שֶׁיֵּרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים, אַף עַל פִּי שֶׁרַבּוּ - הֲרֵי כֻּלָּן לְרָצוֹן[9]. הָיוּ רַגְלָיו אוֹ רַגְלֵי בְּהֶמְתּוֹ מְלֵאוֹת טִיט, וְעָבַר בְּנָהָר וְרָחֲצוּ: אִם שָׁמַח - הֲרֵי הַמַּיִם הָעוֹלִין עֲלֵיהֶן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[10], וְאִם לָאו - אֵינָן בְּרָצוֹן.

7) משבעת המשקין המכשירים. 8) מי הגשמים מרובים מהמשקין שעל העצים. 9) במשנה כתוב: "אף על פי שרבו טמאין" ומפרש רבינו שהמדובר במשקין טהורים "ומה שאמרו טמאים" הכוונה הוכשרו לטומאה. ובבא זו אינה צריכה לגופה, שהרי זה פשוט מאוד, ונכתבה משום הבבא שלאחריה: "בלעו משקין טמאין אף על פי שהוציאם שירדו עליהן גשמים - טהורין". ובבא זו כתבה רבינו למעלה בפרק ט הלכה ו, [על פי ביאור התוספות יום טוב שם]. 10) כתנא קמא שם, נגד דעת רבי יהודה שאינו לרצון עד שיעשה מעשה.

ג. הַמּוֹרִיד אֶת הַגַּלְגַּלִּים[11] וְאֶת כְּלֵי הַבָּקָר[12] בִּשְׁעַת הַקָּדִים[13] לַמַּיִם כְּדֵי שֶׁיִּסְּתְמוּ הַסְּדָקִין שֶׁבָּעֵץ - הֲרֵי הַמַּיִם הָעוֹלִין בָּהֶן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן.

11) אופני העגלה העשויים עץ. 12) כגון מרדע שנותנים על צוואר הבקר וידות המחרישה שם מעץ. 13) בימי הקיץ שרוח קדים (מזרחית) מנשבת ומייבשת את הלחלוחית שבעץ והוא מתבקע, ונותנים אותו במים כדי שיספוג לחלוחית ויסתתמו הסדקים.

ד. הַמּוֹרִיד אֶת הַבְּהֵמָה לִשְׁתּוֹת - הַמַּיִם הָעוֹלִין בְּפִיהָ תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן, וּבְרַגְלֶיהָ אֵינָן כִּתְלוּשִׁין בְּרָצוֹן, אֶלָּא אִם חִשֵּׁב שֶׁיּוּדְחוּ רַגְלֶיהָ. וּבִשְׁעַת הַחֹרֶף[14] וְהַדֵּישׁ[15] - אַף שֶׁבְּרַגְלֶיהָ תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[16]. הוֹרִידָהּ חֵרֵשׁ[17] שׁוֹטֶה וְקָטָן, אַף עַל פִּי שֶׁחִשֵּׁב שֶׁיּוּדְחוּ רַגְלֶיהָ - הַמַּיִם הָעוֹלִין בְּרַגְלֶיהָ אֵינָן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן; שֶׁיֵּשׁ לָהֶן מַעֲשֶׂה וְאֵין לָהֶן מַחֲשָׁבָה[18].

14) רבינו בפירושו למשנתנו גורס "בשעת היחף" ומפרש מחלת טלפיים הבאה מרוב הליכה והרחיצה במים צוננים מקילה את הכאב ומסירה את היגיעה. וגם כאן נראה לתקן ולכתבו כך. 15) רגילים היו לדוש את התבואה ברגלי הבהמות ומלאכה זו מייגעת מאוד. 16) ואפילו אם לא התכוון לכך, מפני שרוב בני אדם עושים זאת בכוונה, נידונה גם רחיצה שלא בכוונה כאילו התכוון בפירוש (רבינו שם). 17) שאינו שומע ואינו מדבר. 18) פירוש, מחשבתם אינה מועילה, מפני שהיא מעורפלת, ושל קטן אינה מפותחת כל צרכה.

ה. הַטּוֹבֵל בַּמַּיִם - הֲרֵי כָּל הַמַּיִם שֶׁעַל בְּשָׂרוֹ תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[19]; אֲבָל הָעוֹבֵר בַּמַּיִם[20] - כָּל הַמַּיִם שֶׁעַל בְּשָׂרוֹ אֵינָן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[21].

19) שהרי מרצונו נכנס למים כדי לטבול וידע שיעלה מים על גופו. 20) נהר בדרכו והוא מוכרח לעבור בו. 21) יותר היה נוח לו אילמלי לא היה נהר מפסיק את הדרך.

ו. מִי שֶׁטָּבַל בְּנָהָר[22] וְהָיָה לְפָנָיו נָהָר אַחֵר וְעָבַר בּוֹ - בִּטְלוּ הַשְּׁנִיִּים[23] אֶת הָרִאשׁוֹנִים[24], וַהֲרֵי הַמַּיִם שֶׁעָלָיו אֵינָן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן. וְכֵן אִם דָּחָהוּ חֲבֵרוֹ לִשְׁכָרוֹ[25] אוֹ לִשְׁכַּר בְּהֶמְתּוֹ[26] - בָּטְלוּ הַמַּיִם הָרִאשׁוֹנִים; אֲבָל אִם דָּחָהוּ דֶּרֶךְ שְׂחוֹק[27] - לֹא בָּטְלוּ, אֶלָּא הֲרֵי הַמַּיִם שֶׁעָלָיו תְּלוּשִׁין לְרָצוֹן. טָבַל בְּנָהָר וְעָלָה וְיָרְדוּ עָלָיו גְּשָׁמִים, אִם רַבּוּ עָלָיו גְּשָׁמִים[28] - הֲרֵי בָּטְלוּ מַיִם הָרִאשׁוֹנִים, וַהֲרֵי כָּל הַמַּיִם שֶׁעָלָיו אֵינָן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן.

22) והמים שעל גופו הם ברצון. 23) שאינם לרצון. 24) מפני שעברו מעל גופו בעברו בנהר השני. 25) הדוחה היה שיכור, שהרי אדם מפוכח לא ידחה את חבירו למים (ר"ש ורא"ש). 26) והיו עליה מים תלושין ברצון. 27) שיחקו זה עם זה ומתוך פעולות השחוק נפל זה למים. 28) מי הגשמים שירדו עליו מרובים על מי הנהר שעל גופו.

ז. הַשֶּׁט עַל פְּנֵי הַמַּיִם - הַמַּיִם הַנִּתְּזִין[29] אֵינָן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[30], וְהַמַּיִם הָעוֹלִין עָלָיו תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן. אִם נִתְכַּוֵּן לְהַתִּיז עַל חֲבֵרוֹ - אַף הַנִּתָּזִין תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[31].

29) על ידי תנועות איבריו. 30) השט אינו מעוניין בהתזת ניצוצות. 31) כמו בדחוהו דרך שחוק (למעלה הלכה ו).

ח. הָעוֹשֶׂה צִפּוּר[32] בַּמַּיִם - הַמַּיִם הַנִּתָּזִין וְאֶת שֶׁבָּהּ אֵינָם תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן.

32) כלי עשוי מקנים והוא מיוחד לשחק בו בזריקה למים והמשתתפים במשחק אינם מעוניינים בהתזה ולא באיסוף מים לתוכו (רבינו בפירושו למשנתנו. והר"ש והרא"ש פירשו: מעלה אבעבועות על פני המים בנפיחת פה אגב שיטה).

ט. הַמּוֹדֵד אֶת הַבּוֹר לֵידַע עָמְקוֹ[33] - מַיִם הָעוֹלִין בְּיָדוֹ וּבַדָּבָר שֶׁמָּדַד בּוֹ תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[34]. וְאִם מָדַד רָחְבּוֹ - מַיִם הָעוֹלִין בְּיָדָיו אוֹ בַּדָּבָר שֶׁמָּדַד בּוֹ אֵינָן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[35]. פָּשַׁט יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ לַבּוֹר לֵידַע אִם יֵשׁ בּוֹ מַיִם - הַרֵי הַמַּיִם הָעוֹלִין בְּיָדוֹ אוֹ בְּרַגְלוֹ אֵינָן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[36]. פְּשָׁטָן לֵידַע כַּמָּה מַיִם שָׁם - הָעוֹלִין בָּהֶן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן. זָרַק אֶבֶן לַבּוֹר לֵידַע אִם יֵשׁ בּוֹ מַיִם - מַיִם הַנִּתָּזִין אֵינָן בְּרָצוֹן[37], וְשֶׁעַל הָאֶבֶן[38] אֵינָן כִּתְלוּשִׁין.

33) ולשם כך הוא משקיע ידו או אמת מידה למים שבבור. 34) שהרי הוא רוצה שיעלו מים על ידו או על הקנה, כדי שידע עומק הבור. [ואף על פי שהוא מעוניין רק במים שהרטיבו את ההיקף העליון ולא באלה שלמטה ממנו, נידונים כולם כמרצון, מפני שאי אפשר בלי עליית המים בחלק התחתון של היד והקנה]. 35) כשהוא מודד את רוחב הבור אינו מעוניין שתושקע ידו במים ואם נרטבה אין זה מרצונו. כרבי עקיבא במשנתנו וגם רבי טרפון החולק עליו בדין רחבו, הודה לו בתוספתא שם הלכה ה. 36) כשהוא נוגע במים הוא מרגיש ואינו מעוניין שיעלו על ידו או רגלו. 37) אינו מעוניין בהתזה אלא בשמיעת קול החבטה. 38) אם יש אבן בבור ומקצתה בולטת הם כמחוברים ואינם מכשירים. [במשנה כתוב "טהורין" ופירש רבינו, וכן מפרשי המשנה האחרים, שאינם מכשירים לטומאה].

י. הַחוֹבֵט עַל הַשֶּׁלַח[39] חוּץ לַמַּיִם[40] - הַנִּתָּזִין מִמֶּנּוּ תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן, שֶׁהֲרֵי רְצוֹנוֹ שֶׁיֵּצְאוּ. חָבַט עָלָיו וְהוּא בְּתוֹךְ הַמַּיִם - אֵינָן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[41].

39) עור הבהמה שלא ניטל צמרו, וכדי לנקותו רוחצים אותו במים וחובטים אותו במקל. 40) אחר שהוציאו מן מי הרחיצה. 41) אינו מתכוון להוציא המים, שהרי יספוג מים אחרים במקומם.

יא. הַמַּיִם הָעוֹלִין בַּסְּפִינָה וּבָעֵקֶל[42] וּבַמְּשׁוֹטוֹת - אֵינָן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן; וּבַמְּצוּדוֹת וּבָרְשָׁתוֹת וּבַמְּכִמּוֹרוֹת[43] - אֵינָם תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן; וְאִם נִעֵר[44] - תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[45]. וְכֵן הַמַּיִם שֶׁעַל הַקַּסְיָה[46] שֶׁל שֻׁלְחָנוֹת[47] וְעַל הַשִּׁיפָּה[48] שֶׁל לְבֵנִים - אֵינָן בְּרָצוֹן; וְאִם נִעֵר - הַרֵי אֵלּוּ בְּרָצוֹן.

42) רבינו מפרש מקום בספינה שמתאספים בו המים החודרים דרך הבקיעים הזעירים שבדופני הספינה. והרא"ש פירש: עוגן שמורידים בשלשלת עד קרקע הים או הנהר, כדי לעכב הליכת הספינה. 43) מצודות, רשתות ומכמורות הם כלים לצוד בהם בעלי חיים. 44) להוציא מהם המים. 45) מפני שהוא מעוניין בהוצאתם. 46) ציפוי. 47) כשיורדים גשמים מכסים השולחנים את שולחנותיהם העומדים בחוץ, כדי שהגשמים לא ירטיבו את הדברים שעליהם. 48) במשנה הגירסה: והסיפא, ופירש רבינו כיסוי ללבנים להגן עליהם מפני הגשם.

יב. הַמּוֹלִיךְ אֶת הַסְּפִינָה לַיָּם הַגָּדוֹל לְצָרְפָהּ[49], הַמּוֹצִיא מַסְמֵר לַגְּשָׁמִים לְצָרְפוֹ[50], הַמַּנִּיחַ אֶת הָאוּד[51] בַּגְּשָׁמִים לַעֲשׂוֹתוֹ פֶּחָם[52] - הַרֵי הַמַּיִם שֶׁעֲלֵיהֶן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן; אֲבָל הַמּוֹצִיא אֶת הַמַּסְמֵר וְאֶת הָאוּד לַגְּשָׁמִים לְכַבּוֹתָן[53] - אֵין הַמַּיִם שֶׁעֲלֵיהֶן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן.

49) דופני הספינה מתייבשים ומתבקעים כשאינם במים ומוליכים אותה למים כדי לחזקה על ידי סתימת הסדקים (ויש מפרשים לבדקה, אם היא שטה כראוי). 50) להקשותו. ברזל מלובן באש הניתן במים קרים הוא מתקשה ומתחזק. 51) עץ שמחתים בו את האש וחלק ממנו נשרף. 52) לכבות את הגחלת הבוערת ויישאר פחם להשתמש בו. 53) כדי שלא יוזק בהם, הרי זה ככופה קערה על הכותל, כדי שלא ילקה הכותל שנתבאר דינו למעלה (בפרק י"ב הלכה ג).

יג. שִׁלְשֵׁל אֶת הַמְּשֹׁלֶת[54] לַבּוֹר לְהַעֲלוֹת בָּהּ כְּלִי אוֹ קִיתוֹן[55], שִׁלְשֵׁל אֶת הַכַּלְכָּלָה[56] לַבּוֹר כְּדֵי שֶׁתֵּשֵׁב עָלֶיהָ הַתַּרְנְגֹלֶת[57] - אֵין הַמַּיִם שֶׁעָלֶיהָ תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[58].

54) שרשרת ובסופה וו מעוקם. 55) כוס לשתייה. 56) סל קטן. 57) ויעלה אותה. 58) שהרי אינו מעוניין כלל שתורטב המשולת או הכלכלה.

יד. הַמְמַחֵק אֶת הַכִּרְשָׁה[59] לְהָסִיר הַמַּיִם שֶׁעָלֶיהָ, וְהַסּוֹחֵט שְׂעָרוֹ[60] בִּכְסוּתוֹ - הַמַּיִם הַיּוֹצְאִין תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[61], וְהַנִּשְׁאָרִין אֵינָן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[62], מִפְּנֵי שֶׁרְצוֹנוֹ שֶׁיֵּצְאוּ מִכֶּלֶן. וּכְרִשָׁה עַצְמָהּ הֵכְשֵׁרָה, שֶׁבִּשְׁעַת פְּרִישָׁתָהּ מַכְשִׁירִין[63]. וְאִם נִתֵּק הַמַּיִם מֵעָלֶיהָ בְּכָל כֹּחוֹ - לֹא הֵכְשֵׁרָה[64].

59) מין כרוב. המדובר, כשירדו עליה גשמים במחובר או בתלוש שלא לרצון והוא מקנחה ומעביר את המים. 60) שנרטב שלא ברצונו. 61) שהרי רוצה בהעברתם וביציאתם. 62) אף על פי שעברו ממקום למקום. ואין זה דומה לנטלה לשפכה שבפרק י"ב הלכה ח, מפני שלא נתקיימה מחשבתו, שהרי רצונו שיצאו לגמרי. פסק כרבי יוסי נגד תנא קמא, מפני שזה דומה לדין מרעיד את האילן (שם משנה ב) ובית הלל עומדים שם בשיטתו. 63) המים שיצאו מכשירים אותה ברגע שפירשו ממנה ברצונו. 64) מפני שנתלשו כהרף עין לא הייתה נגיעה בשעת פרישה.

טו. הַמַּרְעִיד[65] אֶת הָאִילָן לְהַשִּׁיר[66] מִמֶּנּוּ אֲכָלִין אוֹ

לְהַשִּׁיר טֻמְאָה[67] - הַמַּיִם הַנִּתָּזִין מִמֶּנּוּ אֵינָן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[68]. הִרְעִידוֹ לְהַשִּׁיר מִמֶּנּוּ מַשְׁקִין[69] - הַיּוֹצְאִין הֲרֵי הֵן תְּלוּשִׁין; וְהַנִּשְׁאָרִין בּוֹ[70], אַף עַל פִּי שֶׁנָּשְׁרוּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אֵינָן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְכַּוֵּן שֶׁיֵּצְאוּ מִכֻּלּוֹ. וְכֵן אִם נִתְּזוּ[71] עַל הַמְחֻבָּרִין - אֵינָן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[72].

65) מנענע את האילן והוא רועד. 66) להפיל. 67) המונחת בענפי האילן. 68) שהרי לא נתכוון להוריד את המים. 69) התכוון להפיל משקין שעליו. 70) באילן. 71) על ידי הרעידה. 72) ואם נגעו פירות תלושים במים שעל המחוברים אינם מוכשרים [פירוש זה מסלק השגתו של הראב"ד]. ומשמע, שאם ניתזו על תלושים - מכשירים אף על פי שלא התכוון שיפלו עליהם, שהרי נתקיימה מחשבתו להורידם מן המחוברים. ואם נתכוון שיפלו על המחוברים, אותם מים מכשירים פירות תלושים.

טז. הַמַּרְעִיד[73] אֶת הָאִילָן[74] וְנָפַל עַל חֲבֵרוֹ, אוֹ סוֹכָה[75] וְנָפְלָה עַל חֲבֵרְתָּהּ, וְתַחְתֵּיהֶן זְרָעִים וִירָקוֹת מְחֻבָּרִים לַקַּרְקַע, וְנָפְלוּ הַמַּיִם עַל הַפֵּרוֹת הַמְחֻבָּרִין שֶׁתַּחְתֵּיהֶן - אוֹתָן הַמַּיִם שֶׁבַּזְּרָעִים וְשֶׁבַּיְּרָקוֹת אֵינָן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[76].

73) שם משנה ג. 74) בכוונה להשיר מים. 75) פירוש, ענף, מלשון המקרא (שופטים יוד, מט): ויקחו איש שוכה. 76) ואינם מכשירים את הנוגע בהם, מפני שלא התכוון שיפלו על אותם זרעים. ואם נפלו על תלושים מכשירים אף על פי שלא התכוון להם (כסף משנה).

יז. שְׁמָרִים[77] שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּתַן עֲלֵיהֶן מַיִם[78] - כְּבָר בֵּאַרְנוּ בִּתְרוּמוֹת שֶׁהָרִאשׁוֹן[79] וְהַשֵּׁנִי[80] אָסוּר לְזָרִים; וְשֶׁל הֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת[81] - אַף הַשְּׁלִישִׁי אָסוּר; וְשֶׁל קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ - לְעוֹלָם אָסוּר; וְשֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[82] הַוַּדַּאי[83] - רִאשׁוֹן בִּלְבַד אָסוּר[84]. כְּשֵׁם שֶׁאָמְרוּ לְעִנְיַן אִסּוּרָן, כָּךְ אָמְרוּ לְעִנְיַן הֶכְשֵׁרָן. כְּגוֹן שֶׁנִּתְמְדוּ מֵאֲלֵיהֶן[85] וְהָיְתָה בְּהֵמָה שׁוֹתָה[86] רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן. שֶׁאִם הָיָה הָאָדָם הוּא שֶׁמֵּסִיר הַמַּיִם הָרִאשׁוֹנִים, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּאֲלֵיהֶן נָפְלוּ - כֵּיוָן שֶׁחֲשָׁבָן וְהִקְפִּיד עֲלֵיהֶן מַכְשִׁירִין[87].

77) שמרי יין. 78) לעשות תמד. 79) התמד הראשון. 80) אחר התמד הראשון נתן מים פעם שנייה. 81) לצורך תיקונים בבית המקדש והדומה להם, לא להקרבת קרבנות על המזבח. 82) כל אדם מישראל חייב להפריש מפירותיו שני עישורים, עישור ראשון ניתן ללויים ודינו כחולין (אחר שהופרשה ממנה תרומת מעשר), ועישור שני ("מעשר שני בשנות א, ב, ד ו־ה בכל שמיטה) הוא רכוש בעלים ונאכל רק בתוך חומות ירושלים בטהרה. ולפני הפרשות אלו הפירות הם טבל ואסורים באכילה. 83) שהופרש מטבל וודאי, להוציא מעשר שני מפירות שנקנו מעם הארץ, שאינו נאמן על המעשרות ופירותיו הם ספק מעושרים. ומלמדנו רבינו שהתמד הראשון של מעשר שני מפירות אלה מותר לשתותו חוץ לירושלים, מפני שאיסור תמד הוא חומרא דרבנן, לא גזרו על הספק. 84) לאכלו חוץ לירושלים. 85) שנפלו שם מים מאליהם בלי כוונת הבעלים, שאם נתן בכוונה אין מקום לדון אם מכשירים או לו, שהרי בנתינתו החשיב את התמד למשקה, אבל כשאין כאן כוונה, אנו אומרים שהשמרים מקלקלים את המים ויצאו מתורת משקה. [כך פירשו התוספות שם, ונראה שגם דעת רבינו כן. שהרי כתב סתם "מים" ולא כתב "מי גשמים" שצריכים מחשבה, כמו שאמרו בגמרא שם בתחילת השקלא וטריא]. ואף על פי כן עד שני בתרומה מכשירין וכו', מפני שחשובים משקה לעניין איסור, חשובים גם כן לעניין הכשר. 86) שאם היה אדם שותה הרי החשיב את התמד כמשקה (גמרא שם). 87) אפילו בחולין ואפילו עד אלף.

יום שני כ"ב אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר פירות שירד הדלף לתוכם ועירבן, והמעלה פירותיו לגג מפני הכנימה וכו'. המוליך חטים לטחון וירדו עליהם גשמים וכו'. חבית שהיא מליאה פירות שנתנה בתוך המשקין או איפכא. הרודה פת חמה ונתנה על פי חבית של יין וכו'. המרבץ ביתו במים טהורים או טמאים ונתן בו חיטים. המעלה שקים מלאים פירות מהנהר ונתן זה על גב זה. הנופח בעדשים לבודקן והנושך באוכל ונפל האוכל וכו'.

א. פֵּרוֹת[2] שֶׁיָּרַד הַדֶּלֶף לְתוֹכָן וְעֵרְבָן כְּדֵי שֶׁיִּתְנַגְּבוּ[3] - לֹא הֶכְשְׁרוּ[4].

2) מכשירין פ"ה מ"ג. 3) מתוך שהמים יתפזרו לכל הפירות. 4) שהרי אינו רוצה להרטיב את הפירות.

ב. הַמַּעֲלֶה[5] פֵּרוֹתָיו לַגַּג מִפְּנֵי הַכִּנִּימָה[6] וְיָרַד עֲלֵיהֶן הַטַּל - לֹא הֶכְשְׁרוּ; וְאִם נִתְכַּוֵּן שֶׁיֵּרֵד עֲלֵיהֶן הַטַּל - הֶכְשְׁרוּ. לְפִיכָךְ, אִם הֶעֱלוּם חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, אַף עַל פִּי שֶׁחִשְׁבוּ שֶׁיֵּרֵד הַטַּל עֲלֵיהֶן - לֹא הֶכְשְׁרוּ; שֶׁיֵּשׁ מַעֲשֶׂה לָהֶן[7] דִּין תּוֹרָה[8], וְאֵין לָהֶן מַחֲשָׁבָה[9] אֲפִלּוּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[10]. הָפְכוּ בָהֶן קְטַנִּים[11] עַל הַגַּג - הֲרֵי אֵלּוּ מֻכְשָׁרִין; שֶׁאִם הָיְתָה מַחֲשָׁבָה שֶׁל קָטָן נִכֶּרֶת מִתּוֹךְ מַעֲשָׂיו - מַחֲשַׁבְתּוֹ מוֹעֶלֶת מִדִּבְרֵיהֶן[12].

5) שם פ"ו מ"א. 6) כדי שיצאו התולעים מן הפירות. כנימה - תולעים. 7) מעשיהם מועילים בין לחומרא ובין לקולא. 8) חולין יג, א. 9) מחשבתם אינה מועילה. 10) שם. 11) והוכיחו בזה, שהם מתכוונים שירד הטל על כל הפירות. 12) שם. ומובן שאינה מועילה להקל אלא להחמיר. רבינו מדייק וכותב "קטנים" "קטן", ומשמע שמחשבת חרש ושוטה הניכרת מתוך מעשיהם - אינה מועילה אפילו מדבריהם.

ג. הַמַּעֲלֶה[13] אֶת הָאֲגֻדּוֹת[14] וְאֶת הַקְּצִיעוֹת[15] וְאֶת הַשּׁוּם לַגַּג בִּשְׁבִיל שֶׁיִּמְתִּינוּ[16], וְיָרַד עֲלֵיהֶן הַטַּל -

לֹא הֵכְשִׁרוּ. וְאֵין אוֹמְרִין: הוֹאִיל וְהַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁהַטַּל יוֹרֵד[17] - הֲרֵי זֶה בִּרְצוֹנוֹ; שֶׁהֲרֵי לֹא הֶעֱלָם אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּמְּתִינוּ.

13) שם מ"ב. 14) אגודות ירק. 15) גושי דבילה. 16) שיתקיימו זמן ארוך (רבינו בפירושו, ראה למעלה פי"א הי"ג). 17) בלילה. [והר"ש מפרש, שיתלחלחו מאליהם מן הלחלוחית שתצא מהם, שאינה מכשירה].

ד. הַמּוֹלִיךְ חִטִּין[18] לִטְחוֹן וְיָרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים, אִם שָׁמַח[19] - הֵכְשִׁרוּ. הָיוּ זֵיתָיו נְתוּנִין בַּגַּג וְיָרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים, אִם שָׁמַח - הִכְשִׁרוּ. הַחַמָּרִים[20] שֶׁהָיוּ עוֹבְרִים בַּנָּהָר וְנָפְלוּ שַׁקֵּיהֶן בַּמַּיִם וְהֶעֱלוּם, אִם שָׁמְחוּ - הֵכְשִׁרוּ הַפֵּרוֹת, וְהַמַּיִם שֶׁעַל הַשַּׁקִּין הִנָּם תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[21], שֶׁהֲרֵי שָׁמְחוּ[22].

18) שם פ"ג מ"ה. 19) חטים שרויות במים, מוציאות קמח יותר לבן. ואם הוא שמח, גילה דעתו שהוא מרוצה מהרטבתן. 20) מוליכי חמורים טעונים שקים מלאים תבואה. 21) ומכשירים פירות אחרים שיגעו בהם. 22) ואף־על־פי ששמחו על שהורטבו הפירות ולא על הרטבת השקים.

ה. שַׂק[23] שֶׁהוּא מָלֵא זֵרְעוֹנִים וְנָתוּן עַל גַּבֵּי הַנָּהָר[24] אוֹ עַל פִּי הַבּוֹר אוֹ עַל מַעֲלוֹת[25] הַמְּעָרָה[26] וְשָׁאֲבוּ[27] - הֵכְשִׁרוּ.

23) שם מ"א. 24) ולא בנהר ממש אלא במקום קרוב מאוד למים. 25) מדריגות שיורדים בהן למערה. 26) שיש בה מים, ועל המדריגות עצמן אין מים. 27) ספגו מים מן האוויר הרטוב.

ו. חָבִית[28] שֶׁהִיא מְלֵאָה פֵּרוֹת שֶׁנִּתְּנָה בְּתוֹךְ הַמַּשְׁקִין[29], אוֹ מְלֵאָה מַשְׁקִין שֶׁנִּתְּנָה בְּתוֹךְ הַפֵּרוֹת[30], וְשָׁאֲבוּ[31] - הֵכְשִׁרוּ. בְּאֵילוּ מַשְׁקִין אָמְרוּ? בְּמַיִם וּבְיַיִן וּבְחֹמֶץ[32]; אֲבָל שְׁאָר הַמַּשְׁקִין[33] אֵין מְשָׁאֲבִין[34] מִן הַחֶרֶס כְּדֵי שֶׁיִּכְשְׁרוּ הַפֵּרוֹת שֶׁבְּצִדָּן.

28) שם מ"ב. סתם חבית היא של חרס. 29) ולא שקעה כולה במשקין ולא נכנסו לתוכה. 30) והפירות נוגעים בדופני החבית מבחוץ. 31) את הלחלוחית המתמצה דרך דופני החרס. 32) של יין. 33) חמשה המשקין האחרים המכשירים. 34) אינם חודרים דרך דופני החבית.

ז. הָרוֹדֶה[35] פַּת חַמָּה וּנְתָנָהּ עַל פִּי חָבִית שֶׁל יַיִן: אִם הָיְתָה פַּת חִטִּין - לֹא הֵכְשְׁרָה[36]; וְאִם הָיְתָה שֶׁל שְׂעוֹרִים - הֵכְשְׁרָה, מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׂעוֹרִים שׁוֹאֲבוֹת[37]. וְכֵן אִם הָיָה[38] הַיַּיִן טָמֵא וְהָיְתָה פַּת חִטִּים - טְהוֹרָה; וְאִם הָיְתָה שְׂעוֹרִים - נִטְמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁאֲבָה מַשְׁקִין טְמֵאִין.

35) שם מ"ג. רודה - מוציא פת מן התנור. 36) המדובר בנילושו במי פירות, שאינם מכשירים, אבל כשנילושו במים הרי הוכשרו בלישה. 37) כר' יוסי שם. 38) במשנתנו נחלקו לענין טומאה, ורבינו סובר שהוא־הדין לענין הכשר.

ח. הַמְרַבֵּץ[39] אֶת בֵּיתוֹ וְנָתַן בּוֹ חִטִּים וְטָנְנוּ[40]: אִם מֵחֲמַת הַמַּיִם - הֵכְשְׁרוּ, וְאִם מֵחֲמַת הַסְּלַע[41] - לֹא הֵכְשְׁרוּ. הַמְכַבֵּס אֶת כְּסוּתוֹ בַּעֲרֻבָּה וְנָתַן בָּהּ חִטִּים וְטָנְנוּ: אִם מֵחֲמַת הַמַּיִם - הֵכְשְׁרוּ, וְאִם מֵחֲמַת הָעֲרֻבָּה[42] - לֹא הֵכְשְׁרוּ.

39) שם מ"ד. מרבץ - זולף מים על הרצפה כדי שלא יעלה האבק. 40) הורטבו. וכמוה מצאנו במועד קטן ו, ב: אם היתה שדה מטוננת. 41) ספגו לחלוחית עצם סלע הריצפה. [הר"ש מפרש, סלע היינו אבן הנמצאת במקום מששת ימי בראשית, ואבנים כאלו מוציאות רטיבות, ודינה כזיעת בתים]. 42) במשנה: "מחמת עצמן", ויש גורסים "עצמה". וכך היא גירסת רבינו. [ונאמרו פירושים שונים דחוקים מאד, ומתקבל על הדעת פירושו של הראב"ד בהשגותיו כאן, שאם נתן החיטים בעריבה עד שיתלחלחו מן המים הוכשרו, אבל אם נתנן בשביל העריבה עצמה, פירוש שלא מצא מקום נוח יותר להניח בו את החיטים - לא הוכשרו. וסגנונו מוכיח, שאינו משיג אלא מפרש דברי רבינו].

ט. הַטּוּמְּן[43] פֵּרוֹת בְּחוֹל כְּדֵי שֶׁיַּרְטִיבוּ - הֵכְשְׁרוּ[44]. הַטּוּמְּן בַּטִּיט הַנָּגוּב: אִם יֵשׁ בּוֹ מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ[45] - הֵכְשְׁרוּ, וְאִם לָאו - לֹא הֵכְשְׁרוּ.

43) שם. 44) שאין חול בלי מים שנבלעו בו (ר"ש). 45) נשאר בטיט לחלוחית, שתספיק להרטיב את היד הנוגעת בה.

י. הַמְרַבֵּץ[46] אֶת גָּרְנוֹ - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[47] שֶׁמָּא יֻכְשְׁרוּ חִטָּיו[48] אִם טָנְנוּ בּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא שָׁמֵחַ[49].

46) שם. 47) אינו מחוייב לחשוש. 48) שיניחן שם אחר־כך. 49) שישמח אם יטננו. וטעמו של דבר, מפני היובש שבגורן, המים נבלעים מהר (על־פי פירוש הרא"ש במשנתנו. וכן יש להבין גם דברי רבינו שם).

יא. הַמְלַקֵּט[50] עֲשָׂבִים כְּשֶׁהַטַּל יוֹרֵד עֲלֵיהֶן לְחַפּוֹת בָּהֶן הַחִטִּין[51] - לֹא הֵכְשְׁרוּ; וְאִם נִתְכַּוֵּן לְכָךְ[52] - הֵכְשְׁרוּ.

50) שם. 51) כדי שיספגו לחלוחית שבעשבים שאינה מכשירה, אבל לא נתכוון לטל. [במשנה כתוב "להטן בהם חיטים", ופירשו ה'ברטנורא' וה'תפארת ישראל': שירטיבו, ורבינו כתב "לחפות". ונראה שהוא מפרש גם־כן את המשנה כמותם]. 52) לטל שעליהם.

יב. הַמְרַבֵּץ[53] אֶת בֵּיתוֹ בְּמַיִם טְמֵאִים וְנָתַן בּוֹ שִׁבֳּלִים וְטָנְנוּ: אִם יֵשׁ עֲלֵיהֶן מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ[54] - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין, וְאִם לָאו - טְהוֹרִין.

53) תוספתא שם פ"ב ה"א. 54) נתבאר למעלה בהלכה ט.

יג. הַנּוֹעֵר[55] אַגֻּדָּה שֶׁל יָרָק שֶׁהָיוּ עָלֶיהָ מַשְׁקִין וְיָרְדוּ מִצַּד הָעֶלְיוֹן לַצַּד הַתַּחְתּוֹן - לֹא הֵכְשַׁר[56].

55) מנענע את האגודה, כדי להוריד את המים שעל הירקות

(שם מ"א מ"ד). 56) מכיוון שהוא התכוון שירדו לגמרי מן הירק, הרי לא נעשית מחשבתו.

יד. הַמַּעֲלֶה[57] שֹׁקִין מְלֵאִין פֵּרוֹת מִן הַנָּהָר וּנְתָנָן זֶה עַל גַּבֵּי זֶה[58] - הֵכְשַׁר הַתַּחְתּוֹן בַּמַּיִם שֶׁיָּרְדוּ לוֹ מִן הָעֶלְיוֹן, שֶׁהֲרֵי בִּרְצוֹנוֹ הִנִּיחַ זֶה עַל גַּבֵּי זֶה.

57) שם. 58) וידע שהמים משק העליון ירדו לתחתון.

טו. הַנּוֹפֵחַ[59] בַּעֲדָשִׁים לְבָדְקָן אִם הֵן יָפוֹת[60] וְהֵזִיעוּ - הֵכְשְׁרוּ בְּהֶבֶל פִּיו, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתּוֹלְדוֹת הַמַּיִם[61]. וְכֵן הָאוֹכֵל שֶׁמְּשֻׁמִּין[62] בְּאֶצְבַּע - הֵכְשְׁרוּ בְּמַשְׁקֵה פִּיו וְשֶׁעַל אֶצְבָּעוֹ.

59) שם מ"ו. 60) המדובר בעדשים טחונות, והוא בודק אותן לדעת אם הן נוחות להתבשל ונופח עליהן, ואם הן מתלחלחות מהר, סימן שהן סופגות את ההבל ויספגו מהר גם את מי הבישול (רבינו בפירושו למשנתנו). 61) שדינן כמים לענין הכשר, כמבואר למעלה פ"י ה"ב. 62) הרוצה לאכול שומשמין, מלחלח אצבעו ברוק שבפיו ומניחה עליהם והם נדבקים בו, ואחר־כך מכניס אצבעו לפה ומורידם.

טז. נָשַׁף[63] בְּאֹכֶל וְנָפַל הָאֹכֶל - הֲרֵי הַמַּשְׁקֶה שֶׁעַל הָאֹכֶל שֶׁלֹּא לְרָצוֹן[64]. הָיָה אוֹכֵל זֵיתִים פְּצוּעִים[65] וּתְמָרִים רְטֻבּוֹת וְכֹל שֶׁהוּא רוֹצֶה לָמֹץ אֶת גַּרְעִינָתוֹ[66], וְנָפַל[67] מִפִּיו - הֲרֵי הַמַּשְׁקֶה שֶׁעָלָיו בְּרָצוֹן[68]. הָיָה אוֹכֵל זֵיתִים גְּנוּבִין וּתְמָרִים יְבֵשׁוֹת וְכֹל שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לָמֹץ אֶת גַּרְעִינָתוֹ, וְנָפַל מִפִּיו - הֲרֵי הַמַּשְׁקֶה שֶׁעָלָיו שֶׁלֹּא בְּרָצוֹן.

63) טבול־יום פ"ג מ"ו. 64) ואינו מכשיר את הפירות שיגעו בו, מפני שאינו רוצה שרירו ירטיב את פיסת הלחם לפני שתגיע לפיו וילעוס. 65) והם רטובים מהשמן שבהם. 66) כדי להוציא ממנו מעט הלחלוחית שבו. 67) הגרעין. 68) מפני שאי־אפשר למוץ מבלי להרטיבו בריר שבפיו, החשיבו ונעשה משקה, ולפיכך מכשיר את הפירות שנגעו בו לרצונו.

יז. עֲלָשִׁין[69] שֶׁלִּקְּטָן[70] לִבְהֵמָה[71] וְהֵדִיחָן[72], וְחִשֵּׁב עֲלֵיהֶן לְאָדָם אַחַר כָּךְ - כְּבָר בֵּאַרְנוּ[73] שֶׁהֵן צְרִיכִים הֶכְשֵׁר שֵׁנִי[74]. וְאִם הָיָה עֲלֵיהֶן מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ כְּשֶׁחִשֵּׁב עֲלֵיהֶן לְאָדָם - הֲרֵי אֵלּוּ מֻכְשָׁרִין[75].

69) מין עשב שבעיקרו הוא מאכל בהמה, ויש בני אדם שאוכלים אותו, ובלשונות לעז רבות נקרא "ציקוריה". 70) ברייתא חולין קכח, ב. 71) כדי להאכילם לבהמה. 72) ולא הוכשרו, מפני שמאכל בהמה אינו מקבל טומאה. 73) למעלה פ"ג ה"ג. 74) ההדחה בזמן שהיו מאכל בהמה, אינו מועילה להכשירם אחר שנעשו מאכל אדם. 75) הוכשרו במשקה טופח שעליהם. תוספתא עוקצין פ"ג ה"א.

יום שלישי כ"ג אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר המים שמטמאים ומתטמאים לרצון ושלא לרצון ואותם שאין מטמאים אלא לרצון. המים שהם בחזקת טהרה בימות הגשמים או כשפסקו. גבא שנפל לתוכו יין או חלב או דבש או שמן. מי תמצית שלא פסקו. ומי שהיה אוכל תרומה בידים טמיאות והכניס ידו לתוך פיו. ודין האשה שהיתה אוכלת תרומה שאינה מוכשרת והיתה גורפת התנור הטמא והכה הקוץ ויצא ממנה דם וכו'.

א. מַיִם שֶׁבַּכֵּלִים[2] - מִתְטַמְּאִין בֵּין לְרָצוֹן בֵּין שֶׁלֹּא לְרָצוֹן, וּמְטַמְּאִין אֳכָלִים וְכֵלִים[3] בֵּין שֶׁנָּפַל עֲלֵיהֶן בְּרָצוֹן בֵּין שֶׁלֹּא נָפַל עֲלֵיהֶן בְּרָצוֹן. אֲבָל מַיִם שֶׁבְּקַרְקָעוֹת, כְּגוֹן מֵי בּוֹרוֹת[4] שִׁיחִין[5] וּמְעָרוֹת[6] וּמֵי גְּבָאִים[7] שֶׁאֵין בָּהֶם אַרְבָּעִים סְאָה[8] - אֵין מִתְטַמְּאִין אֶלָּא לְרָצוֹן וְאֵין מְטַמְּאִין אֶלָּא בְּרָצוֹן. כֵּיצַד? מַיִם שֶׁבַּקַּרְקַע שֶׁאֵין בָּהֶן אַרְבָּעִים סְאָה, בֵּין שֶׁהָיוּ שְׁאוּבִין[9] בֵּין שֶׁאֵינָן שְׁאוּבִין[10], שֶׁנָּפַל לְתוֹכָן הַמֵּת אוֹ שֶׁהָלַךְ בָּהֶן הַטָּמֵא - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין[11]. אֲבָל אִם שָׁתָה מֵהֶן אָדָם טָמֵא אוֹ שֶׁמִּלֵּא מֵהֶן בִּכְלִי טָמֵא אוֹ שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹכָן מַשְׁקִין טְמֵאִין בְּרָצוֹן - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין וַאַף עַל פִּי שֶׁהֵן בַּקַּרְקַע. שָׁתָה מֵהֶן הַטָּהוֹר אַחַר שֶׁנִּטְמְאוּ בַּקַּרְקַע אוֹ שֶׁמִּלֵּא מֵהֶן בִּכְלִי טָהוֹר - נִטְמָא הַשּׁוֹתֶה[12] וְנִטְמָא הַכְּלִי, שֶׁהֲרֵי בְּרָצוֹן שָׁתָה אוֹ מִלֵּא. נָפַל[13] לְתוֹכָן[14] כֹּבֶר שֶׁל תְּרוּמָה - הֲרֵי הוּא טָהוֹר כְּשֶׁהָיָה, שֶׁאֵין מִתְטַמְּאִין[15] אֶלָּא לְרָצוֹן. לְפִיכָךְ, אִם הֵדִיחַ יָדוֹ וְהוֹצִיא הַכֹּבֶר - נִטְמָא הַכֹּבֶר בַּמַּיִם שֶׁבְּיָדָיו, שֶׁהֲרֵי הֵן בְּרָצוֹן[16].

2) מקוואות פ"א מ"ב. 3) נתבאר בפ"ז מהל' אבות הטומאות ה"א, שחכמים גזרו על המשקין שיטמאו כלים, ועל אוכלין לא גזרו. 4) בור עגול ועמוק. 5) ארוכים וצרים. 6) מקורות, מכוסות מלמעלה. 7) גומא לא עמוקה שנתקבצו בה מים. 8) ואם יש בהם ארבעים סאה, יתבאר דינם בהל' מקוואות פ"ט. 9) ששאבו מים בכלים ושפכום לתוכם. 10) שנמשכו מנהר או שנקווה בהם מי גשמים. 11) אף־על־פי שעבר מרצון, לא נטמאו המים מפני שהוא התכוון להגיע לצד השני, אבל אינו מעוניין בנגיעה במים, והרי זה דומה לעבר בנהר שבפי"ג ה"ה. 12) נתבאר בפ"ח מהל' אבות הטומאות ה"י־יא, שהשותה רביעית משקין טמאים נטמא גופו מדרבנן. 13) מעצמו. 14) למים שנטמאו. 15) צ"ל שאין מטמאין. 16) [הראב"ד הקשה, למה צריך כאן רצון, הלא המים שבידיו הם תלושים, ותלושים מטמאים בין לרצון ובין שלא לרצון, כמו שכתב רבינו בתחילת הלכה זו? אמנם הראב"ד לשיטתו שאל כענין, אבל רבינו ישיב כהלכה לשיטתו (למעלה פי"ב ה"ג) שמשקין אינם נקראים תלושים אם לא נתלשו ברצון, ומה שכתב בתחילת ההלכה "מים שבכלים", הכוונה למים שנתלשו ברצון. ואפשר גם לפרש שמדובר

כאן במים טהורים, ומה שאמר נטמא, פירושו - הוכשרה] (ראה כסף־משנה, ולא נתבארו לי דבריו).

ב. מֵי גְבָאִים[17] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִמַּיִם שֶׁבְּקַרְקָעוֹת, כְּגוֹן מֵי בוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת וּמֵי תַּמְצִית[18] שֶׁפָּסְקוּ[19] וּמִקְוָאוֹת[20] שֶׁאֵין בָּהֶן אַרְבָּעִים סְאָה שֶׁנִּטְמְאוּ[21], וְיָרְדוּ לָהֶם גְּשָׁמִים וְרַבּוּ מֵי גְשָׁמִים עֲלֵיהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁטְפוּ[22] - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין[23]. לְפִיכָךְ, כָּל הַמַּיִם שֶׁבְּקַרְקָעוֹת, כְּגוֹן מֵי גְבָאִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, בִּשְׁעַת הַגְּשָׁמִים - הַכֹּל בְּחֶזְקַת טָהֳרָה[24].

17) שם מ"ד. 18) גשמים היורדים על ההרים והמים מתמצים (מבעבעים מכוח הזחילה) ונופלים לעמק. 19) שפסקו הגשמים, וגם הזחילה נגמרה (ברטנורא). 20) בורות מרובעים. 21) כגון ששתה מהם אדם טמא או מילא בכלי טמא. 22) לא עברו על גדותם. [מפירושו למשנתינו משמע שמדובר כשעברו ויש לתלות שגרפו את המים הטמאים. ונראה שחזר בו כאן]. 23) מפני שמי הגשמים מבטלים אותם כמו שנתבאר למעלה פ"ב ה"ג, בדין מי שפיכות. ואין אנו חוששים שמא שתה מהם הטמא אחר שנפלו שם גשמים ונטמאו שנית, מפני שבתקופת הגשמים אין עוברי דרכים מצויים, ומים אפשר למצוא בכל מקום, ואין להניח שעובר דרך בודד פנה לבור לשתות ממנה. 24) מתקבל על הדעת כמעט ללא ספק, שהם טהורים.

ג. פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים[25] - הַקְּרוּבִין לָעִיר[26] אוֹ לַדֶּרֶךְ טְמֵאִין, שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת שֶׁשָּׁתָה מֵהֶן הַטָּמֵא וְשֶׁמִּלְּאוּ מֵהֶן בְּכֵלִים טְמֵאִין[27], וְהָרְחוֹקִים טְהוֹרִים[28] עַד שֶׁיְּהַלְּכוּ רֹב הָאָדָם. הִלְּכוּ[29] - הַכֹּל בְּחֶזְקַת טָמְאָה, שֶׁהַהוֹלְכִים בְּשַׁיָּרוֹת מְמַלְּאִין וְשׁוֹתִין מֵהֶן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[30] בְּגֶבֶא שֶׁאֶפְשָׁר לִשְׁתּוֹת מִמֶּנָּה; אֲבָל בְּגֶבֶא שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׁתּוֹת מִמֶּנָּה[31] אֶלָּא בְּדֹחַק גָּדוֹל - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת טָהֳרָה, (שֶׁהֵם בְּחֶזְקַת טְהוֹרִין) עַד שֶׁיִּמְצֵא מְקוֹם פַּרְסוֹת רַגְלֵי אָדָם[32] אוֹ פַּרְסוֹת רַגְלֵי בְּהֵמָה גַּסָּה[33] נִכֶּרֶת בּוֹ. אֲבָל מָצָא פַּרְסוֹת רַגְלֵי בְּהֵמָה דַּקָּה[34] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיָּרְדָה[35] וְשָׁתָת.

25) שם. 26) הגבאים והבורות הנמצאים במקום קרוב לעיר. 27) בני העיר הטמאים שתו ומילאו בכלים. 28) מפני שאין דרכם של אנשים ללכת בדרכים שנתקלקלו בימות הגשמים. 29) התחילו בני אדם רבים לעבור בדרכים. 30) תוספתא, מקוואות פ"א ה"ג. 31) בלי טורח גדול. 32) על יד הגבא, שזו הוכחה שבא לשם אדם, ויש לחוש שהיה טמא ושתה או מילא בכלים טמאים. 33) כגון חמור או סוס, ואפשר שאדם הגיע לגבא ברכיבה. 34) גדיים וטלאים. 35) בעצמה, בלי ליווי הרועה.

ד. חֶזְקַת[36] טִיט וּגְמוּמִיּוֹת[37] שֶׁבִּפְתְחֵי חֲנֻיּוֹת[38] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בִּשְׁעַת הַגְּשָׁמִים שֶׁהֵן טְהוֹרִין[39]; פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים - הֲרֵי הֵן כְּמֵי שְׁפִיכוּת[40]. וְשֶׁבַּשְּׁוָקִין[41] - הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר הָרֹב. גֶּבֶא שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ יַיִן[42] אוֹ חֶלֶב אוֹ דְּבַשׁ - הוֹלְכִין בּוֹ אַחַר הָרֹב. נָפַל לְתוֹכוֹ שֶׁמֶן[43], אַף עַל פִּי שֶׁהִקְפִּיאָהוּ[44] - הֲרֵי זֶה[45] מִתְטַמֵּא וּמְטַמֵּא שֶׁלֹּא בְרָצוֹן, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לָצֵאת יְדֵי צַחְצָחִית[46].

36) תוספתא, שם. 37) גומות. 38) החנוונים, וגם הבאים לחנות - שופכים שם מים עכורים. 39) חזקה (מתקבל על הדעת וקרוב לוודאי) שהם טהורים, מפני שמי הגשמים מרובים ומבטלים אותם, ואפשר שגם מעבירים אותם. 40) שנתבאר דינם למעלה בפ"ב הכ"ו. 41) הגר"א גורס בתוספתא "שבשווקים", ונראה שגם בדברי רבינו כאן הוא גורס כך. 42) שם ה"ב. 43) טמא, ושמן אינו מתערב במים. 44) על־ידי צינון והסירוהו מעל המים. 45) הגבא. 46) אי־אפשר שלא יישארו במים צחצוחי (טיפות זעירות) שמן, והם מטמאים גם שלא לרצון (ראה הלכה הבאה).

ה. שֶׁמֶן וּשְׁאָר הַמַּשְׁקִין חוּץ מִן הַמַּיִם - הֲרֵי הֵן בַּקַּרְקַע כְּמוֹת שֶׁהֵן בַּכֵּלִים[47], דִּין אֶחָד הוּא[48].

47) זה למד רבינו מדין שמן שהקפיאוהו שבהלכה הקודמת. 48) דינם בקרקע כדין מים שבכלים, שנתבאר בה"א מפרק זה.

ו. מֵי תַּמְצִית[49] שֶׁלֹּא פָסְקוּ[50], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן אַרְבָּעִים סְאָה, הוֹאִיל וְהֵם בַּקַּרְקַע וַהֲרֵי הַמַּיִם נִמְשָׁכִין וּבָאִין לָהֶן - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁתָה מֵהֶן הַטָּמֵא וּמִלֵּא מֵהֶן בִּכְלִי טָמֵא אוֹ נָתַן לְתוֹכָן מַיִם טְמֵאִים - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין לְכָל דָּבָר.

49) משנה, מקוואות פ"א מ"ו. 50) שמי גשמים זוחלים עוד מן ההרים ונמשכים (דין מי תמציות שפסקו, נתבארו למעלה ה"ב).

ז. מִי שֶׁהָיָה[51] אוֹכֵל תְּרוּמָה בְּיָדַיִם טְמֵאוֹת, כְּגוֹן דְּבֵלָה שֶׁלֹּא הֻכְשְׁרָה[52], וְהִכְנִיס יָדוֹ לְתוֹךְ פִּיו לִטֹּל צְרוֹר[53]: אִם הָפַךְ[54] - נִטְמֵאת הַדְּבֵלָה בְּרִירוֹ; שֶׁהֲרֵי נִטְמָא בְּיָד[55], מִפְּנֵי שֶׁעֲקָרוֹ[56]. וְאִם לֹא הָפַךְ - טְהוֹרָה; שֶׁהַמַּשְׁקֶה שֶׁבְּפִיו קֹדֶם שֶׁיְּהַפְּכֶנּוּ אוֹ יִמְצְצֶנּוּ לְהוֹצִיאוֹ דּוֹמֶה לְמַיִם שֶׁלֹּא נִתְלַשּׁוּ אֶלָּא הֵן עֲדַיִן בַּקַּרְקַע, שֶׁאֵין מִתְטַמְּאִין וְאֵין מְטַמְּאִין[57] אֶלָּא בְּרָצוֹן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[58], וְזֶה אֵין רְצוֹנוֹ אֶלָּא לִטֹּל הַצְּרוֹר. הָיָה פּוּנְדְּיוֹן[59] לְתוֹךְ פִּיו[60] וּפָשַׁט יָדוֹ לִטְלוֹ וְהַדְּבֵלָה בְּתוֹךְ פִּיו, אִם הִנִּיחוֹ לִצְמָאוֹ[61] - הֲרֵי זֶה הָרֹק כְּעָקוּר[62], וְנִטְמֵאת הַדְּבֵלָה מֵחֲמַת מַשְׁקֶה פִּיו שֶׁנִּטְמָא מֵחֲמַת יָדָיו[63].

51) כלים פ"ח מ"י. 52) ולא נפסלה בנגיעת ידו. 53) הרגיש בצרור שנלחץ לתוך הדבילה. 54) בידו את הדבילה שבפיו, ומתוך כך הזיז את הריר ממקומו. 55) הריר נטמא בנגיעת היד, והוא מטמא את הדבילה אף־על־פי שלא הוכשרה לפני כן, שההכשר והטומאה באים

כאחת כמו שנתבאר למעלה פ"ו ה"ה. 56) את הריר. ואפילו דבילה חולין מתטמאה אף־על־פי שידיים אינן מטמאות את החולין. והטעם, מפני שידיים עושות את המשקין ראשון לטומאה לטמא אפילו חולין מגזירת י"ח דבר (פ"ה מהל' אבות הטומאות ה"י (ראה השלמות שם) ופ"י ה"ו). ונקט תרומה לרבותא של הבבא הבאה, שאם לא הפך 'אפילו תרומה לא נטמאה' (ראה השלמות). 57) וגם אינם מכשירים. 58) למעלה בה"א. 59) מטבע של מתכת. ולאו דווקא פונדיון אלא כל מטבע שהוא של מתכת. 60) בפיו (משנה, שם). 61) צמא היה ולא נמצאו מים תחת ידו, והכניס המטבע לתוך פיו, כדי לגרות את בלוטות הרוק שתוציאנה כמות רוק למעלה מהרגיל. 62) מפני שהוציאו בכוונה (ע"פ פירושו למשנתינו). 63) כמו שנתבאר למעלה בדין נטילת צרור.

1 **ח. הָאִשָּׁה[64] שֶׁהָיְתָה אוֹכֶלֶת אֳכָלִין שֶׁל תְּרוּמָה[65]**
2 **שֶׁאֵינָן מַכְשִׁירִין, וְהָיְתָה גוֹרֶפֶת[66] אֶת הַתַּנּוּר הַטָּמֵא[67],**
3 **וְהִכָּה הַקּוֹץ וְיָצָא מִמֶּנָּה דָּם, וּמָצְצָה אֶצְבָּעָהּ מִפְּנֵי**
4 **הַדָּם, אוֹ שֶׁנִּכְוִית וְנָתְנָה אֶצְבָּעָהּ בְּפִיהָ - נִטְמֵאת**
5 **הַתְּרוּמָה שֶׁבְּפִיהָ, שֶׁהֲרֵי רְצוֹנָהּ לְהוֹצִיא הַמַּשְׁקֶה[68]**
6 **מִפִּיהָ וּלְעָקְרוֹ בִּמְצִיצַת אֶצְבַּע.**

64) שם מי"א. 65) גם בחולין הדין כך, כמו שכתבנו בהלכה הקודמת, ונקט תרומה אגב ההלכה הקודמת. ראה השלמות להל' אבות הטומאות פ"ח ה"י. ומדובר באשה טהורה, ונקט אשה מפני שאין דרכם של אנשים לגרוף תנורים. [בבא ראשונה במשנתינו מלמדת דין אשה שנטף חלק מדדיה לתנור טהור, ומדובר באשה טמאה (רבינו הביא דין זה למעלה פ"י ה"ה). ובבא שניה – הדין שלפנינו כאן – מדבר במקרה הפוך, שהאשה טהורה והתנור טמא (רבינו בפירושו למשנתינו)]. 66) מוציאה את הגחלים. 67) ונטמאו ידיה באויר התנור, אבל גופה לא נטמא, שכלי חרס אינו מטמא אדם. 68) הרוק. נימוק זה נמשך לנכווית, אבל בדין הכה הקוץ, הדם מטמא את התרומה (על־פי פירושו למשנה).

יום רביעי כ"ד אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר הדברים שהם בשווקים בחזקת מוכשרים ובחזקת טומאה. ודין הדגים והציר שהם בחזקת הכשר. ואם נאמן עם הארץ עליהם לומר שלא הוכשרו. מי פירות שנתערבו בשאר משקים. והלוקח ציר מעם הארץ. הפירות בכל מקום, אם הם בחזקת טהרה. החולין אם יש בהם איסור טומאה ואם מותר לגרום להם טומאה. כל ישראל מוזהרים להיות טהורים ברגל.

7 **א. כָּל[2] הָאַגַּדּוֹת[3] שֶׁבַּשְּׁוָקִים[4] וְכָל הַקְּמָחִים וְכָל**
8 **הַסְּלָתוֹת שֶׁבַּשְּׁוָקִים בְּחֶזְקַת מַכְשִׁירִין. הָאַגַּדּוֹת - מִפְּנֵי**
9 **שֶׁדַּרְכָּן[5] לְזַלֵּף הַמַּיִם עֲלֵיהֶן תָּמִיד[6]; וְהַקֶּמַח וְהַסֹּלֶת**
10 **- לוֹתְתִין[7] אוֹתוֹ וְאַחַר כָּךְ טוֹחֲנִין אוֹתוֹ. וְכֵן חִטִּין**
11 **שֶׁחוֹלְקִין אוֹתָן[8] בְּרֵחַיִם אַחַת לִשְׁתַּיִם וְאַחַת לְשָׁלֹשׁ[9]**
12 **כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מֵהֶן מַעֲשֵׂה קְדֵרָה[10], כְּגוֹן הָרִיפוֹת[11]**
13 **וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת מַכְשִׁירִין בְּכָל מָקוֹם,**
14 **בֵּין שֶׁל שְׁוָקִין בֵּין שֶׁל בָּתִּים[12], מִפְּנֵי שֶׁלּוֹתְתִין אוֹתָן**
15 **לְהָסִיר קְלִפָּתָן.**

2) מכשירין פרק ו משנה ב. 3) ירקות קשורים יחד. 4) שהוצאו לשוק למכירה. 5) של מוכרי ירקות. 6) כדי שלא יכמשו ושיהיו נראים טריים. 7) רוחצים במים כדי להסיר קליפת החיטין ויצא קמח לבן מבהיק. 8) שוברים אותן. 9) כל חיטה נשברת לשני חלקים או לשלושה. 10) תבשיל. 11) גריסים. מלשון המקרא (שמואל־ב יז, כ) ותשטח עליו הרפות. 12) שאנשים עושים לצורכי הבית לא למכירה. אבל סתם קמחים וסלתות שבבתים אינם מוכשרים, מפני שהטוחן חיטים לצורך עצמו אינו מקפיד כל כך על לבנונית הקמח והסולת כמו הטוחן למכירה. [במשנתנו כתוב "טמאים" ורבינו כאן מפרש - מוכשרים] (ראה הלכה הבאה).

16 **ב. כָּל אֵלּוּ שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת מַכְשִׁירִין - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת**
17 **טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהַכֹּל מְמַשְׁמְשִׁין בָּהֶן וְהֵן מַכְשִׁירִין.**
18 **וְעַל כֵּן נֶאֱמָן עַם הָאָרֶץ לוֹמַר לֹא הֻכְשְׁרוּ. וְאֵין**
19 **צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאָר אֳכָלִין שֶׁאֵין לָהֶן חֶזְקָה[13], שֶׁעַם**
20 **הָאָרֶץ נֶאֱמָן לוֹמַר לֹא הֻכְשְׁרוּ.**

13) שאין אנשים רגילים לשפוך עליהם מים.

21 **ג. כָּל הַדָּגִים בְּחֶזְקַת מַכְשִׁירִין[14], וְאֵין עַם הָאָרֶץ**
22 **נֶאֱמָן עֲלֵיהֶן לוֹמַר לֹא הֻכְשְׁרוּ[15]. לְפִיכָךְ לְעוֹלָם**
23 **הַדָּגִים בְּחֶזְקַת טֻמְאָה. הַדָּגִים, בֵּין שֶׁצָּדָן בְּחֵרֶם בֵּין**
24 **בְּכַפּוּף בֵּין בִּמְצוֹדָה[16], אִם לֹא נִעֵר אֶת הַמְּצוֹדָה**
25 **עֲלֵיהֶן - לֹא הֻכְשְׁרוּ[17], וְאִם נִעֵר - הֻכְשְׁרוּ[18]. וְאֵין**
26 **עַם הָאָרֶץ נֶאֱמָן לוֹמַר: לֹא נִעַרְתִּי[19] אֶת הַמְּצוֹדָה**
27 **עֲלֵיהֶן, וַהֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת טֻמְאָה עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּן לְצוּדָן**
28 **בְּטָהֳרָה[20].**

14) מובן מאליו, שהמדובר בדגים מתים, שהרי בעל חי אינו מקבל הכשר ולא טומאה, והוכשרו מפני המים שנשארו עליהם לאחר שהוצאו מן המים ומתו. 15) במשנתנו אמרו: "כל הדגים בחזקת טומאה ... וכל הציר בחזקת טומאה, ועל כולן עם הארץ נאמן לומר טהורין הן חוץ מן הדגה". ופירש שם רבינו, דגה הוא מין דגים שבזמן המשנה היה ידוע בשם זה, ומפירוש זה יוצא שעל דגים אחרים נאמן עם הארץ לומר לא הוכשרו, אולם כאן כתב שעל כל דגים אינו נאמן, וברור שהוא מפרש את המונח "דגה" כשם כולל לכל מיני דגים, כלשון הכתוב (שמות ז, יח): והדגה אשר ביאור תמות, וחזר בו מפירושו למשנה, רבינו אינו מפרש כאן למה אין עם הארץ נאמן על דגים כשם שהוא נאמן על הפירות, במשנתנו נימקו "מפני שמפקידין אותם אצל עם הארץ", ורבינו לא פירש שם כלום. והר"ש מפרש, שהרי נהגו חברים להפקיד פירות שלא הוכשרו אצל עם הארץ ומזה ראייה שהם נאמנים לומר לא הוכשרו, אבל דגים לא נהגו להפקיד אצלו. 16) חרם, כפיף ומצודה הם מיני רשתות ומכמורות לצידת דגים (תוספתא מכשירין פרק ג הלכה ז). 17) מפני שהמים שעליהם לא נתלשו ברצון.

18) מכיוון שעקר את המים ממקומם. 19) מפני שדרך שולי דגים לנער. 20) כדי למוכרם לאוכלי חולין בטהרה, ובמקרה זה הוא נשמר מלנער.

1 **ד. כָּל[21] הַצִּיר[22] בְּחֶזְקַת מֻכְשָׁר[23]. וְצִיר טָהוֹר שֶׁנָּפַל**
2 **לְתוֹכוֹ מַיִם כָּל שֶׁהֵם - הֲרֵי הַכֹּל מַשְׁקֶה, וּמַכְשִׁיר**
3 **וּמִתְטַמֵּא[24] טֻמְאַת מַשְׁקִין[25]. לְפִיכָךְ חֶזְקָתוֹ טָמֵא[26].**
4 **נָפַל לְתוֹכוֹ[27] יַיִן דְּבַשׁ וְחָלָב[28] - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב[29].**
5 **וְכֵן מֵי פֵּרוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ בִּשְׁאָר הַמַּשְׁקִין[30] - הוֹלְכִין**
6 **אַחַר הָרֹב. נִתְעָרְבוּ בְּמַיִם כָּל שֶׁהֵן - הֲרֵי הַכֹּל מַשְׁקֶה,**
7 **וּמִתְטַמֵּא טֻמְאַת מַשְׁקִין וּמַכְשִׁיר[31]. וְצִיר חֲגָבִים**
8 **טְמֵאִים אֵינוֹ מַכְשִׁיר, אֲבָל מִתְטַמֵּא טֻמְאַת מַשְׁקִין.**

21) משנה שם פרק ו, ח. 22) המתמצה מדגים. 23) פירוש, אם יגע בטומאה - ייטמא, כמו אוכלין שהוכשרו, ואף על פי שציר נקי אינו מקבל טומאה (בכורות כב, א), חוששים אנו שמא נתנו בו מים, וציר שנתערב בו מים מקבל טומאה. והמדובר בציר של עם הארץ, שאינו נאמן על הטהרות. 24) כשיגע בטומאה. 25) כרבי אליעזר בן יעקב במשנתנו. מלשון רבינו כאן משמע שמעט מים שנפלו לציר עושים את כל הציר משקה לקבל טומאה ולהכשיר. והראב"ד משיג ואומר שזה נגד גמרא ערוכה (שם כג, ב). רב נחמן אומר שם בפירוש, שאם לא רבו המים על הציר - אינו משקה, ודברי רבי אליעזר בן יעקב מתפרשים שם בציר של עמי הארץ, שעמי הארץ חשודים לתת מים בציר עד מחצה על מחצה, וכשהחבר מוסיף כל שהוא מים הרי רבו על הציר ולפיכך נעשו משקה. ותמיהה נוספת, שהרי רבינו כותב בהלכה ה שאם היה רוב ציר בטלו המים במיעוטם, ונמצאו דבריו סותרים אלה את אלה. ויישוב נכון לדברי רבינו יימצא אם נדייק יפה בפירושו למשנתנו. כתב שם: "שעשיית הציר הוא על ידי משקה", פירוש, הציר אינו מין הדגים לבדו, אלא שופכים עליהם מים ומוסיפים עליהם מלח ומתמצה רטיבות מן הדגים, ותערובת זו היא ציר רגיל. ולאחר מכן מוסיף רבינו וכותב: "אמנם יהיה הציר טהור, כשמוציאים הציר על ידי מלח או פירות שאינן מוכשרין (צריך להיות "מכשירין"). ברור, שהוא מפרש "ציר טהור" שאמר רבי אליעזר בן יעקב בציר שנעשה בלי כל תערובת מים ואם נתן בציר זה קצת מים הם מכשירים ומתטמאים. ומובן שכך יש לפרש גם דברי רבינו כאן. ורבינו לשיטתו (לקמן בהלכה זו עצמה), שמי פירות שנתערבו בהם מים כל שהם הכל משקה. ומעתה תתבאר בנקל גם הבבא הראשונה: "כל הציר בחזקת מוכשר". המדובר כאן (וכן במשנה שאמרו: כל הציר בחזקת טמא) בציר רגיל שנעשה על המים, וקיבל רבינו דעתו של ריש לקיש בשם רבי יהודה נשיאה (שם כב, א) שחוששים שמא נתן עם הארץ יותר ממחצה מים וצריך השקה (וכמותו פסק רבינו בפירוש לקמן בהלכה ה), בניגוד לדעת רב נחמן, שאין עם הארץ נותן יותר ממחצה. ובהתאם לכך יתפרשו יפה דבריו בכל הדינים הבאים. [ויש לציין, שהראב"ד כאן מדבר בלשון רכה בלי כל מלה של ביקורת, אלא מעיר שבגמרא שם פירשו אחרת, ויש לראות בזה כעין הודאה, שאפשר לפרש גם כרבינו]. 26) שמא נגע בו עם הארץ. 27) לציר הטהור שיודעים שאין בו מים כלל. 28) שהם משקין המכשירים ומקבלים טומאה. 29) אם רוב ציר אינו מכשיר ואם רבו המשקין המכשירים - מכשיר. דין זה שנינו בתוספתא מכשירין פרק א הלכה ה בנתערבו במי פירות, ורבינו למד מזה לעניין ציר. 30) המכשירים, חוץ למים. 31) תוספתא שם. גירסת רבינו שם: "וחכמים אומרים, אפילו נפל לתוכן מים כל שהן - טמאים, ופסק כמותם.

9 **ה. הַלּוֹקֵחַ צִיר מֵעַם הָאָרֶץ[32] - מַשִּׁיקוֹ בְּמַיִם[33]**
10 **וְטָהוֹר. שֶׁאִם הָיָה רֹב הַצִּיר מַיִם - הֲרֵי הַמַּיִם**
11 **מִטַּהֲרִין בְּמִקְוֶה; וְאִם הָיָה רֻבּוֹ מֶלַח שֶׁל דָּגִים[34] -**
12 **אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה, וְהַמַּיִם שֶׁבָּהּ בָּטְלוּ בְּמִעוּטָן.**
13 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לִטְבֹּל בָּהֶן פַּת; אֲבָל לְקִדֵּרָה[35]**
14 **- מָצָא מִין אֶת מִינוֹ[36] וְנֵעוֹר[37], וְנִמְצְאוּ רֹב הַמַּיִם**
15 **טְמֵאִים, שֶׁהַמְּעוּט שֶׁהָיָה בַּצִּיר לֹא טָהַר בַּמִּקְוֶה[38].**

32) ואפשר שיש בו יותר ממחצה מים. 33) מים טמאים מתטהרים אם משקעים את הכלי במקווה כשר עד שמימיו צפים ועולים על המים הטמאים, וזה נקרא השקה (ראה למעלה פרק ב הלכה כ"א). 34) צריך להיות מליחה של דגים, פירוש ציר ומלח. כסף משנה. 35) לתבשיל שיש בו מים. 36) המים שבציר מצטרפים עם המים שבקדירה. 37) מתעורר. [רבינו גרשום מפרש - נסתלק, והכוונה שהביטול נסתלק]. 38) משום שבטלו במיעוטם ולא היה עליהם תורת מים כלל. יוצא מזה דבר מוזר קצת: אם היו מים טמאים מרובים על הציר אפילו הוסיף אחר ההשקה קצת מים, התערובת נשארה בטהרתה ואם היו מים טמאים מועטים והוסיפו עליהם אחר ההשקה מים טהורים - נטמאה כל התערובת.

16 **ו. הַפֵּרוֹת בְּכָל מָקוֹם בְּחֶזְקַת טָהֳרָה, אֲפִלּוּ הָיָה**
17 **הַמּוֹכֵר עוֹבֵד כּוֹכָבִים, עַד שֶׁיֵּדַע שֶׁהֻכְשְׁרוּ אוֹ שֶׁיִּהְיוּ**
18 **מִדְּבָרִים שֶׁחֶזְקָתָן מֻכְשָׁרִין.**

19 **ז. הָאוֹג[39] בְּכָל מָקוֹם בְּחֶזְקַת טֻמְאָה[40]. וְכֵן כָּל**
20 **הַקִּשּׁוּאִין[41] וְהַדְּלוּעִין וְהַתְּלוּיוֹת בְּגֶמִי עַל פִּתְחֵי**
21 **חֲנֻיּוֹת[42] - בְּחֶזְקַת מֻכְשָׁרִין וּטְמֵאִין[43].**

39) רבינו בפירושו למסכת פאה פרק א משנה ה כותב: מין צמח שמעבדין בו עורות ויש לו אשכולות כאשכלות הגפן ויאכלו. 40) מפני שמרטיבים את פירותיו במים. 41) כל מיני דלעת. 42) החנוונים תולים על פתחי חנויותיהם דוגמאות פירות וירקות הנמצאים למכירה. 43) ידי עוברים ושבים ממשמשים בהם ולפעמים ידיהם רטובות. ויש לחשוש גם לטל הנופל עליהם ומכשירם לקבל טומאה והחנווני לא הרגיש בו.

22 **ח. כָּל הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה וּבְדִבְרֵי קַבָּלָה מֵהִלְכוֹת**
23 **הַטֻּמְאוֹת וְהַטְּהָרוֹת - אֵינוֹ אֶלָּא לְעִנְיַן מִקְדָּשׁ**
24 **וְקָדְשָׁיו וּתְרוּמוֹת וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּלְבַד, שֶׁהֲרֵי הִזְהִיר**
25 **אֶת הַטְּמֵאִין מִלְּכָנֵס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ לֶאֱכֹל קֹדֶשׁ אוֹ**
26 **תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר בְּטֻמְאָה; אֲבָל הַחֻלִּין[44] - אֵין בָּהֶן**
27 **אִסּוּר כְּלָל[45], אֶלָּא מֻתָּר לֶאֱכֹל חֻלִּין טְמֵאִין וְלִשְׁתּוֹת**

מַשְׁקִין טְמֵאִים. הֲרֵי נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל. מִכְּלָל שֶׁהַחֵלִין מֻתָּרִין, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בִּבְשַׂר קָדָשִׁים. אִם כֵּן, מִפְּנֵי מָה נֶאֱמַר: הָרִאשׁוֹן שֶׁבַּחֵלִין - טָמֵא, וְהַשֵּׁנִי - פָּסוּל? לֹא שֶׁיִּהְיֶה אָסוּר בַּאֲכִילָה, אֶלָּא לִמְנוֹת מִמֶּנּוּ לִתְרוּמָה וּלְקֹדֶשׁ: שֶׁאִם נָגַע שֵׁנִי שֶׁל חֵלִין בִּתְרוּמָה - פִּסְלָה[46] וַעֲשָׂאָהּ שְׁלִישִׁי; וְכֵן אִם נָגַע בָּאֲכָלִין שֶׁל קֹדֶשׁ - טִמְּאָן וַעֲשָׂאָן שְׁלִישִׁי, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וְכֵן הָאוֹכֵל אֹכֶל שֵׁנִי שֶׁל חֵלִין, אִם נָגַע בִּתְרוּמָה - פִּסְלָהּ[47].

44) שנטמאו. 45) לאכלם. 46) נתבאר כבר כמה פעמים שדבר שנפסל אינו פוסל כיוצא בו בנגיעתו, ודבר שנטמא פוסל או מטמא (הלכות אבות הטומאות פרק י"א הלכה א). 47) נתבאר (שם פרק ח הלכה י), שחכמים גזרו פסול הגוף על האוכל שני של חולין.

ט. כְּשֵׁם שֶׁמֻּתָּר לֶאֱכֹל חֵלִין טְמֵאִים וְלִשְׁתּוֹתָן, כָּךְ מֻתָּר לִגְרֹם טֻמְאָה לְחֵלִין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[48]. וְיֵשׁ לוֹ לְטַמֵּא[49] אֶת הַחֵלִין הַמְתֻקָּנִין[50] לְכַתְּחִלָּה[51]. וְכֵן מֻתָּר לְאָדָם לִגַּע בְּכָל הַטֻּמְאוֹת וּלְהִתְטַמֵּא בָּהֶן. שֶׁהֲרֵי הִזְהִיר הַכָּתוּב אֶת בְּנֵי אַהֲרֹן וְאֶת הַנָּזִיר מֵהִתְטַמֵּא בְּמֵת. מִכְּלָל שֶׁכָּל הָעָם[52] מֻתָּרִין, וְשֶׁאַף כֹּהֲנִים וּנְזִירִים מֻתָּרִין לְהִתְטַמֵּא בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת חוּץ מִטְּמֵא מֵת.

48) אפילו חולין שאינם מתוקנים. 49) מותר לו לטמא. 50) שהפרישו מהם תרומה ומעשר. 51) מזה יוצא שחולין שאינם מתוקנים אסור לטמאם לכתחילה, אבל מותר לגרום להם טומאה, כלומר אינו מחוייב להיזהר מדברים העשויים לגרום להם טומאה. 52) שאינם כהנים.

י. כָּל יִשְׂרָאֵל מֻזְהָרִין לִהְיוֹת טְהוֹרִים בְּכָל רֶגֶל, מִפְּנֵי שֶׁהֵם נְכוֹנִים לִכָּנֵס בַּמִּקְדָּשׁ וְלֶאֱכֹל קָדָשִׁים. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ - בָּרֶגֶל בִּלְבַד. וְאִם נִטְמָא - אֵינוֹ לוֹקֶה[53]. אֲבָל בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה - אֵינוֹ מֻזְהָר.

~ נקודות משיחות קודש ~

"כל ישראל מוזהרין להיות טהורים ברגל מפני שהם נכונים להיכנס במקדש ולאכול קדשים וכו'". ודייקו האחרונים בלשונו שכתב "שהם נכונים" ולא שהם חייבים וכד' כי לשיטתו החיוב אינו משום שחייבים להיכנס לצורך הבאת קרבנות אלא שהוא גילוי מילתא בנוגע **לזמן החיוב** מכיון שזהו זמן שחייבים בו להיכנס למקדש, הרי שאז צריך להיות טהור.

אבל רש"י בפרשת בא דיבור־המתחיל מקרא קודש, כתב: "...קרא אותו קודש לאכילה ושתי' וכסות". והנפק"מ ביניהם, שלרש"י א: החיוב הוא רק במועד ולא בכל הרגל, מה שאין כן להרמב"ם הוא גם בחול המועד. ב: לרש"י גם ראש השנה ויום הכיפורים נקראו רגלים וגם בהם יש חיוב לטהר עצמו. ג: לרש"י החיוב הוא מעצם קדושת יום־טוב וצריך להיות כל זמן הרגל גם כשאינו אוכל ושותה.

(על פי לקו"ש חל"ב ע' 63)

53) שם הלכה י: "אחרים אומרים, ובנבלתם לא תגעו, יכול (יכולים היינו לפרש), אם נוגע אדם ילקה את הארבעים, תלמוד לומר (ויקרא יא, כד): ולאלה תטמאו".

יא. הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[54] לָמְדוּ[55], שֶׁהַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר אוֹכְלִין בִּקְעָרָה אַחַת. אֲבָל לֹא יֹאכַל הַבַּעַל עִם אִשְׁתּוֹ בִּקְעָרָה אַחַת כְּשֶׁתִּהְיֶה נִדָּה, וְלֹא יִשְׁתֶּה עִמָּהּ[56], וְלֹא תִמְזֹג לוֹ אֶת הַכּוֹס, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְלֹא יֹאכַל הַזָּב עִם הַזָּבָה, מִפְּנֵי הֶרְגֵּל עֲבֵרָה[57], שֶׁמָּא יִבְעַל.

54) תלמיד מפי רבו, ורבו מרבו עד משה רבינו מפי הגבורה. 55) לדרוש מהכתוב הזה. 56) מכוס אחת. 57) שלא יבוא לידי עבירה חמורה לבוא על הזבה.

יב. אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לֶאֱכֹל אֳכָלִין טְמֵאִין וְלִשְׁתּוֹת מַשְׁקִין טְמֵאִים, חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ אוֹכְלִין חֵלִין בְּטָהֳרָה וְנִזְהָרִין מִן הַטֻּמְאוֹת כֻּלָּן כָּל יְמֵיהֶם, וְהֵן הַנִּקְרָאִים פְּרוּשִׁים. וְדָבָר זֶה קְדֻשָּׁה יְתֵרָה הִיא וְדֶרֶךְ חֲסִידוּת, שֶׁיִּהְיֶה נִבְדָּל אָדָם וּפוֹרֵשׁ מִשְּׁאָר הָעָם, וְלֹא יִגַּע בָּהֶם וְלֹא יֹאכַל וְיִשְׁתֶּה עִמָּהֶם. שֶׁהַפְּרִישׁוּת מְבִיאָה לִידֵי טָהֳרַת הַגּוּף מִמַּעֲשִׂים הָרָעִים, וְטָהֳרַת הַגּוּף מְבִיאָה לִידֵי קְדֻשַּׁת הַנֶּפֶשׁ מִן הַדֵּעוֹת הָרָעוֹת, וּקְדֻשַּׁת הַנֶּפֶשׁ גּוֹרֶמֶת לְהִדַּמּוֹת בַּשְּׁכִינָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים, כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם[58].

~ נקודות משיחות קודש ~

בהל' ח' כתב ש"כל הכתוב בתורה מהלכות הטומאות והטהרות אינו אלא לעניין המקדש וקדשיו... אבל החולין אין בהם איסור ומותר לאכול חולין טמאין כו'". ובהלכה י"ב כתב "אע"פ שמותר כו' חסידים הראשונים היו אוכלים חולין בטהרה... ודבר זה קדושה יתירה היא... וטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש מן הדעות הרעות וגורמת להדמות לשכינה וכו'" ולכאורה קשה הלא אם אכילת חולין בטהרה מביאה לידי קדושת הנפש מן הדעות הרעות מדוע מותר לכתחילה לאכול חולין בטומאה ולטמא חולין. אלא שסדר עבודתו של יהודי הוא באופן של "ילכו מחיל אל חיל". תחילת העבודה היא באופן ש"דייך מה שאסרה לך התורה", אבל אין לו להסתפק בזה אלא להגיע לעבודת הבדלה ופרישות שאז נשללת בכלל האפשרות למעשים הרעים ודעות הרעות, וזהו גם סדר ההלכות ברמב"ם שתחילה לומדים ההלכה שמותר לאכול חולין טמאים, ומכיוון שזוהי הלכה בתורה הרי זה כבר חיל ואח"כ הולכים

מחיל אל חיל, ומגיעים להלכה המבארת את מעלת הפרישות.

וכפתגם הידוע אצל חסידים שדעת העולם שמה שמותר מותר, ומה שאסור אפשר לפעמים למצוא היתר. אבל שיטת החסידות היא שמה שאסור בוודאי אסור, ומה שמותר צריך לחשוב אם אפשר להסתדר בלעדיו שעניין זה אינו הידור מצווה כי־אם הלכה מפורשת ברמב"ם שאע"פ שיש עניינים המותרים, בכל זאת יש להתנהג בפרישות.

(על פי 'יין מלכות' ספר טהרה סימן כה)

58) רבינו הקפיד לסיים כל ההלכות שבספר טהרה בלשון קדושה וטהרה.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

יום חמישי כ"ה אייר ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת כֵּלִים

1 **עִנְיָן אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת לֵידַע כֵּלִים שֶׁמְּקַבְּלִין טֻמְאָה**
2 **מִכָּל אֵלּוּ הַטֻּמְאוֹת וְכֵלִים שֶׁאֵינָן מִתְטַמְּאִין, וְכֵיצַד**
3 **מִתְטַמְּאִין וּמְטַמְּאִין.**
4 **וּבֵאוּר עִנְיָן זֶה בִּפְרָקִים אֵלּוּ:**

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר ששה מיני כלים שמקבלים טומאה מן התורה. ודין כלים העשויים מעצמות העוף או מחיות שבים. כלי זכוכית מקבלים טומאה, ודין כלי גללים אבנים ואדמה. פשוטי כלי חרס ופשוטי כלי מתכות ומקבליהם. פשוטי כלי עץ עור ועצם ומקבליהם ומה שהוא בכללם.

5 **א. שִׁבְעָה מִינֵי כֵּלִים הֵן שֶׁמְּקַבְּלִין טֻמְאָה מִן**
6 **הַתּוֹרָה, וְאֵלּוּ הֵן[2]: הַבְּגָדִים, וְהַשַּׂקִּין, וּכְלֵי עוֹר,**
7 **וּכְלֵי עֵצֶם, וּכְלֵי מַתָּכוֹת, וּכְלֵי עֵץ, וּכְלֵי חֶרֶשׂ. הֲרֵי**
8 **הוּא אוֹמֵר: מִכָּל כְּלִי עֵץ אוֹ בֶגֶד אוֹ עוֹר אוֹ שָׂק[3].**
9 **וּבִכְלֵי מַתָּכוֹת נֶאֱמַר: אַךְ אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַכֶּסֶף[4].**
10 **וּבִכְלֵי חֶרֶשׂ נֶאֱמַר: וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל**
11 **תּוֹכוֹ, כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ תִשְׁבֹּרוּ.**

2) כל אלה הנמנים למטה, שווים רק לענין זה שכולם מקבלים טומאה, אבל חלוקים הם בפרטי דיני טומאתם כמו שיתבאר לקמן. 3) ולמעלה מזה כתוב: "וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא". 4) והכתוב ממשיך: "את הנחושת את הברזל את הבדיל ואת העופרת". מנה הכתוב כל מיני המתכות שהיו ידועים אז לישראל. והפסוק הבא אחריו אומר: "אך במי נדה יתחטא", פירוש, כל אלה צריכים טהרה מטומאתם.

12 **ב. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[5] לָמְדוּ[6], שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְכָל**
13 **מַעֲשֵׂה עֵזִּים - לְרַבּוֹת כֵּלִים הָעֲשׂוּיִין מִן הַקַּרְנַיִם וּמִן**
14 **הַטְּלָפַיִם וּמִן הָעֲצָמוֹת שֶׁל עֵזִּים[7]. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר**
15 **מִינֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה[8]. אֲבָל כֵּלִים הָעֲשׂוּיִין מֵעַצְמוֹת**
16 **הָעוֹף - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה[9]; חוּץ מִכֵּלִים הָעֲשׂוּיִין**
17 **מִכְּנַף הָעָזְנִיָּה[10] בִּלְבַד וּבִיצַת הַנַּעֲמִית[11] הַמְּצֻפָּה[12] -**
18 **הוֹאִיל וְהֵן דּוֹמִין לְעֵצֶם, מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּכְלֵי עֵצֶם.**
19 **וְקָרוֹב בְּעֵינַי, שֶׁטֻּמְאָתָן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[13].**

5) איש מפי איש עד משה רבינו. 6) במסכת חולין כה, ב (כל דרשות חז"ל בפסוקי התורה, שאינן מובנות מתוך פשוטו של מקרא, מוגדרות על־ידי רבינו "מפי השמועה", מפני שאינן כתובות בתורה בפירוש, אלא שמענו מפי משה רבינו לדרוש כך. ראה הקדמת רבינו לפירוש המשניות שלו, ד"ה "החלק הראשון; פירושים מקובלים"). 7) "מעשה עזים" משמעותו הדברים שנעשים מן העזים. 8) למדו שם מן המלה "וכל" המיותרת, שאפשר היה לכתוב "ומעשה עזים". 9) הברייתא שם מסיימת: "אם כן (פירוש, אם אתה מרבה כל בהמה וחיה), מה תלמוד לומר "עזים"? פרט לעופות". 10) כלים פי"ז, מי"ד. שם כתוב "העוז", ומפרש רבינו שהכוונה לעזניה. עוף זה נמנה בתורה (ויקרא יא, יג) בין העופות הטמאים, והוא גדול ורגילים לעשות כלים מכנפיו (ר"ש). 11) "בת היענה" מתרגם אונקלוס "בת נעימתא" (רב האי גאון). 12) בדבר המחזק ומעמיד את הכלי, שנעשה מקליפת הביצה (ראה השלמות). רבינו סובר שכלים העשויים מכנף העזניה, מקבלים טומאה גם בלי ציפוי. ולזה התכוון באמרו "בלבד", כלומר, בלי ציפוי. ולדעתו, מה שנאמר במשנה "המצופה" נמשך לביצת הנעמית בלבד. וב'תוספות יום טוב' למשנתנו מביא בשם מהר"ם (מרוטנבורג) שהמלה "המצופה" שבמשנה נמשכת גם לעזניה. 13) גזרו עליהם טומאה, מפני שהם דומים לכלי עצם אחרים.

20 **ג. כֵּלִים[14] הָעֲשׂוּיִין מֵעַצְמוֹת חַיָּה שֶׁבַּיָּם וּמֵעוֹרָהּ -**
21 **טְהוֹרִים. כֹּל שֶׁבַּיָּם - טָהוֹר, וְאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה מִן**
22 **הַטֻּמְאוֹת וְלֹא טֻמְאַת מִדְרָס[15]. אַף הָאוֹרֵג בֶּגֶד מִצֶּמֶר**
23 **הַגָּדֵל בַּיָּם - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה. שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ בֶגֶד אוֹ**
24 **עוֹר. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[16] לָמְדוּ[17]: מַה בֶּגֶד - מִן הַגָּדֵל**
25 **בָּאָרֶץ, אַף עוֹר - מִן הַגָּדֵל בָּאָרֶץ. חִבֵּר[18] מִן הַגָּדֵל**
26 **בַּיָּם עִם הַגָּדֵל בָּאָרֶץ[19] אֲפִלּוּ חוּט אוֹ מְשִׁיחָה, אִם**
27 **חִבְּרוֹ חִבּוּר עַד שֶׁמֵּשִׁים אֶת שְׁנֵיהֶן כְּאִלּוּ הֵן אֶחָד**
28 **לְטֻמְאָה[20], שֶׁאִם נִטְמָא זֶה יִטְמָא זֶה[21] - הַכֹּל[22] מְקַבֵּל**
29 **טֻמְאָה.**

14) שם מי"ד. 15) זב וזבה, נדה, יולדת ומצורע מטמאים את הכלים ששכבו, ישבו, רכבו או עמדו עליהם, וטומאה זו "מדרס" שמה (דיניה מפורשים בהלכות מטמאי משכב ומושב). רבינו מדגיש במיוחד טומאת מדרס, מפני שישנם דברים שאינם נטמאים בשום טומאה אלא בטומאת מדרס בלבד, כגון פשוטי כלי עץ, כלי עור וכלי עצם (ראה לקמן ה"י). 16) ראה ה"ב אות ד. 17) ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פרשתא ו, ה"י. 18) משנה שם, ו'תורת כהנים' שם. 19) בתוספתא כלים בבא מציעא פ"ז ה"ב, נחלקו ר' מאיר ור' יהודה בדין חיבר לגדל בים דבר הגדל בארץ שאינו מקבל טומאה, כגון כלי אבנים וכדומה. ר' מאיר אומר שאינו מקבל טומאה, ר' יהודה אומר (לפי גירסת הגר"א בביאורו שם) "כלי ים ראויים לקבל טומאה, וטיהרום

(מגזירת הכתוב), לכשתימצא להם עילה (נימוק כל שהוא) יהיו טמאים". פירוש, אפילו חיבר להם דבר שאינו מקבל טומאה. ואף־על־פי שבכל מקום הלכה כר' יהודה נגד ר' מאיר, כתב רבינו כאן "חוט או משיחה" שהם מהדברים שמקבלים טומאה כשיש בהם השיעור הקבוע, ומשמע שכלי אבנים והדומים להם שאינם מטמאים כלל, אינם מועילים לטמא. וטעמו, מפני שסתם משנה כאן ובנגעים שם, בשיטת ר' יהודה נשנו, וכל סתם במשנה ומחלוקת בברייתא - הלכה כסתם. 20) פירוש, אם חיבור שכזה בבגדים ששניהם מקבלים טומאה, עושה אותם כבגד אחד לענין טומאה. 21) שאם נגעה טומאה באחד, נטמא גם השני כאילו נגע בטומאה עצמה (ולא משום נגיעה בבגד שנטמא). 22) הגדל בארץ והגדל בים. ראה השלמות.

1 **ד. יֵרָאֶה לִי, שֶׁהַכֵּלִים הָעֲשׂוּיִים מֵעוֹר הָעוֹף אֵין**
2 **מְקַבְּלִין טֻמְאָה, כְּמוֹ עַצְמוֹתָיו[23]. וְאִם תֹּאמַר: וַהֲרֵי**
3 **הוּא כָּשֵׁר לִכְתֹּב עָלָיו תְּפִלִּין[24] כְּעוֹר בְּהֵמָה וְחַיָּה?**
4 **הִנֵּה עוֹר הַדָּג אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, וְלוּלֵא זֶהֲמָתוֹ**
5 **שֶׁאֵינָהּ פּוֹסֶקֶת[25] הָיָה כָּשֵׁר לִתְפִלִּין[26]. הִנֵּה לָמַדְתָּ[27],**
6 **שֶׁאַף דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה כָּשֵׁר לִתְפִלִּין, אִם**
7 **אֵין לוֹ זֶהֲמָא[28].**

23) ראה למעלה ה"ב. 24) שבת קח, א וכן פסק רבינו בפ"א מהלכות תפילין ה"י. 25) אינה עוברת ע"י עיבוד העור כמו זוהמא של עורות אחרים. 26) גמרא שם. 27) מזה יש ללמוד. 28) ועור העוף אין לו זוהמא.

8 **ה. כְּלֵי זְכוּכִית אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה מִדִּבְרֵי**
9 **תּוֹרָה[29], וַחֲכָמִים גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן שֶׁיְּקַבְּלוּ טֻמְאָה[30];**
10 **הוֹאִיל וּתְחִלַּת בְּרִיָּתָן[31] מִן הַחוֹל כִּכְלֵי חֶרֶס - הֲרֵי**
11 **הֵן כִּכְלֵי חֶרֶס[32]. וּמִפְּנֵי שֶׁתּוֹכָן נִרְאֶה כְּבָרָן, לֹא**
12 **גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן שֶׁיִּטַּמְּאוּ מֵאֲוִירָן[33], אֶלָּא עַד שֶׁתִּגַּע**
13 **הַטֻּמְאָה בָּהֶן, בֵּין מִתּוֹכָן בֵּין מִגַּבָּן, כִּכְלֵי מַתָּכוֹת.**
14 **וְלֹא גָּזְרוּ טֻמְאָה[34] עַל פְּשׁוּטֵיהֶן[35], אֶלָּא עַל**
15 **מְקַבְּלֵיהֶן[36]. וְאֵין לָהֶם טָהֲרָה בְּמִקְוֶה[37]. וְאֵין**
16 **שׁוֹרְפִין עֲלֵיהֶן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[38], שֶׁלֹּא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן**
17 **אֶלָּא לִתְלוֹת[39].**

29) לא נמנו בתורה בין סוגי המקבלים טומאה. 30) בשבת יד, ב אמרו: יוסי בן יועזר איש צרידה ויסי בן יוחנן איש ירושלים (נשיא הסנהדרין ואב בית־הדין) גזרו טומאה על ארץ העמים ועל כלי זכוכית. 31) החומר הגלמי שממנו עושים זכוכית. 32) ר' יוחנן שם, א־ב. 33) הראב"ד משיג, הלא בגמרא שם טז, ב נימקו בסברא זו למה מיטמאים מגבם. והוא מוסיף: "ואם תשאל למה לא יטמא מאווירו ככלי חרס?" ומשיב, שאם כן יהיו חמורים מכל הכלים, שאין כלי המטמא גם מגבו וגם מאווירו בלי נגיעה, ומפני שהוכרחו למעט טומאה אחת, העדיפו למעט טומאת אויר שהיא חידוש. ויש להניח, שגם רבינו התכוון לכך, אלא שקיצר בלשונו, כדרכו. 34) שם טז, א. 35) שאין להם בית קיבול. 36) כלים שיש להם בית קיבול. 37) כמו כלי חרס (שם טו, ב). 38) תרומה וקדשים שנטמאו צריך לשורפם. ומשמיענו רבינו, שאם נטמאו ע"י נגיעה בכלי זכוכית טמא, אין שורפים אותם (שם טז, א). 39) אסורים באכילה ואסור לשורפם, אלא מניחים אותם עד שיירקבו. המלה "לתלות", פירושה, כעין דבר התלוי באויר בין השמים ובין הארץ.

18 **ו. כְּלֵי גְלָלִים[40] וּכְלֵי אֲבָנִים וּכְלֵי אֲדָמָה[41] - לְעוֹלָם**
19 **טְהוֹרִין[42], וְאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה מִן הַטֻּמְאוֹת וְלֹא**
20 **טֻמְאַת מִדְרָס[43], לֹא מִן הַתּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים,**
21 **בֵּין פְּשׁוּטֵיהֶן בֵּין מְקַבְּלֵיהֶן.**

40) כלים עשויים מרפש בקר שנתייבש ונתקשה (רבינו בפירושו למשנה כלים פ"י, א). רש"י בשבת נח, א מפרש "גללים" - שיש, אולם שם טז, ב פירש כרבינו. 41) שלא הוסקו באש, ואם הוסקו - הם כלי חרס. 42) שבת שם. 43) ביארנו למעלה בהלכה ג.

22 **ז. פִּיל שֶׁבָּלַע[44] הוּצִין[45] וְהֶקִיאָן[46] דֶּרֶךְ הָרְעִי[47],**
23 **הָעוֹשֶׂה מֵהֶן כֵּלִים - הֲרֵי הֵן סָפֵק[48] אִם הֵם כִּכְלֵי**
24 **גְלָלִים[49] אוֹ כְּלֵי עֵץ כְּשֶׁהָיוּ. אֲבָל כְּפִיפָה[50] שֶׁנִּטְמֵאת**
25 **וּבְלָעָה פִּיל וְהֶקִיאָה דֶּרֶךְ בֵּית הָרְעִי - הֲרֵי הִיא**
26 **בְּטֻמְאָתָהּ[51].**

44) בעיא במנחות סט, ט. 45) שבטים דקים. 46) הוציאם. 47) דרך שהרעי יוצאת. 48) בעיא שלא נפשטה. 49) ואינם מקבלים טומאה. 50) סל קלוע משבטים דקים. 51) שם. דבר שנטמא אינו יוצא מטומאתו אלא על־ידי שינוי ממש בגופו, וכאן המדובר כשיצאה שלימה, אבל אין מורידים טומאה לדבר שיש בו עיכול ואפילו הוא שלם (פיל שאמרו - לאו דוקא, ונקט פיל לדוגמא, שהוא גדול ואפשר לו לבלוע סל ולהוציאו כשהוא שלם).

27 **ח. פְּשׁוּטֵי כְּלֵי חֶרֶס[52], כְּגוֹן מְנוֹרָה וְכִסֵּא וְשֻׁלְחָן שֶׁל**
28 **חֶרֶס וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה מִן הַטֻּמְאוֹת**
29 **וְלֹא טֻמְאַת מִדְרָס[53], לֹא מִן הַתּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי**
30 **סוֹפְרִים. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ יִטְמָא;**
31 **כֹּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹךְ[54] בִּכְלֵי חֶרֶס - מְקַבֵּל טֻמְאָה, וְשֶׁאֵין**
32 **לוֹ תּוֹךְ - טָהוֹר.**

52) כלים שם מ"ג. 53) ברייתא שבת פד, א. 54) 'תורת כהנים' פרשת שמיני פרשתא ז ה"ד.

33 **ט. כְּלֵי מַתָּכוֹת[55], אֶחָד פְּשׁוּטֵיהֶן, כְּגוֹן הַסַּכִּינִים**
34 **וְהַמִּסְפָּרַיִם, אוֹ מְקַבְּלֵיהֶן, כְּגוֹן הַיּוֹרוֹת**
35 **וְהַקּוּמְקוּמוֹסִין - הַכֹּל מְקַבְּלִין טֻמְאָה; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל**
36 **דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָאֵשׁ[56] - בֵּין מְקַבֵּל בֵּין פָּשׁוּט. אֲפִלּוּ**
37 **תֵּבָה אוֹ מִגְדָּל וְכַיּוֹצֵא בָהֶן שֶׁל מַתֶּכֶת, שֶׁהֵן מְקַבְּלִין**
38 **אַרְבָּעִים סְאָה בְּלַח[57] אוֹ יָתֵר - מְקַבְּלִין טֻמְאָה[58];**
39 **שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָאֵשׁ[59].**

55) כלים פי"א, מ"א. 56) 'ספרי' מטות פיסקא קנח. 57) שהן ששים סאה ביבש. כל כלי מקבל דברים יבשים כשליש יותר מנוזלים, מפני הגודש. 58) בשבת פג, ב

דרשו: "מה שק מיטלטל מלא וריקן, אף כל מיטלטל מלא וריקן", אבל כלים גדולים שאי־אפשר לטלטל אותם כשהם מלאים, אינם מקבלים טומאה מפני שאינם דומים לשק. ומשמיענו שהגבלה זו אינה נוהגת בכלי מתכת. 59) המלה "כל" מרבה כלים גדולים.

י. כְּלֵי עֵץ[60] וּכְלֵי עוֹר וּכְלֵי עֵצֶם: מְקַבְּלֵיהֶן, כְּגוֹן הָעֲרֵבָה[61] וְהַחֵמֶת[62] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מְקַבְּלִין טֻמְאָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה; אֲבָל פְּשׁוּטֵיהֶן, כְּגוֹן הַלּוּחוֹת וְהַכִּסֵּא וְהָעוֹר שֶׁאוֹכְלִין עָלָיו וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[63]. שֶׁנֶּאֱמַר: מִכָּל כְּלִי עֵץ[64]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: מַה שַּׁק - שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּית קִבּוּל[65], אַף כֹּל[66] - שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּית קִבּוּל. וּכְלֵי עֶצֶם כִּכְלֵי עֵץ לְכָל דָּבָר[67]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[68] שֶׁטֻּמְאַת פְּשׁוּטֵיהֶן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים?[69] בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת חוּץ מִטֻּמְאַת מִדְרָס, אֲבָל בְּמִדְרַס הַזָּב וַחֲבֵרָיו[70] מִתְטַמְּאִין מִן הַתּוֹרָה[71]; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב - כָּל הֶעָשׂוּי לְמִשְׁכָּב אוֹ לְמֶרְכָּב, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[72]. וְכֵן כְּלֵי זְכוּכִית הֶעָשׂוּי לְמִשְׁכָּב - מִתְטַמֵּא בְּמִדְרַס מִדִּבְרֵיהֶן.

60) כלים פ"ב, מ"א. 61) של עץ. 62) נוד עשוי מעור בהמה. 63) לקמן בפ"ד ה"א מונה רבינו סוגי כלי עץ שאינם מטמאים כלל, אפילו מדברי סופרים. 64) והכתוב מסיים: "או בגד או עור או שק . . . וטמא עד הערב". 65) מקום לקבל בו כלים ואוכלין. 66) כל הכלים האמורים בפסוק זה אינם מטמאים כשאין להם בית קיבול (שבת פו, ב). 67) מפני שטומאתם למדנו מהכתוב "וכל מעשה עזים" (ראה למעלה ה"ב), והכתוב ממשיך: "וכל כלי עץ", ולפיכך הוקשו (הושוו) לכלי עץ. 68) בבא בתרא סו, א. 69) זבה נדה ויולדת. 70) בכורות לח, א. 71) בהלכות מטמאי משכב ומושב פ"ז ה"א. 72) גזרו עליהם שיטמאו כלי מתכת.

יא. כֹּל שֶׁהוּא אָרוּג[73], בֵּין מְצֻמָּר וּפִשְׁתִּים בֵּין מִקַּנָּבוֹס, אוֹ מִמֶּשִׁי אוֹ מִשְׁאָר דְּבָרִים הַגְּדֵלִים בַּיַּבָּשָׁה - הוּא הַנִּקְרָא בֶּגֶד לְעִנְיַן טֻמְאָה. וְהַלְּבָדִים[74] כִּבְגָדִים לְכָל דָּבָר[75].

73) שבת סד, א. 74) חתיכות בד. 75) ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פרשתא ו ה"ח, דרשו: "או בגד" לרבות את הלבדין. המלה "או" נדרשת לריבוי.

יב. הַשַּׂק הוּא חוּטֵי שֵׂעָר הַגְּדֵלִין[76] כְּשַׁלְשֶׁלֶת[77] אוֹ הָאַרוּגִין כִּבְגָדִים. אֶחָד הֶעָשׂוּי[78] מִן הָעִזִּים אוֹ מִצֶּמֶר גְּמַלִּים אוֹ מִזְּנַב הַסּוּס וְהַפָּרָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְאֶחָד הָאָרִיג מֵהֶן כְּמוֹ הַמַּרְצוּפִין[79], אוֹ הַגָּדֵל כְּמוֹ חֶבֶק[80] שֶׁל חֲמוֹר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. אֲבָל הַחֲבָלִים וְהַמְּשִׁיחוֹת הַשְּׁזוּרִין, בֵּין מִן הַשֵּׂעָר בֵּין מִצֶּמֶר וּפִשְׁתִּים - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה בִּפְנֵי עַצְמָן[81].

76) שזורים, קלועים, מלשון הכתוב (דברים כב, יב) "גדילים תעשה לך". 77) בד לעשיית בגדים, ארוג חוטי שתי וחוטי ערב, ושקים קלועים בצורה של טבעות אחוזות זו בזו. 78) תנא דבי ר' ישמעאל שבת כז, א. 79) שקים גדולים וחזקים שאורזים בהם משאות גדולים להעבירם בספינות. 80) איזור רחב הכרוך ומהודק סביב בטן הבהמה ('תורת כהנים' שם פ"ח ה"א). 81) אבל כשהם מחוברים בדבר המקבל טומאה - מתטמאים (שם).

יג. כָּל הַכֵּלִים הָעֲשׂוּיִין מִן הַגֹּמֶא[82] וּמִן הָעֲרָבָה וּמִן הַקָּנִים[83] וּמִסַּפּוּת תְּמָרִים וּמִן הֶעָלִים וְהַשָּׁרִיגִין[84] וּקְלִפֵּי אִילָנוֹת וּמִן הַחֵלֶף[85], כְּגוֹן הַכְּפִיפוֹת[86] וְהַטְּרַסְקָלִין[87] וְהַמַּחֲלָצוֹת[88] וְהַמַּפָּצוֹת[89] - הַכֹּל בִּכְלַל כְּלֵי הָעֵץ, שֶׁהַכֹּל גָּדֵל מִן הָאָרֶץ כָּעֵץ. אֶחָד כְּלֵי חֶרֶס וְאֶחָד כְּלֵי נֶתֶר[90] לְכָל דָּבָר[91]. כָּל כְּלֵי הֶעָשׂוּי מֵהֶעָפָר מִן הָעֲפָרוֹת[92] וְאַחַר כָּךְ שׂוֹרְפִין אוֹתָן בַּכִּבְשָׁן - הֲרֵי זֶה כְּלֵי חֶרֶס. וְהַתַּנּוּר[93] וְהַכִּירַיִם[94] וְהַכֶּפַח[95] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִשְּׁאָר הַבִּנְיָנוֹת[96] שֶׁאוֹפִין בָּהֶן אוֹ מְבַשְּׁלִין בָּהֶן - הַכֹּל מְקַבְּלִין טֻמְאָה דִּין תּוֹרָה[97], וְטֻמְאָתָן וְטֻמְאַת כְּלֵי חֶרֶס שָׁוָה.

82) מין עשב. 83) הגדלים על שפת הנהרות. 84) ענפי עץ הגפן. 85) בערבית אל פלחר (רבינו בפירוש למשנה), מין עשב. 86) סלים קטנים קלועים מגידולי קרקע. 87) סלים גדולים קלועים. 88) שטיחים גדולים, קלועים מקנים או שבטים דקים. 89) שטיחים רכים, קלועים מעשבים. 90) במסכת עבודה זרה לג, ב פירשו - מחפורת של צריף. ופירש רבינו (בכלים פ"ב מ"א) אבן רכה מאוד הנמסת בקלות במים. 91) משנה שם. 92) כל מין עפר שהוא, בין טיט בין חול, ובין אדמה רכה או קשה. 93) הוא רחב מלמטה וצר מלמעלה. 94) תנור שדפנותיו מאונכים, ויש בו מקום להעמיד שתי קדירות. 95) תבניתו ככירה, ויש בו מקום לקדירה אחת בלבד (ראה שבת פרק ג מ"א, וב). ושלשתם עשויים מחרס. 96) מיני תנורים גדולים. רבינו קורא להם בנינות מפני שמחברים אותם בטיט לאדמה. 97) אף־על־פי שהם מחוברים לקרקע, וכל מחובר לקרקע אינו מקבל טומאה. והטעם, מפני שהתורה אמרה (ויקרא יא, לה): תנור וכיריים יותץ.

יום שישי כ"ו אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר העושה כלי קיבול אפילו כל שהוא מדבר של קיימא. ודין בית קיבול העשוי למלאותו. שפופרת הקש והקנה וכיוצא בהן אם דינן ככלי קבלה.

א. הָעוֹשֶׂה[2] כְּלִי קִבּוּל מִכָּל מָקוֹם[3] - הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה בְּכָל שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה. וְאֵין לִכְלִי קִבּוּל שִׁעוּר. וְהוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה דָּבָר שֶׁל קַיָּמָא, שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיֵּעָמֵד. כֵּיצַד? הָעוֹשֶׂה כְּלִי מִן הָעוֹר הַמַּצָּה[4] שֶׁלֹּא נִתְעַבֵּד כְּלָל, אוֹ מִן הַנְּיָר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַנְּיָר מְקַבֵּל טֻמְאָה, אוֹ מִקְּלִפַּת הָרִמּוֹן וְהָאֱגוֹז וְהָאַלּוֹן[5], אֲפִלּוּ חֲקָקוּם הַתִּינוֹקוֹת לָמֹד בָּהֶן אֶת הֶעָפָר אוֹ שֶׁהִתְקִינוּם לְכַף מֹאזְנַיִם - הֲרֵי אֵלּוּ מְקַבְּלִין טֻמְאָה;

1 שֶׁתִּינוֹק חֵרֵשׁ[6] שׁוֹטֶה וְקָטָן יֵשׁ לָהֶן מַעֲשֶׂה[7], אַף עַל
2 פִּי שֶׁאֵין לָהֶן מַחֲשָׁבָה[8]. אֲבָל הָעוֹשֶׂה כֵּלִים[9] מִן
3 הַלֶּפֶת וְהָאֶתְרוֹג וְהַדְּלַעַת הַיְבֵשִׁים, שֶׁחֲקָקָן לְמֹד בָּהֶן,
4 וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר
5 שֶׁיַּעֲמְדוּ אֶלָּא זְמַן מוּעָט.

2) כלים פי"ז מט"ו. 3) לרבות עור המצה והנייר ומשחקי תינוקות האמורים למטה (רבינו בפירושו למשנתינו, וכן פירשו הרא"ש ו'תוספות יום־טוב'. והברטנורא מפרש "מכל מקום" היינו אפילו בית קיבול זעיר), אבל עצמות הדג ועורו אינם מיטמאים אפילו כשיש להם בית קיבול, שהתורה מיעטה אותם מטומאה. 4) עור שאינו מעובד כלל, כמו מצה שאין בה כל תיקון או תערובת כדי לשפרה. ב'תורת כהנים' פרשת שמיני, פרשתא ו הי"א, שנינו: "יכול אף המצה ועור החיפה שלא נעשה בהם מלאכה? תלמוד־לומר (ויקרא יא, לב): אשר יעשה מלאכה בהם". ומדרשה זו נתמעט עור שלא נגמרה מלאכתו. וסובר רבינו, שאם עשה לעור זה בית קיבול, כגון תרמיל או כיס - נגמרה מלאכתו ומקבל טומאה, ונתמעטו פשוטי כלי עור בלבד (ראה משנה־למלך). 5) פרי עץ האלון שקליפתו וגם תוכו קשים. 6) אינו שומע ואינו מדבר, אבל אילם השומע - דינו כגדול. 7) מעשיהם מועילים כמו מעשה בן דעת. 8) בכל הדברים שמחשבתו של אדם מכריעה לכאן או לכאן – אין למחשבתם כל ערך. 9) תוספתא, כלים בבא־מציעא פ"ז ה"ג.

6 ב. קְנֵה מֹאזְנַיִם[10] וְהַמָּחָק[11] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בֵּית קִבּוּל
7 מַתֶּכֶת, וְהָאֵסֶל[12] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית קִבּוּל מָעוֹת, וְקָנֶה שֶׁל
8 עֵץ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית קִבּוּל מַיִם[13], וּמַקֵּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית
9 קִבּוּל מְזוּזָה[14] אוֹ מְקוֹם מַרְגְּלִית[15], וּמַשְׁחֶזֶת שֶׁל
10 עֵץ[16] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית קִבּוּל שֶׁמֶן[17], וְלוּחַ פִּנְקָס[18] שֶׁיֵּשׁ
11 בּוֹ בֵּית קִבּוּל שַׁעֲוָה[19] - כָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אַף עַל
12 פִּי שֶׁהֵן פְּשׁוּטֵי כְּלֵי עֵץ, הוֹאִיל וְיֵשׁ בָּהֶן בֵּית קִבּוּל
13 כָּל שֶׁהוּא, מְקַבְּלִין טֻמְאָה דִּין תּוֹרָה. וְאֵין טָמֵא מִן
14 הַתּוֹרָה[20] אֶלָּא בֵּית קִבּוּל לְבַדּוֹ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן וְהַמְשַׁמֵּשׁ
15 אֶת בֵּית הַקִּבּוּל מִשְּׁאָר הַכֵּלִי שֶׁבֵּית הַקִּבּוּל צָרִיךְ
16 לוֹ[21]; אֲבָל הַיָּתֵר עַל הַצֹּרֶךְ מִשְּׁאָר הַכֵּלִי הַפָּשׁוּט -
17 טָהוֹר מִן הַתּוֹרָה וְטָמֵא מִדִּבְרֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[22].

10) החלק האמצעי שכפות המאזניים תלויים בו (משנה, שם פי"ז, מ"ט). 11) חתיכת עץ מהוקצעת, שמוחקים בה את המידות. כיצד? מעבירים את המחק על כל שפת המידה ונופל על הגודש, ואם המחק כבד, הוא נדחק קצת לתוך הכלי ומפיל יותר. הקנה של מאזניים והמחק הם מעץ, והרמאים עושים להם בית קיבול ומכניסים בהם מתכת בצד אחד, וכשהם קונים מניחים את המשקלות בצד שהמתכת בו, וכשמוכרים מניחים שם את הדבר הנמכר. באופן דומה הם משתמשים גם במחק, בקניה מוחקים בצד הקל ובמכירה בצד הכבד. 12) מוט שתולים בו הסחורה הנמכרת, וחנווני רמאי עושה בו בית קיבול וטומן בו מקצת הכסף שקיבל, ואומר לקונה שטעה במנין ונתן פחות ממה שהיה עליו לשלם. 13) עני רמאי מעמיד פנים כאילו הוא יושב בתענית כדי שיחמלו עליו, ושותה מים מן הקנה מבלי שירגישו בזה העוברים ושבים. 14) כדי לקבעו בפתח הבית (ע"פ פירוש רבינו למשנתינו. ראה השלמות). 15) כדי להסתירה שם ולהבריח המכס (המשנה מסיימת: "ועל כולן אמר רבן יוחנן בן זכאי: אוי לי אם אומר, אוי לי אם לא אומר". פירוש, אם אומר - אפשר שילמדו אנשים רעים את התחבולות הללו לרמות, ואם לא אומר - יחשבו הרמאים, שאין אנו בקיאים בתחבולותיהם וגם התלמידים לא יהיו בקיאים בדינים אלה. בבבא־בתרא סט, ב - אמרו, שרבן יוחנן בן זכאי גילה את כל התחבולות בהסתמכו על הכתוב (הושע יד, ו): כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם). 16) שם מי"ז. במשנה כתוב סתם "משחזת", ורבינו הוסיף "של עץ", שאם היא של מתכת הרי היא מיטמאה אף־על־פי שאין בה בית קיבול, ואם היא של אבן אפילו כשיש בה בית קיבול אינה מקבלת טומאה כמו שנתבאר בפ"א ה"ו (רבינו בפירושו). 17) כדי להחליק יפה את חוד הסכין מטפטפים קצת שמן על המשחזת, ולפיכך עושים בה חקיקה קטנה לקבלת השמן. 18) לוח עץ שמניחים עליו שעווה, והחנוונים חורטים עליו בחרט של מתכת או של עץ קשה, את חשבונותיהם. [ולא השתמשו בקלף או בנייר מפני מחירם הגבוה]. וכשלא היו צריכים יותר לאותם החשבונות – החליקו את השעווה כדי להשתמש בה שנית. 19) יש עושים בלוחות בית קיבול לשעווה. 20) תוספתא, כלים בבא־מציעא פ"ז ה"ד. 21) שבלי חלק זה לא יהיה הכלי ראוי להשתמש בו. לשון התוספתא: אינו מטמא אלא המשמש את הצורך. 22) פ"א ה"א, שפשוטי כלי עץ מקבלים טומאה מגזירת חכמים.

18 ג. בֵּית קִבּוּל[23] הֶעָשׂוּי לְמַלֹּאתוֹ - אֵינוֹ בֵּית קִבּוּל.
19 כֵּיצַד? בְּקַעַת[24] שֶׁל עֵץ שֶׁחוֹקְקִין בָּהּ בֵּית קִבּוּל
20 וְתוֹקְעִין בּוֹ הַסַּדָּן שֶׁל בַּרְזֶל[25]: אִם שֶׁל נַפָּחִים הִיא
21 - אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית
22 קִבּוּל, לֹא נַעֲשָׂה אֶלָּא לְמַלֹּאתוֹ[26]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא
23 בָּזֶה. וְאִם הָיְתָה שֶׁל צוֹרְפִין[27] - הֲרֵי זוֹ מְקַבֶּלֶת
24 טֻמְאָה; מִפְּנֵי שֶׁהֵן מַגְבִּיהִין אֶת הַבַּרְזֶל בְּכָל עֵת
25 שֶׁיִּרְצֶה וּמְקַבְּצִין אֶת שְׁפוּת[28] הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף
26 הַמִּתְקַבְּצֶת שָׁם תַּחַת הַסַּדָּן[29], וַהֲרֵי נַעֲשָׂה לְקַבָּלָה.
27 וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ.

23) משנה, שם. 24) חתיכת עץ פשוטה. 25) ועליו מניחים את המתכת, כשמעבדים אותו. 26) מלשונו משמע שאפילו לפני שתקעו את הסדן בבית הקיבול אין העץ מקבל טומאה מפני שהחור נעשה בכוונה תחילה למלאות אותו מילוי קבוע. 27) צורפי מתכות יקרות, כגון זהב וכסף. 28) נסורת דקה שנושרת מן המתכת כשמחליקים אותה בפצירה ששיניה זעירות (מלשון המשנה, כלים פ"ל, מ"א: "שפן בשופין"). 29) אבל נסורת הברזל אין לה כל ערך ואין מאספים אותה (תוספתא, שם).

28 ד. הַכַּף[30] הֶחָקוּק שֶׁתַּחַת רַגְלֵי הַמִּטּוֹת[31] וְהַמִּגְדָּלוֹת
29 וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְקַבֵּל - טָהוֹר, וְאֵין

בּוֹ מִשּׁוּם כְּלִי קִבּוּל, לְפִי שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי לְקִבּוּל אֶלָּא לִסְמֹךְ בּוֹ בִּלְבַד. שְׁפוֹפֶרֶת[32] הַקַּשׁ[33] - מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה כְּכָל כְּלֵי הָעֵץ שֶׁמְּקַבְּלִין טֻמְאָה, אֲפִלּוּ אֵינָהּ יְכוֹלָה לְקַבֵּל אֶלָּא טִפָּה אַחַת[34]. וּשְׁפוֹפֶרֶת הַקָּנֶה[35] שֶׁחֲתָכָהּ לְקַבָּלָה - אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַלָּבָן שֶׁבְּתוֹכָהּ. וְאִם לֹא נֶחְתְּכָה לְקַבָּלָה - הֲרֵי הִיא כִּכְשׁוּטֵי כְּלֵי עֵץ. אֲבָל שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל פַּקּוּעוֹת[36] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינָן כֵּלִים, אֶלָּא כָּאֳכָלִין הֵן חֲשׁוּבִין.

30) תוספתא, שם פ"ח ה"א. 31) כדי לכוון עמידת רגלי המיטות, והמגדלות הניחו תחתיהן חתיכות קרש עבות, שחקקו בהן בתי קיבול מתאימים לרגלים. 32) משנה, שם פי"ז מי"ז. 33) של תבואה והיא חלולה. 34) שבית קיבול מיטמא בכל שהוא. 35) קנה סוף חלול, וחללו מלא חומר ספוגי לבן, ונקרא במשנה "בכיי". 36) מין צמח־שדה רך שטעמו מר, ואחר שכובשים אותו זמן רב הוא מתמתק ונעשה ראוי למאכל אדם (במלכים־ב, ד, לט: "וילקט ממנו פקעות שדה"), ויש לו קנים שנאכלים כפריו.

ה. שְׁפוֹפֶרֶת[37] שֶׁחֲתָכָהּ וְנָתַן בָּהּ אֶת הַמְּזוּזָה[38] וְאַחַר כָּךְ נִתְּנָהּ בַּכֹּתֶל[39], אֲפִלּוּ נִתְּנָהּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ קַבָּלָתָהּ[40] - מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[41]. קְבָעָהּ בַּכֹּתֶל[42]: אִם קְבָעָהּ כְּדֶרֶךְ קַבָּלָתָהּ - הֲרֵי זוֹ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[43]: שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ קַבָּלָתָהּ - טְהוֹרָה[44]. נָתַן הַשְּׁפוֹפֶרֶת בַּכֹּתֶל[45] וְאַחַר כָּךְ נָתַן בָּהּ הַמְּזוּזָה[46]: אִם הָיְתָה כְּדֶרֶךְ קַבָּלָתָהּ - הֲרֵי זוֹ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[47]; שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ קַבָּלָתָהּ[48] - טְהוֹרָה[49]. קְבָעָהּ בַּכֹּתֶל, אֲפִלּוּ כְּדֶרֶךְ קַבָּלָתָהּ - טְהוֹרָה[50].

37) תוספתא, שם ה"ג. 38) ובזה גילה דעתו שעשאה לקבלה וראויה לקבל טומאה. 39) חיבור עראי, שקל לנתקו. 40) חיבר את צידה הפתוח למזוזת הפתח, ובמצב זה אינה ראויה לקבל. 41) מכיוון שלפני נתינתה בכותל ירדה עליה תורת קבלת טומאה, אין הטומאה מסתלקת אלא על־ידי שינוי מעשה, וחיבור עראי אינו נקרא שינוי מעשה. 42) חיבור של קבע במסמרים. 43) לפי שעודה ראויה לקבלה. 44) לפי שעל־ידי קביעתה אינה ראויה לקבל, הרי קביעתה שינוי מעשה גמור והועילה לעשותה כמחובר לקרקע, שאינו מקבל טומאה, מה־שאין־כן כשקבעה דרך קבלתה ונשארה ראוייה למלאכתה הקודמת להכניס לתוכה מזוזה. 45) חיבור ארעי. 46) וגילה אז דעתו שלקבלה הוא מתכוון, אבל לפני הכנסת המזוזה לא גילה כוונה כזו. 47) כוונתו שלאחר הנתינה בכותל מועילה לעשות כלי, מפני שאינה קבועה בכותל. 48) והכניס בה המזוזה על ידי לחיצה בכוח. 49) כשחיבר את השפופרת לכותל לא היתה כלי, שהרי לא הוכיח שלקבלה התכוון, ולכן בטלה לגבי הכותל אפילו בחיבור בלתי מהודק, והכוונה שבאה לאחר מכאן אינה מועילה. 50) בחיבור של קבע אין מחשבתו מועילה (פירושנו זה מיוסד על פירוש בעל סדרי טהרות לתוספתא, כלים שם).

ו. כְּלִי[51] שֶׁאוֹרְגִין אוֹתוֹ מִן הַנְּסָרִים[52] אוֹ מִן הַשַּׁעַם[53] כְּדֵי שֶׁיִּשְׁטְחוּ עָלָיו הַבְּגָדִים וְהַמַּגְמָר[54] מִלְּמַטָּה כְּדֵי שֶׁיִּתְבַּסְּמוּ: אִם הָיָה עָשׂוּי כְּכַוֶּרֶת שֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע[55] - טָהוֹר, וְאִם הָיָה בּוֹ בֵּית קִבֹּלֶת כִּסּוּי[56] - הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה.

51) כלים פכ"ב מ"י. 52) פירוש, שבבי עץ דקים מאוד. 53) מין גמי (בזמנו ניתן שם "שעם" לעץ רך וקל שעושים ממנו פקקים, אולם רבינו התכוון לגמי). 54) כלי שבו מקטירים בושם על גחלים לוחשות. 55) שוליים, אלא דפנות בלבד ושוטחים את הבגדים מלמעלה. 56) שטח ארוג למעלה מן המוגמר העומד על הקרקע ועל הכיסוי מניחים את הבגד שרוצים לבסמו.

ז. סַנְדָּל[57] שֶׁל בְּהֵמָה: שֶׁל מַתֶּכֶת - טָמֵא[58], וְשֶׁל שַׁעַם - טָהוֹר, שֶׁאֵין זֶה חָשׁוּב מִכְּלֵי הַקַּבָּלָה[59].

57) שם פי"ד מ"ה. רגילים היו להניעל על רגלי הבהמות סנדלי מתכת להגן על הרגלים מפני הקוצים. 58) כל משמשי בהמה (הכלים העשויים לצרכי הבהמה עצמה) אפילו של מתכת אינם מקבלים טומאה, אבל סנדל מקבל טומאה. במס' שבת נט, א - מנמק רב, מפני שבמלחמה שותים החיילים בו מים, כשאין להם כלי אחר, ולכן דינו כמשמשי בהמה ואדם. 59) בסנדל של גמי אי־אפשר לשתות מים, ואם כן הוא משמש רק את הבהמה (מלשונו של רבינו אפשר להבין שאינו נידון כבית קיבול, אולם מגמרא שבת הנ"ל משתמעת הכוונה שאמרנו).

ח. הַצּוֹרֵר[60] מַרְגָּלִית בְּעוֹר וְהוֹצִיאָהּ וְנִשְׁאַר מְקוֹמָהּ עָמֹק[61] - הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה עַד שֶׁיִּפְּשַׁט[62]; שֶׁכָּל כְּלֵי קִבּוּל מְקַבְּלִין בְּכָל שֶׁהֵן, וַהֲרֵי מְקוֹמָן כְּמוֹ כִּיס קָטָן. אֲבָל צְרוֹר הַמָּעוֹת אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, שֶׁאֵין עָלָיו צוּרַת כְּלִי[63].

60) שם פכ"ו מ"ב. 61) מפני שאין דרכו של אדם לפתוח תכופות את הצרור, נשארה תבנית הכיס, ומפני כך חשוב בית קיבול. 62) שיתפשטו הקמטים ויחזור העור לצורתו הטבעית. 63) אדם רגיל לפתוח ולסגור צרור מעותיו, ומתוך כך הוא מתפשט מהר ואין עליו תורת בית קיבול אפילו לפני שנפשט (ב'הגהות מים טהורים' במשנתינו מפרש כך את נימוקו של רבינו בפירושו שם).

יום ש"ק כ"ז אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר כלי עץ העשוי לנחת או להיטלטל מלא וריקן או סתם. ומה הם הכלים העשויים לטלטל במילואן. וכיצד מודדים הכלי לידע אם מחזיק מ סאה ומה נמדד עמו. כלי עץ שאינו מחזיק ארבעים סאה כדרכו אלא אם כן הטהו על צדו.

א. כָּל כְּלֵי עֵץ הֶעָשׂוּי לְנַחַת[2], אֲפִלּוּ אֵינוֹ מְקַבֵּל אֶלָּא דָּבָר מוּעָט[3] - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה[4] לֹא מִן הַתּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְכָל כְּלֵי עֵץ הֶעָשׂוּי לְהִתְטַלְטֵל מְלֵא וְרֵיקָן כְּשֵׁק, אֲפִלּוּ הָיָה מַחֲזִיק מֵאָה סְאָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שׁוּלַיִם, הוֹאִיל וְאֵינוֹ עָשׂוּי לְנַחַת - הֲרֵי

1 זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה דִּין תּוֹרָה כִּשְׁאָר כְּלֵי קִבּוּל. וְכָל
2 כְּלִי עֵץ שֶׁהוּא סְתָם[5], אִם הָיוּ לוֹ שׁוּלַיִם לֵישֵׁב
3 עֲלֵיהֶם עַל הַקַּרְקַע[6] כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא נוֹחַ לְהִתְגַּלְגֵּל,
4 וְהָיָה מַחֲזִיק אַרְבָּעִים סְאָה בְּלַח שֶׁהֵן כּוֹרַיִם בְּיָבֵשׁ -
5 אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה כְּלָל, לֹא מִן הַתּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי
6 סוֹפְרִים, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתוֹ[7] שֶׁעָשׂוּי לְנַחַת. וּדְבָרִים אֵלּוּ
7 דִּבְרֵי קַבָּלָה הֵן. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[8]: מַה שַּׁק -
8 שֶׁהוּא מִתְטַלְטֵל מָלֵא וְרֵיקָן, אַף כְּלִי עֵץ לֹא יִטַּמָּא
9 אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה מִטַּלְטֵל מָלֵא וְרֵיקָן; לְהוֹצִיא כְּלִי
10 עֵץ הֶעָשׂוּי לְנַחַת.

2) עשוי להיות מונח במקום אחד ולא לטלטלו ממקום למקום. 3) ואפשר לטלטלו כשהוא מלא. 4) בחגיגה כו, ב אמרו גבי שולחן שבבית המקדש, שאילמלא היו מוציאים אותו להראותו לעולי רגלים לא היה מקבל טומאה מפני שהוא עשוי לנחת במקום אחד. וטעמו של דבר: כלי עץ הוקשו (הושוו) לשק, ששניהם נכתבו בפסוק אחד (ויקרא יא, לב) ודרשו: כלי עץ מטמא רק כשהוא דומה לשק שהוא מיטלטל, וזה אינו מיטלטל כלל (רבינו בסוף הלכה זו). 5) לא נקבע אופן שימושו. 6) להוציא שוליים עגולים או משופעים. 7) הנחה מתקבלת מאוד על הדעת. 8) בתורת כהנים פרשת שמיני פרשתא ו הלכה ה שנינו: מה שק מיוחד שהוא מיטלטל במילואו, אף אני ארבה ... שהם מיטלטלים במילואם.

11 ב. הַכֵּלִים שֶׁחֲזָקָתָן שֶׁהֵן עֲשׂוּיִין לְנַחַת, כְּגוֹן שִׁדָּה[9]
12 תֵּבָה וּמִגְדָּל[10] וְכַוֶּרֶת הַקַּשׁ[11] וְכַוֶּרֶת הַקָּנִים[12] וּבוֹר
13 סְפִינָה[13] גְּדוֹלָה[14] וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ, אִם הֵן מַחֲזִיקִין
14 אַרְבָּעִים סְאָה - אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה[15]. וְאֵלּוּ הֵן
15 הַכֵּלִים שֶׁל עֵץ שֶׁהֵן עֲשׂוּיִין[16] לְהִתְטַלְטֵל בִּמְלוֹאָן:
16 דַּרְדּוּר[17] שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתוֹ עַל הָעֲגָלָה, וְקוּסְטוֹת
17 הַמְּלָכִים[18], וַעֲרֵבַת הָעַבְדָּן[19], וּבוֹר סְפִינָה קְטַנָּה
18 שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהַלֵּךְ בְּאֶמְצַע הַיָּם הַגָּדוֹל[20], וְהָאָרוֹן.
19 כָּל אֶחָד מְחַמֵּשֶׁת כְּלֵי עֵץ אֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן
20 מְקַבְּלִין יוֹתֵר מֵאַרְבָּעִים סְאָה - הֲרֵי אֵלּוּ מְקַבְּלִין
21 טֻמְאָה, שֶׁלֹּא נַעֲשׂוּ מִתְּחִלָּתָן אֶלָּא לְהִתַּלְטֵל מְלֵאִין[21].
22 וּשְׁאָר כָּל כְּלֵי עֵץ[22], אִם הָיוּ מְקַבְּלִין אַרְבָּעִים סְאָה
23 וְיֵשׁ לָהֶם שׁוּלַיִם - חֲזָקָתָן שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְהִתְטַלְטֵל
24 בִּמְלוֹאָן, וּלְפִיכָךְ אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה. וְכֵן כְּלֵי עֵצֶם[23]
25 וּכְלֵי הָעוֹר הַמְקַבְּלִין אַרְבָּעִים סְאָה בְּלַח - אֵין
26 מְקַבְּלִין טֻמְאָה, אֶלָּא אִם כֵּן נַעֲשׂוּ מִתְּחִלָּתָן
27 לְהִתְטַלְטֵל כְּשֶׁהֵן[24] מְלֵאִין.

9) מרכבה שמסיעים בה נשים והיא נישאת בידי אדם. 10) ארון גדול עשוי בתבנית מגדל ומניחים בו כלים ומזון. 11) כוורת קלועה מקש. 12) עשוייה מקני סוף. 13) הספינות המפליגות בים מוליכות כלי גדול מאוד של עץ מלא מים לשתייה וקוראים לו "בור ספינה". 14) המפליגה בים הגדול. במשנה: "ספינה אלכסנדריה" ופירש שם רבינו, הספינות המפליגות לאלכסנדריא של מצרים ונכנסות לים הגדול. ויש מפרשים שהכוונה לספינות של תגרי אלכסנדריא שעומדים בקשרי מסחר עם ארצות רחוקות, פרט לספינות קטנות שאינן מתרחקות מן החוף ומשמשות את התחבורה בין המקומות שעל חוף הים. בורות אלו עשויות לנחת מבלי להורידן מן הספינות, מפני שממלאים אותן מים שיספיקו לזמן רב, ואם אינן מחזיקות ארבעים סאה מוכרחים להורידן בכל פעם ולמלאותן כשאפסו מי השתייה. 15) משמע שאם אינם מחזיקים ארבעים סאה - מקבלים טומאה. 16) נעשו לכתחילה לשם זה. 17) חבית עץ גדולה מוטלת על עגלה ומובילים בה מים. חבית כזו נעשתה כדי להובילה בעגלה ולפיכך נידונית כדבר המיטלטל מלא וריקן. 18) תיבה גדולה עשוייה תאים תאים להניח בהם מזון ומשקין והמלכים היוצאים לדרך מובילים בה צידה מספיקה לכמה ימים. 19) עריבה גדולה, שהאומנים שורים בה את העורות העומדים לעיבוד. 20) אין דרכם של המלחים למלאות בהן הרבה מים, אלא כדי שיספיקו עד למקום התחנות הקרובות, שבהן יורידו אותן וימלאון מים טריים, ואם כן הן מיטלטלות מלאות. 21) דבריו אלה באים לנמק למה כלים אלה, שהם גדולים יותר מן השיעור הקבוע (40 סאה) וקשה לטלטלם מפני כובדם נידונים כמטלטלים, ומבאר רבינו, שאין להגדירם כבלתי מיטלטלים מלאים, מפני שנעשו לכתחילה לשם טלטול כשהם מלאים על ידי עגלה או על ידי כמה בני אדם. 22) לשון המשנה. הכוונה לסתם כלים שנאמר דינם בהלכה הקודמת. וכפל דינם, מפני שכך הוא סיום דברי רבי יהודה במשנתינו שרבינו פסק כמותו. 23) דינו ככלי עץ לכל דבר. סיכום עיקרי שיטתו של רבינו בדיני כלי עץ יסבירו היטב את שתי ההלכות האלו: א. הגורם הקובע בטומאת כלי עץ הוא מידת טילטולם. המיטלטלים מקבלים טומאה. ושאינם מיטלטלים, אלא דרכם להיות מונחים במקום אחד, מוגדרים ככלי עץ העשוי לנחת ואינם מיטמאים. ב. טלטול שאמרו פירושו טלטול כשהכלי מלא [בתורת כהנים שם דרשו: מה שק שהוא מיטלטל במילואו, אף אני ארבה ... שהם מיטלטלים במילואם]. ג. הטלטול כשהכלי ריק אינו גורע מהכשירו לקבל טומאה [בניגוד לדעת הראב"ד בהשגותיו כאן, שכלי שדרכו להיטלטל גם מלא וגם ריקן ויש בו ארבעים סאה אינו מטמא]. ד. שיערו חכמים, שאין דרכם של בני אדם לטלטל משאוי כבד יותר מארבעים סאה ולפיכך קבעו שיעור זה כמכריע בסתם כלים לעניין טלטול. ומארבעת עיקרים אלה מסתעפים כמעט מאליהם כל הדינים שהשמיענו רבינו כאן. נחזור על דינים אלה בקצרה: 1. כלי עץ "העשוי לנחת" אפילו מחזיק פחות מהשיעור אינו מקבל טומאה, מפני שאינו מיטלטל ואינו דומה לשק, ומשקל המשאוי אינו משנה כאן כלום. 2. כלי העשוי להתטלטל בין מלא ובין ריקן - מטמא אפילו מחזיק מאה סאה, שהרי הוא עשוי להיטלטל למרות כובדו והטלטול הוא הגורם המכריע. 3. כלי עץ שלא הייתה כוונה קבועה בעשייתו, אם תשמישו להיטלטל או לנחת - מכריעה בו מידתו, אם היא למעלה מארבעים סאה מתקבל על הדעת (חזקתו) שלנחת עשוי, שהרי אין דרכם של בני אדם לטלטל משאוי כבד שכזה, ואם היא פחות משיעור זה חזקתו שנעשה לטלטול

ומקבל טומאה. 24) צריך להיות מתחילתם להיטלטל כשהם (דפוס רומא ר"מ).

ג. הַשִּׁדָּה וְהַתֵּבָה וְהַמִּגְדָּל שֶׁל זְכוּכִית הַבָּאִים בַּמִּדָּה[25] - טְהוֹרִין; וּשְׁאָר כְּלֵי זְכוּכִית, אַף עַל פִּי שֶׁמְּקַבְּלִין אַרְבָּעִים סְאָה - הֲרֵי הֵן מְקַבְּלִין טֻמְאָה[26]. וְזֶה חֹמֶר בִּכְלֵי זְכוּכִית מִבִּכְלֵי עֵץ.

25) שיש בהם המידה שקבעו חכמים; ארבעים סאה בלח, שהם כוריים ביבש. 26) הראב"ד מנמק דין זה, מפני שכלים אלו נעשים מזכוכית עבה ולפיכך הם כבדים מאוד ואינם עשויים להיטלטל, והכלים האחרים אינם עבים כל כך.

ד. כָּל כְּלִי שֶׁיֵּשׁ בְּשִׁבּוּרוֹ[27] אַמָּה עַל אַמָּה[28] בְּרוּם שָׁלֹשׁ[29] - הֲרֵי הוּא מַחֲזִיק אַרְבָּעִים סְאָה בְּלַח. וּכְשֶׁמּוֹדְדִין אֶת הַכְּלִי - מוֹדְדִין אוֹתוֹ מִבַּחוּץ; אִם הָיָה בּוֹ אַמָּה עַל אַמָּה בְּרוּם שָׁלֹשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין תּוֹכוֹ אֶלָּא פָּחוֹת מִזֶּה[30] - הֲרֵי הוּא טָהוֹר, שֶׁאֵין עֲבִי הַדְּפָנוֹת מְמַעֵט[31]. אֲבָל עֲבִי הָרַגְלַיִם[32] וְעֲבִי הַזֵּר[33], אִם הָיָה לוֹ זֵר - אֵין נִמְדָּדִין עִמּוֹ[34].

27) בחשבון תישבורת של תכולתו. 28) אמה באורך ואמה ברוחב. 29) גובה שלוש אמות. כלי שכזה מחזיק שלוש מידות מעוקבות של אמה על אמה. רבינו דייק ואמר "בשיבורו", שלא תטעה לומר ששיעורי האורך, הרוחב והגובה מעכבים ואם אחד מהם פחות מאמה אין היתרון של הממד השני משלים (מצאנו שיעורים מעכבים כאלה בטומאת צרעת). 30) מקום עובי דפנות הכלי. 31) כלומר, להלכה אינו ממעט, מפני שקובע הכובד, והרי הדפנות מוסיפים כובד. מחלוקת בית שמאי ובית הלל שם ופסק כבית הלל, שהלכה כמותם בכל מקום. 32) המדובר אפילו בתיבה שרגליה מחוברות לדפנות או עשויות מעץ אחד עם הדפנות, אבל הן עבות מהדפנות וחלק מהן בולט מחוץ לריבוע של הארון, תוספת זו אינה נמדדת. 33) הזר נמצא למעלה משפת הכלי ומחובר מבחוץ. 34) במשנה אמרו, שבזה גם בית הלל מודים שאינם נמדדים.

ה. הָיָה בְּתוֹךְ הַכְּלִי תֵּבָה קְטַנָּה[35], כְּגוֹן מוּכְנֵי שֶׁבְּתוֹךְ הַשִּׁדָּה: בִּזְמַן שֶׁהִיא נִשְׁמֶטֶת[36] - אֵינָהּ נִמְדֶּדֶת עִמָּהּ[37], וְאֵינָהּ חִבּוּר לָהּ[38], וְאֵינָהּ מַצֶּלֶת עִמָּהּ בְּאֹהֶל הַמֵּת[39]; וְאִם אֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת - נִמְדֶּדֶת עִמָּהּ[40], וַהֲרֵי הֵן כְּכְלִי אֶחָד[41].

35) במשנה כתוב "מוכני שלה" ורבינו שם מפרש "אופן", כנראה התכוון לאופן כעין אופני העגלה, שהשידה מונחת עליה. וכן פירש הר"ש שם. אולם כאן חזר בו ופירש תיבה קטנה שבתוך השידה. 36) אינה קבועה בשידה ואפשר לשומטה ולהוציאה. 37) אם השידה עצמה אינה מחזיקה ארבעים סאה, והמשקין הנכנסים לתיבה בחלקה הבולט משפת השידה משלימים לשיעור זה - אינם נמדדים, ודין השידה ככלי רגיל המקבל טומאה. 38) אם נטמאה השידה לא נטמאה התיבה וכן להיפך. 39) לשון המשנה. ורבינו מפרשה כרש"י שבת מד, ב, שהמדובר כשנכנסה לבית הקברות. השידה שיש בה ארבעים סאה ואינה מקבלת טומאה - חוצצת בפני הטומאה (רבינו בהלכות טומאת מת פרק י"ג הלכה ג), ולפיכך היא מצילה על הכלים שבתוכה ולא נטמאו, אבל הכלים הנמצאים בתיבה שאין בה עצמה ארבעים סאה ודפנותיה גבוהים מדפנות השידה - נטמאו, מפני שהיא כלי בפני עצמו; אין השידה מצילה על הכלים שבתוכה. 40) מידת החלק של התיבה העודף על שפת השידה משליחה לארבעים סאה, כמבואר למעלה. 41) לכל הדינים האמורים למעלה בנשמטת.

ו. הָיָה לַכְּלִי[42] כִּסּוּי קָמוּר[43]: בִּזְמַן שֶׁהוּא קָבוּעַ - נִמְדָּד עִמּוֹ[44]; אֵינוֹ קָבוּעַ - אֵינוֹ נִמְדָּד עִמּוֹ. הָיוּ בּוֹ מְגוּרוֹת[45] מִבִּפְנִים - נִמְדָּדוֹת עִמּוֹ; וְאִם הָיוּ מִבַּחוּץ[46] - אֵינָן נִמְדָּדוֹת עִמּוֹ[47].

42) הכוונה לשידה האמורה בהלכה הקודמת. 43) כעין כיפה. 44) דינו כחלק מן השידה. 45) מגירות. 46) המגירות נפתחות מבחוץ ודופנן החיצון בולט קצתו, כרגיל במגירות שלנו. 47) כשמודדים את הכלי מבחוץ, אין העודף הזה נמדד (מנחת ביכורים לתוספתא).

ז. כְּלִי עֵץ שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל אַרְבָּעִים סְאָה כְּדַרְכּוֹ[48] אֶלָּא אִם כֵּן הִטָּהוּ עַל צִדּוֹ אוֹ סְמָכוֹ בְּדָבָר אַחֵר, הוֹאִיל וּמְקַבֵּל אַרְבָּעִים סְאָה מִכָּל מָקוֹם - טָהוֹר.

48) אם הוא עומד על שוליו או על רגליו.

ח. הַשִּׁדָּה וְהַתֵּבָה שֶׁנִּטְלָה אַחַת מֵרַגְלֵיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִקְּבוּ[49] אֶלָּא הֲרֵי הֵן מְקַבְּלִין[50] - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין, וַעֲדַיִן[51] יֵשׁ לָהֶם שׁוּלַיִם, וְחֶזְקָתָן שֶׁהֵן לְנַחַת כְּשֶׁהָיוּ.

49) השידה והתיבה והמגדל לא ניקבו במקום השבר. 50) את הדברים שנותנין לתוכן. 51) פירוש, מפני שעדיין.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"א־כ"ז אייר ה'תשפ"ב

יום ראשון כ"א אייר ה'תשפ"ב

הַכְּלָל הָעֲשִׂירִי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת אֶת־הַהַקְדָּמוֹת לְאֵיזוֹ תַּכְלִית שֶׁהִיא.

פְּעָמִים יָבוֹאוּ בַּתּוֹרָה צִוּוּיִים, וְאֵין אוֹתָם הַצִּוּוּיִים הַמִּצְוָה, אֶלָּא הַקְדָּמוֹת לַעֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה. דֻּגְמָה לָזֶה אָמְרוּ: "וְלָקַחְתָּ סֹלֶת" וְגוֹ' (ויקרא כד, ה) כִּי אֵין רָאוּי לִמְנוֹת לְקִיחַת הַסֹּלֶת כְּמִצְוָה וַאֲפִיָּתוֹ כְּמִצְוָה — אֶלָּא הַנִּמְנֶה הוּא רַק אָמְרוֹ: "וְנָתַתָּ עַל־הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לְפָנַי תָּמִיד" (שמות כה, ל); וְהַמִּצְוָה הִיא רַק, שֶׁיְּהֵא לֶחֶם תָּמִיד לִפְנֵי ה'. אַחַר־כָּךְ תֵּאַר, אֵיךְ יִהְיֶה הַלֶּחֶם הַזֶּה, וּמִמַּה הוּא

נַעֲשָׂה, וְאָמַר שֶׁיִּהְיֶה מִסֹּלֶת, וְיִהְיוּ שְׁתִּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ עַצְמָהּ אֵין לִמְנוֹת אָמְרוֹ: "וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ" (שם כז, כ), אֶלָּא מוֹנִים אָמְרוֹ: "לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד"; וְזוֹ הִיא הֶטְבֵּת הַנֵּרוֹת, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"תָמִיד" (פרק ג). וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ עַצְמָהּ אֵין מוֹנִים אָמְרוֹ: "קַח־לְךָ סַמִּים" (שם ל, לד), אֶלָּא מוֹנִים הַקְּטֹרֶת הַקְּטֹרֶת בְּכָל־יוֹם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת־הַנֵּרֹת וְגוֹ' יַקְטִירֶנָּה וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן וְגוֹ'" (שם ל, ז־ח) — וְזוֹ הִיא הַמִּצְוָה הַמְּנוּיָה. אֲבָל אָמְרוֹ "קַח־לְךָ סַמִּים" — הַקְדָּמָה לַצִּוּוּי שֶׁהוּא מְבֹאָר, אֵיךְ תֵּעָשֶׂה מִצְוָה זוֹ וּמֵאֵיזֶה דָּבָר תִּהְיֶה הַקְּטֹרֶת הַזֹּאת וְכָךְ אָמְרוֹ: "קַח־לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ" (שם ל, כג) — אֵינוֹ נִמְנֶה; אֲבָל הַנִּמְנֶה הוּא הַצִּוּוּי שֶׁצִּוָּנוּ לִמְשֹׁחַ כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וּמְלָכִים וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה הַמִּתְאָר. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תָּדוּן כָּל־הַדּוֹמֶה לוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְבֶּה לְפִי מִנְיָנְךָ מַה־שֶּׁאֵינוֹ רָאוּי שֶׁיִּרְבֶּה — וְזוֹהִי כַּוָּנָתֵנוּ בַּכְּלָל הַזֶּה, וְהוּא דָּבָר בָּרוּר. אֶלָּא הִזְכַּרְנוּהוּ וְהֵעַרְנוּ עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁגַּם בָּזֶה כְּבָר טָעוּ הַרְבֵּה וּמָנוּ מִקְצָת הַקְּדֻמּוֹת הַמִּצְוָה עִם הַמִּצְוָה עַצְמָהּ כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת, כְּמוֹ שֶׁמִּתְבָּאֵר לְמִי שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּמִנְיָן הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁהִזְכִּיר שִׁמְעוֹן קַיָּארָא זִכְרוֹ לִבְרָכָה — הוּא וְכָל־מִי שֶׁנִּמְשַׁךְ אַחֲרָיו מִן־הַמַּזְכִּירִים פָּרָשִׁיּוֹת בְּמִנְיָנָם.

הַכְּלָל הָאַחַד עָשָׂר: שֶׁאֵין לִמְנוֹת חֶלְקֵי הַמִּצְוָה כָּל־חֵלֶק בִּנְפָרֵד, אִם כְּלָלָם מִצְוָה אֶחָת.

יֵשׁ לִפְעָמִים, שֶׁדִּין אֶחָד שֶׁהוּא מִצְוָה אַחַת יֵשׁ לוֹ חֲלָקִים רַבִּים, כְּגוֹן: מִצְוַת לוּלָב שֶׁהִיא אַרְבָּעָה מִינִין (ויקרא כג, מ); הֲרֵי אֵין אוֹמְרִים, שֶׁפְּרִי עֵץ הָדָר (אתרוג) — מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְעֵץ־עָבוֹת (הדס) — מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְעַרְבֵי־נָחַל — מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְכַפּוֹת תְּמָרִים (לולב) מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, לְפִי שֶׁכָּל־אֵלּוּ הֵם חֶלְקֵי הַמִּצְוָה, שֶׁכֵּן הוּא צִוָּה לְאַחֲדָם, וְאַחֲרֵי אִחּוּדָם, תִּהְיֶה הַמִּצְוָה לְקִיחַת הַכֹּל בְּיַד בְּיוֹם הַיִּדּוּעַ. וּבְדִיּוּק בְּדוֹמֶה לָכֶן אֵין רָאוּי לִמְנוֹת אָמְרוֹ בַּמִּצְרָע, שֶׁהוּא טָהֹר בִּשְׁתֵּי־צִפֳּרִים וְעֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנֵי תּוֹלַעַת וּמַיִם חַיִּים וּכְלֵי חֶרֶשׂ (שם יד, ד־ה) — כְּשֵׁשׁ מִצְוֹת; אֶלָּא טָהֳרַת הַמִּצְרָע מִצְוָה אַחַת עַל כָּל־תָּאֳרֶיהָ הַהֶכְרְחִיִּים בָּהּ — אֵלּוּ וְזוּלָתָם, כְּלוֹמַר הַתִּגְלַחַת, כִּי כָּל־אֵלֶּה הֵם חֶלְקֵי הַמִּצְוָה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהּ וְהִיא טָהֳרַת מְצֹרָע; הַיְנוּ שֶׁתִּהְיֶה בְּאֹפֶן כָּזֶה וּבְאֹפֶן כָּזֶה. וְדִין זֶה עַצְמוֹ הוּא בַּהֶכֵּר שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַעֲשׂוֹת לַמְּצֹרָע בְּמַצַּב טֻמְאָתוֹ כְּדֵי שֶׁנִּתְרַחֵק מִמֶּנּוּ, וְהוּא: "בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ וְעַל־שָׂפָם יַעְטֶה וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא" (שם יג, מה) — כִּי אֵין כָּל־פְּעֻלָּה מֵאֵלּוּ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, אֶלָּא כְּלָלָם הוּא הַמִּצְוָה. וְהוּא שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַעֲשׂוֹת הֶכֵּר לַמְּצֹרָע — כְּדֵי שֶׁיַּכִּירֵהוּ כָּל־רוֹאֵהוּ וְיִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ, וְדֶרֶךְ הֶכֵּרוֹ תִּהְיֶה בְּכָךְ וָכָךְ — כְּשֵׁם שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁמֹחַ לִפְנֵי ה' בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל סֻכּוֹת, וּבֵאַר שֶׁאוֹתָהּ הַשִּׂמְחָה תִּהְיֶה בִּלְקִיחַת זֶה וָזֶה.

כְּלָל זֶה קָשֶׁה מְאֹד לַהֲבִינוֹ, וְאֹפֶן הַקֹּשִׁי שֶׁבּוֹ — מַה־שֶּׁאֲסַפֵּר לְךָ, וְהוּא שֶׁכֹּל מַה־שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמִים עָלָיו, שֶׁדָּבָר פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי מְעַכְּבִין זֶה־אֶת־זֶה — הֲרֵי בָּרוּר שֶׁזּוֹ מִצְוָה אַחַת, כְּגוֹן: אַרְבָּעָה מִינִים שֶׁבַּלּוּלָב, וְלֶחֶם הַפָּנִים עִם לְבוֹנָה זַכָּה הַנַּעֲשֵׂית עִמּוֹ שֶׁאָמְרוּ בָּהֶם: "הַסְּדָרִים וְהַבְּזִיכִים מְעַכְּבִין זֶה־אֶת־זֶה" (מנחות כז.) — הֲרֵי בָּרוּר, שֶׁזּוֹ מִצְוָה אֶחָת. וְכָךְ כֹּל מַה־שֶּׁיִּתְבָּרֵר לְךָ, שֶׁהַתַּכְלִית הַמְבֻקָּשֶׁת (קיום המצוה) לֹא תֵּשֵׁג בְּחֵלֶק אֶחָד מֵאוֹתָם הַחֲלָקִים — הֲרֵי גַּם־כֵּן בָּרוּר, שֶׁכְּלוּתָם הִיא הָעִנְיָן הַמָּנוּי, כְּגוֹן: הֶכֵּר הַמִּצְרָע שֶׁנִּתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁאִם בְּגָדָיו פְּרֻמִים בִּלְבַד אֲבָל לֹא פָּרַע רֹאשׁוֹ וְלֹא עָטָה עַל שָׂפָם וְלֹא קָרָא: טָמֵא! טָמֵא! — שֶׁלֹּא עָשָׂה כְּלוּם וְלֹא הֵשִׂגָּה הַכָּרָתוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה כֻּלָּם. וְכֵן לֹא תֵּשֵׁג טָהֳרָתוֹ אֶלָּא בְּכֹל מַה־שֶּׁנִּזְכַּר: הַצִּפֳּרִים וְעֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנֵי תּוֹלַעַת וְתִגְלַחַת — אָז תֵּשֵׁג הַטָּהֳרָה. אַף נְקֻדַּת הַקֹּשִׁי הִיא בַּדְּבָרִים שֶׁאָמְרוּ בָּהֶם: "אֵינָם מְעַכְּבִים זֶה־אֶת־זֶה". כִּי הָעוֹלֶה בְּמַחֲשַׁבָה תְּחִלָּה הוּא, שֶׁהוֹאִיל וַחֲלָקִים אֵלּוּ כָּל־חֵלֶק מֵהֶם אֵינוֹ זָקוּק לַחֲבֵרוֹ, יִהְיֶה כָּל־חֵלֶק מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כְּגוֹן אָמְרָם: "הַתְּכֵלֶת (שבציצית) אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת אֶת־הַלָּבָן וְהַלָּבָן אֵינוֹ מְעַכֵּב אֶת־הַתְּכֵלֶת" (מנחות פרק ד משנה א). שֶׁכֵּן הָיֵינוּ אוֹמְרִים, שֶׁלָּבָן וּתְכֵלֶת נִמְנִים כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת, לוּלֵא מָצָאנוּ עֲלֵיהֶם מַאֲמָר מְפֹרָשׁ בַּמִּכְלְתָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וְהוּא אָמְרָם שָׁם: "יָכוֹל שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת, מִצְוַת תְּכֵלֶת וּמִצְוַת לָבָן? תַּלְמוּד לוֹמַר: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת — מִצְוָה אַחַת הִיא וְאֵינָהּ שְׁתֵּי מִצְוֹת". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁאֲפִלּוּ הַחֲלָקִים שֶׁאֵינָם מְעַכְּבִים זֶה־אֶת־זֶה, פְּעָמִים הֵם מִצְוָה אַחַת אִם הָעִנְיָן אֶחָד; שֶׁהֲרֵי הַמַּטָּרָה בַּצִּיצִת "לְמַעַן תִּזְכְּרוּ", לָכֵן נִמְנֵית כְּלָלוּת הַדָּבָר הַמֵּבִיא לִידֵי זְכִירָה. אִם כֵּן, לֹא נִשְׁאַר לָנוּ לִתֵּן לֵב בְּמִנְיַן הַמִּצְוֹת לְאָמְרָם "מְעַכְּבִין" וְ"אֵין מְעַכְּבִין" — אֶלָּא לָעִנְיָן בִּלְבַד: אִם הוּא עִנְיָן אֶחָד אוֹ עִנְיָנִים רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁיעִי מִכְּלָלִים אֵלּוּ שֶׁאָנוּ עוֹסְקִים בְּבֵאוּרָם.

הַכְּלָל הַשְּׁנֵים עָשָׂר: שֶׁבִּפְעֻלָּה שֶׁמְּצַוִּים עַל עֲשִׂיָּתָהּ, אֵין לִמְנוֹת חֵלֶק שֶׁבָּהּ לְבַדּוֹ.

יָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ שֶׁמְּצַוִּים אָנוּ לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה מַעֲשֶׂה, וְאַחַר־כָּךְ יַתְחִיל הַכָּתוּב לְבָאֵר אֵיכוּת הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא, וִיפָרֵשׁ אֶת־הַשֵּׁם שֶׁהִזְכִּיר וְיֹאמַר מַה הוּא כּוֹלֵל, — הֲרֵי אֵין לִמְנוֹת כָּל־צִוּוּי שֶׁבָּא בְּאוֹתוֹ הַבֵּאוּר כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. לְדֻגְמָה אָמְרוֹ: "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ" (שמות כה, ח), הֲרֵי זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת מִכָּל־הַמִּצְוֹת, וְהִיא: שֶׁיְּהֵא לָנוּ בַּיִת שֶׁאֵלָיו יָבוֹאוּ וְיָחֹגוּ בוֹ, וּבוֹ תִּהְיֶה הַקְרָבַת הַקָּרְבָּנוֹת, וְשָׁם יִתְקַבְּצוּ בַּמּוֹעֲדִים. אַחַר־כָּךְ הִתְחִיל לְתָאֵר פְּרָטָיו וְאֵיךְ הֵם נַעֲשִׂים — אֲבָל אֵין לִמְנוֹת כֹּל מַה־שֶּׁאָמַר בּוֹ "וְעָשִׂיתָ" מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ עַצְמָהּ יִהְיֶה הַדָּבָר בַּקָּרְבָּנוֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ בְּוַיִּקְרָא, וְהוּא, שֶׁהַמִּצְוָה הָאַחַת הִיא כְּלָל הָעֲבוֹדָה הַמְתֹאֶרֶת

בְּכָל־מִין מִמִּינֵי הַקָּרְבָּנוֹת. הַמָּשָׁל בָּזֶה: הָעוֹלָה שֶׁאָנוּ נִצְטַוִּינוּ שֶׁתִּהְיֶה עֲבוֹדַת הָעוֹלָה כָּךְ, הַיְנוּ, שֶׁתִּשָּׁחֵט וְתֻפְשַׁט וּתְנֻתַּח וְיִזָּרֵק דָּמָהּ בְּאֹפֶן כָּזֶה וְכָזֶה וְיַקְרֵב חֶלְבָּהּ; אַחַר־כָּךְ יִשָּׁרֵף בְּשָׂרָהּ כָּלִיל עִם שְׁעוּר יָדוּעַ מִן־הַסֹּלֶת הַבָּלוּל בַּשֶּׁמֶן וְשְׁעוּר יָדוּעַ מִן־הַיַּיִן — וְהֵם הַנְּסָכִים — וְשֶׁיְּהֵא עוֹרָהּ לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אוֹתָהּ. הִנֵּה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת בִּכְלוּתָהּ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא תּוֹרַת הָעוֹלָה, כִּי הַתּוֹרָה חִיְּבָהּ שֶׁכְּמוֹ הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת תֵּעָשֶׂה כָּל־עוֹלָה. וְכָךְ גַּם עֲבוֹדַת הַחַטָּאת כֻּלָּהּ — שְׁחִיטָתָהּ וְהַפְשֵׁטָהּ וְהַקְרָבַת מַה־שֶּׁקָּרֵב מִמֶּנָּה וּרְחִיצַת הַכֵּלִים אֲשֶׁר יַזֶּה מִדָּמָהּ עֲלֵיהֶם וּרְחִיצַת הַכֵּלִים, שֶׁהִיא מִתְבַּשֶּׁלֶת בָּהֶם אוֹ שְׁבִירָתָם — הַכֹּל תּוֹרַת חַטָּאת, וְזוֹ מִצְוָה אֶחָת. וְכָךְ תּוֹרַת הָאָשָׁם הִיא מִצְוָה אַחַת; וְכָךְ תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים, וְשֶׁהוּא עַל תּוֹדָה עִם לֶחֶם אוֹ בְּלִי לֶחֶם, וּלְקִיחַת הַכֹּהֵן מִמֶּנּוּ חָזֶה וָשׁוֹק וְהֲנָפָתוֹ — הַכֹּל מִכְּלַל עֲבוֹדַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים, וְזוֹ מִצְוָה אֶחָת. וְאֵלּוּ הֵם כְּלַל מִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁחִיּוּבָם כּוֹלֵל לְיָחִיד וְצִבּוּר, חוּץ מִן־הָאָשָׁם, שֶׁהוּא קָרְבָּן יָחִיד לְעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהַקְדָּמַת סֵדֶר קָדָשִׁים. הַסֵּדֶר הַזֶּה בָּעֲבוֹדוֹת הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה, וְאֵין לִמְנוֹת כָּל־פְּרָט וּפְרָט מִפְּרָטֵי הָעֲבוֹדָה כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, זוּלָתִי אִם יֵשׁ צִוּוּיִים הַכּוֹלְלִים אֶת־כָּל־מִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת, וְאֵינָם מְיֻחָדִים לְאַחַד הַמִּינִים לְהוֹצִיא אֶת־זוּלָתוֹ — כִּי כָּל־צִוּוּי מֵאֵלּוּ (הציווים הכוללים את הקרבנות כולם) צָרִיךְ לִמְנוֹתוֹ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, לְפִי שֶׁאָז אֵינוֹ פְּרָט מִפְּרָטֵי עֲבוֹדַת קָרְבָּן מְסֻיָּם. כָּךְ, לְמָשָׁל, אַזְהָרָתוֹ יִתְעַלֶּה מִלְּהַקְרִיב בַּעַל מוּם, אוֹ צִוּוּיוֹ שֶׁיְּהֵא תָּמִים, וְצִוּוּיוֹ שֶׁלֹּא יְהֵא מְחֻסַּר זְמָן — וְהוּא אָמְרוֹ: "וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה" (ויקרא כב, כז); וְצִוּוּיוֹ לִמְלֹחַ כָּל־קָרְבָּן — וְהוּא אָמְרוֹ "עַל כָּל־קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח" (שם ב, יג); וְאַזְהָרָתוֹ מִלְּבַטְּלוֹ — כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח"; וְצִוּוּיוֹ לֶאֱכֹל מַה־שֶּׁיֵּאָכֵל מִמֶּנּוּ — שֶׁכָּל־אֶחָד מִן הַצִּוּוּיִים הָאֵלֶּה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, לְפִי שֶׁאֵין אַף אֶחָד מֵהֶם פְּרָט מֵעֲבוֹדַת קָרְבָּן מְסֻיָּם, אֶלָּא הֵם צִוּוּיִים הַכּוֹלְלִים כָּל־קָרְבָּן כְּמוֹ שֶׁנְּבָאֵר בִּשְׁעַת מִנְיָנֵנוּ.

וּבָרוּר, כִּי זֶה שֶׁהַכֹּהֵן לוֹקֵחַ מַה־שֶּׁרָאוּי לוֹ לָקַחַת — פְּרָט מִפְּרָטֵי הַמִּצְוָה, כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְנוּ בְּעוֹר הָעוֹלָה. וְכָךְ גַּם בְּרֵאשִׁית הַגֵּז. כְּלַל הַמִּצְוָה הוּא, שֶׁנַּפְרִישׁ רֵאשִׁית הַגֵּז וְנִתְּנֵהוּ לַכֹּהֵן; וְכֵן שֶׁנַּפְרִישׁ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וְנִתְּנֵהוּ לַלֵּוִי. וּכְבָר טָעוּ בָּזֶה עַד שֶׁמָּנוּ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מִתְּנוֹת כְּהֻנָּה כְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מִצְוֹת, אַחַר שֶׁמָּנוּ מִקְצָת הַמִּצְוֹת שֶׁאוֹתָהּ הַמַּתָּנָה הִיא פְּרָט מֵהֶן, עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעוֹר הָעוֹלָה וְחָזֶה וְשׁוֹק מִשְּׁלָמִים. וּלְפִי שֶׁנֶּעְלַם כְּלַל זֶה מִזּוּלָתֵנוּ וְלֹא הִרְגִּישׁ בּוֹ כָּל־עִקָּר וְלֹא שָׂם אֵלָיו לֵב, הִגִּיעַ לְכָךְ כְּמִצְוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן: יְצִיקוֹת, בְּלִילוֹת, פְּתִיתוֹת, מְלִיחוֹת, הַגָּשׁוֹת, תְּנוּפוֹת, קְמִיצוֹת וְהַקְטָרוֹת — וְלֹא יָדַע שֶׁכָּל־אֵלּוּ פְּרָטֵי עֲבוֹדַת הַמִּנְחָה, וְהוּא, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַקְרִיב מִנְחָה. אַחַר־כָּךְ הִתְחִיל (הפסוק) לְבָאֵר עַל אֵיזֶה דָּבָר חָל הַשֵּׁם הַזֶּה — וְהִיא תּוֹרַת הַמִּנְחָה — וְאָמַר, שֶׁתִּהְיֶה מִסֹּלֶת אוֹ מִלֶּחֶם הָאָפוּי בְּאֹפֶן כָּךְ אוֹ בְּאֹפֶן כָּךְ כִּוְלוֹמַר: מַחֲבַת אוֹ מַרְחֶשֶׁת אוֹ מַאֲפֵה תַּנּוּר; וּבוֹלְלָהּ בַּשֶּׁמֶן בְּשִׁעוּר מְסֻיָּם, וּפוֹתְתָהּ, וְנוֹתֵן עָלֶיהָ מֶלַח וּלְבוֹנָה, וְיַגִּישׁ וְיָנִיף וְיִקְמֹץ מִמֶּנָּה כַּסֵּדֶר שֶׁבֵּאַרְנוּ וּבֵרַרְנוּ בִּמְקוֹמוֹ בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת. וְכָל־אֵלּוּ פְּרָטֵי הָעֲבוֹדָה, וְעַל הַדָּבָר הַנַּעֲשֶׂה לְפִי כָּל־הַתֵּאוּר הַזֶּה נוֹפֵל שֵׁם מִנְחָה. אִם־כֵּן הַמִּצְוָה הִיא: הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִّינוּ שֶׁתִּהְיֶה עֲבוֹדַת קָרְבָּן הַלֶּחֶם אוֹ הַסֹּלֶת שֶׁנַּקְרִיב לְפִי כָּל־הַסֵּדֶר הַזֶּה. וְהַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּמִצְוֹת מִנְחָה, כְּלוֹמַר: הַיְצִיקָה וְהַבְּלִילָה וְהַפְּתִיתָה וְהַמְּלִיחָה וְהַתְּנוּפָה וְהַהַגָּשָׁה וְהַקְמִיצָה וְהַהַקְטָרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּחֲלִיצָה: "וְחָלְצָה נַעֲלוֹ וְגוֹ' וְיָרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה" (דברים כה, ט). וּכְשֵׁם שֶׁמִּצְוַת חֲלִיצָה אַחַת וְאֵין אָנוּ מוֹנִים חֲלִיצָה וּרְקִיקָה וּקְרִיאָה, כֵּיוָן שֶׁכְּלוּתָם מַעֲשֵׂה הַחֲלִיצָה וְזוֹ מִצְוָה אַחַת — כָּךְ גַּם לֹא נִמְנֶה: וְיָצַקְתָּ עָלֶיהָ שֶׁמֶן, וְשַׂמְתָּ עָלֶיהָ לְבֹנָה, בַּמְּלַח תִּמְלָח, וְהַנִּיף, וְהַגֵּישׁ, וְקָמַץ וְהִקְטִיר. וְזֶה לֹא יֵעָלֵם אֶלָּא מִמִּי שֶׁתּוֹפֵשׂ אֶת־הָעִנְיָנִים בְּעֵיּוּן רִאשׁוֹן, בְּלִי שֶׁיַּחֲזֹר וְיִשְׁקֹל אֶת־הָעִנְיָנִים בְּדַעְתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים חֲכָמֵינוּ עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם: "אַגַּב שִׁטְפֵהּ אַמְרֵהּ", כְּלוֹמַר: אֲמָרוֹ בְּלִי הִתְבּוֹנְנוּת אֶלָּא לְפִי הַמַּחֲשָׁבָה הָרִאשׁוֹנָה הָעוֹלָה עַל הַדַּעַת אִם־כֵּן כְּלָל זֶה בֵּרֵר לָנוּ מִצְוַת הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּם וְאֵיךְ רָאוּי לִמְנוֹתָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרֶה בָּהֶם שׁוּם מִשְׁגֶּה וְלֹא עֵרְבּוּב כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁנְּבָאֵר בִּמְנְיָנֵנוּ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

הַכְּלָל הַשְּׁלִשָּׁה עָשָׂר: שֶׁמִּסְפַּר הַמִּצְוֹת אֵינוֹ מִתְרַבֶּה לְפִי מִסְפַּר הַיָּמִים שֶׁבָּהֶם נוֹהֶגֶת הַמִּצְוָה הַהִיא.

בָּרוּר, שֶׁיֵּשׁ מִצְוֹת שֶׁהֵן חוֹבָה בְּעֵת וּבִזְמַן קָבוּעַ; פְּעָמִים נִמְשֶׁכֶת אוֹתָהּ תְּקוּפַת זְמַן בְּהֶמְשֵׁךְ, כְּלוֹמַר: שֶׁחוֹבָה לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ הַמִּצְוָה יוֹם אַחֲרֵי יוֹם, כְּגוֹן: סֻכָּה וְלוּלָב; וּפְעָמִים הִיא בְּיָמִים יְדוּעִים כְּגוֹן הַקָּרְבָּנוֹת. אִם נֹאמַר, דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁמּוֹסַף רֹאשׁ חֹדֶשׁ מִצְוָה אַחַת, הֲרֵי זוֹ הַמִּצְוָה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַקְרִיב קָרְבָּן נוֹסָף כָּל־פַּעַם שֶׁנּוֹלַד הַיָּרֵחַ. וְאִם יֹאמַר מִישֶׁהוּ: מַדּוּעַ לֹא תִּמְנֶה מוּסַף כָּל־רֹאשׁ חֹדֶשׁ כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ? נֹאמַר לוֹ: אֵלּוּ הָיָה הַדָּבָר כֵּן — תִּמְנֶה גַּם אֶת־הַתָּמִיד שֶׁל כָּל־יוֹם כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְהַקְטָרַת הַקְּטֹרֶת בְּכָל־יוֹם מִימוֹת הַשָּׁנָה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וַהֲטָבַת הַנֵּרוֹת שֶׁהִיא חוֹבָה בְּכָל־יוֹם וָיוֹם כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ! אַךְ כֵּיוָן שֶׁאֵין מוֹנִים אֶלָּא אֶת־הָעִנְיָן שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בּוֹ — יִהְיֶה חִיּוּבוֹ בְּאֵיזֶה זְמַן שֶׁיִּהְיֶה — אֵין מוֹנִים מוּסַף רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֶלָּא מִצְוָה אַחַת, וּמוּסַף שַׁבָּת מִצְוָה אַחַת, וְכֵן מוּסַף כָּל־מוֹעֵד וּמוֹעֵד מֵחֲמֵשֶׁת הַמּוֹעֲדִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא חוֹבָה בְּהַרְבֵּה יָמִים רְצוּפִים, כִּי כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וּשְׁמַרְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים" (ויקרא כג, מ), כָּךְ אָמַר: "שִׁבְעַת יָמִים תַּקְרִיבוּ אִשֶּׁה לַה'" (שם, לו); וּכְשֵׁם שֶׁמִּצְוַת לוּלָב הִיא אַחַת, כָּךְ מִצְוַת מוּסַף־פֶּסַח — אַחַת, וְכֵן מוּסַף כָּל־פֶּרֶק וּפֶרֶק. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ יִתְבָּאֵר,

שֶׁגַּם הַחֲגִיגָה (קרבן שהיו מקריבים בעליה לרגל) מִצְוָה אַחַת, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא חוֹבָה בִּשְׁלֹשָׁה פְּרָקִים; וְכֵן הָרְאִיָּה (החיוב לראות עם קרבן הנקרא 'ראיה' ולהֵרָאות בבית המקדש) וְהַשִּׂמְחָה (בשלשת הרגלים) — וְזֶה מִמַּה־שֶּׁלֹּא יִטְעֶה בּוֹ שׁוּם אָדָם וְלֹא יַחְשֹׁב אַחֶרֶת.

אֶלָּא טָעוּ בְּמַה־שֶּׁתָּלוּי בַּכְּלָל הַזֶּה טָעוּת גְּדוֹלָה מְאֹד וּמוּזָרָה, וְהִיא, שֶׁמָּנוּ כָּל־הַמּוּסָפִין מִצְוָה אַחַת: מוּסַף שַׁבָּת וּמוּסַף רֹאשׁ־חֹדֶשׁ וּמוּסְפֵי מוֹעֲדוֹת. הֲרֵי לְפִי דֶּרֶךְ מִנְיָן זוֹ הָיוּ צְרִיכִים לִמְנוֹת שְׁבִיתַת כָּל־יוֹם טוֹב מִצְוָה אַחַת — וְלֹא עָשׂוּ כֵּן. אַךְ ה' יוֹדֵעַ וָעֵד — שֶׁאֵין רָאוּי לְתָפְסָם בְּדָבָר כָּזֶה, לְפִי שֶׁלֹּא דָּבְקוּ בְּשִׁיטָה אַחַת (עקבית) בְּמִנְיָנָם, אֶלָּא "יַעֲלוּ שָׁמַיִם יֵרְדוּ תְהוֹמוֹת" (תהלים קז, כו), וְהָאֱמֶת הַבְּרוּרָה הִיא מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ לְךָ, שֶׁכָּל־מוּסָף וּמוּסָף מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ כְּמוֹ שֶׁשְּׁבִיתַת כָּל־יוֹם וָיוֹם מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ — וְזוֹהִי הַשִּׁיטָה הַנְּכוֹנָה.

הַכְּלָל הָאַרְבָּעָה עָשָׂר: אֵיךְ רָאוּי לִמְנוֹת קִיּוּם הָעֲנָשִׁים בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה.

דַּע שֶׁכָּל־הַמִּצְוֹת, עֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה, נֶחְלָקוֹת חֲלָקָה רִאשׁוֹנִית לְפִי מַטְּרַת הַשַּׁעַר הַזֶּה לִשְׁנֵי חֲלָקִים: חֵלֶק שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ בּוֹ הַכָּתוּב עֹנֶשׁ כְּלָל, אֶלָּא צִוָּה וְהִזְהִיר וְלֹא חִיֵּב אֶת־הָעוֹבֵר עֹנֶשׁ וְלֹא יָעַד לוֹ עֹנֶשׁ מְסֻיָּם, מִפְּנֵי שֶׁעָבַר עַל צִוּוּי אוֹ אַזְהָרָה מְסֻיֶּמֶת, וְחֵלֶק שֶׁבֵּאַר בּוֹ גְּמוּל וְעֹנֶשׁ. מִן־הַמִּצְוֹת שֶׁל הַחֵלֶק שֶׁפֵּרַשׁ בּוֹ אֶת־הָעֹנֶשׁ: מַה־שֶּׁצִּוָּנוּ יִתְעַלֶּה לִסְקֹל בָּאֶבֶן מִי שֶׁעוֹבֵר עֲלֵיהֶן; וּמֵהֶן — שֶׁצִּוָּנוּ לִשְׂרֹף בָּאֵשׁ אֶת־הָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן; וּמֵהֶן — שֶׁצִּוָּנוּ לְהַכּוֹת בַּסַּיִף (חרב) אֶת־צַוָּאר הָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל (מחז"ל); וּמֵהֶן — שֶׁצִּוָּנוּ לְחַנֵּק אֶת־הָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּפֵרוּשׁ; וּמֵהֶן — שֶׁצִּוָּנוּ לְהַלְקוֹת אֶת־הָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן בְּרְצוּעָה; וּמֵהֶן — שֶׁיָּעַד עֲלֵיהֶן כָּרֵת, וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְא לָעוֹבֵר שֶׁיָּמוּת בְּעָמְדוֹ בְּחֶטְאוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק חֵלֶק; וּמֵהֶן — שֶׁיָּעַד עֲלֵיהֶן, יִתְעַלֶּה, בְּמִיתָה בִּלְבָד, וְהוּא, שֶׁיְּמִיתֵהוּ ה' בְּחֶטְאוֹ וְיִתְכַּפֵּר־לוֹ בְּמִיתָתוֹ. וּכְבָר בֵּאֲרוּ בְּרֵישׁ מַכּוֹת (יג.), כִּי כָּל־לָאו שֶׁהָעוֹבֵר עָלָיו חַיָּב כָּרֵת אוֹ מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם בִּלְבָד, אִם נִתְבָּרֵר שֶׁהָעוֹבֵר עָבַר עַל אוֹתוֹ הַלָּאו וְהֵזִיד בְּאוֹתָהּ הָעֲבֵרָה בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה — הֲרֵי זֶה לוֹקֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁעִקַּר מִשְׁפָּטוֹ, שֶׁיְּהֵא דִּינוֹ מָסוּר לַשָּׁמַיִם; וּמֵהֶן — שֶׁצִּוָּנוּ יִתְעַלֶּה לְהַעֲנִישׁ אֶת־הָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן בְּמָמוֹנוֹ בִּלְבָד, לֹא בְּגוּפוֹ, כְּמוֹ שֶׁקָּבַע לַגַּזְלָן (שכפר בממון חבירו ונשבע לשקר) תּוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ וְלַגַּנָּב תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל מַה־שֶּׁגָּנַב; וּמֵהֶן — שֶׁצִּוָּנוּ יִתְעַלֶּה שֶׁיַּקְרִיב הָעוֹבֵר קָרְבָּן עַל חַטָּאתוֹ וְיִתְכַּפֵּר־לוֹ.

וַאֲשֶׁר לְקִיּוּם הָעֲנָשִׁים הָאֵלֶּה — כֻּלָּם מִצְוֹת עֲשֵׂה, שֶׁאָנוּ נִצְטַוִּינוּ שֶׁנָּמִית אֶת־זֶה, וְשֶׁנַּלְקֶה אֶת־זֶה, וְשֶׁנִּסְקֹל אֶת־זֶה, וְשֶׁנַּקְרִיב קָרְבָּן עַל מַה־שֶּׁעָבַרְנוּ עָלָיו. וּלְאֹפֶן מִנְיָנָן, שֶׁאָנוּ נִמְנֶה אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין כְּאַרְבַּע מִצְוֹת מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה, לְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (פרק ז משנה א): זוֹ מִצְוַת הַנִּסְקָלִין. וְכֵן אָמְרוּ (שם פרק ז משנה ב־ג): כֵּיצַד מִצְוַת הַנִּשְׂרָפִין? כֵּיצַד מִצְוַת הַנֶּחְנָקִין? כֵּיצַד מִצְוַת הַנֶּהֱרָגִין? וְאָמְרוּ עוֹד (שם לה:), שֶׁזֶּה שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ" (שמות לה, ג) — הוּא אַזְהָרָה שֶׁלֹּא לְבַצֵּעַ אֶת־הָעֲנָשִׁים בַּשַּׁבָּת, וְהוּא, שֶׁבָּזֶה הִזְהִיר מִשְּׂרֵפַת־מִצְוָה (שרפה שהיא מצוה); וְאָמַר: "בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם", כְּלוֹמַר: בְּמוֹשַׁב בֵּית דִּין לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ, אַף־עַל־פִּי שֶׁזּוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה. אָמְרוּ: "שְׂרֵפָה בַּכְּלָל הָיְתָה, וְיָצְאַת לְלַמֵּד: מַה שְּׂרֵפָה מְיֻחֶדֶת, שֶׁהִיא אַחַת מִמִּיתוֹת בֵּית דִּין וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת־הַשַּׁבָּת, אַף כָּל־שְׁאָר מִיתוֹת בֵּית דִּין לֹא יִדְחוּ אֶת־הַשַּׁבָּת" (וכשם שהשרפה מצוה כך שאר מיתות). וְזֶה בָּרוּר וְלֹא יִסָּפֵק בּוֹ שׁוּם אָדָם. וְכָךְ גַּם רָאוּי, שֶׁנִּמְנֶה הַמַּלְקוּת בְּרְצוּעָה כְּמִצְוָה, וְאֵין לִמְנוֹת כָּל־עֹנֶשׁ מְיֻחָד כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ עַד שֶׁנֹּאמַר, דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁהַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִסְקֹל מְחַלֵּל שַׁבָּת — מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת; וּסְקִילַת בַּעַל אוֹב — מִצְוָה שְׁנִיָּה; וּסְקִילַת עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה — מִצְוָה שְׁלִישִׁית, עַד שֶׁיְּהֵא מִנְיָן הַמִּצְוֹת כְּפִי מִנְיָן הָאִישִׁים שֶׁהֵם מְחַיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה זוּלָתֵנוּ בְּלִי הִתְבּוֹנְנוּת. שֶׁכֵּן אִלּוּ הָיָה הַדָּבָר כָּךְ, רָאוּי הָיָה בְּהֶכְרַח שֶׁנִּמְנֶה כָּל־מַלְקוּת וּמַלְקוּת מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ עַד שֶׁתְּהֵא מַלְקוּת אוֹכֵל נְבֵלָה — מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וּמַלְקוּת אוֹכֵל בְּשַׂר חֲזִיר — מִצְוָה שְׁנִיָּה, וּמַלְקוּת אוֹכֵל בָּשָׂר בְּחָלָב — מִצְוָה שְׁלִישִׁית, וּמַלְקוּת לוֹבֵשׁ שַׁעַטְנֵז — מִצְוָה רְבִיעִית, וְיִהְיוּ אֶצְלֵנוּ מִצְוֹת עֲשֵׂה כְּמִנְיָן הַלָּאוִין שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶם — הֲרֵי אָז יִתְרַבּוּ מִצְוֹת עֲשֵׂה וְיִהְיוּ בְּהֶכְרַח יוֹתֵר מֵאַרְבַּע מֵאוֹת מִצְוֹת! אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁלֹּא נִמְנֶה כָּל־מְחַיֵּב מַלְקוּת, אֶלָּא נִמְנֶה סוּג הָעֹנֶשׁ בִּלְבָד — וְהִיא הַהַלְקָאָה בְּשׁוֹט — כָּךְ לֹא נִמְנֶה בַּמִּיתוֹת אֶלָּא מִין הָעֹנֶשׁ וְהוּא: שְׂרֵפָה, סְקִילָה, חֶנֶק וְהֶרֶג וְכָךְ גַּם לֹא נִמְנֶה כָּל־מְחַיֵּב קָרְבָּן לְבַדּוֹ עַד שֶׁנֹּאמַר: חַטַּאת שִׁגְגַת שַׁבָּת — מִצְוָה, חַטַּאת שִׁגְגַת עֲבוֹדָה זָרָה — מִצְוָה, אֶלָּא נִמְנֶה מִין הַקָּרְבָּן בִּלְבָד, כְּמוֹ שֶׁמָּנִינוּ מִין הַמִּיתָה.

וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁמִּינֵי הַקָּרְבָּנוֹת מִשְׁתַּנִּים לְפִי שִׁנּוּיֵי הָעֲבֵרוֹת שֶׁעֲלֵיהֶן חַיָּבִים אוֹתוֹ הַקָּרְבָּן. כִּי יֵשׁ עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִים עָלֶיהָ חַטָּאת קְבוּעָה, וְיֵשׁ שֶׁחַיָּבִים עָלֶיהָ אָשָׁם תָּלוּי, וְיֵשׁ שֶׁחַיָּבִים עָלֶיהָ אָשָׁם וַדַּאי, וְיֵשׁ שֶׁחַיָּבִים עָלֶיהָ קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד (המשתנה לפי הישג ידו של המקריב). לְפִיכָךְ לֹא נִמְנֶה הַחַטָּאת עִם הָאָשָׁם, אֶלָּא נִמְנֶה חִיּוּב חַטָּאת קְבוּעָה — מִצְוָה, וְחִיּוּב אָשָׁם תָּלוּי — מִצְוָה, וְחִיּוּב אָשָׁם וַדַּאי — מִצְוָה, וְחִיּוּב קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד — מִצְוָה, יִתְחַיֵּב בְּאוֹתוֹ קָרְבָּן מִי שֶׁיִּתְחַיֵּב; וְלֹא נָשִׂים לֵב לְשִׁנּוּיֵי הָעֲבֵרוֹת שֶׁעַל כָּל־אַחַת מֵהֶן חַיָּבִים אוֹתוֹ מִין שֶׁל קָרְבָּן, כְּשֵׁם שֶׁמָּנִינוּ הַמַּלְקוּת מִצְוָה אַחַת וְלֹא שַׂמְנוּ לֵב לְשִׁנּוּיֵי הָעֲבֵרוֹת שֶׁעַל כָּל־אַחַת מֵהֶן חַיָּבִין מַלְקוּת. וְכָךְ קָבַע הַכָּתוּב לְכָל־מִין מֵהֶם פָּרָשָׁה בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

וּכְבָר עִרְבֵּב זוּלָתֵנוּ בַּכְּלָל הַזֶּה עִרְבּוּב שֶׁאֵין צֹרֶךְ לְהָשִׁיב עָלָיו; אַף לֹא יִהְיֶה קַל לְהָשִׁיב בִּגְלַל עֹצֶם עִרְבּוּבוֹ לָעִנְיָנִים הֲרֵי יֵשׁ לִתְמֹהַּ וּלְהִתְפַּלֵּא עַל אָדָם הַמּוֹנֶה מְחֻיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין כֻּלָּם אֶחָד אֶחָד, וּמְחֻיְּבֵי כָּרֵת וּמְחֻיְּבֵי מִיתָה מִכְּלַל מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה; אַחַר־כָּךְ מוֹנֶה גַּם אֶת־הַדְּבָרִים שֶׁהֵזְהַרְנוּ עֲלֵיהֶם, שֶׁעֲלֵיהֶם חַיָּבִים אוֹתָהּ הַמִּיתָה, בִּכְלַל מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁמָּנָה בַּעַל "הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת" 'הַמְּחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת' בִּכְלַל מְחֻיְּבֵי סְקִילָה, אַחַר־כָּךְ מָנָה "לֹא־תַעֲשֶׂה כָּל־מְלָאכָה". וְלֹא נִשְׁאַר לָנוּ לוֹמַר אֶלָּא שֶׁהֵם חוֹשְׁבִים בָּרֹאשׁוֹנָה, בְּלִי סָפֵק, שֶׁקִּיּוּם הָעֲנָשִׁים מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה. וְאִם־כֵּן — אֵיךְ מוֹנִים בָּהֶם (גם) הָעֹנֶשׁ וְגַם הַדָּבָר (האיסור עצמו) שֶׁחַיָּבִים עָלָיו אוֹתוֹ הָעֹנֶשׁ?! וְיוֹתֵר קָשֶׁה מִזֶּה, שֶׁמָּנוּ בְּתוֹכָן, כְּלוֹמַר בְּתוֹךְ מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, מְחֻיְּבֵי כָּרֵת שֶׁבָּהֶם אֵין מִיתָה; וְהֵם מְדֻמִּים, שֶׁחִיּוּב הַכָּרֵת וְהָעֹנֶשׁ עַל כָּךְ זוֹ הַמִּצְוָה הַמְּנוּיָה, עַד שֶׁבַּעַל "סֵפֶר הַמִּצְוֹת" (רב חפץ גאון) פֵּרֵשׁ זֹאת וְאָמַר בַּפֶּרֶק הָרִאשׁוֹן, כְּשֶׁסִּכֵּם מַה־שֶּׁכָּלַל אוֹתוֹ הַפֶּרֶק, דְּבָרִים בְּנֹסַח זֶה: "וּמִמֶּנּוּ שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם עִנְיָנִים שֶׁהוֹדִיעָנוּ, כִּי הוּא יִתְבָּרֵךְ וְיִתְעַלֶּה יְבַצֵּעַ אוֹתָם (ודהן מוטלות, כביכול עליו) וְלֹא אֲנַחְנוּ, וְכֻלָּם בְּטוּחִים". וְזֶה שֶׁאָמַר "וּמִמֶּנּוּ", כְּלוֹמַר מִן־הָעִנְיָן שֶׁכּוֹלֵל אוֹתוֹ הַפֶּרֶק. וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם הָעִנְיָנִים — הֵם: עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה הַמְחֻיָּבִים כָּרֵת בְּלֵבַד וְתִשְׁעַת מְחֻיְּבֵי מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם כְּמוֹ שֶׁמָּנָה. וְעִנְיָן אָמְרוֹ: "וְכֻלָּם בְּטוּחִים" — כְּלוֹמַר שֶׁהוּא יִתְעַלֶּה הִבְטִיחַ, שֶׁהוּא יַכְרִית וְיָמִית זֶה. וְאֵין סָפֵק, שֶׁאָדָם זֶה לֹא נִשְׁאֲרָה אֶצְלוֹ הַסְּבָרָה שֶׁתַּרְיַ"ג מִצְוֹת חוֹבָה עָלֵינוּ, אֶלָּא יֵשׁ מֵהֶן שֶׁהֵן חוֹבָתֵנוּ אָנוּ וְיֵשׁ מֵהֶן שֶׁהֵן חוֹבָתוֹ יִתְעַלֶּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר וּפֵרֵשׁ, שֶׁהוּא יְבַצֵּעַ אוֹתָן וְלֹא אֲנַחְנוּ. וְהַשֵּׁם יוֹדֵעַ וָעֵד שֶׁכָּל־זֶה לְדַעְתִּי בִּלְבוּל גָּמוּר, וְאֵין צָרִיךְ לְדַבֵּר עַל זֶה בְּשׁוּם פָּנִים, כִּי הֵם דְּבָרִים שֶׁבִּטּוּלָם בָּרוּר; אֶלָּא בָּאָה לָהֶם כֻּלָּם טָעוּת זוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם מוֹנִים אֶת־הָעֲנָשִׁים כְּמִצְוֹת וּנְבוּכִים בְּכָךְ: פַּעַם מוֹנִים אוֹתָם לְבַדָּם, וּפַעַם מוֹנִים אֶת־הָעֹנֶשׁ וְגַם אֶת־הַדָּבָר שֶׁעָלָיו חַיָּבִים אוֹתוֹ הָעֹנֶשׁ, וְקוֹבְעִים אֶת־כָּל־זֶה כְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה בְּלִי הִתְבּוֹנְנוּת. אֲבָל סֵדֶר הַמִּנְיָן הַנָּכוֹן הוּא מַה־שֶּׁהִזְכַּרְתִּי: שֶׁכָּל־מִי שֶׁל עֹנֶשׁ הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה, וּלְפִי זֶה יִהְיֶה דִּין תַּשְׁלוּמֵי גַּנָּב — מִצְוַת עֲשֵׂה, כִּי אָנוּ נִצְטַוִּינוּ לְהַטִּיל עָלָיו סְכוּם בְּשִׁעוּר זֶה. וְדִין תּוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ — מִצְוָה, וְדִין חִיּוּב חַטָּאת קְבוּעָה — מִצְוָה, וְדִין חִיּוּב אָשָׁם וַדַּאי — מִצְוָה, וְדִין חִיּוּב אָשָׁם תָּלוּי — מִצְוָה; וְקָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד — מִצְוָה; וְכֵן לִסְקֹל וְלִשְׂרֹף וְלַהֲרֹג וְלַחֲנֹק וְלִתְלוֹת — כָּל־אֶחָד מִן־הָעֲנָשִׁים הָאֵלֶּה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, יִתְחַיֵּב בָּהֶן מִי שֶׁיִּתְחַיֵּב; כְּשֵׁם שֶׁהַהַלְקָאָה בָּרְצוּעָה מִצְוָה אַחַת, יִתְחַיֵּב בַּמַּלְקוּת מִי שֶׁיִּתְחַיֵּב. — זֶהוּ מַה־שֶּׁרָצִינוּ לְהַקְדִּימוֹ בַּכְּלָל הַזֶּה, וּבוֹ נִשְׁלְמוּ הַכְּלָלִים שֶׁהַקְדַּמְתָּם תּוֹעִיל לְמַה־שֶּׁאֲנַחְנוּ עוֹסְקִים בּוֹ.

הַקְדָּמָה

— מָבוֹא —

עוֹד רָאוּי לְהוֹסִיף לְכָךְ הַקְדָּמָה זוֹ: שֶׁכָּל־דָּבָר שֶׁחַיָּבִים עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין אוֹ כָּרֵת — הֲרֵי זוֹ בְּהֶכְרֵחַ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה. חוּץ מִפֶּסַח וּמִילָה שֶׁהֵם בְּכָרֵת, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם מִצְוֹת עֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת כְּרֵתוֹת (ב.); וְאֵין אֶצְלֵנוּ שׁוּם מִצְוַת עֲשֵׂה זוּלָתָן שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן יִתְחַיֵּב כָּרֵת — וְכָל־שֶׁכֵּן מִיתַת בֵּית דִּין. אִם־כֵּן, כֹּל מַה־שֶּׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה שֶׁהָעוֹשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי יוּמַת, אוֹ שֶׁהוּא חַיָּב כָּרֵת — יָדַעְנוּ בְּבֵרוּר שֶׁאוֹתוֹ הַדָּבָר מֻזְהָרִים עָלָיו וְשֶׁהוּא בְּלֹא־תַעֲשֶׂה. וְיֵשׁ שֶׁיִּתְבָּאֵר בַּכָּתוּב הַלָּאו שֶׁבּוֹ מִלְּבַד בֵּאוּר הָעֹנֶשׁ וְיִהְיֶה הָעֹנֶשׁ מְבֹאָר וְגַם הָאַזְהָרָה מְבֹאָרֶת, כְּגוֹן: חִלּוּל שַׁבָּת וַעֲבוֹדָה־זָרָה, שֶׁאָמַר בָּהֶם: "לֹא־תַעֲשֶׂה כָּל־מְלָאכָה" וְ"לֹא תַעֲבֹדֵם", אַחַר־כָּךְ חִיֵּב סְקִילָה לְמִי שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה אוֹ עָבַד. וּפְעָמִים לֹא תִתְבָּאֵר הָאַזְהָרָה בַּכָּתוּב בְּלָאו גֵּרֵידָא, אֶלָּא הוּא מַזְכִּיר אֶת־הָעֹנֶשׁ בִּלְבַד וְעוֹזֵב אֶת־הָאַזְהָרָה; אֶלָּא שֶׁהַכְּלָל הוּא אֶצְלֵנוּ: "לֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב אֶלָּא־אִם־כֵּן הִזְהִיר" (זבחים קו:), וְעַל־כָּל־פָּנִים יֵשׁ אַזְהָרָה לְכָל־מִי שֶׁחַיָּב עֹנֶשׁ. לְפִיכָךְ אוֹמְרִים בְּכָל־מָקוֹם: "עֹנֶשׁ שֶׁמַּעְנוּ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: כָּךְ וָכָךְ". וְאִם לֹא נִתְפָּרְשָׁה הָאַזְהָרָה בַּכָּתוּב, לְמָדוּהָ בְּאַחַת הַמִּדּוֹת (שהתורה נדרשת בהן), כְּגוֹן זֶה שֶׁאָמְרוּ (מכילתא פרשת משפטים) בְּאַזְהָרַת מְקַלֵּל אָבִיו וּמַכֵּה אָבִיו, שֶׁלֹּא נִתְבָּאֲרָה בַּכָּתוּב כְּלָל, כִּי לֹא אָמַר: "לֹא־תְקַלֵּל אָבִיךָ" וְלֹא אָמַר: "לֹא־תַכֶּה אָבִיךָ", אֲבָל חִיֵּב מִיתָה לְמִי שֶׁהִכָּה אוֹ קִלֵּל. וּמִתּוֹךְ כָּךְ לָמַדְנוּ, שֶׁהֵן מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְהוֹצִיאוּ וְלָמְדוּ לָהֶן וּלְכַיּוֹצֵא בָהֶן אַזְהָרָה מִמְּקוֹמוֹת אֲחֵרִים בְּדֶרֶךְ אַחַת מִן־הַמִּדּוֹת. וְאֵין זוֹ סְתִירָה לְמַה־שֶּׁאָמְרוּ (במקומות רבים בתלמוד): "אֵין מַזְהִירִין מִן־הַדִּין", וְלֹא לְמַה־שֶּׁאוֹמְרִים תָּמִיד: "וְכִי מַזְהִירִין מִן־הַדִּין?!" אֶלָּא כַּוָּנַת מַה־שֶּׁאוֹמְרִים: "אֵין מַזְהִירִין מִן הַדִּין" — כְּדֵי לֶאֱסֹר בְּדֶרֶךְ לִמּוּד עַל־יְדֵי מִדָּה (שהתורה נדרשת בהן) מַה־שֶּׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ בּוֹ אָסוּר לְגַמְרֵי; אֲבָל אִם נִמְצָא אֶת־הָעֹנֶשׁ לְעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה זֶה מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה — נֵדַע בְּהֶכְרֵחַ שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה אָסוּר וּמֻזְהָרִים עָלָיו. וְרַק נִלְמַד בְּאַחַת הַמִּדּוֹת הֵיכָן הֵעִיר עַל הָאַזְהָרָה, כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיֵּם לָנוּ הַכְּלָל "לֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב אֶלָּא־אִם־כֵּן הִזְהִיר". וְאָכֵן אַחֲרֵי שֶׁמָּצָאנוּ הָאַזְהָרָה עַל אוֹתוֹ דָּבָר — אָז חַיָּב מִי שֶׁעָבַר וְעָשָׂה אוֹ כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין. דַּע אֶפוֹא הַקְדָּמָה זוֹ וּזְכֹר אוֹתָהּ עִם כָּל־הַכְּלָלִים שֶׁקִּדְּמוּ בְּכֹל מַה־שֶּׁנִּזְכִּיר לְקַמָּן.

עַתָּה אַתְחִיל לְהַזְכִּיר כָּל־הַמִּצְוֹת, מִצְוָה מִצְוָה, וַאֲבָאֵר אוֹתָן בְּדֶרֶךְ פֵּרוּשׁ שֵׁם הַמִּצְוָה (מבלי להיכנס לפרטי ההלכות), כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְנוּ בְּרֵאשִׁית דְּבָרֵינוּ (בהקדמה על מטרת הספר — שיעור א), לְפִי שֶׁזּוֹהִי מַטָּרַת הַמַּאֲמָר. אַךְ טוֹב בְּעֵינַי לְהוֹסִיף לְמַטָּרָה זוֹ תּוֹסֶפֶת, וְהִיא: כְּשֶׁאַזְכִּיר

אֶת־הַמִּצְוָה שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ אֵיזֶה עֹנֶשׁ בַּעֲשֹׂה אוֹ בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, אַזְכִּיר עָנְשָׁהּ וְאֹמַר: "וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ — חַיָּב מִיתָה, אוֹ כָּרֵת, אוֹ קָרְבָּן כָּךְ, אוֹ מַלְקוּת, אוֹ אַחַת מִמִּיתוֹת בֵּית דִּין, אוֹ תַּשְׁלוּמִין". וְכֹל מַה־שֶּׁלֹּא יִזָּכֵר בּוֹ עֹנֶשׁ מִן־הָעֲנָשִׁים — תֵּדַע שֶׁאִם הִיא מִמִּצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, הֲרֵי זֶה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (תוספתא כריתות פרק א): "כְּעוֹבֵר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ", וְלֹא עָלֵינוּ לְהַעֲנִישוֹ. אֲבָל מִצְוֹת עֲשֵׂה כֻּלָּן — הֲרֵי כָּל־מִצְוָה מֵהֶן בְּשָׁעָה שֶׁעַשִּׂיתָהּ חוֹבָה, יֵשׁ לָנוּ לְהַלְקוֹת בְּרִצּוּעָה אֶת־הַנִּמְנָע מִלַּעֲשׂוֹתָהּ עַד שֶׁיָּמוּת אוֹ יַעֲשֶׂה, אוֹ יַעֲבוֹר זְמַן הַחִיּוּב. כִּי מִי שֶׁעָבַר וְלֹא יָשַׁב בַּסֵּכָּה, דֶּרֶךְ מָשָׁל, אֵין לָנוּ לְהַלְקוֹתוֹ אַחַר סֵכוֹת עַל עֲבֵרָתוֹ — וְדַע זֹאת.

וְעוֹד: כְּשֶׁאַזְכִּיר אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁאֵינָן חוֹבָה עַל הַנָּשִׁים, בֵּין עֲשֵׂה וּבֵין לֹא־תַעֲשֶׂה — אֹמַר: וְזוֹ אֵינָהּ חוֹבָה עַל הַנָּשִׁים. וְיָדוּעַ, שֶׁהַנָּשִׁים אֵינָן דָּנוֹת וְלֹא מְעִידוֹת וְלֹא מַקְרִיבוֹת קָרְבָּן בְּיָדֵיהֶן וְלֹא נִלְחָמוֹת בְּמִלְחֶמֶת רְשׁוּת לֹא אֶצְטָרֵךְ לוֹמַר בָּהּ "וְזוֹ אֵינָהּ חוֹבָה עַל הַנָּשִׁים", כֵּיוָן שֶׁזֶּה רִבּוּי דְּבָרִים לְלֹא צֹרֶךְ.

וְעוֹד: כְּשֶׁאַזְכִּיר אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁאֵינָן חוֹבָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, אוֹ בִּפְנֵי הַבַּיִת, בֵּין עֲשֵׂה וּבֵין לֹא־תַעֲשֶׂה — אֹמַר: וְזוֹ אֵינָהּ חוֹבָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אוֹ בִּפְנֵי הַבַּיִת. וְיָדוּעַ גַּם־כֵּן, שֶׁכָּל־הַקָּרְבָּנוֹת אֵינָם קְרֵבִים אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ וְשֶׁהֲעֲבוֹדָה אֲסוּרָה מִחוּץ לָעֲזָרָה; וְכֵן דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֵין דָּנִים אוֹתָם אֶלָּא כְּשֶׁיֵּשׁ מִקְדָּשׁ. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא: "מִנַּיִן שֶׁאֵין מְמִיתִין אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת? תַּלְמוּד לוֹמַר: מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֵנוּ לָמוּת (שמות כא, יד) הָא: אִם יֵשׁ לְךָ בַּיִת — אַתָּה מֵמִית; וְאִם לָאו — אֵין אַתָּה מֵמִית". וְשָׁם אָמְרוּ עוֹד: "מִנַּיִן שֶׁתְּהֵא סַנְהֶדְרִין סְמוּכָה לַמִּזְבֵּחַ? תַּלְמוּד לוֹמַר: מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֵנוּ לָמוּת". וְכֵן יָדוּעַ שֶׁהַנְּבוּאָה וְהַמַּלְכוּת נִסְתַּלְּקוּ מִמֶּנּוּ עַד שֶׁנְּחְדַּל מִן־הַחֲטָאִים שֶׁאֲנַחְנוּ מַתְמִידִים בָּהֶם — וְאָז יִסְלַח לָנוּ ה' וִירַחֲמֵנוּ, כְּמוֹ שֶׁהִבְטִיחָנוּ, וַיַּחֲזִירֵן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר עַל הַחֲזָרַת הַנְּבוּאָה: "וְהָיָה אַחֲרֵי־כֵן אֶשְׁפֹּךְ אֶת־רוּחִי עַל־כָּל־בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם" (יואל ג, א). וְאָמַר עַל הַחֲזָרַת הַמַּלְכוּת וְהַמֶּמְשָׁלָה: "בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת־סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת וְגָדַרְתִּי אֶת־פִּרְצֵיהֶן וַהֲרֵסֹתָיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ כִּימֵי עוֹלָם" (עמוס ט, יא). גַּם יָדוּעַ שֶׁהַמִּלְחָמָה וְכִבּוּשׁ הָאָרֶץ לֹא יִהְיוּ אֶלָּא בְּמֶלֶךְ וְעַל־פִּי סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה וְכֹהֵן גָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד" ("ושאל לו" — כשיצטרך לצאת למלחמה — רש"י במדבר כז, כא). וּלְפִי שֶׁעִנְיָנִים אֵלּוּ כֻּלָּם מְפֻרָסָמִים אֵצֶל רֹב בְּנֵי אָדָם, הֲרֵי כָּל־מִצְוַת עֲשֵׂה אוֹ לֹא־תַעֲשֶׂה הַתְּלוּיָה בְּקָרְבָּנוֹת, אוֹ בַּעֲבוֹדוֹת, אוֹ בְּמִיתוֹת בֵּית דִּין, אוֹ בַּסַּנְהֶדְרִין, אוֹ בְּנָבִיא וָמֶלֶךְ, אוֹ בְּמִלְחֶמֶת רְשׁוּת — לֹא אֶצְטָרֵךְ לוֹמַר בָּהֶן: וּמִצְוָה זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, כֵּיוָן שֶׁזֶּה בָּרוּר לְפִי מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ. אֲבָל מַה־שֶּׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ סָפֵק אוֹ טָעוּת, אָעִיר עָלָיו בְּעֶזְרַת הָאֵל.

וְעַתָּה אַתְחִיל בִּזְכִרוֹן כָּל־מִצְוָה וּמִצְוָה בְּעֶזְרַת שַׁדָּי.

יום שני כ"ב אייר ה'תשפ"ב

מצות עשה א. מצות לא תעשה א. מצות עשה ב.

הַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה — הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בִּידִיעַת [בְּהַאֲמָנַת] הָאֱלֹקוּת, וְהוּא: שֶׁנֵּדַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם עִלָּה וְסִבָּה וְהוּא הַפּוֹעֵל לְכָל־הַנִּמְצָאִים, וְזֶהוּ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" (שמות כ, ב. דברים ה, ו) וּבְסוֹף גְּמָרָא מַכּוֹת (כג.) אָמְרוּ: "תַּרְיַ"ג מִצְוֹת נֶאֱמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי. מַאי קְרָא? תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה (דברים לג, ד) — כְּלוֹמַר: מִנְיַן ת"ו"ר"ה', וְהִקְשׁוּ עַל זֶה וְאָמְרוּ: "תּוֹרָה בְּגִמַּטְרִיָּא הָכִי הָוֵי? שֵׁשׁ מֵאוֹת וְחַד סְרֵי הָוֵי!". (שהרי ת"ו"ר"ה בגימטריא תרי"א ולא תרי"ג) וּבָאָה הַתְּשׁוּבָה: "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ" מִפִּי הַגְּבוּרָה (הקדוש ברוך הוא) שְׁמָעוּם" (ולא מפי משה) הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁאָנֹכִי ה' מִכְּלַל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת, וְהוּא הַצִּוּוּי לִידַע, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

הָרִאשׁוֹנָה מִמִּצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה — הִיא הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַעֲלוֹת עַל דַּעְתֵּנוּ אֱלֹהוּת לְזוּלָתוֹ יִתְעַלֶּה, וְהוּא אָמְרוֹ — יִתְרוֹמֵם מִלְּיַחֵס לוֹ אֲמִירָה (ארבע מלים אלה הם כעין מאמר המוסגר כיון שאמר "והוא אומרו", הסתייג מיד ממושג אמירה בפשוטו ביחס לקדוש ברוך הוא) "לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי" (שמות כ, ג). וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּסוֹף מַכּוֹת (כג:) שֶׁלָּאו זֶה הוּא מִכְּלַל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת, וְהוּא אָמְרָם שָׁם: "שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת נֶאֱמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי וְגוֹ'", כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה.

הַמִּצְוָה הַשְּׁנִיָּה — הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בִּידִיעַת הַיִּחוּד, וְהוּא: שֶׁנֵּדַע שֶׁפּוֹעֵל (בורא) הַמְּצִיאוּת וְסִבָּתוֹ הָרִאשׁוֹנָה הוּא אֶחָד, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" (דברים ו, ד). וּבְרֹב הַמִּדְרָשׁוֹת תִּמְצָא שֶׁהֵם אוֹמְרִים: "עַל־מְנָת לְיַחֵד אֶת־שְׁמִי, עַל־מְנָת לְיַחֲדֵנִי" וְהַרְבֵּה כְּגוֹן זֶה. כַּוָּנָתָם בְּדָבָר זֶה: שֶׁלֹּא הוֹצִיאָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים וְלֹא עָשָׂה עִמָּנוּ מַה־שֶּׁעָשָׂה בַּעֲשִׂיַּת חֶסֶד וַהֲטָבָה, אֶלָּא בִּתְנַאי שֶׁנְּקַבֵּל בְּדַעְתֵּנוּ שֶׁהוּא אֶחָד, לְפִי שֶׁאָנוּ מְחֻיָּבִים בְּכָךְ. וּבְהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת אוֹמְרִים (חכמים) 'מִצְוַת יִחוּד', וְקוֹרְאִים לְמִצְוָה זוֹ גַּם 'מַלְכוּת שָׁמַיִם', כִּי אוֹמְרִים (— מתבטאים על פעולה מסויימת, שנעשית): כְּדֵי לְקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמָיִם, כְּלוֹמַר הַהוֹדָאָה בַּיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה בּוֹ.

יום שלישי כ"ג אייר ה'תשפ"ב

מצות עשה ג. ד. ט.

הַמִּצְוָה הַשְּׁלִישִׁית — הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ עַל אַהֲבָתוֹ יִתְעַלֶּה, וְהוּא: שֶׁנִּתְבּוֹנֵן וְנִסְתַּכֵּל בְּמִצְוֹתָיו וְצִוּוּיָו וּפְעֻלּוֹתָיו, כְּדֵי שֶׁנַּשִּׂיגֵהוּ וְנִתְעַנֵּג בְּהַשָּׂגָתוֹ תַּכְלִית הַתַּעֲנוּג

— וְזוֹהִי תַּכְלִית הָאַהֲבָה הַמְצֻוָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים ו, ו) "לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" (שם ו, ה) יוֹדֵעַ אֲנִי כֵּיצַד אֹהֵב אֶת־הַמָּקוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ" — שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה מַכִּיר מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם". הִנֵּה בֵּאַרְנוּ לְךָ, שֶׁעַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת תָּבוֹא לִידֵי הַשָּׂגָה, וְיִמָּצֵא לְךָ הַתַּצְנוּג וְתָבוֹא הָאַהֲבָה בְּהֶכְרֵחַ. וּכְבָר אָמְרוּ, שֶׁמִּצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת גַּם־כֵּן, שֶׁנִּקְרָא אֵת כָּל־בְּנֵי הָאָדָם לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְעַלֶּה וְלָאֱמוּנָה בּוֹ, שֶׁכֵּן אִם אַתָּה אוֹהֵב אֶת־מִי־שֶׁהוּא, תְּהַלֵּלֶנּוּ וּתְשַׁבְּחֶנּוּ וְתִקְרָא בְּנֵי־אָדָם לְאַהֲבָתוֹ — וְזֶה עַל דֶּרֶךְ הַמָּשָׁל — כָּךְ אִם תֶּאֱהַב אֶת־ה' בֶּאֱמֶת בְּמַה שֶׁהִגִּיעַ לְךָ מֵהַשָּׂגַת אֲמִתּוּתוֹ, הֲרֵי שֶׁאַתָּה בְּלִי סָפֵק תִּקְרָא אֶת־הַפִּתְאִים וְהַסְּכָלִים לִידִיעַת הָאֱמֶת שֶׁאַתָּה כְּבָר יוֹדֵעַ. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "וְאָהַבְתָּ אֵת ה'" — אַהֲבֵהוּ עַל הַבְּרִיּוֹת כְּאַבְרָהָם אָבִיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן" (בראשית יב, ה) כְּלוֹמַר: כְּמוֹ שֶׁאַבְרָהָם, לְפִי שֶׁהָיָה אוֹהֵב — כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד הַכָּתוּב: "זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי" (ישעיה מא, ח) קָרָא בְּעֹצֶם הַשָּׂגָתוֹ אֶת־בְּנֵי הָאָדָם לָאֱמוּנָה מֵרֹב אַהֲבָתוֹ, כָּךְ תֶּאֱהַבֵהוּ עַד שֶׁתִּקְרָא בְּנֵי הָאָדָם אֵלָיו.

הַמִּצְוָה הָרְבִיעִית — הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְבֹּעַ בְּדַעְתֵּנוּ יִרְאָתוֹ יִתְעַלֶּה וּמוֹרָאוֹ, וּבַל נִהְיֶה שַׁאֲנָנִים וּבוֹטְחִים (שלוים ושקטים בלי שום דאגה על החטאים). — אֶלָּא נָחוּשׁ לְבִיאַת עָנְשׁוֹ בְּכָל־עֵת, וְזֶהוּ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא" (דברים ו, יג). וּבַגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (נו.) אָמְרוּ בְּדֶרֶךְ שִׁקְלָא וְטַרְיָא עַל דְּבָרָיו יִתְעַלֶּה: "וְנִקַּב שֵׁם־ה' מוֹת יוּמָת" (ויקרא כד, טז): וְאֵימָא פָּרוּשֵׁי (אמור, אולי, ש"נוקב" שבפסוק, הכוונה בזה להוגה את שם השם במפורש), דִּכְתִיב: (ודוגמה לכך) "אֲשֶׁר נִקְבוּ בְּשֵׁמוֹת" (במדבר א, יז) וְאַזְהַרְתֵּהּ מִן "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא"? — כְּלוֹמַר: זֶה שֶׁנֶּאֱמַר "וְנוֹקֵב שֵׁם־ה'" הוּא שֶׁיַּזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם בִּלְבַד בְּלִי שֶׁיְּבָרֵךְ. וְאִם תֹּאמַר: אֵיזֶה עָוֹן יֵשׁ בָּזֶה? נֹאמַר, (שהוא עובר על "את ה' אלהיך תירא" מפני) שֶׁהוּא מְאַבֵּד אֶת־הַיִּרְאָה. כִּי מִיִּרְאַת ה' הוּא, שֶׁלֹּא יִזְכֹּר שְׁמוֹ לְבַטָּלָה. וְהָיְתָה הַתְּשׁוּבָה עַל שְׁאֵלָה זוֹ וּדְחִיַּת דָּבָר זֶה בְּכָךְ שֶׁאָמְרוּ: "חָדָא — דְּבָעֵינָא שֵׁם בְּשֵׁם, וְלָקָא", כְּלוֹמַר (טעם ראשון שאי אפשר לומר כן, הוא משום שיש דין שהמגדף אינו חייב עד) שֶׁיְּבָרֵךְ אֶת־הַשֵּׁם בְּשֵׁם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ "יַכֶּה יוֹסִי אֶת־יוֹסִי" (כלומר, עד שיזכיר שם השם ויקללו בשם השם, כגון יכה פלוני את פלוני, או יקלל שם פלוני את שם פלוני, והזכיר שם יוסי רק לדוגמה). וְעוֹד, "אַזְהָרַת עֲשֵׂה הִיא, וְכָל־אַזְהָרַת עֲשֵׂה לָא שְׁמַהּ אַזְהָרָה". כְּלוֹמַר: זֶה שֶׁאָמַרְתָּ "אַזְהַרְתֵּהּ מִן 'אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא'" לֹא יִתָּכֵן, לְפִי שֶׁזֶּה צִוּוּי — וְהוּא מִצְוַת עֲשֵׂה — וְאֵין מַזְהִירִין בַּעֲשֵׂה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא" — מִצְוַת עֲשֵׂה.

הַמִּצְוָה הַתְּשִׁיעִית — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כב, לב). וְעִנְיַן מִצְוָה זוֹ: שֶׁאָנוּ מְצֻוִּים לְפַרְסֵם דָּת אֱמֶת זוֹ בָּרַבִּים, וְשֶׁלֹּא נִירָא בְּכָךְ מֵהֶזֵּק שׁוּם מַזִּיק, עַד שֶׁאֲפִלּוּ יָבוֹא אֵלֵינוּ אַנָּס עָרִיץ (שליט תקיף וגבור) וְיִקְרָא אוֹתָנוּ לִכְפּוֹר בּוֹ יִתְעַלֶּה — לֹא נִשְׁמַע לוֹ, אֶלָּא נִמְסֹר אֶת־עַצְמֵנוּ לַמָּוֶת בְּהֶחְלֵט; וְלֹא נִתֵּן לוֹ לַחֲשֹׁב שֶׁכָּפַרְנוּ, אַף שֶׁלְּבֵנוּ מַאֲמִין בּוֹ יִתְעַלֶּה. (שאפילו למראית עין בלבד אסור לכפור בקדוש ברוך הוא) וְזוֹ הִיא מִצְוַת קִדּוּשׁ הַשֵּׁם שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהּ כָּל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר: שֶׁנִּמְסֹר אֶת־עַצְמֵנוּ לָמוּת בִּידֵי הֶעָרִיץ עַל אַהֲבָתוֹ יִתְעַלֶּה וְהָאֱמוּנָה בְּיִחוּדוֹ, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה בִּימֵי נְבוּכַדְנֶאצַּר הָרָשָׁע כְּשֶׁהִכְרִיחַ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַצֶּלֶם, וְהִשְׁתַּחֲווּ כָּל־בְּנֵי אָדָם וְיִשְׂרָאֵל בִּכְלָלָם, וְלֹא הָיָה שָׁם מְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם. וְהָיָה בְּכָךְ חֶרְפָּה גְּדוֹלָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאָבְדָה מִכֻּלָּם מִצְוָה זוֹ, וְלֹא הָיָה שָׁם מִי שֶׁמְּקַיֵּם אוֹתָהּ אֶלָּא הַכֹּל פָּחֲדוּ (דניאל ג). וְאֵין מִצְוָה זוֹ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בִּכְגוֹן אוֹתוֹ הַמַּעֲמָד הֶעָצוּם שֶׁבּוֹ פָּחֲדוּ כָּל־בָּאֵי הָעוֹלָם, וְהָיָה חוֹבָה לְפַרְסֵם יִחוּדוֹ וּלְהַכְרִיז עָלָיו בְּאוֹתָהּ הָעֵת. וּכְבָר הִבְטִיחַ ה' עַל־יְדֵי יְשַׁעְיָהוּ, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה חֶרְפַּת יִשְׂרָאֵל גְּמוּרָה בְּאוֹתוֹ הַמַּעֲמָד, וְשֶׁיּוֹפִיעוּ בָּהֶם בַּחוּרִים בְּאוֹתוֹ הַמַּעֲמָד הַקָּשֶׁה, שֶׁלֹּא יַרְתִּיעֵם הַמָּוֶת, וְיַפְקִירוּ דָּמָם וִיפַרְסְמוּ אֶת־הָאֱמוּנָה וִיקַדְּשׁוּ אֶת־ה' בָּרַבִּים, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּנוּ יִתְעַלֶּה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ. כִּי בְּרֹאתוֹ יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ" (ישעיה כט, כב־כג). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (אמור ט, ה־ו): "עַל־מְנָת כָּךְ הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם — עַל־מְנָת שֶׁתְּקַדְּשׁוּ אֶת־שְׁמִי בָּרַבִּים". וּבַגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (לג:) אָמְרוּ: "בֶּן־נֹחַ מְצֻוֶּה עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, אוֹ אֵינוֹ מְצֻוֶּה? תָּא שְׁמַע (בא נשמע, תשובה לשאלה): שֶׁבַע מִצְוֹת נִצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ. וְאִי אִיתָא (ואם תאמר שנצטוו גם על קדוש השם) — תְּמַנְיָא הֲווֹ" (יש שמונה ולא שבע)!. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, (מזה שדנו בגמרא אם גם בן נח נצטווה על זה, ואם זה נכלל בכלל ב"שבע מצוות בני נח" אם לא, משמע) שֶׁהִיא מִכְּלַל מִסְפַּר הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן חוֹבָה עַל יִשְׂרָאֵל, וְהֵבִיאוּ רַאְיָתָם עַל מִצְוָה זוֹ מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר: (ויקרא כב, לב) "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין.

יום רביעי כ"ד אייר ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה סג. סה.

מצות עשה קעב.

הַמִּצְוָה הַס"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ עַל חִלּוּל הַשֵּׁם, וְהוּא הֵפֶךְ קִדּוּשׁ ה' שֶׁאָנוּ מְצֻוִּים בּוֹ, וְשֶׁקָּדַם בֵּאוּרוֹ (שכבר נתבאר) בְּמִצְוַת עֲשֵׂה הַתְּשִׁיעִית, וְהוּא אָמְרוֹ

יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי" (ויקרא כב, לב). וְעָוֹן זֶה נֶחְלָק לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: שְׁנַיִם עַל הַכְּלָל וְאֶחָד עַל הַיְחִידִים (שבעם). הַחֵלֶק הַכְּלָלִי הָרִאשׁוֹן — הוּא: שֶׁכָּל־מִי שֶׁדָּרְשׁוּ מִמֶּנּוּ לַעֲבוֹר עַל אַחַת מִן־הַמִּצְוֹת בִּשְׁעַת הַשְּׁמָד (— הגזרה צווי המלך על ישראל לבטל אחת מן המצוות — כדי להעבירם על (חלק) דתם), אִם הָאֱנֹס מִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִיר (שיעבור על ציווי הקדוש ברוך הוא) בֵּין בְּמִצְוֹת קַלּוֹת בֵּין בְּמִצְוֹת חֲמוּרוֹת. אוֹ מִי שֶׁדָּרְשׁוּ מִמֶּנּוּ לַעֲבוֹר עַל עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ גִּלּוּי עֲרָיוֹת אוֹ שְׁפִיכוּת דָּמִים וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַשְּׁמָד — הֲרֵי זֶה חַיָּב לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ וְיֵהָרֵג וְאַל יַעֲבוֹר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוַת עֲשֵׂה הַתְּשִׁיעִית. וְאִם עָבַר וְלֹא נֶהֱרַג — הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת־הַשֵּׁם וְעָבַר עַל לָאו זֶה. וְאִם הָיָה זֶה בָּרַבִּים — כְּלוֹמַר: בְּמַעֲמַד עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל — הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת־הַשֵּׁם בָּרַבִּים וְעָבַר עַל אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה "וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי" וַעֲוֹנוֹ חָמוּר מְאֹד; אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה מִפְּנֵי שֶׁהוּא אָנוּס, לְפִי שֶׁאֵין בֵּית דִּין רַשַּׁאי לְקַיֵּם עֹנֶשׁ מַלְקוּת אוֹ מִיתָה אֶלָּא עַל מְזִיד בְּרָצוֹן בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (י, יג) בְּנוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ: "יְשַׁמְּתִי אֲנִי אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא" (שם כ, ה), אָמְרוּ: "הַהוּא (כלומר, לכן נאמר באיש "ההוא" לומר שרק לאיש ההוא שעליו מדבר הכתוב שהוא —) לֹא אָנוּס וְלֹא שׁוֹגֵג וְלֹא מֻטְעֶה". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה בְּאֹנֶס אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת, כָּל־שֶׁכֵּן מִיתַת בֵּית דִּין, אֲבָל עָבַר עַל חִלּוּל הַשֵּׁם. וְהַחֵלֶק הַשֵּׁנִי הַכְּלָלִי — גַּם־כֵּן שֶׁיַּעֲשֶׂה הָאָדָם עֲבֵרָה שֶׁאֵין בָּהּ תַּאֲוָה וְלֹא הֲנָאָה, אֶלָּא מַרְאָה בְּמַעֲשָׂיו הַזְּלָזוּל וְהַהֶפְקֵרוּת (במצוות התורה) — הֲרֵי גַּם זֶה מְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם וְלוֹקֶה, וּלְפִיכָךְ אָמַר: "וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ" (שם יט, יב), לְפִי שֶׁזֶּה מַרְאֶה עַל הַזְּלָזוּל בַּצִּוּוּי הַזֶּה, וְאֵין הֲנָאָה גּוּפָנִית בְּכָךְ. וְהַחֵלֶק שֶׁעַל הַיְחִידִים (שבעם) — הוּא: שֶׁיַּעֲשֶׂה אָדָם יָדוּעַ בַּחֲסִידוּת וּבְיֹשֶׁר אֵיזֶה מַעֲשֶׂה הַנִּרְאֶה לֶהָמוֹן שֶׁהוּא עֲבֵרָה וְשֶׁכְּגוֹן מַעֲשֶׂה זֶה אֵין רָאוּי לְאוֹתוֹ חָסִיד לַעֲשׂוֹתוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מֻתָּר — הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת־הַשֵּׁם, וְהוּא אָמְרָם (יומא פו.:) "הֵיכִי דָּמֵי (כיצד יתואר) חִלּוּל הַשֵּׁם: (אמר רב) כְּגוֹן אֲנָא דְּשָׁקְלָנָא בִּשְׂרָא מִבֵּי טַבְחָא וְלָא יָהֵיבְנָא דְּמֵי לְאַלְתַּר. (אם אקנה בשר ולא אשלם מיד, משום שכשאני מאחר לפרוע אומרים שאני גזלן ולומדים ממני לזלזל בגזל) רַבִּי פְּלוֹנִי אָמַר: כְּגוֹן אֲנָא דְּמַסְגֵּינָא (אם אלך) אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תּוֹרָה וּבְלֹא תְּפִלִּין". וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה וְאָמַר: "וְלֹא תְחַלֵּל אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה'" (שם יח, כא). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּפְסָחִים (כה:) וּבְסוֹף יוֹמָא (פו.־פב.).

הַמִּצְוָה הַס"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לִנְתּוֹץ אֶת־בָּתֵּי עֲבוֹדַת ה' יִתְעַלֶּה אוֹ לְהַשְׁחִית אֶת־סִפְרֵי הַנְּבוּאָה אוֹ לִמְחוֹק אֶת־הַשֵּׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים וְכַיּוֹצֵא בָזֶה. וּלְשׁוֹן הַלָּאו שֶׁבָּא בְּעִנְיָן זֶה הוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם" (שם יב, ד), אַחַר שֶׁכְּבָר הִקְדִּים אֶת־הַצִּוּוּי לְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה וּלְהַשְׁמִיד שְׁמָהּ וְלִנְתּוֹץ אֶת־מִזְבְּחוֹתֶיהָ לְגַמְרֵי, הִזְהִיר וְאָמַר: "לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם". וְכָל־הָעוֹבֵר עַל אֵיזֶה דָּבָר מִזֶּה, כְּגוֹן שֶׁיַּהֲרֹס מַשֶּׁהוּ מִן־הַהֵיכָל וְהַמִּזְבֵּחַ וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, אוֹ שֶׁיִּמְחֹק שֵׁם מִשְּׁמוֹת ה' — לוֹקֶה. וּבְסוֹף מַכּוֹת (כב.) נִתְבָּאֵר בִּלְשׁוֹן הַגְּמָרָא, שֶׁהַשּׂוֹרֵף עֲצֵי הֶקְדֵּשׁ — לוֹקֶה. אָמְרוּ: "וְאַזְהַרְתִּיהּ מֵהָכָא (והאזהרה נלמדת מכאן): מִן וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ, לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם" (שם). וְכֵן נִתְבָּאֵר שָׁם שֶׁהַמּוֹחֵק אֶת־הַשֵּׁם — לוֹקֶה. אָמְרוּ: "וְאַזְהַרְתִּיהּ מֵהָכָא: וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמָם, לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַה'". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ד' מִשְּׁבוּעוֹת.

הַמִּצְוָה הַקע"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִשָּׁמֵעַ לְכָל־נָבִיא מִן־הַנְּבִיאִים עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם וּלְקַיֵּם כֹּל מַה־שֶּׁיְּצַוֶּה, אֲפִלּוּ יְצַוֶּה נֶגֶד מִצְוָה, אוֹ כַּמָּה מִצְוֹת מִן הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ, וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא זֶה לְפִי שָׁעָה; אֲבָל לֹא שֶׁיַּנְצִיחַ תּוֹסֶפֶת אוֹ גְּרָעוֹן (שיצוה לגרוע או להוסיף על מצוות התורה לעולם), כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהַקְדָּמַת חִבּוּרֵנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה. וְהַכָּתוּב שֶׁבּוֹ נֶאֱמַר צִוּוּי זֶה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן" (דברים יח, טו). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן — אֲפִלּוּ אָמַר לְךָ לַעֲבוֹר עַל אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה לְפִי שָׁעָה, שְׁמַע לוֹ". וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְזֶהוּ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע אֶל־דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר (הנביא) בִּשְׁמִי אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ" (שם, יט). וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּסַנְהֶדְרִין (פט.): "שְׁלֹשָׁה מִיתָתָם בִּידֵי שָׁמַיִם: הָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי הַנָּבִיא, וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, וְהַכּוֹבֵשׁ נְבוּאָתוֹ" (שנצטווה מהקדוש ברוך הוא להתנבאות ולא ניבא), וְכֻלָּם (נלמדו —) מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע אֶל־דְּבָרַי [אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ = מיתה בידי שמים]", אָמְרוּ: "קְרִי בֵּיהּ: לֹא־יִשְׁמַע (זה העובר על דברי הנביא), לֹא־יִשְׁמַע (זה העובר על דברי עצמו), לֹא־יַשְׁמִיעַ (זה הכובש נבואתו)". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (סוף פרק אלו הן הנחנקין).

יום חמישי כ"ה אייר ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה סד.

מצות עשה ח. ו. רו.

הַמִּצְוָה הַס"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְנַסּוֹת הַבְטָחוֹתָיו וְאִיּוּמָיו יִתְעַלֶּה, שֶׁנְּבִיאָיו מַבְטִיחִים לָנוּ אוֹ מְאַיְּמִים בָּהֶם עָלֵינוּ, עַל דֶּרֶךְ שֶׁנַּטִּיל בָּהֶם סָפֵק אַחַר שֶׁיִּדַּעְנוּ אֲמִתַּת נְבוּאַת הַמּוֹדִיעָם (כלומר אחרי שהוברר אצלינו שהוא נביא אמיתי). וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תְנַסּוּ אֶת־ה' אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה" (דברים ו, טז).

הַמִּצְוָה הַשְּׁמִינִית — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִדַּמּוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ כְּפִי יְכָלְתֵּנוּ, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו" (דברים כח, ט), וּכְבָר כָּפַל צִוּוּי זֶה וְאָמַר: "לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו" (שם יא, כב) וּבָא בְּפֵרוּשׁ עִנְיָן זֶה: "מָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא רַחוּם — אַף אַתָּה הֱיֵה רַחוּם; הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא חַנּוּן — אַף אַתָּה הֱיֵה חַנּוּן; הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא צַדִּיק — אַף אַתָּה הֱיֵה צַדִּיק; הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא חָסִיד — אַף אַתָּה הֱיֵה חָסִיד" — זֶהוּ לְשׁוֹן סִפְרֵי (שם). וּכְבָר כָּפַל צִוּוּי זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְאָמַר: "אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ" (שם יג, ה), וְגַם בְּפֵרוּשׁוֹ בָּא (בסוטה יד.), שֶׁעִנְיָנוֹ לְהִתְדַּמּוֹת לַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים וְלַמִּדּוֹת הַנִּכְבָּדוֹת שֶׁבָּהֶם מְתֹאָר יִתְעַלֶּה עַל דֶּרֶךְ הַמָּשָׁל — יִתְעַלֶּה עַל הַכֹּל עִלּוּי רָב (שהקדוש ברוך הוא מרומם מכל התארים האמורים, ואין משתמשים בכל התוארים האלו אלא דרך משל).

הַמִּצְוָה הַשִּׁשִּׁית — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִתְעָרֵב בֵּין הַחֲכָמִים וּלְהִתְחַבֵּר אִתָּם וּלְהַתְמִיד וְלָשֶׁבֶת עִמָּהֶם וּלְהִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶם בְּכָל־דֶּרֶךְ מִדַּרְכֵּי הַהִשְׁתַּתְּפוּת: בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה וּמִקָּח וּמִמְכָּר, כְּדֵי שֶׁנַּגִּיעַ בְּכָךְ לְהִדַּמּוֹת לְמַעֲשֵׂיהֶם וּלְהַאֲמִין בַּדֵּעוֹת הָאֲמִתִּיּוֹת מִדִּבְרֵיהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּלְדָבְקָה־בוֹ" (דברים יא, כב) וּכְבָר נִכְפַּל גַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה, וְאָמַר: "וּבוֹ תִדְבָּק" (שם י, כ). וּבָא הַפֵּרוּשׁ: "וּלְדָבְקָה בוֹ" — הִדַּבֵּק בַּחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם. זֶהוּ לְשׁוֹן הַסִּפְרֵי (שם). וְכֵן הֵבִיאוּ רְאָיָה עַל הַחוֹבָה לְשָׁא בַּת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וּלְהַשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם וּלְהַנּוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וּלְהִתְעַסֵּק עִמָּהֶם מִמַּה־שֶּׁנֶּאֱמַר "וּבוֹ תִדְבָּק". אָמְרוּ (כתובות קיא:): "וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לָאָדָם לְהִדַּבֵּק בַּשְּׁכִינָה, וְהָא כְּתִיב: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא" (שם ד, כד)? אֶלָּא כָּל־הַמַּשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם" וְכוּ'.

הַמִּצְוָה הָר"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לֶאֱהוֹב זֶה־אֶת־זֶה כְּמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹהֲבִים אֶת־עַצְמֵנוּ, שֶׁתְּהְיֶה חֶמְלָתִי וְאַהֲבָתִי (לכל אחד ואחד מישראל) כְּאַהֲבָתִי וְחֶמְלָתִי לְעַצְמִי בְּמָמוֹנוֹ וְגוּפוֹ וְכָל־מַה־שֶּׁיֵּשׁ לוֹ וּמַה־שֶּׁהוּא חָפֵץ. וְכֹל מַה־שֶּׁאֶרְצֶה לְעַצְמִי, אֶרְצֶה לוֹ כָּמוֹהוּ; וְכָל־מַה־שֶּׁלֹּא אֶרְצֶה לְעַצְמִי אוֹ לִידִידַי, לֹא אֶרְצֶה בִּשְׁבִילוֹ כָּמוֹהוּ. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" (שם, יח).

יום שישי כ"ו אייר ה'תשפ"ב

מצות עשה רז. מצות לא תעשה שב.

מצות עשה רה. מצות לא תעשה שג.

הַמִּצְוָה הָר"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לֶאֱהֹב אֶת־הַגֵּרִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר" (דברים י, יט). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא נִכְלָל בְּעִנְיָן זֶה בְּמַה־שֶּׁכּוֹלֵל כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאָמְרוֹ "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", לְפִי שֶׁהַגֵּר הַזֶּה הוּא גֵּר צֶדֶק (שהוא כישראל לכל דבר) — אֲבָל מִפְּנֵי שֶׁנִּכְנַס לַדָּת הוֹסִיף לוֹ ה' אַהֲבָה, וְיִחֵד לוֹ מִצְוָה נוֹסֶפֶת, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה בָּאַזְהָרָה עַל אוֹנָאָתוֹ (לצערו), שֶׁאָמַר: "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ" (ויקרא כה, יז). וְאָמַר אַחַר־כָּךְ: "וְגֵר לֹא־תוֹנֶה" (שמות כב, כ). וְנִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא (בבא מציעא נט:) שֶׁחַיָּבִים עַל אוֹנָאַת הַגֵּר מִשּׁוּם "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ" וּמִשּׁוּם "וְגֵר לֹא תוֹנֶה". כָּךְ גַּם־כֵּן נִתְחַיַּבְנוּ לְאָהֲבוֹ מִשּׁוּם "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" וּמִשּׁוּם "וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר". וְזֶה פָּשׁוּט וְאֵין בּוֹ נִסְתָּר (דברים נסתרים), וְאִינִי יוֹדֵעַ אֶחָד מִמִּי שֶׁמָּנָה אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁזֶּה נֶעְלַם מִמֶּנּוּ. וּבְרוֹב הַמִּדְרָשׁוֹת בֵּאֲרוּ שֶׁה' צִוָּנוּ עַל הַגֵּר כְּמוֹ שֶׁצִּוָּנוּ עַל עַצְמוֹ יִתְעַלֶּה, וְהוּא אָמְרוֹ "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ו, ה), וְאָמַר "וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר".

הַמִּצְוָה הַש"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִּשְׁנוֹא זֶה־אֶת־זֶה, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תִשְׂנָא אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ" (ויקרא יט, יז). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ד, ח): "לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא שִׂנְאָה שֶׁהִיא בַּלֵּב, אֲבָל אִם גִּלָּה לוֹ אֶת הַשִּׂנְאָה, וְיָדַע זֶה שֶׁהוּא שׂוֹנְאוֹ — אֵינוֹ עוֹבֵר עַל לָאו זֶה; אֲבָל עוֹבֵר הוּא עַל 'לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר'" (שם, יח). וְעוֹבֵר גַּם עַל עֲשֵׂה וְהוּא אָמְרוֹ: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" (שם). אֲבָל שִׂנְאַת הַלֵּב — עָוֹן חָמוּר מִן־הַכֹּל.

הַמִּצְוָה הָר"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִמְחוֹת בְּעוֹשֶׂה עֲבֵרָה אוֹ בְּמִי שֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹתָהּ, וּלְהַזְהִירוֹ עַל כָּךְ בִּדְבָרִים וּלְהוֹכִיחוֹ. וְאַל יֹאמַר אָדָם: "אֲנִי לֹא אֶחֱטָא: וְאִם יֶחֱטָא זוּלָתִי — זֶה עִנְיָנוֹ עִם ה'", — זֶה נֶגֶד הַתּוֹרָה, אֶלָּא אָנוּ מְצֻוִּים שֶׁלֹּא לַעֲבוֹר וְלֹא נַנִּיחַ לְזוּלָתֵנוּ מֵאֲמָתֵנוּ לַעֲבוֹר. וּמִי שֶׁרוֹצֶה לַעֲבוֹר — חוֹבָה עַל כָּל־אָדָם לְהוֹכִיחוֹ וּלְמָנְעוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְקַיְּמָה עָלָיו עֵדוּת הַמְחַיֶּבֶת לְקַיֵּם עֹנֶשׁ. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ" (ויקרא יט, יז). גַּם נִכְלָל בְּמִצְוָה זוֹ שֶׁנִּתְרַעֵם זֶה עַל זֶה, אִם הֵרֵעוּנוּ זֶה לָזֶה, וְאַל נִטּוֹר לוֹ אוֹ נִשְׁמוֹר לוֹ חֵטְא, אֶלָּא נִצְטַוִּינוּ לְהִתְרַעֵם עָלָיו בִּדְבָרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר בַּלֵּב כְּלוּם, וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "מִנַּיִן אִם הוֹכַחְתּוֹ אַפְלוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים, חָזוֹר וְהוֹכַח? תַּלְמוּד לוֹמַר: הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ. יָכוֹל אַף אַתָּה מוֹכִיחוֹ וּפָנָיו מִשְׁתַּנּוֹת? (כלומר, שמותר לך להוכיח אותו אפילו באופן שהוא מתבייש, כגון בפני רבים וכדו') תַּלְמוּד לוֹמַר: וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא". (שאם תעשה כן תשא אתה חטא בסבתו). וּכְבָר בֵּאֲרוּ חֲכָמִים, שֶׁמִּצְוָה זוֹ חוֹבָה עַל כָּל־אָדָם אֲפִלּוּ מִן־הַקָּטָן לַגָּדוֹל הֲרֵי הוּא חַיָּב לְהוֹכִיחַ, וַאֲפִלּוּ קַלָּל וְזֵלְזַל אַל יִרְפּוּ יָדָיו וְאַל יִסְתַּלֵּק מִלְּהוֹכִיחַ עַד אֲשֶׁר יַכֶּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ מַעְתִּיקֵי הַשְּׁמוּעָה (מוסרי התורה שבעל פה) וְאָמְרוּ (ערכין טז:): עַד הַכָּאָה. וְיֵשׁ לְמִצְוָה זוֹ תְּנָאִים וַהֲלָכוֹת, וְנִתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹת מְכֻּבָּדִים בַּתַּלְמוּד.

הַמִּצְוָה הַש"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ זֶה־אֶת־זֶה, וְעָוֹן זֶה הוּא שֶׁקּוֹרְאִים אוֹתוֹ: מַלְבִּין פְּנֵי

חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, וְהָאַזְהָרָה שֶׁבָּאָה בָּזֶה הוּא אָמְרוֹ: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא" (שם, יז). וּבְסִפְרָא (שם) אָמְרוּ: "מִנַּיִן אִם הוֹכַחְתּוֹ אֲפִלּוּ אַרְבַּע וְחָמֵשׁ פְּעָמִים, חֲזוֹר וְהוֹכַח? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא'". אֲבָל פְּשַׁט הַכָּתוּב חֲרִי הוּא מַזְהִיר, שֶׁלֹּא תַחְשׁוֹב לוֹ עָוֹן בְּלִבְּךָ, וְשֶׁלֹּא תִּזְכְּרֵהוּ.

יום ש"ק כ"ז אייר ה'תשפ"ב
מצות לא תעשה רנו. שא. דש. שה.

הַמִּצְוָה הָרנ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהַכְבִּיד (להתאכזר) עַל הַיְתוֹמִים וְהָאַלְמָנוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן" (שמות כב, כא). לָאו זֶה כּוֹלֵל שֶׁלֹּא יַכְבִּיד עֲלֵיהֶם לֹא בְּדִבּוּר וּלֹא בְּמַעֲשֶׂה, אֶלָּא יְדַבֵּר עִמָּהֶם דְּבָרִים רַכִּים וְנוֹחִים בְּיוֹתֵר, וְיִתְעַסֵּק עִמָּהֶם בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבָה בְּיוֹתֵר, וְיִתְיַחֵס אֲלֵיהֶם בְּיַחַס טוֹב בְּיוֹתֵר וְיִתְכַּוֵּן לְהַפְלִיג (להרבות) בְּכָל־זֶה. וּמִי שֶׁלֹּא נִזְהָר בְּאֶחָד מִכָּל־אֵלּוּ — חֲרִי עָבַר עַל לָאו זֶה. וּכְבָר בֵּאֵר יִתְעַלֶּה עֹנֶשׁ הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם וְגוֹ'" (שם, כג).

הַמִּצְוָה הַש"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ עַל הָרְכִילוּת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ" (ויקרא יט, טז). אָמְרוּ (ספרא קדושים ד, ה): לֹא תְּהֵא רַךְ דְּבָרִים לָזֶה וְקָשֶׁה לָזֶה. דָּבָר אַחֵר: לֹא תְּהֵא כְּרוֹכֵל מַטְעִין דְּבָרִים וְהוֹלֵךְ. וּבִכְלָל לָאו זֶה הָאַזְהָרָה עַל הוֹצָאַת שֵׁם רָע (כתובות מו.).

הַמִּצְוָה הַד"ש — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִּנְקוֹם זֶה מִזֶּה, וְהוּא: כְּגוֹן שֶׁעָשָׂה הוּא מִקֹּדֶם אֵיזֶה מַעֲשֶׂה, וְאָז לֹא נֶחְדַּל מִלְּבַקְּשׁוֹ עַד שֶׁנִּגְמְלֵהוּ כְּפָעֳלוֹ הָרַע, אוֹ נְצַעֲרֶנּוּ כְּמוֹ שֶׁצִּעֵר אוֹתָנוּ. הִזְהִיר ה' מִכָּךְ וְאָמַר: "לֹא־תִקֹּם" (שם, יח). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם, י): "עַד הֵיכָן כֹּחָהּ שֶׁל נְקִימָה? אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי מַגֶּלְךָ, וְלֹא הִשְׁאִילוֹ. לְמָחָר אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֹּמְךָ, אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי מַגֶּלְךָ — לָכֵן נֶאֱמַר: לֹא־תִקֹּם". וְעַל הַמָּשָׁל הַזֶּה הֶקֵּשׁ בְּכָל־הָעִנְיָנִים.

הַמִּצְוָה הַש"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִّנְטוֹר וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִנְקוֹם, וְהוּא: שֶׁנִּשְׁמוֹר אֶת הַחֵטְא שֶׁחָטָא לָנוּ הַחוֹטֵא וְנִזְכְּרֶנּוּ לוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר". וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם, יא): "עַד הֵיכָן כֹּחָהּ שֶׁל נְטִירָה? אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי מַגֶּלְךָ, וְלֹא הִשְׁאִילוֹ. לְמָחָר אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֹּמְךָ, אָמַר לוֹ: הֵילָךְ (הנה לך), אֵינִי כְּמוֹתְךָ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי מַגֶּלְךָ — לָכֵן נֶאֱמַר: 'לֹא־תִטֹּר'".

אגרות קודש

ב"ה, י"ט אייר, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ"ח ניסן, בו כותב ע"ד המצב בהישיבה וכן אשר מפני כמה טעמים מציעים לפניו שיעזוב את ישיבת... ויעבור לעבוד במקום אחר ושואל חוות דעתי בזה.

הנה פשיטא ואין בזה כל ספק, שאדרבה אם כפי שכותב מצב הישיבה אינו כדבעי, הרי העצה לתקנה, ולא לעזוב את הישיבה, אלא אדרבה להוסיף כח ואומץ לשפרה, לגדלה ולהאדירה, ולכל לראש האחריות בזה הוא על אלו העובדים והמשתתפים בעניני הישיבה, והמכירים ביוקר של תלמוד תורה בכלל ותלמוד פנימיות התורה בפרט, והאריכות בזה אך למותר, וידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע שהקב"ה משלם בעד כל פעולה טובה, ובלשונו הק' "דער אויבערשטער בלייבט ניט קיין בעל חוב" ובפרט שלפום צערא אגרא, ואם מעיקים לו ומפתים אותו שיעזוב את הישיבה, והוא אינו עושה זה, הרי זכותו ושכרו גדול ביותר וביותר, וע"פ פסק המשנה שכר מצוה מצוה, הנה יראה שכר ע"י הצלחתו בפעולותיו בהישיבה, שבדרך ממילא ימשיך זה גם כן תוספת ברכה והצלחה בעניניו הפרטיים.

בברכת הצלחה בכל הנ"ל.

ביאורים למסכת סוטה דף לו עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

ומבארת הגמרא, **כְּמַאן** – כמי הולכת הברייתא הזו שאם יחזרו אומות העולם שבחוצה לארץ בתשובה, יקבלום. **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** שאמר לעיל שכתבו להם שיחזרו בתשובה ויקבלום, ולמדנו מדבריו 'הא למדת שאם היו חוזרין בתשובה היו מקבלין אותן'.

ממשיכה הברייתא, **בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה נִסִּים נַעֲשׂוּ כְּאוֹתוֹ הַיּוֹם** שעברו ישראל את הירדן. נס ראשון, **עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן** בחרבה. נס שני, **וּבָאוּ** בקפיצת הדרך **לְהַר גְּרִיזִים וּלְהַר עֵיבָל יָתֵר מִשִּׁשִּׁים מִיל.** נס שלישי, **וְאֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמוֹד בִּפְנֵיהֶם.** נס רביעי, **וְכָל הָעוֹמֵד בִּפְנֵיהֶם מִיָּד נִתְּרֵז** – יוצאים צרכיו על כרחו, **שֶׁנֶּאֱמַר "אֶת אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמּוֹתִי אֶת כָּל הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָהֶם וְגוֹ'"** ופירוש 'המותי' מלשון מהומה ועירבוב הגוף ומה שבתוכו. **וְאוֹמֵר** בשירת הים **"תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפָחַד** וגו' עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית", ודורשים, **'עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ ה" זוֹ בִּיאָה רִאשׁוֹנָה** – כשעלו ישראל ממצרים בימי יהושע, **'עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ' זוֹ בִּיאָה שֵׁנִיָּה** – כשעלו ישראל מהגולה בימי עזרא, אם כן רואים שהרשוו ביאה ראשונה וביאה שניה, **אֲמוֹר מַעֲתָּה רְאוּיִין הָיוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם נֵס בְּבִיאָה שֵׁנִיָּה כְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה,** שיעלו בזרוע נטויה ולא ישתעבדו לאומות, **אֶלָּא שֶׁגָּרַם הַחֵטְא** של עם ישראל בימי בית המקדש הראשון וגגזר עליהם שלא יעלו אלא ברשות כורש. נס חמישי, **וְאַחַר כָּךְ הֵבִיאוּ אֶת הָאֲבָנִים** שהיו גדולות ארבעים סאה, **וּבָנוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ, וְסָדוּהוּ בְּסִיד,** הכל כמבואר לעיל וכפי שנצטוו בתורה. נס ששי, **וְכָתְבוּ עֲלֵיהֶם אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר** "וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת **בַּאֵר הֵיטֵב".** ונס שביעי, שבאותו יום הספיקו **וְהֶעֱלוּ עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים, וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ וְשָׂמְחוּ** כמו שנצטוו, **וּבֵרְכוּ** **וְקִלְּלוּ** כמבואר לעיל במשנה, **וְקִיְּפְלוּ אֶת הָאֲבָנִים** – קילפו את הסיד מעל האבנים, **וּבָאוּ** וחזרו באותו יום **וְלָנוּ** – וישנו **בַּגִּלְגָּל,** **שֶׁנֶּאֱמַר** "הָכִין שתים עשרה אבנים **וְהַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם עִמָּכֶם וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בַּמָּלוֹן",** ומבארת הברייתא, **יָכוֹל בְּכָל מָלוֹן וּמָלוֹן** – הייתי חושב שלקחו איתם את האבנים לכל מקום שהלכו, **תַּלְמוּד לוֹמַר** בהמשך הפסוק שם **'אֲשֶׁר תָּלִינוּ בוֹ הַלָּיְלָה',** דווקא למקום שישנו בו באותו הלילה, והיכן ישנו, **וּכְתִיב** "**וְאֶת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ** מן הירדן הקים יהושע בגלגל **וְגוֹ'".**

הברייתא מביאה עוד דבר שאירע לעם ישראל בכניסתם לארץ כנען. **תָּנָא, צִרְעָה** שגירשה האויבים בפניהם בימי משה, וכדלהלן, **לֹא עָבְרָה עִמָּהֶם** את הירדן לארץ כנען. מקשה הגמרא, **וְלֹא** עברה עמם הצרעה את הירדן, בתמיהה, **וְהָא כְּתִיב** "**וְשָׁלַחְתִּי אֶת הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ** וגרשה את החוי את הכנעני ואת החתי מלפניך". מתרצת הגמרא, **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, עַל שְׂפַת הַיַّרְדֵּן** המזרחי **עֶמְדָה** הצרעה, **וְזָרְקָה בָּהֶן** באויבים **מָרָה** לעברו המערבי של הירדן, **וְסִימְּתָה עֵינֵיהֶן מִלְּמַעְלָה, וְסִירַסְתָּן מִלְּמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאֵלוֹנִים וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת וְגוֹ'",** אך לא נכנסה לארץ כנען. עוד מתרצת הגמרא, **רַב פָּפָּא אָמַר, שְׁתֵּי צִרְעוֹת הָיוּ, חַדָּא דְּמֹשֶׁה,** כמו שכתוב 'ושלחתי את הצרעה', **וַחֲדָא דִּיהוֹשֻׁעַ,** צרעה **דְּמֹשֶׁה לֹא עָבַר,** וצרעה **דִּיהוֹשֻׁעַ עָבַר.**

שנינו במשנה, **שִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר גְּרִיזִים,** וששה שבטים עלו לראש הר עיבל **כו',** וכפי שנאמר בתורה "אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים בעברכם את הירדן, שמעון ולוי ויהודה וישכר ויוסף ובנימין. ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל, ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי". בספר יהושע מסופר שבני ישראל קיימו מצוה זו, וכך נאמר שם, "וכל ישראל וזקניו ושוטרים ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלוים נושאי ארון ברית ה' כגר כאזרח, חציו אל מול הר גריזים, ו'החציו' אל מול הר עיבל, כאשר צוה משה עבד ה' לברך את העם ישראל בראשונה".

שואלת הגמרא **מַאי 'וְהַחֶצְיוֹ'** – למה נאמר 'והחציו' אל מול הר עיבל, ב'ה' הידיעה, שמשמעו החצי המיוחד, או החצי הידוע שהוזכר כבר במקום אחר. מפרשת הגמרא **אָמַר רַב כַּהֲנָא, כְּדֶרֶךְ** – כסדר זה **שֶׁחֲלוּקִין** שבטי ישראל **כָּאן** בברכות וקללות, אלו בהר גריזים ואלו בהר עיבל, **כָּךְ חֲלוּקִין** שמות שבטי ישראל, בסדר כתיבתן **בְּאַבְנֵי אֵפוֹד** – שהיו קבועים על כתפות האפוד שני אבני שהם, ועליהם כתובים שמות שבטי ישראל, ששה משמותם על האבן האחת, וששה על השנית. וזהו מה שנאמר 'והחציו', כלומר, אותו החצי משבטי ישראל, החקוק באחת מן האבנים שבאפוד.

יוצא לדברי רב כהנא, שסדר כתיבתן על אבני האפוד היה כך, שמעון לוי יהודה יששכר יוסף ובנימין באחת, ראובן גד אשר זבולן דן ונפתלי בשניה, מקשה הגמרא, **מֵיתִיבֵי, שְׁתֵּי אֲבָנִים טוֹבוֹת הָיוּ לוֹ לְכֹהֵן גָּדוֹל עַל כְּתֵיפָיו, אַחַת מִכָּאן, וְאַחַת מִכָּאן, וּשְׁמוֹת שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים כָּתוּב עֲלֵיהֶם, שִׁשָּׁה עַל אֶבֶן זוֹ, וְשִׁשָּׁה עַל אֶבֶן זוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "שִׁשָּׁה מִשְּׁמוֹתָם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת** ואת שמות הששה הנותרים, על האבן השנית כתולדותם **וְגוֹ'",** יש לנו ללמוד ממה שנאמר 'כתולדותם' רק באבן השנית, **שבשְׁנִיָּה** נכתבו **כְּתוֹלְדוֹתָם** – כסדר שנולדו, גד אשר יששכר זבולן יוסף בנימין, **וְלֹא** באבן **הָרִאשׁוֹנָה כְּתוֹלְדוֹתָם, מִפְּנֵי שֶׁיְּהוּדָה מוּקְדָּם** – נכתב בה ראשון, אף שהיה רביעי לסדר תולדותם, ואחריו, ראובן שמעון לוי דן נפתלי, כסדר לידתם, **וַחֲמִשִּׁים אוֹתִיּוֹת הָיוּ** סך כל האותיות של שמות השבטים, **עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ עַל אֶבֶן זוֹ, וְעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ עַל אֶבֶן זוֹ. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר,**

אגרות קודש

ב"ה, כ"ד אייר, תשי"ד

ברוקלין.

שלום וברכה!

נתקבל פ"נ שלו ע"ד בתו... תחי' וכבקשתו אזכירה לרפו"ק ולרפו"ש ואחכה לבשו"ט.

ישתדל להמציא לה ושתאכלם עכ"פ ד' זיתים של מיכלא דאסוותא (שהוא ג"כ) מיכלא דמהימנותא - אמונה (שהיא בחי' רגל בחי' בת) בהוי' ובמשה עבדו ובאתפשטותא דבכל דרא שבדורנו הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה זי"ע - הנאפה על ידי לשכתו דוקא.

ויה"ר שמכאן ולהבא יראו השגחה פרטית רק בענינים של טוב הנראה והנגלה.

בברכה.

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף לו עמוד א

רש"י

כְּמַאן כְּרַ' שִׁמְעוֹן. דְּאָמַר שֶׁכָּתַב לָהֶם שֶׁיַּחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה וִיקַבְּלוּם, אַלְמָא לֹא הָיוּ הָעוֹמְדִין חוּץ לַגְּבוּלִין בִּכְלַל לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה, אֲבָל לְרַ' יְהוּדָה כֻּלָּן בִּכְלַל לֹא תְחַיֶּה: **נִתְרָז.** מִתְקַלְקֵל מֵרְעִי: **וְהַמּוֹתִי.** לְשׁוֹן מְהוּמָה וְעִרְבּוּב הַגּוּף וּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ: **בִּיאָה רִאשׁוֹנָה.** בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ: **בִּיאָה שְׁנִיָּה.** בִּימֵי עֶזְרָא: **לַעֲשׂוֹת לָהֶם נֵס.** לַעֲלוֹת בִּזְרוֹעַ וְלֹא יִהְיוּ מִשְׁתַּעְבְּדִים לְמַלְכוּת, אֶלָּא שֶׁגָּרַם חֶטְאָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בִּימֵי בַּיִת רִאשׁוֹן וְנִגְזַר עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יַעֲלוּ אֶלָּא בִּרְשׁוּת, כְּדִכְתִיב מִי בָּכֶם מִכָּל עַמּוֹ (עֶזְרָא א): **פִּרְיוֹ מִמַּעַל.** עֵינָיו: **וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת.** סֵרוּס: **וְהֶעֱלוּ עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים.** שֶׁכָּךְ נִצְטַוּוּ בְּאוֹתָהּ פָּרָשָׁה, אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה וְגוֹ' וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְגוֹ': **מַאי וְהַחֶצְיוֹ.** בִּיהוֹשֻׁעַ הָכִי כְּתִיב בְּהַאי קְרָא דְּמַתְנִי', וְכָל יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' חֶצְיוֹ אֶל מוּל הַר גְּרִזִּים וְהַחֶצְיוֹ אֶל מוּל הַר עֵיבָל, לָמָּה לִי לְמִכְתַּב וְהַחֶצְיוֹ דְּמַשְׁמַע אוֹ חֶצְיוֹ הַמְיֻחָד אוֹ חֶצְיוֹ הַנִּזְכָּר בְּמָקוֹם אַחֵר: **כְּדֶרֶךְ שֶׁחֲלוּקִין.** הַשְּׁבָטִים בְּהַר גְּרִזִּים וְהַר עֵיבָל כְּדִכְתִיב (דְּבָרִים כז) אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם וְגוֹ' וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל הַקְּלָלָה, כָּךְ חֲלוּקִים בְּאַבְנֵי אֵפוֹד שֶׁאָמוּר בָּהֶן שִׁשָּׁה מִשְּׁמוֹתָם וְגוֹ', הָנָךְ שִׁשָּׁה דְּהַר גְּרִזִּים כְּתוּבִים עַל הָאַחַת וְשִׁשָּׁה דְּהַר עֵיבָל כְּתוּבִין עַל הַשֵּׁנִית, וְהַיְנוּ דִּכְתִיב וְהַחֶצְיוֹ, אוֹתוֹ חֶצְיוֹ הֶחָקוּק בְּאַחַת מִן הָאֲבָנִים: **כְּתוֹלְדוֹתָם.** כְּסֵדֶר לֵידָתָן, שִׁשָּׁה הָאַחֲרוֹנִים כְּסִדְרָן גָּד וְאָשֵׁר יִשָּׂשכָר וּזְבוּלֻן יוֹסֵף וּבִנְיָמִין זֶהוּ סֵדֶר לֵידָתָן, וְשִׁשָּׁה רִאשׁוֹנִים נִכְתְּבוּ בָּהּ יְהוּדָה רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי דָּן וְנַפְתָּלִי כְּסֵדֶר לֵידָתָן חוּץ מִיהוּדָה: **וְעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה עַל אֶבֶן זוֹ.** לְקַמָּן פָּרִיךְ שִׁשָּׁה אַחֲרוֹנִים עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע הוּא דָּהֲווּ:

לא

תוספות

כמאן כר"ש. וא"ת דלמא ביפת תואר אפילו ר' יהודה מודה דהא לא דברה תורה אלא כנגד היצר והואיל והותרו שאר נכריות דהלכה למשה מסיני דקנאין פוגעין בו כדאיתא בפרק שני דע"ז (דף לו:) הותרו אפילו כנענים שבחוצה לארץ במקום שהותרה יפת תואר דאמר בפ"ק דקידושין (דף כא:) איבעיא להו כהן מהו ביפת תואר רב אמר מותר ושמואל אמר אסור בביאה ראשונה כ"ע לא פליגי דשרי שלא דברה תורה אלא כנגד היצר הרע ועוד אפילו ר"ש מה הוצרך להתירה מאי שנא מכהן אע"ג דזונה היא לא איצטריך קרא למשרייה הואיל ולא דברה תורה אלא כנגד היצר הרע וי"ל כיון דלא התיר יפת תואר אלא במלחמות הרשות שבו הכתוב מדבר שמע מינה דגבי כנענים לא אמרינן לא דברה תורה אלא כנגד היצה"ר דאע"ג דאיכא יצר אמר לא תחיה אפילו במקום יפת תואר הלכך לרבי יהודה דאית ליה כנענים שבחוצה לה נמי בכלל לא תחיה ואין מקבלין אותן לא היה מתיר במקום יפת תואר מיהו איכא למיתמה לר"ש דאמר מקבלים אותם ואינם בכלל לא תחיה למה לי קרא ושבית שביו לרבות יפת תואר ואכתי נימא איפכא דדוקא לרבי יהודה איצטריך וגזירת הכתוב הוא גבי יפת תואר שבחוצה לה אע"פ שכנענים אחרים שבחוצה לה הם בכלל לא תחיה וי"ל דעיקר טעמא דר"ש אקרא ושבית שביו סמיך דאי מההיא קרא למען אשר לא ילמדו איכא למימר כר' יהודה דאתא למשרייה או שאר אומות או כנענים קודם שהתחילו במלחמה:

ואחר כך הביאו את האבנים. ה"ג בתוספתא (פ"ח) והביאו את האבנים שהעלו מן הירדן ובנו את המזבח והעלו עולות ושלמים ולא גרסינן וכתבו עליו את התורה:

מאי והחציו חציו של מול הר גריזים מרובה מחציו של הר עיבל. לשון הירושלמי מיושב יותר דגרסינן התם מה תלמוד לומר והחציו מלמד שמעוטין בהר גריזים ומרובין בהר עיבל למה שאין שבטו של לוי כולו שם שאם היה כל שבט לוי שם היו שוין ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן אמר אילו היה כל שבטו של לוי שם לא היו שוין למה שכבר נפלו משבטו של שמעון עשרים וארבעה אלף בשטים א"ר יוסי בר בון אילו היה שם כל שבטו של לוי היו שוין למה שלא בא משבט ראובן וגד אלא מ' אלף חלוצי צבא והשתא אתי שפיר והחציו אל מול הר עיבל חציו המבורר שהוא הרוב דהוי חציו בשבטים ורובא בגברי ומיהו כשתדקדק במנין אחרון שנאמר בו לאלה תחלק הארץ (במדבר כו) לאחר שמתו מרגלים כדכתיב ובאלה לא היה איש וגו' והיה בשנת הארבעים לאחר פטירת אהרן דכתיב ביה ויעל אהרן הכהן וגו' וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי (שם לג) והכי מוכח בסדר עולם תמצא במנין שבטים שעמדו על הר גריזים עודף על אותן שעמדו בהר עיבל תשע אלף חסר ק"ל ואפילו אם עמדו לוים למטה שמנה אלף עדיין היו מרובין של הר גריזים קרוב לאלף שהרי אתה מוצא בפרטן של אותן שבטים שעמדו על הר עיבל שלש מאות ושבעת אלפים ותתק"ל ובפרטן של הר גריזים ג' מאות וששה עשר אלף ות"ת וי"ל הא דאמרינן בירושלמי שאם היה שם כל שבט לוי היו שוין לאו דוקא שוין שהרי מרובין היו אלא כלומר לא היו של הר גריזים פחותין [והשתא שלא היו כל שבט לוי שם צריך לומר] שעמדו לוים למטה תשע אלף או יותר אבל הא דאמר רבי שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן אילו היה שם כל שבטו של לוי לא היו שוין למה שכבר נפלו משבטו של שמעון עשרים וארבעה אלף קשיא שהרי המנין היה אחרי כן כדכתיב ויהי אחרי המגפה וגו' (שם כה) ומה שחלק עליו ר' יוסי בר בון לפי שלא בא משבט ראובן וגד אלא מ' אלף חלוצי צבא א"כ לא נשארו משבט ראובן אלא ג' אלף ותש"ל שהרי כל פקודי שבט [ראובן] לא היו כי אם מ"ג אלף ותש"ל והיאך היו אותן ג' אלף ותש"ל של ראובן שנשארו מעבר לירדן ממלאין לכ"ד אלף שנפלו משמעון שהיה בשנת הארבעים מיהו הא לא קשיא דאיכא למימר דהכי קאמר מחמת חסרון משבט שמעון שנפלו במגפה אפילו היה שם שבטו של לוי לא היו שוין דמתוך כך היו של הר גריזים מועטין ולא שיחסרו מהן עשרים וארבעה אלף משמעון [אלא ג' אלפים או פחות] ועלה קאי רבי יוסי בר בון אפילו לדבריך כשאתה מחסר כנגדו ג' אלף ותש"ל משבט ראובן שנשארו מעבר לירדן והיו שוין שמחמת חסרון משבט שמעון אין חסר יותר מג' אלף ותש"ל אבל ההיא דר' שמואל בר נחמני תיקשי כדפרישית שהמגפה היתה קודם למנין:

עשרים וחמש על אבן זו ועשרים וחמש על אבן זו. ירושלמי והלא אינן אלא כ"ג מכאן וכ"ז מכאן פי' לתנא דתני התם כשם שחלוקים כאן כך חלוקין באבני אפוד מקשה א"כ על אותה אבן שהיו עליה של הר גריזים היו כ"ג ועל השניה כ"ז וזבולון מלא ומשני א"ר יוחנן בנימין היה חצי מכן וצ"ל דעל השניה שכתובין עליה אותו של הר עיבל היה כתוב ב"נ ועל הראשונה ימ"ן א"ר זבידא ויאות מי כתיב ששה שמותם לא כתיב אלא ששה משמותם משמותם ולא כל שמותם:

לעשות

כְּמַאן? כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה נִסִּים נַעֲשׂוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם: עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן, וּבָאוּ לְהַר גְּרִיזִים וּלְהַר עֵיבָל, יָתֵר מִשִּׁשִּׁים מִיל, וְאֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמוֹד בִּפְנֵיהֶם, וְכָל הָעוֹמֵד בִּפְנֵיהֶם מִיָּד נִתְרָז, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת כָּל הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָּהֶם וְגוֹ'" וְאוֹמֵר "תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד... עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ ה'" זוֹ בִּיאָה רִאשׁוֹנָה, "עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ" זוֹ בִּיאָה שְׁנִיָּה. אֱמוֹר מֵעַתָּה: רְאוּיִין הָיוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם נֵס בְּבִיאָה שְׁנִיָּה כְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה, אֶלָּא שֶׁגָּרַם הַחֵטְא. וְאַחַר כָּךְ הֵבִיאוּ אֶת הָאֲבָנִים, וּבָנוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְסָדוּהוּ בְּסִיד, וְכָתְבוּ עֲלֵיהֶם אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה בְּשִׁבְעִים לָשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּאֵר הֵיטֵב", וְהֶעֱלוּ עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים, וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ וְשָׂמְחוּ, וּבֵרְכוּ, וְקִלְּלוּ, וְקִיפְּלוּ אֶת הָאֲבָנִים, וּבָאוּ וְלָנוּ בַּגִּלְגָּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם עִמָּכֶם וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בַּמָּלוֹן" יָכוֹל בְּכָל מָלוֹן וּמָלוֹן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר תָּלִינוּ בוֹ הַלָּיְלָה" וּכְתִיב "וְאֵת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ". תָּנָא: צִרְעָה לֹא עָבְרָה עִמָּהֶם. וְלֹא? וְהָא כְּתִיב "וְשָׁלַחְתִּי אֶת הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ"! אָמַר ר' שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: עַל שְׂפַת יַרְדֵּן עָמְדָה, וְזָרְקָה בָּהֶן מָרָה וְסִימְּתָה עֵינֵיהֶן מִלְּמַעְלָה, וְסֵירַסְתָּן מִלְּמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאַלּוֹנִים וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת". רַב פַּפָּא אָמַר: שְׁתֵּי צְרָעוֹת הֲוַאי, חֲדָא דְמֹשֶׁה וַחֲדָא דִיהוֹשֻׁעַ, דְמֹשֶׁה לֹא עָבַר דִיהוֹשֻׁעַ עָבַר שִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר גְּרִיזִים כו': מַאי "וְהַחֶצְיוֹ"? אָמַר רַב כָּהֲנָא: כְּדֶרֶךְ שֶׁחֲלוּקִין כָּאן, כָּךְ חֲלוּקִין בְּאַבְנֵי אֵפוֹד. מֵיתִיבֵי שְׁתֵּי אֲבָנִים טוֹבוֹת הָיוּ לוֹ לְכֹהֵן גָּדוֹל עַל כְּתֵיפָיו, אַחַת מִכָּאן וְאַחַת מִכָּאן, וּשְׁמוֹת שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים כָּתוּב עֲלֵיהֶם, שִׁשָּׁה עַל אֶבֶן זוֹ וְשִׁשָּׁה עַל אֶבֶן זוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁשָּׁה מִשְּׁמֹתָם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת", שְׁנִיָּה כְּתוֹלְדוֹתָם וְלֹא רִאשׁוֹנָה כְּתוֹלְדוֹתָם, מִפְּנֵי שֶׁיְּהוּדָה מוּקְדָּם וַחֲמִשִּׁים אוֹתִיּוֹת הָיוּ, עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ עַל אֶבֶן זוֹ וְעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ עַל אֶבֶן זוֹ. ר' חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר:

לא

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף לו עמוד ב

רש"י

לעשות צרכיו. נראה משום דהוציאו בלשון ביאה ויבא הביתה קא דייק נמי דלעשות צרכיו נכנס: **באותה** שעה באתה דיוקנו של אביו. כתב רבינו משה הדרשן ואין איש מאנשי הבית [שם בבית דמשמע דוקא מאנשי הבית] לא היה שם מכלל דאיש אחר שלא מאנשי הבית כלומר חלוק ומופלג מתורת אנשי הבית היה שם וזהו דמות דיוקנו של אביו ותימה קצת מנלן דנראית לו בחלון ושמא מדכתיב בבית דמשמע בבית לא[אבל בחלון היה]: **איתשיל** נמי אדידך ואע"ג דלא ניחא ליה. ותימה הלא לא היה יכול לישאל על נדרו כי אם מדעתו של פרעה כמו ההוא מעשה דצדקיהו ונבוכדנצר דמייתי התם מיהו מהכא משמע דהוה בפניו דאמר בפ' ר' אליעזר בנדרים (לף סה.) המודר הנאה מחברו אין מתירין לו אלא בפניו פי' בפניו ואפילו בעל כרחו ומיהו תימה לומר דהנודר על דעת חבירו מתירים לו שלא מדעת חבירו ושמא אוקמיה במלתא דגיזום בעלמא שגיזמו כך מיהו לא היה יכול לישאל עליו אי לא ניחא ליה לפרעה:

ודהיו

לֹא כְּדֶרֶךְ שֶׁחֲלוּקִין בְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים, חֲלוּקִין בְּאַבְנֵי אֵפוֹד, אֶלָּא כְּדֶרֶךְ שֶׁחֲלוּקִין בְּחוּמַּשׁ שֵׁנִי. כֵּיצַד? בְּנֵי לֵאָה כְּסִידְרָן, בְּנֵי רָחֵל, אֶחָד מִכָּאן וְאֶחָד מִכָּאן, וּבְנֵי שְׁפָחוֹת בָּאֶמְצַע. וְאֶלָּא מַאי אֲנִי מְקַיֵּים "כְּתוֹלְדוֹתָם"? כִּשְׁמוֹתָן שֶׁקָּרָא לָהֶן אֲבִיהֶן וְלֹא כַּשֵּׁמוֹת שֶׁקָּרָא לָהֶן מֹשֶׁה. "רְאוּבֵן", וְלֹא "רְאוּבֵנִי", "שִׁמְעוֹן", וְלֹא "שִׁמְעוֹנִי", "דָּן" וְלֹא "הַדָּנִי", "גָּד" וְלֹא "הַגָּדִי". תְּיוּבְתָּא דְרַב כָּהֲנָא תְּיוּבְתָּא! וְאֶלָּא מַאי "וְהַחֶצְיוֹ"? תָּנָא: חֶצְיוֹ שֶׁל מוּל הַר גְּרִיזִים מְרוּבֶּה מֵחֶצְיוֹ שֶׁל הַר עֵיבָל, מִפְּנֵי שֶׁלֵּוִי לְמַטָּה. אַדְּרַבָּה! מִפְּנֵי שֶׁלֵּוִי לְמַטָּה בָּצְרִי לְהוּ! הָכִי קָאָמַר: אַף עַל פִּי שֶׁלֵּוִי לְמַטָּה, בְּנֵי יוֹסֵף עִמָּהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְדַבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף אֶת יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מַדּוּעַ נָתַתָּה לִּי נַחֲלָה גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וַאֲנִי עַם רָב... וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ אִם עַם רַב אַתָּה עֲלֵה לְךָ הַיַּעְרָה". אָמַר לָהֶן: לְכוּ וְהַחְבִּאוּ עַצְמְכֶם בַּיְּעָרִים, שֶׁלֹּא תִּשְׁלוֹט בָּכֶם עַיִן הָרַע. אָמְרוּ לֵיהּ, זַרְעֵיהּ דְיוֹסֵף לֹא שָׁלְטָא בֵּיהּ עֵינָא בִּישָׁא, דִּכְתִיב: "בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן" וְאָמַר ר' אַבָּהוּ: אַל תְּהִי קוֹרֵא "עֲלֵי עָיִן" אֶלָּא "עוֹלֵי עַיִן". ר' יוֹסֵי בְּר' חֲנִינָא אָמַר: מֵהָכָא "וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ" מַה דָּגִים שֶׁבַּיָּם, מַיִם מְכַסִּין עֲלֵיהֶן וְאֵין הָעַיִן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן, אַף זַרְעוֹ שֶׁל יוֹסֵף אֵין הָעַיִן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן. הָנֵי חֲמִשִּׁים אוֹתִיּוֹת, חֲמִשִּׁים נְכִי חֲדָא הָוְיָין! אָמַר ר' יִצְחָק: יוֹסֵף, הוֹסִיפוּ לוֹ אוֹת אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם". מַתְקִיף לָהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: "כְּתוֹלְדוֹתָם" בָּעֵינַן? אֶלָּא, כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ "בִּנְיָמִן" כְּתִיב, וְהָכָא "בִּנְיָמִין" שָׁלֵם, כְּדִכְתִיב: "וְאָבִיו קָרָא לוֹ בִנְיָמִין". אָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא אָמַר ר' שִׁמְעוֹן חֲסִידָא: יוֹסֵף שֶׁקִּידֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בְּסֵתֶר, הוֹסִיפוּ עָלָיו אוֹת אַחַת מִשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יְהוּדָה שֶׁקִּידֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בְּפַרְהֶסְיָא, נִקְרָא כּוּלּוֹ עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. יוֹסֵף, מַאי הִיא? דִּכְתִיב "וַיְהִי כְּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ" אָמַר ר' יוֹחָנָן: מְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם לִדְבַר עֲבֵירָה נִתְכַּוְּונוּ. "וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ" רַב וּשְׁמוּאֵל; חַד אָמַר: לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ מַמָּשׁ, וְחַד אָמַר: לַעֲשׂוֹת צְרָכָיו נִכְנַס. "וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת" אֶפְשָׁר בַּיִת גָּדוֹל כְּבֵיתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, לֹא הָיָה בּוֹ אִישׁ?! תָּנָא דְּבֵי ר' יִשְׁמָעֵאל: אוֹתוֹ הַיּוֹם יוֹם חַגָּם הָיָה, וְהָלְכוּ כּוּלָּן לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם, וְהִיא אָמְרָה לָהֶן חוֹלָה הִיא, אָמְרָה: אֵין לִי יוֹם שֶׁנִּזְקָק לִי יוֹסֵף כַּיּוֹם הַזֶּה. "וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר וְגוּ'". בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בָּאתָה דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו וְנִרְאֲתָה לוֹ בַּחַלּוֹן, אָמַר לוֹ: יוֹסֵף! עֲתִידִין אַחֶיךָ שֶׁיִּכָּתְבוּ עַל אַבְנֵי אֵפוֹד וְאַתָּה בֵּינֵיהֶם, רְצוֹנְךָ שֶׁיִּמָּחֶה שִׁמְךָ מִבֵּינֵיהֶם, וְתִקָּרֵא רוֹעֵה זוֹנוֹת? דִּכְתִיב "וְרֹעֶה זוֹנוֹת יְאַבֵּד הוֹן", מִיָּד "וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ" אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' מֵאִיר: שֶׁשָּׁבָה קַשְׁתּוֹ לְאֵיתָנוֹ, "וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו" נָעַץ יָדָיו בַּקַּרְקַע וְיָצְאָה שִׁכְבַת זַרְעוֹ מִבֵּין צִיפּוֹרְנֵי יָדָיו. "מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב" מִי גָּרַם לוֹ שֶׁיֵּחָקֵק עַל אַבְנֵי אֵפוֹד? אֶלָּא אֲבִיר יַעֲקֹב. "מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל" מִשָּׁם, זָכָה וְנַעֲשָׂה רוֹעֶה שֶׁנֶּאֱמַר: "רֹעֵה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה נֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף". תַּנְיָא הָיָה רָאוּי יוֹסֵף לָצֵאת מִמֶּנּוּ שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים כְּדֶרֶךְ שֶׁיָּצְאוּ מִיַּעֲקֹב אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵלֶּה תֹּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף" אֶלָּא שֶׁיָּצָא שִׁכְבַת זַרְעוֹ מִבֵּין צִיפּוֹרְנֵי יָדָיו. וְאַף עַל פִּי כֵן יָצְאוּ מִבִּנְיָמִין אָחִיו, וְכוּלָּן נִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וּבְנֵי בִנְיָמִין בֶּלַע וָבֶכֶר וְאַשְׁבֵּל" "בֶּלַע" שֶׁנִּבְלַע בֵּין הָאוּמּוֹת, "וָבֶכֶר" בְּכוֹר לְאִמּוֹ הָיָה, "וְאַשְׁבֵּל" שֶׁשְּׁבָאוֹ אֵל, "גֵּרָא" שֶׁגָּר בְּאַכְסַנְיוֹת, "וְנַעֲמָן" שֶׁנָּעִים בְּיוֹתֵר, "אֵחִי וָרֹאשׁ" אֲחִי הוּא וְרֹאשִׁי הוּא, "מֻפִּים וְחֻפִּים" הוּא לֹא רָאָה בְּחוּפָּתִי, וַאֲנִי לֹא רָאִיתִי בְּחוּפָּתוֹ, "וָאָרְדְּ" שֶׁיָּרַד לְבֵין אוּמּוֹת הָעוֹלָם. אִיכָּא דְּאָמְרִי: "וָאָרְדְּ" שֶׁפָּנָיו דּוֹמִין לְוֶורֶד. אָמַר ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר ר' יוֹחָנָן: בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ פַּרְעֹה לְיוֹסֵף "וּבִלְעָדֶיךָ לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ", אָמְרוּ אִיצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה: עֶבֶד שֶׁלְּקָחוֹ רַבּוֹ בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף, תַּמְשִׁילֵהוּ עָלֵינוּ? אָמַר לָהֶן: גִּנּוּנֵי מַלְכוּת אֲנִי רוֹאֶה בּוֹ, אָמְרוּ לוֹ: אִם כֵּן, יְהֵא יוֹדֵעַ בְּשִׁבְעִים לָשׁוֹן! בָּא גַּבְרִיאֵל וְלִימְּדוֹ שִׁבְעִים לָשׁוֹן. לֹא הֲוָה קָגָמַר, הוֹסִיף לוֹ אוֹת אַחַת מִשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלָמַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׂפַת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע" וּלְמָחָר כָּל לִישָּׁנָא דְּאִישְׁתָּעֵי פַּרְעֹה בַּהֲדֵיהּ, אַהֲדַר לֵיהּ. אִישְׁתָּעֵי אִיהוּ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, לֹא הֲוָה קָא יָדַע מַאי הֲוָה אָמַר. אָמַר לֵיהּ, אַגְמְרֵיהּ, וְלֹא גָּמַר. אָמַר לֵיהּ, אִישְׁתַּבַּע לִי דְּלָא מְגַלֵּית, אִישְׁתַּבַּע לוֹ. כִּי אָמַר לֵיהּ "אָבִי הִשְׁבִּיעַנִי לֵאמֹר" אָמַר לֵיהּ: זִיל אִיתַּשֵּׁיל אַשְּׁבוּעֲתָךְ. אָמַר לֵיהּ: וְאִיתְשְׁלִי נַמִי אַדִּידָךְ, וְאַף עַל גַּב דְּלֹא נִיחָא לֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: "עֲלֵה וּקְבֹר אֶת אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָ". יְהוּדָה, מַאי הִיא? דְּתַנְיָא, הָיָה ר' מֵאִיר אוֹמֵר: כְּשֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַיָּם הָיוּ שְׁבָטִים מְנַצְּחִים זֶה עִם זֶה, זֶה אוֹמֵר: אֲנִי יוֹרֵד תְּחִלָּה לַיָּם, וְזֶה אוֹמֵר: אֲנִי יוֹרֵד תְּחִלָּה לַיָּם, קָפַץ

שבטו

תוספות

לֹא כְּדֶרֶךְ שֶׁחֲלוּקִין בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים. כְּלוֹמַר לֹא כְּדֶרֶךְ שֶׁסְּדוּרִים בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים הוּא סֵפֶר וַיְדַבֵּר, שֶׁנִּסְדְּרוּ בְּרֹאשׁוֹ אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַעַמְדוּ וְגוֹ' (כַּמִּדְבָּר א'): **בְּחֻמָּשׁ שֵׁנִי.** בִּתְחִלַּת וְאֵלֶּה שְׁמוֹת. רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן בְּאַחַת מֵהֶן, בַּשְּׁנִיָּה בִּנְיָמִין דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר וְיוֹסֵף: **א"כ מַה ת"ל כְּתוֹלְדוֹתָם.** הוֹאִיל וְלֹא כְּדֶרֶךְ לֵידָתָן נִסְדְּרוּ: **תְּיוּבְתָּא דְּרַב כָּהֲנָא.** דִּלְכֻלֵּי עָלְמָא אֵין זֶה סֵדֶר הַר גְּרִזִּים וְהַר עֵיבָל, דְּאִלּוּ סֵדֶר הַר גְּרִזִּים שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה יִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִין, וּדְהַר עֵיבָל רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר וּזְבוּלוּן דָּן וְנַפְתָּלִי: **מְרֻבֶּה מֵחֶצְיוֹ כוּ'.** וְהַיְנוּ דְּקָאָמַר וְהַחֶצְיוֹ אֶל מוּל הַר עֵיבָל, הַחֶצְיוֹ מְמֻעָט שֶׁבְּחֶצְיוֹ: **מִפְּנֵי שֶׁלֵּוִי לְמַטָּה.** זִקְנֵי כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה הָיוּ עִם הָאָרוֹן בֵּין שְׁנֵי הֶהָרִים כְּדִלְקַמָּן: **כָּל שֶׁכֵּן דְּבָצְרֵי לְהוּ.** חֶצְיוֹ שֶׁל הַר גְּרִזִּים, שֶׁהֲרֵי שֵׁבֶט לֵוִי מֵהֶן הָיָה: **אֶלָּא הָכִי קָאָמַר, אע"פ שֶׁשֵּׁבֶט לֵוִי לְמַטָּה.** אפ"ה חֶצְיוֹ שֶׁל הַר גְּרִזִּים מְרֻבֶּה, מִפְּנֵי שֶׁיּוֹסֵף עִמָּהֶן וּמְרֻבִּין הָיוּ: **וַיְדַבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף וְגוֹ'.** סוֹפוֹ דִּקְרָא וַאֲנִי עַם רָב אֲשֶׁר עַד כֹּה בֵּרֲכַנִי ה': **עוֹלֵי עַיִן.** עוֹלִין עַל הָעַיִן וְאֵין הָעַיִן עוֹלָה עֲלֵיהֶם: **וְיִדְגּוּ לָרֹב.** כֵּן בֵּרְכָן יַעֲקֹב לִמְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם: **בְּצִיר חֲדָא הֲווּ.** אַאֶבֶן הַשְּׁנִיָּה קָאֵי: **כְּתוֹלְדוֹתָם בָּעֵינַן.** כַּשֵּׁמוֹת אֲשֶׁר קָרָא לָהֶם אֲבִיהֶם: **כַּסֵּתֶר.** שֶׁנִּתְיַחֵד עִם הָעֶרְוָה וְהֶעֱמִיד עַל עַצְמוֹ וְכָבַשׁ אֶת יִצְרוֹ: **יְהוּדָה שֶׁקִּדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בְּפַרְהֶסְיָא.** עַל הַיָּם כְּדִלְקַמָּן: **נִקְרָא כֻּלּוֹ.** שֵׁם בֶּן אַרְבָּעָה אוֹתִיּוֹת כָּלוּל בִּשְׁמוֹ שֶׁל יְהוּדָה: **לִדְבַר עֲבֵרָה.** וְהַאי מְלַאכְתּוֹ תַּשְׁמִישׁ: **מְלַאכְתּוֹ מַמָּשׁ.** מְלָאכָה: **צְרָכָיו.** תַּשְׁמִישׁ: **יְאַבֵּד הוֹן.** שֵׁם טוֹב שֶׁהוּא יָקָר מִכָּל הוֹן: **קַשְׁתּוֹ.** שִׁכְבַת זַרְעוֹ, עַל שֵׁם שֶׁיּוֹרֶה כַּחֵץ: **וַיָּפֹזּוּ.** לְשׁוֹן וַיָּפוּצוּ, שֶׁהַזַּיִ"ן וְהַצָּדִ"י מִתְחַלְּפִין, כְּמוֹ זַעֲקַת צַעֲקַת: **שֶׁנָּעַץ אֶצְבְּעוֹתָיו בַּקַּרְקַע.** וְנִסְמַךְ עֲלֵיהֶן כְּדֵי שֶׁיִּתְיַסֵּר וְיִטָּרֵד בְּצַעֲרוֹ וְיַעֲבוֹר תֹּקֶף יִצְרוֹ: **מִידֵי אַבִּירוּתָיו שֶׁל יַעֲקֹב.** מִשָּׁם זָכָה לִהְיוֹת רוֹעֶה, וּמִשָּׁם זָכָה לִהְיוֹת בְּאֶבֶן מֵאַבְנֵי יִשְׂרָאֵל: **רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה.** כְּלַפֵּי שְׁכִינָה נֶאֱמַר: **נוֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף.** קְרִי כַּצֹּאן יוֹסֵף הַמַּנְהִיגִים כְּצֹאנוֹ שֶׁל יוֹסֵף, אַלְמָא מִיקְּרוּ יִשְׂרָאֵל צֹאנוֹ שֶׁל יוֹסֵף וְהוּא הָרוֹעֶה: **אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף.** תּוֹלָדוֹת שֶׁיָּצְאוּ מִיַּעֲקֹב כְּנֶגְדָּן רָאוּי לָצֵאת מִיּוֹסֵף: **וְאַף עַל פִּי כֵן יָצְאוּ מִבִּנְיָמִין אָחִיו.** אוֹתָן עֲשָׂרָה שֶׁפִּחֲתוּ מִיּוֹסֵף בְּעֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתָיו: **שֶׁגָּר בְּאַכְסַנְיָא.** בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה: **מֻפִּים.** מְפוֹרָשׁ בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא, שֶׁהָיָה פִּיו כְּפִי יַעֲקֹב אָבִינוּ בַּהֲלָכוֹת שֶׁקִּבֵּל מִשֵּׁם וְעֵבֶר: **אִצְטַגְנִינוּת.** חֲכָמִים וְחוֹזִים בַּכּוֹכָבִים וְיוֹדְעִים בְּחָכְמַת הַמַּזָּלוֹת: **גִּנּוּנֵי מַלְכוּת.** גְּוָנֵי מַלְכוּת בְּחָכְמָה גְּבוּרָה וְיֹפִי: **עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ.** סֵיפֵיהּ דִּקְרָא שְׂפַת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע: **אִיתְשִׁיל אַשְּׁבוּעָתְךָ.** הִשָּׁאֵל לַחֲכָמִים שֶׁיַּתִּירוּהָ לְךָ:

אושפיזכן

ביאורים למסכת סוטה דף לו עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

לֹא כְּדֶרֶךְ שֶׁחֲלוּקִין בְּחוּמָּשׁ הַפְּקוּדִים, שמסודרין שם שמות נשיאי ישראל, אשר יעמדו עם משה ואהרן לפקוד את ישראל, ושם הסדר הוא כך, ראובן שמעון יהודה יששכר זבולן יוסף בנימין דן אשר גד נפתלי, כך חֲלוּקִין **בְּאַכְנֵי אֵפוֹד, אֶלָּא, כְּדֶרֶךְ שֶׁחֲלוּקִין בְּחוּמָּשׁ שֵׁנִי** – ספר שמות, בתחילתו, ומפרשת הברייתא **כֵּיצַד, בְּנֵי לֵאָה כְּסִידְרָן** – כסדר שנולדו, על אבן אחת, **בְּנֵי רָחֵל אֶחָד מִכָּאן וְאֶחָד מִכָּאן, וּבְנֵי שְׁפָחוֹת בָּאֶמְצַע** – בנימין בתחילה, ויוסף בסוף, ובני השפחות, שהם דן נפתלי גד ואשר, באמצע, כפי הסדר שכתוב בתחלת ספר שמות, על האבן השניה, והסדר הוא כך, ראובן שמעון לוי יהודה יששכר זבולן באחת, בנימין דן נפתלי גד אשר יוסף בשניה, **וְאֶלָּא מַאי אֲנִי מְקַיֵּים** במה שנאמר **'כְּתוֹלְדוֹתָם'**, לומר שנכתבו **כְּשֵׁמוֹתָן שֶׁקָּרָא לָהֶן אֲבִיהֶן** יעקב, **וְלֹא כְּשֵׁמוֹת שֶׁקָּרָא לָהֶן** משה בספר במדבר בפרשת פנחס, דהיינו **רְאוּבֵן וְלֹא רְאוּבֵנִי, שִׁמְעוֹן וְלֹא שִׁמְעוֹנִי, דָּן וְלֹא הֲדָנִי, גָּד וְלֹא הַגָּדִי.** הרי, שבין לתנא קמא, ובין לרבי חנינא בן גמליאל, אין סדרן כפי שאמר רב כהנא, אומרת הגמרא **תִּיוּבְתָּא דְּרַב כַּהֲנָא תִּיוּבְתָּא.**

שואלת הגמרא, **וְאֶלָּא,** אם כן שנדחו דברי רב כהנא, חוזרת שוב השאלה **מַאי 'וְהַחֲצִיו'** אל מול הר עיבל, שנאמר בספר יהושע. מתרצת הגמרא **תָּנָא, חֶצְיוֹ שֶׁל מוּל הַר גְּרִיזִים, מְרוּבֶּה** באנשים **מֶחֱצִיוֹ שֶׁל הַר עֵיבָל, מִפְּנֵי שֶׁלִּוִּי** – זקני שבט לוי **לְמַטָּה** עם הארון, בין שני ההרים, וזהו מה שנאמר 'והחציו' אל מול עיבל, כלומר, אתו חצי המיוחד במיעוטו, המועט שמביניהם. וחוזרת הגמרא לפרש את דברי הברייתא, ומקשה, **אַדְרַבָּה, מִפְּנֵי שֶׁלִּוִּי לְמַטָּה, בְּצִדֵּי לְהוּ** – נתמעטו להם אותם שבהר גריזים, שהרי שבט לוי הוא מאותם העומדים על הר גריזים. מתרצת הגמרא **הָכִי קָאָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁלִּוִּי לְמַטָּה,** אף על פי כן חציו של הר גריזים מרובה, מפני שבְּנֵי **יוֹסֵף** היו **עִמָּהֶם** שהיו מרובים.

ומנין שהיו בני יוסף מרובים, **שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְדַבְּרוּ בְנֵי יוֹסֵף אֶת יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר, מַדּוּעַ נָתַתָּה לִּי נַחֲלָה גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וַאֲנִי עַם רָב, וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ, אִם עַם רַב אַתָּה עֲלֵה לְךָ הַיַּעְרָה"**, הרי לנו שהיו מרובים. ומבארת הגמרא את הכוונה במה שאמר להם 'עלה לך היערה' **אָמַר לָהֶן, לְכוּ וְהַחְבְּאוּ עַצְמְכֶם בַּיְּעָרִים,** מקום שאין מצויים אנשים. בכדי **שֶׁלֹּא תִּשָּׁלוֹט בָּכֶם עַיִן הָרָע. אָמְרוּ לֵיהּ** בני יוסף ליהושע, **זַרְעֵיהּ דְּיוֹסֵף, לֹא שָׁלְטָא בֵּיהּ עַיְנָא בִּישָׁא** – לא שולטת בו עין רעה, **דִּכְתִיב 'בֶּן פּוֹרָת יוֹסֵף בֶּן פּוֹרָת עֲלֵי עָיִן', וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אַל תְּהִי קוֹרֵא עֲלֵי עָיִן, אֶלָּא עוֹלֵי עָיִן** – שעולים על העין ושולטים עליה, ואין העין עולה ושולטת עליהם. **רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמַר, מֵהָכָא** – מברכת יעקב למנשה ואפרים, ניתן ללמוד שאין שולטת בהם עין רעה, שנאמר שם **'וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ'** – כלומר, שיהיו כדגים, **מַה דָּגִים שֶׁבַּיָּם, מַיִם מְכַסִּין עֲלֵיהֶן, וְאֵין הָעַיִן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן, אַף זַרְעוֹ שֶׁל יוֹסֵף, אֵין הָעַיִן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן.**

חוזרת הגמרא לבאר את דברי הברייתא לעיל, שנינו בברייתא 'חמשים אותיות היו' בשמות השבטים שהיו כתובים על כתפות האפוד, עשרים וחמש על אבן זו ועשרים וחמש על אבן זו, שואלת הגמרא, וכי **הָנֵי חֲמִשִּׁים אוֹתִיּוֹת** – בתמיה, הרי לפי החשבון **חֲמִשִּׁים נָבִי** – פחות **חֲדָא הַוְיָין** – דהיינו סך כל האותיות של שמות השבטים אינו אלא ארבעים ותשע, שאין באבן השניה אלא עשרים וארבע אותיות, שהרי בנימין נכתב בכל התורה חסר יו"ד. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, יוֹסֵף, הוֹסִיפוּ לוֹ אוֹת אַחַת** בשמו, **שֶׁנֶּאֱמַר 'עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ, בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם',** וכך נכתב שמו גם על אבני האפוד 'יהוסף'. **מַתְקִיף לֵהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק,** הרי **'כְּתוֹלְדוֹתָם' בְּעֵינָן** – שמשמעו שצריך לכתבן, כפי השמות שקרא להם אביהם שהולידן, ואם כן יש לכתוב 'יוסף' כפי שנקרא שמו על ידי אביו, ולא 'יהוסף'. חוזרת בה הגמרא מתירוצו של רבי יצחק, ומתרצת, **אֶלָּא, כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ בְּנִימָן כְּתִיב** חסר יו"ד, **וְהָכָא** שצריך לכתבן כפי שקראם אביהם, כתוב **בְּנִימִין שָׁלֵם** – מלא, בשני יו"דין, **כְּדִכְתִיב 'וְאָבִיו קָרָא לוֹ בִנְיָמִין',** וזה משלים מספר האותיות לעשרים וחמש.

אָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, יוֹסֵף שֶׁקִּדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בְּסֵתֶר במעשה אשת פוטיפר, שנתייחד עם הערוה בסתר, ועמד בעצמו, וכבש את יצרו, **הוֹסִיפוּ עָלָיו אוֹת אַחַת** אות 'ה', שהיא אות אחת **מִשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,** לכך נקרא 'יהוסף'. **יְהוּדָה, שֶׁקִּדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בְּפַרְהֶסְיָא,** על ים סוף, כפי שיתבאר להלן, **נִקְרָא כּוּלּוֹ עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,** שהשם בן ארבעה אותיות כלול כולו בשמו.

מבארת הגמרא, **יוֹסֵף מַאי הִיא** – מהו קידוש השם שהיה בו, **דִּכְתִיב "וַיְהִי כַּהַיּוֹם הַזֶּה, וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ", אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מְלַמֵּד שֶׁשָּׁנֵיהֶם לִדְבַר עֲבֵירָה נִתְכַּוְّוּנוּ** – שאף יוסף חשב בתחילה לעבור עמה עבירה, ו'מלאכתו' הכוונה לתשמיש. **'וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ'**, נחלקו בביאורו **רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר, לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ מַמָּשׁ, וְחַד אָמַר, לַעֲשׂוֹת צְרָכָיו** – תשמיש **נִכְנַס. 'וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת** שם בבית **וְגוֹ'", וכי אֶפְשָׁר שבַּיִת גָּדוֹל בְּבֵיתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע** – פוטיפר, שהיה שר גדול, **לֹא הָיָה בּוֹ אִישׁ. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אוֹתוֹ הַיּוֹם, יוֹם חַגָּם הָיָה, וְהָלְכוּ כּוּלָּן לְבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁלָּהֶם, וְהִיא אָמְרָה לָהֶן, חוֹלָה הִיא,** ואינה יכולה לילך עמהם, **אָמְרָה, אֵין לִי יוֹם שֶׁנִּיזָּקֵק לִי יוֹסֵף** לתשמיש **כְּיוֹם הַזֶּה. 'וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בִּבְגָדוֹ לֵאמֹר וְגוֹ'", בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, בָּאתָה דְּיוֹקְנוֹ** – צורת פניו **שֶׁל אָבִיו** יעקב, **וְנִרְאָתָה לוֹ בַּחַלּוֹן, אָמַר לוֹ, יוֹסֵף, עֲתִידִין אֲחֶיךָ שֶׁיִּכְתְּבוּ עַל אַבְנֵי אֵפוֹד, וְאַתָּה בֵּינֵיהֶם, וכי רְצוֹנְךָ שֶׁיִּמָּחֶה שִׁמְךָ מִבֵּינֵיהֶם, וְתִקָּרֵא רוֹעֶה זוֹנוֹת, דִּכְתִיב 'וְרֹעֶה זוֹנוֹת, יֹאבַד הוֹן'** – שם טוב, שהוא יקר מכל הון. **מִיָּד, 'וַתִּשֶּׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ', אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר, שֶׁשָּׁבָה קַשְׁתּוֹ** – שכבת זרעו, שהיא יורה כחץ מקשת, **לְאֵיתָנוֹ** – למקומו בבראשונה. ומבארת הגמרא את המשך הפסוק, **'וַיָּפוּזוּ** – ויפוצו, מלשון נפיצה ושפיכה, שהזיי"ן והצד"י מתחלפין, **זְרֹעֵי יָדָיו', מלמד שנָעַץ יָדָיו בַּקַּרְקַע,** ונשען עליהם, בכדי שיתייסר, ויהא טרוד בצערו, ועל ידי זה יעבור תוקף יצרו, **וְיָצְאָה שִׁבְטַת זַרְעוֹ מִבֵּין צִיפּוֹרְנֵי יָדָיו.** בהמשך הפסוק כתוב, **'מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב',** פירושו, **מִי גָּרַם לוֹ שֶׁיִּחָקֵק עַל אַבְנֵי אֵפוֹד, אֶלָּא אֲבִיר יַעֲקֹב** – מאבירותו וחזקו של יעקב, שנראתה לו דמות דיוקנו, ומחמת זה נמנע מחטא. **'מִשָּׁם רוֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל',** מפרשת הגמרא, 'משם רועה' **מִשָּׁם זָכָה, וְנַעֲשָׂה רוֹעֶה** של ישראל, **שֶׁנֶּאֱמַר 'רוֹעֶה יִשְׂרָאֵל** – הקב"ה, שהוא רועה ישראל **הַאֲזִינָה, נוֹהֵג כַּצֹּאן** את **יוֹסֵף'** ויש לדרוש פסוק זה, כאילו קוראים תיבות 'כצאן יוסף' מחוברים, כלומר, ישראל הנוהגים עצמן כצאנו של יוסף, כשהיה מכלכלם במצרים, הרי שיוסף הוא הרועה, ומסיים הפסוק 'אבן ישראל' שמשם זכה גם להיות באבן מאבני ישראל.

תַּנְיָא, הָיָה רָאוּי יוֹסֵף לָצֵאת מִמֶּנּוּ י"ב שְׁבָטִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁיָּצְאוּ מִיַּעֲקֹב אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף', תולדות שיצאו מיעקב, כנגדן היה ראוי לצאת מיוסף, **אֶלָּא** מחמת **שֶׁיָּצְאָה שִׁבְטַת זַרְעוֹ מִבֵּין צִיפּוֹרְנֵי יָדָיו,** לכן לא זכה לכך, והפסיד עשרה בנים כנגד עשר אצבעותיו, **וְאַף עַל פִּי כֵן, יָצְאוּ** אותם עשרה שהפסיד **מִבְּנְיָמִין אָחִיו, וְכוּלָּן נִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ** של יוסף, **שֶׁנֶּאֱמַר "וּבְנֵי בִנְיָמִין, בֶּלַע וָבֶכֶר וַאַשְׁבֵּל** גרא ונעמן אחי וראש מופים וחופים וארד **וְגוֹ'", 'בֶּלַע' שֶׁנִּבְלַע** יוסף **בֵּין הָאוּמּוֹת, 'וָבֶכֶר' בְּכוֹר לְאִמּוֹ הָיָה, 'וְאַשְׁבֵּל' שֶׁשְּׁבָאוּ אֵל, 'גֵּרָא' שֶׁגָּר בְּאַכְסַנְיּוֹת** – בארץ נכריה, **'וְנַעֲמָן' שֶׁנָּעִים בְּיוֹתֵר, 'אֵחִי' 'רֹאשׁ' אָחִי הוּא וְרֹאשִׁי הוּא, 'מוּפִים' 'וְחוּפִים' הוּא לֹא רָאָה בְּחוּפָּתִי, וַאֲנִי לֹא רָאִיתִי בְּחוּפָּתוֹ, 'וָאֶרֶד' שֶׁיָּרַד לְבֵין אוּמּוֹת הָעוֹלָם, אִיכָּא דְּאָמְרִי, 'וָאֶרֶד' שֶׁפָּנָיו דּוֹמִין לְוֶרֶד.**

אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ פַּרְעֹה לְיוֹסֵף, 'וּבִלְעָדֶיךָ לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וְגוֹ'", שהשליטו על ארץ

המשך בעמוד קעו

ביאורים למסכת סוטה דף לז עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

שִׁבְטוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין, וְיָרַד לַיָּם תְּחִילָּה, שֶׁנֶּאֱמַר, 'שָׁם בִּנְיָמִין צָעִיר רוֹדֵם', אַל תִּקְרֵי 'רוֹדֵם' אֶלָּא 'יָרַד יָם', וְהָיוּ שָׂרֵי יְהוּדָה רוֹגְמִים אוֹתָם באבנים, מפני שרצו הם לירד תחלה, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק 'שָׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם', לְפִיכָךְ שירד בנימין תחלה, זָכָה שבטו של בִּנְיָמִין הַצַּדִּיק, וְנַעֲשָׂה אוּשְׁפִּיזְכָּן – בעל מלון לַגְּבוּרָה – לשכינה, שבית קודש הקדשים, שבו שורה השכינה, בנוי בחלקו, שֶׁנֶּאֱמַר על בנימין, 'וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן הקב"ה'.

אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה, לֹא כָּךְ הָיָה הַמַּעֲשֶׂה, אֶלָּא כך היה, שבט זֶה אוֹמֵר אֵין אֲנִי יוֹרֵד תְּחִילָּה לַיָּם, וְזֶה אוֹמֵר אֵין אֲנִי יוֹרֵד תְּחִילָּה לַיָּם, קָפַץ נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב נשיא שבט יהודה, וְיָרַד לַיָּם תְּחִילָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "סְבָבוּנִי בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל – שיראו לסמוך על ה' יתברך, וכחשו באמונתם בו, וְיְהוּדָה עוֹד רָד עִם אֵל" – אבל יהודה ירד לים, על ידי שבטח בו יתברך. וְעָלָיו – על נחשון, מְפָרֵשׁ בַּקַּבָּלָה – בכתובים, בספר תהלים, "הוֹשִׁיעֲנִי אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מַיִם עַד נָפֶשׁ, טָבַעְתִּי בִּיוֵן [– טיט] מְצוּלָה וְאֵין מָעֳמָד באתי במעמקי מים ושבולת [– שטף חזק] שטפתני וְגוֹ', אַל תִּשְׁטְפֵנִי שְׁבוֹלֶת מַיִם, וְאַל תִּבְלָעֵנִי מְצוּלָה וְגוֹ'", שבקש מהקב"ה שלא יטבע בים. וזהו קידוש השם שהיה אצל יהודה, שמשבטו ירדו תחלה לים.

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, הָיָה מֹשֶׁה מַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יְדִידֵי בני ישראל טוֹבְעִים בַּיָּם, וְאַתָּה מַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּה לְפָנַי, ואין זו שעה ראויה לכך, אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּמַה בְּיָדִי לַעֲשׂוֹת, אָמַר לוֹ "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ, וְאַתָּה הָרֵם אֶת מַטְּךָ וּנְטֵה אֶת יָדְךָ על הים, ובקעהו וְגוֹ'". לְפִיכָךְ שירד שבט יהודה תחילה לים, זָכָה יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת מֶמְשָׁלָה בְּיִשְׂרָאֵל – מלכות בית דוד, שֶׁנֶּאֱמַר, 'הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ – שקדשו הקב"ה לשבט יהודה, להיות יִשְׂרָאֵל תחת מַמְשְׁלוֹתָיו של יהודה', מַה טַּעַם הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ וְיִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו, מִשּׁוּם דְּ'הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס' שהים ראה שקדשו שם שמים, לירד תחלה לים, מחמת כן נס ונבקע מפניהם, ולא הטביעם.

הגמרא חוזרת לענין הברכות והקללות בהר גרזים והר עיבל, תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שכל בני לֵוִי היו לְמַטָּה עם הארון, בין ההרים, כפי שנאמר בספר יהושע, מפני שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר בתורה שיהיו לְמַעְלָה על ההר, ששבט לוי הוא מבין אלו שנצטוו לעמוד על הר גרזים, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שהיו כולם לְמַעְלָה על ההר, כפי שנאמר בתורה, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר בספר יהושע, שהיו לְמַטָּה עם הארון, הָא כֵּיצַד – איך יתישבו שני המקראות זה עם זה, אלא צריך לפרש שזְקֵנֵי כְהוּנָּה וּלְוִיָּה היו לְמַטָּה, וְהַשְּׁאָר שמבני לוי, היו לְמַעְלָה. רַבִּי יֹאשִׁיָּה אוֹמֵר לישב הפסוקים באופן אחר, שכָּל בן לוי הָרָאוּי לְשָׁרֵת במשכן לשאת את הארון, דהיינו מבן שלשים שנה ועד בן חמשים, היה לְמַטָּה, וְהַשְּׁאָר לְמַעְלָה. רַבִּי אוֹמֵר, אֵלּוּ וְאֵלּוּ – כל ישראל והלוים, לְמַטָּה הֵן עוֹמְדִים בין ההרים, חצים מול הר גרזים וחצים מול הר עיבל, והלוים ביניהם, ולא עלו כלל להרים, אלא שהָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִיזִים, וּפָתְחוּ בִּבְרָכָה, ולאחר מכן, הפכו פניהם כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל, וּפָתְחוּ בִּקְלָלָה. שואלת הגמרא לרבי, אם כן מַאי 'עַל' – איך יתפרש לפי רבי מה שנאמר בתורה 'על' הר גרזים ו'על' הר עיבל, שמשמע שהיו צריכים לעמוד על ההרים ממש. מתרצת הגמרא, שלרבי המילה 'עַל' מתפרשת בְּסָמוּךְ – ליד. ומביאה הגמרא מקום נוסף שמצאנו שרבי מפרש כך את תיבת 'על', כִּדְתַנְיָא, "וְנָתַתָּ עַל הַמַּעֲרֶכֶת של לחם הפנים, לְבוֹנָה זַכָּה", רַבִּי אוֹמֵר, 'עַל' פירושו בְּסָמוּךְ – שהלבונה לא היתה על מערכת הלחם ממש, אלא על השלחן בסמוך ללחם. ומפרש רבי את דבריו, אַתָּה אוֹמֵר ש'עַל' פירושו בְּסָמוּךְ, אוֹ שמא אֵינוֹ אֶלָּא 'עַל' מַמָּשׁ, אי אפשר לומר כן, שהרי כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'וְסַכּוֹתָ עַל הָאָרוֹן את הפרוכת' הֲוֵי אוֹמֵר על כרחך ש'עַל' הכוונה בְּסָמוּךְ, שהרי הפרוכת לא היתה ממש סיכוך על הארון, אלא מחיצה המבדלת כנגדו.

שנינו במשנה, הָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִיזִים וּפָתְחוּ בִּבְרָכָה, ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה, ואלו ואלו עונין אמן. הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה, ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה, ואלו ואלו עונין אמן כּוּ'. תָּנוּ רַבָּנָן, בָּרוּךְ בִּכְלָל, בָּרוּךְ בִּפְרָט – כל הברכות שנאמרו בהר גרזים, נאמרו גם באופן שכולל את כולם, וגם בפירוט כל אחת ואחת, כשאמרו 'ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת', נכללו בזה כל הברכות, שהרי כולם קיום דברי התורה הם, ואמרו גם כן בפרטות כל אחת ואחת, 'ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה', הרי פרט, וכן כולם. וכן כל הארורים אָרוּר בִּכְלָל אָרוּר בִּפְרָט – נכללו כולם באמרם 'ארור אשר לא יקים את דברי התורה', ונאמרו גם כן בפרט, כל ארור וארור בפני בפני עצמו. וכל המצוות שבתורה נאמר עליהם שטעונים ארבעה דברים, ואלו הן, לִלְמוֹד, וּלְלַמֵּד, לִשְׁמוֹר, וְלַעֲשׂוֹת, הֲרֵי

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ששה ושלושים לעומר עמ' ב

מצרים, אָמְרוּ אִיצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה – חכמים החוזים בכוכבים ויודעים חכמת המזלות, לפרעה, וכי עֶבֶד שֶׁלְּקָחוֹ רַבּוֹ בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף – שבמחיר נמוך כזה מכרו את יוסף לישמעאלים, תַּמְשִׁילֵהוּ עָלֵינוּ. אָמַר לָהֶן פרעה, גְּנוּבֵי – גווני מַלְכוּת אֲנִי רוֹאֶה בּוֹ, בחכמה וגבורה ויופי. אָמְרוּ לוֹ, אִם כֵּן שראוי למלוכה, יְהֵא יוֹדֵעַ בִּשְׁבְעִים לָשׁוֹן, בָּא גַּבְרִיאֵל, וְלִימְּדוֹ שִׁבְעִים לָשׁוֹן, לֹא הָיָה קָנֵמֹר – לא עלה ביד יוסף ללמדם, הוֹסִיף לוֹ אוֹת אַחַת מִשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְלָמַד, שֶׁנֶּאֱמַר, "עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ – ששם הקב"ה אות משמו, בשמו של יוסף, עדות ליוסף שלא חטא, בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם, (שִׂפַת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע)", שבתחילה לא ידע להבין שפות, וּלְמָחָר, כָּל לִשְׁנָא דְּאִישְׁתָּעֵי – שסיפר פַּרְעֹה בַּהֲדֵיהּ, אַהְדַּר לֵיהּ – בכל לשון שפרעה דבר עמו, החזיר לו תשובה באותו לשון. אִישְׁתָּעֵי סִיפֵר אִיהוּ – יוסף בַּלְּשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אל פרעה, לֹא הָוָה קָא יָדַע פרעה מַאי הָוָה אָמַר, אָמַר לֵיהּ פרעה ליוסף אַגְּמֵרִי – למדני שפה זו, אַגְּמֵרֵיהּ – למדו יוסף לשון הקדש, וְלֹא נָמַר – לא עלה ביד פרעה ללומדה, אָמַר לֵיהּ ליוסף, אִישְׁתַּבַּע לִי, דְּלֹא מְגַלֵּית – הישבע לי שלא תגלה שאתה יודע לשון שאינני מכירה, אִישְׁתַּבַּע לוֹ – נשבע לו יוסף.

לאחר מכן, כשמת יעקב, ובא יוסף לבקש מפרעה שיניח לו לקיים מה שנשבע לאביו, לקברו בארץ ישראל במערת המכפלה, כִּי אָמַר לֵיהּ יוסף לפרעה, "אָבִי הִשְׁבִּיעַנִי לֵאמֹר, בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני". אָמַר לֵיהּ פרעה ליוסף, זִיל אִיתְשֵׁיל אַשְׁבוּעָתָךְ – לך והשאל אצל החכמים על שבועתך, והתר אותה. אָמַר לֵיהּ יוסף לפרעה, וְאֵיתְשֵׁלִי נַמִּי אַדִּידְךָ – אם כן, אשאל גם על שלך, שנשבעתי לך שלא אגלה שאני מכיר לשון הקדש, שאינך מכירה. ולכך, וְאַף עַל גַּב דְּלֹא נִיחָא לֵיהּ לפרעה, ולא רצה בכך שיעלה יוסף לקבור את אביו, בעל כרחו אָמַר לֵיהּ פרעה ליוסף, 'עֲלֵה וּקְבוֹר אֶת אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָ'.

חוזרת הגמרא לפרש את המימרא דלעיל, שיהודה קידש שם שמים בפרהסיא, מבארת הגמרא, יְהוּדָה מַאי הִיא – מהו קידוש השם שהיה בו, דְּתַנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כְּשֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַיָּם, הָיוּ שִׁבְטִים מְנַצְּחִים – מריבים זֶה עִם זֶה, זֶה אוֹמֵר, אֲנִי יוֹרֵד תְּחִלָּה לַיָּם, וְזֶה אוֹמֵר, אֲנִי יוֹרֵד תְּחִלָּה לַיָּם, קָפַץ

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף לז עמוד א

רש"י

אושפיזכן לגבירה. שֶׁבֵּית קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים בְּנוּי בְּחֶלְקוֹ: **בְּכֹהֵשׁ אֶפְרַיִם.** שֶׁיָּרְאוּ לִסְמוֹךְ עָלָיו וְכִחֵשׁוּ בְּאֱמוּנָתָם: **רַד עַם אֵל.** יָרַד בֵּינָם עַל שֶׁבָּטַח בְּהַקָּבָּ"ה: **יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו.** דִּיהוּדָה, שֶׁנִּתְקַדֵּשׁ לִמְשׁוֹל בָּהֶן: **שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר לֵוִי לְמַעְלָה.** מֹשֶׁה כָּתַב בַּתּוֹרָה אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ וְגוֹ' שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה: **שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר לֵוִי לְמַטָּה.** בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ (ח) כְּדִכְתִיב וְכָל יִשְׂרָאֵל וּזְקֵנָיו עוֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן נֶגֶד הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם, אַלְמָא כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם לְמַטָּה הָיוּ: **הָרָאוּי לְשָׁרֵת.** לְשֵׁאת אֶת הָאָרוֹן, דְּהַיְנוּ מִבֵּן שְׁלֹשִׁים וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים: לְמַטָּה. דְּאֲצַל הָאָרוֹן: **אֵלּוּ וְאֵלּוּ.** יִשְׂרָאֵל וּלְוִיִּם לְמַטָּה הָיוּ כְּדִכְתִיב בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ: **עַל הַר גְּרִזִּים וְעַל הַר עֵיבָל.** שֶׁכָּתַב מֹשֶׁה בַּתּוֹרָה עַל בְּסָמוּךְ כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל: **עַל בְּסָמוּךְ.** שֶׁהָיָה מוֹשִׁיב שְׁנֵי בְּזִכֵּי לְבוֹנָה בֵּין שְׁנֵי הַסְּדָרִים: **וְסָכוֹת עַל הָאָרוֹן.** עַל בָּרְחָךְ לָאו עַל מַמָּשׁ, דְּהַאי מְחִצָּה הֲוַאי פְּרֹכֶת וְלֹא הָיָה סָכָךְ: **בָּרוּךְ בְּכָלָל בָּרוּךְ בְּפָרָט.** כָּל הַבְּרָכוֹת וְהַקְּלָלוֹת נֶאֱמְרוּ בְּדַר גְּרִזִּים וּבְהַר עֵיבָל בְּכָלָל וּפְרָט, בָּרוּךְ אֲשֶׁר יָקִים אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים, הֲרֵי בְּכָלָל, וְכָל אַחַת וְאַחַת בְּפָרָט בָּרוּךְ וְאָרוּר, בָּרוּךְ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶּסֶל וּמַסֵּכָה אָרוּר אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶּסֶל וּמַסֵּכָה, וְכֵן כֻּלָּן: **לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת.** כָּל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן טְעוּנוֹת אַרְבָּעָה אֵלֶּה, וּלְמַדְתָּם אוֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם, וּכְתַב וּלְמַדְתָּם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם וְגוֹ', הֲרֵי כָּאן אַרְבַּע מִצְוֹת לְכָל מִצְוָה, וְעַל אַרְבַּעְתָּן נִמְסְרוּ אָרוּר וּבָרוּךְ בְּכָלָל וּפְרָט, בָּרוּךְ אֲשֶׁר יִלְמְדוּ אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יִלְמְדוּ, וְכֵן לְלַמֵּד וְכֵן לִשְׁמוֹר וְכֵן לַעֲשׂוֹת, בְּכָל אֶחָד אַרְבַּע בְּרִיתוֹת, בְּרִית לְבָרוּךְ בְּכָלָל בְּרִית לְבָרוּךְ בְּפָרָט, בְּרִית לְאָרוּר בְּכָלָל בְּרִית לְאָרוּר בְּפָרָט: (מ"ב הַפֵּירוּשׁ שֶׁיָּשׁ לוֹ ע"כ) **אַרְבַּע וְאַרְבַּע.** אַרְבַּע בְּרִיתוֹת לִלְמוֹד וְאַרְבַּע לִלְמֹד הֲרֵי שְׁמוֹנֶה: **שְׁמוֹנֶה וּשְׁמוֹנֶה.** הָא אֵיכָא עוֹד שְׁמוֹנֶה לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת: **וְכֵן בְּסִינַי.** כְּשֶׁנֶּאֱמְרוּ כָּל הַמִּצְוֹת לְמֹשֶׁה נִתְּנוּ כֻּלָּן בְּאָרוּר וּבָרוּךְ בְּכָלָל וּפְרָט: **וְכֵן בְּעַרְבוֹת מוֹאָב.** כְּשֶׁאָמְרָה לְיִשְׂרָאֵל כִּדְכְתִיב (דְּבָרִים ה) בְּעֵבֶר הַיַّרְדֵּן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה וְגוֹ': **שֶׁנֶּאֱמַר אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית וְגוֹ'.** בְּתַר קְלָלוֹת וּבְרָכוֹת כְּתִיב מִלְּבַד הַבְּרִית וְגוֹ', אַלְמָא כִּבְרִית עַרְבוֹת מוֹאָב בִּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת כָּךְ בְּרִית בְּחוֹרֵב, דְּהַר גְּרִזִּים וּדְהַר עֵיבָל לֹא אִיצְטְרִיךְ לְאַתּוּיֵי קְרָא, דַּעֲלָה קָאֵי וּבָהּ אְיַירִי. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת לֹא גָּרַס לֵיהּ הָכָא:

ארבעים

בְּכָלָל, "בָּרוּךְ" בְּפָרָט, "אָרוּר" בְּכָלָל, "אָרוּר" בְּפָרָט, לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת, הֲרֵי

ארבע

תוספות

והיו שרי יהודה רגמתם רוגמין אותן. כך שנויה ברייתא במכילתין משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים אחד גדול ואחד קטן אמר לקטן העמידני עם הנץ החמה אמר לגדול העמידני בג' שעות בא הקטן להעמידו עם הנץ החמה ולא הניחו גדול אמר לו לא אמר לי אלא עד ג' שעות והקטן אמר לא אמר לי אלא עד הנץ החמה מתוך שהיו עומדים צהובין נגער אביהן אמר להן בניי מכל מקום שניכם לא כיוונתם אלא לכבודי אף אני לא אקפח את שכרכם מה שכר נטלו שבטו של בנימין שירד תחילה לים ששרתה שכינה בחלקו שנאמר וכו' ומה שכר נטלו שבטו של יהודה זכה למלכות שנאמר שרי יהודה רגמתם אין רגמתם אלא מלכות שנאמר באדין אמר בלשצר והלבישו לדניאל ארגוונא (דניאל ה) :

אי אפשר לומר לוי למטה וכו'. ירושלמי ר"ש אומר שמעון ולוי מה שמעון כולו למעלה אף לוי כולו למעלה מה אני מקיים הדין תנייה נגד הכהנים והלוים כדאמר ר' יהושע בן לוי בעשרים וארבעה מקומות הכהנים נקראו לוים וזה אחד מהן והכהנים הלוים בני צדוק (יחזקאל מד:):

מאי על על בסמוך כדתניא רבי אומר וכו'.

האי דלא מייתי מתניתין בפרק שתי הלחם (מנחות לו.) אבא שאול אומר שם היו נותנין בזיכי לבונה של לחם הפנים ואטפחיים ריוח באמצע קאי שהיו נותנין בזיכי לבונה של לחם הפנים אמרו לו והלא כבר נאמר ונתת על המערכת לבונה זכה אמר להם והלא כבר נאמר ועליו מטה מנשה יש לומר משום דברייתא מפרש בהדיא על בסמוך ונראה אפי' רבי מאיר ור' יהודה דפליגי התם אאבא שאול ואמרי על ממש והכי משמע נמי בהקומץ רבה (מנ כז.) כל היכא דאיכא למימר על ממש דאמרי' [על ממש] דבעי שם רבי יצחק איברים שסדרן בצידי מערכה מהו אליבא דמאן דאמר על ממש לא תיבעי לך דעל העצים כתיב [מ"מ] הכא כולי עלמא מודו דעל בסמוך ולא אמרי' המברכין על הר גריזים ממש והמקללים על הר עיבל כדאמרינן בירושלמי יכול אלו שבדר גריזים היו אומרים ברכות ואלו שבדר עיבל היו אומרים קללות תלמוד לומר הברכות והקללות אלו ואלו היו אומרים ברכות ואלו ואלו אומרים קללות יכול אלו שבהר גריזים היו עונין אחר הברכות אמן ואלו שבהר עיבל היו עונין אחר הקללות אמן ת"ל וענו כל העם ואמרו אמן אלו ואלו היו עונין אחר הברכות והקללות אמן הא כ"צד בשעה שהיו אומרים ברכות היו הופכין פניהם וכו' ופלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש דפליגי בפרק התודה (מנ קי עח.) השוחט את התודה לפנים ולחמה חוץ לחומה וכן בפרק תמיד נשחט (פסחים קי סג:) השוחט הפסח על החמץ לא שייכא להכא ונראה לר"י דרבי מודה נמי דכל על לכתחלה ולמצוה על ממש ושאני הכא דגזירת הכתוב היא וכדפרישית ובדיעבד מכשר על בסמוך דומיא דההיא דפרק שתי הלחם (מנחות קי נ.) דאם סידר מערכת לחם הפנים שתים של שבע שבע [אמר רבי] רואין את העליונות כאילו אינן [והא בענין ונתת על המערכת לבונה מאי על בסמוך ורבי לטעמיה דאמר על בסמוך] וגבי בזיכי לבונה טעמא נמי כיון דמשמע על בסמוך אמרינן דהאי על נמי לכתחילה בסמוך קאמר חדא שלא יפרוס הלחם ועוד [דכי יהיב] בסמוך [הוי] דרך כבוד טפי לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא כדאמרינן בכל המנחות באות מצה (מנ סב.) גבי כבשי עצרת דכתיב והניף הכהן אותם על לחם הביכורים יכול יניח כבשים על גבי לחם תלמוד לומר על שני כבשים יכול לחם על גבי כבשים תלמוד לומר על לחם הביכורים וכו' ר' חכינאי אומר מניח הלחם בין שתי יריכותיהם של כבשים ומניף ונמצא מקיים שני מקראות הללו אמר רבי לפני מלך ב"ו אין עושין [כן] לפני מלך מלכי המלכים עושין כן אלא מניח זה בצד זה ומניף והא בענין על אמר רב חסדא לרב המנונא ואמרי לה רב המנונא לרב חסדא רבי לטעמיה דתניא וכו':

שִׁבְטוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין וְיָרַד לַיָּם תְּחִילָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁם בִּנְיָמִן צָעִיר רֹדֵם" אַל תִּקְרֵי "רֹדֵם" אֶלָּא "רַד יָם". וְהָיוּ שָׂרֵי יְהוּדָה רוֹגְמִים אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם", לְפִיכָךְ זָכָה בִּנְיָמִין הַצַּדִּיק וְנַעֲשָׂה אוּשְׁפִּיזְכָן לַגְּבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר "בֵּין כְּתֵפָיו שָׁכֵן". אָמַר לוֹ ר' יְהוּדָה: לֹא כָּךְ הָיָה מַעֲשֶׂה, אֶלָּא זֶה אוֹמֵר: אֵין אֲנִי יוֹרֵד תְּחִילָּה לַיָּם, וְזֶה אוֹמֵר: אֵין אֲנִי יוֹרֵד תְּחִילָּה לַיָּם, קָפַץ נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב וְיָרַד לַיָּם תְּחִילָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "סְבָבֻנִי כַּכַּדִּשׁ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה עֹד רָד עִם אֵל". וְעָלָיו, מְפָרֵשׁ בְּקַבָּלָה "הוֹשִׁיעֲנִי אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מַיִם עַד נָפֶשׁ. טָבַעְתִּי בִּיוֵן מְצוּלָה וְאֵין מָעֳמָד" וְגוֹ' "אַל תִּשְׁטְפֵנִי שִׁבֹּלֶת מַיִם וְאַל תִּבְלָעֵנִי מְצוּלָה" וְגוֹ'. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה מֹשֶׁה מַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יְדִידַיי טוֹבְעִים בַּיָּם וְאַתָּה מַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּה לְפָנַי?! אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! וּמַה בְּיָדִי לַעֲשׂוֹת? אָמַר לוֹ: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ. וְאַתָּה הָרֵם אֶת מַטְּךָ וּנְטֵה אֶת יָדְךָ" וְגוֹ', לְפִיכָךְ זָכָה יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת מַמְשָׁלָה בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו". מַה טַּעַם הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ וְיִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו? מִשּׁוּם "הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס". תַּנְיָא ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר לוֹי לְמַטָּה, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר לְמַעְלָה, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר לְמַעְלָה, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר לְמַטָּה. הָא כֵּיצַד? זְקֵנֵי כְהוּנָּה וּלְוִיָּה לְמַטָּה, וְהַשְּׁאָר לְמַעְלָה. ר' יאשיה אוֹמֵר: כָּל הָרָאוּי לְשָׁרֵת, לְמַטָּה, וְהַשְּׁאָר לְמַעְלָה. רַבִּי אוֹמֵר: אֵלּוּ וְאֵלּוּ לְמַטָּה הֵן עוֹמְדִים, הָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִזִּים וּפִתְּחוּ בִּבְרָכָה, כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל וּפִתְּחוּ בִּקְלָלָה. מַאי עַל עַל בְּסָמוּךְ, כִּדְתַנְיָא "וְנָתַתָּ עַל הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה" רַבִּי אוֹמֵר: "עַל" בְּסָמוּךְ. אַתָּה אוֹמֵר "עַל" בְּסָמוּךְ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עַל מַמָּשׁ? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְסַכֹּתָ עַל הָאָרֹן" הֲרֵי אוֹמֵר "עַל" בְּסָמוּךְ: הָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִזִּים וּפִתְּחוּ בִּבְרָכָה כו': תָּנוּ רַבָּנַן: "בָּרוּךְ"

ארבע

ראשית ההתחלה בתורה היא – היציאה משכל אנושי ו"הנחות העולם".

משיחת שבת פרשת במדבר ה'תשי"ט

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף לז עמוד ב

רש"י

רבי שמעון מוציא הר גריזים. הכי מסיים לה בירושלמי וכן היה ר"ש אומר אין לך כל דבר ודבר מן התורה שאין כרות עליה תקע"ו בריתות שתים עשרה בברוך ולא ידענא אמאי י"ב ושמא ברית כנגד כל שבט ושבט וי"ב בארור י"ב בכלל וי"ב בפרט הרי מ"ח בריתות ללמוד וללמד לשמור ולעשות הרי קצ"ב בריתות וכן בהר סיני וכן בערבות מואב הרי תקע"ו בריתות:

ונשתלשו בערבות מואב. וא"ת מאי איצטריך למימר שלישי דערבות מואב והא לא איירי ר' ישמעאל בערבות מואב כלל יש לומר משום סיפא נקט לה דבעי למימר אין לך כל דבר מצוה ומצוה:

רבי שמעון בן יהודה אומר. ירושלמי עד כדון דברים שנכללו ונפרטו דברים שנכללו ולא נפרטו [אמר ליה] כן אמר ר' יוחנן משום ר' ישמעאל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא אמר לו לא בדבר אחד דילמא בשני דברים בתמיה והכא בשני דברים אנן קיימין אמר ר' תנחומא מכיון דכתיב בסוף אמן כמו שכולו דבר אחד כתיב אשר לא יקים את דברי התורה וכי יש תורה נופלת רבי שמעון בן אליקים אומר זה החזן שהוא עומד רבי שמעון בן חלפתא אמר זה הבית שלמטה דאמר רב הונא בר יהודה בשם שמואל דעל הדבר הזה קרע יאשיהו ואמר עלי להקים ר' אחא בשם ר' תנחום בר' חייא למד ולימד שמר ועשה והיתה סיפקו בידו להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל ארור ר' ירמיה בשם רבי חייא בר' אבא לא למד ולא לימד לא שמר ולא עשה ולא היתה סיפקו בידו להחזיק והחזיק הרי זה בכלל ברוך דאמר רבי חנא א"ר ירמיה עתיד הקב"ה לעשות צל לבעלי מצות בצילן של בעלי תורה שנא' (קהלת ז) כי בצל החכמה בצל הכסף ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג) :

אמר רב משרשיא ערבא וערבא דערבא. כמדומה דהכי בעי למימר דלר"ש בן יהודה קבל עליו כל אחד מישראל לתרי"ג מצות קצ"ח ריבוא ריבואות וח' אלפים ריבואות ותי"ג ריבואות ושבע אלפים ומאתים בריתות לשש מאות אלף ושלשת אלפים וחמשים וחמש מאות בשביל ערבותן אם יעברו עליהן ולרבי אליבא דרבי שמעון ששים ריבוא פעמים ושלשת אלפים ותקנ"ה פעמים חשבון זה בריתות קיבלו עליהן:

ברכה אחת קודמת לקללה. ירושלמי יכול משהיו אומרים ברכות היו אומרים קללות תלמוד לומר הברכה והקללה קללה באחת וברכה באחת:

ונאמר

תוספות

אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת. לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֵׁשׁ עֶשְׂרֶה תְּלָתָא זִימְנֵי מ"ח הָוֵי: **מוֹצִיא הַר גְּרִזִּים.** לְפִי שֶׁלֹּא אָמַר יְהוֹשֻׁעַ עֲלֵיהֶן כָּל הַתּוֹרָה אֶלָּא מִצְוֹת שֶׁבַּפָּרָשָׁה: **וּמַכְנִים אֹהֶל מוֹעֵד.** שֶׁלְּאַחַר שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן נִדַּבֵּר הַקָּבָּ"ה עִם מֹשֶׁה בְּיִשּׁוּב וְלִמְּדוֹ כָּל הַתּוֹרָה כְּדִכְתִיב וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר (וַיִּקְרָא א): **כְּלָלוֹת נֶאֶמְרוּ בְּסִינַי.** בִּסְתָם נֶאֶמְרָה תּוֹרָה בְּסִינַי וְלֹא נִתְפָּרְשָׁה לוֹ, כְּגוֹן בְּסִינַי נֶאֱמַר (שְׁמוֹת כ) וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עוֹלוֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלָמֶיךָ וְלֹא פֵּרֵשׁ מַתַּן דָּמִים כֵּיצַד הַקְטָרַת אֵימוּרִים וְהֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל שֶׁל עוֹלָה, וּבְסֵפֶר וַיִּקְרָא בְּאֹהֶל מוֹעֵד פֵּרְשָׁה: **וְנִשְׁתַּלְּשׁוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב.** מִפִּי מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל. ת"ק סְבִירָא לֵיהּ כְּר' יִשְׁמָעֵאל, הִלְכָּךְ הַר סִינַי וְאֹהֶל מוֹעֵד חֲדָא הִיא, וְר' שִׁמְעוֹן ס"ל כר"ע הִלְכָּךְ תְּרֵי נִינְהוּ: **ר"ש בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת.** לְכָל אֶחָד שֶׁל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים כְּמִנְיַן שֶׁהָיוּ (בְּסִינַי) [בַּמִּדְבָּר] שֶׁכָּל אֶחָד נַעֲשָׂה עָרֵב עַל כָּל אֶחָיו. ה"ג בַּתּוֹסֶפְתָּא (פ"ח ע"ב) א"ר לְדִבְרֵי ר"ש בֶּן יְהוּדָה אֵין לָנוּ כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁלֹּא נִכְרְתוּ עָלֶיהָ מ"ח בְּרִיתוֹת שֶׁל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, וְיֵשׁ בְּכָל אַחַת שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים חֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים: **מַאי בֵּינַיְיהוּ.** מַאי מוֹסִיף רַבִּי וּבְמַאי פְּלִיגֵי: **אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָּא עַרְבָא וְעַרְבָא דְּעַרְבָא.** אִם נַעֲשָׂה כָּל אֶחָד עָרֵב עַל עַרְבוּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ אוֹ לֹא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה סָבַר לֹא נַעֲשָׂה כָּל אֶחָד עָרֵב עַל חֲבֵרוֹ אֶלָּא שֶׁיִּשְׁמְרוּ אֶת הַמִּצְוֹת, נִמְצָא כָּל אֶחָד וְאֶחָד עָרֵב עַל מ"ח בְּרִיתוֹת שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, אֲבָל לֹא נַעֲשָׂה כָּל אֶחָד וְאֶחָד עָרֵב עַל עַרְבוּת שֶׁל חֲבֵרוֹ אֶלָּא עַל חוֹבָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְאָתָא רַבִּי לְמֵימַר לְדִבְרֵי ר' שִׁמְעוֹן שֶׁבָּא לִמְנוֹת אֶת בְּרִיתוֹת הָעַרְבוּת יֵשׁ לוֹ לִמְנוֹת אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת שֶׁל שִׁשִּׁים רִבּוֹא לְכָל אֶחָד, וּבְכָל אֶחָד הָאֵלֶּה יֵשׁ שִׁשִּׁים רִבּוֹא שֶׁכֻּלָּם נִתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה עַל חוֹבָם וְעַל עַרְבוּתָם, נִמְצָא כָּל אֶחָד מְקַבֵּל עָלָיו עַרְבוּת שֶׁל שִׁשִּׁים רִבּוֹא בִּשְׁבִיל חוֹבוֹת שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְכָל אֶחָד מִשִּׁשִּׁים רִבּוֹא הַלָּלוּ קִבֵּל עָלָיו בְּרִיתוֹת שִׁשִּׁים רִבּוֹא בִּשְׁבִיל עַרְבוּת שֶׁנִּתְעָרְבוּ אֶחָיו עַל חַבְרֵיהֶם, וְזֶה קִבֵּל עָלָיו אַף עַרְבוּת שֶׁל עֲרֵבִים: **כָּל הַפָּרָשָׁה.** שֶׁל הַר גְּרִזִּים לֹא נֶאֶמְרָה אֶלָּא בְּנוֹאֵף וְנוֹאֶפֶת: **בְּאָרוּר סַגִּי לֵיהּ.** בִּתְמִיהָ, כּוֹפֵר בָּעִקָּר הוּא וְסַגִּי לֵיהּ בְּאָרוּר: **אֶלָּא זֶה הַבָּא עַל הָעֲרָוָה.** אֵשֶׁת אִישׁ וְהוֹלִיד מַמְזֵר, וּמִתּוֹךְ בָּשְׁתּוֹ שֶׁאָסוּר לָבֹא בַּקָּהָל וְאֵינוֹ מוֹצֵא אִשָּׁה הוּא הוֹלֵךְ לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֲרוּרִים אֵלֶּה שֶׁעֲשָׂאוּהוּ לַעֲבוֹד פֶּסֶל וּמַסֵּכָה, וְכֵן דּוֹרֵשׁ אֶת כֻּלָּן כָּל אַחַת לְפִי פְּשָׁטָהּ, אוֹתוֹ שֶׁל עֲרָיוֹת כְּגוֹן שׁוֹכֵב עִם חוֹתַנְתּוֹ וְאֵשֶׁת אָבִיו וְעִם אֲחוֹתוֹ כֻּלָּם בְּאֵשֶׁת אִישׁ וּלְמֵיקַם בִּתְרֵי אֲרוּרֵי, שׁוֹכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁעָשְׂתָה מַעֲשֵׂה בְּהֵמָה שֶׁמְּנָאֶפֶת, מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ מְזַלְזֵל בְּאָבִיו וּבְאִמּוֹ שֶׁגִּדְּלוּ גִּדּוּלִין רָעִים בְּבֵיתָם, מַשְׁגֶּה עִוֵּר מְפַתֶּה אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁהִיא סוּמָא בַּדָּבָר וְאֵינָהּ יוֹדַעַת עֲנָשׁוֹ כְּמוֹהוּ, מַשִּׂיג גְּבוּל רֵעֵהוּ בָּא עַל אִשְׁתּוֹ הֲרֵי הוּא הִשִּׂיג גְּבוּל, מַכֶּה רֵעֵהוּ בַּסֵּתֶר גּוֹרֵם לוֹ בְּלַחַשׁ סְתָרָיו שֶׁתָּמוּת בִּבְדִיקַת מַיִם הַמָּרִים, לוֹקֵחַ שֹׁחַד לְהַכּוֹת נֶפֶשׁ לוֹקֵחַ שֹׁחַד לִהְיוֹת עוֹקֵב אַחַר הַמְנָאֵף וּלְפַתּוֹת לוֹ אֵשֶׁת אִישׁ וְגוֹרֵם לוֹ מִיתָה, מַטֵּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם אֵינֵי יוֹדֵעַ לְדָרְשׁוֹ: **יָכוֹל כָּל הַבְּרָכוֹת כֻּלָּן קוֹדְמוֹת לַקְּלָלוֹת.** שֶׁיִּגְמְרוּ כָּל הַבְּרָכוֹת תְּחִלָּה עַד בָּרוּךְ אֲשֶׁר יָקִים וְגוֹ' וְאח"כ יִפְתְּחוּ בַּקְּלָלָה: **בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.** כִּדְיָלְפִינַן קוֹל קוֹל מִמֹּשֶׁה: **מַתְנִי'.** הָכִי גָּרְסִינַן בְּמַתְנִי', בִּרְכַּת כֹּהֲנִים כֵּיצַד כו' בַּמְּדִינָה אוֹמֵר אוֹתָהּ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת. שֶׁמַּפְסִיקִין הַכֹּהֲנִים בֵּין פָּסוּק לְפָסוּק וְעוֹנִין הַצִּבּוּר אָמֵן: **בַּמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אַחַת.** לְפִי שֶׁאֵין עוֹנִין אָמֵן בַּמִּקְדָּשׁ וְאֵין צָרִיךְ כָּאן שׁוּם הֶפְסֵק, וְהָכִי מְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא:

אַרְבַּע, אַרְבַּע וְאַרְבַּע הֲרֵי שְׁמוֹנֶה, שְׁמוֹנֶה וּשְׁמוֹנֶה הֲרֵי שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה. וְכֵן בְּסִינַי, וְכֵן בְּעַרְבוֹת מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵלֶּה דִבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְגוֹ'" וּכְתִיב: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וְגוֹ'", נִמְצָא אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת עַל כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה. ר' שִׁמְעוֹן מוֹצִיא הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל, וּמַכְנִים אֹהֶל מוֹעֵד שֶׁבַּמִּדְבָּר. וּבִפְלוּגְתָּא דְּהָנֵי תַּנָּאֵי, דְּתַנְיָא ר' יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: כְּלָלוֹת נֶאֶמְרוּ בְּסִינַי וּפְרָטוֹת בְּאֹהֶל מוֹעֵד. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר: כְּלָלוֹת וּפְרָטוֹת נֶאֶמְרוּ בְּסִינַי, וְנִשְׁנוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד, וְנִשְׁתַּלְּשׁוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב. וְאֵין לְךָ כָּל דְּבַר מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִכְרְתוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה בְּרִיתוֹת. ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ אָמַר מִשּׁוּם ר' שִׁמְעוֹן: אֵין לְךָ מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִכְרְתוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה בְּרִיתוֹת שֶׁל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים. אָמַר רַבִּי: לְדִבְרֵי ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ שֶׁאָמַר מִשּׁוּם ר' שִׁמְעוֹן, אֵין לְךָ כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִכְרְתוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה בְּרִיתוֹת שֶׁל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים. נִמְצָא לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אָמַר רַב מְשָׁרְשִׁיָּא: עַרְבָא וְעַרְבָא דְּעַרְבָא, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. דָּרַשׁ ר' יְהוּדָה בֶּן נַחְמָנִי מְתוּרְגְּמָנֵיהּ דְּר' שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כָּל הַפָּרָשָׁה כּוּלָּהּ לֹא נֶאֶמְרָה אֶלָּא בְּנוֹאֵף וְנוֹאֶפֶת, "אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה" וְגוֹ', בְּ"אָרוּר" סַגִּי לֵיהּ? אֶלָּא: זֶה הַבָּא עַל הָעֶרְוָה וְהוֹלִיד בֵּן וְהָלַךְ לְבֵין אוּמּוֹת הָעוֹלָם וְעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה, אֲרוּרִין אָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁל זֶה שֶׁכָּךְ גָּרְמוּ לוֹ. תָּנוּ רַבָּנָן: "וְנָתַתָּה אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִזִּים וְאֶת הַקְּלָלָה" וְגוֹ', מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? אִם לְלַמֵּד שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה עַל הַר גְּרִיזִים וּקְלָלָה עַל הַר עֵיבָל, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר "אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִזִּים" וּכְתִיב "וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל"! אֶלָּא לְהַקְדִּים בְּרָכָה לִקְלָלָה. יָכוֹל יִהְיוּ כָּל הַבְּרָכוֹת קוֹדְמוֹת לַקְּלָלוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּרָכָה" וּ"קְלָלָה" בְּרָכָה אַחַת קוֹדֶמֶת לִקְלָלָה, וְאֵין כָּל הַבְּרָכוֹת קוֹדְמוֹת לַקְּלָלוֹת, וּלְהַקִּישׁ בְּרָכָה לִקְלָלָה, לוֹמַר לְךָ: מַה קְּלָלָה בִּלְוִיִּם, אַף בְּרָכָה בִּלְוִיִּם. וּמַה קְּלָלָה בְּקוֹל רָם, אַף בְּרָכָה בְּקוֹל רָם. וּמַה קְּלָלָה בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף בְּרָכָה בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. וּמַה קְּלָלָה בִּכְלָל וּפְרָט, אַף בְּרָכָה בִּכְלָל וּפְרָט. וּמַה קְּלָלָה אֵלּוּ וְאֵלּוּ עוֹנִין וְאוֹמְרִים "אָמֵן", אַף בְּרָכָה אֵלּוּ וְאֵלּוּ עוֹנִין וְאוֹמְרִים "אָמֵן": **מתני' בִּרְכַּת כֹּהֲנִים כֵּיצַד, בַּמְּדִינָה אוֹמֵר אוֹתָהּ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, וּבַמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אַחַת. בַּמִּקְדָּשׁ אוֹמֵר אֶת הַשֵּׁם**

ביאורים למסכת סוטה דף לז עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

אַרְבַּע מצוות בכל מצוה ומצוה שבתורה, ואף הבריתות שנכרתו עליהם, בארור וברוך, בכלל ובפרט, אף הם נכרתו על כל אחת ואחת מהדברים הטעונים בכל מצוה ומצוה. ואם כן, יש לנו לחשב את מספר הבריתות כך, **אַרְבַּע** בריתות, שהם, ברוך בכלל, וברוך בפרט, ארור בכלל, וארור בפרט, בחלק המצוה של 'ללמוד', **וְאַרְבַּע,** בחלק המצוה של 'ללמד', **הֲרֵי שְׁמוֹנֶה** בריתות. ומסכמת הגמרא, **שְׁמוֹנֶה** בריתות, שבכל מצוה, ללמוד וללמד, **וּשְׁמוֹנֶה** בריתות נוספות, על חלקי המצוה 'לשמור' 'ולעשות', **הֲרֵי שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה** בריתות על כל מצוה ומצוה בהר גריזים ובהר עיבל. **וְכֵן בְּסִינַי,** כשנתנו המצוות למשה בסיני, נתנו גם כן, בארור, וברוך, בכלל, ובפרט. **וְכֵן בְּעַרְבוֹת מוֹאָב,** כשאמר להם משה לישראל, את הברכות והקללות, גם כן כרת עמהם ברית. ומפרשת הברייתא, מניין שאף בסיני נאמרו ברכות וקללות, **שֶׁנֶּאֱמַר** בערבות מואב, לאחר פרשת הברכות והקללות **"אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית, אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְגוֹ',** מלבד הברית, אשר כרת עמם בחורב", הרי שגם בחורב כרת עמהם ברית כמו הברית בערבות מואב, בברכות וקללות, בכלל ובפרט. (**וּכְתִיב** 'וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וְגוֹ'), **נִמְצָא, אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת עַל כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה** שבתורה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן** היה **מוֹצִיא** ממנין הבריתות, את הברית שב**הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל,** מפני שסובר ששם לא אמר יהושע ארור וברוך על כל המצוות, אלא על מה שנזכר בפרשה, **וּמַכְנִיס** במקומן את הברית שנכרתה **בְּאֹהֶל מוֹעֵד שֶׁבַּמִּדְבָּר,** שלאחר שהוקם המשכן, דבר הקב"ה עם משה שם, ולימדו כל התורה כולה, ואף שם כרת עמו ברית, בארור וברוך, בכלל ובפרט.

הרי, שנחלקו תנא קמא ורבי שמעון, אם יש למנות במנין הבריתות את הברית שנכרתה באהל מועד, אומרת הגמרא, **וּבִפְלוּגְתָּא דְּהָנֵי תַּנָּאֵי** – מחלוקת זו, תלויה במחלוקת אחרת של תנאים, **דְּתַנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, כְּלָלוֹת נֶאֱמְרוּ בְּסִינַי** – בסיני, נאמרו המצוות רק באופן כללי, **וּפְרָטוֹת בְּאֹהֶל מוֹעֵד** – באהל מועד נתפרשו פרטי המצוות, ולדוגמא, פרשת הקרבנות, נאמרה בסיני באופן כללי וסתום, "וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך", ולא נתפרשו שם פרטי דיני הקרבנות, כמתן דמיהם, וכיצד הקטרת אימורידהם, ושאר הפרטים, ולאחר מכן, בספר ויקרא, שנשנה באהל מועד, נתפרשו. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כְּלָלוֹת וּפְרָטוֹת** שניהם **נֶאֱמְרוּ בְּסִינַי,** ואף שהפרטות לא נתפרשו בתורה, אלא בספר ויקרא, מכל מקום, כבר נאמרו למשה בסיני, וחזרו **וְנִשְׁנוּ** מפי הקב"ה למשה **בְּאֹהֶל מוֹעֵד, וְנִשְׁתַּלְּשׁוּ** נאמרו פעם שלישית מפי משה לישראל **בְּעַרְבוֹת מוֹאָב.** תנא קמא סובר כרבי ישמעאל, שהתורה לא נשנתה באהל מועד, אלא רק הושלמו שם פרטי המצוה שלא נאמרו בסיני, ואם כן, לא היתה כריתת ברית נוספת באהל מועד, אלא היא אותה הברית שהיתה בסיני. ורבי שמעון, סובר כרבי עקיבא, שהתורה כולה נאמרה בסיני ונשנתה כולה באהל מועד, ואף היתה שם כריתת ברית נוספת כמו בסיני, ולכך יש למנות בחשבון הבריתות גם את אהל מועד. מסכמת הברייתא, **וְאֵין לְךָ כָּל דָּבָר מִצְוָה וּמִצְוָה, שֶׁבְּתוֹרָה בַּתּוֹרָה, שֶׁלֹּא נִכְרְתוּ עָלֶיהָ, אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת.**

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן, אֵין לְךָ מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁבְּתוֹרָה בַּתּוֹרָה, שֶׁלֹּא נִכְרְתוּ עָלֶיהָ, אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת שֶׁל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְחָמֵשׁ מֵאוֹת. שבתורה כולה מונין בן יהודה שמעון בן רבי שמעון, אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה שלא נכרתו עליה אלפים חמש מאות וחמישים, שהוא מנין הפקודים בפרשת פנחס.

אָמַר רַבִּי, לְדִבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן, אֵין לְךָ כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִכְרְתוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת, שֶׁל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, נִמְצָא, לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, [ויש בכל אחת] **שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְחָמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים.** ומבארת הגמרא **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – בין רבי שמעון בן יהודה, לרבי, **אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָא, עֲרָבָא וְעֲרָבָא דְּעַרְבָא, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – שלדעת רבי שמעון בן יהודה, כל אחד נעשה ערב על שמירת המצוות של חבירו, אבל לא ערבותו של חבירו על כל ישראל, ואילו לרבי, כל אחד ערב גם על ערבותו של חבירו לכל אחד מישראל.

דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בֶּן נַחְמָנִי מְתוּרְגְּמָנֵיהּ – מתורגמן **דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, כָּל הַפָּרָשָׁה כּוּלָּהּ** של הארורים שנאמרו בהר גריזים והר עיבל, **לֹא נֶאֱמְרָה אֶלָּא בְּנוֹאֵף וְנוֹאֶפֶת** – הבא על אשת איש. והההוכחה לכך, שהרי נאמר שם **'אָרוּר הָאִישׁ, אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה וְגוֹ'",** ואם נפרשהו כפשוטו על עבודה זרה, **וכי בְּאָרוּר סַגִּי לֵיהּ,** והרי הוא כופר בעיקר. **אֶלָּא, זֶה הַבָּא עַל הָעֲרָוָה** – אשת איש, **וְהוֹלִיד בֵּן** ממזר, **וְהָלַךְ** אותו הבן **לְבֵין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים** מחמת בושתו שאסור לבא בקהל, **וְעָבַד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֲרוּרִין אָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁל זֶה שֶׁכָּךְ גָּרְמוּ לוֹ,** וכן על דרך זה יתפרשו כל הארורים שבפרשה.

תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בתורה בפרשת ראה, **"וְנָתַתָּה אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִיזִים וְאֶת הַקְּלָלָה** על הר עיבל **וְגוֹ'",** מַה תַּלְמוּד לוֹמַר, **אִם לְלַמֵּד שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה עַל הַר גְּרִיזִים וּקְלָלָה עַל הַר עֵיבָל, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר** בפרשת כי תבא **'אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִיזִים', וּכְתִיב 'וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל', אֶלָּא, לְהַקִּדִּים** בסדר האמירה **בְּרָכָה לִקְלָלָה** – שקודם כל ארור יקדימו לומר ברוך. **יָכוֹל יִהְיוּ כָּל הַבְּרָכוֹת קוֹדְמוֹת לְקְלָלוֹת** – שקודם יגמרו כל הברכות עד ברוך אשר יקים וגו', ואחר כך יחזרו לומר הכל בארור, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'ראה אנכי נותן לפניכם היום **בְּרָכָה וּקְלָלָה', בְּרָכָה אַחַת קוֹדֶמֶת לִקְלָלָה, וְאֵין כָּל הַבְּרָכוֹת קוֹדְמוֹת לַקְּלָלוֹת.** ועוד למדנו מפסוק זה, **וּלְהַקִּישׁ בְּרָכָה לִקְלָלָה, לוֹמַר לְךָ, מַה קְּלָלָה בְּלוּיִם** – נאמרה על ידי הלוים, **אַף בְּרָכָה בְּלוּיִם. וּמַה קְּלָלָה** נאמרה **בְּקוֹל רָם, אַף בְּרָכָה בְּקוֹל רָם. וּמַה קְּלָלָה בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף בְּרָכָה בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. וּמַה קְּלָלָה בִּכְלָל וּפְרָט** – שכוללים כל התורה בארור אשר לא יקים, ומפרטים כל עבירה בפני עצמה, כמו שנתבאר, **אַף בְּרָכָה בִּכְלָל וּפְרָט. וּמַה קְּלָלָה אֵלּוּ וְאֵלּוּ עוֹנִין וְאוֹמְרִים אָמֵן** על כל קללה וקללה, **אַף בְּרָכָה אֵלּוּ וְאֵלּוּ עוֹנִין וְאוֹמְרִים אָמֵן** על כל ברכה וברכה.

משנה. בִּרְכַּת כֹּהֲנִים ששנינו שנאמרת רק בלשון הקודש, **כֵּיצַד** נאמרת. **בַּמְּדִינָה** – מחוץ לבית המקדש, **אוֹמֵר אוֹתָהּ** הכהן **שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת** – שמפסיק בין פסוק לפסוק ועונים הקהל 'אמן', **וּבַמִּקְדָּשׁ** שאין בו עניית 'אמן', נמצא שאין הפסקה בין הפסוקים והרי היא **כִּבְרָכָה אַחַת.**

מביאה המשנה חילוק נוסף בין המקדש למדינה, **שַׁבַּמִּקְדָּשׁ אוֹמֵר** הכהן **אֶת הַשֵּׁם** שבברכת כהנים

התכלית היא לא לבטל את נפש הבהמית, אלא לבררה ולזככה.

ביאורים למסכת סוטה דף לח עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

כִּבְרָתָבוֹ – יו"ד ה"א וא"ו ה"א, **וּכְמַדִּינָה** אומר את השם **בְּכִנּוּיוֹ** – אדנ"י. וחילוק נוסף, **שֶׁבַּמְּדִינָה הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים** – מגביהים **אֶת יְדֵיהֶן** בשעת ברכת כהנים רק עד **כְּנֶגֶד כִּתְפֵיהֶן, וּבַמִּקְדָּשׁ** שמוכירים את השם המפורש, ועל ידי כך שכינה שורה על אצבעותיהם, מגביהים הם את ידיהם **עַל גַּבֵּי רָאשֵׁיהֶן,** כדי שלא יהיה ראשם למעלה מהשכינה, **חוּץ מִכֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁאֵינוֹ מַגְבִּיהַּ אֶת יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ** – משום כבוד השם שכתוב על הציץ. **רַבִּי יְהוּדָה** חולק **וְאוֹמֵר, שַׁאַף כֹּהֵן גָּדוֹל מַגְבִּיהַּ יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ.** והמקור לכך שצריכים הכהנים להגביה ידיהם בשעת ברכה, **שֶׁנֶּאֱמַר, "וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם, וַיְבָרְכֵם".**

גמרא. שנינו לעיל, שברכת כהנים נאמרת רק בלשון הקודש, ומביאה הגמרא מקור לכך, **תָּנוּ רַבָּנָן,** נאמר לענין ברכת כהנים **"כֹּה תְבָרְכוּ** את בני ישראל", ויש ללמוד מכך שברכת כהנים היא דווקא **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. מבררת הברייתא, אַתָּה אוֹמֵר** שיש לברך **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אוֹ אֵינוֹ** – אולי אין זו כוונת הכתוב **אֶלָּא** שיברכו **בְּכָל לָשׁוֹן.** ומבארת הברייתא, שיש ללמוד זאת בגזירה שוה 'ברכה ברכה', **נֶאֱמַר כָּאן** בברכת כהנים **'כֹּה תְבָרְכוּ', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** לגבי ברכות הר גריזים **'אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם', מַה לְּהַלָּן** בהר גריזים הברכה היא דווקא **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן** ברכת כהנים היא דווקא **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** דין זה **אֵינוֹ צָרִיךְ** להלמד בגזירה שוה, **שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר 'כֹּה' תברכו, ומשמעות תיבת 'כה' שאין יוצאים ידי חובה עַד שֶׁיֹּאמְרוּ בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה.**

מביאה הגמרא ברייתות נוספות בהלכות ברכת כהנים, **תַּנְיָא אִידָּךְ,** שיש ללמוד מהפסוק **"כֹּה תְבָרְכוּ** את בני ישראל", שברכת כהנים נאמרת דווקא **בַּעֲמִידָה. מבררת הברייתא, אַתָּה אוֹמֵר** שיש לברך **בַּעֲמִידָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִילּוּ בִּישִׁיבָה,** אלא לומדים זאת בגזירה שוה, **נֶאֱמַר כָּאן** בברכת כהנים לשון ברכה **'כֹּה תְבָרְכוּ', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** בברכות הר גריזים לשון ברכה **'אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ', מַה לְּהַלָּן** בברכות הר גריזים יש לאומרם **בַּעֲמִידָה,** שהרי כתוב 'יעמדו', **אַף כָּאן** בברכת כהנים היא דווקא **בַּעֲמִידָה. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר,** שדין זה **אֵינוֹ צָרִיךְ** ללמוד מגזירה שוה זו, **שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר** "בעת ההוא הבדיל ה' את שבט הלוי וגו' לעמוד לפני ה' **לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשִׁמוֹ",** ונמצא שהוקש כהן מברך לכהן משרת, **מַה** כהן **מְשָׁרֵת** במקדש צריך לעשות זאת **בַּעֲמִידָה, אַף** כהן **מְבָרֵךְ** צריך להיות **בַּעֲמִידָה.** שואלת הגמרא, **וּמְשָׁרֵת גּוּפֵיהּ מְנָלָן** שצריך לעמוד, עונה הגמרא, **דִּכְתִיב 'לַעֲמוֹד לְשָׁרֵת'.**

תַּנְיָא אִידָּךְ, שיש ללמוד מהפסוק **'כֹּה תְבָרְכוּ'** שברכת כהנים נאמרת **בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם** – תוך כדי הגבהת ידים. מבררת הברייתא, **אַתָּה אוֹמֵר בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם, אוֹ** שמא **אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁלֹּא בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם,** אלא לומדים זאת מגזירה שוה, **נֶאֱמַר כָּאן** בברכת כהנים **'כֹּה תְבָרְכוּ', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם",** ויש ללמוד מכך, **מַה לְּהַלָּן** ברכתו של אהרן היתה **בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם, אַף כָּאן** ברכת כהנים היא **בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם.**

מביאה הגמרא, **קָשְׁיָא לֵיהּ לְרַבִּי יוֹנָתָן** התנא, שיש לפרוך גזירה שוה זו, **אִי מַה לְּהַלָּן** – ברכתו של אהרן דין הוא שתהיה בנשיאת כפים, משום שיש בה שלוש חומרות נוספות, שהיתה ברכת **כֹּהֵן גָּדוֹל, וְרֹאשׁ חוֹדֶשׁ** היה, **וַעֲבוֹדַת** קרבנות **צִבּוּר** עבד, **אַף כָּאן** אין לך לרבות לנשיאת כפים אלא כשיש את שלושת החומרות, **כֹּהֵן גָּדוֹל וְרֹאשׁ חוֹדֶשׁ וַעֲבוֹדַת צִיבּוּר. ומחמת קושיה זו רַבִּי נָתָן אוֹמֵר,** שדין זה **אֵינוֹ צָרִיךְ** להלמד מגזירה שוה אלא מהיקש, **שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר** על כהן גדול, "כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך לעמוד לשרת וגו' **הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים", מַקִּישׁ בָּנָיו** הכהנים ההדיוטים, **לוֹ** – לכהן גדול, **מָה הוּא** מברך את העם **בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם,** כמו שכתוב "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם", **אַף בָּנָיו** – כהנים הדיוטים, מברכים **בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם, וּכְתִיב 'כָּל הַיָּמִים'** לרבות שאר ימים שאינם ראש חודש, ועבודת יחיד. ולמרות שלא הוזכרה ברכת כהנים בפסוק זה, הלא **וְאִיתְּקַשׁ** לעיל **בְּרָכָה לְשִׁירוּת,** ונמצא שהוקשו כהן גדול לכהן הדיוט גם לענין ברכת כהנים.

וְתַנְיָא אִידָּךְ, שכוונת הכתוב **"כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"** היא, שברכת כהנים נאמרת **בְּשֵׁם הַמְּפֹרָשׁ** – יו"ד ה"א וא"ו ה"א. מבררת הברייתא, **אַתָּה אוֹמֵר בְּשֵׁם הַמְּפֹרָשׁ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּכִינּוּי** – שם אדנות, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי', וּמשמע 'שְׁמִי' הַמְיוּחָד לִי** שהוא שם המפורש. **יָכוֹל** נאמר **שֶׁאַף בַּגְּבוּלִין** כֵּן יברכו בשם המפורש, יש לדחות, **שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן** בברכת כהנים **'וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** על בית המקדש **'לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם',** ויש ללמוד בגזירה שוה 'שימה שימה', **מַה לְּהַלָּן** מדובר **בְּבֵית הַבְּחִירָה, אַף כָּאן** – לענין ברכת כהנים, דווקא **בְּבֵית הַבְּחִירָה** יש לברך בשם המפורש. **רַבִּי יֹאשִׁיָּה אוֹמֵר,** שדין זה **אֵינוֹ צָרִיךְ** להלמד מגזירה שוה, **שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר "בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ** וברכתיך", ויש להקשות **'בְּכָל מָקוֹם' סָלְקָא דַּעְתָּךְ,** וכי בכל מקום מותר להזכיר שם המפורש. **אֶלָּא** בהכרח **שִׁמְקָרָא זֶה מְסוֹרָם** – מהופך **הוּא,** וכוונתו **'בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ** – שהשכינה שורה, **שָׁם אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי** – שם תזכיר את שם המפורש', **וְהֵיכָן** מתקיים **'אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ'** – שהשכינה שורה, רק **בְּבֵית הַבְּחִירָה,** ולכן רק **שָׁם 'אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי'** המפורש **בְּבֵית הַבְּחִירָה.**

תַּנְיָא אִידָּךְ, לדרוש מהפסוק **"כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", אֵין לִי אֶלָּא** שצריך לברך את **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,** אך **גֵּרִים, נָשִׁים, וַעֲבָדִים** מְשׁוּחְרָרִים שאינם בכלל 'בני ישראל' **מְנַיִן** שגם אותם צריך לברך, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אָמוֹר לָהֶם'** שמשמע **לְכוּלְּהוּ.**

תַּנְיָא אִידָּךְ, שכוונת הכתוב **'כֹּה תְבָרְכוּ'** שבשעת ברכת כהנים יהיו **הַפָּנִים** של ישראל **כְּנֶגֶד הַפָּנִים** של הכהנים. מבררת הברייתא, **אַתָּה אוֹמֵר פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא** אפילו כשה**פָּנִים** של הכהנים **כְּנֶגֶד עוֹרֶף** ישראל, שאין הציבור צריכים להסב פניהם לצד הכהנים. **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אָמוֹר לָהֶם', כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ** דבר, שפניהם זה מול זה.

תַּנְיָא אִידָּךְ, שכוונת הכתוב **'כֹּה תְבָרְכוּ'** שיש לכהנים לברך **בְּקוֹל רָם.** מבררת הברייתא, **אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא** אפילו **בְּלַחַשׁ, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אָמוֹר לָהֶם',** שמשמע **כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ** – שיהיה שומע.

אָמַר אַבָּיֵי, נָקְטִינַן – מסורת בידנו **שֹׁלְשָׁנִים** – לשני כהנים או יותר, **קוֹרֵא** השליח ציבור לאחר ברכת הודאה **'כֹּהֲנִים',** כדי שיסובבו פניהם ויברכו את העם, **וּלְאֶחָד** – אך אם יש רק כהן אחד, השליח ציבור **אֵינוֹ קוֹרֵא** לו **'כֹּהֵן',** משום שהמקור לכך שצריך לקרוא להם הוא ממה **שֶׁנֶּאֱמַר 'אָמוֹר לָהֶם'** שיברכו, ומזה שכתוב לשון רבים משמע שדווקא **לִשְׁנַיִם** צריך לומר. **וְאָמַר רַב חִסְדָּא, נָקְטִינַן** שרק שליח ציבור **כֹּהֵן קוֹרֵא 'כֹּהֲנִים', וְאֵין** שליח ציבור **יִשְׂרָאֵל קוֹרֵא 'כֹּהֲנִים', שֶׁנֶּאֱמַר 'אָמוֹר לָהֶם'** שיברכו, ומשמע **שֶׁאֲמִירָה** זו

כשם שצריך לידע חסרונות עצמו, כדי לתקנם, כמו כן צריך לידע מעלות עצמו, כדי לנצלם כדבעי.

משיחת שבת פרשת במדבר, ה'תשמ"ב

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף לח עמוד א

רש"י

כִּכְתָבוֹ. בְּיוּ"ד הֵ"י: **בְּכִנּוּיוֹ.** בְּאָלֶ"ף דָּלֶ"ת: **כְּנֶגֶד כִּתְפוֹתֵיהֶם.** מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם כִּדְאָמְרִי' בְּבָרַיְיתָא בַּגְּמָרָא: **וּבַמִּקְדָּשׁ.** לְמַעְלָה מֵרָאשֵׁיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁמְּבָרְכִין אֶת הָעָם בַּשֵּׁם הַמְפוֹרָשׁ וּשְׁכִינָה לְמַעְלָה מִקִּשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם: **שֶׁאֵין מַגְבִּיהַּ לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ אֶת יָדָיו.** מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם כָּתוּב עָלָיו: **גמ'. בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם.** שֶׁיַּגְבִּיהוּ אֶת יְדֵיהֶם: **קַשְׁיָא לֵיהּ לְרַבִּי יוֹנָתָן.** אַהַךְ גְּזֵרָה שָׁוָה, אִי בגז"ש יָלְפַתְּ לָהּ אִיבָּא לְמִיפְרַךְ מַה לַּמִּלּוּאִים שֶׁכֵּן קָרְבַּן צִבּוּר כְּדִכְתִיב (וַיִּקְרָא ט) וַיֵּרֶד מֵעֲשׂוֹת הַחַטָּאת וְהָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים, וְכֻלָּן שֶׁל צִבּוּר כְּדִכְתִיב קְחוּ שְׂעִיר עִזִּים וְגוֹ', וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ הֲוָה כְּדִכְתִיב בְּיוֹם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תָּקִים וְגוֹ' (שְׁמוֹת מ), וְהוּא הָיָה יוֹם שְׁמִינִי לַמִּלּוּאִים כִּדְתַנְיָא בְּסֵדֶר עוֹלָם אוֹתוֹ הַיּוֹם נָטַל עֶשֶׂר עֲטָרוֹת: ר' **נָתָן אוֹמֵר אֵינוֹ צָרִיךְ.** מִשּׁוּם דְּפִרְכָא לֵיהּ גז"ש מַיְיתֵי לֵיהּ בְּהֶקֵּשָׁא: **אַף בָּנָיו בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם.** וְלֹא תִּיקְשֵׁי תּוּ שֶׁכֵּן כ"ג, דְּאֵין מְשִׁיבִין עַל הַהֶקֵּשׁ: **וּכְתִיב כָּל הַיָּמִים.** וְלֹא תִּיקְשֵׁי לָךְ תּוּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְעֲבוֹדַת צִבּוּר: וְאִיתַּקֵּשׁ **בְּרָכָה לְשֵׁרוּת.** כְּלוֹמַר וְאע"ג דִּבְהַאי קְרָאֵי לָאו בְּרָכָה כְּתִיבָא אֶלָּא שֵׁרוּת, לַעֲמוֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם ה' הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים, אִיתַּקּוּשׁ בְּרָכָה וְשֵׁרוּת בִּקְרָא אַחֲרִינָא כִּדְאָמְרִי' לָעֵיל לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ: **בַּשֵּׁם הַמְיֻחָד.** כִּכְתָבוֹ: **בְּכָל הַמָּקוֹם ס"ד.** וְכִי בְּכָל מָקוֹם שֵׁם הַמְיֻחָד נִזְכָּר, הַכְּתִיב (שְׁמוֹת ג) זֶה שְׁמִי וְזֶה זִכְרִי לֹא כְּשֶׁאֲנִי נִכְתָּב אֲנִי נִקְרָא (פְּסָחִים קַף נ.), וְעוֹד וְכִי בְּכָל מָקוֹם שְׁכִינָה בָּאָה וְשׁוֹרָה דִּכְתִיב אָבֹא אֵלֶיךָ וְהוּא לֹא יִחֵד מָקוֹם לְהַזְכָּרַת הַשֵּׁם: **מְסוֹרָס הוּא.** מְהֻפָּךְ, בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָבֹא אֵלֶיךָ בְּאֹהֶל מוֹעֵד שֶׁבַּמִּדְבָּר וּבְשִׁילֹה וּבְבֵית עוֹלָמִים: **אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִלּוּ פָּנִים כְּנֶגֶד עֹרֶף.** שֶׁאֵין הַצִּבּוּר צְרִיכִין לְהָסֵב פְּנֵיהֶם לְצַד הַכֹּהֲנִים: **לִשְׁנַיִם קוֹרֵא כֹּהֲנִים.** בְּשֶׁיֵּשׁ שָׁם שְׁנֵי כֹּהֲנִים לְבָרֵךְ, שְׁלִיחַ צִבּוּר בְּשֶׁגָּמַר בִּרְכַּת הוֹדָאָה קוֹרֵא אוֹתָן כֹּהֲנִים וְהֵן הוֹפְכִין פְּנֵיהֶן שֶׁהָיוּ הֲפוּכִין לְצַד הַתֵּבָה לְהִתְפַּלֵּל, דְּהָא אַמְרִינָן לְקַמָּן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה זוֹ כו': **אָמוֹר לָהֶם.** מִקְרָא דְּלָהֶם נָפְקָא לָן שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר מַזְהִיר אוֹתָן לְבָרֵךְ: **כֹּהֵן קוֹרֵא כֹּהֲנִים.** אִם שְׁלִיחַ צִבּוּר כֹּהֵן הוּא קוֹרֵא וּמַזְהִיר אֶת חֲבֵרָיו הָעוֹמְדִים לְפָנָיו לְהַחֲזִיר פְּנֵיהֶם וּלְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאִם יִשְׂרָאֵל הוּא אֵינוֹ קוֹרֵא כֹּהֲנִים:

משלהם

כִּכְתָבוֹ, וּבַמְדִינָה בְּכִינּוּיוֹ, בַּמְדִינָה כֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים אֶת יְדֵיהֶן כְּנֶגֶד כִּתְפֵיהֶן, וּבַמִּקְדָּשׁ עַל גַּבֵּי רָאשֵׁיהֶן, חוּץ מִכֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁאֵינוֹ מַגְבִּיהַּ אֶת יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף כֹּהֵן גָּדוֹל מַגְבִּיהַּ יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרֲכֵם": **גמ'** תָּנוּ רַבָּנָן: "כֹּה תְבָרֲכוּ" בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. אַתָּה אוֹמֵר בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּכָל לָשׁוֹן? נֶאֱמַר כָּאן "כֹּה תְבָרֲכוּ", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם", מַה לְּהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "כֹּה", עַד שֶׁיֹּאמְרוּ בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה. תַּנְיָא אִידָךְ, "כֹּה תְבָרֲכוּ" בַּעֲמִידָה. אַתָּה אוֹמֵר בַּעֲמִידָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִילּוּ בִּישִׁיבָה? נֶאֱמַר כָּאן "כֹּה תְבָרֲכוּ" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ", מַה לְּהַלָּן בַּעֲמִידָה, אַף כָּאן בַּעֲמִידָה. ר' נָתָן אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ", מַה מְשָׁרֵת בַּעֲמִידָה, אַף מְבָרֵךְ בַּעֲמִידָה. וּמְשָׁרֵת גּוּפֵיהּ, מְנָלַן? דִּכְתִיב: "לַעֲמֹד לְשָׁרֵת. תַּנְיָא אִידָךְ, "כֹּה תְבָרֲכוּ" בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם. אַתָּה אוֹמֵר בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁלֹּא בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם? נֶאֱמַר כָּאן "כֹּה תְבָרֲכוּ" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָו אֶל הָעָם וַיְבָרֲכֵם", מַה לְּהַלָּן בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם, אַף כָּאן בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם. קַשְׁיָא לֵיהּ לְר' יוֹנָתָן: אִי מַה לְּהַלָּן כֹּהֵן גָּדוֹל וְרֹאשׁ חוֹדֶשׁ וְעֲבוֹדַת צִבּוּר, אַף כָּאן כֹּהֵן גָּדוֹל וְרֹאשׁ חוֹדֶשׁ וַעֲבוֹדַת צִיבּוּר?! ר' נָתָן אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים", מַקִּישׁ בָּנָיו לוֹ; מַה הוּא בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם, אַף בָּנָיו בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם, וּכְתִיב "כָּל הַיָּמִים", וְאִיתְקַשׁ בְּרָכָה לְשֵׁירוּת. וְתַנְיָא אִידָךְ "כֹּה תְבָרֲכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" בַּשֵּׁם הַמְפוֹרָשׁ. אַתָּה אוֹמֵר בַּשֵּׁם הַמְפוֹרָשׁ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּכִינּוּי? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי", שְׁמִי הַמְיוּחָד לִי. יָכוֹל אַף בַּגְּבוּלִין כֵּן? נֶאֱמַר כָּאן "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם", מַה לְּהַלָּן בֵּית הַבְּחִירָה, אַף כָּאן בְּבֵית הַבְּחִירָה. ר' יאשִׁיָּה אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ", בְּכָל מָקוֹם, סָלְקָא דַּעְתָּךְ. אֶלָּא מִקְרָא זֶה מְסוֹרָס הוּא, בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ שָׁם אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי, וְהֵיכָן אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ בְּבֵית הַבְּחִירָה, שָׁם אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי בְּבֵית הַבְּחִירָה. תַּנְיָא אִידָךְ: "כֹּה תְבָרֲכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", אֵין לִי אֶלָּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. גֵּרִים, נָשִׁים וַעֲבָדִים מְשׁוּחְרָרִים מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר "אָמוֹר לָהֶם" לְכוּלְּהוּ. תַּנְיָא אִידָךְ: "כֹּה תְבָרֲכוּ" פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים. אַתָּה אוֹמֵר פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא פָּנִים כְּנֶגֶד עוֹרֶף? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אָמוֹר לָהֶם" כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ. תַּנְיָא אִידָךְ: "כֹּה תְבָרֲכוּ" בְּקוֹל רָם. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּלַחַשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אָמוֹר לָהֶם" כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ. אָמַר אַבַּיֵי: נָקְטִינַן, לִשְׁנַיִם קוֹרֵא "כֹּהֲנִים", וּלְאֶחָד אֵינוֹ קוֹרֵא "כֹּהֵן", שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם" לִשְׁנַיִם. וְאָמַר רַב חִסְדָּא: נָקְטִינַן, כֹּהֵן קוֹרֵא "כֹּהֲנִים", וְאֵין יִשְׂרָאֵל קוֹרֵא "כֹּהֲנִים", שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם" אֲמִירָה

משלהם

תוספות

ונאמר להלן אלה יעמדו לברך. תימה אדרבה אימא ונאמר להלן ואכלת ושבעת וברכת מה להלן בכל לשון כדאמר לעיל (קף לג.) וי"ל דמסתברא ליה טפי למילף ברכת כהנים מברכת הר גריזים דשתיהן מפורש בתורה דהברכות עצמן נמי מפורשות שהיה היפך הקללות המפורשות ארור האיש לברכה אבל לשון ברכת המזון אינה מפורשת בתורה:

ורבי יהודה אומר הרי הוא אומר כה. אבל לרבנן לא משמע להו עיכובא כה אלא ככה:

קשיא ליה לר' יונתן. אינו לשון הברייתא אלא לשון פי' הגמרא וה"ג לה בסיפרי ר' יונתן אומר אי מה להלן וכו': **וכתיב** כל הימים. תימה אכתי עבודת יחיד מהיכא לן דאיתרבי דאיכא נשיאות כפים והא בכל הימים איכא נמי עבודת צבור כגון תמיד ונראה דודאי לדברי הכל אימעיט עבודת יחיד מנשיאות כפים ור' יונתן נמי אגב שיטפיה נקט ליה ולא הוה נשיאות כפים בכל יום אלא בעבודת תמיד כדתנן בפ"ה דסדר תמיד (קף לב:) דלאחר שנתנו איברים על גבי כבש ומלחום ירדו ובאו להן ללשכת הגזית אמר להן הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו קראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר וברכו את העם ג' ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים והוא הדין במוספין ובתמיד של בין הערבים:

ואיתקש ברכה לשירות. לעיל קאי דקאמר מקיש בניו לו אימא לענין שירות דוקא איתקוש להכי קאמר כיון דאיתקוש לשירות הוא הדין לברכה דהא איתקוש ברכה לשירות: **או** אינו אלא בכינוי. רבינו הלל פי' בספרי בכינוי כגון אל אלהים צבאות ולא מסתבר דהיכי תיסק אדעתא לשבושי קרא למימר יברכך אלהים במקום שם בן ארבע אותיות אלא בכינוי יש לומר כקריאתו באל"ף דל"ת: **הרי** הוא אומר בכל המקום אשר אבא אליך וברכתיך. הכי תני בספרי בכל מקום אשר אני נגלה שם תהא מזכיר את שמי והיינו דקמתמה הכא בכל מקום ס"ד וכי בכל מקום אשר אני מצוה שמי להזכיר דהיינו אפילו בגבולין תברכו דבכל מקום אשר אבא אליך משמע אני בעצמי שיהא שם גילוי שכינה אלא מקרא מסורס הוא בכל מקום אשר אבא אליך שאני נגלה שם שם אני מצוך להזכיר שמי המיוחד לי והיינו דוקא בבית הבחירה והיינו דקתני בספרי בכל מקום אשר אני נגלה שם תהא מזכיר את שמי ונראה דמזה הטעם נמנעו כהנים לברך בשם המיוחד משמת שמעון הצדיק כדאמרי' בפרק טרף בקלפי (יומא קף לט:) לפי שלא זכו שוב לגילוי שכינה ונראה לר"י כהן שבירך ברכת כהנים בישיבה לא עשה ולא כלום הואיל ואיתקוש ברכה לשירות וגבי שירות אמר בפ"ב דזבחים (קף כג:) דיושב מחלל עבודה הילכך אף כאן צריך לחזור ולברך מעומד: **או** אינו אלא בלחש. תימה לר"י אמאי לא נפקא לן מיניה מג"ש דברכה ברכה מהר גריזים מה להלן בקול רם אף כאן בקול רם ומצינו למימר דלא איצטריך אלא לר"י דלא יליף ליה מגזירה שוה אלא מכה: **לשנים** קורא כהנים. בירושלמי פרק אין עומדין אמר רב חסדא צריך שיהא החזן ישראל רב נחמן בר יצחק אומר אם היה כהן א'

אומר כהן שנים אומר כהנים אמר רב חסדא אפי' כהן קורא כהנים שאין קורא כהנים אלא לאותו השבט:

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף לח עמוד ב

רש"י

כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה. ירושלמי במסכת נזיר פרק כהן גדול מהו שיטמא אדם לנשיאת כפים אחוי דר' אבא בר כהן אמר קמיה ר' יוסי בשם ר' אחא מטמא כהן לנשיאת כפים שמע ר' אחא ואמר אנא לא אמרי ליה כלום חזר ואמר או דילמא לא שמע מיניה אלא כיון דאמר ר' יהודה בר פזי בשם ר"א כל כהן שעמד בבהכ"נ ואינו נושא את כפיו עובר בעשה וסבר למימר שמצות עשה דוחה למצות ל"ת אמר אנא לא אמרית ליה אייתוניה ואנא מלקי ליה [ר' אבוה הוי יתיב ומתני בבי כנישתא דקיסרין והוי תמן מיתנא ואתא עונתא דנשיאת כפים ולא שאלון ליה] אתא עונתא דמיצליא ושאלון ליה אמר להון על נשיאות כפים לא שאילתון לי ועל מיצלא אתון שאלון כד שמעון כן הוה כל חד וחד מנהון משמט גרמיה וערק:

הא דסליק לפרקים. ה"ה אי לא סליק אלא דמחזיק נפשיה ע"י מתנות כהונה כמו שאמר בפרק הזרוע (חולין קף קלג.) אמר אביי מריש הוה חטיפנא מתנתא וכו' עד משקל נמי לא שקילנא לבר ממעלי יומא דכיפורי לאחזוקי נפשי בכהני ולפרוס ידיה אנסי ליה עידניה: **הא** דאניסי הא דלא אניסי. בסוף מסכת ר"ה (קף לה.) אמרי' דדוקא הני שבשדות אניסי אבל הני דקיימי במתא לא אניסי:

מחיצה מאי. י"ל דדוקא בדלא אניסי קמבעיא ליה אבל בדאניסי פשיטא דמי גרע מאחיהם שבשדות וא"ת אי לא אניסי אמאי עדיפי מעם שאחורי הכהנים בלא הפסק מחיצה י"ל עם שאחורי הכהנים מראין בעצמן כאילו אין הברכה חשובה בעיניהם דכתיב אמור להם פנים כנגד פנים והן עומדים אחורי עורף אבל בהפסק מחיצה כיון דלא קיימי אחורי עורף לאו מילתא היא דלא חזינן דקפיד קרא בהכי. מההיא דסוף מס' ר"ה (קף לה.) משמע דה"ה לתפלה והכי משמע נמי בפרק כיצד צולין (פסחים קף פה:) דתנן אבר שיצא מקצתו לחוץ מן האגף ולפנים כלפנים מן האגף ולחוץ כלחוץ אמר רב וכן לתפלה ופליגא דר' יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי אפי' מחיצה וכו' מדקא פשיט סתמא דגמ' ממילת' דריב"ל ש"מ

תוספות

מִשֶּׁלָּהֶם תְּהֵא. אַזְהָרָה זוֹ הַכֹּהֲנִים יַזְהִירוּ: **וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי.** תָּלָה הַכָּתוּב הַדָּבָר בָּהֶן לִהְיוֹת בְּרָכָה זוֹ שִׂימַת שְׁמוֹ עַל עַמּוֹ, וְלֹא עֲשָׂאָהּ צֹרֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא צֹרֶךְ מָקוֹם: **וַאֲבָרְכָה מְבָרֲכֶיךָ.** דְּאִלּוּ וַאֲנִי אֲבָרְכֵם אֵישְׂרָאֵל קָאֵי כר"ע דְּאָמַר בְּאִלּוּ טְרֵפוֹת (חֻלִּין קַף מט.) לְמַדְנוּ בְּרָכָה לְיִשְׂרָאֵל מִפִּי כֹּהֲנִים, מִפִּי הַגְּבוּרָה לֹא לְמַדְנוּ, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וַאֲנִי אֲבָרְכֵם הֱוֵי אוֹמֵר הַכֹּהֲנִים מְבָרְכִים אֶת יִשְׂרָאֵל וְהַקָּבָּ"ה מַסְכִּים עַל יָדָם: **לִפְרָקִים.** בְּחַגִּים וּבְמוֹעֲדִים: **שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה בַּעֲבוֹדָה.** קֹדֶם שֶׁיְּסַיֵּם שְׁלִיחַ צִבּוּר רְצֵה צָרִיךְ לַעֲלוֹת עַל הַדּוּכָן: **וַיֵּרֶד מַעֲשׂוֹת.** אַלְמָא בְּעוֹד עֲבוֹדָה בְּיָדוֹ בֵּרֵךְ ואח"כ וַיֵּרֶד מַעֲשׂוֹת, אַלְמָא הַשְׁתָּא הוּא דְּגָמַר: **מֵעַקְרָא הֲווּ עָקְרֵי כַּרְעַיְיהוּ.** מִמְּקוֹמָן בָּעֲבוֹדָה, אֲבָל רָחוֹק הָיָה מְקוֹמָן מִן הַדּוּכָן וְלֹא מָטוּ עַד דְּגָמְרָה בִּרְכַּת הָעֲבוֹדָה: **וּתְנַן נַמִּי.** בִּבְרָכוֹת, אִם הַבְטָחָתוֹ כו'. רֵישָׁא הָכִי אִיתָא, הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה לֹא יַעֲנֶה אָמֵן אַחַר הַכֹּהֲנִים מִפְּנֵי הַטֵּרוּף, וְאִם אֵין שָׁם כֹּהֵן אֶלָּא הוּא לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ בְּשׁוּבוֹ לִתְפִלָּתוֹ וְלֹא יֵדַע לְהַתְחִיל מִיָּד בְּשִׂים שָׁלוֹם, וְאִם הַבְטָחָתוֹ שֶׁהוּא מְלֻמָּד בַּדָּבָר וְלֹא תִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ: **רַשַּׁאי.** לִשָּׂא אֶת כַּפָּיו: **וְהָא לֹא עָלָה בַּעֲבוֹדָה.** אֶלָּא דְּעָקַר פּוּרְתָּא, וש"מ סַגִּי בְּהָכִי שֶׁעוֹקֵר מְעַט רַגְלָיו לֵילֵךְ לְצַד הַדּוּכָן בַּעֲבוֹדָה: **לְבָרֵךְ.** בהמ"ז: **לְטוֹב עַיִן.** שׂוֹנְאֵי בֶּצַע וְגוֹמְלֵי חֶסֶד בְּמָמוֹנָן: **מַכִּירִין בְּצָרֵי עַיִן.** וְאֵין אוֹכְלִים מִשֶּׁלָּהֶם: **כִּי חִנָּם מְזֹרָה הָרֶשֶׁת.** לְעֵיל מִנֵּיהּ מִשְׁתָּעֵי בְּצָרֵי עַיִן, נֶאֶרְבָה לְדָם וְגו' כָּל הוֹן יָקָר נִמְצָא וְגו' כִּי חִנָּם מְזֹרָה הָרֶשֶׁת, לְשׁוֹן יְזֹרֶה עַל נָוֵהוּ גָּפְרִית, כָּךְ דַּרְכָּם שֶׁל צַיָּדִים לִזְרוֹת חִטִּים וּשְׂעוֹרִים בְּרִשְׁתָּם כְּדֵי שֶׁיָּבוֹאוּ הָעוֹפוֹת לֶאֱכוֹל, וְאִלּוּ צָרֵי הָעַיִן חִנָּם מְאַבְּדִין מְזוֹנוֹת שֶׁזּוֹרִין בְּרִשְׁתָּם בְּעֵינֵי כָּל בַּעַל כָּנָף, שֶׁאַף הֵן מַכִּירִין בָּהֶן וְאֵין נֶהֱנִין מִמְּזוֹנוֹתֵיהֶן: **כִּי כְּמוֹ שָׁעַר בְּנַפְשׁוֹ.** שָׁעַר זֶה עַל בָּרְחֵנוּ לְשׁוֹן פָּעַל הוּא, וּנְקֻדָּתוֹ מוּכַחַת עָלָיו, שֶׁחֶצְיוֹ קָמֵץ וְחֶצְיוֹ פָּתַח וְטַעְמוֹ לְמַטָּה, כְּאִלּוּ זֶה הָאוֹכֵל מֵרֵר וְהִשְׁעִיר בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל צַר עַיִן, וְכָךְ הוּא לְשׁוֹן כַּתְּאֵנִים הַשּׁוֹעֲרִים (יִרְמְיָהוּ כט). וּמְנַחֵם בֶּן סָרוּק פֵּרְשׁוֹ לְשׁוֹן שִׁעוּר, תָּמִיד הוּא מְשַׁעֵר כַּמָּה יֹאכַל זֶה וְעַד מָתַי: **וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת.** כְּלוֹמַר לִמְזוֹנוֹת הֶצְרֵךְ וְלֹא הָיָה לוֹ, וְרָאָה אֶחָד נוֹשֵׂא מְזוֹנוֹת וּבָא לְחָטְפָם מִמֶּנּוּ לְאֹנֶס רְעָבוֹן, וְעָמַד זֶה עָלָיו וַהֲרָגוֹ: **בְּלֹא לְוָיָה.** חֲבוּרָה שֶׁיֵּלֵךְ עִמָּהֶם: **שֶׁבַּשָּׂדוֹת.** דַּאֲנִיסֵי בִּמְלֵאכְתָּן וְאֵין יְכוֹלִין לָבֹא: **דְּלֹא אֲנִיסֵי.** הָעוֹמְדִין בבהכ"נ אֲחוֹרֵי הַכֹּהֲנִים לֹא אֲנִיסֵי, אֶלָּא שֶׁאֵין הַבְּרָכָה חֲשׁוּבָה עֲלֵיהֶם לַעֲקוֹר רַגְלֵיהֶם וְלָבֹא לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים לִהְיוֹת מִתְבָּרְכִים פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים כַּדַּת, הִלְכָּךְ אֵינָם בִּכְלַל בְּרָכָה, כִּדְאָמְרִי' כֹּה תְבָרְכוּ פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים: **מַכִּירָתָא דִּשְׁחוֹרֵי.** לְשׁוֹן בִּירָה, שְׁחוֹרֵי מָקוֹם: **אִישְׁתַּיֵּר בֵּי עֲשָׂרָה.** מִקְצָתָן עוֹלִין לַדּוּכָן וְהָעֲשָׂרָה עוֹנִין אָמֵן. לֹא אִישְׁתַּיֵּר בֵּי עֲשָׂרָה, לֹא חָשִׁיב לִבְרָכָה לְחוֹדַיְיהוּ, הִלְכָּךְ כֻּלָּן עוֹלִין וּמְבָרְכִין לַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּשָּׂדוֹת: **אֲרִיכֵי בְּאַפֵּי גּוּצֵי לֹא מַפְסְקֵי.** בֵּין כֹּהֲנִים מִהְיוֹת בִּכְלַל בְּרָכָה, דְּאִם כֵּן אֵין לַדָּבָר סוֹף:

והזה

מִשֶּׁלָּהֶם תְּהֵא. וְהִילְכְתָא כְּוָוותֵיהּ דְאַבַּיֵי וְלֵית הִילְכְתָא כְּוָוותֵיהּ דְרַב חִסְדָּא: (סימן מתאו"ה לברכ"ה דוכ"ן בעבוד"ה כו"ס מכי"ר נהנ"ה בעגל"ה): אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְאַוֶּה לְבִרְכַּת כֹּהֲנִים? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם". וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל כֹּהֵן שֶׁמְּבָרֵךְ מִתְבָּרֵךְ, וְשֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ אֵין מִתְבָּרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ". וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לַדּוּכָן, עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה עֲשֵׂה: "כֹּה תְבָרְכוּ" "אָמוֹר לָהֶם" "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי". רַב אָמַר: חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה הוּא. וְלָא פְּלִיגִי, הָא דְּסָלֵיק לִפְרָקִים, הָא דְּלָא סָלֵיק לִפְרָקִים. וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה בְּעֲבוֹדָה, שׁוּב אֵינוֹ עוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֲשֹׂת הַחַטָּאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים" מַה לְּהַלָּן בַּעֲבוֹדָה, אַף כָּאן בַּעֲבוֹדָה. אִינִי? וְהָא ר' אַמִּי וְר' אַסִּי סָלְקִי? ר' אַמִּי וְר' אַסִּי מֵעִיקָּרָא הָווּ עָקְרֵי כַּרְעַיְיהוּ, מִמְטָא לֹא הֲוָה מָטוּ הָתָם, וְכִדְתָנֵי ר' אוֹשַׁעְיָא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁלֹּא עָקַר אֶת רַגְלָיו, אֲבָל עָקַר אֶת רַגְלָיו עוֹלֶה. וּתְנַן נַמִּי אִם הַבְטָחָתוֹ שֶׁנּוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ, רַשַּׁאי. וְהָוֵינַן בָּהּ: הָא לֹא עָקַר? אֶלָּא דְּנָד פּוּרְתָּא, הָכָא נַמִּי דְּעָקַר פּוּרְתָּא. וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אֵין נוֹתְנִין כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה לְבָרֵךְ אֶלָּא לְטוֹב עַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: "טוֹב עַיִן הוּא יְבֹרָךְ כִּי נָתַן מִלַּחְמוֹ לַדָּל" אַל תִּיקְרֵי "יְבוֹרָךְ" אֶלָּא "יְבָרֵךְ". וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מִנַּיִן שֶׁאֲפִילּוּ עוֹפוֹת מַכִּירִין בְּצָרֵי הָעַיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי חִנָּם מְזֹרָה הָרֶשֶׁת בְּעֵינֵי כָּל בַּעַל כָּנָף". וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַנֶּהֱנֶה מִצָּרֵי הָעַיִן עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תִּלְחַם אֶת לֶחֶם רַע עָיִן כִּי כְּמוֹ שָׁעַר בְּנַפְשׁוֹ כֶּן הוּא אֱכוֹל וּשְׁתֵה יֹאמַר לָךְ". רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין, "אַל תִּלְחַם", "וְאַל תִּתְאָו". וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אֵין עֶגְלָה עֲרוּפָה בָּאָה אֶלָּא בִּשְׁבִיל צָרֵי הָעַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה" וְכִי עַל לִבֵּנוּ עָלְתָה שֶׁזִּקְנֵי בֵּית דִּין שׁוֹפְכֵי דָמִים הֵם, אֶלָּא לֹא בָּא לְיָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ, וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ. לֹא בָּא לְיָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת, לֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ בְּלֹא לְוָיָיה. אָמַר אַדָּא אָמַר ר' שַׂמְלַאי: בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁכּוּלָּהּ כֹּהֲנִים, כּוּלָּן עוֹלִין לַדּוּכָן. לְמִי מְבָרְכִין? אָמַר ר' זֵירָא: לַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּשָּׂדוֹת. אִינִי? וְהָתָנֵי אַבָּא בְּרֵיהּ דְרַב מִנְיָמִין בַּר חִיָּיא: עָם שֶׁאֲחוֹרֵי כֹּהֲנִים אֵינָן בִּכְלַל בְּרָכָה! לָא קַשְׁיָא, הָא דַאֲנִיסֵי, הָא דְּלָא אֲנִיסֵי. וְהָתָנֵי רַב שִׁימִי מִבִּירְתָא דִּשְׁחוֹרֵי, בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁכּוּלָּהּ כֹּהֲנִים, מִקְצָתָן עוֹלִין, וּמִקְצָתָן עוֹנִין "אָמֵן"! לָא קַשְׁיָא, הָא דְּאִישְׁתַּיַּיר בֵּי עֲשָׂרָה, הָא לֹא אִשְׁתַּיַּיר בֵּי עֲשָׂרָה. גּוּפָא, תָּנָא אַבָּא בְּרֵיהּ דְרַב מִנְיָמִין בַּר חִיָּיא: עַם שֶׁאֲחוֹרֵי כֹּהֲנִים, אֵינָן בִּכְלַל בְּרָכָה. פְּשִׁיטָא: אֲרִיכֵי בְּאַפֵּי גּוּצֵי לָא מַפְסְקֵי, תֵּיבָה לֹא מַפְסְקָא, מְחִיצָּה מַאי? תָּא שְׁמַע אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אֲפִילּוּ מְחִיצָּה שֶׁל בַּרְזֶל אֵינָהּ מַפְסֶקֶת בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. אִיבַּעְיָא לְהוּ, צְדָדִין מַהוּ? אָמַר אַבָּא מָר בַּר רַב אַשִׁי: תָּא שְׁמַע, דִּתְנַן: נִתְכַּוֵּון לְהַזּוֹת לְפָנָיו

והזה

ביאורים למסכת סוטה דף לח עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מִשֶּׁלֶּהֶם – משל הכהנים **תְּהֵא**. פוסקת הגמרא, **וְהִילְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּאַבַּיֵּי**, שלשני כהנים קוראים 'כהנים', ולכהן יחיד אין קוראים 'כהן', **וְלֵית הִילְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא**, אלא גם שליח ציבור ישראל קורא 'כהנים'.

(**סִימָן** למאמריו של רבי יהושע בן לוי שבהמשך, **מִתְאַוֶּ"ה לִבְרָכָ"ה, דּוּכָ"ן בַּעֲבוֹדָ"ה, כּוֹ"ס מַכִּי"ר, נֶהֱנָ"ה בְּעֶגְלָ"ה**).

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כביכול **מִתְאַוֶּה לְבִרְכַּת כֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֲבָרְכֵם"** – ונמצא שתלה ה' שימת שמו על בני ישראל בברכת הכהנים, ובכך החשיבה כצורכו, ולא כצורך ישראל.

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל כֹּהֵן שֶׁמְּבָרֵךְ ברכת כהנים **מִתְבָּרֵךְ, וְשֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ אֵין מִתְבָּרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ'** – שהמברך את ישראל מתברך.

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לַדּוּכָן כשקוראים לו לעלות, **עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה** מצוות **עֲשֵׂה**, ששלשה פעמים הזהירה התורה לברך את ישראל, **'כֹּה תְּבָרְכוּ' 'אָמוֹר לָהֶם' 'וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי'. רַב אָמַר, שחוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה הוּא** – וכהן פסול הוא, ולכן אינו עולה לדוכן. מבארת הגמרא **וְלֹא פְּלִיגֵי** רב ורבי יהושע בן לוי, **הָא** שמשמע מדברי רבי יהושע בן לוי שאינו נפסל מלעלות לדוכן, מדובר **דְּסָלִיק לִפְרָקִים** – שעולה לדוכן בחגים ובמועדים, ובכך מחזיק עצמו לכהן, **הָא** שאמר רב שחוששים שהוא בן גרושה, הוא באופן **דְּלֹא סָלִיק** לדוכן אפילו **לִפְרָקִים**.

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לדוכן **בַּעֲבוֹדָה** – קודם שיסיים שליח ציבור ברכת 'רצה', **שׁוּב אֵינוֹ עוֹלֶה** לדוכן, **שֶׁנֶּאֱמַר, "וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרֲכֵם**, ורק אחר כך **וַיֵּרֶד מֵעֲשׂוֹת הַחַטָּאת וְהָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים"**, ונמצא שבעוד עבודה בידו בירך את העם, ויש ללמוד מכך לכל ברכת כהנים, **מַה לְהַלָּן** – ברכתו של אהרן היתה **בַּעֲבוֹדָה** שבמשכן, **אַף כָּאן** – ברכת כהנים צריכה להיות **בַּעֲבוֹדָה** שבתפילה. מקשה הגמרא, **אֵינִי** – וכי כך הדין, **וְהָא רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי סָלְקֵי** – עלו לדוכן לאחר ברכת עבודה. משיבה הגמרא, **שרַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי מֵעִיקָּרָא** – בזמן ברכת עבודה, **הֲווּ עָקְרֵי כַּרְעֵיהוּ** – עקרו רגליהם ללכת לדוכן, אך מקומם היה רחוק מהדוכן ולכן **מִמְטָא לֹא הֲוָה מָטוּ הָתָם** – לדוכן, עד לאחר ברכת עבודה. **וְכִדְתָנֵי רַבִּי אוֹשַׁעְיָא** בברייתא, **לֹא שָׁנוּ** שאינו עולה לדוכן **אֶלָּא כְּשֶׁלֹּא עָקַר אֶת רַגְלָיו** בעבודה, **אֲבָל עָקַר אֶת רַגְלָיו** בעבודה לעלות לדוכן, **עוֹלֶה** גם לאחר ברכת עבודה. מביאה הגמרא ראיה נוספת לחילוק זה, **וּתְנַן נַמִּי**, ששליח ציבור כהן אינו עולה לדוכן גם אם הוא הכהן היחידי, מפני שחוששים שיתבלבל בתפילתו, אך **אִם הַבְטָחָתוֹ** – בטוח הוא בעצמו **שֶׁנּוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ** ללא בלבול, **רַשַּׁאי** לעלות לדוכן. **וַהֲוֵינַן בָּהּ** – הקשינו על דין זה, איך יכול לעלות לדוכן, **הָא לֹא עָקַר** – הרי לא עלה לדוכן בעבודה, **אֶלָּא** שתירצנו שמדובר באופן **דְּנָד** ממקומו בעבודה **פּוּרְתָּא** – לכיוון הדוכן, ומשום כך יכול לעלות לדוכן, ואם כן **הָכָא נַמִּי** יש ליישב, שכיון **דְּעָקַר** רגליו **פּוּרְתָּא** בעבודה, יכול לעלות.

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֵין נוֹתְנִין כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה לְבָרֵךְ ברכת המזון, **אֶלָּא לְטוֹב עַיִן** – שונא בצע וגומל חסד בממונו, **שֶׁנֶּאֱמַר, "טוֹב עַיִן הוּא יְבוֹרָךְ כִּי נָתַן מִלַּחְמוֹ לַדָּל", אַל תִּיקְרֵי 'יְבוֹרַךְ', אֶלָּא 'יְבָרֵךְ'** אחרים.

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מִנַּיִן שֶׁאֲפִילּוּ העופות **מַכִּירִין בְּצָרֵי הָעַיִן**, ואינם אוכלים משלהם, **שֶׁנֶּאֱמַר** על צרי העין, **"כִּי חִנָּם מְזוֹרָה הָרֶשֶׁת** – שמפזרים בחינם חיטים על רשתם כדרך הציידים כדי למשוך העופות וללכדם, **בְּעֵינֵי כָּל בַּעַל כָּנָף"** – שהעופות רואים שאלו מזונות של צרי עין, ואינם רוצים לאוכלם.

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל הַנֶּהֱנֶה מִצָּרֵי הָעַיִן עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר "אַל תִּלְחַם – אל תאכל **אֶת לֶחֶם רַע עָיִן וְגוֹ', כִּי** האוכל ממנו **כְּמוֹ שָׁעַר** – כאילו שפך מרירות **בְּנַפְשׁוֹ** של צר העין, **כֵּן הוּא** באכילתו, **אֱכוֹל וּשְׁתֵה יֹאמַר** צר העין **לָךְ** ולבו בל עמך" **וְגוֹ'. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר**, שהנהנה מצרי עין **עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין**, א. **'אַל תִּלְחַם** את לחם רע עין'. ב. המשך הפסוק, **'וְאַל תִּתְאָו** למטעמותיו'.

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֵין עֶגְלָה עֲרוּפָה בָּאָה אֶלָּא בִּשְׁבִיל לכפר על **צָרֵי הָעַיִן. שֶׁנֶּאֱמַר "וְעָנוּ וְאָמְרוּ** – זקני העיר הקרובה אל החלל, **יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה"**, ומבארת המשנה לקמן, **וְכִי עַל לִבֵּנוּ עָלְתָה שֶׁזִּקְנֵי בֵּית דִּין שׁוֹפְכֵי דָּמִים הֵם**, ומדוע הוצרכו לומר כן. **אֶלָּא** כוונת דבריהם היא, **שלֹא בָּא** הרוג זה **לְיָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ, וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ**, ומבארת הגמרא את דברי המשנה, **שלֹא בָּא לְיָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ**, היינו **בְּלֹא מְזוֹנוֹת** – שעל ידי כך הוצרך לחטוף ממישהו מזון, והלה הרגו, **ולֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ**, היינו **בְּלֹא לְוָיָיה** – מבלי חבורה שילך עמם, וממשיך הפסוק "כפר לעמך ישראל", שאם יש איזה צר עין שפטר אותו ללא מזון, בית דין מביאים עגלה זו לכפרה עליו.

הגמרא חוזרת לדון בהלכות נשיאת כפים, **אָמַר אַדָּא אָמַר רַבִּי שִׂמְלַאי, בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁכּוּלָּהּ כֹּהֲנִים, כּוּלָּן עוֹלִין לַדּוּכָן**. מבארת הגמרא, **לְמִי מְבָרְכִין** כהנים אלו, **אָמַר רַבִּי זֵירָא**, שמברכים הם **לַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּשָּׂדוֹת**. מקשה הגמרא, **אֵינִי** – וכי אלו שבשדות מתברכים, **וְהָתָנֵי אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַב מִנְיָמִין בַּר חִיָּיא, העם שֶׁאֲחוֹרֵי הכֹּהֲנִים אֵינָן בִּכְלָל בְּרָכָה** – משום שאין הכהנים יכולים לראותם, וכל שכן אלו שבשדות. מתרצת הגמרא **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – העם שבשדות הם בכלל ברכה משום **דַּאֲנִיסֵי** – שטרודים במלאכתם ואינם יכולים לבוא, **והָא** – העם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה משום **דְּלֹא אֲנִיסֵי** בכך, שיכולים הם לבוא לפני הכהנים ולהתברך כדין, ומתוך שאינם עושים כן מראים הם שאין הברכה חשובה בעיניהם, ולכך אינם מתברכים.

מקשה הגמרא על דברי רב אדא, **וְהָתָנֵי רַב שִׁימִי מִבִּירָתָא דְּשִׁיחוֹרִי, בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁכּוּלָּהּ כֹּהֲנִים מִקְצָתָן עוֹלִין** לדוכן, **וּמִקְצָתָן** אינם עולים אלא **עוֹנִין אָמֵן** אחר ברכת העולים, ואילו רב אדא אמר שכולם עולים לדוכן. מתרצת הגמרא **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – בברייתא מדובר שיש יותר מעשרה כהנים, **דְּאִישְׁתַּיַּיר בֵּי עֲשָׂרָה** מלבד אלו שעולים לדוכן, ובאופן זה עדיף שיעלו מקצתם והנותרים יענו אמן, **הָא** – רב אדא דיבר באופן שיש עשרה בצמצום, שאם יעלו מקצתם לדוכן נמצא **דְּלֹא אִישְׁתַּיַּיר בֵּי עֲשָׂרָה** שיענו אמן, ופחות מעשרה אינם חשובים לענות אמן, ולכן עדיף שכולם יעלו לדוכן ויברכו את העם שבשדות.

גּוּפָא, תָּנָא אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַב מִנְיָמִין בַּר חִיָּיא, העם שֶׁאֲחוֹרֵי הכֹּהֲנִים אֵינָן בִּכְלָל בְּרָכָה משום שאינם אנוסים בכך. מקדימה הגמרא, **פְּשִׁיטָא שאֲרִיכֵי בְּאַפִּי גּוּצֵי** – בני אדם גבוהים שעומדים לפני הנמוכים **לֹא מַפְסְקֵי** בינם לברכת הכהנים, שאם כן אין לדבר סוף, וכן פשוט שה**תֵּיבָה** שלפני השליח ציבור **לֹא מַפְסְקָא** בין הכהנים לעם, וגם העומדים מאחריה מתברכים, אך יש לדון באופן שיש **מְחִיצָּה** בין הכהנים לעם, **מַאי**, האם היא חוצצת ביניהם ואינם מתברכים. פושטת הגמרא **תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֲפִילּוּ מְחִיצָּה שֶׁל בַּרְזֶל אֵינָהּ מַפְסֶקֶת בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם**, ואף העומדים מאחורי המחיצה מתברכים בברכת הכהנים.

אִיבַּעְיָא לְהוּ, העומדים **בִּצְדָדִין** של הכהנים **מַהוּ**, האם הם נכללים בברכתם. **אָמַר אַבָּא מַר בַּר רַב אַשִׁי, תָּא שְׁמַע, דִּתְנַן** לענין הזאה מאפר פרה אדומה, שאם **נִתְכַּוֵּון** המזה **לְהַזּוֹת** על כלים טמאים **שלְפָנָיו**,

ביאורים למסכת סוטה דף לט עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וְהִזָּה בטעות על כלים טמאים שעמדו **לְאַחֲרָיו**, או שהתכוין להזות על כלים **שֶׁלְּאַחֲרָיו**, **וְהִזָּה** בטעות על כלים **שֶׁלְּפָנָיו**, הדין הוא **שֶׁהַזָּאָתוֹ פְּסוּלָה**, משום שההזאה צריכה להיות בכוונה לטהר. אך אם התכוין להזות על כלים **שֶׁלְּפָנָיו**, **וְהִזָּה** בטעות **עַל** כלים **שֶׁבְּצִדָּדִין שֶׁבְּפָנָיו** – לפניו באלכסון, **הַזָּאָתוֹ כְּשֵׁרָה**, משום שהצדדים שלפניו הם בכלל כוונתו. ויש לפשוט מכך את הספק לענין ברכת כהנים, שהעומדים בצדדים שלפני הכהנים דינם כעומדים לפניהם ומתברכים, אך העומדים בצדדים שאחוריהם אינם מתברכים, למרות שאינם אחוריהם ממש.

אָמַר רָבָא בַּר רַב הוּנָא, כֵּיוָן שֶׁנִּפְתַּח סֵפֶר תּוֹרָה והתחילו לקרוא בו קריאת התורה, **אָסוּר לְסַפֵּר** ולדבר **אֲפִילּוּ בְּדָבָר הֲלָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וּבִפְתְחוֹ** – וכשפתח עזרא את הספר והתחיל לקרוא בתורה, **עָמְדוּ כָּל הָעָם"**. **וְאֵין** לפרש לשון 'עֲמִידָה' **אֶלָּא** מלשון **שְׁתִיקָה** – שהעם שתקו, **שֶׁנֶּאֱמַר "וְהוֹחַלְתִּי** – המתנתי לשמוע דבריהם, עד שראיתי **כִּי לֹא יְדַבְּרוּ כִּי עָמְדוּ** מלדבר **לֹא עָנוּ עוֹד"** – הרי ש'עמידה' היא מלשון שתיקה. **רַבִּי זֵירָא אָמַר** בשם **רַב חִסְדָּא**, שיש ללמוד שאסור לדבר בשעת קריאת התורה **מֵהָכָא** – מפסוק זה, **"וְאָזְנֵי כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה"**.

הגמרא חוזרת לדון בהלכות ברכת כהנים, **וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל כֹּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו** לפני עלייתו לדוכן, **לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר, "שְׂאוּ יְדֵיכֶם** לברכת כהנים, רק לאחר שתטלו אותם והם יהיו **קֹדֶשׁ, וּבָרְכוּ אֶת ה'"** – את הברכה שלפני ברכת כהנים. **שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, בַּמֶּה** – באיזו זכות **הֶאֱרַכְתָּ יָמִים. אָמַר לָהֶן, מִיָּמַי לֹא עָשִׂיתִי בֵּית הַכְּנֶסֶת קַפַּנְדְּרִיָּא** – לא קיצרתי דרכי דרך בית הכנסת. **וְלֹא פָּסַעְתִּי** בבית המדרש לאחר שישבו התלמידים על הארץ, שהעושה כן בהכרח מרחיב פסיעותיו, ונראה כפוסע **עַל רֹאשֵׁי עַם קוֹדֶשׁ**, אלא תמיד הגעתי מוקדם או שישבתי מבחוץ. **וְלֹא נָשָׂאתִי כַּפַּי** לברכת כהנים, **בְּלֹא** לברך **הַבְּרָכָה** שלפניה.

מבררת הגמרא, **מַאי מְבָרֵךְ** הכהן לפני הברכת כהנים, **אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, שמברך 'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדוּשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה'**. עוד מבררת הגמרא, **כִּי עָקַר כַּרְעֵיהּ** – כשהכהן עוקר רגליו ב'רצה' לעלות לדוכן, ופניו מופנות לתיבה, **מַאי אָמַר**. ומבארת הגמרא, שהכהן אומר אז, 'יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה זוֹ שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, לֹא יְהֵא בָּהּ מִכְשׁוֹל וְעָוֹן'. עוד מבררת הגמרא, **וְכִי מַהְדַּר אַפֵּיהּ מִצִּיבּוּרָא** – כשמחזיר הכהן פניו לתיבה לאחר שגמר לברך את העם, **מַאי אָמַר. אַדְּבָרֵיהּ** – הוליכו **רַב חִסְדָּא לְרַב עוּקְבָא** במבואות העיר, **וְדָרַשׁ** רב עוקבא, שהכהן אומר אז, 'רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עָשִׂינוּ מַה שֶׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ לברך את ישראל, אף אתה **עֲשֵׂה עִמָּנוּ**

אגרות קודש

ב"ה, ט"ז אייר, תשי"ח
ברוקלין

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו - בלי הוראת זמן הכתיבה - (וגם מבלי ההמחאה שכותב אודותה).

ובעת רצון אזכיר אותו וזוגתו ובנם שי', על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, כאו"א להמצטרך לו.

ובמ"ש אודות האפענדיק, אינו מובן מהו המהירות (איילעניש) לנתחו עכשיו, האם זהו דרישת הרופא או סתם כך הצעה בעלמא.

במ"ש אודות המצב בגשמיות - יש למצוא ידידים אשר ישפיעו להטבת הפרטים שהם המעיקים ומצירים. ויהי רצון שימים אלו שבין פסח זמן חירותנו ושמתקרבים לקבלת התורה, חרות על הלוחות א"ת חרות אלא חירות, יוסיפו בהצלחת ההשתדלות.

ומובן וגם פשוט, שעליו סו"ס להתחיל להתעסק בתפקידו האמיתי של כל אחד מישראל, מתאים לדבר המשנה, אני נבראתי לשמש את קוני, והוא ע"י הפצת נר מצוה תורה אור ומאור שבתורה זוהי תורת החסידות ועניני' - בכל מקום שידו מגעת, ובפרט שנמצא במקום שבהנוגע לתורת חב"ד הנה עד עתה נעשה שם דבר מועט ביותר בערך האפשרית שישנה, ולמרות שדוקא אנשים העומדים מבחוץ, מכריזים בכל עת מצוא שנמצאים שם פלוני ופלוני שהם "עמודי ברזל של כל עניני חב"ד", ופשיטא בענין עיקרי כהפצת המעינות, שאותה דורשים רבותינו נשיאינו בכל דור ודור, ובפרט כ"ק מו"ח אדמו"ר בדורנו זה, וק"ל. ויהי רצון שיבשר טוב בכל האמור, הן בענינים הפרטים והן בענינים הכללים, ואין לך דבר העומד בפני הרצון.

בברכה לבשו"ט,

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף לט עמוד א

רש"י

וְהִזָּה לְאַחֲרָיו. וְאַף שָׁם הָיוּ כֵּלִים הַצְּרִיכִין הַזָּאָה: **הַזָּאָתוֹ פְּסוּלָה.** דְּבָעֵינַן כַּוָּנָה לְטָהֳרָה, כְּדִכְתִיב (במדבר יט) וְהִזָּה הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא, שֶׁיְּהֵא מִתְכַּוֵּן לוֹ: **עַל הַצְּדָדִין שֶׁבְּפָנָיו.** צְדָדִין שֶׁיֵּשׁ מִמֶּנּוּ וּלְהַלָּן וְלֹא צְדָדִין שֶׁיֵּשְׁנוֹ מִמֶּנּוּ וּלְאָחוֹר, וְהָכִי נַמִּי הָעוֹמְדִין בִּצְדָדִין שֶׁל כֹּהֵן הֵימֶנּוּ וּלְהַלָּן בִּכְלָל בְּרָכָה הֵן דְּכִלְפָנָיו דָּמֵי, אֲבָל שֶׁל אַחֵר הֵימֶנּוּ אע"פ שֶׁאֵינָן אַחֲרֵיהֶן מַמָּשׁ כִּלְאַחֲרָיו דָּמֵי: **וּכְפִתְחוֹ.** וּכְשֶׁהִתְחִיל. וּבְעֶזְרָא כְּתִיב: **עָמְדוּ.** שְׁתֵּקוּ: **שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו.** לִפְנֵי עֲלוֹתוֹ לְדוּכָן: **כַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים.** אֵיזֶה זְכוּת בְּיָדְךָ שֶׁהֶאֱרַכְתָּ יָמִים: **קַפֶּנְדַּרְיָא.** לְקַצֵּר דַּרְכּוֹ דֶּרֶךְ בהכ"נ לִכְנֵס בְּפֶתַח זֶה וְלָצֵאת בְּנֶגְדּוֹ. וּלְשׁוֹן קַפֶּנְדַּרְיָא מְפָרֵשׁ בִּבְרָכוֹת (דף סב:) אַדְמַקִּיפְנָא אִדְרֵי אֵיעוֹל בְּהָא, עַד שֶׁאֲנִי מַקִּיף סְבִיב הַשּׁוּרוֹת הַלָּלוּ אֶכְנֵס בָּזֶה וַאֲקַצֵּר דַּרְכִּי. וְדָרֵי שׁוּרוֹת בָּתִּים: **וְלֹא פָסַעְתִּי עַל רָאשֵׁי עַם קֹדֶשׁ.** שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים הַתַּלְמִידִין בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ עַל גַּבֵּי קַרְקַע, וְהַמְהַלֵּךְ בֵּינֵיהֶם כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין וְנִכְנָס לֵישֵׁב בִּמְקוֹמוֹ מַרְחִיב פְּסִיעוֹתָיו בְּעַל כָּרְחוֹ, וְהוּא לְשׁוֹן מְפַסֵּעַ [וְאָזִיל], וְנִרְאֶה כִּמְפַסֵּעַ עַל רָאשֵׁיהֶם, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהַקְדִּים אוֹ יֵשֵׁב לוֹ מִבַּחוּץ: **וְלֹא נָשָׂאתִי כַּפַּי לְבָרֵךְ.** שֶׁכֹּהֵן הָיָה: **כְּלֹא בְּרָכָה.** בְּרָכָה דִּמְפָרֵשׁ וְאָזִיל מַאי מְבָרֵךְ: **וְכִי עָקַר כַּרְעֵיהּ.** בַּעֲבוֹדָה לְמֵיסַק וְהוּא מַחֲזִיר פָּנָיו כְּלַפֵּי תֵּבָה מַאי אָמַר: **וְכִי מַהֲדַר אַפֵּיהּ מִצִּבּוּרָא.** כְּשֶׁגּוֹמֵר בִּרְכוֹתָיו מַחֲזִיר פָּנָיו לְצַד הַתֵּבָה עַד שֶׁיִּגְמוֹר שְׁלִיחַ צִבּוּר הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

מה

וְהִזָּה לְאַחֲרָיו, לְאַחֲרָיו וְהִזָּה לְפָנָיו, הַזָּאָתוֹ פְּסוּלָה. לְפָנָיו וְהִזָּה עַל צְדָדִין שֶׁבְּפָנָיו, הַזָּאָתוֹ כְּשֵׁרָה. אָמַר רָבָא בַּר רַב הוּנָא: כֵּיוָן שֶׁנִּפְתָּח סֵפֶר תּוֹרָה אָסוּר לְסַפֵּר אֲפִילּוּ בִּדְבַר הֲלָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּכְפִתְחוֹ עָמְדוּ כָל הָעָם" וְאֵין עֲמִידָה אֶלָּא שְׁתִיקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוֹחַלְתִּי כִּי לֹא יְדַבֵּרוּ כִּי עָמְדוּ לֹא עָנוּ עוֹד". ר' זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, מֵהָכָא "וְאָזְנֵי כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה". וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל כֹּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת ה'". שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת ר' אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ: בַּמָּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לָהֶן: מִיָּמַי לֹא עָשִׂיתִי בֵּית הַכְּנֶסֶת קַפֶּנְדַּרְיָא וְלֹא פָסַעְתִּי עַל רָאשֵׁי עַם קוֹדֶשׁ, וְלֹא נָשָׂאתִי כַּפַּי בְּלֹא בְּרָכָה. מַאי מְבָרֵךְ? אָמַר ר' זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדוּשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה". כִּי עָקַר כַּרְעֵיהּ, מַאי אָמַר? "יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה זוֹ שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, לֹא יְהֵא בָּהּ מִכְשׁוֹל וְעָוֹן". וְכִי מַהֲדַר אַפֵּיהּ מִצִּיבּוּרָא, מַאי אָמַר? אַדְבָּרֵיהּ רַב חִסְדָּא לְרַב עוּקְבָא, וְדָרַשׁ "רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ, עֲשֵׂה עִמָּנוּ

מה

תוספות

ש"מ דקיימא לן כוותיה וכמדומה דהכי פסק רבינו חננאל דבכל דוכתא קי"ל כר' יהושע בן לוי ומקשה מפ' כל גגות (עירובין דף נב.) דיתיב ר' זירא ורבה בר רב חנן ויתיב אביי גבייהו ויתבי וקאמרי שמע מינה ממתני' דיורי גדולה בקטנה ואין דיורי קטנה בגדולה וכו' עד צבור בגדולה ושליח צבור בקטנה יוצאין ידי חובתן צבור בקטנה וש"צ בגדולה אין יוצאין ידי חובתן תשעה בגדולה וא' בקטנה מצטרפין תשעה בקטנה וא' בגדולה אין מצטרפין וה"ה גדולה בגדולה דליכא למימר דיורי גדולה בגדולה אלמא לענין תפלה לא אמר אפילו מחיצה של ברזל אין מפסקת ונראה דלא דמי דהיכא דאיכא עשרה בגדולה ושליח צבור עמהן ואחד בגדולה כיוצא בה מתוך שמוציא בני הגדולה יוצא גם זה שבאחרת כה"ג אמרינן דוקא אפילו מחיצה וכו' שהרי מוציא אפילו אחיו שבשדות כדאיתא במסכת ראש השנה (דף לה.) אבל היכא דצריך לצרופינהו ודאי לא מצטרפי וההיא דפ' אין עומדין (ברכות דף לב:) דא"ר אלעזר מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהן שבשמים לא שייכא להכא דההיא אמר לגבי הא שאין תפלתן מקובלת כמו בזמן שבהמ"ק קיים מיהו לענין זה אין מפסקת אם יתברכו הצבור ע"י ברכת כהנים שעמהן בבית הכנסת או יוציא ש"צ ידי חובתן גם זה יתברך ויוצא ידי חובתו עמהן דכלפי אבינו שבשמים לא תלי בהפסק מחיצה:

והזה על הצדדין שבפניו הזאתו כשרה. בירושלמי בפרק אין עומדין אמרי' הדא אמרה העומדין מן הצדדין בכלל ברכה:

כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפי' בדבר הלכה. מקשינן מפרק קמא דברכות (דף ח.) דאמר רב ששת הוה מהדר אפיה וגריס אמר אינהו בדידהו ואנן בדידן ומצינו למימר דמהדר אפיה שאני אי נמי רב ששת שאני משום דהוה מאור עינים והוה פטור מקריאה משום דהוה דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה וכיון דפטור מקריאה אפילו בשעת שמיעה היה יכול לעסוק בדבר הלכה והיינו דקאמר אנן בדידן כגון דברי הלכה (כגון) דברים דעל פה ואינהו בדידהו דברים שבכתב מיהו מסתברא כפירוש ר"ח דפי' התם דוקא רב ששת וכיוצא בו דתורתו אומנתו אבל האידנא כרבא סבירא לן דאמר רבא כיון שנפתח ס"ת וכו' והאי דהוה מהדר אפי' י"ל דלא הויא אורחא דמילתא לאיעסוקי בדבר הלכה באנפי ציבורא בעוד שהן עסוקין בשמיעת התורה:

כל כהן שלא נטל ידיו. פירש רש"י אמר לי רבי אם נטל ידיו שחרית ונטהר כהן אינו צריך ליטול ידיו כשעולה לדוכן וכמדומה שהועתק מהגהת תלמיד שהרי אין לשונו משמע כך דפירש שלא נטל ידיו לפני עלותו לדוכן משמע ממש סמוך ועוד דמייתי גמרא קרא שאו ידיכם קדש וברכו משמע תיכף לנטילת ידים ברכת כהנים דמשמע ליה השתא דבברכת כהנים משתעי קרא דהיא בנשיאות ידים ומשמע בירושלמי פ"ח דברכות דבברכה דמשתעי קרא בעינן נטילת ידים סמוך לה דמייתי לה התם אברכת המזון והכי איתא שלשה תכיפות הן תיכף לסמיכה שחיטה שנאמר וסמך ושחט תיכף לנטילת ידים ברכה שנא' שאו ידיכם וברכו תיכף לגאולה תפלה שנא' יהיו לרצון אמרי פי וגו' וכתיב בתריה יענך ה' ביום צרה ובפ' כיצד מברכין (ברכות מב.) משמע דההיא ברכה איירי בברכת המזון מיהו שמעינן מינה דבעינן תיכף נטילת ידים בברכה דמשתעי ביה קרא והכא מייתי לה אברכת כהנים ועוד אי מיירי הכא בשלא נטל ידיו בשחרית אמאי נקט כהן לנשיאות כפים תיפוק ליה משום דברי תורה שצריך ליטול ידיו כדאמרי' בפ"ק דברכות (דף יא:) ובפ"ב (שם יד:) אמר רבי חייא בר רב אשי זימנין סגיאין הוה קאימנן קמיה דרב לתנויי לן פירקא בסיפרא דבי רב ומקדים וקאי ומשי ידיה ומברך ומנח תפילין והדר אמר לן ואמר נמי התם דבעי לאהדורי בתר מיא לנט"י לק"ש מיל ומה לי ק"ש ומה לי ברכת כהנים אי משום דצריך ברכה לפניה הכא נמי צריך ברכה לפניה כדאמר לקמן להכי מסתבר דהכא בנטילת ידים תיכף לברכה מיירי ושיעור תכיפה איכא למישמע מתכיפת סמיכה לשחיטה דאמרי' בפ' כל הפסולין (זבחים לג.) כל הסמיכות שהיו שם קורא אני בהם תיכף לסמיכה שחיטה חוץ מזו שהיתה בשער נקנור שאין מצורע יכול ליכנס שם אלמא כדי מהלך משער נקנור עד בית המטבחים לא חשיבה תכיפה ובמסכת מדות (פ"ה מ"א) משמע דלא הוי טפי מעשרים ושתים אמה מקום דריסת רגלי ישראל ומקום דריסת רגלי הכהנים שכל אחד היו י"א אמה:

וכי מהדר אפיה מצבורא מאי אמר. סדר נשיאת כפים מפי' רבינו שלמה עוקר רגליו בעבודה ממקומו ובא לפני התיבה ומתפלל יהי רצון שתהא ברכה זו וכו' ומאריך בה עד שיאמרו אמן של הודאה מפי הצבור וקורא כהנים אם שנים הם ואם אחד אינו קורא ש"צ והוא מחזיר פניו מאליו כדאביי דאמר לעיל לאחד אינו קורא וכשכלה דבור מהקורא מברכין אשר קדשנו כו' ואחר כך מתחילין בברכה וכשכלה אמן אחרון מפי צבור הן מחזירין וכופפין קשרי אצבעותיהן אם רוצין ושליח צבור מתחיל שים שלום והכהנים יתפללו רבונו של עולם עשינו מה שגזרת וכו' ומאריכין בה עד שתכלה ברכה מפי שליח צבור עוקרין רגליהן והולכין להן, בשאלתות פרשת ויקח קרח כהן שעבד עבודת כוכבים לא ישא את כפיו דגרע מהורג את הנפש דאמרינן בפ' אין עומדין (ברכות לב:) כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו ורבינו גרשום מאור הגולה השיב בתשובותיו דנושא כפיו וקורא ראשון בתורה דכיון דחזר בתשובה חוזר לקדושתו דתנן בסוף מסכת מנחות (דף קט.) אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם והרי הן כבעלי מומין שחולקין ואוכלין וכשם שבעלי מומין נושאין את כפיהם וקורא ראשון בתורה ואף זה שאם לא תאמר כן נמצאת מרפה ידיהן של בעלי תשובה שיאמרו אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה וימנעו מעשות תשובה ואמר ר' יוחנן כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא מרפה ידיהן של בעלי תשובה ותנא דבי רבי ישמעאל הואיל והלך זה ונעשה כהן לאלילים אדחה אבן אחר הנופל וכו' [ועי"ע תוס' מנחות קט. ד"ה לא ישמשו ותוס' תענית כז. ד"ה אי מה]:

עד

במשך כל הזמן צריכים להיות במעמד ומצב של שמחה.

משיחת שבת פרשת במדבר, ה'תשמ"ב

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף לט עמוד ב

תוספות

עד שיכלה אמן מפי הצבור. פירש ר"י אע"ג דאמרינן בפרק שלשה שאכלו (כרכות קף מז.) אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונין ואמר רב חסדא מפי רוב העונין דכל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה מיהו לענין ברכת כהנים כיון דמשום לשמוע הוא לא משתמע כל זמן שעונין דהוו להו תרי קלי קולות העונין וקול כהנים המברכים ולא משתמעי ואי תקשי לדברי הרב א"כ לא ישאו שנים כפיהם דהא אמרינן בפ"ג דמגילה (קף כח:) בתורה אחד קורא ואחד מתרגם וקתני סיפא דאפי' שנים בנביא אין קורין וטעמא מפרש בירושלמי דפרק אין עומדין משום שאין שני קולות נכנסין באוזן אחד ואנן אומרים לעיל לשנים קורא כהנים אלא מאי אית לך למימר ברכות איידי דחביבי להו יהבו דעתייהו ומשתמעי תרי קלי כדאמר גבי מגילה קראוה שנים יצא גבי אמן נמי יהבי דעתייהו ולישתמע תרי קלי תריץ דלא דמו תרי קלי וקורין דבר אחד לתרי קלי שקורין שני דברים כגון אמן והני ברכות כדתנן בפרק ראוהו ב"ד (ר"ה כו:) שופר של ר"ה של יעל פשוט ופיו מצופה זהב וב' חצוצרות משתי צדדיו שמצות היום בשופר ופריך בגמ' (שם כז.) ותרי קלי מי משתמעי והתניא זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ומה שאין האוזן יכול לשמוע ע"כ היכא דהקולות משונות כגון קול אחד זכור והשני שמור אין האוזן יכולה לשמוע כלל וקול שופר וקול חצוצרות י"ל דאין משונין להכי מסיק התם דמשתמעי איידי דחביבי אי נמי בעי דלישמעי נמי הברכה הני דמאריכין באמן אע"פ שטועין וכל שעה שהן בעצמן עונין אין שומעין קול חבריהם ותפוס לשון אחרון דהא מסיק התם תרי קלי מחד גברא לא משתמעי כגון זכור ושמור מפי הגבורה מתרי גברי משתמעי משמע אפי' דומיא דזכור ושמור איידי דחביבי וקול שופר וקול חצוצרות תרי קלין משונין זה מזה דומיא דזכור ושמור ומשתמעי איידי דחביב:

במנחתא דתעניתא מאי אמרי. אע"ג דפסקינן בפ' בשלשה פרקים (תענית ל' כו:) כר' יוסי דאמר ליכא נשיאות כפים במנחתא דתעניתא משום דשכיח שכרות ואתי לאחלופי בשאר יומי י"ל הכא אליבא סתמא דמתני' דהתם בעי דקתני ד' פעמים ביום אי נמי אפי' לר' יוסי כדאמר התם מאחר דקי"ל כר' יוסי האידנא מ"ט פרסי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא כיון דסמוך לשקיעת החמה קפרסי בתפלה כתפלת נעילה דמי.

אם עונינו ענו בנו. א"ת הני פסוקים דמנחתא מאי הסברת פנים איכא בהו י"ל משום דהיו מתענין על הצרה שלא תבא על הצבור ואמר בפ"ק דתענית (קף יב:) ובפ' בתרא דמגילה (קף ל:) דבריבעא בתרא דיומא בעי רחמי דהיינו ממנחה ואילך כדכתיב (עזרא ט) ואני יושב משומם עד מנחת הערב ובמנחת הערב קמתי מתעניתי ובקרעי בגדי ומעילי ואכרע על ברכי ואפרוש כפי אל ה' אלקים הלכך התירו למבעי רחמי בעידנא דפרסי ידייהו דעת רצון הוא וענו ציבורא אמן כדמשמע בפ' הרואה (כרכות נה:) האי מאן דחזי חלמא ולא ידע מאי חזי ליקו קמי כהני בעידנא דפרסי ידייהו ולימא רבון העולמים חלום חלמתי וכו':

בנעילה

רש"י

מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ. שֶׁתַּסְכִּים עַל יָדֵינוּ, כְּדִכְתִיב וַאֲנִי אֲבָרְכֵם (כַּמִּדְבָּר ו): **לָכוֹף קִשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם.** שֶׁפּוֹשְׁטִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם כְּשֶׁמְּבָרְכִין, וּלְאַחַר שֶׁגָּמְרוּ סוֹגְרִין אֶגְרוֹף שֶׁלָּהֶם כִּשְׁאָר בְּנֵי אָדָם. קִשְׁרֵי אֶצְבַּע הֵם הַחֻלְיוֹת שֶׁכּוֹפְפִים וּפוֹשְׁטִין בָּהֶם: **אֵין הַקּוֹרֵא.** שְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁקּוֹרֵא כֹּהֲנִים שֶׁיַּחֲזִירוּ פְּנֵיהֶם לְבָרֵךְ: **אָמֵן.** שֶׁל בִּרְכַּת הוֹדָאָה: **דִּבּוּר.** כֹּהֲנִים: **לַעֲקוֹר רַגְלֵיהֶם.** מִן הַדּוּכָן, אֶלָּא עוֹמְדִין כְּפוּפִין לִפְנֵי הַתֵּבָה. יֵשׁ לִלְמוֹד מִכָּאן סֵדֶר נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם כָּךְ הוּא, עוֹקֵר רַגְלָיו בַּעֲבוֹדָה מִמְּקוֹמוֹ וּבָא לִפְנֵי הַתֵּבָה וּמִתְפַּלֵּל יְהִי רָצוֹן שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה כּוּ' כְּדִלְעֵיל, וּמַאֲרִיךְ בָּהּ עַד שֶׁתִּכְלֶה אָמֵן שֶׁל הוֹדָאָה מִפִּי צִבּוּר, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר קוֹרֵא כֹּהֲנִים אִם שְׁנַיִם הֵם, וְאִם יָחִיד הוּא אֵינוֹ קוֹרֵא וְהוּא מַחֲזִיר פָּנָיו מֵאֵלָיו כִּדְאַבַּיֵּי דְּאָמַר לְעֵיל (קף לח.) לֹא' אֵין קוֹרֵא כֹּהֲנִים, וּכְשֶׁ[יּ]כָּלָה [הַ]דִּבּוּר מִפִּי [הַ]קּוֹרֵא מְבָרֵךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ כּוּ' ואח"כ מַתְחִילִין בִּבְרָכָה, וּכְשֶׁכָּלָה אָמֵן אַחֲרוֹן מִפִּי צִבּוּר הֵן מַחֲזִירִין פְּנֵיהֶם וְכוֹפְפִין קִשְׁרֵיהֶם אִם רוֹצִים, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר מַתְחִיל שִׂים שָׁלוֹם וְהַכֹּהֲנִים מִתְפַּלְּלִין רבש"ע עָשִׂינוּ מַה שֶׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ כּוּ', וּמַאֲרִיכִין בָּהּ עַד שֶׁתִּכְלֶה בְּרָכָה מִפִּי שְׁלִיחַ צִבּוּר וְעוֹקְרִין רַגְלֵיהֶם וְהוֹלְכִין לָהֶם: **עַד שֶׁיִּכְלֶה אָמֵן.** שֶׁל בִּרְכַּת הַתּוֹרָה. וְכָל הָנֵי מִשּׁוּם דִּתְרֵי קָלֵי לָא מִשְׁתַּמְעֵי: **עַד שֶׁתִּגָּלֵל ס"ת.** בְּמִטְפְּחוֹתָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ הַגּוֹלְלִים טְרוּדִים מִלִּשְׁמוֹעַ הַפְּטָרָה מִפִּי הַמַּפְטִיר: **לְהַפְשִׁיט אֶת הַתֵּבָה בַּצִּבּוּר.** כָּל זְמַן שֶׁהַצִּבּוּר בבהכ"נ, שֶׁהָיָה דַּרְכָּם לְהָבִיא ס"ת מִבֵּית אַחֵר שֶׁמִּשְׁתַּמֵּר בּוֹ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וּפוֹרְסִין בְּגָדִים נָאִים סָבִיב הַתֵּבָה וּמַנִּיחִין אוֹתָהּ בְּתוֹכָהּ, וּכְשֶׁיּוֹצְאִין מִשָּׁם וְנוֹטְלִין ס"ת לְהוֹלִיכוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתַּמֵּר בּוֹ לֹא יַפְשִׁיטוּ הַבְּגָדִים מִן הַתֵּבָה בִּפְנֵי הַצִּבּוּר, שֶׁטֹּרַח צִבּוּר לְעַכֵּב שָׁם עִם ס"ת, אֶלָּא מוֹלִיךְ ס"ת לְבֵיתוֹ וּמַנִּיחוֹ וְהָעָם יוֹצְאִים אַחֲרָיו ואח"כ הוּא בָּא וּמַפְשִׁיט אֶת הַתֵּבָה: **אִיכָּא פִּתְחָא אַחֲרִינָא.** מִשֶּׁנָּטַל ס"ת לָצֵאת דֶּרֶךְ פִּתְחוֹ, הָרוֹצֶה לָצֵאת בְּפֶתַח אַחֵר יוֹצֵא, וַאֲפִי' לֹא יָצָא ס"ת. לֵיכָּא פִּתְחָא אַחֲרִינָא, נָכוֹן שֶׁיֵּצֵא ס"ת תְּחִלָּה וְלֹא יֵצֵא הָאָדָם בַּפֶּתַח לִפְנֵי ס"ת: **בַּר אֲהִינָא אַסְבְּרֵהּ לִי.** חָכָם שֶׁשְּׁמוֹ בַּר אֲהִינָא אַסְבְּרֵהּ לִי, הֲבִינֵנִי טַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר: **הָעָם מַה הֵם אוֹמְרִים.** שֶׁיֵּרְאוּ מַסְבִּירֵי פָּנִים וּמוֹדִים לְפָנָיו עַל בִּרְכוֹתָיו לְהַרְאוֹת שֶׁהֵן נוֹחוֹת לָהֶן: **בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו, בָּרְכוּ ה' כָּל צְבָאָיו, בָּרְכוּ ה' כָּל מַעֲשָׂיו.** שֶׁלֹּשׁ מִקְרָאוֹת הֵן כְּנֶגֶד ג' בְּרָכוֹת: **בְּמוּסְפֵי דְּשַׁבַּתָּא.** שֶׁהוּא נְשִׂיאַת כַּפַּיִם חָדָשׁ שֶׁאֵינוֹ בְּחֹל צָרִיךְ לְחַדֵּשׁ אֶת דִּבְרֵי הָעָם: **בָּרוּךְ ה' מִצִּיּוֹן.** אֵינוֹ בְּאוֹתוֹ מִזְמוֹר, וְהַיְנוּ דְּקָא פָּרִיךְ וְנֵימָא יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן דִּכְתִיב בְּהַהוּא עִנְיָנָא: **בְּמִנְחָתָא דְּתַעֲנִיתָא.** שֶׁנּוֹשְׂאִין בּוֹ כַּפַּיִם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר מִנְחוֹת מִשּׁוּם שִׁכְרוּת כִּדְאַמְרִינָן בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית בְּפ' בַּתְרָא (קף כו:):

בהזכרת

מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ "הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם". אָמַר רַב חִסְדָּא: אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִים לָכוֹף קִישְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן עַד שֶׁיַּחְזִרוּ פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר. אָמַר ר' זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא: אֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת "כֹּהֲנִים" עַד שֶׁיִּכְלֶה "אָמֵן" מִפִּי הַצִּבּוּר, וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַתְחִיל בִּבְרָכָה עַד שֶׁיִּכְלֶה דִּיבּוּר מִפִּי הַקּוֹרֵא, וְאֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לַעֲנוֹת "אָמֵן" עַד שֶׁתִּכְלֶה בְּרָכָה מִפִּי הַכֹּהֲנִים, וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַתְחִיל בִּבְרָכָה אַחֶרֶת עַד שֶׁיִּכְלֶה "אָמֵן" מִפִּי הַצִּבּוּר. וְאָמַר ר' זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא: אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַחֲזִיר פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ צִבּוּר בְּ"שִׂים שָׁלוֹם", וְאֵינָן רַשָּׁאִין לַעֲקוֹר רַגְלֵיהֶם וְלֵילֵךְ עַד שֶׁיִּגְמוֹר שְׁלִיחַ צִבּוּר "שִׂים שָׁלוֹם". וְאָמַר ר' זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא: אֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לַעֲנוֹת "אָמֵן" עַד שֶׁתִּכְלֶה בְּרָכָה מִפִּי הַקּוֹרֵא וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה עַד שֶׁיִּכְלֶה "אָמֵן" מִפִּי הַצִּבּוּר, וְאֵין הַמְתַרְגֵּם רַשַּׁאי לְהַתְחִיל בַּתַּרְגּוּם עַד שֶׁיִּכְלֶה פָּסוּק מִפִּי הַקּוֹרֵא, וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְהַתְחִיל בְּפָסוּק אַחֵר עַד שֶׁיִּכְלֶה תַּרְגּוּם מִפִּי הַמְתַרְגֵּם. אָמַר ר' תַּנְחוּם אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הַמַּפְטִיר בְּנָבִיא, צָרִיךְ שֶׁיִּקְרָא בַּתּוֹרָה תְּחִילָּה. וְאָמַר ר' תַּנְחוּם אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אֵין הַמַּפְטִיר רַשַּׁאי לְהַפְטִיר בְּנָבִיא עַד שֶׁיִּגָּלֵל סֵפֶר תּוֹרָה. וְאָמַר ר' תַּנְחוּם אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אֵין שְׁלִיחַ צִבּוּר רַשַּׁאי לְהַפְשִׁיט אֶת הַתֵּיבָה בְּצִבּוּר, מִפְּנֵי כְבוֹד צִבּוּר. וְאָמַר ר' תַּנְחוּם אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לָצֵאת עַד שֶׁיִּגָּטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְיַנִּיחַ בִּמְקוֹמוֹ, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: עַד שֶׁיֵּצֵא. וְלָא פְּלִיגִי, הָא דְּאִיכָּא פִּיתְחָא אַחֲרִינָא, הָא דְּלֵיכָּא פִּיתְחָא אַחֲרִינָא. אָמַר רָבָא: בַּר אָהִינָא, אַסְבְּרֵהּ לִי "אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ". בִּזְמַן שֶׁהַכֹּהֲנִים מְבָרְכִים אֶת הָעָם, מַה הֵן אוֹמְרִים? אָמַר ר' זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא: "בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו גִּבֹּרֵי כֹחַ" וְגוֹ' "בָּרְכוּ ה' כָּל צְבָאָיו מְשָׁרְתָיו עשֵׂי רְצוֹנוֹ" "בָּרְכוּ ה' כָּל מַעֲשָׂיו בְּכָל מְקֹמוֹת מֶמְשַׁלְתּוֹ בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת ה'". בְּמוּסְפֵי דְּשַׁבָּתָא, מַה הֵן אוֹמְרִים? אָמַר ר' אַסִי: "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת ה' כָּל עַבְדֵי ה' וְגוֹ'" "שְׂאוּ יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת ה'" "בָּרוּךְ ה' מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָם הַלְלוּיָהּ". וְלֵימָא נַמִי "יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן" דִּכְתִיב בְּהַהוּא עִנְיָינָא? אָמַר יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּר' שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי: מִתּוֹךְ שֶׁהִתְחִיל בְּבִרְכוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מְסַיֵּים בְּבִרְכוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בְּמִנְחָתָא דְּתַעֲנִיתָא, מַאי אָמְרִי? אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: "אִם עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ ה' עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ" "מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ בְּעֵת צָרָה לָמָּה תִהְיֶה כְּגֵר בָּאָרֶץ" וְגוֹ' "לָמָּה תִהְיֶה כְּאִישׁ נִדְהָם כְּגִבּוֹר לֹא יוּכַל לְהוֹשִׁיעַ" וְגוֹ'

בנעילה

ביאורים למסכת סוטה דף לט עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מַה שֶּׁהִכְטַחְתָּנוּ' – שתסכים לברכתנו, ומסיימים בפסוק, "הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וְגוֹ' וברך את עמך את ישראל, ואת האדמה אשר נתתה לנו, כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש".

אָמַר רַב חִסְדָּא, אֵין הַכֹּהֲנִים, שידיהם פרוסות, ופושטין אצבעותיהם בשעת ברכת כהנים **רַשָּׁאִים לָכוֹף קִישְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן** כשאר בני אדם, **עַד שֶׁיְּחָזְרוּ פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר.** ועוד **אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַבִּי חִסְדָּא, אֵין** השליח ציבור **הַקּוֹרֵא** לכהנים לברך **רַשַּׁאי** לִקְרוֹת להם 'כֹּהֲנִים', **עַד שֶׁיִּכְלֶה** קול עניית 'אָמֵן' של ברכת 'הטוב שמך' **מִפִּי הַצִּבּוּר,** משום ששני קולות אינם נשמעים כאחת. **וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַתְחִיל בִּבְרָכָה** שלפני ברכת כהנים, **עַד שֶׁיִּכְלֶה דִּיבּוּר** 'כהנים' **מִפִּי** החזן **הַקּוֹרֵא** אותו. **וְאֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לַעֲנוֹת** 'אָמֵן' על ברכות הכהנים, **עַד שֶׁתִּכְלֶה בְּרָכָה מִפִּי הַכֹּהֲנִים. וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַתְחִיל בִּבְרָכָה אַחֶרֶת** מברכת כהנים, **עַד שֶׁיִּכְלֶה** 'אָמֵן' **מִפִּי הַצִּבּוּר.**

וְאָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַחֲזִיר פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר לאחר ברכתם, ולסובב פניהם למזרח, **עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ צִבּוּר בְּ'שִׂים שָׁלוֹם',** וְאֵינָן רַשָּׁאִין לַעֲקוֹר רַגְלֵיהֶם מן הדוכן וְלֵילֵךְ למקומם, **עַד שֶׁיְּגַמּוֹר** הַשְּׁלִיחַ **צִבּוּר** ברכת 'שִׂים שָׁלוֹם'.

וְאָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, אֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לַעֲנוֹת אָמֵן על ברכת הקורא בתורה, **עַד שֶׁתִּכְלֶה הַבְּרָכָה מִפִּי הַקּוֹרֵא. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי** להתחיל לִקְרוֹת **בַּתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּכְלֶה** קול עניית 'אָמֵן' על ברכתו, **מִפִּי הַצִּבּוּר. וְאֵין הַמְתַרְגֵּם** את הפסוקים **רַשַּׁאי לְהַתְחִיל בְּתַרְגּוּם, עַד שֶׁיִּכְלֶה הַפָּסוּק מִפִּי הַקּוֹרֵא. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְהַתְחִיל בְּפָסוּק אַחֵר, עַד שֶׁיִּכְלֶה הַתַּרְגּוּם מִפִּי הַמְתַרְגֵּם.**

אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הַמַּפְטִיר בְּנָבִיא צָרִיךְ שֶׁיִּקְרָא בַּתּוֹרָה תְּחִילָּה – מפני כבוד התורה, להראות שהיא עיקרית. **וְאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֵין הַמַּפְטִיר רַשַּׁאי** להתחיל **לְהַפְטִיר בְּנָבִיא, עַד שֶׁיְּגַלֵּל סֵפֶר תּוֹרָה** ויכרך בפרוכתו, כדי שיוכלו הגוללים לשמוע ההפטרה, ולא יהיו טרודים בגלילה.

בזמן הגמרא נהגו לשמור הספר תורה בבית אחר ולהביאו משם לבית הכנסת, ולפני הקריאה היו פורסים בגדים נאים על התיבה, ומניחים את הספר תורה עליהם, ואחר הקריאה היו מסירים מהתיבה את הבגדים הללו. **וְאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֵין שְׁלִיחַ צִבּוּר** שסיים את הקריאה ונוטל את הספר תורה להצניעו בבית אחר, **רַשַּׁאי לְהַפְשִׁיט אֶת הַתֵּיבָה בְּצִבּוּר** – כל זמן שהציבור בבית הכנסת, אלא מוליך ספר תורה בליווי הציבור ומניחו בבית המיוחד לו, ואחר כך חוזר לבית הכנסת ומפשיט את התיבה, ודין זה הוא **מִפְּנֵי כְּבוֹד הַצִּבּוּר** – שאין להטריחם להתעכב בבית הכנסת עם הספר תורה.

וְאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, שכאשר מצניעים הספר תורה בבית אחר, **אֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לָצֵאת** מבית הכנסת אפילו דרך פתח אחר, **עַד שֶׁיְּנַטֵּל סֵפֶר תּוֹרָה** מהבימה, **וְיַנִּיחַ בִּמְקוֹמוֹ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר** שאינם רשאים לצאת **עַד שֶׁיֵּצֵא** הספר תורה משם, ולא רק עד שינטל הספר תורה. **וְלֹא פְּלִיגִי, הָא** שאמר רבי יהושע בן לוי הוא באופן **דְּאִיכָּא פִּיתְחָא אַחֲרִינָא** לבית הכנסת, שאז מותר לצאת דרך הפתח השני לפני הספר תורה, משעה שניטל הספר תורה כדי להוציאו. **הָא** שאמר שמואל הוא באופן **דְּלֵיכָּא פִּיתְחָא אַחֲרִינָא** לבית הכנסת, ואין לצאת לפני הספר תורה מאותו פתח שעתיד לצאת בו, ולכן צריך להמתין עד שיצא. **אָמַר רָבָא,** החכם ששמו **בַּר אָהִינָא אַפְּבְרֵהּ לִי** – הסביר לי שמקור דינו של שמואל הוא מהפסוק "אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ", שלומדים מכך יש ללכת אחרי הספר תורה וללוותו, ולא לצאת לפניו.

מבררת הגמרא, **בְּזְמַן שֶׁהַכֹּהֲנִים מְבָרְכִים אֶת הָעָם, מַה הֵן** – המתברכים **אוֹמְרִים** כדי להודות לה' על ברכותיו, ולהראות ששמחים בהם. **אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא,** אומרים הם שלושה פסוקים כנגד שלושת הברכות, א. "**בָּרֲכוּ ה'** מַלְאָכָיו, גִּבּוֹרֵי כֹחַ עושי דברו לשמוע בקול דברו **וְגוֹ'**". ב. "**בָּרֲכוּ ה'** כָּל צְבָאָיו, **מְשָׁרְתָיו עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ**". ג. "**בָּרֲכוּ ה'** כָּל מַעֲשָׂיו בְּכָל מְקוֹמוֹת **מֶמְשַׁלְתּוֹ, בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת ה'**".

מבררת הגמרא, **בְּמוּסְפֵי דְּשַׁבָּתָא** – בתפילת מוסף בשבת, שיש בה נשיאת כפים חדשה שאינה נוהגת בחול, **מַה הֵן** – המתברכים מחדשים **ואוֹמְרִים** על נשיאת כפים זו. **אָמַר רַבִּי אַסִּי** שאומרים הם שלושה פסוקים אלו, א. "**שִׁיר הַמַּעֲלוֹת, הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת ה' כָּל עַבְדֵי ה'** העומדים בבית ה' בלילות **וְגוֹ'**". ב. "**שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ** בברכת כהנים, **וּבָרְכוּ אֶת ה'**". ג. "**בָּרוּךְ ה' מִצִּיּוֹן שׁוֹכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ**". שואלת הגמרא, מדוע הביאו פסוק שלישי ממקום אחר, **וְלֵימָא נַמִּי** במקום הפסוק השלישי, "**יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן**" **דְּכְתִיב בְּהַהוּא עִנְיָנָא** – שנאמר כהמשך לשני הפסוקים הראשונים. **אָמַר יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי, מִתּוֹךְ שֶׁהִתְחִיל בפסוקים הראשונים בִּבְרָכוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמַסַּיִּים** בפסוק 'ברוך ה' מציון' שעוסק **בִּבְרָכוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,** ואילו הפסוק 'יברכך ה' מציון' אינו ברכה לקדוש ברוך הוא, אלא לישראל.

מבררת הגמרא, בנשיאת כפים שמברכים הכהנים את העם **בְּמִנְחָתָא דְּתַעֲנִיתָא** – במנחה בתענית ציבור, **מַאי אָמְרִי** המתברכים. **אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב,** אומרים שלושת פסוקי רחמים אלו, בשעת ברכת כהנים שהיא עת רצון, א. "**אִם עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָּנוּ ה' עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ**". ב. "**מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ בְּעֵת צָרָה, לָמָּה תִּהְיֶה כְּגֵר בָּאָרֶץ** וכאורח נטה ללון **וְגוֹ'**". ג. "**לָמָּה תִּהְיֶה כְּאִישׁ נִדְהָם, כְּגִבּוֹר לֹא יוּכַל לְהוֹשִׁיעַ,** ואתה בקרבנו ה' ושמך עלינו נקרא, אל תנחנו **וְגוֹ'**".

המשך ביאור למסכת סוטה ליום אחד וארבעים לעומר עמ' א

ברכת **מְחַיֵּלֵת הֶעָוֹן** שמברך הכהן גדול ביום הכיפורים.

גמרא. שנינו במשנה שקריאת המלך היא 'בשמיני', ובפשטות הכוונה לשמיני עצרת, ומקשה הגמרא **בַּשְּׁמִינִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – הרי מבואר שהיה זה במוצאי יום טוב הראשון של חג הסוכות. ומיישבת, **אֵימָא 'בַּשְּׁמִינִית'** – בשנה השמינית.

כתוב בתורה "מקץ שבע שנים, במועד שנת השמטה בחג הסוכות, בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר, תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם". שואלת הגמרא, **וְכָל הָנֵי** סימנים של מועד הקריאה **לָמָּה לִי.** ומבארת, שכל הלשונות **צְרִיכִי, דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** רק 'מִקֵּץ שבע שנים', **הָוָה אָמִינָא נִימְנוּ** שבע שנים **מֵהַשְּׁתָא** – משנת הארבעים לצאתם ממצרים, שהיא שעת הציווי, ואז יקראו בפרשת המלך, **וְאַף עַל גַּב דְּלֹא מִתְרַמֵּי** השנה השביעית **בַּשְּׁמִיטָּה,** שהרי לא מנו שמיטות אלא לאחר ארבע עשרה שנה משנכנסו לארץ, ולכן **כָּתַב רַחֲמָנָא 'שְׁמִיטָּה'** לחדש שקריאה זו תלויה בשנת השמיטה, **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא 'שְׁמִיטָּה' הָוָה אֲמִינָא** שקוראים **בְּסוֹף הַשְּׁמִיטָּה,** לפני ראש השנה של השנה השמינית, שהרי 'מקץ שבע שנים' משמע בסוף שנה, ולכן **כָּתַב רַחֲמָנָא 'בְּמוֹעֵד'** לחדש שזה במועד שאחר השמיטה. **וְאִי כָּתַב** הפסוק רק **'בְּמוֹעֵד' הָוָה אֲמִינָא** שהקריאה היא **מֵרֵישׁ שַׁתָּא** – בראש השנה, שאף הוא נקרא 'מועד', ולכן **כָּתַב רַחֲמָנָא** 'בְּחַג הַסּוּכּוֹת', **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** רק 'בְּחַג הַסּוּכּוֹת' **הָוָה אֲמִינָא** שיכול לקרוא **אֲפִילּוּ בְּיוֹם טוֹב אַחֲרוֹן** של סוכות, **כָּתַב רַחֲמָנָא** התיבות **'בְּבוֹא כָּל יִשְׂרָאֵל',** והיינו

ביאורים למסכת סוטה דף מ עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מבררת הגמרא, **בִּנְעִילָה דְּיוֹמָא** דְּכִיפּוּרֵי כשהכהנים נושאים כפיהם, **מַאי אָמַר** הציבור. **אָמַר מַר זוּטְרָא, וְאָמְרִי לֵהּ בְּמַתְנִיתָא** תנא, שאומרים שלשת פסוקים אלו, א. "הִנֵּה כִּי כֵן יְבֹרַךְ גֶּבֶר יְרֵא ה'". ב. "יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלִַם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ". ג. "וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל".

מבררת הגמרא, **הֵיכָן** – באיזה שלב בברכת כהנים, הציבור **אוֹמְרָן** לכל הפסוקים הללו. **רַב יוֹסֵף אָמַר,** שאומרים פסוקים אלו **בֵּין כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה** מברכת כהנים. **וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר,** שאומרים פסוקים אלו **בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם** שמזכירים הכהנים. עוד מבררת הגמרא, באיזה אופן מזכירים את שלושת הפסוקים, **פְּלִיגֵי בָּהּ רַב מָרִי וְרַב זְבִיד, חַד** מהם **אָמַר, פְּסוּקָא לְקַבֵּל פְּסוּקָא** – על כל פסוק שאומרים הכהנים, מזכיר הציבור פסוק אחד משלשת הפסוקים. **וְחַד אָמַר, אֲבָל פְּסוּקָא** שאומרים הכהנים, **אָמַר לְהוּ לְכוּלְּהוּ** – אומר הציבור את כל שלושת הפסוקים.

אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, כָּל הָאוֹמְרָן לפסוקים אלו בשעת ברכת כהנים **שֶׁבַּגְּבוּלִין, אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה,** משום שלא נתקנו פסוקים אלו אלא לבבוד שם המפורש, שמזכירים הכהנים במקדש. **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא, תֵּדַע** – יש סברא לכך שאין לאומרם בגבולין, **דְּבַמִּקְדָּשׁ נַמִּי לֹא מִיבָּעֵי לְמֵימְרִינְהוּ** – לא היה ראוי לאומרם, שהרי **כְּלוּם יֵשׁ לְךָ עֶבֶד שֶׁמְּבָרְכִין אוֹתוֹ** שליחי אדונו, **וְאֵינוֹ מַאֲזִין** לברכת האדון, ואף בברכת כהנים שמברכים אותנו הכהנים בשם ה', עלינו להאזין ולא לומר פסוקים, אלא שבמקדש אומרם לבבוד הזכרת השם. **אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא,** לחלוק על רבי חייא בר אבא, **תֵּדַע** לך **דְּבַגְּבוּלִין נַמִּי מִיבָּעֵי לְמֵימְרִינְהוּ** לפסוקים אלו, שהרי **כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שֶׁמְּבָרְכִין אוֹתוֹ** בשם רבו, **וְאֵין מַסְכִּיר פָּנִים** לרבו, ומראה לו שברכתו חשובה לו וחביבה עליו, ואף כאן אומרים פסוקים אלו, להראות שברכת ה' שבפי הכהנים חביבה עלינו. **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מֵרֵישׁ הֲוָה אֲמִינָא לְהוּ** לפסוקים אלו, אך **כֵּיוָן דַּחֲזִינָא לֵיהּ לְרַבִּי אַבָּא דְּמִן עִבּוֹ דְּלֹא אָמַר לְהוּ, אֲנָא נַמִּי לֹא אֲמִינָא לְהוּ.**

מביאה הגמרא מאמר נוסף של רבי אבהו, על רבי אבא דמן עכו. **וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מֵרֵישׁ הֲוָה אֲמִינָא עִינְוֻתָּנָא אֲנָא** – בתחילה הייתי סבור שאני עניו, **כֵּיוָן דַּחֲזִינָא לֵיהּ לְרַבִּי אַבָּא דְּמִן עִבּוֹ, דְּאָמַר** איהו למתורגמן המשמיע דבריו לרבים **חַד טַעֲמָא, וְאָמַר אָמוֹרֵיהּ** לציבור **חַד טַעֲמָא** – טעם אחר משל עצמו, **וְלֹא קָפִיד** עליו רבי אבא, **אֲמִינָא** שכיון שאני הייתי מקפיד על כך, אם כן **לָאו עִינְוֻתָּנָא אֲנָא.**

מבארת הגמרא, **וּמַאי עִינְוֻתָּנוּתֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ,** שבגללה היה סבור מתחילה שהוא עניו, **דְּאָמְרָה לָהּ דְּכִיתְהוּ דְּאָמוֹרֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ לְדִבְרֵיתֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ** – אמרה אשת המתורגמן של רבי אבהו לאשתו של רבי אבהו, **הָא דִּידָן** – בעלי, חכם הוא כמו בעלך, **וּלֹא צָרִיךְ לֵיהּ לְדִידָךְ** ואינו צריך לשמוע דברי בעלך כדי לדרוש, **וְהָאי דְּנָחֵין וְזָקִיף עֲלֵיהּ** – ומה שמתכופף לבעלך כדי לשמוע דבריו וקם ומשמיע לציבור, **יְקָרָא בְּעָלְמָא הוּא דְּעָבִיד לֵיהּ** – הוא עושה כן משום כבודו של בעלך, שהוא חשוב בבית המלך. **אֲזָלָא דְּכִיתְהוּ** של רבי אבהו **וְאָמְרָה לֵיהּ לְרַבִּי אַבָּהוּ** דברים אלו שאמרה לה אשת מתורגמנו, **אָמַר לָהּ** רבי אבהו לאשתו, **וּמַאי נַפְקָא לִיךְ מִינָּהּ** – מדבריה, העיקר **שִׁמְיָנִי וּמִינֵּיהּ יִתְקַלֵּם עִילָּאָה** – שעל ידי שנינו מתרבה כבוד שמים. **וְתוּ** – ועוד מצינו מענותנותו של **רַבִּי אַבָּהוּ, שֶׁאִימְּנוּ רַבָּנַן עָלֵיהּ לְמִסַּנְיֵיהּ בְּרֵישָׁא** – החליטו החכמים למנותו לראש ישיבה, **כֵּיוָן דְּחַזְיֵיהּ** רבי אבהו **לְרַבִּי אַבָּא דְּמִן עִבּוֹ דְּנָפְשֵׁי לֵיהּ בַּעֲלֵי חוֹבוֹת,** והוא צריך ללוות, **אָמַר לְהוּ 'אִיכָּא רַבָּה'** – יש לכם רב גדול ממני דהיינו רבי אבא, ועליכם למנותו. ועשה כן כדי שיעשירוהו לרבי אבא, ולא יצטרך ללוות.

מביאה הגמרא מעשה נוסף מענותנותו של רבי אבהו. **וְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אִיקְּלַעוּ לְהַהוּא אַתְרָא** – נזדמנו לאותו מקום, וכיבדו בני המקום את שניהם לדרוש באותה שעה בשני בתי מדרש, **רַבִּי אַבָּהוּ דָּרַשׁ בְּאַגַּדְתָּא** – בדברי אגדה הקלים להבנה, ואילו **רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא דָּרַשׁ בִּשְׁמַעְתָּא** – בהלכות, **שַׁבְקוּהַּ כּוּלֵּי עָלְמָא לְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, וְאָזוּל לְגַבֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ** לשמוע דרשתו, **חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ** של רבי חייא על כך שלא רצו לשומעו. **אָמַר לֵיהּ** רבי אבהו כדי לפייסו, **אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם** שבאים למכור בעיר, **אֶחָד מוֹכֵר אֲבָנִים טוֹבוֹת, וְאֶחָד מוֹכֵר מִינֵי סִירְקִיּוֹת** – כלי מלאכות נשים וענייים, כגון פלכים מחטים וצינורות, **עַל מִי** רוב האנשים **קוֹפְצִין** לקנות ממנו, וכי **לֹא עַל זֶה שֶׁמּוֹכֵר מִינֵי סִירְקִיּוֹת** – ואין זה משום מעלתו, אלא משום שמוכר דברים זולים שלכולם יש אפשרות לקנותם, אבל אבנים טובות קונים רק העשירים ואין עליהם הרבה קופצים, ואף כאן מה שבאו לשמוע אותי זה משום שדברי קלים להבנה, אך דבריך חשובים יותר. והוסיף רבי אבהו לפייסו, **שְׁכַל יוֹמָא הֲוָה מְלֵיהּ רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא לְרַבִּי אַבָּהוּ עַד אוּשְׁפִּיזֵיהּ** – עד מלונו, **מִשּׁוּם יְקָרָא דְּבֵי קֵיסָר** – מפני כבוד המלך שרבי אבהו היה חשוב בביתו, ואילו **הַהוּא יוֹמָא אַלְוֵיהּ רַבִּי אַבָּהוּ לְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא עַד אוּשְׁפִּיזֵיהּ** כדי לפייסו, **וַאֲפִילּוּ הָכִי לֹא אִיתּוֹתֵב דַּעְתֵּיהּ מִינֵּיהּ** – לא התיישבה דעתו של רבי חייא מפיוסו של רבי אבהו.

מבררת הגמרא, **בְּזְמַן שֶׁשָּׁלִיחַ צִבּוּר אוֹמֵר** ברכת 'מוֹדִים', **הָעָם מָה הֵם אוֹמְרִים. אָמַר רַב,** שאומרים הם **'מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'** – מודים אנחנו לך על שנתת בלבנו להיות דבוקים בך, ולהודות לך. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר** שאומרים הם 'מודים אנחנו לך ה' אלוקינו **אֱלֹהֵי כָּל בָּשָׂר, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. רַבִּי סִימַאי אוֹמֵר** שמוסיפים הם גם **'יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית',** לפני שאומרים **'עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. נְהַרְדְּעִי אָמְרִי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי סִימַאי,** שמוסיפים גם **'בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לִשְׁמְךָ הַגָّדוֹל, עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ',** לפני שאומרים **'עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב** בנוסף לנוסח הקודם, **מְסַיֵּים בָּהּ הָכִי, 'כֵּן תְּחַיֵּינוּ וּתְחָנֵּנוּ וּתְקַבְּצֵנוּ, וְתֶאֱסוֹף גָּלְיוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ, לִשְׁמוֹר חוּקֶיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. אָמַר רַב פַּפָּא,** כיון שנחלקו איזה נוסח לומר, **הִילְכָּךְ נַיְמְרִינְהוּ לְכוּלְּהוּ** – יש לומר את כל הנוסחאות.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, לְעוֹלָם תְּהֵא אֵימַת צִבּוּר עָלֶיךָ, שֶׁהֲרֵי הַכֹּהֲנִים בשעת ברכתם, עומדים כשפָּנֵיהֶם **כְּלַפֵּי הָעָם** משום כבוד הציבור, **וַאֲחוֹרֵיהֶם** מופנות **כְּלַפֵּי שְׁכִינָה. רַב נַחְמָן אָמַר** שהמקור לכך שצריך לירא מהציבור הוא **מֵהָכָא, "וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ דָּוִד עַל רַגְלָיו, וַיֹּאמֶר שְׁמָעוּנִי אַחַי וְעַמִּי",** שהרי יש להבין **אִם** קרא להם **'אַחַי' לָמָּה** קרא להם גם **'עַמִּי', וְאִם** קרא להם **'עַמִּי' לָמָּה** קרא להם גם **'אַחַי'. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר,** כך **אָמַר לָהֶם דָּוִד לְיִשְׂרָאֵל, אִם אַתֶּם** כשרים למקום **וּשׁוֹמְעִין לִי, 'אַחַי'** וחברי **אַתֶּם, וְאִם לָאו, 'עַמִּי' אַתֶּם** וכבושים תחתי, **וַאֲנִי רוֹדֶה אֶתְכֶם בְּמַקֵּל,** ומבואר ממה שאמר אחי וחברי אתם, שאימת הציבור על המלך אם הם כשרים.

רַבָּנַן אָמְרִי שהמקור לכך שיש לירא מהציבור הוא **מֵהָכָא, דְּאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לַעֲלוֹת בְּסַנְדְּלֵיהֶן לַדּוּכָן, וְזֶהוּ אַחַת מִתְּשַׁע תַּקָּנוֹת שֶׁהִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי.** ויש לברר **מַאי טַעְמָא** אין הכהנים רשאין לעלות לדוכן בסנדליהן, **לָאו** – וכי אין הטעם **מִשּׁוּם כְּבוֹד צִבּוּר,** שבשעה שמגביהים ידיהם לברכת כהנים מתרוממים בגדיהם ומתגלים סנדליהם שמלאים בטיט, וזהו גנאי לציבור, ולכן צריכים לחלוץ סנדליהן תחילה. **אָמַר רַב אַשִׁי,** שטעם התקנה הוא **לֹא** מפני כבוד הציבור, אלא **הָתָם** הטעם הוא, שיש לחשוש שאם יעלה עם סנדלו לדוכן, **שֶׁמָּא נִפְסְקָה** – תקרע **לוֹ רְצוּעָה בְּסַנְדָּלוֹ,** והציבור יתלוצץ על כך, **וְהָדַר אָזֵיל לְמִיקְּטְרֵיהּ** – ומפני הבושה ירד הכהן מהדוכן לקשור סנדלו בשעה שחבריו מברכים, **וְאָמְרִי** שירד מהדוכן משום **שֶׁבֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה הוּא** – וחלל הוא, ודינו כזר שאינו נושא כפיו.

שנינו במשנה, **וּבַמִּקְדָּשׁ** לא היו הכהנים מפסיקים בין שלושת פסוקי ברכת כהנים, אלא היו אומרים אותם **כִּבְרָכָה אַחַת כו'.**

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף מ עמוד א

רש"י

בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם. כְּשֶׁהַכֹּהֲנִים מַזְכִּירִין אֶת הַשֵּׁם: **פְּסוּקָא לָקֳבֵל פְּסוּקָא.** שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים פָּסוּק רִאשׁוֹן וְהֵם אוֹמְרִים אֶחָד מֵאֵלּוּ, וּבַשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים אֶת הַשֵּׁנִי וּבַשְּׁלִישִׁי אֶת הַשְּׁלִישִׁי, וְכֵן בְּמוּסָף וְכֵן בְּמִנְחָה, שֶׁהֲרֵי כֻּלָּן שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה הֵם: **אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה.** שֶׁלֹּא נִתְקְנוּ לוֹמַר אֶלָּא לִכְבוֹד שֵׁם הַמְיֻחָד הַנִּזְכָּר בַּמִּקְדָּשׁ: **וְאֵינוֹ מַסְבִּיר פָּנִים.** לְהַרְאוֹת שֶׁבִּרְכַּת רַבּוֹ חֲשׁוּבָה לוֹ וַעֲרֵבָה עָלָיו וְתִגְמֹל לְרַבּוֹ עָלָיו בְּכָךְ: **אָמוֹרֵיהּ.** הַמְתַרְגֵּם לָרַבִּים מַה שֶּׁהוּא לוֹחֵשׁ לוֹ בִּשְׁעַת הַדְּרָשָׁה: **לֹא צָרִיךְ לְדִידָךְ.** חָכָם הוּא כְּמוֹ בַּעֲלִיךְ: **יְקָרָא דְּמַלְכוּתָא.** שֶׁהֲרֵי [שֶׁהָיָה] רַבִּי אַבָּהוּ נְשׂוּא פָּנִים בְּבֵית הַמֶּלֶךְ, כִּדְאָמְרִי' בַּחֲגִיגָה (דַּף יד.) נְשׂוּא פָּנִים כְּגוֹן ר' אַבָּהוּ בֵּי קֵיסָר, וּבְסַנְהֶדְרִין (דַּף יד.) אָמַר דַּהֲווּ נָפְקֵי אַמְהָתָא דְּבֵי קֵיסָר לְאַפֵּיהּ וּמַשְׁרִין קַמֵּיהּ רַבָּה דְּעַמֵּיהּ מַדְבְּרָנָא לְאֻמָּתֵיהּ: **וְתוּ רַבָּנָן אִימְנוּ עֲלֵיהּ.** וְעוֹד זוֹ מֵעַנְוְתָנוּתוֹ: **דִּנְפִישֵׁי עֲלֵיהּ חוֹבוֹת.** שֶׁהָיָה צָרִיךְ לִלְווֹת: **אָמַר ר' אַבָּהוּ אִית לָן רַבָּה.** חָכָם גָּדוֹל וְרָאוּי לֵישֵׁב בָּרֹאשׁ יוֹתֵר מִמֶּנִּי, כְּדֵי שֶׁיּוֹשִׁיבוּהוּ בָּרֹאשׁ וְנוֹתְנִין לוֹ מְנוֹת וּמַעֲשִׂירִין אוֹתוֹ כְּדֵי שֶׁיְּהֵא חָשׁוּב וְיִשְׁמְעוּ דְּבָרָיו, כִּדְתַנְיָא וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו גִּדְלוּהוּ מִשֶּׁל אֶחָיו (יוֹמָא דַּף יח.) : **ה"נ.** רַבִּי אַבָּהוּ דָּרַשׁ בַּאֲגַדְתָּא: **שְׁמַעְתְּתָא.** הֲלָכוֹת דִּינִין וְאִסּוּר וּטְהָרוֹת: **סִידְקִית.** כְּלֵי מַלְאֲכוֹת נָשִׁים וַעֲנִיִּים כְּגוֹן פְּלָכִים מְחָטִין וְצִנּוֹרוֹת: **לֹא עַל מוֹכֵר סִידְקִית.** בִּתְמִיהָ, מִתּוֹךְ שֶׁדְּמֵיהֶם קַלִּים יֵשׁ לָהֶם קוֹנִים הַרְבֵּה, וּלְהָפִיס דַּעְתּוֹ הוּא אוֹמֵר: **עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ.** עַל שֶׁנָּתַתָּ בְּלִבֵּנוּ לִהְיוֹת (מוֹדִים לָךְ) דְּבוּקִים בְּךָ וּמוֹדִים לְךָ: **רַבִּי סִימַאי.** מוֹסִיף הוּא, וְכֵן כֻּלָּם מוֹסִיפִין הֵן עַל הָרִאשׁוֹנִים: **שְׁמָעוּנִי אַחַי וְעַמִּי.** מַזְהִירָם הָיָה לְהִתְנַדֵּב לְבֶדֶק הַבַּיִת לְבִנְיַן הַמִּקְדָּשׁ: **אִם אַתֶּם שׁוֹמְעִים לִי.** לִהְיוֹת שְׁלֵמִים לַמָּקוֹם אַחַי וַחֲבֵרֵי אַתֶּם, אַלְמָא הַמֶּלֶךְ אֵימַת צִבּוּר עָלָיו אִם כְּשֵׁרִים הֵם: **עַמִּי אַתֶּם.** כְּבוּשִׁים תַּחְתַּי: **לָאו מִשּׁוּם אֵימְתָא דְּצִבּוּרָא.** מִפְּנֵי שֶׁמִּסְתַּלְקִין בְּגָדָיו הָעֲשׂוּיִין לְמִדָּתוֹ בְּהַגְבָּהַת יָדָיו וְנִרְאִין סַנְדָּלָיו לַצִּבּוּר, וְהֵן אֵין רְאוּיִין לֵרָאוֹת מִפְּנֵי טִיט שֶׁעֲלֵיהֶן: **דִּילְמָא מַפְסְקָא רְצוּעָה.** וּגְנֵאי הוּא לְעַצְמוֹ וּמִתְלוֹצְצִים עָלָיו כְּשֶׁסַּנְדָּלוֹ מֻתֶּרֶת וְיָתִיב לְמִקְטְרֵיהּ וַחֲבֵרָיו מְבָרְכִין, וְאָתֵי לְמֵימַר אֵינוֹ רָאוּי לִנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם וְהָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ:

וכל

תוספות

בנעילה דיומא דכיפורי מאי אמר. לא ידענא אמאי לא אמר בנעילה דתענית כי היכא דאמר במנחתא דתעניתא דהא משמע בגמרא בפ' בשלשה פרקים (תענית כו:) דבתענית הוה נמי נעילה אבל מוסף לא הוה בהו: **כל** האומרם בגבולין אינו אלא טועה. פירש ר"י אע"ג דאמרי' בפרק הרואה (ברכות נה:) האי מאן דחזי חלמא וכו' דהתם משום סכנה התירו שמא חלום מסוכן הוא שצריך רפואה דהא אפילו בשבת התירו להתענות תענית חלום. פירש ר"ח הני כולהו רבי חייא בר אבא ודרבי חיננא בר פפא ודרבי אבהו הילכתא נינהו:

על שאנחנו מודים לך. בערוך בערך הודאה פירש רב משה ראש ישיבה בן מרנא יעקב דקא מודו צבור על שליח צבור אינון סומכין ומאי על שאנו מודים לך על ההודאה דקאמר שליח צבור וקא ענו אינון אמן בירושלמי פ"ק דברכות איתא נמי רבי אבא ב"ר זבדא בשם רב מודים אנחנו לך שאנו חייבין להודות לך שמך תרננה שפתי כי אזמרה לך וגו' בא"י האל ההודאות ר' שמואל ב"ר אוניא בשם רבי אחא הודייה ושבח לשמך הגדול לך גבורה לך תפארת יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתסמכנו בתפלתנו ותזקפנו מכפיפתנו כי אתה הוא סומך נופלים וזוקף כפופים מלא רחמים ואין עוד מלבדך בא"י האל ההודאות בר קפרא אומר לך כריעה לך ברכה לך כפופה לך השתחויה כי לך תכרע כל ברך וכל לשון לך תשבע לך ה' הגדולה והגבורה וגו' והעושר והכבוד מלפניך וגו' ועתה ה' אלהינו בכל לב ובכל נפש לך משתחוים כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך בא"י האל ההודאות אמר רבי יודן נהגין אמרי רבנן כולהון ואית דאמר או הדא או הדא או הדא:

שמא תפסוק רצועה בסנדלו. פירש ר"ח שמע מינה דמותר ליכנס בבית הכנסת בסנדל ובמנעל דלא אסרו אלא שלא לעלות לדוכן בסנדל ורבי הביא כמו כן מפרק שלישי דמגילה (דף כד:) האומר איני עובר לפני התיבה בסנדל אף יחף לא יעבור אלמא דאפילו לפני התיבה מותר לעבור בסנדל והכי מסיק בהדיא בפרק הרואה (ברכות דף סג.) אמר רבא מה ביתו אקפנדריא קפיד איניש ארקיקה ואמנעל לא קפיד איניש אף בית הכנסת קפנדריא אסור ורקיקה ומנעל שרי:

וכל

בִּנְעִילָה דְּיוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי, מַאי אָמַר? אָמַר מָר זוּטְרָא, וְאָמְרִי לָהּ בְּמַתְנִיתָא "הִנֵּה כִי כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא ה'" "יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלָם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" "וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל". הֵיכָן אוֹמְרָן? רַב יוֹסֵף אָמַר: בֵּין כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר: בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם. פְּלִיגִי בָּהּ רַב מָרִי וְרַב זְבִיד; חַד אָמַר: פְּסוּקָא לָקֳבֵל פְּסוּקָא, וְחַד אָמַר: אַכָּל פְּסוּקָא אָמַר לְהוּ לְכוּלְּהוּ. אָמַר ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא: כָּל הָאוֹמְרָן בַּגְּבוּלִין אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה. אָמַר ר' חֲנִינָא בַּר פַּפָּא: תֵּדַע דְּבַמִּקְדָּשׁ נַמִּי לֹא מִיבָּעֵי לְמֵימְרִינְהוּ, כְּלוּם יֵשׁ לְךָ עֶבֶד שֶׁמְּבָרְכִין אוֹתוֹ וְאֵינוֹ מַאֲזִין? אָמַר ר' אַחָא בַּר חֲנִינָא: תֵּדַע דְּבַגְּבוּלִין נַמִּי מִיבָּעֵי לְמֵימְרִינְהוּ, כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שֶׁמְּבָרְכִין אוֹתוֹ וְאֵין מַסְבִּיר פָּנִים? אָמַר ר' אַבָּהוּ: מֵרֵישׁ הֲוָה אָמִינָא לְהוּ, כֵּיוָן דְּחָזֵינָא לֵיהּ לְר' אַבָּא דְמִן עַכּוֹ דְּלָא אָמַר לְהוּ, אֲנָא נַמִּי לָא אָמִינָא לְהוּ. וְאָמַר ר' אַבָּהוּ: מֵרֵישׁ הֲוָה אָמִינָא עִינְוְתָנָא אֲנָא. כֵּיוָן דְּחָזֵינָא לֵיהּ לְר' אַבָּא דְמִן עַכּוֹ דְּאָמַר אִיהוּ חַד טַעֲמָא וְאָמַר אֲמוֹרֵיהּ חַד טַעֲמָא וְלֹא קָפֵיד, אָמִינָא לָאו עִינְוְתָנָא אֲנָא. וּמַאי עִינְוְוְתָנוּתֵיהּ דְּר' אַבָּהוּ? אָמְרָה לָהּ דְּבֵיתְהוּ דַּאֲמוֹרֵיהּ דְּר' אַבָּהוּ לִדְבֵיתֵיהּ דְּר' אַבָּהוּ: הָא דִּידָן, לָא צָרִיךְ לֵיהּ לְדִידָךְ. וְהַאי דְּגָחֵין וְזָקֵיף עֲלֵיהּ, יְקָרָא בְּעָלְמָא הוּא דְּעָבֵיד לֵיהּ. אָזְלָא דְּבֵיתְהוּ וְאָמְרָה לֵיהּ לְר' אַבָּהוּ, אָמַר לָהּ: וּמַאי נָפְקָא לֵיךְ מִינָּהּ? מִינִּי וּמִינֵּיהּ יִתְקַלֵּס עִילָּאָה. וְתוּ, ר' אַבָּהוּ אִימְנוּ רַבָּנָן עֲלֵיהּ לִמְמַנְּיֵיהּ בְּרֵישָׁא, כֵּיוָן דְּחַזְיֵהּ לְר' אַבָּא דְמִן עַכּוֹ דִּנְפִישִׁי לֵיהּ בַּעֲלֵי חוֹבוֹת, אָמַר לְהוּ: אִיכָּא רַבָּה. ר' אַבָּהוּ וְר' חִיָּיא בַּר אַבָּא אִיקַלְעוּ לְהַהוּא אַתְרָא, ר' אַבָּהוּ דָּרַשׁ בַּאֲגַדְתָּא, ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא דָּרַשׁ בִּשְׁמַעֲתָא. שַׁבְקוּהָ כּוּלֵּי עָלְמָא לְר' חִיָּיא בַּר אַבָּא, וַאֲזוּל לְגַבֵּיהּ דְּר' אַבָּהוּ. חֲלַשׁ דַּעְתֵּיהּ, אָמַר לֵיהּ אֶמְשׁוֹל לְךָ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לִשְׁנֵי בְנֵי אָדָם, אֶחָד מוֹכֵר אֲבָנִים טוֹבוֹת וְאֶחָד מוֹכֵר מִינֵי סִידְקִית, עַל מִי קוֹפְצִין? לֹא עַל זֶה שֶׁמּוֹכֵר מִינֵי סִידְקִית? כָּל יוֹמָא הֲוָה מְלַוֶּה ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא לְר' אַבָּהוּ עַד אוּשְׁפִּיזֵיהּ, מִשּׁוּם יְקָרָא דְּבֵי קֵיסָר. הַהוּא יוֹמָא אַלְוֵיהּ ר' אַבָּהוּ לְר' חִיָּיא בַּר אַבָּא עַד אוּשְׁפִּיזֵיהּ, וַאֲפִילּוּ הָכִי לֹא אִיתּוֹתַב דַּעְתֵּיהּ מִינֵּיהּ. בִּזְמַן שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר אוֹמֵר מוֹדִים, הָעָם מָה הֵם אוֹמְרִים? אָמַר רַב: "מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ", וּשְׁמוּאֵל אָמַר: "אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ". ר' סִימָאי אוֹמֵר: "יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ". נְהַרְדְּעֵי אָמְרִי מִשְּׁמֵיהּ דְּר' סִימָאי: "בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּימְתָּנוּ, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ". רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב מְסַיֵּים בָּהּ הָכִי: "כֵּן תְּחַיֵּינוּ וּתְחָנֵּנוּ, וּתְקַבְּצֵנוּ, וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ, לִשְׁמוֹר חוּקֶיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ". אָמַר רַב פַּפָּא: הִילְכָּךְ נֵימְרִינְהוּ לְכוּלְּהוּ. אָמַר ר' יִצְחָק: לְעוֹלָם תְּהֵא אֵימַת צִבּוּר עָלֶיךָ, שֶׁהֲרֵי כֹּהֲנִים פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם וַאֲחוֹרֵיהֶם כְּלַפֵּי שְׁכִינָה. רַב נַחְמָן אָמַר: מֵהָכָא "וַיָּקָם דָּוִד הַמֶּלֶךְ עַל רַגְלָיו וַיֹּאמֶר שְׁמָעוּנִי אַחַי וְעַמִּי" אִם "אַחַי" לָמָּה "עַמִּי", וְאִם "עַמִּי" לָמָּה "אַחַי"? אָמַר ר' אֶלְעָזָר: אָמַר לָהֶם דָּוִד לְיִשְׂרָאֵל: אִם אַתֶּם שׁוֹמְעִין לִי אַחַי אַתֶּם, וְאִם לָאו עַמִּי אַתֶּם, וַאֲנִי רוֹדֶה אֶתְכֶם בְּמַקֵּל. רַבָּנָן אָמְרִי מֵהָכָא, דְּתָנוּ רַבָּנָן אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לַעֲלוֹת בְּסַנְדָּלֵיהֶן לַדּוּכָן, וְזֶהוּ, אַחַת מִתֵּשַׁע תַּקָּנוֹת שֶׁהִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. מַאי טַעֲמָא, לָאו מִשּׁוּם כְּבוֹד צִבּוּר? אָמַר רַב אַשִׁי: לֹא, הָתָם שֶׁמָּא נִפְסְקָה לוֹ רְצוּעָה בְּסַנְדָּלוֹ וַהֲדַר אָזֵיל לְמִיקְטְרֵיהּ וְאָמְרִי בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה הוּא: וּבַמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אַחַת כו'

וכל

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף מ עמוד ב

תוספות

וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש. תימה והלא היו עונין ברוך שכמל"ו כשהיו שומעין שם הקדוש כדתנן בפרק אמר להן הממונה (יומא דף לה:) ובפרק טרף בקלפי (שם דף לט.) וזה היה הפסק גדול מעניית אמן ועוד שהיו נופלין על פניהם שהרי כשהיו שומעין את השם מפי כהן גדול בשעת הגרלה היו נופלין על פניהם כדאיתא בירושלמי הקרובים היו נופלין על פניהם והרחוקים היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ואלו ואלו לא היו זזין משם עד שהיה מתעלם מהן ונראה דהתם ה"פ הקרובים היו נופלים וכ"ש שהיו אומרים בשכמל"ו אבל הרחוקים לא היו נופלין אלא בלא נפילה היו אומרים והיה שם הקדוש מתעלם ומשכח מן השומעים קודם שהיו זזין משם מ"מ קא חזינן שהיו מפסיקין בענייתן בשכמל"ו ושמא היו עונין בשכמל"ו לאלתר כשהיו שומעין שם הנכבד והנורא ולא היו ממתינין עד סוף הפסוק ולפי שלא היו מפסיקין בין פסוק לפסוק חשוב להו כמו ברכה אחת: **ומנין** שעל כל ברכה תהלה. שנא' ומרומם על כל ברכה ותהלה ואותה תהלה מפרש בפ"ב דמסכת תענית (דף טז:) שהיא בשכמל"ו:

שמעת מינה חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב. פי' הרב ר' יצחק בר מרדכי בפרק בא לו (יומא סט:) נראה דאסגן קאי שמקבל ס"ת מראש הכנסת ואינה מקבלה מחזן בית הכנסת נמצא שזה חלק לו לסגן כבוד שראש הכנסת צריך לקבל מיד חזן הכנסת וליתן לסגן ומשני אביי כולה משום כבודו דכ"ג דסופו לקבלה מיד הסגן אע"פ שסגן חשוב ומכובד עדיין כהן גדול מעולה ממנו: **שמעת** מינה. וא"ת אמאי לא משני כגון דפליג ליה כ"ג יקרא לסגן וסגן לראש הכנסת כדפסיק התם ביש נוחלין (ב"ב דף קיט:) והילכתא חולקין והילכתא אין חולקין קשיא הילכתא אהילכתא ל"ק הא דפליג ליה רביה יקרא הא דלא פליג ליה י"ל הכא בסתמא קתני דלעולם היה המנהג כך בין פליג בין לא פליג ופלוגתייהו התם נמי בין פליג בין לא פליג דאי פלוגתייהו בדפליג לפסוק בהדיא כמ"ד חולקין ואי בדלא פליג לפסוק כמ"ד אין חולקין:

והאמר מר אין ישיבה בעזרה. לא ידעתי מקומו ומייתי לה בפ"ק דתמיד (דף כז.) ובפ' עשרה יוחסין (קדושין עח:) ובפ' ב' דיומא (דף כה.) ובתוספות רבי הראני דבחלק (סנהדרין קא:) בגמ' דג' מלכים מקומו ומורי הרב רבי מאיר בר קלונימוס הראני מקומו בתוספתא דסנהדרין [פ"ד] בפרק כהן גדול ונראה דבתוספתא דר' חייא מקומה דהא מקשה בירושלמי לא כן תני רבי חייא לא היתה ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד ואמר ר' אמי בשם ר"ל אף למלכי בית דוד לא היתה ישיבה בעזרה תיפתר שסמך לו בכותל וישב לו והכתיב ויבא המלך דוד וישב לפני ה' אמר ר' אייבו ב"ר נגרי שישב עצמו בתפלה תמן תנינן יצאת כת הראשונה וישבה לה בהר הבית השניה בחיל השלישית במקומה רבי נחמיה בשם ר' מנא מי תנינן ישבה לה (לא) במקומה עמדה לה במקומה והא דרבי אמי דמייתי בירושלמי דאף למלכי בית דוד לא היתה ישיבה במקומה בתחילת מדרש שוחר טוב והתם משמע דלבית דוד היה מתוקן כסא ושם היתה ישיבה וי"ל שאותו כסא היה חוץ לעזרה והכי איתא התם אשרי האיש זש"ה ויבא המלך דוד וישב לפני ה' וכן תני רבי חייא אין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד רבי אמי בשם ריש לקיש אמר אין ישיבה בעזרה אלא במקום מלכות בית דוד בלבד משמע דבאותו מקום היתה ישיבה לכל אדם ומינה דייק דכסאו היה נתון חוץ לעזרה מכלל דאף לעצמו אין ישיבה בעזרה ותו התם וכן הוא אומר וישב לפני ה' ולא כן א"ר הונא בשם רבי שמעון אין ישיבה למעלה שאין להם קפיצת רגל שנאמר ורגליהם רגל ישרה וכתיב שרפים עומדים ממעל לו וכתיב וכל צבא השמים עומדים מימינו ומשמאלו למעלה אין ישיבה ודוד יושב אמר רבי אמי אף למלכי בית דוד אין להן ישיבה בעזרה מהו וישב לפני ה' שסמך עצמו לכותל ולמי היתה ישיבה בעזרה ובהיכל הוי אומר לכ"ג שנאמר ועלי הכהן יושב על הכסא אם כן מהו וישב שישב עצמו בתפלה וקשה לר"י אם לכ"ג היתה ישיבה א"כ מאי מקשה הכא והא אנן בכ"ג קיימינן ותו קשיא מפ' שני דזבחים (דף יט:) דאמר התם כיצד קידש מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית ומקדש אמר לו הפלגת אי אפשר לעשות כן שפיר קאמר ליה אמר רב יוסף חבירו מסייעו מאי בינייהו עמידה מן הצד איכא בינייהו:

כתב

רש"י

וְכָל כָּךְ לָמָּה? לְפִי שֶׁאֵין עוֹנִין "אָמֵן" בַּמִּקְדָּשׁ. תָּנוּ רַבָּנָן: מִנַּיִן שֶׁאֵין עוֹנִין "אָמֵן" בַּמִּקְדָּשׁ? שֶׁנֶּאֱמַר: "קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם עַד הָעוֹלָם". וּמִנַּיִן שֶׁעַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, תְּהִלָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה" עַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה תֵּן לוֹ תְּהִלָּה: מתני' בִּרְכוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל כֵּיצַד? חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לוֹ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגָן, וְהַסְּגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא "אַחֲרֵי מוֹת" וְ"אַךְ בֶּעָשׂוֹר", וְגוֹלֵל אֶת הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ בְּחֵיקוֹ, וְאוֹמֵר: יָתֵר מִמַּה שֶׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם, כָּתוּב כָּאן. "וּבֶעָשׂוֹר" שֶׁבְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא עַל פֶּה. וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת: עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה, וְעַל הַהוֹדָיָה, וְעַל מְחִילַת הֶעָוֹן, וְעַל הַמִּקְדָּשׁ, וְעַל יִשְׂרָאֵל, וְעַל הַכֹּהֲנִים, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם, וְהַשְּׁאָר תְּפִלָּה. גמ' שָׁמְעַתְּ מִינָּהּ חוֹלְקִין כָּבוֹד לְתַלְמִיד בִּמְקוֹם הָרַב? אָמַר אַבַּיֵי: כּוּלָּהּ מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דְּכֹהֵן גָּדוֹל הוּא: וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא וְכוּ': "עוֹמֵד" מִכְּלָל דְּיוֹשֵׁב הוּא? וְהָאָמַר מָר: אֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵית דָּוִד בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֵׁב לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר מִי אָנֹכִי" וְגוֹ'. כְּדַאֲמַר רַב חִסְדָּא: בְּעֶזְרַת נָשִׁים, הָכָא נַמִי בְּעֶזְרַת נָשִׁים. מֵיתִיבֵי, וְהֵיכָן קוֹרִין בּוֹ? בָּעֲזָרָה. ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: בְּהַר הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר:

"ויקרא"

וְכָל כָּךְ לָמָּה. שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ אוֹמֵר אֶת שְׁלָשְׁתָּן בְּרָכָה אַחַת: **שֶׁאֵין עוֹנִין אָמֵן בַּמִּקְדָּשׁ.** וְאֵין כָּאן בְּמָה לְהַפְסִיק: **קוּמוּ וּבָרְכוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם.** בְּסֵפֶר עֶזְרָא כְּתִיב, שֶׁכָּל בְּרָכָה שֶׁהָיוּ מְבָרְכִין בַּמִּקְדָּשׁ כָּךְ הָיוּ מְבָרְכִין, בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם לְמָגֵן אַבְרָהָם וְכֵן לִמְחַיֵּה הַמֵּתִים: **וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ.** וּשְׁאָר הָעָם יַעֲנוּ בשכמל"ו, שֶׁהָעָם עוֹנִין לְהַלֵּל וּלְהוֹדוֹת: **מַתְנִי'. בִּרְכוֹת כ"ג.** בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְאַחַר שֶׁכָּלְתָה עֲבוֹדַת הַיּוֹם קוֹרֵא בַּתּוֹרָה כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל, וּמְבָרֵךְ שְׁמוֹנֶה בְּרָכוֹת כִּדְבָעֵינָן לְמֵימַר לְקַמָּן: **חַזַּן הַכְּנֶסֶת.** שֶׁמֵּשׁ הַכְּנֶסֶת שֶׁטֹּרַח עִסְקֵי הַכְּנֶסֶת עָלָיו לְהַכְנִיס וּלְהוֹצִיא וּלְהַפְשִׁיט אֶת הַתֵּבָה וּלְהָכִין הַכֹּל: **רֹאשׁ הַכְּנֶסֶת.** עַל פִּיו נֶחְתָּכִין דִּבְרֵי הַכְּנֶסֶת, מִי יַפְטִיר בַּנָּבִיא מִי יִפְרוֹס עַל שְׁמַע מִי יֵרֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה: **סְגָן.** הַמּוּכָן תַּחַת כ"ג, שֶׁאִם יֶאֱרַע בּוֹ פְּסוּל יְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו: **וְקוֹרֵא אַחֲרֵי מוֹת.** שֶׁהוּא סֵדֶר יוֹם הַכִּפּוּרִים, וּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה לְחוּדָהּ קָאָמַר: **וְאַךְ בֶּעָשׂוֹר.** פָּרָשַׁת שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב הַסְּמוּכָה הִיא לְאַחֲרֵי מוֹת, וְיָכוֹל לִגְלוֹל ס"ת לְשָׁם בְּעוֹד שֶׁהַתּוּרְגְּמָן מְתַרְגֵּם מִקְרָא אַחֲרוֹן שֶׁל פָּרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת, וְאֵין כָּאן שְׁהוּת כְּדֵי שֶׁיַּפְסִיק מְתַרְגֵּם וְאֵין כָּאן גְּנֵאי לַצִּבּוּר, וְגוֹלֵל אֶת הַתּוֹרָה. ואע"פ שֶׁעֲדַיִן יִקְרָא בֶּעָשׂוֹר שֶׁל חֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים, עַל פֶּה יִקְרָא אוֹתָהּ וְלֹא יִגְלֹל ס"ת לְשָׁם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָחוֹק וְיֵשׁ שְׁהוּת שֶׁיַּפְסִיק מְתַרְגֵּם וְיִשְׁתּוֹק לִפְנֵיהֶם וְאֵין מַתְחִיל בְּפָסוּק אַחַר וְאִיכָּא גְּנֵאי: **וְאוֹמֵר יָתֵר מִמַּה שֶׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם כָּתוּב כָּאן.** אע"פ שֶׁאֲנִי עָתִיד לִקְרוֹת עוֹד פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית, אַל תְּדַמּוּ לֵאמֹר שֶׁחֲסֵרָה הִיא מִן הַסֵּפֶר הַזֶּה וּלְכָךְ אֲנִי גּוֹלְלוֹ, דְּיוֹתֵר מִמַּה שֶׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם בְּעִנְיַן הַיּוֹם כָּתוּב בּוֹ. וּבַגְּמָרָא בְּעֵי כָּל כָּךְ לָמָּה, וּמְשַׁנִּינַן שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל סֵפֶר תּוֹרָה: **עַל הַתּוֹרָה.** בְּרָכָה שֶׁל אַחֲרֶיהָ, וְעַל הָעֲבוֹדָה רְצֵה, וְעַל הַהוֹדָאָה מוֹדִים, לְפִי שֶׁנִּגְמְרָה הָעֲבוֹדָה וְאֵין עֲבוֹדָה בְּלֹא הוֹדָאָה כִּדְאָמְרִי' בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה (קַף יח.) זוֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי, אַחַר זְבִיחָה הוֹדָאָה: **וְעַל מְחִילַת הֶעָוֹן.** אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ, שֶׁחוֹתֵם מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ וְגוֹ': **וְעַל הַמִּקְדָּשׁ.** מִתְפַּלֵּל עַל הַמִּקְדָּשׁ וְחוֹתֵם בְּבָרוּךְ אֲשֶׁר בָּחַר בַּמִּקְדָּשׁ: **וְעַל יִשְׂרָאֵל.** מִתְפַּלֵּל עַל יִשְׂרָאֵל וְחוֹתֵם בָּרוּךְ הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, וְכֵן עַל יְרוּשָׁלַיִם, וּבְמַסֶּכֶת סוֹטָה יְרוּשַׁלְמִית מְפָרֵשׁ לָהּ: **וְעַל שְׁאָר הַתְּפִלָּה.** בַּגְּמָרָא מְפָרֵשׁ לָהּ: **גמ'. שְׁמַע מִנַּהּ.** מִדְּקָתָנֵי חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנוֹ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת כו', וְאֵין חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לכ"ג אֶלָּא מְכַבֵּד אֶת רֹאשׁ הַכְּנֶסֶת בִּפְנֵי הַסְּגָן וּבִפְנֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת מְכַבֵּד הַסְּגָן בִּפְנֵי כ"ג, ש"מ חוֹלְקִין כָּבוֹד לְתַלְמִיד, תַּלְמִיד קָטָן חוֹלֵק כָּבוֹד לְתַלְמִיד גָּדוֹל מִמֶּנּוּ ואע"פ שֶׁהָרַב שָׁם וְאֵין גְּנֵאי לָרַב, וּסְתָמָא כמ"ד חוֹלְקִין, דִּפְלוּגְתָּא הִיא בְּיֵשׁ נוֹחֲלִין גַּבֵּי בְּנוֹת צְלָפְחָד (כ"ב קיט:): **כֻּלָּהּ מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דכ"ג.** וּלְעוֹלָם אֵין חוֹלְקִין, וְהָכָא כֻּלָּהּ מִשּׁוּם יְקָרָא דכ"ג הוּא, שֶׁמַּרְאִין אֶת מַעֲלוֹתָיו מַעֲלָה לְמַעְלָה מִמַּעֲלָה: **אֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה.** דְּאֵין כְּבוֹד שָׁמַיִם בְּכָךְ, וַאֲפִי' מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אֵין לָהֶם שָׁם יְשִׁיבָה דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָהוּ ו) עוֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ, [קִרְבֵת] עַל חַד מִן קָאֲמַיָּא (קָיְיָאל ז): **אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵית דָּוִד.** שֶׁחָלַק לָהֶם הַמָּקוֹם כָּבוֹד לְהַרְאוֹת שֶׁמַּלְכוּתוֹ שְׁלֵמָה: **כִּדְאָמַר רַב חִסְדָּא.** לְקַמָּן: **בְּעֶזְרַת נָשִׁים.** הָיוּ קוֹרִין בּוֹ, וְהִיא הָיְתָה חֹל כִּשְׁאָר הַר הַבַּיִת שֶׁלֹּא נִתְקַדֵּשׁ אֶלָּא מִן הַחוֹמָה וְלִפְנִים, וַאֲפִלּוּ חֲלַל שַׁעַר נִקָּנוֹר הָעוֹלָה מֶעֶזְרַת נָשִׁים לְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל לֹא נִתְקַדֵּשׁ:

ויקרא

כל העניינים שהיו במשך ימי השבוע מתעלים ביום השבת.

משיחת פרשת במדבר ה'תשכ"ז

ביאורים למסכת סוטה דף מ עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מבררת הגמרא, **וְכָל כָּךְ לָמָּה** אומרים זאת כברכה אחת, ומבארת הגמרא, **לְפִי שֶׁאֵין עוֹנִין 'אָמֵן' בַּמִּקְדָּשׁ**, ואין שם במה להפסיק בין הברכות, וממילא זה נשמע כברכה אחת.

מביאה הגמרא ברייתא בענין זה, **תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן שֶׁאֵין עוֹנִין 'אָמֵן'** אחר הברכות **בַּמִּקְדָּשׁ**, אלא עונים 'ברוך שם כבוד מלכותו' וכו', **שֶׁנֶּאֱמַר** בתפלת עזרא בבית שני, **"קוּמוּ וּבָרְכוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם"** – שכל ברכה במקדש יש לסיים בתיבות אלו, כגון 'ברוך ה' אלוקי ישראל מן העולם ועד העולם מגן אברהם'. וממשיכה הברייתא, **וּמִנַּיִן שֶׁעַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה** שאומר השליח ציבור, אומר הציבור **תְּהִלָּה** – 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', **שֶׁנֶּאֱמַר** ['**וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ**'], היינו שעונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והמשך הפסוק, '**וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה**', בא ללמד, **שעַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה** שאומר השליח ציבור, **תֵּן לוֹ תְּהִלָּה** – יענו הציבור ברוך שם וכו'.

ביום הכיפורים, לאחר שגומר הכהן גדול את עבודת היום, הוא קורא בתורה ומברך עליה שמונה ברכות, ומשנה זו מבארת את סדר קריאת הכהן הגדול וברכותיו.

משנה. שנינו לעיל **שבְּרָכוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל** אינן נאמרות אלא בלשון הקודש, ומבארת המשנה **כֵּיצַד** הוא סדר קריאתו וברכותיו. **חַזָּן** – שמש בית **הַכְּנֶסֶת** שהיה סמוך לעזרה בהר הבית, **נוֹטֵל** את **הַסֵּפֶר תּוֹרָה, וְנוֹתְנָהּ לוֹ לְרֹאשׁ** בית **הַכְּנֶסֶת** החשוב ממנו, שעל פיו נחתכים כל עניני בית הכנסת, **וְרֹאשׁ** בית **הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגָן** של הכהן גדול, **וְהַסְּגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל** היושב שם **עוֹמֵד** ממקומו **וּמְקַבֵּל** את הספר תורה.

וְקוֹרֵא הכהן גדול את הפרשה הראשונה שב**אַחֲרֵי מוֹת**, שמבארת את סדר עבודת יום הכיפורים, **וְ'אַךְ בֶּעָשׂוֹר'** – וכמו כן קורא את 'אך בעשור' שבפרשת אמור, מתוך הספר תורה, שמבואר שם דיני יום הכיפורים, **וְגוֹלֵל אֶת** ספר **הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ בְּחֵיקוֹ וְאוֹמֵר** לנמצאים שם 'למרות שאני עתיד לקרות פרשה נוספת בעל פה, אין זה משום שאינה כתובה כאן, אלא **יָתֵר מִמָּה שֶׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם כָּתוּב כָּאן**', ואומר כן כדי שלא יוציאו לעז על ספר התורה, ויאמרו שהוא קורא בעל פה משום שחסר בספר תורה. **וּ'בֶעָשׂוֹר' שֶׁבְּחוּמָשׁ הַפְּקוּדִים** – שכתוב בספר במדבר **קוֹרֵא** הכהן גדול **בעַל פֶּה**, משום שפרשה זו רחוקה היא, ולא יספיק לגלול עד אליה בשעה שמתרגמים הפסוק, וזהו גנאי לציבור להמתין בשתיקה עד שיגלול לשם.

וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ – על הקריאה **שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת**, מברך **עַל הַתּוֹרָה** ברכת של אחריה, היינו 'אשר נתן לנו תורת אמת', **וְעַל הָעֲבוֹדָה** שנגמרה מברך ברכת 'רצה', **וְעַל הַהוֹדָיָה** מברך ברכת 'מודים', **וְעַל מְחִילַת הֶעָוֹן** מברך 'אתה בחרתנו וגו' ברוך אתה ה' מלך מוחל וסולח לעוונותינו וגו'', **וְעַל הַמִּקְדָּשׁ** מתפלל וחותם 'אשר בחר במקדש', **וְעַל יִשְׂרָאֵל** מתפלל וחותם 'הבוחר בעמו ישראל', **וְעַל הַכֹּהֲנִים** מתפלל ומברך 'הבוחר בכהנים', **וְעַל יְרוּשָׁלַיִם** מתפלל ומברך 'הבוחר בירושלים', ומברך ברכה נוספת שנקראת **וְהַשְּׁאָר תְּפִלָּה.**

גמרא. שנינו במשנה, שחזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנו לסגן, והסגן נותנו לכהן גדול, ונמצא שחזן הכנסת מכבד את ראש הכנסת בפני הסגן והכהן הגדול הגדולים ממנו, וראש הכנסת מכבד את הסגן בפני הכהן גדול הגדול ממנו, ולכאורה **שֶׁמְּעַתָּ מִינָּהּ**, שהמשנה סתמה כדעה **שחוֹלְקִין כָּבוֹד לְתַלְמִיד בִּמְקוֹם חָבֵר** – שמותר לתלמיד קטן לחלוק כבוד לתלמיד גדול בפני הרב, ואין בכך גנאי לרב. **אָמַר אַבָּיֵי** שיש לדחות, שבאמת אסור לחלוק כבוד לתלמיד בפני הרב, אך במשנתנו אין המטרה לכבד את ראש הכנסת והסגן, אלא משנתינו **כּוּלָּהּ מְשׁוּם כְּבוֹדוֹ דְּכֹהֵן גָּדוֹל הוּא**, שרוצים להראות כבודו שיש כמה מעלות מתחתיו.

שנינו במשנה, **וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא וְכוּ'**. מקשה הגמרא, שמהלשון **'עוֹמֵד'** יש לדקדק, **מִכְּלָל דְּיוֹשֵׁב הוּא** לפני שעמד, **וְהָאָמַר מַר** שמפני כבוד השכינה אין לשבת בעזרה, **וְאֵין** היתר **יְשִׁיבָה בַּעֲזָרָה, אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵית דָּוִד בִּלְבָד**, שחלק להם הכתוב כבוד להראות שמלכותם שלימה, **שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה'** בעזרה, **וַיֹּאמֶר מִי אָנֹכִי וְגוֹ'"**. מתרצת הגמרא, **כְּדְאָמַר רַב חִסְדָּא** על קושיית הגמרא בהמשך, שיש להעמיד שהקריאה היתה **בְּעֲזָרַת נָשִׁים**, שלא התקדשה בקדושת העזרה ודינה כשאר הר הבית, ומותר לשבת שם, **הָכָא נַמִּי** יש להעמיד שהקריאה היתה **בְּעֲזָרַת נָשִׁים.**

מֵיתִיבֵי, ששנינו ברייתא שבירורה **וְהֵיכָן קוֹרִין בּוֹ** – בספר תורה את פרשת המלך, והוא הדין כהן גדול ביום הכיפורים. וביארה, שלדעת חכמים הקריאה היתה **בַּעֲזָרָה**, ואילו **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, שבְּהַר הַבַּיִת** היו קוראים בו, **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי קריאת התורה שקרא עזרא בראש השנה, שעזרא הוציא ספר תורה

המשך ביאור למסכת סוטה ליום שנים וארבעים לעומר עמ' ב

חַד אָמַר, 'שׁוֹפֵךְ' שְׁמוֹ האמיתי, **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ** בספר שמואל **'שׁוֹכֵךְ'**, מפני **שֶׁעָשׂוּי** – מבנה גופו היה גבוה **כְּשׁוֹכֵךְ. וְחַד אָמַר, 'שׁוֹכֵךְ' שְׁמוֹ** האמיתי, **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ** בדברי הימים **'שׁוֹפֵךְ'**, מפני **שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹתוֹ נִשְׁפָּךְ לְפָנָיו כְּקִיתוֹן** – שהיה שופך דמים רבים.

כמו כן, מצינו שנחלקו רב ושמואל לגבי דרשת הפסוק האמור בנביא לגבי חילות נבוכדנצאר. נאמר עליהם **"אַשְׁפָּתוֹ כְּקֶבֶר פָּתוּחַ כּוּלָּם גִּבּוֹרִים"**. ובביאור מקרא זה נחלקו **רַב וּשְׁמוּאֵל, וְאָמְרֵי לָהּ** שנחלקו בזה **רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, חַד אָמַר** שהלשון 'אשפתו' הנאמר בפסוק מלמד **שבְּשָׁעָה שֶׁזּוֹרְקִין חֵץ** הורגים אנשים רבים **וְעוֹשִׂין אַשְׁפָּתוֹת אַשְׁפָּתוֹת** ערימות רבות **שֶׁל חֲלָלִים** מחמת זריקת החץ, וללמדך שגיבורים היו. **וְשֶׁמָּא תֹּאמַר** שלא היו גיבורים, ומה שהרגו רבים כל כך, זה מפני **שֶׁאוּמָּנִין בַּקֶּרֶב** היו, כלומר, מומחים ובעלי תכסיסים, ולא גיבורים. **תַּלְמוּד לוֹמַר** המשך הפסוק **'כּוּלָּם גִּבּוֹרִים'** שגם היו גיבורים. **וְחַד אָמַר**, שהטעם שנקט המקרא לשון 'אשפתו', הוא כדי לרמז **שבְּשָׁעָה שֶׁעוֹשִׂין צוֹרְכֵיהֶן** מתוך שאוכלים הרבה מחמת גבורתם **עוֹשִׂין אַשְׁפָּתוֹת אַשְׁפָּתוֹת** ערימות רבות **שֶׁל זֶבֶל** מצרכיהם. ללמדך שגיבורים הם. **וְשֶׁמָּא תֹּאמַר** שאינם גיבורים, וריבוי הזבל הוא **מִפְּנֵי שֶׁחֲלָלֵי מַעַיִים הֵם** ואינו מחמת גבורה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** המשך הפסוק **'כּוּלָּם גִּבּוֹרִים'**.

ומקושיית הגמרא יש להוכיח דבר אחר, **אָמַר רַב מָרִי, שְׁמַע מִינָּהּ** ממה שאמרה הגמרא שמא ריבוי הזבל הוא מפני שחולי מעים הם, **שהַאי מַאן דְּנָפִיש זִיבְלֵיהּ** – אדם אשר צרכיו מרובים, דבר זה מעיד **שחוֹלִי מֵעַיִים הוּא** – שהוא חולה מעיים. ומוסיפה הגמרא **לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** – מה תועיל לו ידיעתו שהוא חולה מעיים, עונה הגמרא, כדי **שלִּיטְרַח בְּנַפְשֵׁיהּ** ויבקש תרופה למחלתו, טרם תחמיר מאד.

עוד מצינו שנחלקו בביאור הפסוק **'דְּאָנָה בְלֶב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה'**, **שרַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי** נחלקו מה כוונת הפסוק, וכיצד יפתור את דאגתו. **חַד אָמַר** שהדרך לפתור את הדאגה, הוא על ידי **שיַּשְׁחֶנָּה מַדְּעָתוֹ** – שיסיח דעתו הימנה. **וְחַד אָמַר** שהדרך להיפטר מהדאגה, היא על ידי **שיְּשִׂיחֶנָּה לַאֲחֵרִים** וחבירו יתן לו עצה על דאגתו.

שנינו במשנה, **וְאַתֶּם** היוצאים למלחמה **אִי אַתֶּם כֵּן** אלא מובטח לכם נצחונכם, "כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם" זה מחנה ארון **כוּ'**. שואלת הגמרא, **וְכָל כָּךְ לָמָּה** – מפני מה נקטה התורה את הלשון 'כי ה' וכו' הולך עמכם', בלשון הליכה, ולא נאמר 'כי ה' אלקיכם עמכם'. עונה הגמרא, **מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם וְכָל כִּינּוּיָו** לוחות הברית, שבהם כתוב את שם ה' ואת הכינוי 'אלוקיך' היו

ביאורים למסכת סוטה דף מא עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

"וַיִּקְרָא בוֹ לִפְנֵי הָרְחוֹב אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר הַמַּיִם". בכל אופן רואים שלפי חכמים קראו בעזרה. ועל קושיה זו אָמַר רַב חִסְדָּא שיש ליישב, שכוונת הברייתא שקוראים בְּעֲזֵרַת נָשִׁים.

שנינו במשנה וְקוֹרֵא הכהן גדול בפרשיות 'אַחֲרֵי מוֹת' וְ'אַךְ בְּעָשׂוֹר'. מקשה הגמרא וּרְמִינְהִי, ששנינו שְׁמַדְלִגִּין בְּנָבִיא – מותר למפטיר בנביא לדלג מפרשה לפרשה, וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה מפרשה לפרשה, ואיך כאן מדלג הכהן גדול מפרשת 'אחרי מות' לפרשת 'אך בעשור'. אָמַר אַבָּיֵי שקושיה זו לֹא קַשְׁיָא, משום שכָּאן ששנינו שאין מדלגים בתורה, מדובר בדילוג גדול שהוא בִּכְדֵי שֶׁיִּפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן מלתרגם, וזהו גנאי לציבור שישתקו וימתינו לקורא, ואילו כָּאן במשנתינו מדובר בדילוג קטן שהוא בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן מלתרגם, שתוך כדי התרגום של הפסוק האחרון של פרשת 'אחרי מות' גולל הכהן גדול לפרשת 'אך בעשור', ומיד כשגומר המתרגם ממשיך הכהן גדול בפרשה החדשה, ובאופן זה אין גנאי לציבור ומותר לדלג.

מקשה הגמרא, וְהָא עֲלָהּ – על המשנה שם קָתָנֵי בברייתא, מְדַלְּגִין בְּנָבִיא וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה, וְעַד כַּמָּה מְדַלְּגִין בנביא, עַד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן, ומשמע מִכְּלָל הדברים דְּבַתּוֹרָה כְּלָל וּכְלָל לֹא מדלגים. אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, לֹא קַשְׁיָא משום שיש ליישב באופן אחר, שבמשנה כָּאן מדלג הכהן גדול מפרשה לפרשה בְּעִנְיָן אֶחָד, ששתי הפרשיות בענין יום הכיפורים, ובאופן זה מותר לדלג כשאין בדילוג כדי שיפסוק התורגמן, וכָּאן – בברייתא שמבואר שאסור לדלג בתורה כלל, ובנביא מותר לדלג בכדי שלא יפסוק התורגמן, מדובר בְּשֵׁנִי עִנְיָנִין – שמדלג מענין לענין אחר, שאין הלב שנמשך לשמוע דבר אחד, ממהר לצאת ממנו לשמוע ולהבין ענין אחר. ובקריאת התורה שנועדה ללמד לעם את מצוות התורה, חששו שלא יבין השומע פסוק אחד ויצא מכך קלקול שיעבור עליו ולא יקיימו, ולכן אסרו לדלג מענין לענין ואפילו אם אין בכך כדי שיפסיק התורגמן, אך בנביא שאין חשש זה מותר לדלג מענין לענין אם אין בו כדי שיפסוק התורגמן. וְהָתַנְיָא כתירוץ זה, מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה מפרשה לפרשה דווקא בְּעִנְיָן אֶחָד, וּבְנָבִיא מותר לדלג אפילו בְּשֵׁנֵי עִנְיָנִין, וְכָאן וְכָאן – בתורה ובנביא מותר רק בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. וְאֵין מְדַלְּגִין מִנָּבִיא לְנָבִיא, משום שזה מבלבל דעת השומעים יותר מדאי, וּבְנָבִיא שֶׁל שְׁנֵים עָשָׂר מְדַלְּגִין מנביא לנביא, וּבְלָבָד שֶׁלֹּא יְדַלֵּג למפרע מִסּוֹף הַסֵּפֶר לִתְחִילָּתוֹ.

שנינו במשנה וְגוֹלֵל הכהן גדול אֶת הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ בְּחֵיקוֹ ואומר 'יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן', ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה כו'. מבארת הגמרא, וְכָל כָּךְ לָמָּה הוצרך לומר כן, כדי שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל סֵפֶר תּוֹרָה, שלא יאמרו שפרשה זו שהוא קורא בעל פה אינה כתובה בספר תורה, והוא ספר משובש.

שנינו במשנה וּבְעָשׂוֹר שֶׁבְּחוֹמֶשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא הכהן גדול בְּעַל פֶּה. שואלת הגמרא, מדוע הוצרך לקרוא בעל פה, וְלִיכְרְכֵיהּ – שיגלול לַסֵּפֶר תורה לפרשה זו, וְלִיקְרֵי מתוך הכתב. אָמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, שאינו יכול לגלול הספר תורה, לְפִי שֶׁאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר תּוֹרָה בְּצִבּוּר מפני כבוד הציבור. שואלת הגמרא, וְלֵיתֵי סֵפֶר תּוֹרָה אַחֲרִינָא שגלול בפרשת 'בעשור', וְלִיקְרֵי בו מתוך הכתב, שבאופן זה אינו צריך לגלול הספר בציבור. רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר ליישב, שאין להוציא ספר תורה אחר מִשּׁוּם חשש פְּגָמוֹ שֶׁל ספר תורה רִאשׁוֹן, שלא יאמרו שנמצא פסול בראשון ולכן הוציאו ספר תורה אחר. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר ליישב, שאין להוציא ספר תורה אחר, לְפִי שֶׁאֵין מְבָרְכִין בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה – משום שהכהן גדול יצטרך לברך גם על הספר תורה השני, וזו ברכה שאינה צריכה. מקשה הגמרא על תירוצו של רב הונא, וּמִי חָיְשִׁינַן לִפְגָמָא – שאם יוציאו שני ספרי תורה, יאמרו שהספר הראשון פסול הוא, וְהָאָמַר רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא, רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מֵבִיא שָׁלֹשׁ ספרי תּוֹרוֹת, וְקוֹרֵא בְּאַחַת מהן מַעְנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם – פרשת השבוע, וְאַחַת מהן קורא בה פרשה שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְאַחַת מהן קורא בה בְּשֶׁל חֲנוּכָּה, ומוכח מכך שאין חוששים שיוציאו לעז על הספר תורה הראשון. מיישבת הגמרא, ששם קוראים תְּלָתָא גְּבָרֵי בִּתְלָתָא סִיפְרֵי, וכל אחד קורא בספר תורה אחר, ובאופן זה לֵיבָא פְּגָמָא לספר תורה הראשון, אך כאן שקורא חַד גַּבְרָא בִּתְרֵי סִיפְרֵי, ואינו קורא בספר הקודם, אֵיבָא חשש פְּגָמָא לספר תורה הראשון.

שנינו במשנה וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת כו'. תָּנוּ רַבָּנַן לבאר ברכותיו של הכהן גדול, [מְבָרְכִין] עַל הַתּוֹרָה 'אשר נתן לנו תורת אמת', כְּדֵרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת לאחר קריאת התורה, וְעַל הָעֲבוֹדָה מברך 'רצה', וְעַל הַהוֹדָאָה מברך 'מודים', וְעַל מְחִילַת עָוֹן מברך 'אתה בחרתנו וכו' ברוך אתה ה' מלך מוחל וסולח לעוונותינו', וברכות אלו מברך כְּתִיקָּנָן – כפי נוסחתם הרגילה. ומתפלל עַל הַמִּקְדָּשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וחותם 'אשר בחר במקדש', וְעַל הַכֹּהֲנִים מתפלל בִּפְנֵי עַצְמָן, וחותם 'הבוחר בכהנים', וְעַל יִשְׂרָאֵל מתפלל בִּפְנֵי עַצְמָן, וחותם 'הבוחר בעמו ישראל', וְעַל יְרוּשָׁלַיִם מתפלל בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וחותם 'הבוחר בירושלים'.

שנינו במשנה שהכהן גדול מברך ברכה נוספת שנקראת 'וְהַשְּׁאָר תְּפִלָּה'. תָּנוּ רַבָּנַן, על מה ששנינו במשנה 'הַשְּׁאָר תְּפִלָּה' מבארת הברייתא שהוא ברכה אחת שיש בה, 'תְּחִנָּה רִנָּה וּבַקָּשָׁה שֶׁעַמּוּד יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לִיוָּוֵשַׁע, וְחוֹתֵם בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'. ממשיכה הברייתא, שמִּכָּאן וָאֵילָךְ – לאחר שגמר הכהן גדול לקרוא הפרשה וברכותיה, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מהנמצאים שם מֵבִיא סֵפֶר תּוֹרָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ לעזרה וְקוֹרֵא בּוֹ, וְכָל כָּךְ לָמָּה עושים כן, כְּדֵי לְהַרְאוֹת חָזוּתוֹ – יופיו של ספר תורה לָרַבִּים.

משנה. פָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ, ששנינו לעיל שנאמרת דווקא בלשון הקודש, כֵּיצַד הוא סדר וזמן אמירתה. בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג, בַּשְּׁמִינִי – בשנה השמינית שהיא בְּמוֹצָאֵי השנה הַשְּׁבִיעִית, עוֹשִׂין לוֹ למלך בִּימָה שֶׁל עֵץ בַּעֲזָרָה, וְהוּא יוֹשֵׁב עָלֶיהָ. וקריאה זו היא מן התורה שֶׁנֶּאֱמַר "מִקֵּץ – לאחר שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד וגו' תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם" וְגוֹ'.

חַזָּן – שמש בית הַכְּנֶסֶת שהיה סמוך לעזרה בהר הבית, נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לְרֹאשׁ בית הַכְּנֶסֶת החשוב ממנו, וְרֹאשׁ בית הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסָּגָן של הכהן גדול החשוב ממנו, וְהַסָּגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל נוֹתְנָהּ לַמֶּלֶךְ, וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד ממקומו וּמְקַבֵּל הספר תורה, וְקוֹרֵא כשהוא יוֹשֵׁב. מספרת המשנה שאַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ עָמַד מישיבתו וְקִבֵּל הספר תורה, וְקָרָא כשהוא עוֹמֵד משום כבוד התורה, וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים על כך. וּכְשֶׁהִגִּיעַ בקריאתו לְ"לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי" זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת, משום שמקרא זה פוסל אותו מהמלכות, שהרי היה מזרעו של הורדוס שהיה עבד. אָמְרוּ לוֹ הנוכחים שם, 'אַל תִּתְיָרֵא אַגְרִיפַּס שנדיח אותך מהמלכות, שמתוך שאמך מישראל אָחֵינוּ אַתָּה, אָחֵינוּ אַתָּה'.

וְקוֹרֵא המלך מִתְּחִילַּת ספר 'אֵלֶּה הַדְּבָרִים' עַד 'שְׁמַע ישראל וגו'', שבפרשת 'ואתחנן', וּ'שְׁמַע' – וקורא פרשת 'שמע' כדי שיקבלו עליהם עול מלכות שמים, ומדלג עד פרשת 'וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ' שבפרשת עקב, כדי שיקבלו עליהם עול מצוות. ומדלג וקורא פרשת 'עֲשֵׂר תְּעַשֵּׂר' שבפרשת ראה, ומשם מדלג וקורא פרשת 'כִּי תְכַלֶּה לַעֲשֵׂר' שבפרשת כי תבא, וקורא פרשיות אלו משום שהוא זמן אסיף, ומזהירם לתת מתנות עניים ולהפריש תרומות ומעשרות. וחוזר לאחוריו וקורא וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ – 'אשימה עלי מלך' שבפרשת שופטים. ומדלג וקורא וּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת שבפרשת כי תבא, כדי שיקבלו עליהם בריתות של עול תורה, עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה.

וכל שמונת הַבְּרָכוֹת שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מְבָרֵךְ אוֹתָן לאחר קריאתו ביום הכיפורים, גם הַמֶּלֶךְ מְבָרֵךְ אוֹתָן לאחר קריאתו, אֶלָּא שֶׁנּוֹתֵן – שמברך ברכה שֶׁל רְגָלִים – 'מקדש ישראל והזמנים', תַּחַת – במקום

המשך בעמוד קפז

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף מא עמוד א

"וַיִּקְרָא בוֹ לִפְנֵי הָרְחוֹב אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר הַמַּיִם". אָמַר רַב חִסְדָּא: בְּעֶזְרַת נָשִׁים: וְקוֹרֵא "אַחֲרֵי מוֹת" וְ"אַךְ בֶּעָשׂוֹר": וּרְמִינְהִי, מְדַלְּגִין בַּנָּבִיא וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה? אָמַר אַבַּיֵי: לָא קַשְׁיָא. כָּאן, בִּכְדֵי שֶׁיִּפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. כָּאן, בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. וְהָא עֲלָהּ קָתָנֵי: מְדַלְּגִין בַּנָּבִיא וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה, וְעַד כַּמָּה מְדַלְּגִין? עַד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. מִכְּלָל דְּבַתּוֹרָה כְּלָל כְּלָל לֹא?! אֶלָּא אָמַר אַבַּיֵי: לָא קַשְׁיָא. כָּאן, בְּעִנְיָן אֶחָד. כָּאן, בִּשְׁנֵי עִנְיָינִין. וְהָתַנְיָא: מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה בְּעִנְיָן אֶחָד, וּבַנָּבִיא בִּשְׁנֵי עִנְיָינִין. וְכָאן וְכָאן בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. וְאֵין מְדַלְּגִין מִנָּבִיא לְנָבִיא, וּבְנָבִיא שֶׁל שְׁנֵים עָשָׂר מְדַלְּגִין, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְדַלֵּג מִסּוֹף הַסֵּפֶר לִתְחִילָּתוֹ: וְגוֹלֵל אֶת הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ בְּחֵיקוֹ כו': וְכָל כָּךְ לָמָּה? שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל סֵפֶר תּוֹרָה: "וּבֶעָשׂוֹר שֶׁבְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא עַל פֶּה": וְלִיכְרְכֵיהּ לַסֵּפֶר וְלִיקְרֵי? אָמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: לְפִי שֶׁאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר תּוֹרָה בְּצִבּוּר. וְלֵיתֵי סֵפֶר תּוֹרָה אַחֲרִינָא וְלִיקְרֵי? רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר: מִשּׁוּם פְּגָמוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, ר' שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: לְפִי שֶׁאֵין מְבָרְכִין בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה. וּמִי חָיְישִׁינַן לִפְגָמָא? וְהָאָמַר ר' יִצְחָק נַפָּחָא: רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת מֵבִיא שָׁלֹשׁ תּוֹרוֹת, וְקוֹרֵא אַחַת מֵעִנְיָינוֹ שֶׁל יוֹם, וְאַחַת שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְאַחַת בְּשֶׁל חֲנוּכָּה. תְּלָתָא גַּבְרֵי בִּתְלָתָא סִיפְרֵי, לֵיכָּא פְּגָמָא. חַד גַּבְרָא בִּתְרֵי סִיפְרֵי, אִיכָּא פְּגָמָא: "וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת" כו': תָּנוּ רַבָּנָן: [מְבָרְכִין] עַל הַתּוֹרָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין בְּבֵית כְּנֶסֶת. וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַהוֹדָאָה וְעַל מְחִילַת עָוֹן, כְּתִיקְנָן. עַל הַמִּקְדָּשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל הַכֹּהֲנִים בִּפְנֵי עַצְמָן, עַל יִשְׂרָאֵל בִּפְנֵי עַצְמָן, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם בִּפְנֵי עַצְמָהּ: "וְהַשְּׁאָר תְּפִלָּה": תָּנוּ רַבָּנָן, הַשְּׁאָר תְּפִלָּה: "תְּחִנָּה רִנָּה וּבַקָּשָׁה שֶׁעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לְיִוָּושַׁע". וְחוֹתֵם בְּ"שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה". מִכָּאן וְאֵילָךְ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵבִיא סֵפֶר תּוֹרָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ וְקוֹרֵא בּוֹ. וְכָל כָּךְ לָמָּה? כְּדֵי לְהַרְאוֹת חֲזוּתוֹ לָרַבִּים: **מתני'** פָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ, כֵּיצַד? מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג, בַּשְּׁמִינִי, בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, עוֹשִׂין לוֹ בִּימָה שֶׁל עֵץ בָּעֲזָרָה, וְהוּא יוֹשֵׁב עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד". חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגָן, וְהַסְּגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל נוֹתְנָהּ לַמֶּלֶךְ. וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד וּמְקַבֵּל, וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב. אַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ עָמַד וְקִבֵּל וְקָרָא עוֹמֵד, וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים. וּכְשֶׁהִגִּיעַ לְ"לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי" זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת, אָמְרוּ לוֹ אַל תִּתְיָרֵא אַגְרִיפַּס, אָחִינוּ אַתָּה, אָחִינוּ אַתָּה!. וְקוֹרֵא מִתְּחִילַּת "אֵלֶּה הַדְּבָרִים" עַד "שְׁמַע", וְ"שְׁמַע" "וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ", "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר", "כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר", וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ וּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה. בְּרָכוֹת שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מְבָרֵךְ אוֹתָן, הַמֶּלֶךְ מְבָרֵךְ אוֹתָן, אֶלָּא שֶׁנּוֹתֵן שֶׁל רְגָלִים תַּחַת מְחִילַת הֶעָוֹן: **גמ'** בַּשְּׁמִינִי, סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֵימָא: בַּשְּׁמִינִית. וְכָל הָנֵי, לָמָּה לִי? צְרִיכִי, דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא "מִקֵּץ" הֲוָה אָמִינָא נִימְנוֹ מֵהַשְׁתָּא, וְאַף עַל גַּב דְּלָא מִתְרַמֵּי בַּשְּׁמִיטָּה, כָּתַב רַחֲמָנָא "שְׁמִיטָּה". וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא "שְׁמִיטָּה" הֲוָה אָמִינָא בְּסוֹף שְׁמִיטָּה, כָּתַב רַחֲמָנָא "בְּמֹעֵד". וְאִי כָּתַב "בְּמֹעֵד" הֲוָה אָמִינָא מֵרֵישׁ שַׁתָּא, כָּתַב רַחֲמָנָא "בְּחַג הַסֻּכּוֹת". וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא "בְּחַג הַסֻּכּוֹת" הֲוָה אָמִינָא אֲפִילּוּ יוֹם טוֹב אַחֲרוֹן, כָּתַב רַחֲמָנָא "בְּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל"

מאתחלתא

רש"י

וַיִּקְרָא כו'. בְּסֵפֶר עֶזְרָא כְּתִיב. קָתָנֵי מִיהָא לְרַבָּנָן בָּעֲזָרָה הָיוּ קוֹרְאִים: מַתְנִי' בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן הוּא. שֶׁפָּרָשַׁת שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב קְרוֹבָה לְפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת, וְלֹא גָּמַר הַתּוּרְגְּמָן לְתַרְגֵּם עַד שֶׁזֶּה רוֹאֶה אַךְ בֶּעָשׂוֹר וּמַתְחִיל כְּשֶׁמַּפְסִיק זֶה: וְעַד כַּמָּה מְדַלְּגִין. בַּנָּבִיא: כָּאן בְּעִנְיָן אֶחָד. מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה, כְּגוֹן מַתְנִי' דְּתַרְוַיְיהוּ בְּעִנְיָנָא דיה"כ נִינְהוּ, הִלְכָּךְ מְדַלְּגִין בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק. וּבָרַיְיתָא דְּקָתָנֵי דַּאֲפִי' בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק תּוּרְגְּמָן אֵין מְדַלְּגִין – בִּשְׁנֵי עִנְיָנִין, שֶׁזֶּה בְּעִנְיַן יוֹם הַכִּפּוּרִים וְזֶה בְּצַו אֶת אַהֲרֹן אוֹ בְּפָרָשָׁה אַחֶרֶת, שֶׁאֵין הַלֵּב שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ אַחַר עִנְיָן אֶחָד מְמַהֵר לָצֵאת מִמֶּנּוּ לִשְׁמוֹעַ וּלְהָבִין דִּבְרֵי עִנְיָן אַחֵר. הִלְכָּךְ תּוֹרָה שֶׁהַמִּצְוֹת תְּלוּיוֹת בָּהּ וּמַשְׁמִיעִין אוֹתָהּ לַצִּבּוּר, וּפָסוּק אֶחָד שֶׁלֹּא יָבִין בּוֹ הוּא שׁוֹכְחוֹ וְעוֹבֵר עָלָיו וְאֵינוֹ מְקַיְּמוֹ וּבָאָה חוּרְבָּה עַל כָּךְ, לָכֵן אֵין מְדַלְּגִין מֵעִנְיָן לְעִנְיָן וַאֲפִלּוּ אֵין הַתּוּרְגְּמָן מַפְסִיק, אֲבָל בַּנָּבִיא שַׁפִּיר דָּמֵי: וְהָתַנְיָא. בְּנִיחוּתָא: וּבַנָּבִיא בִּשְׁנֵי עִנְיָנִין. וְכָל שֶׁכֵּן בְּעִנְיָן אֶחָד: וּבְנָבִיא שֶׁל שְׁנֵים עָשָׂר מְדַלְּגִין. מִנְּבוּאָה לַחֲבֶרְתָּהּ, דִּכְלֵיהּ חַד סִפְרָא הוּא: מִסּוֹף הַסֵּפֶר לִתְחִלָּתוֹ לְמַפְרֵעַ: וְכָל כָּךְ לָמָּה. לוֹ לוֹמַר לָהֶם: שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ פָּרָשָׁה שֶׁהוּא קוֹרֵא עַל פֶּה אֵינָהּ כְּתוּבָה בּוֹ וְסֵפֶר מְשֻׁבָּשׁ הוּא: מִשּׁוּם פְּגָמוֹ. שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה רִאשׁוֹן, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ מָצָא בּוֹ פְּסוּל: בְּעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם. פָּרָשָׁה שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת לְפִי סֵדֶר פָּרָשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה: ת"ר הַשְּׁאָר תְּפִלָּה. זוֹ הִיא שֶׁיֵּשׁ בְּרָכָה אַחַת וּבוֹ תְּפִלָּה תְּחִנָּה רִנָּה וּבַקָּשָׁה שֶׁעַמְּךָ כו': מִכָּאן וְאֵילָךְ. לְאַחַר שֶׁגָּמַר כֹּהֵן גָּדוֹל לִקְרוֹא פָּרָשָׁה בְּבִרְכוֹתֶיהָ, כָּל אֶחָד מִן הַצִּבּוּר מֵבִיא סֵפֶר תּוֹרָה מִבֵּיתוֹ לָעֲזָרָה, דְּקָסָבַר אֵין עֵרוּב וְהוֹצָאָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, אִי נַמִּי יְרוּשָׁלַיִם דְּלָתוֹתֶיהָ נְעוּלוֹת בַּלַּיְלָה וּמְעָרְבִין אֶת כֻּלָּהּ: לְהַרְאוֹת חֲזוּתוֹ. שֶׁל ס"ת וְנוֹיוֹ, דְּאָמַר מַר (נָזִיר דַּף ב:) זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ הִתְנָאֶה לְפָנָיו בְּמִצְוֹת בס"ת נָאֶה בְּצִיצִית נָאָה: מַתְנִי'. בַּשְּׁמִינִי. בַּגְּמָרָא פָּרִיךְ בַּשְּׁמִינִי ס"ד, הָא אָמַרְתְּ בְּמוֹצָאֵי יו"ט הָרִאשׁוֹן, וּמְשַׁנֵּינַן אֵימָא בַּשְּׁמִינִית בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית בְּסֻכּוֹת שֶׁבִּתְחִלַּת שָׁנָה שְׁמִינִית: בִּימָה. אלמבר"א: שֶׁנֶּאֱמַר מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים. בְּסוֹף שֶׁבַע שָׁנִים, וְאוֹתָהּ קְרִיָּה עַל יַד מֶלֶךְ הִיא, כִּדְתַנְיָא בְּסִפְרֵי בְּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ, אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת, אֵין קוֹרִין בְּיוֹם הַקָּהֵל אֶלָּא בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה: וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב. וְקוֹרֵא בִּישִׁיבָה: אַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ. מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הָיָה מִזַּרְעוֹ שֶׁל הוֹרְדוֹס, וְהוּא שֶׁנֶּחֱרַב בהמ"ק בְּיָמָיו: זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת. שֶׁהַמִּקְרָא הַזֶּה פּוֹסְלוֹ מִן הַמַּלְכוּת: אָחִינוּ אַתָּה. שֶׁאִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל: וְקוֹרֵא מִתְּחִלַּת אֵלֶּה הַדְּבָרִים עַד שְׁמַע. שֶׁבְּוָאֶתְחַנַּן: וּשְׁמַע וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ. ע"י דִּלּוּג, וּמִשָּׁם מְדַלֵּג לְעַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר, וּמִשָּׁם מְדַלֵּג וְקוֹרֵא כִּי תְּכַלֶּה לְעַשֵּׂר וּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת, וּמִשָּׁם חוֹזֵר לְמַפְרֵעַ וְקוֹרֵא אָשִׂימָה עָלַי מֶלֶךְ. שְׁמַע קַבָּלַת מַלְכוּת שָׁמַיִם, וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ קַבָּלַת עוֹל מִצְוֹת כִּדְאָמַר בְּפ' שְׁנֵי דִּבְרָכוֹת (דַּף יג.), וְכֵן בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת קַבָּלַת בְּרִיתוֹת שֶׁל תּוֹרָה, וּמַשְׁמִיעַ לָרַבִּים עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר כִּי תְּכַלֶּה לְעַשֵּׂר מִפְּנֵי שֶׁהוּא זְמַן אָסִיף וּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים וְהַפְרָשַׁת תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת. ואע"פ שֶׁפָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ מַפְסֶקֶת בֵּין עַשֵּׂר לְכִי תְּכַלֶּה, קוֹרֵא אֶת אֵלֶּה יַחַד שֶׁלֹּא לְהַפְסִיק בְּמַעַשְׂרוֹת, ואח"כ קוֹרֵא פָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ. וְאִי מִשּׁוּם דְּיֵשׁ כָּאן דִּלּוּג בַּתּוֹרָה בִּכְדֵי (שֶׁלֹּא) יַפְסִיק הַתּוּרְגְּמָן, אֵין לַמֶּלֶךְ תּוּרְגְּמָן וְאֵין מְתַרְגְּמִין אַחֲרָיו: בְּרָכוֹת שֶׁכ"ג מְבָרֵךְ. בְּיוה"כ אַחַר מִקְרָא פָּרָשָׁה כִּדְאָמְרָן (יוֹמָא סח.) מְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמוֹנֶה בְּרָכוֹת: הַמֶּלֶךְ מְבָרֵךְ. אַחַר קְרִיאָתוֹ: שֶׁל רְגָלִים. מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים מְבָרֵךְ תַּחַת בְּרָכוֹת שֶׁל מְחִילַת הֶעָוֹן שביו"כ: **גמ'.** צְרִיכֵי. כָּל הַסִּימָנִין הַלָּלוּ מִקֵּץ שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וּבְמוֹעֵד: נִימְנוּהוּ מֵהַשְׁתָּא. מִשְּׁנַת אַרְבָּעִים וָהָלְאָה, שֶׁבְּעַרְבוֹת מוֹאָב נֶאֶמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ ואע"ג דְּלָא מִתְרְמֵי בִּשְׁמִטָּה, שֶׁלֹּא מָנוּ שְׁמִטִּין עַד לְאַחַר שֶׁבַע שֶׁכָּבְשׁוּ וְשֶׁבַע שֶׁחִלְּקוּ כִּדְאָמְרִי' (בְּקִדּוּשִׁין) (דַּף מ:) [עֲרָכִין] (דַּף יב:) : בְּסוֹף שְׁמִטָּה. קֹדֶם ר"ה שֶׁל שְׁמִינִית, דְּהָא מִקֵּץ שֶׁבַע בְּסוֹף שָׁנָה מַשְׁמַע: מֵרֵישׁ שַׁתָּא. שֶׁכֻּלָּן נִקְרְאוּ מוֹעֵד כִּדְכְתִיב (וַיִּקְרָא כג) אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' וְקַחֲשִׁיב נַמִּי ר"ה:

מאימת

תוספות

כתב רחמנא בחג הסוכות. תימה השתא דכתיב בחג הסוכות במועד למה לי ועוד לא ליכתוב אלא מקץ שבע שנים שנת השמיטה בבא כל ישראל ליראות ואנא ידענא דלאו היינו מר"ה דאז אינם באים ליראות וי"ל אם כן הוה אמינא בחג המצות להכי איצטריך בחג הסוכות מיהו במועד לא הוה צריך ונראה דלהכי איצטריך משום דבבא כל ישראל ליראות משמע מאתחלתא דמועד ביום ראשון קמ"ל במועד דמשמע בתוך המועד ואהני בבא כל ישראל דמשמע מאתחלתא דמועד לא ביום ב' או ביום ג' אלא במוצאי יו"ט הראשון אבל פי' רש"י תמוה דפי' דמהאי טעמא ביום טוב ראשון לא דתיקון בימה אינה דוחה יו"ט כיון דגזירת הכתוב לקרות מאתחלתא דמועד יקראו בלא בימה מנלן דבימה מעכבת להכי מסתבר כדפי' ונראה דהיו בונין הבימה מעי"ט בנין של פרקים ובחולו של מועד לא היו עושין שום בנין אלא מקימין אותה ומחברין הפרקים יחד ואם לא בנו אותה מערב יו"ט נראה דבניינה לא היה דוחה אפילו חולו של מועד:

מצוה

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף מא עמוד ב

תוספות

מצוה שאני. והכי פרכינן נמי בפרק כ"ג בסנהדרין (דף יט:) גבי מלך דתנן לא חולץ ולא חולצין לאשתו רבי יהודה אומר אם רצה לחלוץ וליבם זכור לטוב איני והאמר רב אשי וכו' ומשני מצוה שאני וקשיא לר"י אמאי לא משני הכי בפרק שני דכתובות (דף יז.) מעבירין את המת מלפני כלה וזה וזה לפני מלך ישראל אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר לפני הכלה ושבחוהו חכמים וקא פריך מכלל דשפיר עבד והאמר רב אשי וכו' ומשני פרשת דרכים הוה ואמאי לא משני מצוה שאני ותו איכא למיתמה והא ההיא גופיה דרב אשי מיירי במקום מצוה דמעיקרא אמרי' אפי' למ"ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול ומותיב ליה מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק שהיו מסובין בבית המשתה בנו של ר"ג ברבי והיה ר"ג עומד ומשקה עליהן וכו' אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב אשי אפי' למ"ד נשיא שמחל על כבודו דהיינו רבי יהושע שקבל הכוס מרבן גמליאל וכן רבי (אלעזר בר) צדוק מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול משמע אפילו במקום מצוה דומיא דנשיא כההוא מעשה דרבן גמליאל שהיה סעודת מצוה ומחל על כבודו בשביל כבוד חכמים אורחין שהיו מסובין בסעודתו דמייתי עליה דאברהם אבינו והוא עומד עליהם אלמא דאפי' במקום מצוה אמר רב אשי אין כבודו מחול ונראה לתרץ דדוקא הכא שייך למימר מצוה שאני דמוחל על כבודו משום כבוד התורה שהוא כבוד השכינה וכן ההיא דפרק כהן גדול (סנהדרין יט:) דחולץ או מיבם מוחל על כבודו כדי לקיים מצות מלך עולמים ומראה בעצמו שאימת שכינה עליו אבל ההיא דכתובות (דף יז.) ופ"ק דקידושין (דף לב:) שמוחל על כבודו כדי לחלוק כבוד לבשר ודם כגון לכלה ות"ח בזה גזירת הכתוב הוא שאינו מוחל אפי' במקום מצוה שהרי מצות כיבוד עצמו שהן צריכין לעשות בו למלך כבוד גדולה ממצות כיבוד שחייב המלך לנהוג בהו שהרי גם עליהן אמרה תורה שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ולא אימתך עליו נמצא דמה שהמלך מכבדו ליכא מצוה: **אותו** היום נתחייבו שונאי ישראל כלייה. ירושלמי תני רבי חנינא ברבי גמליאל אומר הרבה חללים נפלו באותו יום שהחניפו לו ודבר תמוה לומר אם היה ראוי מפני [מדין] התורה כיון דאמו היתה מישראל אלא משום דזילא מילתא כמו שפירש"י שיתחייבו על חנופה מועטת כזאת עונש גדול ופירש ר"י אע"ג דאמר בפרק מצות חליצה (יבמות קב.) ובפרק החולץ (שם מה:) גבי רב מרי דמנייה רבא אפורסי דבבל וגבי אושפיזכניה דרב אדא בר אהבה אם היתה אמו מישראל מקרב אחיך קרינן ביה (קדושין דף עו:) היינו דוקא גבי נשיאות ושררות בעלמא דלינהג שררות במתא דדרשינן שום תשים עליך מלך מקרב אחיך מדסמך משימות למקרב אחיך ש"מ דבעינן בהו מקרב אחיך קצת כגון אמו מישראל אבל מלך חזר ושנה עליו מקרב אחיך תשים עליך מלך דקפיד קרא גבי מלך עד שיהא ממש מקרב ממוצע מאביו ואמו מישראל וזו היתה החנופה שמלך בזרוע שלא כדין תורה והודו לו והחזיקו בכך נהי שלא יוכלו למחות היה להן לשתוק ולא להחזיקו וזהו עונש החנופה בדבר עבירה שמחניף לחבירו מחמת יראתו מפניו ואינו חושש על יראת הקב"ה ועושה עין שלמעלה כאילו אינה רואה בירושלמי דעשרה יוחסין בגמרא אין בודקין מן המזבח כתיב שום תשים עליך מלך אין לי אלא מלך מנין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דיינין ומכין ברצועות ת"ל מקרב אחיך תשים עליך מלך כל שתשימוהו עליך לא יהא אלא מן הברורין שבאחיך:

כל המחניף לחבירו. יש לפרש שלא במקום סכנה אבל במקום סכנה מותר כי ההיא דפרק ארבעה נדרים (דף כב.) עולא אזל לארעא דישראל לוו בהדיה תרי בני חוזאי קם חד שחטיה לחבריה אמר ליה לעולא יאות עבדי אמר ליה אין ופרע לו בית השחיטה כי אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה דלמא ח"ו אחזקית ידי עוברי עבירה א"ל רבי יוחנן נפשך הצלתה:

רש"י

מֵאֵימַת דְּמַתְחִיל מוֹעֵד. וּמִיהוּ ביו"ט לא, שֶׁאֵין תִּקּוּן הַבִּימָה דּוֹחֶה לא אֶת הַשַּׁבָּת וְלא יו"ט, וּמֵאֶתְמוֹל נַמִּי לא עֲבַדִינַן לָהּ דְּדָחֲקָא לָהּ עֲזָרָה, וְהַאי טַעֲמָא מְפָרֵשׁ בגמ' יְרוּשַׁלְמִי (פ"ח) בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה, דְּקָתָנֵי הַקָּהָל מֵאַחֲרִין כְּשֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, וְקָאָמַר מִפְּנֵי הַבִּימָה, וְנַעֲבְדֵהּ מֵאֶתְמוֹל דָּחֲקָא לָהּ עֲזָרָה אנקוברי"ר בְּלַעַ"ז: **לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד.** אֲבָל לא לְמַלְכֵי בֵּית חַשְׁמוֹנַאי: **אֲפִי' לְמַאן דְּאָמַר.** בְּקִדּוּשִׁין בפ"ק (דף לב:) : **אֶגְרוֹפָהּ.** כֹּחָהּ שֶׁל חֲנוּפָה, דאע"ג דְּאִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל אֵין רָאוּי לְמַלְכוּת דְּעֶבֶד הָיָה וְזִילָא מִלְּתָא: **נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין.** שֶׁהֶחֱנִיפוּ הַדַּיָּנִין אֶת בַּעֲלֵי הַדִּין: **וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים.** שֶׁהַגְּדוֹלִים רָאוּ עוֹבְרֵי עֲבֵרָה וְלא מִחוּ בְּיָדָם מִפְּנֵי חֲנוּפָה: **וְאֵין אָדָם שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ מַעֲשֵׂי גְּדוֹלִים מִמַּעֲשֶׂיךָ.** שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא מִחוּ בְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה לְמִדּוּ הַדּוֹרוֹת אֶת מַעֲשֵׂיהֶם וְנִמְצָא כֻּלָּן עוֹבְרִין: **לְכִילַי.** לְשׁוֹן כָּלְתָה נַפְשִׁי (פְּהֻלִּיס קיט), שֶׁמִּתְאַוֶּה לִשְׁתּוֹת יַיִן תָּדִיר: **וּפְלִיגָא.** הָא דְּרֵישׁ לָקִישׁ דְּאָמַר לְהַחֲנִיפוֹ לְעֵשָׂו נִתְכַּוֵּן לוֹמַר לוֹ רָאִיתִי פָּנֶיךָ כִּרְאוֹת פְּנֵי וְגו', פְּלִיגָא אַדְרַבִּי לֵוִי דְּאָמַר לא לְהַחֲנִיפוֹ נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְאַיֵּם עָלָיו וּלְהוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא רָגִיל לִרְאוֹת מַלְאָכִים: **לֹא יְשַׁוְּעוּ כִּי אֲסָרָם.** כְּשֶׁיָּבוֹאוּ עֲלֵיהֶם יִסּוּרִין לא יוֹעִילֵם שַׁוְעָה: **וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ לַחֲנַנְיָה הַנָּבִיא.** שֶׁאָמַר נְבוּאַת שֶׁקֶר עַל גָּלוּת יְכָנְיָה וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁגָּלוּ עִמּוֹ, בְּעוֹד שְׁנָתַיִם יָמִים אֲנִי מְשִׁיבָם אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה ה', חֲנוּפָה הִיא זוֹ שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר בְּהֶדְיָא שֶׁקֶר אַתָּה נִבֵּא: ויהי

מֵאַתְחַלְתָּא דְמוֹעֵד: וְחַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנוֹ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת: שָׁמְעַתְּ מִינָּהּ, חוֹלְקִין כָּבוֹד לְתַלְמִיד בִּמְקוֹם הָרַב? אָמַר אַבַּיֵי: כּוּלָּהּ מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דְמֶלֶךְ, וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב. אַגְרִיפָּס הַמֶּלֶךְ עָמַד וְקִיבֵּל וְקָרָא עוֹמֵד: עוֹמֵד מִכְּלָל דְיוֹשֵׁב וְהָאָמַר מָר: אֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר" וְגו'? כְּדַאֲמַר רַב חִסְדָּא: בְּעֶזְרַת נָשִׁים, הָכָא נַמִי בְּעֶזְרַת נָשִׁים: וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים: שִׁבְּחוּהוּ, מִכְּלָל דְּשַׁפִּיר עֲבַד? הָאֲמַר רַב אַשִׁי: אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר נָשִׂיא שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מָחוּל, מֶלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ! מִצְוָה שָׁאנֵי: וּכְשֶׁהִגִּיעַ לְ"לֹא תוּכַל לָתֵת": תָּנָא מִשְּׁמֵיהּ דְרַבִּי נָתָן: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְחַיְּיבוּ שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל כְּלָיָיה, שֶׁהֶחֱנִיפוּ לוֹ לְאַגְרִיפָּס. אָמַר ר' שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא: מִיּוֹם שֶׁגָּבַר אֶגְרוֹפָהּ שֶׁל חֲנוּפָה, נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין, וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים, וְאֵין אָדָם יָכוֹל לוֹמַר לַחֲבֵירוֹ "מַעֲשַׂי גְּדוֹלִים מִמַּעֲשֶׂיךָ". דָּרַשׁ ר' יְהוּדָה בַּר מַעַרְבָא וְאִיתֵימָא ר' שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי: מוּתָּר לְהַחֲנִיף לָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִקָּרֵא עוֹד לְנָבָל נָדִיב וּלְכִילַי לֹא יֵאָמֵר שׁוֹעַ", מִכְּלָל דְּבָעוֹלָם הַזֶּה שָׁרֵי. ר' שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, מֵהָכָא: "כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי". וּפְלִיגָא דְרַבִּי לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי לֵוִי: מָשָׁל שֶׁל יַעֲקֹב וְעֵשָׂו, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאָדָם שֶׁזִּימֵּן אֶת חֲבֵירוֹ וְהִכִּיר בּוֹ שֶׁמְּבַקֵּשׁ לְהוֹרְגוֹ, אָמַר לוֹ: טַעַם תַּבְשִׁיל זֶה שֶׁאֲנִי טוֹעֵם כְּתַבְשִׁיל שֶׁטָּעַמְתִּי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ. אָמַר: יָדַע לֵיהּ מַלְכָּא, מִיסְתַּפֵּי וְלָא קָטֵיל לֵיהּ: אָמַר ר' אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָה מֵבִיא אַף לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחַנְפֵי לֵב יָשִׂימוּ אָף" וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֵין תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יְשַׁוְּעוּ כִּי אֲסָרָם". סימן א"ף עוב"ר גיהנ"ם ביד"ו ניד"ה גול"ה: וְאָמַר ר' אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָה, אֲפִילּוּ עוּבָּרִין שֶׁבִּמְעֵי אִמָּן מְקַלְלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֹמֵר לְרָשָׁע צַדִּיק אַתָּה יִקְּבֻהוּ עַמִּים יִזְעָמוּהוּ לְאֻמִּים", וְאֵין "קוֹב" אֶלָּא קְלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא קַבֹּה אֵל", וְאֵין "לְאוֹם" אֶלָּא עוּבָּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר "וּלְאֹם מִלְאֹם יֶאֱמָץ". וְאָמַר ר' אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָה נוֹפֵל בַּגֵּיהִנָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע" וְגו', מַה כְּתִיב אַחֲרָיו "לָכֵן כֶּאֱכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ וַחֲשַׁשׁ לֶהָבָה יִרְפֶּה". וְאָמַר ר' אֶלְעָזָר: כָּל הַמַּחֲנִיף לַחֲבֵירוֹ סוֹף נוֹפֵל בְּיָדוֹ, וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיָדוֹ נוֹפֵל בְּיַד בָּנָיו, וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיַד בָּנָיו נוֹפֵל בְּיַד בֶּן בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה ה' יָקֵם ה' אֶת דְּבָרֶיךָ", וּכְתִיב: "ויהי

הדרן עלך אלו נאמרין

משוח

כל העניינים שהיו במשך ימי השבוע מתעלים ביום השבת.

משיחת פרשת במדבר ה'תשכ"ז

ביאורים למסכת סוטה דף מא עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מֵאַתְחַלְתָּא דְּמוֹעֵד – מתחילת חג הסוכות.

שנינו במשנה **וְחַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנוֹ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת.** מעירה הגמרא, שלכאורה **שָׁמַעְתָּ מִינַּהּ** שמשנתינו סתמה כדעה שחוֹלְקִין כָּבוֹד לַתַּלְמִיד בִּמְקוֹם **הָרַב,** ואין בכך פחיתות כבוד לרב, שהרי כאן חולקים כבוד לראש הכנסת בפני המלך. **אָמַר אַבָּיֵי** שאין להוכיח זאת מכאן, משום שטעם משנתינו **בּוּלָּהּ** הוא **מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דְּמֶלֶךְ,** להראות שיש כמה שררות מתחתיו, ובאופן זה הכל מודים שחולקים כבוד לתלמיד במקום הרב.

שנינו במשנה **וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב, אַגְרִיפָּס הַמֶּלֶךְ עָמַד וְקִיבֵּל, וְקָרָא עוֹמֵד.** מקשה הגמרא, שמזה שכתוב 'וקרא עוֹמֵד', **מִכְּלָל** הדברים משמע **דְּיוֹשֵׁב** היה לפני כן, **וְהָאָמַר מַר,** שאין היתר **יְשִׁיבָה בַּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד בִּלְבַד,** משום שחלק להם הכתוב כבוד להראות שמלכותם שלימה, **שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר" וְגוֹ',** ואיך ישב אגריפס שהיה ממלכי בית חשמונאי בעזרה. מתרצת הגמרא, **כְּדְאָמַר רַב חִסְדָּא** על קושיה דומה, שהקריאה היתה **בְּעֲזָרַת נָשִׁים** שמותר לשבת בה, **הָכָא** נַמִּי יש ליישב שהקריאה היתה **בְּעֲזָרַת נָשִׁים.**

שנינו במשנה, שאגריפס המלך קרא בעמידה **וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים** על כך. מקשה הגמרא, שמזה שכתוב **שִׁבְּחוּהוּ מִכְּלָל** הדברים עולה **דְּשַׁפִּיר עָבַד** בכך שקרא בעמידה, **וְהָאָמַר רַב אַשִׁי,** שאֲפִילּוּ **לְמַאן דְּאָמַר** שנָשִׂיא בישראל **שֶׁמָּחֵל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מָחוּל,** מֶלֶךְ **שֶׁמָּחֵל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל,** שֶׁנֶּאֱמַר "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" ומהיתור שכתוב פעמיים 'שום' ו'תשים', יש ללמוד **שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ,** ואם מוחל על כבודו אין אימתו עלינו. מתרצת הגמרא, **מִצְוָה שַׁאנִי** – אגריפס מחל על כבודו לצורך מצוה, ובאופן זה כבודו מחול.

שנינו במשנה, **וּכְשֶׁהֶגִּיעַ** אגריפס **לְ"לֹא תוּכַל לָתֵת** עליך איש נכרי", זלגו עיניו דמעות, אמרו לו, 'אל תתירא אגריפס, אחינו אתה, אחינו אתה'. **תָּנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי נָתָן, כְּאוֹתָהּ שָׁעָה** שאמרו לו כן, **נִתְחַיְּבוּ שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל כְּלָיָה,** משום **שֶׁהֶחֱנִיפוּ לוֹ לְאַגְרִיפָּס,** שלמרות שאמו היתה מישראל, לא היה ראוי למלוך על ישראל, משום שהיה עבד, וזהו גנאי לישראל שעבד ימלוך עליהם.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא, מִיּוֹם שֶׁנָּבַר אֶגְרוֹפָהּ – כוחה **שֶׁל חֲנוּפָּה** – שהחניפו לאגריפס, **נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין** – שהדיינים החניפו לבעלי הדינים, **וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים** - שהצדיקים ראו עוברי עבירות ולא מחו בידם מפני החנופה, ומתוך כך למדו הדורות את מעשי הרשעים, **וְאֵין אָדָם יָכוֹל לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ 'מַעֲשֵׂי גְדוֹלִים מִמַּעֲשֶׂיךָ',** שמתוך שלא מחו ברשעים הכל למדו ממעשיהם, ונעשו כולם עוברי עבירה.

דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר מַעֲרָבָא, וְאִיתֵימָא רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי, מוּתָּר לְהַחֲנִיף לָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר שלעתיד לבוא **"לֹא יִקָּרֵא עוֹד לְנָבָל** – הנותן רק מה שחייב ובעין רעה **נָדִיב** – הנותן בעין יפה, **וְלִכְילַי** – רמאי חורש רעות **לֹא יֵאָמֵר** שהוא **שׁוֹעַ** – אדון נדיב שהכל פונים אליו", ויש לדייק **מִכְּלָל** הדברים, **דְּבָעוֹלָם הַזֶּה שָׁרֵי** להחניף לרשעים, ורק לעתיד לבוא יהיה אסור להחניף להם. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר,** שהמקור לכך שמותר להחניף לרשעים הוא **מֵהָכָא,** שיעקב אבינו החניף לעשיו ואמר לו, "כי על כן ראיתי פניך **כִּרְאוֹת פְּנֵי אֱלֹהִים, וַתִּרְצֵנִי".**

וּפְלִינָא דְּרַבִּי לֵוִי – ביאורו של רבי שמעון בן לקיש בפסוק, נחלק על ביאורו של רבי לוי, שיעקב אבינו לא החניף כלל לעשיו, אלא בא לאיים עליו. **דְּאָמַר רַבִּי לֵוִי, מָשָׁל שֶׁל יַעֲקֹב וְעֵשָׂו** בפסוק זה **לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְאָדָם שֶׁזִּימֵּן אֶת חֲבֵירוֹ, וְהִכִּיר** חבירו **בּוֹ** – במזמין, **שֶׁמְּבַקֵּשׁ לְהוֹרְגוֹ, אָמַר לוֹ** האורח למזמין, **'טַעַם תַּבְשִׁיל זֶה שֶׁאֲנִי טוֹעֵם, כְּתַבְשִׁיל שֶׁטָּעַמְתִּי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ', אָמַר** המזמין לעצמו, 'מסתבר שאדם זה שטעם מתבשיל המלך, **יָדַע לֵיהּ מַלְכָּא** – המלך מכירו וחבירו', ומתוך כך **מִיסְתַּפֵּי** – חושש הרוצח **וְלֹא קָטֵיל לֵיהּ.** ואף כאן יעקב אבינו איים על עשיו ורמז לו שהוא רגיל לראות מלאכים שעוזרים לו.

הגמרא מביאה כמה מימרות של רבי אלעזר, בגנות החנופה. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה, מֵבִיא אַף** – כעס **לָעוֹלָם,** שֶׁנֶּאֱמַר 'וְחִנְּפֵי לֵב יָשִׂימוּ אָף'. **וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֵין תְּפִלָּתוֹ** של החנף **נִשְׁמַעַת,** שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק **'לֹא יְשַׁוְּעוּ** – לא תתקבל שועתם, **כִּי אֲסָרָם** – כאשר יבואו עליהם יסורים'.

(**סִימָן** למאמרי רבי אלעזר בעניני חנופה, **אַ"ף עוּבְ"ר, גֵּיהִנּ"ם בְּיָד"וֹ, נִיד"ה גּוֹל"ה**). **וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה, אֲפִילּוּ עוֹבְרִין שֶׁבְּמִעֵּי אִמָּן מְקַלְּלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "אוֹמֵר לָרָשָׁע צַדִּיק אַתָּה, יְקֻבּוּהוּ עַמִּים, יִזְעֲמוּהוּ לְאֻמִּים", וְאֵין** ביאור 'קוֹב' המוזכר בפסוק **אֶלָּא** לשון **קְלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר** בפרשת בלעם, "מה אקוב, **לֹא קַבֹּה אֵל"** – כיצד אקללם, וה' לא קללם. **וְאֵין 'לְאוֹם' אֶלָּא עוּבָּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר** על יעקב ועשיו כשהיו בבטן אמם **"וּלְאוֹם מִלְּאוֹם יֶאֱמָץ".**

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה נוֹפֵל בַּגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר "הוֹי לחנפים, הָאֹמְרִים לָרַע – לאדם רע שהוא **טוֹב, וְלַטּוֹב רָע וְגוֹ'",** מַה כְּתִיב אַחֲרָיו בעונשם, **"לָכֵן כָּאֱכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ, וַחֲשַׁשׁ לֶהָבָה יִרְפָּה וְגוֹ",** הרי שנופלים באש הגיהנם.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל הַמַּחֲנִיף לַחֲבֵרוֹ בְּסוֹף נוֹפֵל בְּיָדוֹ של הרשע שהחניף לו, **וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיָדוֹ נוֹפֵל בְּיַד בָּנָיו, וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיַד בָּנָיו נוֹפֵל בְּיַד בֶּן בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא" לְחַנַּנְיָה** שהתנבא נבואת שקר, שבעוד שנתיים ישובו יכניה וכלי המקדש מגלותם, **"אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה ה', יָקֵם ה' אֶת דְּבָרֶיךָ",** והיתה זו חנופה משום שהיה לו לומר בפירוש 'שקר אתה דובר', **וּכְתִיב,** שלאחר כמה ימים יצא ירמיה מירושלים לארץ בנימין, לחלוק נחלה שנפלה לו שם,

---

המשך ביאור למסכת סוטה ליום שנים וארבעים לעומר עמ' א

'ממונה' שאמרנו, דווקא **בַּעֲבוֹדָתוֹ קָאָמַר** – מינוי הנוגע לעבודתו, וכהן גדול אין ממונה עליו בעבודתו. שואלת הגמרא, **וְאֵימָא** שהכהן המוזכר כאן הוא **הַסְּגָן,** שהוא ממונה, והכהן גדול ממונה עליו בעבודה. מתרצת הגמרא, שאמנם על הסגן יש ממונה, אך **הַסְּגָן** עצמו **לָאו מְמוּנֶה הוּא** לשום דבר, **דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים, לְמָה** – לאיזה דבר **הַסְּגָן** מְמוּנֶה, ומבאר, **שֶׁאִם אֵירַע בּוֹ פְּסוּל בְּכֹהֵן גָּדוֹל** במהלך עבודתו, **נִכְנַס** הסגן, **וּמְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו.** אבל קודם שאירע פסול, אין לסגן שום מינוי בעבודת בית המקדש, והרי הוא ככל כהן, ובהכרח שנתמנה כהן מיוחד למלחמה, והוא משוח מלחמה.

שנינו במשנה, שהכהן פותח בלשון זו **'וְאָמַר** הכהן **אֲלֵהֶם, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל'.** מבררת הגמרא, **מַאי שְׁנָא** – מדוע הכהן מתחיל את דבריו בלשון **'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל'.** ומבארת, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי,** שהתורה מרמזת להם בדברי הכהן דבר נוסף, והוא, **שֶׁאָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל** הבאים להילחם בגויים, **אֲפִילּוּ לֹא קַיְּמְתֶּם אֶלָּא** מצוה זו של **קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית** שהיא קבלת מלכות שמים ועול מצוות, **אִי אַתֶּם נִמְסָרִין בְּיָדָם,** שעל ידי שהשכינה שורה עימכם, אתם נוצחים.

שנינו במשנה שהכהן אומר לעם, **'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ כוּ'.** מבארת הגמרא את סדר דברי הכהן, לפי מהלך היציאה למלחמה והמלחמה עצמה. **תָּנוּ רַבָּנָן, פַּעֲמַיִם מְדַבֵּר עִמָּם** הכהן עם הלוחמים, **אַחַת בַּסֵּפֶר** – כשיוצאים מגבול הארץ, לפני תחילת המערכה, **וְאַחַת בַּמִּלְחָמָה** – בתחילת המלחמה. **בַּסֵּפֶר** לפני המלחמה, **מַה הוּא אוֹמֵר** ללוחמים,

ביאורים למסכת סוטה דף מב עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

"וַיְהִי הוּא בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן, וְשָׁם בַּעַל פְּקִידוּת – ממונה שלא יצאו מהעיר אל הכשדים, וּשְׁמוֹ יִרְאִיָּה בֶּן שֶׁלֶמְיָה בֶּן חֲנַנְיָה נביא השקר, וַיִּתְפֹּשׂ אֶת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר אֶל הַכַּשְׂדִּים אַתָּה נוֹפֵל להיות עמהם, וַיֹּאמֶר (לוֹ) יִרְמְיָהוּ שֶׁקֶר אתה דובר, אֵינֶנִּי נוֹפֵל אֶל [על] הַכַּשְׂדִּים וְגו'". וּכְתִיב "וַיִּתְפֹּשׂ יִרְאִיָּה בְּיִרְמְיָהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל הַשָּׂרִים, ויקצפו השרים על ירמיהו, והכו אותו ונתנו אותו בית הָאֲסוּר בית יהונתן הסופר, כי אותו עשו לבית הכלא", הרי שירמיהו נפל בידי נכדו של חנניה נביא השקר, שהחניף לו.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל עֵדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲנוּפָּה – שאינם מוכיחים זה את זה, מְאוּסָה כְּנִדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי עֲדַת חָנֵף גַּלְמוּד", ו'גלמוד' הוא מלשון נדה, שֶׁכֵּן בְּכַרְמֵי הַיָּם קוֹרִין לְנִדָּה 'גַּלְמוּדָה'. מבררת הגמרא, מַאי פירוש 'גַּלְמוּדָה', ומדוע נדה נקראת כן. ומבארת, ש'גלמודה' היא מלשון גְּמוּלָה דא מִבַּעְלָהּ – מובדלת זו מבעלה. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל עֵדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲנוּפָּה לַסּוֹף גּוֹלָה, ודבר זה נלמד בגזירה שוה מהתיבה 'גלמוד', כְּתִיב הָכָא לגבי עדה שיש בה חנופה "כִּי עֲדַת חָנֵף גַּלְמוּד", וּכְתִיב הָתָם לגבי גלות "וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבֶךָ מִי יָלַד לִי אֶת אֵלֶּה, וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה גוֹלָה וְסוּרָה וְגו'".

אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, אַרְבַּע כִּיתּוֹת של רשעים אֵין מְקַבְּלוֹת פְּנֵי שְׁכִינָה, כַּת לֵיצִים וְכַת חֲנֵיפִים, וְכַת שַׁקְרָנִים וְכַת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע. והמקור לכך שכַּת לֵיצִים אינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב שהקדוש ברוך הוא "מָשַׁךְ יָדוֹ מלהיות אֶת לוֹצְצִים". והמקור לכַּת חֲנֵיפִים שאינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב "כִּי לֹא לְפָנָיו חָנֵף יָבוֹא". והמקור לכַּת שַׁקְרָנִים שאינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב שאמר הקדוש ברוך הוא "דּוֹבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי". והמקור לכַּת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע שאינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב "כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה, לֹא יְגוּרְךָ רָע" ופירוש הפסוק הוא, לא חפץ רשע אתה משום שצַדִּיק אַתָּה ה', לכן לֹא יָגוּר בִּמְגוּרְךָ – עמך רָע, ופרשה זו מדברת בבעלי לשון הרע, כפי שכתוב בהמשך 'כי אין בפיהו נכונה' וכו'.

הדרן עלך אלו נאמרין

משוח מלחמה פרק שמיני

פרק זה, עוסק במהלכה של מלחמת ישראל עם הגויים, והמשנה שלפנינו, עוסקת בדברי הכהן משוח המלחמה לעורכי המלחמה, בעת צאתם מגבול הארץ. כמו שנאמר "והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם, ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם". והמשנה תבאר את הפסוקים.

משנה. הכהן אשר נבחר לתפקיד מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, שעליו לצוות את העם בעת יציאתם למלחמה, בְּשָׁעָה שֶׁמְּדַבֵּר את דברי החיזוק אֶל הָעָם הלוחמים, בְּלִשּׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ הָיָה מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר, 'וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה' בצאתכם את גבול הארץ, 'וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן' לומר את דבריו. ומבארת המשנה, 'הכהן' זֶה כֹּהֵן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה אשר נמשח במיוחד לתפקיד זה. ומה שנאמר בפסוק 'וְדִבֶּר אֶל הָעָם', זה דווקא בְּלִשּׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.

"וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגו' אתם קרבים היום למלחמה עַל אויביכם" מבארת המשנה, 'על אויביכם' הגויים וְלֹא עַל אַחֵיכֶם היהודים. שמלחמה זו אינה לֹא כמלחמת שבט יְהוּדָה עַל שבט שִׁמְעוֹן הסמוך לו בגבולו, וְלֹא כמלחמת שבט שִׁמְעוֹן עַל שבט בִּנְיָמִין הסמוך לו בגבולו, שֶׁאִם תִּפְלוּ בְּיָדָם של אחיכם, יְרַחֲמוּ עֲלֵיכֶם. וּכְמַה שֶׁנֶּאֱמַר במלחמת פקח בן רמליהו מלך ישראל עם אחז מלך יהודה, "וְנִקְּבוּ הָאֲנָשִׁים מבני אפרים אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְשֵׁמוֹת קודם לכן, וַיַּחֲזִיקוּ בַשִּׁבְיָה ששבו במלחמתם עימהם, לדאוג לצרכיהם ולמחסורם, וְכָל מַעֲרוּמֵיהֶם – כל מי שלא היו לו בגדים ללבוש, הִלְבִּישׁוּ אותו מִן הַשָּׁלָל מן המלחמה, וַיַּלְבִּישׁוּם גם מבגדיהם שלהם, וַיְנַעֲלוּם – נתנו להם מנעלים, וַיַּאֲכִילוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסָכוּם בשמן, וַיְנַהֲלוּם – הנהיגו ונשאו בַּחֲמוֹרִים לְכָל כּוֹשֵׁל – את החלשים שלא יכלו ללכת, וַיְבִיאוּם אל יְרִיחוֹ שהיתה נקראת עִיר הַתְּמָרִים, אֵצֶל אַחֵיהֶם בני יהודה, וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן וְגו'", הרי שאחיכם בני ישראל מרחמים ונוהגים בחמלה באחיהם שבויי המלחמה.

אבל אתם, 'עַל אוֹיְבֵיכֶם' הגויים אַתֶּם הוֹלְכִים למלחמה, שֶׁאִם תנוצחו על ידיהם וּתִפְּלוּ בְּיָדָם בשבי, אֵין מְרַחֲמִין עֲלֵיכֶם אלא ינהגו בכם באכזריות מרובה, לפיכך אתם מוזהרים, 'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְגו' ממאורעות המלחמה.

ומפרטת המשנה את ארבעת האזהרות שהשמיעו ללוחמים, 'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם' – שלא ישבר לבבכם מִפְּנֵי צְהֲלַת – צעקת הסוּסִים שהם עושים כדי להפחידכם ולהטיל מורך בלבבכם, וְיִצְיְחָצוּחַ – השחזת הַחֲרָבוֹת ובלי המלחמה. 'אַל תִּירְאוּ' – אל יפול מורך ופחד בלבבכם, מִפְּנֵי הֲנָפַת תְּרִיסִין – הקשת מגיניהם, וְשִׁפְעַת הַקַּלְגַּסִּין – ריבוי חילות המלחמה. 'אַל תַּחְפְּזוּ' – אל תמהרו להימלט מִקּוֹל תקיעת הַקְּרָנוֹת שהם תוקעים בהם כדי להפחידכם. 'אַל תַּעַרְצוּ' – אל תפחדו ותשברו, מִפְּנֵי קוֹל הַצְּוָחוֹת אשר הם משמיעים כדי להפחידכם.

ועליכם לזכור 'כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהוֹלֵךְ עִמָּכֶם', ואל תבטחו בגבורתכם כמו הגויים, שֶׁהֵם בָּאִין ובטוחים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם, וְאַתֶּם בָּאִים ובטוחים בְּנִצְחוֹנוֹ ובכוחו שֶׁל מָקוֹם, ועליכם להשיב ליבכם אליו ולבטוח בישועתו. שהרי הַפְּלִשְׁתִּים אשר נלחמו בישראל, בָּאוּ ובטוחים היו בְּנִצְחוֹנוֹ ובכוחו שֶׁל גָּלְיָת הפלישתי, וּמֶה הָיָה סוֹפוֹ, לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב על ידי דוד, וְנָפְלוּ עִמּוֹ רבים מבני עמו, בידי יהודה וישראל, וכן מצינו בִּבְנֵי עַמּוֹן אשר בָּאוּ ובטחו בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שוֹבָךְ שר צבאו של הדרעזר מלך ארם, מֶה הָיָה סוֹפוֹ של שובך, לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב בידי דוד וחילותיו, וְנָפְלוּ עִמּוֹ רבים מבני עמו. וְאַתֶּם בני ישראל, אִי אַתֶּם כֵּן – אין הנהגתכם ומחשבתכם כהגויים, 'כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהוֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם וְגו'" זֶה מַחֲנֵה הָאָרוֹן – מחנה ישראל, שנושאים עימם הארון ששברי לוחות מונחים בתוכו, והוא מסייע להם במלחמתם והם נוצחים.

גמרא. שנינו במשנה, 'ודבר אל העם' בלשון הקודש. מבררת הגמרא מַאי קָאָמַר, כיצד נדרש מהפסוק שהכהן חייב לדבר בלשון הקודש, מבארת הגמרא הָכִי קָאָמַר, שֶׁנֶּאֱמַר בפרשת משוח מלחמה 'וְדִבֶּר', וּלְהַלָּן במעמד הר סיני הוא אוֹמֵר, "מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל", ודורשים 'דיבור דיבור' גזירה שוה, מַה לְּהַלָּן במעמד הר סיני, אמר משה את דבריו בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, שהרי עשרת הדברות נאמרו בלשון הקודש, אַף כָּאן המשוח מלחמה מדבר בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.

במשנה מבואר, שדווקא משוח המלחמה אומר את דברי החיזוק לעם, מביאה הגמרא את המקור לכך. תָּנוּ רַבָּנַן, 'וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם', מבררת הגמרא, יָכוֹל – שמא כָּל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה יוכל לדבר את דברי החיזוק לעם, תַּלְמוּד לוֹמַר בהמשך הפרשה 'וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים' – שהשוטרים מדברים לעם דברי חיזוק נוספים מלבד הכהן, ומסמיכות הפסוקים יש ללמוד שמַה הַשּׁוֹטְרִים בְּמִמּוּנָה – שמונו לתפקיד זה, אַף כֹּהֵן בְּמִמּוּנָה – שהתמנה לכך, ולא כל כהן שירצה. שואלת הגמרא, וְאֵימָא כֹּהֵן גָּדוֹל, שהרי הוא ממונה להכהונה גדולה. ומתרצת, שהכהן צריך להיות דּוּמְיָא דְּשׁוֹטֵר, מַה שׁוֹטֵר מהותו שֶׁיֵּשׁ שופט הַמְמוּנֶה עַל גַּבָּיו והוא מורה לו לרדות את הצריך לכך, אַף כֹּהֵן צריך להיות שֶׁיֵּשׁ מְמוּנֶה עַל גַּבָּיו, והוא הכהן גדול, אבל הכהן גדול אין ממונה מעליו. שואלת הגמרא, הרי כֹּהֵן גָּדוֹל נַמִּי, הָאִיכָּא מֶלֶךְ שהוא ממונה עַל גַּבָּיו. ומתרצת,

המשך בעמוד קצה

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף מב עמוד א

רש"י

וַיְהִי הוּא בְּשַׁעַר בִּנְיָמִין. לְאַחַר כַּמָּה יָמִים הָיָה יִרְמְיָה יוֹצֵא מִירוּשָׁלַיִם לָלֶכֶת אֶרֶץ בִּנְיָמִין לַחֲלוֹק נַחֲלָה שֶׁנָּפְלָה לוֹ, וּתְפָסוֹ יִרְאִיָּה וַיֹּאמֶר לוֹ אֶל הַכַּשְׂדִּים אַתָּה נוֹפֵל: **גְּמוּלָה.** בְּדוּלָה, כְּמוֹ וְיִגְמֵל (בְּרֵאשִׁית כא) : **מָשַׁךְ יָדוֹ.** הַקָּבָ"ה מִהְיוֹת אֶת לוֹצְצִים: **לֹא יְגוּרְךָ רַע.** לֹא יָגוּר עִמְּךָ רַע, וְגַבֵּי מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע כְּתִיב, דִּכְתִיב בְּהַהוּא פַּרְשְׁתָא כִּי אֵין בְּפִיהוּ נְכוֹנָה וְגוֹ':

הַדְרָן עֲלָךְ אֵלּוּ נֶאֱמָרִין

מַתְנִי'. מְשׁוּחַ מִלְחָמָה. כֹּהֵן שֶׁנִּתְרַבָּה לְכָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְגוֹ', וּבַגְּמָרָא פָּרִיךְ מַאי קָאָמַר: **וַיָּקוּמוּ הָאֲנָשִׁים.** כְּתִיב גַּבֵּי פֶּקַח בֶּן רְמַלְיָהוּ שֶׁנִּלְחַם עִם אָחָז בְּדִבְרֵי הַיָּמִים, שֶׁשָּׁבוּ מִבְּנֵי יְהוּדָה הַרְבֵּה וְשָׁם הָיָה נָבִיא עוֹדֵד שְׁמוֹ וְהוֹכִיחָם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לָהֶם בַּחֲמַת ה' עַל בְּנֵי יְהוּדָה נְתָנָם בִּידֵיכֶם וְהִכִּיתֶם בָּהֶם לְאֵין מַרְפֵּא, וְעַתָּה אַתֶּם אוֹמְרִים לִכְבּוֹשׁ אוֹתָם לַעֲבָדִים, שְׁמָעוּנִי וְהָשִׁיבוּ אֶת הַשְּׁבִיָּה וְגוֹ': **לְכָל כּוֹשֵׁל.** כָּל הַכּוֹשְׁלִים שֶׁבָּהֶם שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לֵילֵךְ בְּרַגְלֵיהֶם: **צָהֳלַת סוּסִים.** צֶנֶף סוּסִים קָרוּי צָהֳלָה בִּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא: **קַלְגַּסִּין.** חֵילוֹת: **הֲגָפַת תְּרִיסִין.** מְגִיפִין וְסוֹגְרִין וּמְדַבְּקִין הַתְּרִיסִין זֶה סָמוּךְ לָזֶה כְּדֵי שֶׁיִּנְקְשׁוּ זֶה עַל זֶה, וְהַקּוֹל נִשְׁמַע כְּקוֹל הָמוֹן לְאַיֵּם עַל שֶׁכְּנֶגְדָּם: **שׁוֹבַךְ.** שֵׂר צְבָא הֲדַרְעֶזֶר: **גמ'.** **מַאי קָאָמַר.** הֵיכִי יָלִיף לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ מֵהָכָא: **דּוּמְיָא דְּשׁוֹטֵר.** תֵּירוּצָא הִיא. הַשּׁוֹפֵט מְמֻנֶּה עַל הַשּׁוֹטֵר, שֶׁשּׁוֹטֵר עָשׂוּי לִנְגּוֹשׁ אֶת מִי שֶׁיְּצַוֶּה הַשּׁוֹפֵט לָכוֹף: **וְאֵימָא סְגָן.** מְדַבֵּר דְּבָרִים הַלָּלוּ, דְּהָא מְמֻנֶּה הוּא וְיֵשׁ מְמֻנֶּה עַל גַּבָּיו: **לְמָה סְגָן מְמֻנֶּה.** לְאֵיזֶה דָּבָר הוּא מְמֻנֶּה וּמוּכָן: **שֶׁאִם אֵרַע כּוּ'.** אֲבָל בְּעוֹד שֶׁלֹּא אֵרַע פְּסוּל לְכֹהֵן גָּדוֹל אֵין לַסְּגָן גְּדֻלָּה שֶׁל כְּלוּם: **מַאי שְׁנָא שְׁמַע יִשְׂרָאֵל.** לָמָּה מַתְחִיל בְּלָשׁוֹן זֶה: **פַּעֲמַיִם מְדַבֵּר עִמָּהֶם, אַחַת בַּסְּפָר.** כְּשֶׁיָּצְאוּ מֵאַרְצָם:

שמעו

תוספות

משוח מלחמה. נראה האי דלא תנא הכי משוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם כיצד כדקתני בפרק אלו נאמרין (לעיל דף לב.) מקרא בכורים כיצד משום דהתם סליק מיניה דתני לעיל מיניה ואלו נאמרין בלשון קודש אבל תימה למה הקדים פרק זה קודם פרק עגלה ערופה והלא שנה משוח מלחמה בבבא אחרונה אחרי כולן ויש לומר דהתם הקדים פרשת עגלה ערופה משום דאיירי בפרשת המלך נקט בתריה פרשת עגלה ערופה אבל הכא שבא לפרשה מקדים משוח מלחמה משום דזוטרי מיליה ופסיק ושדי להו וא"ת וליתני לעיל פרשת משוח מלחמה כדתני פרשת עגלה ערופה יש לומר דלא שייך למימר פרשת משוח מלחמה שהרי לא נתנה משום מצות קריאה אלא משום התראה: **הכי** קאמר שנאמר ודבר. ירושלמי למה בגין דכתי' ודבר הרי ק"ש דכתי' בה ודברת בם והיא נאמרת בכל לשון אלא בגין דכתיב בה אמירה הרי פרשת ודוי מעשר הרי כתיב בה אמירה והיא נאמרת בכל לשון אמר רבי חגי נאמר כאן הגשה ונאמר להלן הגשה ונגשו הכהנים בני לוי מה נגישה שנא' להלן בלשון קודש אף כאן בלשון קודש עד כדון כרבי עקיבא דאמר לשונות ריבויין הן כרבי ישמעאל דאמר לשונות כפולין הן ברם מאי אמר ר' חייא בר אבא נאמר כאן נגישה ונאמר להלן נגישה ונגש משה אל הערפל מה לשם לשון הקודש אף כאן לשון הקודש מסתברא דלא ופקדו שרי צבאות בראש העם ואחרי כן ונגש הכהן ודבר אל העם בתר דמתקן להון הוא משמע לון:

סגן לאו ממונה הוא. ואם תאמר הא אמרינן בסנהדרין פרק כהן גדול (דף יט.) כשהוא מנחם אחרים כל העם עוברין זה אחר זה והממונה ממצעו ותניא כשהוא עומד בשורה לנחם את האחרים סגן ומשוח מלחמה עומד בימינו ואמר רב פפא ש"מ מהא מתניתין תלת שמע מינה היינו סגן היינו ממונה יש לומר ודאי ממונה היה לדברים שמינוהו אחיו הכהנים כדתנן (יומא דף כח.) אמר להם הממונה אבל מן התורה אין לו שום מנוי ושררה יותר על אחיו הכהנים ואינו אלא כעין מינוי אמרכל וגיזבר שגידלוהו אחיו הכהנים:

מאה

"וַיְהִי הוּא בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן וְשָׁם בַּעַל פְּקֻדֻּת וּשְׁמוֹ יִרְאִיָּיה בֶּן שֶׁלֶמְיָה בֶּן חֲנַנְיָה וַיִּתְפֹּשׂ אֶת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר אֶל הַכַּשְׂדִּים אַתָּה נֹפֵל. וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ שֶׁקֶר אֵינֶנִּי נֹפֵל אֶל הַכַּשְׂדִּים", וּכְתִיב: "וַיִּתְפֹּשׂ יִרְמְיָהוּ וַיְבִאֵהוּ אֶל הַשָּׂרִים". וְאָמַר ר' אֶלְעָזָר: כָּל עֵדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲנוּפָּה מְאוּסָה כְּנִדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עֲדַת חָנֵף גַּלְמוּד", שֶׁכֵּן בִּכְרַכֵּי הַיָּם קוֹרִין לְנִדָּה "גַּלְמוּדָה". מַאי "גַּלְמוּדָה"? גְּמוּלָה מִבַּעְלָהּ. וְאָמַר ר' אֶלְעָזָר: כָּל עֵדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲנוּפָּה לְסוֹף גּוֹלָה, כְּתִיב הָכָא "כִּי עֲדַת חָנֵף גַּלְמוּד", וּכְתִיב הָתָם "וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ מִי יָלַד לִי אֶת אֵלֶּה וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה גֹּלָה וְסוּרָה". אָמַר ר' יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: אַרְבַּע כִּיתּוֹת אֵין מְקַבְּלוֹת פְּנֵי שְׁכִינָה: כַּת לֵיצִים, וְכַת חֲנֵיפִים, וְכַת שַׁקָּרִים וְכַת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע. כַּת לֵיצִים, דִּכְתִיב: "מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת לֹצְצִים". כַּת חֲנֵיפִים, דִּכְתִיב: "כִּי לֹא לְפָנָיו חָנֵף יָבוֹא". כַּת שַׁקָּרִים, דִּכְתִיב: "דֹּבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי". כַּת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע, דִּכְתִיב: "כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה לֹא יְגֻרְךָ רָע" צַדִּיק אַתָּה ה' לֹא יָגוּר בִּמְגוּרְךָ, רַע:

הדרן עלך אלו נאמרין

מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, בְּשָׁעָה שֶׁמְדַבֵּר אֶל הָעָם, בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ הָיָה מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כְּקָרָבְכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן" זֶה כֹּהֵן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה "וְדִבֶּר אֶל הָעָם" בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. "וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' עַל אֹיְבֵיכֶם" וְלֹא עַל אֲחֵיכֶם, לֹא יְהוּדָה עַל שִׁמְעוֹן וְלֹא שִׁמְעוֹן עַל בִּנְיָמִין. שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם יְרַחֲמוּ עֲלֵיכֶם, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִקְבוּ בְשֵׁמוֹת וַיַּחֲזִיקוּ בַשִּׁבְיָה וְכָל מַעֲרֻמֵּיהֶם הִלְבִּישׁוּ מִן הַשָּׁלָל וַיַּלְבִּשׁוּם וַיַּנְעִלוּם וַיַּאֲכִלוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסֻכוּם וַיְנַהֲלוּם בַּחֲמֹרִים לְכָל כּוֹשֵׁל וַיְבִיאוּם יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים אֵצֶל אֲחֵיהֶם וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן" וְגוֹ'. עַל אוֹיְבֵיכֶם אַתֶּם הוֹלְכִים, שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם אֵין מְרַחֲמִין עֲלֵיכֶם. "אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ", "אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם" מִפְּנֵי צַהֲלַת סוּסִים וְצִחְצוּחַ חֲרָבוֹת, "אַל תִּירְאוּ" מִפְּנֵי הֲגָפַת תְּרִיסִין וְשִׁפְעַת הַקַּלְגַּסִּין, "אַל תַּחְפְּזוּ" מִקּוֹל קְרָנוֹת, "אַל תַּעַרְצוּ" מִפְּנֵי קוֹל צְוָוחוֹת, "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם" הֵם בָּאִין בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם, וְאַתֶּם בָּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם. פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיָת, מֶה הָיָה סוֹפוֹ? לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב וְנָפְלוּ עִמּוֹ. בְּנֵי עַמּוֹן בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שׁוֹבַךְ, מֶה הָיָה סוֹפוֹ? לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב וְנָפְלוּ עִמּוֹ. וְאַתֶּם, אִי אַתֶּם כֵּן, "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם" זֶה מַחֲנֵה הָאָרוֹן: **גמ'** מַאי קָאָמַר? הָכִי קָאָמַר: שֶׁנֶּאֱמַר "וְדִבֶּר", וּלְהַלָּן אוֹמֵר: "מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל" מַה לְּהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. תָּנוּ רַבָּנָן: "וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם" יָכוֹל כָּל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים", מַה שׁוֹטְרִים בִּמְמוּנֶּה, אַף כֹּהֵן בִּמְמוּנֶּה. וְאֵימָא כֹּהֵן גָּדוֹל? דּוּמְיָא דְשׁוֹטֵר, מַה שׁוֹטֵר שֶׁיֵּשׁ מְמוּנֶּה עַל גַּבָּיו, אַף כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ מְמוּנֶּה עַל גַּבָּיו. כֹּהֵן גָּדוֹל נַמִי, הָאִיכָּא מֶלֶךְ עַל גַּבָּיו? בַּעֲבוֹדָתוֹ קָאָמַר. וְאֵימָא סְגָן? סְגָן לָאו מְמוּנֶּה הוּא, דְּתַנְיָא אָמַר ר' חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים: לְמָה סְגָן מְמוּנֶּה? שֶׁאִם אֵירַע בּוֹ פְּסוּל בְּכֹהֵן גָּדוֹל נִכְנָס וּמְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו: "וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל": מַאי שְׁנָא "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל"? אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: אֲפִילּוּ לֹא קִיַּימְתֶּם אֶלָּא קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, אִי אַתֶּם נִמְסָרִין בְּיָדָם: "אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ" כּוּ': תָּנוּ רַבָּנָן: פַּעֲמַיִם מְדַבֵּר עִמָּם, אַחַת בַּסְּפָר וְאַחַת בַּמִּלְחָמָה. בַּסְּפָר, מַה הוּא אוֹמֵר?

שמעו

בכוחה של התוועדות חסידית לפעול יותר מפעולתו של מלאך מיכאל.

ממאמר פרשת במדבר ה'תשכ"ז

סוטה. פרק שמיני – משוח מלחמה דף מב עמוד ב

תוספות

מאה פפי וחד נאנאי. בירושלמי בפרק החולץ אגמרא וחייבין אשם תלוי את ש"מ [שהאשה] מתעברת וחוזרת ומתעברת את ש"מ שאין האשה מתעברת משני בני אדם כאחת ופליגי על רבנן דאגדתא דרבנן דאגדתא אומרים ויצא איש הבינים ממערכות פלשתים ממאה ערלות פלשתים שהערו בה מאה ערלות פלשתים אמר רבי מתניא ולא פליגין עד שלא נסרחה הזרע האשה מתעברת משני בני אדם כאחת משנסרח הזרע אין האשה מתעברת משני בני אדם כאחת זה משמע שכולן מאה היו אבותיו שהרי מכולן נתעברה אמו ולא כפי' רש"י שפירש וחד נאנאי שאחד מהן אביו ופי' הערוך נאנאי כלב שבאו עליה מאה אנשים וכלב אחד וכן מפורש בויקרא רבה ובאגדה דשמואל אמר ר' יצחק אותה הלילה שפירשה ערפה מחמותה נתערבו בה גייס של מאה בני אדם הדא דכתיב והוא מדבר עמם והנה איש הבינים וגו' ממערכות פלשתים ממערות כתיב ממאה ערלות פלשתים רבי תנחומא אמר אף כלב אחד שנאמר ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי וגו' ותו התם ויתיצב ארבעים יום אמר רבי ברכיה ב"ר יצחק בשכר ארבעים פסיעות שהלכה ערפה עם חמותה נתלה לבנה ארבעים יום:

מפני שהשם וכל כנויו מונחים בארון. תוספתא (פ"ז ע"ש) כי ה' אלהיכם ההולך עמכם זה השם הנתון בארון שנאמר וישלח אותם משה וגו' מלמד שהיה פנחס משוח מלחמה וכלי הקודש זה הארון ויש אומרים אלו בגדי כהונה שנא' ובגדי הקודש אשר לאהרן [רבי יהודה בן לקיש] אומר ב' ארונות היו עמהם זה שיוצא עמהן למלחמה היו בו שברי לוחות שנאמר ויסעו מהר ה' וגו' זה שהיה עמהן היה בו ס"ת שנאמר ויעפילו לעלות וגו' ובירושלמי אמרי' ארון אחד היה:

מאלו התוס' לא מצאתי יותר

שִׁמְעוּ דִּבְרֵי מַעַרְכֵי הַמִּלְחָמָה, וְחָזְרוּ. בַּמִּלְחָמָה, מַה הוּא אוֹמֵר "אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ", כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁאוּמּוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין: מַגִּיפִין, וּמְרִיעִין, צוֹוְחִין, וְרוֹמְסִין: פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיָת כו': גָּלְיָת, אָמַר ר' יוֹחָנָן: שֶׁעָמַד בְּגִילּוּי פָנִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרוּ לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד אֵלָי" וְאֵין "אִישׁ" אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' אִישׁ מִלְחָמָה". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֲרֵינִי מַפִּילוֹ עַל יַד בֶּן אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה". אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' מֵאִיר: בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת לְכָדוֹ פִּיו לְאוֹתוֹ רָשָׁע, אֶחָד "בְּרוּ לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד אֵלָי", וְאִידָךְ "אִם יוּכַל לְהִלָּחֵם אִתִּי וְהִכָּנִי". וְאִידָךְ, דְּקָאָמַר לֵיהּ לְדָוִד: "הֲכֶלֶב אָנֹכִי כִּי אַתָּה בָא אֵלַי בַּמַּקְלוֹת". דָּוִד נַמִי אָמַר לֵיהּ "אַתָּה בָא אֵלַי בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן"?, הֲדַר אָמַר לֵיהּ "וְאָנֹכִי בָא אֵלֶיךָ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֵרַפְתָּ". "וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב" אָמַר ר' יוֹחָנָן: כְּדֵי לְבַטְּלָן מִקְּרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית. "וַיִּתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם" אָמַר ר' יוֹחָנָן: כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּתְּנָה בָּהֶן תּוֹרָה. "וַיֵּצֵא אִישׁ הַבֵּנַיִם מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים". מַאי "בֵּינַיִם"? אָמַר רַב: שֶׁמְּבוּנֶּה מִכָּל מוּם. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: בֵּינוֹנִי שֶׁבְּאֶחָיו. דְּבֵי ר' שֵׁילָא אָמַר שֶׁהוּא עָשׂוּי כְּבִנְיָן.

ר' יוֹחָנָן אָמַר: בַּר מֵאָה פַּפִּי וַחֲדָא נַאנַאי. "גָּלְיָת שְׁמוֹ מִגַּת" תָּנֵי רַב יוֹסֵף: שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין אֶת אִמּוֹ כְּגַת. כְּתִיב "מְעָרוֹת", וְקָרֵינַן "מַעַרְכוֹת". תָּנֵי רַב יוֹסֵף: שֶׁהַכֹּל הֶעֱרוּ בְּאִמּוֹ. כְּתִיב "הָרָפָה" וּכְתִיב "עֶרְפָּה", רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: "הָרָפָה" שְׁמָהּ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ "עֶרְפָּה" שֶׁהַכֹּל עוֹרְפִין אוֹתָהּ מֵאַחֲרֶיהָ. וְחַד אָמַר: "עֶרְפָּה" שְׁמָהּ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ "הָרָפָה" שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין אוֹתָהּ כְּהָרִיפוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וַתִּקַּח הָאִשָּׁה וַתִּפְרֹשׂ הַמָּסָךְ עַל פְּנֵי הַבְּאֵר וַתִּשְׁטַח עָלָיו הָרִפוֹת". וְאִי בָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא, "אִם תִּכְתּוֹשׁ אֶת הָאֱוִיל בַּמַּכְתֵּשׁ בְּתוֹךְ הָרִפוֹת בַּעֲלִי". "אֶת אַרְבַּעַת אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְהָרָפָה בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו" מַאי נִינְהוּ? אָמַר רַב חִסְדָּא: סַף וּמָדוֹן גָּלְיָת וְיִשְׁבִּי בְּנוֹב. "וַיִּפְּלוּ בְיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו", דִּכְתִיב: "וַתִּשַּׁק עֶרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת דָּבְקָה בָהּ" אָמַר ר' יִצְחָק, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יָבוֹאוּ בְּנֵי הַנְּשׁוּקָה, וְיִפְּלוּ בְּיַד בְּנֵי הַדְּבוּקָה. דָּרַשׁ רָבָא: בִּשְׂכַר אַרְבַּע דְּמָעוֹת שֶׁהוֹרִידָה עֶרְפָּה עַל חֲמוֹתָהּ, זָכְתָה וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה אַרְבָּעָה גִּבּוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּשֶּׂנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה עוֹד". כְּתִיב "חֵץ חֲנִיתוֹ" וְקָרֵינַן "עֵץ חֲנִיתוֹ", אָמַר ר' אֶלְעָזָר: עֲדַיִין לֹא הִגִּיעָנוּ לַחֲצִי שִׁבְחוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, מִכָּאן שֶׁאָסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָן שֶׁל רְשָׁעִים. וְלֹא לִפְתַּח בֵּיהּ כְּלָל? לְאוֹדוּעֵי שִׁבְחֵיהּ דְּדָוִד "בְּנֵי עַמּוֹן בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שׁוֹבַךְ כו'": כְּתִיב "שׁוֹבַךְ" וּכְתִיב "שׁוֹפַךְ", רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: "שׁוֹפַךְ" שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "שׁוֹבַךְ" שֶׁעָשׂוּי כְּשׁוֹבַךְ, וְחַד אָמַר: "שׁוֹבַךְ" שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "שׁוֹפַךְ" שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹתוֹ, נִשְׁפָּךְ לְפָנָיו כְּקִיתוֹן. "אַשְׁפָּתוֹ כְּקֶבֶר פָּתוּחַ כֻּלָּם גִּבּוֹרִים" רַב וּשְׁמוּאֵל, וְאָמְרִי לָהּ ר' אַמִי וְר' אַסִי, חַד אָמַר: בְּשָׁעָה שֶׁזּוֹרְקִין חֵץ, עוֹשִׂין אַשְׁפָּתוֹת אַשְׁפָּתוֹת שֶׁל חֲלָלִים, וְשֶׁמָּא תֹּאמַר שֶׁאוּמָּנִין בַּקְּרָב, תַּלְמוּד לוֹמַר: "כֻּלָּם גִּבּוֹרִים". וְחַד אָמַר: בְּשָׁעָה שֶׁעוֹשִׂין צוֹרְכֵיהֶן עוֹשִׂין אַשְׁפָּתוֹת אַשְׁפָּתוֹת שֶׁל זֶבֶל, וְשֶׁמָּא תֹּאמַר מִפְּנֵי שֶׁחוֹלֵי מֵעַיִים הֵם, תַּלְמוּד לוֹמַר: "כֻּלָּם גִּבּוֹרִים". אָמַר רַב מָרִי: שְׁמַע מִינָּהּ, הַאי מַאן דְּנָפֵישׁ זִיבְלֵיהּ, חוֹלִי מֵעַיִים הוּא. לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ? לִיטְרַח בְּנַפְשֵׁיהּ. "דְּאָגָה בְלֶב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה" ר' אַמִי וְר' אַסִי; חַד אָמַר: יַשְׁחֶנָּה מִדַּעְתּוֹ, וְחַד אָמַר: יְשִׂיחֶנָּה, לַאֲחֵרִים: "וְאַתֶּם אִי אַתֶּם כֵּן כו'" וְכָל כָּךְ לָמָּה? מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם וְכָל כִּינּוּיָו

רש"י

שִׁמְעוּ דִּבְרֵי מַעַרְכֵי מִלְחָמָה. מִי רָאוּי לַחֲזוֹר וּמִי רָאוּי לֵילֵךְ, וְחָזְרוּ הָרְאוּיִים לַחֲזוֹר, כְּגוֹן בָּנָה בַּיִת וְנָטַע כֶּרֶם וְאֵרַשׂ אִשָּׁה וְיָרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב. ואע"ג דִּכְתִיב בָּהֶן וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים, לְקַמָּן אָמְרִינַן דְּכֹהֵן קָאָמַר לְהוּ, אֶלָּא שֶׁהַשּׁוֹטְרִים מַשְׁמִיעִין דְּבָרָיו לָעָם: אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם, אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ. אַרְבָּעָה אַזְהָרוֹת כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁהָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הָיוּ עוֹשִׂין לְאַיֵּם, מְגִיפִין בַּתְּרִיסִין וּמְרִיעִין בַּקְּרָנוֹת וְצוֹוְחִין בְּקוֹלָם וְרוֹמְסִין בְּצָהֳלַת סוּסֵיהֶן וְדַהֲרוֹתָם, אֲבָל צִחְצוּחַ חֲרָבוֹת וְשִׁפְעַת קַלְגַּסִּים הֵן עִקַּר הַמִּלְחָמָה וְאֵינָן לְאַיֵּם: בְּגִלּוּי פָנִים. בְּחֻצְפָּה: בְּרוּ. בַּחֲרוּ: לְכָדוֹ פִּיו. אָמַר פִּיו אֶת כִּשְׁלוֹנוֹ: וְיֵרֵד אֵלָי. מִשְׁמַע עָלַי, שֶׁהוּא יִגְבַּר, דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר וְיִלָּחֵם אִתִּי: וְאִידָךְ וְהִכַּנִי. ואע"ג דַּהֲדַר אָמַר וְאִם אֲנִי אוּכָל לוֹ וְהִכִּיתִיו, מִכָּל מָקוֹם פְּתִיחַת פִּיו לְרָעָתוֹ [הֲוָת]: דָּוִד הָדַר קָאָמַר לֵיהּ וַאֲנִי בָּא. וְאֵין זוֹ פְּתִיחַת פֶּה לְרָעָה, דְּאָמַר לֵיהּ אַתָּה בָא לִמְשׁוֹל בִּי עַל יְדֵי דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ, וַאֲנִי בָּא לִמְשׁוֹל בְּךָ בְּשֵׁם שֶׁהַנַּצְחָנוּת שֶׁלּוֹ: כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם. שֶׁאַחֲרָה תּוֹרָה לְהִתְקַבֵּל נִתָּן לוֹ כֹּחַ לְהִתְיַצֵּב: מִכָּל מוּם. מְתֻקָּן וּמְנֻקָּה מִכָּל מוּם שֶׁל כִּעוּר: שֶׁבְּאֶחָיו. אַרְבָּעָה [אַחִים] הָיוּ (לו) כְּדִלְקַמָּן: בַּר מֵאָה פָּאפֵי וְחַד נָאנַאי. בֶּן הַתַּעֲרֹבֶת, שֶׁבָּאוּ הַרְבֵּה אֲנָשִׁים עַל אִמּוֹ בְּלַיְלָה אַחַת וְנִתְעַבְּרָה מִן אֶחָד, נִמְצָא הָאֶחָד אָבִיו וְכֻלָּן מְנָאֲפִים: נָאנַאי. זֶהוּ אָב בִּלְשׁוֹן פַּרְסִי: פָּאפֵי. פרשטרא, וּלְשׁוֹן אִישׁ הַבֵּינַיִם שֶׁיָּצָא מִבֵּין אֲנָשִׁים הַרְבֵּה: כְּתִיב מְעָרוֹת. מִמְּעָרוֹת פְּלִשְׁתִּים: כְּתִיב עֶרְפָּה. שֵׁם הָאַחַת עֶרְפָּה (רוּת א), וּכְתִיב הָרָפָה אֲשֶׁר בִּילִידֵי הָרָפָה, וְהִיא עֶרְפָּה כִּדְאָמְרִי' לְקַמָּן שֶׁנִּגְזַר עָלֶיהָ שֶׁיִּפְּלוּ בָנֶיהָ בַּחֶרֶב בְּיַד בְּנֵי רוּת שֶׁדָּבְקָה בַּשְּׁכִינָה: עוֹרְפִין אוֹתָהּ. הִפְקִירָה עַצְמָהּ כִּבְהֵמָה פָּנִים כְּנֶגֶד עֹרֶף: כְּהָרִיפוֹת. חִטִּין כְּתוּשִׁין: סַף וּמָדוֹן וְגָלְיָת וְיִשְׁבִּי. כֻּלָּם בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל (כ' כא): בְּנֵי הַנְּשׁוּקָה. שֶׁנָּשְׁקָה לַחֲמוֹתָהּ לְהִפָּרֵד מֵעִמָּה, שֶׁלֹּא נִתְגַּיְּרָה: וַתִּבְכֶּינָה עוֹד. פַּעַם שְׁנִיָּה, דִּלְעֵיל מִנֵּיהּ כְּתִיב וַתִּשֶּׂאנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה: אַרְבַּע דְּמָעוֹת. שְׁתֵּי בְּכִיּוֹת מִשְּׁתֵּי עֵינַיִם: חֵץ. לְשׁוֹן חֵצִי, הוֹדִיעֲךָ הַכָּתוּב שֶׁלֹּא סִפֵּר בַּחֲצִי גְּבוּרָתוֹ: לְאוֹדוֹעֵי שִׁבְחֵיהּ דְּדָוִד. שֶׁנִּלְחָם עִם גִּבּוֹר כָּמוֹהוּ: כְּתִיב שׁוֹבַךְ. בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל (כ' י) וּכְתִיב שׁוֹפַךְ בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (א' יט): אַשְׁפָּתוֹ כְּקֶבֶר פָּתוּחַ. בְּחֵילוֹת שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר כְּתִיב, וְאַיְידֵי דְּנָקַט פְּלוּגְתָּא דְּרַב וּשְׁמוּאֵל בִּדְרָשׁוֹת דִּקְרָאֵי נָקַט לָהּ: מִפְּנֵי שֶׁאוּמָּנִים. אֲבָל אֵינָם גִּבּוֹרִים: שֶׁל זֶבֶל. מֵחֲמַת שֶׁאוֹכְלִין הַרְבֵּה בִּגְבוּרָה: שְׁמַע מִנַּהּ. מִדְּקָאָמַר שֶׁמָּא תֹּאמַר חוֹלֵי מֵעַיִים הֵם: לִיטְרַח בְּנַפְשֵׁיהּ. לְבַקֵּשׁ לוֹ רְפוּאוֹת טֶרֶם יִכְבַּד חָלָיו עָלָיו: דְּאָגָה בְלֵב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה. יַסְחֶנָּה מִדַּעְתּוֹ. יְשִׂיחֶנָּה לַאֲחֵרִים: וְכָל כָּךְ לָמָּה. אוֹמֵר לָהֶם, וּמַה הִיא הַבְטָחָה הַזּוֹ שֶׁהִבְטִיחָן כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהוֹלֵךְ וְלֹא אָמַר כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם עִמָּכֶם, וּמַה הִיא הֲלִיכָה זוֹ דְּמִשְׁמַע הוֹלֵךְ מִמָּשׁ: שֶׁהַשֵּׁם וְכָל כִּנּוּיָיו עוֹמְדִין בָּאָרוֹן. הַיּוֹצֵא עִמָּהֶם בַּמִּלְחָמָה:

שפטפט

ביאורים למסכת סוטה דף מב עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

שִׁמְעוּ דִּבְרֵי מַעֲרַכֵי הַמִּלְחָמָה – את כללי המלחמה, מי ראוי להישאר במלחמה, ומי עליו לחזור. וְחָזְרוּ לביתם כל הראויים לחזור, שהם הבונה בית והנוטע כרם והנושא אשה והירא ורך הלבב. ממשיכה הברייתא לבאר את חלקם השני של דברי הכהן, בַּמִּלְחָמָה – בתחילתה של המלחמה, מָה הוּא אוֹמֵר 'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם' – אל ישבר לבבכם מפחד המלחמה, 'אַל תִּירְאוּ' במחשבתכם ובליבכם מאימת המלחמה, 'וְאַל תַּחְפְּזוּ' – אל תמהרו להימלט, 'וְאַל תַּעֲרֹצוּ' – אל תישברו את מהלך המלחמה. ומבארת הברייתא, שהכהן מזהירם בארבע אזהרות אלו, כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְּבָרִים – פעולות מיוחדות שֶׁעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הנלחמים בכם עוֹשִׂין על מנת להטיל מורך בלבבכם. ואלו הדברים, מְגִיפִּין – מקישים בתריסים, וּמְרִיעִין – תוקעים בקרנות וצוֹוְחִין בקולם על מנת להפחיד, וְרוֹמְסִין בצהלת סוסיהם ובדהרתם להשמיע קול גדול.

שנינו במשנה, פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיַת כו'. מבארת הגמרא, מי הוא גלית, כיצד נלחם בישראל ומה היה סופו. מבארת הגמרא מדוע נקרא גָּלְיַת, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מפני שֶׁעָמַד בְּגִילּוּי פָּנִים – בעזות פנים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וכביכול לחם בו. שֶׁנֶּאֱמַר שאמר גלית לישראל 'בְּרוּ – בחרו לָכֶם אִישׁ וְיֵרֶד אֵלַי' להילחם בי. ומבארת הגמרא, וְאֵין 'אִישׁ' אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר בשירת הים, 'ה' אִישׁ מִלְחָמָה'. וכתשובה לדבריו אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא על גלית, חֲרִינִי מַפִּילוֹ והורגו עַל יַד 'בֶּן אִישׁ' – דוד שהיה נער ולא הגיע לכלל איש, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה' – מיושבי בית לחם אשר בארץ אפרת.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר, בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת – שלוש פעמים לְבָדוֹ פִּיו לְאוֹתוֹ רָשָׁע – רמז גלית בדבריו את מפלתו העתידית. אֶחָד, במה שאמר לישראל, 'בְּרוּ לָכֶם אִישׁ וְיֵרֶד אֵלַי' – וממה שאמר לשון 'וירד אלי' ולא אמר וילחם אתי, משמע שיגבר עלי. וְאִידָךְ – פעם שניה, במה שאמר לישראל, על אותו איש אשר תבררו 'אִם יוּכַל לְהִלָּחֵם אִתִּי וְהִכָּנִי וְגוֹ'', הרי שתחילה נקט את האפשרות שינוצח. וְאִידָךְ, דְּקָאָמַר לֵיהּ גלית לְדָוִד בשעה שבא להילחם עימו, 'הֲכֶלֶב אָנֹכִי בעיניך כִּי אַתָּה בָא אֵלַי בַּמַּקְלוֹת' אשר בהם מכים את הכלבים, וממה שאמר הלשון 'בא אלי', משמע, שינוצח על ידי דוד. שואלת הגמרא, הרי דָּוִד נַמִּי אָמַר לֵיהּ לגלית "אַתָּה 'בָּא אֵלַי' בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן", הרי שגם דוד נקט את הלשון 'בא אלי', ואם כן אין זה לשון כישלון, שהרי דוד ניצח. מתרצת הגמרא, דוד הֲדַר אָמַר לֵיהּ – הוסיף ופירש את דבריו במה שאמר "וְאָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי (יִשְׂרָאֵל) מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֵרַפְתָּ" ובכוח זה אנצחך. ולפיכך דוד סמך את דבריו על כוחו של ה', ואין בדבריו הבעת חולשה.

נאמר בגלית 'וַיְנַשֵּׁ הַפְּלִשְׁתִּי אל מחנה ישראל הַשְּׁכֵם וְהָעֲרֵב', מבארת הגמרא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מהו 'השכם והערב', שמטרתו של גלית היתה כְּדֵי לְבַטְּלָן לישראל מִקְּרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית שבזכותה הם ניצולים מאויביהם. עוד נאמר בגלית, 'וַיִּתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם' לחרף ולגדף ולבטלם ממצוות, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שהטעם שהיתה לו אפשרות לעשות כן למשך זמן זה, היא כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּתְּנָה בָּהֶן תּוֹרָה שהתאחרה נתינת התורה מעשרת הדברות, לפיכך היה לו כח להתיצב ארבעים יום.

נאמר על גלית 'וַיֵּצֵא אִישׁ הַבֵּינַיִם מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים וְגוֹ'". מבארת הגמרא, מַאי בֵּינַיִם – מדוע כונה כך. אָמַר רַב, מפני שֶׁמְּבוּנָּה – מנוקה מִכָּל מוּם, שהיה גופו נקי ממום של כיעור. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, מפני שהיה בֵּינוֹנִי – אמצעי שֶׁבְּאֶחָיו – בין ארבעת אחיו. דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא אָמַר, מפני שֶׁהוּא עָשׂוּי בחוזק רב כְּבִנְיָן. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מפני שבאו על אמו מאה פלישתים בבת אחת, ולפיכך היה בַּר – בן מֵאָה פַּפֵּי – מנאפים, וַחֲדָא נַאנֵאי – ורק אחד היה אביו האמיתי, ו'איש הבינים' פירושו, שיצא מבין הרבה אנשים.

בפסוק נאמר 'וְגָלְיַת שְׁמוֹ מִגַּת', תָּנֵי רַב יוֹסֵף, ממה שלא נאמר 'גלית הגיתי' אלא 'מגת', בא לרמז שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין בביאתם אֶת אִמּוֹ כְּגַת – כדישת הענבים בגת. כְּתִיב על גלית, שהיה מִמַּעֲרוֹת פלישתים, וְקָרְיִנַן – והקרי של תיבה זו היא מִמַּעֲרָכוֹת פלישתים, ומבארת הגמרא תָּנֵי רַב יוֹסֵף שנקט הפסוק תיבת 'מערות' כדי לרמז, שֶׁהַכֹּל הֶעֱרוּ בְּאִמּוֹ – באו על אמו קודם שנולד.

כמו כן, בכתיבת שמה של אמו של גלית, מצינו חילוקים, שבמקום אחד כְּתִיב ששמה היה 'הָרָפָה', וּכְתִיב במקום אחר, ששמה היה 'עָרְפָה'. ובביאור דבר זה, נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר, 'הָרָפָה' שֶׁמָּהּ האמיתי, וְלָמָּה נִקְרָא במגילת רות שְׁמָהּ 'עָרְפָה' לרמז שֶׁהַכֹּל עוֹרְפִין אוֹתָהּ מֵאַחֲרֶיהָ – שהפקירה את עצמה לזנות כדרך הבהמה, פנים כנגד עורף. וְחַד אָמַר, 'עָרְפָה' שְׁמָהּ האמיתי, וְלָמָּה נִקְרָא שֶׁמָּהּ בנביא שמואל 'הָרָפָה' לרמז שהפקירה עצמה לזנות, כך שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין אוֹתָהּ בביאתן כְּהָרִיפוֹת – חיטים כתושים, שנכתשו על ידי דישה מרובה.

ומביאה הגמרא ראיה לכך שחיטים כתושים מכונים 'הריפות', וְכֵן הוּא אוֹמֵר על האשה אשר הסתירה את יהונתן ואחימעץ, "וַתִּקַּח הָאִשָּׁה וַתִּפְרוֹשׂ אֶת הַמָּסָךְ – הוילון עַל פְּנֵי הַבְּאֵר שבו הסתתרו וַתִּשְׁטַח עָלָיו על המסך שפרשה הָרִיפוֹת" – חיטים כתושים, שדרך לשוטחם כדי לייבשם, ומכאן ש'הריפות' הן חיטים כתושים, כי אותם רגילים לפרוש לייבוש. וְאִי בָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא, שנאמר במשלי, שאף "אִם תְּכַתֵּשׁ – תטחן עד דק אֶת הָאֱוִיל – השוטה בַּמַּכְתֵּשׁ כדי להסיר את שטותו ממנו, ותכתוש אותו בְּתוֹךְ – יחד עם הָרִיפוֹת החיטים הכתושים בַּעֲלִי" – במכתש, לא יסור מאיוולתו. ומכאן, ש'הריפות' הן חיטים כתושים, שאת אלו דרך לכתוש במכתש.

הגמרא מבארת את הנאמר בנביא על מפלת בני ערפה בידי דוד ועבדיו. "וְאֵת אַרְבַּעַת הגיבורים הָאֵלֶּה יוּלְּדוּ – נולדו לְהָרָפָה אם גלית בְּנַת וַיִּפְּלוּ בְּיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו" מבארת הגמרא מַאי נִינְהוּ אלה שנולדו לה, אָמַר רַב חִסְדָּא, ששמותיהם הם סַף, וּמָדוֹן, גָּלְיָת, וְיִשְׁבִּי בְּנוֹב, הנזכרים באותו פרק. נאמר בפסוק דלעיל, 'וַיִּפְּלוּ בְּיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו', מבארת הגמרא, הסיבה שנפלו ביד דוד היא דִּכְתִיב 'וַתִּשַּׁק עָרְפָה לַחֲמוֹתָהּ, ולא דבקה בה, וְרוּת דָּבְקָה בָהּ', אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבוֹאוּ בְּנֵי הַנְּשׁוּקָה – שהיא ערפה וַיִּפְּלוּ בְּיַד בְּנֵי רות הַדְּבוּקָה בנעמי. דָּרַשׁ רָבָא על בני ערפה הגיבורים, שבִּשְׁכַר אַרְבַּע דְּמָעוֹת שֶׁהוֹרִידָה עָרְפָה עַל חֲמוֹתָהּ בעת שנפרדו, זָכְתָה ערפה וַיָּצְאוּ מִמֶּנָּה אַרְבָּעָה גִּבּוֹרִים אשר נלחמו בישראל. ודבר זה נלמד ממה שֶׁנֶּאֱמַר בעת הפרידה מנעמי 'וַתִּשָּׂאנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה עוֹד' הרי שבכו פעם שניה, נוסף על מה שהוזכר כבר באותו פרק שבכו קודם, ושתי בכיות משתי עינים, הן ארבע דמעות, ובזכות זה זכתה לארבעה בנים גיבורים.

כְּתִיב על חניתו של גלית את הלשון 'חֵץ חֲנִיתוֹ' שהוא לשון מחצה, וְקָרְיִנַן – ואילו הקרי הוא 'עֵץ חֲנִיתוֹ' שזה הוא לשון עץ, שממנו עשויה ידית החנית. מבארת הגמרא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שהלשון 'חצי' בא לרמז, שעֲדַיִין התיאור של גבורת גלית לֹא הִגִּיעָנוּ – אינו ממצה לַחֲצִי שִׁבְחוֹ – אפילו את חצי שבח גבורתו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע. וּמִכָּאן – ממה שהנביא לא פירש אפילו את מחצית גדולתו אנו למדים, שֶׁאָסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָן שֶׁל רְשָׁעִים ולפיכך תיאר רק את מקצת גדולתו. שואלת הגמרא, אם כן, וְלֹא לִפְתַח בֵּיהּ כְּלָל – מדוע תיאר הנביא את מקצת שבחו הרי יש איסור בדבר. מתרצת הגמרא, שמטרת המקרא היתה לְאוֹדוּעֵי שַׁבְחֵיהּ דְּדָוִד שלחם עם גלית ונצחו, למרות גבורתו העצומה.

שנינו במשנה, וכך מצינו בִּבְנֵי עַמּוֹן אשר בָּאוּ ובטחו בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שׁוֹבַךְ כו'. מבארת הגמרא את שמו וגבורתו של שובך, והשינוים שמצינו בכתיבתו. כְּתִיב בספר שמואל ששמו היה 'שׁוֹבָךְ', וּכְתִיב בדברי הימים ששמו 'שׁוֹפַךְ', ובביאור דבר זה נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל,

המשך בעמוד קצא

יחזקאל פרק־כא ט־יז

ט יַעַן אֲשֶׁר־הִכְרַתִּי מִמֵּךְ צַדִּיק וְרָשָׁע לָכֵן תֵּצֵא חַרְבִּי מִתַּעְרָהּ אֶל־כָּל־בָּשָׂר מִנֶּגֶב צָפוֹן׃ י וְיָדְעוּ
כָּל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה הוֹצֵאתִי חַרְבִּי מִתַּעְרָהּ לֹא תָשׁוּב עוֹד׃ (ס) יא וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֵאָנַח בְּשִׁבְרוֹן
מָתְנַיִם וּבְמְרִירוּת תֵּאָנַח לְעֵינֵיהֶם׃ יב וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ עַל־מָה אַתָּה נֶאֱנָח וְאָמַרְתָּ אֶל־שְׁמוּעָה
כִּי־בָאָה וְנָמֵס כָּל־לֵב וְרָפוּ כָל־יָדַיִם וְכֵהָתָה כָל־רוּחַ וְכָל־בִּרְכַּיִם תֵּלַכְנָה מַיִם הִנֵּה בָאָה וְנִהְיָתָה נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהוִה׃ (פ) יג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יד בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱמֹר חֶרֶב
חֶרֶב הוּחַדָּה וְגַם־מְרוּטָה׃ טו לְמַעַן טִבְחַ טֶבַח הוּחַדָּה לְמַעַן־הֱיֹה־לָהּ בָּרָק מֹרֻטָה אוֹ נָשִׂישׂ שֵׁבֶט בְּנִי
מֹאֶסֶת כָּל־עֵץ׃ טז וַיִּתֵּן אֹתָהּ לְמָרְטָה לִתְפֹּשׂ בַּכָּף הִיא־הוּחַדָּה חֶרֶב וְהִיא מֹרֻטָה לָתֵת אוֹתָהּ בְּיַד־הוֹרֵג׃
יז זְעַק וְהֵילֵל בֶּן־אָדָם כִּי־הִיא הָיְתָה בְעַמִּי הִיא בְּכָל־נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל מְגוּרֵי אֶל־חֶרֶב הָיוּ אֶת־עַמִּי לָכֵן
סְפֹק אֶל־יָרֵךְ׃

רש"י

(ט) יען אשר הכרתי ממך. וידעתי כי ישמחו העובדי כוכבים לאידכם אקצוף עליהם ואגרה את נבוכדנצר בכולם והוא שכתבתי ונצרבו בה כל פנים הדרומיים: **(יד) חרב חרב.** שתי חרבות, חרב מלך בבל ראשונה ואח"כ חרב בני עמון ביד ישמעאל בן נתניה שיהרוג את גדליה ואת הנאספים אליו משארית החרב כמו שמפורש (בירמיה מא): **מרוטה.** פורביא"ה בלע"ז מנחם חברו לשון שליפה וכן ויתן אותה למורטה וכן כולם: **(טו) היה לה ברק.** להיות לה ברק זהרורית פלנדור"ש בלע"ז: **או נשיש.** לשון תמיה הוא שמא יש לנו לשמוח עוד: **שבט בני מואסת כל עץ.** שבט שאני מכה בה את בני ליסרו קשה מכל השבטים ומואסת היא מכת כל מטה וכל עץ כי אינם אצלה לכלום: **(טז) ויתן אותה.** את השבט: **למרטה לתפש בכף.** לצחצחה שתהא נוחה והגונה לתופשה בכף: **היא הוחדה חרב.** היא השבט חרב חדה ומרוטה היא לתת אותה ביד נבוכדנצר להרוג בה: **(יז) והילל.** לשון יללה: **כי היא.** החרב תהיה בעמי ובכל נשיאיהם ושריהם: **מגורי אל חרב.** קבוצות עמים באים לחרב היו סביבות עמי כן ת"י מגורי לשון אוגר בקיץ בן משכיל (משלי י) אגרה בקציר (משלי ו) נהרסו ממגורות (יואל א) העוד הזרע במגורה (חגי ב) ומנחם חברו לשון יראה כמו ויגר מואב (במדבר כב): **לכן ספוק אל ירך.** לנהי ולקינה:

מצודת דוד

(ט) יען. בעבור שאכרות ממך צדיק ורשע ועשיתי בך נקמה גדולה ושמחו עליכם אויביכם ועזרו לרעה לכן ילקו גם כל העובדי כוכבים היושבים מנגב בבל העומדת בצפון: **(י) כי אני ה' הוצאתי.** ולא באה במקרה: **לא תשוב עוד.** עד הכרית כל בשר היושבים מנגב בבל וכאומר משא"כ אם היתה באה במקרה כי המקרה לא תתמיד כ"כ: **(יא) האנח.** עשה אנחה כאדם המצטער: **בשברון מתנים.** ר"ל אנחה גדולה וכאילו נשברו המתנים ונפלו מכובד האנחה: **ובמרירות.** ר"ל במרירות לב תאנח לעיני ישראל: **(יב) אל שמועה.** בעבור השמועה הבאה אלינו מירושלי' מחורבנה ולכן נמס כל הלבבו' ורפו ידי האנשי' ורוח כל אדם כהתה והושפל' וברכי כל האנשי' ינועו מרתת הבהלה כמו המים שנעים ואינם נחים: **הנה באה.** ר"ל הנה היא קרובה כאילו כבר באה ונהיתה: **(יד) חרב חרב.** על חרב נ"נ יאמר וכפל המלה כדרך המקונן וכן מעי מעי (ירמיה ד): **גם מרוטה.** לטש אותה להסיר החלודה: **(טו) למען טבוח וכו'.** החדוד היה למען תהי' חריפ' לטבוח בה והמריט' היתה למען יהיה לה ברק להבהיל האנשים: **או נשיש.** או שמא תאמרו נשיש על החרב ההיא כי לא עלינו תבוא כ"א על אויבינו: **שבט בני.** כאומר לא כן הוא אך דעו שהחרב תבוא לכרות שבט בני ר"ל אוכלסי ישראל והוא מקרא קצר: **מואסת כל עץ.** עתה תמאס כל עץ ולא תכרות אותם ר"ל לא תלך עתה על העובדי כוכבים להכריתם ולפי שהמשיל את ירושלים ליער אמר לשון שבט, וכינה גם העובדי כוכבים בשם עץ: **(טז) ויתן אותה למרטה.** האויב נתן את החרב לצחצח אותה למען תהיה ראויה לאוחזה ביד: **היא הוחדה חרב.** ר"ל החרב ההיא חדדו אותה ומרטו אותה למען תת אותה ביד נ"נ ההורג לשיוכל להרבות הרוגים ולהבהיל אנשים: **(יז) זעק והילל.** זעק בקול ועשה יללה כי החרב ההיא תהיה בעמי ואף היא תהיה בכל נביאי ישראל הם השרים והמושלי': **מגורי אל חרב.** אנשי' מאוספי' בחרב היו עם עמי להכו' בהם ולכן הכה בכף על הירך דרך צער ואבל:

מצודת ציון

(יב) ורפו. מלשון רפיון ויאמר על הנבהל ומתייאש: **וכהתה.** ענין עכירות וחושך כמו כהה הנגע (ויקרא יג): **ונהיתה.** מל' היה: **(יד) הוחדה.** מל' חדידה ושנון: **מרוטה.** ענין ליטוש וצחצוח כמו נחושת ממורט (מלכים א ז): **(טו) ברק.** להט וזוהר כמו וברק חנית (נחום ג): **שבט.** שרביט: **(טז) לתפוש.** ענין אחיזה: **בכף.** בכף היד: **היא הוחדה חרב.** כמו הפך היא חרב הוחדה וכן כל רבים עמים (תהלים פט): **(יז) והילל.** מל' יללה: **מגורי.** ענין קיבוץ ואסיפה כמו אוגר בקיץ (משלי י): **אל חרב.** כמו בחרב וכן ואל הארון (שמות כה) ור"ל ובהארון: **את עמי.** עם עמי: **ספק.** ענין הכאה כמו ויספוק את כפיו (במדבר כד): **ירך.** הוא צד האדם:

דברי הימים א פרק־ד יא־כב

יא וּכְלוּב אֲחִי־שׁוּחָה הוֹלִיד אֶת־מְחִיר הִוא אֲבִי אֶשְׁתּוֹן: יב וְאֶשְׁתּוֹן הוֹלִיד אֶת־בֵּית רָפָא וְאֶת־פָּסֵּחַ
וְאֶת־תְּחִנָּה אֲבִי עִיר נָחָשׁ אֵלֶּה אַנְשֵׁי רֵכָה: (ס) יג וּבְנֵי קְנַז עָתְנִיאֵל וּשְׂרָיָה וּבְנֵי עָתְנִיאֵל חֲתַת:
יד וּמְעוֹנֹתַי הוֹלִיד אֶת־עָפְרָה וּשְׂרָיָה הוֹלִיד אֶת־יוֹאָב אֲבִי גֵיא חָרָשִׁים כִּי חָרָשִׁים הָיוּ: (פ) טו וּבְנֵי
כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה עִירוּ אֵלָה וָנָעַם וּבְנֵי אֵלָה וּקְנַז: טז וּבְנֵי יְהַלְלְאֵל זִיף וְזִיפָה תִּירְיָא וַאֲשַׂרְאֵל: יז וּבְנֵי עֶזְרָה
יֶתֶר וּמֶרֶד וְעֵפֶר וְיָלוֹן וַתַּהַר אֶת־מִרְיָם וְאֶת־שַׁמַּי וְאֶת־יִשְׁבָּח אֲבִי אֶשְׁתְּמֹעַ: יח וְאִשְׁתּוֹ הַיְהֻדִיָּה יָלְדָה
אֶת־יֶרֶד אֲבִי גְדוֹר וְאֶת־חֶבֶר אֲבִי שוֹכוֹ וְאֶת־יְקוּתִיאֵל אֲבִי זָנוֹחַ וְאֵלֶּה בְּנֵי בִתְיָה בַת־פַּרְעֹה אֲשֶׁר לָקַח
מָרֶד: (ס) יט וּבְנֵי אֵשֶׁת הוֹדִיָּה אֲחוֹת נַחַם אֲבִי קְעִילָה הַגַּרְמִי וְאֶשְׁתְּמֹעַ הַמַּעֲכָתִי: כ וּבְנֵי שִׁימוֹן
אַמְנוֹן וְרִנָּה בֶּן־חָנָן (ותולון) וְתִילוֹן וּבְנֵי יִשְׁעִי זוֹחֵת וּבֶן־זוֹחֵת: כא בְּנֵי שֵׁלָה בֶן־יְהוּדָה עֵר אֲבִי לֵכָה
וְלַעְדָּה אֲבִי מָרֵשָׁה וּמִשְׁפְּחוֹת בֵּית־עֲבֹדַת הַבֻּץ לְבֵית אַשְׁבֵּעַ: כב וְיוֹקִים וְאַנְשֵׁי כֹזֵבָא וְיוֹאָשׁ וְשָׂרָף
אֲשֶׁר־בָּעֲלוּ לְמוֹאָב וְיָשֻׁבִי לָחֶם וְהַדְּבָרִים עַתִּיקִים:

רש"י

(יא) וכלוב אחי שוחה. משפחות הוא דקחשיב בקצור ל׳ אע״פ שאין מזכירו למעלה וכן ובני קנז אע״פ שלא הזכירו למעלה וכן מעונתי כמו כן לא הזכירו כי כן דרך כל הספר הזה: **(יב)** אבי עיר נחש. שם עיר ותחנה שר (היה) עליה: אלה אנשי רכה. בני אשתון ישבו באותו מקום ברכה, ע״א אנשי רכה המשפחה היתה מכונה אנשי רכה: **(יד)** ושריה הוליד את יואב אבי גיא חרשים. יואב היה שר של עמק שיש בה חרשים ולמה אני קורא אותה גיא חרשים כי חרשים היו פתרון אותן שישבו בגיא החרשים חרשים המה ועל שמם נקרא הגיא: **(טו)** ובני כלב בן יפונה. אמרו רבותינו כלב בן יפונה זה כלב בן חצרון ולמה נקרא בן יפונה שפינה מעצת מרגלים ואל תתמה שהרי ייחס כבר משפחת כלב בן חצרון שהרי כן הדרך שמייחס קצת ומדלג על משפחה אחרת ואח״כ תופש משפחה ראשונה: ובני אלה וקנז. כך היה שמו וקנז: **(יח)** ואשתו היהדיה. אשת כלב שנולדה מיהודית: ירד אבי גדור וגו׳. שרי העירות כדכתיב ביהושע ויקדעם וזנוח וחלחול בית צור וגדור ירמות ועדלם שוכה ועזקה: ואלה בני בתיה בת פרעה. הוי״ו מפרדת בין בני יהודיה ובין בני בתיה: אשר לקח מרד. כלב הוא מרד שמרד בעצת מרגלים וכן דרך היחס שאפילו לאחד אומר בני כמו ובני אלה וקנז: **(כא)** בני שלה בן יהודה. לפי שעדיין לא יחסו מיחסו עתה שמשום כבודו של דוד מקדים ליחס בני תמר פרץ וזרח שמהם יצא גם הוא ועכשיו שייחס כל משפחות פרץ מתחיל לייחס כל משפחות שלה שהיו באותו הדור: ומשפחת בית עבודת הבוץ. ליריעות המקדש אף הם היו מבני שלה: **(כב)** ויוקים ואנשי כזבא. עד וישבי לחם. כל אלה בני שלה בן יהודה: ויואש ושרף. רבותינו אומרים זה מחלון וכליון: והדברים עתיקים. פתרון אל תאמר לפי שהתחלתי לייחס מאנשי דורינו שכולם היו אחרי כן אלא כולן שנאמרו בפסוק זה (העתיקים) הראשונים שהיו בימי קדמונים: אשר בעלו למואב. שלקחו נשים מואביות:

מצודת דוד

(יא) **וכלוב אחי שוחה.** לא הוזכרו לפנים גם שניהם ואולי הוזכרו בשם האחד אשר היה להם, או כן דרך הספר להזכיר אנשים ותולדותיהם עם שלא הוזכרו לפנים ממי יצאו ומי אביהם: **(יב)** **אלה אנשי רכה.** כל בני כלוב היו נקראים אנשי רכה מטעם ידוע אצלם: **(יג)** **ובני קנז.** גם הוא לא נזכר לפנים בן מי הי׳ (ולא אזכרם עוד מעתה כי מאד רבו): **עתניאל.** הוא היה השופט הראשון על ישראל: **(יד)** **כי חרשים היו.** ר״ל בעבור זה היה נקרא המקום ההוא גיא חרשים על כי היו אנשים חרשים רצה לומר אומני אבן ועץ וברזל: **(טו)** **כלב בן יפונה.** הוא כלב בן חצרון ועל שפינה עצמו מעצת המרגלים נקרא בן יפונה כן ארז״ל ועם כי כבר סיפר מתולדותיו בא עתה להשלים סיפור כל תולדותיו וכן דרך הספר הזה: וקנז. כי שמו בוי״ו: **(יז)** **ותהר.** אשתו של מרד הרתה וילדה את מרים והוא שם איש: **(יח)** **ואשתו היהודיה.** אשת מרד היהודית כי הראשונה שזכר לא היתה יהודית כי היא היתה בתיה בת פרעה שאמר בסוף המקרא: **ואלה.** האמורים במקרא שלפניו והם מרים ושמי וכו׳ אלה היו בני בתיה וכו׳: **(יט)** **אחות נחם.** אשר היתה אחות נחם: **אבי וכו׳.** ר״ל אלה בניה אבי קעילה וכו׳: **(כ)** **בן חנן.** כן שמו וכן בן זוחת: **(כא)** **ומשפחות וכו׳.** המשפחות שהיו עובדים עבודת הפשתן המיוחסים לבית אשבע: **(כב)** **אשר בעלו למואב.** אשר נלחמו עם מואב והיו אדונים להם: **וישבי לחם.** כן שם איש: **והדברים עתיקים.** כאומר אף כי אמרתי מדבר מלחמה ונצחון ואין הדבר ידוע הנה אל תתמהו על זה כי הדברים האלה המה מיושנים ועבר זמן רב ונשכח מן הבריות:

ג לוּף שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם לָקְטוּ הָעֲנִיִּים אֶת עָלָיו, לָקָטוּ; וְאִם לָאוּ, יַעֲשֶׂה חֶשְׁבּוֹן עִם הָעֲנִיִּים. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אִם לָקְטוּ הָעֲנִיִּים אֶת עָלָיו, לָקָטוּ; וְאִם לָאוּ, אֵין לָעֲנִיִּים עָלָיו חֶשְׁבּוֹן.

ד לוּף שֶׁל עֵרֶב שְׁבִיעִית שֶׁנִּכְנַס לַשְּׁבִיעִית, וְכֵן בְּצָלִים הַקִּיצוֹנִים, וְכֵן פּוּאָה שֶׁל עִדִּית — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: עוֹקְרִין אוֹתָן בְּמַאֲרוּפּוֹת שֶׁל עֵץ; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: בְּקַרְדֳּמוֹת שֶׁל מַתְּכוֹת. וּמוֹדִים בְּפוּאָה שֶׁל צְלָעוֹת, שֶׁעוֹקְרִין אוֹתָהּ בְּקַרְדֳּמוֹת שֶׁל מַתְּכוֹת.

ה מֵאֵימָתַי מֻתָּר אָדָם לִקַּח לוּף בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית? רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִיָּד. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מִשֶּׁיִּרְבֶּה הֶחָדָשׁ.

פירוש ברטנורא

ג לוף שעברה עליו שביעית. ונכנסה עליו שמינית שהוא מתקיים זמן מרובה בארץ במחובר: **אם לקטו עניים את עליו לקטו.** דעלי הלוף יש להן ביעור ועיקרו אין לו ביעור כדתנן לקמן בפ"ז, הלכך אם לקטו עניים את עליו בשביעית לקטו, ואם לאו ונכנסו לשמינית וגדלו העלין נמצאו גדולי שביעית ושמינית מעורבין יחד: **יעשה חשבון.** וישער כמה גדל מהן בשביעית ויתן לעניים, דר' אליעזר סבר כר' יהודה דאמר לקמן עניים אוכלים אחר ביעור ולא עשירים: **רבי יהושע אומר אין לעניים עמו חשבון.** דסבר כרבי יוסי דאמר לקמן אחד עניים ואחד עשירים אוכלים אחר הביעור. והלכה כר' יהושע:

ד לוף של ערב שביעית. שנשלם מערב שביעית ולא הוסיף צמחים בשביעית, שאם הוסיף צמחים בשביעית אסור לעקרו משום הפסד פרי: **הקיצונים.** י"מ שנזרעו בקיץ וי"מ מיוחדות לקיץ שהן יבשות מאד: **פואה של עדית.** הגדילה בשדה שמינה. פואה, צבע אדום שקורין רויי"א בלע"ז: **במארופות של עץ.** במרה שחופרים בו את הקרקע. של עץ, ולא של ברזל שלא יראה כעובד את הארץ: **בקרדומות של מתכת.** ולא חיישינן דלמא מיחזי כעבודה: **בפואה של צלעות.** כמו סלעות בסמ"ך, פואה הגדילה בין הסלעים כיון דאין דרך לזרוע שם לא מיחזי כעובד את הארץ. פ"א צלעות כמו ולצלע המשכן (שמות כו) כלומר צדי השדה שאין דרך לזרוע שם:

ה רבי יהודה אומר מיד. ואע"ג דבשאר ירקות מודה רבי יהודה דאסור עד שיעשה כיוצא בו, בלוף הואיל וצריך לעקרו לב"ש במארופות של עץ ולבית

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ג

כבר הזכרנו (בפתיחה למסכתנו), שפירות שביעית לאחר שכלו לחיה מן השדה, חייבים לבער אותם מן הבית, וזהו דין ה"ביעור". ומי מותר באכילת הפירות לאחר הביעור? נחלקו בזה תנאים (להלן ט, ח): "רבי יהודה אומר, עניים אוכלים אחר הביעור, אבל לא עשירים; ורבי יוסי אומר: אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור", כלומר שאף בעל הבית יכול לחזור ולזכות בהם. – משנתנו דנה בלוף שנזרע וגדל בשישית ועברה עליו שביעית ונכנס לשמינית, שכן הלוף מתקיים בארץ שלש שנים (עיין כלאים ב, ה), ונמצא מעורבים בו גידולי שביעית. ודין הוא, שעלי הלוף חייבים בביעור בשביעית (להלן ז, א-ב).

לוּף שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית – שנזרע בשישית ונשאר במחובר עד השנה השמינית; ויש מפרשים, שעקרוהו סוף שביעית והניחוהו במקומו וחזר ונשרש שם והוסיף גידולים בשמינית (ר"ש), והרי עלי השביעית חייבים בביעור, כמו שהזכרנו לעיל, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם לָקְטוּ הָעֲנִיִּים אֶת עָלָיו** – בשביעית אחר הביעור, **לָקָטוּ** – ואין לעניים חלק בעלים שגדלו בשמינית, **וְאִם לָאוּ** – שלא לקטו העניים, ונמצא גידולי שביעית ושמינית מעורבים, **יַעֲשֶׂה חֶשְׁבּוֹן עִם הָעֲנִיִּים** – שמה שגדל בשביעית של עניים הוא, הלכך ישער כמה גדל בשביעית ויתן לעניים; הרמב"ם כותב, שענין החשבון הוא, שכשיעקור את הלוף שנתיים אחר השמיטה, יתן לעניים השליש, ואם יעקור אחר שלש שנים יתן לעניים רבע, ועל דרך זו יתן לעניים חלק השנה השביעית מכלל השנים שיעמוד תחת הארץ; שרבי אליעזר סובר כרבי יהודה: עניים אוכלים אחר הביעור ולא עשירים. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אִם לָקְטוּ הָעֲנִיִּים אֶת עָלָיו, לָקָטוּ** – מה שלקטו העניים בשביעית כדין לקטו, **וְאִם לָאוּ** – אם לא לקטו בשביעית, **אֵין לָעֲנִיִּים עָלָיו חֶשְׁבּוֹן** – שבעל הבית כבר זכה בהם, שכן רבי יהושע סובר כרבי יוסי: אחד עניים ואחד עשירים אוכלים אחר הביעור, כלומר שבשעת הביעור מוציא בעל הבית את הפירות מביתו ואומר: כל מי שצריך ליטול יבוא ויטול, ובשעה זו יכול כל אחד לזכות בהם, בין עניים ובין עשירים, ואף הבעלים יכולים לחזור ולזכות בהם, ולאחר שזכה בהם אין אחר יכול ליטול מידו, ואפילו עניים אין להם עליו כלום, שהרי מן ההפקר זכה, וכבר קיים מצוות ביעור (**"משנה ראשונה"**); הלכך סובר רבי יהושע שאם העניים לא לקטו בשביעית, אין לעניים כל זכות בעלים על הלוף שעברה עליו שביעית וגידולו נמשך בשמינית. הרמב"ם גורס בדברי רבי יוסי: "אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלים אחר הביעור", שלשיטת הרמב"ם מצוות "ביעור" היא לבער את הפירות מן העולם; ומטעם זה סובר גם רבי יהושע, שאם העניים לא לקטו עליו אין להם עליו חשבון.

באור משנה ד

משנה זו מונה שלושה מיני צמחים, שאף לאחר גמר בישולם הדרך להשהותם בקרקע איזה זמן; ודנה המשנה בכגון שצמחים אלו נגמרו בשישית והושהו בקרקע גם בשביעית, כיצד נוהגים בהם.

לוּף שֶׁל עֵרֶב שְׁבִיעִית – שנגמר בישולו בערב שביעית, היינו בשישית, **שֶׁנִּכְנַס לַשְּׁבִיעִית** – שלא עקרוהו לפני השביעית, לפי שכך דרכם להשהותם בקרקע גם לאחר גמר בישולם, כמו שהזכרנו לעיל, **וְכֵן בְּצָלִים הַקִּיצוֹנִים** – שנזרעו בקיץ, או המיוחדים לקיץ, **וְכֵן פּוּאָה** – צמח שעושים ממנו צבע אדום, **שֶׁל עִדִּית** – שגדלה באדמת עידית, היינו אדמה שמנה; כל שלשת המינים הללו שנגמרו בשישית והשהו אותם באדמה גם בשביעית, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: עוֹקְרִין אוֹתָן** – בשביעית, **בְּמַאֲרוּפּוֹת שֶׁל עֵץ** – במגרפות עץ, ולא במכשירים של ברזל, כדי שהעבודה תיעשה בשינוי שלא יהא נראה כעובד את האדמה בשביעית. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: בְּקַרְדֳּמוֹת שֶׁל מַתְּכוֹת** – כלומר שאין צורך בשינוי, אלא מותר לעקור אותם כדרכם בקרדומות של ברזל, ואין חוששים שמא יהא נראה כעובד את הקרקע, שהרי הכל יודעים שעושה עבודה המותרת בשביעית. ויש מפרשים, שאף לדעת בית הלל עושים בשינוי קצת, שעוקרים בקרדומות במקום במעדרים. **וּמוֹדִים** – בית שמאי לבית הלל, **בְּפוּאָה שֶׁל צְלָעוֹת** – שהיא בעלת צלעות, ושרשיה מתפשטים באדמה, ואי אפשר לעקור אותה במארופה של עץ אלא בכלי ברזל (**רמב"ם**); **ויש מפרשים:** "צלעות" כמו סלעות (בסמ"ך), היינו פואה הגדלה במקום סלעים, שהואיל ואין דרך לזרוע שם אינו נראה כעובד את האדמה; פירוש אחר: פואה של צלעות – הגדלה בצלעות (כלומר בצידי) השדה, שאין רגילים לזרוע שם (**הר"ש**), **שֶׁעוֹקְרִין אוֹתָהּ בְּקַרְדֳּמוֹת שֶׁל מַתְּכוֹת** – שאף בית שמאי אינם חוששים בזה, שמא יאמרו שהוא עוסק בעבודת האדמה בשביעית.

יום שני

באור משנה ה

מֵאֵימָתַי מֻתָּר אָדָם לִקַּח לוּף בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית – מן החשוד על השביעית, ואין חוששים שמא של שביעית הוא? **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִיָּד** – אפילו ביום הראשון של השנה השמינית; ואף על

ו אֵלּוּ כֵלִים, שֶׁאֵין הָאֻמָּן רַשַּׁאי לְמָכְרָם בַּשְּׁבִיעִית: מַחֲרֵשָׁה וְכָל כֵּלֶיהָ, הָעֹל וְהַמּוֹזֶרֶה, וְהַדֶּקֶר. אֲבָל מוֹכֵר הוּא מַגַּל יָד, וּמַגַּל קָצִיר, וַעֲגָלָה וְכָל כֵּלֶיהָ. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁמְּלַאכְתּוֹ מְיֻחֶדֶת לַעֲבָרָה, אָסוּר; לְאִסּוּר וּלְהֶתֵּר — מֻתָּר.
ז הַיּוֹצֵר מוֹכֵר חָמֵשׁ כַּדֵּי שֶׁמֶן וַחֲמֵשׁ עֲשָׂרָה כַּדֵּי יַיִן, שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ לְהָבִיא מִן הַהֶפְקֵר. וְאִם הֵבִיא יוֹתֵר מִכָּאן — מֻתָּר. וּמוֹכֵר לַגּוֹי בָּאָרֶץ, וּלְיִשְׂרָאֵל בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

פירוש ברטנורא

הלל בקרדומות של מתכות, ואין דרך לעקרו בשביעית אלא ע"י שינוי, הלכך במוצאי שביעית לא שכיח דאיסורא ומש"ה מותר מיד, אבל ירק שלא גזרו שלא לתלשו כי אורחיה שכיח נמי דאיסורא בשמינית, לפיכך אסור עד שיעשה כיוצא בו: **משירבה בו החדש.** בירושלמי מפרש דהיינו מן הפסח ואילך. והלכה כחכמים:

ו שאין האומן רשאי למכרן בשביעית. למי שהוא חשוד על השביעית, אבל למי שאינו חשוד שרי דאינו קונה אלא להצניע עד [אחר] שביעית: **מזרה.** שזורין בו התבואה בגורן: **דקר.** כמין יתד של ברזל שקורין קולטרו בלע"ז, והוא עשוי לחפור בו את הקרקע לשון וידקור את שניהם (במדבר כה): **מגל יד ומגל קציר ועגלה.** מותרין שמא הוא [רוצה] לקצור מן ההפקר ולהביא בעגלה למאכל ביתו, ואין אסור אלא להביא הרבה לעשות אוצר:

ז היוצר. אומן העושה כלי חרס מוכר אפילו לחשוד על השביעית ה' כדי שמן וט"ו כדי יין, וליכא למיחש שמא רוצה כולם לשמן או כולם ליין שניכרים הן אותם של יין מאותם של שמן, שהעפר שעושים ממנו כדי יין אינו דומה לעפר שעושים ממנו כדי שמן: **ואם הביא יותר מכאן מותר.** ולא חיישינן שמא מן המשומר דשביעית הביא: **ומוכר לנכרים בארץ.** ולא חיישינן שמא יחזור הנכרי וימכרם לישראל החשוד: **ולישראל בחוצה לארץ.** ולא חיישינן שמא יוליכם בארץ, א"נ שמא יכנים לתוכן יין ושמן של שביעית שהביא מארץ ישראל, דלא החמירו חכמים כל כך:

משניות מבוארות – קהתי

פי שבשאר ירקות שנו להלן (ו, ד): "משיעשה כיוצא בו", כלומר שאסור ליקח מן החשוד על השביעית עד שיעבור בשמינית זמן בכדי שיגדל בו מן החדש כיוצא בו, ורבי יהודה אינו חולק שם על כך, מכל מקום בלוף סובר רבי יהודה שמותר ליקח מיד, לפי שמן הסתם הוא מוכר מן הטמון מערב שביעית, שהרי כך דרכו של הלוף שטומנים אותו באדמה ומקיימים אותו זמן רב, כמבואר במשניות הקודמות (**"שנות אליהו"**); ויש מפרשים הטעם, שהואיל ולא התירו חכמים לעקור את הלוף בשביעית אלא על ידי שינוי (אף לבית הלל כפי הפירוש השני שהבאנו במשנה הקודמת), ועקירה זו קשה היא, הלכך אין לחשוש שטרח כל כך לעוקרו בשביעית בשינוי למכרו במוצאי שביעית, ומן הסתם לא משל שביעית הוא (**הר"ש ו"משנה ראשונה" עפ"י הירושלמי**). **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מִשֶּׁיִּרְבֶּה הֶחָדָשׁ** – אין לוקחים לוף במוצאי שביעית מן החשוד על השביעית אלא משירבה בשדה הלוף החדש שנזרע בשמינית. ורבים מפרשים, דהיינו: מחג הפסח ואילך, שאז מצוי כבר הלוף החדש שגדל בשמינית, שכן מובא בירושלמי (ובתוספתא ד, ד): "אמר רבי יהודה: מעשה והיינו בעין כושי (מקום של כותים, שהם חשודים על השביעית) ואכלנו לוף על פי רבי טרפון במוצאי החג של מוצאי שביעית. אמר לו רבי יוסי: עמך הייתי ולא היה אלא מוצאי פסח", ברם, יש סוברים שאין להביא ראיה ממעשה זה לפירוש משנתנו, שהכוונה היא דווקא מפסח ואילך, שלא בא רבי יוסי אלא לקבוע, שמעשה שהיה כך היה, והפירוש הוא איפוא כמו שבארנו לעיל (**"מלאכת שלמה"**). וטעמם של חכמים, שחוששים שמא מוכר הוא מלוף של שביעית ואומר שמן הטמון מערב שביעית הוא.

באור משנה ו

משנתנו באה ללמד, שאסור לחזק ידי החשוד על השביעית ולמכור לו כלי עבודה שמשתמשים בהם לעבודות קרקע האסורות בשביעית. הרמב"ם כותב (בפירושו למשנתנו): "אמר הכתוב (ויקרא יט, יד): "לפני עור לא תתן מכשול" – רוצה לומר: מי שסגרה (את) עיניו התאווה ויצר הרע, לא תעזור אותו להוסיף בעוורונו, ותוסיף להרחיקו מן היושר; ומפני זה אסור לעזור עוברי עבירה"...

אֵלּוּ כֵלִים, שֶׁאֵין הָאֻמָּן רַשַּׁאי לְמָכְרָם בַּשְּׁבִיעִית – למי שהוא חשוד לעבוד את האדמה בשביעית: **מַחֲרֵשָׁה וְכָל כֵּלֶיהָ, הָעֹל** – כלי רתמה לשורים המושכים את המחרשה, **וְהַמּוֹזֶרֶה** – שזורים בו את התבואה כדי לנקותה מן המוץ, **וְהַדֶּקֶר** – מין מעדר לחפירה בקרקע. כל הכלים הללו מיוחדים הם לעבודות איסור, ולכן אסור למכרם בשביעית למי שהוא חשוד על השביעית. ברם, למי שאינו חשוד על השביעית מותר למכרם, שאינו קונה אותם אלא להצניעם למוצאי שביעית. **אֲבָל מוֹכֵר הוּא** – בשביעית לכל אדם, **מַגַּל יָד** – מגל קטן לשימוש ביתי, **וּמַגַּל קָצִיר** – העשוי לקצירת תבואה, **וַעֲגָלָה וְכָל כֵּלֶיהָ** – שבכל אלה משתמשים גם למלאכות המותרות בשביעית, כגון לקצור מעט מן ההפקר ולהביא בעגלה לצרכי ביתו. **זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁמְּלַאכְתּוֹ מְיֻחֶדֶת לַעֲבָרָה** – לעבודה האסורה בשביעית, **אָסוּר** – למכרו בשביעית למי שחשוד על השביעית, שהרי מסייע הוא בידי עוברי עבירה. **לְאִסּוּר וּלְהֶתֵּר** – אבל כלי שמשתמשים בו בין לאיסור בין להיתר, **מֻתָּר** – למכרו לכל אדם, שאומרים אנו: מן הסתם קנה למלאכה המותרת בשביעית.

יום שלישי

באור משנה ז

הַיּוֹצֵר – אומן העושה כלי חרס, **מוֹכֵר** – בשביעית לכל אדם, ואפילו למי שהוא חשוד על השביעית (**ברטנורא**), **חָמֵשׁ כַּדֵּי שֶׁמֶן** – כדים לשמן, **וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה כַּדֵּי יַיִן** – המיוחדות ליין, **שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ** – של אדם, **לְהָבִיא מִן הַהֶפְקֵר** – כלומר מפירות שביעית שהם הפקר, שמותר לו ליטול מהם בשביעית בשיעור כזה שהוא לצורך מאכל ביתו. בירושלמי מבואר, שאין חוששים שמא הוא לוקח כל הכדים לשמן או ליין, לפי שהכדים ליין שונות הן בטיבן ובצורתן מהכדים לשמן, ואין דרך להכניס יין בשל שמן, ושמן בשל יין. **וְאִם הֵבִיא** – אדם מן ההפקר, **יוֹתֵר מִכָּאן** – יותר מחמש כדי שמן וחמש עשרה כדי יין, **מֻתָּר** – כלומר היין והשמן מותרים לו בדיעבד; אבל לכתחילה אין לו להביא יותר מכאן, ולפיכך לא ימכור לו היוצר יותר מחמש כדים לשמן ומחמש עשרה כדים ליין. **וּמוֹכֵר לַגּוֹי בָּאָרֶץ** – כדים יותר ממנין זה, ואין חוששים שמא יחזור הגוי וימכרן לישראל החשוד על השביעית, **וּלְיִשְׂרָאֵל בְּחוּצָה לָאָרֶץ** – מוכר כדים רבות, שהרי בחוץ לארץ אין דין שביעית, ואין חוששים שמא יביאן לארץ ישראל.

בארנו את הסיפא של משנתנו לפי שיטת הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל ד, כד; ח, ה), אבל רבים מהמפרשים פירשוה בדרך אחרת: "ואם הביא יותר מכאן" – יותר מכשיעור זה של חמש כדי שמן וחמש עשרה כדי יין, והוא זקוק ליותר כדים, מותר – למכור לו כדים לפי מה שהביא, שמן הסתם הביא הכל מן ההפקר כפי צורך ביתו, ואין אנו חושדים בו שמא הביא מפירות שביעית המשומרים באוצר (הר"ש; ברטנורא; "תוספות יום טוב"). ומוכר לגוי בארץ – כמו שבארנו לעיל, ולישראל בחוצה לארץ – אף לכתחילה מותר למכור לו יותר כדים, אף על פי שכונס בהם הרבה יין ושמן שהביא מארץ ישראל, שלא החמירו בו חכמים כל כך (הר"ש על פי הירושלמי; הרא"ש). ואף הרב מברטנורא

ח בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: לֹא יִמְכֹּר לוֹ פֵּרָה חוֹרֶשֶׁת בַּשְּׁבִיעִית. וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָכוֹל לְשָׁחֲטָהּ. מוֹכֵר לוֹ פֵּרוֹת אֲפִלּוּ בְּשָׁעַת הַזֶּרַע; וּמַשְׁאִיל לוֹ סְאָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ גֹּרֶן; וּפוֹרֵט לוֹ מָעוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ פּוֹעֲלִים. וְכֻלָּן בְּפֵרוּשׁ — אֲסוּרִין.

ט מַשְׁאֶלֶת אִשָּׁה לַחֲבֵרְתָּהּ הַחֲשׁוּדָה עַל הַשְּׁבִיעִית: נָפָה, וּכְבָרָה, וְרֵחַיִם, וְתַנּוּר; אֲבָל לֹא תָּבֹר וְלֹא תִּטְחַן עִמָּהּ. אֵשֶׁת חָבֵר מַשְׁאֶלֶת לְאֵשֶׁת עַם הָאָרֶץ נָפָה וּכְבָרָה; וּבוֹרֶרֶת וְטוֹחֶנֶת וּמַרְקֶדֶת עִמָּהּ; אֲבָל מִשְׁתַּטִּיל הַמַּיִם, לֹא תִּגַּע אֶצְלָהּ, שֶׁאֵין מַחֲזִיקִין יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה. וְכֻלָּן לֹא אָמְרוּ אֶלָּא מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. וּמַחֲזִיקִין יְדֵי גוֹיִם בַּשְּׁבִיעִית, אֲבָל לֹא יְדֵי יִשְׂרָאֵל. וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם.

פירוש ברטנורא

ח שהוא יכול לשחטה. ובכל דהוא דמצינן למתלי תלינן. ובית שמאי סברי דאין דרך כלל לשחוט פרה העומדת לחרישה: **אפילו בשעת הזרע.** ולא אמרינן ודאי לזריעה הוא לוקח, דתלינן לאכילה הוא רוצה: **שיש לו גורן.** ולא חיישינן שמא מודד להכנים לאוצר, דאיכא למתלי דלטחינה הוא מודד: **ופורט לו מעות.** מחליף לו מעות בפרוטות: **אע"פ שהוא יודע שיש לו פועלים.** ונמצא מסייע ידי עוברי עבירה, דאמרינן שמא לשאר צרכיו הוא צריך: **וכולם.** אם פירש שלדבר אסור רוצה אותם, אסור:

ט החשודה על השביעית. לאכול פירות שביעית אחר הביעור בלא ביעור: **נפה.** שאני אומר לספור בה מעות היא לוקחת: **כברה.** שאני אומר לכבור בה את החול: **רחיים.** דשמא לטחון בהם סמנין: **תנור.** שמא לייבש בו אונין של פשתן: **ולא תטחן עמה.** שאסור לסייע ידי עוברי עבירה: **וברורת וטוחנת עמה.** ולא אסרו הכא באשת עם הארץ החשודה על המעשרות כדאסרו בחשודה על השביעית, משום דרוב עמי הארץ מעשרים הן: **אבל משתטיל המים.** בעיסה לא תגע עמה, לפי שמשגלגלה הוטבלה לחלה וקא מיטמאה מחמת כלים טמאים, שהרי הוכשרה לקבל טומאה וזו מסייעתה לגלגל ואסור לגרום טומאה לחלה: **וכולן לא אמרו.** לא התירו להשאילן כלים ולסייען בלא שעת עבירה עצמה אלא משום דרכי שלום: **מחזיקין ידי נכרים.** אגב גררא דדרכי שלום תנא ליה הכא, ומפורש לעיל בפרק ד:

משניות מבוארות – קהתי

מפרש כך, אלא שהוא כותב "שאין חוששים שמא יכניס לתוכן יין ושמן של שביעית מארץ ישראל", ואילו הר"ש כותב: "אף על פי שכונס בו הרבה יין ושמן" כמו שהבאנו לעיל (עיין "פאת השלחן" שמבואר שם, כי אמנם דברי הרב מברטנורא אינם מדוקדקים, ועיין "תוספות חדשים"). ויש מפרשים על פי הירושלמי, שמותר למכור לישראל בחוצה לארץ כדים רבות, אפילו אם הקונה הוא מארץ ישראל אלא שהוא קונה את הכדים בחוץ לארץ, ואין חוששים שמא הוא קונה אותן כדי למכרן בארץ (הגר"א בפירושו לירושלמי).

באור משנה ח

משנתנו מוסיפה ללמד בחשוד על השביעית, מה מותר למכור לו ולהשאילו.

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: לֹא יִמְכֹּר לוֹ – למי שהוא חשוד על השביעית, **פֵּרָה חוֹרֶשֶׁת** – שאינה עומדת לחליבה אלא לחרישה, **בַּשְּׁבִיעִית** – שחוששים שמא יחרוש בה בשביעית, ונמצא המוכר מסייע ידי עוברי עבירה. **וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין** – למכור לו פרה חורשת, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָכוֹל לְשָׁחֲטָהּ** – ולכן תולים לקולה. ואנו אומרים שהוא לקחה לשחיטה ולא לחרישה, שכל שאפשר לתלות לקולה תולים. ברם, בית שמאי סוברים, שאין דרך לשחוט פרה העומדת לחרישה, מפני שדמיה יקרים. **מוֹכֵר לוֹ פֵּרוֹת** – לחשוד על השביעית, **אֲפִלּוּ בְּשָׁעַת הַזֶּרַע** – בשעה שרגילים לזרוע את השדות, שאנו תולים שלקחם לאכילה ולא לזריעה, **וּמַשְׁאִיל לוֹ סְאָתוֹ** – כלי המשמש למדידת סאה תבואה, **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ גֹּרֶן** – ואין חוששים שמא ימדוד בסאה זו תבואה להכניסה לאוצר, אלא אנו תולים שכוונתו למדוד בה קצת תבואה כדי להוליכה לטוחן, **וּפוֹרֵט לוֹ מָעוֹת** – לכסף קטן, **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ פּוֹעֲלִים** – ואין חוששים שמא דעתו לפרוע להם בדמים אלו את שכר מלאכתם שיעשו בשדהו, ונמצא מסייע ידי עוברי עבירה, אלא אנו תולים שפורט את המעות לצרכים של היתר. יש מפרשים, שבכל אלו אף בית שמאי מודים (הר"ן). **וְכֻלָּן בְּפֵרוּשׁ** – אם פירש, שלדבר איסור הוא רוצה דברים אלו, כגון שאמר לו: מכור לי פרתך ואחרוש בה, או: תן לי סאתך ואמדוד בה הזרע אשר דשתי, או: פרוט לי מעות ואפרע לפועלים שעסקו בעבודת שדי (רמב"ם), **אֲסוּרִין** – אסור להיענות לו בכל אותם הדברים, שנמצא מסייע לדבר עבירה.

יום רביעי

באור משנה ט

מַשְׁאֶלֶת אִשָּׁה לַחֲבֵרְתָּהּ הַחֲשׁוּדָה עַל הַשְּׁבִיעִית – כגון שהיא חשודה לשמור את הפירות של שביעית ולהצניעם לאחר שהגיע זמן הביעור, היינו לאחר שכלו פירות אותו המין מן השדה, ואינם מצויים לחיות, שמאותה שעה חייבים לבערם גם מן הבית, **נָפָה** – המשמשת לניפוי קמח, **וּכְבָרָה** – או כברה המשמשת לניקוי גרעיני תבואה, **וְרֵחַיִם** – של יד לטחינה, **וְתַנּוּר** – לאפייה; ואף על פי שכלים אלו משמשים להתקנת מאכלים, אנו תולים שתשתמש בהם לדברים המותרים בשביעית. **אֲבָל לֹא תָּבֹר** – לא תברור עמה תבואה ופירות מהפסולת, **וְלֹא תִּטְחַן עִמָּהּ** – שהרי נמצאת מסייעת בגוף העבירה (המאירי). **אֵשֶׁת חָבֵר** – שהיא זהירה במעשרות ובטהרה, **מַשְׁאֶלֶת** – בכל השנים, **לְאֵשֶׁת עַם הָאָרֶץ** – החשודה על המעשרות ועל הטומאה, **נָפָה וּכְבָרָה** – וכן ריחיים ותנור; ויש מפרשים שדווקא נפה וכברה, הואיל ואפשר לטהרן אחר כך, אבל תנור, הואיל ועשוי מחרס, אין דרך להשאילו, שהרי אם נטמא טעון שבירה, וכן גם ריחיים קשה לנקותם וטורח רב הוא לטהרם (**תוספות גיטין סא, א; "תפארת ישראל"**); **וּבוֹרֶרֶת וְטוֹחֶנֶת וּמַרְקֶדֶת עִמָּהּ** – לפי שרוב עמי הארץ מעשרים הם, ולכן אין חוששים שמא יש בזה משום סיוע לעוברי עבירה; מרקדת – מנפה את הקמח בנפה. **אֲבָל מִשְׁתַּטִּיל הַמַּיִם** – לאחר שהטילה מים לתוך העיסה, **לֹא תִּגַּע אֶצְלָהּ** – לסייעה בגלגול העיסה, שהרי המים הכשירו את העיסה לקבל טומאה, וכשתגלגל תתחייב העיסה בחלה, ונמצאת אשת חבר מסייעת לטמא את החלה, שעם הארץ ואשתו וכליו מטמאים; הלכך אסור לאשת חבר לעשות עם אשת עם הארץ בגלגול העיסה, **שֶׁאֵין מַחֲזִיקִין יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה** – שאסור לסייע ידי עוברי עבירה בשעת העבירה. **וְכֻלָּן לֹא אָמְרוּ** – כלומר, ומה שהקלו חכמים ואמרו שמותר להשאיל לעמי הארץ כלים ולסייעם שלא בשעת עבירה, לא אמרו **אֶלָּא מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם** – שלא יבואו לידי איבה. **וּמַחֲזִיקִין יְדֵי גוֹיִם בַּשְּׁבִיעִית** – שכשרואים אותם עובדים שדותיהם מותר לברכם שיצליחו בעבודתם, **אֲבָל לֹא יְדֵי יִשְׂרָאֵל** – שאסור להחזיק ידי עוברי עבירה, **וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן** – של גויים כל הימים, **מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם** – הסיפא נשנתה כבר לעיל (ד, ג), וחזרה ונשנתה כאן אגב הרישא, שכן כל המשנה הזאת שנוייה מעיקרה במסכת גיטין (ה, ט), בין הדברים שהתקינו חכמים מפני דרכי שלום, והובאה כולה כאן כמו שהיא שנויה שם.

פרק ששי

א שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת לַשְּׁבִיעִית: כָּל שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָבֶל, מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְעַד כְּזִיב, לֹא נֶאֱכָל וְלֹא נֶעֱבָד; וְכָל שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי מִצְרַיִם, מִכְּזִיב וְעַד הַנָּהָר וְעַד אֲמָנָה, נֶאֱכָל אֲבָל לֹא נֶעֱבָד; מִן הַנָּהָר וּמֵאֲמָנָה וְלִפְנִים, נֶאֱכָל וְנֶעֱבָד.

פירוש ברטנורא

ו א שלש ארצות לשביעית. חלוקות לענין דין שביעית: **כל שהחזיקו עולי בבל.** עזרא וסיעתו כשעלו מבבל: **לא נאכל ולא נעבד.** שעבודת הארץ ההיא אסורה בשביעית, ואם נעבדה וגדלה אסור לאכול מאותן גדולים. פ"א ועיקר, לא נאכל לאחר שביעית בלא ביעור ולא נעבד בשביעית: **מכזיב ועד הנהר ועד אמנום.** כזיב משוך כלפי הצפון לצד מזרח ורצועה יוצאת מעכו שיושבת ברבועה של א"י במקצוע צפונית מזרחית ואותה רצועה משוכה כלפי צפון והולכת עד כזיב ורצועה אחרת משוכה מעכו כלפי מזרח ובה הנהר האמור כאן, ואלו השתי רצועות כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל: **ועד אמנום.** הוא הר ההר הכתוב בגבולות הארץ בפרשת אלה מסעי, תתאו לכם הר ההר מתרגמינן בירושלמי טורי אמנום, והוא בצפונה של א"י לצד מערב אצל הים הגדול, וגם זו לא כבשו עולי בבל הלכך נאכל לאחר הביעור, ולאידך לישנא אם נעבד בשביעית נאכל דקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא, ולא נעבד, דלענין עבודה החמירו לאסור מדרבנן: **מנהר ומאמנום ולפנים.** כך כתוב בכל הספרים, וטפי הוה ניחא אי הוה גרסינן ולחוץ. ואפשר לפרש בדוחק מהנהר ולפנים מתחלת הנהר ולפנים לצד הנהר חוצה לארץ, וכן מתחלת טורי אמנום ולפנים לצד ההר קרוי לפנים:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה א

אין שביעית נוהגת אלא בארץ ישראל, שנאמר (ויקרא כה, ב): "כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה'"; וכן שנינו (קידושין א, ט): "כל מצוה שהיא תלויה בארץ, אינה נוהגת אלא בארץ". – משנתנו באה ללמד, שאף בארץ ישראל יש חילוקי דינים לגבי מקומות מסויימים, כפי שיבואר.

שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת – בארץ ישראל, **לַשְּׁבִיעִית** – חלוקות לענין דין שביעית: **כָּל** מקום **שֶׁהֶחֱזִיקוּ** בו **עוֹלֵי בָבֶל** – מימי עזרא ונחמיה ואילך, והיינו: **מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְעַד כְּזִיב** – כל ארץ ישראל שבדרום עד כזיב, היא אכזיב (**יהושע יט, כט; שופטים א, לא**) הנמצאת צפונית לעכו, ולא עד בכלל, שכזיב עצמה לא כבשוה עולי בבל, **לֹא נֶאֱכָל** – מה שגדל שם בשביעית אינו נאכל לאחר זמן הביעור, אם לא קיים מצוות ביעור (**ר"ש**). ויש מפרשים, שאינו נאכל אלא בקדושת שביעית, כמו שבארנו בפתיחה למסכתנו; ולפי הרמב"ם (**הל' שמיטה ויובל ד, כו**) מדובר כאן לענין איסור ספיחים, שאסור מגזירת חכמים לאכול ספיחי התבואה והקטנית שצמחו בשביעית (עיין בפתיחה למסכתנו), **וְלֹא נֶעֱבָד** – ואין האדמה נעבדת שם בשביעית, כלומר שבחבל ארץ זה נוהגים כל דיני שביעית; **וְכָל** מקום **שֶׁהֶחֱזִיקוּ** בו **עוֹלֵי מִצְרַיִם** – בכיבוש יהושע, **מִכְּזִיב וְעַד הַנָּהָר וְעַד אֲמָנָה** – פיסקה זו רבו בה הפירושים והדעות, משום שלא ברור לאיזה נהר מתכוונת המשנה. ברם, הדעה המתקבלת היא, שמשנתנו מציינת את הגבולות הצפוניים של כיבוש עולי מצרים, ואם כן "הנהר" היינו נהר מסויים בצפון הארץ (**עיין ר"ש; ברטנורא**). והרב ישראלי (שליט"א) זצ"ל בספרו "ארץ חמדה" מסיק (על יסוד דעותיהם של חוקרי הארץ ברוור וגולדהר) שכוונת המשנה לנהר קסמיה. נהר זה יורד בתחילה מן הצפון לדרום, ואחר כך הוא מבריך מערבה ונופל לים התיכון (בשולי ביאור המשנה מובאות גם דעות אחרות בענין זה). – "אמנה" היינו ההר אמנה מהרי הלבנון (**שיר השירים ד, ח**), הנקרא גם "טורי אמנום", והוא "הר ההר" הנזכר בגבולות הארץ (**במדבר לד, ז**): "וזה יהיה לכם גבול צפון, מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר", שכן מבואר בתרגום ירושלמי: "טורי אמנום" (ואין זה הר ההר שבו מת אהרן, שהוא בדרום ארץ ישראל בגבול אדום). ולפי זה פירוש הדברים: חבל הארץ שבגבול הצפוני מערבי, מכזיב – כמו שבארנו לעיל, ועד הנהר – קסמיה, ועד אמנה – בכוון הצפוני לצד ההר אמנה, **נֶאֱכָל** – מה שגדל שם בשביעית מותר באכילה אף לאחר זמן הביעור, או שמותר בכלל לאכלו בלא קדושת שביעית, לפי שקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא (**הר"ש; ברטנורא**), **אֲבָל לֹא נֶעֱבָד** – שלעניין עבודת הקרקע בשביעית החמירו לאסור שם מדרבנן. והרמב"ם כותב לשיטתו: "מכזיב ועד הנהר ועד אמנה אף על פי שהוא אסור בעבודה, הספיחין שצומחים בו מותרים באכילה" (**הל' שמיטה ויובל ד, כו**); **מִן הַנָּהָר וּמֵאֲמָנָה וְלִפְנִים** – אף בביאור פיסקה זו נתחבטו המפרשים, ובמיוחד בלשון "ולפנים"; ולפי "ארץ חמדה" הפירוש הוא: "החלק המכונס בין נהר קסמיה, מראשית זרימתו מן הצפון לדרום והמשכו למערב, לבין הר האמנה, אותו חלק נמצא אמנם בתוך הגבולות המפורטים בפרשת "מסעי", אבל לא נכבש גם על ידי עולי מצרים", ולכן **נֶאֱכָל וְנֶעֱבָד** – בו בשביעית, שלא גזרו שם כלל איסורי שביעית. הרמב"ם כותב: "ומהנהר ומאמנה והלאה מותר בעבודה בשביעית".

כפי שהזכרנו לעיל ישנן דעות שונות בענין "הנהר" הנזכר במשנתנו, ומכאן מחולקות הדעות גם בפירוש המשנה.

יש מפרשים, שהכוונה היא לנחל מצרים שבדרום הארץ, כלומר שרצועת ארץ הנמשכת מכזיב עד נחל מצרים בדרום, וכן מכזיב עד אמנה בצפון, כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל ("תפארת ישראל").

ויש סוברים, שכוונת המשנה לנהר פרת בצפון ("מלאכת שלמה" בשם ה"ר יהוסף).

ויש גם מחוקרי ארץ ישראל שבימינו (בר דרומא והרשקוביץ) המשערים כך. ואף שבעל "תבואת הארץ" דוחה סברא זו, כי ידוע שלא הגיעו עולי מצרים (בימי יהושע) עד פרת, דעתם היא, שאם אמנם לא החזיקו בכל השטח ברציפות, מכל מקום ייתכן לפרש המשנה על איזה חלקים מהשטח הזה.

אבל – כותב הרב ישראלי (שליט"א) זצ"ל בספרו "ארץ חמדה" – פירושם אינו ראוי להתקבל, לפי שאותו שטח שגבולו הצפוני מזרחי הוא נהר פרת, הרי הוא סוריא, ואין דינה של סוריא מתפרשת במשנתנו אלא במשנה הבאה. "ובאמת טענת בעל "תבואת הארץ" אינה רק מצד שלא הגיעו עולי מצרים לשם, אלא משום שגם בזמן שהגיעו ישראל לנהר פרת, לא נתחייבו במצוות הארץ מן התורה בתחום הארץ ההיא, כי אם בתוך הגבולות המפורטים בפרשת מסעי, והיינו שסוריא אינה בכלל גבולות ארץ ישראל לכל הדעות. ומשנתנו דנה במה שבתוך תחומי ארץ ישראל, דהיינו מה שבתוך גבולות פרשת מסעי. ואם כן לא ייתכן כלל לפרש, שהנהר האמור במשנה מכוון לנהר פרת"...

כן גם ר"ח אלבק כותב (בהשלמות לפירושו): "המשנה אינה פורטת אלא את הגבולות שבצפון הארץ, שיש בהם הבדל בין מה שהחזיקו עולי בבל למה שהחזיקו עולי מצרים; אבל הגבולות שבשאר הרוחות השווים בשני הכיבושים אין המשנה מזכירה, שהרי כתובים הם בתורה (במדבר לד) וביהושע טו ואילך. והלכך היא מציינת את גבול דרום בלשון "מארץ ישראל" כדבר ידוע. מטעם זה אי אפשר לפרש את "הנהר" שבמשנתנו על נחל מצרים בדרום. וכן אי אפשר לפרשו על פרת שבצפון. לפי שהמשנה מדברת בארץ ישראל ולא בסוריא כולה, שהיא כיבוש דוד. ועוד, שאם כן היתה המשנה צריכה להזכיר גם את גבול מזרח. ועוד, שפרת נקרא במשנה (תענית א, ג) בשמו, ולא "נהר" סתם כמו במקרא. והלשון: מאמנה "ולפנים" אין ליישבו לפי זה, וכבר נתחבטו בו הראשונים"...

ברם, לדעתו אין לפרש, שכוונת המשנה לנהר קסמיה, לפי שהנהר קסמיה הקטן לא ייקרא במשנתנו "נהר" סתם, אלא נראה לו לפרש, שהמכוון הוא לנהר "אמנה" (מנהרות דמשק; עיין מלכים ב ה, יב); "ועד אמנה" – היינו ההר אמנה ב"מול הלבנון" (שיר השירים ד, ח) שממנו יוצא נהר אמנה ויורד לדמשק; ומה ששנינו בסיפא: "מן הנהר ומאמנה ולפנים" – כלומר הארץ מאמנה לצד מערב עד הים, כגון צור וצידון (עיין שם שמביא הוכחות לפירושו מדברי יוסיפוס בקדמוניות).

מכל מקום בארנו משנתנו על פי "ארץ חמדה"; וכן נראה גם מדברי מהרי"ט (תשובות חלק א סימן פד), שהוא כותב: "ואולי יהיה זה הנהר שאומרים העולם שהוא גבול ארץ ישראל ושמו שגור בפי הכל, ישראלים וגויים, שקוראים לו בערבי: ודי אל קסמיאה. והשם מוכיח שהוא לשון חלוקת הארץ,

ב עוֹשִׂין בַּתָּלוּשׁ בְּסוּרְיָא, אֲבָל לֹא בַּמְּחֻבָּר. דָּשִׁים וְזוֹרִין וְדוֹרְכִין וּמְעַמְּרִין, אֲבָל לֹא קוֹצְרִין וְלֹא מוֹסְקִים. כְּלָל אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: כָּל שֶׁכַּיּוֹצֵא בוֹ מֻתָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, עוֹשִׂין אוֹתוֹ בְּסוּרְיָא.

ג בְּצָלִים שֶׁיָּרְדוּ עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים וְצִמְּחוּ — אִם הָיוּ הֲעָלִין שֶׁלָּהֶם שְׁחוֹרִין, אֲסוּרִין; הוֹרִיקוּ — הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר: אִם יְכוֹלִין לְהִתָּלֵשׁ בֶּעָלִין שֶׁלָּהֶן, אֲסוּרִין; וּכְנֶגֶד כֵּן מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מֻתָּרִין.

פירוש ברטנורא

ב סוריא. ארם נהרים וארם צובה שכבש דוד, ואינה כא"י לכל דבר מפני שכבשה קודם שכבש א"י כולה, ובקצת דינים עשאוה כא"י ובקצתן כחוצה לארץ: **עושים בתלוש.** אפילו אצל החשודים, ואילו בארץ ישראל תנן לא תבור ולא תטחון עמה: **אבל לא במחובר.** כגון מסיקה קצירה ובצירה, ודוקא בשמור אבל במופקר אפילו בארץ מותר, דתניא בת"כ מן השמור אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר. וטעמא דגזור בסוריא במחובר כדי שלא יהיו מניחים את ארץ ישראל והולכים ומשתקעים בסוריא, ובתלוש התירו כדי שימצאו העניים שבארץ ישראל קצת ריווח בסוריא שהיא קרובה להם, ולא יצטרכו לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ: **כל שכיוצא בו מותר בא"י.** מדאורייתא, כגון תלוש אף ע"ג דמדרבנן אסור בלא שינוי עושין אותו בסוריא כי אורחיה ואינו צריך לשנות. א"נ הכי קאמר כל שכיוצא בו מותר בארץ במופקר עושים אותו בסוריא אפילו בשמור, אבל במחובר אסור מדרבנן בארץ אפילו במופקר:
ג בצלים שירדו עליהם גשמים. בצלים של ששית שנכנסו לשביעית, וירדו עליהם גשמים וצמחו, אם השחירו העלין בידוע שגדלו והוסיפו ואתו גדולי שביעית ומבטלים העיקר אע"פ שהוא מרובה, אבל אם הוריקו העלין אז הולכים וכמשין ולאו מארעא קא רבו: **אם יכולין ליתלש בעלין.** דרך בצלים

משניות מבוארות – קהתי

ומורגל בפיהם של אנשים, שמהנהר ולפנים ארץ ישראל"... (עיין "ארץ חמדה" עמודים צז-צט, שמרחיב שם דיבורו בענין זה).

בענין ההלכה שבמשנתנו: "לא נאכל ולא נעבד", "נאכל אבל לא נעבד", הבאנו בבאורנו את שיטת הרמב"ם ב"משנה תורה". ברם, בפירושו למשנתנו הוא מבאר ענין זה בדרך אחרת: "כל מקום שהחזיקו בו עולי בבל אסורה בו עבודת האדמה בשביעית, ואם נעבדה באיסור, והצמיחה גידולים, אסור לאכול מגידולים אלו. וכל מקום שהחזיקו בו עולי מצרים, אמנם גם שם אסורה עבודת האדמה בשביעית, אבל אם נעבדה, מותר לאכול את גידוליה בקדושת שביעית. מן הנהר ומאמנה ולפנים מותרת העבודה בשביעית, וכל הצומח שם מותר לאכול בלא קדושת שביעית אלא כמו שאוכלים פירות כל שנה".

יום חמישי

באור משנה ב

כבר בארנו שארצות ארם שכבש דוד המלך וסיפחן לארץ ישראל נקראות "סוריא". ואין דינה של סוריא כדין ארץ ישראל לכל דבר, שהואיל ודוד כבש אותה קודם שנכבשה כל ארץ ישראל, לא נתקדשה כקדושת הארץ. מכאן יש דברים שנוהגים בסוריא כמו בארץ ישראל, ויש דברים שדינה בהם כחוץ לארץ (עיין דמאי ו, יא – בהקדמה למשנה). – משנתנו באה ללמד, מה דינה לענין שביעית.

עוֹשִׂין בַּתָּלוּשׁ בְּסוּרְיָא – מותר לעשות בסוריא כל העבודות בפירות שביעית התלושים, **אֲבָל לֹא בַּמְּחֻבָּר** – בפירות שביעית המחוברים, קודם שנתלשו, כמו שהמשנה מפרשת והולכת: **דָּשִׁים וְזוֹרִין** – תבואה, **וְדוֹרְכִין** – ענבים, **וּמְעַמְּרִין** – אוגדים צרורות של שיבולים לעמרים, או שצוברים את העמרים לעשות מהם גדיש, שכל אלו הן עבודות בתלוש, **אֲבָל לֹא קוֹצְרִין** – את התבואה, **וְלֹא מוֹסְקִים** – את הענבים, שכל אלו עבודות במחובר הן. ואף על פי שאין שביעית נוהגת בסוריא מן התורה, חכמים גזרו עליה שתהא אסורה בעבודה בשביעית כארץ ישראל; ומבואר הטעם בירושלמי, כדי שלא יהיו מניחים את ארץ ישראל והולכים ומשתקעים בסוריא. ברם, בעבודות שבתלוש הקילו שם חכמים, כדי שימצאו העניים שבארץ ישראל קצת ריווח בסוריא שהיא קרובה להם, ולא יצטרכו לצאת מארץ ישראל ולהשתקע בחוץ לארץ. **כְּלָל אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: כָּל שֶׁכַּיּוֹצֵא בוֹ מֻתָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** – לעשות בשביעית מן התורה, כגון עבודות בתלוש, שרק מדרבנן אסור לעשותן בלא שינוי (כמבואר להלן ח, ו), **עוֹשִׂין אוֹתוֹ בְּסוּרְיָא** – כרגיל בלא שינוי (**ברטנורא; "תפארת ישראל"**).

רוב המפרשים מבארים משנתנו דווקא בשמור, דהיינו במי שלא הפקיר פירות שדהו בשביעית כמצוות התורה, אלא שמרם לעצמו, שבכגון זה בארץ ישראל אסור לעשות בהם עבודות במחובר, כמו שכתוב: "את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור", ולכן גזרו חכמים על עבודות אלו גם בסוריא; ואילו עבודות בתלוש המשומר מותר לעשות בארץ ישראל בשינוי, ולכן בסוריא מותר אף בלא שינוי. אבל פירות שהופקרו כמצוות התורה, אף בארץ ישראל מותר לקצור ולבצור אותם, כמו ששנינו בספרא ("תורת כהנים"): "ואת ענבי נזירך לא תבצור" – מן השמור אין אתה בוצר, אבל אתה בוצר מן המופקר (הר"ש).

אמנם בענין שמור ומופקר יש חילוקי דעות במפרשים. יש סוברים שאף השומר פירותיו לעצמו אין הפירות נאסרים באכילה, ומה שנאמר "את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור", הפירוש הוא כמבואר בספרא ובירושלמי: לא תקצור כדרך הקוצרים ולא תבצור כדרך הבוצרים אלא אתה קוצר ואתה בוצר בשינוי. כך היא שיטתם של רש"י והר"ש והרמב"ן, ולפי שיטתם מה שהתורה מצריכה שינוי היינו דווקא בקוצר ובוצר מן המשומר, אבל מן המופקר מותר אף בלי שינוי. ומכאן שמשנתנו העוסקת במשומר, כמו שבארנו לעיל, באה להשמיענו, שבתלוש מותר לעשות בסוריא בלא שינוי, אבל במחובר אסור בלא שינוי.

בעל "פאת השולחן" כותב לבאור דברי הרמב"ם בענין סוריא, שהואיל ובארץ ישראל מותר לעשות בתלוש המשומר בשינוי, לפיכך מותר בסוריא בלא שינוי, אבל במחובר המשומר שאסור בארץ ישראל אף בשינוי, גם בסוריא לא התירו. אבל במופקר, אף במחובר אין צריך שינוי.

ברם, לדעת רבנו תם ורבותיו של רש"י, השומר פירותיו בשביעית לעצמו, הפירות נאסרים באכילה, ואסור לקצור ולבצור אותם אף בשינוי, ולא הותרו קצירה ובצירה בשינוי אלא במופקר בלבד. ואף הגר"א סובר שרק במופקר מותר בשינוי, אלא שלדעתו אסורות בכלל הקצירה והבצירה בכלי, ואין מותרים אלא לתלוש בידיים. ולפי שיטתם של אלו, פירוש משנתנו הוא, שמותר לעשות בסוריא בתלוש של מופקר, שהואיל ובארץ ישראל מותר לעשות בשינוי, מותר שם אף בלא שינוי, אבל בתלוש של משומר אף בסוריא אסור, הואיל ומשומר אסור בארץ ישראל אף בשינוי, שהרי הוא אסור באכילה.

בברטנורא מובא בדברי רבי עקיבא פירוש שני: כל שכיוצא בו מותר בארץ ישראל במופקר, עושים אותו בסוריא אפילו במשומר, אבל במחובר אסור מדרבנן בארץ אפילו במופקר. אבל רבים תמהים על פירושו זה (עיין "משנה ראשונה"; "תוספות אנשי שם"). ויש מפרשים, שרבי עקיבא חולק על תנא קמא וסובר, שסוריא כארץ ישראל לשביעית בכל דבר, ורק מה שמותר בארץ ישראל מותר גם שם ("תוספות אנשי שם").

הלשון שבמשנתנו "דשים וזורין ומעמרין" תמוה הוא, שהרי עימור קודם לדישה וזרייה; ועוד, למה דריכת ענבים מפסיקה כאן בין המלאכות שבתבואה? ויש מיישבים שהמשנה באה להשמיע כאן "לא זו אף זו" – לא זו בלבד שמותר לדוש ולזרות בגורן או לדרוך ענבים בגת, שאין עבודות אלו נעשות סמוך לקצירה ולבצירה, אלא אפילו לעמר, שעבודה זו נעשית בשדה סמוך לקצירה, מכל מקום מותר (חידושי מהרי"ח).

באור משנה ג

בְּצָלִים – של שישית שנכנסו לשביעית, **שֶׁיָּרְדוּ עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים וְצִמְּחוּ** – בשביעית, **אִם הָיוּ הֲעָלִין שֶׁלָּהֶם שְׁחוֹרִין** – כלומר שצבעם ירוק כהה מאד הנוטה לגוון שחור, **אֲסוּרִין** – משום גידולי שביעית, ואין לאכלם אלא בקדושת שביעית, לפי שצבעם זה מוכיח שגדלו בשביעית, וגידולי השביעית מבטלים את החלק העיקרי שגדל בהיתר; **הוֹרִיקוּ** – אבל אם העלים נעשו ירוקים, כלומר צהובים וכמושים, **הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין** – שאינם חשובים כגידולי הקרקע

ד מֵאֵימָתַי מֻתָּר אָדָם לִקַּח יָרָק בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית? מִשֶּׁיַּעֲשֶׂה כַּיּוֹצֵא בוֹ. עָשָׂה הַבַּכִּיר, הֶתֵּר הָאָפִיל. רַבִּי הִתִּיר לִקַּח יָרָק בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מִיָּד.

ה אֵין מוֹצִיאִין שֶׁמֶן שִׂרְפָּה וּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, מֵהָאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: שָׁמַעְתִּי בְּפֵרוּשׁ, שֶׁמּוֹצִיאִין לְסוּרְיָא וְאֵין מוֹצִיאִין לְחוּצָה לָאָרֶץ.

פירוש ברטנורא

כשנגמרים יוצאין מעצמן מן הארץ ונוחין ליתלש,ואם העלין חזקים וכשאוחז בהן יכול ליתלוש הבצלים מן הארץ אז ודאי גדלו בשביעית: **כנגד כן למוצאי שביעית מותרים.** לאו בבצלים של שביעית שיצאו למוצאי שביעית מיירי,דלא מקילינן בהו כולי האי שגדולי היתר כל שהו יעלו את האיסור, אלא סיפא נמי מיירי בבצלים של ששית שעקרן בששית וחזר ונטען בשביעית ולאחר שגדלו מעט בשביעית עקרן וחזר ונטען בשמינית, ומתוך שכבר גדלו בששית לא הוסיפו כי אם מעט בשביעית ונאסרו וכשחזרו והוסיפו מעט בשמינית חזר אותו היתר ובטל איסור המועט, שגם של ששית מסייע לבטלו אחר שסוף גדולו היתר. ואין הלכה כר' חנניה בן אנטיגנוס:

ד משיעשה כיוצא בו. ממה שנזרע במוצאי שביעית יש גדול כיוצא בזה דתלינן ביה. אי נמי מפני שרבה ההיתר על האסור ונתבטל: **הבכיר.** מקום שממהר לבכר פירותיו יותר משאר מקומות: **הותר האפל.** דתלינן שממקום הבכיר הביאום: **מוצאי שביעית מיד.** לפי שהיו מביאים ירק מחוצה לארץ והיה רבה על ירק שבארץ ישראל. ואני שמעתי הטעם לפי שבשנים או שלשה ימים עושה כיוצא בו:

ה שמן שרפה. שמן של תרומה טמאה מתוך שלשריפה עומד קרי ליה שמן שריפה, ומעלה עשו לשרפה בארץ כראשכחן בקדשים פסולים שהן נשרפים במקומן, וכן פירות שביעית צריכים ביעור בארץ דכתיב (ויקרא כה) בארצך תהיה כל תבואתה. ואין הלכה כרבי שמעון:

משניות מבוארות – קהתי

בשביעית אלא כגידולי הבצלים. לפי הר"ש והרב מברטנורא מדובר כאן בבצלים מחוברים, שבשלו בשישית ונשארו בקרקע גם בשביעית, ובאה המשנה ללמד שצבע העלים מוכיח עליהם אם הוסיפו לגדול בשביעית או לא. אבל לפי הרמב"ם מדובר כאן בבצלים שנתלשו בערב שביעית אלא שנשארו מונחים על הקרקע וירדו עליהם גשמים והצמיחו עלים בשביעית; ובאה המשנה ללמדנו, שאם השחירו (נעשו ירוקים כהים) הרי הם כנטועים בקרקע ואותם העלים אסורים משום ספיחי שביעית. אבל כל זמן שהם ירוקים הרי הם מותרים. ברם, הבצלים עצמם בין כך ובין כך מותרים (**הל' שמיטה ויובל ד, כ**). **רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר: אִם יְכוֹלִין לְהִתָּלֵשׁ בֶּעָלִין שֶׁלָּהֶן** – אם העלים חזקים עד שהאוחז בהם יכול לתלוש את הבצלים, **אֲסוּרִין** – משום גידולי שביעית, שדבר זה מוכיח שהעלים הוסיפו לגדול בשביעית; **וּכְנֶגֶד כֵּן מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית** – בצלים של שביעית שירדו עליהם גשמים במוצאי שביעית וצמחו, ויכולים הבצלים להיתלש בעלים שלהם, **מֻתָּרִין** – שגידולי היתר הם ומבטלים את מה שגדלו בשביעית (**רש"י; הרא"ש**). ויש מפרשים שהסיפא אינה המשך דבריו של רבי חנינא בן אנטיגנוס, אלא המשך לדברי תנא קמא, ואין המשנה עוסקת בבצלים של שביעית שנכנסו למוצאי שביעית, שבכגון זה אין מקילים כל כך, שגידולי היתר כל שהם יבטלו את גידולי השביעית, אלא המדובר כאן בבצלים של שישית שעקרם בערב שביעית, וחזר ונטעם בשביעית, ואחרי שגדלו מעט בשביעית עקרם וחזר ונטעם בשמינית, שהואיל ויש בבצלים חלק שגדל בשישית, כיון שהוסיפו מעט בשמינית הרי זה מבטל את החלק שגדל בשביעית, שגם מה שגדל בשישית מסייע לבטלו, מאחר שסוף גידולו בהיתר (**ר"ש; ברטנורא**), ואין הלכה כרבי חנינא בן אנטיגנוס.

ויש מבארים גם ברישא בבצלים של ששית שעקרם ושתלם בשביעית וירדו עליהם גשמים בשביעית וצמחו, שאם היו העלים "שחורים", ניכר מזה שמן הקרקע ינקו וגידולי איסור הם שגדלו בשביעית, והרי הם אסורים, ואף הבצל עצמו אסור, שגידולי איסור מבטלים את ההיתר; אבל אם "הוריקו", סימן שלא ינקו מהאדמה, והבצל עצמו הוא שהעלה הצמחים והעלים, לכן מותרים הם (**רשב"א בתשובה רפ"ז**).

יום ששי

באור משנה ד

מֵאֵימָתַי מֻתָּר אָדָם לִקַּח יָרָק בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית – ואין חוששים שמא של שביעית הוא? **מִשֶּׁיַּעֲשֶׂה כַּיּוֹצֵא בוֹ** – משיעבור זמן, שאפשר יהיה לגדל בו מין הדומה לו, כי אז תולים שמגידולי השמינית הוא. ועוד טעם אמרו, שאף אם גדל בשביעית, הרי כבר רבה ההיתר על האיסור ונתבטל (**ברטנורא**). **עָשָׂה הַבַּכִּיר** – אם המקום שמקדים להבשיל פירותיו כבר עשה כיוצא בו, **הֶתֵּר הָאָפִיל** – מותר ליקח גם במקום שפירותיו מאחרים להתבשל, שאנו תולים שהירק הובא מן הבכיר. **רַבִּי הִתִּיר לִקַּח יָרָק בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מִיָּד** – תיכף בהתחלת השנה השמינית, ושני טעמים אמרו בזה: א. לפי שהיו מביאים הרבה ירק מחוצה לארץ לארץ ישראל, ורבה על הירק שבארץ ישראל; ב. לפי שהירק גדל ומבשיל תוך שניים שלושה ימים.

בירושלמי (פאה ז, ד) מובא, שהביאו לפני רבי במוצאי שביעית בין ראש השנה ליום הכיפורים שני צנונות, והיה בהם משא של גמל. אמר להם (לאנשים שהביאו את הצנונות): האם אין הצנונות אסורים משום ספיחי שביעית? אמרו לו: במוצאי ראש השנה נזרעו, ובמשך הזמן הקצר הזה גדלו כל כך. באותה שעה התיר רבי ליקח ירק במוצאי שביעית מיד. מכאן למדים שהטעם העיקרי הוא שהירק ממהר להבשיל בשניים שלושה ימים. ולפי פירוש זה נראה, ש"מיד" לאו דווקא הוא , אלא משיעברו שניים שלושה ימים. ברם, לפי הירושלמי בסוגייה שלנו (שביעית ו, ד) משמע, שהטעם הוא לפי שהיו מביאים ירק מחוץ לארץ, שכן אמרו שם: "בראשונה היה ירק אסור בספרי ארץ ישראל (היינו: אפילו בערי הספר, משום חשש טומאה של עפר חוץ לארץ הנדבק בירק), התקינו שיהא הירק מותר בספרי ארץ ישראל. ואף על פי כן היה אסור להביא ירק מחוץ לארץ (בשביעית). התקינו שיהא מותר להביא ירק מחוצה לארץ. אף על פי כן היה אסור ליקח ירק במוצאי שביעית מיד. רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד". כן מובאת ברייתא בירושלמי (דמאי ב, א): "רבי התיר בית שאן (לענין שביעית ומעשרות), רבי התיר קיסרין, רבי התיר בית גוברין, רבי התיר כפר צמח (שכל המקומות הללו הם מחוץ לתחום כיבוש עולי בבל). רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד. והיו הכל מליזין עליו (שמחדש דברים שלא עשו ראשונים). אמר להם: בואו ונדיין (ונתווכח)! כתוב: "וכתת נחש הנחושת" (שהמלך חזקיהו כתת נחש הנחושת, מפני שעשוהו לעבודה זרה), וכי לא עמד צדיק ממשה ועד חזקיהו להעבירו? אלא אותה עטרה הניח לו הקב"ה להתעטר בה, ואנחנו העטרה הזאת הניח הקב"ה לנו להתעטר בה".

באור משנה ה

אֵין מוֹצִיאִין שֶׁמֶן שִׂרְפָּה וּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, מֵהָאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ – שמן תרומה שנטמא נקרא "שמן שריפה", לפי שהוא אסור באכילה ועומד לשריפה, כלומר שהכהן משתמש בו להסקת התנור או להדלקת הנר, ובאה המשנה ללמד, שהוא טעון שריפה בארץ, כשם שאנחנו מוצאים בקדשים פסולים שהם נשרפים במקומם (**ר"ש**), ולכן אין מוציאים אותו לחוץ לארץ; ומכל שכן תרומה טהורה שאסור להוציאה לחוץ לארץ. וכך כותב הרמב"ם (**הל' תרומות ב, יז**): "אין מוציאין תרומה מהארץ לחוצה לארץ, אפילו טמאה". וכן פירות שביעית הטעונים ביעור, יש לבערם בארץ, ואין מוציאים אותם לחוץ לארץ, שנאמר (**ויקרא כה, ז**): "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל

ו אֵין מְבִיאִין תְּרוּמָה מִחוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: שָׁמַעְתִּי בְּפֵרוּשׁ, שֶׁמְּבִיאִין מִסּוּרְיָא וְאֵין מְבִיאִין מִחוּצָה לָאָרֶץ.

פ ר ק ש ב י ע י

א כְּלָל גָּדוֹל אָמְרוּ בַּשְּׁבִיעִית: כָּל שֶׁהוּא מַאֲכַל אָדָם וּמַאֲכַל בְּהֵמָה וּמִמִּין הַצּוֹבְעִים, וְאֵינוֹ מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ — יֵשׁ לוֹ שְׁבִיעִית וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית, יֵשׁ לוֹ בִּעוּר וּלְדָמָיו בִּעוּר. וְאֵיזֶהוּ? זֶה עֲלֵה הַלּוּף הַשּׁוֹטֶה, וַעֲלֵה הַדַּנְדַּנָּה, הָעֲלִשִׁין, וְהַכַּרְישִׁין, וְהָרְגִילָה, וְגֵץ הֶחָלָב; וּמַאֲכַל בְּהֵמָה? הַחוֹחִים וְהַדַּרְדָּרִים; וּמִמִּין הַצּוֹבְעִים? סְפִיחֵי אִסְטִיס וְקוֹצָה; יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית וְלִדְמֵיהֶן שְׁבִיעִית, יֵשׁ לָהֶם בִּעוּר וְלִדְמֵיהֶן בִּעוּר.

פירוש ברטנורא

ו אין מביאין תרומה מחוצה לארץ לארץ. לפי שהתרומה כהנים מחזרין אחריה לבית הגרנות, חיישי רבנן שמא יהיו הכהנים מרדפים אחריה ויצאו חוצה לארץ להביא את התרומה. ואין הלכה כר' שמעון:

ז א כלל גדול. ולדמיו שביעית. אם מכרן וקבל הדמים שלהם יש בדמיהן קדושת שביעית: **יש לו ביעור.** כשכלה לחיה חייב לבער: **עלה לוף שוטה.** אצטריך למתני לוף שוטה משום דתנן בפ' בתרא דעוקצים עלה לוף שוטה אין ממטא טומאת אוכלים, סד"א ה"נ לא ליחול עלייהו קדושת שביעית קמשמע לן: **הדנדנה.** בערבי נענ"ע ובלע"ז מינטו"א: **העולשין.** תרי גווני עולשין הן עולשי גינה ועולשי שדה, ובשאר שנים דשכיחי עולשי גינה עולשי שדה לא חשיבי אוכל ואין ממטא טומאת אוכלים והכא קמ"ל דבשביעית דאין עולשי גינה מצויין עולשי שדה חשיבי וממטאין טומאת אוכלים ושביעית נוהגת בהן: **וכרישין.** נמי תרי גווני נינהו כרישי גינה וכרישי שדה, וכרישי שדה אצטריך לאשמועינן: **הרגילה.** הם חלוגלגות ובלע"ז בירדולגי"ש: **וגץ החלב.** פרחים לבנים כחלב. פ"א עשב הוא כשנחתך יוצא ממנו חלב: **החוחים והדרדרים.** מיני קוצים הן: **אסטיס.** הוא שצובעין בו כמין תכלת וקורים לו בערבי ני"ל, וקוצרים אותו והוא צומח ודומה לספיח לכך קורהו התנא ספיחי אסטיס: **וקוצה.** מין ממיני הצבעים י"א שהוא אלעצפו"ר בערבי: **יש להן שביעית.** קדושת שביעית נוהגת בהן שלא להפסידם ושלא לעשות בהם סחורה: **ויש להם ביעור.** כשיגיע זמן הביעור צריך לבערם, ולקמן בפנים מפורשים דיני הביעור:

משניות מבוארות – קהתי

תבואתה לאכול". **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: שָׁמַעְתִּי בְּפֵרוּשׁ, שֶׁמּוֹצִיאִין לְסוּרְיָא וְאֵין מוֹצִיאִין לְחוּצָה לָאָרֶץ** – כלומר שאין דינה של סוריא לענין זה כחוץ לארץ, ומותר להוציא לשם שמן שריפה ופירות שביעית; ואין הלכה כרבי שמעון.

בעל "משנה ראשונה" כותב: לא היה צריך לומר "ואין מוציאין לחוצה לארץ". שהרי זו גם דעתו של תנא קמא, אלא משמע שבא לומר, שמסוריא אין מוציאין לחוץ לארץ, שכשם שעשו סוריא כארץ ישראל שמוציאין מארץ ישראל לסוריא, כך החמירו שלא להוציא גם משם.

ש ב ת ק ו ד ש

ב א ו ר מ ש נ ה ו

אגב ההלכה ששנינו במשנה הקודמת, שאין מוציאין לחוץ לארץ אפילו תרומה טמאה, הובאה כאן משנה זו, שאסור גם להביא תרומה מחוץ לארץ.

אֵין מְבִיאִין תְּרוּמָה מִחוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ – הטעם הוא לפי הירושלמי שלא יצאו הכהנים לחוץ לארץ להביא משם תרומה, שהרי אין על הבעלים להביאה אלא מחלקים אותה לכהנים שבחוץ לארץ. ואף על פי שתרומת חוץ לארץ טמאה היא, מכל מקום מעוניינים בה הכהנים לצורך הסקה. ויש מוסיפים לטעם האמור, שהכוהנים יצאו לחוץ לארץ וייטמאו בה (**"תוספות יום טוב"**). **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: שָׁמַעְתִּי בְּפֵרוּשׁ, שֶׁמְּבִיאִין מִסּוּרְיָא וְאֵין מְבִיאִין מִחוּצָה לָאָרֶץ** – כלומר שאין דינה של סוריא כחוץ לארץ ומותר להביא משם תרומה לארץ ישראל, הואיל ויש בה מקצת קדושת ארץ ישראל. ואין הלכה כרבי שמעון.

לפי "משנה ראשונה" אף כאן כמו במשנה הקודמת פירוש דבריו של רבי שמעון הוא: "שמביאין מסוריא" – לארץ ישראל, ואין מביאין מחוץ לארץ – כלומר אפילו לסוריא.

ב א ו ר מ ש נ ה א

משנה זו באה ללמדנו, באלו פירות נוהגת קדושת שביעית (עיין בפתיחה למסכתנו, שם בארנו דיני קדושת פירות שביעית).

כְּלָל גָּדוֹל אָמְרוּ בַּשְּׁבִיעִית – בענין קדושת פירות שביעית: **כָּל שֶׁהוּא מַאֲכַל אָדָם** – ואפילו אם אינו נאכל אלא על ידי הדחק, **וּמַאֲכַל בְּהֵמָה** – או שהוא מאכל בהמה, **וּמִמִּין הַצּוֹבְעִים** – או שהוא עשב שעושים ממנו צבע, **וְאֵינוֹ מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ** – אם אינו מתקיים באדמה, שכשמניחים אותו במחובר, הרי הוא נרקב וכלה מן השדה, **יֵשׁ לוֹ שְׁבִיעִית** – נוהגת בו קדושת שביעית, **וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית** – אם מכרו, אף דמיו נתפסים בקדושת שביעית, ואם קנה בדמיו פירות או מאכלים אחרים, הדמים יוצאים מקדושתם והפירות או המאכלים האחרים נתפסים בקדושת שביעית; וכן אם קנה בשר תמורת פירות שביעית, אף הבשר נתפס בקדושת שביעית; החליף אחר כך את הבשר בדגים, הבשר יוצא מקדושתו והדגים נתפסים בקדושת שביעית; החליף את הדגים ביין, ואת היין בשמן, אחרון אחרון נתפס; ברם, הפירות עצמם אינם יוצאים מקדושתם לעולם. **יֵשׁ לוֹ בִּעוּר** – כשכלה אותו המין מן השדה ואינו מצוי לחיה, חייב לבערו מן הבית, **וּלְדָמָיו בִּעוּר** – ואף דמיו, כפי שבארנו לעיל, חייבים בביעור. **וְאֵיזֶהוּ** הוא מאכל אדם שנוהגת בו קדושת פירות שביעית, אף על פי שאינו מיוחד למאכל אדם? **זֶה עֲלֵה הַלּוּף הַשּׁוֹטֶה** – כלומר אפילו העלים של לוף הבר (**עיין ברטנורא**), **וַעֲלֵה הַדַּנְדַּנָּה** – מין צמח הגדל בארץ ישראל בעיקר באזורי ההרים (הרמב"ם מפרש שקורין לה בערבית נענ"ע, ובערוך מבואר: מינט"א בלע"ז), **הָעֲלָשִׁין** – (ציקוריו"ם), ואפילו עולשי שדה, **וְהַכַּרְישִׁין** – כרתי, חציר בלשון המקרא, **וְהָרְגִילָה** – מין עשב מאכל הנקרא גם "חלגלוגה" (פורטולא"ק), **וְגֵץ הֶחָלָב** – הרמב"ם מפרש: מקדונ"ס, עשב ידוע אצל הרופאים; ובערוך מבואר: פרחים לבנים, ויש אומרים: עשב שהוא מוציא חלב כשחותכים אותו. **וּמַאֲכַל בְּהֵמָה** – ואיזה הוא מאכל בהמה, שנוהג בו קדושת שביעית? אפילו **הַחוֹחִים וְהַדַּרְדָּרִים** – מיני קוצים, שהם מאכל גמלים. **וּמִמִּין הַצּוֹבְעִים** – איזה עשב נוהג בו קדושת שביעית? **סְפִיחֵי אִסְטִיס** – ספיחים של מין עשב שעושים ממנו צבע הדומה לתכלת, **וְקוֹצָה** – עשב שעושים ממנו צבע אדמדם; כל אלו **יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית וְלִדְמֵיהֶן שְׁבִיעִית** – כמו שבארנו לעיל, שאסור להפסידם ואסור לעשות בהם סחורה, ויש להפקירם, כדין קדושת פירות שביעית, **יֵשׁ לָהֶם בִּעוּר וְלִדְמֵיהֶן בִּעוּר** – שכשמגיע זמן הביעור חייבים לבערם, כמפורש להלן (פרק ט).

בבבלי (שבת סח, א) מבואר, שמשנתנו נקטה כלל גדול אמרו בשביעית, לפי שגדול עונשה של שביעית, שהיא נוהגת בין במאכל אדם בין במאכל בהמה, מה שאין כן במעשר שאינו נוהג אלא במאכל אדם בלבד.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף עא ע"ב: שנינו במשנה: **בְּאֵלּוּ נִשְׁאָלִין בְּאוּרִים וְתוּמִּים.** הגמרא דנה בבגדי 'כהן משוח מלחמה' בשעת עבודתו: **כִּי אָתָא רַב דִּימִי** לבבל **אָמַר,** שמונת **הַבְּגָדִים שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מְשַׁמֵּשׁ בָּהֶן** בשעת עבודתו, אף כהן **מְשׁוּחַ מִלְחָמָה מְשַׁמֵּשׁ בָּהֶן** במקדש, ואינו משמש בארבעה בגדים, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות כט כט) **'וּבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן יִהְיוּ לְבָנָיו אַחֲרָיו',** ולפי שתיבת 'אחריו' מיותרת יש לדרוש שבגדי אהרן יהיו אף **לְמִי שֶׁבָּא בִּגְדוּלָּה אַחֲרָיו,** כלומר למי שהוא שני לו בגדולה, והיינו משוח מלחמה. מקשה הגמרא: **מֵתִיב רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, וְאָמְרֵי לָהּ** - ויש אומרים **שִׁבְדִי** [שם של חכם] הקשה כן, שנינו בברייתא (תורת כהנים צו פ"ג), **יָכוֹל** היית לומר **שִׁיְּהֵא בְּנוֹ שֶׁל מְשׁוּחַ מִלְחָמָה** קודם לכל אדם **וּמְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו** - ממלא את מקומו לאחר מותו, **כְּדֶרֶךְ שֶׁבְּנוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל מְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו,**

תָּנוּ רַבָּנַן, כֵּיצַד שׁוֹאֲלִין באורים ותמים, **הַשּׁוֹאֵל** - היינו מלך או אב בית דין, מסב את **פָּנָיו כְּלַפֵּי** הכהן **הַנִּשְׁאָל, וְהַנִּשְׁאָל פָּנָיו כְּלַפֵּי שְׁכִינָה** - מרכין ראשו כלפי אורים ותומים ושם המפורש שבתוך החושן. **הַשּׁוֹאֵל אוֹמֵר** את שאלתו וכגון **'אֶרְדֹּף אַחֲרֵי הַגְּדוּד הַזֶּה', וְהַנִּשְׁאָל אוֹמֵר** את התשובה וכגון **'כֹּה אָמַר ה' עֲלֵה וְהַצְלַח'. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין** הכהן **צָרִיךְ לוֹמַר 'כֹּה אָמַר ה'', אֶלָּא 'עֲלֵה וְהַצְלַח'** בלבד.

אֵין שׁוֹאֲלִין בְּקוֹל רם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (במדבר כז כא) **'וְשָׁאַל לוֹ'** משמע לו לבדו שאין שומע אלא הנשאל. **וְלֹא מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **'וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי ה''** ובסמוך נאמר 'עַל פִּיו יֵצְאוּ', ודורשים ושאל לו השואל על פיו שמוציא את השאלה מפיו. **אֶלָּא** ישאל בקול נמוך **כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרָה חַנָּה בִּתְפִלָּתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמואל א' א יג) **'וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל לִבָּהּ'.**

אֵין שׁוֹאֲלִין שְׁנֵי דְּבָרִים כְּאֶחָד, אלא רק לאחר שהשיבו על שאלתו הראשונה ישאל עוד. **וְאִם שָׁאַל** שני דברים כאחד, **אֵין מַחֲזִירִין** לו תשובה **אֶלָּא** על דבר **אֶחָד. וְאֵין מַחֲזִירִין לוֹ אֶלָּא** על הדבר **הָרִאשׁוֹן** ששאל, **שֶׁנֶּאֱמַר** בעת שהיה דוד בקעילה ושמע שביקש שאול לרדת עליו למלחמה ושאל [דוד] באורים ותומים (שם כג יא) **'הַיַסְגִּרֻנִי בַעֲלֵי קְעִילָה בְּיָדוֹ, הֲיֵרֵד שָׁאוּל וְגוֹ' וַיֹּאמֶר ה' יֵרֵד',** הרי ששאל שני דברים והשיבו לו רק על דבר אחד.

מקשה הגמרא: **וְהָא אָמַרְתְּ** שהשואל שני דברים כאחד **אֵין מַחֲזִירִין אֶלָּא** על **הָרִאשׁוֹן,** ואילו לדוד השיבו על השני. משיבה הגמרא: אין כוונת הברייתא שמשיבים על השאלה הראשונה, אלא שמשיבים על הדבר הראשון שצריך לשאול, **וְדָוִד שָׁאַל שֶׁלֹּא כְּסֵדֶר,** שהיה צריך לשאול קודם אם שאול ירד לקעילה ואם יקבל תשובה שירד היה צריך לשאול אם אנשי קעילה יסגירו אותו בידי שאול, **וְהֶחֱזִירוּ לוֹ כְּסֵדֶר** ששאול ירד לקעילה. **וְכֵיוָן שֶׁיָּדַע** [-הרגיש] דוד **שֶׁשָּׁאַל שֶׁלֹּא כְּסֵדֶר חָזַר וְשָׁאַל כְּסֵדֶר, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמואל א' כג יב) **'הַיַסְגִּרוּ בַעֲלֵי קְעִילָה אֹתִי וְאֶת אַנְשַׁי בְּיַד שָׁאוּל, וַיֹּאמֶר ה' יַסְגִּירוּ'.**

רש"י

משוח מלחמה — כהן שמשחוהו למלחמה לדבר דברי מערכי המלחמה שנאמר "ונגש הכהן ודבר אל העם" (דברים כ). **משמש בהן** — אם בא לעבוד בבית המקדש לובש שמונה בגדים. **יהיו לבניו אחריו** — האי אחריו קרא יתירא הוא למדרש בה כל גדולות נוהגות בזרעו אחריו, ומשוח מלחמה גדולה היא. **יכול יהא בנו של משוח מלחמה משמש תחתיו וכו'** — יכול תהא גדולת משוח מלחמה ירושה להיות בנו קודם לכל אדם כדרך שבנו של כהן גדול משמש תחתיו. רישא דברייתא הכי תניא לה בתורת כהנים גבי עשירית האיפה: "והכהן המשיח" אין לי אלא משיח, מרובה בגדים מניין? תלמוד לומר "והכהן", יכול שאני מרבה אף משוח מלחמה — תלמוד לומר "תחתיו מבניו" מי שבנו עומד תחתיו, יצא משוח מלחמה שאין בנו עומד תחתיו. ומניין למשוח מלחמה שאין בנו עומד תחתיו תלמוד לומר "שבעת ימים ילבשם הכהן" וגו' יצא זה שאין ראוי לבוא אל אהל מועד לכפר בקודש. וגבי כהן גדול תניא בדוכתא אחריתי בתורת כהנים: "לכהן תחת אביו" מלמד שהבן קודם לכל אדם. יכול אף על פי שאין ממלא את מקומו — תלמוד לומר "ואשר ימלא". **ושאל לו** — משמע לו לבדו שאין שומע אלא הוא. **אינו מהרהר בלבו** — אלא יוציא בשפתיו מה הוא שואל שנאמר "ושאל לו במשפט האורים" וסמיך ליה "על פיו יצאו" קרי ביה הכי: ושאל לו השואל על פיו שמוציא דברים מפיו. **שני דברים כאחד** — אלא לאחר שהשיבו לו על הראשון שואל לו על השני. **שלא כסדר** — היה לו לשאול "הירד שאול היסגירוני" לפיכך השיבוהו על הראוי לשאול ראשון.

מִמּוּלָּאֵי אָמְרִיתוּ מִילֵּי מוּלְיָתָא – מפני שאתם באים ממשפחה קטועה, אתם אומרים דברים קטועים, כלומר אינם נכונים, שהרי שכבת זרע העוברת **בִּמְקוֹמָהּ**, כלומר בשבילי הזרע, היא **מְכַשֶּׁלֶת** היטב וראויה להוליד, אבל כשהיא עוברת **שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָהּ** אלא בשביל מי הרגלים, **לֹא מְכַשֶּׁלֶת** ואינה ראויה להולדה, ולכן פסול לבוא בקהל.

הגמרא דנה בענין ניקב הגיד ונסתם: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, נִיקַּב** הגיד נקב קטן, **וְנִסְתַּם** בכל שהוא, ואין ניכר אם הסתימה הועילה. בודקים אותו, **כָּל שֶׁאֵילוּ נִקְרֵי וְנִקְרַע** – אם הנקב גדול כל כך, שכאשר האיש רואה קרי, נקרע הנקב ומתרחב מחמת הזרע שמתאסף שם ולוחץ עליו, והזרע יוצא דרכו, זו הוכחה שלא הועילה הסתימה, והוא **פָּסוּל. וְאִי לָאו** – שאין הנקב נקרע בשעת הוצאת קרי, **כָּשֵׁר.**

חַיְיָ בָּהּ רָבָא – רבא דן במימרא זו, **הֵיכָא** – היכן ניקב הגיד, **אִילֵּימָא** – אם נאמר שניקב **לְמַטָּה מֵעֲטָרָה** בראש הגיד, ודאי כשר הוא, שהרי **אֲפִילּוּ נִכְרַת** שם הגיד לגמרי, **נַמִּי** כשר. **אֶלָּא** צריך לומר שניקב **בַּעֲטָרָה עַצְמָהּ**, בשורת הבשר הגבוהה. **אִיתְּמַר נַמִּי** כדברי רבא, **אָמַר רַב מָרִי בַּר מָרִי, אָמַר מַר עוּקְבָא, אָמַר שְׁמוּאֵל, נִיקַּב בַּעֲטָרָה עַצְמָהּ וְנִסְתַּם, כָּל שֶׁאֵילוּ נִקְרֵי וְנִקְרַע, פָּסוּל, וְאִי לָאו, כָּשֵׁר.** הגמרא מבארת כיצד מביאים את הנבדק לידי קרי: **שָׁלַח לֵיהּ רָבָא בְּרֵיהּ דְּרָבָה** שאלה **לְרַב יוֹסֵף, יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּינוּ,** כשיבוא לפנינו אדם שניקב גידו, להורות לו דינו, **הֵיכִי עֲבִידִינָן** – היאך נביא אותו לידי קרי, על מנת לבודקו אם לא יקרע הנקב ולהכשירו בקהל. **אָמַר לֵיהּ** רב יוסף, **מַיְיתִינָן נַהֲמָא חֲמִימָא דִּשְׂעָרֵי** – מביאים פת חמה של שעורים, **וּמַנְחִינָן לֵיהּ אַבֵּי פּוּקְרֵי** – ומניחים אותה על נקב פי הטבעת, ועל ידי כך הוא מתחמם **וּמִקְרֵי** – ומוציא זרע, **וְחָזִינַן לֵיהּ** האם יוצא זרע דרך הנקב בגיד.

מקשה הגמרא: **אָמַר אַבַּיֵי, אָטוּ כּוּלֵּי עָלְמָא יַעֲקֹב אָבִינוּ הֲוָאי** – וכי כל האנשים בדרגת יעקב אבינו הם, **דִּכְתִיב בֵּיהּ** (בראשית מט ג) 'ראובן בְּכֹרִי אַתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי', **שֶׁלֹּא רָאָה** יעקב אבינו **קֶרִי מִיָּמָיו,** וראובן נולד מטיפה ראשונה שיצאה ממנו. כלומר, מי שאינו בדרגה זו אינו זקוק למעשה כזה כדי להוציא זרע. **אֶלָּא אָמַר אַבַּיֵי, מְעַבְּרִינָן קַמֵּיהּ** – מעבירין לפניו **בְּגֶדֶי צִבְעוֹנִין** של אשה, והוא מהרהר בה ורואה קרי.

מקשה הגמרא: **אָמַר רָבָא, אָטוּ כּוּלֵּי עָלְמָא בַּרְזִילַי הַגִּלְעָדִי הוּא** שהיה שטוף בזימה, שבהעברת בגדי צבעונים של אשה יבואו לידי קרי. **אֶלָּא מְחַוְּרִתָּא** – ברור שיש לומר **כִּדְשַׁנִּין מַעִיקָּרָא** – כפי שאמר רב יוסף מתחילה, דהיינו על ידי פת חמה של שעורים.

הגמרא מביאה ברייתא בענין ניקב בגיד ונסתם: **תָּנוּ רַבָּנָן, נִיקַּב** הגיד, **פָּסוּל** מלבוא בקהל, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא** [–הזרע] מחמימות התאוה יוצא דרך הנקב, ואינו יורה כחץ אלא **שׁוֹתֵת,** ואינו ראוי להוליד. אבל אם **נִסְתַּם** אותו נקב, הרי הוא **כָּשֵׁר** לבוא בקהל, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא** חוזר ומוֹלִיד, **וְזֶהוּ פָּסוּל שֶׁחוֹזֵר לְהֶכְשִׁירוֹ.**

שואלת הגמרא: 'זֶהוּ' **לְמַעוּטֵי מַאי** – מה התכוונה הברייתא למעט באומרה 'וזהו פסול שחוזר להכשירו'. משיבה הגמרא: כוונת הברייתא **לְמַעוּטֵי קְרוּם שֶׁעָלָה מֵחֲמַת מַכָּה בְּרֵיאָה דְּאֵינוֹ קְרוּם** – ריאה שניקבה והבהמה נטרפה עקב כך, ואחר זמן עלה בה קרום מחמת מכה שסתם את הנקב, לא הוכשרה הבהמה על ידי כך, כיון שסתימה זו עתידה להיפתח.

הגמרא מבארת כיצד ניתן לסתום נקב בגיד: **שָׁלַח לֵיהּ רַב אִידִי בַּר אָבִין לְאַבַּיֵי, הֵיכִי עֲבִידִינָן** – מה עושים לרפואה כדי לסתום נקב בגיד. **הַשִּׁיב לוֹ אַבַּיֵי, מַיְיתִינָן שְׁעָרְתָּא וּמְסָרְטִינָן לֵיהּ** – מביאים שעורה ושורטים בצידיה המחודדים את הגיד כל סביבות הנקב, כדי שיגליע ויוציא דם, ומתוך כך כשירפא הפצע, יעלה שם בשר חדש. **וּמַיְיתִינָן תַּרְבָּא וְשַׁיְיפִינָן** – ומביאים חֵלב ומורחים במקום הנקב, **וּמַיְיתִינָן שׁוּמְשָׁנָא גַּמְלָא** – ומביאים נמלה גדולה, **וּמְנַכְּתִינָן לֵיהּ** – ומניחים את ראשה במקום הנקב כדי שתישוך את הבשר בצידי הנקב, ומחמת החלב ידבק ראשה בנקב, **וּפָסְקִינָן לֵיהּ לְרֵישֵׁיהּ** – ואחר כך מנתקים את ראש הנמלה מגופה, והראש נשאר בנקב ומתבלה, והבשר עולה ומתחבר, והנקב נסתם. **וְדַוְקָא שְׁעָרְתָּא, אֲבָל פַּרְזְלָא מַזְרָף זְרִיף** – ודווקא בשעורה שורטים את הגיד, אבל לא בברזל, משום שהוא עושה חבורה. **וְהָנֵי מִילֵּי** בנקב **קָטָן, אֲבָל** נקב **גָּדוֹל** לא ניתן לסותמו בכך, כי אף לאחר שנתרפא **מִיקְּפוּלֵי מִיקְּפַל** – חוזר ונקלף ושוב נפתח.

הגמרא דנה בענין נקב בשביל הזרע: **אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, הַמַּטִּיל מַיִם מִשְּׁתֵּי מְקוֹמוֹת,** מצינור השתן ומצינור הזרע, **פָּסוּל** מלבוא בקהל, משום שחוששים שמא ניקב שביל הזרע כנגד למעלה מעטרה. **אָמַר רָבָא, לֵית הִלְכְתָּא לֹא כְּבָרָא וְלֹא כְּאַבָּא,** אין הלכה לא כדברי הבן, רבה בר רב הונא, ולא כדברי האבא, רב הונא. ומבאר רבא: מה שאמרתי שאין הלכה **כְּבָרָא, הָא דַּאֲמָרַן** – הכוונה לדברי רבה בר רב הונא שאמרנו עכשיו, שהמטיל מים משתי מקומות פסול, ואין הלכה כמותו, אלא הוא כשר. ומה שאמרתי שאין הלכה **כְּאַבָּא,** הכוונה למה **דְּאָמַר רַב הוּנָא, נָשִׁים הַמְסוֹלְלוֹת זוֹ בָּזוֹ** – משפשפות נקבתן זו לזו כדרך תשמיש זכר ונקבה, הרי אלו **פְּסוּלוֹת לִכְהוּנָּה** משום איסור זונה, ואין הלכה כן אלא הן כשרות לכהונה. **וַאֲפִילּוּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר דְּאָמַר שִׁפְנוּי הַבָּא עַל הַפְּנוּיָה שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִישׁוּת, עֲשָׂאָהּ זוֹנָה** ואסורה לכהונה, **הָנֵי מִילֵּי** בביאת **אִישׁ, אֲבָל** תשמיש **אִשָּׁה** באשה אינו נחשב לביאה, ואינו אלא **פְּרִיצוּתָא בְּעָלְמָא** שאינה אוסרת לכהונה.

משנה

משנתנו מבארת לאלו נשים מותרים פסולי קהל להינשא: **פִּצּוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה מוּתָּרִין בְּגִיּוֹרֶת** ובשפחה **מְשׁוּחְרֶרֶת, וְאֵינָן אֲסוּרִין, אֶלָּא מִלְּבֹא בַּקָּהָל,** כלומר לשאת בת ישראל. **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים כג ב) 'לֹא יָבֹא פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה בִּקְהַל ה'', וגרים ועבדים משוחררים אינם נקראים קהל.

גמרא

הגמרא דנה בענין פצוע דכא כהן: **בְּעוּ מִינֵּיהּ מֵרַב שֵׁשֶׁת, פִּצּוּעַ דַּכָּא כֹּהֵן** שאסור בישראלית, **מַהוּ בְּגִיּוֹרֶת וּמְשׁוּחְרֶרֶת.** צדדי הספק הם, **בִּקְדוּשָּׁתֵיהּ קָאֵי** – האם הוא עדיין עומד בקדושת הכהונה, **וְאַסִּיר** בגיורת ובמשוחררת. **אוֹ דִּלְמָא לָאו בִּקְדוּשָּׁתֵיהּ קָאֵי וְשָׁרֵי** – ומותר לשאת אותן.

אָמַר לֵיהּ רַב שֵׁשֶׁת תְּנִיתוּהָ – יש לפשוט ספק זה מהברייתא שאמרה, **פִּצּוּעַ דַּכָּא יִשְׂרָאֵל מוּתָּר בְּנִתֵּינָה,** אף שהיא מהגבעונים שהם משבעה אומות שאסרה תורה לישראל להתחתן בהם. **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** שפצוע דכא **בִּקְדוּשָּׁתֵיהּ קָאֵי** – עומד בקדושתו שקדמה לפסולו, ובמקרה זה בקדושת ישראל, היאך הותר ישראל בנתינה, והלא **אִקְּרֵי כָּאן** – יש לקרוא לגביו את הפסוק (דברים ז ג) 'לֹא תִתְחַתֵּן בָּם'. אלא מוכח שפצוע דכא אינו עומד בקדושתו הקודמת, ולפיכך גם פצוע דכא כהן אינו עומד בקדושתו, ומותר בגיורת ובמשוחררת.

דוחה הגמרא את ראיית רב ששת: **אָמַר רָבָא, אָטוּ הָתָם מִשּׁוּם קְדוּשָּׁה וְלָאו קְדוּשָּׁה הוּא** – וכי התורה אסרה לישראל להתחתן עם אשה משבעת האומות משום קדושת ישראל שבו, שיהא האיסור קיים אף אם נתגיירו, כגון נתינים שהם גרים. הלא טעם האיסור הוא **דִּלְמָא מוֹלִיד בֵּן וְאָזִיל פָּלַח** [–וילך ויעבוד] **לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. וְהָנֵי מִילֵּי** – והאיסור הזה אינו אלא **בִּהְיוֹתָן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים,** שאז קיים חשש שבנה יעבוד עבודה זרה, אבל **כִּי מַגַּיְירֵי, בְּיִשְׂרָאֵל שָׁרוּ** – כשהיא מתגיירת, מהתורה היא מותרת לישראל, **וְרַבָּנָן הוּא דְּגָזְרוּ בְּהוּ שלא** ישא ישראל אשה משבעה אומות אף שהתגיירה. **וְכִי גָּזְרוּ בְּהוּ רַבָּנָן,** לא גזרו אלא **בְּהָנָךְ דְּבְנֵי אוּלּוֹדֵי** – על אותם ישראלים שראויים להוליד, **אֲבָל הָאי** פצוע דכא **דְּלָאו בַּר אוּלּוֹדֵי, לֹא גָּזְרוּ בֵּיהּ רַבָּנָן,** ולכן הוא מותר בנתינה. אבל איסור גיורת ומשוחררת לכהן נובע מקדושת כהונה שבו, ויתכן שהוא עדיין עומד בקדושתו על אף היותו פצוע דכא, ולכן הוא אסור בהן.

הגמרא מקשה על דברי רבא: **אֶלָּא מֵעַתָּה** שחכמים אסרו נתינה על

המשך בעמוד רס

רש"י

ממולאי — ממשפחה אומללה, מבית עלי. דאמרינן בפרק קמא דראש השנה (יח,א): אביי ורבא מדבית עלי קאתו. **מכשלה** — מתבשל שכבת זרע ונגמר להוליד ולעשות פרי. **ניקב** — נקב קטן שנסתם בכל שהוא, ואין ניכר. רואים, אם גדול כל כך שאם נקרי האיש הזה נקרע ומרחיב הנקב מחמת דוחק הזרע שמתאסף — פסול. **היכא אילימא למטה מעטרה כו'** — דהוא בראש הגיד. ולמעלה מעטרה ליכא לאוקומי, דהתם ודאי לא מקרע, שאין הזרע דוחה ומתאסף אלא אצל נקב יציאתו. **היכי עבדינן** — כי אתי לקמן לאורויי, היכי מייתינן ליה לידי קרי, דלחזי אי מיקרע, למיבדקיה ולאכשוריה? **אבי פוקרי** — נקב בית הרעי. ומחמת חמימותו הוא נקרי. כך שמעתי. **ראשית אוני** — היא היתה טפת קרי שיצאה ממנו ראשון, שלא ראה קרי מימיו, כלומר: דמצרכת ליה כולי האי. **מעבירין לפניו בגדי צבעונים** — של אשה, והוא מהרהר באשה, ונקרי. **ברזילי הגלעדי** — שטוף בזימה היה, דכתיב ביה: "אם יטעם עבדך", ואמרינן במסכת שבת בפרק "שואל אדם" (קנב,א): שטוף בזימה היה, לפיכך קפצה עליו זקנה. דההיא אמתא דהויא בי רבי בת תשעין ותרתין שנין, וטעמה קידרא. **מפני שהוא שותת** — שמחמימות התאוה יוצא דרך הנקב, (ובשהזרע יוצא דרך הנקב יציאתו) אין יורה כחץ וקיימא לן (חגיגה טו,א): שבכת זרע שאין יורה כחץ — אינו מזריע. **למעוטי קרום שעלה מחמת מכה בריאה דאינו קרום** — משום דהדר מיפחת. והיינו הנך סירכי דריאה דמיטרפא בהו חיותא. **היכי עבדינן** — רפואה לסתום גיד שניקב. **שערתא** — שעורה. **ומסרטינן ליה** — כל סביבות הנקב, כדי שיגליע ויוציא דם, ומתוך כך הוא מעלה ארוכה ובשר עולה. **שומשנא גמלא** — גמלה גדולה. **ומנכתינן ליה** — מניחין ראשה שם, ונושך, ונדבק ראשו בנקב. **ופסקינן ליה לרישיה** — להיות סתומה. וכל זמן שהוא הולך ובלה — הבשר עולה ומתחבר. **מזרף זריף** — עושה חבורה, *אשגרטינ"א בלע"ז. לישנא אחרינא: מזרף זריף — מעלה נפח, **אופל"א בלע"ז. **איקפולי מיקפל** — לאחר שעלה ארוכה חוזר ונקלף ונסתר. **המסוללות** — דרך תשמיש זכר ונקבה, משפשפות נקבתן זו לזו. וכן המסוללת בבנה קטן דסנהדרין (סט,ב). **פסולות לכהונה** — משום זנות. **משנה** מותרין בגיורת ומשוחררת — דלא איקרו קהל. **גמרא** כהן — [אבל כהן] כשר אסור בגיורת ומשוחררת משום זונה, שנבעלה מקודם. **פצוע דכא כהן** — שאסור בישראלית, מהו לישא גיורת? **פצוע דכא ישראל** — הכי גרסינן: **פצוע דכא מותר בנתינה**, ולא גרסינן כהן. **נתינה** — משבע אומות, מן הגבעונים. **ואי סלקא דעתך פצוע דכא בקדושתיה קאי** — היכי שרי ישראל בנתינה? הא כתיב: "לא תתחתן בם". **אטו התם** — דקאסר רחמנא להתחתן בנכרים, משום קדושה ולאו קדושה הוא דליסרינהו אפילו נתגיירו, כגון נתינים שהם גרים? התם טעמא דלמא מוליד בר ופלח לעבודה זרה, הלכך קרא בנכריותן כתיב, אבל נתגיירו — שרו, דהא דאמור רבנן ישראל כשר לא ישא נתינה — גזירה הוא דגזור, כדאמרינן בהאי פירקא (עח,ב): דוד גזר עליהן. וכי גזור רבנן בהני — דבני אולודי נינהו, דומיא דאיסור דאורייתא, דטעמא משום אולודי. **אלא מעתה ממזר דבר אולודי הוא** — ומוזהר על כל איסורין שבתורה, ומדאורייתא אסור בנכריה, הכי נמי דאסור מדרבנן בנתינה. **בפסולין** — כגון פצוע דכא וממזר לא גזור רבנן, משום דמילתא דלא שכיחא היא. אי נמי שלא היתה זו גזירה משום איסור, אלא לפי שלא היו רחמנים, אמר דוד: אין ראוין להתערב ישראל בהן, לכך לא אסר את הפסולים. **לאו מילתא היא דאמרי** — דאוקימנא קרא בנכריותן, דבנכריותן לית להו חתנות. אלא ודאי קרא בגרים כתיב, ומשום קדושה היא. ומדשרינן פצוע דכא בנתינה — שמע מינה לאו בקדושתיה קאי. **לא קבלו גרים כו'** — קשיא הוא. **מידי הוא טעמא** — האי דלא קבלו גרים, אלא משום דלא הוו מגיירי אלא לשולחן מלכים, הא בת פרעה לאו צריכא להכי, שהרי בת מלך היתה.

תוספות

ממולאי פירש בקונטרס: מקוטעים, משפחה אומללה. וקשה: דהוה ליה למימר משום דאתון מולאי! ויש לפרש שהוא שם מקום, כדאמרינן בבראשית רבה רבי מאיר אזל לממלא, חזנהו דהוו שחורי ראש, אמר להו: מדבית עלי אתון, דכתיב: "כל מרבית ביתך" וגו'.

שלא ראה קרי מימיו — ונתעברה מביאה ראשונה, שמיעבה באצבעה. כדאמרינן בתמר בפרק "ארבעה אחין" (יבמות לד,ב).

הממוללות פירש רבינו יהודה בן נתן: מטילות שכבת זרע שקבלו מבעליהן. ולא יתכן, דבפרק "במה אשה" (שבת סה,א) אמרינן: שמואל לא שביק להו לבנתיה דגנין גבי הדדי, משום דרב הונא, דאמר: נשים המסוללות כו'. ומשמע דלא היו נשואות, שהיו עדיין בבית שמואל! ולא יתכן נמי הא דפירש בקונטרס התם דפסולות לכהן גדול, דאף על גב דכהן גדול לא הוה בימי שמואל — מכל מקום מכוער הדבר, כיון שנפסלות בכך לכהן גדול. דהכא משמע דפסולות אף לכהן הדיוט משום זונה, מדקאמר: אפילו לרבי אלעזר דאמר פנוי כו', מכלל דרב הונא משום זונה פסיל להו.

בנכריותן לית להו חתנות — והא דפריך בפרק "אין מעמידין" (עבודה זרה לו,א): בנותיהן דאורייתא נינהו, דכתיב: "לא תתחתן בם" — אסיפא דקרא סמיך, דכתיב: "בתו לא תקח לבנך". וכן בשילהי "האומר" בקדושין (סח,ב) לא גרסינן התם: לא יהא לך חיתון בהם, דלשון זה משמע דמ"לא תתחתן" דריש. ורבינו תם הגיה: לא יהא לך ליקוחין בהן, דמ"לא תקח" דריש, כדפרישית, ואיירי בנכריותן. כדדרשינן: "כי יסיר" — לרבות כל המסירים, דלא שייך בגירות.

ממולאי כאלו אמריתו מילי מולייתא? במקומה - מכשלה, שלא במקומה - לא מכשלה. אמר רב יהודה אמר שמואל: ניקב ונסתם, כל שאילו נקרי ונקרע פסול, ואי לאו כשר. היו בה רבא: היכא? אילימא למטה מעטרה - אפילו נכרת נמי, אלא בעטרה עצמה. איתמר נמי, אמר רב מרי בר מר אמר מר עוקבא אמר שמואל: ניקב בעטרה עצמה ונסתם, כל שאילו נקרי ונקרע - פסול, ואי לאו - כשר. שלח ליה רבא ברי׳ה דרבה לרב יוסף: ילמדנו רבינו, היכי עבדינן? אמר ליה: מייתינן נהמא חמימא דשערי, ומנחינן ליה אבי פוקרי, ומקרר, וחזינן ליה. אמר אביי: אטו כולי עלמא יעקב אבינו הוואי, דכתיב ביה "כחי וראשית אוני" שלא ראה קרי מימיו? אלא אמר אביי: מעבדינן קמיה בגדי צבעונין. אמר רבא: אטו כולי עלמא ברזילי הגלעדי הוא? אלא, מחווירתא כדשנין מעיקרא. תנו רבנן: ניקב - פסול, מפני שהוא שותת. נסתם - כשר, מפני שהוא מוליד. וזהו פסול שחוזר להכשירו. זהו - למעוטי מאי? למעוטי קרום שעלה מחמת מכה בריאה, דאינו קרום. שלח ליה רב אידי בר אבין לאביי: היכי עבדינן? מייתינן שערתא, ומסרטינן ליה, ומייתינן תרבא ושייפינן, ומייתינן שומשנא גמלא ומנכתינן ליה, ופסקינן ליה לרישיה. ודוקא שערתא, אבל פרזלא - מזרף זריף. והני מילי - קמן, אבל גדול - מיקפל. אמר רבה בר רב הונא: המטיל מים משתי מקומות - פסול. אמר רבא: לית הלכתא לא כברא ולא כאבא. ברא - הא דאמרן, אבא - דאמר רב הונא: נשים המסוללות זו בזו פסולות לכהונה. ואפילו לרבי אלעזר דאמר: פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה, הני מילי איש, אבל אשה - פריצותא בעלמא. **משנה** פצוע דכא וכרות שפכה מותרין בגיורת ומשוחררת, ואינן אסורין אלא מלבא בקהל, שנאמר: "לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'". **גמרא** בעו מיניה מרב ששת: פצוע דכא כהן, מהו בגיורת ומשוחררת? בקדושתיה קאי, ואסיר, או דלמא לאו בקדושתיה קאי, ושרי? אמר להו רב ששת: תניתוה, פצוע דכא ישראל מותר בנתינה. ואי סלקא דעתך בקדושתיה קאי - אקרי כאן "לא תתחתן בם"! אמר רבא: אטו התם משום קדושה ולאו קדושה הוא? דלמא מוליד בן ואזיל פלח לעבודה זרה, והני מילי - בנכריותן, כי מגיירי - בישראל שרו, ורבנן הוא דגזרו בהו, וכי גזרו בהו רבנן - בהנך דבני אולודי, אבל האי דלאו בר אולודי לא גזרו ביה רבנן. אלא מעתה, ממזר דבר אולודי - הכי נמי דאסיר? והא תנן: ממזרים ונתינים מותרים לבא זה בזה! אלא: כי גזור רבנן - בכשרים, בפסולים לא גזור רבנן. הדר אמר רבא: לאו מילתא היא, בנכריותן לית להו חתנות, נתגיירו - אית להו חתנות. מתיב רב יוסף: "ויתחתן שלמה את בת פרעה מלך מצרים"! גייורי גייורה. והא לא קבלו גרים בימי דוד ולא בימי שלמה! מידי הוא טעמא - אלא לשולחן מלכים, הא

יבמות. פרק שמיני – הערל דף עו עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

ותיפוק ליה משום דהויא מצרית ראשונה — פירש בקונטרס: ואפילו הכי קרי ליה חתנות. וקשה: דפשיטא דשייך בה חתנות, דהא תפסי בה קידושין! ונראה דפריך: דהיאך נָשְׂאָה שלמה? הא מצרית ראשונה הואי ואסורה בקהל!

וכי תימא הנך אזלו לעלמא — פירוש: אומה של מצרים, שאמר עליהם הכתוב: "דור שלישי יבא להם" ולא שני — הלכו להתיישב בשאר ארצות, והני אחריני נינהו, שאומה אחרת נתיישבה שם. והאמר רבי יהודה: מנימין גר מצרי כו', ופשט לו דמנימין בא מארץ מצרים. דאי מן המצרים שנתיישבו בשאר ארצות — לא היה קורהו גר מצרי, שלא היו ידועים בשאר ארצות.

מנימין גר מצרי כו' — ואם תאמר: ולמה לא היה מותר לבא בקהל? והלא אין מצריים במקומן, שכבר עלה סנחרב ובלבל כל העולם, ומטעם זה התיר רבי יהושע את יהודה גר העמוני במסכת ידים (פרק ד משנה ד), ומייתי לה בפרק "תפלת השחר" (ברכות כח,א) שאמר לו רבי יהושע: מותר אתה, שכבר עלה כו'. ובסוטה (ט,א) פירש בקונטרס: דתניא בתוספתא שאמר לו רבי עקיבא: מנימין טעית, שכבר עלה סנחריב ובלבל כל העולם. ובהלכות גדולות תירץ דמצרים שבו למקומן, דנתן להם הכתוב קצבה, כדכתיב (יחזקאל כט): "מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים מן הנכרים אשר נפוצו שם". ואף על גב דגבי עמון כתיב: "ואחר כן אשיב את שבות בני עמון" — לא נתן להם קצבה. כמו שאמר רבי יהושע לרבן גמליאל במסכת ידים (פרק ד משנה ד), אמר ליה רבי יהושע, והא כתיב: "ושבתי את שבות ישראל ויהודה ועדיין לא שבו". והכי תניא בתוספתא דמסכת ידים בתר עובדא דיהודה גר העמוני, שהודה רבן גמליאל לרבי יהושע, והותר לבא בקהל. אמר ליה רבן גמליאל: גר מצרי ביוצא בזה. אמר ליה: למצרים נתן להם קצבה, ורבי עקיבאלא אסיק אדעתיה שנתן להם קצבה. וקשה לרבינו יצחק על ההיא דברכות ומסכת ידים, דמשמע דסנחריב בלבל עמון, דהא כתיב בירמיה (מט) בעמון גבי חורבן שהחריבן נבוכדנצר: "מדוע ירש מלכם את גד ועמו בעריו ישב וגו' הלילי חשבון כי שודדה וגו'" הרי משמע שבאותה שעה היו יושבים במקומם, ובאותה פרשה כתיב: "ואחר כן אשיב את שבות בני עמון" — אם כן לא בלבלם סנחריב, ואם בלבלם — חזרו קודם שהחריבם נבוכדצר! וכן משמע נמי ב"חלק" שבמקומם היו בימי נבוכדנצר, דאמר התם (סנהדרין צו,ב): עמון ומואב שכני בישי דישראל הוו, שלחו לנבוכדנצר תא עלייהו. ונראה לרבינו יצחק דגבי יהודה גר עמוני אחורבן דנבוכדנצר סמיך, דנבוכדנצר נמי בלבל, אף על גב דאין מזכיר בסוטה (מו,ב) אלא סנחריב, דקאמר: עלה סנחריב ולא בלבלה, נבוכדנצר ולא החריבה — היינו משום דסנחריב לא היה מחריב, אלא מעביר אותם לערים הגלת שלומים, ולכך לא הזכיר בו חורבן, אבל נבוכדנצר בלבל והחריב. ואינו תולה הבלבול בסנחריב בברכות ובמסכת ידים אלא משום שהתחיל הבלבול, ומשום דבלבל כל העולם כתיב סתם (ישעיה י): "ואסיר גבולות עמים" — דמשמע בכל האומות, ועיקר מילתא אנבוכדנצר סמיך. ואם תאמר: הא דאמר במגילה (יב,ב) דאמרו לו סנהדרין לאחשורוש: זיל לגבי עמון ומואב דיתבי אדוכתייהו, דכתיב: "שאנן מואב וגו'" והלא כבר החריבן נבוכדנצר, שהיה הרבה קודם אחשורוש! ויש לומר: במילתא בעלמא הוא דאוקמוהו, כי לא מואבים היו אותם שנתיישבו שם אלא שאר אומות, ושמא גם ממואב היו מעורב בהם, והיו קורין להם מואבים כמו בימי חכמים שהיו קורין ליהודה גר עמוני. ועוד, שלא היה הדבר ברור אם שבו ואם לא שבו. ואף על פי שהגָלָם נבוכדנצר, מ"מ, לפי שלא גלו בימי סנחריב כשאר אומות אמרו לאחשורוש שעמד טעמם בם.

שלמה לא נסיב מידי — ד"בהם דבק שלמה לאהבה" כתיב, שלא היה אלא דרך אהבה, ולא דרך חתנות.

אם

רש"י

ותיפוק ליה — דאפילו גיירה מצרית ראשונה היא, ואפילו הכי קרי ליה חתנות. **הנך אזלי לעלמא** — מתו וטבעו בימי פרעה, וכי אזהר רחמנא — מערב רב. **והני אחריני נינהו** — אומות אחרים באו וישבו בארצם. **אשיא לבני מצרית שניה** — שאם אשיאנו מצרית ראשונה יהא בנה שני לה, דאמרינן בפירקין (יבמות עח,א): הלך אחר פסולן. אלמא, לא אזדו לעלמא, והני מצרית נינהו. **לא נסיב מידי** — אלא לזנות היה מתכוין. **דבק שלמה לאהבה** — ולא לאישות. **והא אנן לא תנן הכי** — כי הך מתניתא דקתני לעיל: פצוע דכא מותר בנתינה. **גיורת ומשוחררת אין** — דלישראל כשר נמי שריא. **הא בנתינה אסור** — כישראל מעליא, דבקדושתיה קאי. **משנה אם** הלכה — שמעת מרבותיך, שהנקבות מותרות מיד במצרי ואדומי — נקבל ממך. **ואם לדין** — שאתה דן קל וחומר מעצמך — יש תשובות להשיב. ובגמרא מפרש לה. **לא כי** — אפילו אני דן מעצמי — אין לכם תשובה, כדמפרש בגמרא. ומכל מקום, הלכה אני אומר. **גמרא ולא ידע ליה** — שאול לדוד. **באוכלוסא** — שר על ששים רבוא. **שהמלך פורץ** — גדרות של אחרים לעשות לו דרך קצר מביתו לפרדסו או לכרמו. **חשיבא בעלמא** הוי — כדמפרש, דחזא ביה סימני מלכות, הלכך לא אפשר דלא הוי רישא. **מאי טעמא אמר ליה שאל** — מאי חזא דמסתפי מיניה ממלכותא. **ממזר כתיב מום זר** — כל שיש בו מום זרות.

אם

1 הָא לָא צְרִיכָא לֵיהּ. [וְתֵיפּוֹק לֵיהּ] דְּהָא מִצְרִית
2 רִאשׁוֹנָה הִיא! וְכִי תֵּימָא: הָנָךְ אָזְלִי לְעָלְמָא וְהֵנֵי
3 אַחֲרִינֵי נִינְהוּ - וְהָא תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: מִנְיָמִין גֵּר
4 מִצְרִי הָיָה לִי חָבֵר מִתַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא, אָמַר: אֲנִי
5 מִצְרִי רִאשׁוֹן, וְנָשָׂאתִי מִצְרִית רִאשׁוֹנָה. אַשִּׁיא לִבְנִי
6 מִצְרִית שְׁנִיָּה, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא בֶּן בְּנִי רָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל.
7 אָמַר רַב פַּפָּא: אֲנַן מִשְּׁלֹמֹה לֵיקוּ וְנַתִּיב? שְׁלֹמֹה לָא
8 נָסֵיב מִידֵּי דִּכְתִיב בֵּיהּ: "מִן הַנֵּכָרִים אֲשֶׁר אָמַר ה'
9 אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תָבוֹאוּ בָהֶם וְהֵם לֹא יָבוֹאוּ בָכֶם
10 אָכֵן יַטּוּ אֶת לְבַבְכֶם אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם בָּהֶם דָּבַק שְׁלֹמֹה
11 לְאַהֲבָה". אֶלָּא קַשְׁיָא "וַיִּתְחַתֵּן"! מִתּוֹךְ אַהֲבָה יְתֵירָה
12 שֶׁאָהַבְהָ מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילוּ נִתְחַתֵּן בָּהּ. אֲמַר
13 לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי, וְהָא אֲנַן תְּנַן: פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת
14 שָׁפְכָה - מוּתָּרִים בְּגִיּוֹרֶת וּמְשׁוּחְרֶרֶת, הָא בִּנְתִינָה
15 אֲסִירִי! אֲמַר לֵיהּ: וְלִימַעֲמִיךְ, אִימָא סֵיפָא: וְאֵינָן
16 אֲסוּרִין אֶלָּא מִלְּבֹא בַּקָּהָל, הָא בִּנְתִינָה - שָׁרוּ. אֶלָּא,
17 מֵהָא לֵיכָּא לְמִשְׁמַע מִינָּהּ. **משנה** עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי
18 אֲסוּרִים, וְאִיסּוּרָן אִיסּוּר עוֹלָם, אֲבָל נְקֵבוֹתֵיהֶם מוּתָּרוֹת מִיָּד. מִצְרִי וַאֲדוֹמִי אֵינָם אֲסוּרִים
19 אֶלָּא עַד שְׁלִשָּׁה דּוֹרוֹת, אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת. רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר אֶת הַנְּקֵבוֹת מִיָּד.
20 אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, קַל וָחוֹמֶר הַדְּבָרִים: וּמָה אִם בְּמָקוֹם שֶׁאָסַר אֶת הַזְּכָרִים אִיסּוּר עוֹלָם
21 - הִתִּיר אֶת הַנְּקֵבוֹת מִיָּד, מָקוֹם שֶׁלֹּא אָסַר אֶת הַזְּכָרִים אֶלָּא עַד שְׁלִשָּׁה דּוֹרוֹת - אֵינוֹ
22 דִּין שֶׁנַּתִּיר אֶת הַנְּקֵבוֹת מִיָּד? אָמְרוּ לוֹ: אִם הֲלָכָה - נְקַבֵּל, וְאִם לְדִין - יֵשׁ תְּשׁוּבָה,
23 אָמַר לָהֶם: לֹא כִּי, הֲלָכָה אֲנִי אוֹמֵר. **גמרא** מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר קְרָא:
24 "וְקְרָאוֹת שָׁאוּל אֶת דָּוִד יוֹצֵא לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי אָמַר אֶל אַבְנֵר שַׂר הַצָּבָא בֶּן מִי זֶה הַנַּעַר,
25 אַבְנֵר, וַיֹּאמֶר אַבְנֵר חַי נַפְשְׁךָ הַמֶּלֶךְ אִם יָדָעְתִּי". וְלָא יָדַע לֵיהּ? וְהָכְתִיב: "וַיֶּאֱהָבֵהוּ מְאֹד
26 וַיְהִי לוֹ נוֹשֵׂא כֵלִים"! אֶלָּא: אַאֲבוּהּ קָא מַשְׁאִיל. וְאָבִיו לָא יָדַע לֵיהּ? וְהָכְתִיב: "וְהָאִישׁ
27 בִּימֵי שָׁאוּל זָקֵן בָּא בָאֲנָשִׁים". וְאָמַר רַב וְאִיתֵימָא רַבִּי אַבָּא: זֶה יִשַׁי אֲבִי דָוִד שֶׁנִּכְנַס
28 בְּאוּכְלוֹסָא וְיָצָא בְּאוּכְלוֹסָא! הָכִי קָאָמַר שָׁאוּל: אִי מִפֶּרֶץ אָתֵי, אִי מִזֶּרַח אָתֵי? אִי מִפֶּרֶץ
29 אָתֵי - מַלְכָּא הֲוֵי, שֶׁהַמֶּלֶךְ פּוֹרֵץ לַעֲשׂוֹת דֶּרֶךְ וְאֵין מְמַחִין בְּיָדוֹ, אִי מִזֶּרַח אָתֵי - חֲשִׁיבָא
30 בְּעָלְמָא הֲוֵי. מַאי טַעְמָא אֲמַר לֵיהּ שְׁאַל עָלֶיהָ? דִּכְתִיב: "וַיַּלְבֵּשׁ שָׁאוּל אֶת דָּוִד מַדָּיו" -
31 כְּמִדָּתוֹ, וּכְתִיב בֵּיהּ בְּשָׁאוּל: "מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה גָּבוֹהַּ מִכָּל הָעָם". אָמַר לוֹ דּוֹאֵג הָאֲדוֹמִי: עַד
32 שֶׁאַתָּה מַשְׁאִיל עָלָיו אִם הָגוּן הוּא לְמַלְכוּת אִם לָאו, שְׁאַל עָלָיו אִם רָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל אִם
33 לָאו. מַאי טַעְמָא - דְּקָאָתֵי מֵרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה. אֲמַר לֵיהּ אַבְנֵר: תָּנְיָא, "עַמּוֹנִי" וְלֹא עַמּוֹנִית
34 "מוֹאָבִי" וְלֹא מוֹאָבִית. אֶלָּא מֵעַתָּה "מַמְזֵר" וְלֹא מַמְזֶרֶת! "מַמְזֵר" כְּתִיב, מוּם זָר. "מִצְרִי"
35 וְלֹא מִצְרִית! שָׁאנֵי הָכָא דִּמְפָרֵשׁ טַעְמָא דִּקְרָא: "עַל אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם"
36 - דַּרְכּוֹ שֶׁל אִישׁ לְקַדֵּם, וְלֹא דַּרְכָּהּ שֶׁל אִשָּׁה לְקַדֵּם. הָיָה לָהֶם לְקַדֵּם אֲנָשִׁים לִקְרַאת
37 אֲנָשִׁים וְנָשִׁים לִקְרַאת נָשִׁים! אִישְׁתִּיק. מִיָּד: "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ שְׁאַל אַתָּה בֶּן מִי זֶה הָעָלֶם".
38 הָתָם קָרֵי לֵיהּ "נַעַר", הָכָא קָרֵי לֵיהּ "עָלֶם", הָכִי קָא אָמַר לֵיהּ: הֲלָכָה נִתְעַלְּמָה מִמְּךָ,
39 צֵא וּשְׁאַל בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, שָׁאַל, אָמְרוּ לֵיהּ: "עַמּוֹנִי" וְלֹא עַמּוֹנִית, "מוֹאָבִי" וְלֹא מוֹאָבִית.

אקשי

אבל הָא – בת פרעה לֹא צְרִיכָא לֵיהּ – אינה זקוקה לעושר וגדולה שהרי היתה בת מלך, ומן הסתם התגיירה לשם שמים, ולכן קיבלוה. מקשה הגמרא: [וְתִיפּוּק לֵיהּ] – והלא גם אם גיירה, עדיין אסורה היא לבא בקהל, דְּהָא מִצְּרִית רִאשׁוֹנָה הִיא, ואף על פי כן נאמר בפסוק לשון 'חיתון', וְכִי תֵּימָא הָנָךְ אָזְלִי לְעָלְמָא – ואם תרצה לתרץ, שהמצרים הקדמונים כבר מתו וטבעו בים בימי פרעה, וְהָנֵי אַחֲרִינֵי נִינְהוּ – ואלה שישבו במצרים בימי שלמה, מאומות אחרות הם שנתיישבו שם, ומותר לישראל להתחתן עימם, וְהָא תַּנְיָא בברייתא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מִנַּיְמִין, גֵּר מִצְרִי, הָיָה לִי חָבֵר מִתַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא, והוא אָמַר על עצמו, אֲנִי שנתגיירתי הריני מִצְרִי רִאשׁוֹן, וְנָשָׂאתִי לאשה מִצְרִית רִאשׁוֹנָה, ובני נעשה מצרי שני, אֲשֶׁיֵּא לִבְנֵי מִצְרִית שְׁנִיָּה, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא בֶּן בְּנֵי מצרי שלישי, ויהיה רָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל. מוכח שלא מתו כל המצרים הקדמונים, ואלו שישבו במצרים בזמן התנאים, מצרים הם, וחוזרת איפוא הקושיא שבת פרעה היתה אסורה על שלמה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, אֵנָן מִשְּׁלֹמֹה לֵיקוּ וְנָתִיב – וכי ממעשיו של שלמה אנו נעמוד ונקשה, הלא שְׁלֹמֹה לֹא נָסִיב מִידֵּי – כלל לא נשא את בת פרעה לאשה, אלא לזנות היה מתכוון, דִּכְתִיב בֵּיהּ (מלכים א' יא ב) 'מִן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תָבֹאוּ בָהֶם וְהֵם לֹא יָבֹאוּ בָכֶם אָכֵן יַטּוּ אֶת לְבַבְכֶם אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם בָּהֶם דָּבַק שְׁלֹמֹה לְאַהֲבָה', משמע ששלמה דבק בבת פרעה לאהבה, כלומר לזנות ולא לשם אישות. אֶלָּא שעדיין קַשְׁיָא לשון הפסוק 'וַיִּתְחַתֵּן' שמשמע שנשאה. מתרצת הגמרא: מִתּוֹךְ אַהֲבָה יְתֵירָה שֶׁאָהֲבָהּ [שלמה את בת פרעה], מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ נִתְחַתֵּן בָּהּ.

הגמרא חוזרת לדברי רב ששת שהתיר גיורת לפצוע דכא כהן, ומקשה: אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי, וְהָא אֲנָן תְּנַן במשנתנו פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה מוּתָּרִים בְּגִיּוֹרֶת וּמְשׁוּחְרֶרֶת, ומתוך שהתנא לא מנה את הנתינה, משמע שדווקא בגיורת ומשוחררת מותרים, לפי שהן מותרות גם לישראל כשר, הָא בִּנְתִינָה אֲסִירֵי, כישראל כשר, לפי שעדיין עומד הוא בקדושתו על אף היותו פצוע דכא, ולא בברייתא שהתירה נתינה לפצוע דכא, ואיך דייק רב ששת מהברייתא להתיר גיורת לכהן פצוע דכא, בעוד שהמשנה חולקת על הברייתא.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב אשי לרבינא, וְלִיטַעְמָיךְ – לשיטתך שיש לדייק מהמשנה שפצוע דכא אסור בנתינה, אִימָא סֵיפָא של המשנה, וְאֵינָן [–הפצוע דכא והכרות שפכה] אֲסוּרִין אֶלָּא מִלָּבֹא בַּקָּהָל, משמע שדווקא בבת ישראל הם אסורים, הָא בִּנְתִינָה שָׁרוּ – מותרים, שאינה בכלל 'קהל', וזו סתירה לרישא שדייקנו שהם אסורים בנתינה. אֶלָּא מַהָא לֵיכָּא לְמִשְׁמַע מִינָּהּ – על כרחך לא היתה כוונת התנא להשמיענו דין פצוע דכא בנתינה, ונותרה ראיית רב ששת מהברייתא שהתירה בפירוש נתינה לפצוע דכא.

משנה

משנתנו ממשיכה לדון בפסולי קהל: עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי אֲסוּרִים לבא בקהל וְאִיסּוּרָן אִיסּוּר עוֹלָם, לכל צאצאיהם. אֲבָל נְקֵבוֹתֵיהֶם מוּתָּרוֹת לבא בקהל מִיָּד כשנתגיירו. מִצְרִי וַאֲדוֹמִי אֵינָם אֲסוּרִים אֶלָּא עַד שְׁלִשָּׁה דּוֹרוֹת, אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת בכלל האיסור. רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר אֶת הַנְּקֵבוֹת [–מצרית ואדומית] מִיָּד. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, כָּל וְחוֹמֶר הַדְּבָרִים – יש ללמוד בקל וחומר להתיר את הנקבות, וּמָה אִם בְּמָקוֹם שֶׁאָסַר אֶת הַזְּכָרִים אִיסּוּר עוֹלָם, דהיינו בעמון ומואב, אף על פי כן הִתִּיר בהם אֶת הַנְּקֵבוֹת מִיָּד, מָקוֹם שֶׁלֹּא אָסַר אֶת הַזְּכָרִים אֶלָּא עַד שְׁלִשָּׁה דּוֹרוֹת והיינו מצרי ואדומי, אֵינוֹ דִּין שֶׁנַּתִּיר אֶת הַנְּקֵבוֹת שלהם מִיָּד. אָמְרוּ לוֹ חכמים, אִם הֲלָכָה היא, שכך שמעת מרבותיך, נְקַבֵּל ממך דין זה, וְאִם לְדִין – אולם אם אתה למד זאת מעצמך בקל וחומר, יֵשׁ לנו על כך תְּשׁוּבָה, כלומר יש לפרוך את הקל וחומר. אָמַר לָהֶם רבי שמעון, לֹא כִּי הֲלָכָה אֲנִי אוֹמֵר – גם אם הייתי לומד זאת בקל וחומר, אין לכם תשובה, ומכל מקום כך קבלתי מרבותי.

גמרא

שנינו במשנה שנקבותיהם של עמון ומואב מותרות. שואלת הגמרא: מְנָא הָנֵי מִילֵּי. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר קְרָא במלחמת דוד וגלית (שמואל א' יז נה) 'וּכְרְאוֹת שָׁאוּל אֶת דָּוִד יֹצֵא לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי אָמַר אֶל אַבְנֵר שַׂר הַצָּבָא בֶּן מִי זֶה הַנַּעַר אַבְנֵר וַיֹּאמֶר אַבְנֵר חַי נַפְשְׁךָ הַמֶּלֶךְ אִם יָדַעְתִּי'. שואלת הגמרא: וְלֹא יָדַע לֵיהּ – וכי שאול המלך לא הכיר את דוד קודם לכן, וְהָכְתִיב (שם טז כא) 'וַיָּבֹא דָוִד אֶל שָׁאוּל וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֶּאֱהָבֵהוּ מְאֹד וַיְהִי לוֹ נֹשֵׂא כֵלִים'. משיבה הגמרא: אֶלָּא אַאֲבוּהּ קָא מְשַׁאֵיל – שאלתו היתה מי הוא אביו של דוד. שואלת הגמרא: וְאָבִיו לֹא יָדַע לֵיהּ – וכי את ישי אביו של דוד לא הכיר שאול, וְהָכְתִיב (שם יז יב) 'וְהָאִישׁ בִּימֵי שָׁאוּל זָקֵן בָּא בָאֲנָשִׁים', וְאָמַר רַב וְאִיתֵימָא רַבִּי אַבָּא, זֶה יִשַׁי אָבִי דָוִד, שֶׁנִּכְנַס בְּאוּכְלוֹסָא וְיָצָא בְּאוּכְלוֹסָא – שהיה שר על ששים ריבוא, והם היו מלוים אותו בכניסתו וביציאתו, ואם כן ודאי ששאול הכירו. משיבה הגמרא: הָכִי קָאָמַר שָׁאוּל – לכך התכוון שאול בשאלתו, אִי מִפֶּרֶץ אָתֵי אִי מִזֶּרַח אָתֵי – האם הוא בא מזרעו של פרץ בן יהודה, או מזרעו של זרח בן יהודה. והתבדל הוא, שאִי מִפֶּרֶץ אָתֵי, מַלְכָּא הָוֵי – עתיד הוא להיות מלך שֶׁכֵּן הַמֶּלֶךְ פּוֹרֵץ גדרות שדותיהם של אחרים כדי לַעֲשׂוֹת לו דֶּרֶךְ קצרה מביתו לפרדסו או לכרמו וְאִין מְמַחִין בְּיָדוֹ. ואִי מִזֶּרַח אָתֵי, חֲשִׁיבָא בְּעָלְמָא הָוֵי – הוא יהיה חשוב, אך לא מלך.

הגמרא מבארת מה הביא את שאול לחקור את מוצאו של דוד: מַאי טַעְמָא אָמַר לֵיהּ לאבנר שְׁאַל עֲלֵיהּ, מה ראה שאול בדוד שעורר בו פחד שהוא עתיד למלוך. משום דִּכְתִיב בדוד כשניגש להילחם בגלית (שם יז לח), 'וַיַּלְבֵּשׁ שָׁאוּל אֶת דָּוִד מַדָּיו', ומשמע שהיו המדים כְּמִדָּתוֹ, כלומר שבגדי שאול התאימו למדתו של דוד. וּכְתִיב בֵּיהּ בְּשָׁאוּל (שם ט ב) 'מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה גָּבֹהַּ מִכָּל הָעָם', וכיון שראה שאול שנעשה נס שבגדיו התאימו לדוד, דאג שמא זה אות משמים שהוא עתיד למלוך במקומו.

אָמַר לוֹ דּוֹאֵג הָאֲדוֹמִי לשאול, עַד שֶׁאַתָּה מְשַׁאֵיל עָלָיו אִם הֲגוּן הוּא לְמַלְכוּת אִם לָאו, שְׁאַל עָלָיו אִם רָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל אִם לָאו. מַאי טַעְמָא יש להסתפק בכך, דְּקָאתֵי מְרוּת הַמּוֹאָבִיָּה, והמואבים אסורים לבא בקהל. אָמַר לֵיהּ אַבְנֵר לדואג, תָּנְיָא, עַמּוֹנִי נאסר לבא בקהל וְלֹא עַמּוֹנִית, מוֹאָבִי וְלֹא מוֹאָבִית. הקשה דואג: אֶלָּא מֵעַתָּה, נדרוש גם שמַמְזֵר נאסר וְלֹא מַמְזֶרֶת, ולא מצינו שדרשו כן. השיב על כך אבנר: 'מַמְזֵר' כְּתִיב, שפירושו מום זָר, והיינו כל שיש בו מום של זרות, שנבעלה אמו למי שהיה זר ונכרי אצלה, ונקבות בכלל זה. חזר דואג והקשה לאבנר: מדוע אין דורשים מִצְרִי וְלֹא מִצְרִית. השיב לו אבנר: שָׁאנֵי הָכָא – באיסור בני עמון ומואב, דִּמְפָרֵשׁ טַעְמָא דִּקְרָא – שהתורה מפרשת את טעם איסורם, שנאמר (דברים כג ה) 'עַל [דְּבַר] אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם', דְּרִכּוֹ שֶׁל אִישׁ לְקַדֵּם את הבאים בלחם ומים, וְלֹא דַּרְכָּהּ שֶׁל אִשָּׁה לְקַדֵּם, לכן עמונית ומואבית מותרות. חזר דואג והקשה: מכל מקום הָיָה לָהֶם לְקַדֵּם אֲנָשִׁים לִקְרַאת אֲנָשִׁים, וְנָשִׁים לִקְרַאת נָשִׁים. אִישְׁתִּיק אבנר ולא ידע לענות לו. מִיָּד, 'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לאבנר, שְׁאַל אַתָּה בֶּן מִי זֶה הָעֶלֶם' (שמואל א' יז נו). ויש לתמוה, הֲתָם – בתחילה קְרֵי לֵיהּ שאול לדוד 'נַעַר', וְהָכָא – בפעם השניה קְרֵי לֵיהּ 'עֶלֶם'. אלא הָכִי קָא אָמַר לֵיהּ שאול לאבנר, הֲלָכָה נִתְעַלְּמָה מִמְּךָ האם נקבות של עמון ומואב נאסרו, צָא וּשְׁאַל על כך בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ. שָׁאַל אבנר בבית המדרש וְאָמְרוּ לֵיהּ, עַמּוֹנִי וְלֹא עַמּוֹנִית מוֹאָבִי וְלֹא מוֹאָבִית, ואם כן, מותר דוד לבא בקהל.

אַקְשִׁי לְהוּ דּוֹאֵג כָּל הָנֵי קוּשְׁיָיתָא – כל אותן קושיות שהקשה לאבנר, וְאִישְׁתִּיקוּ, שלא ידעו להשיב לו. בָּעֵי לְאַכְרוּיֵי עָלֵיהּ – בקש דואג להכריז על דוד שהוא פסול קהל, מִיָּד נמנע הדבר, שנאמר (שמואל ב׳ יז כה) ׳וַעֲמָשָׂא בֶן אִישׁ וּשְׁמוֹ יִתְרָא הַיִּשְׂרְאֵלִי אֲשֶׁר בָּא אֶל אֲבִיגַל בַּת נָחָשׁ, וכתיב (דברי הימים א׳ ב יז) ׳וַאֲבִיגַיִל יָלְדָה אֶת עֲמָשָׂא וַאֲבִי עֲמָשָׂא יֶתֶר הַיִּשְׁמְעֵאלִי׳, מדוע כאן מכונה יתרא ׳ישמעאלי׳. אָמַר רָבָא, מְלַמֵּד שֶׁחָגַר חַרְבּוֹ כְּיִשְׁמְעֵאל וְאָמַר, כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ הֲלָכָה זוֹ יִדָּקֵר בַּחֶרֶב, כָּךְ מִקּוּבְּלֵנִי מִבֵּית דִּינוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי, ׳עַמּוֹנִי׳ וְלֹא עַמּוֹנִית ׳מוֹאָבִי׳ וְלֹא מוֹאָבִית, ודוד כשר לבא בקהל. מקשה הגמרא: וּמִי מְהֵימַן יתרא לומר שכך ההלכה, וְהָאָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב, כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמּוֹרֶה הֲלָכָה וּבָא, אִם קוֹדֶם מַעֲשֶׂה אָמְרָהּ, כלומר ששנה ההלכה לתלמידיו בבית המדרש בשם רבו קודם שבא מעשה בענין זה לפניו, שׁוֹמְעִין לוֹ, וְאִם לָאו, דהיינו שבא מעשה לפניו ואז הורה ההלכה, כמו בעניינו של דוד שיתרא הורה הלכה אחר שרצו לפוסלו, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ שמא מחמת המעשה הבא לפניו הורה כך. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָכָא דְּהָא שְׁמוּאֵל וּבֵית דִּינוֹ קַיָּים, והוראה זו היא דבר שעשוי להתגלות, ואין אדם משקר בו.

הגמרא חוזרת לתרץ את קושית דואג: מִכָּל מָקוֹם קַשְׁיָא מדוע לא נאסרו נקבות עמון ומואב, הלא היה לנשים לקדם לקראת הנשים. מתרצת הגמרא: הָכָא תַּרְגְּמוּ – בבבל תירצו על פי הפסוק (תהלים מה יד) ׳כָּל כְּבוּדָּה בַת מֶלֶךְ פְּנִימָה׳, כלומר אין דרכה של אשה לצאת, ואין להעניש את נשי עמון ומואב על שלא באו לקראת נשי ישראל. בְּמַעֲרָבָא אָמְרִי – בארץ ישראל הביאו פסוק אחר, וְאִיתֵימָא – ויש אומרים כן בשם רַבִּי יִצְחָק, אָמַר קְרָא (בראשית יח ט) ׳וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וגו׳ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל׳, שאין דרכה של אשה לצאת מביתה.

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים מהיכן נלמד שנשי עמון ומואב לא נאסרו: כְּתַנָּאֵי, שנינו בברייתא, ׳עַמּוֹנִי׳ וְלֹא עַמּוֹנִית ׳מוֹאָבִי׳ וְלֹא מוֹאָבִית, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, נאמר בפסוק ׳עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם׳, לכן הורחקו מעם ישראל, והרי דַּרְכּוֹ שֶׁל אִישׁ לְקַדֵּם וכו׳ ואין דרכה של אשה לקדם, לכן הנשים לא הורחקו.

הגמרא דורשת פסוקי תהלים העוסקים בענין התרת דוד לבא בקהל: דָּרַשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב (תהלים קטז טז) ׳פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי׳, אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֵׁנִי מוֹסְרוֹת – רצועות שֶׁהָיוּ עָלַי, פִּתַּחְתָּם – התרת אותן בשהתרת נקבות עמון ומואב, רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה שממנה יצא דוד, וְנַעֲמָה הָעַמּוֹנִית אשת שלמה ואמו של רחבעם שממנה יצאו מלכי בית דוד.

ועוד דָּרַשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב (שם מ ו) ׳רַבּוֹת עָשִׂיתָ אַתָּה ה׳ אֱלֹהַי נִפְלְאֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבֹתֶיךָ אֵלֵינוּ׳, ׳אֵלַי׳ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ׳אֵלֵינוּ׳, לשון רבים, מְלַמֵּד שֶׁהָיָה רְחַבְעָם יוֹשֵׁב בְּחֵיקוֹ שֶׁל דָּוִד, אָמַר לוֹ דוד, עָלַי וְעָלֶיךָ נֶאֱמְרוּ שְׁתֵּי מִקְרָאוֹת חֲלָלוּ, ׳לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה׳׳, ו׳על דבר אשר לא קדמו את בלחם ובמים׳ שמהן נלמד היתר הנקבות. וזהו שאמר דוד ׳נפלאתיך ומחשבתיך אלינו׳, עלי ועל רחבעם בן בני חשבת לטובה כשהתרת את הנקבות.

ועוד דָּרַשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב (שם מ ח) ׳אָז אָמַרְתִּי הִנֵּה בָאתִי בִּמְגִלַּת סֵפֶר כָּתוּב עָלָי׳, אָמַר דָּוִד, אֲנִי אָמַרְתִּי בשעה שנמשחתי למלך, שעָתָה בָּאתִי לגדולה, ורק עתה פסקו לי משמים גדולה זו, וְלֹא יָדַעְתִּי שֶׁבִּמְגִילַּת סֵפֶר כָּתוּב עָלַי – שכבר מימי אברהם נכתב עלי בתורה שאזכה לגדולה זו. ומפרש רבא: הָתָם כְּתִיב (בראשית יט טו) בענין הצלת לוט ובנותיו [שמהן יצאו עמון ומואב] מסדום, ׳קוּם קַח אֶת אִשְׁתְּךָ וְאֶת שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת׳, וְהָכָא כְּתִיב (תהלים פט כא) ׳מָצָאתִי דָּוִד עַבְדִּי בְּשֶׁמֶן קָדְשִׁי מְשַׁחְתִּיו׳, מלמד שלא הצילן הקב״ה אלא בזכות מלכות בית דוד העתידה לצאת מהן.

נאמר בתורה בפרשה העוסקת בנשים האסורות לבהן, (ויקרא כא ז) ׳אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה לא יִקָּחוּ׳. ואמרו בגמרא לעיל (סא:) שגם גיורת נחשבת לזונה ואסורה לכהן. נחלקו תנאים במשנה בקידושין (עז.) בכשרות בת גרים לכהונה, כלומר האם פסול גיורת לכהונה עובר גם לבת של הגר והגיורת. רבי יהודה סובר שכהן מותר רק באשה שגם אביה וגם אמה הם מישראל. ורבי יוסי סובר שבת גרים כשירה לכהונה.

הגמרא דנה בבת להורים גרים שהם גם פסולי קהל, האם היא כשירה לכהונה: אָמַר עוּלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בַּת גֵּר עַמּוֹנִי כְּשֵׁרָה לִכְהוּנָּה. הגמרא סברה שמדובר בבת של עמוני ועמונית שהתגיירו, והורתה ולידתה היו בקדושה. אָמַר לֵיהּ רָבָא בַּר עוּלָּא לְעוּלָּא, כְּמַאן – כמי מהתנאים, רבי יהודה ורבי יוסי שהובאו לעיל, אמר רבי יוחנן את דינו. אִי כְּרַבִּי יְהוּדָה, הָא אָמַר בַּת גֵּר זָכָר אף שאמה ישראלית, הרי היא בְּבַת חָלָל זָכָר ופסולה לכהונה, ולשיטתו הוא הדין שבת גר עמוני פסולה לכהונה. וְאִי כְּרַבִּי יוֹסֵי, פְּשִׁיטָא שבת גר עמוני כשירה לכהונה, דְּהָא אָמַר שֶׁאַף גֵּר שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת בִּתּוֹ כְּשֵׁרָה לִכְהוּנָּה, ובמה שונה בתו של גר עמוני, ומה חידש רבי יוחנן. מוסיפה הגמרא: וְכִי תֵּימָא שרבי יוסי לא דיבר אלא בְּהָנָךְ – באותם גרים דְּרָאוּין לָבֹא בַּקָּהָל, אֲבָל הַאי בת גר עמוני דְּאֵין אביה רָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל, לֹא הכשיר רבי יוסי, ומחדש רבי יוחנן שאף היא כשירה. שואלת הגמרא: מַנָּא לֵיהּ לרבי יוחנן חילוק זה, כלומר מדוע שיעלה על דעתנו לחלק ולומר שבת גר עמוני פסולה יותר משאר בנות גרים לפי שאביה פסול לקהל, הלא נקבות עמון מותרות.

משיבה הגמרא: דְּיָלִיף מִכֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה, שמאחר שאינו ראוי בה, בתו חללה ופסולה לכהונה, הוא הדין לבת גר עמוני, הואיל ואביה אינו ראוי לבוא בקהל, בתו פסולה לכהונה. דוחה הגמרא: מַה לְּכֹהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה שֶׁכֵּן בִּיאָתוֹ בַּעֲבֵירָה, ולכן בתו פסולה, תאמר בעמוני שנשא עמונית שאין ביאתו בעבירה ויתכן שבתו כשירה לכהונה. משיבה הגמרא: חָלָל זכר יוֹכִיחַ, שהוא מותר בבת ישראל ואין ביאתו בה בעבירה, ומכל מקום בתו פסולה לכהונה. דוחה הגמרא: מַה לְּחָלָל שֶׁכֵּן יְצִירָתוֹ בַּעֲבֵירָה, שביאת אביו ואמו בעבירה ועל כן בתו פסולה, תאמר בבת גר עמוני שאין יצירת אביה בעבירה. משיבה הגמרא: כֹּהֵן גָּדוֹל יוֹכִיחַ, שאף על פי שאין יצירתו בעבירה בתו מאלמנה פסולה, וְחָזַר הַדִּין – ומעתה יש ללמוד משניהם, שהרי לֹא רְאֵי זֶה כִּרְאֵי זֶה, וְלֹא רְאֵי זֶה כִּרְאֵי זֶה – אין חומרת חלל כחומרת כהן גדול באלמנה שביאתו בעבירה, ואין חומרת כהן גדול באלמנה כחומרת חלל שיצירתו בעבירה, ומכל מקום הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן, שֶׁאֵינוֹ בְּרוֹב קָהָל – שכל אחד מהם אינו כשאר רוב ישראל אלא יש בו צד פגום, כהן גדול באלמנה, שביאתו בעבירה, וחלל, שיצירתו בעבירה, וּבִתּוֹ פְּסוּלָה לכהונה, אַף כָּאן בגר עמוני שֶׁאֵינוֹ בְּרוֹב קָהָל שהרי אינו ראוי לבא בקהל, וּבִתּוֹ פְּסוּלָה לכהונה. דוחה הגמרא: מַה לְּהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁכֵּן יֵשׁ בָּהֶן צַד עֲבֵירָה, בת כהן גדול יצירתה בעבירה, ובת חלל יצירת אביה בעבירה, תאמר בבת עמוני שאין עבירה לא ביצירתה ולא ביצירת אביה, ופשיטא שהיא כשירה לכהונה, וחוזרת הקושיא מה חידש רבי יוחנן.

מתרצת הגמרא: אמר רבא בר עולא לעולא, דִּלְמָא (וַדַּאי) בְּעַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל קָאָמְרַת בשם רבי יוחנן, שאַף עַל גַּב דְּבִיאָתוֹ בַּעֲבֵירָה, שהרי אינו ראוי לבא בקהל, ובת הישראל פסולה לכהונה מדין זונה, מכל מקום בִּתּוֹ כְּשֵׁרָה לכהונה. אָמַר לֵיהּ עולא לרבא בר עולא, אִין – אכן זו היתה כוונת רבי יוחנן, דְּכִי אָתָא – כאשר בא רָבִין מארץ ישראל לבבל אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, בַּת גֵּר עַמּוֹנִי וּבַת מִצְרִי שֵׁנִי שנשאו ישראלית וביאתם בעבירה, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר כְּשֵׁרָה לכהונה, וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר פְּסוּלָה לכהונה. מפרשת הגמרא: רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר פְּסוּלָה, משום דְּיָלִיף לָהּ מִכֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה, שכשם שבת כהן גדול מאלמנה פסולה משום שביאתו בעבירה, גם אלו שביאתם בעבירה, בתם פסולה לכהונה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר כְּשֵׁרָה,

רש"י

אם קודם מעשה — שבאת הוראה לידו, אמרה ושנאה לתלמידיו בבית המדרש בשם רבו — שומעין לו בשעת הוראה. ואם לאו — אין שומעין לו. שמא מחמת מעשה הבא לידו אמרה. **דהא שמואל ובית דינו קיים** — ומילתא דעבידא לגלויי הוא, ולא משקר בה. **הנה באהל** — דאין דרך אשה לצאת מביתה. **כתנאי** דנפקא ליה מ"על דבר". **מוסרות** — הן רצועות שקושרין בהן העול. **פתחת** — שהתרת את הנקבות. **נעמה** — אמו של רחבעם, וממנה יצאו מלכי בית דוד. **נפלאותיך ומחשבותיך אלינו** — עלי ועל רחבעם בן בני חשבת לטובה, כשהתרת את הנקבות. **אני אמרתי** — בשעה שנמשחת: עתה באתי לגדולה, ומקרוב פסקו לי גדולה זו, ולא ידעתי שמימי אברהם נכתבה עלי במגילת ספר. **בת גר עמוני** — קא סלקא דעתך: עמוני שנתגיירה אשתו עמו, והורתה ולידתה בקדושה. **בת** חלל — פסולה לכהונה, בפרק "עשרה יוחסין". ופלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי בפרק "עשרה יוחסין". **מנא** ליה — מנא תיתי לן האי, דמשום דאין ראוי לבא בקהל בתו פסולה יותר משאר גרים, הואיל ונקבותיהן מותרות. **מכהן גדול באלמנה** — דהואיל ואינו ראוי בה בתו חללה ופסולה לכהונה. **מה לכהן גדול שכן ביאתו בעבירה** — תאמר בעמוני שנשא עמונית שאין ביאתו בעבירה. חלל **זכר יוכיח** — שמותר בבת ישראל, ואין ביאתו בה בעבירה, ובתו פסולה לכהונה. **מה לחלל שכן יצירתו בעבירה** — שביאת אביו ואמו בעבירה, תאמר בעמוני שאין יצירתו בעבירה. **כהן גדול יוכיח** — שאין יצירתו בעבירה, ובתו מאלמנה פסולה. **הצד השוה שבהן שאינן ברוב** קהל — אינן כשאר רוב ישראל, שהרי יש בכולן צד פגום: כהן גדול — ביאתו בעבירה, חלל — יצירתו בעבירה, עמוני — אינו ראוי לבא בקהל. **צד עבירה** — בת כהן גדול — יצירתה בעבירה, בת חלל — יצירת אביה בעבירה. תאמר בעמונית, שאין עבירה לא ביצירתה ולא ביצירת אביה, ופשיטא שכשרה. **אמר ליה אין** — ולקמן יליף "מעמיו". **בת גר עמוני ומצרי שני** — שנשאו בת ישראל, וביאתן בעבירה.

דתני

תוספות

אם קודם מעשה אמרה שומעין לו — אומר רבינו תם: דהיינו דוקא היכא דהוא עצמו נוגע בדבר, כגון [יתרא] שהיה צריך לאותה הוראה, שהרי בת ישי נשא, כדכתיב: "אשר בא אל אביגיל בת נחש", ואמרינן בפרק קמא דבבא בתרא (יד,א): בת מי שמת בעטיו של נחש. וכן בפרק "נושאין על האנוסה" (יבמות צח,א) גבי גר שהעיד על אשתו ושבעה בניו, ובפרק "עשרה יוחסין" (קדושין ע,ב) גבי עובדא דרב יהודה, בכל דוכתא דמייתי לה — היו הן צריכין לאותה הוראה. אבל אם אין צריכין לאותה הוראה — שומעין לו, אף על פי שלא אמרה עד שעת מעשה.

כתנאי עמוני ולא עמונית — ואם תאמר: לרבי יהודה תקשי ליה מצרי ולא מצרית! ואומר רבינו יצחק דגבי עמוני ומואבי היה לו לקצר ולכתוב עמון ומואב. הלכך, מדכתיב "עמוני" ו"מואבי" אית לן למדרש דלמעט עמונית ומואבית קאתי, אבל מצרי אם היה כותב מצרים היה מאריך יותר. והא דכתיב "אדומי" ולא כתיב אדום — אגב "מצרי" כתיב "אדומי". **הכא** כתיב מצאתי דוד — אף על פי שדוד עצמו אמרה — ברוח הקודש אמרו.

מכהן גדול באלמנה מה לכהן גדול כו' — תימה: דמייתי לרבי יוסי האי דינא דכהן גדול באלמנה וחלל, דאפילו לרבי יהודה לית ליה האי דינא, משום דאיכא למיפרך כדפריך הכא: מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד עבירה, כדאמר בפרק בתרא דקדושין (עח,א), והוה ליה לאתויי דינא דדאין מיניה רבי יהודה, דבת גר זכר כבת חלל זכר מחלל ומצרי ראשון, כדאמר התם. ומיהו, לענין שאר בנות גרים איכא למימר לית ליה לרבי יוסי דינא דרבי יהודה, דלא חשיב ליה צד השוה שאינו ברוב קהל — כיון דגר ראוי לקהל. וכן פירש בקונטרס התם ארבי אליעזר בן יעקב דפליג ארבי יהודה. אבל הכא, גר עמוני דחשיב הוא צד השוה כדאמר הכא, כיון דאין ראוי לבא בקהל, קשה: אמאי לא נדון לרבי יוסי מחלל ומצרי ראשון שתפסל בת עמוני שנשא עמונית לבהן, אף על גב שראויה לבא בקהל? ויש לומר: דקסבר רבי יוסי כיון דבת מצרי ראשון אינה ראויה לבא בקהל — אין לעשות צד השוה מפסול כהונה ופסול קהל ללמוד מהא בעלמא לפסול כהונה. ואין להקשות דניליף שפוסל גר בביאתו מחלל ומצרי ראשון, דהשתא יש לעשות צד השוה, כיון שאין אנו באין לעשות צד השוה ממנה ממה שאינו פסולין זו לקהל וזו לכהונה, אלא ממה שאינו ברוב קהל, דגר חשוב ברוב קהל לרבנן, כדפרישית. ועוד: דמה להנך — שכן זרעם פסול, תאמר בגר — שבתו כשרה. אבל קשה: דמחזיר גרושתו ויבמה לשוק נילף שיפסלו בביאתן מחלל ומצרי ראשון! וצריך לומר כמו שפירשנו בסוף פרק קמא (טו,ב) דלרבנן לא ילפינן מאיסור כהונה לעשותה חללה, דאין חללה אלא מאיסורי כהונה, ואפילו בהצד השוה מעלמא ומפסול כהונה. ורבי יהודה ודאי יליף במה הצד אפילו לפסול בביאתו, כדאמר בקידושין (עח,א).

רבי יוחנן אמר כשרה — תימה לרבינו יצחק: היכי ילפינן לעיל ב"החולץ" (מה,א) מקל וחומר דאלמנה דנכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד פגום? הא איכא למימר לרבי יוחנן בת גר עמוני שנשא בת ישראל יוכיח, שאיסורו שוה בכל ובתו כשרה! ולרבן שמעון בן גמליאל, דקאמר בפרק "אלמנה" (יבמות סט,א) דגר עמוני אינו פוסל בביאתו — אתי שפיר, אבל לתנא קמא ורבי יוסי קשיא! ומיהו, ממצרי שני אין להקשות תוכיח, דמה למצרי שכן עשה. **ריש** לקיש אמר פסולה — הקשה הרב משה כהן: דלעיל (שם) משמע דלכולי עלמא בת עמון ומצרי שני כשרה לכהונה, דאמר: מאי איכא בין תנא קמא לרבי יוסי? אמר רבי יוחנן: מצרי שני איכא ביניהו כו', לאפוקי מצרי שני דאין זרעו פסול כמו כהן גדול באלמנה. וגבי גר עמוני קאמר דאין כל זרעו פסול, אלמא בתו כשרה לכהונה! ואומר רבינו יצחק: דסוגיא דהתם רבי יוחנן קאמר ליה, דאמר הכא כשרה, אבל ריש לקיש דפוסל הכא יאמר דתנא קמא דפסיל התם היינו משום דזרעו פסול, ולא יפרש מילתיה דתנא קמא כמו שמפרש רבי יוחנן: מה כהן גדול שביאתו בעבירה כו', דאם כן הוה משמע דמודה לרבי יוסי דמצרי שני אין זרעו פסול אלא לתנא קמא נמי הוה נקט במילתיה מה כהן גדול באלמנה שזרעו פסול כו', דסבירא ליה דבת גר עמוני ומצרי שני זרעו פסול. ורבי יוסי דקאמר כל שזרעו פסול כו' וממעט מצרי שני — אליבא דנפשיה נקיט האי לישנא.

מצרי

אַקְשֵׁי לְהוּ דּוּאֵג כָּל הָנֵי קוּשְׁיָיתָא, אִישְׁתִּיקוּ, בָּעֵי לְאַכְרוּזֵי עָלֵיהּ, מֵיד "וַעֲמָשָׂא בֶן אִישׁ וּשְׁמוֹ יִתְרָא הַיִּשְׁרְאֵלִי אֲשֶׁר בָּא אֶל אֲבִיגַיִל בַּת נָחָשׁ", וּכְתִיב "יֶתֶר הַיִּשְׁמְעֵאלִי" אָמַר רָבָא: מְלַמֵּד שֶׁחָנַר חִרְבּוֹ כִּישְׁמָעֵאל וְאָמַר: כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ הֲלָכָה זוֹ - יִדָּקֵר בַּחֶרֶב, כְּךְ מְקוּבְּלַנִי מִבֵּית דִּינוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי: "עַמּוֹנִי" וְלֹא עַמּוֹנִית, "מוֹאָבִי" וְלֹא מוֹאָבִית. וּמִי מְהֵימָן? וְהָאָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב: כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמּוֹרֶה הֲלָכָה וּבָא, אִם קוֹדֶם מַעֲשֶׂה אֲמָרָהּ - שׁוֹמְעִין לוֹ, וְאִם לָאו - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ! שָׁאנֵי הָכָא, דְּהָא שְׁמוּאֵל וּבֵית דִּינוֹ קַיָּים. מִכָּל מָקוֹם קַשְׁיָא! הָכָא תַּרְגְּמוּ: "כָּל כְּבוּדָּה בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה", בְּמַעֲרָבָא אָמְרִי, וְאִיתֵימָא רַבִּי יִצְחָק, אָמַר קְרָא: "וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וגו'". כְּתִנְאֵי: "עַמּוֹנִי" וְלֹא עַמּוֹנִית, "מוֹאָבִי" וְלֹא מוֹאָבִית, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: "עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם" - דַּרְכּוֹ שֶׁל אִישׁ לְקַדֵּם וכו'. דָּרַשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב: "פִּתַּחְתָּ לְמוֹסְרָי" - אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שְׁנֵי מוֹסְרוֹת שֶׁהָיוּ עָלַי פִּתַּחְתֶּם, רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה וְנַעֲמָה הָעַמּוֹנִית. דָּרַשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב: "רַבּוֹת עָשִׂיתָ אַתָּה ה' אֱלֹהַי נִפְלְאוֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבוֹתֶיךָ אֵלֵינוּ", "אֵלַי" לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "אֵלֵינוּ", מְלַמֵּד שֶׁהָיָה רְחַבְעָם יוֹשֵׁב בְּחִיקוֹ שֶׁל דָּוִד, אָמַר לוֹ: עָלַי וְעָלֶיךָ נֶאֱמְרוּ שְׁתֵּי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ. דָּרַשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב: "אָז אָמַרְתִּי הִנֵּה בָאתִי בִּמְגִלַּת סֵפֶר כָּתוּב עָלָי", אָמַר דָּוִד: אֲנִי אָמַרְתִּי עַתָּה בָּאתִי, וְלֹא יָדַעְתִּי שֶׁבִּמְגִילַת סֵפֶר כָּתוּב עָלַי. הָתָם כְּתִיב: "הַנִּמְצָאוֹת", הָכָא כְּתִיב: "מְצָאתִי דָּוִד עַבְדִּי בְּשֶׁמֶן קָדְשִׁי מְשַׁחְתִּיו". אָמַר עוּלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בַּת גֵּר עַמּוֹנִי כְּשֵׁרָה לִכְהוּנָּה. אָמַר לֵיהּ רָבָא בַּר עוּלָּא לְעוּלָּא: כְּמַאן? אִי כְּרַבִּי יְהוּדָה - הָא אָמַר: בַּת גֵּר זָכָר כְּבַת חָלָל זָכָר. וְאִי כְּרַבִּי יוֹסִי - פְּשִׁיטָא, הָא אָמַר: אַף גֵּר שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת בִּתּוֹ כְּשֵׁרָה לִכְהוּנָּה! וְכִי תֵּימָא: בְּהָנָךְ דְּרַאוִּין לָבֹא בַּקָּהָל, אֲבָל הַאי דְּאֵין רָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל - לָא, מִנָּא לֵיהּ? דְּיָלִיף מִכֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה. מַה לְּכֹהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה שֶׁכֵּן בִּיאָתוֹ בַּעֲבֵירָה. חָלָל יוֹכִיחַ, מַה לְּחָלָל - שֶׁכֵּן יְצִירָתוֹ בַּעֲבֵירָה, כֹּהֵן גָּדוֹל יוֹכִיחַ, וְחָזַר הַדִּין, לֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה, וְלֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה, הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן: שֶׁאֵינוֹ בְּרוֹב קָהָל, וּבִתּוֹ פְּסוּלָה - אַף כָּאן, שֶׁאֵינוֹ בְּרוֹב קָהָל וּבִתּוֹ פְּסוּלָה. מַה לְּהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁכֵּן יֵשׁ בָּהֶן צַד עֲבֵירָה - דִּלְמָא וַדַּאי בְּעַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל קָאָמַרְתָּ, בְּאַף עַל גַּב דְּבִיאָתוֹ בַּעֲבֵירָה - בִּתּוֹ כְּשֵׁרָה? אֲמַר לֵיהּ: אִין, דְּכִי אֲתָא רָבִין אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בַּת גֵּר עַמּוֹנִי וּבַת מִצְרִי שֵׁנִי, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כְּשֵׁרָה, וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: פְּסוּלָה. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר פְּסוּלָה, דְּיָלִיף לָהּ מִכֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר כְּשֵׁרָה,

דתני

תוספות

מצרי שני שנשא בת ישראל מנא ליה — תימה: מהיכי תיתי לה דתיפסל? אילימא מחלל ואלמנה — מה להנך שכן לאו תאמר במצרי שכן עשה! ואמר רבינו יצחק דאתי מחלל דחייבי עשה כגון בעולה לכהן גדול וכרבי אליעזר בן יעקב דאמר יש חלל מחייבי עשה.

שכן יש בהן צד כרת — ותימה: דאליבא דרבי יוחנן קיימינן, ולדידיה אשכחן ממזר בלא צד כרת, דקסבר דיש ממזר מנכרי ועבד הבא על בת ישראל! ועוד תימה: דהוה מצי למימר: מה להצד השוה שכן לאו, תאמר במצרי דליכא אלא עשה! **מחלל** דחייבי עשה — הקשה רבינו יצחק ברבי מאיר: מכל מקום איכא למיפרך: מה להצד השוה שכן לאו, שאף באיסור חלל דחייבי עשה איכא לאו ד"חללה לא יקח"! ותירץ: דשמא חללה הבאה מחייבי עשה ליכא לאו אלא עשה לכהן הבא עליה. **הלכה** אני אומר — לאו הלכה למשה מסיני קאמר, דאם כן — אמאי פליג עליה רבי יהודה? אלא הכי קאמר: הלכה אני אומר, כך קבלתי מרבותי.

מצרי

דתני רבי זכאי כו' — כלומר, מהאי כללא שמעינן ליה לרבי יוחנן דמכשיר. **ניורת מכנה** — ממכונה. כלומר, שאביה ואמה מעם אחד ונולדה בקדושה. לאפוקי גר עמוני שנשא בת ישראל, דלאו מכנה היא הואיל וביאתה בעבירה — בתו פסולה. **עמיו מעמיו** — מדמצי למכתב: "בתולה עמיו יקח", וכתיב "מעמיו" — אפילו ממקצת עמיו ועם אחר, להביא בתולה הבאה משני עממין. ומהכא שמעינן ליה לרבי יוחנן דמכשיר. מאי שני עממין דקאמר אילימא בו'. **איכא דאמרי** — הכי קאמר ליה בהדיא להביא בתולה הבאה משני עממין מישראלית וגר, ואותו גר הוי מעם שיש בו שני עממין — דהיינו עמוני. **ולהאי לישנא** — דקתני בהדיא, דלא מרבי אלא בת עמוני, דקתני: מעם שיש בו שני עממין. **בת מצרי שני** — שנשא ישראלית, וביאתו בעבירה, מנא ליה לרבי יוחנן דכשרה? **מה לעמוני שכן נקבות** — עמוניות מותרות מיד, תאמר במצרי שני שהחמיר בהם הכתוב לעשות נקבות כזכרים עד שלשה דורות? **מצרי שני שנשא מצרית שניה יוכיח** — שבתו כשרה, שהרי שלישית היא, ואף על פי שיש בהן צד חמור, כדקאמר, ואפילו הכי שריא, אף אני אביא את זו, דואיל והרי היא שלישית — כשרה לכהונה. **וחזר הדין** — הצד השוה שבהן שאינו ברוב קהל ובתו כשרה. **ולא ידענא מאי קאמר** — מה הוה דריש בה. אבל השתא ידענא דלאבשורי בת עמוני שנשא בת ישראל קאתי. **הכי תנא קמיה** — רבי זכאי קמיה דרבי יוחנן. **אשה עמונית כו'** — מפרש לה לקמיה. **אמר ליה פוק תני לברא** — דמאי דקאמר אשה עמונית כשרה לקהל שפיר קאמר, דעמוני ולא עמונית, ובנה מעמוני פסול לקהל — דהא עמוני הוא. **בתה מעמוני כשרה למאן אילימא** לקהל **השתא אמה** — שלא נולדה בקדושה אמרת כשרה, בתה שנולדה בקדושה מיבעיא?! אלא לכהונה, והדר תני: במה דברים אמורים, בעמוני ועמונית שנתגיירו וילדה לו בת, דאין יצירתה בעבירה, והיא גיורת מכנה, אבל בתה מעמוני פסולה, ומאי היא? אילימא בתה של עמונית מעמוני — היינו גיורת מכנה, והא אכשרת לה, דהא תני רישא בתה מעמוני כשרה! אלא ודאי סיפא דקא פסלת — בעמוני שנשא בת ישראל, משום דביאתו בעבירה. **פוק תני לברא** — דהא נמי כשרה, שהרי אני שונה עמיו מעמיו. **עריות יוכיחו** — שלא אסר בהן אלא שלשה דורות, בת בתו אסורה לו, והוא בכלל (דהויא דור שלישי), ועשה בהן נקבות כזכרים: בת בתו כבת בנו. **שכן כרת** — תאמר במצרי ואדומי שאינו אלא עשה — "דור שלישי יבא להם", ולא ראשון ושני, ולאו הבא מכלל עשה — עשה. הלכך לא נעשה בו נקבות כזכרים. **ממזר יוכיח** — שאין כרת בביאתו, ועשה בו בתו כבנו, דאחד ממזרת ואחד ממזר אסור. **עריות יוכיחו** — שכשרים לכל ישראל, חוץ מקרובים. **צד כרת** — שהרי ממזר, אף על פי שאין כרת בביאתו מכל מקום יש כרת ביצירתו, שנולד מאשה שהיא לאביו בכרת. **ורבנן** — דאמרי: יש תשובה פרכין ליה לרבי שמעון מחלל דחייבי עשה, כגון כהן גדול שנשא אנוסה או מפותה, שהיא עליו בעשה — "בתולה יקח", ולא בעולה — ואין כאן לאו דזונה, דליכא למאן דאמר ביאת פנויה זנות היא אלא רבי אלעזר, ולית הלכתא כוותיה, כדאמר בפרק "הבא על יבמתו" (סא,ב). וקאמר רבי אליעזר בן יעקב התם: הולד חלל. והכי פרכי ליה רבנן לרבי שמעון: עריות יוכיחו, מה לעריות שכן כרת — חלל דחייבי עשה יוכיח, שאין בו כרת, ואסורה הבת כבן. מה לחלל — שכן יצירתו בעבירה, לפיכך עשה נקבות כזכרים — עריות יוכיחו שאין יצירתם בעבירה, ואסר בת בתו כבת בנו. **מאי לא כי** — דמשמע: דאין תשובתכם תשובה. **לא סבירא לי דרבי אליעזר בן יעקב** — דאין חלל מחייבי עשה. ומחלל דחייבי לאוין לא מציתו למיפרך, דאיכא למפרך: מה להנך — שכן לאו, תאמר במצרי ואדומי שהן עשה, ואין חמור. **לדידכו נמי דסבירא לכו** — יש חלל, הלכה אני אומר שהנקבות מותרות. **אשר יולדו** — כל הנולדים להם, אפילו נקבה במשמע. לישנא אחרינא: תלאן בלידה — תלה הבנים באם שיולדת אותם, דאם היא ראשונה — הבן שני, ואי לאו דנקבות אסורות — למאי הלכתא תלאן בלידה? **אי לאו דאמר רבי יהודה הכתוב תלאן בלידה** — ונקבות נמי אסורות. **לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש** — כלומר, לא היה יכול לעמוד בדבריו. כיון **דאמר** מר קהל גרים איקרי קהל — במסכת קידושין (עג,א), אי איתא דנקבות שריין לאלתר, הוו להו קהל ואסורות מצרית ראשונה ושניה למצרי ראשון ושני — במה יטהרו ויבואו לידי דור שלישי?

1 דְּתָנֵי רַבִּי זַכַּאי קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: "כִּי אִם בְּתוּלָה
2 מֵעַמָּיו יִקַּח אִשָּׁה" - לְהָבִיא גִּיּוֹרֶת מִכַּנָּה שֶׁהִיא כְּשֵׁרָה
3 לִכְהוּנָּה. וַאֲמַר לֵיהּ: אֲנִי שׁוֹנֶה "עַמָּיו" "מֵעַמָּיו" -
4 לְהָבִיא בְּתוּלָה הַבָּאָה מִשְּׁנֵי עַמִּמִין, וְאִתְּ אָמַרְתְּ גִּיּוֹרֶת
5 מִכַּנָּה וְתוּ לָא? מַאי שְׁנֵי עַמִּמִין? אִילֵימָא עַמּוֹנִי
6 שֶׁנָּשָׂא עַמּוֹנִית, וּמַאי מִשְּׁנֵי עַמִּמִין, דִּזְכָרִים אֲסוּרִין
7 וּנְקֵבוֹת מוּתָּרוֹת - הַיְינוּ גִּיּוֹרֶת מִכַּנָּה! אֶלָּא בְּעַמּוֹנִי
8 שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי, אֲמַר לֵיהּ: אֲנִי
9 שׁוֹנֶה "עַמָּיו" "מֵעַמָּיו" - לְהָבִיא בְּתוּלָה הַבָּאָה מִשְּׁנֵי
10 עַמִּמִין, וּמֵעַם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁנֵי עַמִּמִין וְאִתְּ אָמַרְתְּ גִּיּוֹרֶת
11 מִכַּנָּה וְתוּ לָא? וּלְהַךְ לִישָׁנָא, בַּת מִצְרִי שֵׁנִי דִּכְשֵׁרָה
12 לִכְהוּנָּה מְנָא לֵיהּ? וְכִי תֵּימָא דְּיָלֵיף מֵעַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא
13 בַּת יִשְׂרָאֵל - מַה לְּעַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁכֵּן נְקֵבוֹת מוּתָּרוֹת! מִצְרִי שֵׁנִי שֶׁנָּשָׂא מִצְרִית
14 שְׁנִיָּה יוֹכִיחַ. מַה לְּמִצְרִי שֵׁנִי שֶׁנָּשָׂא מִצְרִית שְׁנִיָּה - שֶׁכֵּן אֵין בִּיאָתוֹ בַּעֲבֵירָה! עַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא בַּת
15 יִשְׂרָאֵל יוֹכִיחַ, וְחָזַר הַדִּין וכו'. אֲמַר רַב יוֹסֵף: הַיְינוּ דְּשַׁמַּעְנָא לֵיהּ לְרַב יְהוּדָה דַּאֲמַר "עַמָּיו"
16 "מֵעַמָּיו" וְלָא יָדַעְנָא מַאי קָאָמַר. כִּי אֲתָא רַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה אֲמַר, הָכִי תָּנָא קַמֵּיהּ: אִשָּׁה
17 עַמּוֹנִית כְּשֵׁרָה, בְּנָהּ מֵעַמּוֹנִי פָּסוּל, וּבִתָּהּ מֵעַמּוֹנִי כְּשֵׁרָה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּעַמּוֹנִי
18 וְעַמּוֹנִית שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, אֲבָל בִּתָּהּ מֵעַמּוֹנִי - פְּסוּלָה. אֲמַר לֵיהּ: פּוֹק תְּנִי לְבָרָא. מַאי דְּאָמְרַתְּ
19 אִשָּׁה עַמּוֹנִית כְּשֵׁרָה - עַמּוֹנִי וְלֹא עַמּוֹנִית, בְּנָהּ מֵעַמּוֹנִי פָּסוּל, דְּהָא עַמּוֹנִי הוּא, וּבִתָּהּ מֵעַמּוֹנִי
20 כְּשֵׁרָה, לְמַאי? אִילֵימָא לָבֹא בַּקָּהָל - הָשְׁתָּא אִמָּהּ כְּשֵׁרָה, הִיא מִיבַּעְיָא? אֶלָּא לִכְהוּנָּה. בַּמֶּה
21 דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּעַמּוֹנִי וְעַמּוֹנִית שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, אֲבָל בִּתָּהּ מֵעַמּוֹנִי - פְּסוּלָה. מַאי בִּתָּהּ מֵעַמּוֹנִי?
22 אִילֵימָא עַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא עַמּוֹנִית - הַיְינוּ גִּיּוֹרֶת מִכַּנָּה. אֶלָּא, עַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל. אֲמַר לֵיהּ:
23 פּוֹק תְּנִי לְבָרָא. "מִצְרִי וַאֲדוֹמִי אֵינָן אֲסוּרִין וכו'". מַאי תְּשׁוּבָה? אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אֲמַר
24 רַבִּי יוֹחָנָן, מִשּׁוּם דְּאִיכָּא לְמֵימַר: עֲרָיוֹת יוֹכִיחוּ, שֶׁלֹּא אָסַר בָּהֶן אֶלָּא עַד שְׁלִשָּׁה דּוֹרוֹת, אֶחָד
25 זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת. מַה לַּעֲרָיוֹת שֶׁכֵּן כָּרֵת - מַמְזֵר יוֹכִיחַ. מַה לְּמַמְזֵר יוֹכִיחַ שֶׁכֵּן אֵינוֹ רָאוּי לָבֹא
26 בַּקָּהָל לְעוֹלָם - עֲרָיוֹת יוֹכִיחוּ. וְחָזַר הַדִּין, לֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה וְלֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה, הַצַּד
27 הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן: שֶׁאֲסוּרִין, וְאֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת, אַף אֲנִי אָבִיא מִצְרִי וּמִצְרִית שֶׁיִּהְיוּ אֲסוּרִין,
28 אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת. מַה לְּהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁכֵּן יֵשׁ בָּהֶן צַד כָּרֵת. וְרַבָּנַן: מֵחָלָל,
29 דְּחַיָּיבֵי עֲשֵׂה וּכְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב. וּמַאי "לֹא כִּי"? הָכִי קָאָמַר לְהוּ: לְדִידִי - לָא סְבִירָא לִי
30 דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, לְדִידְכוּ דְּסְבִירָא לְכוּ כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב - הֲלָכָה אֲנִי אוֹמֵר. תְּנֵיא,
31 אָמַר לָהֶן רַבִּי שִׁמְעוֹן: הֲלָכָה אֲנִי אוֹמֵר. וְעוֹד: מִקְּרָא מְסַיְּיעֲנִי: "בָּנִים" וְלֹא בָּנוֹת. תָּנוּ רַבָּנַן:
32 "בָּנִים" וְלֹא בָּנוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ
33 לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי" - הַכָּתוּב תְּלָאָן בְּלֵידָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִי לָאו דַּאֲמַר רַבִּי יְהוּדָה הַכָּתוּב
34 תְּלָאָן בְּלֵידָה - לֹא מָצָא יָדָיו וְרַגְלָיו בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ. כֵּיוָן דַּאֲמַר מָר "קָהָל גֵּרִים אִיקְרֵי קָהָל"

דְּתָנֵי רַבִּי זַבָּאי קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, נאמר על כהן גדול (ויקרא כא יד) 'כִּי אִם בְּתוּלָה מֵעַמָּיו יִקַּח אִשָּׁה', מתיבת 'מעמיו' יש לְהָכִיא [–לרבות] גִּיּוֹרֶת מִבְּנָהּ – מהבסיס שלה, כלומר שאביה ואמה גרים מעם אחד ומותרים זה בזה, והיא נולדה בקדושה, שֶׁהִיא כְּשֵׁרָה לִכְהוּנָּה. אבל בת גר עמוני מישראלית שאינה 'גיורת מכנה' שכן ביאת אביה ואמה בעבירה, פסולה לכהונה. וְאָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לרבי זכאי, אֲנִי שׁוֹנֶה 'עַמָּיו מֵעַמָּיו' – התורה היתה יכולה לכתוב 'בתולת עמיו יקח', וכתבה 'בתולה מעמיו' שמשמע אפילו בתולה שהיא קצת מעמיו וקצת מעם אחר, לְהָכִיא בְּתוּלָה הַבָּאָה מִשְּׁנֵי עַמִּין שכשירה לכהונה. וְאַתְּ, רבי זכאי, אָמַרְתְּ שרק גִּיּוֹרֶת מִבְּנָהּ שאביה ואמה מעם אחד כשירה לכהונה, וְתוּ לֹא.

הגמרא מבארת כיצד ניתן ללמוד מדברי רבי יוחנן בתשובתו לרבי זכאי, שלדעתו הפסוק בא להתיר בת עמוני שנשא ישראלית. מבררת הגמרא: מַאי – מה הכוונה בתולה הבאה מִשְּׁנֵי עַמִּין, אִילֵימָא – אם נאמר שהכוונה לבת שנולדה לגר עַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא עַמּוֹנִית, וּמַאי – ומדוע היא נחשבת לבאה מִשְּׁנֵי עַמִּין, משום דִּזְכָרִים אֲסוּרִין לבא בקהל וּנְקֵבוֹת מוּתָּרוֹת. אין לפרש כך, שאם כן הֲיֵינוּ גִּיּוֹרֶת מִבְּנָהּ, שגם רבי זכאי הכשיר אותה, שהרי גם האב וגם האם גיורים ומותרים זה בזה, ורבי יוחנן הרי בא להכשיר יותר מרבי זכאי. אֶלָּא על כרחך רבי יוחנן דיבר בְּעַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל שהם שני עממין, שבתם כשירה לכהונה אף שביאתו בעבירה.

וְאִיבָּא דְּאָמְרִי, שבפירוש אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לרבי זכאי, אֲנִי שׁוֹנֶה 'עַמָּיו מֵעַמָּיו', לְהָכִיא בְּתוּלָה הַבָּאָה מִשְּׁנֵי עַמִּין, דהיינו מגר שנשא ישראלית, וְאותו גר הוא מֵעַם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁנֵי עַמִּין, והיינו עמון שהזכרים אסורים בקהל והנקבות מותרות. וְאַתְּ אָמַרְתְּ שרק גִּיּוֹרֶת מִבְּנָהּ שאביה ואמה גרים, כשירה לכהונה, וְתוּ לֹא.

מקשה הגמרא על האיבא דאמרי: וּלְהַךְ לִישָׁנָא – לפי ה'איבא דאמרי' שרבי יוחנן שנה בפירוש שהריבוי לא ריבה אלא בת גר עמוני וישראלית, שהרי הוא דורש 'מעמיו' מעם שיש בו שני עממין, אם כן בַּת מִצְרִי שֵׁנִי מישראלית שביאתו בעבירה, דִּכְשֵׁרָה לִכְהוּנָּה מְנָא לֵיהּ לרבי יוחנן. וְכִי תֵּימָא דְּיָלִיף מֵעַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל שבתו כשירה לכהונה. יש לפרוך, מַה לְּעַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, שהקיל הכתוב בעמון, שֶׁכֵּן נְקֵבוֹת עמוניות מוּתָּרוֹת מיד, תאמר במצרי שני, שהחמיר הכתוב במצרים, לאסור הנקבות בזכרים עד דור שלישי.

משיבה הגמרא: מִצְרִי שֵׁנִי שֶׁנָּשָׂא מִצְרִית שְׁנִיָּה יוֹכִיחַ שהצד חמור שיש במצרי שני אינו גורם לפסול בתו לכהונה, שהרי בתם שהיא מצרית שלישית כשירה לכהונה, על אף הצד חמור שיש בהם, ואם כן הוא הדין לבת מצרי שני שנשא ישראלית, הואיל והיא מצרית שלישית, כשירה לכהונה. דוחה הגמרא: מַה לְּמִצְרִי שֵׁנִי שֶׁנָּשָׂא מִצְרִית שְׁנִיָּה שֶׁכֵּן אֵין בִּיאָתוֹ בַּעֲבֵירָה ומשום כך בתו כשירה לכהונה, תאמר במצרי שני שנשא בת ישראל שביאתו בעבירה, ומנין שבתו כשירה לכהונה. משיבה הגמרא: עַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל יוֹכִיחַ שעל אף שביאתו בעבירה, בתו כשירה לכהונה. וְחָזַר הַדִּין וכו' לא ראי זה [מצרי ומצרית שניים] כראי זה [עמוני שנשא ישראלית], הצד השוה בשניהם, שאינם כשאר רוב ישראל שהרי יש בהם צד פגום, ומכל מקום בתם כשירה לכהונה, אף אני אביא מצרי שני שנשא ישראלית, אף שיש בו צד פגום שביאתו בעבירה, מכל מקום בתו כשירה לכהונה.

אָמַר רַב יוֹסֵף, הֲיֵינוּ דְּשָׁמַעְנָא לֵיהּ לְרַב יְהוּדָה דְּאָמַר 'עַמָּיו מֵעַמָּיו', וְלֹא יָדַעְנָא מַאי קָאָמַר – מה דרש מדרשה זו. ועתה הבנתי שכוונתו לדרשת רבי יוחנן שהכשיר בת גר עמוני שנשא בת ישראל לכהונה מדרשה זו.

יש שאמרו שרבי זכאי שנה ברייתא אחרת לפני רבי יוחנן: כִּי אָתָא רַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה אָמַר, הָכִי תָּנָא רבי זכאי קַמֵּיהּ דרבי יוחנן, אִשָּׁה עַמּוֹנִית שנתגיירה כְּשֵׁרָה לקהל. בְּנָהּ מֵעַמּוֹנִי פָּסוּל לקהל, וּבִתָּהּ מֵעַמּוֹנִי, כְּשֵׁרָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שבתה כשירה, בְּעַמּוֹנִי וְעַמּוֹנִית שֶׁנִּתְגַּיְּירוּ ובתם נולדה בקדושה, אֲבָל בִּתָּהּ מֵעַמּוֹנִי פְּסוּלָה. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לרבי זכאי, פּוּק תְּנִי לְבָרָא – צא ושנה ברייתא זו מחוץ לבית המדרש, לפי שאינה נכונה. מַאי דְּאָמְרַתְּ שאִשָּׁה עַמּוֹנִית כְּשֵׁרָה לקהל, הלכה נכונה היא, שכך שנינו, עַמּוֹנִי וְלֹא עַמּוֹנִית. וכן מה שאמרת שבְּנָהּ מֵעַמּוֹנִי פָּסוּל, גם זו הלכה נכונה, דְּהָא עַמּוֹנִי הוּא כאביו. אך מה שאמרת, וּבִתָּהּ מֵעַמּוֹנִי כְּשֵׁרָה, לְמַאי – לענין מה היא כשירה, אִילֵימָא לְבָא בַּקָּהָל, מה החידוש בדבר, הַשְׁתָּא אִמָּהּ שלא נולדה בקדושה אמרת שכְּשֵׁרָה לבא בקהל, הִיא שנולדה בקדושה מִיבַּעְיָא, הלא פשיטא שכשירה. אֶלָּא ודאי כוונת הברייתא שהיא כשירה לִכְהוּנָּה. ועל כך היא שונה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּעַמּוֹנִי וְעַמּוֹנִית שֶׁנִּתְגַּיְּירוּ ונולדה להם בת שאין יצירתה בעבירה והיא גיורת מכנה, אֲבָל בִּתָּהּ מֵעַמּוֹנִי פְּסוּלָה לכהונה. ועתה יש לברר, מַאי בִּתָּהּ מֵעַמּוֹנִי, אִילֵימָא בת עַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא עַמּוֹנִית, הלא הֲיֵינוּ גִּיּוֹרֶת מִבְּנָהּ ששנינו ברישא שהיא כשירה לכהונה. אֶלָּא ודאי שבסיפא מדובר בבת עַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, והיא פסולה לכהונה משום שביאתו בעבירה. על כך אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לרבי זכאי, פּוּק תְּנִי לְבָרָא, שכן בת זו גם כשירה לכהונה, שהרי אני דורש 'עמיו מעמיו'.

שנינו במשנה: מִצְרִי וַאֲדוֹמִי אֵינָן אֲסוּרִין וכו'. נחלקו התנאים במשנה בענין מצרית ואדומית, לדעת חכמים הן אסורות עד דור שלישי, ולדעת רבי שמעון הן מותרות מיד בקל וחומר, ומה עמון ומואב שאיסורם לעולם נקבותיהם מותרות, מצרים ואדום שאיסורם רק עד דור שלישי, קל וחומר שנקבותיהם מותרות. אמרו לו חכמים, אם כך קבלת מרבותיך, נקבל, אבל אם מעצמך אתה דן כך, מקל וחומר, הרי יש עליו פירכא. השיב רבי שמעון, שמלבד שאין לפרוך הקל וחומר, גם הלכה היא בידו מרבותיו שהן מותרות.

שואלת הגמרא: מַאי תְּשׁוּבָה – כיצד סברו חכמים לפרוך הקל וחומר של רבי שמעון. משיבה הגמרא: אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִשּׁוּם דְּאִיבָּא לְמֵימַר עֲרָיוֹת יוֹכִיחוּ, שֶׁלֹּא אָסַר כָּהֵן הכתוב אֶלָּא עַד שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת, כגון בתו ובת בתו האסורות עליו, ואף על פי כן אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת אסורים, שבת בתו אסורה עליו כבת בנו. מוכח שאיסור לשלושה דורות בלבד אינו סיבה להתיר את הנקבות וכמו כן נאמר לגבי מצרי ואדומי. דוחה הגמרא: מַה לְּעֲרָיוֹת שהן חמורות שֶׁכֵּן יש בביאתן חיוב כָּרֵת, תאמר במצרי ואדומי שאין בהם אלא איסור עשה, ואפשר שבהם נקבות מותרות. משיבה הגמרא: מַמְזֵר יוֹכִיחַ שלא רק חיוב כרת הוא סיבה לאסור את הנקבות, שהרי ממזר אין חיוב כרת בביאתו, וממזרת אסורה בקהל כממזר, והוא הדין במצרי ואדומי, אף שאין חיוב כרת בביאתם, יאסרו הנקבות כזכרים. דוחה הגמרא: מַה לְּמַמְזֵר שהוא חמור שֶׁכֵּן אֵינוֹ רָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל לְעוֹלָם, ולכן נקבות אסורות, תאמר במצרי ואדומי שדור שלישי מותר לבא בקהל, ולכן יש מקום להתיר את הנקבות. משיבה הגמרא: עֲרָיוֹת יוֹכִיחוּ שלא רק פסול קהל לעולם הוא סיבה לאסור את הנקבות, שהרי עריות אינן פסולי קהל, שהן כשירות לכל ישראל מלבד לקרוביהן, ואסרה בהן התורה את הנקבות, והוא הדין במצרי ואדומי, אף שאינם אסורים לעולם, אסרה בהם התורה את הנקבות. וְחָזַר הַדִּין – ויש ללמוד מצרית ואדומית משניהם יחד, מעריות וממזר, שהרי לֹא רְאֵי זֶה כְּרְאֵי זֶה, אין חומרת עריות כחומרת ממזר, שהרי הן כשירות לכל ישראל מיד חוץ מן הקרובים, וְלֹא רְאֵי זֶה כְּרְאֵי זֶה, ואין חומרת ממזר כחומרת עריות, שהרי אין כרת בביאתו, ומכל מקום הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן, שֶׁאֲסוּרִין, וְאֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת בכלל האיסור, אַף אֲנִי אָבִיא מִצְרִי וּמִצְרִית שֶׁיִּהְיוּ אֲסוּרִין אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת. זו פירכת חכמים לקל וחומר דרבי שמעון.

דוחה הגמרא את הלימוד בצד השווה: מַה לְּהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן – בעריות וממזר, שֶׁכֵּן יֵשׁ בָּהֶן צַד כָּרֵת, בעריות יש חיוב כרת בביאתן, וממזר אף שאין כרת בביאתו, מכל מקום יש כרת ביצירתו, שהרי נולד מאשה שאסורה לאביו בכרת, ומשום כך מחמירים עליהם שנקבותיהם אסורות, תאמר במצרי ואדומי שאין בהם צד כרת כלל. משיבה הגמרא: וְרַבָּנָן, מַחְלָל דְּחַיָּבֵי עֲשֵׂה וּכְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב – פירכת חכמים, מעריות ומכהן שנשא אשה

המשך בעמוד צ

ואם כן מִצְרִי שֵׁנִי בְּמַאי יִטְהַר – איך יכול מצרי שני לטהר את זרעו ולבוא לידי דור שלישי. אך מאחר שרבי יהודה סובר שמצרית ראשונה ושניה אסורות, נמצא שאינן בכלל קהל, ומותרות למצרי ראשון ושני, ובאופן זה יכול מצרי שני לבוא לידי דור שלישי. מקשה הגמרא: דִּלְמָא דְּאִי עָבַר וְנָסִיב – שמא כוונת התורה שאם גר מצרי שני עבר על האיסור ונשא בת ישראל או גיורת, בנם שהוא מצרי שלישי מותר לבא בקהל. מתרצת הגמרא: 'דְּאִי' לֹא כְּתִיב קְרָא – אין התורה כותבת הלכה שתתכן רק על ידי מעשה עבירה, כיון שאין זה מצוי. מקשה הגמרא: הֲרֵי מַמְזֵר 'דְּאִי' וְכַתְבֵיהּ קְרָא – והרי התורה כתבה (דברים כג ג) 'לֹא יָבֹא מַמְזֵר בְּקָהָל ה'', אף שלא יתכן ממזר אלא על ידי עבירה, כשאביו בא על חייבי כריתות. וכמו כן צריכה התורה לכתוב דינו של מצרי שלישי שנוצר על ידי עבירה, שאם יזדמן לידנו נדע שהוא מותר לבא בקהל. מתרצת הגמרא: 'דְּאִי' לְאִיסּוּרָא כָּתַב – מקרים שאינם שייכים אלא בעבירה הנוגעים לאיסור כגון 'לא יבא ממזר', כתבה התורה. והטעם, דאף על גב שאינו מצוי, מכל מקום התורה הוצרכה לכתוב את דינו, שאם יזדמן ממזר יזהרו בו שלא יטמע בעם ישראל. 'דְּאִי' לְהֵיתֵּרָא לֹא כָּתַב – אבל מקרים שאינם שייכים אלא בעבירה הנוגעים להיתר כגון 'דור שלישי יבא להם', לא כתבה התורה.

מקשה הגמרא: הֲרֵי מַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ 'דְּאִי' לְהֵיתֵּרָא וְכַתְבֵיהּ – מי שגירש את אשתו ונישאה לאיש אחר והתאלמנה או התגרשה ממנו, אסור לבעלה הראשון לשוב לקחתה, ואם עבר הראשון ונשאה, דרשו חכמים (קידושין עז.) 'כִּי תוֹעֵבָה הִוא' (שם כד ד), היא תועבה ותקבל את עונשה, ואין בניה תועבין, שבתה כשירה לכהונה. הרי שהתורה כותבת דין להיתר גם כשהדבר לא יתכן רק על ידי מעשה עבירה. מתרצת הגמרא: הָתָם מִשּׁוּם עִיקַּר אִיסּוּרָא הוּא דְּכַתְבֵיהּ – עיקר הפסוק בא ללמד שהחזרת גרושתו לאחר שנישאת תועבה היא, אלא שדרשו חכמים מלשון הפסוק שאין בניה תועבין.

הגמרא דנה בפסוק שמתיר דור שלישי במצרי ואדומי לבא בקהל: תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר (שם כג ט) 'בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בְּקָהָל ה''. ויש לשאול אִם נֶאֱמַר בתחילת הפסוק 'בָּנִים' לָמָּה נֶאֱמַר בסופו 'דּוֹרוֹת', היה לו לומר 'בן שלישי יבא להם', ולא 'דור שלישי', וְאִם נֶאֱמַר בסוף הפסוק 'דּוֹרוֹת' ['דור שלישי יבא להם'] לָמָּה נֶאֱמַר בתחילתו 'בָּנִים', לא היה לו לכתוב אלא 'דור שלישי יבא להם' ולא לכתוב 'בנים'. אלא אִם הִיה נֶאֱמַר רק 'בָּנִים' ['בן שלישי יבא להם'], וְלֹא הִיה נֶאֱמַר 'דּוֹרוֹת' ['דור שלישי יבא להם'], הָיִיתִי אוֹמֵר שמצרי שנתגייר ונולדו לו שלשה בנים לאחר שנתגייר, בֵּן רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי אָסוּר להם לבוא בקהל, ובן שְׁלִישִׁי מוּתָּר לבא בקהל. לְכָךְ נֶאֱמַר 'דּוֹרוֹת' ['דור שלישי יבא להם בקהל ה''], ללמדנו שכל בניו של הגר עצמו אסורים, ורק בני בניו הם שמותרים לבא בקהל. וְאִם הִיה נֶאֱמַר רק 'דּוֹרוֹת' ['דור שלישי יבא להם בקהל ה''], וְלֹא נֶאֱמַר 'בָּנִים' ['בנים אשר יולדו להם'], הָיִיתִי אוֹמֵר ש'דור שלישי' מתייחס לְאוֹתָן ישראלים הָעוֹמְדִים עַל הַר סִינַי, לומר, דור שלישי שלכם יבוא להם בקהל, כלומר בכם ובבניכם מצרי ואדומי אסורים, אבל בבני בניכם והלאה מותרים המצריים אפילו גר ראשון. לְכָךְ נֶאֱמַר 'בָּנִים' ['בנים אשר יולדו להם'], לומר ש'דור שלישי' מתייחס למצרים.

הברייתא ממשיכה לבאר את הפסוק: פעמיים נאמר בפסוק 'להם', מתיבת 'לָהֶם' ['בנים אשר יולדו להם'] למדים שמֵהֶם מְנֵה – מנין הדורות מתחיל מהמצרי שהתגייר שהוא ראשון ובנו שני ואסורים, ובן בנו שלישי ומותר. ומתיבת 'לָהֶם' ['דור שלישי יבא להם'] למדים שהַלֵּךְ אַחַר פְּסוּלָן, כלומר שאם נטמעו בכשרים, כגון מצרי ראשון שנשא ישראלית [בעבירה], או ישראל שנשא מצרית ראשונה, הולכים אחר הפסול מביניהם, והולד פסול עד דור שלישי.

הגמרא מבארת: וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב 'לָהֶם' ללמד שמונים את הדורות מהגר עצמו, כדלעיל, וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב 'אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ', שהרי ודאי לא בא ללמדנו שמונים מהבנים [לפי שזו סתירה לדרשת 'להם'] אלא לדרשה אחרת. דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא רק 'אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ', הֲוָה אֲמִינָא שמִּבְּנֵיהֶם מְנֵה, כלומר שבנו של מצרי שהתגייר הוא מצרי ראשון, לכך כָּתַב רַחֲמָנָא 'לָהֶם' ללמדנו שמנין הדורות מתחיל מהגר עצמו. וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא רק 'לָהֶם', הֲוָה אֲמִינָא שמִּצְרִית מְעוּבֶּרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה, הִיא וּבְנָהּ חַד – נחשבים דור אחד, וגם העובר מצרי ראשון הוא, ורק בן בנו יהיה מותר, לכך כָּתַב רַחֲמָנָא 'אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ', ללמדנו שכל לידה מגירות ואילך נחשבת דור בפני עצמו, והעובר מצרי שני הוא, ובנו מותר.

ממשיכה הגמרא: וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב 'לָהֶם' הָכָא, לגבי מצרי ואדומי, ללמדנו 'הלך אחר פסולן', וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב 'לוֹ' גם גַּבֵּי מַמְזֵר, בפסוק (דברים כג ג) 'גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לא יָבֹא לוֹ בְּקָהָל ה''. ללמדנו שהולכים בממזר אחר הפסול שבהורים, שאם ממזר נשא כשירה, או כשר נשא ממזרת, הבן ממזר. דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא הָכָא, לגבי מצרי, הייתי אומר שדווקא בו הולכים אחר פסולו, מִשּׁוּם דְּבָא מִטִּיפָּה פְּסוּלָה, שהרי אביו נברי, אֲבָל מַמְזֵר דְּבָא מִטִּיפָּה כְּשֵׁרָה, שהרי אביו ישראל טהור הוא, אֵימָא שלֹא הולכים בו אחר פסולו, לכן נאמר 'לו' בממזר. וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא גַּבֵּי מַמְזֵר, הייתי אומר שדווקא בו הולכים אחר פסולו, מִשּׁוּם דְּאִין הוא רָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל לְעוֹלָם, אֲבָל הָכָא, לגבי מצרי שאינו פסול לעולם אלא רק עד דור שלישי, אֵימָא שלֹא הולכים בו אחר פסולו, צְרִיכָא לכן השמיענו הן לגבי מצרי והן לגבי ממזר שהולכים אחר פסולו.

הגמרא דנה במי שנולד למצרי ומצרית שאחד מהם פסול יותר מהשני: אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִצְרִי שֵׁנִי שֶׁנָּשָׂא מִצְרִית רִאשׁוֹנָה, בְּנָהּ מצרי שְׁלִישִׁי הֲוַאי [–הוא], ומותר לבוא בקהל. מדייקת הגמרא מדבריו: אַלְמָא קָסָבַר רבי יוחנן בָּתַר דִּידֵיהּ שָׁדִינַן לֵיהּ – שמייחסים את הבן אחר אביו. מקשה הגמרא: מַתִּיב רַב יוֹסֵף, שנינו במשנה (קידושין סט.), רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, יְכוֹלִין מַמְזֵרִים לִיטָּהֵר מפסול זרעם, שבניהם לא יהיו ממזרים. כֵּיצַד, מַמְזֵר שנָּשָׂא שִׁפְחָה כנענית וילדה לו, הַוָּלָד עֶבֶד ואינו ממזר, שכן ולד שפחה דינו כמותה, שֶׁחֵרְרוֹ בעליו, נִמְצָא הולד בֶּן חוֹרִין, ומותר בישראלית. אַלְמָא – מוכח מדברי רבי טרפון שבָּתַר דִּידֵהּ שָׁדִינַן לֵיהּ – שמייחסים את הבן אחר אמו. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם דְּאָמַר קְרָא לגבי עבד עברי שרבו מסר לו שפחה כנענית (שמות כא ד) 'הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ', וגזירת הכתוב היא, שבן השפחה דינו כמותה.

מקשה הגמרא: מַתִּיב רָבָא מברייתא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מִנַּיְמִין גֵּר מִצְרִי הָיָה לִי חָבֵר מִתַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וְאָמַר, אֲנִי מִצְּרֵי רִאשׁוֹן וְנָשָׂאתִי מִצְּרִית רִאשׁוֹנָה ובני הוא מצרי שני, אַשִּׁיא לִבְנִי מִצְּרִית שְׁנִיָּה כְּדֵי שֶׁיָּהֵא בֶּן בְּנִי מצרי שלישי ויהיה רָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שבָּתַר דִּידֵיהּ שָׁדִינַן לֵיהּ – שמייחסים את הבן אחר אביו, אֲפִילּוּ מצרית רִאשׁוֹנָה נַמִּי ישיא לבנו, ויהא בן בנו כשר לבא בקהל, שהרי אביו מצרי שני. מתרצת הגמרא: הָא אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְתַנָּא – לאמורא ששנה לפנינו ברייתא זו, תְּנִי בברייתא, שמנימין אכן אמר, אשיא לבני מצרית רִאשׁוֹנָה, כדי שיהא בן בני ראוי לבוא בקהל.

יש שאמרו בשם רבי יוחנן הלכה שונה ממה שרבה בר בר חנה אמר בשמו לעיל: כִּי אֲתָא רַב דִּימִי מארץ ישראל לבבל אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, מִצְרִי שֵׁנִי שֶׁנָּשָׂא מִצְרִית רִאשׁוֹנָה, בְּנָהּ מצרי שְׁלִישִׁי הֲוַאי, ואסור לבוא בקהל. אַלְמָא סבר רבי יוחנן בָּתַר אִימֵּיהּ שָׁדִינַן לֵיהּ – שמייחסים את הבן אחר אמו.

הגמרא סבורה כעת שלדעת רבי יוחנן [על פי רב דימי] עובר ירך אמו, כלומר דינו כאחד מאיבריה, ולכן הוא מתייחס אחריה. מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב דימי, אֶלָּא הָא דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הִפְרִישׁ בהמה לְחַטָּאת בשהיא מְעוּבֶּרֶת וְיָלְדָה, אם רָצָה מִתְכַּפֵּר בָּהּ והולד ירעה עד שיפול בו מום ויפלו דמיו לנדבה, ואם רָצָה מִתְכַּפֵּר בְּוָלָדָהּ והיא תרעה. אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא סבר רבי יוחנן עוּבָּר

המשך בעמוד מח

דאי עבר ונסיב — או בת ישראל או גיורת. **דאי לא כתב קרא** — מידי דעל ידי עבירה קאתי — לא כתב קרא, למימר: "בנים אשר יולדו" כו'. דהא לא שכיח למיתי לידי דור שלישי. **והרי ממזר** — דאיהו לא הוי ממזר אלא על ידי עבירה, שבא אביו על חייבי כריתות, וכתביה קרא — "לא יבא ממזר". ואף על גב דלא שכיח, איצטריך קרא למיכתביה, דלכי מיתרמי לא נטמע ביה. **דאי להיתירא** — כגון שלישי יבא וגו'. **והרי מחזיר גרושתו** — משניסת לאחר, דאי הוא, וכתב קרא להיתירא — דכתיב (דברים כד): "כי תועבה היא", ודרשינן (קידושין עז,א): היא תועבה, ואין בניה תועבין. **התם משום עיקר איסורא כתביה** — לאשמועינן דאיהי מיהא תועבה הויא. **אם נאמר בנים כו'** — לכתוב "בן שלישי יבא" וגו', או "דור שלישי יבא להם", ולא לכתוב "בנים". **בן ראשון ושני** — גר מצרי שנולדו לו שלשה בנים לאחר שנתגייר — הבן הראשון והשני יאסרו, והשלישי מותר. **לכך נאמר דורות** — לאשמועינן דכל בניו אסורים, ובני בנים מותרים. **ואם נאמר דור שלישי ולא נאמר בנים** — הייתי אומר, לאותם ישראלים העומדים על הר סיני הוא אומר: דור שלישי שלכם יבוא להם בקהל, כלומר: בכם ובבניכם — אסורין מצרי ואדומי, אבל בבני בנים — מותרים. ומשם והלאה מותרין מצריים אפילו גר ראשון. **מהם מנה** — הוא ראשון, בנו שני, ובן בנו מותר. **להם הלך אחר פסולן** — תרי "להם" כתיבי, ומשמע: הלך אחריהם. דאם נטמעו בכשרים, כגון מצרי שנשא ישראלית, וישראל שנשא מצרית — הלך אחריהן, והולד פסול עד דור שלישי. **ואיצטריך למכתב להם** — דמשמע דמהם מנה, ואיצטריך "אשר יולדו", דלא תימא אשר יולדו מבניהם מנה, וקשו קראי אהדדי. אלא למילתא אחריתי איצטריך. **כתב רחמנא אשר יולדו** — למימר דכל לידה דמגרות ואילך חדא דרא היא. **לו גבי ממזר** — למימר הלך אחר פסולו, שאם נשא כשרה — בנו ממזר. **מן טפה כשרה** — מישראל טהור. **שאני התם** — גבי שפחה גזירת הכתוב היא, דולד שפחה כשפחה. **אפילו ראשונה נמי** — ישיא לבנו. **רצה בה מתכפר** — והולד ירעה. **רצה מתכפר בולדה** — והיא תרעה. **אי אמרת בשלמא עובר לאו ירך אמו הוא** — משום הכי, רצה — בולדה מתכפר, דדוקא חשוב בשעת הפרשה כבהמה באנפי נפשה, והוה ליה כמפריש שתי חטאות באחריות, שאם תאבד האחת — יתכפר בחברתה. וכי אמרינן ולד חטאת למיתה — היכא דאפריש בהמה ריקנית, ונתעברה וילדה. **והשניה תרעה** — וכי אמרינן (תמורה טז,א): חטאת שכפרו בעליה למיתה אזלא — כגון שהפריש חטאת, ואבדה, והקריב אחרת תחתיה, ואחר כך נמצאת ראשונה. **בלידה** — הלך אחר האם. **קרקפנא** — אדם חשוב. **בי עמודי** — היכא דגרסי. **כי אמר רבי יוחנן** — ומפי השמועה אמרת, ולא מדעתך. **אין צריך טבילה** — לשום גירות, דסלקא ליה טבילה דאימיה. **משום דרבי יצחק דאמר דבר תורה רובו ומקפיד עליו חוצץ** — והכא לא קפיד בהאי חציצה האי ולדא, דרביתיה הוא. ואף על גב דאמר התם גזרו על רובו שאין מקפיד כו' — הכא אוקימנא אדאורייתא.

והא

מצרי שני במה יטהר — ואם תאמר: ישא שתוקית, דהא רבי יהודה אית ליה בפרק "עשרה יוחסין" (קדושין עג,א): "בקהל" ודאי הוא דלא יבא, הא בקהל ספק — יבא, והבן נמי יהא מותר לבא בקהל, דממזר ודאי הוא דלא יבא, הא ממזר ספק — יבא! ויש לומר: דשתוקין לא שכיחי. אי נמי: דממזרת דלא אפשר אלא באיסור חשיב דאי, ודאי לא כתיב. ואם תאמר: וישא נתינה והולד כשר לרבי יוחנן דאמר בסמוך: מצרי שני שנשא מצרית ראשונה — בנה שלישי הוי, דבתר דידיה שדינן! ויש לומר: דרבי יוחנן דהכא סבר כאידך דרבי יוחנן, דאמר רב דימי אמר רבי יוחנן: בנה שני הוי, דבתר דידה שדינן ליה. ואם תאמר: והא כתיב קרא דאי, לרבי יוחנן דדרשי לעיל (עז,ב): "מעמיו" לבת גר עמוני הבא על בת ישראל! ויש לומר: דיתורא דקרא אתי שפיר לדאי, אבל פשטיה דקרא — לא.

הוה אמינא מצרית מעובדת שנתגיירה היא ובנה חד הוא כתב רחמנא "אשר יולדו" — ואם תאמר: אי סבר כרבי יהודה — אם כן לימא דאיצטריך "אשר יולדו" לומר שהכתוב תלאן בלידה. ואי כרבי שמעון — היכי סלקא דעתך דהיא ובנה חד הוא? כיון דקסבר מצרי ולא מצרית! ויש לומר: דקא סלקא דעתך, כיון שהורתו בנכרית — חשיב דור ראשון. **חזיתיה** לרישך ביני עמודי — פירוש: רבך, דמצינו רבה שהלך ללמוד לפני רבי יוחנן, בשילהי כתובות (קיא,א). **בעלמא** בתר אבוה שדינן ליה — דעובר לאו ירך אמו הוא. והא דמשמע בסוף פרק שני דגיטין (כג,ב) דאית ליה לרבי יוחנן דעובר ירך אמו הוא, גבי הא דקאמר נראין הדברים שעבד מקבל גט מיד רבו של חברו כו' — התם אליבא דרבי איירי, וגרסינן התם בסיפא: מאי טעמא דרבי. **אלא** הא דאמר רבא נכריה מעוברת כו' — ואם תאמר: ומאי פריך מרבא? הא בהדיא אית ליה דעובר ירך אמו הוא בפרק "כל האסורין" (תמורה ל,ב) ובפרק "שור שנגח את הפרה" (בבא קמא מז,א) דקאמר: היא וּוְלָדָהּ נגחו, היא וולדה נרבעו! ואמר רבינו יצחק: שרוצה ליישב דברי רבא דהכא אפילו כרבי יוחנן.

רובו ומקפיד עליו חוצץ — לא כמו שפירש בקונטרס בפרק קמא דסוכה (ו,ב) דהיינו דוקא בשערו, אבל בגופו חוצץ אפילו מיעוטו שאין מקפיד, דאם כן, למה לי קרא לשערו דדרשינן "את בשרו" — את הטפל לבשרו? כיון דהלכה למשה מסיני נאמרה לו בפירוש: שערו רובו ומקפיד עליו כו'. ועוד מדקדק רבינו תם: דאי בשערו דוקא — הוה ליה למימר הכא: אימור דאמר רבי יצחק שערו, בשרו מי אמר? ומיהו, בלאו הכי פריך שפיר.

מי

מִצְרִי שֵׁנִי בְּמַאי יִטְהַר? דִּלְמָא דְּאִי עָבַר וְנָסֵיב - "דְּאִי" לָא כְּתִיב קְרָא, הֲרֵי מַמְזֵר, דְּאִי, וּכְתָבֵיהּ קְרָא! דְּאִי לְאִיסּוּרָא - כָּתַב, דְּאִי לְהֵיתֵּרָא - לָא כָּתַב. הֲרֵי מַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ, דְּאִי לְהֵיתֵּרָא, וּכְתָבֵיהּ! הָתָם מִשּׁוּם עִיקָּר אִיסּוּרָא הוּא דִּכְתָבֵיהּ. תָּנוּ רַבָּנַן: אִם נֶאֱמַר בָּנִים - לָמָּה נֶאֱמַר דּוֹרוֹת, וְאִם נֶאֱמַר דּוֹרוֹת לָמָּה נֶאֱמַר בָּנִים? אִם נֶאֱמַר בָּנִים וְלֹא נֶאֱמַר דּוֹרוֹת הָיִיתִי אוֹמֵר: בֶּן רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי - אָסוּר, שְׁלִישִׁי - מוּתָּר, לְכָךְ נֶאֱמַר דּוֹרוֹת. וְאִם נֶאֱמַר דּוֹרוֹת וְלֹא נֶאֱמַר בָּנִים הָיִיתִי אוֹמֵר: לְאוֹתָן הָעוֹמְדִים עַל הַר סִינַי, לְכָךְ נֶאֱמַר בָּנִים. "לָהֶם" - מֵהֶם מְנָה, "לָהֶם" - הַלֵּךְ אַחַר פְּסוּלָן. וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב "לָהֶם" וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב "אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ". דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא "אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ" - הָוָה אָמִינָא: מִבְּנֵיהֶם מְנֵה, כָּתַב רַחֲמָנָא "לָהֶם". וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא "לָהֶם" - הָוָה אָמִינָא: מִצְּרִית מְעוּבֶּרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה הִיא וּבְנָהּ - חַד, כָּתַב רַחֲמָנָא "אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ". וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב "לָהֶם" הָכָא, וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב "לוֹ" גַּבֵּי מַמְזֵר. דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא הָכָא - מִשּׁוּם דְּבָא מִטִּיפָּה פְּסוּלָה, אֲבָל מַמְזֵר דְּבָא מִטִּיפָּה כְּשֵׁרָה -אֵימָא לָא. וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא גַּבֵּי מַמְזֵר - מִשּׁוּם דְּאֵין רָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל לְעוֹלָם, אֲבָל הָכָא - אֵימָא לָא, צְרִיכָא. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִצְּרִי שֵׁנִי שֶׁנָּשָׂא מִצְּרִית רִאשׁוֹנָה - בְּנָהּ שְׁלִישִׁי הֲוַאי. אַלְמָא קָסָבַר: בָּתַר דִּידֵיהּ שָׁדֵינַן לֵיהּ, מְתִיב רַב יוֹסֵף, רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: דִּיכּוֹלִין מַמְזֵרִים לִיטַּהֵר, כֵּיצַד? מַמְזֵר נָשָׂא שִׁפְחָה - הַיָּלֶד עֶבֶד, שֶׁחֵרְרוֹ - נִמְצָא בֶּן חוֹרִין. אַלְמָא בָּתַר דִּידָהּ שָׁדֵינַן לֵיהּ! שָׁאנֵי הָתָם, דְּאָמַר קְרָא: "הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאֲדוֹנֶיהָ". מְתִיב רָבָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: מִנְּיָמִין גֵּר מִצְּרִי הָיָה לִי חָבֵר מִתַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וְאָמַר: אֲנִי מִצְּרִי רִאשׁוֹן, וְנָשָׂאתִי מִצְּרִית רִאשׁוֹנָה, אֲשֵׁיא לִבְנִי מִצְּרִית שְׁנִיָּה כְּדֵי שֶׁיְּהֵא בֶּן בְּנִי רָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בָּתְרֵיהּ דִּידֵיהּ שָׁדֵינַן לֵיהּ - אֲפִילּוּ רִאשׁוֹנָה נַמִּי! הָא אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְתַנָּא: תְּנֵי רִאשׁוֹנָה. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִצְּרִי שֵׁנִי שֶׁנָּשָׂא מִצְּרִית רִאשׁוֹנָה - בְּנָהּ שֵׁנִי הֲוַאי. אַלְמָא: בָּתַר אִימֵּיהּ שָׁדֵינַן לֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: אֶלָּא הָא דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הִפְרִישׁ חַטָּאת מְעוּבֶּרֶת וְיָלְדָה, רָצָה - מִתְכַּפֵּר בָּהּ, רָצָה - מִתְכַּפֵּר בְּוִלְדָהּ. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא עוּבָּר לָאו יֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא - הָוָה לֵיהּ כְּמַפְרִישׁ שְׁתֵּי חַטָּאוֹת לְאַחֲרָיוּת, וְאָמַר רַב אוֹשַׁעְיָא: הִפְרִישׁ שְׁתֵּי חַטָּאוֹת לְאַחֲרָיוּת - מִתְכַּפֵּר בְּאַחַת מֵהֶן, וְהַשְּׁנִיָּה תִּרְעֶה. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ עוּבָּר יֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא - הָוָה לֵיהּ וְלַד חַטָּאת, וּוְלַד חַטָּאת לְמִיתָה אָזֵיל! אִישְׁתִּיק. אָמַר לֵיהּ: דִּלְמָא שָׁאנֵי הָתָם, דִּכְתִיב: "אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ" - הַכָּתוּב תְּלָאוֹ בְּלֵידָה? אָמַר לֵיהּ: קָרַקְפְּנָא, חֲזִיתֵיהּ לְרֵישָׁךְ בֵּינֵי עַמּוּדֵי. כִּי אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן לְהָא שְׁמַעְתָּא, טַעֲמָא דִּכְתִיב: "אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ", הָא בְּעָלְמָא - בָּתַר אֲבוּהּ שָׁדֵינַן לֵיהּ, אֶלָּא הָא דְּאָמַר רָבָא: נְכְרִיָּה מְעוּבֶּרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה - בְּנָהּ אֵין צָרִיךְ טְבִילָה. אַמַּאי אֵין צָרִיךְ טְבִילָה? וְכִי תֵּימָא מִשּׁוּם דְּרַבִּי יִצְחָק, דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק: דְּבַר תּוֹרָה, רוּבוֹ וּמַקְפִּיד עָלָיו חוֹצֵץ, רוּבוֹ שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עָלָיו אֵינוֹ חוֹצֵץ,

והא

והא אמר רב כהנא כו' אבל כולו חוצץ — אף על גב דלא מקפיד, והכא כולו הוא מכוסה. דהיינו רביתיה — ולאו חציצה היא. **באומות** — בשבע אומות לענין "לא תחיה כל נשמה" הלך אחר הזכרים, וכדמפרש לקמן. **נתגיירו הלך אחר הפגום שבשניהם** — לענין יוחסין, וכדמפרש. **לאחד מן האומות** — שאינו משבעה אומות, ואינו בכלל "לא תחיה כל נשמה". **שאתה רשאי לקנותו בעבד** — ואי אתה מצווה להמיתו, דשדינן ליה בתר אבוה. תלמוד לומר מבני התושבים — שבאו מאומות אחרים, ונעשו אבותם תושבים במקומכם. **מן הנולדים בארצכם** — שאמו מארצכם וילדתו שם, ולא מן הגרים בארצכם שנולד במקום אחר, שאמו מן שאר אומות ואחר כך בא לגור אצל אביו בארצכם. דרך אשה להיות במקומה, ודרך איש לגלות. הלכך, הנולדים בארץ — ודאי אמו משבעה אומות; אבל הנולדים במקום אחר — ודאי אמו משאר אומות. ומסתברא כי מעטינהו קרא — היכא דאביו כנעני. **אילימא במצרי שנשא עמונית** — וקאמר דשדינן דרעם אחר האב, דאפילו ילדה נקבה אסורה עד שלשה דורות, ולא שדינן לה בתר אמה למישרייה לאלתר, דעמוני ולא עמונית. **מאי פגום שבשניהם איכא** — דמשמע דשניהם פגומים, אלא שזה פגום מזה. הא עמונית לא פגומה מידי, דעמוני כתיב ולא עמונית! **אלא בעמוני שנשא מצרית** — דשניהם פגומים, דמצרית ראשונה אסורה. **אי זכר הוא** — אם יולד להם זכר. **שדייה בתר עמוני** — ויאסר לעולם. **ואם נקבה היא שדייה בתר מצרית** — ותהיה מצרית שניה, ואסורה לישראל, ולא תשדייה בתר עמוני לאישתרויי לאלתר משום עמונית.

משנה **נתינים** — גבעונים שנתגיירו בערמה בימי יהושע, ונתנם עבדים לחוטבי עצים ושואבי מים. **גמרא** **גמר עשירי עשירי מעמוני** — בספרי: מה עשירי האמור בעמוני — עד עולם, אף עשירי האמור בממזר — עד עולם. הלכך, מה להלן זכרים ולא נקבות — אף כאן כו'. **מעשירי ואילך** — דעד עשרה דורות, דאיסורא בגופיה דממזר כתיב — ליכא למגמר מעמוני, דנקבות מותרות. דהא ממזר מום זר משמע, ואפילו נקבות. אבל מעשירי ואילך, דאיסורא בגזירה שוה דעמוני ומואבי יליף, דהא לאו בממזר כתיבא — הלכך היתירא נמי לנקבות מיניה יליף, דאמר: דון מינה ומינה, כדלקמן. **הא כמאן דאמר דון מינה ומינה** — פלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע ב"העור והרוטב" (חולין קכ,ב). **דון מינה ומינה** — כי גמרינן מילתא ממילתא בגזירה שוה — גמרינן לה כולה מילתא מינה. **דון מינה ואוקי באתרא** — למאי דצריכי גמרינן, למאי דלא צריכינן מוקמינן באתרא. והכא, מאי גזרה שוה איכא? בממזר לא כתיב "עד עולם", ובעמוני ומואבי כתיב "עד עולם", וילפינן ממזר מעמוני בגזירה שוה, כדתני בספרי דבי רב: נאמר כאן "עשירי" ונאמר למטה "עשירי", מה עשירי האמור למטה עד עולם, אף עשירי האמור כאן עד עולם. ריש לקיש סבר כמאן דאמר דון מינה ומינה: מה להלן עד עולם, אף כאן עד עולם. ומינה: מה להלן זכרים ולא נקבות, אף כאן זכרים ולא נקבות, מדור עשירי ואילך הוא דגמרינן, דהא כל עשרה לא איצטריכו לן למילף בגזירה שוה. ותנא דידן סבר לה כמאן דאמר דון מינה ואוקי באתרא. דון מינה: מה להלן עד עולם — אף ממזר עד עולם. ואוקי באתרא כדמעיקרא

מי יתן לי דור שלישי ואטהרנו — סתמא בעו מיניה, והשיב להם כן, ואם היה בידוע היה משיב להם דמותרת. דסבירא ליה לרבי אליעזר דון מינה ומינה בפרק "העור והרוטב" (חולין קכ,ב), ולא רצה לברר להם תשובתו שכן היה דרכו לדחות עצמו מן השואלים, כדאשכחן בפרק "הישן" (סוכה כח,א).
ארמוני

מי יתן לי דור שלישי ואטהרנו. **וְהָא אָמַר רַב כָּהֲנָא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא רוּבּוֹ, אֲבָל כּוּלּוֹ - חוֹצֵץ! שָׁאנֵי עוּבָּר דְּהַיְינוּ רְבִיתֵיהּ. כִּי אֲתָא רַבִּינָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בָּאוּמּוֹת - הַלֵּךְ אַחַר הַזָּכָר, נִתְגַּיְּרוּ - הַלֵּךְ אַחַר פָּגוּם שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם. "בָּאוּמּוֹת הַלֵּךְ אַחַר הַזָּכָר" - כְּדְרַבָּנַיָּא: מִנַּיִן לְאֶחָד מִן הָאוּמּוֹת שֶׁבָּא עַל הַכְּנַעֲנִית וְהוֹלִיד בֵּן, שֶׁאַתָּה רַשַּׁאי לִקְנוֹתוֹ בְּעֶבֶד - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ". יָכוֹל אֲפִילּוּ אֶחָד מִן הַכְּנַעֲנִים שֶׁבָּא עַל אַחַת מִן הָאוּמּוֹת וְהוֹלִיד בֵּן שֶׁאַתָּה רַשַּׁאי לִקְנוֹתוֹ בְּעֶבֶד - תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם" - מִן הַנּוֹלָדִים בְּאַרְצְכֶם, וְלֹא מִן הַגָּרִים בְּאַרְצְכֶם. נִתְגַּיְּרוּ, הַלֵּךְ אַחַר פָּגוּם שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם. בְּמַאי? אִילֵימָא בְּמִצְרִי שֶׁנָּשָׂא עַמּוֹנִית - מַאי פָּגוּם שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם אִית בָּהּ? עַמּוֹנִי וְלֹא עַמּוֹנִית! בְּאֶלָּא בְּעַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא מִצְרִית, אִי זָכָר הָוֵי - שַׁדְּיֵיהּ בְּתַר עַמּוֹנִי, אִי נְקֵבָה הָוֵי - שַׁדְּיֵיהּ בָּתַר מִצְרִית. **מִשְׁנָה** מַמְזֵרִין וּנְתִינִין אֲסוּרִין, וְאִיסּוּרָן אִיסּוּר עוֹלָם, אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת. **גְּמָרָא** אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַמְזֵרֶת, לְאַחַר עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת מוּתֶּרֶת. וְלֵיף עֲשִׂירִי עֲשִׂירִי מֵעַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי, מַה לְּהַלָּן נְקֵבוֹת מוּתָּרוֹת - אַף כָּאן נְקֵבוֹת מוּתָּרוֹת. אִי, מַה לְּהַלָּן מִיָּד אַף כָּאן מִיָּד! כִּי אַהֲנֵי גְּזֵירָה שָׁוָה - מֵעֲשִׂירִי וְאֵילָךְ. וְהָאָנַן תְּנַן: מַמְזֵרִים וּנְתִינִין אֲסוּרִין וְאִיסּוּרָן אִיסּוּר עוֹלָם, אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת! לָא קַשְׁיָא, הָא - כְּמָאן דְּאָמַר דּוֹן מִינָּהּ וּמִינָּהּ, הָא כְּמָאן דְּאָמַר דּוֹן מִינָּהּ וְאוֹקֵי בְּאַתְרָא. שָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: מַמְזֶרֶת לְאַחַר עֲשָׂרָה דָּרֵי מַהוּ? אָמַר לָהֶם: מִי יִתֵּן לִי דּוֹר שְׁלִישִׁי וַאֲטַהֲרֵנוּ. אַלְמָא קָסָבַר מַמְזֵרָא לָא חַיֵּי, וְכֵן אָמַר רַב הוּנָא: מַמְזֵרָא לָא חַיֵּי, וְהָא אֲנַן תְּנַן: מַמְזֵרִין וּנְתִינִין אֲסוּרִין וְאִיסּוּרָן אִיסּוּר עוֹלָם! אָמַר רַבִּי זֵירָא: לְדִידִי מְפָרְשָׁא לִי מִינֵּיהּ דְּרַב יְהוּדָה: דִּידֵיעַ - חַיֵּי, דְּלָא יְדֵיעַ - לָא חַיֵּי. דִּידֵיעַ וְלָא יְדֵיעַ - עַד תְּלָתָא דָּרֵי חַיֵּי, טְפֵי לָא חַיֵּי. הַהוּא דְּהָוֵי בְּשִׁבְבוּתֵיהּ דְּרַבִּי אַמִּי, אַכְרֵיז עֲלֵיהּ דְּמַמְזֵרָא הָוָה. בָּכֵי וְאָזֵיל. אֲמַר לֵיהּ: חַיִּים נָתַתִּי לְךָ. אָמַר רַב חָנָא בַּר אַדָּא: נְתִינִים - דָּוִד גָּזַר עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לַגִּבְעוֹנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם וְהַגִּבְעוֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה וגו'". מַאי טַעֲמָא גָּזַר עֲלֵיהוּ - דִּכְתִיב: "וַיְהִי רָעָב בִּימֵי דָוִד שָׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁנָה אַחַר שָׁנָה". שָׁנָה רִאשׁוֹנָה אָמַר לָהֶם: שֶׁמָּא עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה יֵשׁ בָּכֶם, דִּכְתִיב: "וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וגו'" - בָּדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ. שְׁנִיָּה אָמַר לָהֶם: שֶׁמָּא עוֹבְרֵי עֲבֵירָה יֵשׁ בָּכֶם, דִּכְתִיב: "וַיִּמְנְעוּ רְבִיבִים וּמַלְקוֹשׁ לֹא הָיָה וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ וגו'" - בָּדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ. שְׁלִישִׁית אָמַר לָהֶם: שֶׁמָּא פּוֹסְקֵי צְדָקָה בָּרַבִּים יֵשׁ בָּכֶם וְאֵין נוֹתְנִין, דִּכְתִיב: "נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אֵין אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת שָׁקֶר" - בָּדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ. אָמַר: אֵין הַדָּבָר תָּלוּי אֶלָּא בִּי, מִיָּד - "וַיְבַקֵּשׁ דָּוִד אֶת פְּנֵי ה'" מַאי הִיא? אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: שֶׁשָּׁאַל בָּאוּרִים וְתוּמִים. מַאי מַשְׁמַע? אָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר: אִתְיָא "פְּנֵי" "פְּנֵי", כְּתִיב הָכָא: "וַיְבַקֵּשׁ דָּוִד אֶת פְּנֵי ה'", וּכְתִיב הָתָם: "וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי ה'", "וַיֹּאמֶר ה' אֶל שָׁאוּל וְאֶל בֵּית הַדָּמִים עַל אֲשֶׁר הֵמִית הַגִּבְעוֹנִים". "אֶל שָׁאוּל" - שֶׁלֹּא נִסְפַּד כַּהֲלָכָה, "וְאֶל בֵּית הַדָּמִים" - "עַל אֲשֶׁר הֵמִית הַגִּבְעוֹנִים". וְכִי הֵיכָן מָצִינוּ בְּשָׁאוּל שֶׁהֵמִית הַגִּבְעוֹנִים? אֶלָּא, מִתּוֹךְ שֶׁהָרַג נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים שֶׁהָיוּ מַסְפִּיקִין לָהֶם מַיִם וּמָזוֹן - מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ הָרָגָן. קָא תָבַע אֶל שָׁאוּל שֶׁלֹּא נִסְפַּד כַּהֲלָכָה וְקָא תָבַע עַל אֲשֶׁר הֵמִית הַגִּבְעוֹנִים?! אִין, דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַאי דִּכְתִיב: "בַּקֵּשׁוּ אֶת ה' כָּל עַנְוֵי אָרֶץ אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ", בַּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ - שֶׁם פָּעָלוּ, אָמַר דָּוִד: שָׁאוּל נְפַקוּ לְהוּ

עשרה דורות דקרא, אחד זכרים ואחד נקבות, דכתיב ממזר מום זר — הכי נמי עד עולם דמייתינן בגזירה שוה, אחד זכרים ואחד נקבות. כך שמעתי, וכן עיקר. ויש שמפרש לה בלשון אחר. **מי יתן לי דור שלישי** — כלומר: דבר שאי אפשר הוא. **לא חיי** — שלא יטמעו בשרים בדורותיו. **ממזר דידיע** — לכל בברור — חיי הוא ודורותיו, דלא מיטמעי ביה. **דלא ידיע** — כלל — לא חיי, אפילו הוא, שלא ישא בשרה. **דידיע ולא ידיע** — עד תלת דרי, דזהירי אינשי — חיי, טפי — לא חיי. דכיון דלאו דבר ברור הוא, משתכחא מילתא. **דוד גזר עליהן כדכתיב והגבעונים לא מבני ישראל המה** — כלומר: אינם ראויין לבא בקהל. **איש מתהלל במתת שקר** — שפוסק ואין נותן, גורם לעצירת גשמים. כהנים היו מספיקין להם מזון לגבעונים, שהיו חוטבי עצים ושואבי מים למזבח, כדכתיב ביהושע: (ט) "ולא יכרת מכם חוטבי עצים ושואבי מים לבית אלהי". **קתבע** — הקדוש ברוך הוא בכבוד שאול, שלא נספד כהלכה, והדר קתבע בפורענותיה דשאול "אשר המית" כו'. **באשר משפטו** — במקום שדנים האדם — שם מזכירין פועל צדקותיו.

אולם האם אפשר לומר כך, **וְהָא אָמַר רַב כַּהֲנָא, לֹא שָׁנוּ** שרובו שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ, **אֶלָּא** כשהחציצה היא רק ברובו של הגוף הטובל, **אֲבָל** כשהחציצה היא **בְּכוּלּוֹ, חוֹצֵץ** אף כשאינו מקפיד עליה. ומאחר והעובר הנמצא במעי אמו מכוסה כולו על ידי אמו, אם עובר לאו ירך אמו נמצא שאמו חוצצת בפניו, ומדוע אמר רבא שעלתה לו טבילה. מתרצת הגמרא: **שָׁאנֵי** [–שונה הדבר ב]**עוּבָּר דְּהַיְינוּ רְכִיתֵיהּ** – כך הוא דרך גידולו להיות במעי אמו, ולכן אמו אינה נחשבת לחציצה בפניו.

הגמרא דנה ביחוסי בני אומות העולם אחר הורידם, לענין הריגת שבע אומות שהיו בארץ כנען ולענין פסולי קהל במצרי ובעמוני: **כִּי אָתָא רָבִינָא** מארץ ישראל לבבל **אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן, בְּאוּמּוֹת הַלֵּךְ אַחַר הַזָּכָר** – הבן מתייחס אחרי אביו, ואם הוא משבע האומות מצוה להמיתו. **נִתְגַּיְּרוּ** האב והאם, **הַלֵּךְ** – יש לקבוע את היחוס של הבן **אַחַר** היותר **פָּגוּם שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם**, וכפי שיבואר להלן.

מבארת הגמרא: **בְּאוּמּוֹת הַלֵּךְ אַחַר הַזָּכָר, כִּדְתַנְיָא, מִנַּיִן לְאֶחָד מִן הָאוּמּוֹת** שלא משבע האומות ואין מצוה להורגו, **שֶׁבָּא עַל הַכְּנַעֲנִית** – אחת מבנות שבע האומות שבארץ ישראל שנצטוינו להשמידם, **וְהוֹלִיד** ממנה **בֵּן, שֶׁאַתָּה רַשַּׁאי לִקְנוֹתוֹ בְּעֶבֶד**, ואינך מצווה להמיתו, כיון שהאב אינו משבע האומות, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא כה מה) **'וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ'**, כלומר לא רק משאר אומות לבדם שאין בהם תערובת של שבע אומות ניתן לקנות עבדים, אלא אף 'מבני התושבים הגרים עמכם', והיינו הבנים שאבותם אינם משבע האומות אלא רק 'תושבים', כלומר שנישאו לאחת משבע האומות והם גרים בארצכם, גם אותם ניתן לקנות לעבדים, ואין מצוה להמיתם כיון שאבותם אינם משבע אומות. **יָכוֹל** היית לומר **שֶׁאֲפִילּוּ אֶחָד מִן הַכְּנַעֲנִים שֶׁבָּא עַל** אשה **מֵאַחַת מִן הָאוּמּוֹת** שבעולם ואינה כנענית, **וְהוֹלִיד** ממנה **בֵּן, שֶׁאַתָּה רַשַּׁאי לִקְנוֹתוֹ בְּעֶבֶד** ואינך מצווה להמיתו, כיון שאמו אינה משבע אומות. **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו המשך הפסוק 'וּמִמִּשְׁפְּחֹתָם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ **בְּאַרְצְכֶם**', שהתורה התירה לקנות עבדים רק **מִן הַנּוֹלָדִים בְּאַרְצְכֶם** – מן הגויים שנולדו בארץ ישראל, שאמם היא מאחת משבע אומות, ואביהם שבא מאומה אחרת גר עמכם [שכן דרך האשה להשאר במקומה, ודרך האיש לגלות למקום אשתו]. **וְלֹא מִן הַגָּרִים בְּאַרְצְכֶם**, כלומר שנולדו במקום אחר מאמם שהיו מן שאר האומות, ואביהם הכנעני הלך לשם אחרי אשתו, ואחר כך באו הבנים לגור אצל אביהם בארץ ישראל, אותם בנים אסור לקנות, רק חייבים להורגם כמו אביהם. ומכאן שבאומות הולכים אחר הזכר.

הגמרא מבארת את המשך דברי רבי יוחנן: **נִתְגַּיְּרוּ** האב והאם, **הַלֵּךְ** ביחוס הבן **אַחַר** היותר **פָּגוּם שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם**. מבררת הגמרא: **בְּמַאי** – במה מדובר כאן, **אִילֵימָא** – אם נאמר שמדובר **בְּמִצְרִי** ראשון **שֶׁנִּשָּׂא עַמּוֹנִית**, ומחדש רבי יוחנן שאם נולדה להם בת, אין הולכים אחר אמה להתירה לאלתר כדין עמונית, אלא הולכים אחר האב הפגום שאסור עד שלשה דורות, וגם היא נאסרת. אין לומר כך, שהרי **מַאי פָּגוּם שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם אִית בָּהּ**, כלומר אין זה מתיישב עם לשונו של רבי יוחנן 'הלך אחר הפגום שבשניהם', שמשמע ששניהם פגומים ורק אחד מהם פגום יותר, שכן איזה פגם יש באם והלא היא מותרת מיד, שכך שנינו בברייתא (לעיל עו:) **'עַמּוֹנִי וְלֹא עַמּוֹנִית'. אֶלָּא** צריך לומר, שמדובר **בְּעַמּוֹנִי שֶׁנִּשָּׂא מִצְרִית** והתגיירו, ששניהם פגומים, שהרי גם מצרית אסורה, ועל כך אמר רבי יוחנן שהולכים אחר הפגום שבשניהם. והיינו **אִי** הולד **זָכָר הָוֵי, שַׁדְּרֵיהּ** – השליכהו, כלומר תייחס אותו **כָּתַר** [–אחר] אביו שהוא **עַמּוֹנִי**, ויהא אסור לעולם, **וְאִי** הולד **נְקֵבָה הָוֵי, שַׁדְּרֵיהּ** – תייחס אותה **כָּתַר** אמה שהיא **מִצְרִית**, ותהיה הבת מצרית שניה.

משנה

המשנה ממשיכה לעסוק בהלכות פסולי קהל: **מַמְזֵרִין** – הנולדים מביאת חייבי כריתות, **וּנְתִינִין** – גבעונים [–בני אחת משבע האומות שנצטוו ישראל להורגם] שנתגיירו בערמה בימי יהושע, ונתנם יהושע שיהיו עבדים חוטבי עצים ושואבי מים, **אֲסוּרִין** לבא בקהל, **וְאִיסּוּרָן** זה, הוא **אִיסּוּר לְעוֹלָם**, שאף בני בניהם אסורים לבוא בקהל עד עולם, **וְאֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת** שהם ממזרין או נתינים, שוים באיסור זה.

גמרא

שנינו במשנה שנקבה ממזרת אסורה בממזר. הגמרא דנה האם גם ממזרת נאסרת לעולם: **אָמַר** רֵישׁ לָקִישׁ, **מַמְזֶרֶת לְאַחַר עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת מוּתֶּרֶת** לבא בקהל, **יָלִיף** – ריש לקיש למד את דינו מגזירה שווה **'עֲשִׂירִי' 'עֲשִׂירִי' מַעֲמוֹנִי וּמוֹאָבִי**, בעמוני ומואבי נאמר (דברים כג ד) **'גַּם** דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל ה' עַד עוֹלָם', ובממזר נאמר (שם כג ג) 'גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא יָבֹא לוֹ בִּקְהַל ה'', ולמדו חכמים בגזירה שווה שכשם שעמון ומואב אסורים לעולם, כמו שסיים הפסוק, אף ממזר אסור לעולם. וסובר ריש לקיש שמגזירה שווה זו יש להוסיף וללמוד, **מַה** לְהַלָּן בעמון ומואב **נְקֵבוֹת מוּתָּרוֹת, אַף כָּאן** בממזר **נְקֵבוֹת מוּתָּרוֹת**. מקשה הגמרא: **אִי מַה** לְהַלָּן עמונית ומואבית מותרות **מִיָּד** כשנתגיירו, **אַף כָּאן** בממזר יהיו הנקבות מותרות **מִיָּד**. מתרצת הגמרא: **כִּי אֲהַנֵּי** – מה שהועילה הַגְּזֵירָה שָׁוָה להתיר ממזרת, אינו אלא **מִדּוֹר עֲשִׂירִי וְאֵילָךְ**, כלומר איסור ממזר עד דור עשירי נכתב בפירוש, וממזרת בכלל איסור זה, וכפי שדרשו לעיל (עה:) תיבת 'ממזר' מלשון 'מום זר', כלומר כל שיש בו מום של זרות, שנבעלה אמו למי שהיה זר אצלה, ונקבות בכלל זה. ומאחר והגזירה שוה מעמון ומואב נצרכה לאסור ממזר רק לאחר עשרה דורות, על כן גם היתר הנקבות הנלמד משם הוא רק מדור עשירי ואילך.

מקשה הגמרא: **וְהָאֲנַן תְּנַן** במשנתנו **מַמְזֵרִים וּנְתִינִין אֲסוּרִין, וְאִיסּוּרָן אִיסּוּר עוֹלָם אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת**, ואיך אמר ריש לקיש שממזרת מותרת לאחר עשרה דורות. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – ריש לקיש אמר את דינו **כְּמַאן דְּאָמַר** – כתנא הסובר 'דּוּן מִינָּהּ וּמִינָּהּ' – למדים מהגזירה שוה את ההלכה הנצרכת, ומוסיפים ללמוד באותה גזירה שוה גם הלכות אחרות הקשורות לענין, וכיון שאיסור הממזר מדור עשירי עד עולם נלמד בגזירה שוה מעמון ומואב, יש ללמוד משם גם את היתר הנקבות מדור עשירי ואילך. **הָא** – אולם התנא של משנתנו שאסר גם ממזרת עד עולם, סבר **כְּמַאן דְּאָמַר** 'דּוּן מִינָּהּ וְאוֹקֵי בְּאַתְרָא' – הגזירה שוה מלמדת רק את ההלכה שהלמד נצרך לה משום שאין ללומדו ממקומו. אבל שאר ההלכות [אף הקשורות לענין] שהלמד יכול ללומדו ממקומו, אין ללומדו מהמלמד בגזירה שוה זו. ומאחר והלימוד הנצרך הוא האיסור עד עולם לממזר, שלא נכתב במקומו, לכן רק את ההלכה הזאת למדים מעמון ומואב ולא היתר נקבות, משום שממקומו נלמד שהן אסורות.

הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: **שָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מַמְזֶרֶת לְאַחַר עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת** [–דורות] **מַהוּ** – מה דינה, אסורה או מותרת. **אָמַר לָהֶם, מִי יִתֵּן לִי** – מי יביא לפני **דּוֹר שְׁלִישִׁי** לממזר **וַאֲטַהֲרֵנוּ**, כלומר לא יתכן שיהיה לממזר אפילו דור שלישי, ובודאי לא דור עשירי. מדייקת הגמרא: **אַלְמָא קָסָבַר** – מוכח שרבי אליעזר סובר **מַמְזֶרֶת לֹא חָיֵי** – בשמים גורמים לכך שממזר לא יחיה, כדי שלא יטמעו ישראל כשרים בדורותיו, על ידי שישא ישראלית כשירה ויוליד ממנה בנים פסולים מלבא בקהל. **וְכֵן אָמַר רַב הוּנָא, מַמְזֶרֶת לֹא חָיֵי.** מקשה הגמרא על רב הונא: **וְהָא אֲנַן תְּנַן** במשנתנו **מַמְזֵרִין אֲסוּרִין וְאִיסּוּרָן אִיסּוּר עוֹלָם**, ומשמע שממזר חי ומוליד בנים ובני בנים עד עולם. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי זֵירָא, לְדִידִי מְפָרְשָׁא לִי מִינַּיְיהוּ דְּרַב יְהוּדָה, דִּידִיעַ** – ממזר שהכל יודעים בפסולו בבירור, **חָיֵי** – הוא חי וגם דורותיו, שהרי אין חשש שיתחתנו עמו, אבל **דְּלָא יְדִיעַ** – ממזר שאין יודעים כלל בפסולו **לֹא חָיֵי** – אפילו הממזר עצמו אינו חי כדי שלא יתחתנו עמו. וממזר **דִּידִיעַ וְלָא יְדִיעַ** – שאינו ברור לכל שהוא ממזר, **עַד תְּלָתָא דָּרֵי** – עד שלשה דורות **חָיֵי**, לפי שאנשים נזהרים שלא להתחתן עמו, **טְפֵי** – יותר משלשה דורות **לֹא חָיֵי**, שכיון שפסולו אינו ברור הדבר נשכח, ויש חשש שיתחתנו עמו.

המשך בעמוד מ

תְּרֵיסַר יַרְחֵי שַׁתָּא – שנים עשר חדשי שנה, וְלֹא דַּרְכֵּיהּ לְמִסְפְּדֵיהּ לאחר זמן זה, כיון שכבר התנחמו עליו. ושוב אי אפשר לתקן זאת. ולכן נְתִינִים נִיקְּרִינְהוּ וּנְפַיְּיסִינְהוּ – נקרא לגבעונים ונפייסם, כדי שימחלו על מה שעשה להם שאול ויפסק הרעב. ונאמר (שמואל ב׳ כא ב–ו) ׳וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לַגִּבְעֹנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם׳ דברי ריצוי שיעברו על מדותיהם וימחלו לשאול ולבני ביתו, ׳וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל הַגִּבְעֹנִים מָה אֶעֱשֶׂה לָכֶם וּבַמֶּה אֲכַפֵּר, וּבָרְכוּ אֶת נַחֲלַת ה״ – ותתפללו שיפסק הרעב. ׳וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַגִּבְעֹנִים, אֵין לָנוּ כֶסֶף וְזָהָב עִם שָׁאוּל וְעִם בֵּיתוֹ׳ – אין לנו על שאול ובני ביתו לא תביעת כסף ולא תביעת זהב אלא תביעת נפשות, ׳וְאֵין לָנוּ אִישׁ וגו׳ לְהָמִית בְּיִשְׂרָאֵל׳, אלא רק מצאצאיו של שאול, לפי שישראל לא חטאו לנו. לכן ״וְתַן לָנוּ שִׁבְעָה אֲנָשִׁים מִבָּנָיו וְהוֹקַעֲנוּם לַה״ וגו׳ – ונתלה אותם לשם ה׳. וכיון ששמע דוד את בקשתם של הגבעונים, (מיפיים ולא) פַּיְּיסִינְהוּ – ניסה לפייסם [וְלֹא מִיפְּיְיסוּ] – אבל הם לא נתפייסו, אלא עמדו על דרישתם לנקום בבני שאול. אָמַר דוד, שְׁלֹשָׁה סִימָנִים יֵשׁ בְּאוּמָּה זוֹ – בישראל, הַרְחֲמָנִים וְהַבַּיְּישָׁנִין וְגוֹמְלֵי חֲסָדִים. רַחֲמָנִים מנין, דִּכְתִיב בענין שריפת עיר הנדחת (דברים יג יח) ׳וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ׳, כלומר תהיה לך מדת רחמים ותרחם על הבריות. בַּיְּישָׁנִין מנין, דִּכְתִיב (שמות כ יז) ׳בַּעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תֶחֱטָאוּ׳. ויראת ה׳ היא הבושה מפניו. גּוֹמְלֵי חֲסָדִים מנין, דִּכְתִיב בדברי ה׳ על אברהם (בראשית יח יט) ׳לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ׳ וגו׳ וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה׳ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט׳, ו׳דרך ה״ היינו גמילות חסדים. ולכן כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה סִימָנִים הַלָּלוּ, רָאוּי לְהִדָּבֵק בְּאוּמָּה זוֹ, והגבעונים שהם אכזרים אינם ראויים לידבק בישראל, ולכן גזר עליהם דוד עבדות כדי שלא יבואו להתחתן עמם, כמו שאמר רב חנא בר אדא. הגמרא מביאה את המשך המעשה ומבארת: נאמר בנביא (שמואל ב׳ כא ח–ט) ׳וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֶת שְׁנֵי בְנֵי רִצְפָּה בַּת אַיָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְשָׁאוּל אֶת אַרְמֹנִי וְאֶת מְפִיבֹשֶׁת, וְאֶת חֲמֵשֶׁת בְּנֵי מִיכַל בַּת שָׁאוּל אֲשֶׁר יָלְדָה לְעַדְרִיאֵל בֶּן בַּרְזִלַּי הַמְּחֹלָתִי. וַיִּתְּנֵם בְּיַד הַגִּבְעֹנִים וַיֹּקִיעֵם בְּהַר לִפְנֵי ה״׳. מקשה הגמרא: מַאי שְׁנָא הָנֵי – מדוע לקח דוד דווקא את אלו, ולא אחרים מצאצאיו של שאול. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא, הֶעֱבִירוּם – את צאצאיו של שאול לִפְנֵי הָאָרוֹן, וכֹל מִי שֶׁאָרוֹן קוֹלְטוֹ נמסר לְמִיתָה בידי הגבעונים, וכֹל מִי שֶׁאֵין אָרוֹן קוֹלְטוֹ נשאר לְחַיִּים. מקשה הגמרא: מָתִיב רַב חָנָא בַּר קְטִינָא, אם הארון קבע מי יומות, מדוע נאמר (שם כא ז) ׳וַיַּחְמֹל הַמֶּלֶךְ עַל מְפִיבֹשֶׁת בֶּן יְהוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל׳, מהי החמלה שחמל עליו, הלא הארון לא קלטו ולכן נשאר לחיים. מתרצת הגמרא: החמלה היתה שֶׁלֹּא הֶעֱבִירוֹ כלל לפני הארון. מקשה הגמרא: וְכִי מַשּׁוֹא פָּנִים יֵשׁ בַּדָּבָר, כלומר וכי היה לו לדוד לישא פנים בדיני נפשות, ומדוע לא העביר את כולם. מתרצת הגמרא: אֶלָּא שֶׁהֶעֱבִירוֹ למפיבושת לפני הארון וּקְלָטוֹ, וּבִקֵּשׁ דוד עָלָיו רַחֲמִים, וּפְלָטוֹ הארון ונשאר לחיים.

מקשה הגמרא: וְאַכַּתִּי – ועדיין מַשּׁוֹא פָּנִים יֵשׁ בַּדָּבָר מאחר שכבר קלטו הארון למפיבושת ונגזרה עליו מיתה, לא היה לדוד לבקש עליו רחמים שיפלטנו, שהרי הוצרך להמית אחר תחתיו כדי להשלים למנין שבעה אנשים שתבעו הגבעונים. מתרצת הגמרא: אֶלָּא שֶׁבִּקֵּשׁ דוד רַחֲמִים שֶׁלֹּא יִקְלְטֶנּוּ הָאָרוֹן למפיבושת, ולא קלטו הארון כלל.

מקשה הגמרא: כיצד הומתו צאצאי שאול בשביל חטאו של שאול, וְהָא כְּתִיב (דברים כד טז) ׳לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים׳ וגו׳ אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ׳, ויש ללמוד מפסוק זה שאין הבנים מתים עבור עון אביהם. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מוּטָב שֶׁתֵּעָקֵר אוֹת אַחַת, כלומר, פסוק אחד מִן הַתּוֹרָה, וְאַל יִתְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בְּפַרְהֶסְיָא, שיאמרו האומות שאין עם ישראל ראוי שידבקו בו, שהרי הם פגעו בפרנסת הגבעונים ולא נענשו על כך. הגמרא מבארת את המשך הפסוקים שבאותו ענין: נאמר (שם כא י) ׳וַתִּקַּח רִצְפָּה בַת אַיָּה אשת שאול אֶת הַשַּׂק וַתַּטֶּהוּ לָהּ אֶל הַצּוּר, כלומר פרסה את השק לאוהל על הסלע שבו נתלו צאצאי שאול כדי לשהות תחתיו, מִתְּחִלַּת קָצִיר [בימי ניסן] עַד נָתַךְ מַיִם עֲלֵיהֶם מִן הַשָּׁמַיִם בתחילת ימות הגשמים, שעד אז לא ניתנו לקבורה. וְלֹא נָתְנָה רצפה בת איה לְעוֹף הַשָּׁמַיִם לָנוּחַ עֲלֵיהֶם [–על גוויותיהם] יוֹמָם, וְחַיַּת הַשָּׂדֶה לְיָלָה׳. מקשה הגמרא: וְהָא כְּתִיב בענין הרוגי בית דין בסקילה שנתלים לאחר הריגתם, (דברים כא כג) ׳לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ׳, ומכאן למדו (סנהדרין מו.) שהמלין את מתו עובר בלא תעשה, ומדוע לא קברום באותו ביום. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק, מוּטָב שֶׁתֵּעָקֵר אוֹת אַחַת מִן הַתּוֹרָה, כלומר איסור הלנת המת, וְיִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בְּפַרְהֶסְיָא, שֶׁהָיוּ גויים הָעוֹבְרִים וְשָׁבִים אוֹמְרִים מַה טִּיבָן שֶׁל אֵלּוּ שתלויים על העץ, ונענו שֶׁהָלְלוּ בְּנֵי מְלָכִים הֵם. ושאלו וּמָה עָשׂוּ שכך נענשו. ונענו שֶׁפָּשְׁטוּ יָדֵיהֶם בְּגֵרִים גְּרוּרִים – שהתגיירו מעצמם ולא היו ראויים לקבלם, והם הגבעונים שנטלו מהם את פרנסתן. אָמְרוּ עוברי הדרכים, אֵין לְךָ אוּמָּה שֶׁרְאוּיָה לְהִדָּבֵק בָּהּ כָּזוֹ – כמו בישראל, שהרי וּמַה בְּנֵי מְלָכִים כָּךְ החמירו עליהם, בְּנֵי הֲדִיוֹטוֹת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וּמַה – ואם על חטא נגד גֵּרִים גְּרוּרִים, כלומר, הגבעונים שלא היו ראויים לבא בקהל, החמירו עליהם כָּךְ, גרי צדק שדינם כיִשְׂרָאֵל גמורים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שהיו מחמירים עליהם. מִיָּד אחר מעשה זה, נִתְוַסְּפוּ עַל יִשְׂרָאֵל מֵאָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף גרים, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א׳ ה כט) ׳וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף נֹשֵׂא סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר׳, והם אותם הגרים שנתגיירו בימי דוד. מקשה הגמרא: מנין שאותן נושאי סבל וחוצבים בהר היו גרים, וְדִלְמָא יִשְׂרָאֵל הֲווּ – שמא היו מישראל. מתרצת הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּכְתִיב (מלכים א׳ ט כב) ׳וּמִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא נָתַן שְׁלֹמֹה עֶבֶד׳, ועל כרחך שאלה גרים היו. מקשה הגמרא: וְדִלְמָא דּוּגְוַר בְּעָלְמָא – שמא לא היו אלה עבדים אלא שכירים. מתרצת הגמרא: אֶלָּא יש ללמוד זאת מֵהָכָא (דה״י ב׳ ב טז–יז) ׳וַיִּסְפֹּר שְׁלֹמֹה כָּל הָאֲנָשִׁים הַגֵּרִים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל [וגו׳] וַיִּמָּצְאוּ מֵאָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף [וגו׳] וַיַּעַשׂ מֵהֶם שִׁבְעִים אֶלֶף (נוֹשֵׂא) סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר׳. הרי מפורש בכתוב שאותם שבעים אלף נושאי סבל ושמונים אלף חוצב בהר היו גרים.

הגמרא חוזרת לדון בגזירת דוד על הנתינים. מקשה הגמרא: וּנְתִינִים, דָּוִד גָּזַר עֲלֵיהֶם, והלא מֹשֶׁה גָּזַר עֲלֵיהֶם, דִּכְתִיב (דברים כט י) ׳טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ׳. ומתוך כך שמנה את חוטבי העצים בפני עצמם ולא כללם בכלל הגרים, משמע שלא היו אלה ישראלים ולא גרים אלא עבדים פסולים, שמשה גזר עליהם עבדות כדי שלא יתחתנו עמם, ומן הסתם גזירת העבדות של משה חלה גם על חוטבי העצים שהיו בימי יהושע והיינו הגבעונים, ומדוע היה צורך שדוד יגזור עליהם. מתרצת הגמרא: מֹשֶׁה גָּזַר לְהַהוּא דָּרָא – דווקא לאותו דור, כלומר לאותם חוטבי עצים שהיו בימיו, ולא על חוטבי העצים של הדורות הבאים. וְדָוִד גָּזַר עבדות לְכוּלֵּי דָּרָא – לחוטבי העצים שיהיו בכל הדורות.

מקשה הגמרא: וְאַכַּתִּי – ועדיין קשה שמצינו שִׁיהוֹשֻׁעַ גָּזַר עֲלֵיהֶם, כלומר על הגבעונים, דִּכְתִיב (יהושע ט כז) ׳וַיִּתְּנֵם יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי מַיִם לָעֵדָה וּלְמִזְבַּח ה״, והוא גזר שיהיו כן אף לדורות הבאים שנאמר (שם ט כג) ׳ולא יִכָּרֵת [–יפסק] מִכֶּם עֶבֶד וְחֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי מַיִם׳, ומדוע הוצרך דוד לגזור עליהם. מתרצת הגמרא: יְהוֹשֻׁעַ גָּזַר עליהם עבדות רק בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, שנאמר שם שיהיו ׳חוטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמזבח ה״׳, אבל בזמן שאין בית המקדש קיים ואין מזבח, אין הם עבדים, וְדָוִד גָּזַר עליהם עבדות אף בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים כדי שלא יתחתנו עמם.

רש"י

תריסר ירחי שתא — לאו דוקא, דהא קרוב לתלתין שנין הוא. שהרי סוף שנותיו של דוד היה, אלא לפי שאין דרך כבוד לספוד אחר שנים עשר חדש, אחר שנתקבלו תנחומין על המת, כדאמר במועד קטן (כא,ב). **אין לנו** — לתבוע לשאול ולביתו לא כסף ולא זהב כי אם נפשות, ואין לנו להמית בשאר ישראל כי אם בזרעו. **והוקענום** — תלייה. **באומה זו** — ישראל. **הרחמנים כו'** — והני גבעונים, כיון דלא מרחמי — אינן ראויין לידבק בהן. מיד גזר עליהן דוד. לכך נאמר: "והגבעונים לא מבני ישראל המה". **ויחמול המלך** — ואי בארון תליא מילתא, כיון דלא קלטו ארון — מהו חמלתו של דוד? ומשני: שלא העבירו. **וכי משוא פנים יש בדבר** — וכי היה לו לדוד לישא פנים בדיני נפשות? היה לו להעביר את כולן. **ואכתי משוא פנים יש בדבר** — הואיל וקלטו ארון — לא היה לו להמית אחר תחתיו. **ואל יתחלל שם שמים** — שיהיו האומות אומרים: אין אומה זו ראויין לידבק בה, שהרי פשטו ידיהם בגרים ליטול מזונותיהם, ולא עשו בהן נקמה. **עד נתך מים עליהם** — עד ימות הגשמים לא ניתנו לקבורה. **דוגזר** — שכירים. **אלא מהכא** — "ויספר שלמה (את) כל האנשים וימצאו מאה וחמשים אלף ויעש מהם שבעים אלף (נושא) סבל". **מחוטב עציך** — מדקרינהו לחוטבי עצים באנפייהו — שמע מינה לאו בכלל ישראל נינהו, ולאו בכלל גרים, אלא עבדים. ועבדים פסולים נינהו, וגבעונים חוטבי עצים נינהו, דלהכי אקצינהו יהושע. **משה גזר עליהן לההוא דרא** — על חוטבי עצים שהיו בימיו. **ויתנם יהושע** — אלמא: עבדים נינהו, ויהושע לדורות הבאים גזר, דכתיב (יהושע ט): "לא יכרת מכם חוטבי עצים". **בזמן שבית המקדש קיים** — דכתיב (שם): "למזבח ה'".

חלקנו

תֻּרֵיסַר יַרְחֵי שַׁתָּא, וְלָא דַּרְכֵּיהּ לְמִסְפְּדֵיהּ, נְתִינִים נִיקְרֵינְהוּ וּנְפַיְּיסִינְהוּ, "וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לַגִּבְעוֹנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מָה אֶעֱשֶׂה לָכֶם וּבַמֶּה אֲכַפֵּר וּבָרְכוּ אֶת נַחֲלַת ה'. וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַגִּבְעוֹנִים אֵין לָנוּ כֶּסֶף וְזָהָב עִם שָׁאוּל וְעִם בֵּיתוֹ וְאֵין לָנוּ אִישׁ וגו' יִתַּן לָנוּ שִׁבְעָה אֲנָשִׁים מִבָּנָיו וְהוֹקַעֲנוּם לַה' וגו'". מִיפַּיֵּיס, וְלָא פַּיְּיסִינְהוּ. אָמַר: בִּשְׁלֹשָׁה סִימָנִים יֵשׁ בְּאוּמָּה זוֹ: הָרַחֲמָנִים, וְהַבַּיְּישָׁנִין, וְגוֹמְלֵי חֲסָדִים. רַחֲמָנִים - דִּכְתִיב: "וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ". בַּיְּישָׁנִין - דִּכְתִיב: "בַּעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם". גּוֹמְלֵי חֲסָדִים - דִּכְתִיב: "לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ וגו'". כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה סִימָנִים הַלָּלוּ רָאוּי לְהִדָּבֵק בְּאוּמָּה זוֹ. "וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֶת שְׁנֵי בְּנֵי רִצְפָּה בַת אַיָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְשָׁאוּל אֶת אַרְמֹנִי וְאֶת מְפִבֹשֶׁת וְאֶת חֲמֵשֶׁת בְּנֵי מִיכַל בַּת שָׁאוּל אֲשֶׁר יָלְדָה לְעַדְרִיאֵל בֶּן בַּרְזִילַּי הַמְּחֹלָתִי". מַאי שְׁנָא הָנֵי? אָמַר רַב הוּנָא: הֲעֲבִירוּם לִפְנֵי אָרוֹן, כָּל שֶׁאָרוֹן קוֹלְטוֹ - לְמִיתָה, כָּל שֶׁאֵין אָרוֹן קוֹלְטוֹ - לְחַיִּים. מְתִיב רַב חָנָא בַּר קִטִינָא: "וַיַּחְמֹל הַמֶּלֶךְ עַל מְפִבֹשֶׁת בֶּן יְהוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל"! שֶׁלֹּא הֶעֱבִירוֹ. וְכִי מַשּׂוֹא פָּנִים יֵשׁ בַּדָּבָר? אֶלָּא: שֶׁהֶעֱבִירוֹ וּקְלָטוֹ, וּבִקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים וּפְלָטוֹ. וְאַכַּתִּי, מַשּׂוֹא פָּנִים יֵשׁ בַּדָּבָר? אֶלָּא שֶׁבִּקֵּשׁ רַחֲמִים שֶׁלֹּא יִקְלְטֻנוּ הָאָרוֹן. וְהָא כְּתִיב: "לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וגו'"! אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מוּטָב שֶׁתֵּעָקֵר אוֹת אַחַת מִן הַתּוֹרָה, וְאַל יִתְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בְּפַרְהֶסְיָא. "וַתִּקַּח רִצְפָּה בַת אַיָּה אֶת הַשַּׂק וַתַּטֵּהוּ לָהּ אֶל הַצּוּר מִתְּחִלַּת קָצִיר עַד נָתַךְ מַיִם עֲלֵיהֶם מִן הַשָּׁמַיִם וְלֹא נָתְנָה עוֹף הַשָּׁמַיִם לָנוּחַ עֲלֵיהֶם יוֹמָם וְחַיַּת הַשָּׂדֶה לַיְלָה". וְהָא כְּתִיב: "לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ"! אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק: מוּטָב שֶׁתֵּעָקֵר אוֹת אַחַת מִן הַתּוֹרָה וְיִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בְּפַרְהֶסְיָא. שֶׁהָיוּ עוֹבְרִים וְשָׁבִים אוֹמְרִים: מַה טִּיבָן שֶׁל אֵלּוּ? הֲלָלוּ בְּנֵי מְלָכִים הֵם. וּמָה עָשׂוּ? פָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם בְּגֵרִים גְּרוּרִים. אָמְרוּ: אֵין לְךָ אוּמָּה שֶׁרָאוּיָה לְהִדָּבֵק בָּהּ כְּזוֹ. וּמָה עָשׂוּ? פָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם בְּגֵרִים גְּרוּרִים. וּמַה גֵּרִים גְּרוּרִים כָּךְ, יִשְׂרָאֵל עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! מִיָּד נִתּוֹסְפוּ עַל יִשְׂרָאֵל מֵאָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף נוֹשֵׂא סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חוֹצֵב בָּהָר". וְדִלְמָא יִשְׂרָאֵל הָווּ! לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּכְתִיב: "וּמִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא נָתַן שְׁלֹמֹה עֶבֶד". וְדִלְמָא דּוֹגְזַר בְּעָלְמָא! אֶלָּא מֵהָכָא: "וַיִּסְפֹּר שְׁלֹמֹה כָּל הָאֲנָשִׁים הַגֵּרִים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל [וגו'] וַיִּמָּצְאוּ מֵאָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף [וגו'] וַיַּעַשׂ מֵהֶם שִׁבְעִים אֶלֶף (נוֹשֵׂא) סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חוֹצֵב בָּהָר". וּנְתִינִים, דָּוִד גָּזַר עֲלֵיהֶם? מֹשֶׁה גָּזַר עֲלֵיהֶם, דִּכְתִיב: "מֵחוֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שׁוֹאֵב מֵימֶיךָ"! מֹשֶׁה גָּזַר לְהַהוּא דָּרָא, דָּוִד גָּזַר לְכוּלֵּי דָּרָא. וְאַכַּתִּי יְהוֹשֻׁעַ גָּזַר עֲלֵיהוּ, דִּכְתִיב: "וַיִּתְּנֵם יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם לָעֵדָה וּלְמִזְבַּח ה'"! יְהוֹשֻׁעַ גָּזַר בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, דָּוִד גָּזַר בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים.

בימי

תוספות

ארמוני ומפיבושת — אותו מפיבושת היה בן שאול. ואמר רבינו תם: דהוא היה רבו של דוד, דאמר בפרק קמא דברכות (ד,א): שהיה מבייש פני דוד בהלכה. וגרס התם דלא מפיבושת שמו אלא איש בעל שמו. כי מפיבושת בן שאול נקרא איש בעל בדברי הימים, ולא כמה שכתוב בספרים: איש בושת שמו, דלא מצינו בשום מקום איש בושת שנקרא מפיבושת, ואיש בושת נהרג בתחלת מלכות בית דוד, קודם מעשה הגבעונים. דליבא למימר דמפיבושת, בנו של יהונתן, היה רבו של דוד — דאותו לא מצינו בשום מקום שנקרא לא איש בושת ולא איש בעל. ואם תאמר: ולמה לא חלק לו כבוד לרבו לבקש עליו רחמים שלא יקלטנו הארון? ויש לומר: דשמא בקש ולא נענה.

ותטהו לה אל הצור — אומר במדרש: אל הצור — שהצדיקה עליו הדין, ואמרה "הצור תמים פעלו". **דונגר** גרסינן — מדת שכירות. דדון לשון מדה כדאמר בבבא בתרא (צ,ב): וקרו ליה דון פפא. **ונתינים** דוד גזר עליהן — בריש שמעתין פירש בקונטרס שגזר עליהן חֲתָנוּת וכדכתיב: והגבעונים לא מבני ישראל המה וגו'. כלומר, אין ראויין להדבק בישראל. והשתא פריך: דמשה גזר עליהן עֲבָדוּת ואסור משום "לא יהיה קדש"! ומשני: דמשה לא גזר אלא לההוא דרא, ויהושע בזמן שבית המקדש קיים. ומצינו למימר דלא נאסרו בשום פעם משום "לא יהיה קדש" כיון דלא גזר עליהן עבדות אף בזמן שאין בית המקדש קיים, ודוד גזר עליהן חתנות ולא שעבדם לבולהו דרי. ואתי שפיר הא דאין בנתינים תורת עבדים, דתנן ב"אלו נערות" (כתובות כט,א) דהבא על הנתינה — יש לה קנס, ואילו בבא על השפחה — תנן דאין לה קנס. ואומר בירושלמי: אפילו משומרת שלא נבעלה. ועוד: דאם יש בהם תורת עבדות — ליתסרו חרורי בנתיני, דמשוחרר אסור בשפחה, כדאמר בחציו עבד וחציו בן חורין: לישא שפחה אין יכול. ובפרק "עשרה יוחסין" (קידושין סט,א) קאמר דחרורי ונתיני מותרים לבא זה בזה. ועוד יש לפרש, דהכי פריך: ולא עבדות ממש משה גזר עליהן, ומסתמא גזר נמי שלא יתחתנו בהם, דאין נכון שיתחתנו בהם כיון דנראין כעבדים. ודוד נמי נוכל לומר דגזר עליהן עבדות כדי שלא יתחתנו בהם, והשתא פריך שפיר דמשה גזר עליהן, וניחא השתא הא דקאמר: בימי רבי בקשו להתיר נתינים — להפקיע שעבוד מהם, ועל ידי כן יהיה מותר להתחתן בהם. ומסיק דחלק מזבח מי יתיר. וכיון דאישתייר בהן שעבוד של חלק מזבח — אין הגוף לידבק בהם. ופליגא דרבי חייא בר אבא, דאמר: חלק מזבח בזמן שאין בית המקדש קיים — מותר, ואם היו מפקיעין חלק עדה — היו מותרים לגמרי, ושוב לא יחול שום עבדות של חלק מזבח, אפילו לכשיבנה. ואין נראה לרבינו תם: דמדאורייתא אסירי בלאו ד"לא תתחתן" כדמסיק רבא לעיל (עו,א), דבגירותן אית להו חתנות, ותנן (מכות יג,א): "ואלו הן הלוקין: הבא על הממזרת ועל הנתינה". ומיהו, איכא למימר דנתינה אגב שיטפא דממזרת נקטה, וכן צריך לומר למאי דהוה בעי רבא למימר דבגירותן לית להו חתנות. דבכל דוכתא איירי בגירות גבי קנס, וב"עשרה יוחסין" (קידושין סט,א) במתניתין. ונראה לרבינו תם: דדוד גזר עליהם שעבוד, והא דקאמר לעיל ראוי להדבק עם ישראל — היינו להיות בני חורין כמותן, אבל חתנות — אסור מדאורייתא. והא דקאמר בימי רבי בקשו להתיר נתינים — לא להתחתן בהם, אלא להפקיע עבודתם. ואמר להם רבי: חלק מזבח מי יתיר, הלכך אין לנו להתיר אפילו חלקנו, שלא ישתכח חלק מזבח. ופליגא דרבי חייא בר אבא, דאמר: חלק מזבח בזמן שאין בית המקדש קיים — מותר ממילא בלא שום

התרה

תוספות רש"י

התרה. ואם היה מופקע מהם שעבוד לגמרי — שוב לא היה חל עוד עליהן. ואם תאמר: וכיון דנתיני אסירי מדאורייתא, מ"לא תתחתן", מאי שנא דמשתחרר מותר בהן ובשפחה אסור משום "לא יהיה קדש"? ויש לומר: דלאו ד"לא תתחתן" איכא למילף משאר פסולי קהל, כגון ממזר עמוני ומואבי, דשרו בקהל גרים. אבל לאו ד"לא יהיה קדש" לא שייך למילף, דהא לא תפסי קדושין בשפחה, ולא הוי דומיא דשאר פסולים. ואם תאמר: ומ"ש דממזר מותר בשפחה, דתנן ב"האומר" בקידושין (סט,א): ממזר נושא שפחה, אפילו לכתחלה, כדמוכח התם בגמרא! ואמר רבינו תם: דלא שייך "לא יהיה קדש" בממזר, דעיקרו בא מקדישות, מאיסור דלא תפסי בו קידושין. ואין להאריך. **בימי** רבי בקשו להתיר נתינים — אין זה מבטל דברי בית דין חברו, דהפקר בית דין היה הפקר. **אי** הכי יבומי נמי תתייבם — פירוש: אי אמרת בשלמא בנשא ישראלית איירי, אף על גב דהיא שפיר מתייבמת — אז לא תקשי אמאי אין מייבם, שהרי הוא אסור בה, דהוי פצוע דכא. ואיידי דקאמר חולץ — קאמר נמי חולצין לאשתו. אבל כיון דאיירי בגיורת — איהו גופיה שרי לייבם. **ואיידי** דאמר רבי יהושע חולץ כו' — ואם תאמר: ורבי יהושע גופיה אמאי נקט חולץ כיון דאיירי בגיורת? אי משום דקסבר דקהל גרים איקרי קהל כדפירש בקונטרס — אם כן מאי קאמר ואין לי לפרש? האיכא למשמע מדאתניוהו חולץ וחולצין, ולא אתניוהו מייבם ומייבמין — שמע מינה דבסריס אדם חולץ וחולצין! דאי בסריס חמה, אם כן אפילו לייבם נמי שרי! ויש לומר: דרבי יהושע נקט חולץ וחולצין אגב דבעי למימרא לא חולץ ולא חולצין, דלא מצי למנקט לא מייבם ולא מייבמין, דהוי משמע יבומי הוא דלא, אבל מיהלו שרי. מיהו, רבי עקיבא הוי מצי למיתני לא מייבם ולא מייבמין, דכיון דפירש הטעם משום שלא היה לו שעת הכושר — ממילא הוה ידענא דמיחלץ נמי לא חליץ, אלא אגב דנקט רבי יהושע חולץ נקט נמי רבי עקיבא.

אלמא בקהל עסקינן — וכרבי עקיבא אתיא: דסריס אדם בר חליצה וייבום הוא. ותימה: דלמא בהא לא סברה כרבי עקיבא דמשוי חייבין לאוין כחייבי כריתות? אבל חלקנו נתיר — דיכולין בית דין להתיר ולהפקיר חלקם של ישראל, דקיימא לן (יבמות פט,ב): הפקר בית דין היה הפקר. **ופליגא דרבי חייא** — האי דקאמר חלק המזבח מי יתיר, ואף על גב דמזבח בימי רבי לא הוה, קאמר דחלק מזבח אסור — פליגא דרבי חייא. חלק עדה לעולם אסור — עד שיתירוהו. **משנה** **והסרים לא חולץ כו'** — דכתיב: "לא ימחה שמו מישראל" — פרט לסריס ששמו מחוי. **ואין לי לפרש** — איני יודע אי זה סריס בן חליצה ואי זה פטור. **סרים אדם** — שנסתרס לאחר שנולד. **סרים חמה** — ממעי אמו. **לקיים דברי רבי עקיבא** — עדות זו של רבי יהושע בן בתירה — לקיים דברי רבי עקיבא העיד. **לא פסלה** — מן הכהונה, שאין חליצתן חליצה. **בעילת זנות** — שאסורה לו משום אשת אח שלא במקום מצוה.

גמרא **כחייבי כריתות דמי** — דאמר רבי עקיבא ב"החולץ" (יבמות מט,א): יש ממזר מחייבי לאוין. וסריס אדם מחייבי לאוין הוא, דכתיב (דברים כג): "לא יבא פצוע דכא", והיכי קאמר רבי עקיבא סריס [חולץ] את אשת אחיו? הא לא רמיא קמיה, ואבראי קיימא כחייבי כריתות, וקאי עלה באיסור אשת אח. **ואיידי דאמר רבי יהושע חולץ** — דלרבי יהושע יבומי לא, דאית ליה קהל גרים מיקרי קהל. ומיהו, מיחלץ חלצה, דחייבי לאוין לרבי יהושע בני חליצה נינהו. **דיקא נמי** — דלרבי עקיבא יבומי נמי שרי, דקתני וכו' ויבמו את אשתו. **סרים אדם** — הואיל והיתה לו שעת הכושר, ורבי עקיבא היא. זקן — נקט ליה בהדי הנך משום דדמי להו, דהיתה לו שעת הכושר, והשתא פסק מלידה. **ונתנו גט** — כלומר, או נתנו לה גט. **מה שעשו עשו** — וצריכות גט למאמרן, או אם נתנו גט אסורין שוב לייבמן. **ואסור לקיימן** — לאו אזקן קאי. **שנפלה לו** — והוזקקה לייבום. **ולבסוף נפצע** — דהשתא בעיא חליצה לאפקועי זיקה. **דרבן גמליאל** — בפרק "בית שמאי" בגדולה שנפלה לפני בעל אחות קטנה. אלמא, אתי איסור אחות אשה ודחי, אף על גב דבשעת נפילה איחויא. **אלא אמר רב יוסף** — שנפצע ואחר כך נפלה לו. ודקאמרת הא אית ליה לרבי עקיבא חייבי לאוין כחייבי כריתות — האי תנא דמתניתין הך תנא דבי רבי עקיבא היא, דאמר ב"החולץ ליבמתו" (לעיל מט,א): אי זהו ממזר — כל שאר בשר שהוא בלא יבא, ודלא כרבי סימאי, דאמר (כתובות כט,ב): מן הכל היה עושה רבי עקיבא ממזר חוץ מאלמנה לכהן גדול, שהרי אמרה תורה: "לא יקח ולא יחללו". אבל מכל חייבי לאוין גרידי, אפילו ליבא קורבה — הולד ממזר. ופרכינן: ואמאי סריס חולץ ואפילו היתה לו שעת הכושר, איקרי כאן להקים כו'. **אמר רבא אם כן** — דשעת הכושר דמעיקרא לאו מלתא היא, הואיל ובשעת מיתה לא חזי — אין לך אשה כו'. **סמוך למיתתו** — ייסורי מיתה מתישים כחו, אלא אמרינן: הואיל ומעיקרא בר הקמה הוה — בת חליצה היא, הבא נמי לא שנא. **לרבי אליעזר פירוקא דרבא פירבא היא** — גמרא פריך: כלומר, האי פירוקא דרבא — פירבא היא לרבי אליעזר. דהא ודאי חזינן דשעת הכושר מילתא היא, ואמאי קאמר רבי אליעזר סריס אדם אין חולץ, דלא מהניא ליה שעת הכושר דמעיקרא? הא ודאי סריסות של מיתה אין לו רפואה — אפילו הכי מתייבמת

1 בימי רבי בקשו להתיר נתינים, אמר להם רבי: חלקנו
2 נתיר, חלק מזבח מי יתיר? ופליגא דרבי חייא בר
3 אבא דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: חלק
4 עדה - לעולם אסור, חלק מזבח, בזמן שבית המקדש
5 קיים - אסור, אין בית המקדש קיים - שרי. **משנה**
6 אמר רבי יהושע: שמעתי שהסרים חולץ וחולצין
7 לאשתו, והסרים לא חולץ ולא חולצין לאשתו, ואין
8 לי לפרש. אמר רבי עקיבא, אני אפרש: סרים אדם -
9 חולץ וחולצין לאשתו, מפני שהיתה לו שעת הכושר,
10 סרים חמה לא חולץ ולא חולצין לאשתו מפני שלא
11 היתה לו שעת הכושר. רבי אליעזר אומר: לא כי,
12 אלא: סרים חמה - חולץ וחולצין לאשתו, מפני
13 שיש לו רפואה. סרים אדם - לא חולץ ולא חולצין
14 לאשתו, מפני שאין לו רפואה. העיד רבי יהושע בן
15 בתירא על בן מגוסת שהיה בירושלים סרים אדם,
16 ויבמו את אשתו, לקיים דברי רבי עקיבא. הסרים
17 לא חולץ ולא מייבם, וכן איילונית לא חולצת ולא
18 מתייבמת. הסרים שחלץ ליבמתו - לא פסלה, בעלה
19 - פסלה, מפני שהיא בעילת זנות. וכן איילונית
20 שחלצו לה אחין - לא פסלוה, בעלוה - פסלוה,
21 מפני שבעילתה בעילת זנות. **גמרא** מכדי שמעינן
22 לרבי עקיבא דאמר חייבי לאוין כחייבי כריתות דמו
23 - וחייבי כריתות לאו בני חליצה וייבום נינהו! אמר
24 רבי אמי: הכא במאי עסקינן - כגון שנשא אחיו
25 גיורת. ורבי עקיבא סבר לה כרבי יוסי, דאמר: קהל
26 גרים לא איקרי קהל. אי הכי יבומי נמי מייבם! אין
27 הכי נמי, ואיידי דאמר רבי יהושע חולץ אמר איהו
28 נמי חולץ. דיקא נמי, דקתני: היעיד רבי יהושע בן
29 בתירא על בן מגוסת שהיה בירושלים סרים אדם, ויבמו את אשתו, לקיים דברי רבי
30 עקיבא. שמע מינה. מתיב רבה: פצוע דכא, וכרות שפכה, סרים אדם, והזקן - או חולצין
31 או מייבמין. כיצד? מתו ולהם נשים, ולהם אחין, ועמדו אחין ועשו מאמר בבושותיהן ונתנו
32 גט או שחלצו - מה שעשו עשו, ואם בעלו - קנו. מתו אחין ועמדו הן ועשו מאמר
33 בבושותיהן ונתנו גט או חלצו - מה שעשו עשו, חזאם בעלו - קנו, ואסור לקיימן, משום
34 שנאמר: "לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'". אלמא בקהל עסקינן! אלא אמר
35 רבה: כגון שנפלה לו ולכסוף נפצע. אמר ליה אביי: ולייתי איסור פצוע וניתי עשה דייבום!
36 מי לא תנן, רבן גמליאל אומר: אם מיאנה - מיאנה, ואם לאו - תמתין עד שתגדיל, ותצא
37 הלזו משום אחות אשה. אלמא: אתי איסור אחות אשה ודחי, הכא נמי ניתי איסור פצוע
38 וניתי! אלא אמר רב יוסף: האי תנא - הך תנא דבי רבי עקיבא היא, דאמר: מחייבי
39 לאוין דשאר הוי ממזר, מחייבי לאוין גרידי - לא הוי ממזר. איקרי כאן: "להקים לאחיו
40 שם" והא לאו בר הכי הוא! אמר רבא: אם כן אין לך אשה שכשרה ליבם שלא נעשה
41 בעלה סרים חמה שעה אחת קודם למיתתו. לרבי אליעזר פירוקא דרבא פירבא היא! התם
42 כחישותא דאתחילה ביה. היכי דמי סרים חמה? אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן: כל

שלא

שלא

האשה, משום שעת הכושר דמעיקרא. **כחישותא הוא דאתחילה ביה** — ולאו סריס הוא, אלא מיתה מכחשת כחו. **היכי דמי סרים חמה** — דקאמרת שלא היתה לו שעת הכושר.

אומרת הגמרא: בִּימֵי רַבִּי בִּקְּשׁוּ חכמים לְהַתִּיר את הַנְּתִינִים משיעבודם כדי שיוכלו להתחתן עמם. אָמַר לָהֶם רַבִּי, הלא הנתינים משועבדים גם לנו וגם למזבח, ואמנם את חֶלְקֵנוּ בעבדותם של הנתינים נַתִּיר [–היינו יכולים להתיר], שהרי הפקר בית דין הפקר, אבל את חֵלֶק עבדותם ששייך לַמִּזְבֵּחַ מִי יַתִּיר, ועל כן ישארו עבדים לעולם ושוב לא יתחתנו בהם. וּפְלִיגָא דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא – רבי שאמר שאין מי שיתיר חלק מזבח, על אף שבימי רבי לא היה מקדש קיים, חולק בזה על רבי חייא בר אבא, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, חֵלֶק הַעֵדָה בנתינים לְעוֹלָם אָסוּר, עד שיתירו בית דין חלק זה, אבל חֵלֶק מִזְבֵּחַ, בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים אָסוּר, אֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים שָׁרֵי, ואין צורך להתירו.

משנה

משנתנו עוסקת בדיני חליצה ויבום בסריס ואילונית: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שָׁמַעְתִּי מרבותי שתי שמועות, האחת שֶׁהַסָּרִים חוֹלֵץ לאשת אחיו שמת בלי בנים להתירה להינשא לשוק, וְחוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ של הסריס שמת בלי בנים, להתירה לשוק, או מייבמים אותה. וְעוד שמעתי שהַסָּרִים לֹא חוֹלֵץ לאשת אחיו ולא מייבם, כיון שאינו יכול להוליד ולא יוכל להקים שם לאחיו, וְלֹא חוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ של הסריס ולא מייבמים אותה, לפי שמטרת היבום להקים שם למת כמו שמפורש בפרשת יבום (דברים כה ו) 'וְלֹא יִמְּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל', ואם המת היה בחייו סריס שאינו יכול להוליד, ממילא שמו מחוי, ואשתו פטורה מחליצה ויבום. וְאֵין לִי – אבל איני יודע לְפָרֵשׁ איזה סריס הוא בן חליצה ואיזה אינו בן חליצה. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, אֲנִי אֶפָּרֵשׁ. סָרִים אָדָם, כלומר מי שנסתרס לאחר שנולד, חוֹלֵץ וְחוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ או מייבמים אותה, מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר, כלומר היה זמן בימי חייו שלא היה סריס והיה ראוי להוליד ולהקים שם. אבל סָרִים חַמָּה – שנסתרס במעי אמו, לֹא חוֹלֵץ ולא מייבם, וְלֹא חוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ ולא מייבמים אותה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר מעולם ולא היה ראוי להקמת שם.

יש שפירש את השמועות של רבי יהושע בדרך שונה: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לֹא כִּי – אין החילוק כדברי רבי עקיבא, אֶלָּא להיפך, סָרִים חַמָּה חוֹלֵץ וְחוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְפוּאָה. אבל סָרִים אָדָם לֹא חוֹלֵץ וְלֹא חוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ רְפוּאָה.

המשנה מביאה מעשה בענין זה: הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן בְּתֵירָא, עַל אדם ששמו בֶּן מְגוּסַת שֶׁהָיָה דר בִּירוּשָׁלַיִם והיה סָרִים אָדָם, וכשמת יִבְּמוּ אֶת אִשְׁתּוֹ. עדות זו באה לְקַיֵּים דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא שאמר שסריס אדם חולץ וחולצין לאשתו.

כפי שהתבאר לעיל, הַסָּרִים [שאינו בן חליצה לפי השיטות השונות] לֹא חוֹלֵץ וְלֹא מְיַבֵּם את אשת אחיו שמת בלי בנים. וְכֵן אֲיֵילוֹנִית – אשה שאינה יכולה ללדת ונישאה ומת בעלה בלי בנים, לֹא חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת לאחי בעלה, משום שאינה ראויה להקמת שם.

המשנה דנה בפסול כהונה בסריס שחלץ ואילונית שחלצו לה: הַסָּרִים שאינו חייב לחלוץ שֶׁחָלַץ לִיבְמָתוֹ, אינה נחשבת לחלוצה ולֹא פְּסָלָהּ בכך מן הכהונה, לפי שאין במעשה החליצה שלו כלום. אבל אם בְּעָלָהּ, פְּסָלָהּ לכהונה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא בְּעוּלַת זְנוּת, שכן היא אסורה עליו באיסור כרת של אשת אח שלא במקום מצוה. וְכֵן אֲיֵילוֹנִית שֶׁחָלְצוּ לָהּ אַחִין של בעלה שלא כדין, לֹא פְּסָלוּהָ לכהונה, לפי שאין בחליצתם כלום. אבל אם בְּעָלוּהָ האחים, פְּסָלוּהָ לכהונה, מִפְּנֵי שֶׁבְּעִילָתָהּ בְּעוּלַת זְנוּת האסורה באיסור כרת של אשת אח שלא במקום מצוה.

גמרא

שנינו במשנה שלדעת רבי עקיבא סריס אדם חולץ וחולצים לאשתו. מקשה הגמרא: מִכְּדֵי – הרי שַׁמְעִינָן לְרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר (לעיל מט.) שחַיָּבֵי לָאוִין כְּחַיָּבֵי כְּרִיתוֹת דָּמוּ, כלומר שכשם שאין קידושין תופסים בחייבי כריתות והולד הנולד מהם ממזר, כך אין קידושין תופסים בחייבי לאוין והולד הנולד מהם גם כן ממזר, וְהַלָּא חַיָּבֵי כְּרִיתוֹת לָאו בְּנֵי חֲלִיצָה וְיִבּוּם נִינְהוּ, ואסורות על היבום גם באיסור אשת אח. ואם כן גם סריס אדם שהוא פצוע דכא ואסור על יבמתו בלאו, אינו חייב בחליצה וביבום כמו חייבי כריתות, וממילא יבמתו אסורה עליו באיסור אשת אח, ומדוע אמר רבי עקיבא שסריס אדם חולץ לאשת אחיו. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אַמִּי, הָכָא בְּמַאי עַסְקִינָן כְּגוֹן שֶׁנָּשָׂא אָחִיו [שמת בלי בנים] גִּיּוֹרֶת, וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי דְּאָמַר (קידושין עג.), קָהָל גֵּרִים לֹא אִקְּרֵי קָהָל, ולשיטתו פצוע דכא מותר בגיורת, ולכן היא זקוקה ליבום וחולץ לה. מקשה הגמרא: אִי הָכִי שמדובר בגיורת, יַבּוּמֵי נַמִּי מְיַיבֵּם – הלא יכול גם לייבמה, ומדוע אמר רבי עקיבא רק שחולץ לה. מתרצת הגמרא: אִין הָכִי נַמִּי, אמנם לדעת רבי עקיבא רשאי גם לייבמה, וַאֲיִידֵי – ואגב דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ במשנה 'הסריס חוֹלֵץ', ולשיטתו זה בדווקא, כיון שרבי יהושע סובר שקהל גרים נקרא קהל ופצוע דכא אסור בגיורת, אלא שהוא סובר כחכמים החולקים על רבי עקיבא וסוברים שחייבי לאוין חולצים ולא מייבמים, אָמַר אִיהוּ נַמִּי – לכן גם רבי עקיבא הזכיר רק שחוֹלֵץ, אף שלדעתו יכול גם לייבם.

הגמרא מוכיחה שכוונת רבי עקיבא להתיר גם יבום: דַּיְקָא נַמִּי – יש לדייק גם מלשון המשנה כמו שתירצנו, דְּקָתָנֵי הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן בְּתֵירָא עַל בֶּן מְגוּסַת שֶׁהָיָה בִּירוּשָׁלַיִם והיה סָרִים אָדָם, וְיִבְּמוּ אֶת אִשְׁתּוֹ, ועדות זו באה לְקַיֵּים דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא שאמר שסריס אדם חולץ וחולצים לאשתו. שְׁמַע מִינָּה – והרי מוכח שרבי עקיבא התיר אף יבום.

מקשה הגמרא על רבי אמי: מַתִּיב רַבָּה שנינו בברייתא, פְּצוּעַ דַּכָּא – שנפצעו הביצים, וּכְרוּת שָׁפְכָה – שנכרת הגיד, וסָרִים אָדָם – שנסתרס לאחר לידתו, וְהַזָּקֵן שאינו מוליד מחמת זקנותו, כל אלו אוֹ חוֹלְצִין אוֹ מְיַיבְּמִין. מבארת הברייתא: כֵּיצַד, מֵתוּ הפצוע דכא וכרות שפכה והסריס והזקן, בלי בנים, וְלָהֶם נָשִׁים וְלָהֶם אַחִין, וְעָמְדוּ אַחִין וְעָשׂוּ מַאֲמָר – קידושי כסף או שטר בִּנְשׂוֹתֵיהֶן של המתים, וְנָתְנוּ – או שנתנו האחים גֵּט לנשות המתים, אוֹ שֶׁחָלְצוּ, מַה שֶּׁעָשׂוּ עָשׂוּ – מעשיהם קיימים כמו בשאר יבמה, שאם עשה בה מאמר ורוצה לשלחה צריכה גט למאמרו וחליצה לזיקתו, ואם נתן גט אסורה ביבום וצריכה חליצה, וְאִם בָּעֲלוּ, קָנוּ את אשת המת, כמו שאר יבמה להיות להם כאשה נשואה לכל דבר.

הברייתא דנה באופן הפוך, כלומר שהיבם הוא פצוע דכא או כרות שפכה או זקן או סריס: מֵתוּ אַחִין של אלו, ונשותיהם נפלו ליבום לפניהם, וְעָמְדוּ הֵן – הפצוע דכא וכרות שפכה והסריס והזקן, וְעָשׂוּ מַאֲמָר בִּנְשׂוֹתֵיהֶן [–ביבמות], וְכֵן אם נָתְנוּ לנשים גֵּט לזיקתן, אוֹ שֶׁחָלְצוּ, מַה שֶּׁעָשׂוּ עָשׂוּ – מעשיהם מועילים כמו בשאר יבם, וְאִם בָּעֲלוּ הפצוע דכא והכרות שפכה והסריס והזקן, קָנוּ – חל קנין היבום, ומכל מקום אָסוּר לפצוע דכא ולכרות שפכה ולסריס לְקַיְּמָן – לקיים אותן להם לנשים, אלא חייבים לגרשם, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כג ב) 'לֹא יָבֹא פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה בִּקְהַל ה'".

מסיימת הגמרא את הקושיא: הרי נאמר בברייתא שפצוע דכא וכרות שפכה חולצים, ומוכח מכך שהיא שנויה כדעת רבי עקיבא במשנתנו, ונאמר גם שאם בעלו קנו ואסור לקיימן, אַלְּמָא בַּקְּהָל עַסְקִינָן – מוכח שמדובר ביבמה שאינה גיורת אלא ישראלית שאם לא כן מדוע אסור לקיימן, נמצא שהברייתא וממילא גם רבי עקיבא סוברים שגם בחייבי לאוין יש מצות חליצה. וחוזרת למקומה הקושיא הלא לרבי עקיבא אין קידושין תופסים בחייבי לאוין, ובמה הם שונים מחייבי כריתות שאין בהם מצות חליצה.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא אָמַר רַבָּה, כְּגוֹן שֶׁנִּפְּלָה לוֹ וּלְכַסּוּף נִפְצַע, כלומר רבי עקיבא שאמר שפצוע דכא חולץ לאשת אחיו, אינו מדבר מגיורת, אלא באופן שאחיו מת ואשתו נפלה לפניו ליבום כשהיה בריא ואחר כך נעשה פצוע דכא, שבאופן זה עליו לחלוץ

המשך בעמוד רנט

שֶׁלֹּא רָאָה שָׁעָה אַחַת בְּכַשְׁרוּתוֹ – לא היתה בימי חייו שעה אחת שהיה ראוי להוליד, כלומר שלקה כבר במעי אמו. שואלת הגמרא: מִנָּא יָדְעִינָן – מנין נדע שלקה במעי אמו. משיבה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, כָּל הַמַּטִּיל מַיִם וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה כִּיפָּה – שכשהוא מטיל מים הקילוח אינו הולך למרחוק בצורת כיפה, אדם זה ודאי כבר היה סריס במעי אמו.

הגמרא מבארת מה גורם לאדם להיות סריס חמה. שואלת הגמרא: מִמַּאי הֲוָאי – ממה נגרמה סריסות זו. משיבה הגמרא: דְּאָפְיָה אִימֵּיהּ – בעודו עובר אפתה אמו לחם בתנור בְּטִיהֲרָא – בשעת הצהרים, וְשָׁתְיָא – ושתתה שִׁיכְרָא מַרְקָא – שכר מזוג, ומחמת השכר וחום היום וחום התנור הסתרס העובר. אָמַר רַב יוֹסֵף אחר ששמע דברי אביי, הַיְינוּ דְּשַׁמַּעְנָא לְאַמִּי – זה מה ששמעתי מרב אמי דְּאָמַר כָּל שֶׁמִּמְּעֵי אִמּוֹ לָקוּי הוא סריס חמה, וְלֹא יָדְעְנָא מַאי נִיהוּ – מה גורם לעובר להסתרס, עד ששמעתי זאת מאביי.

מקשה הגמרא: וְלֵיחוּש שֶׁמָּא הִבְרִיא בֵּינְתַּיִם, כלומר אף אם ראינו שאינו עושה כיפה משעה שנולד, וגם עתה קודם שמת היה במצב זה, מכל מקום יש לחשוש שמא הבריא בינתיים והיתה לו שעת הכושר, ומספק יש להצריך לה חליצה. מתרצת הגמרא: כֵּיוָן דְּתְחִלָּתוֹ – משעת לידתו וְסוֹפוֹ – בשעת מיתתו הוא לָקוּי, לֹא חַיְישִׁינָן שבינתיים הבריא.

מקשה הגמרא: מֵתִיב רַב מָרִי, שנינו במשנה (בכורות לח:) העוסקת בענייני מומים בבכור בהמה טהורה, רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר, בּוֹדְקִין אוֹתוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּתוֹךְ שְׁמוֹנִים יוֹם, כלומר, בכור שיש לו חולי הנקרא חוורור והיינו כמין טיפות לבנות בעין במשך שמונים יום, הרי זה מום קבוע ומותר לכהן לשוחטו ולאוכלו בכל מקום. ואין צורך לבודקו בכל יום משמונים הימים, אלא די בשלש פעמים, אחת בתחילת השמונים, אחת באמצעם, ואחת בסופם, ודי בזה לקבוע שהמום שהה בעינו שמונים יום. וקשה, שמשמע שאם לא נבדק באמצע הזמן, אף שנבדק בתחילה ובסוף ונמצא לקוי, מכל מקום חוששים שמא הבריא בינתיים ואינו מום קבוע, ואם כן מדוע בסריס חמה אין חוששים לזה.

מתרצת הגמרא: לְחַד אֵבֶר – כשהפגם הוא רק באבר אחד, כגון בעין, חַיְישִׁינָן – חוששים שמא נתרפא וחזר ונפגם, ולכן יש לבדוק גם באמצע השמונים יום. אבל לְכוּלֵּיהּ גּוּפָא – סריס שהפגם הוא מחמת חולי של כל הגוף, לֹא חַיְישִׁינָן שנתרפא וחזר ונסתרס.

שנינו במשנה: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לֹא כִּי וכו' אלא סריס חמה חולץ וחולצין לאשתו מפני שיש לו רפואה. הגמרא דנה בשיטת רבי אליעזר שסריס אדם אינו חולץ וסריס חמה חולץ. מקשה הגמרא: וְרַמִּינְהוּ, שנינו במשנה (נדה מז:) העוסקת בענין חליצה ויבום בסריס מלידה [סריס חמה], בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שהם סימני גדלות, ונפלה לפניו אשת אחיו ליבום ובית דין מצריכים אותו לחלוץ לה או לייבמה, יָבִיאוּ קרובי היבמה רְאָיָה שֶׁהוּא בֶּן עֶשְׂרִים שנה, וְהוּא הַסָּרִים – ויוכיחו שנולדו בו סימני סריס המבוארים להלן (ע"ב), ואז לֹא חוֹלֵץ וְלֹא מְיַיבֵּם, משום שאינו נחשב לסריס אלא אם כן הוא בן עשרים ולא הביא שתי שערות, וגם נולדו בו סימני סריס. וכן בַּת עֶשְׂרִים שנה וְלֹא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שהם סימני גדלות, ומת בעלה בלא בנים, ובית דין מצריכים אותה להתייבם או לחלוץ, יָבִיאוּ קרובי היבמה רְאָיָה שֶׁהִיא בַּת עֶשְׂרִים שנה, וְהִיא הָאֵילוֹנִית – ויוכיחו שנולדו בה סימני אילונית, ואז לֹא חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַיבֶּמֶת, דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל. וּבֵית שַׁמַּאי אוֹמְרִים זֶה וְזֶה – בין זכר ובין נקבה, שהם בְּנֵי שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שנה ולא הביאו שערות, אם יש בהם סימני סריס ואילונית נפטרים מיבום וחליצה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַזָּכָר כְּדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל, שהזמן הקובע שהוא סריס הוא בגיל עשרים שנה, וּנְקֵבָה כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, שהזמן הקובע שהיא אילונית הוא בגיל שמונה עשרה. והטעם שהנקבה מקדימה את הזכר בשנתיים, מִפְּנֵי שֶׁהָאִשָּׁה מְמַהֶרֶת לָבֹא – לגדל שערות לִפְנֵי הָאִישׁ. הגמרא סברה שבדומה לבית שמאי ובית הלל, גם רבי אליעזר מדבר מענייני חליצה ויבום, והיינו שהסריס חמה נפטר מחליצה בגיל עשרים והנקבה בגיל שמונה עשרה. ומוכח מהמשנה בנדה שרבי אליעזר סובר שסריס חמה אינו חולץ ואינו מייבם. וזה סותר למה שאמר במשנתנו שחולץ משום שיש לו רפואה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָמִי בַּר דִּיקוּלֵי אָמַר שְׁמוּאֵל, חָזַר בּוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מדבריו באחת המשניות. מסתפקת הגמרא: אִיבַּעְיָא לְהוּ, מֵהֵי הֲדַר בֵּיהּ – מאיזו משנה חזר בו. הגמרא פושטת את הספק מברייתא: תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, סָרִים חַמָּה חוֹלֵץ וְחוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ, לפי שיש לו רפואה, שֶׁכֵּן מצאנו בְּמִינָן – במיני סריס זה, שמתרפאין בְּאַלַּכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם. וכיון שמצינו בשני מקומות, במשנתנו ובברייתא שרבי אליעזר סובר שסריס חמה חולץ, מסתבר שזו היא מסקנתו, וחזר בו מדבריו במסכת נדה שסריס חמה אינו חולץ.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לְעוֹלָם לֹא הֲדַר בֵּיהּ – לא חזר בו רבי אליעזר מדבריו משום שמתחילה היתה שיטתו שסריס חמה חולץ, וְכִי תְּנַן הַהִיא לְעוֹנְשִׁין – ומה שקבע רבי אליעזר שבגיל עשרים נקבע לזכר שהוא סריס, ובגיל שמונה עשרה נקבע לנקבה שהיא אילונית, אין כוונתו לענייני חליצה ויבום שדנו בהם בית הלל ובית שמאי, אלא לענייני עונשים. והיינו שבזכר הזמן שבו נקבע שהוא סריס מחמת שלא הביא שתי שערות, הוא גיל עשרים, ובנקבה הזמן שבו ניתן לקבוע שהיא אילונית הוא גיל שמונה עשרה. ולכן, עד גיל זה הם נחשבים לקטנים אפילו כבר הוכרו סימני סריס בזכר וסימני אילונית בנקבה ואינם חייבים בעונשים על העבירות שהם עושים. ומגיל זה ואילך אף אם הביאו שתי שערות לאחר שהביאו סימני סריס, הם נחשבים לגדולים וחייבים בעונשים הכתובים בתורה על העבירות שהם עושים.

הגמרא דנה בבן עשרים שנקבע שהוא סריס ובת שמונה עשרה שנקבע שהיא אילונית, האם נחשבים כגדולים למפרע מגיל שלש עשרה לזכר ושתים עשרה לנקבה: אִיתְּמַר, אָכַל [–אכלה] חֵלֶב מִבֶּן [–מבת] שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שנה [וְיוֹם אֶחָד] עַד בֶּן [–בת] שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שנה, וְנוֹלְדוּ בּוֹ [–בה] סִימָנֵי סָרִים [–אילונית], וּלְאַחַר מִכָּאן הֵבִיא [–הביאה] שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, רַב אָמַר, נַעֲשָׂה סָרִים [–נעשית אילונית] לְמַפְרֵעַ, כלומר הבאת שערות לאחר שמלאו לה שמונה עשרה שנים אינה כלום, והתברר למפרע שכאשר מלאו לה שתים עשרה שנים נעשתה גדולה, והסיבה שלא הביאה אז שערות, מפני שהיא אילונית, ולכן היא לוקה על אכילת החלב קודם שמלאו לה שמונה עשרה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר קָטָן הָיָה [–קטנה היתה] כְּאוֹתָהּ שָׁעָה של אכילת החלב, ואינה נעשית גדולה אלא כשימלאו לה שמונה עשרה שנים, ואינה לוקה על אכילת החלב שקדם לזמן זה.

מקשה הגמרא: מַתְקִיף לָהּ [–הקשה על זה] רַב יוֹסֵף, לְרַב שאמר שהאילונית נעשית גדולה למפרע משעה שמלאו לה שתים עשרה שנה ויום אחד, אֵילוֹנִית לְרַבִּי מֵאִיר יְהֵא לָהּ קְנָס, כלומר, מבואר בברייתא בבתובות (לה:) שהאונס והמפתה אילונית, אינו חייב לשלם את הקנס המפורש בתורה לאונס ומפתה נערה, ואמרו שם (לו.) שברייתא זו שנויה בשיטת רבי מאיר הסובר שהאונס והמפתה את הקטנה פטור, והואיל ולאילונית אין שתי שערות הרי היא קטנה עד שימלאו לה עשרים שנה. וקשה שלרב הסובר שאילונית נעשית למפרע גדולה מיום שמלאו לה שתים עשרה, הרי גם הוברר למפרע שבמשך ששת החדשים שאחר כך היה דינה כנערה, ואם כן אם נאנסה או נתפתתה בזמן זה יהא לה קנס.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, אילונית מַקַּטְנוּתָהּ יָצְתָה לְבֶגֶר, כלומר, אין לה כלל תקופה של נערות בין הקטנות לבגרות, אלא מיום שמלאו לה שתים עשרה שנים נעשית מיד בוגרת, ולבוגרת אין קנס.

רב יוסף הסכים לתשובת אביי וְאָמַר לֵיהּ, הלואי שכָּל כִּי הָנֵי מִילֵּי מְעַלְּיָיתָא – כל הדברים המעולים כמו אלה שאמרת, יִתְאַמְּרוּ מִשְּׁמָאי – ייאמרו בבית המדרש בשמי, שהרי כך שנינו בברייתא,

המשך בעמוד מח

רש"י

שלא ראה שעה אחת בכשרותו — שלקה ממעי אמו. **כיפה** — *אדול"ר, שאין קילוח השתן הולך למרחוק כשהוא מטיל כלפי מעלה, ואין נעשה ככיפה. **דאפיה אימיה** — לחם בתנור. **בטיהרא** — שמחממתה חום התנור וחום הצהרים. **שיכרא מרקא** — שכר מזוג. ואיכא דאמרי: חזק. **ולא ידענא מאי ניהו** — בלומר, ולא ידענא ממאי הוי. לישנא אחרינא הכי גרסינן: היינו דשמענא לאמי: כל שממעי אמו לקוי ולא ידענא מאי היא. כלומר: לא הוה ידענא אהיכא קאי. אבל השתא ודאי ידענא דסריס חמה קמפרש ואזיל. **וליחוש שמא הבריא בינתים** — שעה אחת, ואשתכח דהוה ליה שעת הכושר. **בודקין אותו** — בבכורות קאי: חוורור והמים הקבועים — הרי זה מום. ואיזה הוא חוורור הקבוע — כל ששהה שמונים יום. רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר: בודקין אותו שלש פעמים בתוך שמונים יום: בראש שמונים, ובאמצע שמונים, ובסוף שמונים. אבל בבדיקה תחלה וסוף לא סגי, שמא בינתים עבר, ונמצא שאין קבוע. ולא אמרינן: הואיל ותחלתו וסופו לקוי ודאי לא עבר. **לחד אבר** — לעין. **לכוליה גופא** — סריס חמה מחמת חולי כל הגוף הוא. **יביאו ראיה** — אם בית דין מצריכין את היבמה לחלוץ ולייבם — יביאו קרובי היבמה ראיה שהוא בן עשרים, ותיפטר בלא חליצה ויבום. **והוא הסרים** — כלומר, ונולדו בו סימני סריס. והכי מפרש בגדה בפרק "יוצא דופן" (מז,ב), דאי לא נולדו לו סימני סריס — אמרינן האי דלא מייתי משום קטנות הוא, ומחזקינן ליה כקטן עד רוב שנותיו. **הזכר כדברי בית הלל** — אלמא: לרבי אליעזר סריס חמה לא חליץ. **תא שמע כו'** — כי מתניתין, וסמי דך דלעיל מקמי תרתי, ושמע מינה: מההיא הדר ביה. אי נמי, מדקא מייתי מעשה דאלכסנדריא לדבריו, שמע מינה: מההיא דלעיל הדר ביה. וממתניתין ליכא למיפשט הכי, דקתני: "שיש לו רפואה", משום דמשמע דמסברא קאמר הכי. **וכי תנן ההיא** — הזכר כדברי בית הלל לאו אמאי דאמרי לא חולץ, אלא לאשמועינן דעד שיהא בן עשרים חשבינן ליה קטן, אם לא הביא, ומכאן ואילך אמרינן גדול הוא אם לא הביא, אלא שהוא סריס, וחייב בעונשין שבתורה. איתמר גרסינן. **מבן שתים עשרה עד שמונה עשרה** — אתינוקת קאי רבי אליעזר, דאמר נקבה כבית שמאי. ומרישא נמי שמעינן ליה, דקאמר שתים עשרה ויום אחד, ואי בתינוק — אין זמנו להביא עד שלש עשרה שנה ויום אחד, בפרק "יוצא דופן" (נדה מו,א). **מבן שתים עשרה** — דפחות משתים עשרה ולא הביאה ודאי קטנה היא. דזמן הבאת שתי שערות לתינוקת משתים עשרה ואילך, בפרק "יוצא דופן" במסכת נדה (שם). **נעשה סריס למפרע** — איידי דאיירי בלשון זכר, קתני סריס כיון שעברה שמנה עשרה כרבי אליעזר ולא הביא, אף על פי שחזר והביא — אינו כלום. דלא אמרינן, כיון דהשתא אייתי — איגלאי מילתא דעד השתא קטן הוה, דבשערות תליא מילתא; אלא בסריס מחזקינן ליה, וחשבינן לה בת עונשין משנים עשר ואילך, שהיתה ראויה להביא. דאמר, האי דלא אייתי — משום דסריס הוה. והא דתניא לקמן דאפילו הביא לאחר מכאן הרי הוא כסריס לכל דבריו — למפרע הוא דקאמר, ומשנים עשר הויא גדולה, וסריס הוה. **ושמואל אמר קטן היה באותה שעה** — דלא מחזקינן ליה בגדול אלא משמונה עשר ואילך, שהוא מוחזק בסריס. והא דתניא לקמן: הרי הוא כסריס לכל דבריו — מכאן ולהבא קאמר, אבל למפרע הוי קטן. והוא הדין נמי דאפילו לא הביא לאחר זמן קחשיב ליה שמואל קטן עד שמונה עשרה, ומשום רב נקיט ליה, לאשמועינן רבותא, דאף על גב דחזר והביא — סריס הוא. **לרב** — דאמר נעשה גדול למפרע משתים עשרה ואילך. **איילונית לרבי מאיר יהא לה קנס** — חמשים כסף, אלמה תניא במסכת כתובות (לה,ב): איילונית אין לה לא קנס ולא פתוי, ב"אלו נערות", ומוקמינן לה כרבי מאיר, דאמר קטנה אין לה קנס, ואיילונית, הואיל ואין לה שערות — קטנה היא בימים שהיתה ראויה לנערות, ולא אמרינן כיון שעברו שמונה עשרה ולא הביאה נעשית גדולה למפרע לחייב קנס את האונסה בימי נערות. **אמר ליה אביי מקטנותה יצתה לבגר** — לעולם נעשית גדולה למפרע, והא דאין לה קנס לרבי מאיר — משום דמקטנותה יצתה לבגר. דנערות בסימנים תלוין, וזו שאין לה סימנים חשבינן כל ימי קטנותה קטנה, ובימי נערות — בוגרת, וזו וזו לרבי מאיר אין לה קנס. אבל לרבנן איילונית בימי קטנותה יש לה קנס, דרבנן פליגי עליה, ואמרי קטנה יש לה קנס. ימי קטנות עד שנים עשר שנה ויום אחד. **אמר ליה** — רב יוסף: שפיר קאמרת, וכל כי הני מילי מעלייתא בו'. **סימני סרים ואיילונית אין עושין בהן מעשה** — להחזיקם בגדולים וסריסים עד שיהו בני עשרים ולא הביאו, ומשנים עשר עד עשרים מצפים להם: אם יביאו — הרי הם קטנים עד עכשיו, ואם לא יביאו — גדולים הם. **וכן שמונה** — שנולד לשמונה חדשים, אין עושין בו מעשה להחזיקו כבן קיימא בשביל סימנים. כלומר: אף על פי שגמרו סימני שערו וצפרניו כשנולד, אפילו הכי לא אמרינן בר קיימא הוא ודאי, עד שיהיה בן עשרים שנה.

מפני

תוספות

אכל חלב מבן שתים עשרה שנה ועד בן שמונה עשרה — בנקבה איירי, וכרבי אליעזר. ואיידי דנקט לשון זכר — נקט סימני סריס, ולא נקט סימני אילונית, דלא מסתבר למימר דסברי לה כבית שמאי. **ולאחר** מכאן הביא שערות — רבותא נקט, דאף על פי שהביא שערות לא אמרינן דאיגלאי מילתא למפרע שהיה קטן עד עכשיו שהביא שערות, אלא חשיב ליה גדול, לרב משתים עשרה ולשמואל משמונה עשרה.

נעשה סריס למפרע — ולקי על חלב שאכל, דלא חשיב התראת ספק, אף על גב דבשעת התראה היה ספק שמא יביא שערות קודם שמונה עשרה, דהשתא מיהא איגלאי למפרע שהיה גדול בשעת התראה. ולא דמי להכה את זה וחזר והכה את זה (מכות טז,א), דאף לאחר שהכה את שניהם לא ידיע איזהו אביו. **אילונית** לרבי מאיר יהא לה קנס — לשמואל ניחא, כיון שימי קטנות נמשכים עד שמונה עשרה, אם כן אין כאן נערות, דימי נערות הם בששה חדשים הסמוכים לשתים עשרה, כשפוסקין אז ימי קטנות. אבל לרב יהא לה קנס, שפוסקין בזאת ימי קטנות כמו בשאר נשים. **והא** תניא בן שמונה אסור לטלטלו — ואם יכול להיות בר קיימא — לא היה אסור לטלטלו! ומשני: הכא במאי עסקינן — שגמרו סימנים. דעל ידי סימנים יש היכירא להוציאו מתורת נפל בעשרים שנה לרבנן כדאשכחן לרבי, דכי גמרו סימנים חשיב בר קיימא בשלשים יום כשאר ולדות. ומילתיה דרבי אבהו כרבנן. אבל אין לפרש דלרבנן אין יוצא לעולם מתורת נפל, ולרבי בעשרים שנה, ורבי אבהו כרבי, דאם כן, כי פריך ארבה תוספאה: כמאן — כרבי, הוה ליה למיפרך ארבי אבהו דקאי ביה! ועוד: דאם כן רבה תוספאה אפילו כרבי לא אתי, דלא חשיב לרבי בר קיימא לומר דאישתהי אלא על ידי הוכחה יתירא שחי עשרים שנה! אלא נראה לרבינו יצחק כדפירשנו. ונראה דאפילו נגמרו סימנים דאסור לטלטלו, דבתוספתא, בתר ההיא דבן שמונה הרי הוא כאבן ואסור לטלטלה, קתני: איזהו בן שמונה — שלא כלו לו חדשיו, והיינו אפילו גמרו, דאין יוצא מתורת נפל בשלשים יום אלא על ידי עשרים. ומילתא דלא שכיח היא, ואסור לטלטלו.

כיון

שֶׁלֹּא רָאָה שָׁעָה אַחַת בְּכַשְׁרוּתוֹ. מְנָא יָדְעִינַן? אָמַר אַבָּיֵי: כָּל הַמַּטִּיל מַיִם וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה כִּיפָּה. מַמַּאי הֲוַאי? דְּאָפְיָה אִימֵּיהּ בְּטִיהֲרָא וְשָׁתְיָא שִׁיכְרָא מַרְקָא. אָמַר רַב יוֹסֵף: הָיְינוּ דְּשַׁמַּעְנָא לְאִמִּי דַּאֲמַר: "כָּל שֶׁמִּמְּעֵי אִמּוֹ לָקוּי" וְלָא יָדַעְנָא מַאי נִיהוּ. וְלֵיחוּש שֶׁמָּא הִבְרִיא בֵּינְתַיִם? כֵּיוָן דִּתְחִלָּתוֹ וְסוֹפוֹ לָקוּי - לָא חָיְישִׁינַן. מְתִיב רַב מָרִי, רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר: בּוֹדְקִין אוֹתוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּתוֹךְ שְׁמוֹנִים יוֹם! לְחַד אֵבֶר חָיְישִׁינַן, לְכוּלֵּיהּ גּוּפָא לָא חָיְישִׁינַן. "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר לֹא כִּי וכו'". וּרְמִינְהוּ: בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - יָבִיאוּ רְאָיָה שֶׁהוּא בֶּן עֶשְׂרִים, וְהוּא הַסָּרִים, לֹא חוֹלֵץ וְלֹא מְיַיבֵּם. בַּת עֶשְׂרִים וְלֹא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - יָבִיאוּ רְאָיָה שֶׁהִיא בַּת עֶשְׂרִים, וְהִיא הָאֵילוֹנִית, לֹא חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַיבֶּמֶת, דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל. וּבֵית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: זֶה וְזֶה בְּנֵי שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הַזָּכָר כְּדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל, וּנְקֵבָה כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, מִפְּנֵי שֶׁהָאִשָּׁה מְמַהֶרֶת לָבֹא לִפְנֵי הָאִישׁ. אָמַר רָמִי בַּר דִּיקוּלֵי אָמַר שְׁמוּאֵל: חָזַר בּוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. אִיבַּעְיָא לְהוּ: מֵהֵי הָדַר בֵּיהּ? תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: סְרִים חַמָּה חוֹלֵץ וְחוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ, שֶׁכֵּן בְּמִנְיָן מִתְרַפְּאִין בַּאֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: לְעוֹלָם לָא הֲדַר בֵּיהּ, וְכִי תְּנַן הַהִיא - לְעוֹנְּשִׁין. אִיתְּמַר: אָכַל חֵלֶב, מִבֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה [וְיוֹם אֶחָד] עַד בֶּן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, וְנוֹלְדוּ בּוֹ סִימְנֵי סָרִים, וּלְאַחַר מִכָּאן הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת. רַב אָמַר: נַעֲשָׂה סָרִים לְמַפְרֵעַ, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: קָטָן הָיָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף: לְרַב, אֵילוֹנִית לְרַבִּי מֵאִיר יְהֵא קְנָס! אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: מִקִּטְנוּתָהּ יָצְתָה לְבֹגֶר. אָמַר לֵיהּ: כָּל כִּי הֲנֵי מִילֵּי מַעֲלְיָיתָא יִתְאַמְּרוּ מִשְּׁמַאי. דְּתַנְיָא: אֵין הַסָּרִים נִידּוֹן כְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, לְפִי שֶׁאֵין בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה נִידּוֹן אֶלָּא בְּחַתִּימַת זָקָן הַתַּחְתּוֹן; וְאֵין אֵילוֹנִית נִידּוֹנִית כְּנַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה, שֶׁמִּקַּטְנוּתָהּ יָצְתָה לְבֹגֶר. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: סִימְנֵי סָרִים וְאֵילוֹנִית וּבֶן שְׁמוֹנֶה אֵין עוֹשִׂין בָּהֶן מַעֲשֶׂה עַד שֶׁיִּהוּ בֶּן עֶשְׂרִים. וּבֶן שְׁמוֹנֶה מִי קָחֲיֵי? וְהָתַנְיָא: בֶּן שְׁמוֹנֶה - הֲרֵי הוּא כְּאֶבֶן, וְאָסוּר לְטַלְטְלוֹ, אֲבָל אִמּוֹ שׁוֹחָה עָלָיו וּמְנִיקָתוֹ

מפני

יבמות. פרק שמיני – הערל דף פ עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

כיון דאיכא רבן שמעון בן גמליאל דאמר משתהי כו' — תימה: דהשתא משמע דפלוגתא דרבן שמעון בן גמליאל ורבנן בבן שמונה דחשיב בר קיימא לרבן שמעון בן גמליאל, ולא לרבנן, וקשיא לרבינו יצחק: דלעיל ב"החולץ" (לו,ב) ובפרק "רבי אליעזר דמילה" (שבת קלה,ב) משמע דפליגי איפכא, ובסתם וולדות. דלרבן שמעון בן גמליאל היכא דלא שהה — חשבינן ליה ספיקא, ולרבנן חשבינן ליה בר קיימא! ואמר רבינו יצחק: דמשמע ליה לגמרא דפליגי בתרתי, דעל כרחך רבן שמעון בן גמליאל איירי בבן שמנה, דמדתניא בתוספתא בתר פלוגתא דרבי ורבנן דלעיל, ומדקאמר "כל ששהה" ולא נקט "אם שהה" — משמע דאתא לרבויי סתם וולדות, דאין יוצאין מתורת נפל אלא בשלשים יום. ועוד, דבתוספתא מסיים במילתיה דרבן שמעון בן גמליאל: שנאמר "ופדויו מבן חדש תפדה" — משמע דמיירי בסתם וולדות, מדמייתי קרא. ועוד: דאם לא בא להוסיף רבן שמעון בן גמליאל סתם וולדות — מה בא להוסיף על רבי? ואכתי קשיא לרבינו יצחק הא דאיבעי לן בסוף "רבי אליעזר דמילה" (שבת קלו,א): מי פליגי רבנן עליה דרבן שמעון בן גמליאל בסתם וולדות או לא? ומדקדק: מדאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבן שמעון בן גמליאל — מכלל דפליגי רבנן. ומאי ראיה היא? דלמא משום בן שמונה בא לפסוק כמותו! ואמר רבינו יצחק: דקיימא לן דשמואל בסתם וולדות פוסק כמותו. אי נמי, דעל כרחך לא בבן שמנה פסק כמותו אלא בסתם וולדות, דבבן שמנה אין הלכה כמותו מדרבי אבהו דהכא. ועוד: דאי בבן שמונה פוסק כמותו — הוה ליה למימר הלכה כרבי ורבן שמעון בן גמליאל. **עד** שיהא בכולן — אף על גב דאמרן לעיל דבעינן שיהא לקוי ממעי אמו, ויש סימנים שאין יכולין להוודע משנולד — מכל מקום, כיון שניכר מיד שאין עושה כיפה, ושאר סימנים ניכרים כל אחד כשהוא בזמנו — הוכיח הראשון על האחרים שממעי אמו הוא לקוי, אלא שלא היו ראוין להיות ניכרים סמוך ללידתו. ואם תאמר, הא דאמרינן (יבמות קיא,ב): קטן וקטנה לא חולצין ולא מייבמין, קטן — שמא ימצא סריס, כשמטיל מים ועושה כיפה — יחלוץ וייבם לרב הונא דאמר עד שיהא בכולן! ואפילו אם יולדו כל הסימנים לאחר מכאן — אין בכך כלום, כיון שלא היה לקוי ממעי אמו! ואין לומר דבאותו קטן שיש בו סימני סריס שאין עושה כיפה קאמר דלא חולצין ולא מייבמין — דהא בכל דוכתא משמע דטעמא משום דחיישינן למיעוט. וזה היה תימה, דאותן שיש בהן סימני סריס בקטנותם — רובם מתקנין, ולאו סריס נינהו! ועוד: דלקמן בפרק "בית

רש"י

מפני הספנה — סכנת שניהם, הבן והאם, שלא ירבה חלב הדדין ותיאנס ותמות. **טעמא דלא גמרו כו'** — בניחותא, וסיומא דמילתא היא. **בר שבעה הוא** — ולשבעה נגמרה צורתו, אלא שנשתהא וחזר. ואשמעינן רבי אבהו, דאפילו לרבי לא מחזקינן ליה בבר קיימא עד שיהא בן עשרים. **ואישתהי עד תריסר ירחי שתא** — שלא חזר, וילדה אשתו לסוף שנתה. **ואכשריה** — רבא, דקסבר: משתהא הולד אחר גמר צורתו, וזה נשתהא שלשה חדשים. ולא אמרינן לאחר שהלך בעלה נתעברה מאחר. **כל ששהא שלשים יום כאדם** — שחיה שלשים יום. **אינו נפל** — ואפילו לא כלו לו חדשי עיבור. דאמרינן: לשבעה נגמרה צורתו, ואישתהי עד שמיני. להכי נקט באדם, דאילו בבהמה, קתני התם: שמנה ימים שהה — אין נפל. **לקוי** — רך. **מחליק** — חלק כבשר אשה. דרך בשר איש להיות שעיר = *אשפר"א בלע"ז. **רתיחות** — **אשקומ"א. **כיפה** — קילוח ארוך למרחוק. **דוחה** — שאינו קשור, אלא צלול במים. **מחמיצין** — מסריחין כששוהים בכלי. **הבל** — חמימות בעין עשן. **ומתקשה בשעת תשמיש** — תשמיש קשה לה. **שיפולי מעים** — במין כף למעלה מאותו מקום, כדאמר בפרק "יוצא דופן" (נדה מז,ב). **איתיב ליה ברת** — אלמא: כיון דליתנהו כולהו סימני סריס, דבצר ליה האי — לא מחזקינן ליה בסריס. **ריבי דיקנא** — יתדות הזקן. כלומר, בכמה מקומות הוה לו שער בזקנו. **בידי אדם** — כלומר, סריס אדם בעי חליצה, סריס חמה — לא. **טעמא דבעלה הוא** — דהויא זונה דנבעלה לאחי בעלה שלא במקום מצוה. והיא היתה עליו בברת.

פסולה

מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּשֶׁנִּמְרוּ סִימָנָיו. דְּתַנְיָא: אֵיזֶהוּ בֶּן שְׁמֹנֶה - כָּל שֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו. רַבִּי אוֹמֵר: סִימָנִין מוֹכִיחִין עָלָיו: שֶׁעָרוֹ וְצִפָּרְנָיו שֶׁלֹּא גְּמָרוּ. טַעֲמָא - דְּלֹא גְּמָרוּ, הָא גְּמָרוּ - אָמְרִינַן: הַאי בַּר שִׁבְעָה הוּא, וְאִישְׁתַּהוּיֵי הוּא דְּאִישְׁתַּהֵי, אֶלָּא הָא דַּעֲבַד רָבָא תּוֹסְפָאָה עוּבְדָא בְּאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה בַּעֲלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וְאִישְׁתַּהֵי עַד תְּרֵיסַר יַרְחֵי שַׁתָּא, וְאַכְשְׁרֵיהּ, כְּמַאן - כְּרַבִּי דְּאָמַר מִשְׁתַּהֵא? כֵּיוָן דְּאִיכָּא רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, דְּאָמַר מִשְׁתַּהֵי - כְּרַבִּים עֲבַד. דְּתַנְיָא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כָּל שֶׁשָּׁהָה שְׁלֹשִׁים יוֹם בְּאָדָם אֵינוֹ נֵפֶל. תָּנוּ רַבָּנַן: אֵיזֶהוּ סָרִיס חַמָּה - כָּל שֶׁהוּא בֶּן עֶשְׂרִים וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וַאֲפִילּוּ הֵבִיא לְאַחַר מִכָּאן חֲרֵי הוּא כְּסָרִיס לְכָל דְּבָרָיו. וְאֵלּוּ הֵן סִימָנָיו: כָּל שֶׁאֵין לוֹ זָקָן, וּשְׂעָרוֹ לָקוּי, וּבְשָׂרוֹ מַחֲלִיק. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן יָאִיר: כָּל שֶׁאֵין מֵימָיו מַעֲלִין רְתִיחוֹת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: כָּל הַמַּטִּיל מַיִם וְאֵין עוֹשֶׂה כִּיפָּה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: כָּל שֶׁשִּׁכְבַת זַרְעוֹ דּוֹחָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: כָּל שֶׁאֵין מֵימֵי רַגְלָיו מַחְמִיצִין. אֲחֵרִים אוֹמְרִים: כָּל שֶׁרוֹחֵץ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְאֵין בְּשָׂרוֹ מַעֲלֶה הֶבֶל. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: כָּל שֶׁקּוֹלוֹ לָקוּי, וְאֵין נִיכָּר בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה. וְאֵיזוֹ הִיא אֵילוֹנִית? כָּל שֶׁהִיא בַּת עֶשְׂרִים וְלֹא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת. וַאֲפִילּוּ הֵבִיאָה לְאַחַר מִכָּאן - חֲרֵי הִיא כְּאֵילוֹנִית לְכָל דְּבָרֶיהָ. וְאֵלּוּ הֵן סִימָנֶיהָ: כָּל שֶׁאֵין לָהּ דַּדִּים, וּמִתְקַשָּׁה בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵין לָהּ שִׁיפּוּלֵי מֵעַיִם כְּנָשִׁים. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: כָּל שֶׁקּוֹלָהּ עָבֶה, וְאֵינָהּ נִיכֶּרֶת בֵּין אִשָּׁה לְאִישׁ. אִיתְּמַר, סִימָנֵי סָרִיס, רַב הוּנָא אָמַר: עַד שֶׁיְּהוּ כּוּלָּם. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֲפִילּוּ בְּאֶחָד מֵהֶן. הֵיכָא דְּהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בַּזָּקָן - כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּעַד שֶׁיְּהוּ כּוּלָּן, כִּי פְּלִיגִי - בְּשֶׁלֹּא הֵבִיא. אֶלָּא הָא דַּאֲמַר לְהוּ רַבָּה בַּר אֲבוּהּ לְרַבָּנַן: עַיְּינוּ בֵּיהּ בְּרַב נַחְמָן, אִי בְּשָׂרוֹ מַעֲלֶה הֶבֶל - אֵיתִיב לֵיהּ בְּרַת - כְּמַאן, כְּרַב הוּנָא?! לָא, רַב נַחְמָן סִיבֵּי דִּיקְנָא הֲוָיָא לֵיהּ. "הַסָּרִים לֹא חוֹלֵץ וְלֹא מְיַיבֵּם וְכֵן אֵילוֹנִית וכו'", קָתָנֵי סָרִיס דּוּמְיָא דְּאֵילוֹנִית, מָה אֵילוֹנִית בִּידֵי שָׁמַיִם - אַף סָרִיס בִּידֵי שָׁמַיִם, וּתְתָמָא כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר: בִּידֵי אָדָם - אִין, בִּידֵי שָׁמַיִם - לָא. "הַסָּרִים שֶׁחָלַץ לִיבְמָתוֹ לֹא פְּסָלָהּ כו'". טַעֲמָא דִּבְעָלָהּ הוּא, הָא אַחֵר - לָא.

לימא

שמאי" (קיא,ב) משמע דבכל קטנים איירי רבי מאיר גבי יבם קטן שבא על יבמה גדולה תגדלנו, דקאמרינן: לימא מתניתין דלא כרבי מאיר כו'! ואמר רבינו יצחק: דהא דבעינן לעיל שיהו בו סימני סריס משנולד — היינו ליחשב ודאי סריס, אבל ספק סריס הוי, אף על פי שאין בו סימני סריס. וכן פירש רבינו שמואל בן מאיר ב"יוצא דופן" (נדה מז,ב) גבי הא דאמר: וכי לא נולדו בו סימני סריס עד כמה — עד רוב שנותיו. פירוש: עד רוב שנותיו אם לא הביא — הוי גדול ודאי וסריס ודאי. אבל קודם לכן — הוא קטן ויש לו דין בן תשעה מעשרים ועד רוב שנותיו. ואם הביא שתי שערות מעשרים ועד קודם רוב שנותיו — הוי גדול, ולא סריס. **דהביא** שתי שערות בזקן כולי עלמא לא פליגי עד שיהא בכולן — ואם תאמר: והא לעיל אמרינן בן עשרים ולא הביא שערות יביאו כו', הא הביא שערות סריס, אף על פי שיש בו סימני סריס. ואם כן, מאי קאמר עד שיהא בכולן? אפילו כולן אין מועילין, דהא הביא שתי שערות בזקן! ואמר רבינו יצחק: דשערות דזקן אין מועילין לדין הבאת שתי שערות, אף על גב דבכל שאר מקומות בגוף מועילים. ואם תאמר: כיון דהביא שתי שערות בזקן — מאי קאמר עד שיהא בכולן? והלא אחד מן הסימנים הוא שאין לו זקן, והרי יש לו זקן! ואמר רבינו יצחק: דאין חשוב בהבאת שתי שערות לבד יש לו זקן אלא אם כן נתמלא זקנו. ואם תאמר: הא דאמר בפרק קמא דקדושין (לה,ב) זקן האשה והסריס, ופירש בקונטרס: סריס חמה, היכי משכחת לה למאן דאמר עד שיהא בכולן? ואמר רבינו יצחק: דהכא מיירי קודם עשרים, אבל מה שהביא אחר עשרים, שבבר הוא סריס — ודאי אין בכך כלום. **כי** פליגי בשלא הביא — והא דקאמר רבי יוחנן: אפילו באחד מהן — לא שיצטרך סימן אחד בהדי האי, אלא בהאי לחודיה חשוב סריס. ואין לתמוה על הלשון, דבכי האי גוונא אמרינן ב"אלו טרפות" (חולין סב,א): עוף הבא בסימן אחד טהור, והני מילי דלא דריס, ועל כרחך הכי פירושו: הני מילי שאותו סימן הוא — דלא דריס.

לימא

התפילה היא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

ממאמר פרשת במדבר ה'תשכ"ז

מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה של התינוק, וסכנת האם שלא ירבה חלב בדדיה ותסתכן, ואין חוששים שמא תטלטל אותו האם. ומכך שאסרו לטלטלו מוכח שמניחים שודאי ימות בתוך זמן קצר, וקשה על רבי אבהו שאמר שבן שמונה שהגיע לשנתו העשרים נחשב לבר קיימא.

מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן – באיזה אופן דיבר רבי אבהו, כְּשֶׁנִּמְרוּ סִימָנָיו של הבן שמונה, וניכר שהוא בריא ויוכל לחיות, ועליו אמר רבי אבהו שמכל מקום אינו מוחזק לבר קיימא ודאי עד שיהיה בן עשרים שנה. אבל מה ששנינו בברייתא שהוא כאבן לפי שאינו ראוי לחיות, מדובר בבן שמונה שלא נגמרו סימניו.

הגמרא מביאה ראיה לתירוצה מברייתא: דְּתַנְיָא, אֵיזֶהוּ בֶּן שְׁמֹנֶה שדינו כנפל, כָּל שֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו – שלא שהה במעי אמו תשעה חדשים, אלא נולד בחודש השמיני לעיבורו, אף ששערו וצפרניו גמורים. רַבִּי אוֹמֵר, הסִּימָנִין הם אלה שמוֹכִיחִין עָלָיו שאינו בר קיימא [ולא מה שלא שהה במעי אמו תשעה חדשים], והיינו שֶׁעָרוֹ וְצִפָּרְנָיו שֶׁלֹּא נִמְרוּ. מדייקת הגמרא: מַעֲמָא דְּלֹא נִמְרוּ שערו וצפרניו לכן הוא אינו בר קיימא, הָא אם נִמְרוּ שערו וצפרניו, אַמְרִינָן – אומרים אנו הַאי בַּר שִׁבְעָה הוּא וְאִישְׁתַּהוּיֵי הוּא דְּאִישְׁתַּהֵי – ולד זה נגמרה יצירתו בחודש השביעי, אלא שהוא השתהה במעי אמו לאחר גמר יצירתו ונולד בחודש השמיני. וחידש רבי אבהו שאף לדעת רבי מי שיש בו סימנין אינו ודאי בר קיימא עד שימלאו לו עשרים שנה.

מקשה הגמרא: אֶלָּא הָא דְּעָבַד – מה שהורה רָבָא תּוֹסְפָאָה עוּבְדָא – הלכה למעשה, בְּאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה בַּעֲלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וְאִישְׁתַּהֵי – והתעכב הבעל ולא חזר עַד תְּרֵיסַר יַרְחֵי שַׁתָּא – עד שעברו שנים עשר חדשי שנה, ובסוף השנה ילדה האשה, וְאַכְשְׁרֵיהּ – והכשיר רבא את הולד מחשש ממזרות. וטעמו שאף שמאז שבעלה עזבה עברה שנה שלימה אין חוששים שמא נתעברה מאיש אחר שבא עליה, אלא אנו תולים שהולד השתהה במעי אמו שלשה חדשים נוספים. מסיימת הגמרא את הקושיא: כְּמַאן – כשיטת איזה תנא פסק רבא את דינו, כְּרַבִּי דְּאָמַר מִשְּׁתַּהֵא – האם לא כשיטת רבי הסובר שבן שמונה שנגמרו שערו וצפרניו הוא בר קיימא, לפי שיש להניח שנגמרה יצירתו בחודש השביעי והשתהה במעי אמו חודש נוסף, וכך השתהה גם בן תשעה זה, חדשים נוספים. ועל אף שחכמים חולקים על רבי וסוברים שבן שמונה אינו בר קיימא אפילו נגמרו שערו וצפרניו, ואין אומרים שהשתהה במעי אמו חודש נוסף, ואיך פסק רבא כדעת יחיד.

מתרצת הגמרא: כֵּיוָן דְּאִיכָּא – שיש תנא נוסף, והוא רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל דְּאָמַר מִשְּׁתַּהֵי – שגם הוא סובר שולד עלול להשתהות במעי אמו, נמצא שרבא תוספאה כְּרַבִּים עָבַד [–הורה] ולא כדעת יחיד. דְּתַנְיָא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל ולד, אפילו בן שמונה, שֶׁהָיָה לאחר לידתו שְׁלֹשִׁים יוֹם ונשאר חי, בְּאָדָם – אם הוא ולד אדם אֵינוֹ נֵפֶל, משום שנפל אינו חי יותר משלושים יום, ומניחים שנגמרה יצירתו בחודש השביעי והוא השתהה במעי אמו חודש נוסף.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת מה הם סימני סריס ואילונית: תָּנוּ רַבָּנַן, אֵיזֶהוּ סָרִיס חַמָּה, כָּל שֶׁהוּא בֶּן עֶשְׂרִים שנה וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וַאֲפִילּוּ הֵבִיא שתי שערות לְאַחַר מִכָּאן, חֲרֵי הוּא כְּסָרִים לְכָל דְּבָרֶיהָ, אם יש לה סימני אילונית. וְאֵלּוּ הֵן סִימָנֶיהָ של אילונית, כָּל שֶׁאֵין לָהּ דַּדִּים, וּמִתְקַשָּׁה בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ – שהתשמיש קשה לה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר סימן נוסף, כָּל שֶׁאֵין לָהּ שִׂיפּוּלֵי מֵעַיִם – כמין כף הבולט למעלה ממקום הערוה כְּנָשִׁים. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר סימן נוסף, כָּל שֶׁקּוֹלָהּ עָבֶה כזכר, וְאֵינָהּ נִיכֶּרֶת בֵּין אִשָּׁה לְאִישׁ – שהשומעים את קולה אינם מבחינים שזהו קולה של אשה ולא של איש.

וְאֵיזוּ הִיא אִילוֹנִית, כָּל שֶׁהִיא בַּת עֶשְׂרִים וְלֹא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וַאֲפִילּוּ אם הֵבִיאָה שתי שערות לְאַחַר מִכָּאן, חֲרֵי הִיא כְּאִילוֹנִית לְכָל דְּבָרֶיהָ, אם יש לה סימני אילונית. וְאֵלּוּ הֵן סִימָנֶיהָ של אילונית, כָּל שֶׁאֵין לָהּ דַּדִּים, וּמִתְקַשָּׁה בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ – שהתשמיש קשה לה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר סימן נוסף, כָּל שֶׁאֵין לָהּ שִׂיפּוּלֵי מֵעַיִם – כמין כף הבולט למעלה ממקום הערוה כְּנָשִׁים. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר סימן נוסף, כָּל שֶׁקּוֹלָהּ עָבֶה כזכר, וְאֵינָהּ נִיכֶּרֶת בֵּין אִשָּׁה לְאִישׁ – שהשומעים את קולה אינם מבחינים שזהו קולה של אשה ולא של איש.

הגמרא דנה האם צריך את כל הסימנים כדי להחשיב אדם לסריס, או שמא די באחד מהם: אִיתְּמַר, סִימָנֵי סָרִיס, רַב הוּנָא אָמַר, עַד שֶׁיְּהוּ בוֹ כּוּלָּם – כל הסימנים המנויים בברייתא. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ בְּסִימָן אֶחָד מֵהֶן נקבע שהוא סריס. מבארת הגמרא את מחלוקתם: הֵיכָא דְּהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בְּזָקֵן כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּאינו נחשב סריס עַד שֶׁיְּהוּ בוֹ כּוּלָּן [–כל הסימנים]. כִּי פְּלִיגִי, בְּשֶׁלֹּא הֵבִיא שתי שערות בזקן, רב הונא סובר שצריך את כל הסימנים כדי לקבוע שהוא סריס, ורבי יוחנן סובר שדי בסימן אחד.

שואלת הגמרא: אֶלָּא הָא דְּאָמַר לְהוּ רַבָּה בַּר אֲבוּהּ לְרַבָּנַן, עֵינוּ בֵּיהּ – בדקו בו בְּרַב נַחְמָן שהיו לו כמה סימני סריס, אִי בְּשָׂרוֹ מַעֲלֶה הֶבֶל כשרוחץ בימות הגשמים, אִיתֵיב לֵיהּ בְּרִת – אתן לו את בתי לאשה, לפי שבזה נתברר שאינו סריס, ומוכח שצריך את כל הסימנים כדי לקבוע שהוא סריס. מבררת הגמרא: כְּמַאן – הוראה זו כדעת מי היא, האם כְּרַב הוּנָא הסובר שאם חסר אחד מהסימנים אינו סריס. משיבה הגמרא: לֹא, דבריו מתפרשים גם כדעת רבי יוחנן שדי בסימן אחד, ומה שהצריך רבה בר אבוה את כל הסימנים, משום שרַב נַחְמָן סִיכֵּי דִּיקְנָא [–יתידות בזקן] הַוְיָא לֵיהּ – היו לו שערות בודדות בזקן, וכבר נתבאר שבאופן זה גם רבי יוחנן מודה שאינו מוחזק לסריס כשאין בו את כל הסימנים.

שנינו במשנה: הַסָּרִים לֹא חוֹלֵץ וְלֹא מְיַיבֵּם וְכֵן אֵילוֹנִית וכו' לא חולצת ולא מתייבמת. מדייקת הגמרא: קָתָנֵי סָרִים דּוּמְיָא דְּאֵילוֹנִית – המשנה משוה סריס לאילונית. ויש ללמוד מכך, מָה [–כשם] שאֵילוֹנִית נעשתה כך בִּידֵי שָׁמַיִם, שהרי אין האשה נעשית אילונית בידי אדם, אַף סָרִים מדובר שנעשה סריס בִּידֵי שָׁמַיִם, וּסְתָמָא של המשנה היא כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר שסריס בִּידֵי אָדָם, אֵין – אכן חולץ וחולצים לאשתו, אבל סריס בִּידֵי שָׁמַיִם לֹא חולץ ולא חולצים לאשתו, לפי שלא היתה לו שעת הכושר.

שנינו במשנה: הַסָּרִים שֶׁחָלַץ לִיבְמָתוֹ לֹא פְּסָלָהּ כו' לכהונה, אולם אם בא עליה פסלה לכהונה, מפני שהיא בעילת זנות, האסורה עליו באיסור כרת של אשת אח שלא במקום מצוה. מדייקת הגמרא: מַעֲמָא דִּבְעָלָהּ הוּא – משמע שדוקא אם היבם הסריס בא על היבמה פסלה בביאתו, הָא אדם אַחֵר שבא עליה לֹא פסלה, אף שגם ביאה זו אסורה באיסור לאו של יבמה לשוק, שהרי היא עדיין זקוקה ליבום על ידי אחד משאר האחים שאינם סריסים, קצף. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שקיים סימן נוסף, כָּל הַמַּטִּיל מַיִם וְאֵין עוֹשֶׂה כִּיפָּה – בשעה שמטיל מי רגלים, אין הקילוח הולך למרחוק כביפה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים סימן נוסף, כָּל שֶׁשִּׁכְבַת זַרְעוֹ דּוֹחָה – צלולה במים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים סימן נוסף, כָּל שֶׁאֵין מֵימֵי רַגְלָיו מַחֲמִיצִין – מסריחים כששוהים בכלי. אֲחֵרִים אוֹמְרִים סימן נוסף, כָּל שֶׁרוֹחֵץ גופו בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְאֵין בְּשָׂרוֹ מַעֲלֶה הֶבֶל – אדים. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר סימן נוסף, כָּל שֶׁקּוֹלוֹ לָקוּי [–דק], וְאֵין נִיכָּר בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה – שהשומעים את קולו אינם מבחינים שזהו קול של איש ולא של אשה.

התחלת היום היא באמירת "מודה אני", שהוא עניין ההודאה בלבד, ללא הבנה והשגה.

ממאמר פרשת במדבר ה'תשכ"ז

מקשה הגמרא: לֵימָא תֵּיהֲוֵי תְּיוּבְתָּא דְּרַב הַמְנוּנָא – האם נאמר שתהיה מכאן פירכא לרב המנונא, דְּאָמַר שׁוֹמֶרֶת יָבָם [–יבמה המחכה ליבום] שֶׁזִּינְתָּה, הרי היא פְּסוּלָה לִיבָמָהּ כדין אשת איש שזינתה שאסורה לבעלה, ולדבריו הואיל ודינה כזונה הרי היא פסולה לכהונה, ואילו מהמשנה משמע שאינה נפסלת. מתרצת הגמרא: לֹא, אין הדיוק מהמשנה נכון, משום שהוּא הַדִּין אֲפִילּוּ נבעלה לְאַחֵר שאינו יבמה הסריס, נַמִּי פסולה לכהונה כדין זונה וכשיטת רב המנונא. וְאִידֵּי דְּתָנָא רֵישָׁא בְּדִידֵיהּ – ואגב שקודם לכן שנה התנא הלכה הקשורה בדווקא ליבמה הסריס, שאם חלץ לה לא פסלה לכהונה, תָּנָא נַמִּי סֵיפָא בְּדִידֵיהּ – שנה גם את ההלכה שאם בא עליה פסלה, ביבמה הסריס. אבל הוא הדין אם בא עליה אדם אחר.

שנינו במשנה: וְכֵן אֵילּוֹנִית הפטורה מיבום וחליצה, שֶׁחָלְצוּ לָהּ אַחִין כו' לא פסלוה לכהונה, אבל אם בעלוה האחים פסלוה מפני שבעילתם אסורה באיסור כרת, והיא נעשית זונה. מדייקת הגמרא: טַעֲמָא שהיא פסולה לכהונה משום דִּבְעָלוּהָ האחין, הָא אם לֹא בְּעָלוּהָ, לֹא – אין מה שהיא אילונית פוסלת אותה לכהונה. כְּמַאן – כשיטת איזה תנא נאמרה משנתנו, דְּלֹא כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאִי רַבִּי יְהוּדָה, הָאָמַר אֵילּוֹנִית זוֹנָה הִיא ואסורה לכהן, לפי שכל ביאה באשה שאינה ראויה להולדת בנים הרי היא ביאת זנות.

משנה

משנתנו עוסקת בדיני סריס, אנדרוגינוס וטומטום: סָרִיס חַמָּה כֹּהֵן – שנסתרס במעי אמו ולא נפסל עקב כך לבא בקהל, שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, מַאֲכִילָהּ בִּתְרוּמָה כדין כל כהן שאשתו הישראלית אוכלת בתרומה בגינו. רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, אַנְדְּרוֹגִינוֹס [–מי שיש לו סימני זכר וסימני נקבה] כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, מַאֲכִילָהּ בִּתְרוּמָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, טוּמְטוּם [–מי שזכרותו או נקבותו מכוסה בעור ואין יודעים אם הוא זכר או נקבה], שֶׁנִּקְרַע העור וְנִמְצָא שהוא זָכָר, לֹא יַחֲלוֹץ לאשת אחיו אם יש אח אחר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּסָרִיס, וסריס אינו חולץ. אַנְדְּרוֹגִינוֹס נוֹשֵׂא אשה, אֲבָל לֹא נִישֵׂא לזכר, שהבא עליו כבא על הזכר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַנְדְּרוֹגִינוֹס חַיָּבִין עָלָיו סְקִילָה כְּזָכָר.

גמרא

שנינו במשנה שסריס חמה כהן מאכיל את אשתו הישראלית בתרומה. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא – הלא פשוט הוא דין זה מאחר שאינו פסול קהל, ולמה הוצרכה המשנה להשמיעו. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא – שמא תהא סבור לומר שמאחר שבענין אכילת הכהן בתרומה כתוב (ויקרא כב יא) 'וְיֹלִיד בֵּיתוֹ הֵם יֹאכְלוּ בָלַחְמוֹ', לכן יש לדרוש מ'וְיֹלִיד בֵּיתוֹ' שרק מוֹלִיד – מי שראוי להוליד מַאֲכִיל בתרומה, אבל שֶׁאֵינוֹ מוֹלִיד – מי שאינו ראוי להוליד אֵינוֹ מַאֲכִיל בתרומה, קָא מַשְׁמַע לָן שאין זו כוונת הפסוק, וגם מי שאינו ראוי להוליד מאכיל בתרומה.

שנינו במשנה: רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, אַנְדְּרוֹגִינוֹס כהן שנשא בת ישראל, מאכילה בתרומה. ונחלקו האמוראים בביאור המשנה: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, האנדרוגינוס מַאֲכִילָהּ רק בִּתְרוּמָה, וְאֵין מַאֲכִילָהּ בְּחֶזֶה וְשׁוֹק שאיסור אכילתם לזרים הוא מן התורה, לפי שהאנדרוגינוס הוא ספק זכר ספק נקבה, ונמצא שאשתו רק ספק אשת כהן. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, אַף מַאֲכִילָהּ בְּחֶזֶה וְשׁוֹק. לפי שדינו כזכר ודאי, ונישואיו נישואין גמורים.

הגמרא מבארת תחילה את דברי ריש לקיש. מקשה הגמרא: וּלְרֵישׁ לָקִישׁ, מַאי שְׁנָא – במה שונים חֶזֶה וְשׁוֹק שאין אנדרוגינוס מאכיל את אשתו משום שהם אסורים לזרים מִדְּאוֹרַיְיתָא, ולפיכך אין מאכילים אותם לספק זר, הלא תְּרוּמָה נַמִּי אסורה לזרים מִדְּאוֹרַיְיתָא, והיאך מאכילים אותה לספק זר. מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן – משנתנו עוסקת בִּתְרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה שאין בית המקדש קיים שהיא מִדְּרַבָּנָן, ובדינים דרבנן מקילים בספיקות ודנים אותו כזכר ואשתו כאשת כהן.

מדייקת הגמרא: אֲבָל בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים שתרומה נוהגת מן התורה, מַאי – מה הדין, ניתן ללמוד מדבריך שלֹא מאכיל את אשתו בתרומה, מקשה הגמרא: אם כן אַדְּתָנֵי – במקום שישנה ריש לקיש בדבריו שאנדרוגינוס אֵין מַאֲכִילָהּ בְּחֶזֶה וְשׁוֹק, לִיפְלוֹג וְלִיתְנֵי בְּדִידֵהּ – היה לו לחלק בתרומה עצמה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאנדרוגינוס מאכיל את אשתו, דווקא בִּתְרוּמָה דְּרַבָּנָן, אֲבָל בִּתְרוּמָה דְּאוֹרַיְיתָא לֹא. מתרצת הגמרא: הָכִי נַמִּי קָאָמַר – אכן כך היא משמעות דברי ריש לקיש, כְּשֶׁהוּא האנדרוגינוס מַאֲכִילָהּ בתרומה, מַאֲכִילָהּ רק בִּתְרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה שנוהגת רק מִדְּרַבָּנָן, וְאֵין הוא מַאֲכִילָהּ תרומה בִּזְמַן שנוהג חֶזֶה וְשׁוֹק, כלומר בזמן שבית המקדש קיים, וַאֲפִילּוּ בִּתְרוּמָה דְּרַבָּנָן, כגון תרומת פירות שחיובם רק מדרבנן, אינו מאכילה אז, דִּלְמָא אָתֵי לְאוֹכְלָהּ – שמא יבוא להאכילה גם בִּתְרוּמָה דְּאוֹרַיְיתָא, כגון תרומת דגן תירוש ויצהר. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אַף מַאֲכִילָהּ בְּחֶזֶה וְשׁוֹק לפי שהוא זכר גמור, ואשתו אשת כהן.

אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ, מִי סָבְרַת – כלום אתה סבור שתְּרוּמָה נוהגת בַּזְּמַן הַזֶּה רק מִדְּרַבָּנָן, שלכן העמדת את המשנה שאנדרוגינוס מאכיל את אשתו בתרומה בזמן הזה דרבנן ולא בחזה ושוק. אָמַר לֵיהּ ריש לקיש, אִין – אכן כך אני סובר ויש לי הוכחה לכך, שֶׁאֲנִי שׁוֹנֶה בברייתא, עֵיגוּל בְּעֵגוּלִים עוֹלֶה – אם התערב עיגול דבילה של תרומה במאה עיגולים של חולין, או שהתערב עיגול של תרומה טמאה במאה עיגולים של תרומה טהורה הרי הוא בטל. ומעתה, לו היתה תרומה נוהגת בזמן הזה מן התורה, לא היתה תרומת העיגולים בטלה במאה, כיון שחכמים גזרו שכל דבר שלפעמים מוכרים אותו במנין ולא באומד, לא יתבטל מתוך חשיבותו, ועיגול דבילה נמכר לפעמים במנין. ואף שתרומת תאנים היא מדרבנן כמו כל תרומת פירות, ובאיסור דרבנן לא גזרו בכך, מכל מקום כיון שמצויה בזמן הזה גם תרומה מן התורה, יש לגזור שגם תרומה דרבנן לא תתבטל, שמא יטעו לומר שגם תרומה מן התורה מתבטלת באופן זה. וממה ששנינו שהעיגול כן מתבטל, מוכח שכל דין תרומה בזמן הזה הוא מדרבנן.

רבי יוחנן דוחה את הראיה: אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, אין ראיה משם שתרומה בזמן הזה היא מדרבנן, לפי שגם אם היא מן התורה אין לגזור בעיגולים שלא יתבטלו משום שהם תרומה של תורה, שכן גם איסור תורה מתבטל בתערובת כזו. וראיה לכך, וְהָלֹא אֲנִי שׁוֹנֶה בברייתא, חֲתִיכָה של בשר חטאת שנטמאה שהתערבה בַּחֲתִיכוֹת אחרות טהורות, החתיכה הטמאה עוֹלָה, כלומר מתבטלת ברוב והתערובת מותרת באכילה. והרי בשר חטאת טמא אסור באכילה מן התורה, וחתיכות של בשר נמכרות לפעמים במנין. והטעם שבטלה ברוב, לפי שמִי סָבְרַת – כלום אתה סבור שכָּל דבר שֶׁדִּרְכּוֹ לפעמים לִימָּנוֹת, שָׁנִינוּ שאינו בטל, אין זה כך, אלא רק אֶת שֶׁדִּרְכּוֹ לִימָּנוֹת, כלומר דבר שנמכר לעולם רק במנין ולא באומד, בזה שָׁנִינוּ שאינו בטל ברוב. וחתיכות של בשר ועיגולי דבילה, נמכרים לפעמים גם באומד, ולכך גם כשהם אסורים מן התורה הרי הם בטלים ברוב. ולפיכך אין כל הוכחה ממה שעיגול בעיגולים עולה שתרומה נוהגת בזמן הזה רק מדרבנן.

מבארת הגמרא: מַאי הִיא – היכן נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש אם דבר שנמכר רק לפעמים במנין בטל ברוב. דִּתְנַן בערלה (פ"ג מ"ו), מִי שֶׁהָיוּ לוֹ חֲבִילֵי [–חבילות של] תִּלְתָּן – מין קטנית שבא למתק את הקדירה, שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם האסורים בהנאה, יִדָּלְקוּ באש. נִתְעָרְבוּ אותן חבילות של כלאים בְּאַחֵרוֹת – במאתים חבילות תלתן של היתר,

---

כשמקיים מצווה – נעשה היהודי דבר אחד עם המצווה ועם נותן המצוות.

משיחות ל"ג בעומר וט"ו אייר ה'תשמ"ח

פסולה ליבמה — כאשת איש שזינתה, שאסורה לבעלה. וכיון דזונה היא — אסורה לכהונה. **האמר איילונית זונה היא** — בפרק "הבא על יבמתו" (יבמות סא,א), ויליף לה מ"הזנו ולא יפרוצו". **משנה סרים חמה כהן וכו'** — אבל סריס אדם מיפסל נמי פסיל לה מתרומה דבי נשא, דהיינו פצוע דכא. **לא יחלוץ** — אם יש אח אחר. **אבל לא נישא** — שהוא כזכר, והשובב עמו הרי הוא כבא על הזכר. **רבי אליעזר אומר** — בגמרא מפרש פלוגתייהו. **גמרא מהו דתימא מוליד מאכיל** — דדייקינן: "ויליד ביתו הם יאכלו" — הראוי להוליד יאכיל. **מאכילה בתרומה כו'** — לקמן מפרש לה בתרומה בזמן הזה דרבנן, אבל במידי דאורייתא לא, מאי טעמא — ספק איש ספק אשה הוא. **הכי נמי קאמר כו'** — והכי משתמע מילתיה דריש לקיש: מאכילה בתרומה — כלומר בזמן הזה, שאין נוהג אלא תרומה. ואינו מאכילה בכלום — בזמן שחזה ושוק נוהגין, דהיינו כשהמקדש קיים. **אפילו בתרומה דרבנן** — כגון תרומת פירות. הואיל ואיכא תרומה דאורייתא, כגון דגן תירוש ויצהר — גזרינן. **אף מאכילה** — דזכר מעליא הוא. **מי סברת תרומה בזמן הזה דרבנן** — דקמוקמת לה למתניתין במידי דרבנן ואסרת לה בחזה ושוק. **שאני שונה** — ברייתא: עיגול של תרומה בטל במאה של חולין, או עיגול של תרומה טמאה בטל במאה עיגולים של תרומה טהורה. ואי תרומה בזמן הזה דאורייתא, כיון דעיגול דבר חשוב הוא ודרכו לימנות, לא בטיל, אף על גב דתרומת תאנים דרבנן, הואיל ותרומה דאורייתא נוהגת לא מבטלינן דרבנן, גזרה דרבנן אטו דאורייתא. **אמר ליה והלא אני שונה כו'** — כלומר: מי אית לך למיגזר בהא דרבנן אטו דאורייתא? אי נמי אתית לבטולי בדאורייתא — לאו איסורא הוא, שהרי אני שונה חתיכה של חטאת טמאה בטיל בטהורה, והכא מידי דאורייתא הוא. ואף על גב דדרכו לימנות, דמי סברת "כל שדרכו לימנות" שנינו דלא בטיל — "את שדרכו לימנות" במנין שנינו, שעשאוהו מיוחד למנין. אבל חתיכה ועיגול פעמים שהם נמכרים באומד, אף על גב דרגילים לימנות, הואיל ואינן מיוחדים בכך — בטלין. **תלתן** — *פניגר"י. מין קטנית הוא, ולמתק הקדירה בא. **ידלקו** — בלאים בשריפה, דכתיב (דברים כב): "תוקדש" — תוקד אש.

כולן

לימא תיהוי תיובתא דרב המנונא כו' — ואם תאמר: לעיל בפרק קמא (טו,ב) דקאמר צרות מתתיירא אני, בני צרות מעיד אני לבם, לרב המנונא מבני צרות לפשוט שהצרות פטורות מחליצה ומן היבום, שאם היו זקוקות לאחין, אם כן היו בני צרות פסולות מקל וחומר דאלמנה. דליכא למפרך: מה לאלמנה שכן היא עצמה מתחללת — שגם היבמה שזינתה מתחללת לרב המנונא! ואמר רבינו יצחק: דמה דפשט להם בני צרות — בזה לא היה מתתיירא, שאם יקפידו עליו — יאמר שאין הלבה כרב המנונא. **ואין** מאכילה בזמן הזה ושוק אפילו בתרומה דרבנן — בפרק שני דכתובות (כה,א) גבי מאי גדולה חזקה, דקאמר: ואיבעית אימא בתרומה דרבנן — אכלי, דאורייתא — לא אכלי. ההיא שינויא לא הויא כסוגיא דהכא, דגזרינן דרבנן אטו דאורייתא. והא דאמר ב"אלו עוברין" (פסחים מד,א), גבי שתי מדוכות: הנח לתרומת תבלין דרבנן, ולא גזרין אטו דאורייתא — אמר רבינו יצחק דשאני התם דאקראי בעלמא, ולא איתחזק איסורא, דאימור תרומה לתוך תרומה נפלה. אבל עיגול בעיגולים דהכא, אף על גב דאקראי בעלמא — איתחזק איסורא. והא דפריך לקמן (פב,א) דרבי יוחנן אדרבי יוחנן מברייתא דשתי קופות — הוה מצי לשנויי בתרומת פירות דרבנן, כי ההיא דפסחים, אלא דמשני לה שפיר. ואם תאמר: ומי דחקו לריש לקיש דלא אבלה בתרומה בזמן הזה ושוק? ואומר רבינו יצחק: משום דשמעינן לרבי יוסי דאמר אנדרוגינוס ספיקא הוי, דקאמר שלא הכריעו בו חכמים אם הוא זכר אם הוא נקבה. ואם תאמר: והא לרבי יוסי תרומה בזמן הזה דאורייתא, כדמוכח ברייתא דסדר עולם דמייתי לקמן בשמעתין! ויש לומר: דקסבר ריש לקיש דרבי יוסי תנא לה ולא סבר לה, דכה"ג אשכחן בפרק "יוצא דופן" (נדה מו,ב). ועוד: לפי שהיה שונה אליבא דרבי יוסי עיגול בעיגולים עולה. ורבי יוחנן אית ליה לקמן (פב,ב) דתני לה וסבר לה, כדדייק ממתניתין, דמשוי ליה רבי יוסי לאנדרוגינוס ודאי זכר, מדקתני נושא, ומינה מותבינן לקמן (שם) לריש לקיש, ולדידיה ליתא לברייתא מקמי מתניתין.

אמר ליה רבי יוחנן לריש לקיש מי סברת תרומה בזמן הזה דרבנן — אף על גב דרבי יוחנן גופיה אית ליה לקמן (שם) דלרבנן תרומה בזמן הזה דרבנן — הכא אליבא דרבי יוסי קיימי, והכי קאמר: מי סברת דלרבי יוסי תרומה בזמן הזה דרבנן? והשתא צריך לומר דהא דמהדר ליה ריש לקיש: אני שונה עיגול בעינכרים עולה — אליבא דרבי יוסי היה שונה. **שאני** שונה עיגול בעיגולים עולה כו' — ואם תאמר: אכתי, דלמא אף על גב דהוי דאורייתא עולה, משום דסבר כרבנן דאמרי אינו מקדש אלא ששה דברים בלבד? ואומר רבינו יצחק: דאם כן הוה ליה למינקט מידי דאורייתא, כגון ביצת טריפה שנתערבה, ומדנקט עיגול בעיגולים שמע מינה משום דתרומה דרבנן, אבל במידי דאורייתא אסור כל שדרכו.

והלא אני שונה חתיכה בחתיכות עולה — היינו מתניתין דמייתי בסמוך דחתיכה של חטאת וכו'. תימה: מנא ליה דאתיא כרבי יוסי? דלמא רבנן היא דאמרי אינו מקדש אלא ששה דברים בלבד! ויש לומר: חדא, דבר פלוגתיה דרבי יהודה הוא רבי יוסי. ועוד: מאי איריא דנקט חתיכה, דהוי "כל שדרכו לימנות"? הוה ליה למינקט מילתא דהוי "את שדרכו" כיון דאין מקדש אלא ששה דברים, ומדנקט חתיכה דוקא — שמע מינה דוקא חתיכה, דהויא "כל שדרכו" עולה, אבל "את שדרכו" — אוסר. והכי נמי הוה מצינן לשנויי לריש לקיש דשפיר דייק מההיא דעיגול בעיגולים, דעל כרחך לא אתי כרבנן, מדנקט עיגול דהויא "כל שדרכו", ולא נקט "את שדרכו". **מאי** היא דתנן מי שהיו לו חבילי תלתן כו' — ואם תאמר: לריש לקיש, כיון דתרומה בזמן הזה דרבנן, אלמא בטלה קדושת הארץ — אם כן כלאי הכרם נמי דרבנן, ואמאי תני "כל שדרכו"? הא בדרבנן אין אוסר "כל שדרכו"! ואין לומר דלר"מ תרומה בזמן הזה דאורייתא — דהא שמעינן ליה לרבי מאיר דעיגול בעיגולים עולה, בריש מסכת ביצה (ג,ב) גבי ליטרא קציעות כו'! ויש לומר: דכלאי הכרם חדא דרבנן, דבזמן בית המקדש הוי דאורייתא. אבל עיגול — תרתי דרבנן, חדא — דבטלה קדושת הארץ, ועוד — דאפילו בזמן בית המקדש תרומת תאנים דרבנן. אי נמי, חבילי תלתן הוי "את שדרכו". והכי פירושו: שהיה רבי מאיר אומר "כל שדרכו" בדאורייתא מקדש, ולכך דין הוא ד"את שדרכו" יקדש אפילו בדרבנן, כגון חבילי תלתן.

נתערבו באחרות — אמר רבינו תם: דלא גרסינן ואחרות באחרות — מדפריך ב"התערובת" (זבחים עד,א) לשמואל דאסר ספק ספיקא בעבודה זרה מברייתא שמתרת, ולא משכח דקאי כשמואל אלא רבי יהודה בברייתא, שאוסר אפילו בשאר איסורין ספק ספיקא. ושמואל סבר בוותיה בחדא בעבודה זרה, ופליג בשאר איסורין. ואי הוה גרס הכא ובעבודה זרה ובכל דוכתי דכי הך משנה ואחרות באחרות — הוה ליה לאתויי לשמואל סייעתא מכל הנך משניות! ויש מפרשים: דאפילו גרס בכל הנך משניות ואחרות באחרות לא היה יכול להביא ראיה מהם לשמואל דאסר ספק ספיקא, דדלמא הכי קאמר: וכל האחרות שנתערבו באחרות, דליכא אלא חד ספיקא. ויש חידוש יותר בנתערב שתי פעמים מבנתערב פעם אחת, דאף על גב דאיכא תרי רובי — אסיר. דגבי שאר מילי אוסרין חד רובא ושרינן תרי רובי, כגון גבי יוחסין, בסוף פרק קמא דכתובות (טו,א) דאמר: הולכין אחר רוב העיר, והוא דאיכא רוב סיעה בהדה, ואין הולכין אחר רוב העיר גרידתא, ורוב סיעה גרידתא.

כולן

ליֵמָא תֵּיהֲוֵי תְּיוּבְתָּא דְּרַב הַמְנוּנָא, דְּאָמַר: שׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁזִּינְתָּה פְּסוּלָה לִיבָמָהּ! לָא, הוּא הַדִּין אֲפִילּוּ לְאַחֵר נַמִי, וְאִיבְּדֵי דְּתָנָא רֵישָׁא בְּדִידֵיהּ תָּנָא נַמִי סֵיפָא בְּדִידֵיהּ. וְכֵן אֵילוֹנִית שֶׁחָלְצוּ לָהּ אַחִין כּוּ', טַעֲמָא דִּבְעָלוּהָ, הָא לָא בְּעָלוּהָ לָא, כְּמַאן - דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאִי רַבִּי יְהוּדָה - הָאָמַר: אֵילוֹנִית זוֹנָה הִיא. **מִשְׁנָה** סָרִים חַמָּה כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל מַאֲכִילָה בִּתְרוּמָה. רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים: אַנְדְּרוֹגִינוֹס כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל מַאֲכִילָה בִּתְרוּמָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: טוּמְטוּם שֶׁנִּקְרַע וְנִמְצָא זָכָר לֹא יַחֲלוֹץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּסָרִים. אַנְדְּרוֹגִינוֹס נוֹשֵׂא אֲבָל לֹא נִישָׂא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַנְדְּרוֹגִינוֹס חַיָּיבִין עָלָיו סְקִילָה כְּזָכָר. **גְּמָרָא** פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: מוֹלִיד - מַאֲכִיל, שֶׁאֵינוֹ מוֹלִיד - אֵינוֹ מַאֲכִיל, קָא מַשְׁמַע לָן. "רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים אַנְדְּרוֹגִינוֹס". אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַאֲכִילָה בִּתְרוּמָה, וְאֵין מַאֲכִילָה בְּחָזֶה וָשׁוֹק. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: אַף מַאֲכִילָה בְּחָזֶה וָשׁוֹק. וּלְרֵישׁ לָקִישׁ, מַאי שְׁנָא חָזֶה וָשׁוֹק, דְּאוֹרַיְיתָא - תְּרוּמָה נַמִי דְּאוֹרַיְיתָא! הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בִּתְרוּמָה בִּזְמַן הַזֶּה, דְּרַבָּנַן. אֲבָל בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים מַאי - לָא, אַדַּתָּנֵי: אֵין מַאֲכִילָה בְּחָזֶה וָשׁוֹק, לִיפְלוֹג וְלִיתְנֵי בְּדִידֵהּ: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בִּתְרוּמָה דְּרַבָּנַן, אֲבָל בִּתְרוּמָה דְּאוֹרַיְיתָא - לָא! הָכִי נַמִי קָאָמַר: כְּשֶׁהוּא מַאֲכִילָה - מַאֲכִילָה בִּתְרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה, דְּרַבָּנַן, וְאֵין מַאֲכִילָה בִּזְמַן חָזֶה וָשׁוֹק, וַאֲפִילּוּ בִּתְרוּמָה דְּרַבָּנַן, דִּלְמָא אָתֵי לְאוֹכְלָהּ בִּתְרוּמָה דְּאוֹרַיְיתָא. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אַף מַאֲכִילָה בְּחָזֶה וָשׁוֹק. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ: מִי סָבְרַתְּ דִּתְרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה דְּרַבָּנַן? אֲמַר לֵיהּ: אִין, שֶׁאֲנִי שׁוֹנֶה: עִיגּוּל בְּעִגּוּלִים עוֹלֶה. אֲמַר לֵיהּ, וַהֲלֹא אֲנִי שׁוֹנֶה: חֲתִיכָה בַּחֲתִיכוֹת עוֹלָה. מִי סָבְרַתְּ "כָּל שֶׁדַּרְכּוֹ לִימָּנוֹת" שָׁנִינוּ? "אֵת שֶׁדַּרְכּוֹ לִימָּנוֹת" שָׁנִינוּ. מַאי הִיא? דְּתַנָּן: מִי שֶׁהָיוּ לוֹ חֲבִילֵי תִלְתָּן שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם - יְדַלְּקוּ. נִתְעָרְבוּ בַּאֲחֵרוֹת -

כולן

יבמות. פרק שמיני – הערל דף פא עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות רש"י

כולן ידלקו — וליכא למימר דלניידינהו, דגזרינן שמא יבואו עשרה בני אדם בבת אחת כו', כדאמר בריש פרק "התערובות" (זבחים עג,ב). ואם תאמר: ומ"ש דלא פליג רבי אליעזר הכא, וכן אכל הנהו דמס' ערלה (בפרק ג משנה ו), כדקאמר לענין עבודה זרה בסוף "כל הצלמים" (עבודה זרה מט,ב) דיוליך הנאה לים המלח! ומיהו, רבינו שמואל פירש שם דהוא הדין בכל איסורין. ונראה דדוקא גבי עבודה זרה אית ליה הכי, משום דתופסת את דמיה, וכשמוליך הנאה נראה כאילו הוליך האיסור. ועוד יש לפרש: דדוקא בתנור שהסיקו בעצי עבודה זרה ואפה בו את הפת, ונטל ממנה כרכר וארג בו את הבגד אמרינן יוליך הנאה לים המלח, כשנתערב, לפי שאין ממשות האיסור בעין. וההוא דאיתערב לו חביתא דחמרא, דקאמר (שם) דיוליך הנאה — היינו משום דאין נהנה מגוף האיסור, דאסור בשתיה, אלא או למכור או ליתן לפועליו. ואם תאמר: ומה טעם לא אמרי' בכל הנך דמסכת ערלה (פרק ג משנה ו): ימכרו כולן לנכרי חוץ מדמי איסור שבו, כדאמר רבן שמעון בן גמליאל בפרק בתרא דמסכת עבודה זרה (עד,א) גבי יין נסך? בירושלמי פריך לה, ומשני: דחיישינן בכולהו אם ימכור לנכרי שמא יחזור וימכור לישראל. וכן בפת ובגד דפרק "כל הצלמים" (שם מט,ב), אף על גב דפת של נכרי אסור, כיון דשרי בהנאה חיישינן שמא יקנה ממנו ישראל ליתן לפועליו. וחבית דההוא גברא, אם היה חפץ למכור כל יינו ביחד — הוא הדין דהוה מצי למכור חוץ מדמי איסור שבו.

פרך פירש בקונטרס: שם מקום. ורבינו יצחק אומר: על שם שנפרכים, כדאמר בפסיקתא דפרשתא ד"יהודה וישראל רבים" אחר פרשת "כי תשא", דריש על "אל גנת אגוז ירדתי" שנמשלו ישראל לאגוז שיש בו שלשה מינים: של פרך — שנפרך מעצמו. **ככרות** של בעל הבית — אבל של נחתום שהם קטנות — אפילו רבי מאיר מודה דלא מקדש, דהא תנן במסכת ערלה (פרק ג משנה ז) דתעלה באחד ומאתים. והא דמשמע לקמן דחתיכה של לחם הפנים לא בטלה בשל חולין — שאני לחם הפנים דחמיר טפי, וראוי להתכבד בו. ו"אפה בו את הפת" דפרק "כל הצלמים" (עבודה זרה מט,ב) דקתני נתערבה באחרות כולן אסורות — צריך לאוקמא בככרות של בעל הבית. **הראויה** לערלה ערלה — בירושלמי מדקדק: אמאי לא תני נמי הראוי לתרומה תרומה, דכיון דחשיבי לא בטלי באחד ומאה? ומשני: משום דכולהו שייכי בתרומה, ולא מצי למיתני הראוי לתרומה תרומה. ועוד מצי לשנויי דהאי תנא תרתי אית ליה: דבר שבמנין ואיסור הנאה, כדאמר בפרק בתרא דמסכת עבודה זרה (עד,א) אמתניתין דהתם. **רבי** יוחנן אומר את שדרכו למנות שנינו — בירושלמי משמע דלא הוי אלא עשרה דברים "את שדרכו". ונראה דהיינו אותן ששה דברים דקאמרי רבנן, וחבילי תלתן הרי שבעה, ובגד שצבעו בקליפי ערלה ונתערבה באחרים, וצובע מלא הסיט בקליפי ערלה, וארגו בבגד, ותרי מילי חשיבי — הרי תשעה, ואורג מלא הסיט מצמר הבכור בבגד, ואית דחשיב ככרות של בעל הבית בעשירית. וקשה לרבינו יצחק, דהא איכא טובא: טבעות וכוסות של עבודה זרה ד"התערובות" (זבחים עד,א), וכל הנהו דתנן בפרק בתרא דמסכת עבודה זרה (עד,א): יין נסך ועורות לבובין וכו', וקאמר התם דהאי תנא תרתי אית ליה: דבר שבמנין ואיסורי הנאה, וכל הנהו הוו "את שדרכו", דאי לאו הכי — תקשה ההיא משנה לרבי יוחנן! ודוחק לומר דתנא דליטרא קציעות היא, דאם כן הוה ליה לאקשויי ולשנויי הכי, כדפריך אההיא ד"התערובות" ובריש מסכת ביצה (ג,ב). ועוד נראה דעדיפי מ"את שדרכו", מדפריך התם: וליתני נמי אגוזי פרך ורמוני באדן, וליתני נמי ככרות של בעל הבית! ומשני אכולהו: הא תנא ליה התם. ומחבילי תלתן דחשיב הכא ברישא לא פריך, משמע דכרבנן בעי לאוקמי דלא סגי להו ב"את שדרכו". ואמר רבינו יצחק: דבירושלמי לא חשיב אלא אותן ששנויים שם במסכת ערלה (פרק ג), אבל אכתי איכא טובא. ואם תאמר: יין נסך דחשיב התם במסכת עבודה זרה — על כרחך בחביות סתומות איירי, דהא כרבנן בעי לאוקמיה, ואם כן אמאי חשיב לה, הא תנא ליה במסכת ערלה? ואמר רבינו יצחק: דאיצטריך לאשמועינן דמחמרינן ביין נסך, ואף על גב דלא כתיב איסוריה בדאורייתא אלא מדברי קבלה. או שמא אשמועינן דדוקא ביין נסך מחמרינן, ולא בסתם יינן. ואם בסתם יינן הוי דינא הכי — כל שכן דאיצטריך לאשמועינן משום סתם יינן. אי נמי, אשמועינן דלא שרי על ידי פדיון, לאפוקי מדרבי אליעזר. ואם תאמר: והא קתני שור הנסקל, ובפרק "התערובות" (זבחים עב,א) משמע דשור הנסקל וחטאות המתות לא חשיבי אפילו כחבילי תילתן! ואמר רבינו יצחק: דדוקא מחטאות מתות, הן כבשות קטנות, פריך ב"התערובות", דלא חשיב שבמנין לפי שרגילים למכור כל העדר יחד. ואפילו יחשב כשהוא שחוט כחתיכה הראויה להתכבד בה — כשהוא חי גריע טפי. אבל שור הנסקל שהוא גדול — חשיב הוא אפילו אליבא דרבנן. ובירושלמי מוקי ההיא דפרק בתרא דמסכת עבודה זרה בשור הנסקל שחוט, דראוי להתכבד בו. ומיהו, אמר רבינו יצחק: דלפי התלמוד שלנו משמע שמעמידה בחי, דבפרק "התערובות" (שם עא,ב) עביד צריכותא ממתניתין דהתם דאשמועינן שור הנסקל שנתערב בקדשים, ודפרק בתרא דמסכת עבודה זרה דאשמועינן שור הנסקל בחולין, ואי בחתיכה איירי ההוא דמסכת עבודה זרה לא הוה צריך לטעמא דהפסד קדשים דקאמר התם. **רבי** יהודה אומר לא תעלה — פירש בקונטרס: משום דקסבר מין במינו לא בטיל. ואין נראה, דדוקא בדבר המתערב אית ליה לרבי יהודה דמין במינו לא בטיל, כמו שאפרש בסמוך. אלא השתא טעמא דרבי יהודה דקסבר: כל שדרכו למנות לא בטיל. דרבי יהודה לטעמיה דאמר בליטרא קציעות דלא בטלה, בריש "התערובות" (שם עג,א) ובריש מסכת ביצה (ד,א). וכי מוקי לה בנימוחה, הוא דקאמר דטעמא דרבי יהודה משום דמין במינו לא בטיל. **דברי** הכל לא תעלה — נראה לפרש דטעמא דסיפא שנתערבה בשל חולין, משום דלאחר שנתבטלה ראויה להתכבד בה, לפיכך לדברי הכל לא בטלה. אבל רישא, שנתערבה בחתיכות טהורות של חטאות, דכי נמי תעלה אין ראויה להתכבד בה, דלא שייך כיבוד בפני כהנים במקדש. ולהכי לתנא קמא תעלה, דהוי "כל שדרכו". והא דפליגי בתוספתא במסכת תרומות (פרק ה) בחתיכה של חטאת, בין טהורה בין טמאה שנתערבה בחולין, דרבנן אמרי תעלה, ורבי יהודה אומר לא תעלה, צריך לאוקומה בנימוחה, ורבי יהודה לטעמיה, דאמר (חולין קח,א): מין במינו לא בטל. וקצת קשה: לפי זה, אמאי לא נקט טמאה בשל חולין — דברי הכל לא תעלה. דאין לומר דטהורות בטהורות עדיפא ליה, דמשמע דלא צריך האי טעמא אלא לריש לקיש! ונראה דלרבי יוחנן הוי חידוש טפי לאשמועינן דבר שבמנין, ולא איסור הנאה דמקדש, מבטמאה דהוי דבר שבמנין ואיסור הנאה דאין חידוש כל כך. והא דלא חשיב במסכת עבודה זרה חתיכה של חטאת טמאה בשל חולין, דההוא תנא תרתי אית ליה, כדקאמר התם — איכא למימר דבקדשים לא מיירי. ולפי טעמא שבקונטרס שתולה בהפסד מועט — לא מצי למינקט בסיפא טמאה בחולין.

רבי

כּוּלָּן יִדָּלְקוּ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יַעֲלוּ בְּאֶחָד וּמָאתַיִם, שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל שֶׁדַּרְכּוֹ לִימָּנוֹת מְקַדֵּשׁ, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ אֶלָּא שִׁשָּׁה דְּבָרִים בִּלְבָד. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר שִׁבְעָה. אֵלּוּ הֵן: אֱגוֹזֵי פֶּרֶךְ, וְרִמּוֹנֵי בָדָן, וְחָבִיּוֹת סְתוּמוֹת, וְחִלְפֵי תְרָדִין, וְקוֹלָחֵי כְרוּב, וּדְלַעַת יְוָנִית. וְרַבִּי עֲקִיבָא מוֹסִיף אַף כִּכָּרוֹת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. הָרְאוּיִן לְעָרְלָה - עָרְלָה, לְכִלְאֵי הַכֶּרֶם - כִּלְאֵי הַכֶּרֶם. רַבִּי יוֹחָנָן סָבַר: "אֵת שֶׁדַּרְכּוֹ לִימָּנוֹת" שָׁנִינוּ, וְרֵישׁ לָקִישׁ סָבַר: "כָּל שֶׁדַּרְכּוֹ לִימָּנוֹת" שָׁנִינוּ. מַאי חֲתִיכָה? דְּתַנְיָא: חֲתִיכָה שֶׁל חַטָּאת טְמֵאָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה חֲתִיכוֹת שֶׁל חַטָּאוֹת טְהוֹרוֹת, וְכֵן פְּרוּסָה שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים טְמֵאָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה פְּרוּסוֹת שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים טְהוֹרוֹת - תַּעֲלֶה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא תַּעֲלֶה. אֲבָל חֲתִיכָה שֶׁל חַטָּאת טְהוֹרָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה חֲתִיכוֹת שֶׁל חוּלִּין טְהוֹרוֹת, וְכֵן פְּרוּסָה שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים טְהוֹרָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה פְּרוּסוֹת שֶׁל חוּלִּין טְהוֹרוֹת - דִּבְרֵי הַכֹּל לֹא תַּעֲלֶה. קָתָנֵי מִיהַת רֵישָׁא תַּעֲלֶה! אָמַר רַבִּי חִיָּיא בְּרֵיהּ דְּרַב הוּנָא: בְּנִימּוֹחָה. אִי הָכִי מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה?

רבי

כולן ידלקו — דלא בטלי, כדקתני טעמא שהיה רבי מאיר אומר כל שדרכו לימנות מקדש את המתערב עמו, ואין בטל ברוב. שכלאי הכרם בדבר שאין במנין בטלין באחד ומאתים, כדאמר בפסחים ב"אלו עוברין" (מח,ב): "מן המאתים" — ממותר שתי מאות שנשתיירו בבור, מיכן לערלה וכלאי הכרם שבטלים במאתים. **מקדש** — מאתים או שלש מאות, דלא בטל. **פרך** — מקום. **הראוין לערלה** — כגון אגוזים ורימון וחביות — מקדשין ואוסרין את הכשרים משום ערלה. **הראוין לכלאי הכרם** — כגון תרדין וכרוב ודלעת. **רבי יוחנן סבר את שדרכו לימנות** — שמיוחד במנין, שנינו דלא בטל. הלכך, חתיכות ועיגולים, אף על גב שדרכן לימנות, הואיל שדרכן נמי לימכר באומד — בטלי. **וריש לקיש סבר כל שדרכו לימנות** — אפילו לפרקים שנינו דלא בטיל. הלכך, עיגול, אי סלקא דעתך תרומה בזמן הזה דאורייתא — לא היה בטיל. **רבי יהודה אומר לא תעלה** — דקסבר רבי יהודה בכל דוכתא מין במינו לא בטיל. **דברי הכל לא תעלה** — תנא קמא מודה, הואיל ואפשר למוכרן לכהן בהפסד מועט, וחתיכה ופרוסה דרכן לימנות — משום הפסד מועט לא מבטלינן איסורא דאורייתא. ואף על גב דעיגול בטל בחולין, ולא מזבנינן ליה לכהן — התם הוא דעיגול גופיה תרומה דרבנן היא. ורישא תעלה — דאין להם תקנה אלא שריפה, ואיכא הפסד קדשים. **קתני מיהת רישא תעלה** — קשיא לריש לקיש, דאמר: כל שדרכו לימנות שנינו, דהא הכא דרכן לימנות — ובטיל.

רבי

העצה היעוצה להעדר הדאגות, הוא מידת הביטחון.

ממכתב ט"ו אייר, תשי"ח

אין חבילות הכלאים בטלות ברוב החבילות המותרות, אלא כּוּלָּן – כל החבילות יִדָּלְקוּ באש, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יַעֲלוּ [–יתבטלו] בְּאֶחָד וּמָאתַיִם, כלומר אם התערבה חבילה אחת של כלאים במאתים חבילות של היתר, כל החבילות מותרות. וטעמו של רבי מאיר הסובר שחבילות הכלאים אינן בטלות, משום שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל שֶׁדַּרְכּוֹ לִימָּנוֹת אפילו לפעמים, מְקַדֵּשׁ – אוסר את כל התערובת ואינו בטל, אפילו אם יש כנגדו מאתים או שלש מאות של היתר. וַחֲכָמִים חולקים על רבי מאיר וואוֹמְרִים, שלא גזרו על כל דבר שבמנין שלא יתבטל ברוב, ולשיטתם אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ – אוסר את התערובת אֶלָּא אחד משִׁשָּׁה דְּבָרִים אלה בִּלְבַד, משום שהם חשובים מאד. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, שִׁבְעָה. וְאֵלּוּ הֵן ששה דברים שאמרו חכמים, אֲגוֹזֵי פֵּרָךְ – הבאים ממקום ששמו פרך, וְרִמּוֹנֵי בָּדָן – הבאים ממקום הנקרא בדן, וְחָבִיּוֹת סְתוּמוֹת – סגורות של שמן או יין תפוחים, וְחִלְפֵי תִּרְדִּין – עלי הירק הנקרא תרד, וְקוֹלְחֵי כְּרוּב – קלחי [–שורשי] כרוב גדולים עם העלים, וּדְלַעַת יְוָנִית – מין דלעת שעליה רחבים. וְרַבִּי עֲקִיבָא מוֹסִיף על ששה דברים אלה אַף כִּפָּרוֹת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת שהן גדולות ולכן הן חשובות ואינן בטלות ברוב אם נאסרו בהנאה. מכל המינים שהוזכרו כאן, אותם הָרְאוּיִן לְעָרְלָה – ששייך בהם איסור ערלה, כגון אגוזים ורימונים וחביות של יין תפוחים או שמן, אוסרים את תערובתם באיסור עָרְלָה. ואותם הראויים לְכִלְאֵי הַכֶּרֶם, כגון תרדין וכרוב ודלעת, אוסרים את תערובתם באיסור כִּלְאֵי הַכֶּרֶם.

ונחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בשיטת רבי מאיר: רַבִּי יוֹחָנָן סָבַר, אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לִימָּנוֹת שָׁנִינוּ בדברי רבי מאיר, והיינו שרק דברים שמיוחדים תמיד למכירה במנין ולא באומד, אינם בטלים בתערובת, אבל אלה שרק לפעמים נמכרים במנין, גם לרבי מאיר בטלים הם בתערובת. וְרֵישׁ לָקִישׁ סָבַר, כָּל שֶׁדַּרְכּוֹ לִימָּנוֹת שָׁנִינוּ בדברי רבי מאיר, והיינו שאף דברים שנמכרים לפעמים במנין, חשובים הם ואינם בטלים בתערובת.

רבי יוחנן הביא לעיל (ע"א) ראיה לשיטתו שאת שדרכו לימנות שנינו, מברייתא שאמרה שחתיכת בשר של איסור בטילה בחתיכות של היתר. והגמרא מבארת היכן שנינו זאת. שואלת הגמרא: מַאי חֲתִיכָה – לאיזו ברייתא הכוונה. משיבה הגמרא: דְּתַנְיָא, חֲתִיכָה שֶׁל בשר חַטָּאת טְמֵאָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה חֲתִיכוֹת שֶׁל בשר חַטָּאוֹת טְהוֹרוֹת, וְכֵן פְּרוּסָה שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים טְמֵאָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה פְּרוּסוֹת שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים טְהוֹרוֹת, תַּעֲלֶה – בטלה החתיכה הטמאה בחתיכות הטהורות, וכל התערובת מותרת לאכילה בטהרה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא תַעֲלֶה – לא בטלה וכל התערובת אסורה באכילה. וטעמו של רבי יהודה, משום שהוא סובר שכל שדרכו לימנות, כלומר אפילו דבר שרק לפעמים נמכר במנין, אינו בטל.

ממשיכה הברייתא: אֲבָל חֲתִיכָה שֶׁל חַטָּאת טְהוֹרָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה חֲתִיכוֹת שֶׁל חוּלִּין טְהוֹרוֹת, וְכֵן פְּרוּסָה שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים טְהוֹרָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה פְּרוּסוֹת שֶׁל חוּלִּין טְהוֹרוֹת, דִּבְרֵי הַכֹּל, כלומר גם לדעת תנא קמא לֹא תַעֲלֶה – אינה בטילה. וטעם הדבר, לפי שאף אם נידון שאין החתיכה מתבטלת אין כאן הפסד מרובה, שכן ניתן למכור לכהן את התערובת, והוא רשאי לאכול אותה בטהרה. ואף שמכל מקום יש הפסד מועט במה שמתירים אותה לכהן בלבד, שעבור זה דמיה פחותים, אף על פי כן הואיל והחתיכה והעיגול דרכם לימנות אין מבטלים איסור תורה בגלל הפסד מועט.

מקשה הגמרא על ריש לקיש: קָתָנֵי מִיהַת בְּרֵישָׁא – מכל מקום שנינו ברישא של הברייתא שחתיכה ופרוסה תַּעֲלֶה – בטילה ברוב, אף על פי שלפעמים נמכרים הם במנין. וקשה מברייתא זו על ריש לקיש שאמר שכל שדרכו לימנות אינו בטל ברוב.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בְּרֵיהּ דְּרַב הוּנָא, ריש לקיש יעמיד את הברייתא בְּנִימּוֹחָה, כלומר שהחתיכות והפרוסות כולן נימוחו ואינן ניכרות כלל, ועל כן אינן עוד דבר שבמנין ובטלות ברוב. מקשה הגמרא: אִי הָכִי שהברייתא מדברת באופן שהחתיכות נימוחו, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה שסובר שאין החתיכה והפרוסה בטלות ברוב.

אגרות קודש

ב"ה, י"ג אייר, תשי"ג

ברוקלין.

הרב הגאון והרה"ח אי"א נו"נ צמ"ס עוסק בצ"צ כו' מוהרש"י שי'

שלום וברכה!

... בנוגע למ"ש בעניני החינוך. הנה:

א) בודאי לא היתה כוונתי, שכל החינוך ימסר לאנשים דתים, אלא רק אלו הבת"ס של זרמים הדתים.

ב) כן לא היתה כוונתי שהחינוך ימסר לאנשים בלתי ידועים, אלא שאדרבה, יתעסקו בזה דוקא מומחים לחינוך. ועוד יותר, שיוכלו להיות גם אלו האנשים שהתעסקו עד עתה, אלא שיפרידו בינם ובין המפלגה, שלא יהי' להחינוך כל שייכות עם ענינים פולטיים. שבזה סרו הקישוים שמזכיר כת"ר שי' במכתבו.

ג) מה ששמע ממר גלמן שי' - שנושא שיחתינו הי' החילוק שבין בתי ספר חב"ד והמזרחי בנדון הנ"ל, הנה פלא הדבר בעיני למאד, כיון שלא על מדוכה זו ישבנו כלל וכלל. וטענתי היתה - בתוכן ונוסח העתק מכתבי שנשלח לכת"ר, אשר מובן שאין לזה כל שייכות לבתי ספר ההולכים בזרם בלתי מפלגתי (של חב"ד).

ד) מצו"פ הקונטרס שהו"ל לל"ג בעומר הבע"ל.

מתרצת הגמרא: **רַבִּי יְהוּדָה לְטַעֲמֵיהּ** – לשיטתו **דְּאָמַר** במנחות (כב:) **מִין בְּמִינוֹ לֹא בָּטֵיל**, וכיון שחתיכת האיסור היא מאותו מין של חתיכות ההיתר, לפיכך אינה בטילה בהן.

מקשה הגמרא: לפי תירוצך שהברייתא מדברת בנימוחה ולכן לתנא קמא חתיכת הבשר האסורה בטילה ברוב, **אֲבָל לֹא נִימּוֹחָה, מַאי** – מה יהיה הדין, ודאי החתיכה **לֹא תַּעֲלֶה** – לא תתבטל, אם כן **אַדְּתָנֵי** – במקום לשנות בסיפא, **אֲבָל חֲתִיכָה שֶׁל חַטָּאת טְהוֹרָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה חֲתִיכוֹת שֶׁל חוּלִּין טְהוֹרוֹת לֹא תַּעֲלֶה**, שזו דוגמא לחתיכת בשר אסור שאינה בטילה ברוב, **נִיפְלוּג וְנֵיתְנֵי בְּדִידָהּ** – יכלה הברייתא להמשיך ולעסוק בעירוב חתיכת חטאת טמאה בחתיכות חטאת טהורות ולחלק ולומר, **כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שחתיכת בשר חטאת טמאה בטילה ברוב **בְּשֶׁנִּימּוֹחָה, אֲבָל לֹא נִימּוֹחָה לֹא תַּעֲלֶה.**

מתרצת הגמרא: **טְהוֹרוֹת בְּטְהוֹרוֹת עָדִיף לֵיהּ** – הדין שחתיכת בשר חטאת טהורה שנימוחה אינה מתבטלת בחתיכות של חולין טהורים, נחשב אצל התנא לחידוש גדול יותר מאשר הדין שחתיכת בשר חטאת טמאה שלא נימוחה אינה בטילה בחתיכות חטאת טהורות.

מקשה הגמרא: **וּלְרֵישׁ לָקִישׁ** הסובר שאיסור תורה אינו בטל אם דרכו לימנות, ולכך העמיד את הברייתא בחתיכה שנימוחה, **מַאי שְׁנָא רֵישָׁא** בענין חתיכת בשר חטאת טמאה שנתערבה בחתיכות של חטאת טהורות שלתנא קמא הרי היא בטילה, **וּמַאי שְׁנָא סֵיפָא** בחתיכת חטאת טהורה שנתערבה בחתיכות חולין טהורים שגם תנא קמא מודה שאינה בטילה, והלא חתיכה שנימוחה אינה חשובה ואינה דבר שבמנין.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי שִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי**, אמנם הברייתא מדברת בחתיכות שנימוחו, אלא **שבְּרֵישָׁא** מדובר בחתיכת בשר חטאת שנטמאה **בְּטוּמְאַת מַשְׁקִין דְּרַבָּנָן**, דהיינו שמשקים שנטמאו משרץ חזרו ונגעו בכלי שבו היתה מונחת החתיכה, שמדין תורה הכלי טהור לפי שהמשקים שנטמאו משרץ הם ראשון לטומאה ואין כלי מקבל טומאה אלא מאב הטומאה, וכל שכן שהחתיכה טהורה, אלא שחכמים גזרו שכלי יטמא ממשקים, והכלי חוזר ומטמא את החתיכה. וכיון שהטומאה אינה אלא מדרבנן סובר תנא קמא שהחתיכה בטילה ברוב. אבל **בסֵיפָא** של הברייתא מדובר באיסור **דְּאוֹרַיְיתָא**, דהיינו בחתיכת בשר חטאת האסורה לזר מן התורה, שהתערבה בחתיכות חולין. ולכן אינה בטילה, לפי שהתנא סובר שבאיסור תורה מין במינו אינו בטל.

מקשה הגמרא: אם כדבריך שתנא קמא עוסק בחתיכת בשר חטאת שנטמאה בטומאה דרבנן ולכן היא בטילה ברוב, **אֲבָל** אם החתיכה נטמאה **בטוּמְאַת שֶׁרֶץ**, כלומר ששרץ נגע בה והיא טמאה מן התורה, **מַאי** – מה יהיה דינה, ודאי **לֹא תַּעֲלֶה** – לא תתבטל, אם כך, **אַדְּתָנֵי** – במקום לשנות **בסֵיפָא אֲבָל חֲתִיכָה שֶׁל חַטָּאת טְהוֹרָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה חֲתִיכוֹת שֶׁל חוּלִּין טְהוֹרוֹת לֹא תַּעֲלֶה**, שזו דוגמא לחתיכת בשר אסור שאינה בטילה ברוב, **נִיפְלוּג וְלֵיתְנֵי בְּדִידָהּ** – שיחלק התנא בטומאה וטהרה עצמם, **כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שחתיכת בשר חטאת טמאה בטילה, כשנטמאה **בְּטוּמְאַת מַשְׁקִין** דרבנן, **אֲבָל** אם נטמאה **בְּטוּמְאַת שֶׁרֶץ** שהיא מן התורה **לֹא** מתבטלת החתיכה, לפי שבאיסור תורה מין במינו אינו בטל.

מתרצת הגמרא: **טְהוֹרָה בְּטְהוֹרוֹת עָדִיף לֵיהּ** – הדין שחתיכת בשר חטאת טהורה אינה מתבטלת בחתיכות חולין טהורות כשמדובר באיסור תורה, נחשב אצל התנא לחידוש גדול יותר מהדין שחתיכת בשר חטאת הטמאה מן התורה אינה בטילה בחתיכות חטאת טהורות.

הגמרא מביאה ביאור אחר להבדל שבין הרישא לסיפא לפי ריש לקיש: **רַבָּה אָמַר**, הברייתא אמנם עוסקת בחתיכה שנימוחה. והטעם שבְּרֵישָׁא חתיכת החטאת הטמאה בטילה, הוא לפי שאיסור אכילת בשר קדשים שנטמא הוא **אִיסּוּר לָאו** בלבד ואין בו כרת, ולכך הקילו חכמים ואמרו שתתבטל. אולם **הסֵיפָא** עוסקת בביטול חתיכת בשר חטאת טהורה בחתיכות טהורות של חולין, שעלולה לגרום לאכילת קדשים בטומאת הגוף שהוא **אִיסּוּר כָּרֵת**, ולכך החמירו בו חכמים שלא תתבטל.

הגמרא מקשה על רבה: **וְהָא רַבָּה** עצמו **הוּא דְּאָמַר** להלן (קיט.) **שכָּל בְּדָאוֹרַיְיתָא** – כל האיסורים שבתורה אין הבדל ביניהם לענין התקנות שתיקנו בהם, **לֹא שְׁנָא** אם הוא **אִיסּוּר לָאו וְלֹא שְׁנָא** אם הוא **אִיסּוּר כָּרֵת**. ולכן גם לענין ביטול בתערובת, אם חכמים תיקנו באיסור כרת שלא תתבטל החתיכה, הוא הדין באיסור לאו, והיאך אמר רבה כאן שחכמים הקילו באיסור לאו יותר מבאיסור כרת.

מסיקה הגמרא: **קַשְׁיָא** – אכן קשה הדבר.

הגמרא מביאה חילוק נוסף בין הרישא לסיפא לפי ריש לקיש: **רַב אַשִׁי אָמַר**, אמנם הברייתא מדברת מחתיכה שנימוחה, אלא **שבסֵיפָא** חתיכת בשר חטאת טהורה אינה בטילה בחולין, **מִשּׁוּם דְּהָוֵי לֵיהּ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין**, כלומר אין צורך לבטלה כדי להתירה באכילה, שהרי גם בלי ביטול יש לה היתר אכילה על ידי כהן, **וְכָל דָּבָר** איסור **שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין** – שיש היתר לאיסורו, **אֲפִילּוּ בְּאֶלֶף לֹא בָּטֵיל**, אבל ברישא מדובר בחתיכת בשר חטאת טמאה שאין לה היתר אכילה לולא הביטול, ולכן היא בטילה.

הגמרא דוחה את תירוצו של רב אשי: **וְהָא דְּרַב אַשִׁי בְּדוּתָא הִיא**, כלומר אין תירוצו נכון, משום שהכלל שדבר שיש לו מתירין אינו בטל, אמור רק בדבר האסור בעת באכילה ולאחר זמן יהא מותר, אולם חתיכת חטאת טהורה **לְמַאן** – למי היא אסורה עתה ותהא מותרת לאחר זמן, **אי לְכֹהֵן, מִישְׂרָא שָׁרֵי** – הלא גם עתה היא מותרת, **ואִי לְיִשְׂרָאֵל**, הלא **לְעוֹלָם** הישראל **אָסוּר** באכילת קדשים. **אֶלָּא הָא דְּרַב אַשִׁי בְּדוּתָא הִיא.**

לעיל (פא.) נתבאר שרבי יוחנן סובר שתרומה בזמן הזה נוהגת מן התורה. הגמרא מקשה סתירה בדבריו: **וְסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן תְּרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה דְּאוֹרַיְיתָא, וְהָתַנְיָא** בברייתא, **שְׁתֵּי קוּפּוֹת** המלאות דגן, קופה **אַחַת** של חולין וקופה **אַחַת** של תְּרוּמָה, **וְלִפְנֵיהֶם שְׁתֵּי סְאִין** של דגן, סאה **אַחַת** של חולין וסאה **אַחַת** של תְּרוּמָה. **וְנָפְלוּ אֵלּוּ** הסאין **בְּתוֹךְ אֵלּוּ** הקופות, סאה בכל קופה, ולא ידוע איזו סאה נפלה באיזו קופה, ויתכן שהסאה של תרומה נפלה לתוך הקופה של החולין ואסרה אותה לזרים. **חֲרֵי אֵלּוּ** הפירות שבקופת החולין **מוּתָּרִים** לזר, **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר** מן הסתם **תְּרוּמָה לְתוֹךְ תְּרוּמָה נָפְלָה, וְחוּלִּין בְּתוֹךְ חוּלִּין נָפְלוּ.** בביאור הלכה זו נחלקו ריש לקיש ורבי יוחנן: **וְאָמַר** רֵישׁ לָקִישׁ, **וְהוּא** – באיזה אופן תולים לקולא ומתירים את הקופה של חולין לזר, **כְּשֶׁרַבּוּ** החולין שבקופה **עַל** סאת **הַתְּרוּמָה** שיתכן שנפלה לתוכה. וטעמו לפי שבאופן זה גם אם לא היה כן אלא סאת התרומה נפלה לקופת החולין, הרי היא בטילה ברוב. אבל אם החולין שבקופה אינם מרובים על הסאה הרי היא אסורה לזרים. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר**, שקופת החולין מותרת לזר **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רַבּוּ חוּלִּין עַל** סאת **הַתְּרוּמָה**, ואף אם היתה רק סאה אחת בקופת החולין מניחים שסאת החולין נפלה לקופה זו ולא סאת התרומה.

מקשה הגמרא: **בְּשִׁלְמָא** – דבר זה מובן **לְרֵישׁ לָקִישׁ** הסובר שתרומה בזמן הזה דרבנן, **קָסָבַר בִּדְרַבָּנָן נַמִּי רַבּוּיָא הוּא דְּבָעֵינָן** – צריך שירבו החולין על התרומה, ואם לאו אין תולים שחולין נפלו לתוך קופת החולין. **אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן** הסובר שתרומה בזמן הזה מן התורה, **קַשְׁיָא**, שהרי סאת התרומה אסורה לזרים מן התורה, ואיך נקל ונאמר באיסור תורה שתרומה לתוך תרומה נפלה וחולין לתוך חולין.

מתרצת הגמרא: רבי יוחנן יאמר, **הָא מַנִּי** – מיהו השונה ברייתא זו של שתי קופות, **רַבָּנָן הִיא** הסוברים שתרומה בזמן הזה דרבנן,

---

רבי יהודה לטעמיה — ב"כיסוי הדם" וב"הקומץ". **ארתני אבל חתיכה כו'** — דמשמע טעמא משום דהפסד מועט הוא, נפלוג בדידה, ואף על גב דליכא תקנתא — לא בטלה. **טהורה בטהורה עדיפא ליה** — לאשמועינן, דאף על גב דשתיהן טהורות ושייך בהו ביטולא טפי, דאשכחן במסכת תרומות (פרק ה משנה ג) דתרומה טהורה בחולין טהורין הכל מודין שעולין, ובתרומה טמאה בטהורה חלוקים בית שמאי ובית הלל (שם משנה ד). ועוד, דנימוחה ואפילו הכי לא תעלה. ולריש לקיש **מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא** — בשלמא לרבי יוחנן דמוקי לה בשלימה, סיפא, כיון דהפסד מועט הוא, לא מבטלינן חתיכה שלימה, הואיל ודרכו לימנות. ואף על גב דלרבי יוחנן עיגול דתרומה בטל בחולין, דקא מהדר לריש לקיש והלא אני שונה כו', מכלל דמודה בעיגול דבטיל משום הפסד מועט — בחתיכה מודה דיהבינן כולהו לכהן, הואיל והיא גופה דאורייתא לא חיישי להפסד מועט. אלא לריש לקיש דאמר מידי דאורייתא לא בטיל, והכא משום דנימוח לא חשיב תו איסור דילה, ובטלה — סיפא אמאי לא תעלה? הא ליתא לאיסורא בעיניה! **אמר רב שישא בריה דרב אידי** — לעולם בנימוחה, ורישא בטומאת משקין דרבנן, כגון שנטמאה חתיכה על ידי משקין טמאין, שנגעו בכלי. דמדאורייתא אין משקה מטמא כלי, ואף על גב דאיכא למיגזר משום טומאה דאורייתא — מודה ריש לקיש דבטיל, הואיל ואין דרכו לימנות. **וסיפא** — קדשים לזר איסור דאורייתא הוא, ומידי דאורייתא מין במינו להאי תנא סבירא ליה דלא בטיל, אפילו שאין דרכו לימנות. **ליפלוג וליתני בדידה** — בטומאה וטהרה, כדנקט מילתיה ואתי. מאי שנא דשבקיה תנא למילתיה למנקט חולין וקדשים? **טהורות בטהורות עדיפא ליה** — ונידחא ליה לתנא למיתני טהורות בטהורות, דשייך בהו ביטולא טפי, כדפרישית לעיל. ואפילו הכי אזלינן לחומרא, הואיל ואיסור דאורייתא. **איסור לאו** — טומאת בשר קדשים לאוכלו בלאו: "והבשר אשר יגע בכל טמא" (ויקרא ז). **סיפא** — קדשים בחולין אתי לידי כרת, דאכיל להו בטומאת הגוף וטומאת הגוף בכרת, דכתיב: "והנפש אשר תאכל בשר". ולעולם בשנימוחה. לישנא אחרינא: לעולם בשלא נימוחה, ועיגול היינו טעמא דריש לקיש דבדאורייתא לא בטיל, דכיון דתרומה לזר במיתה כברת דמיא. **והא רבה הוא דאמר** — בפרק בתרא (קיט,א). **כל בדאורייתא** — (לא בטיל) **לא שנא איסור לאו לא שנא איסור כרת** — אם חשו רבנן לכרת חשו נמי ללאו, ועבוד תקנתא. **רב אשי אמר** — בנימוחה. וסיפא הוי דבר שיש לו מתירין, דמותרין לכהן. **בדותא היא** — דהא דקיימא לן (ביצה ג,ב): דבר שיש לו מתירין לא בטיל — כגון דמשתרייא למחר למאן דאסירא ליה השתא, כגון ביצה שנולדה ביום טוב. **מישרא שרי** — אפילו השתא. **הרי אלו** — החולין מותרין לזר. **והוא שרבו חולין** — שבקופת חולין. **על התרומה** — שבסאה תרומה. הלכך תלינן ב"שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו", דאי נמי הוי איפכא ונפלה סאה תרומה בקופת חולין — בטלה ברובא. **אף על פי שלא רבו** — דסמכינן א"שאני אומר". **אלא לרבי יוחנן קשיא** — דמי תלינן לקולא באיסור דאורייתא.

ואנא

1 **רבי** יהודה לטעמיה דאמר מין במינו לא בטיל — דוקא בדבר לח ומתערב אית ליה לרבי
2 יהודה דלא בטיל, דומיא דדם הפר ודם השעיר דיליף מינה רבי יהודה ב"הקומץ רבה"
3 (מנחות כב,א). אבל בדבר יבש — לא, דרבי יהודה גופיה אית ליה בפרק "בטל" (שבת
4 קמא,ב) דמעלין את המדומע במאה ואחד ואפילו מין במינו, כדמשמע גבי ליטרא קציעות.
5 ונבלה ב"הקומץ רבה" (מנחות כג,א) דאיכא למאן
6 דלא בטל — היינו בנימוחה, וסברא הוא דדבר
7 המתערב מתפשט טעם האיסור בכל ההיתר ולא
8 בטל. אבל דבר יבש — האיסור מונח במקומו,
9 אלא שאין ניכר היכן הוא. וההיא דשילהי ביצה
10 (לח,ב) דאמר דחיטין ושעורים בטלים לרבי
11 יהודה, ולא חטין בחטין — בקמח איירי, דאם לא
12 כן, חטין בשעורין אמאי בטל? והלא ניכרים הן!
13 ועוד נראה, דאפילו קמח, כיון שצונן הוא ואין
14 טעם מתפשט — בטל. דאי לאו הכי — אפילו קמח
15 חטין וקמח שעורים מין במינו הוא לרבא, דאזיל
16 בתר שמא, בפרק בתרא דעבודה זרה (סו,א), כמו
17 חמירא דחיטי וחמירא דשערי. אלא התם ברותח
18 איירי. וב"הקומץ רבה" (מנחות כג,א) דאמר
19 דמנחות שנתערבו לא בטילי לרבי יהודה — התם
20 נמי, מתוך שומנן מתרכבין ונותנין טעם זה בזה. אי
21 נמי: כשיאפה אותן — יתנו טעם זה בזה.
22 **טהורות** בטהורות עדיף ליה — דאף על פי
23 שאין איסורה אלא לזרים — אפילו
24 הכי חמירא ולא בטלה. וכל שכן טמאה, דאיסורה
25 אף לכהנים. ובקונטרס פירש טעם אחר.
26 **בטומאת** משקין דרבנן — וקסבר רב שישא
27 בריה דרב אידי דרבנן לא פליגי
28 אדרבי יהודה דאמר מין במינו לא בטל — אלא
29 בדרבנן, אבל בדאורייתא — מודו דלא בטלה.
30 אבל לא נימוחה, כיון דכל שדרכו לימנות מקדש
31 — אף בטומאה דרבנן לא בטל, כמו תרומה בזמן
32 הזה. דאי הויא דאורייתא — לא הוה עיגול
33 בעיגולים עולה, אף על גב דתרומת פירות דרבנן.
34 **רישא** איסור לאו סיפא וכו' — אמאי
35 דאוקמינן בשנימוחה קאי. ובקונטרס
36 פירש דאתי לפרושי בשלא נימוחה, ועיגול היינו
37 טעמא דריש לקיש — דמדאורייתא לא בטיל, כיון
38 דתרומה לזר במיתה — כברת דמיא. וחבילי תלתן
39 של כלאי הכרם, אף על גב דאיסור לאו הויא —
40 מכל מקום לא בטל משום דהוי "את שדרכו".
41 ודוקא ב"כל שדרכו" הוא דמפליג רבה בין איסור
42 לאו לאיסור כרת. ואף על גב דעלה קתני שהיה
43 רבי מאיר אומר "כל שדרכו לימנות" מקדש — יש
44 לפרש כעין שפירשתי לעיל, דהכי קאמר: שהיה
45 רבי מאיר אומר כל שדרכו לימנות מקדש באיסור כרת או באיסור מיתה, והואיל וכן — דין
46 הוא שיקדש "את שדרכו" אפילו באיסור לאו. ומיהו לא יתכן בלל לפרש כן, דהא חתיכה
47 של חטאת טהורה בחולין עדיפא אפילו מ"את שדרכו" כדפרישית לעיל, מטעם דראויה
48 להתכבד. ומשמע דוקא משום דהוי איסור כרת לא בטל, אבל איסור לאו — בטל.
49 **משום** דהוי ליה דבר שיש לו מתירין — למאי דקטעי רב אשי קשה: עיגול בעיגולים
50 אמאי עולה? דאפילו בדרבנן שמעינן ליה לרב אשי (ביצה ד,א) דדבר שיש לו
51 מתירין לא בטל! ויש להעמיד ההיא דעיגול בעיגולין בתרומה טמאה דאין לה מתירין. ומיהו
52 קשה: למאי דסלקא דעתך השתא, אמאי תרומה טהורה עולה במאה ואחד? **שתי** קופות
53 אחת של חולין — הקשה הרב רבינו שמואל מאבזב: אדמקשה מברייתא — לותיב ממתניתין
54 דתרומות (ריש) פרק שביעי (משנה ה) דתנן: שתי" קופות, אחת של חולין ואחת של תרומה,

1 רַבִּי יְהוּדָה לְטַעֲמֵיהּ, דְּאָמַר: מִין בְּמִינוֹ לָא בָּטֵיל. אֲבָל
2 לֹא נִימּוֹחַ מַאי, לֹא תַּעֲלֶה - אַדְּתָנֵי: אֲבָל חֲתִיכָה
3 שֶׁל חַטָּאת טְהוֹרָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה חֲתִיכוֹת שֶׁל
4 חוּלִּין טְהוֹרוֹת לֹא תַּעֲלֶה - נִיפְלוֹג וְנֵיתְנֵי בְּדִידָהּ:
5 בְּמֵה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּשֶׁנִּימּוֹחָה, אֲבָל לֹא נִימּוֹחָה
6 - לֹא תַּעֲלֶה! טְהוֹרוֹת בִּטְהוֹרוֹת עָדִיף לֵיהּ. וּלְרֵישׁ
7 לָקִישׁ, מַאי שְׁנָא רֵישָׁא וּמַאי שְׁנָא סֵיפָא? אֲמַר רַב
8 שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי: רֵישָׁא בְּטוּמְאַת מַשְׁקִין דְּרַבָּנַן,
9 סֵיפָא דְּאוֹרַיְיתָא. אֲבָל טוּמְאַת שֶׁרֶץ מַאי, לֹא תַּעֲלֶה
10 - אַדְּתָנֵי סֵיפָא: אֲבָל חֲתִיכָה שֶׁל חַטָּאת טְהוֹרָה
11 שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה חֲתִיכוֹת שֶׁל חוּלִּין טְהוֹרוֹת לֹא
12 תַּעֲלֶה - נִיפְלוֹג וְלִיתְנֵי בְּדִידָהּ: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים
13 בְּטוּמְאַת מַשְׁקִין, אֲבָל בְּטוּמְאַת שֶׁרֶץ - לֹא! טְהוֹרָה
14 בִּטְהוֹרוֹת עָדִיף לֵיהּ. רַבָּה אָמַר: רֵישָׁא - אִיסּוּר לָאו,
15 סֵיפָא - אִיסּוּר כָּרֵת. וְהָא רַבָּה הוּא דְּאָמַר: כָּל
16 בְּדְאוֹרַיְיתָא - לָא שְׁנָא אִיסּוּר לָאו וְלָא שְׁנָא אִיסּוּר
17 כָּרֵת! קַשְׁיָא. רַב אַשִׁי אָמַר: סֵיפָא - מִשּׁוּם דְּהָוֵי לֵיהּ
18 דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין, וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין -
19 אֲפִילּוּ בְּאֶלֶף לָא בָּטֵיל. וְהָא דְּרַב אַשִׁי בְּדוּתָא הִיא.
20 לְמַאן? אִי לְכֹהֵן - מִישְׁרָא שָׁרֵי, אִי לְיִשְׂרָאֵל - לְעוֹלָם
21 אָסוּר. אֶלָּא הָא דְּרַב אַשִׁי בְּדוּתָא הִיא. וְסָבַר רַבִּי
22 יוֹחָנָן תְּרוּמָה בְּזְמַן הַזֶּה דְּאוֹרַיְיתָא? וְהָתַנְיָא: שְׁתֵּי
23 קוּפּוֹת, אַחַת שֶׁל חוּלִּין וְאַחַת שֶׁל תְּרוּמָה, וְלִכְּנֵיהֶם
24 שְׁתֵּי סְאִין, אַחַת שֶׁל חוּלִּין וְאַחַת שֶׁל תְּרוּמָה, וְנָפְלוּ
25 אֵלּוּ בְּתוֹךְ אֵלּוּ - הֲרֵי אֵלּוּ מוּתָּרִים, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר:
26 תְּרוּמָה לְתוֹךְ תְּרוּמָה נָפְלָה, וְחוּלִּין בְּתוֹךְ חוּלִּין נָפְלוּ.
27 וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: וְהוּא שֶׁרַבּוּ חוּלִּין עַל הַתְּרוּמָה. וְרַבִּי
28 יוֹחָנָן אָמַר: אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רַבּוּ חוּלִּין עַל הַתְּרוּמָה.
29 בִּשְׁלָמָא לְרֵישׁ לָקִישׁ - בְּדְרַבָּנַן נָמֵי רַבּוּיָא הוּא
30 דְּבָעֵינַן. אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן, קַשְׁיָא! הָא מַנִּי - רַבָּנַן הִיא,

ואנא

שנפלה סאה של תרומה לתוך אחת מהן, ואין ידוע לאיזה מהן נפלה, הריני אומר: לתוך תרומה נפלה. והוו להו לרבי יוחנן וריש לקיש לאיפלוגי עלה! והשיב רבינו יצחק דמשום רבותא דרבי יוחנן מייתי ברייתא, דאפילו בשתי קופות ושתי סאין, דליכא למימר כולי האי אוקי חולין אחזקייהו, דמה שנפל בקופה של חולין ספק הוא ואין לו חזקת היתר — שרי בה רבי יוחנן בלא רבייה. ואפשר דבשעה אחת אפילו ריש לקיש שרי בלא רבייה, דסמכינן אחזקת חולין שבקופה, ומוקי לה אחזקתייהו. ולהכי לא פליגי אמתניתין אלא אברייתא. **אלא** לרבי יוחנן מאי איכא למימר — פירוש: כיון דתרומה בזמן הזה דאורייתא — הייכי סמכינן א"שאני אומר" להתיר בלא רבייה? תימה: למאי דסלקא דעתך השתא דתרומה בזמן הזה דאורייתא — אפילו הוה מוקי לה רבי יוחנן בשרבו, תקשי ליה: הייכי סמכינן א"שאני אומר" כיון דאית ליה לרבי יוחנן בריש "אלו עוברין" (פסחים מד,א): כזית בבדי אבילת פרס דאורייתא! דהכי פריך לה התם, ומתוך קושיא זו משני התם: הכא במאי עסקינן — בתרומה בזמן הזה דרבנן! ויש לומר: דהוה מצי למימר וליטעמיך. והתם נמי הוה מצי למימר: וליטעמיך, אפילו כזית בבדי אבילת פרס דרבנן תקשי אמאי אמרינן "שאני אומר" כיון דרבי יוחנן מוקי לה הכא בלא רבייה. וכן דרך התלמוד בכמה מקומות.

וַאֲנָא דַּאֲמְרִי כְּרַבִּי יוֹסֵי, דְּתַנְיָא בְּסֵדֶר עוֹלָם: "אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבוֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ" - יְרוּשָּׁה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה יֵשׁ לָהֶן, וּשְׁלִישִׁית אֵין לָהֶן. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאן תְּנָא סֵדֶר עוֹלָם - רַבִּי יוֹסֵי. וְסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן בִּדְרַבָּנַן לָא בָּעֵינַן רִבּוּיָא? וְהָא תְּנַן: מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה מְכוּוָּנוֹת, נָתַן סְאָה וְנָטַל סְאָה כָּשֵׁר, וְאָמַר יְהוּדָה בַּר שֵׁילָא אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עַד רוּבּוֹ. מַאי לָאו - דְּנִשְׁתַּיֵּיר רוּבּוֹ? לָא, דְּלָא נִשְׁקוֹל רוּבּוֹ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: שָׁאנֵי הָכָא, דְּאִיכָּא לְמֵימַר "שֶׁאֲנִי אוֹמֵר". תְּנַן: "אַנְדְּרוֹגִינוֹס נוֹשֵׂא"! תְּנֵי: "אִם נָשָׂא". וְהָא "נוֹשֵׂא" קָתָנֵי! וְלִיטַעֲמִיךְ, מַאי "אֲבָל לֹא נִישָּׂא"? אֶלָּא מַאי "נִישָּׂא" דִּיעֲבַד - "נוֹשֵׂא" נַמִי דִּיעֲבַד. אָמְרִי: לָא, "נוֹשֵׂא" - לְכַתְּחִלָּה מַשְׁמַע, "אֲבָל לֹא נִישָּׂא" - דִּיעֲבַד נַמִי לָא. וְהָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַנְדְּרוֹגִינוֹס חַיָּיבִין עָלָיו סְקִילָה כְּזָכָר, מִכְּלָל דְּתַנָּא קַמָּא סַפּוּקֵי מְסַפְּקָא לֵיהּ! בֵּין לְמָר בֵּין לְמָר מִפְשַׁט פְּשִׁיטָא לֵיהּ, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ סְקִילָה מִשְּׁנֵי מְקוֹמוֹת: דְּמָר סָבַר חַיָּיבִין עָלָיו סְקִילָה מִשְּׁנֵי מְקוֹמוֹת, וּמָר סָבַר - כְּזָכָר. אָמַר רַב:

ליתא

רש"י

ואנא אמינא לרבי יוסי — דהא מתניתין רבי יוסי קאמר לה: אנדרוגינוס כהן וכו', ולדידיה אמינא אף מאכילה בחזה ושוק. דהא תרומה נמי לרבי יוסי דאורייתא היא אף בזמן הזה. ירושה **ראשונה** — בימי יהושע הויא ירושה, וכן שניה דבימי עזרא. דכשגלו גלות ראשונה בטלה קדושת הארץ. **שלישית** אין להם — כלומר, לא בעי למהדר ומירתא, דירושה עומדת היא. ואשמעינן האי קרא דלא בטלה קדושת הארץ בגלות טיטוס. **וסבר רבי יוחנן כו'** — קא סלקא דעתיה האי דמותיב דטעמא דרבי יוחנן לאו משום דסמיך א"שאני אומר", אלא משום דאי הוי נמי איפכא לא איכפת לן, דלא בעינן רבויא בדרבנן, אלא מכי איערב בטיל ליה. **נתן סאה ונטל סאה כשר** — גבי שאר משקין ומי פירות ותמד שהחמיץ קאי, במסכת מקואות. ואשמועינן דאף על גב דחזר ונטל, ואיכא למימר הא חסר ליה מקוה, שהסאה הזאת אין משלימתו, שאין ראויה למקוה, אפילו הכי כשר. דמכי יהבו לגביה בטל ליה, והוו להו ארבעים וחד, כולן ראוין, וכי שקל חד סאה — פשו ארבעים. אבל איפכא לא, דכי נטל סאה ברישא — חסר ליה, וכי הדר מלייה הוה ליה מקוה חסר, דמשקין הללו אין משלימין את המקוה. **מאי לאו דנשתייר רובו** — עד תשע עשרה סאה יכול לעשות כן, אבל טפי — לא. דבעינן דניהוי רובא מי גשמים. אלמא, אף על גב דפסול שאיבה דרבנן — בעיא רובא בכשרות. **דלא נשקול רובא** — אבל עד פלגא שפיר דמי. **ואיבעית אימא** — לעולם בעינן רבויא בדרבנן, והאי דקאמר: אף על פי שלא רבו חולין — משום דתלינן א"שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו" ואין כאן איסור. אבל הכא ליכא למימר "שאני אומר" כי האי גוונא, דהא מיא מיד מבלבלי, וליכא למימר חזר ונטלה. **תנן אנדרוגינוס נושא לכתחלה** — אלמא זכר מעליא הוא, וקשיא לריש לקיש, דאמר: אין מאכיל בחזה ושוק. **תני אם נשא נשוי** — דבעיא גיטא מיניה משום ספק זכר, ולעולם ספיקא הוא. **מאי אבל לא נישא** — משמע דיעבד. הכי גרסינן: **נושא נמי דיעבד אמרי לא נושא לכתחלה אבל לא נישא דיעבד נמי לא** — ולעולם קשה ליה לריש לקיש, ודייקא כרבי יוחנן. ומותבינן לרבי יוחנן: והא מדקתני סיפא כו'. **משני מקומות** — אפילו בנקבותו, וטעמא מפרש לקמן מקרא בשמעתין. **ורבי אליעזר סבר כזכר** — במקום זכרות אין, במקום נקבות — לא.

ליתא

תוספות

ירושה ראשונה ושניה יש להן כו' — פירש רבינו חננאל: ראשונה — ירושת אברהם יצחק ויעקב, שניה — ירושת יהושע. ומשם ואילך — קדשה לעולם. ולא יתכן לפרש כן, דבסוף פרק "יוצא דופן" (נדה מז,א) מפליג רבי יוסי בין תרומה לחלה, ואם כן קדושה שניה היא קדושת עזרא, דבקדושת עזרא שייך לחלק בין תרומה לחלה, משום דגבי חלה כתיב "בבואכם" וכי אסקינהו עזרא — לאו כולהו סלוק. עוד שאל הרב רבינו שמואל מאניוב את רבינו יצחק: דהכא קאי רבי יוחנן כרבי יוסי דירושה ראשונה ושניה יש להם, דקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא, ובפרק "השוחט והמעלה" (זבחים קז,ב) קאמר התלמוד לרבי יוחנן דקדשה לעתיד! והשיב רבינו יצחק: דלמעשרות ודאי לא קדשה הארץ לעתיד, אבל קדושת ירושלים והבית — קדשה, שקדושת מחיצות קיימא כל שעה, מ"אשר לו חומה", דדרשי' במגילה (י,ב): אף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן. אי נמי, קדושת ירושלים משום דאיקרי נחלה — אין לה הפסק. אי נמי, משום דכתיב (תהלים קלב): "זאת מנוחתי עדי עד". ואתי שפיר, דבפרק קמא דמגילה (י,א) בעי למימר דקסבר רבי אליעזר קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד, ורבי יהושע אית ליה התם בהדיא הכי, ובריש ביצה (ד,א) אית להו דליטרא קציעות בטלה — ואם כן סברי דתרומה בזמן הזה דרבנן, ובטלה קדושת הארץ. וכן לריש לקיש, רבי יוסי סבר דתרומה בזמן הזה דרבנן, ובפרק "קדשי קדשים" (זבחים ס,ב) גרס בכל הספרים: א"ר יוסי משום רבי ישמעאל כו' לעולם קסבר קדשה לעתיד! אלא יש לחלק בין קדושת הארץ למחיצות. עוד שאלו: דהכא משמע דסבר רבי יוחנן דקדושת הארץ דאורייתא, ובמדרש רות משמע דהוי דרבנן? דקאמר רבי יוחנן: מעשרות, כיון שגלו — נפטרו, והם חייבו עצמן מאליהן! והשיב רבינו יצחק: דאיכא למימר דהא דקאמר הכא: ואנא דאמר כרבי יוסי — לאו משום דסבר רבי יוחנן כוותיה, אלא משום דאליבא דרבי יוסי דאנדרוגינוס דמתניתין קיימי. ועוד אמר רבינו יצחק: דאין נראה ששום חכם יאמר שקדושת הארץ בזמן בית שני למעשרות ולכל מצות התלויות בארץ היתה מדרבנן. וההיא דמדרש — איכא לאוקמי במעשר פירות. והכי קאמר: כיון שגלו — נפטרו ממעשר דאורייתא, והם חייבו עצמן מאליהם כשחזרו יותר ממה שהיו חייבים בתחלה, שהוסיפו מעשר פירות. ועוד אמר רבינו יצחק מתוך הירושלמי דשביעית [נראה] דהכי פירושו: כיון שגלו — נפטרו, שקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד, ולא היה חובה להם לקדש את כל ארץ ישראל, כדאמר (חולין ז,א): הרבה כרכים כו'. וכמו שהניחו במקצת — היו רשאין להניח הרבה יותר, או שמא הכל אם היו רוצים, ואף על פי כן חייבו עצמן מאליהן וקדשו — וכיון שקדשו — קדשה מן התורה.

נתן סאה ונטל סאה כשר — קשה: דנהי דשאיבה דרבנן, כדאמר בפרק "המוכר את הבית" (בבא בתרא סו,ב), מי פירות מיהא פסולין מדאוריי' לטבול בהן, כדמוכח פרק קמא דפסחים (יז,ב) דאמר: משקי בי מטבחיא בקרקע טהורים. אמר רב פפא: לא אמרן אלא מים, אבל דם — לא. ומים נמי לא אמרן אלא דהוו רביעית, דחזיא להטביל מחטין וצנורות כו'. משמע דדם לא חזי להטביל בו. ועוד: אמרינן ב"כסוי הדם" (חולין פד,א) דשלשה "מים" כתיבי, וממעטינן מי פירות. והיכי פריך מהכא דמדרבנן בעיא ריבוייא, ואמי פירות בהדיא קתני לה, כדפירש בקונטרס! ויש לומר: דפריך משום דקא פסיק ותני עד רובו אפילו למחטין וצנורות, דמדאורייתא לא בעי ארבעים סאה. ונהי דכשמי פירות רוב מתבטלים המים במי פירות, ופסול מדאורייתא אף למחטין, מכל מקום במחצה על מחצה מיהא מדאורייתא כשר למחטין, ומדרבנן הוא דבעינן רבייה. ועוד יש לומר: דמדאורייתא קמא קמא בטיל, ואפילו הכי בעינן רובא, לכך פריך שפיר. אי נמי: קאי נמי אתֶמֶד שיש בו מים, דקחשיב במסכת מקוואות (פרק ז משנה ב), ואכולהו קאמר יוחנן עד רובו.

אמר רבי יוחנן עד רובו — משמע דברובו לא אמרינן ראשון ראשון בטל. וכן בפרק "במה אשה" (שבת סה,ב) גבי אבוה דשמואל דעבד להו לבנתיה מקוואות ביומי ניסן שלא ירבו נוטפים על הזוחלים. ובפרק "הנודר מן הירק" (נדרים נז,ב): בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו — מותר. ותימה: דבפרק בתרא דמסכת עבודה זרה (עג,א) אמר רבי יוחנן: המערה יין נסך מחבית לבור, אפילו כל היום כולו — ראשון ראשון בטל! ונראה לרבינו יצחק: דההיא דמסכת עבודה זרה דאמרינן ראשון ראשון בטל — היינו דוקא עד ששים, אבל אם אין ששים מן ההיתר — לא, דאי אפשר להתבטל כיון שיש חמישים ותשע לבסוף. דהא טעם כעיקר מן התורה הוא כדאמר ב"אלו עוברין" (פסחים מד,ב) ובפרק "שלשה מינים" (נזיר לז,ב). ומ"כל מקום, אף על גב דאיכא ששים מן ההיתר, אי לאו דנפול קמא קמא היה נאסר, כגון אם היה נופל בבת אחת, או אם היה מערה בדבר דנפיש עמודיה טפי מפי חבית, דלא נפיש עמודיה טפי מצירצור קטן. דביין נסך החמירו יותר מבשאר איסורים, כדתנן התם (עבודה זרה עד,א) שהוא בכל שהוא, וקסבר רבי יוחנן דכי איכא למימר ראשון בטל באיסורא לגו היתירא, ולא נפיש עמודיה שבטל והולך עד ששים, ולא אמרינן שיאסור בכל שהוא, דאמתניתין דהתם קאי, וכי פריך התם ממתניתין דיין נסך אוסר בכל שהוא: מאי לאו דנפול איסורא לגו היתירא — לא הוה מצי לשנויי דאיירי בנפיש עמודיה מפי חבית, דהא כל שהוא קתני, דלא נפיש. והא דפריך עלה מיין במים בחמישים ותשע מאי לאו דנפול חמרא דאיסורא לגו מיא דהיתירא, אף על גב דרבי יוחנן נמי לא קאמר דבטל אלא עד ששים — לא פריך אלא מכח רישא, מדסיפא איסורא לגו היתירא — רישא נמי איסורא לגו היתירא, וקתני בכל שהוא. ומסיק דכולה מתניתין היתירא לגו איסורא. ומכל מקום אמת הוא דבחמישים ותשע אסור בכל ענין, בין איסורא לגו היתירא בין איפכא.

דלא נשקול רובא — תימה: היכי מצי למימר הכי, הא תנן במסכת מקוואות (פרק ד משנה ד): מים שאובין ומי גשמים שהן מתערבות בחצר ובמערה עד מעלות המערה, אם רוב כשר — כשר, אם רוב פסול — פסול, מחצה על מחצה — פסול. אימתי — בזמן שהן מתערבין עד שלא הגיעו למקוה כו'. משמע בהדיא דשאובין דרבנן בעי רבייה!

תנן אנדרוגינוס נושא — פירוש: דמשמע נשואין גמורים, והרי הוא כזכר, ומאכיל בתרומה דאורייתא. דאי לא הוו נשואין ודאין הוה ליה למימר אנדרוגינוס שקדש — קידושיו קידושין. ומשני: תני אם נשא — דיעבד, ולישנא דלכתחלה דהך סוגיא היינו פירושו נישואין ודאין. אבל אין לפרש דמדקדק מדשרי לכתחלה לישא, ולא אסרינן ליה לכתחלה מספק נשים המסוללות זו בזו, דמאחר דמאכיל לריש לקיש בתרומה בזמן הזה דרבנן — לא מסתבר לאוסרו בתחלה מטעם זה. ועוד יש לפרש: דאנדרוגינוס נושא משמע דחייב לישא, דמיפקד אפריה ורביה. ואם תאמר: והיכי פריך מאנדרוגינוס נושא אמילתיה דרבי יוסי? וצריך לדחוק: שהוא סיום מילתיה דרבי יוסי, אף על פי שרבי יהודה מפסיק בינתים.

בריה

וַאֲנָא דְּאַמְרִי כְּרִבִּי יוֹסֵי – ואני שאמרתי שתרומה בזמן הזה נוהגת מן התורה, בשיטת רבי יוסי הסובר במשנה (לעיל פא.) שאנדרוגינוס כהן מאכיל את אשתו בתרומה אמרתי כן, ולשיטתו מאכילה גם בחזה ושוק.

הגמרא מביאה ראיה שלדעת רבי יוסי תרומה בזמן הזה נוהגת מן התורה: **דְּתַנְיָא כְּסֵדֶר עוֹלָם**, נאמר בפסוק (דברים ל ה) 'וְהֱבִיאֲךָ וגו' אֶל הָאָרֶץ **אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ**', שתי ירושות נזכרו כאן, ללמד שִׁירוּשָׁה [–קדושה] **רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה יֵשׁ לָהֶן**, כלומר יהושע כבש את הארץ לראשונה וקידשה, וכשגלו בחורבן בית ראשון בטלה קדושת הארץ, ולכן כשחזרו לארץ ישראל בימי עזרא הוצרכו לחזור ולקדשה שנית. **וּשְׁלִישִׁית אֵין לָהֶן**, כלומר קדושה זו של עזרא לא בטלה אף כשגלו כשחרב הבית השני על ידי טיטוס, ולכך לעתיד לבא לא יהא צורך לחזור ולקדשה פעם שלישית.

נמצא לפי זה שתרומה בזמן הזה נוהגת מן התורה. **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאן תְּנָא** – מי הוא התנא ששנה את הברייתא של **סֵדֶר עוֹלָם, רַבִּי יוֹסֵי**, ומוכח שזו היא שיטתו. ולכן פירש רבי יוחנן שמה שאמר רבי יוסי שאנדרוגינוס מאכיל את אשתו בתרומה הוא מפני שסובר שהוא זכר גמור, ומטעם זה מאכילה אף בחזה ושוק.

הגמרא חוזרת לדברי רבי יוחנן שאמר בענין שתי קופות שנפלו לתוכן חולין ותרומה, שהחולין מותרים באכילה לזר גם כאשר כמות החולין אינה גדולה מכמות התרומה שיתכן שנפלה לתוכם.

הגמרא מקשה סתירה בדברי רבי יוחנן: **וְסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּדַרְבָּנָן לֹא בָּעֵינָן רִבּוּיָא** – שאיסורים דרבנן בטלים בתערובת עם היתר, גם אם לא רבה ההיתר על האיסור, **וְהָא תָּנֵי** (מקואות פ"ז מ"ב), **מְקָוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ** מים כשרים בשיעור של **אַרְבָּעִים סָאָה מְכוּוָּנוֹת**, כלומר לא פחות ולא יותר, **וְנָתַן** אדם לתוכו **סָאָה** אחת של מי פירות, וחזר **וְנָטַל סָאָה** מתוך מי המקוה, המקוה **כָּשֵׁר**. ואף שעתה ארבעים הסאה של מי המקוה מכילים גם מי פירות, הרי נתבטלו ברוב המים הכשרים. **וְאָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שִׁילָא אָמַר רַב אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, שאם חזר על פעולה זו כמה פעמים, ובכל פעם נתן סאה של מי פירות ונטל סאה ממי המקוה, עדיין המקוה כשר **עַד רוּבּוֹ**. מבררת הגמרא את דברי רבי יוחנן: **מַאי לָאו** – וכי אין כוונת רבי יוחנן באומרו עד רובו, **דְּנִשְׁתַּיֵּיר רוּבּוֹ**, כלומר כל עוד שכמות המים הכשרים רבה על סך כל כמות מי הפירות שניתנו לתוך המקוה, מי הפירות בטלים ברוב מי המקוה הכשרים והמקוה כשר. אבל אם אין במקוה רוב של מים, הרי הוא פסול. והלא פסול מי פירות למקוה אינו אלא מדרבנן, ואף על פי כן הצריך רבי יוחנן שיתבטלו ברוב מי המקוה ולא די בזה שהתערבו במים כשרים, ולעיל אמר רבי יוחנן שבאיסור דרבנן די בעירוב האיסור בכשר כדי לבטלו ואין צורך ברוב. מתרצת הגמרא: **לֹא**, אין זו כוונת רבי יוחנן, אלא כוונתו **דְּלֹא נִשְׁקוֹל רוּבּוֹ**, כלומר שהמקוה כשר בנתן סאה ונטל סאה עד שיטול ממנו את רוב המים הכשרים. אבל אם נשארה במות שוה של מים כשרים ומי פירות, הרי הוא כשר, מפני שמי הפירות מתבטלים בעירובם עם המים הכשרים אף שאינם רוב, לפי שפסולם אינו אלא מדרבנן.

הגמרא מתרצת תירוץ נוסף: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – אם תרצה תוכל ליישב זאת כך, שבודאי אין המקוה כשר אלא אם כן רבו המים על מי הפירות. ומה שמתיר רבי יוחנן את קופת החולין אף על פי שאין בה יותר חולין מן הסאה של תרומה, **שָׁאנֵי הָכָא דְּאִיכָּא לְמֵימַר** 'שֶׁאֲנִי אוֹמֵר', כלומר לא כמו שסברנו שלדעת רבי יוחנן איסור דרבנן בטל בעירובו עם היתר גם כשאין רוב בהיתר, אלא שבמקרה של שתי קופות סובר רבי יוחנן שדי בסברת שאני אומר תרומה לתוך תרומה נפלה כדי להתיר את החולין, ולכך אין צורך שירבו החולין על התרומה. אבל במקוה אין מקום לסברת שאני אומר סאה שנטל היא סאת מי הפירות שנתן, שהרי מי הפירות מתערבבים מיד במי המקוה.

הגמרא חוזרת לדון במחלוקת שבין רבי יוחנן וריש לקיש האם לרבי יוסי אנדרוגינוס מאכיל את אשתו אף בחזה ושוק. מקשה הגמרא: **תְּנַן** במשנתנו **אַנְדְּרוֹגִינוֹס נוֹשֵׂא** אשה. ומשמע שדינו כזכר גמור ונישואיו נישואים גמורים, ואם הוא כהן מאכיל את אשתו אף בחזה ושוק. וקשה על ריש לקיש שסבר שאינו מאכילה אלא בתרומה דרבנן לפי שאינו זכר גמור.

מתרצת הגמרא: **תְּנִי** – יש לשנות במשנה **אִם נָשָׂא** נשוי. והיינו שבדיעבד אם נשא יש להצריכו לתת לה גט שמא הוא זכר, אבל אין זה אלא מספק, וכשיטת ריש לקיש שלרבי יוסי אנדרוגינוס אינו זכר ודאי. מקשה הגמרא: **וְהָא** במשנה 'אנדרוגינוס **נוֹשֵׂא**' קָתָנֵי, ואיך ניתן לשנות הגירסא. חוזרת הגמרא ומקשה על המקשן עצמו: **וְלִימַעְטָיךְ** – ולשיטתך רבי יוחנן, שהמשנה נשנית בלשון לכתחילה, האם מובן הדבר, **מַאי** – כיצד תבאר את המשך המשנה '**אֲבָל לֹא נִישָּׂא**', הלא אתה סובר שהוא זכר גמור, ופשוט שאין הכוונה שרק לכתחילה אסור לו לינשא לזכר, ובדיעבד אם נישא נשוי, שהרי זה שנושא אותו בא על זכר ודאי. **אֶלָּא** גם אתה מודה שמַאי 'אבל לא **נִישָּׂא**', ודאי פירושו שאף **בְּדִיעֲבַד** אינו נישא, אם כן מה ששנינו ברישא 'אנדרוגינוס **נוֹשֵׂא**', **נַמִּי** – גם כן פירושו **בְּדִיעֲבַד**, והיינו שאם נשא אשה מותר לו לבא עליה אף שהוא ספק אשה, ואין לאסור זאת עליו משום נשים המסוללות. ומה שנקט התנא בסיפא לשון דיעבד 'אבל לא נישא' הוא להשמיענו שאף בדיעבד אם נישא לאיש אין זה רשאי לבא עליו משום שאולי זכר הוא ונמצא זכר בא על הזכר.

דוחה הגמרא: **אָמְרִי** – אמרו בני הישיבה, **לֹא** – אין זה נכון, אלא 'אנדרוגינוס **נוֹשֵׂא**' **לְכַתְּחִלָּה מַשְׁמַע**, וכדברי רבי יוחנן שהוא זכר גמור ונישואיו נישואין גמורים. '**אֲבָל לֹא נִישָּׂא**' היינו שאפילו **בְּדִיעֲבַד נַמִּי לֹא**, כלומר שאם נישא לזכר אין כאן נישואין כלל שהבא עליו בבא על הזכר. נמצא שלשון המשנה מסייעת לשיטת רבי יוחנן וקשה ממנה לריש לקיש.

הגמרא מקשה על רבי יוחנן, מסוף המשנה: **וְהָא מִדְּקָתָנֵי בְּסֵיפָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אַנְדְּרוֹגִינוֹס חַיָּבִין עָלָיו סְקִילָה כְּזָכָר, מִכְּלָל דְּתַנָּא קַמָּא** דהיינו רבי יוסי שאמר 'נושא אבל לא נישא' **סָפוּק מְסַפְּקָא לֵיהּ** אם הוא זכר גמור, ובדעת ריש לקיש, שאם לא כן במה נחלקו רבי יוסי ורבי אליעזר. ואם כן מוכח שפירוש 'אנדרוגינוס נושא' הוא בדיעבד.

מתרצת הגמרא: **בֵּין לְמַר בֵּין לְמַר** – בין לרבי יוסי ובין לרבי אליעזר, **מְפַשְׁטָא פְּשִׁיטָא לֵיהּ** שהוא זכר גמור וכדעת רבי יוחנן. **וּאִיבָּא בֵּינַיְיהוּ** – והנפקא מינה ביניהם היא בענין **סְקִילָה מִשְּׁנֵי מְקוֹמוֹת** – האם יש חיוב סקילה משום משכב זכור גם בבא על אנדרוגינוס בנקבותו. **דְּמַר** – תנא קמא **סָבַר שְׁחַיָּבִין עָלָיו סְקִילָה מִשְּׁנֵי מְקוֹמוֹת**, כלומר אף אם בא עליו בנקבותו, **וּמַר** – רבי אליעזר **סָבַר**, דינו **כְּזָכָר** שחייבים עליו סקילה רק בבא עליו דרך זכרותו.

הגמרא מביאה ברייתא החולקת על משנתנו בדעתו של רבי יוסי באנדרוגינוס: **אָמַר רַב,**

הפתגם "אנו אין לנו להישען אלא על אבינו שבשמים" – הוא אחד הסימנים דחושך הגלות.

משיחת י"ד אייר, ה'תשד"מ

לא עוברת תפילה אחת ויחידה ללא בקשת ודרישת בני-ישראל על הגאולה!

משיחת י"ד אייר, ה'תשד"מ

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

מד וְאִם נִפְסְקָה כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ בְּכַרְמְלִית - הִתִּירוּ לוֹ לִטּוֹל גֻּמִּי לַח[תב] שֶׁהוּא מַאֲכַל בְּהֵמָה וּמֻתָּר בְּטִלְטוּל וְלִכְרוֹךְ אוֹתוֹ עַל הַסַּנְדָּל, וְלִקְשׁוֹר לְתַקְּנוֹ שֶׁלֹּא יִפּוֹל מֵרַגְלוֹ[תג]. אֲבָל אָסוּר לִקְשׁוֹר עָלָיו חוּט אוֹ מְשִׁיחָה[תד], שֶׁמָּא יְבַטֵּלֵם לִהְיוֹת קְבוּעִים שָׁם לְעוֹלָם, וְנִמְצָא עָשָׂה קֶשֶׁר שֶׁל קַיָּמָא[תה].

וְאַף בְּגֻמִּי לַח לֹא הִתִּירוּ כֵּן אֶלָּא בְּכַרְמְלִית, שֶׁאִם לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן וְיַעֲזוֹב הַסַּנְדָּל שָׁם - יִגָּנֵב מִשָּׁם. אֲבָל בְּחָצֵר שֶׁהוּא נִשְׁמָר שָׁם - אָסוּר לִקְשׁוֹר בְּגֻמִּי, שֶׁמָּא יִמָּלֵךְ וִיבַטְּלֶנּוּ[תו], בֵּין שֶׁנִּפְסְקָה רְצוּעָה הַפְּנִימִית בֵּין הַחִיצוֹנָה, אֶלָּא שֶׁאִם נִפְסְקָה פְּנִימִית - רַשַּׁאי לְטַלְטְלוֹ לְהַצְנִיעוֹ בְּמָקוֹם מֻצְנָע בְּאוֹתוֹ חָצֵר, וְאִם נִפְסְקָה חִיצוֹנָה - אָסוּר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר[תז]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף מד

ביאורי הלכה

תב] גמי לח – מין צמח ארוך (גומא, פפירוס), שכל זמן שהוא לח ראוי למאכל בהמה[381].

תג] יפול מרגלו – כיון שהתירו קשירת הסנדל בגמי בכרמלית, רשאי לטלטל גם סנדל שנפסקה הרצועה החיצונית שלו[382], אבל בחצר גזרו שלא לקשור אפילו מאכל בהמה, ולכך אין דרך לטלטל בחצר סנדל שנפסקה הרצועה החיצונה שלו.

תד] או משיחה – רצועת בד.

תה] של קיימא – אבל מאכל בהמה לא חוששים שישאירנו שם[383].

תו] ימלך ויבטלנו – אף שאין דרך לקשור מאכל בהמה לעולם, מכל־מקום כיון שהדרך לקשור הסוליות בקשר של קיימא (לו הייתה זו רצועה) – יש לחוש שישאירו לעולם[384].

תז] כמו שנתבאר – משום שאין עליו תורת כלי.

ציונים והוספות

381) ולכך אינו מוקצה כדלעיל סעיף ח, ומדובר בצמח תלוש הנמצא בד׳ אמות שלו שאין בו משום תולש או מטלטל אלא משום מוקצה.

382) טלטול סנדל הקשור על הרגל על־ידי הגמי הוא טלטול מן הצד או טלטול בדרך מלבוש ומותר (ניתן לקשור את הסנדל על הרגל ללא טלטולו על ידי שמשחיל את הגמי תחתיו וכיוצא־בזה, ולכך מותר לטלטל אפילו סנדל שנפסקה הרצועה החיצונה שלו), ויש שפירשו שכיון שיכול לנעול את הסנדל על ידי הגמי שוב אינו בטל מתורת כלי, ולביאור זה מותר ליטלו בידיו ממש כדי לקושרו, ומדובר שרוצה לשמור על הסנדל בכדי לתקנו (למרות שנפסקה הרצועה החיצונית, ואף שאין דרך בכך) על ידי שיהפוך בין הסנדל הימני לשמאלי (ע"ד המבואר ברבינו חננאל שבת קיב, ב), או לאיזו תועלת אחרת.

383) או משום שכיון שראוי לבהמה אינו עומד להישאר שם תמיד אלא להאכילו לבהמה (מאירי קנז, ב ד"ה ונשוב), או משום שעתיד להתייבש ולהתנתק ולכן הקשר שלו אינו מתקיים (רש"י קנז, ב ד"ה בגמי).

384) להעיר שגם לשיטת רש"י (דלעיל הערה שפג) שעתיד להתייבש ולהתנתק, מכל־מקום אם בדעתו להשאיר הקשר עד שייבש ולא להתירו בעצמו, דינו כ"קשר של קיימא" ואסור לקשרו.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות עירובין לפי לוח "רב יומי"

חלק ב׳ סימן שעה מה הם הדברים השרויים בחצר שאינם אוסרים:

ב אם עירבו בני המרפסת לעצמן ולא עירבו עם בני החצר ויש בחצר תל או עמוד שהוא של בני החצר ושל בני המרפסת בשותפות ושניהם משתמשים בו בחול אם הוא גבוה עשרה מקרקעית החצר ואינו נמוך עשרה ממרפסת נותנים אותו לבני המרפסת שהם מותרים להשתמש בו בשבת בכלים ששבתו בעליות ולא בני החצר בכלים ששבתו בבית לפי שלהם הוא תשמישו בנחת כיון שהוא תוך עשרה להם ולבני החצר תשמישו בקשה שאין דרך להשתמש בו בחצר אלא לכתף עליו משוי כבד וכיון שגבוה עשרה אינו ראוי לכיתוף משוי אלא בקושי וכל שלזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו בקשה נותנים אותו לזה שבנחת.

במה דברים אמורים כשהוא סמוך למרפסת אבל אם הוא מופלג מכנגדה ד׳ טפחים כיון שאינה יכולה להשתמש בו אלא ע"י זריקה באויר ברוחב ד׳ טפחים ה"ז ג"כ תשמישו בקשה ולכן אוסרים זה על זה ושניהם אסורים בו בכלים ששבתו בבית עד שיערבו.

ואם הוא תוך עשרה לשניהם או יותר מעשרה לשניהם אם

הוא מופלג מכנגד המרפסת ד' נותנים אותו לחצר שתשמישו לה בנחת יותר מלמרפסת ואם אינו מופלג ד' שניהם אסורים.

ואם הוא תוך עשרה לחצר ויותר מעשרה למרפסת נותנים אותו לחצר בכל ענין אע"פ שאינו מופלג ד' מכנגד המרפסת:

ג בור שבחצר של בני החצר והמרפסת בשותפות ומקיפתו חוליא גבוה י' וסמוכה למרפסת אע"פ שבני החצר משתמשים בו בשלשול ובזריקה שזורקין דלי למעלה מן החוליא ומשלשלין אותו לבור ובני מרפסת משתמשים בשלשול בלבד אעפ"כ אוסרים זה על זה למלאות בדלי ששבת בביתו או בעליות או להביא המים בכלים קלים להצניעם שמה ואין נותנים אותו לבני המרפסת הואיל וגם להם תשמישו בקשה ע"י שלשול י' טפחים ואפילו אם הבור מלא מים עד גובה החוליא סמוך למרפסת אסור משום גזירה שמא יחסרו המים בשבת וישתמשו בו כבתחלה אבל אם היה הבור מלא בדבר שאינו ניטל בשבת הרי הוא כעמוד או תל גבוה עשרה מחצר ותוך עשרה למרפסת שנותנים אותו למרפסת אם אינו מופלג מכנגדה ד':

* * *

ד היתה מצבה גבוה ד' טפחים לפני המרפסת אין המרפסת אוסרת על בני החצר אפילו תל ועמוד הסמוכה לה שכיון שעשו הפסק לפני המרפסת גילו דעתם שסילקו עצמן מהחצר:

ה זיזין היוצאין מן הכתלים והם מבני החצר והעליות בשותפות כל שהוא למטה מעשרה הרי זה נחשב מהחצר ובני החצר משתמשים בו וכל שהוא בתוך י' טפחים העליונים הסמוכים לעליה אנשי עליה משתמשים בו והנשאר בין עשרה התחתונים עד תחלת עשרה העליונים מן הזיזים היוצאים שניהם אסורים להשתמש בהם בכלים ששבתו בבתים אלא אם כן עירבו יחד בני החצר עם בני העליות:

חלק ב' סימן שעו בור ובאר שבין שתי חצירות:

א בור שבין ב' חצירות ואין ביניהן פתח או חלון שיוכלו לערב או שיש ביניהן ולא עירבו אין ממלאין ממנו בשבת שהרי רשות שניהן שולטת שם אלא אם כן עשו לו מחיצה עשרה טפחים למעלה מן המים להיכר הפרשה בין רשות זו לזו שבמחיצה זו אומרים גוד אחית למטה עד קרקעית הבור כמו שנתבאר בסימן שנ"ה הואיל ויש בה היכר וזכרון שלא יבואו לטלטל מחצר לחצר במקום אחר שלא במקום מילוי מים שבמים בלבד הקילו לומר גוד אחית מטעם שנתבאר שם אבל כותל החצר שמהלך על גבי הבור אינו נידון משום מחיצה לפי שאין בו היכר כלל הואיל ולא נעשה בשביל כך.

* * *

ואם המחיצה היא כולה בתוך המים צריך שיהא טפח יוצא ממנה למעלה מן המים כדי שתהא ההפרשה ביניהן ניכרת ואם היא כולה למעלה מן המים צריך שיהא טפח ממנה משוקע במים למנוע הדלי מלילך ולחצוב מים מרשות חבירו ואף שגם עכשיו הולך הדלי מתחת המחיצה לרשות חבירו אין בכך כלום שקל הוא שהקילו חכמים במים שלא להצריך בהם מחיצה גמורה להבדיל בין מים למים לגמרי אלא שיהא נראה כמובדלים ולא יהא נראה שזה דולה מרשות חבירו אלא כאילו כל אחד דולה מרשותו.

וכן אם הניחו על פני הבור קורה רחבה ד' טפחים זה ממלא מצד זה וזה ממלא מצד זה שהקילו במים לומר פי תקרה יורד וסותם משתי רוחותיה וכאילו פי התקרה הוא מחיצה יורדת עד קרקעית הבור וכאן אין לחוש שיהא נראה שזה דולה מרשות חבירו לפי ששיערו חכמים שאין דלי מהלך יותר מד' טפחים וא"כ לא יחצוב מים מצד הב' של הקורה שהוא רשות חבירו ואף שחוצב מתחת הקורה ושם רשות שניהם שולטת אין בכך כלום שהקילו חכמים במים ולא חששו אלא שלא יחצוב הדלי מצד הב' שאז נראה לעין שחוצב מרשות חבירו משא"כ תחת הקורה אינו ניכר כ"כ שרשות חבירו שולטת שם ואין נראה כחוצב מרשות חבירו וכן הקילו במים ולא חששו מה שהמים מתערבים והולכים מצד זה של המחיצה או הקורה לצד הב' והלה דולה אותם שם.

וכל זה למלאות המים ולהכניסם לבית או אפילו ישתמש בהם בחצר אלא שדולה בדלי ששבת בבית אבל אם שבת בחצר אין צריך שום תיקון לבור למלאות ממנו לחצרות שהרי כל החצרות רשות אחד הן לכלים ששבתו בתוכן אעפ"י שלא עירבו כמו שנתבאר בסי' שע"ב:

* * *

ב ואם אין הבור קרוב לב' החצרות אלא רחוק מכל אחד ד' טפחים כגון שיש שביל קטן בין כתלי ב' חצרות והבור בתוכו אם אין שום חצר פתוחה לו בפתח גמור אלא ממלאין ממנה דרך חלונות הפתוחים לו משתי החצרות אם יש מן החלונות למים י' טפחים שתשמיש מילוי זה הוא תשמיש בקושי שניהם מותרים למלאות ממנו בשבת ואינן אוסרים זה על זה אפילו הוא של שניהם בשותפות כיון שאינן משתמשים בו אלא בזריקת הדלי באויר ברוחב ד' טפחים ואין אדם אוסר על אויר חבירו דרך שהוא ברוחב ד' טפחים לפי שאין זה חשוב תשמיש כלל ואינו כדאי לאסור על חבירו אלא א"כ הוא בתוך עשרה עיין סי' שע"ה.

אבל אם חצירות פתוחות לשביל רשות שניהם שולטת בו והרי הוא כחצר של שניהם ואסורים בו עד שיערבו.

במה דברים אמורים כשהשביל הוא רשות היחיד אבל אם הוא כרמלית כגון שמפולש בשני ראשיו לכרמלית אפילו אם הבור מופלג מכתלי החצרות ד' טפחים אסור למלאות ממנו אא"כ מקיפתו חוליא גבוה עשרה כמו שנתבאר בסי' ש[נ]"ד:

* * *

ג שתי חצרות וביניהן ג' חורבות שאין בעליהן דרין בהן ומוקפות מחיצות הן מכל רוחותיהן והרי הן רשות היחיד גמורה אלא שהן פרוצות זו לזו (במילואן או ביותר מעשר אמות) ויש לכל אחת מהחצרות חלונות פתוחים

לחורבה שאצלה הרי כל אחד מותר באותה שאצלה להשתמש בה דרך חלונו ע"י שלשול וזריקה הואיל ואין לו בה תשמיש גמור בחול שאין לו פתח פתוח לה אלא חלון אין פרצת המחיצה אוסרת.

ומותר להשתמש בכולה וחבירו אינו אוסרה עליו ואעפ"י שגם חבירו משתמש בה בחול שזורק דרך אויר שלו בפרצה עד תוך חורבה זו, מכל־מקום כיון שלחבירו אין לו בה אלא ע"י זריקה באויר ברוחב ד' טפחים ויותר אינו יכול לאוסרה עליו ונותנים אותה לו שיש לו בה תשמיש נוח בשלשול סמוך לחלונו ואין חבירו יכול להשתמש בה בשבת על ידי זריקה באויר מפני שהוא אוסרה על חבירו.

אבל חורבה האמצעית כיון שהיא רחוקה משניהם ואין לשניהם בה אלא תשמיש ע"י זריקה באויר ברוחב ד' טפחים אינן אוסרים זה על זה ושניהם מותרים בה בשבת אע"פ שלא עירבו יחד.

ואם שלשתן סמוכות לבתים כגון שהאמצעית היא כנגד השתים כג' רגלי הקנקן כל אחד מותר בחורבה שאצלו והשלישית הקרובה לשניהם שניהם אסורים בה לפי שיש לשניהם בה תשמיש נוח בשלשול סמוך לחלון ואוסרים זה על זה.

וחורבות אלו אף על פי שיש להם בעלים מותרים בני חצרות הסמוכות להן להשתמש בהן ואין הבעלים אוסרים עליהן הואיל ואינן דרים בהם ודירה בלא בעלים אינה אוסרת כמו שנתבאר בסי' שע"א:

ד בית הכסא שבין ב' בתים וכל אחד נפנה לו מביתו או אפילו עומד בין ב' חצרות וכל אחד נפנה לו מחצרו אם הוא של שניהם בשותפות ולא עירבו יחד אסורים לפנות לו לכתחלה בשבת לפי שהוא כחצר של שניהם והצואה היא ככלים ששבתו בבית ואסור להוציאם אפילו מחצר לחצר עד שיערבו יחד או יעשו לו תיקון:

* * *

חלק ב סימן שעז דין ב' עליות זו כנגד זו הפתוחות לחצר

א שתי דיוטאות של עליות זו כנגד זו הפתוחים לחצר קטנה שאין בה ד' אמות על ד' אמות שאין שופכין לה מים בשבת אלא א"כ עשו בה גומא מחזקת סאתים כמו שנתבאר בסימן שנ"ז והעליות שבדיוטא זו עשו גומא בחצר סמוך למרפסת שלהן והדיוטא שכנגדה לא עשו אם עירבו ב' הדיוטאות עם בני החצר כולן מותרים לשפוך בחצר על סמך גומא שעשתה דיוטא האחת לפי שגומא אחת מתרת אפילו לאלף דיורין שבחצר מטעם שנתבאר בסימן שנ"ז.

ואם עירבו לעצמן ולא עירבו עם בני החצר שהם אסורים להוציא לחצר כלים ששבתו בעליות כמו שנתבאר בסימן שע"ה אעפ"כ אותה דיוטא שעשתה גומא בחצר סמוך למרפסת שלה מותרת לשפוך מימיה במרפסת שלה והמים יורדים ממרפסת לגומא הסמוכה לה לפי שלא גזרו על כחו בחצר שאינה מעורבת כמו שנתבאר בסי' שנ"ז אבל אותה דיוטא שלא עשתה גומא סמוך למרפסת שלה אסורה לשפוך אפילו במרפסת שלה שירדו המים ממנה לחצר ולגומא שכיון שהגומא אינה סמוכה למרפסת שלה וצריכים המים לילך בחצר עד שיגיעו לגומא יש לחוש שמא יחוסו על קלקול החצר ויוליכו המים בידם לחצר ולגומא בכלים ששבתו בעליות.

וכן אם דיוטא הב' לא עירבו העליות שבה ביחד שהם אסורים במרפסת שלהם בכל כלים ששבתו בעליות מפני שאוסרים זה על זה והרי זו רגל האסורה במקומה ואוסרת שלא במקומה דהיינו בחצר כמו שנתבאר בסי' שע"ה ולכן אותה דיוטא שעשתה גומא אפילו אם עירבה עם בני החצר אינה מותרת להוציא לחצר כלים ששבתו בעליות ואעפ"כ מותרת לשפוך מהעליות על מרפסת שלה והמים יורדים לגומא הסמוכה לה אבל דיוטא הב' שלא עירבה לעצמה יש אומרים שאסורה לשפוך אפילו בעליות משום גזירה שמא יחוסו על קלקול העליות וישפכו במרפסת האסורה להם להוציא להם מעליותיהם:

* * *

חלק ב סימן שעח דין החצרות הפתוחות זו לזו:

א ג' חצרות הפתוחות זו לזו ופתוחות כולן ג"כ למבוי או לרשות הרבים ועירבה כל אחת מהחיצונות עם האמצעית והחיצונות לא עירבו זו עם זו הרי החיצונות אסורות זו עם זו להוציא כלים ששבתו בבתים מזו לזו דרך האמצעית והאמצעית מותרת עם כל אחת מהן והן מותרות עמה.

במה דברים אמורים כשאמצעית נתנה עירובה בזו ועירובה בזו שאז דיורי האמצעית בחיצונות שהעירוב הוא משום דירה ואין דיורי החיצונים באמצעית שהרי אין עירובן בה או אפילו נתנו החיצונות עירובן באמצעית לערב עמה אלא שלא נתנוהו שתיהן בבית אחד שבאמצעי אלא זו נתנה בבית זה וזו נתנה בבית אחר שבאמצעית שאז ג"כ לא נתחברו דיורי החיצונות זו עם זו שדיורי זו הם בבית זה ודיורי זו בזה ולכן הן אסורות זו על זו אבל אם נתנוהו בבית אחד באמצעית הרי נתחברו דיורי שלשתן בבית זה ומעורבות הן וכולן מותרות זו עם זו:

ב ב' חצרות זו לפנים מזו וחיצונה פתוחה למבוי ופנימית לחיצונה ולא למבוי ועל ידי כך יש לה דריסת הרגל על החיצונה שאין לה דרך לצאת למבוי אלא דרך החיצונה עירבה פנימית לעצמה והחיצונה לא עירבה כלל או שעירבה ואין עירובה מועיל כגון ששכח אחד מאנשי החצר ולא עירב עם בני החצר שהוא אוסר עליהם החצר עד שיבטל רשותו כמו שיתבאר בסי' ש"פ הרי הפנימית מותרת להוציא לחצרה כלים ששבתו בבתים ואין החיצונה אוסרת עליה הואיל ויש מחיצה ביניהן ואין לחיצונה דריסת הרגל עליה.

עירבה חיצונה לעצמה ולא עירבה הפנימית כלל או ששכח אחד מן הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות שכיון שפנימית אסורה בחצרה ויש לה דריסת הרגל על החיצונה אוסרת אותה שרגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה כשיש לה שם דריסת הרגל.

עירבה כל אחת לעצמה כל אחת מותרת בחצרה ואין הפנימית אוסרת על החיצונה אע"פ שלא עירבה עמה הואיל והיא מותרת בחצרה ורגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה:

'לקוטי תורה' פרשת בהר – הפרשה החסידית

כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וְגו'

ב וּבְיאוּר עִנְיָן "רַעְיָתִי" הוּא, עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁאָמְרוּ רַז"ל: "יִשְׂרָאֵל מְפֹרָנְסִין לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם". וּכְדִכְתִיב: "כִּי לֹא יִדַּח **מִמֶּנּוּ נִדָּח"**[9], "מִמֶּנּוּ" דַּיְיקָא, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, דְּהַיְינוּ "לְאִשְׁתָּאבָא בְּגוּפָא דְמַלְכָּא".

וּלְהָבִין זֶה, אֵיךְ הַנִּשְׁמָה שֶׁהִיא בְּחִינַת נִבְרָא יֵשׁ וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ תּוֹכַל "לְאִשְׁתָּאבָא" וְכו'?

אַךְ הִנֵּה אָמְרוּ בַּזֹּהַר: "תִּלְת קְשָׁרִין מִתְקַשְּׁרִין כַּחֲדָא: אוֹרַיְיתָא בְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא, וְיִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַיְיתָא כו'". כִּי מִפְּנֵי שֶׁבְּחִינַת וּמַעֲלַת הַתּוֹרָה גְּבוֹהָּ מִבְּחִינַת מַעֲלַת וּמַדְרֵגַת נְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מִמְּקוֹר חוֹצְבָם, דְּ"אוֹרַיְיתָא מֵחָכְמָה נָפְקַת כו'", וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמְרוּ רַז"ל: "אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ".

אַךְ לְהָבִין זֶה – שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה הִיא גַּם כֵּן מְלוּבֶּשֶׁת בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, כְּמוֹ עִנְיְנֵי צִיצִית, וּתְפִילִין, וְסוּכָּה, וְכַמָּה דִּינֵי מָמוֹנוֹת וּטְעָנוֹת עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל – רְאוּבֵן טוֹעֵן כָּךְ, וְשִׁמְעוֹן כָּךְ – וּמָה עִנְיָנָם בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן וְתַחְתּוֹן?

אַךְ הִנֵּה כְּתִיב (מִשְׁלֵי ט, ה): "לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי". כִּי כְּמוֹ הַלֶּחֶם – מָזוֹן גַּשְׁמִי שֶׁעָלָיו יִחְיֶה הָאָדָם חַיֵּי גּוּפוֹ, הוּא עַל יְדֵי שֶׁנִּבְלַע בְּאֵבָרָיו שֶׁל אָדָם; כַּךְ הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת מָזוֹן וְחַיִּים לַנֶּפֶשׁ הָרוּחָנִי, צְרִיכָה הִיא שֶׁתִּבָּלַע בְּאֵבְרֵי נַפְשׁוֹ, וְשָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ[10] מַמָּשׁ. וְעַל יְדֵי זֶה הַנֶּפֶשׁ "תָּשׁוּב אֶל ה'", "לְאִשְׁתָּאבָא בְּגוּפָא דְמַלְכָּא", לִהְיוֹת נִבְלַע בְּגוּפָא דְמַלְכָּא מַמָּשׁ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שִׁיר הַשִּׁירִים ה, א): "אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם דִּבְשִׁי וגו'". וְזֶהוּ "לַחֲמוּ בְלַחְמִי": מִתְּחִלָּה "לַחֲמוּ", שֶׁיִּהְיֶה לָכֶם לֶחֶם וּמָזוֹן לִיבָּלַע בְּאֵבְרֵי נַפְשְׁכֶם, וְאַחַר כַּךְ "בְּלַחְמִי".

וְהִנֵּה בְּאָבוֹת מְלָאכוֹת שֶׁל שַׁבָּת, "תָּנָא סִידוּרָא דְּפַת נָקֵט: הַזּוֹרֵעַ וְכו'". כִּי כְּדֵי לַעֲשׂוֹת לֶחֶם שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְמַאֲכָל אָדָם, עַד שֶׁיִּהְיֶה נִבְלַע בְּאֵבָרָיו וְשָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ, צָרִיךְ מִתְּחִלָּה עֲבוֹדַת הַזְּרִיעָה, וְהַטְּחִינָה, וְלִישָׁה, וַאֲפִיָּה.

וּלְהָבִין אַרְבָּעָה עֲבוֹדוֹת הַלָּלוּ בַּעֲבוֹדַת ה', צָרִיךְ לְבָאֵר הֵיטֵב בִּפְרָטִיּוּת עִנְיָן וְסֵדֶר הַזְּרִיעָה בְּגַשְׁמִיּוּת:

עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁזּוֹרְעִין גַּרְעִין חִטָּה, אוֹ נוֹטְעִין גַּרְעִין פְּרִי בָּאָרֶץ וּמְכַסִּין בָּעָפָר, וְהַגַּרְעִין הַהוּא נִרְקָב וְנִפְסָד, וְכֹחַ הַצּוֹמֵחַ אֲשֶׁר בָּאָרֶץ מַצְמִיחַ חִטָּה אוֹ פְּרִי כְּעֵין הַגַּרְעִין הַנִּזְרָע אוֹ הַנָּטוּעַ בָּאָרֶץ.

כִּי לְפִי שֶׁכֹּחַ הַצּוֹמֵחַ אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הוּא כֹּחַ כְּלָלִי, זוֹרְעִין הַגַּרְעִין הַהוּא לִהְיוֹת כְּעֵין הַעֲלָאַת מַ"נ אֶל כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ, לְהַצְמִיחַ כֹּחַ פְּרָטִי כְּעֵין הַגַּרְעִין הַהוּא. וְהַיְינוּ, לְפִי שֶׁהַגַּרְעִין הַהוּא גַּם כֵּן נִתְהַוָּה מִכֹּחַ הַצּוֹמֵחַ, וְיֵשׁ בּוֹ בְּחִינַת כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ בְּהֶעְלֵם, אֶלָּא שֶׁנִּתְגַּשֵּׁם וְנִגְרַע מִמַּהוּתוֹ עַד שֶׁנַּעֲשָׂה גַּרְעִין. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לוֹ שַׁיָּיכוּת בְּצַד מָה אֶל כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ הָרוּחָנִי. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁנִּרְקָב וְנִפְסָד גּוּף הַגַּרְעִין, הִנֵּה כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ הַמְּלוּבָּשׁ בּוֹ בָּטֵל לְגַבֵּי כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ הַכְּלָלִי אֲשֶׁר בָּאָרֶץ, וְנַעֲשָׂה מַ"נ אֵלָיו, וּמַצְמִיחַ כְּעֵין הַגַּרְעִין בְּתוֹסֶפֶת מְרוּבָּה עַל הָעִיקָּר.

וְכֵן מַצְמִיחַ כָּל מִינֵי פֵּירוֹת בְּמִינֵי מַטְעַמִּים, וְגֶוֶן, וְרֵיחַ כְּעֵין הַגַּרְעִין הַהוּא. כְּגוֹן, אִם הָיָה הַגַּרְעִין שֶׁל תַּפּוּחִים – מַצְמִיחַ תַּפּוּחִים, וְאִם הָיָה שֶׁל עֲנָבִים – מַצְמִיחַ עֲנָבִים, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. הֲגַם שֶׁבַּגַּרְעִין הַהוּא אֵינוֹ נִרְאֶה וְנִרְגָּשׁ שׁוּם טַעַם וְרֵיחַ כְּלָל, רַק כְּמוֹ עֵץ בְּעָלְמָא, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הוּא עַל כָּל פָּנִים מִמַּהוּת הַפְּרִי הַהוּא, וְיֵשׁ בּוֹ בְּכֹחוֹ מְלוּבָּשׁ וּמוּסְתָּר כָּל כֹּחוֹת הַטְּעָמִים, וְהַגְּוָונִים, וְהָרֵיחַ שֶׁבַּפְּרִי הַהוּא. אֶלָּא שֶׁהוּא מְצוּמְצָם מְאֹד, עַד שֶׁאֵינוֹ נִרְגָּשׁ וְנִרְאֶה בּוֹ שׁוּם טַעַם וְרֵיחַ, וְלָזֹאת יָכוֹל הוּא לְהַמְשִׁיךְ כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ שֶׁיְּצַמִּיחַ הַפֵּירוֹת שֶׁל הַגַּרְעִין הַהוּא בְּכָל עִנְיָנֵיהֶם, בְּטַעֲמָם, וּבְרֵיחָם, וּמַרְאֶה שֶׁלָּהֶם בְּלִי שׁוּם הֶסְתֵּר וְצִמְצוּם כְּלָל.

וְהִנֵּה כְּכָל הַמָּשָׁל הַזֶּה בִּפְרָטִיּוּת, יִתְבּוֹנֵן הַמַּשְׂכִּיל בַּעֲבוֹדַת ה' וּבְתוֹרָתוֹ:

כִּי הִנֵּה הַתּוֹרָה הִיא חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְהוּא וְחָכְמָתוֹ אֶחָד, "חַכִּים וְלָא בְחָכְמָה יְדִיעָא כו'". וּבְרִיבּוּי הַצִּמְצוּמִים וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, יָרְדָה מַטָּה מָטָּה, עַד שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה וְנִתְגַּשְׁמָה בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים. וְהוּא

---

9. [שְׁמוּאֵל ב' יד, יד. וְשָׁם: "לְבַלְתִּי יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח"].

10. [עַל פִּי לְשׁוֹן הַכְּתוּבִים שְׁמוֹת ד, ז: "וְהִנֵּה שָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ"].

11. [עַל פִּי לְשׁוֹן הַכְּתוּבִים: "כָּל עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה, וְטוֹב לְמַאֲכָל" (בְּרֵאשִׁית ב, ט). "כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה הוּא לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל (בְּרֵאשִׁית ג, ו)].

כִּמְשֹׁל גַּרְעִין הַזֶּרַע, אוֹ הַפְּרִי שֶׁנִּלְקַח מִכֹּחַ הַצּוֹמֵחַ, שֶׁהַכֹּחַ הַהוּא הוּא בְּחִינַת אַיִן מַמָּשׁ, מִמַּאֲמָר "תַּדְשֵׁא" (בְּרֵאשִׁית א, יא), דְּהַיְינוּ "אֵשֶׂ־דֶשׁ" (דִּבְרִים לג, ב). (כֵּן כָּתַב הַשֵּׁ"ךְ בְּשֵׁם הָרַב שִׁמְשׁוֹן). וְהַפְּרִי הַנִּצְמָח מִמֶּנּוּ עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתוֹ בְּאָרֶץ, הוּא בְּחִינַת יֵשׁ מֵאַיִן. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ בּוֹ חִיּוּת רוּחָנִי, כִּי טוֹב לְמַאֲכָל, וְנֶחְמָד לְמַרְאֶה[11], אוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֵיחַ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן גַּרְעִין הַנִּזְרָע, הַחִיּוּת שֶׁבּוֹ מְצוּמְצָם כָּל כַּךְ, עַד שֶׁאֵין נִרְאֶה וְנִרְגָּשׁ בּוֹ אֲפִילוּ שׁוּם טַעַם וְרֵיחַ.

כַּךְ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל: הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה וְנִתְגַּשְׁמָה בְּדִבְרִים גַּשְׁמִיִּים, הַחִיּוּת שֶׁבָּהּ מְצוּמְצָם מְאֹד. כִּי בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן שֶׁהוּא עוֹלָם הַבְּרִיאָה מְאִירִים שָׁם חַבַּ"ד דְּאִיר־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וּמֵאִיר אוֹר הַתּוֹרָה בִּבְחִינַת תַּעֲנוּג, בְּהַשָּׂגוֹת שִׂכְלִיּוֹת אֱלֹהוּת מַמָּשׁ. וּמִכָּל מָקוֹם בְּחִינַת הַשָּׂגָה הַהִיא הִיא בְּחִינַת יֵשׁ מֵאַיִן לְגַבֵּי מִקּוֹרָא דִכוֹלָא, חָכְמָה עִילָּאָה, "חַכִּים וְלָא בְחָכְמָה יְדִיעָא". מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּירִידָתָהּ לְמַטָּה, נִתְגַּשְׁמָה עַד שֶׁאֵין נִרְאֶה וְנִרְגָּשׁ בָּהּ עִנְיָן הַתַּעֲנוּג וְשֵׂכֶל אֱלֹהוּת, כִּי־אִם דִּינִים וַהֲלָכוֹת בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים[12].

וְזֶהוּ "הַזּוֹרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ" (תְּהִלִּים קכו, ה): כִּי הֲרֵי בִּשְׁעַת לִימּוּדוֹ אֵין לוֹ תַּעֲנוּג, וּמִכָּל מָקוֹם "בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ", כִּי מֶחֱמַת הַלִּימּוּד נַעֲשָׂה אוֹר הַתּוֹרָה זָרוּעַ בָּאָרֶץ הָעֶלְיוֹנָה. כִּי בְּחִינַת "דִּבַּר ה' – זוֹ הֲלָכָה", וּבָטֵל לְגַבֵּי כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ, בְּחִינַת חָכְמָה כו'. וְעַל יְדֵי זֶה מַצְמִיחַ "שֹׁכֵר מִצְוָה – מִצְוָה" בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, שֶׁ"צַּדִּיקִים יוֹשְׁבִין וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה", וּמִתְעַנְּגִים בְּהַשָּׂגָתָם הַשָּׂגַת אֱלָקוּת. שֶׁהַהַשָּׂגָה הַהִיא הִיא בְּחִינַת יֵשׁ מֵאַיִן, וְזִיו וְהֶאָרָה מֵאוֹרָהּ שֶׁל מַעְלָה בְּכֹחַ הַצּוֹמֵחַ. וְהַיְינוּ זִיו תּוֹרָתָם וַעֲבוֹדָתָם מַמָּשׁ, שֶׁהוּא כְּמוֹ לְמָשָׁל הַכֹּחַ הַצּוֹמֵחַ שֶׁמַּצְמִיחַ כְּעֵין הַגַּרְעִין וְכו'. וְגוּפֵי הַהֲלָכוֹת גַּשְׁמִיּוֹת הֵם בְּחִינַת הַעֲלָאַת מַ"נ, לְגַבֵּי חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ הַמְּלוּבָּשִׁים בִּדְבַר ה' זוֹ הֲלָכָה.

וְהִנֵּה כְּמוֹ שֶׁבִּזְרִיעָה גַּשְׁמִיּוּת, אֵינָהּ צוֹמַחַת עַד שֶׁיֵּרָקֵב הַגַּרְעִין, וְיִפָּסֵד, וְיִשְׁתַּנֶּה מִמַּהוּתוֹ, וְיִהְיֶה נִקְלָט בָּאָרֶץ מַמָּשׁ, וְהָיוּ לַאֲחָדִים מַמָּשׁ. כָּכָה צָרִיךְ לִהְיוֹת נֶפֶשׁ הָאָדָם: לְהִתְבַּטֵּל מִמַּהוּתָהּ עַל יְדֵי מְסִירַת־נֶפֶשׁ בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת, וְלִהְיוֹת נִקְלֶטֶת וּמִתְאַחֶדֶת בָּאָרֶץ הָעֶלְיוֹנָה, הִיא מַלְכוּתוֹ וּשְׁכִינַת עוּזּוֹ, עַל יְדֵי מְסִירַת־נֶפֶשׁ זוֹ בִּבְחִינַת הַעֲלָאַת מַ"ן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים לא, ו): "בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי כו'". וְעַל יְדֵי זֶה נִקְלֶטֶת וּמִתְיַיחֶדֶת הַתּוֹרָה שֶׁלָּמַד בָּעוֹלָם־הַזֶּה גַּם כֵּן בָּאָרֶץ הָעֶלְיוֹנָה, כִּיחוּד כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ שֶׁבַּגַּרְעִין, בְּכֹחַ הַצּוֹמֵחַ שֶׁבָּאָרֶץ הַגַּשְׁמִי.

וּמִזֶּה יִתְבּוֹנֵן הַמַּשְׂכִּיל לִהְיוֹת לִמּוּדוֹ עַל דֶּרֶךְ זֶה, שֶׁיִּהְיֶה בִּבְחִינַת מַ"נ וְלֹא יַעֲשֶׂה הַטָּפֵל עִיקָּר. דְּהַיְינוּ, שֶׁלֹּא יָשִׂים כָּל מְגַמָּתוֹ אֶל הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בַּלְּבוּשִׁים הַגַּשְׁמִיִּים בִּלְבָד, כִּי "הָאוֹמֵר אֵין לִי אֶלָּא תּוֹרָה, אֲפִילוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ", רַק יָשִׂים לִבּוֹ לִפְנִימִיּוּת אֱלֹהוּת הַמְּלוּבָּשׁ בָּהּ, מִמְּקוֹרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ לְמַעְלָה – בִּבְחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה, וְלִישָׁא וְלִיתֵּן בִּדְבוּרוֹ שֶׁל מָקוֹם. כִּי הֲלָכָה זוֹ הִיא דְּבַר ה', וְחָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ מְלוּבָּשִׁים בָּהּ. וְאַזַּי הוּא לִימּוּדוֹ בִּבְחִינַת מַ"נ, וּבָטֵל לְגַבֵּי חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְהָיוּ לַאֲחָדִים מַמָּשׁ:

ג וּכְדֵי שֶׁתִּתְאַחֵד גַּם כֵּן עִם נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית, הִנֵּה הַתְּפִלָּה קְרוּיָה נֶפֶשׁ. כִּדְכְתִיב (שְׁמוּאֵל א' א, טו): "וָאֶשְׁפּוֹךְ אֶת נַפְשִׁי" כו'. וְצָרִיךְ הוּא לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה, בִּתְפִלָּה מֵעוֹמְקָא דְלִבָּא בִּכְלוּת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ, בִּמְסִירַת־נֶפֶשׁ בְּבִיטּוּל בִּמְצִיאוּת אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ, בְּחִינַת "אֲחוֹתִי" הַנַּ"ל, שֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן מְסִירַת־נֶפֶשׁ וּבִיטּוּל הַנַּ"ל נִקְבָּע בְּמוֹחוֹ וְלִבּוֹ בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה שֶׁהִיא בִּחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה.

(וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי ז, ד): "אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ". וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית כ, יב) "אֲחוֹתִי בַת אָבִי הִיא כו'"־ "בְּזִמְנָא דְנַטְלָא מִבֵּי אַבָּא". כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת אֱמוֹר, דַּף ק', עַמּוּד ב').

וְלָכֵן כְּשֶׁלּוֹמֵד אַחַר כַּךְ עַל דֶּרֶךְ הַנַּ"ל, שֶׁיִּהְיֶא לִימּוּדוֹ בָּטֵל לְגַבֵּי חָכְמָה־עִלָּאָה הַמְּלוּבָּשֶׁת בְּתוֹרָתוֹ, הֲרֵי מִתְיַיחֲדִים יַחַד אוֹר תּוֹרָתוֹ בְּאוֹר נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית. וְלָזֹאת הַעֵת קָבוּעַ לְלִמּוּד יִהְיֶה מִיָּד אַחַר הַתְּפִלָּה. וְזֶהוּ "אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ" – פֵּירוּשׁ: שֶׁבָּא לְכָאן נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית עַל יְדֵי מְסִירַת־נֶפֶשׁ וּבִיטּוּל הַנַּ"ל, "וְתַלְמוּדוֹ" גַּם כֵּן "בְּיָדוֹ" עַל דֶּרֶךְ הַנַּ"ל.

וַעֲבוֹדַת הַטִּחִינָה בַּעֲבוֹדַת ה', הוּא בְּחִינַת "לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה" (תְּהִלִּים נא, יט). פֵּירוּשׁ "וְנִדְכֶּה" – מִלְּשׁוֹן "דָּכוּ בַּמְּדוֹכָה" (בְּמִדְבַּר יא, ח). וּכְמוֹ כֵּן עִנְיַן הַטִּחִינָה – שֶׁטּוֹחֵן וּמְפָרֵר הַחִטָּה עַד אֲשֶׁר דַּק כְּקֶמַח. וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (שְׁמוֹת ל, לו): "וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק". וְגַם בְּעִנְיָן לִימּוּד הַתּוֹרָה כְּתִיב (תְּהִלִּים קיט, כ): "גָּרְסָה נַפְשִׁי". וְגַם לְשׁוֹן הַגְּמָרָא "גָּרְסִינַן" – מִלְּשׁוֹן "רֵיחַיִם שֶׁל גְּרוּסוֹת".

וְאַחַר כַּךְ בְּחִינַת הַלִּישָׁה: וְהוּא שֶׁנּוֹתֵן מַיִם בַּקֶּמַח לְחַבְּרָם לַעֲשׂוֹת גּוּף אֶחָד וְעִיסָּה אַחַת. וְכָךְ צָרִיךְ לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה, לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ וְלִהְיוֹת "מְשׁוּךְ אַחֲרָיו כַּמַּיִם", שֶׁלֹּא יִהְיֶה בִּבְחִינַת פֵּירוּד חַס וְשָׁלוֹם.

וּבְחִינַת הָאֲפִיָּיה הוּא, כְּעִנְיָן מַה שֶׁכָּתוּב (וַיִּקְרָא ב, ד): "וְכִי תַקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה מַאֲפֵה תַנּוּר". וּכְתִיב "תִּקְרֵב" בְּלֹא יו"ד, וְ"יֵשׁ אִם לַמָּסוֹרֶת". דְּהַיְינוּ, כְּשֶׁהַנֶּפֶשׁ רוֹצָה לְהִתְקָרֵב בְּעַצְמָהּ לַה', אַזַּי תִּהְיֶה בִּבְחִינַת "מַאֲפֵה תַנּוּר". כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (וַיִּקְרָא כו, כו): "וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר

12. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר - עַל פִּי הַמַּאֲמָר (בִּזֹּהַר) בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, דַּף כ"ז, ב': "אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר' כו' - דָּא מִשְׁנָה כו'". עַיֵּן שָׁם).

אֶחָד". פֵּירוּשׁ: שֶׁיְּעוֹרֵר בְּלִבּוֹ רִשְׁפֵּי אֵשׁ הָאַהֲבָה מְחֻמֶּמֶת בְּחִינַת "אֶחָד", דְּהַיְינוּ מִגְּדוּלָּתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא, הַמְמַלֵּא וְסוֹבֵב כָּל עָלְמִין, וְכוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב מַמָּשׁ, אֲשֶׁר עַל כֵּן תִּתְעַלֵּהּ וְתִתְעַלֵּהּ נַפְשׁוֹ "לְאִסְתַּכְּלָא בִּיקָרָא דְּמַלְכָּא", וְתִתְבַּטֵּל כֹּחַ הַנֶּפֶשׁ מִמַּהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ, בְּאַהֲבָה עַזָּה וּיתֵירָה מֵאַהֲבַת ה', לְדָבְקָה בוֹ בְּלִבָּד, לְרַוּוֹת נַפְשׁוֹ הַצְּמֵאָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת מַיִם כַּנַּ"ל.

כִּי כְּמוֹ שֶׁהַמַּיִם וְהָאֵשׁ גַּשְׁמִיִּים הֵם ב' הֲפָכִים בְּטִבְעָם: מַיִם הוּא טֶבַע מְחַבֵּר וּמְצָרֵף, וְאֵשׁ הוּא בְּטֶבַע מְפָרֵר וּמַפְרִיד הַיְסוֹדוֹת, כַּנּוֹדָע שֶׁבָּאֵשׁ מִתְפָּרְדִים כָּל הַיְסוֹדוֹת: שֶׁיְּסוֹד הַמַּיִם יוֹצֵא בֶּעָשָׁן, וְיסוֹד הֶעָפָר נַעֲשֶׂה אֵפֶר מִפּוּזָּר כו', כַּךְ הָאַהֲבָה בְּחִינַת רִשְׁפֵּי אֵשׁ הִיא בְּחִינָה הָפְכִּיֵּית מִבְּחִינַת הָאַהֲבָה שֶׁל בְּחִינַת מַיִם שֶׁהִיא לְדָבְקָה בוֹ, דְּהַיְינוּ שֶׁתִּשָּׁאֵר עַצְמוּת וּמַהוּת הַנֶּפֶשׁ דְּבוּקָה בוֹ יִתְבָּרֵךְ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחִינַת רִשְׁפֵּי אֵשׁ הִיא הָאַהֲבָה שֶׁמַּפְרֶדֶת כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ מִמַּהוּתָם וְעַצְמוּתָם, וְתִשְׁתַּפֵּךְ הַנֶּפֶשׁ אֶל חֵיק אָבִיהָ[13] – אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ.

וְעוֹד זֹאת הִיא בְּחִינַת אֲפִיָּיה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית מג, ל): "וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל אָחִיו וְגו'". וּפֵירוּשׁ "נִכְמְרוּ רַחֲמָיו" – מִלְּשׁוֹן "מִכְמָר בִּשְׂרָא", שֶׁהוּא לְשׁוֹן חֲמִימוּת. כִּי הָרַחֲמָנוּת הוּא מִצַּד הַחֲמִימוּת, כִּי חַם לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ[14].

כִּי הִנֵּה יִשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ עַל שֵׁם יוֹסֵף כְּדִכְתִיב (תְּהִלִּים פ, ב): "נוֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף". וְצָרִיךְ לְעוֹרֵר רַחֲמִים עַל בְּחִינַת בִּנְיָמִין שֶׁנִּקְרָא "בֶּן אוֹנִי" (בְּרֵאשִׁית לה, יח). וְהַיְינוּ, לִהְיוֹת מִ'מְּאֵרֵי דְחוּשְׁבָּנָא', לַחְשׁוֹב עִם נַפְשׁוֹ אֵיךְ יָרְדָה מַטָּה מָטָּה, כָּל חָד לְפוּם מַה דְּיָדַע אִינַשׁ בְּנַפְשֵׁיהּ, וּלְרַחֵם עַל נִיצוֹץ אֱלֹהוּת שֶׁבּוֹ;

"וַיָּבֹא הַחַדְרָה וַיֵּבְךְ שָׁמָּה" (בְּרֵאשִׁית מג, ל) – כְּדִכְתִיב (יִרְמְיָהוּ יג, יז): "בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי", דְּהַיְינוּ בְּחַדְרֵי לִבּוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם (בְּרֵאשִׁית מג, לא): "וַיִּתְאַפַּק וַיֹּאמֶר שִׂימוּ **לָחֶם**" – זוֹ הַתּוֹרָה, כִּי צָרִיךְ לִהְיוֹת שְׁנֵיהֶם – "חֶדְוָה תְּקוּעַ בְּלִבָּאי מִסִּטְרָא דָא כו'"[15]. וְזֶהוּ "וַיָּבֹא הַחַדְרָה וַיֵּבְךְ **שָׁמָּה**" – "שָׁמָּה" דַּיְיקָא. וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֵׂית הַתּוֹרָה בְּחִינַת לֶחֶם אָפוּי מַמָּשׁ – שֶׁנִּבְלָע בָּאֲבָרִין דְּמַלְכָּא, בְּחִינַת בִּטּוּל בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ וְכו', עַל יְדֵי שֶׁנִּבְלָע בְּאֲבָרֵי נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית כו'.

וְזֶהוּ "אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ" – פֵּירוּשׁ: "שֶׁתַּלְמוּדוֹ" נִתְיַיחֵד בְּנַפְשׁוֹ וְהָיוּ לַאֲחָדִים. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּלֹא בְּחִינַת אֲפִיָּה הַנַּ"ל, לֹא הָיָה יָכוֹל לִיבָּלַע בְּאֲבָרֵי נַפְשׁוֹ, וְלֹא יָכוֹל לִהְיוֹת חַיִּים וּמְזוֹן לָנֶפֶשׁ. "כִּי עַל הַלֶּחֶם" אָפוּי דַּוְקָא, "יִחְיֶה הָאָדָם"[16] – שֶׁנִּבְלַע בְּאֲבָרָיו. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם אֵינוֹ אָפוּי, אֵין הַקֵּיבָה מְבָשֵׁלְתּוֹ, וְהַרֵי הַלֶּחֶם מוּנָּח בִּפְנֵי עַצְמוֹ בַּקֵּיבָה וְלֹא נִבְלָע בָּאֲבָרִים.

וְכָכָה מַמָּשׁ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, בְּלֹא בְּחִינַת אֲפִיָּה הַנַּ"ל, הַרֵי הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹמֵד הוּא דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְנַפְשׁוֹ הוּא דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְאֵינָן מִתְיַיחֲדִים יַחַד, וְלֹא נִקְרָא "וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ"[17]:

ד אַךְ קוֹדֶם שֶׁיִּלְמוֹד צָרִיךְ גַּם כֵּן בְּחִינַת "בָּא לְכָאן":

דְּהַיְינוּ, לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה בִּתְפִלָּה בְּמִסִּירַת־נֶפֶשׁ וּבִיטּוּל בִּמְצִיאוּת אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִלְמוֹד אַחַר כָּךְ עַל דֶּרֶךְ הַנַּ"ל. וְלָזֹאת הָעֵת קָבוּעַ לִלְמוֹד יִהְיֶה מִיָּד אַחַר הַתְּפִלָּה כו'. וְלָכֵן עַל יְדֵי בְּחִינַת "בָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ" הוּא בִּבְחִינַת "אַשְׁרֵי".

(וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בַּ"בִּיאוּר עַל פָּסוּק 'הַרְאִינִי אֶת מַרְאֶיךָ'". וּמִמֶּה שֶּׁכָּתוּב שָׁם יוּבָן לְשׁוֹן "אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא": כִּי 'אַשְׁרֵי' הוּא מִלְּשׁוֹן "בְּאָשְׁרִי כִּי אִשְּׁרוּנִי" (בְּרֵאשִׁית ל, יג), וְהוּא בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת הַתַּעֲנוּג – כֶּתֶר כו'. וְזֶהוּ דַּיְיקָא עַל יְדֵי הַלִּימוּד שֶׁאַחַר הַתְּפִלָּה כו').

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת בְּהַר ק"ח, א': "הֲדָא הוּא דִּכְתִיב 'כִּי תָבוֹאוּ וְגו' וְשָׁבְתָּה הָאָרֶץ' – **נַיְיחָא** וַדַּאי". מִידוּ כָּאן פֵּירֵשׁ "וְשָׁבְתָּה" בְּעִנְיָן אַחֵר).

וְזֶהוּ "**כִּי תָבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ**" פֵּירוּשׁ: מִיָּד "כִּי תָבוֹאוּ" (שֶׁהוּא בְּחִינַת "בָּא לְכָאן"), וִיעוֹרְרוּ אֶת הָאַהֲבָה בִּבְחִינַת תְּפִלָּה, בְּחִינַת נֶפֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב: "וָאֶשְׁפּוֹךְ אֶת נַפְשִׁי" הוּא בְּחִינַת אֶרֶץ עֶלְיוֹנָה,

"**אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם**": כִּי הָאַהֲבָה הָאֲמִיתִית הִיא הַבָּאָה מִלְּמַעְלָה, אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ הִתְעוֹרְרוּת הָאָדָם, וּבְאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא אִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא,

וְאָז "**וְשָׁבְתָּה הָאָרֶץ**": דְּהַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּ"סִפְרָא דִּצְנִיעוּתָא": "וְאַרְעָא **אִתְבַּטְּלַת**", דְּהַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת בִּיטּוּל כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ בִּמְצִיאוּת, בִּבְחִינַת "אֲחוֹתִי" הַנַּ"ל.

"**שַׁבָּת לַה'**" – בִּיטּוּל אַחַר בִּיטּוּל. דְּהַיְינוּ בִּתְחִלָּה "וְשָׁבְתָּה הָאָרֶץ" בִּבְחִינַת "סוּר מֵרָע" (תְּהִלִּים לד, טו), וְאַחַר

13. [וְעַל פִּי לְשׁוֹן הַכְּתוּב אֵיכָה ב, יב: "בְּהִשְׁתַּפֵּךְ נַפְשָׁם אֶל חֵיק אִמּוֹתָם"].

14. [וְעַל פִּי לְשׁוֹן הַכְּתוּב תְּהִלִּים לט, ד: "חַם לִבִּי בְּקִרְבִּי"].

(וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, עַל פִּי הַזֹּהַר בַּמִּדְבָּר, קי"ח, א').

15. [וְרֹאֶה זוֹהַר חֵלֶק ג', דַּף ע"ה, עַמּוּד א': בְּכִיָּיה תְּקִיעָא בְּלִבָּאי מִסִּטְרָא חֶדְוָה, וְחֶדְוָתָא בְּלִבָּאי מִסִּטְרָא אָחֳרָא].

16. (דְּבָרִים ח, ג).

17. (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים, עַל פָּסוּק (שְׁמוֹת כד, י) "וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר". וּלְקַמָּן בְּפָרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי עַל פָּסוּק "וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים כו'").

כָּךְ "שַׁבָּת לַה'" בְּבְחִינַת "וַעֲשֵׂה טוֹב" (שָׁם), צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה גַּם כֵּן בְּבְחִינַת בִּיטּוּל הַנַּ"ל.

וְאַחַר כָּךְ **"שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ"**: אֵלּוּ שִׁיתָּא סִדְרֵי מִשְׁנָה. "תִּזְרַע" בְּאֶרֶץ עֶלְיוֹנָה שֶׁנִּקְרֵאת שָׂדֶה – "חֲקַל תַּפּוּחִין קַדִּישִׁין", בְּחִינַת דִּבֵּר ה'. לִהְיוֹת כִּמְשֵׁל הַזְּרִיעָה הַנַּ"ל.

"וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמוֹר", הוּא בְּחִינַת תַּלְמוּד, שֶׁהוּא טַעֲמֵי הַמִּשְׁנָה וּסְבָרוֹתֶיהָ.

(וְהַשִּׁתָּא אִתֵּי שַׁפִּיר מַה שֶּׁכָּתוּב "וְשָׁבְתָּה כו'" קוֹדֶם "שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע כו'". וְהַיְינוּ כִּי מִקּוֹדֶם בְּחִינַת "שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע" וְ"תִּזְמוֹר", שֶׁהוּא עֵסֶק הַתּוֹרָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּחִינַת הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ בִּתְפִלָּה, שֶׁהוּא בְּחִינַת "וְשָׁבְתָּה הָאָרֶץ" – "אַרְעָא אִתְבַּטְּלַת", כְּדֵי לִהְיוֹת בִּבְחִינַת "בָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ" כַּנַּ"ל).

וְהִנֵּה בַּעֲבוֹדַת הַכֶּרֶם צָרִיךְ הוּא לְזַמֵּר, דְּהַיְינוּ לִקְצוֹץ הַקּוֹצִים הַמְכַלִּים אֶת הַכֶּרֶם, וְהוּא גַּם כֵּן מֵעֲבוֹדַת הַזְּרִיעָה וְהַנְּטִיעָה. כִּי "הַזּוֹמֵר חַיָּיב מִשּׁוּם נוֹטֵעַ, מִשּׁוּם דְּלִצְמוּחֵי פֵּרֵי עָבִיד".

כָּךְ הוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל לִימוּד הַתַּלְמוּד, שֶׁהוּא בֵּירוּר הַהֲלָכָה שֶׁמְּבָרֵר אֵיךְ הָיָה הַסָּלְקָא דַעְתָּךְ בַּגְּמָרָא. וְכָל הַקּוּשְׁיוֹת הַנּוֹפְלִים לְפִי הַסָּלְקָא דַעְתָּךְ שֶׁבַּגְּמָרָא, אוֹ אֲפִילּוּ הַסָּלְקָא דַעְתָּךְ דְּמַקְשָׁן, וְקוּשְׁיָיתוֹ – בִּכְדֵי לְבָרֵר הֲלָכָה בְּרוּרָה. לָכֵן נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי הַתַּלְמוּד לְיַיִן הַמְשַׁמֵּחַ – מֵחֲמַת בֵּירוּר הַהֲלָכָה.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַמִּשְׁנָה נִקְרֵאת בְּשֵׁם לֶחֶם, וּכְתִיב (תְּהִלִּים קד, טו): "לֶחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד". וְהִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים קד, טו): "וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ"; וּכְתִיב גַּבֵּי יַיִן (שׁוֹפְטִים ט, יג): "הַמְשַׂמֵּחַ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים". אֶלָּא "אִית יַיִן וְאִית יַיִן כו'":

כִּי כַּאֲשֶׁר מֵבִין הַתַּלְמוּד כְּמוֹ שֶׁהוּא לְבוּשׁ בְּלְבוּשִׁים גַּשְׁמִיִּים, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַפְשִׁיטוֹ מִלְּבוּשִׁים שֶׁלּוֹ, לִהְיוֹת תּוֹרַת אֱלֹהָיו בְּקִרְבּוֹ[18], הַשִּׂכְּלוֹת אֱלֹהוּת מַמָּשׁ, נִקְרָא "יַיִן הַמְשַׂמֵּחַ **לְבַב אֱנוֹשׁ**". אֲבָל כְּשֶׁמִּתְעַנֵּג עַל ה' בְּהַשְׂכָּלָתוֹ בְּרוּחָנִיּוּת הַתּוֹרָה, הַשָּׂגַת אֱלֹקוּת, נִקְרָא יַיִן "הַמְשַׂמֵּחַ **אֱלֹהִים**", בְּשִׂמְחַת אֱלֹהִים וְחֶדְוַת ה'.

וְהִנֵּה כְּתִיב (יְשַׁעְיָהוּ ה, ז): "כִּי כֶרֶם ה' צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל"[19]. וְצָרִיךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד לַעֲבוֹד בְּנַפְשׁוֹ עֲבוֹדַת הַכֶּרֶם – לִקְצוֹץ הַקּוֹצִים, דְּהַיְינוּ הַמִּדּוֹת נַפְשִׁיּוֹת שֶׁבָּאָדָם הַבָּאוֹת מִנַּפְשׁוֹ הַחִיּוּנִית. דְּהַיְינוּ קִנְאָה וְשִׂנְאָה וְתַאֲוָה וְדוֹמֵיהֶן, בִּכְדֵי לְבָרֵר הַטּוֹב. וְאָז אַחַר הַבֵּירוּר (וַיִּקְרָא כה, ד): "**שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן** יִהְיֶה לָאָרֶץ, **שַׁבָּת** לַה'", שֶׁהֵם ג' מִינֵי שַׁבָּתוֹת, נֶגֶד שְׁלֹשָׁה מִינֵי עוֹלָמוֹת: בְּרִיאָה, יְצִירָה, עֲשִׂיָּיה שֶׁנִּתְבָּרֵר מֵהֶם הַטּוֹב לַה'. וְדֵי לַמֵּבִין:

18. ["תּוֹרַת אֱלֹקָיו בְּלִבּוֹ" (תְּהִלִּים לז, לא)]

19. (וְעַיֵּין בַּזֹּהַר חֵלֶק א', עַמּוּד צ"ו).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(ד) **וזהו** ענין העמוד שבין געה"ת לגעה"ע שבו עולים הנשמות לגעה"ע מדי שבת וחדש כמ"ש בס' הבהיר. דהיינו שתחלה נכללים ומתבטלים ממציאותם ומהותם הראשון בעמוד זה ועי"ז עולים בעמוד זה לגעה"ע ובהגיעם לגעה"ע ממש אז מתבטלים בטול שני שהוא הבטול האמיתי ומה שהיה בהם הבטול בעלייתם זהו רק בטול היש לבד משא"כ בטול זה שבבואם לגעה"ע הוא בטול בעצם בבחי' האין ממש (כהעלאה והתכללות דרוחניות החטה ברוחניות דכח הצומח אחר הרקבון) וכמו בעבוד' שבלב בתפלה שאחר המרירות בלב נשבר להשפיל א"ע בשמאל דוחה מי אנכי כו' זהו בטול היש וגסות המהות הראשון לבד כענין (תהלים כד, ג. ד) מי יעלה בהר ה' כו' נקי כפים ובר לבב כו'. וכמו ענין כובד ראש בלב נשבר שלפני התפלה. (וגם בבטול הצורה הרוחנית שהוא בעלייה בשיר ורינה דפסד"ז קודם שיתפלל שאין עלייה בלא שיר כנ"ל). (וזהו כמרירות הרוחנית דנשמה על שנתרחקה מאור פני אלקים לומר מתי אבא ואראה פני אלקים כו'). ואח"כ בתפלת י"ח הוא בטול המציאות בבחי' מה ואין האלקי ממש (והן ההשתחואו' שבתפלת י"ח כידוע). וכ"ה גם בכל אור ושפע גשמי כחסד דפרנסה שא"א להיות המשכה זו מלמעלה כ"א בבטול היש וגסות דאדם תחלה שלא ידמה לומר כחי ועוצם ידי בחכ' ותחבולות שלו. רק אדרבה יבא לבחי' בטול גדול בנפשו לומר נואש ביגיעו כענין (תהלים קכו, ו) הלך ילך ובכה נשא משך הזרע כו'. ואח"כ יאיר לו אור החסד והצלחה למצוא לו ריוח כו'. כענין (בראשית ג, יט) בזעת אפך תאכל לחם כי בנפשו יביא לחמו עד מצוי הנפש ממש (כרקבון הגרעין בארץ בבטול היש לאין לגמרי כנ"ל). וכ"ה בהשגת החכ' בלמוד התורה שאמרו (שבת פג, ב) אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה

כמ"ש (במדבר יט, יד) אדם כי ימות באהל כו'. ולא מעבר לים הוא במי שמרחיב דעתו כים (עירובין נה, א) ולא בשמים היא לא תמצא בגסי הרוח כו'. וכל מי שיש בו בטול העצמות בשפלות יותר יותר ישיג לעומק החכ' בלימודו כענין ונפשי כעפר לכל תהיה אז פתח לבי בתורתך כו'. וכמ"ש (דניאל ב, כא) יהב חכמתא לחכימין דוקא שזהו מי שיש בו יותר ענין השפלות בהעדר הרגשת עצמו במעלת החכמה שנק' כח מה מה פשפשת. וז"ש (שמו' לא, ו) ובלב כל חכם לב דוקא נתתי חכמה כידוע שיש בכל זה ג"כ ב' מדרגו' הבטול הנ"ל. הא' בטול הגסות ויש הנפרד והב' בטול העצמי במה הרוחני העצמי בהגיעו למדרג' העליונה כמו שא' (שמות טז, ז. ח) ונחנו מה מה בעצם (כרב עולא בר אבא (סנהדרין פח, ב) דגריס באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשיה כו'):

ותלד עדה את יבל

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

וְכֹחַ[32] הַצּוֹמֵחַ שֶׁבָּאָרֶץ הוּא מִדְּבַר ה' שֶׁבַּ"עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת" – "תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ כו'"[33]; וְהַמִּדְבָּר, שֶׁאֵינוֹ מַצְמִיחַ – הוּא מִן הַקְּלִיפּוֹת הָרְחוֹקִים מֵאֱלֹהוּת, שֶׁהֵם הַכֹּל לְגַרְמַיְיהוּ[34] וְלֹא לְהַשְׁפִּיעַ לְזוּלָתוֹ. וְלָכֵן עֲפַר מִדְבָּר פָּסוּל לְכִסּוּי הַדָּם[35] כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[36].

וְשָׁם בְּנַחַל אֵיתָן הָיוּ עוֹרְפִים אֶת הָעֶגְלָה: וְהָעִנְיָן, שֶׁהִשְׁלִיכוּהוּ לְהַחִיצוֹנִים שֶׁיִּנְקוּ מִמֶּנָּה, וּלְכָךְ הָיָה מִצְוָתָהּ בַּעֲרִיפָה דַּוְקָא, שֶׁהִיא מִן הָעוֹרֶף, כִּי מִן הָאֲחוֹרַיִים הוּא שֶׁהַחִיצוֹנִים מְקַבְּלִים יְנִיקָה, כַּיָּדוּעַ, שֶׁמִּזֶּה הַטַּעַם נִקְרְאוּ "אֱלֹקִים אֲחֵרִים"[37] – עַל הֱיוֹת יְנִיקָתָם מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִים דִּקְדוּשָּׁה[38].

אַךְ הִנֵּה הַשָּׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ הָיָה נִשְׁלַח "הַמִּדְבָּרָה" – בְּחוּץ לָאָרֶץ, שֶׁשָּׂם הוּא וַדַּאי מְדוֹר הַקְּלִיפּוֹת; וְהָעֶגְלָה הָיְתָה נִשְׁלַחַת לְ"נַחַל אֵיתָן" – שֶׁהָיוּ מוֹצְאִים מָקוֹם בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ עַצְמָהּ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִיצוֹנִים.

וְעוֹד זֹאת יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין שָׁם לְכָאן – שֶׁשָּׂם הָיָה שָׂעִיר וְכָאן עֶגְלָה.

וְהָעִנְיָן, שֶׁמִּבְּחִינַת שָׂעִיר יֵשׁ לוֹ יְנִיקָה גַם בִּתְמִידִית, שֶׁלָּכֵן שְׂעָרוֹתָיו אֲרוּכּוֹת, וּמִן קִיב, א הַשְּׂעָרוֹת הוּא מְקַבֵּל יְנִיקָה[39]. וְהִנֵּה עַל עֲבֵירוֹת אֲחֵרוֹת חוּץ מִן הָרְצִיחָה הָיָה מִסְתַּפֵּק גַם בִּינִיקָה זֹאת לְפִי שֶׁאֵין חֲמוּרוֹת כָּל כַּךְ כְּהָרְצִיחָה, אֲבָל עַל הָרְצִיחָה הוּצְרַךְ לְהָבִיא עֶגְלָה, "פְּנֵי שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאל"[40], שֶׁהוּא יוֹתֵר נַעֲלֶה מֵהַשָּׂעִיר, וּבָזֶה דַּוְקָא הָיָה מִסְתַּפֵּק שֶׁלֹּא לְקַטְרֵג עֲבוּר הָעַרְבוּת. "וְנִכַּפֵּר לָהֶם"[41] – לְיִשְׂרָאֵל[42] :

הַגָּהָה

*) וְזֶהוּ שֶׁשָּׁנִינוּ פֶּרֶק קַמָּא דְּחוּלִּין[43]: "כָּשֵׁר בַּפָּרָה – פָּסוּל בָּעֶגְלָה כו'".

וּפֵירֵשׁ הָרַב רַבִּי עוֹבַדְיָה בַּרְטְנוּרָא:

"פָּרָה אֲדוּמָּה וְעֶגְלָה עֲרוּפָה שְׁנֵיהֶם נַעֲשִׂים בַּחוּץ, אֶלָּא שֶׁפָּרָה אֲדוּמָּה, בִּשְׁחִיטָה – כְּשֵׁרָה, בַּעֲרִיפָה – פְּסוּלָה; עֶגְלָה עֲרוּפָה, בַּעֲרִיפָה – כְּשֵׁרָה, בִּשְׁחִיטָה – פְּסוּלָה. נִמְצָא, הַכָּשֵׁר בַּפָּרָה – פָּסוּל בָּעֶגְלָה, וְהַכָּשֵׁר בָּעֶגְלָה – פָּסוּל בַּפָּרָה".

---

32) רְאֵה תַּנְיָא, אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן ב.

33) בְּרֵאשִׁית א, יא.

34) לְעַצְמָם.

35) רְאֵה חוּלִּין פח, ב.

36) **לִקּוּטֵי תוֹרָה רֵישׁ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל אֵלֶּה מַסְעֵי הַשְּׁלִישִׁי** [צא, ב]. – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר בְּצִיּוּנִים וְהֶעָרוֹת.

37) יִתְרוֹ כ, ב. וְעוֹד.

38) רְאֵה לְעֵיל מִצְוַת קָרְבַּן פֶּסַח פֶּרֶק א.

וּרְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק כב: "וְלָכֵן נִקְרָאִים "אֱלֹהִים אֲחֵרִים", מִפְּנֵי שֶׁיְּנִיקָתָם וְחַיּוּתָם אֵינָהּ מִבְּחִינַת פָּנִים, אֶלָּא מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִם דִּקְדֻשָּׁה. וּפֵרוּשׁ "אֲחוֹרַיִם", כְּאָדָם הַנּוֹתֵן דָּבָר לְשׁוֹנְאוֹ שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ, שֶׁמַּשְׁלִיכוֹ לוֹ כִּלְאַחַר כְּתֵפוֹ, כִּי מַחֲזִיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ מִשֹּׂנְאָתוֹ אוֹתוֹ. כָּךְ לְמַעְלָה, בְּחִינַת פָּנִים הוּא פְּנִימִית הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן וְחֶפְצוֹ הָאֲמִתִּי, אֲשֶׁר חָפֵץ ה' לְהַשְׁפִּיעַ חַיּוּת לְכָל הַקָּרוֹב אֵלָיו מִסִּטְרָא דִּקְדֻשָּׁה. אֲבָל הַסִּטְרָא אַחֲרָא וְהַטֻּמְאָה הִיא תּוֹעֲבַת ה' אֲשֶׁר שָׂנֵא, וְאֵינוֹ מַשְׁפִּיעַ לָהּ חַיּוּת מִפְּנִימִית הָרָצוֹן וְחֶפְצוֹ הָאֲמִתִּי אֲשֶׁר חָפֵץ בָּהּ חַס וְשָׁלוֹם, כִּי אִם כְּמֵאן דְּשָׁדֵי בָּתַר כִּתְפּוֹי לְשׁוֹנְאוֹ שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ".

39) עִנְיָן יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים מֵהַשַּׂעֲרוֹת בִּכְלָל – רְאֵה לְעֵיל מִצְוַת תִּגְלַחַת הַמְּצוֹרָע פֶּרֶק א. וְהַטַּעַם לִינִיקָתָם מִשַּׂעֲרוֹת הַשָּׂעִיר – רְאֵה בֵּאוּרֵי הַזֹּהַר לְאַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי כז, ג.

40) יְחֶזְקֵאל א, י.

41) שׁוֹפְטִים כא, ח.

42) רְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק כד עַמּוּד 128 הֶעָרָה 66.

43) מִשְׁנָה ו.

וְהָעִנְיָן, כִּי הַפָּרָה "חַטָּאת קָרֵיהּ רַחֲמָנָא"[44], לְפִי שֶׁעַל יְדֵי הָאֵפֶר הוּא בְּחִינַת הַעֲלָאַת מַ"ן, וְ"קִידּוּשׁ מֵי חַטָּאת" הוּא מֵהַמְשָׁכַת מַ"ד, כִּבְכָל הַקָּרְבָּנוֹת הַקְּרֵיבִים בִּפְנִים שֶׁהֵם לְכַפָּרָה. וְאַדְרַבָּה, מַעֲלָתָהּ גְּדוֹלָה יוֹתֵר, שֶׁנִּמְשָׁךְ מַ"ד מִבְּחִינַת "נוֹצֵר חֶסֶד" דְּחָכְמָה סְתִימָאָה דַּאֲרִיךְ" אַנְפִּין, שֶׁלְּמַעְלָה מִמַּ"ד דְּז"א הַנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁבִּפְנִים. וְלָכֵן הִיא מְטַהֶרֶת טְמֵא מֵת, שֶׁלְּמַטָּה מַטָּה מִנּוּגַהּ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת.

(וְעַל כֵּן נַעֲשֵׂית חוּץ לְג' מַחֲנוֹת, אֶלָּא שֶׁהַכֹּהֵן "מִתְכַּוֵּין וְרוֹאֶה בְּפִתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל"[45] בִּשְׁעַת הַזָּיַית הַדָּם). וְכַמְבוֹאָר בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" הַנַּ"ל, וְגַם כֵּן נִתְבָּאֵר אֶצְלֵנוּ בְּמָקוֹם אַחֵר[46].

וּלְפִיכָךְ הִיא כְּשֵׁירָה **בִּשְׁחִיטָה** דַּוְקָא, שֶׁהִיא מִן הַצַּוָּאר – כְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁמּוֹצִיאִים דָּמָם וּמַעֲלִים אוֹתוֹ לְמַעְלָה בֶּאֱלֹהוּת כַּנַּ"ל. אֲבָל בַּעֲרִיפָה הִיא פְּסוּלָה – שֶׁמֵּהָאַחוֹרַיִּים יוֹנְקִים הַחִיצוֹנִים כַּנַּ"ל. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הָעֶגְלָה, שֶׁהִיא מַה שֶּׁנּוֹתְנִים יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים, מִצְּוָתָהּ **בַּעֲרִיפָה** דַּוְקָא – שֶׁמִּשָּׁם הֵם יוֹנְקִים כַּנַּ"ל, אֲבָל בִּשְׁחִיטָה הִיא פְּסוּלָה – שֶׁלֹּא זוֹ הַדֶּרֶךְ.

נִמְצֵאתָ אוֹמֵר שָׁלֹשׁ מִדּוֹת בַּקָּרְבָּנוֹת:

א'. **קָרְבָּנוֹת שֶׁבִּפְנִים** הַבָּאִים לְכַפָּרָה כַּנַּ"ל.

ב'. **הַשָּׂעִיר וְהָעֶגְלָה** שֶׁבָּאִים בַּחוּץ לִיתֵּן יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים לְהָסִיר הַקִּטְרוּגִים כַּנַּ"ל.

ג'. **פָּרָה אֲדוּמָּה**, שֶׁהִיא גַּם כֵּן בַּחוּץ, אֲבָל עִנְיָנָהּ כְּמוֹ הַקָּרְבָּנוֹת הַנַּעֲשִׂים בִּפְנִים, וְאַדְרַבָּה, נַעֲלֵית מֵהֶם בְּיוֹתֵר. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" הַנַּ"ל שֶׁלְּכָךְ נִמְשַׁל מִיתַת צַדִּיקִים לְפָרָה אֲדוּמָּה, לְפִי שֶׁמְּכַפְּרִים עַל הַזְּדוֹנוֹת[47]; מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת, עַיֵּין שָׁם:

מִצְוַת עֶגְלָה עֲרוּפָה [פָּרָשַׁת שׁוֹפְטִים]

44) חַטָּאת קָרֵאהָ לָהּ הַתּוֹרָה ["מֵי נִדָּה חַטָּאת הִיא" (חוּקַּת יט, ט)]. עֲבוֹדָה זָרָה כג, ב.

45) מִדּוֹת פֶּרֶק ב מִשְׁנָה ד. רְאֵה רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת פָּרָה אֲדוּמָּה פֶּרֶק ג הֲלָכָה ב.

46) רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית חֵלֶק ב עַמּוּד 470. בַּמִּדְבָּר חֵלֶק ג עַמּוּד תתצב.

47) מוֹעֵד קָטָן כח, א: "לָמָּה נִסְמְכָה מִיתַת מְרִיָם לְפָרָשַׁת פָּרָה אֲדוּמָּה, לוֹמַר לָךְ: מַה פָּרָה אֲדוּמָּה מְכַפֶּרֶת אַף מִיתָתָן שֶׁל צַדִּיקִין מְכַפֶּרֶת".

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך כו', וארז"ל בר"ה דט"ז ע"ב וי"א אף שינוי מקום דכתי' ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך כו' והדר ואעשך לגוי גדול. וע' בחדא"ג שכ' לפום ריהטא על מה שלא זכר הפייטן רק תשובה ותפלה וצדקה אבל שינוי שם לדעת ר"י ושינוי מקום לדעת י"א לא זכרן, מפני שג' הנ"ל משנים גם כשבאה כו' עבור חטא ועון ואלו הג' מכפרין כו', אבל אלו הב' לא באו לשנות מה שנגזר ע"י חטא, והראי' דמוליף להם משרה ואברהם דודאי לאו בשביל חטא, וכ' שכ"כ בעל יפה מראה וז"ל מיהו שינוי השם ושינוי מקום לא מצית כו' כי בהשתנות כו' דאילו משום חטא מה יועילנו שינוי הזה עכ"ל, אבל הסמ"ג עשין י"ז כ' שהטעם בשינוי השם כלומר שאני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותו מעשה עכ"ל וכה"ג כ' הר"ן והוסיף בשינוי המקום שהטעם לפי כשאדם גולה ממקומו לבו נכנע עכ"ל, ולפ"ז שפיר באו על חטא וכן נראה דאין סברא כו', ויותר מזה קשה בשינוי המקום כו' בזולת ציווי השי"ת דא"כ שרה למה לא נשתנה גזירתה בשינוי מקומה עד שינוי שמה בציווי השי"ת, וע"כ נראה לקיים דברי הסמ"ג והר"ן כשנותנים לאדם כו', וכן תפרש הענין בשינוי מקום באברהם, עכ"ל. והיינו כשישנה מקום יחשוב הגם שבאברם הועיל ונשתנה מזלו שיוליד את ישמעאל ע"י שינוי המקום לפי שלא הי' בו שום מעכב כי לא הי' בו שום חטא שיעכבו, אבל אני שחטאתי מה יועיל בי שינוי המקום כו' שישתנה המזל ע"י המקום אחר שהחטא מעכב, וע"י כן ישים אל לבו לשוב בתשובה שלימה ושהוא רוצה להעשות איש אחר וכמ"ש הר"ן הטעם שכשהאדם גולה ממקומו לבו נכנע, ושיאמר לעצמו צריך אני לתקן מעשי כו' ועי"ז יועיל לשנות כו'.

הנה ענין שינוי מקום ע' ברע"מ פ' כי תצא דרפ"א ע"א שכ' אהי"ה איה מקום כבודו להעריצו, יהו איהו אהיה ודא שינוי מקום, וע' בסה"מ סי' קי"א דנ"ד א'. ובירושלמי פ"ב דתענית סוף הלכה א' תני בשם ר"מ כי הנה ה' יוצא ממקומו (ישעי' ך"ו ך"א) יוצא לו ממידה למידה יוצא לו ממה"ד למדת רחמי' על

ישראל (ובקה"ע יוצא לו ממדה למדה, דאל"כ מהיכן יוצא הלא מלא כל הארץ כבודו). ובז"ג ח"א עמוד קנ"ה, שינוי מקום ושינוי השם ושינוי מעשה, שינוי מקום כגוונא דקוב"ה דאתמר בי' הנה הוי' יוצא ממקומו, כד נפיק אשתני מדינא לרחמי ומרחמי לדינא, כמה דאקמוהו לא כשאני נכתב אני נקרא, בעוה"ב דאיהו אתרי' נכתב ונק' ביו"ד ה', בעוה"ז נכתב ביו"ד ה' ונקרא באל"ף דל"ת, דא שינוי מקום באתריה דאיהו עלמא דאתי אתקרי הוי' רחמי, לבר מאתריה אשתני ואתקרי אל"ף ד' נו"ן יו"ד, ודא רזא עומד מכסא דין לכסא רחמים.

ואפ"ל כי הנה מבואר במ"א בהא שלפעמי' מצינו דכתי' מלא כל הארץ כבודו (ישעי' וא"ו ג') ופעם כתי' ברוך כבוד הוי' ממקומו (יחזקאל ג' י"ב), ובסדר קדושה אומרי' שהמלאכי' שואלי' אי' מקום כבודו להעריצו. והענין הוא, כי מלא כהא"כ הוא בחי' כבוד תתאה שהוא בחי' המל' הממכ"ע המחי' עולמות בי"ע שהם מחודשי' מאין ליש ובעלי גבול ואינם בערך הא"ס ית', וע"כ צריך הכח האלקי המחי' אותם להתצמצם את עצמו צמצום גדול שלא להשפיע רק הארה וזיו בעלמא בכדי שיתהוה יש מאין, ונקרא כבוד שהוא רק בחי' אור וזיו בלבד, והגם שנא' את השמי' ואת הארץ אני מלא אני ממש שהוא בחי' עצמותו ית' ולית אתר פנוי מיני' היינו בבחי' העלם לבד כו'. אך יש עוד בחי' כבוד ב' והוא בחי' כבוד עילאה, והיינו בחי' כבוד שהוא בלי גבול למעלה מבחי' אור וזיו ולמעלה מן השגה, וע"ז הוא ששואלין אי' מקום כבודו. והענין הוא, שיש ב' דיעות, הא' שלמטה הוא היש ולמעלה הוא האין כמאמר מאין ליש, ודיעה הב' הוא שלמעלה הוא היש ולמטה הוא האין, אך שניהם אמת, שמלמעלה למטה למעלה הוא היש אמיתי בחי' סוכ"ע, ולמטה הוא האין לפי שכל האורות והמשכות והחיות כו' אינם רק הארה בעלמא וכולא קמי' כלא חשיב ולכך נק' אין, ומלמטה למעלה אזי למטה הוא היש לפי שהוא בחי' השגה כבוד תתאה, ולמעלה הוא האין לפי שהוא למעלה מהשגה ולית מח' תפיסא בי' כו', אבל באמת הוא היש האמיתי שהוא מהותו ועצמותו שבלי גבול ונק' כבוד עילאה.

ומעתה יובן ענין דכתיב ברוך כבוד ה' ממקומו. דהנה ארז"ל בחולין דצ"א סע"ב חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת כו' וישראל מזכירין את השם לאחר שני תיבות שנא' שמע ישראל הוי' ומלאכי השרת אין מזכירין את השם אלא לאחר שלש תיבות כדכתי' קדוש ק"ק הוי' (ישעי' וא"ו) וכו', והאיכא ברוך, ברוך אופנים הוא דאמרי לי' (שהם מכסא הכבוד עצמו וכי אמרינן אנן במלאכים, רש"י). משמע שבדבר זה אופנים הם יותר נעלי' משרפי'. והיינו ע"ד שנת' בד"ה את ה' האמרת (ל"ב) בענין והאופנים וחיוה"ק ברעש גדול, שענין הרעש שלהם הוא מחמת העדר ההשגה, ע"ד בן כפר שראה כו', והיינו כי השרפי' שהם בבריאה שהוא קרוב יותר לבחי' האין המהוה היש דבריאה לכן הם משיגים את בחי' כבוד ה' שהוא מ"ש ולכבודי בראתיו, שהוא ענין הלבוש מל' שע"ז ארז"ל ר"י קארי למאנא מכבדותא כמ"ש במ"א, ולהיות כי חיותם שבבריאה הנה הם משיגים, ומשיגי' שאוא"ס ב"ה הוא קדוש ומובדל מהם לכן הם אומרים ג"פ קדוש בוא"ו כמ"ש במ"א ובכ"ד בלק"ת, עד שמזכירי' את הוי' צבאות הוא מה שאות הוא בצבא דילי', וה"ה בבחי' רצון ותשוקה, ועי"ז הם עומדי' ממעל לו היינו לבחי' ההתלבשות בש' אד' שהוא בגימ' היכל היינו בחי' היכל לש' הוי' המהוה מאין ליש בדרך ממילא ומאיליו כו'.

אמנם האופנים להיות כי הם בעשי', שבעשי' אינו מאיר גילוי אלקות כ"כ כמו בבריאה, אשר בריאה היא ראשית התהוות היש וקרובה להאין משא"כ העשי', וגם יש עוד כמה בחי' בהפרש בין עשי' לבריאה, ולכן כתי' אף עשיתיו להפסיק הענין, והיא רגל שמאל דה' דבהבראם בה' בראם שרגל השמאל נפסק מהגג, וכמ"ש במ"א, ולכן הם בבחי' רעש על העדר השגתם, ונת' בד"ה את ה' האמרת הנ"ל שמבחי' רעש נעשה שער שהוא בחי' שער בימין כמ"ש בלק"ת, ולכן הם יכולי' להזכיר את השם אחר שתי תיבות ע"י הרעש שלהם שעי"ז נעשה יתרון האור מהחשך כמש"נ שם שהוא בחי' בירור התהו. ולכן הם אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו פי' ממקורו ושרשו, שהכוונה על מקורו ושרשו דבחי' כבוד עילאה כו'.

וכ"ש וק"ו ענין מה שחביבין ישראל הוא, כי ירידת הנשמה בגוף הוא עוד ירידה יותר גדולה ועצומה מן בחי' האופני' שהם בעשי', וה"ה אינם שוי' לא בשורשן ולא בירידתן, ששורש הנשמות הם מפנימיות הכלי', וירידתן הוא למטה יותר, והיא הנותנת שלהיותם יותר גבוהי' יכולי' להיות נשפלי' יותר מטה להתלבש בגוף ונה"ב המעלימי' ומסתירי' לגמרי על אור ה' וקדושתו, כן העלם העשי' והעוה"ז הגשמיות והחומרית שניזון מאכילה ושתי' הגשמיים וה"ה חשך כפול ומכופל. ואמנם מ"מ חביבין ישראל, כי יתרון האור הוא מתוך החשך דוקא, וגם בארץ הלזה החומרית והגשמיות יש בה ניצוץ דתהו כמ"ש בת"א בביאור ע"פ כי כאשר השמי' החדשי' בפ'

בראשית, וכאשר איש הישראל מברר הניצוץ דתהו ומעלה אותו, הנה ע"י רעש זה דחושך כפול הנ"ל נעשה שער רחב להיות זה השער לה', תוס' וריבוי אור בש' הוי' שבחי' כבוד הנ"ל הוא לבושו, והוא ע"י המצות דכתי' בהם רחבה מצותך מאד שהם בחי' כלי' רחבי' לקבל בחי' מאד העליון שבלי גבול כמ"ש באגה"ק סי' י"ז, וע"י ציצית שעושי' מצמר הגשמי מברר הניצוץ שיש בצמר הרחלי' (וע"פ המדרש שבחטאו של הבל נטרד קין, אפשר לומר שזהו בירור דהבל, עמ"ש מזה בד"ה ואם ירחיב וביאורו ובד"ה ויקרא אלקי' ליבשה ארץ בענין עד שיכלה זרעו של הבל), וכן ע"י התפילין ושא"ד כמו סוכה וד"מ שבלולב כו'. ועי"ז נמשך שיתברך ויומשך שורש בחי' כבוד ה' דכבוד עילאה ממקורו ושרשו הנעלם (ע' בד"ה ואולם חי אני וימלא כבוד ה' בספר י"ח י"ט, ובספר בשויב"מ, ובספר ד"א).

והענין כי ברוך כבוד ה' ממקומו הוא ר"ת בכים (בלא וא"ו), והו"ע מים תחתונים בוכים אנן בעינן למהוי קדם מלכא, כי עד שלא נברה"ע הי' מים במים שנת' במ"א בכ"ד שמי' עליוני' לא היו בתכלית העילוי כ"כ, כן מ"ת לא נשפלו כ"כ, וע' מזה ג"כ בד"ה שה"ש (ד"ז), וע"י מאמר יהי רקיע נתעלו מ"ע בתכלית העילוי ומ"ת ירדו למטה. וביאור הענין דכתי' ונהר יוצא מעדן כו' וארז"ל יובל שמו, ובאדר"ן חיים שמו, שהוא שורש ההמשכה לגעה"ע והתחתון, וכן ענין הגן הוא בחי' ג"ן סדרי' דאורייתא כו', אמנם מים תחתונים ירדו להיות מקור לכל תענוגי עוה"ז הגשמיי' והשפלי', ואי לזאת ה"ה בוכים על ירידתם כ"כ להיות מקור להצמיח תענוג גשמי ושפל כ"כ, אמנם ע"י בכייתם ה"ה מתעלים להיות קדם מלכא (וי"ל ע"ד שנא' בשרפי' ממעל לו שפי' בשם הבעש"ט ז"ל ממעל לש' אד' דכתי' וראה את אד' יושב כו', כן י"ל ל' קדם מלכא ע"ד שארז"ל בספ"ד דפסחי' מלכא ומלכתא הוי יתבי, והיינו בחי' לפני ה' דז"א תטהרו בגימ' כתר), שע"י בחי' הבכי' על הריחוק ה"ה מתעלי', וכענין התשובה.

ויתבאר זה בעבודה בנפש האדם בבירור הנה"ב ובעשיית המצות מכל דברי' הגשמי' ציצית ותפילין מצמר וקלף גשמי, כן כל הצמחי' הגשמי' ע"י ברכת הנהנין (רק שיש הפרש ביניהן כמ"ש במ"א), הרי מתעלה הניצוץ דתהו שבהן ומתקרב ומתעלה לשורשו. וצ"ל העבודה בבחי' רעש על הריחוק, הן מצד הניצוץ והן מצד המברר שצריך לירד במקום המתברר דוקא.

ואי לזאת ירדה הנה"א פלאי' להתלבש בגוף גשמי דוקא ובנה"ב (כי במלאכי' ארז"ל שהשיבן משה כלום יצה"ר יש ביניכם כו'), וע"י שמעורר רחמים רבים על נפשו על ריחוקה מה' עושה כו', עי"ז מעורר רחמים רבים מדתו של יעקב שהיא נחלה בלי מצרים כו', וכמ"ש בסש"ב פמ"ה בענין וישא את קולו ויבך לעורר בחי' ר"ר הפשוטים דכתר שהוא בחי' אב הרחמים, כי יש בחי' אב הרחמן שהוא בחי' רחמי' שבסדר ההשתלשלות, אבל יש בחי' אב הרחמי' שהם בחי' רחמי' פשוטי' הנ"ל, ומשם נמשך להיות גילוי כבוד העליון להיות וימלא כבוד ה' את כל הארץ, פי' ע"ד שנת' ברבות מג"א, ע' בס' ד"א הנ"ל בד"ה הנ"ל. וזהו לה' הארץ ומלואה כו', אבל לא די בזה כ"א שגם בתבל וכל יושבי בה תהי' הגילוי ע"ד שנתגלה בחי' כבוד ה' ע"י שכבוד ה' מלא את המשכן, ובבהמק"ד כתי' ג"כ (מ"א ח' י"א) כי מלא כבוד ה' את בית ה', ועי"ז הי' הגילוי עד החומה, כן תהי' לע"ל גם בתבל ויושבי בה כו', ולכן אז וראו כל בשר כו'.

וע"פ הקדמה זו יובן ענין שינוי מקום של האדם, שע"י שמשנה מקומו עי"ז גורם ג"כ המשכת בחי' ברוך כבוד כו' ממקומו והיינו כי ענין שינוי מקום נת' בתשו' הרשב"א ח"א סי"ט שהיא מדרכי הכפרה, ואפשר שלמד זה ממארז"ל תענית דט"ז ב' בענין מוציאין את התיבה לרחובה של עיר שאר"ל גלי' גלו' תהא מכפרת עלינו, ושם איכא בינייהו דגלי מבי כנישתא לבי כנישתא אחריתא שגם זה נחשב גלות (שיכפר עלינו) שירחמו עלינו וירדו גשמים. וע' בסמ"ג עשין י"ו, ובר"ן פ"ק דר"ה דט"ז ע"ב, שנתן טעם לזה שע"י שינוי מקום גורם שיכנע לבו, וא"כ ענין שינוי מקום מכפר גם על חטא ועון, ומ"מ לא חשבו הפייטן לדבר בפ"ע, והוא כי ענין שינוי מקום היינו שיבא לבחי' תשובה שארז"ל ע"ז מקום שבעת"ש עומדי' צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד שם, וז"ע שינוי מקום שישנה מקומו שהי' תחלה לבחי' מקום דתשובה, להיות בבחי' והרוח תשוב כו'. ובאמת יתכן ענין זה גם בצדיקי' גמורי' שהרי ארז"ל כל ימיו בתשו', ע' בד"ה האזינו שבלק"ת הא' ס"ב וסי' ג' (וגם כי משיח אתי לאתבא צדיקי' בתיובתא כו'), והוא ע"י זבחי אלקי' רוח נשברה שז"ע תשו' והרוח תשוב אל האלקי' כו' וכמ"ש הר"ן שיכנע לבו כנ"ל.

ד"ה ויאמר כו' לך

בס"ד. (ש"פ לך לך, רל"ג)

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

קה) **והנה** כמו בגשמיות לבושי הגוף הן לכסות ולהסתיר ולבוש הגוף הוא לגלות, כמו"כ יובן שיש ב' מיני לבושי' הנ"ל ברוחני' הנפש שהן כחות הנפש ולבושי' דמחדו"מ, דהנה ידוע דכחות הנפש שהן שכל ומדות אינן עצמי' הנפש, וראי' לזה הוא מה שיש בהם שינוים דקטנות וגדלות וכמו ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכ', שהקטן שכלו ומדותיו קטנים וכשיגדל נתגדל שכלו וגם מדותיו הם בדברים גדולי הערך כו', וה"ז הוראה שאינם עצמי' דכל עצם אינו משתנה כו', והגם שהשינוי הוא מצד הכלים ואברי הגוף דהקטן כלי מוחו קטנים ואינם כלים לקבל אור השכל ע"כ השכל הוא בהעלם (דבהעלם יש בו אור השכל הגדול גם בקטנותו וכמ"ש בוצין בוצין מקטפוהי ידיעא כו' רק כשאין כלים ה"ה בהעלם כו') וכשמתגדלים כלי מוחו מתגלה האור כו', הנה מזה גופא מובן שאינו עצמי כי העצמי אינו נוגע לו הכלי אם היא בקטנו' או בגדלות כו'. וכמו בקישור וחבור עצם הנפש מה שהוא מוגדר בגוף אינו נוגע בזה כלל קטנות וגדלות הגוף כו' (וזהו מפני שאינו בא בבחי' התלבשות בדרך אור וכלי כו', אך הא בהא תליא דמפני שהוא עצמי אינו בא בהתלבשו' ומה שבא בהתלבשו' ה"ז הארה לבד כו'), וכח השכל שיש שינוי בהמשכתו והתגלותו לפי אופן קטנות וגדלות הכלי, ה"ז הוראה שאינו עצמי כו', וה"ה רק כמו לבושי' וכלים אל הנפש שהנפש פועלת בהם וע"י, וכמו שהנפש משכלת ע"י כח השכל ומתחסד ע"י כח החסד כו'. ומ"מ ה"ה לבושי' מיוחדים שה"ה כחות נפשיים והן ממהות הנפש וממילא ה"ה מיוחדים עמו (שבאם לא היו מיוחדים לא היו ממהותו ולא היו נפשי' כו'), ובפרט כח השכל שמתאחד עם הנפש עד שהנפש נק' ע"ש נפש המשכלת כו', וכמו"כ כל הכחות המה מיוחדים כו'. משא"כ לבושי' דמחדו"מ הם לבושי' נפרדים שהרי אינן מסוג הנפש וממהותו וה"ה כמו דבר בפ"ע מהנפש, וממילא אינם מיוחדים עם הנפש, וע"כ הם מסתירים על אור הנפש כו'. והגם דמחדו"מ ג"כ ענינם לגלות אור הנפש כו', מ"מ הרי האותי' בעצם מהותם הם מעלימים, וכמו אותי' הכתב הרי מי שאינו בר שכל וכמו התינוק אינו יודע מאומה מן האותי' הרי שהן מעלימים בעצם כו', וכמ"ש בלק"ת ד"ה והניף ידו כו', וכן אותי' הדבור ה"ה מעלימי' בעצם וכמו כשידבר דבר שכל לפני מי שאינו בר שכל הרי הגם שיודע את הדבור לא ידע את השכל כלל כו', וע"כ הגם שהן מגלים יש בהם התעלמו' ג"כ כו', אבל הכחות הרי אינם מעלימים בעצם מהותם אדרבה מגלים כו' (וכמו גם הגוף שאינו מעלים על החיות שהרי נראה ונגלה שהגוף חי, והיינו שגם בלי תנועה נראה ונגלה בהגוף שהוא חי וזהו מפני שהוא לבוש המיוחד כו'), והיינו מפני שהם בבחי' לבוש המיוחד ה"ה מגלים את הנפש כו' (והנה הכחות הן ג"כ מעלימים על הנפש, והראי' שהרי בהתגלות אין הנפש מאיר בגילוי, וכידוע דכאשר הכחות הן בהעלם אזי העצם הוא מתגלה, וכאשר הכחות הן בגילוי אזי העצם בהעלם כו', וא"כ מובן מזה דהתגלות הכחות הוא ע"י העלם עצם הנפש. אך ענין ההעלם דהכחות על הנפש הוא שאין הפנימיות ועצמיות אור הנפש מתגלה בהם רק בחי' חיצוניות אור הנפש, משא"כ בלבושים דמחדו"מ הוא שמעלימים על האור המתלבש בתוכם. והנה נעריך המשל דכחות הנפש על בחי' הכלים דענין ההעלם שלהם הוא זאת שאין הפנימיות מתגלה בהם, מבו' במ"א שזהו בבחי' כלים שבכתר, אבל כלים דאצי' הוא שמעלימים על האור המתלבש בתוכם וכמשית"ל פקכ"א, וזהו שהאור נעשה כמהות הכלי, אך צ"ל בכללות הוא ההפרש בין בחי' פנימיות הכלים וחיצוניות הכלים, דפנימיות הכלי הוא שהכלי הוא כמו האור וענינה הוא לתאר ולגלות את האור (וכמשי"ת לקמן), וחיצוניות הכלי הוא שמעלים על האור ולפעול כפי מהות הכלי כו', ועמש"ל דחיצוניות הכלים הן בחי' לבושים כו' ועמשנת"ל פצ"ג, ובמ"א מבו' המשל דכחות הנפש על האורות דאצי' כו'). ולכן האותי' דמחו"ד יכולים להחליף דשכל המלובש באותי' אלו יוכל להלבישו באותי' אחרים, משא"כ בשכל ומדות כשהשכל מאיר בהמדות ונמשך ממנו מדות אלו לא שייך לומר כן שכך יכול להלביש שכל זה במדות אחרים, כי השכל המעורר את האה' אינו אותו שכל המעורר את היראה כו'. ונמצא השכל והמדות מתאחדים זע"ז ואין המדות לגבי השכל כלבוש ודבר נפרד כו', וכן כללו' השכל והמדות לגבי עצם הנפש שא"א שישכיל באופן אחר מעצם מהות נפשו כו', וכמו הנשמה האלקי' שכלה ומדותי' הכל באלקו' ואינו שייך בה השכלה אחרת ח"ו. וכנודע בנה"א ונה"ב דנה"א כל ההשכלות וההשגו' שלה הכל באלקו' ואין הנפש מסוגלת כלל לעניני' אחרים, והנה"ב להיפך

השכלתה והשגותי' רק בעניני הטבעי' כו', ורק ע"י התלבשו' הנה"א בנה"ב ישכיל הנה"א באלקו' ע"י העניני' הטבעי', וכן פועלת בהנה"ב שגם היא תבין ענין אלקי כו' וכמ"ש במ"א, אבל מצד עצם מהותם ה"ה מחולקי' ומובדלי' זמ"ז לגמרי בכל הכחות שלהם כו', וניכר הדבר ביותר גבי בע"ת שמתחלה ההשגות והמדות הן רק להיפך מאלקו' ר"ל, ואח"כ ע"י התשו' משתנים מהקצה אל הקצה שכל ההשכלו' וההנחות שבנפש וכן כל המדות הכל הוא לטוב כו', והיינו מפני שבתחלה היו הכחות דנה"ב בהתגלו', וע"י התשו' מתגלים הכחות דנה"א כו'. הרי שלפי מהות הנפש כך הם הכחות שאא"ל באו"א כו', וכן כפי מהות נפשו בשרשה מבחי' חו"ג כ"ה שכלו והשגתו וכמו ב"ש וב"ה כו', ובד"כ מה שזה תופס הענין שכלי באופן כך וזה באו"א הוא מצד הנפש כו' (והגם שיש חילוקי' ג"כ באותי' המלבישי' את השכל שזה אומר באותי' אלו דוקא וזה באותי' אלו דוקא שזהו ג"כ מצד הנפש כו' וכמ"ש במ"א, זהו מן עצם מהות הנפש שלמע' מהגילוים דנפש כו' דמ"מ בהגילוי' יכול לומר את השכל גם באותי' אחרים, ויכול להיות שבאותי' אחרים אין אור שכלו מתגלה כ"כ (בא עם ווערט ניט אראפ גיטראגין דער שכל אזוי פיל אין די אותי' כמו שבאם הי' אומר אותם באותי' שלו), והיינו מפני שבהאותי' האחרים אינו מוצא את הענין כ"כ כמו באותי' שלו אבל מ"מ אינו נמנע הדבר ויכול לו' ג"כ השכל באותי' אחרים, משא"כ בשכל הרי א"א שישכיל באו"א שבאם הי' משכיל ג"כ כמו הזולת הרי הי' בדעה א' אתו כו' רק מפני התכללו' הכחות יכול להיות מקולי ב"ש כו'), ודבר זה נראה בחוש איך שהכחות מיוחדים עם הנפש ומגלים את הנפש כו'.

קיצור. וכמו"כ בנפש לבושי מחדו"מ ה"ה מעלימים על האור המלובש בהם ועי"ז הם מגלים, אמנם הכחות שכל ומדות שהן ג"כ לבושים לגבי עצם הנפש, אבל הם מיוחדים וענינם הוא לגלות, ולכן האותיות יכולים להחליף (ואותיות כאו"א הן מעצם מהות הנפש לא לפי השכל), משא"כ א"א להחליף, וכמו בשכל הנה"א ונה"ב, ולפי אופן שרש הנפש בחו"ג כן הוא השכל והמדות.

קו) **והדוגמא** מזה יובן למע' דהכלים דאצי' אין ענינם להעלים ולהסתיר ח"ו, כ"א תכלית ענינם הוא לגלות אוא"ס, ועש"ז נק' ספי' ל' ספירות ובהירות כו' וכמ"ש כמראה אבן ספיר דמות כסא דכמו אבן ספיר הוא אבן טוב המזהיר, כך עד"מ דמות כסא שהיא בחי' המל' דעם היות שהיא בחי' היותר אחרונה שבאצי' והיא שרש ומקור בי"ע שבאצי', ושם הוא עיקר ענין הכלים ובבחי' הגבלת דבר בבחי' מספר כו' וכמשנת"ל פ' פ"ה, ומ"מ אינה מסתרת ומעלמת האורות דאצי' לגמרי כו', ולכן באמת מבחי' המל' לא היו העולמו' מתהווים עדיין בבחי' יש וגבול, וכמ"ש בלק"ת ד"ה מה יפו פעמיך בנעלים דגם מבחי' המל' הי' העולם מתפשט בל"ג וקץ, ושיהי' התהוות בבחי' גבול מהלך ת"ק שנה כו' הוא ע"י המלאך סנד"ל שהוא בחי' נעל החופה את רוב הרגל בחי' מל' כו', והיינו שע"י המל' עדיין מאירים אורות דאצי' ואא"ל מציאו' יש ממש עדיין כו'. וענין הגילוי דבחי' מל' הוא, דהנה נודע דעשרה מאמרות הן ע"ס דמל' שהוא בחי' דבור העליון, ויאמר אלקי' יהי אור הוא בחי' חסד שבמל' כו', אין הכוונה שנראה כאלו המא' נמשך מספי' החסד שבמל' עצמו ממש ח"ו, כ"א עצמו' אוא"ס ב"ה מאיר הארתו ע"י ספי' חסד שבמל' שיהי' התהוות האור, ואין הכלי דבחי' חסד שבמל' מסתרת כלל על אוא"ס ב"ה שיהי' נראה ח"ו שההשפעה נמשך מהספי' ממש, ועש"ז נק' ספירה שאינה מסתרת על האוא"ס ב"ה רק מה שע"י נמשך האור במדרי' שלמטה להוות ולהחיות עולמו' בי"ע כו', וה"ה מחברת אוא"ס ב"ה עם העולמו' כו', אבל ההמשכה וההתגלו' מה שמתגלה ע"י הוא בחי' אוא"ס ב"ה כו'. וע"ה דהמל' הוא בחי' דמות לבד דהיינו שאין העצמי' דאצי' מתגלה ע"י המל', ועש"ז נק' כסא כס א' והיינו שאין גילוי עצמו' האור ע"י הכלים דמל' רק בחי' דמות לבד, ומ"מ מתגלה ע"י גילוי אוא"ס והיינו שנראה ונגלה שההשפעה היא מאוא"ס ב"ה, וכ"ש במדרי' שלמע' מהמל' שע"י מאיר גילוי אוא"ס ממש להיותם בחי' עצמי' האצי' כו'. וכמו בתחלת הבריאה שהי' גילוי אוא"ס למטה וכמ"ש אלה תולדות השמים והארץ מלא ו', שהי' גילוי בחי' ו' דש' הוי' ולכן הי' גילוי אוא"ס למטה כו' (וגם אז הי' הגילוי ע"י המל' רק שבחי' המל' הי' ג"כ בבחי' מאה"ג, והיינו שהיתה בבחי' אספה"מ והי' ע"י המל' גילוי בחי' האור העצמי דאצי' כו', ומבו' במ"א די"ל שכמו בהתהוות הנשמו' עכשיו דגם בהיותם בחי' נברא ה"ה אלקו' ממש, כמו"כ הי' ההתהוות ע"י המל' בכללו' העולם קודם הקטרוג שהי' הכל בבחי' אלקו' כו', וגם קודם החטא דעה"ד הי' גילוי אוא"ס וכמא' שהי' אדם מביט מסוף העולם ועד סופו, דהיינו בגילוי בחי' האור שנברא ביום הראשון דהיינו גילוי אור הכתר דביום הראשון בגימט' כתר כו', ובמד"ר ע"פ אלה תולדות הנ"ל שהוי"ו דברים נחסרו ע"י חטא עה"ד הרי שקודם החטא הי' גילוי בחי' ו' כו', ובלק"ת מהאריז"ל אי' דקודם החטא הי' כללו' ההשתל' במדרי' עליונה יותר

והיו אז ז"א ומל' במקום או"א שהיו ו"ה במדרי' י"ה וכן יהי' לעתי' וכמ"ש ביום ההוא יהי' כו', ומאחר שהמל' הי' במדרי' הבינה י"ל שע"י המל' הי' גילוי בחי' הוי"ו בגילוי ממש כו', וזהו שאדה"ר קודם החטא לא הי' צריך ללבושי' המסתירים כי הי' אז גילוי אוא"ס בעולם, ובפרט לאדה"ר הי' האור בגילוי כו' וז"ע כתנות אור שאינו מעלים כלל כ"א רק מגלה כו'). וכמו במ"ת שהי' גילוי אוא"ס למטה והיינו שהי' גילוי האצי' למטה, וכדאי' בגמ' פ"ק דסוכה ד"ה ע"א ע"פ וירד ה' על ה"ס למע' מעשרה טפחים והן ע"ס דאצי' כו', והוא כמו שארז"ל במכילתא הרכין הקב"ה השמים כו' וכמ"ש במ"א, והיינו שהי' ירידת והמשכת הע"ס דאצי' למטה והי' עי"ז גילוי אוא"ס ממש למטה כו'. וזהו שהכלים דאצי' הן בחי' ספי' ובהירות שמאיר ע"י גילוי אוא"ס ב"ה כו', ועש"ז נק' תיקונין לפי שבהם וע"י מאיר גילוי אוא"ס בעולם שזהו תכלית כוונת המאציל להיות גילוי אוא"ס בעולמו' כו'. משא"כ הלבושי' שאמר לקמן לבושין תקינת לון הם מסתירים על האורות והכלים ולכן אינן נקראו ספי' כו', וכמו עד"מ הלבושי' באדם שענינם הוא להסתיר ולכסות על הגוף, כמו"כ ענין הלבושי' למע' הוא להעלים ולהסתיר על האור, דגם לבושי' דאצי' וכמו לבוש החשמל שמקיף ומלביש לזו"נ מצדדיהם ותחת רגליהם עם היות שזהו קדושה גמורה (ובע"ח שמ"ג פ"א שהלבושי' דאצי' נק' אלקו' וקדושה כו'), והם מבחי' חיצוני' בינה וכמ"ש מזה בתו"א בד"ה והבדילה הפרוכת, ה"ה מלבישי' את הכלים ומעלימים ומסתירים עליהם לפי שאינן בחי' ספי' ובהירות כמו הכלים וממילא אינם מתייחדים כ"כ עם הע"ס וע"כ הם מסתירים עליהם כו' (והנה ידוע דשרש הלבושי' הם מהאו"מ ולכן המקיף שורה על הלבושי' כו', ולהיות שהמקיף הוא בבחי' העלם כמו"כ הלבושי' המתהווים מהאו"מ הן בבחי' לבוש המעלים כו', והגם שהכלים ג"כ שרשם מהמקיף הנה באמת הכלים הם ג"כ בחי' העלם בעצם והם בבחי' כיסוי והעלם על האורות כו', מ"מ להיות דהתהוותם בסדר והדרגה הוא מן האורות דמהתעבות נעשה הכלי, ה"ה בערך האור שמגלים את האור כו', והתהוות הלבושי' בסדר והדרגה י"ל שהוא מהכלים (דכל השתל' ההעלמות הן מהכלים והגילוים מהאורות כו'), ולהיות דכללות ס' השתל' הכלים הוא שלא בבחי' דבקו' כו', לכן ההתהוות הוא בדרך אין ערוך ונעשי' בבחי' לבושי' המעלימי' גם לבושים דאצי' עם היותם אלקו' וקדושה גמורה כו'). ובריבוי השתל' הלבושי' יש בהם טו"ר בלבושי' דיצי' ועשי' והן מעלימים ומסתירים לגמרי, וכמו המזלות שהן מסתירים לגמרי על אלקו' עד שנראה שההשפעה היא מהם בכח עצמן, דמשו"ז יש שעובדים לשמש ולירח כו' ובאמת הן רק כגרזן ביד החוצב בהם כו' כנודע, רק זהו מפני שמעלימים ומסתירים מאד כו', משא"כ הכלים גם בעשי' הן קדושה גמורה כו'.

קיצור. והדוגמא מזה למע' באצי' דהכלים מגלים האור, גם הכלים דמל' מגלים, וכמו בהתהוות נראה ונגלה שזהו מאוא"ס ב"ה, ומהמל' עצמה לא הי' ההתהוות בבחי' יש ממש, וכ"ש מדרי' שלמע' מהמל', דמבחי' תולדות מלא ו' הי' גילוי אוא"ס, וג"ז ע"י המל' דקודם החטא היו הע"ס במקומם האמיתי, ובמ"ת הי' גילוי אצי' למטה, וזהו שהספירות נק' תיקונין, אבל לבושים דאצי' כמו לבוש החשמל מעלימים על הע"ס (ושרשם מהמקיף ובהשתל' מהכלים, והתהוות הכלים בס' השתל' הוא מהאור), ולכן בהשתל' נעשים לבושים המעלימים לגמרי, משא"כ בכלים דהכל קדושה.

בס"ד. ש"פ ויצא, תער"ג

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

ג.

כל המידות הן מידות בני אדם.

לאדם יש שכל ומידות, שבזה הוא שונה מבעלי החיים. אף שגם לבעלי החיים יש שכל ומידות, ישנם שני חילוקים בין האדם והבהמה:

האדם עיקרו שכל, והמידות הן על־פי השכל, ובעלי־חיים עיקרם מידות, והשכל הוא רק במה ששייך למידות.

חילוק נוסף בין השכל ומידות שבאדם ובבעלי חיים הוא, שהשכל והמידות של בעלי־חיים הם רק טבעיים.

גם השכל והמידות של בני־אדם הם לא יותר מאשר שכליים, אבל אצל ה"אדם אתם", בני ישראל, השכל והמידות אינם רק שכליים, אלא גם אלקיים.

לשכל ולמידות האלקיים יש כוח אלקי שמיועד להשפיע — על ידי השכל והמידות השכליים — על השכל והמידות הטבעיים, שהם השכל והמידות של הנפש הבהמית והיצר הרע.

הנפש הבהמית היא שכל והיצר הרע הוא מידות.

חסד, היא אהבה גופנית ל[עניני ה]עולם.

חסד שבחסד היא ההתלהבות והטוב טעם, רחמנא־ליצלן, בתאוות גופניות והנחות העולם.

גבורה שבחסד היא השנאה לשומר תורה ומצוות.

תפארת שבחסד היא "כי הלל רשע על תאות נפשו"[23].

נצח שבחסד הוא החוטא ומחטיא את הרבים[24] בתקיפות, והוא אינו נרתע מפני שום דבר.

הוד שבחסד הוא ה"יודע את ריבונו ומכוון למרוד בו"[25]. הוא עושה דברים אפיקורסיים ועובר עבירות לא רק כמומר לתיאבון, כי יש לו לב חסר מעצורים והוא בעל־תאוה, אלא מפני שהוא מומר להכעיס.

יסוד שבחסד הוא מה שהוא מתלהב ומחובר לתאוות גופניות וחומריות. הוא רוצח כדי למלא את תאוותיו. אינו נרתע מפני שום סכנה עבור תאוותיו החומריות, גם כאשר הוא יודע שהדבר שהוא עושה מזיק לבריאותו, והוא עלול לשלם על כך בחייו.

מלכות שבחסד היא ריבוי דיבורים אסורים בכלל ודיבורי כפירה בפרט. אלו שהם כופרים בה' ובתורתו ולועגים למצוות ה' בדיבור ובכתב שהם מפרסמים, שעל ידי ההנהגה הפראית, חסרת המעצורים הזו, של הכופרים והפוקרים, הם עושים את העולם למגושם יותר, ההיפך מכוונת בורא העולם ברוך־הוא, שברא את העולם — שעם ישראל, על־ידי קיום התורה והמצוות, יעשו את העולם מעודן[26] יותר, שזה בא על ידי השפעת השכל והמידות האלקיים של הנפש האלקית.

חסד הוא האהבה הטבעית שיש לנפש האלקית לאלקות.

חסד שבחסד הוא שהאהבה הטבעית האלקית תהיה בהתגלות בכל הכוחות שלו, לא רק בלב בלבד. זהו החילוק בין האהבה שמשמעה הוא "בכל לבבך"[27] — זו אהבה אלקית בלב, והאהבה של "בכל נפשך"[27] היא האהבה לאלקות שמתפשטת בכל הכוחות.

אהבה זו משפיעה לדחות את התאוות הגופניות והנחות העולם.

גבורה שבחסד היא לשנוא את שונאי הוי', כמו שכתוב[28] "אוהבי ה' שנאו רע", "תכלית שנאה שנאתים"[29].

---

23) תהלים י, ג.
ראה ד"ה וקבל היהודים (הראשון, לעיל ע' 161) אות א.
24) פרקי אבות פרק ה, משנה יח.
25) רש"י נח י, ט. לך יג, יג. בחוקותי כו, יד.
26) בראשית רבה, פרשה מד, א.
27) ואתחנן ו, ה.
28) תהלים צז, י.
29) שם קלט, כב.

תפארת שבחסד – ה"ויגבה לבו בדרכי ה"[30], את כל היופי הוא משקיע בדרכי התורה והמצוה.

נצח שבחסד – שמנצח את הנפש הבהמית והיצר הרע שלו.

הוד שבחסד – שמתייצב נגד המינים והאפיקורסים בתוקף הגדול ביותר, לגנות אותם ולעקור את השפעתם על יהודים.

יסוד שבחסד – ההתקשרות במסירות־נפש לתורה ומצוות.

מלכות שבחסד – שמדבר תמיד דיבורי אותיות התורה והתפילה, שזו היא שלימות מידת החסד של קדושה, וכך בכל המידות, שבכך מתבררות המידות של היצר הרע ומתעדנות המידות השכליות.

זהו "וספרתם לכם" – עשו את ה"לכם" שלכם טהור וברור.

ה"לכם" (האני) של יהודי, הוא מידות של קדושה. עומר הוא המידות הטבעיות. המצוה היא לרומם את המידות הטבעיות.

שלושה אנשים, שלושה מגלים[31], שלוש סאים ושלושה סלים, מסמלים[32] שהעבודה היא במידות.

עומר שהוא לח – זהו חסד, ליבש אותו באש – זוהי גבורה. י"ג הנפות הן י"ג מידות.

מתי יכולה להיות ספירת העומר, לברר את המידות הטבעיות? כאשר ישנה שבת, שביתה מהנחות העולם. הכרה מוחלטת שיהודי חייב להתמסר לתורה ומצוות.

כאשר יהודי מתייגע לתקן את שבע השבתות שלו, ששבע המידות של הנפש האלקית יבררו את שבע המידות של היצר הרע ויזככו את שבע המידות הטבעיות, אזי יש לו הבטחה ודאית מן השמים ש"תמימות תהיינה".

קיצור. מבאר שה"לכם" של יהודי הוא השכל והמידות האלקיים שעל ידם הוא "וספרתם", לעשות את ה"לכם" ברור. חסד הוא אהבה. חסד שבחסד – אהבה ד"בכל נפשך". גבורה שבחסד – לשנוא כופרים ואפיקורסים. תפארת שבחסד – היופי של עבודת הבורא ברוך־הוא. נצח שבחסד – לנצח את הנפש הבהמית והיצר הרע. הוד שבחסד – להתייצב כנגד השפעת הכופרים. יסוד שבחסד – התקשרות לתורה ומצוות. מלכות שבחסד – להרבות באותיות שבתורה.

וספרתם לכם [אייר ה'תש"ג]

30) דברי הימים א יז, ו. ראשית חכמה, שער הענוה פרק ו, רלג ע"א. תורה אור, מגילת אסתר צא, ע"ב.

31) העומר נקצר על־ידי שלושה אנשים ושלושה מגלים (מנחות סג, ע"ב) [הערת כ"ק אדמו"ר].

32) כי עיקרי המידות הם שלשה: חסד, גבורה, תפארת. ראה גם מאמר ד"ה "משכני אחריך" מש"פ במדבר ה'תש"א [הערת כ"ק אדמו"ר] (ספר המאמרים תש"א ע' 119).

ספר השיחות – ה'תש"ה בלה"ק

יום שבת־קודש פרשת האזינו, י"ג תשרי, בסעודה

א. ככל אשר משווים יותר את ההווה עם העבר, רואים יותר את חסרון ההווה. הדבר אמור גם אחרי שלוקחים בחשבון, שמהעבר נחקק בזכרון יותר מהחלק הטוב, מאשר מההיפך.

שאלה: הרי גם בעבר היו עליות וירידות?

תשובה: בוודאי שגם בעבר היו עליות, שהרי אם ח"ו מזמן מתן־תורה עד עכשיו היו רק ירידות, מי יודע היכן היינו נמצאים כעת, אף־על־פי־כן כשמשווים את ההווה לעבר, רואים את החסרון הגדול שבהווה.

ב. למדתי היום את המאמר[1] באידיש מ"הקריאה והקדושה" מתשרי תש"ה, שם מדובר שבני ישראל ביציאתם ממצרים היו בבחינת צדיקים, ומה שהיו משוקעים במ"ט שערי טומאה היה זה מצד הסביבה. הסביבה הייתה חומרנית וגסה, ומכאן יכולים לראות עד כמה סביבה יכולה להשפיע.

ג. מחשבה היא לבוש לשכל, ודיבור הוא לבוש לשכל ומדות. הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי מסביר זאת במשל משני בעלי־דינים, כשאחד רוצה להצדיק את עצמו הוא מדבר בקול רם, שאין זה רק שהוא מגביר את הקול אלא זהו ההבל הפנימי, פנימיות ההבל. אותו דבר גם כשמדברים דברי שכל.

בדרך כלל ישנם בשכל שני עניינים. השכל כשלעצמו והחיות של החידוש שבאותו שכל. לכן כשאחד מדבר ענין של שכל, קיים הבדל אם הוא מדבר בדבר השכל בכלל או שהוא מדבר בחידוש ובקוטב הענין. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בדברו אודות ענין זה, אמר, שזהו מה שאנו רואים בחסידות של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי, שאחרי שהוא מסביר ענין מסוים, הוא אומר כמה מילים באידיש.

ד. הרבנית מוסיא – זוגתו של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' – הייתה אומרת תהלים בשגיאות. פעם אחת סיפר על כך בחיוך אחד מהבנים לאביו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק', והוא גער בו על כך, נענה הבן ואמר: הרי זה לא פריידקע[2], זה "צאינה וראינה". ענה לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק': מה אתה מבטל "צאינה וראינה", האם למדת פעם "צאינה וראינה"? אני למדתי והרגשתי בזה טוב טעם. ה"צאינה וראינה" עשה בעלי־תשובות ויראי־שמים ככוכבי השמים.

ה. על חייו של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש בכלל לא ידוע הרבה. הוא חי רק ארבעים ושמונה וחצי שנים. גם התעסקותו בענייני הכלל הייתה בהעלם ולא בגילוי.

ו. באסיפה[3] בשנת תר"ג – 1843 למספרם – בפטרבורג, השתתף הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' בעצמו. גם לאסיפה שנערכה כעבור עשר שנים בשנת תרי"ג – 1853 – וכן לאסיפה של שנת תרי"ח – 1858 – הזמינו אותו. אלא שהוא עצמו לא נסע ושלח את בנו, הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, שבדיוק אז שהה בקיוב, שם השתדל לבטל את הגזירה שרצו לגזור, לגרש את כל היהודים מהאחוזות. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק התראה אז עם הגנרל גוברנטור, ונשא חן בעיניו. הגנרל שאל אותו אם הוא מנהיגם של בני ישראל, וענה לו, שהמנהיג הוא אחר, הוא רק משרתו, והסביר לגנרל מעלתו של משרת על־דרך משה ויהושע, שיהושע היה משרת את משה רבינו, ובכך קנה את לבו של הגנרל. הגנרל אמר אז להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש שהוא עצמו אין בכוחו לבטל את הגזירה, אלא יתן לו מכתב לפטרבורג, בו יביע את דעתו לדחות את הגזירה לעשר־חמש עשרה שנה.

ז. להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש היו שונאים בנפש בין עסקני הכלל באותה תקופה, וזאת בסיבת עסקנות הכלל שלו. א) משום שלא התייעץ אתם ולא התחשב אתם כלל. ב) שיטתו הייתה שצריכים לדבר עם באי־כוח הממשלה דברים ברורים וגלויים, אף שעל־ידי־זה יסבלו העסקנים.

בשנת תר"מ נסע הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לחוץ־לארץ, והודיע לר' ישעי' ברלין ומבקש שיבוא אליו עם כמה אברכים.

ר' ישעי' ברלין – גר אז בוועליז, וגם משפחתו של רש"ל גרה שם – לא קיבל את הדבר ברצינות, כי חשב שזה מעין מעשה דווינסק, ובהיותו טרוד אז לא נסע בעצמו רק שלח את רש"ל. כשבא רש"ל אמר לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, טוב שבאת, קח כרטיס למחלקה ראשונה, ותיסע אתי מספר תחנות.

כשנכנסו לרכבת, ביקש הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש את רש"ל שיהיה בתא שלו וישב לידו. בתוך כך נכנס לאותה מחלקה אברך אחד עם סאקעט – מין מלתחת נוסעים בימים ההם – והתיישב מול הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש פנה אל אותו אברך ואמר: יהודי אסור שיהיו לו ידי עשו, תן לי מה שיש לך. נטל האברך אקדח מכיסו, ויתנו להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש שהשליכו דרך החלון.

לאחר מכן אמר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לרש"ל: כעת הנך יכול כבר לנסוע חזרה.

ח. מעשה דווינסק שנזכר לעיל, הוא:

כשנתיים לפני המאורע האמור, נסע הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לחוץ־לארץ דרך דווינסק. בדווינסק גרו הרבה מחסידי קאפוסט, והם השתדלו שיבואו לתחנת הרכבת הרבה אנשים לקבל את פני הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, כדי שיצא מזה

1) ד"ה ביום השמע"צ.

2) בתו של אדמו"ז. היתה בת דעת גדולה בחסידות.

3) ראה שיחת חה"פ תש"ג אות סג ואילך. וקונטרס "אדמו"ר הצ"צ ותנועת ההשכלה".

אי־נעימות. ואכן כך היה, התאסף קהל רב בתחנת הרכבת, ומרוב הדוחק נשברו החלונות והדלתות. דווינסק היתה אז עיר בצורה, והודיעו על כך מיד לגנרל שר המבצר ושאלוהו מה לעשות. ויענה: "ארעסטאוואט", כלומר, לאסור את הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש. כשבא הפקיד עם החיילים לתחנה, שאל: "קאט זדיעס ראבין" – מי הוא הרבי. העומדים מסביב נרתעו ונסוגו אחור. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש הוציא מחיקו מכתב, והראה לפקיד שהזדעזע, ועמד לפני הרבי כעבדא קמי' מרא. אמר לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש שהוא רוצה לרשום את שמו ואת מספרו. חוורו פני הפקיד כסיד, כי ירא שלא ייענש. הסוף היה שהגנרל שר המבצר בא בעצמו לבקש את סליחתו של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש.

התעודה שהראה לפקיד הייתה מהממשלה בפטרבורג, שהמשטרה החשאית והגלויה תבוא לעזרת הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש מתי שיצטרך.

ט. גם שיטתו של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הייתה שעם באי־כוח בממשלה צריכים לדבר דברים ברורים ובהירים. באסיפת הרבנים שנערכה בפטרבורג, אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק[4]:

"לא ברצוננו הלכנו מארץ ישראל ולא בכוחות שלנו נחזור לארץ ישראל. אבינו מלכנו יתברך, הגלה אותנו והוא יתברך יגאלנו ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ, ויוליכינו קוממיות על ידי משיח גואל צדק לארצנו הקדושה בב"א".

"אך, זאת צריכים לדעת כל העמים שעל פני האדמה, שרק הגופים שלנו נמסרו לגלות ולשעבוד מלכיות, אבל נשמותינו לא נמסרו בגלות ובשעבוד מלכיות. עלינו לומר גלוי לעין כל, שכל אשר נוגע לדתנו, תורה ומצוות ומנהגי ישראל, אין עלינו בני ישראל שום בעל דעה, ושם כוח כפיה אסור שינוצל לשם כך. עלינו להכריז בכוח העקשנות היהודי החזק ביותר, מסירות הנפש היהודית בת אלף השנים – אל תגענו במשיחי ובנביאי אל תרענו".

כשסיים הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק דבריו אלו – שנאמרו בנוכחות נציגי הממשלה – התעלף ומיד נאסר, רק בערבותו של ר' שמואל גוראר' שנתן שטר בסך עשרת אלפים רובל, של ר' שמואל מיכל טריינין שגם־כן נתן עשרת אלפים רובל, ושל מר לוין, גביר גדול, שהעמיד את עצמו את בני ביתו ואת כל רכושו כערבות – לא לקחו את הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק במאסר, ואף־על־פי־כן עמד כל הלילה חייל ליד דלת חדרו.

י. פעם אחת נסע הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לפריז, ולקח אתו את הגבאים ר' לוויק ור' פנחס לייב. גם החסיד ר"מ מנסזון ור"י ברלין הצטרפו לאותה נסיעה. כשהגיעו לפריז, שאל ר"י ברלין את הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש: היכן לנסוע? וענה לו: למלון אלכסנדר – היה זה אחד המלונות הגדולים ביותר, בו התאכסנו מלכים ובני מלכים וכיו"ב – והוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש סיים: אתה הרי שמענדריק, אינך מדבר צרפתית, ובכן אדבר אני אתם. כשהגיעו למלון, ביקש הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לתת לו שורת חדרים טובה. וענו לו, שישנה מערכת חדרים פנויה ומחירה מאתים פראנק ליום. שאל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש אם ישנה מערכת טובה יותר באותה קומה בה נמצאים גם חדרי המשחק, וענו לו שישנה מחלקה פנויה גם בקומה זו, אבל היא עולה ביוקר רב. והורה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לתת לו מחלקה בת שלשה חדרים, חדר אחד עבורו, חדר עבור ר' לוויק, וחדר עבור ר' פנחס לייב. – ר' פנחס לייב רצה לבשל שם חמיצה חלבית, והיא נשפכה על השטיח היקר והיו צריכים לשלם עבור זה מאתים פראנק – ר"י ברלין ור"מ מונסזון התאכסנו במלון אחר בקרבת מקום, כי לא רצו לשלם ביוקר כל כך.

לאחר כמה שעות, הלך הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לאחד מאולמי המשחקים שם שיחקו בקלפים, ניגש והתיישב ליד אברך אחד ששיחק בקלפים, ומזמן לזמן שתה יין מכוסו. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש הניח את ידו על כתף האברך ואמר לו: אברך, יין נסך אסור לשתות. אחר כך אמר עוד פעם: יין נסך מטמטם את המוח ואת הלב, תהי' יהודי. וסיים: לילה טוב, וחזר לחדרו. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק היה אז בהתרגשות גדולה.

החסיד ר"י ברלין סיפר: מעולם לא ראיתי את דודי – הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש בהתרגשות כזו. היה נהוג באותו מלון, שאם רצו לעלות או לרדת מקומה לקומה – ועדיין לא היו קיימות מעליות – עמדו בכל קומה כסאות מיוחדים לשאת את היושבים עליהם מלמטה למעלה או מלמעלה למטה. מרוב התרגשות, התיישב הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, בהלכו לחדרו, על אחד מאותם כסאות, ומיד ניגשו משרתי המלון והגביהו את הכסא כדי לשאתו לאן שיורה להם. ונזכר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש שהוא דר באותה

4) ראה ספר המאמרים־קונטרסים ע' 350.

קומה, ואמר להם: "פארדאן" - סליחה - טעיתי. וילך לחדרו.

לאחר כמה שעות, בא האברך הנ"ל ושאל היכן האיש שדיבר אתו, והצביעו לו על חדרו של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש. הוא נכנס לאותו חדר, ושהה שם זמן ממושך. למחרת עזב הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש את המקום.

כעבור זמן, אמר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש שזה כמה דורות שלא הייתה נשמה טהורה כזו, אלא שהייתה בעמקי הקליפות עד שהאברך חזר בתשובה. אותו אברך הוא ראש משפחת קליין הידועה בצרפת.

יא. בעת ה'דין תורה' בין האחים, שהיה אחרי הסתלקות הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק', הראה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש בקיאות גדולה גם בתורת הנגלה. שאלו אחיו הקשיש, דודי הרה"ק מוהרי"נ: הא מנין לך, בקיאות בנגלה, הרי הנך אברך עדיין? ויענהו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש: אתה קשיש בשנותיך אתה, ואילו אני קשיש בשנות אבינו.

יום שבת־קודש פרשת האזינו, י"ג תשרי, בסעודה ה'תש"ה

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ק"י - על פי התהום

תחלה דחה הקרדינל, הממונה על ספריית הוותיקן, את בקשת ר' משה להפגישו עם האברך היהודי שהכנסיה זממה לצוד את נשמתו ברשתה. הוא פחד ממרגלי הוותיקן שעקבו אחרי מעשי כל בעל תפקיד, יהיה בכיר ככל שיהיה, ובמיוחד אחרי האברך היהודי.

עם זאת מסר הקרדינל לר' משה פרטים חשובים על סדר יומו של האברך. התברר כי עדיין הוא ממשיך ללכת מדי יום, פעם אחת ביום, להתפלל בבית־הכנסת, כך שאת קשריו עם היהדות טרם ניתק כליל. כן נהג ללכת מדי יום לאכסניה יהודית לסעוד את לבו.

ר' משה הסיק כי יש לו שתי אפשרויות של פגישה עם האברך מבלי שהדבר יעורר תשומת לב מיוחדת: בבית־הכנסת או באכסניה. לאחר שיקול דעת מעמיק, החליט כי המקום המתאים יותר הוא — האכסניה, ור' משה החל לערוך את סעודותיו באותה אכסניה.

ההזדמנות לפגישה המיוחלת ניתנה לר' משה בשבת־קודש. ר' משה ישב ליד השולחן וסעד את סעודת השבת. האברך נכנס, נטל ידיו והתיישב אף הוא ליד השולחן. לפתע הבחין בר' משה, אותו שמע כשהוא מתווכח עם הקרדינלים בוותיקן. מיד קם ממקומו וניגש אל ראש קהלת פוזנא לשעבר. בהתרגשות רבה אמר לו: "מאז שמעתי את נאומך באזני הקרדינלים, אני שרוי תחת רושם דבריך, שעוררו אצלי פקפוקים רציניים בצדקת הנצרות. היו לי בעניין זה שיחות ממושכות עם מורי, שלא הצליח להחזיר לי את האימון בצדקתו. ביקשתי ממנו שיפגישני אתך כדי ללבן את הבעיות שהתעוררו, אך המורה אמר כי כבר עזבת את רומא".

תמימותו של האברך בלטה לעין. ר' משה יעץ, אפוא, שלא יגלה למדריכו הקתולי על פגישתם, וכי יקיימו מעתה פגישות סודיות שבמהלכן ישוחחו וידונו בענייני אמונה. זה היה באמת הדבר שהאברך היה מעוניין בו.

בפגישה הראשונה סיפר האברך לר' משה כי מוצאו מן העיר ווילנא, וכי שמו — גדליה משה גורדון. פרטי הביוגרפיה שלו, כפי שגילה אותם לר' משה, הציגו סיפור מעניין של צימאון לתורה, וגם, להבדיל, למדעים כלליים.

אביו של גדליה משה, היה למדן גדול ורופא בווילנא. את תורת הרפואה למד בפדובה שבאיטליה, לשם נסע על חשבונו של נדבן וילנאי ידוע. בווילנא יצא שמו לתהילה. בחולים עניים היה מטפל ללא תשלום. מעולם לא נראה יושב בטל, ואת כל זמנו הפנוי הקדיש ללימוד.

כאיש ווילנא טיפוסי, התנגד תחלה הרופא הלמדן לתורת הקבלה. אך בפדובה השתלם לא רק ברפואה אלא גם התוודע אל גדולי התורה בעיר זו ולמד תורה מפיהם. מהם רכש הערכה והתעניינות, וידע מסוים, בתורת הקבלה. כאשר חזר לווילנא המשיך, אפוא, לעסוק בקבלה, וגם לימד ממנה את בניו, ביניהם את גדליה משה. ברם, גדליה משה נטה יותר להערצת מדע הרפואה, והמדעים בכלל, וכאשר גברה תשוקתו להשתלם במדע, לאחר שלמד תורה הרבה, החליט לחפש לו מרכז מדעי, שבו ירווה את צימאונו. במיוחד רצה להתמסר ללימוד שפות שונות. לשם כך החליט לנסוע לונציה, שם למד תיאולוגיה, ולאחר מכן נסע, לפי עצת מוריו, לרומא כדי להשתלם בוותיקן. שם החל ליפול תחת השפעת מוריו הקתוליים שכתוצאה מכך התפתחה אצלו נטייה לנצרות. בכירי הכמרים בוותיקן קיוו שייפול בקרוב ברשתם כפרי בשל, וימיר את דתו.

אלא שבפגישתו עם ר' משה התברר כי עדיין רחוק הוא מסוף הדרך. לבטיו ומאבקיו הפנימיים צפו על פני השטח, והתגלו כבלתי ניתנים לעקיפה, כפי שציפו הכמרים. בפגישה זו אף היו בפיו של גדליה משה סיפורים מעניינים בקשר לטיפוסים שונים בקמפוס של הוותיקן, הן בין אוכלוסיית התלמידים והן בין אוכלוסיית המרצים.

התברר, להפתעתו של ר' משה, כי גם בין התלמידים וגם בין המרצים היה מספר ניכר של יהודים. כך נודעו לו מפיו של גדליה משה, שמות של כמה מבכירי המרצים בוותיקן, מגדולי הכמורה, שהיו משומדים. מאידך היו שם כאלה שיהדותם היתה מיזערית ביותר אלא שגם לא היו נוצרים, משום שלא הגיעו להמרת דת. אחד מאלה היה אדם בשם פרופסור למברן, שמוצאו היה מצרפת. הלה היה יהודי מתבולל, אך היה רחוק מנצרות. למברן זה היה מורו של גדליה משה במתימטיקה, וחלקו היה רב בהחדרת ספיקות באמונת היהדות בנפשו של האברך. כשהצטרפה לכך השפעת מוריו הקתוליים, שחלק מהם היו משומדים פנטיים, החלה הידרדרותו של גדליה משה במדרון המוליך לתהום הנצרות.

היה זה, אפוא, הרגע הנכון והמתאים שר' משה יקח את גדליה משה תחת השפעתו. גדליה משה גורדון העריך מאד את ר' משה, וכך הצליח זה להוכיח לו בהגיון ובידע רב כי התשובה הנכונה על כל השאלות בענייני אמונה מצויה בתורה. לא עבר זמן רב וגדליה משה נקשר שוב אל היהדות במידה איתנה.

לפי עצת ר' משה, כדי להיחלץ מן הרשת שפרשו הכמרים לרגליו, עקר גדליה משה את מגוריו ממעון הסטודנטים, ועבר לגור אצל משפחה יהודיה ברומא, כשהוא בא רק אל ההרצאות באקדמיה.

גדליה משה השתלם בבת אחת בשני קורסים. אחד בתחום המדעים המדויקים, מתמטיקה ואסטרונומיה, והשני בתחום הפילוסופיה – תורת התפתחות הדתות. בראש האגף המדעי, שבמסגרתו לימד גם היהודי המתבולל למברן, עמד מדען קתולי, שהיה לו הערכה ליהדות וידע את התנ"ך במקורו. בקורס זה התקדם האברך בצעדי ענק, ותוך זמן קצר עמד לסיימו בהצטיינות רבה.

בקורס השני שימשו רק כמרים כמרצים, והיו אלה מבעלי־ההשפעה הגדולים ביותר בוותיקן. כל עוד סברו אנשי הכמורה כי יעלה בידם לרכוש את גדליה משה לכנסיה, קירבו וקידמו אותו וגילו כלפיו אותות חיבה והערכה. אך מיד כאשר נוכחו לדעת כי הוא מתחזק באמונתו כיהודי, ובמיוחד כאשר החל, בעקבות שיחותיו עם ר' משה, לדחות בתקיפות ובכישרון רב את כל טענות הכמרים נגד הדת היהודית, החלו לגלות כלפיו שנאה ובוז, והחלו לרדוף אותו ולהצר את צעדיו. גדליה משה החל לחוש עצמו כמיותר במיוחד באגף זה של האקדמיה האפיפיורית.

את צערו השקיט בשיחותיו הממושכות עם ר' משה. שיחות אלה היוו עבורו מקור של עידוד וחיזוק, בהיווכחו יותר ויותר באמיתותה הנצחית של היהדות.

במשך הזמן שבו המתין ר' משה לידיעה על חידוש הויכוח בינו לבין הקרדינלים, זמן שנוצל על־ידי גדליה משה לשיחות ביניהם, השלים זה בינתיים את שני הקורסים שלו. את הקורס המדעי סיים במהירות בהצטיינות גדולה בקבלת התואר הגבוה ביותר. לעומת זה בקורס על האמונות נפסל לגמרי, ולא זו בלבד שלא קיבל את התואר הנכסף אלא שאף צויין לגנאי על שגילה עקשנות ועיוורון כלפי הדת ה"אמיתית". דבר זה גרם לו אמנם כעס ומרירות, אך בדיעבד הסתפק בתואר ובאותות הצטיינות שקיבל בקורס המדעי.

בינתיים הלך והתחזק הקשר בינו לבין ר' משה. הוא אף החל להביא אליו עוד סטודנטים יהודיים מן האקדמיה האפיפיורית.

לא כל התלמידים הללו, שבאו מארצות שונות, היו זרים ומנוכרים ליהדות ונתונים להשפעת הכמרים הקתוליים. האקדמיה האפיפיורית בוותיקן היתה מקור משיכה לצעירים יהודיים רבים, רובם למדנים גדולים, משום שלא היתה להם אז הזדמנות אחרת להתקבל לאוניברסיטאות ולמכוני לימוד גבוהים. בוותיקן קיבלו תלמידים יהודים בזרועות פתוחות וללא צורך לשלם שכר לימוד, כמובן מתוך מגמה לרכוש אותם לכנסיה. כך או כך למדו אז בוותיקן עשרות צעירים יהודיים.

גדליה משה היה זה שבלט ביותר ומשך אליו את עיקר תשומת הלב מבין הסטודנטים היהודיים בגלל כישרונותיו המיוחדים במינם, והוא היה פארם וגאוותם של כל הצעירים היהודיים שלמדו בוותיקן.

העובדה שגדליה משה שב באופן מוחלט לתורה וליהדות, השפיעה על התלמידים היהודיים להתקרב יותר ויותר ליהדות טהורה ולעסוק יותר בעניינים יהודיים.

הדברים הגיעו לידי כך שהתלמידים היהודיים החלו לקיים אסיפות, שבהן דובר בגלוי על קירוב הרחוקים והמנוכרים ליהדות. גדליה משה, עטור התארים וההצטיינויות, היה נתון כולו להשפעת ר' משה, ושאיפתו היחידה בחיים היתה עתה להניע את התלמידים המרוחקים, להיות יהודים חמים יותר וטובים יותר.

ר' משה, שעקב אחרי המתרחש בעניין רב, נפעם כולו. הוא חש כי יש לו חלק בהתפתחויות ושמח על כך מאד. היה זה לדידו השכר על שהייתו הממושכת ברומא.

אגרות קודש

ב"ה, י"ג אייר, ת"ש

נויארק

אל התלמיד מר ברוך שי' פאריז

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מיום ה' אדר שני - דרך ריגא - הסדר היום שלו בכללותו טוב הוא, אמנם צריכים ללמוד לימוד הנגלה יותר. ביותר כוונתי בכמות ובאיכות, וצריכים לתת על זה יותר זמן. הנני חפץ שתהי' למדן במלא מובן המלה, ולהיות למדן צריכים על זה זמן נכון והתמסרות פנימית מסודרת. ובעניני אריכות התפלה צריכה להיות בחול לפרקים ובשבת ראוי הוא. והשי"ת יהי' בעזרו שיצליח בלימודו בנגלה ובדא"ח ויהי' ירי"ש חסיד ולמדן.

בש"ק בהשכמה יטעם מזונות קודם התפלה.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

המשך ביאור למס' יבמות ליום רביעי עמ' ב

כדי להפקיע את זיקת אחיו שנפלה לפניו בעודו בריא.

מקשה הגמרא: **אָמַר** לֵיהּ **אַבַּיֵי** לרבה, **וְלֵיתֵי** – שיבוא **אִיסּוּר פְּצוּעַ** דכא **וְנִידְחֵי עֲשֵׂה דְּיִבּוּם,** וממילא תפקע הזיקה, שכן מצינו שאף אשה שכבר היתה זקוקה ליבום, אם לאחר מכן נאסרה על היבם, מפקיע איסור זה את זיקת היבום, **מִי לֹא** תְּנַן במשנה להלן (קט.), היו שני אחים נשואים עם שתי אחיות, אחת מהן יתומה קטנה שנישואיה הם רק מדרבנן, ואחת גדולה שנישואיה נישואין גמורים מן התורה, ומת בעל הגדולה, ונפלה אשתו ליבום לפני אחי בעלה הנשוי לאחותה הקטנה, **רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אִם מֵיאָנָה** הקטנה בנישואין, **מֵיאָנָה,** ואינה עוד אשתו, ומותר לו לייבם את הגדולה אשת אחיו. **וְאִם לָאו** – אם לא מיאנה הקטנה, **תַּמְתִּין** הגדולה **עַד שֶׁתַּגְדִּיל** הקטנה ולא תמאן, ואז יחולו קידושי הקטנה מן התורה, **וְתֵצֵא הַלָּזוֹ** – ותפטר הגדולה מיבום וחליצה, שהרי עכשיו היא אסורה עליו **מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. אַלְמָא** – מוכח ממשנה זו, **דְּאָתֵי אִיסּוּר אֲחוֹת אִשָּׁה וְדָחֵי** את הזיקה של היבום שכבר היתה עליה מקודם, **הָכָא נַמִּי נֵיתֵי אִיסּוּר פְּצוּעַ** דכא **וְנִידְחֵי** – ויפקיע את הזיקה שכבר היתה עליה מקודם.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אָמַר רַב יוֹסֵף,** המשנה מדברת אף במי שכבר היה פצוע דכא בשעה שנפלה לפניו, **וְהַאי תַּנָּא** שאמר בשם רבי עקיבא שפצוע דכא חולץ ליבמתו אף שהיא אסורה עליו בלאו, **הַהִיא תַּנָּא דְּבֵי רַבִּי עֲקִיבָא הִיא** – הוא התנא מבית מדרשו של רבי עקיבא, **דְּאָמַר** לעיל (מט.) שלדעת רבי עקיבא רק בן הנולד **מִחַיָּבֵי לָאוִין דִּשְׁאַר,** כלומר להורים שאסורים זה על זה באיסורי לאו הבאים מחמת קורבה, כגון הנושא את חלוצתו, הקידושין אינם תופסים ולכן הבן **הָוֵי מַמְזֵר,** וגם אין בהם כלל זיקת יבום כמו בחייבי כריתות, אבל בן הנולד **מִחַיָּבֵי לָאוִין גְּרִידֵי** שאינם מחמת קורבה, כגון פצוע דכא, הקידושין תופסים והבן **לֹא הָוֵי מַמְזֵר,** ויש בהם זיקת יבום ולכן פצוע דכא חולץ לאשתו.

הגמרא מקשה על רבי עקיבא: מדוע סריס אדם חולץ, והרי אף שהיתה לו שעת הכושר מכל מקום **אִיקְרֵי כָּאן** – יש לקרוא עליו את הפסוק שמבאר מהי מטרת היבום, (דברים כה ז) 'לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם', **וְהָא לָאו בַּר הָכִי הוּא** – וסריס זה אינו יכול להקים שם לאחיו ומה טעם ליבום וחליצה במצב זה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא,** לפי דבריך שאין הדבר תלוי באם היתה לו שעת הכושר, **אִם כֵּן אֵין לְךָ אִשָּׁה שֶׁכְּשֵׁרָה לְיָבָם, שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בַּעֲלָהּ סָרִיס חַמָּה** [–סריס בידי שמים] **שָׁעָה אַחַת** קוֹדֶם **לְמִיתָתוֹ** מחמת יסורי המיתה שמחלישים את גופו עד שלא היה יכול להוליד, ונמצא שקודם מיתתו כבר היה שמו מחוי, ואין אשתו זקוקה ליבום. אלא על כרחך כיון שמתחילה היה בעלה בר הקמת שם והיתה לו שעת הכושר, יש לייבם או לחלוץ. ומכאן יש ללמוד שגם בשהיבם הוא סריס שהיתה לו שעת הכושר יש לייבם או לחלוץ.

מקשה הגמרא: **לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** במשנתנו הסובר שסריס אדם אינו חולץ לפי שאין לו רפואה, **פֵּירוּקָא דְּרָבָא פִּירְכָא הִיא** – תירוצו של רבא והוכחתו מכל אדם קודם מותו, שסריס שהיתה לו שעת הכושר חולץ, היא פירכא לשיטתו [–של רבי אליעזר], שהרי כל אדם קודם מותו נעשה סריס שאין לו רפואה ומדוע חולצים לאשתו. ועל כרחך ששעת הכושר היא הקובעת ולא מה שאין לו רפואה. מתרצת הגמרא: רבי אליעזר סובר **שֶׁהָתָם כְּחִישׁוּתָא דְּאַתְחִילָה בֵּיהּ** – מה שאדם אינו ראוי להוליד קודם מיתתו אינו נחשב לסריסות, אלא זו כחישותו של הגוף הבא מחמת ייסורי המיתה, אבל אם היה סריס ממש, לדעת רבי אליעזר אף אם נעשה סריס אחרי שנולד אין אשתו זקוקה ליבום ואין זה תלוי אם היה לו שעת הכושר.

מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** [–מהו] **סָרִיס חַמָּה** שעליו אמר רבי עקיבא שלא היתה לו שעת הכושר, **אָמַר רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל**

הברכה ב"וירדו חיים שאולה" . . כי תשובה מועלת רק כל עוד שהוא חי . . שגם בשאול יהיו חיים ויוכלו לעשות תשובה.

היום יום כו סיוון

ב״ה, ט״ו אייר, תשי״ג
ברוקלין.

ברכה ושלום!

במענה על מכתבה מז׳ אייר, בו כותבת אשר בתור מורה של בית יעקב, רוצה לדעת, אם נכונה השמועה אשר התירו לימוד הגמרא לבנות, אבל אינה מפרטת, איזה גמרא ובאיזה אופן.

הנה אופני הלימוד הנחוצים, וזה תלוי באופי של התלמידות, כשרונותיהן וידיעותיהן, והיסודות לקבוע פרטים בזה, הוא על פי המבואר בהלכות תלמוד תורה, ביורה דעה סימן רמ״ז סעיף ג׳, והנושאי כלים שם. אשר תמצית והמסקנא אחרונה תמצא בהלכות תלמוד תורה לרבינו הזקן בעל השולחן ערוך סוף פרק א׳, וזה לשונו: ״גם הנשים חייבות ללמוד הלכות הצריכות להן לידע אותן כמו דיני נדה וטבילה ומליחה ואיסור יחוד וכיוצא בהם כל מצות עשה שאין הזמן גרמא וכל מצות לא תעשה של תורה ושל דברי סופרים מוזהרות בהן כאנשים״.

נוסף על זה, בימינו כאשר נתרופפו בדעת ההמון ובפרט הנוער, יסודי הדת, ונכנסה בהם כבר הערמומיות מחוץ, הנה מוכרח הלימוד בפרט לנערות, שבמשך שנים אחדות הרי בהן תהי׳ תלוי׳ כל הנהגת הבית להודיען את היופי שבתורה ולהכירן עם השקפת תורתנו הק׳ על אותן הבעיות שעמהן נפגשות בחיי היום יומים בתור אשה לבעלה ובתור אם לבני׳, וכאשר הוכיח הנסיון של שנים האחרונות עד כמה נחוצות ידיעות אלו.

ובהתאם לזה, הנה בשנים האחרונות אי אפשר בלאו הכי שגם הנערות תהי׳ להם עכ״פ ידיעה מהראשי פרקים דתורת החסידות המביאה להרגשה פנימית יותר בהענינים דבין אדם למקום אהבת השם ויראתו ואהבת ישראל ואהבת התורה כו׳. ואם נחוצים ידיעות אלו לאנשים ונשים פרטים, הרי על אחת כמה וכמה גדולה נחיצותן לאלו המתעסקים בחינוך שיש להם השפעה מיוחדה על הדור הצעיר, ובמילא הרי אפילו שגיאה קלה ונטי׳ קלושה מדרך הישר של המורה והמחנך, עלולה להביא היזק רב לכל המחונכים שלו, והאריכות בזה אך למותר.

לפלא שאינה מזכרת במכתבה יותר פרטים אודות עבודתה בתור מורה וכן אודות התלמידות בהסביבה בה נמצאת.

בברכת הצלחה להעלות את המחונכות שלה במסילה העולה בית א-ל.

בשם כ״ק אדמו״ר שליט״א
המזכיר

המשך ביאור למס׳ יבמות ליום ראשון עמ׳ א

כל ישראל שראוי להוליד, אם כן **מַמְזֵר דְּבַר אוֹלֹדֵי** – שראוי להוליד, ומוזהר על כל האיסורים שבתורה, ומן התורה הוא אסור בעובדת כוכבים, **הָכִי נַמִּי דַּאֲסִיר** מדרבנן בנתינה, **וְהָא תְּנַן** במשנה (קידושין סט.) **מַמְזֵרִים וּנְתִינִים מוּתָּרִים לָבֹא זֶה בָּזֶה**. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** צריך לומר כך, **כִּי גָּזוּר** רַבָּנָן שלא לשאת נתינה, היינו דווקא **בִּכְשֵׁרִים** לבא בקהל, אבל **בִּפְסוּלִים** לבא בקהל כגון פצוע דכא וממזר, **לֹא גָּזוּר** בהם רַבָּנָן. ועדיין אין ראיה לגבי כהן פצוע דכא האם הוא מותר בגיורת ומשוחררת.

רבא חוזר בו מדחיית ראיית רב ששת: **הֲדַר אָמַר רָבָא לָאו מִילְּתָא הִיא** – אינו נכון מה שאמרתי, שהאיסור ׳לא תִּתְחַתֵּן בָּם׳ מדבר על שבעה עמים בגיותם, שהרי **כְּהֵיוֹתָן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לֵית לְהוּ חַתְנוּת** – אין קידושין תופסין בהם. ורק לאחר שנִתְגַּיְּרוּ **אִית לְהוּ חַתְנוּת**, ובהכרח ששבעה עמים שאסרה תורה, מדובר לאחר שנתגיירו, ואסורים לישראל משום קדושתם. ושוב חוזרת ראיית רב ששת שאם מצינו שפצוע דכא מותר בנתינה, על כרחך שכבר אינו בקדושתו הקודמת, והוא הדין לכהן פצוע דכא שמותר בגיורת ומשוחררת.

מקשה הגמרא: **מַתִּיב רַב יוֹסֵף**, נאמר בפסוק (מלכים א׳ ג׳ א) ׳**וַיִּתְחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת בַּת פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם**׳. הרי שאף שלא תופסים קידושין בגויה, השתמש הכתוב בלשון חתנות. מתרצת הגמרא: **גַּיּוּרֵי גַּיְּרָהּ** – שלמה גייר את בת פרעה ורק אחר כך נשאה. מקשה הגמרא: **וְהָא לֹא קִבְּלוּ גֵּרִים לֹא בִּימֵי דָּוִד וְלֹא בִּימֵי שְׁלֹמֹה**. מתרצת הגמרא: **מִידֵּי הוּא טַעֲמָא אֶלָּא לְשׁוּלְחַן מְלָכִים** – הרי הטעם שלא קבלו גרים בזמן דוד ושלמה, משום שחששו שהבאים להתגייר אינם עושים זאת לשם שמים, אלא מחמת רצונם לזכות בעושר וגדולה שהיו לישראל בזמן ההוא,

פרשת בחקותי

ג אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ
וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם: ד וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה
הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ: ה וְהִשִּׂיג לָכֶם
דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־זָרַע וַאֲכַלְתֶּם
לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם: (לוי)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ח"א ע' 282)

אם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ (כו, ג)

הַמִּצְוֹות בִּכְלָל נֶחְלָקוֹת לִשְׁלֹשָׁה סוּגִים: עֵדוּת, מִשְׁפָּטִים וְחֻקִּים. הַתּוֹרָה כָּאן מַכְלִילָה אֶת כָּל הַמִּצְוֹות תַּחַת הַסּוּג חֻקִּים, וּבְכָךְ מְלַמֶּדֶת אוֹתָנוּ הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאֶת מִצְוֹות הַחֻקִּים עוֹשִׂים לֹא עַל פִּי טַעַם וַהֲבָנָה, אֶלָּא מִצַּד צִוּוּי הַקָּבָּ"ה בִּלְבַד - בְּקַבָּלַת עֹל. כָּךְ גַּם אֶת שְׁאָר הַמִּצְוֹות - עֵדוּת וּמִשְׁפָּטִים - צָרִיךְ לְקַיֵּם מִצַּד צִוּוּי הַקָּבָּ"ה בְּקַבָּלַת עֹל, לַמְרוֹת שֶׁהֵן מוּבָנוֹת עַל פִּי שֵׂכֶל.

שני ו וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד
וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן־הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר
בְּאַרְצְכֶם: ז וּרְדַפְתֶּם אֶת־אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם
לֶחָרֶב: ח וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם
רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב:
ט וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי
אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם: (ישראל)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות ש"פ בהו"ב תשכ"ח. ע"פ ביאורי החומש)

וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי אֶת יַעֲקֹב (כו, מב)

בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת נִכְתָּב מָלֵא, וְ'אֵלִיָּהוּ' - חָסֵר בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת. יַעֲקֹב נָטַל אוֹת מִשְּׁמוֹ שֶׁל אֵלִיָּהוּ, עֵרְבוֹן שֶׁיָּבוֹא וִיבַשֵּׂר גְּאֻלַּת בָּנָיו (רש"י)

לִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ, וְכִי הַגְּאוּלָה תְּלוּיָה בִּרְצוֹנוֹ שֶׁל אֵלִיָּהוּ? וַהֲרֵי הַדָּבָר בִּידֵי הַקָּבָּ"ה. וְיֵשׁ לוֹמַר: בְּסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם נֶאֱמַר "וַיִּשְׁמַע אֱלֹקִים אֶת נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב", מִשְּׁמַע שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ בִּפְעֻלָּה מְיֻחֶדֶת כְּדֵי לְעוֹרֵר, כִּבְיָכוֹל, אֶת זִכְרוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה. וְלָכֵן רַשִּׁ"י מְפָרֵשׁ - שֶׁיַּעֲקֹב לָקַח "עֵרְבוֹן" מֵאֵלִיָּהוּ, בְּמַטָּרָה שֶׁאֵלִיָּהוּ יַזְכִּיר, כִּבְיָכוֹל, לַקָּבָּ"ה אֶת בְּרִיתוֹ עִם הָאָבוֹת, וּבְכָךְ יָבִיא אֶת הַגְּאֻלָּה.

שלישי ז וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ
תּוֹצִיאוּ: יא וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל
נַפְשִׁי אֶתְכֶם: יב וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי
לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם: יג אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ
אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת: פ (ע"כ בחול) יד וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ
לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה: טו וְאִם־
בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל
נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי לְהַפְרְכֶם
אֶת־בְּרִיתִי: טו אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת לָכֶם
וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה אֶת־הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־
הַקַּדַּחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם
לָרִיק זַרְעֲכֶם וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם: יז וְנָתַתִּי פָנַי
בָּכֶם וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם
וְנַסְתֶּם וְאֵין־רֹדֵף אֶתְכֶם: יח וְאִם־עַד־אֵלֶּה לֹא
תִשְׁמְעוּ לִי וְיִסַּפְתִּי לְיַסְּרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע
עַל־חַטֹּאתֵיכֶם: יט וְשָׁבַרְתִּי אֶת־גְּאוֹן עֻזְּכֶם
וְנָתַתִּי אֶת־שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת־אַרְצְכֶם
כַּנְּחֻשָּׁה: כ וְתֻם לָרִיק כֹּחֲכֶם וְלֹא־תִתֵּן אַרְצְכֶם
אֶת־יְבוּלָהּ וְעֵץ הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ: כא וְאִם־
תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי וְלֹא תֹאבוּ לִשְׁמֹעַ לִי וְיָסַפְתִּי
עֲלֵיכֶם מַכָּה שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם: כב וְהִשְׁלַחְתִּי
בָכֶם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה
אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנָשַׁמּוּ
דַּרְכֵיכֶם: כג וְאִם־בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם
עִמִּי קֶרִי: כד וְהָלַכְתִּי אַף־אֲנִי עִמָּכֶם בְּקֶרִי
וְהִכִּיתִי אֶתְכֶם גַּם־אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם:
כה וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם־בְּרִית
וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל־עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם
וְנִתַּתֶּם בְּיַד־אוֹיֵב: כו בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לָחֶם
וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ
לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ: ס
כז וְאִם־בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי:

כח וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת־קֶרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם
אַף־אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם: כט וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר
בְּנֵיכֶם וּבְשַׂר בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכֵלוּ: ל וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־
בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמְּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת־
פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם:
לא וְנָתַתִּי אֶת־עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־
מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם: לב וַהֲשִׁמֹּתִי
אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים
בָּהּ: לג וְאֶתְכֶם אֲזָרֶה בַגּוֹיִם וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם
חָרֶב וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ
חָרְבָּה: לד אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ כָּל יְמֵי
הָשַׁמָּה וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם אָז תִּשְׁבַּת הָאָרֶץ
וְהִרְצָת אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ: לה כָּל־יְמֵי הָשַׁמָּה תִּשְׁבֹּת
אֵת אֲשֶׁר לֹא־שָׁבְתָה בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶם בְּשִׁבְתְּכֶם
עָלֶיהָ: לו וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ בִּלְבָבָם
בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיהֶם וְרָדַף אֹתָם קוֹל עָלֶה נִדָּף וְנָסוּ
מְנֻסַת־חֶרֶב וְנָפְלוּ וְאֵין רֹדֵף: לז וְכָשְׁלוּ אִישׁ־
בְּאָחִיו כְּמִפְּנֵי־חֶרֶב וְרֹדֵף אָיִן וְלֹא־תִהְיֶה לָכֶם
תְּקוּמָה לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם: לח וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם וְאָכְלָה
אֶתְכֶם אֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם: לט וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם יִמַּקּוּ
בַּעֲוֹנָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיכֶם וְאַף בַּעֲוֹנֹת אֲבֹתָם אִתָּם
יִמָּקּוּ: מ וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֹנָם וְאֶת־עֲוֹן אֲבֹתָם
בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וְאַף אֲשֶׁר־הָלְכוּ עִמִּי
בְּקֶרִי: מא אַף־אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי וְהֵבֵאתִי אֹתָם
בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל וְאָז
יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם: מב וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף
אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר
וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר: מג וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתֶרֶץ אֶת־
שַׁבְּתֹתֶיהָ בְּהִשָּׁמָהּ מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם יַעַן
וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי גָּעֲלָה נַפְשָׁם:
מד וְאַף גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא־
מְאַסְתִּים וְלֹא־גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי
אִתָּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם: מה וְזָכַרְתִּי לָהֶם
בְּרִית רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי
יְהוָה: מו אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר
נָתַן יְהוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי
בְּיַד־מֹשֶׁה: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות חי"ז ע' 326. ע"פ באורי החומש)

וְנָתַתִּי פָּנַי בָּכֶם (כו, יז)

פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי לְהָרַע לָכֶם (רש"י)

בְּיַחַס לַבְּרָכוֹת, כּוֹתֵב רַשִׁ"י "אֶפְּנֶה מִכָּל עֲסָקַי לְשַׁלֵּם שְׂכָרְכֶם" (בִּלְשׁוֹן עָתִיד) וְאִלּוּ פֹּה מְשַׁנֶּה וְכוֹתֵב "פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי לְהָרַע לָכֶם" (לְשׁוֹן הוֹוֶה). וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ שִׁנּוּי זֶה: לְשׁוֹן הוֹוֶה - יָכוֹל לְהִתְפָּרֵשׁ לְרֶגַע אֶחָד בִּלְבַד, לְרֶגַע אֶחָד פּוֹנֶה הַקָּבָּ"ה מֵעֲסָקָיו כְּדֵי לְהָרַע לְיִשְׂרָאֵל, אֲבָל מִיַּד לְאַחַר מִכֵּן חוֹזֵר לַעֲסָקָיו, כִּבְיָכוֹל. לְשׁוֹן עָתִיד, לְעֻמַּת זֹאת, מִתְפָּרֵשׁ עַל טְוַח הֶעָתִיד כֻּלּוֹ - כָּל עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְקַיְּמִים אֶת מִצְוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה, מַמְשִׁיךְ הַקָּבָּ"ה לִפְנוֹת מֵעֲסָקָיו כְּדֵי לְהֵיטִיב וּלְשַׁלֵּם אֶת שְׂכָרָם.

רביעי **כז** א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב דַּבֵּר
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא
נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה: ג וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר
מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה
עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:
ד וְאִם־נְקֵבָה הִוא וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל:
ה וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה
וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה
עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים: ו וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן־חָמֵשׁ
שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כָּסֶף
וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף: ז וְאִם
מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה אִם־זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ
חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה שְׁקָלִים:
ח וְאִם־מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן
וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר
יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן: ס ט וְאִם־בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ

מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה
יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ: י לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר אֹתוֹ טוֹב
בְּרָע אוֹ־רַע בְּטוֹב וְאִם־הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה
בְּבְהֵמָה וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ: יא וְאִם
כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא־יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן
לַיהוָה וְהֶעֱמִיד אֶת־הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן:
יב וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְכְּךָ
הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה: יג וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה וְיָסַף
חֲמִשִׁתוֹ עַל־עֶרְכֶּךָ: יד וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּישׁ אֶת־בֵּיתוֹ
קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב וּבֵין רָע
כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן כֵּן יָקוּם: טו וְאִם־
הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת־בֵּיתוֹ וְיָסַף חֲמִשִׁית כֶּסֶף־
עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה לוֹ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות חי"ז ע' 318)

אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ (כו, ג)

שֶׁתִּהְיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה (רש"י)

"בְּחֻקֹּתַי" הוּא גַּם מִלְּשׁוֹן "חֲקִיקָה". חֲקִיקָה שׁוֹנָה מִכְּתִיבָה רְגִילָה בִּשְׁנֵי דְּבָרִים: א. חֲקִיקָה דּוֹרֶשֶׁת מַאֲמָץ וְעָמָל מְיֻחָד. ב. עַל־יְדֵי הַחֲקִיקָה נַעֲשׂוֹת הָאוֹתִיּוֹת חֵלֶק בִּלְתִּי נִפְרָד עִם מַה שֶּׁהֵן חֲקוּקוֹת בּוֹ. כְּמוֹ כֵּן הוּא בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, לִמּוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לְהֵעָשׂוֹת - א. עַל־יְדֵי עָמָל וִיגִיעָה מְיֻחָדִים. ב. חֵלֶק וְדָבָר אֶחָד עִם הָאָדָם הַלּוֹמֵד אֶת הַתּוֹרָה.

חמישי, טו **וְאִם** | מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ אִישׁ לַיהוָה
וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים
בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף: יז אִם־מִשְּׁנַת הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ
שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם: יח וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ
שָׂדֵהוּ וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי
הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ:
יט וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ
וְיָסַף חֲמִשִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ: כ וְאִם־
לֹא יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה וְאִם־מָכֹר אֶת־הַשָּׂדֶה
לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגָּאֵל עוֹד: כא וְהָיָה הַשָּׂדֶה
בְּצֵאתוֹ בַיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַיהוָה כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן
תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם – התוועדויות ח"ב ע' 117)

וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם (כו, ד)

"גִּשְׁמֵיכֶם" הוּא מִלְּשׁוֹן גַּשְׁמִיּוּת, וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ בְּדֶרֶךְ הַדְּרוּשׁ: הַקָּבָּ"ה נוֹתֵן שֶׁפַע שֶׁל גַּשְׁמִיּוּת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל - "בְּעִתָּם", רַק בִּזְמַנִּים שֶׁלֹּא יַפְרִיעוּ לַעֲבוֹדָתָם הָרוּחָנִית שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

שישי כב **וְאִם** אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה
אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לַיהוָה: כג וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת
מִכְסַת הָעֶרְכְּךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנָתַן אֶת־הָעֶרְכְּךָ
בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה: כד בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל יָשׁוּב
הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לַאֲשֶׁר־לוֹ אֲחֻזַּת
הָאָרֶץ: כה וְכָל־עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
עֶשְׂרִים גֵּרָה יִהְיֶה הַשָּׁקֶל: כו אַךְ־בְּכוֹר אֲשֶׁר
יִבָּכֵר לַיהוָה בִּבְהֵמָה לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ
אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה לַיהוָה הוּא: כז וְאִם בַּבְּהֵמָה
הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְּעֶרְכֶּךָ וְיָסַף חֲמִשִׁתוֹ עָלָיו
וְאִם־לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ: כח אַךְ כָּל־חֵרֶם
אֲשֶׁר יַחֲרֹם אִישׁ לַיהוָה מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מֵאָדָם
וּבְהֵמָה וּמִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל
כָּל־חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות ח"א ע' 275)

וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה' (כה, ב)

שַׁבָּת לַה' - לְשֵׁם ה', כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית (רש"י)

עַל־פִּי בֵּאוּר הַחֲסִידוּת, נִתָּן לְהַסְבִּיר אֶת פֵּרוּשׁ רש"י: הָיָה מָקוֹם לַחְשֹׁב שֶׁהַתֹּאַר "שַׁבָּת לַה'" מַתְאִים רַק לְשַׁבָּת, שֶׁאָז הָאָדָם פּוֹרֵשׁ לְגַמְרֵי מִכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, וְתֹאַר זֶה אֵינוֹ שַׁיָּךְ לִשְׁנַת הַשְּׁמִיטָה, שֶׁאָז לָאָדָם מֻתָּר לַעֲסֹק בְּכָל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם - לְמַעַט בַּעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה. וְזֶהוּ חִדּוּשׁ הַכָּתוּב שֶׁשְּׁנַת הַשְּׁמִיטָה הִיא גַּם "שַׁבָּת לַה'", כְּמוֹ שֶׁהַשַּׁבָּת הִיא שַׁבָּת לַה', עַל־דֶּרֶךְ־זֶה כְּשֶׁהָאָדָם מְבָרֵר אֶת הַנִּצּוֹצוֹת בָּעוֹלָם, וְתֹאַר זֶה אֵינוֹ שַׁיָּךְ לִשְׁנַת הַשְּׁמִיטָה, שֶׁאָז לָאָדָם מֻתָּר לַעֲסֹק בְּכָל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם - בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם. הוּא הוֹפֵךְ אֶת הָעוֹלָם לְ"שַׁבָּת לַה'".

שביעי כט כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן־הָאָדָם לֹא
יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת: ל וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע
הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ לַיהוָה הוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה:
לא וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעַשְׂרוֹ חֲמִשִׁתוֹ יֹסֵף

עָלָיו: לב וְכָל־מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן כֹּל אֲשֶׁר־יַעֲבֹר תַּחַת הַשֵּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה־קֹדֶשׁ לַיהוָה: לג לֹא יְבַקֵּר בֵּין־טוֹב לָרָע וְלֹא יְמִירֶנּוּ וְאִם־הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל: לד אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי:

חֲזַק חֲזַק וְנִתְחַזֵּק

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ

וַיַּמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת שבת פרשת בחוקתי, תשכ"ה)

יָדוּעַ בְּעִנְיַן "סוּר מֵרָע" דַ"עֲשֵׂה טוֹב" שֶׁעִיקַּר הַמְשָׁכַת קְדוּשַׁת אֱלֹקוּת הוּא עַל־יְדֵי "עֲשֵׂה טוֹב" - מִצְוֹת־עֲשֵׂה דַּוְקָא, אֶלָּא שֶׁבִּכְדֵי לְהַמְשִׁיךְ אֱלֹקוּת עַל־יְדֵי מִצְוֹת־עֲשֵׂה, צָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִלָּה "סוּר מֵרָע", וְ"כְּמָשָׁל הַמֶּלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁרוֹצִים לַעֲשׂוֹת לוֹ דִּירָה נָאָה, שֶׁצְּרִיכִין לְפַנּוֹת הַהֵיכָל מִכָּל לְכְלוּךְ וְכוּ' וְאַחַר־כָּךְ לְסַדֵּר שָׁם כֵּלִים נָאִים כוּ'".

וְזֶהוּ שֶׁמְּרַמֵּז רַשִׁ"י בְּסֵדֶר הָעִנְיָנִים:

"שֶׁיֹּאכַל בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר (וְאַחַר־כָּךְ) אָסוּר לִיגְזֹז וְלִיעָבֵד". מִתְּחִילָּה מְבָאֵר עִיקַּר הַמְכֻוָּן שֶׁבַּעֲבוֹדָה - "יֹאכַל בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר", הוּא עִנְיַן חִיּוּבִי - "עֲשֵׂה טוֹב", שֶׁבָּזֶה מִתְבַּטֵּאת בְּחִינַת הַקְּדוּשָׁה בְּגָלוּי כַּנַ"ל: וְאַחַר־כָּךְ מְדַבֵּר אוֹדוֹת "סוּר מֵרָע", שֶׁהוּא הַקְדָּמָה וְטָפֵל לְהַמְשָׁכַת אֱלֹקוּת - "אָסוּר לִיגְזֹז וְלִיעָבֵד".

וְהַיְנוּ, אַף שֶׁבְּסֵדֶר הַדִּבְרִים בְּפוֹעַל, הֲרֵי תְּחִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת הַזְּהִירוּת בְּ"סוּר מֵרָע" שֶׁלֹּא יִהְיוּ דְּבָרִים בִּלְתִּי רְצוּיִים, וְאַחַר־כָּךְ הָעֲבוֹדָה בְּ"עֲשֵׂה טוֹב", אֲבָל בְּפֵּירוּשׁ רַשִׁ"י "יֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה", מַדְגִּישׁ הָעִיקָּר וְהַמְכֻוָּן שֶׁבַּעֲבוֹדָה - לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים עַל־יְדֵי "עֲשֵׂה טוֹב", וְאַחַר־כָּךְ מְבָאֵר אֲשֶׁר קוֹדֶם לְזֶה צְרִיכָה לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה דְ"סוּר מֵרָע".

עוֹד יֵשׁ לוֹמַר (עַל־פִּי פְּשָׁט שֶׁבְּרֶמֶז זֶה): מַקְדִּים הַוַּדַּאי - יֵאָכֵל, וְאַחַר־כָּךְ הַסָּפֵק - שֶׁאִם יִהְיֶה צֶמֶר הָרָאוּי לְהִגָּזֵז וַעֲבוֹדָה הָרְאוּיָה לְהֵיעָשׂוֹת עַל־יְדֵי בְּהֵמָה זוֹ - אָסוּר לִיגְזֹז וְלִיעָבֵד.

וְהִנֵּה אַף שֶׁ"סוּר מֵרָע" - "אִיסּוּר גִּיזָּה וְכוּ'", הוּא רַק הַקְדָּמָה וַהֲכָנָה לְהַמְשָׁכַת הַקְּדוּשָׁה בְּגִילּוּי עַל־יְדֵי "עֲשֵׂה טוֹב" - "יֵאָכֵל בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר", מִכָּל־מָקוֹם צְרִיכָה לִהְיוֹת הַזְּהִירוּת דְ"סוּר מֵרָע", דַּוְקָא בְּכָל הַפְּרָטִים. וּמְבָאֵר רַשִׁ"י שֶׁזֶּה בְּב' הָעִנְיָנִים: אִיסּוּר גִּיזָּה וְאִיסּוּר עֲבוֹדָה, הַזְּהִירוּת צְרִיכָה לִהְיוֹת הֵן בַּ"עֲבוֹדָה" הַנַּעֲשֵׂית בְּגוּף הַבְּהֵמָה - דְּהַיְנוּ בְּעִנְיָנִים עִיקָּרִיִּים: וְהֵן בְּ"גִּיזָּה" שֶׁהִיא בַּשְּׂעָרוֹת, הֵן "אֶת בְּשָׂרוֹ, הַטָּפֵל לְבְשָׂרוֹ" - דְּהַיְנוּ הַזְּהִירוּת גַּם בְּעִנְיָנִים (שֶׁנִּרְאִים לִכְאוֹרָה כִּ)טְפֵלִים.

וְעַל־יְדֵי עֲבוֹדָה בְּסֵדֶר זֶה, תִּהְיֶה אַחַר־כָּךְ כִּדְבָעֵי הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי "עֲשֵׂה טוֹב", לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים.

מפטיר לב וְכָל־מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן כֹּל אֲשֶׁר־יַעֲבֹר תַּחַת הַשֵּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה־קֹדֶשׁ לַיהוָה: לג לֹא יְבַקֵּר בֵּין־טוֹב לָרָע וְלֹא יְמִירֶנּוּ וְאִם־הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל: לד אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כב עמ' 171)

פָּרָשַׁת עֲרָכִין

כְּשֶׁרַבִּי הִלֵּל מִפַּאריטְשׁ הָיָה אַבְרֵךְ צָעִיר, הֵכִין קַשְׁיָא בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין כְּדֵי לְשָׁאֲלָהּ אֶת אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן. כַּאֲשֶׁר נִכְנַס הָרַבִּי לַחֶדֶר שֶׁבּוֹ הִתְחַבֵּא רַבִּי הִלֵּל, אָמַר: "כַּאֲשֶׁר יֵשׁ לְאַבְרֵךְ קַשְׁיָא בַּעֲרָכִין, הוּא צָרִיךְ תְּחִלָּה לְהַעֲרִיךְ אֶת עַצְמוֹ". וְהִנֵּה, מַעֲלָתוֹ הָעִקָּרִית שֶׁל רַבִּי הִלֵּל הָיְתָה הֱיוֹתוֹ 'עוֹבֵד', לֹא הֱיוֹתוֹ 'מַשְׂכִּיל'. וְאָכֵן — מִי שֶׁמַּעֲרִיךְ אֶת עַצְמוֹ מֵבִין שֶׁעִקַּר הָעֲבוֹדָה אֵינֶנָּה הַשְׂכָּלָה אֶלָּא קַבָּלַת עֹל, לִהְיוֹת עוֹבֵד ה'.

ע"ח פסוקים, עז"א סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה

(= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּה, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

יט יְהֹוָה עֻזִּי חָזְקִי וּמָעֻזִּי מְקוֹם מַחֲסֶה לִי וּמְנוּסִי מְקוֹם מָנוֹס לִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ מֵאַפְסֵי־אָרֶץ לָשׁוּב אֵלֶיךָ וּלְעָבְדְךָ, וְיֹאמְרוּ אַךְ־שֶׁקֶר הֵם הָאֱלִילִים אֲשֶׁר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ הֵם הֶבֶל וְאֵין־בָּם מוֹעִיל וְתוֹעֶלֶת: **כ** הֲיַעֲשֶׂה־לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים וְהֵמָּה בְּנֵי אָדָם עַצְמָם לֹא אֱלֹהִים וְאֵיךְ הָיְתָה עוֹלָה עַל דַּעְתָּם זֹאת הָאֱמוּנָה: **כא** אָמַר לוֹ הָאֵל לָכֵן הִנְנִי מוֹדִיעָם לְאֵלֶּה שֶׁאֵינָם רוֹצִים לָשׁוּב, בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת־יָדִי וְאֶת־גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ יִשְׂרָאֵל תֵּיכֶף וְיַכִּירוּ כֹּחַ ה' וּמַלְכוּתוֹ כִּי־שְׁמִי יְהֹוָה מוֹשֵׁל וְשַׁלִּיט לְקַיֵּם גְּזֵרָתִי: הִנֵּה בַּסּוֹף גַּם הַגּוֹיִם יַעַזְבוּ הַפְּסִילִים וְיַאֲמִינוּ בַּה' אֲבָל **א** חַטַּאת יְהוּדָה עֲדַיִן שְׁמוּרָה בְּלִבָּם כְּאִילּוּ כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל בְּצִפֹּרֶן מִשָּׁמִיר בַּרְזֶל הֶחָזָק, חֲרוּשָׁה חֲרוּתָה בְּעוֹמֶק עַל־לוּחַ לִבָּם דָּפְנוֹת הַלֵּב וּלְקַרְנוֹת הַבְּלִיטוֹת בְּזָוִיּוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם גַּם שָׁם חֲקוּקָה

שי למורא

יט) עֻזִּי וּמָעֻזִּי, עִנְיַן חֹזֶק. וּמְנוּסִי, לְשׁוֹן מָנוֹס וּמִפְלָט. אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ, הֲרֵי סוֹף הַדָּבָר יִהְיֶה שֶׁהַגּוֹיִם מִקְצוֹת הָאָרֶץ יָבוֹאוּ אֵלֶיךָ וְיֹאמְרוּ וגו'. **כ)** הֲיַעֲשֶׂה וגו', וְכִי רָאוּי שֶׁאָדָם בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו יַעֲשֶׂה לְעַצְמוֹ אֱלֹהִים. וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים, הֲלֹא בְּנֵי אָדָם עַצְמָם אֵינָם אֱלֹהִים, וְאֵיךְ יִהְיוּ מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם טוֹבִים מֵהֶם. **כא)** בַּפַּעַם הַזֹּאת וגו', בַּגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה, אוֹדִיעֵם אֶת כֹּחַ יָדִי וְאֶת גְּבוּרָתִי. **א)** חַטַּאת יְהוּדָה וגו', מוּסָב לְמַעְלָה, לוֹמַר, הִנֵּה בַּסּוֹף גַּם הָאֻמּוֹת יַעַזְבוּ עֲבוֹדַת הָאֱלִילִים וְיַאֲמִינוּ בַּה', וְהִנֵּה יְהוּדָה עֲדַיִן עַתָּה חַטָּאתָם שְׁמוּרָה בְּלִבָּם כְּאִלּוּ כְּתוּבָה שָׁמָּה בְּקוּלְמוֹס מִבַּרְזֶל וּבְצִפֹּרֶן שֶׁל שָׁמִיר (- מִין מַתֶּכֶת קָשָׁה מְאֹד הַמְשַׁמֶּשֶׁת לַחֲרִיטָה). חֲרוּשָׁה, חֲרוּתָה בְּעֹמֶק כְּמוֹ בְּמַחֲרֵשָׁה. עַל לוּחַ לִבָּם, עַל דֹּפֶן הַלֵּב. כְּלוֹמַר, שֶׁאֵינָם שׁוֹכְחִים עֲבוֹדָה־זָרָה שֶׁלָּהֶם. וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם, וְגַם

הפטרה לשבת פרשת בחוקותי לקריאה בציבור ולשמו"ת בירמיה פרק טז

טז יט יְהֹוָה עֻזִּי וּמָעֻזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאַפְסֵי־אָרֶץ וְיֹאמְרוּ אַךְ־שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ הֶבֶל וְאֵין־בָּם מוֹעִיל: כ הֲיַעֲשֶׂה־לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים: כא לָכֵן הִנְנִי מוֹדִיעָם בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת־יָדִי וְאֶת־גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי־שְׁמִי יְהֹוָה: **יז** א חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל

שי למורא

בִּפְעֻלּוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, שֶׁהֵם זוֹרְקִים שָׁם דַּם זִבְחֵיהֶם. **ב) כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם,** הֵם זוֹכְרִים אֶת מִזְבְּחוֹתֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁהֵם זוֹכְרִים אֶת בְּנֵיהֶם. **וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל עֵץ רַעֲנָן,** וְאֶת אֲשֵׁרֵיהֶם אֲשֶׁר אֵצֶל עֵץ רַעֲנָן. **ג) הֲרָרִי בַּשָּׂדֶה,** יוֹשֵׁב הָהָר בַּשָּׂדֶה. וְהַכַּוָּנָה לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהוּא בְּהַר הַמִּישׁוֹר. וּלְשׁוֹן "הֲרָרִי", יוֹשֵׁב הָהָר, כְּמוֹ "עֲרָבִי" עַל שֵׁם שֶׁיּוֹשֵׁב בָּעֲרָבָה. **חֵילְךָ כָל אוֹצְרוֹתֶיךָ,** מָמוֹנְךָ וְכָל אוֹצְרוֹתֶיךָ. **בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת** וגו', בִּגְלַל בָּמוֹתֶיךָ הָעֲשׂוּיוֹת בְּחֵטְא לַעֲבוֹדָה־זָרָה, וַאֲשֶׁר הֵם בְּכָל גְּבוּלֶיךָ. **ד) וְשָׁמַטְתָּה,** תַּעֲזֹב אֶת הָאֲדָמָה מִלְּעָבְדָהּ בַּחֲרִישָׁה וּזְרִיעָה. **וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ,** כְּלוֹמַר, לֹא מֵרְצוֹנְךָ הַטּוֹב תַּשְׁמִיט אֶת הָאָרֶץ, אֶלָּא בְּךָ תִּהְיֶה הָעֲזִיבָה, כִּי תִּהְיֶה נֶעֱזָב מִנַּחֲלָתְךָ. **קְדַחְתֶּם,** הִבְעַרְתֶּם. **עַד עוֹלָם תּוּקָד,** כְּלוֹמַר, זְמַן מְרֻבֶּה. **ה) אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם,** לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בּוֹטְחִים בְּמִצְרַיִם וּבְאַשּׁוּר, לְפִיכָךְ אָמַר לָהֶם דָּבָר זֶה. **וּמִן ה' יָסוּר לִבּוֹ,** כִּי אִם לֹא יָסִיר לִבּוֹ מֵה' אֵינוֹ רָע אִם יִבְטַח שֶׁבְּעֶזְרַת הָאֵל יוּכַל הָאָדָם לְעָזְרוֹ, לֹא זוּלָתוֹ. **ו) וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה,** הַבּוֹטֵחַ בָּאָדָם יִהְיֶה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה (- מִין צֶמַח קוֹצִי הַגָּדֵל בַּמִּדְבָּר). **וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבוֹא טוֹב,** אֵינוֹ רוֹאֶה כְּשֶׁבָּא טוֹבָה בָּעוֹלָם, וְהֵם הַגְּשָׁמִים, כְּלוֹמַר לֹא עָלָיו יִהְיוּ הַגְּשָׁמִים. **וְשָׁכַן חֲרֵרִים,** יִשְׁכֹּן בְּמָקוֹם שֶׁהוּא חֲרֵרִים, בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא יִפֹּל שָׁם מָטָר מֵרֹב הַחֹם. "חֲרֵרִים" עִנְיָנוֹ שְׂרֵפָה וּדְלֵקָה מֵרֹב חֲמִימוּת. כְּמוֹ "וְעַצְמֵי חָרָה מִנִּי חֹרֶב" (איוב ל,ל). **אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב,** אֶרֶץ שֶׁעֲפָרָהּ מָלוּחַ וְאֵינָהּ מְיֻשֶּׁבֶת. **ז) וְהָיָה ה' מִבְטָחוֹ,** אִם יִבְטַח בּוֹ, הוּא יִהְיֶה מִבְטַחוֹ וְעֶזְרוֹ, וְלֹא יִירָא מִכָּל רָע. **ח) עַל מַיִם,** שֶׁלֹּא יִצְמָא לְעוֹלָם. כְּלוֹמַר, יִהְיֶה מְמֻלָּא בְּטוֹב. **וְעַל יוּבַל,** וְעַל פַּלְגֵי מַיִם. **יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו,** שֶׁאֲפִלּוּ שָׁרָשָׁיו שֶׁיִּתְפַּשְּׁטוּ בְּמָקוֹם רָחוֹק יִהְיוּ עַל פַּלְגֵי מַיִם. **וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֹם,** כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ כְּשֶׁיִּהְיֶה חֹם בָּעוֹלָם, לֹא יָחוּשׁ מִמֶּנּוּ, כִּי עַל מַיִם הוּא שָׁתוּל וְלֹא יוּכַל הַחֹם לְיַבְּשׁוֹ. **וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן,** וַאֲפִלּוּ עָלֵהוּ יִהְיֶה רַעֲנָן, שֶׁלֹּא יִפֹּל כִּשְׁאָר עֵצִים שֶׁנּוֹבְלִים עֲלֵיהֶם בִּימֵי הַגְּשָׁמִים. **וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג,** כִּי אֲפִלּוּ בִּשְׁנַת בַּצֹּרֶת יִהְיֶה בְּלַחוּתוֹ וְיִתֵּן פִּרְיוֹ בְּעִתּוֹ. וְכֵן הָאָדָם אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה', יִלְמְדוּ בְּנֵי אָדָם מִמֶּנּוּ חָכְמָתוֹ וּמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים. וְהֶעָלֶה הוּא מָשָׁל עַל מָמוֹנוֹ וְעָשְׁרוֹ, שֶׁיֵּהָנוּ בְּנֵי אָדָם מִמֶּנּוּ. **ט) עָקֹב הַלֵּב מִכֹּל,** אַף־עַל־פִּי שֶׁלֵּב הָאָדָם הוּא מְעֻקָּם וּמְעֻוָּת יוֹתֵר מִכָּל אֵיבָרָיו. **וְאָנֻשׁ הוּא** וגו', וְיֵשׁ לוֹ מַכְאוֹב חָזָק, כְּלוֹמַר, דֵּעָה רָעָה לַחֲשֹׁב

עטרת מרים

בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר חֲרוּשָׁה עַל־לוּחַ לִבָּם וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם: ב כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל־עֵץ רַעֲנָן עַל גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת: ג הֲרָרִי בַּשָּׂדֶה חֵילְךָ כָל־אֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ: ד וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת־אֹיְבֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד: ה כֹּה | אָמַר יְהוָה אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן־יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ: ו וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב: ז בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטָחוֹ: ח וְהָיָה כְּעֵץ | שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבֹא חֹם וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי: ט עָקֹב הַלֵּב מִכֹּל וְאָנֻשׁ הוּא מִי

חַטָּאתָם: **ב כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם** בְּכָל לֵב, כֵּן יִזְכְּרוּ **מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל** סָמוּךְ לְ־**עֵץ רַעֲנָן** וּמִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם **עַל גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת: ג הֲרָרִי** הָהָר שֶׁלִּי הָעוֹמֵד **בַּשָּׂדֶה** יְרוּשָׁלַיִם הַיּוֹשֶׁבֶת בְּהַר הַמִּישׁוֹר, **חֵילְךָ** עָשְׁרְךָ **כָל־אֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז** לְשָׁלָל **אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ** הָעֲשׂוּיוֹת **בְּחַטָּאת** לְשֵׁם עֲבוֹדָה־זָרָה **בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ** אֶתֵּן לָבַז: **ד וְשָׁמַטְתָּה** תַּעֲזוֹב אֶת הָאֲדָמָה מִלְּעָבְדָהּ בַּחֲרִישָׁה וּזְרִיעָה **וּבְךָ** תִּהְיֶה הָעֲזִיבָה, כִּי תִּהְיֶה נֶעֱזָב **מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ** בִּגְמוּל שֶׁלֹּא שָׁמְטוּ בַּשְּׁבִיעִית **וְהַעֲבַדְתִּיךָ** וְאַתָּה תַּעֲבוֹד **אֶת** אַדְמַת **־אֹיְבֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ קְדַחְתֶּם** הִבְעַרְתֶּם **בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם** זְמַן מְרוּבֶּה **תּוּקָד: ה כֹּה | אָמַר יְהוָה אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם** אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא עֵזֶר מִמֶּנּוּ **וְשָׂם בָּשָׂר** בְּבָשָׂר וָדָם **זְרֹעוֹ** חָזְקוֹ וּבִטְחוֹנוֹ **וּמִן־יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ** מִלִּבְטוֹח בַּה': **ו וְהָיָה** הַבּוֹטֵחַ בָּאָדָם יִהְיֶה כְּעַרְעָר עֵץ מִדְבָּרִי הַגָּדֵל **כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב** הַגְּשָׁמִים, כִּי לֹא עָלָיו יִהְיוּ הַגְּשָׁמִים **וְשָׁכַן חֲרֵרִים** בְּיַבְשׁוּת מֵרוֹב הַחֲמִימוּת **בַּמִּדְבָּר** וְהִיא **אֶרֶץ מְלֵחָה** שֶׁעֲפָרָהּ מָלוּחַ **וְלֹא תֵשֵׁב** וְאֵינָהּ מְיוּשֶׁבֶת: **ז בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטָחוֹ** לוֹ לְמִבְטָח וּלְעֶזְרָה: **ח וְהָיָה כְּעֵץ | שָׁתוּל** נָטוּעַ **עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל** מְקוֹם יְבוּל וּפְרִי אֵצֶל פַּלְגֵי מַיִם **יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה** לֹא יִפְחַד **כִּי־יָבֹא חֹם** וְשָׁרָב **וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן** וּבָרִיא **וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת** שֶׁל מְנִיעַת גְּשָׁמִים **לֹא יִדְאָג** לֹא יַזִּיק לוֹ **וְלֹא יָמִישׁ** לֹא יָסוּר **מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי** וְכֵן יִהְיֶה הַבּוֹטֵחַ בַּה' שֶׁלֹּא יֶחְסַר לוֹ שׁוּם דָּבָר וְלֹא יִדְאַג מֵהַצָּרוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת בָּעוֹלָם: **ט עָקֹב הַלֵּב** לֵב הָאָדָם הוּא מְעֻקָּם וּמְעֻוָּת יוֹתֵר **מִכֹּל** אֵבָרָיו **וְאָנֻשׁ**

עטרת מרים

הוּא סוֹבֵל בְּמַחֲלַת לֵב, וְהוּא סָבוּר מִי יֵדָעֶנּוּ מִי יֵדַע זֶה: **י אֲנִי יְהוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת** וְכֵן בְּיָדִי גַּם כֵּן **וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו כִּפְרִי מַעֲלָלָיו** מַעֲשָׂיו: **יא** קֹרֵא שֵׁם עוֹף (קוק"ו רש"י) דָּגָר מְצַפְצֵף בְּקוֹלוֹ לְמָשׁוֹךְ אֶפְרוֹחִין אַחֲרָיו אֲבָל **וְלֹא יָלָד** לֹא יְלָדָם, וּכְשֶׁגִּדְּלוּ יָבִינוּ שֶׁהוּא לֹא יְלָדָם וְיַעַזְבוּ אוֹתוֹ, כֵּן **עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט** יוֹשֶׁר כִּי־אִם בְּעָרְמָה, עוֹשֶׁר זֶה לֹא יִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ אֶלָּא **בַּחֲצִי יָמָיו יַעַזְבֶנּוּ וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נָבָל: יב** כְּמוֹ **כִּבּוּד** הַכָּבוֹד שׁוֹכֵן בִּשְׁמֵי מָרוֹם **מֵרֹאשׁוֹן** מִקֶּדֶם, כֵּן הוּא **מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ** שֶׁשָּׁם הַשְּׁכִינָה שְׁכִינָתוֹ: **יג מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל** תִּקְוַת יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה אֶל **יְהוָה** וְכִבּוּד שׁוֹכֵן בַּמִּקְדָּשׁ, לָכֵן **כָּל־עֹזְבֶיךָ** וּבוֹטְחִים בָּאָדָם **יֵבֹשׁוּ וְסוּרֵי** הַסָּרִים מִמֶּנִּי מַה' **בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ** לֶדֶת בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ בַּשְּׁאוֹל, עַל כִּי **עָזְבוּ מְקוֹר** מַעְיַן **מַיִם־חַיִּים אֶת־יְהוָה: יד רְפָאֵנִי יְהוָה** מִן הַמַּכָּה וְהַכְּאֵב **וְאֵרָפֵא** אֶהְיֶה נִרְפָּא **הוֹשִׁיעֵנִי** מִן הַקְּמִים עָלַי **וְאִוָּשֵׁעָה** וְאָז אֶהְיֶה נוֹשָׁע - אֵין בְּיָד מִי לְהוֹשִׁיעַ לִי זוּלָתְךָ כִּי **תְהִלָּתִי אָתָּה** אֲנִי מִתְהַלֵּל בְּךָ שֶׁתַּצִּילֵנִי מִיָּדָם:

שי למורא

מִי הוּא הַיּוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת לִבּוֹ אִם הוּא בּוֹטֵחַ בַּה' בֶּאֱמֶת אוֹ לֹא. **י) אֲנִי ה' חֹקֵר לֵב וגו',** אֲבָל אֲנִי ה' חוֹקֵר לֵב הָאָדָם וּבוֹחֵן מַחֲשָׁבוֹת וַעֲצוֹת הַכְּלָיוֹת. **וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו,** לָתֵת לְכָל אִישׁ כִּדְרָכֵי לִבּוֹ. **כִּפְרִי מַעֲלָלָיו,** כְּפִי הַמַּחֲשָׁבוֹת שֶׁהֵם מַעֲשֵׂי הַלֵּב. **יא) קֹרֵא דָגָר וְלֹא יָלַד,** כְּמוֹ הָעוֹף שֶׁנִּקְרָא "קוֹרֵא", כְּשֶׁהוּא דוֹגֵר (= רוֹבֵץ עַל בֵּיצִים לְחַמְּמָם שֶׁיֵּצְאוּ מֵהֶן אֶפְרוֹחִים) עַל בֵּיצִי עוֹף אַחֵר, הֲרֵי לְכְשֶׁיִּבָּקְעוּ הַבֵּיצִים וְיֵצְאוּ הָאֶפְרוֹחִים לֹא יִהְיוּ כְּמוֹ בָּנָיו שֶׁיֵּלֵכוּ אַחֲרָיו, אֶלָּא יַעַזְבוּהוּ וְלֹא יַכִּירוּהוּ. כָּכָה גַּם הָרָשָׁע שֶׁעָשָׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְּמִשְׁפָּט, בַּחֲצִי יָמָיו יַעַזְבֶנּוּ וגו'. **וְלֹא בְמִשְׁפָּט,** וְלֹא בְּמִשְׁפַּט הַיֹּשֶׁר, כִּי־אִם בְּעָרְמַת הַלֵּב. **בַּחֲצִי יָמָיו יַעַזְבֶנּוּ,** אוֹ שֶׁיָּמוּת הוּא וְיַעֲזֹב אֶת עָשְׁרוֹ לַאֲחֵרִים, אוֹ יֹאבַד הָעֹשֶׁר מִיָּדָיו בַּחֲצִי יָמָיו. **יִהְיֶה נָבָל,** פָּחוּת וְנִבְזֶה, וְיִקָּרֵא רָשָׁע. **יב) כִּבּוּד מָרוֹם מֵרֹאשׁוֹן,** כְּמוֹ שֶׁהַשָּׁמַיִם שֶׁהֵם כִּסֵּא ה' וְהֵם כִּסֵּא כְּבוֹדוֹ שֶׁהֵם מְעִידִים עַל מְציאוּתוֹ וְעַל כְּבוֹדוֹ, כֵּן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ מֵעִיד וּמוֹרֶה עַל עֶצֶם מְצִיאוּתוֹ שֶׁהַשְּׁכִינָה אוֹרוֹ וּכְבוֹדוֹ בַּמִּקְדָּשׁ, וּבָא לְהוֹרוֹת שֶׁהקב"ה מַשְׁגִּיחַ גַּם בָּעוֹלָם הַשָּׁפָל הַזֶּה, וּמַעֲנִישׁ הָרְשָׁעִים עַל רִשְׁעָם. **יג) מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל** ה', לָכֵן רָאוּי שֶׁתִּקְוַת יִשְׂרָאֵל תִּהְיֶה אֶל ה'. **כָּל עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ,** כָּל הָעוֹזְבִים אוֹתְךָ וּבוֹטְחִים בִּבְנֵי אָדָם, רָאוּי הוּא שֶׁיֵּבֹשׁוּ. **וְסוּרֵי,** כָּל הַסָּרִים מַה'. **בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ,** יִכָּתְבוּ לֶדֶת בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ, בְּעָמְקֵי הַשְּׁאוֹל. **אֶת ה',** שֶׁמַּשְׁפִּיעַ הַטּוֹבָה בְּכָל עֵת כְּמוֹ מְקוֹר מַיִם חַיִּים. **יד) רְפָאֵנִי ה' וְאֵרָפֵא,** הַנָּבִיא יִרְמְיָה מְבַקֵּשׁ מֵהקב"ה, שֶׁיְּרַפְּאֵהוּ מִן הַמַּכָּה וְהַכְּאֵב. וְכַוָּנָתוֹ עַל הַבּוּז וְהַקְּלָלָה שֶׁהֵצִיקוּ לוֹ אֲנָשִׁים, כְּפִי שֶׁאָמַר בַּהֶמְשֵׁךְ "הוֹשִׁיעֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה". **כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה,** בְּךָ אֲנִי מִתְהַלֵּל וּמִתְפָּאֵר, לוֹמַר שֶׁאַתָּה מוֹשִׁיעִי וּתְהִלָּתִי.

יְדָעֶנּוּ: י אֲנִי יְהוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת
וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו כִּפְרִי מַעֲלָלָיו:
יא קֹרֵא דָגָר וְלֹא יָלַד עֹשֵׂה עֹשֶׁר וְלֹא
בְמִשְׁפָּט בַּחֲצִי יָמָיו יַעַזְבֶנּוּ וּבְאַחֲרִיתוֹ
יִהְיֶה נָבָל: יב כִּבּוּד מָרוֹם מֵרֹאשׁוֹן
מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ: יג מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְהוָה
כָּל־עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ וְסוּרֵי בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי
עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם־חַיִּים אֶת־יְהוָה:
יד רְפָאֵנִי יְהוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי
וְאִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד: יוֹם ב׳, שָׁעָה 6 בָּעֶרֶב 4 דַּקּוֹת וְ־2 חֲלָקִים.
רֹאשׁ חֹדֶשׁ סִיוָן, בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

קריאת התורה למנחת שבת קודש

א א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי
בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית
לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: ב שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ
כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת כָּל־זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם: ג מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל
תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאֹתָם אַתָּה וְאַהֲרֹן: ד וְאִתְּכֶם
יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֶּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית־אָבֹתָיו
הוּא: (לוי) ה וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַעַמְדוּ
אִתְּכֶם לִרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר: ו לְשִׁמְעוֹן
שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי: ז לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־
עַמִּינָדָב: ח לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר: ט לִזְבוּלֻן
אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן: י לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע
בֶּן־עַמִּיהוּד לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר:
יא לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי: יב לְדָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
עַמִּישַׁדָּי: יג לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן: יד לְגָד
אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל: טו לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן:
טו אֵלֶּה כתיב קריאי קרי קְרוּאֵי הָעֵדָה נְשִׂיאֵי מַטּוֹת
אֲבוֹתָם רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל הֵם: (ישראל) יז וַיִּקַּח
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְּבוּ
בְּשֵׁמוֹת: יח וְאֶת כָּל־הָעֵדָה הִקְהִילוּ בְּאֶחָד
לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּתְיַלְּדוּ עַל־מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית
אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה
לְגֻלְגְּלֹתָם: יט כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
וַיִּפְקְדֵם בְּמִדְבַּר סִינָי: ס

כשהוא לומד המאמרי חסידות שלי . . הנה בזה היא ההתקשרות.

היום יום כד סיוון

"דאגה בלב איש ישחנה" . . יסיחנה מדעתו, ישיחנה לאחרים.

היום יום כה סיוון

פרק ה׳ משנה ה׳

עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וַעֲשָׂרָה עַל הַיָּם. עֲשֶׂר מַכּוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם וְעֶשֶׂר עַל הַיָּם. עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי:

נקודות משיחות קודש

עשרת הנסים שנעשו לאבותינו במצרים הם מה שבני ישראל לא נפגעו מעשר המכות שבאו על המצרים, וכדכתיב[1] ״והפלה ה׳ בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים״, וכן[2], ״למען תדעון אשר יפלה ה׳ בין מצרים ובין ישראל״[3]. וקשה[4] אם כן, מדוע הקדימה המשנה ״עשרה נסים שנעשו לאבותינו״ ל״עשר מכות הביא הקב״ה על המצריים״; היה לה, לכאורה, לכתוב את הדברים כסדר התרחשותם, תחילה המכות ולאחר מכן הניסים שנעשו לאבותינו?!

ויש לומר בביאור הדברים:

מצד הנהגת העולם על־פי טבע (״סדר ההשתלשלות״) לא היה מקום לחלק בין המצרים לבין בני־ישראל (״נגוף למצרים ורפוא לישראל״[5]). ואמנם, זו היתה טענתה של ״מידת הדין״ - הללו עובדי עבודה־זרה והללו עובדי עבודה־זרה[6]!

כדי שבכל־זאת תתאפשר הבדלה זו בין המצרים לבני־ישראל היה צורך בהתגלות אור נעלה, שלמעלה מסדר ההשתלשלות. הארה זו היא היסוד לעשרת הנסים שנעשו לאבותינו - ״נס״ מלשון הרמה[7]. הקב״ה הגביה את ישראל למעלה מסדרי הטבע, ולכן המכות לא פגעו בהם.

הגבהה זו שהגביה ה׳ את בני־ישראל, היא ההכנה ליציאת מצרים, שענינה העיקרי הוא ״שבירת״ קליפת מצרים ועל־ידי זה - ביטול שיעבוד מצרים.

לפי זה, מובן מדוע הקדים התנא ״עשרה נסים״ ל״עשר מכות״: בכדי שהמכות שהביא הקב״ה על המצרים אכן ימלאו את יעודן, צריך היה להקדים להן את ה״נסים״, דהיינו להגביה ולהעלות את ישראל למעלה מהטבע; רק אז יכלו המכות לפגוע במצרים (ולא בישראל), ״לשבור״ את המצרים ולפרוק את עולם מעל צוארם של בני־ישראל.

(לקוטי־שיחות, כרך ד, עמ׳ 1220)

יש להבין: כדי להוכיח מהפסוק ש״עשרה נסיונות ניסו אבותינו וכו׳״, די היה לתנא להביא את חלקו הראשון של הפסוק (״וינסו אותי זה עשר פעמים״) ולשם מה הביא גם את סיומו (״ולא שמעו בקולי״) המבליט את היפך שבחן של ישראל?

ויש לומר שאדרבה, סיום הפסוק אינו ענין של גנאי אלא של שבח, כמבואר בתניא[8] לגבי חטא המרגלים (האחרון מבין עשרת הנסיונות[9]):

בתחילה לא רצו ישראל להיכנס לארץ בטענה ״כי חזק הוא ממנו״[10], שלא האמינו ביכולת הקב״ה (חס־ושלום) לכבוש את הארץ. אך לבסוף שינו את דעתם ואמרו ״הננו ועלינו״[11]. ומקשה שם (בתניא) - כיצד חזרה אליהם לפתע האמונה ביכולת ה׳ והרי לא הראה להם משה רבינו שום אות ומופת חדשים שיוכיחו את יכולת ה׳ לכבוש את הארץ?

ומבאר, שישראל הם ״מאמינים בני מאמינים״, ורק שה״סטרא אחרא״ אשר נתלבשה בגופם, הגביהה את עצמה ״בחוצפה בלי טעם ודעת״. אך כאשר שמעו דברים קשים, שקצף ה׳ עליהם ״והרעים בקול רעש ורוגז, עד מתי לעדה הרעה הזאת״ - ״נכנע ונשבר לבם בקרבם״, ״וממילא נפלה הסטרא־אחרא מממשלתה וגבהותה וגסות רוחה, וישראל עצמן מאמינים בני מאמינים״. זוהי אפוא הסיבה לשינוי שהתחולל אצל בני־ישראל שאמרו לפתע ״הננו ועלינו״.

משמעות הענין היא: כאשר מופיעה אצל יהודי הנהגה בלתי־רצויה אין זה דבר טבעי; אדרבה, מצד טבע נפשו קשור היהודי עם תכלית הטוב; ענין חיצוני בלבד הוא שמונע אותו מלקיים את רצון ה׳. לכן, כאשר דבר חיצוני זה מתבטל ונעלם (בחטא המרגלים היה זה על ידי ״שקצף ה׳ עליהם והרעים בקול רעש״), ממילא מתגלה טבעו ורצונו האמיתי של היהודי.

מעתה נבין את דברי התנא - המביא גם את הסיפא של הפסוק, ״ולא שמעו בקולי״ - למעליותא:

הסיבה שבני־ישראל ניסו את הקב״ה לא היתה שהם לא הכירו, חלילה, במציאות ה׳ (בדוגמת פרעה, להבדיל, שאמר ״לא ידעתי את ה׳״); אלא מפני ש״לא שמעו בקולי״: בני ישראל ידעו שזהו ״בקולי״, קולו של הקב״ה, רק שהיה חסר אצלם ה״שמעו״ (ה״דערהערן״) ״שמיעה מלשון הבנה וקליטה[12].

לכן, כאמור, ברגע ש״הרעים בקול רעש ורוגז, עד מתי לעדה הרעה הזאת״ - מיד ״נכנע ונשבר לבם בקרבם״ כי נתגלה רצונם האמיתי.

(׳תורת־מנחם - התוועדויות׳ תשמ״ג, כרך ג, עמ׳ 1704)

---

1) וארא ט, ד. 2) בא יא, ז. 3) כן פירשו הרמב״ם, רבינו־יונה ומדרש־שמואל. 4) תויו״ט. 5) זוהר חלק־ב לו, א. 6) ראה זוהר שם קע, ב. מכילתא בשלח יד, כח. 7) תורה־אור יתרו ע, ד. 8) פרק כט. 9) ראה פירוש רע״ב. 10) שלח יג, לא. 11) שם טו, מ. 12) ראה רש״י מקץ מב, כג.

ער לוח זמנים לשבוע פרשת בחוקותי בחו"ל (במדבר באה"ק) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	05:41	05:39	08:28	08:26	09:07	09:06	10:19	10:18	13:12	13:13	19:34	19:38	20:03	20:07	19:17	20:19
חיפה (ק)	05:37	05:34	08:24	08:23	09:05	09:04	10:17	10:16	13:12	13:13	19:40	19:44	20:06	20:11	19:10	20:23
ירושלים (ק)	05:38	05:36	08:25	08:24	09:05	09:04	10:17	10:16	13:11	13:11	19:39	19:43	20:03	20:07	19:02	20:19
תל אביב (ק)	05:39	05:37	08:27	08:25	09:07	09:06	10:18	10:18	13:12	13:13	19:36	19:40	20:05	20:09	19:17	20:21
אוסטריה, וינה (ק)	05:07	05:01	07:53	07:48	08:57	08:55	10:17	10:15	13:30	13:31	20:36	20:43	21:17	21:25	20:24	21:43
אוסטרליה, מלבורן (ח)	07:19	07:23	09:07	09:09	09:46	09:48	10:37	10:39	12:47	12:47	17:16	17:12	17:45	17:42	16:54	17:53
אוקראינה, אודסה (ק)	05:16	05:11	08:04	07:59	09:03	09:01	10:21	10:20	13:32	13:33	20:32	20:38	21:11	21:19	20:19	21:36
אוקראינה, דונייצק (ק)	04:42	04:37	07:29	07:23	08:32	08:29	09:51	09:50	13:04	13:05	20:09	20:16	20:51	20:58	19:57	21:16
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	04:51	04:46	07:37	07:31	08:42	08:40	10:02	10:00	13:15	13:16	20:22	20:29	21:04	21:12	20:10	21:30
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	05:10	05:03	07:52	07:44	09:04	09:01	10:25	10:23	13:41	13:43	20:55	21:02	21:39	21:48	20:43	22:08
אוקראינה, קייב (ק)	05:01	04:55	07:43	07:35	08:56	08:53	10:17	10:15	13:34	13:35	20:49	20:56	21:33	21:42	20:37	22:02
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	05:36	05:35	08:20	08:19	08:56	08:55	10:05	10:05	12:53	12:54	19:02	19:05	19:29	19:32	18:45	19:43
איטליה, מילאנו (ק)	05:46	05:41	08:34	08:30	09:31	09:29	10:49	10:47	13:58	13:59	20:57	21:03	21:33	21:40	20:42	21:56
אקוואדור, קיטו (ח)	06:07	06:08	08:37	08:37	09:07	09:08	10:10	10:10	12:41	12:42	18:14	18:15	18:38	18:38	17:57	18:48
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	07:45	07:49	09:39	09:41	10:16	10:18	11:09	11:10	13:20	13:21	17:56	17:53	18:24	18:22	17:35	18:33
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	08:53	08:58	10:34	10:37	11:15	11:18	12:05	12:08	14:12	14:13	18:31	18:27	19:03	18:59	18:09	19:12
ארה"ב, בולטימור (ק)	05:47	05:44	08:37	08:34	09:23	09:22	10:38	10:37	13:39	13:40	20:19	20:24	20:52	20:58	20:05	21:12
ארה"ב, ברוקלין (ק)	05:33	05:29	08:22	08:19	09:11	09:09	10:26	10:25	13:29	13:30	20:13	20:18	20:46	20:52	19:59	21:06
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	05:33	05:29	08:23	08:20	09:11	09:10	10:27	10:26	13:30	13:31	20:13	20:18	20:47	20:53	19:59	21:07
ארה"ב, דטרויט (ק)	06:04	06:00	08:54	08:51	09:45	09:43	11:01	11:00	14:06	14:07	20:54	20:59	21:29	21:35	20:40	21:50
ארה"ב, האוסטון (ק)	06:24	06:22	09:11	09:10	09:49	09:48	11:00	11:00	13:53	13:53	20:13	20:16	20:40	20:44	19:57	20:56
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	05:46	05:43	08:34	08:32	09:16	09:14	10:28	10:27	13:24	13:25	19:51	19:55	20:21	20:26	19:37	20:38
ארה"ב, מיאמי (ק)	06:32	06:30	09:17	09:16	09:53	09:52	11:02	11:02	13:51	13:52	20:04	20:07	20:30	20:34	19:48	20:45
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	05:27	05:23	08:16	08:13	09:06	09:04	10:21	10:20	13:25	13:26	20:10	20:16	20:45	20:51	19:57	21:05
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	05:58	05:54	08:47	08:44	09:35	09:34	10:50	10:50	13:53	13:54	20:36	20:41	21:10	21:16	20:22	21:30
ארה"ב, שיקגו (ק)	05:24	05:20	08:14	08:10	09:04	09:02	10:20	10:19	13:24	13:25	20:11	20:16	20:46	20:52	19:57	21:06
בוליביה, לה-פס (ח)	06:51	06:53	09:07	09:08	09:38	09:39	10:36	10:37	12:59	13:00	18:08	18:07	18:32	18:31	17:49	18:41
בלגיה, אנטוורפן (ק)	05:42	05:36	08:22	08:11	09:39	09:36	11:00	10:59	14:19	14:20	21:36	21:44	22:22	22:31	21:25	22:52
בלגיה, בריסל (ק)	05:44	05:38	08:25	08:16	09:40	09:37	11:01	10:59	14:19	14:20	21:35	21:43	22:20	22:29	21:23	22:50
ברזיל, סאן פאולו (ח)	06:37	06:40	08:45	08:46	09:18	09:20	10:14	10:16	12:33	12:34	17:34	17:33	17:55	17:54	17:10	18:04
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	06:24	06:26	08:33	08:34	09:05	09:07	10:02	10:03	12:21	12:22	17:19	17:18	17:45	17:43	17:00	17:53
בריטניה, לונדון (ק)	04:59	04:53	07:37	07:26	08:56	08:53	10:18	10:16	13:37	13:38	20:58	21:05	21:42	21:52	20:47	22:13
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	04:58	04:51	07:17	07:06	09:00	08:57	10:23	10:21	13:46	13:47	21:14	21:22	22:04	22:15	21:06	22:39
גרמניה, ברלין (ק)	05:01	04:54	07:33	07:04	09:00	08:57	10:23	10:21	13:43	13:45	21:08	21:16	21:55	22:05	20:55	22:27
גרמניה, פרנקפורט (ק)	05:30	05:24	08:13	08:05	09:24	09:22	10:45	10:43	14:01	14:03	21:15	21:22	21:59	22:07	21:03	22:27
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	06:42	06:45	08:47	08:49	09:21	09:23	10:17	10:18	12:34	12:35	17:32	17:31	17:52	17:50	17:06	18:01
הודו, מומבאי (ח)	06:02	06:01	08:43	08:42	09:17	09:16	10:24	10:24	13:08	13:09	19:09	19:11	19:34	19:37	18:53	19:47
הודו, פונה (ח)	05:59	05:58	08:40	08:39	09:13	09:13	10:21	10:21	13:04	13:05	19:04	19:06	19:29	19:32	18:48	19:42
הונגריה, בודפשט (ק)	04:59	04:53	07:46	07:41	08:48	08:45	10:07	10:05	13:19	13:20	20:22	20:29	21:03	21:10	20:10	21:28
טורקיה, איסטנבול (ח)	04:37	04:33	07:26	07:23	08:15	08:13	09:30	09:29	12:34	12:35	19:18	19:23	19:52	19:58	19:04	20:12
יוון, אתונה (ק)	06:10	06:06	08:59	08:56	09:44	09:42	10:58	10:57	13:58	13:59	20:34	20:39	21:07	21:12	20:20	21:25

לוח זמנים לשבוע פרשת בחוקותי בחו"ל (במדבר באה"ק) - בערים שונות בעולם רעא

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע						מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז		סוף זמן תפילה									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	05:22	05:16	08:09	08:04	09:10	09:07	10:28	10:27	13:40	13:41	20:42	20:48	21:21	21:29	20:29	21:46
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	05:58	05:57	08:40	08:39	09:13	09:13	10:21	10:21	13:05	13:06	19:07	19:09	19:32	19:35	18:51	19:45
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	07:49	07:55	09:21	09:24	10:06	10:09	10:54	10:56	12:56	12:57	17:03	16:58	17:38	17:33	16:41	17:47
נפאל, קטמנדו (ח)	05:11	05:09	07:57	07:55	08:34	08:33	09:44	09:44	12:34	12:35	18:50	18:53	19:17	19:21	18:34	19:32
סין, בייג'ין (ח)	04:54	04:50	07:43	07:40	08:30	08:29	09:45	09:44	12:47	12:48	19:28	19:33	20:02	20:07	19:13	20:21
סינגפור, סינגפור (ח)	06:56	06:56	09:26	09:26	09:57	09:57	10:59	11:00	13:32	13:32	19:07	19:07	19:30	19:31	18:49	19:40
פולין, ורשא (ק)	04:31	04:24	07:06	06:49	08:30	08:27	09:53	09:51	13:13	13:14	20:35	20:43	21:23	21:32	20:24	21:55
פרו, לימה (ח)	06:19	06:21	08:39	08:40	09:10	09:11	10:10	10:11	12:35	12:36	17:50	17:50	18:14	18:14	17:32	18:24
צרפת, ליאון (ק)	06:02	05:57	08:51	08:46	09:48	09:46	11:06	11:04	14:15	14:16	21:13	21:19	21:52	21:59	21:00	22:15
צרפת, פריז (ק)	06:01	05:55	08:46	08:40	09:52	09:50	11:12	11:10	14:26	14:27	21:37	21:44	22:17	22:25	21:23	22:44
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:42	05:43	08:15	08:15	08:46	08:46	09:50	09:50	12:24	12:25	18:04	18:05	18:28	18:29	17:47	18:38
קנדה, טורונטו (ק)	05:46	05:41	08:35	08:31	09:28	09:26	10:45	10:44	13:52	13:53	20:46	20:52	21:20	21:26	20:30	21:42
קנדה, מונטריאול (ק)	05:16	05:11	08:05	08:01	09:02	09:00	10:20	10:18	13:29	13:30	20:27	20:34	21:04	21:11	20:13	21:28
קפריסין, לרנקה (ק)	05:38	05:34	08:26	08:24	09:08	09:07	10:21	10:20	13:18	13:18	19:47	19:51	20:18	20:22	19:33	20:35
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	04:38	04:30	06:53	06:53	08:44	08:40	10:08	10:06	13:34	13:35	21:08	21:17	22:02	22:14	20:58	22:41
רוסיה, מוסקבה (ח)	04:07	03:58	06:26	06:27	08:15	08:11	09:40	09:38	13:08	13:09	20:51	21:01	21:44	21:56	20:37	22:25
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	04:37	04:32	07:25	07:20	08:26	08:23	09:45	09:43	12:56	12:57	19:59	20:05	20:39	20:46	19:46	21:04
שוויץ, ציריך (ק)	05:42	05:36	08:29	08:24	09:30	09:28	10:49	10:48	14:01	14:02	21:09	21:16	21:44	21:52	20:52	22:10
תאילנד, בנגקוק (ח)	05:50	05:50	08:29	08:28	09:01	09:01	10:07	10:07	12:47	12:48	18:39	18:41	19:04	19:06	18:23	19:16

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה״ח ר׳ **טובי׳** ב״ר **יעקב** ע״ה

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים: *Internet: www.DvarMalchus.Org*

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: *E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il*

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # 00836
22/05/2022

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים